

**İlk Çağdan Cumhuriyet'e
Bir Batı Karadeniz Kenti
DÜZCE
(Ahali-yi Sadıka/Sefine-i Nuh)**

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Kitabın tüm hakları saklıdır.
Dipnot gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.

Baskı: Fırat Basım
Birinci Baskı
İstanbul, 2015

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

1974 yılında Gaziantep'te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. Lisans öğrenimini 1996 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim fakültesi Tarih Eğitimi bölümünde bitirdi. 1999 yılında Gazi Üniversitesi Yeniçağ Tarihi alanında yüksek lisansını, 2002 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi alanında doktorasını tamamladı. 2009 yılında Yeni-Yakınçağ Tarihi alanında doçent unvanını aldı. 2014 yılında ise Yakınçağ Tarihi alanında Profesör oldu. Halen Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi olup, Din, Tarih ve Medeniyetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nü yürütmektedir.

Özlü'nün Gaziantep, Göynük (Bolu), Düzce, Akçakoca (Düzce), Gümüşova (Düzce), Çanakkale, Besni kent tarihleri başta olmak üzere kültür tarihi, tıp tarihi, Osmanlı sarayı ve toplumu alanında birçok akademik çalışması bulunmaktadır. Yazarın çalışmalarından bazıları şunlardır:

Kitaplar ve Kitap Bölümleri:

1. Özlü, Z., Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp), İstanbul: İtalik Yayınları, (Ocak 2009), ISBN: 978-605-4096-07-7, 468 s.
2. Özlü, Z., XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Adli Mekanizmanın Analizi (Bolu-Göynük Örneği),Ankara: Berikan Yayınevi, (Ocak 2007).ISBN: 978-975-267-106-5,160 s.
3. Özlü, Z., XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca, İstanbul: Yeditepe Yayınevi. (Ocak 2008). ISBN:978-975-6480-847, 370 s.
4. Özlü, Z., Tanzimat Döneminde Anadolu' da Kır ve Kent Hayatı (Bolu-Göynük Örneği), Ankara: Berikan Yayınevi, (Ocak 2007). ISBN:978-975-267-105-8, 249 s.
5. Özlü, Z., XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep, Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi yayını. (2004). ISBN: 975-94611-1-0, 330 s.

6. Özlü, Z., İlkçağdan Cumhuriyete Bir Batı Karadeniz Kenti Düzce: Sefine-i Nuh veya Ahali-yi Sadıka, (Basımda). (730 s.)

7. Özlü, Z., “1870-1876 Yılları Arasında Biga Sancağı”, Çanakkale Savaşları Tarihi, C.2, İstanbul: Değişim Yayınları, Editör: Doç. Dr. Mustafa Demir, 1177-1216, (Ocak 2008)

8. Özlü, Z., “1870-1876 Yılları Arasında Biga Sancağı Yönetimi”, Çanakkale Savaşları Tarihi, C. 2, İstanbul: Değişim Yayınları, Editör: Doç. Dr. Mustafa Demir, 1217-1266, (Ocak 2008).

SCI, SSCI, AHCI indekslerine giren dergilerde yayınlanan makaleler

1. Özlü, Z., “Halk Hekimliğinden Diş Hekimliğine: 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Dişçilik Mesleği (Erbâb-ı Esnân)”, Belleten, C.LXXVII, S. 279, (2013 Ağustos), 671-711.

2. Özlü, Z., “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İstabl-ı Âmirenin Gelir ve Giderleri ile İlgili Bir Değerlendirme”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 65, (2013), 259-284.

3. Özlü, Z., "Osmanlılarda Haberleşme ve Tören Ocağı: Peykân-ı Hassa", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 65, 2013, 135-168.

4. Özlü, Z., "Besni Kazasında Alevi Bektaşî Ocakları İle İlgili Bulgular", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 63, 2012, 247-264.

5. Özlü, Z., “19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Veterinerlik Mesleği İle İlgili Bir Değerlendirme”, Belleten, C. LXXVI- S. 275, (2012), 283-311.

6. Özlü, Z., “19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 61, (2012), 201-222.

7. Özlü, Z., “*Osmanlı Devleti'nin Hz. Ali Ahfadı (Şerifler) İle İlgili Uygulamalarına Dair Bir Değerlendirme*”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 61, (2012), 221-244.

8. Özlü, Z., "Osmanlı Devletinde Tekkelere Bir Bakış: Âşûre Geleneği", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 57, 2011, 191-212.

9. Özlü, Z., “Osmanlı Saray Şekerleme ve Şekerlemecileri İle İlgili Notlar,” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 58, 2011, 171-190.

10. Özlü, Z., “Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair”, Milli Folklor, S. 101, 2014, 209-224.

İÇİNDEKİLER

HARİTA, RESİM VE TABLOLAR	23
HARİTALAR	23
RESİMLER.....	23
TABLOLAR	26

ÖNSÖZ 35

KISALTMALAR 37

GİRİŞ..... 40

KAYNAKLAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME 41

A) KADI SİCİLLERİ.....	41
B) VAKFİYELER.....	41
C) ESAS DEFTERLERİ	42
D) TEMETTÛÂT DEFTERLERİ	43
E) SÂLNÂMELER.....	46

BİRİNCİ BÖLÜM..... 47

DÜZCE’NİN COĞRAFİ DURUMU VE İKLİMİ 47

A) COĞRAFİ DURUM 47

A) NEHİR VE GÖLLER	49
1- EFTENİ GÖLÜ.....	49
1. 1. EFTENİ GÖLÜ BATAKLIĞININ KURUTULMASI	49
2- MELEN (BÜYÜK MELEN) NEHRİ	51
2. 1. MELEN NEHRİNİN TEMİZLENMESİ VE TESVİYESİ	52
3- DÜZCE’NİN SU İHTİYACININ KARŞILANMASI	55

B) DÜZCE’DE BULUNAN BAZI FİZİKİ YAPILAR..... 56

A) KALE	56
B) HÜKÜMET KONAĞI	58
C) TELGRAFHÂNE	61
1- DÜZCE TELGRAFHANESİ	61
2- POSTA VE TELGRAF HİZMETİNDE ÇALIŞAN GÖREVLİLER	63
D) DÜZCE’DE DEPO İNŞASI.....	64

E) TAHRİR-i EMLAK NİZAMNÂMESİ VE KENTİN TADİLATI.....	64
1- DÜZCE ÇARŞISI YANGINI VE YENİ ÇARŞI İNŞASI	65
C) İKLİM.....	67

İKİNCİ BÖLÜM.....69

DÜZCE’NİN OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....69

A) OSMANLI SARAYINA AVCI ŞAHİN KUŞLARI YETİŞTİRİLMESİ 69

B) TERSÂNE-Yİ ÂMİRE’NİN KERESTE İHTİYACININ KARŞILANMASI.....70

A) DÜZCE’DEN TEMİN EDİLEN KERESTE TÜRLERİ..... 71

B) KERESTELERİN KULLANILDIĞI ALANLAR 71

1- ÜÇ ANBARLI KALYON-I HÜMÂYÛN GEMİLERİ İÇİN 71

2- ZEMİN KUNDAKLARI İÇİN 72

3- DONANMA-YI HÜMÂYÛN GEMİLERİNİN TOP KUNDAKLARI İÇİN 72

C) İSTANBUL’UN ODUN İHTİYACININ KARŞILANMASI 73

D) KERESTECİLİK ALANINDA BİR SUİSTİMAL VE DÜZCE AYANI HACI İBRAHİMOĞLU 73

C) DEMİRYOLU HATLARININ KERESTE VE ODUN İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI 73

D) DÜZCE’NİN MENZİL HİZMETİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....74

A) DÜZCE MENZİLİ 74

B) MENZİL HİZMETİNDE UYULMASI GEREKEN KURALLAR..... 75

C) DÜZCE MENZİLİNİN MASRAFLARININ KARŞILANMASI 75

D) MENZİLKEŞÂN KÖYLER..... 76

E) MENZİLCİLER..... 77

F) MENZİLLERDE ÇIKAN SORUNLAR 78

1- MENZİLKEŞLERİN ÇIKARDIĞI SORUNLAR 78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 80

DÜZCE’NİN İDARİ DURUMU 80

A) İLKÇAĞ’DA DÜZCE.....80

A) AYANLIK 89

1- DÜZCE AYANLARI..... 89

2- AYAN ZEYNEL ABİDİN AĞA’NIN MAL VARLIĞI (MUHALLEFÂTI)..... 90

B) KAZA YÖNETİMİ 92

C) DEVLET MEMURLARININ TAYİNİ.....	92
1- MEMURLARDAN KEFÂLET SENEDİ İSTENMESİ	93
2- DÜZCE'DE MEMURLARIN TALTÎF EDİLMESİ.....	93
2. 1. SUÇLULARIN YAKALANMASI SIRASINDA YARALANANLARIN TALTÎFİ	94
2. 2. EŞKİYA TAKİBİNDE TALTÎF	94
2. 3. TAHLİSİYE MADALYASI VE BOĞULMA OLAYLARINDA TALTÎF	94
D) DÜZCE KAZASI YÖNETİMİ	95
1- KAZANIN MÜDÜRLER TARAFINDAN İDARESİ	96
1. 1. ÇİFTÇİLİKTEN KAZA MÜDÜRLÜĞÜNE: DÜZCE KAZASI MÜDÜRÜ HACI AHMED AĞA.....	96
2- KAZANIN KAYMAKAMLAR TARAFINDAN İDARESİ	97
2. 1. KAYMAKAMLARIN TAYİN VE BECAYIŞI.....	97
2. 2. DÜZCE KAYMAKAMLIĞININ ÜÇÜNCÜ SINIFTAN İKİNCİ SINIFA YÜKSELTİLMESİ	99
2. 3. KAYMAKAMLARA HARCIRÂH VERİLMESİ.....	101
2. 4. KAYMAKAMLARIN MAAŞLARI	101
2. 5. KAYMAKAMLARIN MAAŞLARINDAN KESİNTİ YAPILMASI.....	103
2. 6. KAYMAKAMLARIN ÖDÜLLENDİRİLMESİ.....	103
2. 7. KAYMAKAMLARIN YARGILANMASI	104
2. 8. DÜZCE'DE GÖREV YAPAN BAZI KAYMAKAMLAR	105
3- KAZA İDARE MECLİSİ (MECLİS-İ İDARE).....	107
3. 1. TAHRİRÂT VE MECLİS-İ İDARE KÂTİBİ.....	108
3. 2. MAL MÜDÜRLÜĞÜ.....	110
3. 3. TAPU DAİRESİ	112
E) BELEDİYE TEŞKİLATI	113
1- BELEDİYELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	113
2- DÜZCE BELEDİYESİ	115
2. 1. BELEDİYE BAŞKANLARI	115
2. 2. BELEDİYE BAŞKANI VE BİR SUİKAST TEŞEBBÜSÜ	116
2. 3. BELEDİYE BAŞKANI HACI MAHMUD AĞA'NIN KONUTU	116
2. 4. BELEDİYE MECLİSİ ÜYELERİ	117
2. 5. BELEDİYENİN GELİRLERİ.....	119
2. 6. BELEDİYE GELİR VE MASRAFLARININ DENETİMİ	120
3- MUHTARLIK TEŞKİLATI.....	121
4- ORMAN İDARESİ	123
4. 1. DÜZCE'DE BULUNAN ORMANLIK ALANLAR	123
4. 2. DÜZCE ORMAN İDARESİ TEŞKİLATI	123
5- KAZA MUKAYYİDLİĞİ	125

6- İMAM-HATİP VE MÜEZZİNLER	125
C) DÜZCE'DE YENİ İDARİ BİRİMLERİN KURULMASI.....	127
A) YIĞILCA VE BAZI KÖYLERİN DÜZCE'YE İLHAKI	128
B) RUM GÖÇMENLER VE BÜYÜKPINAR (KURDSUYU) KÖYÜNÜN KURULUŞU	128
C) KUYUDÜZÜ KÖYÜ.....	129
D) ALAPTURA KÖYÜ.....	129
E) TINAZ KÖYÜ.....	130
F) DIRARDERE KÖYÜ.....	130
G) DERELİ KÖYÜ	130
H) LAZŞEREFİYE KÖYÜ.....	130
I) ÇERKES SERÛH EFENDİ VE HOCA KÖYLERİ	131
İ) AKPINAR KÖYÜ.....	131
J) OSMÂNİYE MAHALLESİ	131
K) KURUGÖL KÖYÜ	131
L) EFTENİAÇMA KÖYÜNÜN NAKLİ.....	132
M) GÖKÇEAĞAÇ NAHİYESİ MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN LAĞVI.....	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....140

DÜZCE'NİN SOSYAL DURUMU.....140

A) NÜFUS	140
A) DÜZCE NÜFUS İDARESİ	140
B) NÜFUS SAYIMLARININ DENETİMİ	142
C) DÜZCE'NİN NÜFUSU.....	143
1- AVÂRİZHÂNE KAYITLARINA GÖRE KAZA NÜFUSU	143
2- TEMETTÛÂT KAYITLARINA GÖRE KAZA NÜFUSU	144
3- SÂLNÂMELERE GÖRE KENT NÜFUSU.....	145
4- CİZYE KAYITLARINA GÖRE GAYRİMÜSLİM NÜFUSU	152
5- DÜZCE'DE DOĞUM, ÖLÜM VE NAKİL OLAYLARI	153
B) 19. YÜZYILDA DÜZCE'YE YAPILAN GÖÇLER.....	161
A) DÜZCE'DE YAŞAYAN HALKLAR	163
B) DÜZCE'DE KONUŞULAN DİLLER VE DİNİ DURUM	165
C) DIŞ GÖÇLER	166
1- DÜZCE MUHÂCİRÜN KOMİSYONU	166
2- MUHÂCİRLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR	167

2. 1. MUHÂCİRLERE İZİN VERİLMESİ.....	168
2. 2. İSKAN EDİLECEK YERİN TESPİTİ	169
2. 3. HÂNE VE İÂŞE SORUNU.....	169
2. 3. 1. HÂNE SORUNU	169
2. 3. 2. İAŞE SORUNU	170
2. 4. MUHÂCİRLERİN BÖLGE HALKI VE KENDİ ARASINDA UYUMU	170
2. 5. GÖÇMENLERE ARAZİ TAHSİSİ VE ARAZİLERE YAPILAN MÜDAHALELER	171
2. 5. 1. YERLİ AHALİNİN MÜDAHALELERİ.....	171
2. 5. 2. MAHALLİ HÜKÜMET MENSUPLARININ MÜDAHALELERİ.....	171
2. 6. VERGİ MUAFİYETİ SORUNU.....	172
3- DÜZCE'YE GÖÇ EDEN HALKLAR	172
3. 1. ÇERKES MUHÂCİRLER	172
3. 1. 1. DÜZCE VE MÜLHÂKÂTINA YERLEŞEN ÇERKES MUHÂCİRİN NİCELİĞİ	178
3. 1. 2. HAN VE BESNİ KABİLELERİNİN İSKANI	186
3. 1. 2. 1. HAN VE BESNİ KABİLELERİNE HÂNE İNŞASI	187
3. 1. 2. 2. BESNİ KABİLESİNE ZİRÂÎ YARDIM YAPILMASI.....	188
3. 1. 3. ŞABSIĞ KABİLESİNİN YERLEŞİMİ.....	188
3. 1. 4. ÇERKES BESTÂN KABİLESİNİN DÜZCE'YE YERLEŞİMİ.....	189
3. 1. 5. BATAKLI KÖYÜNE ÇERKES MUHÂCİR YERLEŞİMİ	189
3. 1. 6. ÇERKES MUHÂCİRLER İÇİN MESCİD İNŞASI	189
3. 1. 7. ÇERKES MUHÂCİRLERE ZİRÂÎ AMAÇLI KREDİ VERİLMESİ	190
3. 1. 8. BORÇLARIN AFFEDİLMESİ.....	191
3. 1. 9. YARDIMLARDA BÖLGE ŞARTLARININ DİKKATE ALINMASI	191
3. 2. ABAZA DAHUM MUHÂCİRLERİ.....	192
3. 2. 1. ABAZA DAHUM MUHÂCİRLERİNE TERCÜMAN TAYİNİ	194
3. 2. 2. ABAZA MUHÂCİRLER İÇİN MEKTEB İNŞASI: KOÇVİRAN VE BIÇKI KÖYÜ MEKTEBİ	194
3. 3. ABAZA VE ÇERKES MUHÂCİRLERİN OSMANLI HÜKÜMETİNE BAĞLILIĞI	197
3. 4. GÜRCÜ KÖKENLİ MUHÂCİRLER	199
D) İÇ GÖÇLER	200
1- KÜRDLER (ŞEYH BEZENLİ AŞİRETİ).....	201
2- ORDULU MUHÂCİRLER.....	202
2. 1. ORDULU GÖÇMENLERİN DÜZCE'YE İSKANDA İZLEDİKLERİ YOLLAR.....	202
2. 2. ORDULU GÖÇMENLERİN DÜZCE'YE İSKANINDA YAŞANAN SORUNLAR	203
2. 3. ORDULULARIN (MÜSLİM) DÜZCE'DE HÂNELER KURMASI	204
2. 3. 1. ORDULULAR'IN KAVAKBIÇKISINA YERLEŞİMİ.....	204
2. 4. ORDULU RUMLARIN DÜZCE'YE İSKANI	205

C) DÜZCE'DE AİLE HAYATI.....208

A) AİLENİN NİCELİĞİ VE KÖLELER.....	208
1- KÖLELER	209
B) EVLENME VE EVLİLİK TİPLERİ	211
1- MONOGAMİ-POLİGAMİ (TEK VEYA ÇOK EŞLE EVLİLİK)	211
2- AKRABA EVLİLİĞİ	212
3- BÖLGE EVLİLİĞİ	213
C) EVLİLİK ÖNCESİ YAPILAN İŞLEMLER	217
1- NİKAHA ENGEL BİR DURUMUN OLUP OLMADIĞININ ARAŞTIRILMASI	217
2- NİKAH ALANININ BELİRLENMESİ	218
D) EVLİLİKTE RIZA	218
1- GELİN VE DAMADIN RIZASI	218
2- EBEVEYNLERİN RIZASI.....	219
E) EVLİLİĞE ÇEVRENİN MÜDAHALESİ.....	220
F) EVLİLİKTE VEKÂLET VERME.....	221
G) BOŞANMIŞ DUL KADINLARIN EVLENMESİ	222
H) ÇEYİZ (CİHAZ) EŞYASI.....	223
1- ÇEYİZ EŞYALARININ KAYIT ALTINA ALMASI.....	223
I) DÜĞÜNLER (VELİME CEMİYETİ).....	224
1- ÇERKESLERDE EVLENME İLE İLGİLİ ADETLER	224
1. 1. ÇERKESLERDE KIZ İSTEME	225
1. 2. ÇERKESLERDE DÜĞÜN TÖRENİ	226
1. 3. ÇERKES DÜĞÜNLERİ VE AT YARIŞLARI	227
2- GÜRCÜLERDE EVLENME İLE İLGİLİ ADETLER	231
2. 1. EVLENİLECEK KIZIN SEÇİMİ.....	231
2. 2. NİŞAN TÖRENİ	232
2. 3. DÜĞÜN TÖRENİ.....	232
2. 4. DÜĞÜN SOFRASI	234
2. 5. NİKAH TÖRENİ.....	234
İ) KEMANECİLER.....	236
J) AİLENİN NAFKASININ SAĞLANMASI	236
K) MEHİR	237
L) EŞLER ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR VE AYRILIKLAR.....	242
M) AİLENİN DEVAMININ SAĞLANMAYA ÇALIŞILMASI	242
N) BOŞANMA (TALAK).....	243

1- BOŞANMA ŞEKİLLERİ : MUHÂLAA-İ SAHÎHA-İ ŞER'İYYE	243
2- BOŞANMA ESNASINDA MAL PAYLAŞIMI	244
3- BOŞANMADAN SONRA ERKEKLERİN MÜDAHALELERİ	245

D) SOSYAL GÜVENLİK.....246

A) YETİMLERİN HAKLARININ KORUNMASI	246
1- EYTÂM MÜDÜRLÜĞÜ	246
2- VASİLİK KURUMU	248
2. 1. YETİMLERE KALAN MALLARIN İŞLETİLMESİ	249
2. 2. İŞLETİLEN PARANIN EYTÂM İDARESİNE ÖDENMESİ	250
2. 3. VASİLİĞİN SON BULMASI	251
2. 3. 1. YETİM ÇOCUKLARIN RÜŞDE ERMESİ NEDENİYLE	251
2. 3. 2. VASİNİN ÖLMESİ NEDENİYLE	252
2. 3. 3. VASİNİN GÖREVİNİ YERİNE GETİREMEMESİ NEDENİYLE	253
2. 3. 4. ASIL VASİNİN GELMESİ NEDENİYLE	253
2. 4. VASİLERİN YETİMLERLE AKRABALIK DERESESİ	258
3- NAFKA SİSTEMİ.....	261
3. 1. MİRASTAN NAFKA TAHSİSİ	261
3. 2. BOŞANMA SIRASINDA NAFKA TAHSİSİ	262
3. 3. MAHKUM AİLELERİNİN NAFKAYA BAĞLANMASI	263
4- KAYBOLAN MALLARIN GÜVENLİĞİ	263
5- MİRAS KALAN MALLARIN GÜVENCE ALTINA ALINMASI.....	265
6- HERKESİN MAHKEMEYE BAŞVURMA HAKKININ OLMASI	265

E) DÜZCE'DE AFET, KİTLİK VE HASTALIKLAR 266

A) AFET.....	266
B) KİTLİK	266
C) HASTALIKLAR VE SİHHİ TEDBİRLER.....	266
1- SİTMA HASTALIĞI	267
2- KUDUZ HASTALIĞI	268
3- ÇİÇEK HASTALIĞI.....	268
4- FRENGİ HASTALIĞI.....	269
4. 1. DÜZCE'DE FRENGİ HASTANESİ AÇILIŞI.....	270
4. 2. HASTANEDE GÖREV YAPAN GÖREVLİLER	270

4. 2. 1. DOKTORLAR VE DÜZCE'DE DOKTOR SIKINTISI	270
4. 2. 2. ECZACI	271
5- HAYVAN HASTALIKLARI.....	272
D) BELEDİYE TABİBLİĞİ	272
1- BELEDİYE TABİBİ LAKOFET (LAGOFET) EFENDİ	273
E) ŞİFA KAYNAĞI KAPLICALAR.....	274
1- EFTENİ KAPLICASI.....	274
2- DİRDİN KAPLICASI	274

BESİNCİ BÖLÜM **275**

A) DÜZCE'DE BULUNAN VAKIFLAR..... **275**

A) VAKIFLAR	275
B) VAKIFLARA GÖREVLİ TAYİNİ	275
C) DÜZCE'DE BULUNAN VAKIFLAR.....	276
1- ŞEMSİ AHMED PAŞA VAKFI	276
2- ŞEMSİ MUSTAFA PAŞA VAKFI.....	276
3- ÇAVUŞ KÖYÜ MUSTAFA PAŞA VAKFI	277
4- MOLLA FENARİ CÂMİ VAKFI	277
5- HACI AHMED PAŞA VAKFI	277
D) KURUMSAL ÖZELLİKLERİNE GÖRE VAKIFLAR.....	277
1- CÂMİLERE AİT VAKIFLAR.....	277
1. 1. ŞEKERCİ (ŞEKER) AHMED BEY CÂMİ-İ ŞERİFİ VE MEDRESESİ.....	277
1. 2. CEDİDİYE CÂMİ-İ ŞERİFİ VE MEDRESESİ	280
1. 3. BURHANİYE CÂMİ-İ ŞERİFİ (YENİ CÂMİ), MEDRESESİ VE PARA VAKFI.....	282
1. 4. DAVUDİYE (HACI DAVUD AĞA) CÂMİ-İ ŞERİFİ VE MEDRESESİ.....	285
1. 5. CÂMİ-İ KEBİR (BÜYÜK CÂMİ) VE VAKFI.....	286
1. 6. ŞEREFİYE MAHALLESİ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI	289
1. 7. EFTENİ HACI YAKUB KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI.....	289
1. 8. SIĞIRLIK KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI	290
1. 9. SIĞIRLIK-KARABURUN KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI.....	291
1. 10. MEHDİ BEY KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI	291
1. 11. SERİNPINARI-KARADERE KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI	292
1. 12. ÇAY MAHALLESİ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI.....	292
1. 13. MUHÂCİR TAŞKÖPRÜ KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE PARA VAKFI	293

1. 14. MUNCURLU CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI.....	294
1. 15. ARAB ÇİFTLİĞİ GAZİOĞLU HACI İŞHAK EFENDİ KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI.....	295
1. 16. İSTİLLİ KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	296
1. 17. ÇAKIRSAYVAN KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	297
1. 18. PIÇKI (BIÇKI), BELSUYU VE GİRESUNLU KÖYÜ CÂMİSİ VE PARA VAKFI.....	297
1. 19. DARIYERİ ABAZA MURAD BEY KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI.....	298
1. 20. KAVAKBIÇKI KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	298
1. 21. MEHDİ BEY KÖYÜ- ÇINARDÜZÜ MAHALLESİ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	299
1. 22. DARIYERİ- ABAZA HASAN BEY KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI.....	300
1. 23. KADİFE KAL'A KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	301
1. 24. ARABACI KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	301
1. 25. TAVAK KADI BEY KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	302
1. 26. EFTENİ BEY KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ VE PARA VAKFI	303
1. 27. EFTENİ HAKTAVİ KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	303
1. 28. MAABDEDE KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	303
1. 29. LÜLÜBAKACAĞI KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	304
1. 30. ALAPTURA KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	304
1. 31. DEVELİ KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	304
1. 32. İMAMLAR KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	304
1. 33. SAÇMALIPINAR KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	305
1. 34. KARAÇALI KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	305
1. 35. KUŞAÇMA -TALUSTAN KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ (HACI TALUSTAN BEY MUHÂCİRİN KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ)	306
1. 36. HASANLAR KÖYÜ MEHMED AĞA CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	306
1. 37. HACILAR KÖYÜ ŞERAFEDDİN CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	307
1. 38. SAZ KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	307
1. 39. ÇERKES KÖYÜ ÇERKES CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	308
1. 40. İŞHAK EFENDİ BİN HÜSEYİN CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	308
1. 41. AKÇAŞEHİR KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	308
1. 42. AVDETLER VAKFI VE KELÂNİÖZÜ KÖYÜ CÂMİSİ	310
1. 43. HOCA KUTBEDDİN CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	310
1. 44. BEYGÖZÜ AKKULAKZÂDE HALİL EFENDİ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	310
1. 45. BEYCİLER KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	310
1. 46. ARABOĞLU CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	311
1. 47. HAMİDİYE KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ	311
1. 48. SERMEDDİN (SERMEDDİN ÇİFTLİĞİ) VAKFI VE BAKRAS KÖYÜ CÂMÎ-İ ŞERÎFİ.....	312

1. 49. DİRDİN KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	312
1. 50. HACI RÂŞİD BEY CÂMİ-İ ŞERİFİ	312
1. 51. BESTAN EFENDİ CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	313
1. 52. ORMAN KÖYÜ (GÖLORMANI KÖYÜ) CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	313
1. 53. AKPINAR KÖYÜ HÜSEYİN HALİFE CÂMİ-İ ŞERİFİ	314
1. 54. DARIYERİ SÜLEYMAN BEY KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	314
1. 55. DARICA KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ	314
1. 56. ÇEVREKADILAR CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	315
1. 57. EĞERCİLER KÖYÜ HACI MAHMUD CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	315
1. 58. BALİCA KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ	315
1. 59. MILKAAĞAÇLAR KÖYÜ MEHMED CÂMİ-İ ŞERİFİ	315
1. 60. EFTENİ HAMAMÜSTÜ GÜRCÜLER KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	316
1. 61. BÜYÜKAÇMA KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ	316
1. 62. HEMŞİN KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VE VAKFI.....	316
1. 63. FAKİLLİ KÖYÜ SULTAN ORHAN CÂMİ-İ ŞERİFİ.....	317
1. 64. KİLİSE KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ VEYA TİMUR KADI OĞLU VAKFI.....	317
1. 65. KAYMAKÇI KÖYÜ CÂMİ-İ ŞERİFİ	317
1. 66. ŞEHSUVAR OĞLU HACI MEHMED CÂMİ-İ ŞERİFİ	318
2- MESCİDLER.....	318
2. 1. NUSREDDİN MAHALLESİ MESCİD-İ ŞERİFİ	318
2. 2. TAŞKÖPRÜ MESCİD-İ ŞERİFİ	319
2. 3. MÜTEVEFFÂ ŞEHÂBEDDİN PAŞA MESCİD-İ ŞERİFİ	319
2. 4. AŞAĞI YAHYALAR KÖYÜ MESCİD-İ ŞERİFİ.....	319
3- TEKKELER	319
3. 1. ŞEYH HACI HASAN HİLMİ EFENDİ TEKKESİ.....	320
3. 1. 1. ŞEYH HACI HASAN EFENDİ.....	320
3. 1. 2. ŞEYH HACI HASAN EFENDİ’NİN DÜZCE’DEKİ HİZMETLERİ	320
3. 1. 3. ŞEYH HACI HASAN HİLMİ EFENDİ TEKKESİNİN KURULUŞU VE VAKFI.....	321
4- EĞİTİM KURUMLARI VE VAKIFLARI.....	323
4. 1. OSMANLI DEVLETİNDE EĞİTİM-ÖĞRETİM İŞLERİNİN MODERNİZASYONU	323
4. 2. DÜZCE’DE EĞİTİM-ÖĞRETİMİN ORGANİZASYONU.....	324
4. 3. MEDRESELER	327
4. 3. 1. CÂMİ-İ KEBİR MEDRESESİ	327
4. 3. 2. LÜTFİYE MEDRESESİ (NALBANTZÂDE AHMED LÜTFİ EFENDİ MEDRESESİ)	328
4. 3. 3. ŞEKERCİ AHMED BEY MEDRESESİ.....	329
4. 3. 4. CEDİDİYE MEDRESESİ.....	329

4. 3. 5. BURHANIYE MEDRESESİ	332
4. 3. 6. DAVUDIYE (HACI DAVUD AĞA) MEDRESESİ.....	332
4. 3. 7. FEVZİYE MEDRESESİ.....	333
4. 3. 8. AKPINAR MEDRESESİ.....	333
4. 4. RÜŞDİYE MEKTEBİ.....	333
4. 4. 1. RÜŞDİYE MEKTEBİNİN İNŞASI VE MUALLİM TAYİNİ.....	334
4. 4. 2. RÜŞDİYE MEKTEBİNİN KİTAP İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI	336
4. 4. 3. RÜŞDİYE ÖĞRENCİLERİNİN BARINMA PROBLEMİ	336
4. 5. MEKTEB-i İBTİDÂİYYE	337
4. 5. 1. MÜSLÜMAN AHALİYE AİT MEKTEB-i İBTİDÂİYYELER.....	337
4. 5. 1. 1. ABAZA MUHÂCİRLER İÇİN MEKTEB İNŞASI: KOÇVİRAN VE BIÇKI KÖYÜ MEKTEBİ.....	341
4. 5. 2. GAYRİ MÜSLİMLERE AİT MEKTEB-i İBTİDÂİLER	342
4. 5. 2. 1. ERMENİLERE AİT MEKTEB-i İBTİDÂİLER	342
4. 5. 2. 2. RUMLARA AİT MEKTEB-i İBTİDÂİLER	342
4. 6. DÜZCE'DE MEKTEB-i İBTİDÂİLERE TAHSİS EDİLMİŞ VAKIFLAR	342
4. 6. 1. GAZİZÂDE İŞHAK EFENDİ BİN ABDULLAH VAKFI	342
4. 6. 2. HACI YUSUF SENÂNÎ EFENDİ B. MUSA EFENDİ VAKFI.....	343
4. 6. 3. KADI İSA MEZRASI VAKFI.....	345
5- ZAVİYE VE KÖPRÜ VAKIFLARI.....	345
5. 1. BİRİK (BERİK) VE MİLAN KÖPRÜLERİ	345
5. 2. SULTAN ORHAN ZAVİYESİ VAKFI VE CEVİZ DERESİ KÖPRÜSÜ	346
5. 3. HACI İVAZ MEZRASI VAKFI	346
5. 4. KOÇKARA ZAVİYESİ VAKFI.....	346
6- KÜTÜPHÂNE	346
E) 19. YÜZYIL SONLARINDA VAKIFLARIN DURUMU	346
F) 19. YÜZYIL SONLARINDA VAKIFLARIN TEFTİŞİ: MUACCELÂT NÂZIRLIĞI (EVKÂF MÜDÜRLÜĞÜ)	
.....	347

B) DÜZCE'DE TÜRBELER VE MEZAR KİTABELERİ 355

A) ÖLÜNÜN KEFENLENMESİ: TECHİZ VE TEKFİN	355
B) DÜZCE'NİN MANEVİ DİNAMİKLERİ VEYA HALK İNANÇLARI : TÜRBELER	358
1- NALBANT CABBAR EFENDİ TÜRBESİ VE CÂMİSİ	359
2- DARICI KÖYÜ YABALIDEDE MEHMED EFENDİ TÜRBESİ	360
3- HACI HALİL FEVZİ EFENDİ TÜRBESİ.....	361
4- HACI İSMAİL EFENDİ TÜRBESİ	362

5- ZÜLKARNEYN HAZRETLERİ TÜRBESİ.....	362
6- ALİ BABA TÜRBESİ	364
7- SARIÇÖKEK KÖYÜ TÜRBESİ.....	365
8- MUHAP DEDE TÜRBESİ	367
9- HIZIR DEDE TÜRBESİ.....	368
10- MUSLİHİDDİN EFENDİ TÜRBESİ (YEŞİL TÜRBE)	369
11- TURÂBİ HAZRETLERİ TÜRBESİ.....	372
C) MEZAR KİTÂBELERİ.....	373
1- MEZAR TAŞLARINDA GİRİZGAH	374
2- AD, LAKAB, MESLEK VE ÖLÜM TARİHLERİNİN YAZILDIĞI MEZAR TAŞLARI	374
3- EŞLERİN BİRBİRLERİNE DUYGULARINI ANLATAN MEZAR KİTÂBELERİ	380
4- ANNE BABALARIN ÇOCUKLARINA DUYDUĞU SEVGİYİ ANLATAN MEZAR KİTABELERİ	383
5- BAĞIŞLANMA VE CENNET DİLEYEN MEZAR KİTÂBELERİ	385
6- AİLE SEMBOLÜ TAŞIYAN MEZAR TAŞLARI	408
7- DİĞER MEZARTAŞLARI.....	422
<u>ALTINCI BÖLÜM.....</u>	426

A) DÜZCE'DE ADLİ DURUM VE İŞLEYİŞİ.....	426
A) KLASİK DÖNEM VE TANZİMÂT DÖNEMİNDE OSMANLI MAHKEMELERİ	426
B) DÜZCE MAHKEMESİ	428
1- DÜZCE ŞER'İYYE MAHKEMESİ.....	428
2- DÜZCE BİDÂYET MAHKEMESİ	429
3- NÂİBLERİN KEFÂLETE BAĞLANMASI (NÂİB KEFÂLET SENEDİ)	430
3. 1. NÂİB HANÎFÂ EFENDİ VE BİR SUİSTİMAL.....	430
3. 2. DÜZCELİ BİR HUKUKÇU: MEHMED NURİ EFENDİ	433
4- DAVALARIN YERİNDE ÇÖZÜMLENMESİ.....	433
5- KIRSAL ALANDA SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ.....	435
C) YARGILAMA	436
1- DAVALININ CELBİ	436
2- İFADELERİN ALINMASI.....	436
3- ŞUHÛDU'L-HAL MÜESSESESİ.....	437
4- KEFÂLETLE TAHLİYE	438
5- CESETLERİN KEŞF VE MUAYENESİ	438
6- DAVA VEKİLLERİ (AVUKATLAR)	440
6. 1. GAYRİ MÜSLİMLERİN DAVA VEKİLİ TAYİN EDİLMESİ.....	441

6. 2. DEVLETİN İHTİYAÇ DUYULAN DURUMLARDA DAVA VEKİLİ TAYİNİ	442
D) RUMLAR'A AİT DAVALAR VE RUM PATRİKHÂNESİ'NİN DAVAYA MÜDAHALESİ.....	447
E) BÖLGEDE GEÇİCİ OLARAK İKAMET EDENLERİN DAVALARI	448
F) SUÇ KAVRAMI VE SUÇUN UNSURLARI.....	448
G) DÜZCE'DE İŞLENEN SUÇLAR.....	449
1- EŞKİYALIK SUÇLARI VE ÇETE YAPILANMALARI.....	449
1. 1. EŞKİYALIK OLAYLARININ NEDENLERİ.....	449
1. 1. 1. İDARİ DEJENERASYON	449
1. 1. 2. ASKERİ GÖREVLİLERİN SAYISAL OLARAK AZ OLMASI	450
1. 2. EŞKİYALIK OLAYLARINA KARŞI ALINAN TEDBİRLER	451
1. 2. 1. DERBEND İNŞASI.....	451
1. 2. 1. 1. EĞRİDERE DERBENDİ	451
1. 2. 1. 2. DARIYERİ DERBENDİ.....	452
1. 2. 2. EŞKİYA TAKİBİNDE MUHBİR KULLANIMI.....	452
1. 2. 3. EŞKİYA TAKİBİNDE BAŞARILI OLANLARIN ÖDÜLLENDİRİLMESİ	452
2- ÇETE YAPILANMALARI	453
2. 1. ARABOĞLU ÇETESİ	453
2. 2. REJİ KORDONU ÇETESİ	453
2. 3. KARAYAKALI EYÜB ÇETESİ	453
2. 4. DÜZCE CİVARINDAKİ KAZALARDA ETKİLİ OLAN EŞKİYA	454
2. 4. 1. GÖYNÜK-MUDURNU ARASI VE BİR POSTA BASKINI.....	454
2. 4. 2. ALAPLI-DÜZCE ARASI	454
2. 4. 3. KARASU/KONCURLU VE KIZILCIKLI KÖYLERİ ARASI	455
2. 4. 4. DÜZCE'DE ETKİLİ OLAN CİVAR BÖLGE EŞKİYALARI.....	455
3- FERDİ EŞKİYALIK OLAYLARI	455
3. 1. KOÇEL OĞLU MUSTAFA VE EŞKİYALIKLARI	455
3. 2. HACI BEYOĞLU ZEKERİYYA VE EŞKİYALIKLARI	456
4- BÖLGEDE FAALİYET YÜRÜTEN YUNAN ÇETELERİ	456
5- DÜZCE'DE MEYDANA GELEN BAZI KATL OLAYLARI	457
6- DARB VE YARALAMA SUÇLARI.....	458
7- HIRSIZLIK SUÇLARI.....	462
8- TECAVÜZ SUÇLARI.....	474
9- SİLAH KAÇAKÇILIĞI.....	478
10- SAHTE PARA TEDAVÜLÜ.....	479
11- İNTİHAR OLAYLARI	479
12- LİVATA SUÇU	480

13- İSKÂT-I CENİN (ÇOCUK DÜŞÜRME/ KÜRTAJ) SUÇLARI	480
14- YALAN YERE YEMİN ETME SUÇLARI.....	481
15- DÜZCE’DE MEYHÂNE AÇMA TEŞEBBÜSÜ	481
H) SUÇLULARIN CEZALANDIRILMASI	481
1- SÜRGÜN CEZASI	481
2- HAPİS CEZASI	482
2. 1. DÜZCE HAPİSHÂNESİ	482
2. 1. 1. HAPİSHÂNEİNİN TAMİRİ.....	482
2. 1. 2. MAHKUMLAR İÇİN ALINAN SİHHİ TEDBİRLER	482
2. 1. 3. MAHKUMLARIN BESLENMESİ	483
2. 1. 4. MAHKUMLARIN TARIMSAL FAALİYETLERDE ÇALIŞTIRILMASI.....	483
2. 1. 5. DÜZCE HAPİSHÂNESİNDEN FİRAR	484
2. 1. 6. DÜZCE NİSA (KADIN) HAPİSHÂNESİ KURULMASI TALEBİ	484
B) GÜVENLİK BİRİMLERİ	485
A) DÜZCE TABURU	485
B) JANDARMA İDARESİ	486
C) VESÂİT-İ NAKLİYE-İ ASKERİYE KOMİSYONU	487
D) ASKERLİK ŞUBESİ (AHZ-I ASKERİ ŞUBESİ)	488
E) ORDUDA MEYDANA GELEN BOZULMALAR	489
1- BOLU SANCAĞI ALAYBEYİ ALİ FAİK BEY HAKKINDA TAHKİKÂT.....	489
2- DÜZCE’DE DİVÂN-I HARB KURULMASI	489
2. 1. DİVAN-I HARB KURULMASINA NEDEN OLAN BAZI OLAYLAR	489
2. 1. 1. JANDARMA KOMUTANLARININ GÖREVLERİNİ KÖTÜYE KULLANMASI.....	489
2. 1. 2. ENVER PAŞA’YA SUİKAST YAPILACAĞI DEDİKODUSUNUN YAYILMASI.....	490
2. 1. 3. ERMENİ VATANDAŞLARDAN BÖLGE HALKINA RUS TEHDİDİ İMASI.....	490
3- BAKAYA FİRARİ ASKERLER	491
F) ZABTİYELER	491
G) POLİS TEŞKİLATI	492
H) ŞEHİTLER VE ŞEHİTLERE MAAŞ TAHSİSİ	492
I) DÜZCELİ ŞEHİT ASKERLER	493
1- 1897- 1900 YILLARI ARASI ŞEHİT DÜŞENLER	493
2- ÇANAKKALE SAVAŞLARI’NDA ŞEHİT DÜŞENLER	503
<u>YEDİNCİ BÖLÜM .....</u>	<u>535</u>
<u>DÜZCE’NİN EKONOMİK DURUMU .....</u>	<u>535</u>

A) AİLELERİN SERVETLERİ VE GELİR KAYNAKLARININ ANALİZİ..... 536

A) SERVET DAĞILIMI	536
B) GELİR KAYNAKLARININ ANALİZİ	538
1- GELİR KAYNAKLARININ YILLIK ANALİZİ	538
2- GELİRİN HÂNE BAŞINA DAĞILIMI.....	540
C) DÜZCE’DE FAKİRLİK VE ZENGİNLİK OLGUSU	540
1- DÜZCE KENT ELİTİ.....	543
D) EKİLİ TOPRAKLARIN ANALİZİ	545
E) HÂNE BAŞINA EKİLİ ALAN MİKTARI	548
F) TAHİL İŞLETMECİLİĞİ.....	549
1- DÖNÜM BAŞINA YILLIK HÂSILAT: VERİMLİLİK	549
2- TARIMSAL İŞLETMELERİN BÜYÜKLÜĞÜ	549
3- NADAS ALANLARININ BÜYÜKLÜĞÜ VE NADAS SÜRESİ.....	554
4- HÂNE BAŞINA YILLIK TAHİL ÜRETİMİ	555
5- DÜZCE’DE ÜRETİLEN TAHİLLERİN TÜRÜ VE MİKTARI.....	556
6- DÜZCE’DE YILLIK TAHİL İHTİYACI.....	557
G) PİRİNÇ ÜRETİMİ	558
1- DÖNÜM BAŞINA YILLIK HÂSILAT: VERİMLİLİK	558
2- PİRİNÇ İŞLETMELERİNİN BÜYÜKLÜĞÜ.....	558
3- HÂNE BAŞINA YILLIK PİRİNÇ ÜRETİMİ.....	560
4- PİRİNÇ ÜRETİM MİKTARI	562
H) TÜTÜN ÜRETİMİ	563
1- REJİ İDARESİ.....	564
2- DÜZCE REJİ İDARESİ.....	565
2. 1. REJİ MEMURLARININ TAYİNİ VE KEFÂLET SİSTEMİ.....	565
2. 2. REJİ MUHÂFAZA MÜFETTİŞLİĞİ	566
2. 3. REJİ EKSPERLİĞİ	566
2. 4. REJİ DAVA VEKİLLİĞİ.....	567
3- TÜTÜN DEN ALINAN MUHTELİF VERGİLER	569
3. 1. TÜTÜN TAHRİRİNDE HAZIR BULUNMAYANLARDAN ALINAN CEZÂİ VERGİLER.....	569
3. 2. HARC-I ÂMEDİYYE VE HARC-I REFTİYYE	569
4- İNHİSÂR-I DUHAN KÂNÛNU	570
5- TÜTÜN EKİMİ İÇİN İZİN ALINMASI.....	570
6- TÜTÜN ÜRETİCİLERİNE AVANS AKÇESİ VERİLMESİ.....	571
7- REJİ İLE HALK ARASINDA ÇIKAN SORUNLAR.....	571

7. 1. DÜŞÜK FİYAT TAKDİRİ SORUNU	571
7. 2. BAKAYA KALAN BORÇLAR SORUNU.....	572
7. 3. MUHAMMEN ÜCRETİ SORUNU.....	573
7. 4. TÜTÜNÜN BELİRLENEN ZAMAN DIŞINDA TESLİMİ.....	573
8- NİTELİKLİ TÜTÜN YETİŞTİRMEK İÇİN ALINAN TEDBİRLER: NEFİS TÜTÜN- ADİ TÜTÜN.....	574
9- TÜTÜN KAÇAKÇILIĞI VE VİLAYETLER ARASI ALINAN TEDBİRLER	575
9. 1. TÜTÜN KAÇAKÇILIĞI İÇİN ALINAN ÖNLEMLER	575
9. 2. KAÇAKÇILARLA GİRİLEN SICAK ÇATIŞMALAR.....	576
9. 3. REJİ AMBARI SOYGUNU.....	578
10- İZMİD- DÜZCE TÜTÜN MÜSTAHSILLARI TİCARET ANONİM ŞİRKET-İ OSMÂNİYESİ (İZMİD- DÜZCE TÜTÜN TİCARET ANONİM ŞİRKET-İ OSMÂNİYESİ)	578
11- TÜTÜN İŞLETMECİLİĞİ.....	590
11. 1. YILLIK TÜTÜN ÜRETİMİ.....	591
11. 2. HÂNE BAŞINA YILLIK TÜTÜN ÜRETİMİ.....	592
11. 3. DÖNÜM BAŞINA YILLIK TÜTÜN ÜRETİMİ	593
12- TÜTÜN İŞLETMELERİNİN BÜYÜKLÜĞÜ	594
13- TÜTÜN İŞLETMECİLİĞİ VE KİRACILIK	595
14- TÜTÜN RESMİ VE BAZI SUİSTİMALLER	596
15- TÜTÜN İŞLETMELERİNİN DİĞER ÜRETİM DALLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	597
I) BOSTANLAR.....	598
1- DÖNÜM BAŞINA YILLIK HÂSILAT: VERİMLİLİK	598
2- BOSTANLARIN BÜYÜKLÜĞÜ	599
i) KETEN ÜRETİMİ	602
J) MEYVECİLİK SEKTÖRÜ	603
1- MEYVECİLİKTEN ELDE EDİLEN YILLIK HÂSILAT: VERİMLİLİK.....	603
2- MEYVECİLİK YAPAN AİLELER	604
K) FINDIK ÜRETİMİ.....	607
L) EKİLİ ALANLARDA YILLIK VERİMLİLİK DÜZEYİ.....	608
M) HUBÛBÂT ALANLARININ ÇEVRE KAZALARLA VERİMLİLİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI .	609
B) HAYVANCILIK.....	610
A) BÜYÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	610
B) KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	612
C) HAYVANLARDAN ELDE EDİLEN GELİR.....	614
D) ARICILIK	616
E) SÜT VE MAMULLERİ ÜRETİMİ.....	618
F) HAYVAN ISLAHI	625

G) HAYVANLARIN OTLATILMASI	625
C) SANAYİ VE MESLEKİ ORGANİZASYONLAR.....	625
A) DOKUMA VE DERİ SEKTÖRÜ.....	629
B) GIDA SEKTÖRÜ.....	629
1- DÜZCE’DE DEĞİRMENCİLİK VE ASİYÂB (DEĞİRMENLER)	631
1.1. ÇAVUŞLAR KÖYÜ SU DEĞİRMENİ	634
2- PİRİNÇ DİNGLERİ.....	637
C) METALÜRJİ SEKTÖRÜ	640
D) ULAŞIM SEKTÖRÜ	642
1- KARAYOLU İNŞASI	642
1. 1. BOLU DAĞI YOLU İNŞASI	642
1. 2. ADAPAZARI- DÜZCE- AKÇAKOCA YOLU.....	643
2- ADAPAZARI-BOLU VE DÜZCE, EREĞLİ DEMİRYOLU HATTI DÜŞÜNCESİ.....	644
3- DÜZCE’DE KULLANILAN ULAŞIM ARAÇLARI	644
E) KERESTE VE ODUN SEKTÖRÜ	646
1- BAŞKENT İSTANBUL’UN KERESTE VE ODUN İHTİYACININ KARŞILANMASI	646
2- KERESTENİN GEMİ SEKTÖRÜNDEKİ YERİ	647
3- ODUNUN MAMUL HALE GETİRİLMESİ: SU HIZARLARI.....	648
F) HİZMET SEKTÖRÜ VE DİĞER BAZI İŞ KOLLARI.....	652
1- HANCILAR VE HANLAR	654
2- SÜRÜCÜ VE POSTA SÜRÜCÜSÜ.....	655
3- TİMAR SAHİPLERİ.....	656
4- DİLENCİLER (SÂİL).....	657
G) MADENCİLİK SEKTÖRÜ.....	657
1- DÜZCE’DE ÇIKARILAN MADENLER.....	658
1. 1. MANGANEZ MADENİ	658
1. 2. BAKIR MADENİ	661
1. 3. KURŞUN MADENİ.....	664
1. 4. KÖMÜR MADENİ	664
1. 5. KİL MADENİ.....	665
1. 6. PETROL	665
H) 1925 YILI SALNÂMESİNE GÖRE DÜZCE’NİN TİCARİ HACMİ	665
I) 1925 YILI SALNÂMESİNE GÖRE DÜZCE’DE TİCARETİ UHDESİNE ALAN AİLELER.....	667
D) VERGİLER.....	671
A) ÖŞÜR	671
1- HÂNE BAŞINA ÖŞÜR VERGİSİNİN DAĞILIMI	672

B) VERGÜ-Yİ MAHSÛSA.....	674
1- VERGÜ-Yİ MAHSÛSA 'NİN KAİME OLARAK ÖDENMESİ TALEBİ.....	675
2- VERGÜ-Yİ MAHSÛSANIN HÂNE BAŞINA DAĞILIMI.....	676
3- VERGÜ-Yİ MAHSÛSA ÖDEMİYEN HÂNELER.....	676
C) VERGİ YÜKÜ İÇİNDE ÖŞÜR VE VERGÜ-Yİ MAHSÛSA 'NİN BİRBİRİNE ORANI.....	679
D) GÜMRÜKLER	680
1- GÜMRÜK VE DİĞER RÛSÛMÂTTA GÖREVLİ KİŞİLER	681
2- GÜMRÜK VERGİLERİ	681
E) 1311 YILI SALNAMESİNE GÖRE DÜZCE'NİN VERGİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	682
<u>E) DÜZCE'DE EKONOMİK HAYATA YÖN VEREN BAZI KURUMLAR .....</u>	683
A) MUHÂSEBE-Yİ HUSÛSİYE DAİRESİ	683
B) DÜYÛN-I UMÛMİYE İDARESİ.....	684
C) BANKALAR	685
1- ZİRAATBANK (ZİRAATBANK MUHASEBE SANDIĞI)	685
2- DÜZCE İSLAM TİCARET BANKASI	687
D) TİCARET VE ZİRAAT ODASI	687
SONUÇ.....	690
<u>KAYNAKÇA .....</u>	704
ARŞİV VESİKALARI.....	704
A) İSTANBUL BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ	704
1- TEMETTÛÂT DEFTERLERİ (HİCRÎ 1260-1261) (MİLADİ 1844-1845)	704
2- DİĞER KAYITLAR	704
B) SÂLNÂMELER	706
C) KADI SİCİLLERİ	706
D) ANKARA VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ, (VGMA), ...	706
1- KASTAMONU ESAS DEFTERLERİ	706
2- HURÛFÂT DEFTERLERİ.....	707
3- VAKFİYE DEFTERLERİ	707
E) DİĞER KAYNAKLAR.....	707
F) İNTERNET KAYNAKLARI.....	718
<u>DİZİN.....</u>	720

HARİTA, RESİM VE TABLOLAR

HARİTALAR

- Harita 1 : Düzce Kazasının Fiziki Durumu
Harita 2 : Kastamonu Vilâyeti (1886)
Harita 3 : Düzce ve Köyleri
Harita 4: Değirmenaltı Bakır Madenine Ait Osmanlı Dönemi Haritası

RESİMLER

- Resim 1: Düzce’de Efteni Gölünde Avla İlgili Tarihi Bir Görüntü
Resim 2: Kadifekale’de Bulunan Kale Harabeleri 1
Resim 3: Kadifekale’de Bulunan Kale Harabeleri 2
Resim 4: Kadifekale’de Bulunan Kale Harabeleri 3
Resim 5: Kadifekale’de Bulunan Kale Harabeleri 4
Resim 6 : Düzce Hükümet Konağı
Resim 7 : Düzce Saat Kulesi ve Hükümet Konağı
Resim 8: Düzce Panayırı (1953)
Resim 9: Ayıntabzâde Ailesinin Adına İzafeten İsimlendirilen Gaziantep Caddesinden Tarihi Bir Görüntü
Resim 10: Düzce Merkezde Park Bahçesi Önünde Bulunan Tarihi Bir Kalıntının Ön Yüzü 1
Resim 11: Düzce Merkezde Park Bahçesi Önünde Bulunan Tarihi Bir Kalıntının Arka Yüzü 2
Resim 12: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Tarihi Bir Kalıntı 1
Resim 13: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Tarihi Bir Kalıntı 2
Resim 14: Muncurlu Köyünden Tarihi Bir Kalıntı
Resim 15: Aksu Bölgesinden Tarihi Kalıntılar
Resim 16: Orhan Gazi döneminde İnşa Edildiği belirtilen Çandırdan Yapılmış Nalbantoğlu Köyü Cuma Câmisi (Kuba Câmi)
Resim 17: Hasanlar Köyü Orhangazi Câmi-i Şerîfi’nin Son Hali (Dış Görünüm)
Resim 18: Hasanlar Köyü Orhangazi Câmi-i Şerîfi’nin Son Hali (İç Görünüm)
Resim 19: Beçiyörükler Köyü Orhangazi Câmi-i Şerîfi’nin Son Hali (Dış Görünüm)
Resim 20: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi’nin Dış Görünüşü

- Resim 21: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi'nin İç Görünüşü 1
- Resim 22: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi'nin İç Görünüşü 2
- Resim 23 : Bolu Caddesinden Tarihi Bir Görüntü
- Resim 24 : Düzce'de Bir Köy Düğünü (1938)
- Resim 25: Düzce'de Fettah Bey Tarlasında Bir Düğün Konvoyu
- Resim 26: Düzce Fidanlık'ta Yapılan At yarışlarından Tarihi Bir Görüntü (1936)
- Resim 27: Çerkes Kaması
- Resim 28: Gürcü Kaması
- Resim 29 : Düzce Büyük Câmi'de İnşaat Çalışmaları (1910)
- Resim 30: Cedidiye Mahallesinden Tarihi Bir Görüntü
- Resim 31 : Düzce Kız (Înâs) Mektebi
- Resim 32: Nalbant Cabbar Efendi'ye Ait Türbeden Dış Görünüş
- Resim 33: Nalbant Cabbar Efendi'ye Ait Türbeden İç Görünüş
- Resim 34: Darıcı Köyü Yabalı Dede Türbenin Dış Görünüşü
- Resim 35: Darıcı Köyü Yabalıdede Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 36: Hacı Halil Fevzi Efendi'ye Ait Türbeden İç Görünüş
- Resim 37: Hacı İsmail Efendi Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 38: Hacı İsmail Efendi Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 39: Zülkarneyn Hazretleri Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 40: Zülkarneyn Hazretleri Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 41 : Ali Baba Türbesi
- Resim 42: Ali Baba'ya Ait Mezar
- Resim 43 : Sarıçökek Köyü Türbesinden Dış Görünüş
- Resim 44 : Sarıçökek Köyü Türbesinden İç Görünüş
- Resim 45: Muhap Dede Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 46: Muhap Dede Türbesinin İç Görünüşü 1
- Resim 47: Muhap Dede Türbesinin İç Görünüşü 2
- Resim 48: Hızır Dede Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 49: Hızır Dede Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 50: Şeyh Hasan Efendi oğlu Şeyh Sunullah Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 51: Muslihiddin Efendi Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 52 : Muslihiddin Efendi Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 53: Turâbi Hazretleri Türbesinin Dış Görünüşü
- Resim 54: Turâbi Hazretleri Türbesinin İç Görünüşü
- Resim 55: Hacı İshak Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi

- Resim 56: Hacı İslam Efendi Zevcesi Ayşe Hanım'a Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 57: Tütün Tüccarı Kavalalı Mehmed Bey'in Validesi Zeliha (Züleyha) Hanıma Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 58: El-Hac Şükrü Efendi Torunu Necmeddin Hamdi Gündoğdu'ya Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 59: Hacı İbrahim oğlu Ailesine Ait Mezar ve Kitâbeleri
- Resim 60: Redif Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşısı Hakkı Beyin Eşi Hayriye Hanıma Ait Mezar
- Resim 61: Redif Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşısı Hakkı Beyin Eşi Hayriye Hanıma Ait Baş ve Ayakucu Mezar Kitâbeleri
- Resim 62: Düzce Rüsûmat Başkâtibi Ziver Efendi zevcesi Ayşe Hanım'a Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 63: Kadızâde Halid Efendi mahdûmu Halil Bey'e Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 64: Merhûm Hacı Mustafa Kerimesine Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 65: Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 66: Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar ve Ayak Kitâbesi
- Resim 67: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezar 1
- Resim 68: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Kitâbelerinin Yakından Görünüşü 2
- Resim 69: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Ayak Bölümünün Yakından Görünüşü 3
- Resim 70: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezar Kitâbesi 4
- Resim 71: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Başucu Kitâbesinin Alt Kısımında Bulunan Silah ve Kama Görüntüleri 4
- Resim 72: Ümerâ-yı Çerâkiseden Hâli Beyzâde Hasan Bey'e Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 73: Ümerâ-yı Çerâkiseden Hâli Beyzâde Hasan Bey'e Ait Mezar
- Resim 74: İsmail Efendi'nin Validesi Saraylı Fatma Hanım'ın Mezar Kitâbesi
- Resim 75: Efteni'den Âtenîzâde'ye Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 76: Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 77: Alemdar Hacı Ali Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 78: Abdullah ibni Hacı Veli Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 79: Kadızâde Müteveli Mehmed Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 80: Mudullulu Türkmen oğlu Nalband Molla Muhammed'e Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 81: Bolulu Ahmed Ağazâde Hacı Mustafa Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 82: Kürt Hacı Ahmed Bey'in oğlu Mustafa Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 83: Hasan oğlu Laz Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi
- Resim 84: Seyyid Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Kitâbesi
- Resim 85: Tahir Ağa Köyünden Bir Mezar ve Kitâbesi

- Resim 86: Kuşoğlu Köyünden Bir Mezar ve Kitâbesi
Resim 87: Aziziye Mezarlığı'nda Bulunan Aile Sembolü Nakşedilmiş Bir Mezar Taşı
Resim 88: Uzunmustafa Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Başlığı
Resim 89: Düzce Şehir Mezarlığından Bazı Mezar Başlıkları
Resim 90: Düzce Şehir Mezarlığından Bazı Mezar Başlıkları
Resim 91: Çerkeşköprü Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Başlığı
Resim 92: Nalbantoğlu Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Kitâbesi
Resim 93: Dipsizgöl Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Kitâbesi
Resim 94: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Metni Silinmiş Bir Mezar ve Kitâbesi
Resim 95: Düzce'de Çiftçilerin Hasatı İle İlgili Tarihi Bir Görüntü
Resim 96: Çavuşlar Köyü Su Değirmeninin Su Giriş ve Çıkış Bölümü
Resim 97: Değirmen Taşı ve Mısır-Biber Öğütümü
Resim 98: Değirmenin İç Bölümü
Resim 99: Değirmenin Günümüzdeki Mirasçısı Hakkı Oğlu Hakkı Çavuşoğlu
Resim 100 : Kaynaşlı Şemsi Paşa Hanı Kalıntıları

TABLolar

- Tablo 1: Melen Deresinin 1260 Yılı Keşif Pusulası
Tablo 2 : Melen Deresi'ne Yönelik Olarak Temizleme ve Tesviye Yapılacak Alanlar (1261/1845)
Tablo 3 :Çerkeş-Gerede-Düzce Telgraf Hattının Kurulması İçin Gerekli Malzemeler (16 Z 1286/19 Mart 1870)
Tablo 4: Çerkeş-Gerede-Düzce Telgraf Hattında Çalışacak Memurlara Verilecek Maaşlar (16 Z 1286/19 Mart 1870)
Tablo 5: Düzce Telgrafhânesinde Görev Yapan Kişiler (1314/ 1896-97)
Tablo 6: Düzce Posta ve Telgraf Dairesi Görevlileri (1314/1896/1897)
Tablo 7: Düzce Posta ve Telgraf Dairesi Görevlileri (1925)
Tablo 8 : Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1310-1311/ 1892-94)
Tablo 9: Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1314/1896-97)
Tablo 10: Kaza İdare Meclisi (1334 /1916)
Tablo 11: Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1925)
Tablo 12 : Düzce Mal Müdürlüğü (1310-1311/ 1892-94)
Tablo 13: Düzce Mal Müdürlüğü (1314 /1896-97)
Tablo 14: Düzce Mal Müdürlüğü (1334 /1916)
Tablo 15: Düzce Kazası Mal Müdürlüğü Görevlileri (1925)
Tablo 16 : Tapu Görevlileri (1892-1907)

- Tablo 17: Düzce Kazası Tapu Dairesi Görevlileri (1925)
- Tablo 18: Düzce Belediyesi Başkan ve Görevlileri (1310/1892-93)
- Tablo 19: Düzce Belediyesi Başkan ve Görevlileri (1314/1896-1897)
- Tablo 20: Meclis-i Belde Personeli (1334 /1916)
- Tablo 21: Düzce Belediye Dairesi Personeli (1925)
- Tablo 22: Orman İdaresi Görevlileri (1310 ve 1314/1892-97)
- Tablo 23: Orman İdaresi Görevlileri (1314 /1896-97)
- Tablo 24: Düzce Kazası Orman İdaresi Görevlileri (1925)
- Tablo 25 : Düzce’de Görev Yapan İmam- Hatip ve Müezzinler (1844)
- Tablo 26: Düzce’de Görev Yapan İmam- Hatip ve Müezzinlerin Yıllık Gelirleri (1844)
- Tablo 27: Düzce Kazasına Bağlı Köylerin İsimleri ve Merkeze Uzaklıkları (1925)
- Tablo 28: Düzce Kazası Nüfus Kalemi Görevlileri (1310/ 1892-93)
- Tablo 29: Düzce Kazası Nüfus Kalemi Görevlileri (1916)
- Tablo 30: Düzce Nüfus Dairesi Görevlileri (1925)
- Tablo 31: Temettüât Verilerine Göre Kaza Nüfusu (1844)
- Tablo 32: 1311 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce Nüfusu
- Tablo 33 : 1314 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce Nüfusu (1896-97)
- Tablo 34: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de Nüfusun Dini Açıdan Dağılımı (1916)
- Tablo 35: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de İslam Nüfusu (1916)
- Tablo 36: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de Hristiyan Nüfusun Dağılımı (1916)
- Tablo 37: Ödeme Gücüne Göre Düzce ve Civar Kazalarda Yaşayan Cizye Mükellefleri (1770-1771)
- Tablo 38: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi’l-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce’de Meydana Gelen Doğum Olayları
- Tablo 39: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi’l-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce’de Meydana Gelen Vefat Olayları
- Tablo 40: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi’l-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce’de Meydana Gelen Nakil vs. Olaylar
- Tablo 41: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de İslâm Nüfusu (1916)
- Tablo 42: Muhâcîrûn Komisyonu Üyeleri (1314/ 1896-97)
- Tablo 43: Düzce İskan Komisyonu Personeli (1925)
- Tablo 44: Düzce’de Çerkesler’in (Adige) Yaşadığı Yerler
- Tablo 45: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 1
- Tablo 46: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 2
- Tablo 47: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 3
- Tablo 48: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 4

- Tablo 49: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 5
- Tablo 50: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 6
- Tablo 51: Düzce’de Abhazların Yaşadığı Yerler
- Tablo 52: Düzce Bölgesinde Bulunan Bazı Abhaz-Apsuva Ailelerin (Soyların) Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı
- Tablo 53: Muhâcîrlerde Ailenin Niceliği
- Tablo 54: Düzce’de Konutunda Köle Bulunduran Bazı Aileler ve Köleleri
- Tablo 55: Düzce’de Evlenen Bazı Çiftlerin Yerleşim Yerleri ve Milletleri
- Tablo 56: Düzce’de Evlilik İçin Ödenen Mehir Miktarları
- Tablo 57: Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Çerkes Hüseyin Bey’in Kefâlet Gösterdikleri Mallar (9 Teşrîn-i Evvel 1316/22 Ekim 1900)
- Tablo 58: Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Çerkes Hüseyin Bey’in Mallarından 1315 Yılı Aşarına Rehin Bırakılan Bölümler (9 Teşrîn-i Evvel 1316/22 Ekim 1900)
- Tablo 59: Düzce’de Yetimlere Ait Mallar ve Erkek İşletmenleri (1308-1318)(1890-91/1900-1901)
- Tablo 60: Düzce’de Yetimlere Ait Mallar ve Kadın İşletmenleri (1314-1318) (1896-1897/1900-1901)
- Tablo 61: Düzce’de Yetimlere Vasi Olan Kişiler ve Akrabalık Dereceleri (1307/1314)
- Tablo 62: Düzce’de Yetimlere Verilen Nafaka Miktarları (1307-1314) (1889/1890-1896/1897)
- Tablo 63: Düzce’de Mirasın Başında Bulunamayan Kişilere Ait Bazı Mallar ve İşletmenleri (1314/1315) (1896/1898)
- Tablo 64: Düzce Sıhhiye Dairesi Personeli (1925)
- Tablo 65: Câmî-i Kebire Ait Hamam’da Yapılan Tamir ve Tecdîd Masrafları (1891)
- Tablo 66: Düzce Maârif Meclisi Başkan ve Üyeleri (1310-1311/ 1892-94)
- Tablo 67: Düzce Maârif Meclisi Başkan ve Üyeleri (1314/ 1896-97)
- Tablo 68: Düzce Maârif Dairesi Başkan ve Üyeleri (1334 /1916)
- Tablo 69: Düzce Kazası Maârif Encümeni (1925)
- Tablo 70 : Düzce İlmiye Encümeni Personeli (1925)
- Tablo 71: Düzce Kazası Maârif İdaresi (1925)
- Tablo 72: Mekteb-i İbtidâîyye (1314/ 1896-97)
- Tablo 73 : Düzce Kazasında Bulunan Kız ve Erkek İbtidâî Mektepleri ve Görevlileri (1925)
- Tablo 74: Düzce Kazasında Bulunan Vakıflara Ait Gayrimenkuller ve Harç Miktarları (1256/ 1840-41)
- Tablo 75: Düzce Vakıflarından Elde Edilen Harçların Tafsîli (1256/ 1840-1841)
- Tablo 76: Şemsi Mustafa Paşa Vakfı’nın Düzce Kazasında Bulunan Gayrimenkulleri ve Harç Miktarları (5 Rebîü’l-Evvel 1281/8 Ağustos 1864)

- Tablo 77: Şemsi Ahmed Paşa Vakfı'nın Düzce Kazasında Bulunan Gayrimenkulleri ve Harç Miktarları (5 Rebî'ül- Evvel 1281)
- Tablo 78: Düzce'deki Vakıfların Bedelât ve Tahmîsât Miktarları ile Mütevellileri (1283-1287/ 1866-1870-1871)
- Tablo 79 : Düzce'de Techîz-Tekfîn ve Iskât-ı Devir Ücretleri (1307-1315/1889-1890-1897-1898)
- Tablo 80: Çerkes (Adige) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 1
- Tablo 81: Çerkes (Asetin/ Ossetian) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 2
- Tablo 82: Çerkes (Wubih/ Ubikh) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 3
- Tablo 83: Çerkes (Apsuwa-Ashiwua/ Abkhazian) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 4
- Tablo 84: Çerkes Sülale Damgaları
- Tablo 85: Düzce Şer'iyye Mahkemesi Görevlileri (1314/1896-97)
- Tablo 86: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1310/1892-93)
- Tablo 87: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1314/ 1896-97)
- Tablo 88: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1314/ 1896-97)
- Tablo 89 : Düzce Kazası Adliye Dairesi Görevlileri (1925)
- Tablo 90: Düzce'de Görev Yapan Dava Vekilleri ve Baktıkları Davalar
- Tablo 91: Düzce'de İşlenen Katl Davalarının Mahkemede Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 92: Düzce Kazasının Mart 1335 (1916/1917) Yılına Ait Eşkiyalık Olayları (12 B 1337/ 13 Nisan 1919)
- Tablo 93: Düzce'de İşlenen Darb ve Yaralama Suçları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 94: Düzce'de İşlenen Darb ve Yaralama Davalarının Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 95: Düzce'de İşlenen Hırsızlık Suçları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 96: Düzce'de Meydana Gelen Hayvan Hırsızlığı ve Hayvan Yaralama Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 97: Düzce'de Meydana Gelen Nakit Para Hırsızlığı Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 98: Düzce'de Meydana Gelen Tütün Hırsızlığı Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 99: Düzce'de Meydana Gelen Muhtelif Hırsızlık Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)Tablo
- 100: Düzce'de İşlenen Hâneye Tecavüz Davalarının Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 101: Düzce'de Yaşanan Tecavüz Olayları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 102: Düzce'de İşlenen Tecavüz ve Kız kaçırma Davalarının Mahkemede Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 103: Düzce'de Yaşanan Kız kaçırma Olaylarının Hukuki Seyri (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 104: Düzce'de Meydana Gelen İskat-ı Cenin Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)
- Tablo 105: İkinci Düzce Taburunda Görev Yapan Subaylar (1314/1896-97)
- Tablo 106: Düzce Kazası Jandarma Dairesi Görevlileri (1925)

- Tablo 107 : Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu (1314/1896-97)
- Tablo 108: Düzce Ahz-ı Askeri Şubesi Personeli (1925)
- Tablo 109 : Düzce’de Görev Yapan Güvenlik Görevlilerinin Yıllık gelirleri (1844)
- Tablo 110: Polis Teşkilatı Görevlileri (1334 /1916)
- Tablo 111: Düzce Emniyet Teşkilatı Görevlileri (1925)
- Tablo 112 : Askerlik Görevini İcra Ederken Şehit Olanlar (1314-1318) (1896-1897/1900-1901)
- Tablo 113: Yunan Meselesi Üzerine Yunan Hududuna Sevk Edilen ve Şehit Olan Kişiler (1318)
- Tablo 114: Çanakkale Savaşlarında Şehit Olan Düzceliler
- Tablo 115: Kazada Servet Dağılımı (Aded/1844)
- Tablo 116 : Düzce’de Servet Miktarları (1844/Kuruş)
- Tablo 117: Gelir Kaynaklarının Genel Olarak Analizi (1844/kuruş)
- Tablo 118: Hâne Başına Gelir Dağılımı (1844/kuruş)
- Tablo 119: İdari Birimlerin Kendi İçinde Ortalama Gelir Düzeyi (1844/ Aded)
- Tablo 120: Kent Genelinin Ortalama Servet Düzeyi (1844/ Aded)
- Tablo 121: Düzce’de Yaşayan Varlıklı Aileler ve Servet Miktarları (1844)
- Tablo 122: Ekili Alanlardan Elde Edilen Gelir Miktarı (Kuruş/1844)
- Tablo 123: Ekili Alanlardan Elde Edilen Gelir Miktarı (Kuruş/1845)
- Tablo 124: Ekili Alan Miktarı (Dönüm-Aded/1844-1845)
- Tablo 125: Hâne Başına Ekili Alan Miktarı (Dönüm/1844)
- Tablo 126: Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü (Adet/1844)
- Tablo 127: Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü (Adet/1845)
- Tablo 128: Büyük Tarımsal İşletmelere Sahip Aileler (1844)
- Tablo 129: Nadas Alanlarının (Gayri mevrû Tarla) Büyüklüğü (1844)
- Tablo 130: Hubûbât Üretiminden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Gelir (Kuruş)
- Tablo 131: Düzce’de Tahıl Üretimi (kile/1844)
- Tablo 132: Düzce’de Yıllık Tahıl İhtiyacı (1844)
- Tablo 133: Orta ve Büyük Pirinç İşletmelerine Sahip Aileler (1844)
- Tablo 134: Pirinç İşletmelerinin Büyüklüğü (1844 /aded)
- Tablo 135: Pirinç İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/Dönüm)
- Tablo 136: Pirinç İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (Kuruş)
- Tablo 137: Pirinç Üretim Miktarı (Kile/1844)
- Tablo 138: Düzce Reji İdaresi Görevlileri (1314 /1896-97)
- Tablo 139 : Düzce Reji Dairesi (1334 /1916)
- Tablo 140: Düzce Reji Dairesi (1925)
- Tablo 141 : Düzce’de Yıllık Tütün Üretimi (1844)

- Tablo 142: Tütün İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Gelir (1844/dönüm)
- Tablo 143: Tütün Tarlalarından Dönüm Başına Alınan Yıllık Gelir (1844)
- Tablo 144 : Düzce Kazasında Bulunan Tütün İşletmelerinin Büyüklüğü (1844/Dönüm)
- Tablo 145: Kira Yolu İle Tütün İşleticiliği Yapan Hâneler (1844)
- Tablo 146 : Düzce Kazasında Tütün Öşrünün Dağılımı (1844)
- Tablo 147: Bostanlardan Dönüm Başına Alınan Hâsıla (kuruş)
- Tablo 148 : Bostanların Büyüklüğü (1844 yılı/aded)
- Tablo 149: Kiracılık Yoluyla İşletilen Tarlaların Sahipleri (1844)
- Tablo 150 : Bostan Arazilerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/Dönüm)
- Tablo 151: Bostan Arazilerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (Kuruş)
- Tablo 152 : Ketten Üretim Miktarı (1844)
- Tablo 153: Meyve Ağaçlarından Aded Başına Alınan Yıllık Hâsıla (1844)
- Tablo 154: Meyvecilik Yapan Aileler (1844 yılı/Aded)
- Tablo 155: Meyvecilik Sektörünü Uhdesine Alan Aileler (1844)
- Tablo 156 : Meyve Ağaçlarından Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/kuruş)
- Tablo 157: Yerleşim Yerine Göre Düzce’de Ekili Alanlarda Verimlilik Düzeyi (1844)
- Tablo 158: Ürün Çeşidine Göre Düzce’de Ekili Alanlarda Verimlilik Düzeyi (1844)
- Tablo 159 : Düzce’nin Hubûbât Verimlilik Düzeyinin, Çevre Kazalar Kırsalı İle Karşılaştırılması (Kuruş/1844)
- Tablo 160: Düzce’de Yetiştirilen Büyükbaş Hayvanlar (Adet/1844)
- Tablo 161 : Düzce’de Yetiştirilen Küçükbaş Hayvanlar (Adet/1844)
- Tablo 162 : Düzce’de Küçükbaş Hayvancılığı Uhdesine Alan Aileler (1844)
- Tablo 163 : Düzce’de Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar ile Arıcılıktan Elde Edilen Gelir (1844)
- Tablo 164 : Hayvanlardan Elde Edilen Yıllık Hâsılların Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1844/kuruş)
- Tablo 165 : Arıcılık Sektöründen Elde Edilen Hâsılâ (1844)
- Tablo 166 : Arıcılık Sektörünü Uhdesine Alan Aileler (1844)
- Tablo 167 : Sağman Karasığır İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)
- Tablo 168 : Sağman Manda İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)
- Tablo 169 : Beş ve üzeri Sağman Karasığır İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)
- Tablo 170 : Beş ve üzeri Sağman Manda İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)
- Tablo 171 : Meslekî Gelirin Dağılımı (1844)
- Tablo 172 : Düzce’de Tespit Edilen İşyerleri (1844)
- Tablo 173 : Düzce’de Bulunan Terzi Dükkanlarının Sahipleri (1844)
- Tablo 174 : Gıda İş Kolu (Meslek Çeşidi/Adet/1844)

- Tablo 175 : Düzce’de Gıda İşi Yapan Aileler (1844)
- Tablo 176 : Değirmenler ve Yıllık Gelirleri (1844)
- Tablo 177 : Değirmen Sahibi Aileler ve Servet Durumları (1844)
- Tablo 178: Pirinç Dingleri ve Yıllık Gelirleri (1844)
- Tablo 179 : Pirinç Dingi Sahibi Aileler ve Servet Durumları (1844)
- Tablo 180 : Metalürji İş Kolu (Meslek Çeşidi/Adet/1844)
- Tablo 181 : Demircilik Mesleğini Uhdelerine Alan Kıptî Aileler (1844)
- Tablo 182 : Ulaştırma İş Kolu (1844)
- Tablo 183 : Düzce’de Bulunan Ulaşım Araçları (Adet/1844)
- Tablo 184 : Kereste ve Odun Sektörü (1844)
- Tablo 185 : Su Hızarları ve Yıllık Gelirleri (1844)
- Tablo 186: Su Hızarı ve Değirmenlere Birlikte Sahip Olan Aileler (1844)
- Tablo 187 : Su Hızarı, Değirmen ve Pirinç dingine Ait Yıllık Hâsılların Karşılaştırılması (1844/kuruş)
- Tablo 188 : Düzce’de Hizmet Sektörü (1844)
- Tablo 189: Düzce’de Han Hizmetinden Elde Edilen Yıllık Gelir (1844/krş)
- Tablo 190: Düzce’de Bulunan Bazı Tımar Hisseleri (1844)
- Tablo 191: Düzce’de Üretilen Muhtelif Tahıl Ürünleri (1925/1926)
- Tablo 192: Düzce’nin Cumhuriyet Dönemi İthalatı (1925)
- Tablo 193: Düzce’nin Cumhuriyet Dönemi İhracatı (1925)
- Tablo 194: Düzce’de Tuhafiye Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 195 : Düzce’de Tütün Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 196: Düzce’de Han İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 197: Düzce’de Hırdavat Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 198: Düzce’de Zücacıye Esnafının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 199: Düzce’de Zahire Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 200: Düzce’de Fabrika İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 201 : Düzce’de Kiremit Ocağı İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 202 : Düzce’de Manifaturacı Esnafının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 203: Düzce’de Müskirât (Alkol) İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 204: Düzce’de Yumurta Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)
- Tablo 205: Düzce ve Üskübü Kazalarında Ürünlerden Birim Başına Alınan Öşür Miktarı (Kuruş/1844)
- Tablo 206: Öşür Vergisinin Hânelere Göre Dağılımı (Kuruş/1844)
- Tablo 207: Öşürün Ürün Bakımından Dağılımı (Kuruş/1844)
- Tablo 208: Vergi-yü Mahsûsa’nın Hânelere Göre Dağılımı (Kuruş/1844)

Tablo 209 : Düzce Dışında İkamet Eden Kişilerin Düzce’de Gayrimenkul Sahibi Olduğu Alanlar (1844)

Tablo 210 : Öşür ve Vergü-yi Mahsûsa’nın Karşılaştırılması (1844)

Tablo 211: Akçaşehir Rûsûmat İdaresi (1925)

Tablo 212: Düzce'nin Yıllık Yükümlülükleri (1311)

Tablo 213 : Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi Personeli (1334 /1916)

Tablo 214 : Düzce Kazası Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi Personeli (1925)

Tablo 215: Düzce ve Akçaşehir Düyûn-ı Umûmiye Dairesi Personeli (1925)

Tablo 216 : Düzce Kazası Ziraatbank Muhasebe Sandığı (1310-1311/1892-94)

Tablo 217 : Düzce kazası Ziraatbank Muhasebe Sandığı (1314 /1896-97)

Tablo 218 : Ziraat Bankası Personeli (1334 /1916)

Tablo 219: Düzce Ziraat Bankası Personeli (1925)

Tablo 220: Düzce Kazası Ziraat Bankası Sermayesi (1311)

Tablo 221: Düzce İslam Ticaret Bankası ve İtimat Şirketi (1925)

Tablo 222: Ticaret ve Ziraat Odası Görevlileri (1310-1311/1892-94)

Tablo 223: Ticaret ve Ziraat Odası Görevlileri (1314/ 1896-97)

Tablo 224: Düzce Ziraat ve Ticaret Odası Personeli (1925)

ÖNSÖZ

Kent tarihçiliği günümüzde önemli çalışma alanlarından birisi olmuştur. Bunun en önemli nedeni teknolojideki hızlı değişikliklerle beraber kentlerin de hızla kabuk değiştirir bir sürece girmesidir. Nitekim bu nedenle, kentlerin geçmişten günümüze tevârüs ettikleri sosyal, kültürel, ekonomik ve idari durumu ile bunları simgeleyen yapıları koruma altına alınmakta veya bu amaçla bilimsel bulgularla desteklenmiş yayınlar yapılarak olgular, gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır.

Çalışma Düzce'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve idari tarihini konu alan bir çalışma olmakla beraber Osmanlı merkez teşkilatının taşradaki yansımalarını da ortaya koyması açısından önemli bir araştırmadır. Çalışma orijinal kaynaklara dayalı bir çalışma olup, Düzce halkının düşünsel yapısı yanında Osmanlı devlet ve toplumunun da karakteristiğini göstermesi açısından öneml bir çalışmadır.

Çalışma ilkçağdan cumhuriyete kadar olan dönemde Düzce'nin tarihi geçmişini ortaya koymaktadır. İlkçağlarda Dusae Pros Olypum olarak adlandırılan Düzce'nin bu dönemi ile ilgili veriler genelde bölgede kurulan ilk antik kent Üskübü bağlamında ele alınmıştır. Bununla beraber bir kısmı bugün Düzce'nin sınırları dışında bulunan antik dönemden kalması muhtemel olan bazı kalıntılar tespit edilmiştir. Düzce merkezin tarihi ağırlık olarak 14. yüzyıl başlarından itibaren başlamaktadır. Çalışma bir giriş ve yedi bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde çalışmada kullanılan arşiv kaynaklarının önemi anlatılmıştır.

Birinci bölümde Düzce'nin fiziki durumu ve iklimi konusunda tespit yapılmış ve bu bağlamda Efteni Gölü'nün kurutulması, Melen Nehri'nin temizlenmesi ve tesviyesi, Düzce çarşısı yangını ve yeni bir çarşı inşası ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Düzce'nin Osmanlı devleti açısından niçin önemli olduğu arşiv kayıtları ile ortaya konmuş ve bölgenin Osmanlı sarayına avcı şahin kuşları yetiştirdiği, tersane-yi amirenin kereste (karaağaç ve meşe) ve odun ihtiyacının bir bölümünün buradan karşılandığı vs. tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde İlkçağ ve Osmanlılar döneminde Düzce'nin idari durumu burada görev yapan ayan, kaza müdürü, kaymakam, belediye başkanı ve muhtelif memurlar ile bunların çalıştıkları kurumlar ve Düzce'de Osmanlı döneminde kurulan yeni idari birimler ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde Düzce'nin avârizhâne, temettûât ve sâlnâme kayıtları çerçevesinde demografik değişimi, 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl sonlarında bölgeye yapılan iç ve dış göçler, aile

hayatı, sosyal güvenliğin tesisi ve bölgede meydana gelen afet, kıtlık ve hastalıklar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu yönüyle çalışma sürekli tartışma konusu haline getirilen Anadolu'nun ve bu bağlamda Düzce'nin sosyo-ekonomik ve kültürel haritası ile ilgili bir takım tezlere bilimsel bir bakış açısı kazandırması yönüyle büyük bir önem arz etmektedir.

Beşinci bölümde Düzce'de kurulan cami, mescid, medrese, mekteb-i ibtidâiyye ve tekkeler vakfiyeler ve şeriyye sicilleri ışığında ortaya konmuştur. Bunun yanında Düzce'nin manevi dinamiklerine ait olan türbeler ve Osmanlı döneminden günümüze tevârüs eden mezar taşları hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Altıncı bölümde Düzce'de işlenen suçlar, suçların niteliği, yargılamalar ve Düzce'de kurulan hapisane ile ilgili bazı tespitler yapılmıştır. Bunun yanında bölgede kurulan ordu, polis ve zabtiyeye ait birimler hakkında bilgiler verilmiş ve 1897-1900 yılları arası ve Çanakkale savaşlarında şehit olan kişilerle ilgili aile düzeyinde tespitler yapılmıştır. Yedinci bölümde ise Düzce'de kurulan tarımsal işletmeler, yetiştirilen küçük ve büyükbaş hayvanlar, ödenen vergiler ve Düzce'nin ekonomik hayatını yönlendiren kuruluşlar hakkında değerlendirmeler verilmiştir.

Çalışmada, Düzce temettuat defterlerini esas alarak yapılan ve özellikle 1844 yılındaki değerlendirmeleri içeren veriler, henüz yayınlanmamış olan Tanzimat Döneminde Bir Batı Karadeniz Kenti: Düzce (Sosyo-Ekonomik Analiz)¹, adlı projeden alınmıştır.

Çalışmamızı okuyarak gerekli düzeltmeleri yapmamı sağlayan emekli öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Recai Arslan'a, mezar taşlarının değerlendirilmesinde yardımlarını gördüğüm emekli Edebiyat Öğretmeni Hasan Bostancı ve muhtelif mekanlarda bulunan görsel malzemelerin temini, fotoğraflanması, bilgisayar ortamına konmasında maddi ve manevi yardımlarını gördüğüm, Düzce belediyesi² personeli, Gümüşova Ziraat Odası Başkanlığı, Ankara Düzceliler Derneği Başkanı Semih KIBRIS beyefendi, Ali Berber ve Atilla Acar beyler ile her türlü desteği benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim. Hazırlanan bu mütevazî araştırmanın akademik dünyamıza ve bölge halkına katkı sağlamasını ümit ederim.

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

---

¹ *Düzce Üniversitesi BAP Projesi, Proje No: 2007. 21. 02. 002*, ss. 1-132.

http://www.bap.duzce.edu.tr/baprojesonuc/Tanzimat_Doneminde_Bir_Bati_Karadeniz_Kenti_Duzce_BAP.pdf

² Bu araştırma, Düzce Belediyesine sunulmuş olan İlkçağdan Cumhuriyete Düzce Tarihi (Ahali-yi Sadıka veya Sefine-i Nuh) adlı proje çerçevesinde hazırlanmıştır. Projenin basımında katkı sağlayan Ankara Düzceliler Derneği Başkanı Semih KIBRIS beyefendiye teşekkür ederim.

KISALTMALAR

A. MKT. MHM	Sadâret Mektubî Kalemi Mühime
A. MKT. NZD.	Sadâret Mektubî Kalemi Nezaret ve Deavi
A. MKT. UM.	Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet
B.	Receb
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemâziye'l-Âhir
Ca	Cemâziye'l-Evvel
C. AS.	Cevdet Askeriye
C. BH.	Cevdet Bahriye
C. DH..	Cevdet Dahiliye
C.DRB	Cevdet Darbhâne
C. EV..	Cevdet Evkaf
C. İKTS.	Cevdet İktisat
C. ML..	Cevdet Maliye
C. NF..	Cevdet Nafia
C..SM.	Cevdet Saray
Çev.	Çeviren
DH. EUM. 1- ŞB	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyyeti 1. Şube
DH. EUM. EMN	Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyyeti
DH..EUM- AYŞ.	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Asayiş Şubesi
DH..EUM. KLH.	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Kalem-i Hususi
DH. EUM., MH.	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Muhasebe Kalemi
DH. İD.	Dahiliye Nezareti İdare Kısmı Evrakı
DH. MB.HPS.	Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri
DH. MB.HPS. M..	Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı
DH. MKT.	Dahiliye Mektubi Kalemi
DH. MUİ.	Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiyye Dairesi
DH. TMIK.S..	Dahiliye Nezâreti Teşrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu

DH. UMVM	Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri
D.K.S.	Düzce Kadı Sicili
EV..d.	Evkâf Defteri
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
HRT.	Harita
İ. DH..	İrade Dahiliye
İE. ADL.	İbnülemin Tasnifi Adliye
İ. DUİT	Dosya Usulü İradeler Tasnifi
İ. İMT.	İrade İmtiyaz ve Mukâvelât
İ. MVL.	İrade Meclis-i Vâlâ
İ. ŞD.	İrade Şûrâ-yı Devlet
İ. TZT..	1310 Sonrası İrade, Ticaret ve Ziraat
KK	Kamil Kepeci
Krş	Kuruş
L	Şevvâl
M	Muharrem
MAD. d.	Maliyeden Müdevver Defter
MF. MKT.	Maarif Nezareti Mektûbî Kalemî
ML-VRD. TMT	Maliye Nezâreti Temettûât Defteri
MV.	Meclis-i Vükela Mazbataları
N	Ramazan
Nr.	Numara
R	Rebû'l-Âhir
Ra	Rebû'l-Evvel
S	Safer
S.	Sayı
s.	sayfa
Ş	Şa'bân
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Y.A. HUS.	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y..A..RES..	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

Y..PRK.ASK.	Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Askeri Maruzat
Y. PRK. UM.	Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umum Vilâyetler Tahrîratı
Y. MTV	Yıldız Tasnifi Mütenevvî Maruzat Evrakı Bölümü
Z	Zi'l-hicce
Za	Zi'l-kâde
Z.B.	Zabtiye

GİRİŞ

KAYNAKLAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

a) Kadı Sicilleri

Kadı sicilleri birçok yetki ve görevle donatılmış olan ve insanlar arasında meydana gelen davaları dini hükümlere uygun olarak karara bağlayan kadıların³ kararlarını içeren defterlerdir. Kadılar kendilerine gelen hüküm ve fermanları ve gördükleri çeşitli davalara vermiş oldukları kararları "sicil" denilen defterlere kaydetmek zorundadırlar. Bunu da şer'i mahkemelere mahsus bir usul ve kaide içinde kaleme almışlardır.⁴

Kadı sicilinin ilk sayfasına sicil kaydının kaç sayfadan ibaret olduğu konusunda “işbu sicill-i şeri bilmikdar yüzseksendört sahifeden ibaret olduğu tasdik olunur” şeklinde kayıt düşülmüş, yazının altına da Düzce kazası nâibinin adı ve mührü basılmıştır.⁵

Araştırmada Düzce'ye ait beş kadı sicil defteri içerisinde bulunan Düzce ile ilgili bütün kayıtlar incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. İlgili siciller 1141, 1145, 1147, 1155, 1161 numaralı siciller olup dönem olarak 19. yüzyıl sonlarına aittir.

b) Vakfiyeler

Vakfiyeler vakf edilen şeylerin vasıfları ve vakfedilme şartlarını ihtiva eden ve kadı tarafından tasdik edilerek geçerlilik kazanan bir belgedir. Vakfi yapan kişinin sened ve hücceti hükmündedir. Osmanlı devletinde hür, akli başında, ergen ve borcu bulunmamak şartıyla herkes vakıf yapabilmıştır. Vakfiyelerde ilkönce Allah'a hamd u senada bulunan bir davet rüknü bulunmakta, arkasından vâkıfın ve mütevellinin tanımı, daha sonra mevkûfun (vakfedilen şeyler) tanımı ve vakıf şartları ve vâkıfın vakfettiği maldan vazgeçtiği kayıt altına alınmıştır. İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin ictihadına göre mevkûfun mülkiyeti vâkıfta kaldığı için Osmanlıların ilk devirlerinde vâkıfın mirasçıları mahkemeye başvurarak vakfedilen malda hak iddiasında bulunmuşlardır. İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed'e göre ise “vakf ettim” ifadesi malın elden çıktığını gösteren yeterli bir delil olarak kabul edilmiştir.⁶

---

³ Mustafa Öztürk, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlihi", *Belleten*, c. LV, S. 212, Nisan 1991, s. 93/Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri I*, İstanbul 1989, s. 68.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1984, s. 109.

⁵ *DKS 1155*, s. 1.

⁶ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1998, s. 359-369.

Düzce ile ilgili olarak 590, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601,602, 603, 604, 605, 606, 607, 608/1, 618/1 ve 2157 numaralı defterlerde bölgeye ait medrese ve câmilere hasredilen muhtelif vakıf kayıtları bulunmaktadır.

c) Esas Defterleri

Esas defterleri, Hicrî 1300 (M. 1882) tarihinden sonra tutulmaya başlanmış olan kayıtlardır. Bunlar, vakıflarda bulunan görevlilerin ta'yîn, terfî ve tedâvül işlemlerini içermektedir. Bu defterlere “Yeni Şahsiyet Defterleri” de denilmekte olup, 136 adettir. Esas defterleri şu serilerden meydana gelmektedir:

1. Muhtelif Şahıslara Ait Esaslar: Bu defterlerde tekke ve zâviye, nükûd (nakid para) ve avârız vakıfları, kürsî şeyhleri ve muhtelif şahıslara ait esaslar kayıtlıdır.

2. Der-saâdet Esasları (Nu: 1-28): Ayasofya, Fatih ve Süleymaniye gibi büyük külliyelerin esasları başta olmak üzere, padişah ve sultan vakıflarının esasları ve ordu imamlarına ait esasların kayıtlı olduğu defterlerdir.

3. Anadolu Esasları: Vilâyet esasına göre tutulmuş defterlerdir. Meselâ, Konya (7 adet) ve Bursa (11 adet) esasları gibi. Bazı vilâyetlerin esasları -Adana, Trablusgarb ve Şam gibi- karışık tutulmuştur.

4. Haremeyn Esasları: Bu defterlerde Mekke ve Medine vezâyif, memûrîn, ferâşet,⁷ maâşât ve duâgû esas defterleri (nu: 840-863) bulunmaktadır. Esas defterleri, H.1300 (M. 1882)'den önce tutulan atîk şahsiyet kayıtlarının aktarılması ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nce tescil edilen ve her türlü kaydın tutulduğu vakıf kayıtlarından oluşmaktadır. Bu kayıtların ekseriyetinde olmasa bile kimilerinde sadece vakfın ismi geçmektedir. Bir şahsiyet kaydında; şahsiyet kaydının numarası, vazîfe türü, hizmet mahalli, vazîfenin niteliği, görevlinin adı, görev tevcih tarihi, vakfın ismiyle hayrât ve akarâtın mahâl ve mevkii, vâkıfın şartı, buralara ta'yîn ve terfî olan görevliler ve ücretleri, vakfın mahiyeti (mülhâk veya mazbût), intifâ hakkı ve vakfiyenin kayıt tarihi ile özet vakfiye bilgilerini (vukûât) bulmak mümkündür.⁸

---

⁷ Ferâşet Kabe'nin temizlik işleri ile ilgili kullanılan bir ifadedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1962, s. 308, 1424. Osmanlı döneminde İstanbul'da her sene hac mevsiminde yapılan törenlerle Mekke'de zevrak denen testi ile hacılara zezem suyu dağıtan hademeye zevrak mektubu, Kabe'nin temizlik işlerini yapan kişiye de yaptıkları bu kutsal işten dolayı gönderilen hediye bildiren ferâşet mektubu adı verilen mektuplar gönderilmiştir.

⁸ Mustafa Alkan, “Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtları Arşivi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 30, Ankara 2007, s. 8.

Düzce ile ilgili veriler Kastamonu Esas Defterleri içerisinde bulunmaktadır. Bu defterler 144, 203, 204, 205, 206 ve 207 nolu defterlerdir.

d) Temettûât Defterleri

Vergi düzenlemelerine esas olmak üzere Sultan Abdülmecid zamanında, 1840 yılında başlatılıp 1848 yılında tamamlanan ve tapu tahrirlerinden sonra Osmanlı Devleti için ikinci önemli sayısal verileri içeren temettûât sayımları yapılmıştır. Bu sayımlar eski sayımlardan farklı olarak merkezden görevlendirilen kişilerle değil, sayımın yapıldığı yerde bulunan imam, muhtar gibi kişiler tarafından ziraat müdürü veya vekillerinin nezâretinde gerçekleştirilmiştir.⁹ Bu sayımlarda bölgede yaşayan vergiye tabi herkes sayıma tabi tutulmuştur. Nitekim bunlar içerisinde dilencilikle geçimini sağlayan kişiler bile sayıma dahil edilmiştir. Hâneler hâne sahibinin aile ve kişi adı, sahip oldukları vergiye tabi gayrimenkuller (araziler, dükkanlar, evler, değirmen, pirinç dingi ve muhtelif küçük ve büyükbaş hayvanlar vs.) dikkate alınarak gerçek ve gelecek yıllardaki olası gelirleriyle birlikte kayıt altına alınmıştır.

Düzce temettûât defterleri içerisinde Akpınar dîvânı, Bakraz dîvânı, Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü, Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü), Bataklı dîvânı, Câlûr dîvânı, Darıyeri dîvânı, Efteni Bey dîvânı, Efteni İmamlar dîvânı, Eğerciler dîvânı, Karapınar dîvânı, Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler, Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler, Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı, Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler ve Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi'ne ait defterler tespit edilmiştir.¹⁰

19. yüzyılda yönetsel alanda meydana gelen değişiklik ve özellikle mali gereksinimler nedeniyle köylerin bir kısmı “dîvân” adı verilen birliklere bağlandığı için¹¹ Düzce kazasında hangi köylerin hangi dîvâna bağlı olduğu konusunda net bir yorum yapamamaktayız.

H. 1260-61/1844-45 yıllarına ait olan Düzce temettûât defterleri sadece Müslüman ahaliye aittir. Gayri Müslim olarak sadece Bolu kazasında Ermeniyân mahallesinde oturup Düzce kazasında emlak ve hayvan sahibi olan kişilere hâne numarası verilmeden Düzce'deki gayrimenkulleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kayıtlar şu şekilde tavsif edilebilir:

---

⁹ Coşkun Çakır, “Osmanlı Ekonomisinde Bir Hesaplama Ünitesi / Birimi Olarak Hâne/Aile”, *Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1998, s. 310.

¹⁰ BOA, ML-VRD. TMT, Nr. 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470.

¹¹ Gülfettin Çelik, *16-19. Yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, Gebze Belediyesi Yayını, Gebze, 2003, s. 16.

1. Defterin ilk sayfası genelde “Bolu Eyaleti mülhâkâtından Bolu Sancağı kazalarından Düzce kazasında Karapınar dîvânında mukîm ehli İslam’ın emlak ve arazi hayvânât ve temettûâtlarını mübeyyin defteridir.” şeklinde başlamaktadır.

2. Bu başlıktan sonra vergi mükellefi olan kişinin “Hâne 1 Numro (no) 1” şeklinde hâne numarası, şöhret ve ismi yazılmıştır. İstisna da olsa bazı hâne sahiplerinin sadece şöhretleri bazılarının ise sadece isimleri yazılmıştır.

Hâne numarası aynı olduğu halde numrosu farklı olan aynı aileden birçok kişi bazen aynı hâne dahilinde yazılmıştır. Bu kişiler üvey baba, kardeş, oğul gibi birinci dereceden akraba kişilerdir. Bu kişilerin ortak kaydedilmesi bu hâne sahiplerinin aynı evde geniş aile olarak yaşadığını düşündürmektedir.

4. Vergi mükellefinin adının üst tarafına soldan sağa bir üslupla eğik bir şekilde mükellefin vereceği vergiler ve kuruş olarak değerleri verilmiştir.

Burada ilk olarak vergü-yi mahsûsa “sene-i sâbıkâda vergü-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu ..... kuruş”, “sene-i sâbıkâda vergü-yi mahsûsadan bir şey tarh olunmamış olduğu” vs. ifadelerle açıklanmıştır.

İkinci olarak “aşar rusûmu olarak sene-i sâbıkâda bir senede vermiş olduğu denilerek öşür alınan ürünler sıralanmıştır: Öşür alınan ürünler genelde şu şekilde sıralanmıştır : “ ..... kile hintâ ..... kuruş, ... kile şâîr..... kuruş, ...kile kabluca..... kuruş, ...kile darı (tarı)....kuruş, ...kile çeltik ....kuruş, ...kıyye keten ...kuruş, ...kıyye duhân ...kuruş, ...kile burçak....kuruş, ...kile kabak ..... kuruş. ”

Hâne sahibi vergü-yi mahsûsadan muâf ise gerekçesi açıklanmıştır. Gerekçeler genellikle kişinin mesleki kariyeri (imam ve hatiblik vs.), yetimlik, fakirlik, firari olma (Akhisar, Bursa kazalarında yaşamakta vs.) ile ilgilidir.

5. Mükellefin adının altına kişinin gelir getiren mal varlıkları sıralanmıştır. İlk olarak genelde gayrimenkûller yazılmıştır. Kişinin mevrû tarlası (ekili tarla), gayri mevrû tarlası (nadasa bırakılan arazi), çeltik, tütün ekili vs. arazilerin dönüm olarak karşılığı ve 1844 yılı gerçek geliri ile 1845 yılı tahmini geliri ayrı ayrı belirtilmiştir.

6. Gayrimenkûllerin peşi sıra genelde kişinin sahip olduğu büyük ve küçükbaş hayvanları ve bunlardan gelir getirenlerin hâsılatı yazılmıştır. Sağman manda ineğine 40 kuruş, sağman karasığır ineğe (karasığır sağman veya karasığır inek) 30 kuruş, sağman koyuna 4 kuruş, erkek koyuna 1 ve 2 kuruş, sağman keçiye 3 kuruş, arı kovanına ise 5 kuruş yıllık gelir kaydedilmiştir. Gayrı sağman koyun ve gayrı sağman keçiye de az da olsa muhtelif miktarlarda gelir kaydedilmiştir.

Katır, eşek, at, bargir (beygir) ve öküz gibi yük taşıyan hayvanlara herhangi bir gelir kaydedilmemiştir. Bununla beraber bazı bölgelerde bu tür hayvanlara da gelir kaydedildiği ve bu gelir üzerinden devletin vergi tahsili yaptığı bilinmektedir.¹²

7. Vergi tahrîrinin son bölümünde hâne sahibinin (genelde “mecmûundan” ifadesi ile beraber) merkûmun (adı geçen kişinin) bir senede tahminen temettûâtı” denilerek toplam geliri verilmiştir. Bu bölümde kişinin mesleki bir geliri var ise ilkönce mesleki geliri belirtilmiş, daha sonra ise kişinin diğer gelirleri ve toplam geliri ifade edilmiştir. Bazı durumlarda aile mensuplarının gelirleri birlikte verilmiştir.

Temettûât tahrîrlerinde kişinin oturduğu menzil (hâne/ev),¹³ varsa mesleğini icra ettiği dükkan, sahip olduğu nakit paralar, ev eşyaları, sînâî ve ticârî işletmesinde bulunan araç gereç ve ticârî stokları ile borç ve alacakları genelde kaydedilmemiştir.¹⁴ Ancak gelir getiren sînâî ve ticârî işletmeler vergilendirilerek kayıt altına alınmıştır.

Mal varlığı olmayan kişilere gerekçesi belirtilerek gelir kaydedilmemiştir. Gerekçe olarak “merkûmun emlak ve arazi ve hayvânâtı olmayub şunun bunun îanesiyle geçinmekte olduğu”, merkûmun 2 dönüm tarla ve hânesinden başka hayvânât vs. bulunmadığı, “merkûmun 5 dönüm tarlasından başka emlak ve arazi ve hayvânâtı bulunmayıp kendisi dahi askerde” “hânesi ve emlak ve arazi ve hayvânâtı olmadığından Eskişehir tarafında hizmetkar olduğu” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Bir köy veya mahallenin bütün hânelerinin ayrı ayrı vergi kaydı yapıldıktan sonra mahalli birimin toplam vergisi ve temettûâtı kuruş birimi üzerinden kayıt altına alınmıştır. Bu veri akabinde veriyi destekler nitelikte sayımın bölgenin imam, muhtar, ihtiyar heyeti gibi toplum önderlerinin gözetiminde yapıldığına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Açıklamalar rumuz ve mühürlerle onaylanarak sayıma resmi bir nitelik kazandırılmıştır.

Defterlerde genelde muhtar-ı evvel ve sânînin (birinci ve ikinci muhtar) mühründen sonra imamların mührü bulunmaktadır. Klasik dönemde toplumun en önemli önderlerinden olan ve mahalle ve köylerde birçok sorumluluğa sahip olan imamların mührünün muhtarlardan sonra yer alması 19. yüzyılda muhtarların idari sorumluluk bakımından imamların önüne geçmeye başladığının göstergesi olduğunu akla getirmektedir.¹⁵

---

¹² Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, *Darende Temettûât Defterleri I*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2002, s. 86.

¹³ Düzce temettuat defterleri menziller (evler) konusunda istisnai bir durumdadır. Nitekim ilgili kayıtlarda menzillerden alınan vergiler hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak menzillerin niteliğine ilişkin herhangi bir veri sunulmamıştır.

¹⁴ Said Öztürk, “Türkiye’de Temettûât Çalışmaları”, *TALİD*, c. I, S.1, 2003, s. 291-292.

¹⁵ Bataklı Divanı’ndaki uygulama için bakınız: *BOA, ML-VRD. TMT, Nr. 3467*.

Standart işleyiş bu şekilde olmakla beraber vergi kaçırınlar da olmuştur. Bu defteri ise mühürleme işi bölgenin kaymakamına verilmiştir.¹⁶

e) Sâlnâmeler

Sâlnâme bir yıllık olayları topluca göstermek için hazırlanmış eserler için kullanılan bir ifadedir. Sal ve nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. 1847-1922 tarihleri arasındaki 75 yıllık dönemde yayımlanmış olan sâlnâmeler çok ünlüdür. Sâlnâmelerde Osmanlı tarihi idari teşkilatı, müesseseleri, şahıs biyografileri, ilmi, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel alanlarda meydana gelmiş önemli bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı döneminde resmi ve özel birçok sâlnâme basılmıştır. Genel sâlnâmeler, vilâyetlere özgü konulara değinen vilâyet sâlnâmeleri, resmi kurum ve kuruluşlara ait sâlnâmeler (ordu sâlnâmesi, ilmiye sâlnâmesi, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) Sâlnâmesi vs.), Zümrüd-i Ankâ Sâlnâmesi, Sâlnâme-i Ebuzziyâ Tevfik Bey vs.¹⁷

Bolu'nun ilk Osmanlı'nın ise son sâlnâmesi H. 1334 yılında yayınlanan Müstakil Bolu Sancağı Sâlnâmesi'dir. Bolu ile ilgili olarak Rumi 1341 (M. 1925) yılında bir salnâme daha hazırlanmıştır. İkinci salnâmenin hazırlığı 1921-1922 yıllarında büyük ölçüde tamamlanıp bölümler halinde basıma başlanmış, ilk bölüm 1922 yılında basılmıştır. Ancak basım işi bitmeden Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve muhtelif inkılapların yapılması salnâmeye bazı ilavelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yapılan ilavelerle birlikte baskı işi tamamlanınca salnâmenin kapağına Rûmi 1341 /M. 1925) tarihi yazılmıştır.¹⁸

Düzce ile ilgili olarak 1310 (1892-93), 1311 ve 1314 (1896-97) tarihli Kastamonu vilâyet sâlnâmeleri ve 1334 (1916) tarihli Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi içerisinde bulunan veriler ve Hamdi Birgören tarafından terceme edilen Rumi 1341/Miladi 1925 tarihli Bolu Vilâyeti Salnâmesindeki veriler değerlendirilmeye alınmıştır.

---

¹⁶ Üskübü temettuat defterleri için bakınız: *BOA, ML- VRD. TMT, Nr. 4958'den naklen Zeynel Özlü, Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, Düzce Üniversitesi Araştırma Yayınları No: 1, İstanbul 2009, s. 15.

¹⁷ Hasan Duman, *Osmanlı Yıllıkları (Salnâmeler ve Nevsaller)*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1402-1982, s. 17-26.

¹⁸ *Bolu Vilâyeti Salnâmesi, Rumi 1341/Miladi 1925*, Haz. Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu 2008, s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜZCE'NİN COĞRAFI DURUMU VE İKLİMİ

A) COĞRAFI DURUM

Kastamonu vilâyetine bağlı Düzce kazası, Bolu, Adapazarı ve Akçakoca'ya olan ithalat ve ihracat güzergahında bulunan ekonomik bakımdan son derece önemli bir şehirdir.¹⁹

Kazanın dört tarafı dağlarla çevrili olup, ortasının % 20-35'i kilometrekarelik bir ova halinde bulunması nedeniyle buraya “Düzce” ismi verilmiştir²⁰. Düzce ovası için muhtelif kayıtlarda Düz Bazarı (Düzce Pazarı), Tuz Pazarı gibi isimlerde kullanılmıştır²¹. Kaza fiziki olarak “Babil Kulesi”ni veya “Nuh'un gemisi” ni andırmaktadır²².

Eyaletin merkez kazası durumunda bulunan Düzce, merkez sancak olan Bolu'nun batısında bulunmaktadır. Bolu'ya 9, Anadolu demiryolunun önemli bir bölümünü teşkil eden Adapazarı'na 12 saat uzaklıkta bulunmaktadır.

Kazanın güneybatısından kuzeydoğusuna kadar en uzun boyu yaklaşık olarak 65 km, güneyden kuzeye kadar 50 km, en dar bölümü ise güneydoğudan kuzeydoğuya kadar 28 km genişliğindedir.

Düzce kısmen dağlık, kısmen ovalık bir şehir olup, 100'ü aşkın köye sahiptir. Boyu 7 saat, genişliği (arzi) ise 3 saatlik bir mesafeye sahiptir. Kentin dört tarafı dağlarla çevrili olup, şehir Düzce ovasının en alçak (münhat) noktasında bulunmaktadır. Düzce ovası güneybatıdan yani Efteni Boğazı'ndan kuzeydoğuya yani Milan deresine doğru uzanmaktadır. Boyu 21 km, genişliği (arzi) ise 10 km olarak tahmin edilmektedir. Ova bütünüyle (kamilen) kumsaldan oluşmaktadır.

Düzce ovası güney tarafından Saz, Derdin, Kavakbıçkı, Çatalçam, Sığırlık, Karaburun ve Kadifekale ormanlarıyla çevrilidir. Kadifekale üzerinde Karyağdı yaylası bulunmaktadır. Batı tarafından ova dağlarıyla (Meâb Dede, Kuyudüzü, Yongalık, Sırtınarı), doğudan Karadeniz Milan Deresi, Yığılca, Bacaklı Yayla, Kızıltepe (1200 metre

---

¹⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 268.

²⁰ *Türkiye Salnamesi* edit. Hasan Hulki, Anadolu Matbaası, (Basım Yeri yok), 1927, s. 689.

²¹ Kenan Ziya Taş, “XVI. Yüzyılda Konuralp (Konrapa/Üskübü) Tahrir Defterlerine Göre Sosyo Ekonomik Durum”, *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 479.

²² Mehmed Çetin Börekçi, *Anadolu'da Tanin*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1999, s. 393.

yüksekliğinde), Orhan Dağı, kuzeyden Hacez (Haciz), Hemşin, Dokuz dağlarıyla çevrilmiştir.

Bacaklı Yayla'dan başka kayda değer bir yaylası bulunmamaktadır. Ova dört tarafında bulunan dağ ve tepelerden inen dere ve çaylardan akan sularla büyük oranda bataklık bir duruma girmiştir. Batı ucunda fevkalade geniş bir sahayı işgal eden Efteni Gölü mevcuttur. Gölün etrafı bütünüyle (kamilen) bataklık ve sazlıktan meydana gelmektedir.

Düzce kazası fiziki olarak kuzeydoğu ve güneydoğu taraflarında yüksek, güney ve kuzeybatı bölümlerinde (semtleri) ise alçak (munhat) bir yapıya sahip bulunduğundan kuzeybatıya meyilli bir yapıya sahiptir. Kazada bulunan suların hiçbirinin nehir akışı düzgün değildir. Özellikle de Büyük Melen (Büyük Milan) Irmağı bu konuda dikkat çekicidir.

Düzce'nin Akçakoca nahiyesi taraflarında da (maillerinde) doğrudan doğruya denize kavuşan Akkaya, Eftun, Hacez, Edil(li) Ağzı gibi ufak dereler bulunmaktadır. Bunlar sadece ilkbaharda, sularının bol (mebzul) bulunduğu bir dönemde, odun nakliyatı için kullanılmaktadır. Büyük bendler vasıtasıyla Düzce kazası dahilinde akan ırmak ve çaylarla bölgedeki tarlalar sulanmakta, su hızları işletilmekte, hatta bir bend ile Asar Suyu'ndan kasaba içine (Düzce'ye) su akıtılmaktadır. Esas itibarıyla kasabanın zaruri su ihtiyacı kuyu sularından borular ve künkler vasıtasıyla temin edilmektedir. Bu çerçevede köylerin su ihtiyacı dağların yamaçlarında bulunan menba sularıyla, ova kenarında bulunan köylerin ihtiyacı dere ve çay sularıyla ovadaki köylerin ise çoğunlukla kuyu sularıyla karşılanmaktadır.

Düzce kasabasının Karadeniz'e 35 kilometre kıyısı bulunmaktadır. Kıyı bölgesi çoğunlukla alçak ve kumsal bir bölgedir. Milan Ağzı, Akçakoca ve emsali iskelelerde kumluk epeyce bir yer kaplamaktadır. Karadeniz'in ilgili sahildeki ortalama derinliği 200 metre civarındadır. Bu yönüyle bölge Karadeniz'in en az derinliğe (amika) sahip olduğu bir bölgedir. Karadeniz'in en sıcak olduğu yerler güney ve doğu bölgelerinde olup, sıcaklık 12-13 dereceye kadar çıkmaktadır.

Karadeniz'de iki çeşit akıntı bulunmaktadır. Bunlar tuzu azalmış su akıntısı ve tuzlu su akıntısı olarak tanımlanabilir. Birinci akıntı Tuna ağızlarından Boğaz içine doğru denizin yüzeyinden (satıl) gelmekte, ikinci akıntı ise Boğazdan Batum'a doğru deniz altından gitmektedir. Karadeniz'in tuzluluk oranı (derece-i milhiyet) kuzeyde az, güney ve doğuda ise fazladır. Karadeniz'in bölgedeki 200 m. yi aşmayan derinliği (amik) kuzey, batı ve

güneybatı taraflarında adeta bir eşik teşkil ettiğinden Tuna'dan Marmara'ya doğru akan tuzu azalmış su akıntısının izleri (âsarı) yalnız bu eşik üzerinde ortaya çıkmaktadır.²³

a) Nehir ve Göller

Düzce kazası sınırlarında Küçük Milan, Aksu, Uğur Suyu adıyla anılan üç ufak nehir bulunmaktadır. Bunların üçü de Efteni Gölü'ne mansab olarak bu gölden de Büyük Milan adıyla doğup (neş'et edip) Kandıra ve Düzce sınırını birbirinden ayırarak Milan Ağızı mevkinde Karadeniz'e dahil olmaktadır. Bahar mevsiminde buradan kereste salları nakledilmektedir.²⁴

1- Efteni Gölü

Efteni Gölü Düzce kasabasının güneybatısında, 4 saat uzaklıkta bulunan ve eskiden beri 100 bin dönümden fazla araziye ve o miktar genişliğinde orman ve meraları istila eden büyük bir göldür.²⁵

Düzce ovasının en fazla bilinen gölüdür. Bu göl Düzce bölgesinin bütün sularını bünyesinde toplamaktadır. Düzcenin mevki olarak düz olması, ayağının meyilli bulunmaması gölün teşkilinde önemli rol oynamıştır. Suyu tatlı, balığı çok olan göl, Düzce ile Hendek kasabaları arasında Bolu Dağı'nın kuzey eteğinde ve gayet dağlık ve arızalı bir bölgede meydana gelmiştir.(tekevvün etmiştir) Yüzölçümü (mesaha-i sathiyeye) 6.750.000 metre olarak tespit edilmiştir.²⁶

1. 1. Efteni Gölü Bataklığının Kurutulması

Düzce'de Efteni gölü ve muhtelif köylerin etrafında bulunan sayısız (müteaddid) miktardaki su birikintisi nedeniyle etrafta türeyen sivrisinekler sıtma gibi muhtemel bir takım hastalıklara neden olmuştur. Nitekim sivrisinekler sıtmayı insandan insana aşılıyarak nakledebilme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle başta Efteni Gölü olmak üzere bölgedeki muhtelif su birikintilerinin kurutulmasına ehemmiyet gösterilmiştir.

Efteni Gölü etrafında Hamâi bataklığı (merzağı) bulunmakta ise de gölün sularında sıtma (istma) mikrobu tespit edilmemiştir. Bu nedenle bataklığın kurutulması işi en sona bırakılarak, ilkönce sıtma mikrobuna karşı sıtmalı insanların tedavisi için “etofil

---

²³ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 249-255.

²⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 438.

²⁵ *BOA, DH. MUİ.*, 55-2/22, Vesika 1-3.

²⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 249-255.

sivrisineklerin” yetiştiği yerlerdeki ahaliye Sıhhiye Umumi Müdürlüğü’nce genin komperimleri dağıtılmıştır.

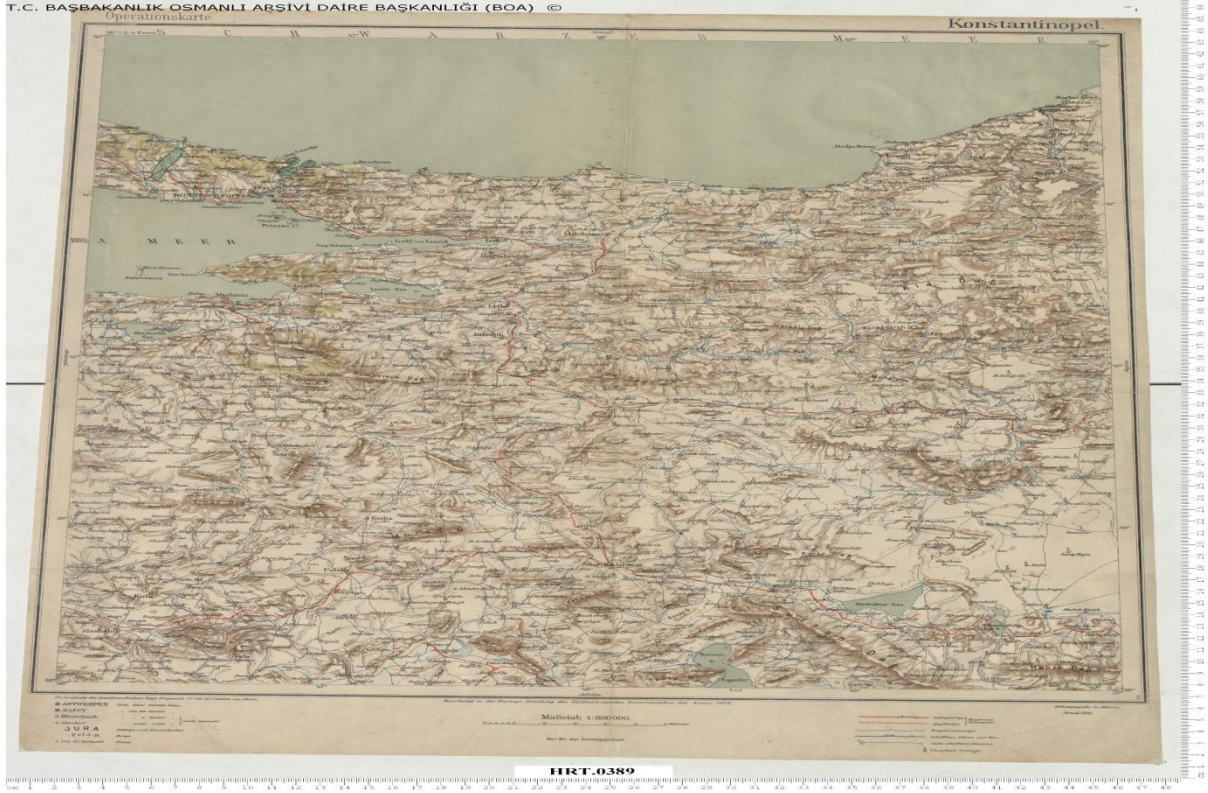
Efteni Gölü’nün kurutulması ile ilgili olarak da Nâfia Nezâreti Celilesi (Sağlık Bakanlığı) tarafından karar alınmış, hatta konu ile ilgili olarak keşif yazıları (evrâk-ı keşfiye) bile hazırlanmıştır.²⁷ Ancak gölün üç sene içerisinde pisliklerden temizlenerek (ameliyat-ı tathîr) arazi haline dönüştürülmesi için gerekli izin alınmış olmasına rağmen bu konuda hiçbir şey yapılmamış ve nihayet iki yıl daha ek bir süre istenmiştir. (6 Ş 1322/ 16 Ekim 1904).²⁸ Bazı tüccar ve fen memurlarının tespitlerine göre gölün etrafına verdiği zararları ortadan kaldırmak için, mansab olarak Karadeniz’e akmakta olan Büyük Milan Nehri’nin mecrası üzerinde bulunan eski yapım harabe seddin kaldırılması ve böylece göldeki suyun boşalması ile mümkün olacaktır. Özellikle de bölgeye çağrılan (ağram kılınan) Liva Nâfia sermühendisinin verdiği bilgiler ve civarda bulunan Köprübaşı Ömer Efendi köyü ahalisinin tespitleri doğrultusunda Düzce kaymakamlığı belirtilen sed enkazının bir miktarı kaldırıldığında gölün 500 metre kadar azaldığını tespit etmiş ve bu çerçevede seddin tamamen kaldırılması durumunda binlerce dönüm münbit arazinin, suyun altında kalmış ve abanoz halini almış 3-5 yüz kadar ağacın ve birçok balığın ortaya çıkacağı öngörüsünde bulunmuştur. Gölün kurutulması ile beraber Aksu Nehri’ne de yeni bir mecra tayin edilmesi ve nehrin sularının göle ulaşmadan başka bir yöne akıtılması gerekmektedir. Sonuç olarak göl kurutulduğu takdirde tahminen 40-50 bin dönüm arazi ortaya çıkacağı bu arazilerin ekilmesi durumunda devletin alacağı büyük miktarda oşür nedeniyle hazînenin de büyük menfaat sağlayacağı ortaya konulmuştur. Liva Nâfia sermühendisinin tespitine göre gölün kurutulması için ise 270 bin kuruş para gerekmektedir. (12 Zi’l-Hicce 1327/25 Aralık 1909).²⁹

---

²⁷ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261-262-263.

²⁸ *BOA, DH.MKT.*, 899/47.

²⁹ Konu ile ilgili olarak Bolu Mutasarrıflığı’ndan Dahiliye Nezâreti’ne yapılan arz için bakınız: *BOA, DH. MUİ.*, 55-2/22, Vesîka 1-3.

Harita 1 : Düzce Kazasının Fiziki Durumu³⁰

Resim 1: Düzce’de Efteni Gölünde Avla İlgili Tarihi Bir Görüntü³¹

2- Melen (Büyük Melen) Nehri

Irmağın bir kolu Bolu kasabasının 3 fersah batısındaki Bolu Dağı'nın Ât Yaylası arkasında bulunan Asarlık mevkinde ortaya çıkmakta (zuhur) ve Karadiken ormanlarının güney bölümünde bulunan suları da bünyesine alarak Asar Suyu adıyla doğudan batıya doğru Düzce'nin kenarından geçerek Mehdi Bey Deresi ile birleşip Efteni Gölü'ne ulaşmaktadır. Irmağın diğer kolu ise Kadife Kale Yaylası'ndan Aksu deresi adıyla çıkarak

³⁰ BOA, HRT., 389.

³¹ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 57.

güneydoğudan kuzeybatıya doğru akmakta ve Efteni Gölü'nde bir önceki kol ile birleşmektedir. Üçüncü ve en büyük kol ise Melen Deresi (Milan Deresi) adıyla Markân ve Yığılca dağlarından gelen Hızır Deresi ve Yığılca ormanlarından gelen Hacı Ağaç deresi, Yılan çayı ve Akçebük Deresi ile Kızıltepe'den gelen Tavak Suyu isimli sularla kuzeydoğudan güneybatıya doğru akarak Melen Deresi Vadisi'ni oluşturmaktadır. Bunun dışında birçok ufak su da bu sularla birleşerek Düzce ovasına dahil olmakta ve kasabanın önünden boyuna (tûlânî) bir şekilde geçip nihayet Efteni gölünde daha önceki iki kol ile birleşmektedir.

Görüldüğü gibi muhtelif dere ve çayların birleşmesiyle ırmak şeklini alan Büyük Melen Irmağı doğrudan kazanın arazisini sulamaktadır. Adı geçen ırmak Akçakoca nahiyesinin 2 fersah uzağında bulunan Melen köyünün (Milan köyü) yakınlarında Melenazgı (Milanağzı) denen yerde Karadeniz'e dökülmektedir.

Irmağın mansabı, ağzı açık olduğu halde ufak gemiler 1 kilometre kadar içeriye girebilmekte dolayısıyla liman vazifesi görebilecek bir niteliğe sahiptir. Mevcut haliyle ırmak 3-4 saatlik mesafeden odun nakletmekten başka bir şeye yaramamaktadır. Irmağın mecrası tabidir. Efteni gölüne kadar olan mecradan bazı arızalı kayaların kaldırılması, gölün ağzının yırtılması, kısaca ırmağın mecrasının tamamıyla temizlenmesi durumunda nakliyat güvence altına (taht-ı temin) alınmış olacağı gibi açılacak gölün arazisinden de istifade edilmek imkanı bulunacaktır. Irmağın mansabına doğru 2-3 saat mesafedeki kısımda akıntı gayet yavaştır.(batidir). İlbaharda yaylaların karlarının erimesiyle oluşan fazla sular Efteni gölüne yayıldığı için ırmakta fazla bir taşkınlık (tuğyan) olmamakta dolayısıyla odun nakliyatı da kolaylaşmaktadır.³²

2. 1. Melen Nehrinin Temizlenmesi ve Tesviyesi

Bolu sancağı içerisinde bulunan Düzce vs. kazalardan geçerek Karadeniz'e dökülen Melen deresinin temizlenmesi ve tesviyesindeki amaçlar arasında bölge ahalisinin meşekkatten ve hayvanlarının telef olmaktan kurtarılması, bölgeden Der-saâdet'e gönderilecek kerestenin kolay bir şekilde nakli ve nakil mâliyetlerinin düşürülmesi gibi birçok faydalar sayılabilir.

---

³² Müstakil *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 249-255.

Düzce, Üskübü ve Gümüşova³³ kazaları Tersâne-yi Âmire için kereste sağlayan önemli kazalardandır. Eskiden bu bölgelerden kereste nakli Akçaşehir Dağı dolaşarak yapılmakta bu da zaman olarak 15 saati aşkın bir sürede gerçekleşmektedir. Nakil için halktan her yıl keresteleri taşımak için kullanılan arabalarda kullanılmak üzere camus, sığır vs. hayvanlar temin edilmekte ancak taşıma sırasında bu hayvanların önemli bir miktarı telef olmakta ve ulaşım sırasında birçok güçlük çekilmektedir. Bu güçlükleri ortadan kaldırmak için Düzce vs. kazalardan geçip Akçaşehir'e 2 saat mesafede Karadeniz'e dökülen Melen deresinin temizlenip tesviye edilmesi gündeme alınmıştır. Bu amaçla ilkönce nehrin ağzından içeriye doğru 3 kulaç su alınarak liman gibi içeriye doğru bir yer yapılması ve burada kereste gemilerinin rahat bir şekilde yükleme ve boşaltma faaliyetlerinde bulunmasının sağlanması hedeflenmiştir. Böylece Akçaşehir Dağı'nı aşmaya gerek kalmayacak ve ulaşım şartları kolaylaşacak, Tersâne-yi Âmire için kesilip gönderilen kereste sayısı da yılda 1000-2000 ağaç daha fazla olabilecek hatta tüccar gemileri ve bina inşası vs. için gerekli pek çok kereste ve odun da bu dere civarından kesilerek sal bağlanıp denize kadar kolay bir şekilde nakledilebilecektir.

Akçakoca halkı Melen deresi projesine sıcak bakmamış ve projenin hayata geçmesini istemediklerini dile getirmişlerdir. Bunun nedeni Akçakoca halkının birbiriyle anlaşarak bölge ahalisinin elinden keresteleri düşük mâliyetlerle (ucuz ucuz alarak....) almasıdır. Şayet proje gerçekleşirse bölge halkının da maddi bakımdan mağduriyetleri giderilmiş olacaktır.

Nehrin temizlenmesi ve tesviyesi için ilkönce bir keşif yapılmıştır. Yapılan keşif sonucunda nehrin temizlenmesi işinin mevsim sonunda yapılmasına karar verilmiş ve bu hususta Tersâne-yi Âmire tarafından bir takım memurlar tayin edilmesi için Meclis-i Âli Tanzîmât tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Dere ile ilgili 1261 yılında yapılan ilk keşif sonucunda derenin toplam 1 yük 82.945 kuruş masrafla temizleneceği, bununla beraber bu miktarın az da olsa artabileceği belirtilmiştir. Ancak derenin bazı yerlerinin zamanla dolması ve yarılması gibi nedenlerle keşifin tekrar yapılması gerekmiştir.

Tersâne-yi Âmire başmimarı İsmail Bey'e derenin temizlenmesi ve tesviyesi için gerekli kaynakların nasıl sağlanacağı sorulduğunda İsmail Bey suların en az olduğu Temmuz ve Ağustos aylarında bölgede yeniden bir keşif yapılması ve yapılacak icraatın

---

³³ Osmanlı vesikalarında Gümüşova yerine Gümüşâbâd ifadesi kullanılmakta iken bu belgede Gümüşova ifadesi kullanılmıştır. Muhtemelen bu tarihte veya bundan kısa bir süre öncesinde bölge için artık Gümüşova adı kullanılmaya başlamıştır.

masraflarını karşılamak için Melen nehrini kullanarak kereste ticareti yapan tüccardan Nâfia Hazînesi'ne irâd kaydedilecek makul bir miktar vergi (resm-i mu'tedil) alınması şeklinde öneride bulunmuştur (2 Ca 1273/8 Ocak 1857).³⁴

Tablo 1: Melen Deresinin 1260 Yılı Keşif Pusulası³⁵

Masrafların Yapıldığı Alanlar	Gündelik- Miktar	Krş
Amele gündeliği	48700 kuruş	121750
Hırvatat gündeliği	2500 kuruş	30000
Bardet ?		5600
Balta	50 aded	500
Kazma	100 aded	1000
Demir kürek	50 aded	500
Ağaç kürek	500 aded	500
Halat bahası		1600
Mutemedân yevmiyeleri		4200
Başmutemed ve kâtib	2 kişi	720
Mubayaa olunacak camus	10 çift	10000
Düzce'de bulunan Uğru Boğazı'nda olan dolamacın tesviyesi toprak olacak/masraf		6575
Toplam		182945

³⁴ BOA, İ. MVL., 365/16007, Vesika 1-7.

³⁵ BOA, İ. MVL., 365/16007, Varak 1.

Tablo 2 : Melen Deresi'ne Yönelik Olarak Temizleme ve Tesviye Yapılacak Alanlar
(1261/1845)³⁶

Temizleme ve Tesviye yapılacak yerler	Masraf (krş)
Büyük gölden Milan Deresi başından 450 zira mahalde bulunan dar ve külliye ormanının tesviyesi	15500
Milan deresi başından Balıkağzı adlı bölgeye kadar olan yerdeki döküntü taşlar ve ormanların tesviyesi	4200
Balıkağzından bir çeyrek mesafede bulunan göl köprüsü adlı bölgede bulunan 3 ziralık umağın tesviyesi	8000
Belirtilen köprüden yarım saat mesafede bulunan döküntü ve ormanların tesviyesi	3200
Ondan bir çeyrek mesafede ve göl köprü altı zayı olduğundan 2 ziralık umağın tesviyesi	5500
Göl köprüden Uğar köyüne kadar 1,5 saat mesafede bulunan mahallin dar bulunan yerinde tesviye	1200
Uğar köyünden yarım saat mesafede bulunan köklü kayaların tesviyesi	15000
Ondan bir saat mesafede Dokuzdeğirmen adlı yere kadar bulunan döküntü kaya ve ağaçların tesviyesi	10500
Adı geçen değirmenden 1 çeyrek mesafede bulunan döküntü büyük taşların tesviyesi	8800
İleride Hacı tepesi ve Göller Ovası bitişiğinde 1 çeyrek mesafede bulunan yerli kaya ve döküntülerin tesviyesi	10000
Hacı Tepesi'nden Elmalı Deresi'ne kadar bulunan döküntü taşların tesviyesi	11500
Ondan yarım saat mesafede bulunan ormanların tesviyesi	2500
Elmalı Deresi'nden 3 çeyrek ileride 2 tarafı dağlık külliye orman ve kayanın tesviyesi	7200
Ondan 1 çeyrek mesafede eskiden bulunan hızar yerinde döküntü taşların tesviyesi	9500
Bu hızardan yarım saat mesafede bulunan Küçük Kayşak adlı bölgede bulunan köklü kayaların tesviyesi	12000
Kurudere civarında Diklangenç adlı yerde bulunan döküntü taşlar ile dar bulunan mahallin tesviyesi	14000
Kurudere'den Şahinkayası adlı bölgeye kadar yarım saat mesafede bulunan köklü kayaların tesviyesi	11000
Şahinkayası'ndan 1 saat mesafede 2 tarafı cibâl-i kebir olan bölgenin ormanlardan tesviyesi	15000
Ondan İzmid Sancağı dahilinde Beylerbendi adı verilen bölgede bulunan döküntü taşların tesviyesi	2500
Adı geçen bendden 1 çeyrek mesafede bulunan sal bağlanan mahalle kadar dar bulunan mahallin tesviyesi	4945
Salbend (sal bağlanan) olan yerden denize kadar Milanağzı adlı bölgeye kadar 2 saat mesafede bulunan yerin tesviyesi	6500
Melen deresi ağzında bazı yerlere yerli kişiler tarafından kum dökülmüş olup bu kumun ihraç masrafı	4400
Toplam	182945

3- Düzce'nin Su İhtiyacının Karşlanması

Düzce'nin tatlı su ihtiyacı îâne-i ahali (halk yardımı) ile karşılanmıştır. Su hattının birinci kısmı için İstanbul'da tüccarlık yapan Akçaşehirli Mustafa Efendi aracılığıyla Avrupa'dan 2800 metrelik demir boru getirilmiştir. Mustafa Efendi ikinci kısım için de 1486 metre boru mubayaa etmiştir. İthal edilen bu demir borulardan Şûrâ-yı Devlet'in mâliye dairesinin aldığı bir kararla herhangi bir gümrük vergisi alınmamıştır (4 Safer 1325/19 Mart 1907).³⁷

³⁶ BOA, İ. MVL., 365/16007, Varak 3.

³⁷ BOA, DH.MKT., 1160/17, Vesika 1, 2, 3.

B) DÜZCE'DE BULUNAN BAZI FİZİKİ YAPILAR

a) Kale

Düzce'nin güneyinde Hıyardüzü köyü yakınlarında ve Kadife Kalesi isimli yerlerde birer kale harabesi bulunmaktadır. Düzce kazasının eskiden pek mamur bir yer olduğu ve dört tarafında bulunan dağların her noktasında mamuriyete delalet eden eserler mevcut olduğu tespit edilmiştir.³⁸

Resim 2: Kadifekale'de Bulunan Kale Harabeleri 1

---

³⁸ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 265.

Resim 3: Kadifekale'de Bulunan Kale Harabeleri 2

Resim 4: Kadifekale'de Bulunan Kale Harabeleri 3

Resim 5: Kadifekale’de Bulunan Kale Harabeleri 4

b) Hükümet Konağı

19. yüzyılda şehirlerin yapısında değişimler meydana gelmiş ve şehirdeki yönetim işleri askeri sınıfın konaklarından yeni oluşan bürokrasi için yapılan binalara kaymıştır. mahalle ve şehirlerin kültür merkezi olan külliye sistemi çözülüp dağılmış, câmi çok yönlü fonksiyonunu kaybetmeye başlamış, tiyatro binaları, eğlence yerleri ve yeni mektepler kurulmuştur. Câmi mimarisinin yerini kışla, adliye ve tren garı gibi binalar almıştır.³⁹ Tespit edilen bazı belgelerde kazalarda oluşturulan hükümet konaklarının temelden inşa edilmeyerek hükümet konağı olmaya uygun bazı yapıların kiralanması⁴⁰ suretiyle temin yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Bu konakların kirası için merkezden bir icar bedeli tahsis edilmektedir. Nitekim Gökçeada, nahiye olduğu dönemde bölgeye merkezden hükümet konağı icar bedeli olarak aylık 32 kuruş verilmiştir. (26 Z 1312/20 Haziran 1895).⁴¹

³⁹ Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlı Toplumunu”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. E. İhsanoğlu, c. II, İstanbul 1999, s. 509.

⁴⁰ 19. yüzyılda Çapakçur, Genc ve Kiğı kazalarındaki hükümet konakları da Düzce’deki gibi kiralama yolu ile temin edilmiştir. Yaşar Baş, “Çapakçur (Bingöl), Genc ve Kiğı Çevresinde Bayındırlık Çalışmaları (1866–1916),” *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:1,c.1,S.1,Bahar 2011, s.120.

⁴¹ BOA, DH.MKT., 386/86.

Düzce’de biri merkez kazada olmak üzere iki aded hükümet konağı tespit edilmiştir⁴².

Merkezde bulunan hükümet konağı şehrin en güzel, işlek caddesi üzerinde yapılmıştır. Dıştan görünüşü aldaticıdır. Karanlık ve rütubetli olan alt katında adliye bulunmaktadır. Buradaki odalar adeta köhne ve terk edilmiş medreselerin hücrelerine benzemektedir. Işıktan, havadan ve mefruşattan yoksundurlar. Bir üst katın odaları aşağıdakilerden biraz daha iyidir (27 Kasım 1913)⁴³.

1885 tarihli bir vesıkaya göre Düzce merkez kazada bulunan hükümet konağı aşar odasında saat iki sularında bir yangın çıkmış ve yangın bütün konağı etkisi altına almıştır. Konağın etrafının açık olması nedeniyle yangın başka bir bölgeye yayılmamıştır. Yangın hakkında açılan soruşturmayı yürütmek için bölgeye Bolu’dan müdde-i umûmi muavîni, aşar müdürü ve diğer bir memur gönderilmiştir. Kaymakam vekili telgrafhâneye celbedilmiş ve yapılan tahkîkât neticesinde mal kalemi ile diğer dairelerin evraklarının büyük bir kısmı kurtarılmış sadece aşar, şer’î mahkeme ve eytâm (yetimlere ait) dairelerine ait evrakların tamamının (kaffesi), bidâyet mahkemesi evrakının ise bir kısmının yandığı tespit edilmiştir. (2 Ca 1302/17 Şubat 1885).⁴⁴

Düzce hükümet konağında kapıcı olarak Çerkes Musa adlı bir kişi çalışmaktadır. (9 N 1317/11 Ocak 1900).⁴⁵

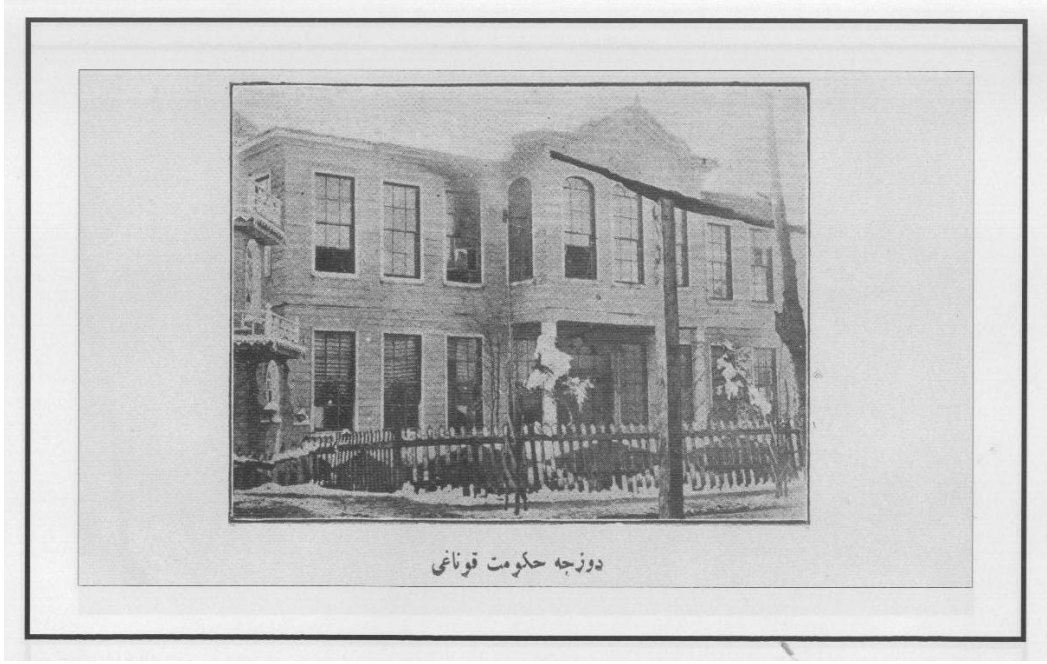
---

⁴² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

⁴³ Börekçi, *Anadolu’da Tanin*, s. 394-395.

⁴⁴ BOA, *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umum Vilâyetler Tahrîratı (Y. PRK. UM.)*, 7/41.

⁴⁵ BOA, *DH. MKT.*, 1371/1317/N-37.

Resim 6 : Düzce Hükümet Konağı⁴⁶

Resim 7 : Düzce Saat Kulesi ve Hükümet Konağı⁴⁷

⁴⁶ Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rumi 1341/Miladi 1925, sayfa numarası yok. (Sayfa 500'den sonra, 501'den önce.)

⁴⁷ Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rumi 1341/Miladi 1925, s. 495.

c) Telgrafhâne

1845'te Amerika'da ilk telgraf hattının faaliyete geçmesini müteakiben Osmanlı ülkesindeki ilk telli telgraf denemesi de 9 Ağustos 1847'de sarayda yapılmış, bunun başarılı olması üzerine mors alfabesinin mucidi Samuel Morse'a Sultan Abdülmecid tarafından bir madalya verilmiştir.⁴⁸ İlk telgraf tesisleri ise Kırım Savaşı sırasında kurulmuştur. Malzeme ve ilk haberleşme görevlileri Fransa'dan getirilmiştir. 15 Eylül 1855'te Fransızca olarak başlayan telgraf haberleşmesi aradan 7 ay geçmeden 3 Mayıs 1856'dan itibaren Türkçe olarak yapılmaya başlamıştır.⁴⁹

1- Düzce Telgrafhanesi

Osmanlı devletinde yeni açılacak telgrafhânelerin hâsılâtının telgrafhânedeki çalışacak memur maaşları ile diğer masrafları karşılaması zorunlu tutulmuş hatta bu konuda bir de irâde-i seniyye çıkarılmıştır.⁵⁰

Düzce kazasında biri merkez kazada olmak üzere iki adet telgrafhâne inşa edilmişse de⁵¹ telgrafhânelerin tam olarak ne zaman yapıldığına ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Ancak 1286 yılına ait bir vesîkada Çerkeş-Gerede ve Düzce arasında bir hat çekilerek bu kazalarda bir telgrafhâne kurma girişimi başlatıldığı belirtilmektedir. Gerekçe olarak bu yerlerin "Çerkesler mekanı" olması ve bu halkın mahrumiyette bulunması dile getirilmiş ve bu bölgelerde telgrafhâne inşa etmenin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ancak telgrafların inşası masraflı olduğundan yeni telgrafhâne inşa etmek için aşar ve diğer bazı vergilere (rüsûm) zam yapmak elzem görülmüştür. Nitekim telgrafhânelerin daimi surette masrafları bulunmaktadır. Bunlar telgrafların kurulması için gerekli olan 21581 franklık tel parası ve memurlara daimi olarak verilmesi gereken 3032 kuruşluk maaş gibi masraflardır. Bu masrafların hazîne tarafından karşılanması her zaman mümkün olmamaktadır. Bu çerçevede Çerkeş-Gerede-Düzce telgrafhânelerinin masraflarını kendi kendine karşılayıp karşılamayacağı konusunda da bir tereddüd yaşanmıştır. Nitekim adı geçen yerlerin ticaret merkezi (ticaretgah) olmaması ve hâsılâtının az olması ayrıca hükümetin bu bölgelerle çok fazla haberleşmeye (muhâbere) ihtiyaç duymayacağı göz önüne alınarak ilgili bölgelerde telgraf hattının ve

⁴⁸ *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, s. 243.

⁴⁹ Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXVI, Ankara 1983, s. 751,763,764.

⁵⁰ *BOA, DH. MKT.*, 1310/73, Vesîka 1-4.

⁵¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

telgrafhânelerin kurulmasından vazgeçilmiştir. (16 Z 1286/19 Mart 1870).⁵² Ancak Düzce'nin bu önemli konumu bölgede daha sonra biri merkez kazada⁵³ olmak üzere iki adet telgrafhânenin⁵⁴ inşa edilmesine neden olmuştur. Nitekim 1298 yılına ait bir vakıf kaydında Düzce çarşısında mukataalı vakıf bir arsa üzerine bölge ahalisi tarafından devlet namına bir telgrafhâne arsası inşası yapıldığı belirtilmektedir. (11 Şevvâl 1298/6 Eylül 1881).⁵⁵

Tablo 3 :Çerkeş-Gerede-Düzce Telgraf Hattının Kurulması İçin Gerekli Malzemeler (16 Z 1286/19 Mart 1870)⁵⁶

Malzemenin cinsi	Miktarı	Frank
Tel	17000/kg	10200
Fincan	2720	4488
Makine	6	2700
Bil laklanışı ?	120	600
Çavuş takımı	11	440
Sigorta	yok	93
Tellerin nakliyesi		2040
Fincan nakliyesi		1020
Toplam		21581

Tablo 4 : Çerkeş-Gerede-Düzce Telgraf Hattında Çalışacak Memurlara Verilecek Maaşlar (16 Z 1286/19 Mart 1870)⁵⁷

Memur	Aded	Aylık/krş	Toplam aylık/krş
Gerede memuru			600
Çerkeş memuru			600
Çavuşan	5	300	1500
Mevsal muharrerânı	2	166	3032

⁵² BOA, DH. MKT., 1310/73, Vesîka 1-4.

⁵³ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 437.

⁵⁴ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 241-242.

⁵⁵ VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 199, s.170.

⁵⁶ BOA, DH. MKT., 1310/73, Vesîka 1-4.

⁵⁷ BOA, DH. MKT., 1310/73, Vesîka 1-4.

2- Posta ve Telgraf Hizmetinde Çalışan Görevliler

1310 (1892-93) ve 1311 (1892-94) yıllarına ait salnâme kayıtlarında bölgede telgraf ve posta memuru olarak sadece bir kişinin görev yaptığı tespit edilmiş iken, 1314 (1896-97) yılında bu memurun yanında iki çavuşun da görev yaptığı görülmüştür. Teşkilat daha sonra müdürlüğe dönüştürülmüş ve görevlerde ihtisaslaşmaya gidilmiştir. Bölgedeki posta ve telgraf dairesinin ayrı birer kurum olduğuna ilişkin ilk veri 1314 (1896-97) yılına ait salnâmede geçmektedir. 1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) yıllarında posta ve telgraf memuru olarak Faik Efendi'nin görev yapması ve daha sonraki yıllarda da teşkilatta Müslüman orijinli kişilerin istihdam edilmesi dikkat çekicidir. Gayri Müslimler bölgede farklı kalemler de istihdam edilmiş iken haberleşme gibi önemli bir alanda istihdam edilmemişlerdir. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu konjonktürün müsait olmaması veya bir başka ifade ile gayri Müslimlerin Osmanlı aleyhine proveke edilmeye her zaman meyyal olması olmalıdır.

Tablo 5 : Düzce Telgrafhânesinde Görev Yapan Kişiler (1314/ 1896-97)⁵⁸

Görevin Niteliği	Görevlinin Adı
Telgraf ve Posta Memuru	Faik Efendi
Çavuş	Davud Ağa
Çavuş	Tahir Efendi

Tablo 6 : Düzce Posta ve Telgraf Dairesi Görevlileri (1314/1896/1897)⁵⁹

Posta ve Telgraf Dairesi	
Müdür	İhsan Efendi
Muhâbere Memuru	Said Efendi
Muhâbere Memuru	Tevfik Efendi
Posta Memuru	Ahmed Efendi

⁵⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s.195.

⁵⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 257.

Tablo 7 : Düzce Posta ve Telgraf Dairesi Görevlileri (1925)⁶⁰

Memuriyet	Memurun Adı
Müdür	İbrahim Fehmi Bey
Posta memuru	Fahri Efendi
Muhâbere memuru	Ziya Bey
Muhâbere memuru	Kemal Efendi
Müvezzi	Vahib Efendi
Telgraf çavuşu	Ahmed ve Abdullah
Akçaşehir Telgraf ve Posta Dairesi	
Müdürü	Salim Efendi
Müvezzi	İshak Efendi

d) Düzce’de Depo İnşası

Düzce’de bir aded depo-yu hümâyûn (depo) inşa edilmiştir. Devlete ait bu deponun ne amaçla yapıldığına ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Depo halkın yardımlarıyla (iâne) yapılmıştır. Deponun açılışı için merkezle yazışma yapılmıştır. (19 Ca 1320/24 Ağustos 1902).⁶¹

e) Tahrîr-i Emlak Nîzamnâmesi ve Kentin Tadilatı

Osmanlı Devleti’nde uygulanan Tahrîr-i Emlak Nîzamnâmesi’ne göre 5 yılda bir defa kentte genel bir tadilat uygulaması yapılmaktadır. Her ne kadar yasa bu şekilde ise de uygulamada zaman zaman bazı aksaklıklar meydana gelmiştir. Nitekim Düzce’nin üç köy muhtarı (Beyciler köyü Muhtar-ı evveli Emin, Nalband oğlu köyü Muhtarı Durmuş ve Bakras (Bakraz) köyü Muhtar-ı evveli İsmail) Düzce merkezinden Kastamonu Vilâyet merkezine telgraf çekerek kaza merkezinin kentin tadilatı konusunda herhangi bir adım atmadığını ve bu nedenle arazilerinin kıymetinin (kıymet-i tahrîriye) aşırı yüksek (fahiş) gösterildiğini bu nedenle de mağdur olduklarını ifade etmişlerdir. Öyle ki halktan 10 kuruş vergi verilmesi gereken bir araziden 100 kuruş vergi talep edilmiş, bu nedenle de köylülerin “iki yakası”nın bir araya gelmediği ifade edilmiştir. (21 C 1311/30 Aralık 1893).⁶²

Osmanlı devletinde mîrî ve vakıf araziler üzerine bina inşa edilmesi ve bu tür tarlaların ziraate açılması merkezin izni dışında yasaklanmıştır. Bu tür arazilerin vasfını koruması hususunda Defter-i Hâkânî memurları, tapu kâtibleri ve mahalli kaymakamlar sorumlu tutulmuş hatta bu konuda merkezden taşraya zaman zaman genel tebliğler

⁶⁰ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R.1341/M. 1925*, s. 351, 356.

⁶¹ *BOA, Yıldız Tasnifi, Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü (Y. MTV)*, 233/126.

⁶² *BOA, DH.MKT.*, 166/15, Vesika 1-3.

yapılmıştır. Bununla beraber yapılan tebliğlerin taşrada çok fazla işlerlik kazanmadığı gözükmektedir. Nitekim Düzce kazasında bölgede bulunan eşrâf ve diğer ahalinin bu tür tapusuz (bilâ-sened) tasarruf ve ziraat ettikleri tarlaları aralarında alıp sattıkları tespit edilmiştir. Hatta devlet kurumları da konu ile ilgili herhangi bir hassasiyet göstermemiştir. Nitekim bölge halkı bu tür araziler üzerine bina inşa etmek için kaymakamlığa dilekçe verdiğinde, kaymakamlık dilekçeleri tapu kalemine havale etmeden doğrudan vergi ve belediye idarelerine havale etmiş, bu dairelerin yaptıkları tahkîkât neticesinde araziler iskana ve ziraata açılmıştır. Son olarak arazi ile ilgili olarak vergi dairesi tarafından vergi kaydı yapılmış ve araziler kısa zaman içerisinde (müddet-i kalîle) kişilerin mülkü haline getirilmiştir. Konu ile ilgili olarak Bolu Yoklama Müfettişliği Düzce kaymakamlığını birçok defa uyarmasına rağmen kaymakamlık bu tür arazileri kurallara aykırı olarak vatandaşlara tahsîs etmeye devam etmiştir. Bu nedenle de Defter-i Hâkânî Celilesi'ne şikayette bulunulmuştur.(18 C 1310/7 Ocak 1893).⁶³

1- Düzce Çarşısı Yangını ve Yeni Çarşı İnşası

1310 yılı salnamesine göre Düzce kazası genelinde 450 dükkan, 51 değirmen, 7 su hızarı, 1 tersane ve 3 reji idaresi tespit edilmiştir.⁶⁴ 1314 yılı salnamesine göre ise sadece Düzce merkez kazada 1 tütün anbarı, 30 zahire anbarı, 7 han, 17 kahvehâne, 1 kiraathâne, 8 etmekçi fırını, 215 dükkan, 5 kiremid ocağı, 1 hamam ve civarında 1 un fabrikası bulunmaktadır.⁶⁵ Bu fabrikalardan un fabrikasının sayısı daha sonra ikiye yükselmiştir. Bunlardan biri Kuyumcuzadeler ve Bolulu Fettah Zeki bey fabrikası olup 60 beygir (bargir) gücünde makineye sahiptir. Şehre ise 3 kilometre uzaklıktadır. Fabrikada 8 işçi çalışmaktadır. Diğer un fabrikası ise Kürdzade mahdumları fabrikası olup 50 beygir gücünde su ile çalışmakta ve şehre 7 kilometre uzaklıktadır. Fabrikada 7 işçi çalışmaktadır. Bu fabrika ayrıca kereste imalatı alanında çalışmaktadır.⁶⁶

1316 yılına ait bir vesîkada Düzce'de büyük bir yangın meydana geldiği tespit edilmiştir. Yangın Düzce çarşısı içerisinde bakkallık yapan Bakkal Musa'nın kiracı olarak bulunduğu dükkanın üzerindeki odada kazara başlamış ve bütün çarşayı sarmıştır.⁶⁷ Ancak yangının nasıl çıktığı ile ilgili olarak şüpheler devam etmiş ve açılan soruşturmanın daha da derinleştirildiği

⁶³ BOA, DH.MKT., 2040/6. / BOA, DH.MKT., 2039/106.

⁶⁴ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 241-242.

⁶⁵ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 437.

⁶⁶ Türkiye Sâlnâmesi, s. 690.

⁶⁷ BOA, DH.MKT., 2185/57.

anlaşılmaktadır. Nitekim 1317 yılına ait bir diğer vesîkada Düzce çarşısını yakmaya sebebiyet verme nedeniyle Düzce kazasında mukîm Ermeni Karâbit sorumlu tutulmuş ve Karâbit hakkında müdde-i umûmilik tarafından bir dava açılmıştır. Karâbit tutuklanmış ve evrakı istintâk dairesine teslim edilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900) ⁶⁸

Yangın nedeniyle tahminen 300 parça bina (ebniye), dükkan ve mağaza (anbar) yanmış ve zarar görmüştür. Yangın gece saat 9,5 sıralarında başlamış ve rüzgarın şiddetiyle 4-5 kola ayrılarak bütün çarşayı kaplamıştır. (16 Za 1316/).⁶⁹ Dükkan ve mağazaların kıymeti (kıymet-i mukayyide) 875000 kûsûr kuruş, dükkanlarda yanan veya zarar gören eşyaların değeri ise tahminen 12500 Osmanlı Lirası olarak hesaplanmıştır. Yangın ve kayıpların değeri ile ilgili olarak Kastamonu Vilâyet merkezi başkent İstanbul’u da bilgilendirmiştir. Düzce’deki yangın nedeniyle Düzceli yangınzedelere verilmek üzere Padişah tarafından 300 Lira ihsan edilmiş ayrıca Hazîne’den 500 Lira yardım yapılmıştır. (23 Za 1316/28 Mart 1899).⁷⁰

Yangın nedeniyle Düzce Çarşısı arsa haline gelmiştir. Bu nedenle bölgede yeni bir çarşı yapılması ve yapılacak çarşının modern bir çarşı olması için her şeyin “usûl-ü hendese” dahilinde yapılması konusunda bir çalışma başlatılmıştır. Yapılacak plan ve projeler için en az 3-4 aya ihtiyaç olduğu ve bu konuda bölgede yaşayan vatandaşların artık dayanacak güçlerinin kalmadığı bu nedenle işin bir an önce “Vilâyât-ı Nâfia” memurlarına sevk edilerek başlatılması ve bölgeye bir mühendisin bir an önce gönderilmesi konusunda Kastamonu vilâyetinden “Şehremanet-i Celilesi’ne talepte bulunulmuştur. (9 Z 1316/20 Nisan 1899).⁷¹ Talep üzerine Şehremaneti tarafından Düzce’ye Mühendis Ali Efendi adlı kişi görevlendirilmiştir. Ali Efendi ilkönce yanan yerin eski ve yeni halini çizerek işe başlamıştır.(2 R 1317/10 Ağustos 1899).⁷²

Çarşı daha önce kargirden yapılmış olduğu halde yeni yapılan çarşı için İstanbul’dan 800 kıyye kurşun satın alınarak yeni çarşının kurşun levhalarla dayanıklılığı artırılmak istenmiştir. (12 C 1317/18 Ekim 1899).⁷³

---

⁶⁸ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 47-57.

⁶⁹ BOA, Sadaret Maruzatı, Y.A. HUS., 394/61, Vesîka 1-2.

⁷⁰ BOA, DH.MKT., 2185/57./Düzceli yangınzedelere gönderilen 800 liranın dağıtımı için bakınız: BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 31.

⁷¹ Aynı yazıda Düzce kazası ile beraber Bartın kazası çarşısında meydana gelen çarşı yangını ve kaza çarşısının arsa haline gelmesi ve bu çerçevede bölgeye bir an önce modern bir çarşının yapılması talebi de dile getirilmiştir. (9 Z 1316/20 Nisan 1899). BOA, DH.MKT., 2192/84./ BOA, DH.MKT., 2212/106. / 2 R 1317 (10 Ağustos 1899) yılında Bartın’a da Mühendis Ali Efendi gönderilmiştir. BOA, DH.MKT., 2231/103.

⁷² BOA, DH.MKT., 2231/103.

⁷³ BOA, DH. MKT., 2258/52. Mubayaa Halid Efendi tarafından yapılmıştır.

Resim 8 : Düzce Panayırı (1953)⁷⁴

Resim 9 : Ayıntabzâde Ailesinin Adına İzafeten İsimlendirilen Gaziantep Caddesinden Tarihi Bir Görüntü⁷⁵

C) İKLİM

Düzce kazası Anadolu dağ silsilesinin alçak (mahit) ve kuzeybatı taraflarında bulunması nedeniyle burada çoğunlukla denizin rutubetinin tesiri hakim durumdadır. Ancak kazada bulunan arazi çok çeşitli özelliklere sahip olduğundan iklimi de çeşitli şekillerde

---

⁷⁴ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 44.

⁷⁵ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 67.

olmuştur. Karadeniz sahilinde deniz iklimi (bahrî), orta ve kuzey kesimlerde ise daha farklı iklimler egemendir.

Düzce ovasının en alçak noktasında bulunan Düzce kasabası ise oldukça methûl ve rutubetli (ratıb) bir iklime sahip olup, bütün rüzgarlara açık bir konuma sahiptir. Ova kenarında bulunan dağların yamaçlarında, tepelerinde iklim gayet sert ise de rutubetli değildir. Karadeniz sahilinde bulunan Akçakoca nahiyesindeki iklime bakacak olursak bölgenin kuzeyin soğuk rüzgarlarına tamamen açık ve ikliminin sert olduğu görülecektir. Merkez kazada yazın sıcaklık ve rutubet maksimum (fevkalade) 33 derece, orta olarak 22 derece, kışın ise maksimum sıfırın altında 10 derece, orta olarak ise 0 santigrat derece olarak tahmin edilmektedir.

Düzce'nin denizden yüksekliği (itfai) 68,62 metre olduğu rivayet edilmektedir. Yıllık yağın yağmurların miktarı da 60 cm. den aşağıya düşmemektedir.

Ormanlarında en ziyade rastlanan doğal ağaç meşe, gürgen, kayın, kestane, ıhlamur, karaçam, sarıçam, köknar, dişbudak vesairedir. Bu ormanlarda vahşi hayvan olarak ise ayı, kurd, tilki, yabani domuz, geyik, dağ keçisi, karaca, çakal, tavşan, sansar ve gelincik bulunmaktadır.⁷⁶

---

⁷⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 249-255.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜZCE'NİN OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN ÖNEMİ

A) OSMANLI SARAYINA AVCI ŞAHİN KUŞLARI YETİŞTİRİLMESİ

Osmanlı Devleti'nde avcılığa büyük bir önem verilmiş olup sarayda bu işlerden sorumlu “av ağaları” (şıkar ağası) padişaha en yakın olan kişilerden birisi olarak gözükmektedir. Çakırcıbaşı, şahincibaşı ve atmacacıbaşı adı verilen bu ağalar, sarayın dış hizmetlerine bakan görevlilerden sayılmış olup hem merkezde hem de taşrada bulunan ve resmi olarak avcı kuşu yetiştiren herkesin amiri konumundadır. Taşradaki avcı kuşu yetiştiricileri hizmetlerine karşılık birçok vergiden (avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye) muaf tutulmuşlardır. Muafiyet her yıl İstanbul'a kuş gönderdiklerinde *edâ tezkirelerini* göstermeleriyle tekrarlanmıştır. IV. Mehmet'ten sonra avcı kuşu yetiştiriciliğine verilen önem azalmış ve sayıları giderek azalmıştır.⁷⁷ Bu çerçevede Osmanlı Devleti Anadolu ve Rumeli'de muhtelif yerlerde bulunan baştenelü⁷⁸ ve baştenesiz olarak görev yapan hassa çakıryuvacı, şahinkaya ve atmacacılarının sayılarını zamanla 1800 kişiye indirmiştir. Bu kişilerden sadece 462'si vergiden muaf tutulmuştur. Bu kişiler her yıl yetiştirdikleri çakır, şahin ve atmacaları İstanbul'a getirip teslim etmişlerdir. Bu kişiler adı geçen kuşları yetiştiremedikleri senelerde “mîrîmerde baha” adı verilen vergiden muaf tutulmamışlardır. Yetiştirdikleri senelerde ise avâriz-ı divâniyye, tekâlif-i örfiyye, nüzûl, celebkeşân ağnâmı, baştene baltalıkları öşrü, bağ ve bahçe rüsûmu, sürgün, ulak ve paşa zahiresini sağlama, nal ve kaftan bahâ, Müslüman olanlar resm-i bennâk, zımmiler ispençe, tekâlif-i örfiyye ve şakka adı verilen vergilerin her türlüşünden, kendileri için bağlarında yetiştirdikleri şire resminden, fiçı (fiçu), tulûm ve kazan (kazgan) tevirmesinden, otlak ve saman biçmekten, evlerine ve ahırlarına asker ve ehl-i örfü koymaktan muaf ve serbest bırakılmışlardır. Bu muafiyetlerin devamı için şahinci, çakırcı, atmacacı ve doğancılar adına ağaları tarafından

---

⁷⁷ Avcılık konusundaki çalışmasını faydalanmam için gönderen Sayın Ali Efdal Özkul'a teşekkür ederim. Ali Efdal Özkul, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Yetiştirilen Avcı Kuşları ve Yetiştiricileri,” *15-16 Kasım 2006 Uluslararası Türk Kültüründe Av*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 2006, s. 1-7./ Ahmet Işık, “Avcı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s. 113-115.

⁷⁸ Mîrî araziden olup tapusuyla beraber intikal eden tarlalar için kullanılan bir ifadedir. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 265.

Saray'a arz verilmiş ve bu muafiyetlerin uygulanması konusunda 1228 (1813) yılında bir emr-i şerif çıkarılmıştır.

Düzce'ye bağlı Şahinciler köyü de Osmanlı sarayının şahin kuşlarının yetiştirildiği yerlerden birisidir. köyün adının tesmiye edilmesinde köyde yapılan şahin yetiştiriciliğinin etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim köyde 12 hâne şahinci bulunmaktadır. Şahin yetiştiriciliği yapan bu hâneler “emvâl-ı mîrîyye ve tekâlif-i örfiyye” adlarıyla anılan bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır. Köyde şahincilerden başka 50 hâne daha yaşamaktadır. Bu 50 hâne vergiden muaf olmadıkları halde biz de vergiden muafız diyerek devletin kendilerinden talep ettiği muhtelif vergileri ödemekten kaçınmışlardır. Şahinciler köyünün “nisf ve rub'u” sayıda avâriz ve nüzûlhânesi Düzce menziline ocaklığı haline getirilmiştir. (7 B 1231/ 3 Haziran 1816).⁷⁹

Düzce'de şahin yetiştiriciliği yapılan bir diğer köy Milanderesi (Melenderesi) köyüdür. Milanderesi'nde de her yıl 10 nefer hassa şahinci ve evladları yetiştirdikleri şahinleri İstanbul'a göndermektedir. Köyde girüt kaya, eykaya, harcı kaya, boyalıkaya, günî (kevnî), karaca ilyas, nemâzî, kızıl elma ve kızıl tepe adlı şahin türleri yetiştirilmektedir.

Milanderesi şahincileri de bu hizmetleri karşılığında her türlü vergiden muaf tutulmuşsa da, Düzce Ayanı tarafından kânûnlara aykırı olarak bu kişilerden bazı vergiler talep edilmiştir. Bunun üzerine durum şahinciler ağasına bildirilerek gerekli tedbirlerin alınması sağlanmıştır. (7 B 1231/3 Haziran 1816).⁸⁰

B) TERSÂNE-Yİ ÂMİRE'NİN KERESTE İHTİYACININ KARŞILANMASI

Osmanlı devletinde askeri kurumların ihtiyaç duyduğu ürünleri ihtiva eden ormanlar Tersâne-yi Âmire idaresinin kontrolü altına bırakılmıştır. Bu tür orman ve korulardan halkın zorunlu olarak bile olsa ihtiyaçlarını karşılamaları ve ticari emtia olarak kullanmaları yasaklanmıştır. Nitekim mülk ve vakıf statüsü dışındaki bir ormanda tersaneye yarar orman ürünü bulunduğunun tespit edilmesi halinde ormanın tamamı veya belirli bir bölümü halkın kullanımına kapatılmış ve tersaneye hasredilmiştir.⁸¹

---

⁷⁹ BOA, C..SM., 82/4135.

⁸⁰ BOA, C..SM., 82/4135.

⁸¹ Bekir Koç, “1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, TAD, S. 37, s. 238.

a) Düzce'den Temin Edilen Kereste Türleri

Düzce'nin ormanlık bir fiziki yapıya sahip olması kentin odun ve kereste alanında ileri bir düzeye ulaşmasına neden olmuştur. Nitekim Düzce kazasında Eftun, Dede, Eftun Ağzı, Akkaya, Beyviran, Kara, Kızılcakilise, Tahirli, Bakraz, Gümüşâbâd, Milan Deresi, Dere Yeri ve Efteni adlı yerlerde 13 kıt'a orman bulunmakta olup, bu ormanlarda kestane, meşe, gürgen, ıhlamur, kara ve sarı çam ağaçları yetişmektedir. Bu ormanların bazısından kereste kesilip imal edilmekte ve Akçaşehir ve Milan Ağzı iskeleleri aracılığıyla nakledilmektedir.⁸² Bu çerçevede Tersâne-yi Âmire'de inşa ve tamir edilen Donanma-yı Hümâyûn kalyonlarının levazımâtı için her yıl Düzce kazasına bağlı dağlardan muhtelif kereste türleri temin edilmektedir. Bu keresteler dümen-i kebir, yege-i dümen, ırgâd-ı kebir, serkütük vs. karaağaç keresteleri⁸³ ile börsütme ser, berçul 'akreb, bükme çatal, sürme çatal, astar börsütme, pâre börsütme olarak adlandırılan muhtelif meşe keresteleridir.⁸⁴

İrgâd-ı kebir çiftesi ve latha-i kebir meşesi kerestesi Eftenili (Efteni) ve Bataklı bölgesindeki dağlardan⁸⁵ karaağaç cinsi ağaçlar Gümüşâbâd ile Düzce arasında bulunan ormanlardan⁸⁶ ve Bataklık olarak isimlendirilen yerden elde edilmektedir.⁸⁷ Kerestelerin İstanbul'a nakli için Akçakoca iskelesi kullanılmaktadır.⁸⁸

b) Kerestelerin Kullanıldığı Alanlar

1- Üç Anbarlı Kalyon-ı Hümâyûn Gemileri İçin

Üç anbarlı kalyon-ı hümâyûn gemisi için son derece elzem olan ırgâd-ı kebir çiftesi (iki adet) ve latha-i kebir meşesi kerestesi İznikmid (İzmid) ve civarında bulunmadığı için eskiden beri Bolu Sancağı'na bağlı Eftenili (Efteni) ve Bataklı bölgesindeki dağlardan elde edilmektedir. Bu keresteleri temin etmek için Kereste Emni Nuh Bey ile Serarabacıyân Çoban oğlu İsmail adlı kişiler Düzce bölgesine gönderilmişlerdir. Fakat bu iki kişi bölgeye geldiklerinde Düzce sakinlerinden Yeniçeri ocağı alemdarlarından Veli oğlu Alemdar Ali adlı kişi barhâneye (kerestelerin yüklendiği yer) gelip azimcibaşının (karar verme yetkisi olan kişi) adamlarını suçlamaya başlayarak onları zincire vurmuş (derzincir etmek) ve dağlardan tahta ve keresteleri

⁸² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 242.

⁸³ *BOA, C. BH.*, 11588.

⁸⁴ *BOA, C. BH.*, 11522, Vesika 1,2.

⁸⁵ *BOA, C. BH.*, 243/11275, Vesika 1-2.

⁸⁶ *BOA, C. İKTS.*, 15/714, Vesika 1-3.

⁸⁷ *BOA, C. AS.*, 283/11746, Vesika 1-7.

⁸⁸ *BOA, C. İKTS.*, 15/714, Vesika 1-3.

kendi adına kestirtip satma yoluna tevessül etmiştir. Durumu tetkik etmek üzere bölgeye Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa ve Kereste Emini Nuh Bey tarafından bevvanhâne (çadır direği) çavuşlarından birisi gönderilmiştir. Durum Düzce kadısı tarafından da teyid edilmiş ve Alemdar Ali'nin Seddülbahir Kalesi'ne sürgün edilmesi (nefyi) için merkeze arz yapılmıştır. (5 M 1213/19 Haziran 1798).⁸⁹

2- Zemin Kundakları İçin

Tersâne-yi Âmire'de inşa edilecek “nev-icâd (yeni icad edilmiş) zemin kundakları için” gerekli kereste de Kocaeli ve Bolu sancakları dahilinde bulunan kazalardan temin edilmiştir. Bu amaçla kereste emini görevlendirilmiş ve kerestelerin kesilip ihtiyaç duyulan yerlere nakli için arabacılar istihdam edilmiştir. Hala Kocaeli ve Hüdavendigâr sancaklarının mutasarrıfı olan Vezir Hacı Mustafa Paşa tarafından yazılan bir tahrîrâtta Humbarahâne Mühimmat Emini Halim Efendi tarafından Humbaracılar Ocağı Demirhânesi'nde inşa edilecek olan nev-icâd zemin kundakları için ihtiyaç duyulan 300 kıt'a karaağaç kütüğünün Kocaeli Sancağı'nda bulunan kazalardan temin edilmesi istenmiş ve konu ile ilgili olarak İznikmid Kereste Emini Osman Efendi'ye de gerekli bildirim yapılmıştır.

Nev-icâd zemin kundakları için Bolu Sancağı'na bağlı Düzce kazası civarında Bataklık olarak tesmiye edilen yerde yetişen karaağaç cinsi ağaçlar hammadde olarak kullanılmıştır. (5 C 1229/ 25 Mayıs 1814).⁹⁰

3- Donanma-yı Hümâyûn Gemilerinin Top Kundakları İçin

Tersâne-yi Âmire'nin ihtiyacı olan karaağaç kerestesinin önemli bir kısmı Bolu sancağı sınırları içerisinde bulunan Gümüşâbâd ile Düzce arasındaki ormanlardan sağlanmaktadır. Bu ormanlar devlet tarafından korunmakta ise de bazı muhtekirler tarafından usulsüzce büyük miktarda ağaç kesilip satıldığı görülmektedir. Bu çerçevede Kaptanpaşa tarafından merkeze arz yapılarak bölgede bulunan ormanların dolayısıyla devletin menfaatlarının korunması amacıyla bölgede yaşayan ayanların konu ile ilgili tedbir alması yönünde uyarılması istenmiştir. Nitekim Donanma-yı Hümâyûn gemilerinin top kundakları için gerekli olan 1250 kıt'a muhtelif karaağaç kerestesi Bolu Sancağı kazalarından temin edilmiştir. (11 N 1249/ 22 Ocak 1834).⁹¹

---

⁸⁹ BOA, C. BH., 243/11275, Vesika 1-2.

⁹⁰ BOA, C. AS., 283/11746, Vesika 1-7.

⁹¹ BOA, C. İKTS., 15/714, Vesika 1-3.

c) İstanbul'un Odun İhtiyacının Karşılanması

Osmanlı başkentinin ihtiyaç duyduğu odunun 120 bin çekisi Kastamonu vilâyeti ve İzmid Sancağı ormanlarından karşılanmakta, bu miktarın da 50 bin çekisi Düzce kazası ormanlarından temin edilmektedir. (22 Ramazan 1325/ 29 Ekim 1907).⁹²

d) Kerestecilik Alanında Bir Suistimal ve Düzce Ayanı Hacı İbrahim oğlu

Bölgeden temin edilen karaağaç keresteleri eskiden beri Adapazarı kazası arabacıları tarafından kesilip, nakledilmektedir. Ancak Tersâne-yi Âmire Emîni tarafından Padişaha yazılan bir takrirde Düzce Ayanı Hacı İbrahim oğlu'nun "tekne ve kapuluk tahtası için" 7-8 yıldır adı geçen dağlardan kebir (büyük) karaağaç keresteleri kestirip muhtelif tüccar gruplarına satarak bu keresteleri boş yere telef ettiği ve bu ağaçların ancak 30-40 senede bir meydana geldiği eğer tedbir alınmazsa Tersâne-yi Âmire donanmalarının kereste sıkıntısı yaşayabileceği belirtilmiştir.(8 L 1196/ 16 Eylül 1782).⁹³

Bölgeden temin edilen meşe keresteleri ise Kocaeli tarafından İznikmid Emîni tarafından gönderilen arabacılar tarafından kesilip nakledilmektedir. Ancak Düzce Ayanı Hacı İbrahim oğlu bölgeye gelen arabacıları bölgeden kovarak onların da görevlerini yapmasına mani olmuştur. Halbuki bu kerestelere de Tersâne-yi Âmire'nin aşırı derecede (eşedd) ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle Tersâne-yi Âmire Emîni tarafından Padişaha durum bildirilerek devlet adına çalışan bu arabacıları mani olanların uzak bir diyara sürgün edilmesi (nefy/kal'abend) hususunda Bolu Voyvodası, kadısı ve serdarlarına hitaben bir ferman gönderilmesi istenmiştir (8 L 1196/ 16 Eylül 1782).⁹⁴

C) DEMİRYOLU HATLARININ KERESTE VE ODUN İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASI

Düzce bölge civarında yapılan demiryolu (şimendifer/ şimendüfer) hattının yapılması için gerekli kereste ve odunların da temin edildiği yerlerden birisidir. Nitekim demiryolu hattının İzmid'den Ereğli'ye kadar uzatılması (temdîd) kararlaştırıldığında, bölgeye 1301 yılına özgü olarak Bolu, Hendek ve Adapazarı yanında Düzce'den de kereste gönderilmiştir. (29 Ş 1304/23 Mayıs 1887).⁹⁵

⁹² BOA, DH. MKT., 601/13, Vesika 3.

⁹³ BOA, C. BH., 11588.

⁹⁴ BOA, C. BH., 11522, Vesika 1,2.

⁹⁵ BOA, DH.MKT., 1422/60, Vesika 1-2.

D) DÜZCE'NİN MENZİL HİZMETİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Osmanlı devletinde kent ve kasabalardan geçerek ülkeyi baştan başa kat eden uzun mesafeli güzergahlara genel olarak kol adı verilmektedir. Anadolu'daki kollar, sağ kol, sol kol ve orta koldur. Orta kol Üsküdar'dan başlayıp, buradan Gebze ve İzmit'e, oradan Sapanca-Geyve ve Göynük, buradan da Bolu-Gerede-Tosya-Hacı Hamza ve oradan Amasya-Tokat-Sivas-Malatya-Harput-Diyarbakır ve Musul üzerinden Bağdat'a ulaşmaktadır.⁹⁶ Bu yollar üzerinde belirli mevkilere menzil adı verilen mekanlar yapılmıştır. Menzil, konak, konak yeri, bir günlük yol veya kervanların ve posta tatarlarının indikleri ve geceyi geçirmek üzere konakladıkları yere verilen isimdir.⁹⁷

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar resmi haberleşme ulak-menzilhâne sistemine dayanmıştır. Halkın haberleşmesini sağlayan posta teşkilatının kurulması ise ancak Tanzîmât'ın ilanından sonra gerçekleşmiştir.⁹⁸

a) Düzce Menzili

1179 senesi rûz-ı kasımından aynı yılın rûz-ı hıdırına kadar olan dönemde Düzce menziline in'âm-ı menzil ahkâmıyla, Düzce Pazarı menziline gelip geçen ulaklara verilen menzil bargirlerinin sayısı ve ücretleri konusunda bir Nâib Defteri hazırlanmıştır. Bu deftere göre bölgeye bu dönemde sadrazam tatar ve çukadarlarından önemli kişiler, Dergâh-ı Ali ağalarından Kars Ağası, Kul Çavuşu, Bağdad Valisi'nin silah Ağası, Maraş Paşası'nın tatarı, Van Paşası'nın çukadarı, Defterdar çukadarı, Yeniçeri Ocağı'ndan muhtelif görevlere gönderilen çavuşlar vs. birçok görevli uğramış ve bunlar Düzce menziline konaklayarak bunların bargir ihtiyaçları karşılanmıştır. İlgili deftere göre Düzce menzili ülkenin doğusu ile batısı arasında önemli bir geçiş noktasına sahiptir. Nitekim bölgeye gelen görevlilerin gönderildikleri yerlere bakılınca Düzce menziline önemli bir işlev üstlendiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu yerler Erzurum, Van, Gümüşhâne, Diyarbakır, Kastambolu (Kastamonu), Çıldır, İstanbul, Karahisar, Yozgat, Kars, Tosya, Maraş, Sivas, Trabzon ve Bağdad,⁹⁹ Keban ve Ergani (maden bölgeleri)¹⁰⁰ gibi yerlerdir. İlgili deftere göre menzilin toplam masrafı 119117 akçe tutmaktadır. Bu

⁹⁶ M. Hüdai Şentürk, "Tanzîmât Devrine Kadar Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara 2002, s. 908-909.

⁹⁷ M. Fatih Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara 2002, s. 920.

⁹⁸ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, c. II, Ed. E. İhsanoğlu, İstanbul 1999, s. 600.

⁹⁹ BOA, C. NF., 1216, Vesika 1-8.

¹⁰⁰ BOA, Cevdet Darbhâne (C.DRB), 57/2804, Vesika 1-4.

miktarın 12117 akçesi mîrî için tenzîl edilmiş, geriye 107 bin akçe kalmıştır. (29 C 1180/2 Aralık 1766).¹⁰¹

Osmanlı ordusu şark seferinde bulunduğu zaman cepheye gönderilecek malzemelerin bir kısmının da bazı dönemlerde Düzce, Darıyeri ve At yaylası (yaylağı) menzilleri kullanılarak gönderildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1736 yılına ait bir kayıta Şark seferinde görev yapan Ordu-yu Hümâyûn için Düzce, Darıyeri ve At yaylası menzillerinden bazı malları nakl etmek üzere Şemsi Paşazâde Mustafa Bey adlı kişi (mübaşir) görevlendirilmiştir. Mübaşir muhtelif kazalardan mubayaa ettiği zahireyi (dakik/un, arpa, saman ve kiyah/ot) bu menziller aracılığı ile cepheye götürmek istemiştir. (17 Şevvâl 1148/1 Mart 1736).¹⁰²

b) Menzil Hizmetinde Uyulması Gereken Kurallar

Anadolu ve Rumeli’de bulunan muhtelif bölgelere mübaşir ve ulak gibi görevliler gönderildiği zaman gelen görevliler menzilden menzile beygire (bargir) binerek görev yerlerine gitmektedirler. Görevliler dönüş esnasında da bir menzilin beygirinin bir başka menzilin sınırına tecavüz etmemesi, şayet ederse telef olan beygirin parasının o menzilin menzircisi tarafından karşılanması, ayrıca yolda menzil hizmetine hasredilmemiş kaza, köy ve kasabalardan kesinlikle menzil beygiri talebinde bulunulmaması ve önemli bir takım işler için gidip gelen kişilere verilecek hayvanların miktar ve gidecekleri mesafeye göre saat başına 30 pâre ücretlerinin devlet tarafından (canib-i mîrîden) karşılanması, önemli olmayan (gayr-ı mühim) ve kişilerin kendi özel işleri için gidip gelenlerin ücretlerinin ise kendi keselerinden ödenmesi menzil nîzâmındandır.¹⁰³

c) Düzce Menzilin Masraflarının Karşlanması

Menzilhânelerdeki masrafların önemli bir kısmı menzil beygirlerinin bakım ve beslenmeleri için yapılmıştır. Menzil beygirlerinin sayısı menzilhânenin yoğun bir yol

---

¹⁰¹ BOA, C. NF., 1216, Vesîka 1-8. İlgili Naib Defteri’nde İznikmid Menzili’nin masrafı da belirtilmiştir. Buna göre İznikmid Menzili’nin 1179 yılı rûz-ı kasımından aynı yılın rûz-ı hıdırına kadar olan dönemde in’âm-ı menzil ahkâmıyla, menzilden gelip geçen ulaklara verilen menzil bargiri miktarı ve masrafları 81094 akçe tutmuş, bunun 57120 akçesi menzileciyân irsâliyesinden karşılanmış, geri kalan miktarın 3974 akçesi miri için tenzîl edilmiş ve geriye 20.000 akçe kalmıştır. (14 M 1180/22 Haziran 1766).

¹⁰² Ancak toplanan zahirenin 1/3 oranındaki miktarı zamanın uzaması nedeniyle kullanılamayacak hale gelmiştir. Telef olan malzemelerin yeniden temini için tekrar mubayaa yapılmak istenmiştir. BOA, C. AS., 36957.

¹⁰³ BOA, C..NF., 12/585.

üzerinde olup olmamasına göre değişmektedir. Menzilhânedeki her beygirin yıllık ortalama masrafı 147,5 kuruş (17700 akçe)tur.¹⁰⁴

Menzil masrafları için bölgelerde bulunan muhtelif gelir kaynakları tahsîs edilmiştir. 1107 (1695-96) yılında Düzce menzili bargir bahası (ücreti) ve diğer bazı masrafların Bolu sancağı avâriz ve bedel-i nüzûl gelirinden (malından) karşılandığı,¹⁰⁵ 1181 (1767-68) yılına ait bir kayıta Düzce menzilinın 14 baş bargir ve diğer ücretleri ile burada görev yapan menzilcilerin 515 kuruş aylıklarınının 325 kuruşunun Konrapa Avârizı gelirinden borca ocaklık olarak ödendiği¹⁰⁶ tespit edilmiştir.

1107 (1695-96) yılında Düzce menzil masrafı olarak Menzilci Mehmed'e Bolu Sancağı avâriz ve bedel-i nüzûl malından 215 kuruş ile 15 aded Mısırî pâre,¹⁰⁷ 1159 yılına ait bir kayıta Düzce menzilininde 18 baş menzil beygiri bulunduğu ve yıllık avâriz-ı menzilciyân ücreti hariç mûtâd olarak 805 kuruş beygir ücret ve masrafı ödendiği,¹⁰⁸ 1171 (1757-58) yılı rûz-ı hızırından 1172 (1758-59) yılı rûz-ı hızırına kadar Düzce Pazarı menzilininden gelip-geçen ulaklara menzilci tarafından verilen menzil beygirlerinin ücretlerinin 126675 akçe olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu miktarın 6675 akçesi mîrî için (devlet namına) indirim (tenzîl) yapılmıştır. Buna göre menzil beygiri masrafı olarak 1171 yılında toplam 120. 000 akçe masraf yapılmıştır. (17 M 1174/ 29 Ağustos 1760).¹⁰⁹ 1762 yılına ait bir kayıta da Düzce menzilinın, Keban ve Ergani madenleri emini olan Dergâh-ı Ali kapucubaşlarından Mustafa Bey'e 70 aded bargir temin ettiği tespit edilmiştir. 70 bargir ücreti 8400 akçeye mal olmuştur. Bu miktarın 2400 akçesi mîrî indirime tabi tutulmuştur. (11 S 1176/1 Eylül 1762).¹¹⁰

d) Menzilkeşân Köyler

Düzce menzilinın hizmeti Düzce ve Üskübü kazaları ahalileri tarafından karşılanmaktadır. 1815 tarihli bir belgeye göre Üskübü kazasına tabi menzilkeşân köylerin 22,

---

¹⁰⁴ Sema Altunan, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler ", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara 2002, s. 915-916.

¹⁰⁵ BOA, *İbnülemin Tasnifi Adliye*, (İE. ADL.), 292, Vesika 1-2.

¹⁰⁶ BOA, C. NF., 1537.

¹⁰⁷ Bakınız: 12 Safer 1107 tarihli vesika. BOA, *İbnülemin Tasnifi Adliye*, (İE. ADL.), 292, Vesika 1-2.

¹⁰⁸ Bakınız: 27 C 1159 tarihli vesika. BOA, C..NF., 32/1576.

¹⁰⁹ BOA, C..NF., 30/1460, Varak 1-2.

¹¹⁰ BOA, C.DRB, 57/2804, Vesika 1-4. Aynı dosyada Hendek Menzili'nden de bölge halkının tekâlifleri karşılığı 70 bargir temin edildiği ve bunun 8400 akçeye tekabül ettiği, bu miktarın da 2400 akçesinin devlet lehine indirime tabi tutulduğu belirtilmiştir.

Konrapa¹¹¹ kazasına tabi menzilkeşân köylerin 24 ve Düzce (nâm-ı diğer Konrapa) kazasına tabi menzilkeşân köylerin ise 29,5 ve buçuk sülüs avâriz ve nüzûlhâneleri bulunduğu tespit edilmiştir. (20 Safer 1230/1 Şubat 1815)¹¹² Düzce'ye bağlı köylerden Şahinciler köyünün “nisf ve rub'u” sayıda avâriz ve nüzûlhânesi de Düzce menziline ocaklığı olarak tahsîs edilmiştir (7 B 1231/3 Haziran 1816).¹¹³

Üskübü kazasında ise 15,5 aded hânekeş, 22 aded menzilkeş hâne bulunmaktadır.¹¹⁴ Üskübü kazası 22 hâne itibariyle yılda 30 bargir karşılamaktadır.¹¹⁵ Üskübü kazasına bağlı Milan Sefini adlı köyün 1775 yılında menzil hizmetine dahil edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim ilgili tarihte köyün 5,5 avâriz ve nüzûlhânesi bulunmakta olup, köy ahalisinin bu avâriz karşılığında Düzce menziline menziliyân tayin edilerek Düzce menziline beygir masraflarını karşılaması konusunda saraya arz yapılmıştır. (18 Receb 1189/14 Eylül 1775).¹¹⁶

e) Menzildarlar

Menzillerde devlet tarafından 1 yıllığına tayin edilen menzildar (menzil emini), menzil kethüdası, ahur kethüdası, seyis odacı, sürücü, aşçı gibi hizmetliler grubu çalışmaktadır. Bunlardan menzildarlar 1 yıl için, menzilin bulunduğu kaza ayanı, kadısı veya nâibin teklifi ve devletin bunu tasdiki ile atanmışlardır.¹¹⁷ Menzildarlar bu hizmetleri karşılığında da avâriz ve nüzûl vergilerinden muaf tutulmuştur. Menzildarlar yaptıkları görev karşılığında taamiye adı verilen aylık ücretler almıştır. Bu ücretler 18. yüzyılda 6 ile 10 kuruş arasında değişmektedir. Bu çerçevede menzildarlara 1162 (1748-49) ve 1180'de (1766-67) 6 kuruş, 1173 (1759-60) ve 1174'te (1760-61) 10 kuruş, 1175 (1761-62), 1176 (1762-63), 1178 (1764-65) ve 1179'da (1765-66) 8 kuruş taamiye ücreti verilmiştir.¹¹⁸

---

¹¹¹ Belgede Konrapa kazasının iki defa ifade edilmesi ilginçtir. Konrapa kazasının birinin nam-ı diğer Düzce kazası olarak belirtilmesi sadece “Konrapa Kazası” olarak tanımlanan bölgenin Düzce'de ayrı bir birim olabileceğini düşündürmektedir.

¹¹² BOA, C. NF., 376, Vesika 1, 2, 3, 4.

¹¹³ BOA, C..SM., 82/4135.

¹¹⁴ BOA, C. ML., 8543, Vesika 1, 2, 3, 4.

¹¹⁵ BOA, C. NF., 376, Vesika 1, 2, 3, 4.

¹¹⁶ BOA, C. NF., 2605.

¹¹⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2002, s. 177.

¹¹⁸ Zeynel Özlü, “Göynük (Bolu) Menzil Teşkilatı'nda Görev Yapan Menzildarlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, S. 2, 2006, s. 4.

Düzce'de menzil teşkilatı kurulduğuna ilişkin tespit edilen ilk veri 1695 yılına aittir. 1695 yılında Düzce menzircisi olarak aslen Bolu kazası sakinlerinden olan Mehmed adlı kişinin adı geçmektedir. (12 Safer 1107/22 Eylül 1695).¹¹⁹

Düzce menzilin'in idaresi 1159 (1746-47) yılı rûz-ı hıızırından 1160 (1747-48) yılı rûz-ı hıızırına kadar ise Hendekli Yusuf Beşe'ye tevdi edilmiştir. Konu ile ilgili Düzce Nâibi tarafından arz da bulunmuştur. (27 C 1159/17 Temmuz 1746).¹²⁰

Konrapa ve Üskübü kazalarında sakin menzilkeşân reayalar Meclis-i Şer'a gelerek 81 senesi rûz-ı hıızırından 82 senesi rûz-ı hıızırına kadar olan dönemde Düzce menzilin'in idaresinin 825 kuruşa Hendek kazası sakinlerinden Alemdar Mustafa bin Mehmed adlı kişiye iltizam edilmesini ve kendilerinin (Düzce ve Üskübü halkı) üzerine düşen 825 kuruşu da ödemeyi taahhüt ettiklerini bildirmişlerdir. Durum Konrapa Nâibi tarafından Saray'a arz edilmiştir. (19 Ra 1181/15 Ağustos 1767).¹²¹

1840 yılına ait bir vesıkaya göre Bolu, Düzce ve Mudurnu kazalarında bulunan menzilhânelerin zapt süreleri (müddet-i zabtları) dolmuş ve menzilhânelerin idaresine kimse talip olmadığı için, bu menzilhânelerin (kirahânelerin) Bolu muhassıllığı tarafından idare edilmesi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede menzilhânelere gereğinden fazla beygir satın alınmaması icabında ücret mukabili beygir kiralanması (istikra) istenmiştir. (19 R 1256/20 Haziran 1840).¹²²

f) Menzillerde Çıkan Sorunlar

1- Menzilkeşlerin Çıkardığı Sorunlar

Menzilkeş yani menzil hizmeti yapan hâneler, bu hizmetleri karşılığında birtakım vergilerden muaf tutuldukları halde,¹²³ menzil hizmeti nedeniyle muaf tutuldukları vergiler dışında ödemek zorunda oldukları vergileri ödemek istemediklerinden zaman zaman hem bölge halkı hem de devletle karşı karşıya gelmişlerdir. Mesela bölgeden geçen vezir vs. üst rütbeli bazı kişilerin ulaklarının bölgeden gücünün üstünde beygir istemesi ve bölgede yaşayan bazı fakir fukara kişilerin ellerinden zorla beygirlerini alması üzerine durum İstanbul'a arz

¹¹⁹ BOA, İE. ADL., 292, Vesika 1-2.

¹²⁰ BOA, C..NF., 32/1576.

¹²¹ BOA, C. NF., 1537.

¹²² BOA, C..NF., 19/945.

¹²³ BOA, C.DRB, 57/2804, Vesika 1-4. Üsküdar'dan Keban ve Ergani madenlerine giden yol Düzce'den geçmektedir. Bu çerçevede yayınlanan fermanda yol üzerindeki muhtelif menzillerin 70'şer aded bargir temin etmesi ve bu hizmet karşılığında menzil bölgesindeki halkın vergi yükünün (tekâlif) kaldırılması istenmiştir. (11 S 1176/1 Eylül 1762).

edilerek çözüm bulma yoluna gidilmiştir. (20 Safer 1230/1 Şubat 1815).¹²⁴ Konuyla ilgili bir diğer belgeye göre, Üskübü kazası hânekeş reayaları Saray'a bir arzuhal vererek bölgelerindeki 22 menzilkeş hâne reayasının menzil masrafları dışında Saray tarafından yapılan çeşitli mubayaa (alım) ve ağnâm (koyun) taleplerini ve serhadlerden gelen amele ve kereste gibi bazı ihtiyaçları eskiden olduğu gibi yerine getirmedeğini (eda etmediğini) ve bu nedenle bölgeden istenen bütün yükümlülükleri hânekeş reayanın tek başına yerine getirdiğini ifade ederek mağduriyetlerini dile getirmişlerdir. Hatta Bendereğli sahasında inşası için irâde-i seniyye çıkarılan firkateyn-i Hümâyûn için gerekli keresteden Üskübü hissesine düşen bölümü karşılamaları gerekirken bunu bile karşılamadıklarını bu nedenle de Bolu sancağı yönetimine hitaben bir emr-i şerif çıkarılarak durumla ilgili tedbir alınmasını istemişlerdir (7 Cemaziye'l-ûla 1233/15 Mart 1818).¹²⁵

---

¹²⁴ BOA, C. NF., 376, Vesika 1, 2, 3, 4.

¹²⁵ Üskübü kazasının 15 aded avârız ve nüzülhânesi ve 1240 akçe bedel-i avârız mütekâidîn malı bulunmaktadır. BOA, C. ML., 8543, Vesika 1, 2, 3, 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZCE’NİN İDARİ DURUMU

A) İLKÇAĞ’DA DÜZCE

Romalılar’ın askeri yolu üzerinde bulunan Düzce, ilkçağlarda Dusae Pros Olypum adı ile anılan küçük bir kasabadır.¹²⁶ Tarihte zaman zaman idari sınırları değişen Düzce’nin merkez bölgesinin tarihi XIV. yüzyıla yani Osmanlı devletinin kuruluş yıllarına kadar gitmekteyken, kuzeyde Melen çayının yakınındaki Konuralp (Üskübü, Üsküba, Eskibağ) ise mevcut arkeolojik eserlerin çokluğu ile dikkat çeken oldukça eski antik bir yerleşim yeridir.¹²⁷

Tarihte ilk olarak Hypios olarak adlandırılan Konuralp, doğudan batıya uzanan Melen ve Tabak çayları yakınında bir tepede kurulmuştur. Daha sonra Kieros olarak adlandırılan Konuralp kenti, Herakleia Tiranlığı ile yakın siyasi ve ticâri ilişkiler kurmuştur. Bu arada Bithyn’ler Kralı I. Prusias, Mariandyn ve Heraklia devletlerine karşı (M.Ö. 238- M.Ö.183) Kieros’u da zaptetmiştir. Buraya Bithyn kolonisi yerleştirilerek Kieros bayındır hale getirilmiştir. I. Prusias, kenti birçok abidelerle süsleyip, tahkim ederek kendi adını da kente vermiştir. Böylece Konuralp kralın adına izafeten “Prusias” olarak adlandırılmaya başlamıştır. Kentin diğer Prusias kentlerinden ayırt edilmesi için kente daha sonra “Prusias pros Hypios-Melen kenarındaki Prusias”¹²⁸ adı verilmiştir.

M.Ö. 74 yılına kadar Bithyn hakimiyetinde kalan kent, Pontus kralı Mithridates zamanında Pontuslar tarafından istila edilmiştir. Bithyn Kralı Nikomedes (IV) ölmeden önce krallığını vasiyet yoluyla Roma Krallığına bırakınca, kent, M.Ö. 74’ten sonra Romalılar’ın hakimiyetine girmiştir. Latin kültürü etkisi altına giren kent bu dönemde de adı değiştirilmeyerek Prusias ad Hypium olarak isimlendirilmeye devam edilmiştir.

Kent topoğrafik yapısı ve bilinen bazı plan özelliklerine göre bir yamaç ve bir de aşağı şehirden meydana gelmiştir. Kentte doğa ve yapılar birbiriyle uyumlu bir bütün oluşturmuştur. İlk zamanlar ovaya hakim, savunması kolay bir tepe olan Mons Hypium

---

¹²⁶ Charles Texier, *Küçük Asya, Ali Suat Tercümesi, Maarif Vekâleti Basım Evi, İstanbul 1339, s. 159’dan naklen Bolu İl Yıllığı+1967, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. 169.*

¹²⁷ Enver Konukçu, “Düzce Tarihi (İlk Devirlerden Cumhuriyete)”, *Türkiye İmar Turizm ve Sanayi Mecmuası*, Yıl: 8, c. 18, S. 212-133, Nadir Basımevi, İstanbul- Aralık 1984, s. 12.

¹²⁸ Sâlnâmelerde kasabada ara sıra antika eserler bulunduğu ve bulunan bu eserlerin Müze-yi Hümayûn’a gönderildiği, ancak kasabadan bazı kişilerin kentin antik dokusunu dikkate almadan, çıkardıkları tuğlaları ocak ve fırın gibi yerlerde döşemelerde kullanarak kentin tarihi dokusuna zarar verdikleri belirtilmektedir. *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.*

yamacında kurulan kent güney yönünde ovaya doğru gelişmiştir. Ancak yapı kalıntıları günümüzde modern yerleşmenin altında kalmıştır. Toprak üstünde kalan yapı kalıntılarının bazıları (tiyatro, sur duvarlarının bir kısmı ve su sistemine ait aquadukt kalıntıları) kısmen modern yapılar ile iç içedir. Bu çerçevede Prusias, diğer polislerdeki vergiler, kiralar, varlıklı tabakadaki vatandaşların bağışlarıyla ihtişama ulaşmış olmalıdır.

Kentin dış saldırılardan korunması için ilk çağlarda surlar yapılmışsa da bu surlardan günümüze pek fazla iz kalmamıştır. XIX. Yüzyıl'da X. H. De Hell ile Konuralp'e gelen ressam Jiles Laurens bu surların güzel bir tablosunu yapmıştır.¹²⁹

Resim 10: Düzce Merkezde Park Bahçesi Önünde Bulunan Tarihi Bir Kalıntının Ön Yüzü 1

¹²⁹ Konukçu, “Düzce Tarihi...”, s. 12, 17./ Hüdayi Kalyoncu, İlkçağlarda Üskübü, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi*, 1965-66.

Resim 11: Düzce Merkezde Park Bahçesi Önünde Bulunan Tarihi Bir Kalıntının Arka Yüzü 2

Resim 12: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Tarihi Bir Kalıntı 1

Resim 13: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Tarihi Bir Kalıntı 2

Resim 14: Muncurlu Köyünden Tarihi Bir Kalıntı¹³⁰

Resim 15: Aksu Bölgesinden Tarihi Kalıntılar¹³¹

---

¹³⁰ Kalıntı Muncurlu köyü mezarlığının üst kısmında bulunmaktadır. Kalıntı ortalama 6*4 metre ebatında, 2m. derinliğinde bir çukur içindedir. Kalıntı ortalama 220-230 cm boyunda, 80-90 cm eninde ve 22-25 cm kalınlığındadır.

¹³¹ Kadifekale'nin 8-10 km. doğusunda Aksu bölgesinde bulunmuştur.

B) OSMANLILAR DÖNEMİNDE DÜZCE

Selçuklu Devleti zuhur ettiğinde Düzce ve etrafında bulunan yerler Doğu Roma İmparatorluğuna bağlı olarak bulunmaktadır. Selçuklular Anadolu'yu fethettikleri zaman Düzce ve havalisi de Müslüman Türkler'in eline geçmişse de bölgeyi Selçuklular'ın son zamanlarında Rumlar tekrar topraklarına katmıştır. Sultan Osman'ın saltanatının son yıllarında oğlu Orhan'ın maiyetinde bulunan komutanlardan Konur Alp tarafından Düzce Ovası ve havalisi Hicrî 717 (1317/1318) tarihinde tekrar Müslüman Türkler tarafından hakimiyet altına alınmıştır. Bu topraklar Osmanlı hükümlerine geçtiği sırada Düzce diye bir kasaba bulunmamaktadır. Bu fetihlerden sonra Purusyan Kasabası Üskübü adını almış, Düzce Ovası ise Konur Alp'in gösterdiği kahramanlığa istinaden "Konrâpâ", "Konrapa" ve "Konur Alp İli" olarak adlandırılmıştır. Sultan Dördüncü Murad zamanında bütün Osmanlı toprakları üzerinde yapılan tahrîr sırasında Düzce ve havalisi de Gümüşâbâd (Gümüşova) kazası, Konrapa ve Üskübü nahiyeleri adıyla Defterhâne-yi Hâkânî'de bulunan kayıtlara geçirilmiştir.¹³²

Orhan Bey babası Osman Gazi'nin sağlığında askeri idareyi eline aldıktan sonra 1321'de Mudanya'yı ele geçirmiş, Karadeniz'e doğru olan bölgelerin zabtına Konur Alp'i, İzmit taraflarına da Akça Koca'yı görevlendirmiştir. Konur Alp Akyazı'yı ve Mudurnu'yu ve sonrada kendi adı verilen Düzce taraflarındaki Konrapayı ele geçirmiştir.¹³³ Konrapa daha sonra Konur Alp'e iktâ olarak verilmiştir. Ancak Konrapa Osmanlı ili olduktan kısa bir süre sonra, Konur Alp, fethettiği bu güzide toprak parçasında hayata gözlerini yummuş ve Konrapa'da toprağa verilmiştir. Bunun üzerine Konuralp İli'nin idaresi Orhan Gazi'nin küçük oğlu Şehzâde Murat'a verilmiş, Konuralp de Sultaönü Sancağı'na katılmıştır.

Yapılan fetihlerle sınırlar genişledikçe Konuralp'in de idari olarak bağlı bulunduğu yer ve idarecileri değişmiştir. Nitekim İznik fethedilince Sultan Orhan buraya yerleşmiş, Bursa'nın yönetimi Murad'a bırakılmış Murad'dan boşalan Konrapa ise amcası Eskişehir Hakimi Gündüzalp'e verilmiştir.

Konrapa, Bolu'nun fethinden sonra Bolu'ya bağlanmıştır. Böylelikle kent XIV. yüzyıl sonlarında Bolu ve Kocaeli Sancakları arasında önemli bir merkez haline gelmiştir.¹³⁴

¹³² *Müstakil Bolu Livâsı Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

¹³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* c.1, 7.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, s.117.

¹³⁴ Konukçu, "Düzce Tarihi...", s. 12-17.

Resim 16: Orhan Gazi döneminde İnşa Edildiği belirtilen Çandırdan Yapılmış Nalbantoğlu Köyü Cuma Câmisi (Kuba Câmî)

Resim 17: Hasanlar Köyü Orhangazi Câmî-i Şerîfi'nin Son Hali (Dış Görünüm)

Resim 18: Hasanlar Köyü Orhangazi Câmi-i Şerfi'nin Son Hali (İç Görünüm)

Resim 19: Beçiyörükler Köyü Orhangazi Câmi-i Şerfi'nin Son Hali (Dış Görünüm)¹³⁵

¹³⁵ Caminin dışında bulunan tabelaya göre cami H. 1335 (1916-17) yılında yapılmıştır.

Resim 20: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi'nin Dış Görünüşü¹³⁶

Resim 21: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi'nin İç Görünüşü 1

---

¹³⁶ Bolu müze müdürlüğünün 1997 yılındaki çalışmaları neticesinde caminin Orhan Gazi döneminde inşa edildiği tespit edilmiştir. Çandı sistemi ile yapılan cami günümüzde hala ibadete açıktır. *Kaynaşlı 2000*, Kaynaşlı Belediyesi Yayını, 2000, s. 11.

Resim 22: Kaynaşlı Sarıçökek Köyü Orhangazi (Cuma) Câmi-i Şerîfi'nin İç Görünüşü 2

a) Ayanlık

1- Düzce Ayanları

Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşrada merkezi otoritenin zayıflamasına paralel olarak ayan ve eşrâf denen ve gittikçe güçlenen bir zümre ortaya çıkmıştır.¹³⁷

Araştırma kapsamı vesikalarda Düzce kazasında etkin olan ayanlara ilişkin ilk veri 1782 yılına aittir. Bu tarihte Düzce Ayanı olarak kereste tüccarı olan Hacı İbrahim oğlu'nun adı geçmektedir. (8 L 1196/16 Eylül 1782).¹³⁸

1793 yılı ve öncesinde Düzce ayanı olarak Hacı Ali adlı kişinin de adı geçmektedir. Ayan Hacı Ali servet sahibi ve ehl-i yesâr bir kişi olup katledilerek vefat etmiştir. Ayanın muhalefâtının devlet adına zabt ve tahrîr edilmesi hususunda bir görevli (mübaşir) tayin edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Düzce kadısı ve Bolu Voyvodası Çalıkzâde Hüseyin'e bir hüküm gönderilmiştir. (22 L 1207/2 Haziran 1793).¹³⁹

Bir diğer Düzce ayanı Zeynel Abidin Ağa adlı kişidir. Zeynel Abidin silahşör-ü hassadan ve "seyyid" orijinli bir kişidir. Zeynel Abidin de Ayan Hacı Ali gibi ashâb-ı servet ve yesârdan bir kişidir. Ayan İstanbul'da Ayasofya-i Kebir havalisinde bulunan İshak Paşa mahallesinde ikâmet etmektedir. Ayan tarafından İshak Paşa mahallesinde bir bab vakıf menzil bulunmaktadır.

¹³⁷ Halil Cin, S. Gül Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya 1995, s. 346.

¹³⁸ BOA, C. BH., 11588.

¹³⁹ BOA, C. ML., 582/23927, Vesika 1-2.

Zeynel Abidin hânesinde sakin iken aniden (ecel-i mev'ûd) vefat etmiştir. Ayan vefat edince İstanbul'daki evi mühürlenerek Başbakanlık Ağa ve Mîrî Kâtibi Efendi ve Muhallefât Halifesi Efendi tarafından bütün mal varlıkları kayıt altına alınmıştır. Ayanın Düzce'deki mal varlıkları ile ilgili işlemleri halletmesi için de Sadrazamın peşkir ağası Düzce'ye “mübaşir” olarak gönderilmiştir.

Mübaşir, ayanın Düzce'de bulunan çiftlik, hayvan ve nakit paraları gibi muhtelif mirasını kayıt altına almıştır. Ayanın İstanbul'daki hânesinde tespit edilen mirasının 1500 kuruş olduğu tahmin edilmektedir. Ayanın İstanbul'daki evinde bir sağır evladı, çocuğunun (vülâtının) dahi 1 küçük (sağır) çocuğu ve 2 kızı bulunmaktadır. Zeynel Abidin Ağa'nın sarraflık yapan Sa'dsancı oğlu Avanis zimmiyle arasında 5 adet tahvîli (sened) bulunmaktadır. Bu tahvîller gereğince ayanın 27959 kuruş borcu bulunduğu muhtelif mukataa ve timarların iltizam bedeli olarak da 20.000 kuruş hâsîlât elde ettiği görülmektedir.

Ayan olan kişilerin mirasları devlet tarafından zapt edilmesine rağmen Zeynel Abidin'in bıraktığı mirasın devlet tarafından ailesine “in'âm” edilmesi için muhtelif yazışmalar yapılmıştır. (29 B 1220/23 Ekim 1805).¹⁴⁰

1222 (1807/1808) yıllarında Düzce'de Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed adlı kişi ayanlık iddiasında bulunmuştur. Ortalama 10 yıldır Düzce'de ayanlık yapan Seyyid Ahmed, devletin kente her “tekâlîf” taksiminde belirtilenden 3000-5000 kuruş daha fazla istemiş ayrıca “istidâne” adı altında halktan 300-500 kuruş daha para toplamış ve topladığı bu paralar ile bundan 5 yıl önce yeni bir konak ve konak etrafına kuleler yaptırmıştır. Durum ahali tarafından Bolu Sancağı mutasarrıfına bildirilerek ayanın yargılanması, konak ve kulelerinin yıkılması (hedm) ve Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed'in ayanlıktan ihraç edilmesi istenmiştir. Nitekim ayandan, ahalinin hakları alındıktan sonra ayanın Ankara'ya sürgün edilmesi (nefy) konusunda İstanbul'a arz da bulunulmuştur. (29 Ş 1232/11 Eylül 1817).¹⁴¹

Bölgede tespit edilen bir diğer ayan ise ilgili vesikada eskiden ayan olduğu belirtilen Tahir adlı kişidir. (7 Z 1251/ 25 Mart 1836)¹⁴²

2- Ayan Zeynel Abidin Ağa'nın Mal Varlığı (Muhallefâtı)

Düzce ayanı Zeynel Abidin Ağa'nın muhallefâtı şu şekilde açıklanabilir: (29 B 1220/23 Ekim 1805).¹⁴³

Kıyafet olarak 1 köhne şâlî çakşır mea mest ve uçgur, 1 şal ve han kebesi, 1 sırmalı çuka..., 1 beyaz ihram, 1 yeşil ihram, 1 sinek futa, 1 mağvâ futa, 2 penbe sevâî 'antari (entari), 1

¹⁴⁰ BOA, C. ML., 629/25743, Vesika 1-4.

¹⁴¹ BOA, C. DH., 69/3439, Vesika 1-4.

¹⁴² BOA, Kamil Kepeci (KK) 6353. (Nüfus Kalemi, Genel Sayı: 6353, Özel sayı: 69).

¹⁴³ BOA, C. ML., 629/25743, Vesika 5.

beyaz çiçekli entari, 1 müsta'mel beldâr entari, 1 İstanbul şâlîsi entari, 1 dülbend entari, 1 mahyenhâne entari, 1 abâî entari, 1 gezi¹⁴⁴ entari, 2 gezi kaftan, 1 sincâbî kaplı cübbe, sincâbî kürk, kılbedanlı çuka abası, 1 köhne sandallı çuka cübbe?, 1 niyaki gezi kablı samur bâcesi kaftan, 1 göz çuka kaplı samur bâcesi kontum?, 1 gezi kaplı nâfe cübbe, 1 penbe gezi kaplı nâfe biniş, 1 köhne nâfe biniş, 1 sim sırmalı yeşil sof kerake (kürk), 1 sandallı mor çuka biniş, 1 cübbe biniş, 1 mâî şâlî biniş, 1 serdaî cübbe biniş, 1 köhne mai şâlî cübbe, 1 göz cübbe, 2 alaca yelek,

Pantolon olarak 1 köhne çuka şalvar, 1 çuka çakşır, 1 şâmiha çakşır,

Başlık olarak 2 kavuk mea destâr, 2 yeşil destâr, gecelik kavuk,

Silah ve at takımı olarak 1 simli kılıç, 2 köhne eğer mea demir (temür) rikâb, 1 çuka esb gömleği,

Aksesuar olarak 1 saat, 1 sim sırlı elmas terâş nargile, 1 köhne kuzu kemer, 1 abâî kuşak, 1 sırmalı kayış ....., 6 kehribar imâme, 1 kehribar imâmeli kiraz geçme mea lekye?, 10 tehyî kiraz (ağacından mamul) duhan çubuğu,

Temizlik malzemesi olarak 1 köhne makrama kesesi, 1 nuhas (bakır) leğen, 1 nuhas ibrik, 1 nuhas leğen mea ibrik, 2 çamaşır leğeni,

Isı ve aydınlatma malzemesi olarak 3 nuhas mangal, 1 mezâde mangal, 2 büyük (kebir) şamdan (şam'adan), 2 küçük (sağır) şamdan, tahminen 5 çeki hatab (odun), tahminen 500 kıyye kömür ve 1 ocak güğümü.

Oda mefruşatı olarak 3 mâî çuka mak'ad, 1 müsta'mel göz çuka mak'ad, 3 köhne çit mak'ad, 3 al çuka köhne mak'ad, 2 çit mak'ad, 2 göz çuka mak'ad, 1 kutnu¹⁴⁵ koltuk yastığı, nehâlî (nihâlî) seccade, 1 çuka kapı perdesi, yün memlu (dolu) çit şilte, 3 çit şilte, 1 alaca şilte, 1 kutnu şilte, 1 çit şilte, 1 çiçekli çit şilte, 1 kutnu şilte, 1 boğasi şilte, 4 alaca ve çit şilte, 1 ğarar (harar), 1 yeşil sandal bohça (boğça), 1 mâî bohça, 1 yeşil tahta sandık, 4 minder, 1 ceviz iskemle, 1 kapı perdesi, 1 mâî yenlik, 10 minder, 1 kutnu (yüzlü) koltuk,

Yatak malzemesi olarak 1 müsta'mel tehyî çatma yasdık, 8 katık dolu kutnu yasdık, 2 baş yastığı, 1 kutnu yüz yastığı, 1 yüz yastığı, 9 berd (yerd) sâkârî katık dolu yasdık, 12 katık dolu kadife (katife) yasdık, 17 tehyî çit yasdık mea astar, 3 çit yorgan, 1 kutnu yorgan, 2 çit yorgan, 5 çit yorgan mea çarşaf (çarşab), 1 çiçekli yorgan, 1 köhne seccade,

Mutfak malzemesi olarak 5 nuhas tabe (tava), 11 tencere, 1 kazan (kazğan), 10 tuç sahan mea kapak, 5 cekbûhkârî sahan ve 7 kapak, 12 nuhas sahan mea kapak, 4 nuhas tas, 1 berven (berden) tası, 1 sepet sandık, 1 ceviz çekmece, 3 nuhas sini, 2 şear tası, 1 sofrâ, 1 kevgir (kefkir) mea kepçe (kefçe), 1 nuhas süzek ve 1 kadâyîf tepsisi.

¹⁴⁴ Gezi, ipek ve iplikle karışık harelî bir kumaştır. Bu kumaşa gezi denmesinin nedeni 1 arşın eninde dokunmasından kaynaklanır. Bahaeddin Yediyıldız, "Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerinde Bir Tahlil Denemesi", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c. V, 1983, s. 273.

¹⁴⁵ İpekli, kalın, eni dar kumaş çeşitlerinden birinin adıdır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1993, s. 333.

b) Kaza Yönetimi

Tanzîmât yönetiminde ülke eyalet, sancak ve kaza olarak üç ana birime ayrılmıştır. Bu dönemde eyaletlerin başında bulunan kişi vali, sancakların başında bulunan kişi kaymakam, kazaların yöneticisi ise müdür olarak tanımlanmıştır. Tanzîmât öncesi sancak yöneticisi mütesellim olup, Tanzîmât öncesinde vali ya da mutasarrıfların geçici bir süre yerlerine atadıkları kişiye de kaymakam denmektedir.

Tanzîmât öncesi kaza yönetimi ile sonrası kaza yönetimi arasında sadece isim benzerliği bulunmaktadır. Nitekim kazalar önceden *idari-adli* bir niteliğe sahip iken daha sonra sadece *idari* bir hüviyet kazanmıştır. Kaza müdürleri bölge ileri gelenleri tarafından seçilmişse de bazen merkez atamasıyla tayin edilmişlerdir. Müdürlerin en önemli görevi vergilerin toplanmasıdır.

1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile yönetim biçiminde yine değişiklikler yapılmıştır. Nizamnâmeğe göre imparatorluk liva, kaza ve köy olmak üzere idari birimlere ayrılmıştır. Daha önceki eyalet adı vilâyet olarak değiştirilmiştir. Yöneticisi yine validir. Sancak adı liva olarak değiştirilmiş, livanın yöneticisi bu defa kaymakam yerine mutasarrıf olarak tanımlanmıştır. Kaza 1842'deki statüsünü korumakla beraber seçimle gelen *kaza müdürü* yerine hükümetçe atanan *kaymakam* iş başına geçmiştir. Böylece en önemli yenilik kaza yönetiminde yapılmıştır. Köy yönetiminde önemli bir yenilik görülmemektedir. 1871 Vilâyet Nizamnâmesi ile ilk defa idari bir birim olarak nahiyeler kurulmuştur. Aynı nizamnâmede, daha önce 1864 Nizamnâmesi'nde tanımlanan vilâyet, liva ve kaza yönetiminde de ufak tefek bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁴⁶

c) Devlet Memurlarının Tayini

Klasik dönemde her yıl şaban ve şevvâl aylarında yapılan ve memuriyetlerin kişilere birer yıllığına nöbetleşe verilmesinden ibaret olan ve uzmanlaşmaya engel olan tevcîhât usulü uygulanmakta idi. Tanzîmât öncesinde resmi dairelerin ihtiyacı olan memurlar kalem denen devlet dairelerinde, iş başında eğitilerek yetiştirilirdi. Genellikle devlet ileri gelenleri ve memurların çocukları kalemlere devam eder ve bu çocuklar zamanla yetenekleri ölçüsünde yükselirlerdi. 1838'de kâtiblerin rütbelerinin yükseltilmesinde sınav sistemi getirildi ancak yeni usulde memur yetiştirilmesine yönelik en önemli adım, tanzîmâtın ilanından aşağı yukarı 9 ay önce mekteb-i maârîf-i adliyenin kurulmasıyla atılmıştır. Ardından devlet dairelerine memur yetiştiren bir diğer okul, mekteb-i ulûm-ı edebiyye kurulmuştur.

Tanzîmât döneminde memurlara getirilen bir diğer yenilik memurlara işe başlarken Kur'ân üzerine yemin etme mecburiyetinin getirilmesidir. 1836'ya kadar Bâbîâlî denen

---

¹⁴⁶ Musa Çadırcı, *Tanzîmât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1839-1876)*, T. T.K. Yayını, 2. Baskı, Ankara 1997, s. 236-260.

hükümet merkezinde çalışan memurların resmi tatil günleri bulunmamaktadır. Bu tarihte yapılan bir düzenleme ile Perşembe günü resmi tatil sayılmıştır. Daha sonra buna Pazar günleri de eklenmiştir. Ancak tanzîmâtın ilanı sırasında bu da terk edilmiştir. Öte yandan Perşembe günleri tatil yapan memurlar Cuma günleri de Cuma namazı nedeniyle pek verimli çalışmadığından dolayı iki gün üst üste devlet dairelerinde işler aksamaya başlamıştır. Bu düşünceden hareketle hem Cuma gününe hürmeten hem de işlerin aksamasını engellemek amacıyla perşembe tatili Cuma gününe kaydırılmıştır.

Memur adaylarında sır tutma, iyi ahlak sahibi olma, dürüstlük ve arkadaşlarına dikkat etme gibi birtakım prensiplere de önem verilmiştir.¹⁴⁷

1- Memurlardan Kefâlet Senedi İstenmesi

Osmanlılarda göreve başlayacak kişilerle ilgili kefâlet senedi ve tercüme-i hal denen özgeçmiş bilgilerine de önem verilmiş, bu kayıtların eksiksiz tutulmasına özen gösterilmiştir. Memur olarak tayin edilen kişilerden görevini dürüstçe yapacağına ilişkin olarak “kefâlet senedi” istenmiştir. Nitekim yayınlanan bir irâde-i seniyyede “umûr-ı mâliyyeyle (mali işlerle) ilgili bütün memuriyetlerde istihdam edilecek memurların kefâlete bağlanmadıkları sürece istihdam edilmemesi” emredilmiştir.¹⁴⁸

Kefâlet senedi kişi görev yaptığı sürece merkez vilâyette (Düzce için Kastamonu vilâyeti) saklanmıştır. Mesela Düzce kazası Nüfus Memuru Asım Efendi'nin “tahvîl-i memûrîn” (tayin) eylemesi üzerine yerine 1305 yılı Nisan ayının 2. gününden itibaren Düzce kazası Mal Müdürü refiki Nuri Efendi tayin edilmiştir. Kendisine 250 kuruş maaş tahsîs edilmiş ve Nuri Efendi'nin ilk maaşının yarısına el konması ve kefâlet senedinin merkez vilâyete gönderilmesi konusunda yazı çıkarılmıştır. (21 S 1308 / 6 Ekim 1890).¹⁴⁹

Kişilerin görev yeri veya çeşidi değiştirildiğinde kişinin eski görevi ile ilgili olarak da tercüme-i haline notlar düşülmüştür. Mesela Ali Nâfi' Efendi Düzce'ye nüfus memuru olarak tayin edildiğinde Nâfi Efendi'nin eski görevi ile ilgili mazbata da gönderilmiş ancak tercüme-i halinde daha önceki görevi ile ilgili aldığı ücret, maaş ve harcırahı konusunda açıklayıcı bir bilgi bulunmadığı için eksik verilerin de gönderilmesi,¹⁵⁰ Nâfi Efendi'nin görevden ayrılış nedeninin belirtilmesi istenmiştir. (23 R 1318/20 Ağustos 1900).¹⁵¹

2- Düzce'de Memurların Taltîf Edilmesi

Sivil bürokrasinin önem kazanması ile beraber teşrîfât kurallarında da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. 1834 yılında ûlâ, sâni, sâlis ve râbi olmak üzere dört sınıf mülki

¹⁴⁷ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 48-51.

¹⁴⁸ Bakınız: 5 Şubat 1305 tarihli belge. *DKS 1145*, s. 17, Nu: 142.

¹⁴⁹ *BOA, DH..MKT...*, 1767/82.

¹⁵⁰ Bakınız: 25 R 1318 tarihli vesîka. *BOA, DH. MKT.*, 2392/141.

¹⁵¹ *BOA, DH. MKT.*, 2391/78.

rütbe ihdâs edilmiştir. Vezâret ve müşirlik rütbeleri ise bu dört rütbenin üzerinde yer almıştır. 1836'da yapılan başka bir düzenleme ile askeri teşkilatın başı olan seraskerlik, eskiden beri rütbe ve itibarları eşit tutulan şeyhülislamlık ve sadrazamlıkla aynı seviyeye getirilmiştir. Keyfi nişan verilmesi ve bunların masraflarının hazîneye büyük olmasının önüne geçilmek amacıyla rütbe ve nişan nîzamnâmesi hazırlanmıştır. Nîzamnâmenin yerine daha sonra beş rütbeden müteşekkil ve sayısı sınırlı olan meci diye nişanı ihdâs edilmiştir. Bu nişanla ilgili muameleleri yürütmek üzere bir de nişan meclisi kurulmuştur.¹⁵²

2. 1. Suçluların Yakalanması Sırasında Yaralananların Taltîfi

Memurlara taltîf yapılacağı zaman taltîf yapılacak memurun görev yaptığı kazanın vilâyetince bir karar alınıp Mâliye Nezâreti'ne teklifte bulunmaktadır.¹⁵³ Düzce kazasının Ömer Efendi köyünden Naki oğlu ailesinden Musa adlı kişi bir katilin yakalanması sırasında ayağı sakatlanıp çolak kaldığı için zirâî işlerini vs. yapamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine Kastamonu vilâyeti tarafından alınan karar gereğince Musa'nın taltîf edilmesi için Mâliye Nezâreti'ne teklifte bulunulmuştur.(7 Ca 1309/9 Aralık 1891).¹⁵⁴

2. 2. Eşkiya Takibinde Taltîf

Osmanlı devleti tarafından bölgede huzur ve güvenliğin sağlanmasında katkısı olan kişiler de zaman zaman ödüllendirilmişlerdir. Nitekim eşkiya takibi ve yakalanmasında (derdest) başarı gösteren Abaza muhacirlerinden ve Çerkes ümerâsından Koç Bey'in beşinci rütbeden bir aded meci diye nişanı ile ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştır. (20 S 1307/16 Ekim 1889).¹⁵⁵

2. 3. Tahlîsiye Madalyası ve Boğulma Olaylarında Taltîf

Osmanlı devletinde tehlike içerisine giren kişilerin güvenliğinin sağlanmasında katkısı olan herkes Tahlîs Madalyası Nîzamnâmesi çerçevesince muhtelif şekillerde ödüllendirilmişlerdir. Tahlîs Madalyası Nîzamnâmesi'nin üçüncü ve beşinci maddelerine göre "Tehlikeye dūçâr olanların tahlîsi (kurtarılması) maksadıyla nefislerini tehlikeye ilka ile ibrâz, gayret ve muvaffakiyet edenlerin tahlîsiye madalyasıyla taltîf olunacağı" belirtilmekte böyle bir durumda gerek belediye gerekse de zabıta memurları tarafından bu tür olayların zabt edilerek hükümete bildirilmesi istenmektedir. Bu çerçevede Ereğli Limanı'nda karaya oturan bir kayıktaki kişileri ve Düzce'de Asar Nehri'ne düşen bir çocuğu kurtaran kişiler tahlîsiye madalyası ile ödüllendirilmişlerdir. Asar nehrine düşen çocuğu Düzce'de Jandarma mülâzımı olan Muhâcîr Bey ile Zabıta Kâtibi İdris Efendi

---

¹⁵² Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme...*, s. 48-49.

¹⁵³ BOA, DH..MKT..., 1899/55.

¹⁵⁴ BOA, DH..MKT..., 1899/55.

¹⁵⁵ BOA, DH..MKT..., 1667/50.

kurtarmış ve bu kişilerin “Tahlîsiye Madalyası” ile ödüllendirilmesi için Kastamonu vilâyetine yazı yazılmıştır.(14 N 1325/21 Ekim 1907).¹⁵⁶

d) Düzce Kazası Yönetimi

Hicri 1287 (1870/1871) tarihine kadar bir köy halinde¹⁵⁷ müdüriyet merkezi olan Düzce, H. 1287’de (1870/1871) kaza merkezine dönüştürülmüştür. Merkez kazanın tarihi açıdan önemi haiz hiçbir yönü olmadığı halde, bulunduğu ova dahilinde bulunan meşhur Ayasoluğ Harabeleri’ne benzer (meşâbe) eski eserlere rastlanması bölgenin tarihi bir vusfa sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Nitekim Bitinya hükümdarlarından 1. veya 2. Purusyas’ın adına izafeten Düzce ovasında bir kasaba kurularak Hıpya adıyla anılmaya başlamıştır. Bu bölge bugün Üskübü adıyla anılmaktadır.¹⁵⁸

Düzce, Kastamonu’nun güneybatısında, Bolu’nun ise batısında bulunmakta olup, Kastamonu’ya 69, Bolu’ya 9 saat mesafededir. Düzce etrafı dağ ve tepelerle çevrili bir ova ortasında kurulmuş olup, ilk dönemlerden beri sürekli olarak inşa edilen muhtelif yapılarla (bina, dükkan vs.) bir kasabaya dönüşmüştür. 130 köyden ibaret olan Düzce kazasında 140 câmi ve mescid, 6 medrese, 3 tekke, 2 rüşdiye mektebi, 1 ibtidâî mektebi, 157 sıbyân mektebi, 2 han, 2 hamam, 450 dükkan, 51 değirmen, 7 su hızarı, 2 hükümet konağı, 2 telgrafhâne, 1 tersane 3 reji idaresi bulunmaktadır. Kazada bulunan nehirlerle tarlalar sulanmakta, su hızarları işletilmekte, Asar adlı nehirden bir bend yapılarak kasaba merkezine su kanalize edilmektedir. Melen (Milan) nehri Düzce’nin kuzeyinden batıya doğru akmakta olup, akış alanında bulunan birçok araziye bu yüzden su basmaktadır.¹⁵⁹ Düzce merkez kazada ise birisi derdest inşa edilen 7 câmi-i şerîf, 3 medrese, 1 rüşdiye, 2 ibtidâ-i zükûrî (erkek mektebi), 1 kız (inâs), 4 sıbyân mektebi, 2 tekye, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhâne ve yeniden (müceddeden) inşa edilen 1 belediye dairesi, 1 tütün anbarı, 30 zahire anbarı, 7 han,¹⁶⁰ 17 kahvehâne, 1 kiraathâne, 8 etmekçi fırını, 215 dükkan, 443 hâne, 5 kiremid ocağı, 1 hamam ve civarında 1 un fabrikası bulunmaktadır.

Düzce kazası Kastamonu Eyaleti Bolu Sancağı’na bağlı bir kaza iken, 1909 tarihli bir vesîkaya göre Düzce kazasının Bolu Sancağı’ndan ayrılarak İzmid’e bağlanması için Düzce’den Meclis-i Mebûsân’a sayısız miktarda (müteaddid) imza ile telgrafnâmeler çekilmiştir. Nihayet konu ile ilgili olarak istekler doğrultusunda Dahiliye encümenince karar alınarak durum Dahiliye Nezâreti’ne arz edilmiştir. (24 Safer 1327/17 Mart 1909).¹⁶¹

¹⁵⁶ BOA, DH. MKT., 1206/95, Vesika 1, 2.

¹⁵⁷ Belgede bir iki hâneli olarak tanımlanmıştır.

¹⁵⁸ Müstakil *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 259-260.

¹⁵⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

¹⁶⁰ 1310 yılına ait salnâmeğe göre Düzce’de 2 han bulunduğu belirtilmiştir. *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

¹⁶¹ BOA, DH. MKT., 2773/43, Vesika 1-2.

1- Kazanın Müdürler Tarafından İdaresi

1. 1. Çiftçilikten Kaza Müdürlüğüne: Düzce Kazası Müdürü Hacı Ahmed Ağa

Osmanlı devletinde sınıflar arası geçişler ve yeni statüler elde etme olgusu yani dikey hareketlilik her zaman mümkün olmuştur. Reaya yani halk içerisindeki sıradan bir kişi yetenekleri doğrultusunda her zaman sadrazamlığa kadar yükselebilmıştır. Avusturya elçisi Busbeq 1555 yılında Kânûni Sultan Süleyman'ın huzurundaki kalabalığı anlatırken herkesin yetenek, bilgi ve ahlak seviyesine göre atandığını, en yüksek mevkilere çıkmış olanların çoğu zaman çobanlıktan yetişme olduğunu ifade ederek Türklerin böyle küçük yerlerden, aşağılardan gelmiş olmaktan utanmak şöyle dursun bilakis iftihar ettiklerini ifade etmektedir¹⁶².

1842 yılı martından itibaren Tanzîmât'ın uygulandığı eyaletlerde yeni bir yönetim biçimine geçilmiştir. Meclis-i Vâlâ kararları doğrultusunda adli birer ünite olarak bulunan her kazada, kaza ileri gelenleri, toplanarak aralarından birisini müdür seçmişlerdir. Müdürlere başlangıçta yaptıkları hizmet karşılığında maaş ödenmemesi düşünülmüşse de kısa bir süre sonra bundan vazgeçilerek, kazanın büyüklüğüne göre halk tarafından ödenmek kaydıyla, maaş bağlanmıştır.¹⁶³

1844 yılında Düzce Kaza Müdürü Tönti oğlu Hacı Ahmed Ağa'dır. 1844'te bölgede yapılan sayımda Hacı Ahmed Ağa'nın Metekler'e bağlı Câlûr köyünde 43 nolu hânede ikâmet ettiği belirtilmiştir. Mesleği erbâb-ı ziraat yani çiftçi olarak gösterilmiştir. Görüldüğü gibi Hacı Ahmed Ağa Osmanlı bürokrasisinin tanıdığı imkanlar doğrultusunda dikey bir hareketlilik yaşayarak çiftçilikten kaza müdürlüğüne kadar yükselmiştir. 1260 yılında devlete 500 kuruş vergi (vergü-yi mahsûsa) ödemiştir. Bu yönüyle Ahmed Ağa Düzce kazasında 1260 yılında 500 kuruş ve üzeri miktarda vergi ödeyen (yüksek vergi) 84 kişiden birisidir.

Ahmed Ağa devlete öşür olarak 18 kuruş buğday (hîntâ) öşrü, 80 kuruş arpa (şair) öşrü, 25 kuruş çeltik öşrü, ağnâm (koyun-keçi) vergisi olarak 26 kuruş ödemiştir.

Ahmed Ağa'nın 195 dönüm mevrû arazisi bulunmaktadır. Bu yönüyle Ahmed Ağa Düzce'nin en fazla mevrû toprağına sahip bir toprak ağasıdır. Bu tarlalardan 1844 yılında 270 kuruş gibi son derece düşük bir gelir elde etmiştir. Gelirin bu kadar düşük olmasının nedeni Ahmed Ağa'nın mevkisini kullanarak gelirini düşük gösterdiğini ya da o yıl tarlalarının hâsîlâtının son derece düşük olduğunu düşündürmekte ise de kanaatimizce bölgede yaşayan diğer kişilere ait tarlalarda bu kadar abartılı bir düşük gelir kaydı olmaması kaza müdürünün vergi memurlarını kendi lehine etkilediği düşüncesini artırmaktadır. Ahmed Ağa'nın tarlalarında 1845 yılı olası geliri ise 2252 kuruştur. 1845 yılında Ahmed Ağa'nın tarlalarını icara verdiği görülmüştür. Nitekim bu mevrû tarlaların 1845 yılı gelirinden Câlûr dîvânından Feal Ağası

¹⁶² Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 487.

¹⁶³ Çadircı, *Tanzîmât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1839-1876)*, s. 241.

Halil Ağa'nın 300 kuruş, yine Câlûr'dan Tülek oğlu Yusuf ve Keleş oğlu Müslüm'ün 225'er kuruş ve Eğerciler'den Hacı Osman'ın 135 kuruş icar hisseleri bulunmaktadır.

Ahmed Ağa'nın 4 dönüm çeltik tarlası bulunmaktadır. Bu tarlanın 1844 yılı geliri 250 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Çeltiğin her dönümü için 3 kuruş, toplam 12 kuruş devlete öşür vergisi ödenmiştir.

Ahmed Ağa'nın bu tarlalar dışında 4 dönüm de bostan arazisi bulunmaktadır. Bostanlardan 1844 yılında 162 kuruş gelir elde edilmiştir. Bostanların 1845 yılı olası geliri ise 90 kuruştur. Bu miktar görüleceği üzere bir önceki yıla göre oldukça düşük bir miktardır.

Ahmed Ağa'nın hayvan olarak 4 adet karasığır öküz, 2 adet karasığır inek, 4 adet manda öküzü, 1 erkek buzağı, 1 dişi buzağı, 110 adet sağman koyun (yıllık geliri 440 kuruş), 70 adet dişi kuzu (yıllık geliri 64 kuruş), 30 adet erkek kuzu, 90 adet sağman keçi (yıllık geliri 270 kuruş), 60 adet dişi oğlak (yıllık geliri 64 kuruş), 30 adet erkek oğlağı bulunmaktadır.

Ahmed Ağa bölgede bulunan kahvehânelerden birinden aylık 100 kuruş da kira (yarım kira) almaktadır. Bu çerçevede Ahmed Ağa'nın toplam serveti 1852 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Düzce Kaza Müdürü Tönti oğlu Hacı Ahmed Ağa'nın "emvâl-i mîrîye"den zimmetine para geçirdiği tespit edilmiştir. (29 B 1261/3 Ağustos 1845).¹⁶⁴

2- Kazanın Kaymakamlar Tarafından İdaresi

2. 1. Kaymakamların Tayin ve Becayıışı

1864 Vilâyet nîzamnâmesi ile yönetim biçiminde değişiklikler yapılmış ve daha önce müdürler tarafından idare edilen kazaların başına hükümetçe atanan kaymakamlar getirilmiştir.

Kaymakam atamaları ile ilgili mazbatalar intihâb-ı memûrîn komisyonu tarafından kaleme alınmış ve hazırlanan mazbata ve kaymakamların tercüme-i hal varakası hazırlanarak ilgili birimlere sevk edilmiştir. (26 Z 1305/6 Eylül 1888).¹⁶⁵

Kaymakamlar kaymakamlık görevleri yanında kent içerisindeki muhtelif kuruluşların idaresini de ellerine almışlardır. Nitekim 1310 (1892-93) yılında kaymakam, kaymakamlık görevi yanında idare meclisi, ticaret ve ziraat odasının başkanlığını da üstlenmiştir.¹⁶⁶

Kaymakamların tayin ve becaayışlerinde icra yetkisine Dahiliye nâzırı memurdur. (8 L 1333/20 Temmuz 1915).¹⁶⁷

¹⁶⁴ BOA, *Cevdet Dahiliye (C. DH.)*, 268/13364.

¹⁶⁵ BOA, *DH. MKT.*, 1538/69./ 12 S 1307 tarihli bir diğer vesîka içi bakımız : BOA, *DH. MKT.*, 1664/122.

¹⁶⁶ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237, 238.

¹⁶⁷ BOA, *İ. DH.*, 1515/1333/L-17, Vesîka 2.

Kaymakam ve tahrîrât kâtibi gibi kişilerin değiştirilmesi ile ilgili bilgiler bölgede görev yapan mülkiye müfettişlerinden alınabilmiştir. (29 B 1337/30 Nisan 1919).¹⁶⁸

Kaymakam olan kişiler görevlerinden ayrıldıkları zaman görevden ayrıldıklarına ilişkin olarak “berâet-i zimmet mazbatası” düzenlenmektedir. Bu mazbatanın kazanın bağlı bulunduğu merkez liva tarafından onaylanması gerekmektedir. Vaktinde işleme konulmayan mazbata sicill-i ahvâl komisyonuna sevk edilerek burada incelemeye tabi tutulmakta ve tasdike mani bir durum olup olmadığı konusunda muhtelif birimler arasında yazışmalar yapılmaktadır. (14 Ca 1309/16 Aralık 1891).¹⁶⁹ Mesela Ali Rıza Efendi bir hastalığa (illet-i müdhişiyeye) dûçâr olduğundan dolayı Düzce kaymakamlığından ayrılmak zorunda kalmış, “berâet-i zimmet mazbatası”nı merkez livaya gidip tasdik ettirememiş bunun üzerine mazbatanın niçin zamanında onaylanmadığı hususunda tahkîkât başlatılmıştır. (14 Ca 1309/16 Aralık 1891).¹⁷⁰

Bir bölgeye kaymakam tayin edildiği zaman kaymakamın memuriyete başlamasıyla ilgili olarak da ilkönce Vilâyet İdare Meclisi’nden bir mazbata hazırlanıp gönderilmektedir. Daha sonra İntihâb-ı Memurîn Komisyonu tarafından kaleme alınan mazbata ve kaymakamın tercüme-i halini anlatan evrak birlikte merkeze arz edilmekte ve kaymakam adayının göreve başlaması için izin istenmektedir.¹⁷¹

Kaymakam tayinlerinde adaylarla ilgili olarak adli soruşturma yapılmıştır. Adli soruşturma yapılmadığında veya eksik yapıldığında yapılan atamaların durdurulması sağlanmıştır. Düzce kaymakamı İsmail beyin sühâline binaen Gerede kaymakamlığına, Gerede kaymakamı Tahir Efendi’nin Arac’a, Arac kaymakamı Niyazi Efendi’nin Tosya’ya, Tosya kaymakamı Seyyid Efendi’nin Düzce kaymakamlığına tayini yönünde Kastamonu vilâyetinden bir telgrafnâme gönderilmiştir. Halbuki Düzce kaymakamı İsmail bey ile ilgili olarak bölgede yaşayan Çerkes muhâcîrler tarafından İsmail beyin bölgede meydana gelen gasb, hırsızlık vs. olaylara karşı musamahakar davrandığı, hapis ve tevkif edilen cinayet suçluları da dahil bazı suçluları mahkemenin bilgisi olmadan salıverdiği gibi konularda şikayetler olmuş, İsmail beyin Devrek müdürlüğü esnasında aleyhinde bir “araba maddesinden” dolayı dava açılmış ve bu nedenle de İsmail bey yeni görev yerine gitmeyip istifa etmek zorunda kalmıştır. Memuriyet Nîzamnâmesi ahkâmına göre İsmail bey ile ilgili olarak hakkındaki mahkeme evrakı üzerine gereğinin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle Gerede kaymakamı Tahir Efendi’nin halihazırdaki görevine devam etmesi, yapılan diğer atamaların da durdurulması ve mahkeme kararına göre atamanın gerçekleşmesi istenmiştir. (8 S 1300/19 Aralık 1882).¹⁷²

¹⁶⁸ BOA, DH. UMVM, 93/46, Vesika 1.

¹⁶⁹ BOA, DH. MKT., 1902/1. / BOA, DH. MKT., 1921/66, Vesika 1-2.

¹⁷⁰ BOA, DH. MKT., 1902/1. / BOA, DH. MKT., 1921/66, Vesika 1-2.

¹⁷¹ BOA, DH. MKT., 1834/118.

¹⁷² BOA, DH. MKT., 1340/7, Vesika 1-2.

2. 2. Düzce Kaymakamlığının Üçüncü Sınıftan İkinci sınıfa Yükseltilmesi

Osmanlı devletinde kazalar kendi içerisinde birinci, ikinci ve üçüncü sınıf gibi gruplara ayrılmıştır. Yapılan tasnifte muhtemelen kaymakamlıkların idari büyüklüğü etkili olmuştur. Yapılan nakil ve atamalarda bazı istisnalar¹⁷³ bulunsa da aynı grup kaymakamların kendi içerisinde yer değiştirmesi (nakil ve becayiş) uygulanmış gelmiştir.

Düzce kazası 1306 (1888/1889) yılına kadar idari bakımdan üçüncü sınıf bir kaymakamlıktır. Nitekim 1885 yılında Düzce kaymakamı Ali Nihad Efendi'nin yetersizliği (adem-i kifâyet) ve sühalleri nedeniyle Ali Nihad Efendi görevinden alınmış ve yerine Sivas vilâyetine bağlı Vezirköprü kaymakamı Mehmed Vasfi Efendi, Mehmed Vasfi Efendi yerine de Şiran kaymakamı Ahsen Efendi tayin edilmiştir. Belgede Düzce, Vezirköprü ve Şiran kaymakamlıkları üçüncü sınıf kaymakamlıklar olarak tanımlanmıştır. (2 Rebû'l-Âhir 1302/19 Ocak 1885).¹⁷⁴

Düzce ve Mudurnu kaymakamlarının azilleri üzerine Hüdavendigâr vilâyetinden Sandıklı kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi Düzce kazasına, Şehremaneti dahilinde bulunan Şile kazasına 3. sınıftan müntehib Seydişehir (Seydişehir) eski kaymakamı Yusuf Fehmi Efendi, üçüncü sınıftan müntehib Mecîdiye eski kaymakamı Halil Efendi Mudurnu kazasına, Şile kaymakamı Ahmed Bey de Sandıklı kazasına atanmıştır. (Gurre-i Muharrem 1306/7 Eylül 1888).¹⁷⁵

Düzce kazasında çok miktarda muhâcîr iskan edildiğinden dolayı kazanın devlet nezdindeki önemi daha da artmıştır. Bu çerçevede vâbeste bir durumda bulunan Gökçesu nahiyesi müdürlüğü lağvedilerek tasarruf edilecek maaşın Düzce kaymakamlığı maaşına ilave edilmesi ve böylelikle Düzce kazası kaymakamlığının ikinci sınıfa yükseltilmesi ve kaymakamlığına da muktedir birisinin tayin edilmesi için Bolu Livası Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey Efendi tarafından merkeze arz yapılmıştır. (17 Z 1305/26 Temmuz 1888).¹⁷⁶ Gökçesu nahiyesinde görev yapan bir müdürün maaşı 600 kuruş, kâtibin maaşı ise önceden 108 kuruş iken artırılarak 135 kuruşa yükseltilmiştir. Müdürlüğün ilkası ile tasarruf edilen müdür ve kâtib maaşı olan 735 kuruşun 500 kuruşu, Düzce kaymakamlığı maaşına ilave edilerek Düzce kazası ikinci sınıfa yükseltilmiştir. Geri kalan 235 kuruş ise hazîneye aktarılmıştır. (hazînemande). Konu ile ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet dahiliye dairesinde karar alınmış ve işlemlerin yapılması için Mâliye ve Defter-i Hâkânî nezâretleri ile İntihâb-ı

¹⁷³ BOA, Y..A..RES., 152/17, Vesika 1, 2, 3, 4, 5.

¹⁷⁴ BOA, İ. DH., 941/74486, Vesika 1-5. Vesikalarda İstanbul doğumlu olan Mehmed Vasfi Efendi ve Mamuretülaziz vilâyeti Eğin kazası doğumlu Ahsen Efendi'nin özgeçmişleri de verilmiştir.

¹⁷⁵ BOA, DH. MKT., 1566/76./ BOA, DH. MKT., 1538/69. / BOA, İ. DH., 1098/ 86072, Vesika 1-5. Vesikada Halil Efendi ve Batumlu Yusuf Fehmi Efendi'nin özgeçmişleri de bulunmaktadır.

¹⁷⁶ BOA, DH. MKT., 1535/93.

memûrîn komisyonu ve Sicill-i Nüfus İdare-i Umûmiyesi'ne bilgi verilmiştir. (21 R 1306-25 Aralık 1888/30 Ra 1306- 4 Aralık 1888).¹⁷⁷

1889 yılında Düzce'de kaymakam olan İbrahim Hakkı Efendi iken istifa etmiş ve yerine ikinci sınıftan müntehib Eskişehir eski kaymakamı Ali Rıza Efendi tayin edilmiştir. (12 S 1307/8 Ekim 1889).¹⁷⁸

1899 yılında Düzce'ye yeni bir kaymakam atanmıştır. Düzce, Vize (Kırkkilise/Kırklareli Sancağı'na bağlı) ve Avrethisarı (Selanik vilâyetine bağlı) kazaları kaymakamlıkları aynı sınıftan olup her üç kaymakamlık arasında becayiş yapılmıştır. Buna göre Vize kazası kaymakamı Şevki Efendi Düzce kazası kaymakamlığına, Süleyman Hıfzı Efendi'nin Avrethisarı kazasına ve Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ise Vize kaymakamlığına ataması yapılmıştır. (14 Ca 1317/20 Eylül 1899).¹⁷⁹ Aynı yıl içerisinde ikinci sınıf kaymakamlıklar olan Avrethisarı, Düzce ve Mihaliç kaymakamları arasında yeniden becayiş yapılmıştır. Buna göre Hacı Hüseyin Efendi'nin Düzce kazasına, Düzce kaymakamı Süleyman Hıfzı Efendi'nin Avrethisarı kazasına ve Avrethisarı kaymakamı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin de Mihaliç kazasına kaymakam olarak ataması yapılmıştır. (4 B 1317/ 8 Kasım 1899).¹⁸⁰

Kaymakamlıklar arasındaki nakil ve becayiş kural gereği genelde aynı sınıflar arasında yapılmasına rağmen kaymakamın görevinden azli vs. bazı özel durumlarda alt sınıftaki bir kaymakamlıktan üst sınıftaki bir kaymakamlığa nakil yapılabilmektedir. Muhtemelen bu gibi durumlar nakil ve becayişe müsait bir yerin ve kaymakam adayının bulunmamasından kaynaklanmaktadır. 1895 yılında Düzce kazası kaymakamı Hüsnü Efendi'den yapılan şikayetler üzerine Hüsnü Efendi'nin 4 yıldır Düzce'de görev yaptığı bölgede yaşayan Çerkes kabilesi ile sıhriyet kurup bunu da kullanarak bir takım yolsuzluklara karıştığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine Düzce kazası kaymakamlığına yine Kastamonu vilâyetine bağlı olan Gerede kaymakamı Ömer Sabri Bey atanmış, Düzce kaymakamı Hüsnü Efendi ise Manastır vilâyetine bağlı Peklinis kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Düzce kazası ikinci sınıf, Gerede kazası ise üçüncü sınıf bir kaymakamlık olmasına rağmen bu becayiş gerçekleştirilmiştir (27 Z 1312/22 Mayıs 1895).¹⁸¹

Düzce kazasının birinci sınıf kazalar içerisinde dahil edilip edilmediği tespit edilememiştir. Ancak 1325 (1907/1908) yılında Düzce'ye birinci sınıf kaymakamlardan mekteb-i mülkiye-i şâhâne mezunu Osmânîye kazası kaymakamı Şaban Efendi'nin tayin edilmesi bu konuda kafamızda soru işareti uyandırmıştır. Bu tayin tespit edebildiğimiz

¹⁷⁷ BOA, İrade Şûrây-ı Devlet (İ. ŞD.), 94/5568, Vesika 1-2./ BOA, DH. MKT., 1578/43.

¹⁷⁸ BOA, DH. MKT., 1664/122.

¹⁷⁹ BOA, DH. MKT., 2248/136.

¹⁸⁰ BOA, DH. MKT., 2267/48./ Düzce kaymakamları Hüsnü Efendi ve Süleyman Hıfzı Efendi'nin özgeçmişleri için bakınız: BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 1-2.

¹⁸¹ BOA, İ. DH., 1323/ 1312. Z/ 59, Vesika 1, 2, 3.

kadarıyla Düzce'ye birinci sınıf bir kaymakamın tayin edildiği ilk nakildir. Bu nakil acaba bölge birinci sınıf kazalar içerisine dahil edildiği için mi yapılmıştır ? yoksa istisnai bir nakil mi dir ? Konuya açıklık getirilememiştir.

2. 3. Kaymakamlara Harcırâh Verilmesi

Kaymakamlar yeni bir göreve tayin edildiği zaman görev mahalline gitmek için kendilerine devlet tarafından, bir harcırâh tayin edilmiştir. Mesela Düzce kazası kaymakamı Ali Nihad Efendi, hakkında açılan davadan beraat edince Mutki kazası kaymakamlığına atanmış ve kendisine 1929 kuruş harcırâh verilmiştir. (23 B 1304/17 Nisan 1887).¹⁸²

Düzce kaymakamı Hasan Bey'in yerine 3. sınıftan müntehib Midyat eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi tayin edilince İbrahim Edhem Efendi'ye 360 kuruş harcırâh verilmiştir. Harcırâh ödemesi "emvâl-i mahalliyyeden" yapılmaktadır. (10 R 1304/6 Ocak 1887).¹⁸³

Kaymakamlara verilen harcırâhın % 5'i Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı'na tahsis edilmiştir. Nitekim 1901 yılında Düzce kaymakamı olarak atanan Ahmed Râmi Bey (veya sadece Râmi Bey) tayin edilince kendisine 232,5 kuruş harcırâh verilmiş, harcırâhının yüzde beşi Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı'na ayrılmıştır.(19 S 1319/7 Haziran 1901).¹⁸⁴

2. 4. Kaymakamların Maaşları

Kaymakam atamaları ile ilgili vesîkalar incelendiğinde aynı sınıf içerisinde bulunan kaymakamlıklara genelde aynı miktarda maaş verildiği görülmektedir.¹⁸⁵

1304 (1886/1887) yılında Düzce kaymakamına aylık 1250 kuruş maaş verilirken¹⁸⁶1319 (1901/1902)¹⁸⁷ ve 1321(1903/1904) yıllarında 1575'er kuruş¹⁸⁸ maaş tahsîs edilmiştir.

Kaymakam olan kişiler herhangi bir nedenle görev başında bulunmadıkları zaman maaşları tam olarak ödenmemiş ve kesinti yapılmıştır. kaymakamın yerine vekâlet eden kişi muvazzaf memur ise 1/5 oranında, değilse ½ oranında maaş verilmiştir. Nitekim 1 ay süre ile Der-saâdet'e gitmesine (azîmet) izin verilen Düzce kaymakamı İbrahim Efendi'ye kural gereği (nîzâmen) izinli olduğu süre için yarım maaş verilmiştir. Yerine vekâlet eden kişiye de, kişi, muvazzaf memur ise 1/5 oranında, değilse ½ oranında maaş verilmesi konusunda vilâyete (Kastamonu) arz yapılmıştır. (9 Za 1305/18 Temmuz 1888).¹⁸⁹

¹⁸² BOA, DH. MKT., 1413/61.

¹⁸³ BOA, DH. MKT., 1390/13. / BOA, DH. MKT., 1382/96.

¹⁸⁴ BOA, DH. MKT., 2494/70.

¹⁸⁵ BOA, DH. MKT., 2248/136.

¹⁸⁶ BOA, DH. MKT., 1390/13. / BOA, DH. MKT., 1382/96.

¹⁸⁷ BOA, DH. MKT., 2494/70.

¹⁸⁸ BOA, DH..MKT..., 801/68, Vesîka 1-3.

¹⁸⁹ BOA, DH. MKT., 1523/20.

Kaymakamların maaşlarıyla ilgili bir diğer husus, kaymakam olan kişiler herhangi bir suçtan dolayı mahkemeye çıkarıldığı zaman (taht-ı muhâkemeye alınma) kaymakamın işten el çektiği tarihten beraati tarihine kadar maaş verilip verilmediğidir. Bu tür bir muhâkemeye tabi tutulan Düzce eski kaymakamı Osman Sıdkı Efendi maaşının ödenmesi konusunda bir dilekçe yazmıştır. Osman Sıdkı Efendi'nin talebine Vilâyet İdare Meclisi, konunun Muhasebe-i Nezâret nezdinde yapılacak bir sorgulama ile cevap verilmesi konusunda karar almıştır. Nitekim yapılan sorgulamada Osman Sıdkı Efendi'nin muhâkemeye tabi tutulduğu zaman yerine vekâleten tayin edilen kişiye ne kadar maaş verildiğinin araştırılmasına karar verilmiştir. Görüldüğü gibi kaymakamlar görevlerinden geçici olarak ayrıldıkları zaman, asil olarak görev yapan kişilere yerlerine vekâlet eden kişilere verilen maaş hesap edilerek geri kalan miktar üzerinden maaş verilmektedir. (6 R 1304/2 Ocak 1887).¹⁹⁰

Kaymakamlara görev başında bulunmadıkları bazı durumlarda tam maaş verilmiştir. Bunun en somut örneği hac farızası izninde görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin İslam'ın hükümlerine hürmeten hacca giden kaymakamlarına hacda buldukları dönemde bu tür jestleri olduğu görülmektedir. Düzce kazası eski kaymakamı Hacı Tefvik Bey'e (Mustafa Tefvik Bey) hac farızasını eda ettiği dönemde Surre-i Hümâyûn'un dönüş tarihi olan Rebiü'l-Evvel'in 13. gününe kadar tam maaş verilmesi için gerekli işlemler yapılmıştır.(22 Şevvâl 1324/9 Aralık 1906).¹⁹¹

Kaymakamlar bazen maaşları bile beraber nakil edilmişlerdir. Bolu mutasarrıflığı ve İntihâb-ı Memûrîn komisyonunda verilen karar üzerine Düzce kazası kaymakamı Ali Server Efendi'nin kazayı hüsnü idare ile idare edemeyeceğinin bildirilmesi üzerine, Düzce kazası kaymakamı Ali Server'in Osmancık kaymakamı Ali Kemal Efendi ile almakta oldukları maaşlarla becayışı gerçekleştirilmiştir. (8 L 1333/19 Ağustos 1915).¹⁹² Düzce kaymakamı Hasan Bey'in yerine 3. sınıftan müntehib Midyat eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi tayin edilince İbrahim Edhem Efendi'ye daha önceki görev yerinde aldığı maaş ile aynı oranda aylık 1250 kuruş maaş tahsîs edilmiştir. (10 R 1304/6 Ocak 1887).¹⁹³ Yine Mutki kazası kaymakamı Mahmud Faik Efendi'nin 1215 kuruş maaş ile Bulanık kazası kaymakamlığına tayin edilmesi üzerine Mutki kazası kaymakamlığına da 1750 kuruş maaş ile üçüncü sınıftan müntehib Düzce kaymakamı Ali Nihad Efendi tayin edilmiştir. (23 B 1304/17 Nisan 1887).¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ BOA, DH. MKT., 1389/15.

¹⁹¹ BOA, DH. MKT., 1119/73, Vesîka 1, 2, 3, 4.

¹⁹² BOA, İ. DH., 1515/1333/L-17, Vesîka 1-2.

¹⁹³ BOA, DH. MKT., 1390/13. / BOA, DH. MKT., 1382/96.

¹⁹⁴ BOA, DH. MKT., 1413/61.

2. 5. Kaymakamların Maaşlarından Kesinti Yapılması

Osmanlı devletinde, devlet kademelerinde göreve başlayan kişilerin, maaşlarının bir kısmı değişik adlar altında devlet tarafından kesintiye uğratılmıştır.

Kaymakamlar yeni bir göreve tayin edildiği zaman ilk alacakları maaşın yarısı tekâüd sandığına kesinti olarak ayrılmıştır. Düzce kazası kaymakamı Ali Nihad Efendi hakkında açılan davadan beraat edince Mutki kazası kaymakamlığına atanmış ve onun “ilk alacağı maaşın nısfının (yarısının) bi't-tevkîf tekâüd sandığına” tahsîs edilmesi sağlanmıştır.(23 B 1304/17 Nisan 1887).¹⁹⁵

Düzce kaymakamı Hasan Bey'in yerine de 3. sınıftan müntehib Midyat Eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi tayin edilince İbrahim Edhem Efendi'ye verilen ilk maaşın yarısının kararname gereğince tekâüd sandığına tahsîs edildiği görülmektedir.(10 R 1304/6 Ocak 1887).¹⁹⁶

8 Mayıs 1316 (21 Mayıs 1900) tarihli bir tahrîratta Ali Nâfi' Efendi adlı kişi Düzce nüfus memurluğuna tayin edildiği zaman 250 kuruş maaşının yüzde beşinin “Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı'na” gönderileceği kaydının düşülmesi (13 R 1318/10 Ağustos 1900),¹⁹⁷ maaşlardan yapılan kesintinin sadece kaymakam adaylarından değil diğer devlet memurlarından da yapıldığını göstermektedir.

2. 6. Kaymakamların Ödüllendirilmesi

Osmanlı devletinde bütün devlet adamları savaşlarda, eşkiyalık olaylarının dindirilmesi vs. olaylarda gösterdiği başarılar nedeniyle çeşitli şekillerde ödüllendirilmişlerdir. Bu tür taltîflerden birisi de 1886 yılında Düzce kaymakamı olarak görev yapan Mehmed Vasfi Efendi'ye yapılmıştır. Nitekim Gebze (Gekbuze) havalisinde bir süreden beri devam eden bazı eşkiyalık faaliyetlerinin durdurulması için devlet birtakım tedbirler almış olmasına rağmen bu tedbirler yeterli olmamıştır. Bunun üzerine olayları durdurması için eşkiyayı denetim altına alma konusundaki başarı ve tecrübelerinden dolayı bölgeye Düzce kaymakamı Vasfi Bey (Mehmed Vasfi Efendi) ile Gebze kaymakamı Hüseyin Bey'in (Hüseyin Hadi Bey) becayişi gündeme gelmiş ve becayiş konusunda Şehremaneti tarafından talepte bulunulmuş ve becayiş gerçekleştirilmiştir.(28 B 1303/ 2 Mayıs 1886).¹⁹⁸ Mehmed Vasfi Efendi rütbe-i sâniye haiz iken, Vasfi Efendi'nin rütbesinin sınıf-ı mümtâzeye terfi edilmesi için (9 Ca 1303/13 Şubat 1886),¹⁹⁹ yine Düzce kaymakamı Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ve Ahmed Râmi Bey'in yaptığı güzel hizmetlerden (hidemât-ı hasene) dolayı vilâyet merkezi (Kastamonu) tarafından merkeze bir teklif gönderilerek

¹⁹⁵ BOA, DH. MKT., 1413/61.

¹⁹⁶ BOA, DH. MKT., 1390/13. / BOA, DH. MKT., 1382/96.

¹⁹⁷ BOA, DH. MKT., 2387/55.

¹⁹⁸ BOA, İ. DH., 984/77700, Vesika 1-5.

¹⁹⁹ BOA, İ. DH., 978/77204.

Hüseyin Hüsnü Efendi'nin rütbe-i râbia ile Ahmed Râmi Bey'in de dördüncü rütbeden Osmânî nişanı ile ödüllendirilmesi için Saray'a arz yapılmıştır.²⁰⁰

2. 7. Kaymakamların Yargılanması

Kaymakam olan kişi ile ilgili bir suç isnad edildiği zaman konu ile ilgili yargılama yapılabilmesi için ilkönce ön bir araştırma yapılmakta ve bölgeye Tahkîk-i Memûrîn Komisyonu gönderilmektedir.²⁰¹ Komisyon tarafından kaymakam hakkında yeterli delil olduğuna kanaat getirilirse Adliye Nezâreti ve Şûrâ-yı Devlet tarafından verilen izin çerçevesinde yargılama yapılmaktadır. Yargılama Der-saâdet'te yapılmaktadır. Düzce kaymakamı Ali Rıza Bey'in dolandırıcılık suçu ile ilgili olarak İstanbul'da İstinaf Mahkemesi'nde yargılanması gibi. (7 Z 1308/14 Temmuz 1891).²⁰² 1312 yılında Düzce kazası kaymakamı Hüsnü Efendi'den yapılan şikayetler üzerine durumu yerinde araştırmak için merkez vilâyetten Düzce'ye Tahkîk-i Memûrîn Komisyonu gönderilmiştir. (27 Z 1312/ 21 Haziran 1895).²⁰³ Düzce kaymakamı Ali Rıza Bey de, Fatma Nükhet Hanım ve diğer bazı kişileri dolandırdığı gerekçesiyle Şûrâ-yı Devlet'te alınan bir kararla işten el çektirilerek, işlediği iddia edilen suçtan dolayı Ceza Kânûnu'nun 233. maddesine göre 3 aydan 3 seneye kadar hapis istemiyle yargılanmıştır. (12 Şevvâl 1308/ 21 Mayıs 1891).²⁰⁴

Düzce kaymakamı olan bazı kişilerin zaman zaman kânûna aykırı olarak ciddi adli vakalarda insiyatif kullanma eğilimi gösterdikleri iddia edilmiştir. Düzce kaymakamı Ali Nihad Efendi'nin bazı yolcuların mal ve eşyalarını gasp eden Abaza eşkiyalar üzerine baskınlar düzenlemiş ancak eşkiyayı tutuklamak (derdest etmek) yerine serbest kalmaları karşılığında eşkiyadan hayvan aldığı iddia edilmiştir. İddiaya göre kaymakam bey Kızıldere(si) adlı yerde Ereğli pazarından dönen yolcuların yolunu keserek mal ve eşyalarını gasp eden Abaza muhâcîrlerin sığındıkları yerleri (me'valarını) basıp eşkiyayı yakalamışsa da hayvan karşılığında onları serbest bırakmıştır. Durum vilâyet tarafından tespit edilince kaymakam işten el çektirilerek yerine bir vekil tayin edilmiş ve hakkında tahkîkât başlatılmıştır. Yapılan tahkîkâta kaymakam iddiaları reddetmişse de kaymakam yanında görev yapan diğer kişiler kaymakam aleyhinde ifade ederek onu yalanlamışlardır. Ali Nihad Efendi Bolu Mutasarrıfı İsmail Bey Efendi'nin kendisi hakkında garazı bulunduğu ve bu olayı mutasarrıfın kendisine tertip ettiğini, kendisi hakkında "hidemât-ı devlet-i aliyyede istihdam olunmamak üzere sicil-i ahvâline şerh..." düşüldüğünü bu çerçevede mahkemesinin Şhremaneti'nce yürütülmesini istemiş ve bu konuda merkeze bir

²⁰⁰ 21 C 1311 tarihli vesîka için bakınız: *BOA, DH. MKT., 190/21./ 25* Za 1319 tarihli vesîka için bakınız: *BOA, DH..MKT..., 2595/98.*

²⁰¹ *BOA, İ. DH., 1323/ 1312. Z/ 59, Vesîka 1, 2, 3.*

²⁰² *BOA, DH. MKT., 1850/26.*

²⁰³ *BOA, İ. DH., Dosya No: 1323, Gömlek No: 1312. Z/ 59, Vesîka 1, 2, 3.*

²⁰⁴ *BOA, İ.ŞD., 107/6423, Vesîka 1, 2, 3, 4./ BOA, DH. MKT., 1850/26.*

dilekçe vermiştir. Dilekçesi temyîz-i müdde-i umûmiliğine sevk edilmiştir. Ancak yapılan araştırmada mutasarrıfın vilâyete kaymakamın siciline bir daha görev yapmamak üzere şerh düşülmesi gibi yazılı bir talebi olmadığı, bunun sadece bir mutalaadan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan tahkîkât neticesinde Ali Nihad Efendi'nin davasının yeniden görülmesi kararlaştırılmıştır.(21 Ca 1303/25 Şubat 1886).²⁰⁵ Ali Nihad Efendi Şûrâ-yı Devlet kararıyla İzmir Sancağı Meclis İdaresi'nce yapılan tahkîkât neticesinde berat etmiştir. Bu çerçevede Ali Nihad Efendi'nin sınıfı dahilinde bir kaymakamlıkta istihdam edilmesi için bir mazbata hazırlanmıştır. (25 R 1304/21 Ocak 1887).²⁰⁶

2. 8. Düzce'de Görev Yapan Bazı Kaymakamlar

1302 yılında Düzce'de Ali Nihad Efendi adlı kişi kaymakam iken Ali Nihad Efendi'nin yetersizliği (adem-i kifâyet) ve sühalleri nedeniyle yerine Sivas vilâyetine bağlı Vezirköprü kaymakamı Mehmed Vasfi Efendi atanmıştır. (2 Rebîu'l-Âhir 1302/ 19 Ocak 1885).²⁰⁷

1303-1304 yıllarında Düzce kaymakamı olarak Ali Nihad Efendi'nin adı geçmekte iken (21 Ca 1303-25 Şubat 1886/23 B 1304-17 Nisan 1887),²⁰⁸ 1887 yılında Düzce kaymakamı olarak Hasan Bey'in adı geçmektedir. Hasan Bey'in “iktidar-ı ehemmiyet-i mevki ile mütenâsib olmaması” nedeniyle yerine 3. sınıftan müntehib Midyat eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi tayin edilmiştir. (10 R 1304/ 6 Ocak 1887).²⁰⁹

1306 yılında Düzce kazasına Sandıklı kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi tayin edilmiştir. (Gurre-i Muharrem 1306/7. Eylül 1888).²¹⁰ 1889 yılında İbrahim Hakkı Efendi istifa etmiş ve yerine ikinci sınıftan müntehib Eskişehir eski kaymakamı Ali Rıza Efendi tayin edilmiştir. (12 S 1307/ 8 Ekim 1889).²¹¹

---

²⁰⁵ BOA, İ. ŞD., 80/4719, Vesika 1-3.

²⁰⁶ BOA, DH. MKT., 1393/64.

²⁰⁷ BOA, İ. DH., 941/74486, Vesika 1-5. Mehmed Vasfi Efendi yerine de Şiran kaymakamı Ahsen Efendi tayin edilmiştir. Vesikalarda İstanbul doğumlu olan Mehmed Vasfi Efendi ve Mamuretülaziz vilâyeti Eğin kazası doğumlu Ahsen Efendi'nin özgeçmişleri de verilmiştir.

²⁰⁸ BOA, DH. MKT., 1413/61./ BOA, İ. ŞD., 80/4719, Vesika 1-3.

²⁰⁹ BOA, DH. MKT., 1390/13. / BOA, DH. MKT., 1382/96./ Aynı tarihte Mudurnu'ya da Koyulhisar'ın eski kaymakamı Şakir adlı kişi tayin edilmiştir. (20 R 1304). BOA, DH. MKT., 1392/66.

²¹⁰ BOA, DH. MKT., 1566/76./ BOA, DH. MKT., 1538/69. / BOA, İ. DH., 1098/ 86072, Vesika 1-5. Düzce ve Mudurnu kaymakamlarının azilleri üzerine Hüdavendigar vilâyetinden Sandıklı kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi Düzce kazasına, Şehremaneti dahilinde bulunan Şile kazasına 3. sınıftan müntehib Seydişehir (Seydişehir) eski kaymakamı Yusuf Fehmi Efendi, 3. sınıftan müntehib Mecidiye'nin eski kaymakamı Halil Efendi Mudurnu kazasına, Şile kaymakamı Ahmed Bey ise Sandıklı kazasına atanmıştır. Vesikada Halil Efendi ve Batumlu Yusuf Fehmi Efendi'nin özgeçmişleri de bulunmaktadır.

²¹¹ BOA, DH. MKT., 1664/122.

Ali Rıza Efendi (Ali Rıza Bey) dolandırıcılık suçu ile görevden alınca yerine mülâzımından olan Hüseyin Hüsnü Efendi kaymakam tayin edilmiştir.(12 L 1308/21 Mayıs 1891).²¹²

1312 yılında Düzce kaymakamı Hüsnü Efendi (Hüseyin Hüsnü Efendi) ile ilgili yapılan bir soruşturmada Hüsnü Efendi'nin 4 yıldır Düzce'de görev yaptığı belirtilmektedir. Görevi sırasında gösterdiği başarılar nedeniyle rütbe-i râbia ile taltîf edilmesi için bile merkeze arz yapılmasına rağmen bir müddet sonra hakkında soruşturma açılmıştır.²¹³

Hüsnü Efendi soruşturma neticesinde görevden alınca yerine Gerede kaymakamı Ömer Sabri Bey atanmış, Hüsnü Efendi ise Manastır vilâyetine bağlı Peklinis kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Görüldüğü gibi 1891-1895 yılları arasında Düzce kaymakamı olarak Hüsnü Efendi görev yapmıştır. (27 Z 1312/21 Haziran 1895).²¹⁴

1314 (1896-97) yılına ait salnâmede kaymakam olarak Ali Suad Bey (Sâlise), 1334 (1916) yılında ise Osman Nuri Bey gözükmektedir.

1899 yılında Düzce idari açıdan adeta bir kriz dönemi yaşamıştır. Nitekim aynı yıl içerisinde bölgeye üç tane kaymakam tayin edilmiştir.

1899 yılında Düzce'ye Vize kazası kaymakamı Şevki Efendi atanmıştır. (14 Ca 1317/20 Eylül 1899).²¹⁵ Şevki Efendi'den sonra aynı yıl içinde Düzce'ye Süleyman Hıfzı Efendi'nin atandığı anlaşılmaktadır. Nitekim O'da görevinde tutunamamış ve yerine aynı yıl içerisinde üçüncü bir kaymakam Hacı Hüseyin Efendi adlı kişi atanmıştır. (4 B 1317/8 Kasım 1899).²¹⁶

1901 yılında Düzce'ye kaymakam olarak Ahmed Râmi Bey (veya sadece Râmi Bey) tayin edilmiştir. (19 S 1319/7 Haziran 1901).²¹⁷

1903 yılı Aralık ayı öncesinde bölgede kaymakam olarak Mustafa Hulusi Efendi'nin görev yaptığı tespit edilmiştir. Mustafa Hulusi Efendi'nin vefatı üzerine Düzce'ye yine ikinci sınıf bir kaymakamlık olan Haymana'dan kaymakam Tefik Bey atanmıştır. Tefik Bey'in Düzce'ye atanmasındaki neden O'nun Haymana'nın "ab ve heva" sına (su ve havasına) alışmadığı yönünde verdiği dilekçenin dikkate alınmasıdır. (23 Ramazan 1321/13 Aralık 1903).²¹⁸Tefik Bey 28 L 1323 yılına kadar Düzce'de kaymakamlık yapmış

²¹² BOA, DH. MKT., 1834/118./ BOA, DH. MKT., 1850/26./ BOA, İ.Ş.D., 107/6423, Vesika 1, 2, 3, 4.

²¹³ Bakınız: 21 C 1311 tarihli vesika. BOA, DH. MKT., 190/21.

²¹⁴ BOA, İ. DH., Dosya No: 1323, Gömlek No: 1312. Z/ 59, Vesika 1, 2, 3.

²¹⁵ Aynı atamada Süleyman Hıfzı Efendi'nin Avrethisarı kazasına ve Hüseyin Hüsnü Efendi'nin ise Vize kaymakamlığına ataması yapılmıştır. BOA, DH. MKT., 2248/136.

²¹⁶ BOA, DH. MKT., 2267/48./ Düzce kaymakamları Hüsnü Efendi ve Süleyman Hıfzı Efendi'nin özgeçmişleri için bakınız: BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 1-2.

²¹⁷ BOA, DH. MKT., 2494/70.

²¹⁸ BOA, DH..MKT..., 801/68, Vesika 1-3.

bu tarihte hac farizasını yerine getirmek amacıyla dilekçe vererek merkezden izin istemiştir. (28 L 1323/ 26 Aralık 1905).²¹⁹

1907 Eylül ayı öncesinde Düzce kaymakamı olarak Rauf Bey'in adı geçmektedir. Rauf Bey, kaza içerisindeki "sıfât-ı memuriyete ve ahkâm-ı kânûniyeye muğayir ahvâlinden dolayı" görevinden alınarak yerine, mekteb-i mülkiye-i şâhâne mezunu, Şatak kazası kaymakamı Haydar (veya Haydar Hilmi) Bey'in atanması uygun görülmüşse de (2 Şaban 1325/10 Eylül 1907),²²⁰ daha sonra bu atamadan vazgeçilerek Haydar Bey başka bir kazaya kaymakam tayin edilmiş, Düzce kaymakamlığına da birinci sınıf kaymakamlardan, mekteb-i mülkiye-i şâhâne mezunu Osmâniye kazası kaymakamı Şaban Efendi tayin edilmiştir. (18 Zi'l-kâde 1325/23 Aralık 1907).²²¹ Şaban Efendi bir süre sonra Basra vilâyeti sınırları içerisinde bulunan Kurna kaymakamlığı görevine getirilmiştir. (6 Zi'l-kâde 1326/30 Kasım 1908). Düzce kaymakamlığına da yeni bir kişi tayin edilmiştir.²²²

Şevvâl 1333 öncesi bölgede kaymakam olarak Ali Server Efendi görev yapmıştır. Ali Server Efendi'nin kazayı güzel idare edememesi nedeniyle yerine Osmancık kaymakamı Ali Kemal Efendi tayin edilmiştir.(8 L 1333/9 Ağustos 1915).²²³

3- Kaza İdare Meclisi (Meclis-i İdare)

Kaza yönetiminde kaymakamdan sonra ikinci yetkili kişi nâiptir.²²⁴

1310-1311 (1892-94) yıllarında Düzce yönetimi içerisinde kaymakam, nâib ve mal müdürü yanında müftü ve tahrîrât kâtibinin adı da belirtilmişken 1314 yılı (1896-97) salnâmesinde müftü ve tahrîrât memurunun adının geçmemesi dikkat çekicidir. Hatta müftü efendi 1310-1311 (1892-94) yıllarında idare meclisinin doğal üyesi iken 1314 (1896-97) yılı idare meclisi doğal üyeleri içerisinde gösterilmemiştir. Bu veriler müftü efendinin yönetsel kimliğinin azaldığını göstermesi açısından önemlidir. Müderris Mehmed Sadık Efendi'nin nâibliğe getirilmesi yani kentin kaymakam beyden sonra ikinci yönetsel erkine sahip olması Düzce kent yönetiminde her ne kadar müftü yer almasa da dinsel orijine sahip olan medreselilerin yönetimi elinde bulundurma mücadelesi olarak anlaşılmaktadır.²²⁵

²¹⁹ BOA, İ. HUS., 136/1323/L-55.

²²⁰ BOA, Y.A..RES.,149/86, Vesîka 1, 2, 3, 4, 5. İlgili vesîkalarda Kaymakam Haydar Hilmi Bey'in tercüme-i ali de mevcuttur.

²²¹ BOA, Y.A.. RES., 152/17, Vesîka 1, 2, 3, 4, 5. İlgili vesîkalarda Kaymakam Şaban Bey'in tercüme-i hali de mevcuttur.

²²² Vesîkada Düzce kaymakamlığına kimin atandığı ile ilgili bir veri olmamasına karşın belge özetinde Düzce kaymakamlığına Alaşehir'in eski kaymakamı Ahmed Feridun Bey'in atandığı belirtilmiştir. Bazı vesîkaların tamirde olması nedeniyle vesîkaların detayı ve teyidi konusunda herhangi bir mesafe katedilememiştir. BOA, DH. MKT., 2678/15.

²²³ BOA, İ. DH., 1515/1333/L-17, Vesîka 1-2.

²²⁴ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 237- 238.

²²⁵ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 237, 239./ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 193.

1334 (1916) tarihinde kaza idaresinde bulunan doğal üye sayısı üçe çıkmış ve daha önce nâiblerce temsil edilen şer'î mahkeme temsilcisi bir kadı tarafından temsil edilmiştir. Doğal üyelere diğer ikisi ise mal müdürü ve tahrîrât kâtibidir. Müftü müntehibe üyeler içerisinde anılmıştır. Kaza idare meclisindeki kitabet işlerini yapan kişi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemesi bu görevin münhal olduğunu düşündürmektedir.²²⁶

Kaza idare meclisinin fiilleri yargıya açıktır. Kaza idare meclisinin kararlarından memnun olmayan kişiler şikayetlerini vilâyet merkezi olan Kastamonu'ya yapmışlardır.²²⁷

3. 1. Tahrîrât ve Meclis-i İdare Kâtibi

1311 yılında Düzce kazası tahrîrât ve meclis-i idare kâtibi olarak Rıfat Efendi'nin adı geçmektedir. Rıfat Efendi 180 kuruş maaş almaktadır. Ancak Rıfat Efendi maaşından pek memnun değildir. Nitekim Rıfat Efendi tarafından verilen arzuhalde Düzce kazasının büyük ve işlerinin yoğun olması nedeniyle maaşının yetmediği ve ücretine zam yapılması dile getirilmiştir. Dilekçe Kastamonu vilâyet merkezine gönderilmiştir. (24 Ra 1311/5 Ekim 1893).²²⁸

Tablo 8 : Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1310-1311/ 1892-94)²²⁹

Kaymakam	Hüseyin Hüsnü Efendi
Nâib	Ahmed Aziz Efendi
Mal Müdürü	Ağob Efendi
Müftü	Hüseyin Zühdü Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Ahmed Rıf'at Efendi
İdare Meclisi	
Tabi Üyeler	
Reis	Kaymakam Efendi
Tabi Üye	Nâib Efendi
Tabi Üye	Mal Müdürü Efendi
Tabi Üye	Müftü Efendi
Müntehibe Üyeler	
Müntehibe Üye	Hacı Mehmed Efendi
Müntehibe Üye	Hacı Halil Ağa
Müntehibe Üye	Çerkes İbrahim Efendi

²²⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 256.

²²⁷ Bu şikayetlerden birisi 19 Kânûn-ı Evvel 1314 (31 Aralık 1898) yılında Düzce'li Abdullah tarafından çekilen bir telgrafnâme ile yapılmıştır. *BOA, DH. MKT.*, 2156/115.

²²⁸ *BOA, DH. MKT.*, 145/52.

²²⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237- 239./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 475

Müntehibe Üye	Kocabaşzâde Mehmed Ağa
Kâtib	Ahmed Rıfat Efendi
Diğer Bazı Memurlar	
Sandık Emni	Mustafa Ziya Bey
Tapu Kâtibi	Hacı Mustafa Efendi
Telgraf ve Posta Memuru	Fâik Efendi
Zabıta Memuru	Arslan Bey
Reji Memuru	Kârnek
Reji Muhâfaza Müfettişi	Elbos Bey (Hâmise Mart 1309)

Tablo 9: Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1314/1896-97)²³⁰

Kaymakam	Ali Suad Bey (Sâlise)
Nâib	Mehmed Sadık Efendi (Müderris)
Mal Müdürü	Ağob Efendi
İdare Meclisi	
Reis	Kaymakam Efendi
Tabi Üyeler	
Tabi Üye	Nâib Efendi
Tabi Üye	Mal Müdürü Efendi
Tabi Üye	Müftü Efendi Yok
Müntehibe Üyeler	
Müntehibe Üye	Hamdi Bey
Müntehibe Üye	Hacı İshak Efendi
Müntehibe Üye	Hacı Mehmed Efendi
Müntehibe Üye	Elhâs Efendi ²³¹
Kâtib	Ahmed Rıfat Efendi
Diğer Memurlar	
Tapu Kâtibi	Hacı Mustafa Efendi
Zabıta Memuru	Ahmed Şefik Efendi

²³⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 193-196.

²³¹ 1317 yılında kaza idare meclisinde aza olan kişilerde bazı değişiklikler yaşanmıştır. Üyelerden birisi Ali Osman Efendi adlı bir kişidir. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900). *BOA, DH. MKT., 1371/1317/N-37*.

Tablo 10: Kaza İdare Meclisi (1334 /1916) ²³²

Reis	Kaymakam Osman Nuri Bey
Tabi üyeler	
Tabi üye	Kadı Yusuf Ziyaeddin Efendi (Devriye-i ruûs)
Tabi üye	Mal Müdürü vekili 'İrfan Bey
Tabi üye	Tahrîrât Kâtibi Sadeddin Efendi
Müntehibe Üyeler	
Müntehibe Üye	Müftü Ahmed Şevki Efendi
Müntehibe Üye	Hacı Hamdi Bey
Müntehibe Üye	Râsih Efendi

Tablo 11: Düzce Kazası Kaymakamlığı Görevlileri (1925)²³³

Kaymakam	Midhat Kemal Bey
Meclis-i İdare Heyeti	
Reis	Kaymakam Midhat Kemal Bey
Aza	Müftü Ahmed Şevki Efendi
Aza	Mal Müdürü Halil Efendi
Aza	Tahrîrât Kâtibi Cemal Efendi
Hükümet tabibi	Sami Bey
Aza	Hacı Kasabzâde Mustafa Efendi
Aza	Deli Mutuoğlu Ahmed Efendi
Dahiliye Dairesi	
Tahrîrât kâtibi	Cemal Efendi
Akçaşehir müdürü	Ahmed Remzi Bey
Yığılca müdürü	Sadeddin Bey
Kaza tahrîrât kâtibi refiki	Rifat Efendi

3. 2. Mal Müdürlüğü

Mal müdürlüğü kaymakamlık bünyesinde bulunan önemli birimlerdenidir. 19. Yüzyıl sonlarında Düzce mal müdürlüğünün, gayri Müslimlerin uhdesinde bulunduğu görülmektedir²³⁴. Nitekim Ağob Efendi adlı bir kişi 1310-11 (1892-94) ve 1314 (1896-97)

²³² *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 256.

²³³ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, Hazırlayan Hamdi Birgören, s. 348.

²³⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237-239.

yıllarında mal müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Ağob Efendi mal müdürlüğü yanında Düzce idare meclisinin de doğal üyesidir.²³⁵

Düzce mal müdürlüğü 1310-11 (1892-94) yıllarında bir müdür ve sandık emini tarafından idare edilirken, 1314 (1896-97) yılında bir müdür muavîni ve refik ataması daha yapılmıştır. Düzce mal müdürlüğü asaleten Ağob Efendi tarafından idare edilirken, 1334'te (1916) sancak vergi başkâtibi tarafından vekâleten idare edilmiştir. Kurumda 1314 (1896-97) yılından itibaren muhtelif görevlerde ihtisaslaşmaya gidilmiş, 1334 (1916) yılında muhtemelen iş yükünün de artmasıyla birçok görev ayrı ayrı kişiler tarafından yapılmıştır.

Düzce mal müdürlüğü 1925 yılında tam bir ihtisaslaşmaya giderek 9 daireye ayrılmış ve her daire için ayrı bir tahsildar görevlendirilmiştir.

Tablo 12 : Düzce Mal Müdürlüğü (1310-1311/ 1892-94)²³⁶

Mal Müdürü	Ağob Efendi
Sandık Emini	Mustafa Ziya Bey

Tablo 13: Düzce Mal Müdürlüğü(1314 /1896-97)²³⁷

Mal Müdürü	Ağob Efendi
Mal Müdürü Muavîni	Ferhad Sırrı Efendi
Refiki	Ali Şefik Efendi
Sandık Emini	Asım Efendi

Tablo 14: Düzce Mal Müdürlüğü (1334 /1916)²³⁸

Mal Kalemi			
Mal Müdürü Vekili	Liva Vergi Başkâtibi İrfan Bey	Sandık Emini	Mustafa Niyazi Efendi
Mal Muavîni	İbrahim Şevki Efendi	Tahsil Memuru	Sezai Efendi
Müfredat Kâtibi	Abdullah Efendi	Müfredat Kâtibi	Hasan Tahsin Efendi

²³⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237-239./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 193.

²³⁶ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237-239./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 475.

²³⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 193-196.

²³⁸ *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 256.

Tablo 15: Düzce Kazası Mal Müdürlüğü Görevlileri (1925)²³⁹

Mâliye Dairesi	
Memuriyetin Çeşidi	Memurun Adı
Mal Müdürü	Halil Bey
Mal (Müdürü) Refiki	Kemal Efendi
Sandık Emini	Mustafa Efendi
Vâridât Kâtibi	Hüseyin Efendi
Vâridât-ı Müfredat Kâtibi	Mahmud Efendi
Tahsil Memuru	İzzet Efendi
Birinci Daire Tahsildarı	Hasan Efendi
İkinci Daire Tahsildarı	Hasan
Üçüncü Daire Tahsildarı	Ali Efendi
Dördüncü Daire Tahsildarı	Ömer
Beşinci Daire Tahsildarı	Yusuf Efendi
Altıncı Daire Tahsildarı	Sırrı Bey
Yedinci Daire Tahsildarı	Mehmed Kemal Efendi
Sekizinci Daire Tahsildarı	Hakkı
Dokuzuncu Daire Tahsildarı	Necmi Efendi
Piyade Tahsildarı	Basri Efendi
Piyade Tahsildarı	Rasim Efendi

3. 3. Tapu Dairesi

1310-1311 (1892-94) yıllarına ait salnâme kayıtlarında tapu dairesi olarak ayrı bir birimden bahsedilmemektedir. Ancak bu veri bölgede tapu işlerinin yapılmadığı anlamına gelmemelidir. Nitekim gerek bu tarihlerde gerekse de daha önceki dönemlerde tapu işlemleri ile ilgili tescil vs. işlemleri yerine getirilmiştir. Klasik dönemde şer'î mahkemelerin tapu devri veya tescili ile ilgili kayıtlar tuttuğu bilinmektedir. Sonraki dönemlerde ise kaymakamlığa bağlı bir tapu kâtibliği görevi ihdâs edilmiş ve bu görevli vasıtasıyla tapu işlemleri çözüme kavuşturulmuştur. Bölgede tapu görevlilerinin istihdam edildiği tapu dairesinin varlığına ilişkin ilk veri ise 1334 (1916) tarihli Müstakil Bolu Vilâyet Salnâmesi'nde geçmektedir. İlgili salnâmeye göre bölgede bulunan tapu dairesinde bir memur, memura yardımcı olarak da bir refik görev yapmaktadır.

²³⁹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 348-349.

Tablo 16 : Tapu Görevlileri (1892-1907)

Tapu Kâtibi	Hacı Mustafa Efendi	1310-1311(1892-94) ²⁴⁰
Tapu Kâtibi	Hacı Mustafa Efendi	1314 (1896-97) ²⁴¹
Tapu Dairesi		
Memur	Ahmed Nafız Efendi	1334 (1916) ²⁴²
Refiki	Necmeddin Efendi	

Tablo 17: Düzce Kazası Tapu Dairesi Görevlileri (1925)²⁴³

Düzce ve Akçaşehir Tapu Dairesi	
Düzce Tapu Dairesi	
Memuriyet	Memurun Adı
Tapu memuru	Mahmud Celaleddin Efendi
Tapu refiki	Adil Efendi
Akçaşehir Tapu memuru	Ömer Zihni Efendi

e) Belediye Teşkilatı

1- Belediyelerin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı devleti gerek klasik dönemde gerekse de klasik dönem sonrası beledi hizmetlerini muhtelif şekillerde yerine getirmiştir. Klasik dönemde bu tür işler vakıflar, loncalar ve mahallelerde kurulan muhtelif organlar tarafından icra edilmiştir.

Dünyada cemiyet ve şirket gibi tüzel kişiliklerin gelişmesiyle ve sivil inisiyatifle kurulan belediyeler, Osmanlı'da devlet eliyle kurulmuştur. Osmanlı idaresinde ilk belediye teşkilatı İstanbul'da 1855 yılında kurulmuştur. 1864 Vilâyet Nizamnamesi ile de taşra belediye teşkilatları faaliyete geçirilmiştir. Taşrada belediye teşkilatlarının oluşturulmasında valiler, mutasarrıflar ve kaymakamlar bizzat ilgilenmişlerdir. Mesela İstanbul dışında bu teşkilatı ilk kuranlardan birisi Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa'dır. 1865 yılında Ziya Paşa satın aldığı arsaya yaptırdığı hükümet konağının yanında Kaptân-ı Deryâ Hâfız Ali Paşazâde Hacı Ahmed Miktaf Paşa'nın evininin selamlığını belediye dairesine dönüştürerek bölgenin belediyesini kurmuştur.²⁴⁴

²⁴⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237- 239. / *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 477.

²⁴¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 193-196.

²⁴² *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 257.

²⁴³ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 349-350.

²⁴⁴ Abdülhamit Kırmızı, "19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar- Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul 2008, s. 300, 301.

Osmanlı döneminde belediyelerin gelişimi beledi uygulama ve kurumsal gelişim ölçütleri çerçevesinde üç ana başlık altında incelenebilir. İlk dönem 1855-1876 yıllarını kapsayan kuruluş dönemidir. 1855’de İstanbul Şehremaneti ve 1858’de Altıncı Daire-i Belediye’nin kurulması, belediye alanındaki ilk adımları oluşturmaktadır. 1864’te çıkarılan Vilâyet Nizamnâmesi’nde her yerleşim yeri bir belediye olarak kabul edilmiş ve 1867’de çıkarılan iki tâlimâtname ile Tuna, Selanik, İzmir ve Bağdat gibi bölgelerdeki belediye uygulamalarına yasal bir zemin sağlanmıştır. 1871 Nizamnâmesi ile belediyeler için ayrı bir bölüm oluşturulmuş ve daha ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir. İkinci dönem 1877-1908 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde İstanbul için Der-saâdet Belediye Kânûnu, taşra için ise Vilâyet Belediye Kânûnu çıkarılmış ve belediyeler sınırlı da olsa bir gelişme kaydetmiştir. Belediye kânûnu İstanbul’da bu dönemin sonuna kadar uygulama imkanı bulmasına rağmen taşrada bazı şehirler dışında işlerlik imkanı bulamamıştır. Üçüncü dönem ise 1908-1922 yılları arasını kapsayıp belediyelerin kurumsallaştığı dönemdir. Bu dönemde de İstanbul’daki belediye teşkilatı yapısı taşraya göre biraz daha önemli miktarda gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde belediyelerin personel sistemi, muhasebe, teşkilat yapısı özellikle de mali alandaki kodifikasyonu konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde standart belediye yapısının oluşturulması, belediyelerde halkın temsil tabanının genişlemesi ve kentteki beledi işlerin birçoğunun belediyelerin elinde toplanması gibi birçok değişim kaydeden belediyeler bütün kazanım ve eksiklikleriyle nihayet Cumhuriyet’e kadar devam etmişlerdir. 1923’te Lozan Antlaşması’nda kabul edilen sınırlar içinde Osmanlı devletinden Cumhuriyet’e devr olunan 389 aded belediye bulunmaktadır.²⁴⁵

İstanbul dışında kurulan belediyelerle ilgili olarak 1867’de bazı düzenlemeler yapılmışsa da bunlar sınırlı kalmıştır. Fakat 1871 Vilâyet Nizamnâmesi ile kapsamlı bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Belediyelere ayrı bir bölümün ayrıldığı kânûnda vali, mutasarrıf ve kaymakam bulunan yerlerde bir belediye meclisinin kurulacağı belirtilmiştir. Belediye meclisi bir başkan (reis), 6 üye ve müşavir statüsünde birer mühendis ve doktordan oluşacaktır. Meclis başkanı valinin onayıyla, meclis üyeleri ise mahalle ihtiyar heyetleri tarafından belirlenen adaylar arasından hükümetçe atanacaktır. Meclis üyelerinin yarısı her yıl yenilenecektir. Üye olabilmek için cinayetten mahkum olmamak, 25 yaşında olmak, mülk sahibi olmak, belediye işlerinde müteahhitlik yapmamak gibi birtakım şartlar aranmıştır.

---

²⁴⁵ Tarkan Oktay, “Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar- Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul 2008, s. 377-378, 400.

1877 Vilâyet Belediye Kânûnu ile tüm şehir ve kasabalarda belediye kurulması öngörülmüştür. Öyleki nüfusu 40 bini aşan yerlerde birden fazla belediye dairesi kurulması imkanı verilmiştir. Nüfusa göre 6 ile 12 arasında üyeye sahip belediye meclisleri halk tarafından tek dereceli gizli oy prensibine göre seçimle belirlenecektir. Yine müşavir üye sıfatına haiz birer mühendis, doktor ve baytar üye de mecliste yer alamaya devam etmiştir. Vilâyet belediye kânûnunda belediye meclis reisinin dışarıdan atanması uygulanmasına son verilmiş, reisin seçilmiş meclis içinden atanması hükmü getirilmiştir. Belediye meclisi üye seçimi, İstanbul’da olduğu gibi seçmen ve aday olabilmek için olağan şartlar yanında belli bir emlak vergisi ödeme şartını da kapsamaktadır.²⁴⁶

2- Düzce Belediyesi²⁴⁷

2. 1. Belediye Başkanları

Düzce Belediye teşkilatına ilişkin tespit edilen ilk bilgi 1298 (1881) yılına aittir. 1298 yılında Düzce belediye başkanı olarak Ömer Ağa’nın adı geçmektedir. Ömer Ağa bu tarihte Şekerci Ahmed Bey Cami-i Şerifi’ne yapılan bir vakıfta şuhûd’ul-hâl içerisinde yer almıştır. (11 Şevvâl 1298/6 Eylül 1881).²⁴⁸

1306 (1889)²⁴⁹ ve 1307 (1889)²⁵⁰ yıllarında ise belediye başkanı olarak Hacı Mahmud Ağa b. Hacı İsmail’in adı geçmektedir. Ancak 1881 ve 1889 yıllarında belediyenin personel ve icraatlarına ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir.

1310-1311 (1892-94) yıllarında belediye başkanı olan Hacı İshak Bey İstabl-ı Âmire²⁵¹ orijinli bir kişi olup, üçüncü Osmanî ve beşinci mecdiye gümüş ve iftihar madalyaları ile ödüllendirilmiş²⁵² geçmişi başarılarla dolu bir kişidir.²⁵³

---

²⁴⁶ Oktay, “Osmanlı Döneminde Modern Belediye...”, s. 396-397.

²⁴⁷ Bu bölüm bazı düzenlemeler yapılarak Düzce’de düzenlenen sempozyuma bildiri olarak sunulmuştur. Zeynel Özlü, “XIX. Yüzyılda Düzce’de Belediye Teşkilatı İle İlgili Bulgular”, *I. Uluslararası Düzce Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 21-22 Kasım, *Düzcede Tarih Ve Kültür*, Ed. Ali Ertuğrul, Gaye Kitabevi, İstanbul, 2014.

²⁴⁸ *VGMA, Vakfiye Defteri*, 608/1, Sıra no: 199, s.170.

²⁴⁹ Hacı Mahmud Ağa Cami-i Kebir Mahallesi’nde darb edilerek öldürülen bir cesedin keşfine katılmıştır. Keşf 1306 yılı Şevvâl ayının 12’si (11 Haziran 1889) saat 3 sularında yapılmıştır. *DKS 1145*, s.4,Nu:11.

²⁵⁰ Bakınız 5 Safer 1307 (1 Ekim 1889) tarihli vesika. *DKS 1145*, s. 23, Nu: 80.

²⁵¹ İstabl-ı Âmire (Has Ahır) saraya ait hayvanların her türlü işlemine nezâret eden kuruma verilen isimdir. Has Ahır belli bir mekânda olmayıp, İstanbul’da başta Topkapı Sarayı olmak üzere şehrin bir çok yerinde has ahırlar bulunmaktadır. Abdülkadir Özcan, “İstabl”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, s. 204-206. Teşkilat Fatih zamanında (M. 1478) basit bir teşkilat olarak işlevini sürdürürken daha sonraları büyümüştür. Mâlî işlerini görmek için bir kalem dairesi ihdas edilmiş olup kâtip, rûznameci, rûzname halifesi, voynuk kâtibi vs. kişiler bu kalemin

1314 (1896-1897) yılında belediye başkanı olarak Hacı Mahmud Ağa²⁵⁴ ile Mehmed Efendi b. Hasan Efendi'nin²⁵⁵ isimleri, 1334 (1916) yılında Hüseyin Remzi Efendi'nin, 1925'te ise Ali Fehmi Bey'in adı geçmektedir.²⁵⁶

Belediye teşkilatı 1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) yıllarında bir başkan, muhtelif sayıda üye, kâtib ve bir sandık emini adlı görevliden meydana gelmektedir. 1906-1907 yıllarında teşkilat daha da büyümüş ve belediye bünyesinde bir doktor ve iki çavuş daha istihdam edilmiştir.

2. 2. Belediye Başkanı ve Bir Suikast Teşebbüsü

Belediye Reisi Hacı İshak Bey yapmış olduğu bazı suistimaller nedeniyle Düzce'de sakin Çerkes ümerâsından Hacı Ali ve İsmail Hakkı beyler, Başkan Hacı İshak Bey hakkında bir şikayet dilekçesi hazırlayarak vilâyet merkezine göndermişlerdir. Yapılan şikayette Belediye Başkanı Hacı İshak Bey'in 30 lira vaat karşılığında Hatkoy adında bir suikastçi tutarak İsmail Hakkı Efendi'ye suikaste teşebbüs ettiği belirtilmiştir. Bunun üzerine Hacı İshak Bey muhâkeme altına alınmıştır. Daha sonra Bolu Mutasarrıflığı'ndan gönderilen bir yazı ile Hacı İshak Bey'in görevinden azline yerine ise belediye azalarından ehliyetli birisinin tayinine karar verilmiştir (3 Şaban 1312/ 30 Ocak 1895).²⁵⁷

2. 3. Belediye Başkanı Hacı Mahmud Ağa'nın Konutu

Hacı Mahmud Ağa Câmi-i Kebir mahallesinde ikâmet etmektedir. Eşi Emine binti Abdullah'tır. Hacı Mahmud Ağa kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesine mahsus odada Câmi-i Kebir mahallesinde bulunan "bir taraftan sıbyân mektebi, bir taraftan Tahir Efendi b. Hacı Şerif Efendi arsası, bir taraftan kendi arsası, bir taraftan da tarîk-i âm ile" sınırlı olan uzunluğu (tûlen) 51 zira', eni (arizan) 13 zira olan arsa üzerine bina ve inşa ettiği "fevkânî 2 oda,

---

memurları arasında bulunmaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s. 488.

²⁵² Ödül aldığı tarihler 18 Z 1294 (24 Aralık 1877) ve 19 L 1293 (7 Kasım 1876) tarihleridir.

²⁵³ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 238.

²⁵⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194.

²⁵⁵ Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi'nin boşanma davasında Belediye Reisi Mehmed Efendi b. Hasan Efendi vs. davaya şehâdet etmiştir. (18 Zilhicce 1314/20 Mayıs 1897). *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42.

²⁵⁶ Ali Bey İskan komisyonu azası olarak görev yapması nedeniyle zikredilmiştir. *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 356.

²⁵⁷ *BOA, DH. MKT., 207/41, Vesika 1-4.*

tahtânî 1 oda”dan meydana gelen mülk menziline eşine hibe etmiştir (5 Safer 1307/1 Ekim 1889).²⁵⁸

2. 4. Belediye Meclisi Üyeleri

1310-1311 (1892-94) yıllarında Ayıntablızâde ailesinden Mehmed Efendi belediye yönetiminde üyelik yaparken aynı aileden Ayıntablızâde Mehmed Cemâlî Efendi'nin Ziraatbank müdürlüğü ve maârîf meclisi kâtibliği görevini icra etmesi Ayıntablızâdelerin Düzce'nin yönetiminde etkin bir aile olduğunu göstermektedir.²⁵⁹

1310 (1892-93) yılında Düzce belediye meclisi üyelerinden olan Hacı Rıza Bey ve Hamdi bey ertesi yıl görevlerinden ayrılmış ve yerlerine Kassabzâde Mehmed Efendi ve Alemdarzâde Osman Remzi Efendi atanmışlardır. (1311). Kassabzâde Mehmed Efendi bu görevi yanında önceki yıldan devam eden ziraatbank ve maârîf meclisi üyeliklerini de yerine getirmeye devam etmiştir. Kassabzâde Mehmed Efendi'nin üç önemli kurumda söz sahibi olması O'nun saygınlığını göstermesi açısından önemlidir.²⁶⁰ 1314 (1896-97) yılında Belediye reisinin değişmesiyle beraber meclis üyelerinin tamamı değişikliğe uğramıştır. Ancak 1310-1311 (1892-94) yıllarında belediye meclis üyelerinin sayısı beş iken, 1314 (1896-97) yılında sayı dörde düşmüş, 1906-1907 yıllarında ise altıya yükselmiştir.

Tablo 18: Düzce Belediyesi Başkan ve Görevlileri (1310/1892-93)²⁶¹

Belediye Dairesi	
Reis	
Hacı İshak Bey	
Üyeler	
Üye	Küçük Alizâde Mehmed Ağa
Üye	Ayıntablızâde Mehmed Efendi
Üye	Hacı Rıza Bey
Üye	Hamdi Bey
Üye	Selim Ağazâde Nuri Efendi
Kâtib ve Sandık Emni	Ebkâr Efendi

²⁵⁸ DKS 1145, s. 23, Nu: 80.

²⁵⁹ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 238.

²⁶⁰ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311, s. 476.

²⁶¹ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 238.

Tablo 19: Düzce Belediyesi Başkan ve Görevlileri (1314/1896-1897) ²⁶²

Reis	
Hacı Mahmud Ağa	
Üyeler	
Üye	Mehmed Cemali Efendi
Üye	Ali Osman Efendi
Üye	Ahmed Efendi
Üye	Mustafa Efendi
Üye	yok
Kâtib ve Sandık Emni	Ahmed Rıfat Efendi

Tablo 20: Meclis-i Belde Personeli (1334 /1916) ²⁶³

Meclis-i Belde	
Belediye Reisi	Hüseyin Remzi Efendi
Üye	Hacı Abdullah Efendi
Üye	Küjzâde İbrahim Efendi
Üye	Kassabzâde Hacı Mustafa Bey
Üye	Mestan Ağa
Üye	Zekerriyya
Üye	Ziver Efendi
Kâtib ve Sandık Emni	Nuri Efendi
Çavuş	2 Aded
Tabib	Ferid Bey

²⁶² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194.

²⁶³ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 258-259.

Tablo 21: Düzce Belediye Dairesi Personeli (1925)²⁶⁴

Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Belediye Reisi	Ali Fehmi
Aza	Zekeriya Efendi
Kâtib-i sandık emini	İşhak
Aza	Hacı Hasan
Aza	Ahmed Efendi
Aza	Hacı selim
Aza	Hafız İbrahim Bey
Belediye müfettişi	Râmiz Efendi
Belediye tabibi	Mithat Bey
Aşı memuru	Durmuş Efendi
Kâbile	Fatma Aliye Hanım

2. 5. Belediyenin Gelirleri

Vilâyet belediye kânûnunda belediyelerin mali kaynakları ve teşkilat yapıları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kânûn ile taşra belediyeleri ilk defa tüzel kişiliğe kavuşmuş ve belediyelerin görevleri şehirdeki birçok hizmeti kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu kapsamda vakıfların kontrolündeki su tesisleri dışında alt ve üst yapıya yönelik inşaa faaliyetleri belediyelere bırakılmıştır. Halka açık lokanta, tiyatro, kahve gibi yerlerin ve şehir içi ulaşım araçlarının denetimi, araçların tarifelerinin belirlenmesi, esnafın denetimi, emlak ve nüfus kaydı, doğum ve ölüm işlemleri ve fakirler için bir takım kurumlar kurulması belediyelere yüklenen başlıca görevlerdir.²⁶⁵ Düzce belediyesinin 1913 yılında yılda ortalama 25.000 kuruş geliri olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise, ancak reis, hekim, katib ve diğerlerinin aylıklarını karşılayacak düzeydedir.²⁶⁶

Belediyelere ait talimât-ı hesabiye cedvelleri Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Vilâyet müdüriyeti tarafından hazırlanmaktadır. İlgili cedveller belli dönemlerde belediyelere gönderilmektedir. Göndermede aksama meydana geldiği zaman, konu belediyede görevli mülkiye müfettişi tarafından, merkeze bildirilerek belediye talimât-ı hesabiye cedvelinin gönderilmesi talep edilmektedir. Nitekim 1919 tarihli bir vesîkada Düzce belediyesine de belediye talimât-ı hesabiye cedvelinin gönderilmediği belirtilmektedir. Bunun üzerine konu belediye reis ve kâtibi

²⁶⁴ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 355.

²⁶⁵ Oktay, "Osmanlı Döneminde Modern Belediye...", s. 398.

²⁶⁶ Börekçi, *Anadolu'da Tanın*, s. 389.

tarafından belediyede görevli mülkiye müfettişine bildirilmiştir. Mülkiye Müfettişi Mehmed Emin de durumu merkeze arz ederek ilgili cedvellerin Düzce'ye gönderilmesini talep etmiştir. (29 B 1337/30 Nisan 1919).²⁶⁷

2. 6. Belediye Gelir ve Masraflarının Denetimi

Belediyelerin muhtelif gelirleri olup bunlar belediye kânûnunda açıklanmıştır. Bu gelirlerin yetersiz olduğu durumlarda yeni vergi ihdâsı da pek uygun görülmemiştir. Bununla beraber belediyelerin bazen kânûnlara aykırı olarak gelir elde etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu tür durumlarda mağdur edilen kişiler tarafından, daha üst mevkilere başvurularak mağduriyetlerin giderilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim Hendek'in Dereboğazı mahallesinden Etmekçi oğlu Hacı İsmail Düzce kasabasında mukîm tüccardan 36 çuval fabrika unu (dakîk) mübayaa etmiştir. Ancak Düzce Belediyesi tarafından sebepsiz yere, un sevkiyatının yasak olması gerekçe gösterilerek (hilaf-ı menû'iyet) mübayaa edilen una el konulmuştur.(müsadere) Bolu mutasarrıflığı unun sahibine geri verilmesi konusunda bölgeye yazı göndermesine rağmen, müsadere edilen un belediyenin belirlediği rayiç üzerinden satılarak bedeli emaneten belediye veznesine yatırılmış daha sonra da elde edilen para şehirde bulunan mekteb ve çarşı kaldırımının yapımına harcanmıştır. Bunun üzerine Hacı İsmail tarafından dilekçe verilerek kânûnlara aykırı ve “yağmagirlik” bir hareket olan bu davranışın sonlandırılması ve un bedelinin veya unun kendisine ödenmesi istenmiştir. Konu ile ilgili olarak Dahiliye nezâreti nezdinde yazışmalar yapılmıştır. (11 Ş 1334).²⁶⁸ Belediyelerin bir diğer usulsüz vergi talebine bizzat Şûrâ-yı Devlet mâliye dairesi tarafından el konulmuştur. Burada alınan karara göre bir kazaya dışarıdan gelen ticari mallardan, yüklü araba ve hayvanlardan vergi alınmaması, bu mal ve eşyaların bulunduğu yerlerde görev yapacak belediye tabiblerine verilmesi gereken ücrete de makul (şâyân-ı kabul) bir karşılık bulunması istenmiştir. Kararın alınmasında Düzce ve Göynük kazalarındaki farklı uygulamalar etkili olmuştur. (11 Ca 1317/17 Eylül 1899).²⁶⁹

Belediyelerin gelirleri gibi yaptıkları masraflar da denetime tabi olmuştur. Bu konuda da herhangi bir suistimal tespit edilirse kaza idaresine başvurularak olaya el konulması sağlanmıştır. Nitekim 1306 (1888/1889) yılı aşarında (öşür vergisi) bazı suistimler yapıldığı ve Belediye Reisi'nin masrafları (mesârif) ile ilgili olarak kaza kaymakamına 3

²⁶⁷ BOA, DH.UMVM, 93/46, Vesika 1-2.

²⁶⁸ BOA, DH. UMVM, 100/10, Vesika 1-3.

²⁶⁹ BOA, DH. MKT., 2247/115.

aded (kıt'a) dilekçe verildiği görülmektedir. Kaymakam bey konuyu vilâyet merkezine (Kastamonu) bildirerek gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır (14 Z 1308/21 Temmuz 1891).²⁷⁰

1925 yılına ait salnâmeye göre Düzce belediyesinin yıllık geliri 1.013.881 kuruştur. Masraflar da aşağı yukarı gelirler oranında gerçekleşmiştir.²⁷¹

3- Muhtarlık Teşkilatı

1829-1830'da muhtarlık teşkilatının kurulması ile beraber mahalleli arasından ve güvenilir kimselerden birinci ve ikinci muhtarlar seçilmiştir. Hem kent merkezinde hem de kırsal alanda muhtarlara birçok görev yüklenmiştir. Bu çerçevede mahallede oturanlara muhtarlar, onlara da imamlar kefil olmuştur.

Muhtarlık teşkilatı zaman geçtikçe mahallenin mutlak sorumluluğunu üstlenen bir organ haline gelmiştir. Mesela mahalleye gelip gidenlerin durumlarının muhtarlar tarafından takip edilmesi ve kefâlet istenmesi kânûn gereğidir.

Mahalle veya köyün gelir ve giderlerini gösterir hesap defterini tutmak, bir haksızlık meydana geldiğinde sorumlu halk adına ilgililere başvurmak ve mahalle veya köyün güvenliğini sağlamak, muhtarın görevlerinden bazılarıdır. Muhtarlar, 1830 genel nüfus sayımından hemen sonra sancak merkezlerinde oluşturulan Defter Nâzırları'na, Defter Nâzırları ise Cerîde Nezâreti'ne bağlanmıştır. Görülen lüzum üzerine 1840 yılında köy muhtar ve kocabaşlarına yılda 500-1000 akçe arasında maaş ödenmesi de uygun görülmüştür.²⁷²

Düzce'de her dîvânda muhtar görev yapmış olmasına rağmen temettûât defterlerine muhtar olarak görev yaptığı belirtilen sadece bir kişi yansımıştır. Diğer kişilerin muhtarlık yaptıkları ile ilgili bilgi, kayıtları tutan kişi tarafından ihmal edilmiş olmalıdır.

1844'lü yıllarda Efteni Bey dîvânı muhtarı olarak Kocagöz oğlu ailesinden Hasan'ın adı geçmektedir. dîvânın 30 nolu hânesinde ikâmet etmektedir. Muhtarın toplam serveti 700 kuruştur. Muhtar gelirlerinin 326 kuruşluk kısmını kerestecilikten sağlamaktadır. Devlete 1 yılda 50 kuruş vergi (vergü-yi mahsûsa) ödemiştir. Öşür olarak ise buğdaydan 6

²⁷⁰ BOA, DH. MKT., 1851/16.

²⁷¹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 362.

²⁷² Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Kurumunun Tarihi Gelişimi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 2, S. 3, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, Mayıs 1993, s. 7 / Abdullah Saydam, "Tanzîmât Devri Reformları", *Türkler*, c. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 791.

kuruş, ketenden 2 kuruş, darıdan ve duhandan 4'er kuruş, çeltikten ve meyveden ise 10'ar kuruş ödemiştir.

Maktû-u zemin-i menzil (menzil arazi kesintisi) olarak 5 kuruş, Maktû-u zemin-i hızar (hızar arazi kesintisi) olarak 2 kuruş ödemiştir.

Muhtarın 12,5 dönüm tarlası vardır. Tarladan 1844 yılında 108 kuruş gelir elde edilmiştir. Muhtar efendi 12,5 dönüm tarlasını 1845 yılında da ekeceğini bildirmiş ve tahrîr memurları tarafından tarlaya 358,5 kuruşluk olası hâsılâ kaydedilmiştir.

Muhtarın 2 dönüm tütün, 3 dönüm çeltik tarlası vardır. Tütün tarlasından 1844'te 36 kuruş gerçek gelir, 1845'te ise 72 kuruş olası gelir elde edileceği kaydedilmiştir. Çeltik tarlasından 1844'te 90 kuruş gerçek gelir, 1845'te ise 196 kuruş olası gelir elde edileceği kaydedilmiştir.

Muhtar hayvancılık ile de uğraşmaktadır. Nitekim muhtarın 1 karasığır öküzü, 2 karasığır ineği, 2 manda öküzü, 3 erkek buzağı, 2 dişi buzağısı bulunmaktadır.

Muhtara ait 1 aded su hızarı bulunmaktadır. Su hızarını kiraya vermiş olup yılda 80 kuruş gelir elde etmektedir.

Temettûât defterleri dışında sicillere yansıyan bazı muhtarların isimleri şu şekildedir: Câmi-i Kebir mahallesi muhtarı Osman Efendi²⁷³ ve Tahir Efendi,²⁷⁴ Hacı Musa köyü muhtarı İshak Ağa,²⁷⁵ İstilli köyü muhtarı Rıza Bey,²⁷⁶ Metek köyü muhtarı Molla Mustafa b. Abdullah b. Ali ile ihtiyar meclisi üyesi Çınak Mehmed b. Ahmed b. Abdullah,²⁷⁷ Ballica köyü muhtarı olarak Ekrâd taifesinden olan Muhtar Mecid Çavuş b. Ahmed,²⁷⁸ Çam Köy muhtarı Musa Ağa ve Aza Musa Ağa,²⁷⁹ Sarıdere köyü muhtarı Sutu Ağa b. Ahmed b. Abdullah ve ihtiyar heyeti mensupları olarak da Ali Bey b. Hacı İsmail b. Abdullah ve Beymirza b. Mehmed b. Ahmed'in²⁸⁰ vs. adları geçmektedir.

---

²⁷³ Muhtemelen 1307 (1889/1890) tarihli bir vesîkadır. *DKS 1145*, s. 23, Nu: 80.

²⁷⁴ Bakınız: 6 Şevvâl 1318 (27 Ocak 1901) tarihli vesîka. *DKS 1161*, Nu: 162.

²⁷⁵ Bakınız: 16 Şevvâl 1307 (5 Haziran 1890) tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 35, Nu: 134.

²⁷⁶ Bakınız: 14 R. Evvel 1307 (8 Kasım 1889) tarihli ve 20 R. Evvel 1307(14 Kasım 1889) tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 2, Nu: 1, 5.

²⁷⁷ Bakınız: *DKS 1145*, s. 16, Nu: 54.

²⁷⁸ Bakınız: 25 Safer 1310 (18 Eylül 1892) tarihli vesîka. *DKS 1147*, s. 32, Nu: 61.

²⁷⁹ Bakınız: 6 R. Âhir 1307 (30 Kasım 1889) tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 4, Nu: 10.

²⁸⁰ Bakınız: 19 C. Âhir 1307 (10 Şubat 1890) tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 15-16, Nu: 53.

4- Orman İdaresi

4. 1. Düzce'de Bulunan Ormanlık Alanlar

1927 Türkiye Salnamesi'ne göre Düzce 4.500 kilometrekare bir alana sahip olup bunun % 45'i orman, % 55'i ise ziraate elverişli bir arazidir.²⁸¹

Düzce'de A'saklar, Ezerhan Dağı, Bekirler, Çınardüzü, Çakırsayvan, Çatalçam, Hacıyeri, Hoca (Hace), Derdin Darıyeri, Dikmen, Saz, Sakarkiriş, Sitelik, Sığırlık, Suludere, Çukurvıran, Şeyh, Kavakbıçkı, Karaburun, Karık, Kadı Mezarı Karakaş, Murad Bey, Mengen, Yağun Pelid, Maabdede, Kadifekale Beyköy, Kuyudüzü, Hucac Bey, Yongalık, Sarıdere, Dededüzü Mertpınar ve Kaşlık Bıçkı bölgelerinde mîrî ormanlar bulunmaktadır. Bu ormanlarda çoğunlukla meşe, gürgen, kayın, köknar, ıhlamur, dişbudak, karaağaç, kestane ve biraz da çam ağaçları bulunmaktadır. Bunun dışında Pomaklıdede bölgesinde sahipli bir kıt'a orman mevcut olup burada da meşe, gürgen, kayın ve çam ağaçları yetişmektedir.²⁸² 1925 yılında ormanların yetişmiş bir halde olduğu ve mevcut ağaçların 1/3'ünün keresteliğe uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede 1925 yılında Düzce ormanlarından 1200 meromak'ab mamul kereste ihraç edilmiştir.²⁸³

4. 2. Düzce Orman İdaresi Teşkilatı

Osmanlı devleti ülkenin bütün ormanlık alanlarında olduğu gibi Düzce'de de ormanların korunması için teşkilatlanmaya gitmiştir.

1310-1314 (1892-97) yıllarında Düzce Orman İdaresi personeli Melen, Akçakoca ve Akaya bölgesine atanan birer tezkire muharriri ve toplam bir aded süvari memurundan meydana gelmektedir. 1311 yılında, 1310 (1892-93) yılında görev yapan memurlardan sadece Akçakoca'da görev yapan Hüseyin Efendi değişmiş ve yerine Hayri Efendi adlı kişi atanmıştır. 1314 (1896-97) yılında ise 1310 (1892-93) yılında görev yapan görevlilerin aynısı orman işletmesinin işlerini yürütmüştür. Orman İdaresi 1906-1907 yıllarında geldiğinde daha da büyümüş ve görevlerde ihtisaslaşmaya gidilmiştir. İhtisaslaşma 1925 yılında daha da artmıştır.

---

²⁸¹ *Türkiye Salnamesi*, s. 689.

²⁸² *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 267.

²⁸³ *Türkiye Sâlnâmesi*, s. 690.

Tablo 22: Orman İdaresi Görevlileri (1310 ve 1314/1892-97)²⁸⁴

Orman İdaresi	
Süvari Memuru	İshak Bey
Milan (Melen) Tezkire Muharriri	Neş'et Efendi
Akçaşehir Tezkire Muharriri	Hüseyin Efendi
Akkaya Tezkire Muharriri	Mehmed Efendi

Tablo 23: Orman İdaresi Görevlileri (1314 /1896-97)²⁸⁵

Görevi	Görevlinin Adı
Düzce Nuhviran Mesaha-i İsticar Memuru	Mehmed Arif Efendi
Düzce Merkez Mesaha-i İsticar Memuru	Mehmed Tayyib Efendi
Düzce Orman Memuru	Mecer Necati Efendi
Düzce Orman Cibâyet Memuru	Abdülvehhab Efendi

Tablo 24: Düzce Kazası Orman İdaresi Görevlileri (1925)²⁸⁶

Orman İdaresi	
Memuriyet	Memurun Adı
Düzce Orman Cibâyet Muâmelât Memuru	Emin Efendi
Düzce Merkez Fen Memuru	Mehmed Nazmi Efendi
Düzce Nuhviran Ciheti Fen Memuru	Osman Efendi
Düzce Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Hidayet Efendi
Düzce Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Yusuf Kemal Efendi
Akçaşehir Fen Memuru	Kemal Efendi
Akçaşehir mea Cibâyet Muâmelât Memuru	Osman Nuri Efendi
Düzce Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Ali Rıza Efendi
Akçaşehir Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Mehmed Necati Efendi
Akçaşehir Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Şuayb Şükrü Efendi
Akçaşehir Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru	Ali Fikri Efendi
Düzce Baytarı	Vahid Efendi
Orman İdaresi Muhâmîsi	Mehmed Şevki Efendi

²⁸⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 238./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s.194.

²⁸⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 258.

²⁸⁶ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 348.

5- Kaza Mukayyidliği

1844 yılında Düzce kaza mukayyidi Metek oğlu ailesine mensup Ali Efendi adlı kişidir. Ali Efendi Metekler'e bağlı Câlûr köyünde 11 nolu hânede ikâmet etmektedir. Mukayyid maaş olarak ayda 25 kuruştan yılda 300 kuruş gelir elde etmektedir. Mukayyidlik geliri dışında diğer gelirlerinden de yılda 407 kuruş geliri bulunmaktadır.

Mukayyid 1844'te devlete 170 kuruş vergi ödemiştir. Bunun dışında 3 kuruş buğday, 2 kuruş arpa, 3 kuruş kablucu, 15 kuruş ise çeltik öşrü ve maktû-u zemin-i menzil olarak ise 5 kuruş vergi ödemiştir.

Ali Efendi birçok araziye sahip olmasına rağmen arazilerinin çoğu gayri mevrû yani nadas durumundadır. Nitekim Ali Efendi'nin 145 dönüm nadasa bırakılmış arazisi bulunmaktadır. Ali Efendi'nin bu arazileri dışında 1844'te 112 kuruş gelir kaydedilen 22,5 dönüm mevrû arazisi bulunmaktadır. Mukayyidin 1845 yılında da 27,5 dönüm mevrû arazi ekeceği ve bu araziden de 390 kuruş gelir elde edeceği kayıt altına alınmıştır. Mukayyid 15 dönüm mevrû arazisini de icara vermiş bundan da yılda 40 kuruş gelir elde etmiştir.

Mukayyidin 4 dönüm çeltik tarlası bulunmaktadır. Çeltik tarlasından 1844'te 135 kuruş elde etmiş, 1845 yılında ise 63 kuruş olası gelir elde edileceği kaydedilmiştir.

Mukayyid tarım yanında hayvancılıkla da uğraşmaktadır. Nitekim 4 aded sağman manda ineğine sahip olması O'nun süt ve süt mamulleri imal ve satışı ile de uğraştığını düşündürmektedir. Mukayyidin bu hayvanlar dışında 2 aded gayri sağman manda ineği, 4 aded manda öküzü, 5 aded erkek malağı ve 1 aded de dişi malağı bulunmaktadır.

6- İmam-Hatip ve Müezzinler

1844 yılında Düzce'de imam-hatip²⁸⁷ ve müezzinlik görevi yapan 16 kişi tespit edilmiştir. Düzce idari yapılanması içerisinde birçok köy bulunmasına rağmen bunların çoğunda görev yapan imam hatip ve müezzinlerin vesîkalara yansımaması muhtemelen bu kişilerin vergiye tabi mal varlıklarının olmaması veya bu kişiler kayıtlara geçerken görevleri dışındaki uğraşları ile ön plana çıkmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu kişiler diğer ilmiye ve ehl-i örf mensupları gibi meslekleri yanında Düzce meclisi azalığı, çiftçilik, hayvancılık, rençberlik ve kerestecilik gibi mesleklerle de uğraşmışlardır.

---

²⁸⁷ Osmanlı döneminde imamların, eğitim durumları, ta'yîn ve azilleri, maaşları, emeklilikleri, muâffiyetleri, nikah akdi vs. işlemlerdeki fonksiyonları ile ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Tarih ve Tabiat Vakfı, Tatav Yayınları, İstanbul, 2001. İsmail Kıvrım, "Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. yüzyılda Gaziantep örneği)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 2009, s. 235-237.

İmamlar yaptıkları işten dolayı yılda 120 ile 698,5 kuruş arasında muhtelif miktarlarda gelir elde etmişlerdir. Bunun nedeni muhtemelen câminin küçük veya büyük bir câmi olması ile bağlantılı olarak yapılan hizmetlerin kesafeti ile ilgilidir. Nitekim Düzce pazarı câmisinde görev yapan imamın yıllık maaşı 698,5 kuruş iken câmi müezzinin 350 kuruş yıllık gelirinin olması bu iddiamızı destekler niteliktedir.

Düzce pazarı câmisi imamının imâmet görevi yanında kentin en üst idari birimi olan mecliste kaymakamla beraber görev yapması imamların hala bu dönemde idari yönlerinin güçlü olduğunu göstermesi açısından önemli bir veridir.

1844 yılından sonra bölgede görev yapan bazı imam, hatip ve müezzinler şu şekildedir: Metek köyü imamı Mehmed Efendi b. Mustafa b. Abdullah,²⁸⁸ Çam Köy imamı Davud Efendi,²⁸⁹ Sarıdere köyü imamı Abbas Efendi b. Abdullah b. Ali²⁹⁰ vs. dir.

Tablo 25 : Düzce’de Görev Yapan İmam- Hatip ve Müezzinler (1844)

İkamet Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Görevi
Câlûr dîvânı	Beykol oğlu	Hüseyin Efendi	imam
Darıyeri dîvânı	Molla Hasan oğlu	Ali Efendi	imam
Efteni İmamlar dîvânı	Kuş oğlu	Hacı Mehmed Efendi	imam
Efteni İmamlar dîvânı	Mesenci oğlu	Molla Ahmed bin Ali	imam
Efteni İmamlar dîvânı	Muk (Merak) oğlu	Hasan	imam
Bataklı dîvânı	Çalık oğlu	Mehmed Efendi bin Hüseyin	imam
Efteni Bey dîvânı	Çolak Receb Efendi oğlu	Mehmed Efendi bin Yusuf	imam
Efteni Bey dîvânı	Molla Emin oğlu	Molla Abdullah bin Emin	imam
Efteni Bey dîvânı	Osman Efendi oğlu	Ahmed	Karye’de Hatib
Efteni Bey dîvânı	Şeyh oğlu	Molla Mustafa	Ada kazasında imam
Akpınar dîvânı	Çarşanbalı Hasan Efendi bin Mehmed	Çarşanbalı Hasan Efendi bin Mehmed	imam
Bakraz dîvânı	Mızrak oğlu?	İbrahim Efendi bin Mehmed	imam
Bakraz dîvânı			imam
Mıcırlı köyü	Receb oğlu	Ali Efendi bin Mustafa	
Eğerciler dîvânı	Kaba Sâlih oğlu	Hacı İsmail Efendi bin Sâlih	Meclis-i Aza ve Düzce Pazarı Câmî-i Şerîfi imamı
Bataklı dîvânı	Zobar oğlu yetimi	Ahmed bin Ahmed	müezzin

²⁸⁸ DKS 1145, s. 16, Nu: 54.

²⁸⁹ DKS 1145, s. 8, Nu: 26.

²⁹⁰ Bakınız: 19 C. Âhir 1307 (10 Şubat 1890) tarihli vesîka. DKS 1145, s. 15-16, Nu: 53.

Tablo 26: Düzce’de Görev Yapan İmam- Hatip ve Müezzinlerin Yıllık Gelirleri (1844)

Yerleşim Yeri	Mesleği	Aded	Yıllık Geliri
Akpınar dîvânı	İmam	1	197,5
Bakraz dîvânı	İmam	1	360
Bakraz dîvânı mıcırlı köyü	İmam	1	250
Bataklı dîvânı	Düzce pazarı Câmî-i Şerîfi müezzini	1	350
Bataklı dîvânı	İmam	1	120
Câlûr dîvânı	İmam	1	450
Darıyeri dîvânı	İmam	1	350
Efteni Bey dîvânı	İmam (1’i Ada kazasında geliri yazılmamış)	4	970
Efteni imamlar dîvânı	İmam	3	1391
Eğerciler dîvânı	Düzce Pazarı Câmî-i Şerîfi imamı	1	698,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İmam	1	250
Toplam		16	5387

C) DÜZCE’DE YENİ İDARİ BİRİMLERİN KURULMASI

Osmanlı Devleti’nde zamanın şartlarına ve ihtiyaca göre idari birimler birleştirme veya münferiden idare edilme yoluna gidilmiştir. Yayınlanan iki irâdeden anlaşıldığına göre coğrafi birimlerin ayrılması veya birleştirilmesi işinden dahiliye nâzırı (1332/1913-1914)²⁹¹ ve mâliye nâzırı sorumlu tutulmuş, konu ile ilgili herhangi bir güvenlik sorununun olup olamayacağı konusunda da Harbiye Nezâreti’nin görüşü alınmış ve Şûrâ-yı Devlet kararıyla yeni birimlerin kurulmasına olanak sağlanmıştır. (1330/1911-1912).²⁹²

Yeni idari birimlerin oluşturulmasında birimlerin büyümesi, yerleşim alanlarında farklı orijine sahip milletlerin birbirine uyumsuz davranışlarının olması ve yeni gelen göçmenlere yer temini gibi nedenler etkili olmuştur. Mesela Düzce kazasına bağlı Bıçkı-yı Atık köyünde birlikte yaşayan Abaza ve Gürcüler’in farklı kültürlere mensup olmasından dolayı aralarında “hüsn ü imtizac ve ülfet” olmadığından dolayı bu iki milleti birbirinden

²⁹¹ BOA, İ. DH., 1509/1332. Ş. 30, Vesika 2.

²⁹² BOA, İ. DH., 1496/1330. Za. 34, Vesika 2./ BOA, DH. MKT, 2677/61, Vesika 1, 2.

ayırmaktan başka çare bulunamamış ve Bıçkı-yı Atfık Deresi sınır kabul edilerek bir köyde iki mahalle teşkil edilmiş ve birinde Abazalar diğesinde ise Gürcüler ikâmet ettirilmiştir. Ayrıca her iki mahalleye de ayrı ayrı muhtar ve ihtiyar heyetleri tayin edilmiştir.²⁹³

Devlet, yeni oluşturulan birimlerin hâne sayılarının belli bir sayıda olmasına özen göstermiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre devlet köyleri kendi içerisinde mahallelere böldüğü zaman mahallelerin 30 hâneden meydana gelmesine dikkat göstermiştir. Nitekim Düzce'ye bağlı Yukarıkaraköy Karyesi (köyü) 90 hâneden meydana gelmesi nedeniyle 3 mahalle oluşturulması gerekirken 2 mahalle teşkil edilmiştir. Bunun üzerine Şeyh Ali Efendizâde Ali tarafından bölünmenin niçin bu şekilde yapıldığına ilişkin Kastamonu vilâyeti Celilesi'ne bir arz yapılmıştır. (22 Z 1308/29 Temmuz 1891).²⁹⁴

a) Yığılca ve Bazı Köylerin Düzce'ye İlhakı

1914 yılında Bolu Sancağı'nın merkez kazasına bağlı Yığılca nahiyesi ile Bekirler, Çukur, Çorak, Çukurvıran, Hacılar, Şeyhler, Köşeler, Şeyh, Çiftlik, Hoca (Hace), Karakaş, Hermiz (Hermez), Metkin ve Yağun Pelid köylerinin Düzce kazasına ilhakı için Dahiliye Nezâreti tarafından Padişaha arz yapılmıştır. (6 N 1332/29 Temmuz 1914).²⁹⁵ Şaban 1332 (Haziran/Temmuz 1914) tarihli "irâde" ile adı geçen yerlerin Düzce kazasına ilhakı gerçekleşmiştir.²⁹⁶

b) Rum Göçmenler ve Büyükpınar (Kurdusu) Köyünün Kuruluşu

Düzce'ye Trabzon vilâyeti Ordu kazası kökenli Müslüman orijinli haneler dışında Ordulu olup Rum kökenli bazı ailelerde göç etmiştir. Rumlar'ın bölgeye hangi nedenlerle göç ettikleri tespit edilememiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Rumların bölgeyi yurt edinmeleri için bütün imkanları seferber ettiği anlaşılmaktadır. Rumlar Düzce'ye geldiklerinde Büyükpınar (Kurdusu) adı verilen yere nakledilmiş, kendilerine emlak ve arazi tedariki yapılarak bölgeyi vatan edinmeleri (tevattun) sağlanmış, hatta Büyükpınar bölgesi müstakil bir köy olarak yeni bir idari birime dönüştürülmüş ve merkez kazaya katılmıştır. Köye muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sâni atılarak bölge halkının (Rumların) olası sorunlarının çözümüne katkıda bulunulmuştur.²⁹⁷

²⁹³ BOA, İ. DH., 1496/1330. Za. 34, Vesika 1.

²⁹⁴ BOA, DH. MKT., 1853/100.

²⁹⁵ BOA, DH. EUM., MH., 88/98.

²⁹⁶ BOA, İ. DH., 1509/1332. Ş. 30, Vesika 1-2.

²⁹⁷ BOA, İ. DH., Dosya No:1312, Gömlek No: 1311.L/12, Vesika 1, 2.

Düzce'ye Rumların göçü ile ilgili tespit edilen ilk belge 1901 tarihlidir. Bu vesîkaya göre Büyükpınar bölgesine 1306 (1888/1889) yılında²⁹⁸ Ordu kazasından 100 hânelik Rum cemaati göç etmiş ve Büyükpınar köyü kurulmuş ve Rumlar bölgede görevli memurun izniyle ormanda tarla açıp imar faaliyetlerine girişmişlerdir. (21 R 1319/7 Ağustos 1901).²⁹⁹

1894 yılında bölgeye 20 hâne Rum ailesi daha göç etmiştir. 20 hâne erkek ve kadın nüfus toplam 96 kişiye tekabül etmektedir. (19 L 1311/25 Nisan 1894).³⁰⁰ Konu ile ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-u Vükelâ tarafından karar alınmıştır.³⁰¹

1314 (1896-97) yılında Ordu kazasına bağlı Bulaman nahiyesi Cemaş köyünde yaşayan Rumlar'dan bir kısmı İzmid Sancağı'na bağlı Karasu nahiyesine, bir kısmı ise doğrudan Ordu kazasından Düzce kazasına gelerek Kurdsuyu bölgesinde bulunan devlete ait (mîrî) ormanları tahrip ederek bölgeye gelişigüzel bir şekilde yerleşmişlerdir. Kurdsuyu'na yerleşen Rumların sayısı 19 hânedir. Bolu Mutasarrıflığı'ndan Düzce'ye gönderilen yazıda bunlardan 16 hânenin geldikleri yere gönderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. (6 C 1317/12 Ekim 1899).³⁰²

c) Kuyudüzü Köyü

Kuyudüzü köyü Düzce kazasına bağlı Hatkoy köyüne bağlı olarak teşkilatlanmıştır. köyün 30 hânesi bulunmakta olup, bu hânelerde 137 nüfus ikâmet etmektedir. 1907 yılında Kuyudüzü köyünün müstakilen idare edilebilmesi için merkezden izin istenmiştir.(14 Rebû'l-Evvel 1325/27 Nisan 1907).³⁰³

d) Alaptura Köyü

Alaptura köyü, Bolu Sancağı Düzce kazasına bağlı Nasırlı köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Alaptura'nın mülkiye ve askeriye muhsenâtına binaen (askeri ve mülki yönden) müstakilen idare edilmesi için Şûrâ-yı Devlet mülkiye dairesi tarafından karar alınmış ve yeni durum Harbiye, Mâliye ve Defter-i Hâkânî nezâretlerine tebliğ edilmiştir. (13 Teşrîn-i sâni 1324/26 Kasım 1908).³⁰⁴

---

²⁹⁸ Belgede Rumların bölgeye 1901 yılından 13 yıl önce yerleştikleri belirtilmektedir. Bu çerçevede Rumlar'ın 1888/1889 yılında göç ettiği tahmin edilecektir.

²⁹⁹ BOA, DH. MKT., 2519/91.

³⁰⁰ BOA, İ. DH., 1312/1311.L/12, Vesîka 1, 2.

³⁰¹ BOA, DH. MKT., 181/49, Vesîka 1, 2, 3.

³⁰² BOA, DH. MKT., 2256/26.

³⁰³ BOA, Dahiliye Nezâreti Teşrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu (DH. TMIK.S.), 67/64, Vesîka 1, 2, 3.

³⁰⁴ BOA, DH. MKT., 2677/61, Vesîka 1, 2.

e) Tınaz Köyü

Tınaz köyü, Muhâcîr Taşköprü köyü sınırları içerisinde bir mahalle iken Tınaz bölgesinin büyümesi ve nüfusunun artması nedeniyle Muhâcîr Taşköprü köyünden ayrılarak ayrı bir birime –köye- dönüştürülmüştür. Konu ile ilgili olarak merkeze arz yapılmış (13 Ca 1317/19 Eylül 1899)³⁰⁵ ve alınan Şûrâ-yı Devlet kararı ve irâde-i seniyye ile uygulamaya geçilmiştir. (27 L 1317/28 Şubat 1900).³⁰⁶

f) Dırardere Köyü

Dırardere köyü aslen Batum muhâcîrlerinden olup Giresun'a yerleşmiş 28 hânenin Düzce'de bulunan Dırardere adlı bölgeye yerleşmesiyle kurulmuş bir köydür. 28 hâne toplam 100 kişiden meydana gelmektedir. Köyün adının da Dırardere olarak isimlendirilmesi için merkeze yazı yazılmıştır. (6 Za 1318/25 Şubat 1901).³⁰⁷

g) Dereli Köyü

Dereli köyünün Hacı Aliler köyüne ilhak edilerek idare edilmesi için Şûrâ-yı Devlet mülkiye dairesi tarafından karar alınmış ve yeni durum Harbiye, Mâliye ve Defter-i Hâkânî nezâretlerine tebliğ edilmiştir. (13 Teşrîn-i sâni 1324/26 Kasım 1908).³⁰⁸

h) Lazşerefiye Köyü

Lazşerefiye köyü sakinleri orijin olarak İçkale'den gelmişlerdir. Köye ilk iskan 1895 yılında yapılmış ve köyün adı Lazşerefiye olarak isimlendirilerek bölgeye 23 hâne yerleştirilmiştir. Bu hâneler toplam 73 kişiye tekabül etmektedir. Muhâcîrler Hopa kazasından getirmiş oldukları “tezâkir-i Osmânîye”yi de ilgili birimlere ileterek usul ve nîzâm çerçevesinde göç ettiklerini (nakl-i mekan) ortaya koymuşlardır. Köyün kuruluşu ile ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet dahiliye dairesi tarafından mazbata hazırlanarak ilgili birimlere takdim edilmiştir. (18 M 1313/11 Temmuz 1895).³⁰⁹

---

³⁰⁵ BOA, DH. MKT, 2248/69.

³⁰⁶ BOA, DH. MKT, 2311/124.

³⁰⁷ BOA, DH. MKT, 2454/75.

³⁰⁸ BOA, DH. MKT, 2677/61, Vesika 1, 2.

³⁰⁹ BOA, İ. DH., 1324/1313. M. 18, Vesika 1, 2.

i) Çerkes Serûh Efendi ve Hoca Köyleri

1909 yılına kadar Çerkes Seruh Efendi ve Hoca köyleri tek bir birim halinde iken alınan bir kararla iki ayrı birime dönüştürülerek ayrı ayrı idare edilmeye başlanmıştır. Birimlerin müstakilen idare edilmesi konusunda Harbiye Nezâreti'nin de onayı alınmıştır.(12 N 1327/27 Eylül 1909).³¹⁰

i) Akpınar Köyü

Osmanlı tebasından olan Portakalyan Agob Efendi'nin Akpınar köyünde tapulu 6 kıt'a (seksene sekiz atik dönüm) arazisi bulunmaktadır. Arazinin öşür bedelleri tespit edildikten sonra arazinin uygun yerlerinde mekteb ve karakol (karağol) yerleri oluşturmak ve arazinin arsaya dönüştürülerek bölgede bir mahalle oluşturulması konusunda çalışma yapılmıştır. Konu Şûrâ-yı Devlet tarafından da onaylanmıştır. (25 Za 1328/28 Kasım 1910).³¹¹

j) Osmâniye Mahallesi

Osmâniye mahallesi orijin olarak Akçakoca sınırları içerisinde bulunan Câhallı (Çuhalı) köyüne dayanmaktadır. Köy eskiden beri müstakilen idare edildiği halde köye resmi mühre sahip imam ve muhtar tayin edilmediği için köyde resmi bir teşkilat oluşturulamamıştır. Bununla beraber köyün bir başka köye ilhak edilerek idare edilme imkanı da bulunmamaktadır. Bu nedenle köye yeni bir isim -Osmâniye- adı verilerek, köy, Akçakoca nahiye merkezine ilhak edilmiş ve köy statüsünden tecrid edilerek mahalleye dönüştürülmüştür. Konu ile ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet tarafından karar alınmış, ayrıca bir irâde-i seniyye çıkarılmıştır. (1 Ca 1330/18 Nisan 1912).³¹²

k) Kurugöl Köyü

Kurugöl Akçakoca nahiyesi sınırları içerisinde bulunan bir yerdir. 1893-1894 yılında bölgeye Ordu kazası ahalisinden 69 kişiden ibaret 17 hâne yerleştirilmiş ve göçmenlere bölgede emlak ve arazi tedarik edilerek bir köy kurulmuştur. Köyün adı "Kurugöl" olarak tesmiye edilmiştir. Köyün, etrafındaki köylere ilhak edilerek müstakilen idare edilmesi benimsenmiş ve konu ile ilgili olarak, Kastamonu vilâyet merkezinden İstanbul'a arz yapılmıştır. Köyün Akçakoca'ya uzaklığı 4 saat, Düzce'ye 8 ve bölgenin eski

³¹⁰ BOA, DH. MUI, 15-2/6, Vesika 1-2.

³¹¹ BOA, DH. İD., Dosya No: 43/-1, Gömlek No: 17, Vesika 1, 2, 3.

³¹² BOA, İ. DH., Dosya No: 1493, Gömlek No: 1330. Ca/2, Vesika 1-2.

köylerinden olan Arabacı köyüne ise 2 saat uzaklığı bulunmaktadır. (16 C 1311-25 Aralık 1893/13 B 1311-20 Ocak 1894).³¹³

l) Efteniaçma Köyünün Nakli

Efteniaçma köyü 17 hânedan meydana gelmektedir. 17 hânedeki toplam 57 kişi bulunmaktadır. Köyün zemininin muhat bulunmaması ve son zamanlarda Aksu nehrinin mecrası değiştirilerek kış günlerinde köyü istila etmesi nedeniyle köyün hânelerini su basmıştır. Bu nedenle köyün orman içine kadar yayılmaması ve masrafları köy ahalisinden karşılanmak şartıyla, köy halkının, yarım saat uzaklıkta bulunan yüksek bir yerde Göksu ile Ak Deresi'nin birleştiği bölgeye geçişine izin verilmesi için merkeze arz yapılmış ve Şûrâ-yı Devlet tarafından gerekli mazbata hazırlanarak Padişaha arz edilmiştir. (19 Za 1330/30 Ekim 1912).³¹⁴

m) Gökçeğaç Nahiyesi Müdürlüğü'nün Lağvı

Gökçeğaç bugün Düzce ili Yığılca İlçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Köy Osmanlı döneminde bir süre nahiye olarak idare edilmiş daha sonra da Düzce kaymakamlığına ilave edilmiştir. Nahiye olduğu dönemde bölgeye merkezden hükümet konağı icar bedeli olarak aylık 32 kuruş tahsis edilmiştir. Ancak nahiyenin Düzce kaymakamlığına ilavesi nedeniyle daha sonra hükümet konağı icar bedeli kaldırılmıştır. 22 Teşrîn-i sâni 1304 (4 Aralık 1888) yılından itibaren Gökçeğaç nahiyesi lağvedilmiştir. (26 Z 1312/20 Haziran 1895).³¹⁵

Tablo 27: Düzce Kazasına Bağlı Köylerin İsimleri ve Merkeze Uzaklıkları (1925)³¹⁶

Sıra	Köy	Saat	Dakika
1	Metek		15
2	Uzunmustafa		15
3	Kiremitocağı		15
4	Azizmah Mergiç		45
5	Leylabey		45
6	Karacahacımusa		30
7	Sarayyeri	1	30
8	Arapçiftlik	1	

³¹³ BOA, İ. DH. 1310/1311. C. -22, Vesika 1-3./ BOA, DH. MKT, 171/50, Vesika 1-3.

³¹⁴ BOA, DH. İD., Dosya No: 144/-1, Gömlek No: 49, Vesika 1-5.

³¹⁵ BOA, DH.MKT., 386/86.

³¹⁶ Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rumi 1341, M. 1925, s. 341-347. Salnâmenin çevirisinde bulunan ve telaffuzu farklı olduğu düşünülen köy isimleri Düzce kadı sicilleri verileri doğrultusunda düzeltilmiştir.

Sıra	Köy	Saat	Dakika
9	Yeniciler	1	
10	Çam	1	
11	Hocaaliler	1	
12	Nalbantoğlu Yahyalar	2	
13	Kuyumcu Hacıali	1	30
14	Kazıkoğlu	2	
15	Kralpınar	1	30
16	Şeyh Hacıhatif	1	30
17	Çalurkıptı	1	
18	Musababa	2	
19	Tercümanhasanbey	2	
20	Bakraz	2	
21	Sallar	2	
22	Darıcı		30
23	Bekirci	1	
24	Ağa		45
25	Otluoğlu	1	
26	Muhâcîr Taşköprü	1	30
27	Tınaz	1	30
28	Ozanlar	1	15
29	Hacıahmedler	2	
30	Sebukoğlu	1	
31	Şıralık	1	
32	Naşhacıismail	1	
33	Çerkestaşköprü	1	30
34	Gürümamure	1	30
35	Küçük Ahmedağa	2	30
36	Mehmedbey	2	30
37	Develibesni	2	
38	Karaçalı HacıhasanEfendi	1	30
39	Çamnaz	1	
40	Büyükaçma	2	
41	Muradiyemengencik	2	
42	Kirvelimengencik	2	
43	Mustafağa	2	30
44	Paşormanıbrahimbey	1	30
45	Hatıphacıbrahim	3	
46	Şakuç	2	30
47	Melbuhoğlu	2	30

Sıra	Köy	Saat	Dakika
48	Gölormanıhacımusa	3	
49	Hacıbrahimbey	2	30
50	Amucahasanbey	2	15
51	Kavakbıçkı	4	
52	Derdinhedibey	4	
53	Çıyakbey	2	
54	Değirmenbaşımehmedbey	2	
55	Bey	2	
56	Bayramyeri	2	
57	Bayramzi	1	
58	Buzahmehmedbey	3	
59	Hacitalustanbey	3	
60	ŞuruhEfendi	2	
61	KöprübaşıömerEfendi	2	20
62	İhsâniye	1	30
63	Şaziye	1	30
64	Hadiye	2	
65	Islahiye	2	
66	Feyziye	1	30
67	Sultaniye	2	
68	Karaderehüseyinağa	1	30
69	Köprübaşıkürtler	3	15
70	Paşakonağı Ballica	3	
71	İstilli	1	30
72	Çerkeskaraköy	3	30
73	Ballica maa Kuşakçe	3	
74	Adaköy maa Hacikadirler	3	
75	Kahvelerbakı	3	
76	Aşağı Karaköy	3	
77	Yukarı Karaköy	3	
78	Yakabaşı (Yayakbaşı)	3	
79	Yakabaşıbaktı	3	
80	Elmacıkbişmaf	3	30
81	Hacıismail	3	
82	Kemberbakiosmaniye	3	
83	Kışla	4	
84	Selamlar	4	
85	Cumayeri	4	
86	Muhâcîrliyaka	4	

Sıra	Köy	Saat	Dakika
87	Örek maa Kalkı	5	
88	Yongalık maa Ardiç	5	
89	Soğuksu	5	
90	Bıçkıatik	6	30
91	Huccacbey	6	30
92	Şebâtbey	6	30
93	Hacimbey	6	30
94	Halilbey	5	
95	Hacıbatbey	6	
96	Dokuzdeğirmen	5	
97	Avlayat	4	
98	Karaçörtlen	5	
99	Kırkharman	5	
100	Mısırlık	5	
101	Sırtpınar	5	
102	Dededüzü	6	
103	Karadere	6	
104	Hamaycık	6	
105	Eğdil	6	
106	Ovazeyli	6	
107	Efteniimamlar	5	
108	Efteniaçması	5	30
109	Eftenikuyudüzü	6	
110	Hatkoy	6	
111	Hacıyakupbey	5	
112	YunusEfendi	6	
113	Hamamotlu	5	
114	Eftenialbusbey	6	
115	Kadifekale	7	
116	Çay	6	30
117	Hacisüleymanbey	6	30
118	Çilimli	3	
119	Çilimlikıptı	3	
120	Kuşoğlu	2	45
121	Topçular	2	30
122	Arabacı maa Tülekli	2	30
123	Hacıhasan maa hallık	2	30
124	Hasancılar	3	
125	GürcüHüseyinağa	3	30

Sıra	Köy	Saat	Dakika
126	Pırpırmustafa	3	
127	Hızardere	3	
128	Hatiphacıbacı	2	30
129	Sarımeşe	2	
130	Muhâcîrşeyhler	1	30
131	İshaklar	1	30
132	Fidanikürtler	1	
133	Üskübü	2	
134	Osmânîyeboşnak	2	
135	Kaymakçı maa Kadıoğlu	2	30
136	Çerkesaynalı	2	30
137	Orduluayna	3	
138	Aybaşılbusbey	3	15
139	Yaka	3	30
140	Osmancamalılar	3	10
141	Düğerdüzü	3	30
142	Lazsuncuk	3	30
143	Laztavuk	2	30
144	Lazyazlık	2	30
145	Lazşarkiye	2	
146	Lazhamidiye	3	30
147	Lazşekerpınar	3	
148	Hatip maa Ketenciler	2	30
149	Beçiyörükler	2	45
150	Vakıf	3	
151	Kemer	3	
152	Hayreti	3	30
153	Hasanlar	3	30
154	Nasırlı	3	30
155	Alaytura	3	45
156	Büyükpınarırum	5	
157	Akçaören maa Turnacı	5	30
158	Donmarul	5	3
159	Akyazı	2	30
160	Geriş	6	
161	Çakırlar	2	
162	Darıyeri-Abazahasan	4	30
163	Çele, Çimşir, Kaynaşlı	3	30
164	Saz	4	30

Sıra	Köy	Saat	Dakika
165	Çatalçam	5	40
166	Çakırsayvan	5	
167	Sığırlık	5	30
168	Bıçkıyanı	6	
169	Fasbey	4	30
170	Muradbey	5	
171	Darıyeri, Yörükler	3	
172	Dipsizgöl	5	
173	Çivit	2	
174	Muncurlu	2	30
175	Darıyeri, Mengencik	4	30
176	Çayırılı	9	
177	Ahmedciler	9	
178	Köse maa Heköy	9	
179	Redifler, Yağcılar	10	
180	Doğancılar	10	
181	Erşaklar	11	
182	Hacıyeri	11	
183	Sermi	10	
184	Şabanlar	10	
185	Kırıkdere	6	30
186	Çarcak, Sarıkaya	6	30
187	Yeniyerrum	6	30
188	Dibektaş	7	30
189	Hoşafoglu	7	30
190	İngeler	6	30
191	Dutlar	6	
192	Güneynaşlar	7	
193	Köseler, Tıraşlar	8	
194	Hocaoğlu	6	
195	Çamlı	7	
196	Yoğunpelit	16	
197	Feken	16	
198	Karakaş	15	
199	Hocaköy	15	
200	Köseler	15	
201	Hafilik	13	
202	Şeyh	15	
203	Hacılar	12	

Sıra	Köy	Saat	Dakika
204	Hürmüz	16	
205	Bekirler	13	

Harita 2 : Kastamonu Vilâyeti (1886)³¹⁷

³¹⁷ BOA, HRT. 1985.

Harita 3 : Düzce ve Köyleri³¹⁸

³¹⁸ BOA, HRT. 249.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜZCE'NİN SOSYAL DURUMU

Osmanlı Devleti'nde perakende köylerin uygun köylerle birleştirilmesi, hayvanların sayısının artması, ziraatın ve maârîfîn terakkisi ve tamimi açısından son derece gerekli görülmüştür.³¹⁹ Bu çerçevede 19. yüzyılda yönetsel alanda meydana gelen değişiklik ve özellikle mali gereksinimler nedeniyle köylerin bir kısmı “dîvân” adı verilen birliklere bağlanmıştır. Söz konusu dîvânlarda muhtar dîvân temsilcisi olarak görev yapmıştır.³²⁰

Birbirine yakın köyler için geliştirilen bu uygulama Düzce'de de uygulanmıştır. Nitekim Düzce temettûât defterleri içerisinde bulunan Akpınar dîvânı, Bakraz dîvânı, Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü, Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü), Bataklı dîvânı, Câlûr dîvânı, Darıyeri dîvânı, Efteni Bey dîvânı, Efteni İmamlar dîvânı, Eğerciler dîvânı, Karapınar dîvânı, Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler, Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler, Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı, Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler ve Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi'ne ait temettûât defterleri dîvân örgütlenmesi çerçevesinde organize edilmiştir.³²¹

Aynı dönemde Göynük kazasına ait temettûât defterleri incelendiğinde merkez ve kırdaki bulunan birimlerin köy ve mahalle olarak kaydedildiği görülecektir. Bu veri dîvân örgütlenmesinin henüz ülkenin tamamına yaygınlaştırılmadığını düşündürmektedir.³²²

A) NÜFUS

a) Düzce Nüfus İdaresi

1310-1334 yılları arasında Düzce nüfus idaresinde sadece bir memur ve bir kâtibin istihdam edilmesi teşkilatta ciddi bir ihtisaslaşmaya gidilmediğini göstermektedir.

1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) yıllarında Düzce nüfus memuru olarak İbrahim Hilmi Efendi adlı kişinin adı geçmektedir. Nüfus kalemi kâtibi ise 1310 (1892-93)

³¹⁹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 266, 267.

³²⁰ Çelik, *16-19. Yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, s.16.

³²¹ BOA, ML- VRD. TMT, Nr. 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470.

³²² Zeynel Özlü, *Tanzimât Döneminde Anadolu'da Kır ve Kent Hayatı (Bolu-Göynük Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2007.

yılında Ahmed Efendi iken ertesine sene Ahmed Efendi görevden alınmış ve yerine Süleyman Sırrı Efendi, 1314 (1896-97) yılında ise Mustafa Efendi atanmıştır.³²³

1900 tarihli bir vesîkadan bu tarihlerde Düzce’de Hacı Mehmed adında birisinin nüfus memurluğu yaptığı anlaşılmaktadır.(13 R 1318/10 Ağustos 1900). Hacı Mehmed Efendi zimmetine para geçirdiği gerekçesiyle yargılamaya tabi tutulmuş, yargılama sürerken yerine ilkönce geçici olarak daha sonra ise daimi olarak bir atama yapılmıştır. Geçici olarak Gerede Nüfus Kâtibi Mustafa Efendi tayin edilmiştir. 8 Mayıs 1316 (21 Mayıs 1900) tarihli bir tahrîrâtla da, 250 kuruş maaş tahsîsi ile Kırşehri (Kırşehir) hâpishânesinin eski müdürü Ali Nâfi’ Efendi asaleten tayin edilmiş, Mustafa Efendi de eski görevine geri dönüş yapmıştır. (13 R 1318/10 Ağustos 1900).³²⁴

Ali Nâfi’ Efendi aslen Batumlu olan Ahmed Efendi adlı bir kişinin oğludur. Ali Nâfi Bey 15 Teşrîn-i Evvel 1292 (27 Ekim 1876) yılında 250 kuruş maaş ile Varna Umum-ı Askeri Şâhâne Esvâb Eminliği’ne,³²⁵ 1312 yılı Mart (Mart-Nisan 1896) ayından itibaren İzmîd Sancağı Fırka-i Seyyaresi’ne,³²⁶ 7 Temmuz 1314 (19 Temmuz 1898) yılında 750 kuruş ücret ve 120 kuruş harcırah ile Kırşehri Sancağı Mecîdiye kazası aşar ihale memurluğuna, 29 Ağustos 1314 (10 Eylül 1898) yılında ise 350 kuruş maaş ile Kırşehir hâpishânesi müdürlüğüne tayin edilmiştir. (25 R 1318/22 Ağustos 1900).³²⁷

Ali Nâfi Bey görevinden ayrıldıktan sonra Düzce dışında bir başka kazaya yerleşmiş gözükmektedir.(12 Cemâziye’l-Âhir 1320/16 Eylül 1902).³²⁸

Tablo 28: Düzce Kazası Nüfus Kalemi Görevlileri (1310/ 1892-93)³²⁹

Nüfus Kalemi	
Memur	İbrahim Hilmi Efendi
Kâtib	Ahmed Efendi

³²³ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 475. /*Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194.

³²⁴ *BOA, DH. MKT.*, 2387/55. / *BOA, DH. MKT.*, 2390/23.

³²⁵ Bakınız: 24 R 1318 (21 Ağustos 1900) tarihli vesîka. *BOA, DH. MKT.*, 2392/36.

³²⁶ Bakınız: 23 R 1318 (20 Ağustos 1900) tarihli vesîka. *BOA, DH. MKT.*, 2391/78.

³²⁷ *BOA, DH. MKT.*, 2392/141.

³²⁸ İlgili vesîkalarda Ali Nâfi Bey İstanbul’a bir dilekçe-telgrafnâme göndererek Pazarköy kazası kaymakamının hânesini yıkmaya teşebbüs ettiğini (hedm ettiğini), kendisi ve köy muhtarının kaymakam tarafından hapsedildiğini bildirmiştir. Ancak yapılan tahkîkâtta Pazarköy’de böyle bir kişinin yaşamadığı ve telgrafın da Pazarköy’den çekilmediği tespit edilmiştir. *BOA, DH..MKT...*,556/40, Vesîka 1, 2, 3.

³²⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237.

Tablo 29: Düzce Kazası Nüfus Kalemi Görevlileri (1916)³³⁰

Nüfus Kalemi	
Memur	Ali Şefik Efendi
Kâtibi	İsmail Kazım Efendi

Tablo 30: Düzce Nüfus Dairesi Görevlileri (1925)³³¹

Nüfus Dairesi	
Memuriyet	Memurun Adı
Nüfus memuru	Kazım Bey
Kâtib	Şevket Efendi

b) Nüfus Sayımlarının Denetimi

Osmanlı Devleti ilk dönemlerden itibaren muhtelif amaçlarla sayımlar yapmıştır. Yapılan sayımlarda sayımın doğası gereği zor bir iş olması bazı olumsuzlukların olmasına neden olmuştur. Nitekim Düzce kazası Tahrîr-i Nüfus Komisyonu birinci azası olan belediye azasından Hacı Abdullah Efendi'nin azalık görevinden alınarak yerine bir başka kişinin aza olarak tayin edilmesi amacıyla komisyon tarafından bir mazbata hazırlanması ve bölge nüfus memuru Mustafa Efendi'nin sayım sırasında halka "hakaret ve darb" fillerinde bulunduğu ile ilgili olarak Abdullah Efendi tarafından Tahrîr-i Nüfus-ı Umûmiye Komisyonu'na bir telgraf çekilip nüfus sayımı ile ilgili bir tahkîkât yapılmasını istemesi üzerine Düzce'de yapılan nüfus sayımının sıhhati konusunda bazı şüpheler doğmuş ve konuyu aydınlığa kavuşturmak için bir soruşturma komisyonu kurulmuştur. Tahkîkât için Bolu Livası Tahrîrât Müdürü Düzce'ye görevlendirilmiştir. (29 Rebû'l-Âhir 1323/3 Temmuz 1905).

Yapılan tahkîkâta Mustafa Efendi'nin yanısıra tahrîr-i nüfus eski memuru Kamil Efendi, tahrîr-i nüfus kâtibi Münir Efendi, Sarı Meşe Muhtarı Süleyman Ağa vs. kişilerin ifadesi alınmıştır.

Mustafa Efendi kendisi ile ilgili iddia edilen hususları reddetmiş, Süleyman Ağa nüfus memuru Mustafa Efendi'nin sayım sırasında halka tahkirde bulunup bulunmadığı sorusuna böyle bir olayla karşılaşmadığını, ancak Mustafa Efendi'nin ölmek üzere olan bir

³³⁰ *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 257.

³³¹ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 351.

çocuğu kaydetmediğini ifade etmiş, Mustafa Efendi ile ilgili iddia edilen O'nun sayım sırasında mısır ticareti ile uğraştığı savını ise tamamen reddetmiştir.

Tahrîr-i nüfus kâtibi Münir Efendi (25 yaşında, mesleği kitâbet ve evli) ise Sarımeşe köyünde başlangıçta sayıma tabi tutulmayan bir kişinin sayım kapatıldıktan sonra kayıt evrakında arada bir yere dahil edildiğini, kişinin sayıma zamanında katılmaması nedeniyle Mustafa Efendi'nin sinirlenerek (hiddete gelerek) muhatabının kafasına vurduğunu (urduğunu), Karadere köyünde ise bir kişiyi “tekme ile urarak yere yatırdığını” vs. ifade etmiştir. Her ne kadar bu tür olayların cereyan ettiği ifade edilmiş ve Abdullah Efendi davanın kendi lehine sonuçlanacağını ümit ederek soruşturma açılmasını istemişse de soruşturma Abdullah Efendi aleyhine dönüşmüştür.Yapılan tahkîkât neticesinde Hacı Abdullah Efendi'nin sayım görevi yaptığı dönemde sayım için gidilen köylerin halkında bulunan alacaklarını tahsil ile uğraştığı bu nedenle sayım sırasında yapılan “tezkire-i Osmânî tahsîlâtı”nı sekteye (sektedar itmek) uğrattığı ve alacağı bulunan köylerde işini bırakıp mısır sattığı, izinsiz olarak her Pazar günü merkeze gidip birkaç gün burada kaldığı ve bu konularda kendisine defalarca uygun bir dille (lisân-ı münasib) uyarıda bulunulduğu halde bu davranışlarından vazgeçmediği tespit edilmiş ve görevden alınmasının doğru olacağı vurgulanarak, nüfus sayım komisyonuna belediyeyi temsilen bir başka üyenin atanmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Belediye başkanlığından gönderilen yazıda ise Hacı Abdullah Efendi ile ilgili olarak kendilerinin herhangi bir suistimale karşılaşmadıkları, bununla beraber (mea-heza) komisyon kararının saygıyla karşılandığı ifade edilerek Hacı Abdullah Efendi yerine atanacak uygun bir kişinin belediye azaları içerisinde bulunmadığı bu nedenle de tâlimât gereğince “belediyeden ‘aza bulunamadığı halde haricden münasib” bir kişinin tayin edilebileceği belirtilerek dışarıdan yeni bir üyenin atanmasının yolu açılmıştır. (27 Nisan 1321/10 Mayıs 1905).³³²

c) Düzce'nin Nüfusu

1- Avârizhâne Kayıtlarına Göre Kaza Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde olağanüstü durumlarda Dîvân-ı Hümâyûn'un kararı ve sultanın emri ile aynî ve nakdî olarak alınan vergiler avâriz-ı divâniye olarak adlandırılmıştır. Tanzîmât'tan itibaren kaldırılan bu vergiler, arazi veya iş sahibi nüfus göz önünde tutularak

---

³³² BOA, DH. MKT., 1014/13, Vesika 1-42.

avârizhâne denen itibârî hâne üzerinden alınmıştır.³³³ 16. yüzyılda devamlı hale getirilen bu vergi ile ilgili kayıtlar, 17. ve 18. yüzyıllardaki nüfus tahminlerinde kullanılmaktadır.³³⁴

1718'de Bolu ve kazalarının muteber olan nüzûl ve avârizhâne sayısı 2377,5 ve 2 sülüstür. Bu nüzûl ve avârizhâne kayıtları içerisinde Düzce'nin avârizhânesi 30 hâne 1,5 rub'u olarak gösterilmiştir.

Yapılan araştırmalara göre XVIII. yüzyılda Bolu Sancağı'nda 4 gerçek hânenin 1 avârizhâneye tekâbül ettiği tespit edilmiştir.³³⁵ Bu çerçevede Bolu Sancağı için tespit edilen avârizhâne değeri Düzce için baz alındığında (30,25*4=121) 121 vergiye tabi gerçek hâne ortaya çıkacaktır. Bu rakamın da yaklaşık % 10'unun (12 kişi) bekar olduğunu kabul edersek, geride kalan 109 gerçek hâneyi, ortalama hâne büyüklüğü olarak kabul ettiğimiz 5 rakamı ile çarptığımızda (109*5=545) 545 rakamına ulaşılacaktır. Bu rakama bekar olduğunu tahmin ettiğimiz 12 kişiyi ilave ettiğimizde rakam 557'ye çıkacaktır. 557 rakamına askeri sınıf mensubu ve birden fazla eşle evli olması olası olan veya aile nüfusu beşten fazla olan kişiler de dahil edildiğinde Düzce nüfusu ortalama 600 kişi civarına tekâbül etmektedir. (1718).³³⁶

2- Temettûât Kayıtlarına Göre Kaza Nüfusu

Düzce nüfusu, 1260-61/1844-45 yıllarını kapsayan temettû sayımlarında 886 Müslüman hânedan oluşmaktadır. Bu verilere göre kent nüfusunun ortalama 4430 civarında olduğu söylenebilir.

Görüleceği üzere 18. yüzyıl başlarında Düzce kazasının ortalama nüfusu 600 civarında iken 126 yıl sonra nüfus ortalama 4430 kişiye çıkmıştır.

Düzce nüfusu içerisinde dikkati çeken gruplardan birisi de Kürd Şeyh Bezenli aşiretidir. Aşiret Haymana kökenli olup, aşirete mensup Seyyid Hacı Ali, Seyyid Yusuf, Seyyid İsmail ve Seyyid Hacı Mahmud adlı kişilerin verdiği bir arzuhalden aşiretin Düzce ve Üskübü'ye

---

³³³ Mübahat Kütükoğlu, “Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi İâne-i Cihâdiyye”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s.145.

³³⁴ Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, Yaşar Baş, *Darinde Tarihi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları İstanbul, 2002, s. 233. / Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, Ankara 1995, s. 149.

³³⁵ Hüseyin Sarı, Şer'iyye Sicillerinde Mudurnu Sosyal-Kültürel-Askeri Durum, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 1994, Nüfus Bölümü.

³³⁶ 1817 yılına ait bir belgede Üskübü merkezi ile adı belirtilmeyen 4 adet köy ve Konrapa Kazası'na bağlı Darıyeri ile adı belirtilmeyen 3 adet köyün 46 adet avâriz ve nüzûlhânesinin bulunduğu, Düzce (namı diğer Konrapa) kazasının ise Karapınar ve Bakraz vs. 17 adet köyünün 29,5 ve 1,5 rubu avâriz ve nüzûlhânesinin olduğu belirtilmiştir. (24 Safer 1232/13 Ocak 1817). *BOA, C. ML...*, 3157.

1790'larda geldiği³³⁷ anlaşılmaktadır. Aşiretin yılda 650 kuruş maktû malı (geliri) olup, bu gelir “ber vech-i mâlikâne” Süleyman Feyzi adlı kişiye tevdi edilmiştir.

Aşiret mensupları yükümlü oldukları vergilerini ödedikleri halde Düzce ve Üskübü ayanları tarafından kendilerinden zaman zaman bazı yeni vergiler istenmesi adı geçen seyyidlerin aşiret adına bir dilekçe vermelerine neden olmuştur. Dilekçede aşiret mensuplarının mağdur edilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması ve aşiret içerisindeki Peygamber soyundan gelen seyyidlerden sahîh-i neseb olanların kendi namlarına besledikleri koyunlardan 150 koyuna kadar herhangi bir vergi alınmaması vurgulanmıştır. (8 R 1246/26 Eylül 1830).³³⁸

Tablo 31: Temettûât Verilerine Göre Kaza Nüfusu (1844)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Nüfus
Akpınar dîvânı	41	205
Bakraz dîvânı	12	60
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	230
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	145
Bataklı dîvânı	63	315
Câlûr dîvânı	108	540
Darıyeri dîvânı	150	750
Efteni Bey dîvânı	73	365
Efteni İmamlar dîvânı	83	415
Eğerciler dîvânı	39	195
Karapınar dîvânı	18	90
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	66	330
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	365
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	185
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	240
Toplam	886	4430

3- Sâlnâmelere Göre Kent Nüfusu

Düzce kazası Akçakoca ve Yığılca nahiyeleriyle beraber 227 aded köyden meydana gelmektedir. Merkez köylerden 181 adedi merkez kazaya, 30'u Akçakoca'ya, 16'sı ise Yığılca nahiyesine bağlıdır. Düzce kazasının kuzeyinde bulunan Üskübü kasabası 200 hâneli bir köy merkezidir. Bugün (1334/1916) 4 mahalleden ibaret bir muhtarla idare

³³⁷ Belgede aşiretin, 1246 (1830-31) yılından yaklaşık 30-40 yıl önce Düzce'ye geldiği belirtilmektedir.

³³⁸ BOA, C. ML., 4435, Vesika 1, 2, 3.

edilmekte ise de geçmişte kaza merkezi olan Gümüşova, yerli halkı ve muhâcîrlerin köylerinden ibaret 15 kadar muhtarlıkla idare edilmektedir.³³⁹

1311 tarihli Kastamonu vilâyeti Salnâmesi'ne göre Düzce'de toplam 7582 hâne bulunmakta olup, bu hânelerde 31876 kişi yaşamaktadır. Düzce'nin nüfusunun bu kadar kesif görünmesinin nedeni Akçakoca ve Üskübü bölge nüfuslarının da buraya dahil edilmesidir. Bu hâneler içerisinde sadece 62 hânenin (103 kişi) gayri Müslimlere ait olması Düzce'de İslam kimliğinin ağırlığını göstermesi açısından önemli bir olgudur.³⁴⁰

1310-1311 (1892-94) tarihli salnâmelere göre Düzce'de toplam 130 köy mevcuttur.³⁴¹ 1314 (1896-97) tarihli salnâmeye göre Düzce'de 146 aded köy ve bu köylerde 6902 hânedeki 38406 nüfus yaşadığı tespit edilmiştir. Nüfusun 1311-1314 yıllarında 31876 kişiden 38406 kişiye yükselmesi bölgeye yapılan göçlerle ilgilidir.

1314 (1896-97) yılı salnâmesinde adı geçen köylerden Şerefiye, Cedidiye, Hamidiye ve Nusreddin köyleri sicillerde kent merkezinde bulunan mahalleler olarak geçmektedir. Bu yerlerin salnâmeler de köy olarak nitelendirilmesi ilgili dönemde kırsal niteliklerinin daha ağır bastığını göstermektedir.³⁴²

1334 (1916) tarihine gelindiğinde bölgeye muhtelif yerlerden bir çok göçmenin yerleştirildiği görülmektedir. Hatta ilgili salnâmede bölge her milletten insanın yaşaması nedeniyle, nüfus bakımından “Sefîne-i Nuh”a benzetilmiş ve Düzce'nin genel nüfusu 69.160'a ulaşmıştır³⁴³.

Nüfus 1925 yılına ait salnâmede millet olarak Türk, Çerkes, Abaza, Tatar, Kürd, Laz, Gürcü ve Boşnak gibi muhtelif milletlerden oluşmaktadır. Bunların toplam nüfusu 25.367'si erkek, 27.263'ü de kadın olmak üzere toplam 52.630 kişidir.³⁴⁴

Görüldüğü gibi nüfus 1925 yılında, 1906-1907 tarihlerine göre 16530 kişi daha azdır. Bunun muhtemel nedeni ağırlıklı olarak diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi Düzce'de de birçok kişinin savaşlarda şehit düşmesidir.

---

³³⁹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 255.

³⁴⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

³⁴¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241./*Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 479

³⁴² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 335-339.

³⁴³ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

³⁴⁴ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 362.

Tablo 32: 1311 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce Nüfusu³⁴⁵

Nüfusun Niteliği		Hâne	Nüfus	Toplam
Müslüman	Müslüman Erkek	7520	16393	31773
	Müslüman Kadın		15380	
Gayri Müslim	Gayri Müslim erkek	62	78	103 ³⁴⁶
	Gayri Müslim kadın		25	
Toplam		7582	31876	31876

Tablo 33: 1314 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce Nüfusu (1896-97)³⁴⁷

Köyün Adı	Hâne Sayısı	Nüfusu
Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyü	150	1050
Çele köyü	95	520
Yörükler köyü	65	330
Mengencik köyü	12	58
Kâs Bey köyü	20	140
Sâz köyü	36	252
Süleyman Bey köyü	85	581
Bey dîvânında Ahmed Ağa namı diğer Mustafa köyü	27	142
Amuca (Amca) Hasan Bey köyü	36	214
Yukarı Bey köyü	98	601
Değirmenbaşı'nda Mehmed Bey köyü	21	131
Muradiye köyü	42	240
Suğbalı ? meâ Çerkes köyü	51	306
Cividde Nağı köyü	27	135
Büyük Açma köyü	55	275
Paşa Ormanı'nda İbrahim Bey köyü	60	275
Hampinaz köyü	57	342
Çıyak Bey köyü	48	336
Sekerci köyü	62	375
Darıcı köyü	55	327
Karaçalı'da Hacı Hasan Efendi köyü	55	230

³⁴⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

³⁴⁶ Salnâmede gayri Müslim nüfus toplamı yanlışlıkla 117 kişi olarak gösterilmiştir. *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

³⁴⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 335-339.

Köyün Adı	Hâne Sayısı	Nüfusu
Develi'de Besni köyü	57	242
Biramzi (Bayramzi)köyü	34	154
Balıca köyü	59	295
Merhûm Hatib Hacı İbrahim Efendi köyü	48	294
Melbuh Oğlu köyü	53	167
Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyü	58	289
Hatib Hacı İbrahim Efendi köyü	54	275
Göl Ormanı'nda Hacı Musa köyü	46	223
Hoca Oğlu köyü	42	326
Bataklı'da Karaköy Karyesi	40	120
Hacı Talustan Bey köyü	63	441
Bataklı'da Ebuzah Mehmed Efendi köyü	49	242
Küçük Mehmed Bey köyü	97	965
Küçük Ahmed Bey köyü	32	76
Hacı Ahmedler köyü	67	405
Çiftlik köyü	32	96
Eğerciler'de Ozanlar köyü	119	654
Otluoğlu köyü	28	81
Âğa köyü	12	61
Muhâcîr Taşköprü köyü	78	508
Köprübaşında Ömer Efendi Aşağı mahalle köyü	118	590
Paşa Konağı köyü	86	489
Köprübaşı'nda Aşiretler köyü	29	185
İstilli köyü	44	220
Efteni'de Hatkoy köyü	47	235
Efteni İmamlar köyü	48	110
Efteni Bey Abazalar Taşlık köyü	57	342
Çayköy Karyesi	22	125
Hacı Yakub Bey köyü	48	130
Hacı Süleyman Bey köyü	32	85
Sarıdere köyü	36	65
Yakabaşı köyü	29	145
Elmacık'da Pişmâf köyü	89	445
Hacı İsmail köyü	26	79

Köyün Adı	Hâne Sayısı	Nüfusu
Yonkalık köyü	23	84
Hicâc Bey köyü	105	612
Reşid Bey köyü	50	123
Ğubâr Süleyman namı diğer Hâcim Bey köyü	42	164
Abaza Hacı Bât Bey köyü	116	560
Bıçkı-yı Atık köyü	96	412
Halil Bey köyü	83	408
Kışla köyü	61	427
Muhâcîr Yaka köyü	23	186
Ordu Muhâcîrleri köyü	27	162
Aşağı Avlıyan köyü	21	126
Çâlyâk köyü	20	112
Adaköy Karyesi	27	133
Yeniköy Karyesi	23	161
Topçular köyü	27	160
Hasancılar köyü	42	294
Fidani'de Kuşoğlu köyü	18	100
Pırpır Kuyu köyü	108	648
Vakıf'da Kaymakçı köyü	28	168
Çerkes Aynalı köyü	46	212
Laz Suncuk köyü	22	132
Şeyhler namı diğer Fidani Muhâcîrleri köyü	28	144
Şekerpınarı köyü	20	110
Tavuk köyü	27	162
Üskübü köyü	143	885
Çerkes Taşköprü köyü	65	305
Kiremid Ocağı köyü	22	123
Karaca Kenarında Hacı Musa köyü	27	135
Kazık Oğlu İshak köyü	43	258
Soğuksu köyü	45	132
Örek köyü	28	155
Çörek köyü	26	182
Yeni Muhâcîrler köyü	28	134
Hatib Hacı Bâçu köyü	39	230

Köyün Adı	Hâne Sayısı	Nüfusu
Hacı Kadirler köyü	25	126
Yukarı Karaköy Karyesi	66	442
Arabacı köyü	38	238
Çilmi köyü	46	276
Gürcü Hüseyin köyü	19	102
Kürtler köyü	20	163
Karaçörtlen köyü	18	108
Sarımeşe köyü	26	163
Geride? Ballar köyü	25	156
Aynalı'da Ordulu köyü	62	312
Aybaşı köyü	33	98
Laz Hamidiye köyü	64	314
Yazlık köyü	20	174
Sarayyeri köyü	39	203
Aziziye köyü	37	231
Uzun Mustafa köyü	41	233
Beslân Bey köyü	31	155
Beyciler köyü	90	450
Çayköy Karyesi	20	132
Hatibli köyü	36	152
Akçeören köyü	23	87
Hoşafıoğlu köyü	42	235
Ahmedciler köyü	27	181
Çırak ? köyü	21	116
Redipler köyü	47	291
Sermi? köyü	38	291
Kiriş köyü	27	131
Kazık Hacı Mustafa köyü	84	557
Nalband Oğlu köyü	82	425
Sallar köyü	24	173
Kıral Pınarı köyü	25	125
Hacı Aliler köyü	62	320
Hacı Atıf köyü	55	248
Şertuk köyü	41	331

Köyün Adı	Hâne Sayısı	Nüfusu
Metek köyü	59	350
Şerefiye köyü	53	411
Câmi-i Kebir köyü	45	281
Laz Şerefiye köyü	22	132
Beçi köyü	65	433
Nasırlı köyü	48	296
İğneler köyü	32	123
Naaşlar köyü	36	212
Köseler köyü	21	96
Hacı Yeri köyü	52	318
Karık köyü	39	282
Abdal köyü	24	112
Çakırlar köyü	51	245
Kuyumcu Hacı Ali köyü	43	157
Bakraz köyü	84	571
Musa Baba köyü	23	161
Kıptîler köyü	20	140
Dereli köyü	71	410
Sebukoğlu köyü	65	381
Nâş Hacı İsmail köyü	43	258
Nusreddin köyü	62	310
Cedidiye köyü	41	220
Hamidiye köyü	64	410
Toplam	6902	38406

Tablo 34: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de Nüfusun Dini Açından Dağılımı
(1916)³⁴⁸

Nüfusun Dini Açıdan Dağılımı	Miktarı	Genel Nüfusa Oranı
Müslüman	58755	84,96%
Hristiyan	10405	15,04%
Toplam	69160	100,00%

³⁴⁸ Genel nüfus yanlışlıkla 60.200 olarak gösterilmiştir. *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

Tablo 35: 1334 Tarihli Sâlnâme'ye Göre Düzce'de İslam Nüfusu (1916)³⁴⁹

Müslüman Orijinli Halkların Nüfusu	Miktarı	Müslüman Nüfusa Oranı	Genel Nüfusa (Müslim Ve Gayri Müslim Beraber) Oranı
Türk	24723	42,08%	35,75%
Çerkes	9813	16,70%	14,19%
Abaza	6914	11,77%	10,00%
Rumeli Muhâcîri	4891	8,32%	7,07%
Tatar	1242	2,11%	1,80%
Kürd	747	1,27%	1,08%
Laz ve Gürcü	3225	5,49%	4,66%
Ordulu	6405	10,90%	9,26%
Boşnak	90	0,15%	0,13%
Kıptî Müslüman	705	1,20%	1,02%
Toplam Müslüman Nüfusu	58755	100,00%	84,96%

Tablo 36: 1334 Tarihli Sâlnâme'ye Göre Düzce'de Hıristiyan Nüfusun Dağılımı (1916)³⁵⁰

Hıristiyan Nüfus	Toplam	Hıristiyan Nüfusun Kendi İçinde Dağılımı
Rum	822	7,90 %
Ermeni	583	5,60 %
Diğer	9000	86,50 %
Toplam	10405	100,00 %

4- Cizye Kayıtlarına Göre Gayrimüslim Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde cizye mükelleflerin mali durumlarına göre üç kategori üzerinden alınmıştır. Zenginlerden (âlâ) gayri müslimîn atlı olarak kendisiyle birlikte savaşa birini götürmesi karşılığı, orta hallilerden (evsât) atlı olarak yalnız iştiraki karşılığı ve fakirlerden (ednâ) yaya olarak savaşa katılma karşılığı olarak alınmıştır. Bu üç kategoriden en büyük orana sahip olan bölüm evsât olan kısımdır. Cizye işleriyle Cizye Muhasebesi Kalemi ilgilenmiştir. Her yıl Muharrem ayında burada cizye bohçaları hazırlanıp toplayacak olanlara teslim edilerek ilgili birimlere gönderilmiştir. Tanzimâtla bütün tebanın eşitliği kabul edildikten sonra 10 Mayıs

³⁴⁹ Salnâmede Müslümanların toplam nüfusu yanlışlıkla 58.795 olarak hesaplanmıştır. *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

³⁵⁰ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

1855 tarihli bir irâde ile gayri Müslimlerin Müslümanlar gibi askerlik görevini yapmaları kabul edilerek cizye kaldırılmışsa da bir süre sonra askerlik yapma keyfiyeti memnuniyetsizliğe neden olduğundan cizye yerine bir bedel konmuştur. 1909’da ise bedel kaldırılarak yeniden askerlik mecburiyeti getirilmiştir.³⁵¹

1184 (1770-1771) yılında İbrahim Ağa ve Yusuf Ağa tarafından Bolu Sancağı’nda sancak içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin sayımı yapılmıştır. Yapılan sayımda Bolu Sancağı’nda 282 orta, 100 düşük ve 13 de yüksek olarak nitelendirilen cizye yükümlüsü tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi sancak içerisindeki gayri Müslimlerin % 71’i orta gelir, % 25’i düşük gelir, % 3’ü de yüksek gelir seviyesine sahiptir.³⁵² Bu çerçevede Düzce’de de toplam 10 cizye yükümlüsü tespit edilmiştir. Bunun 7’si orta, 3’ü düşük olarak nitelendirilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin gelir seviyesine göre yaptığı bu tasnife istinaden Düzce’de yaşayan bu gayri Müslimlerin 7’sinin orta gelir, 3’ünün ise düşük gelir düzeyine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Düzce’de yüksek gelirli gayri Müslime rastlanmamıştır. Gayri Müslimler devlete toplam 57 kuruş mâl-ı cizye ödemiştir.

Tablo 37: Ödeme Gücüne Göre Düzce ve Civar Kazalarda Yaşayan Cizye Mükellefleri (1770-1771)

Yerleşim Yeri	Evsât	Ednâ	Ala	Mâl-ı Cizye (kuruş)
Düzce	7	3		57
Üskübü	10	2		68
Akçakoca	9	1		59 kuruş 10 pâre
Alaplı	4			24
Ereğli	38	5	6	272,5
Ereğli	25	7		167
Devrek	38	24		310
Bolu Merkezi	123	42	7	1000
Gerede	28	16		237
Toplam	282	100	13	2194,75

5- Düzce’de Doğum, Ölüm ve Nakil Olayları

1251 yılı Receb (Ekim/Kasım 1835) ayı başından Zi’l-Hicce (Mart/ Nisan 1836) ayının sonuna kadar olan dönemde Düzce’de 55 doğum, 35’de vefat olayı gerçekleşmiştir.

³⁵¹ Kütükoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, s. 533-534.

³⁵² BOA, MAD. d., 3505, s. 25.

Bakras dîvânı 83 nolu hânedede yaşayan Kuşcu oğlu ailesi aynı dönemde bir ölüm haberiyle sarsılırken, bir doğum haberiyle de sevinmiştir. Nitekim aynı aileye mensup Kebir Osman bin Sunullah'ın doğan çocuğu Ahmed 5 S 1251'de (2 Haziran 1835) vefat etmiş, 15 B 1251'de (6 Kasım 1835) ise Kuşcu oğlu Kebir Osman bin Sunullah'ın Mahmud adlı oğlu doğmuştur.

Tablo 38: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi'l-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce'de Meydana Gelen Doğum Olayları³⁵³

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Şahinciler dîvânı	İmam Molla İsmail'in oğlu Küçük Mustafa'nın Halil adlı oğlu olmuştur.	Doğum	6 Ra 1251(2 Temmuz 1835)	103
Yukarı Oymak dîvânı	Kemter oğlu Büyük İbrahim'in Mehmed Ali adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	27 Ra 1251(23 Temmuz 1835)	22
Yukarı Oymak dîvânı	Tatar oğlu Madru' Ali'nin büyük oğlu Mehmed'in oğlu Mehmed Ali doğmuştur.	Doğum	26 Za 1251(14 Mart 1836)	45
Yukarı Oymak dîvânı	Arab oğlu İbrahim'in kardeşi ..... 'nin oğlu Ali doğmuştur.	Doğum	27 Ra 1251(23 Temmuz 1835)	180
Aşağı Oymak dîvânı	İbrahim oğlu Kebir Hasan'ın oğlu Hasan doğdu	doğum	N 1251(Aralık-Ocak/1835-1836)	5
Aşağı Oymak dîvânı	Kılıccı oğlu Tavid (Uzun) İlyas'ın oğlu Şakir doğdu.	Doğum	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	14
Aşağı Oymak dîvânı	Karabıçak oğlu Hasan'ın kardeşi Mustafa'nın oğlu Tahir doğdu.	Doğum	28 Ra 1251(25 Temmuz 1835)	50
Aşağı Oymak dîvânı	Karabıçak oğlu Köse İbrahim'in oğlu Receb doğmuştur.	Doğum	22 Ra 1251(18 Temmuz 1835)	51
Aşağı Oymak dîvânı	Hasan oğlu Halil'in oğlu İsmail'in Mehmed ve Mustafa adlı iki doğmuştur.	Doğum	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	74
Aşağı Oymak dîvânı	Poyraz oğlu Ahmed'in oğlu Hasan'ın oğlu Halil doğmuştur.	Doğum	6 Ra 1251 (2 Temmuz 1835)	89
Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu Memiş'in oğlu Halil'in Ali adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	21 S 1251(18 Haziran 1835)	2
Akpınar dîvânı	Memiş oğlu Selim bin Memiş'in Ali adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	20 S 1251(17 Haziran 1835)	25
Akpınar dîvânı	Finemli (Feynemli) oğlu Mustafa bin Ali'nin oğlu Mustafa doğmuştur.	Doğum	21 L 1251(9 Şubat 1836)	31

³⁵³ BOA, KK, 6353.

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Akpınar dîvânı	Koca Osman oğlu İlyas bin Ali'nin Hasan adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	25 L 1251(13 Şubat 1836)	40
Akpınar dîvânı	Hâbe oğlu Abdullah bin Ömer'in Şakir adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	26 L 1251(14 Şubat 1836)	50
Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu Ali'nin Ali adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	22 L 1251(10 Şubat 1836)	94
Beyciler dîvânı	Sabık (eski) Ayan Tahir'in ammisi (amcası) oğlu Abdullah bin Memiş'in İbrahim adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	7 Z 1251(25 Mart 1836)	9
Bakras dîvânı	Çakır oğlu Kebir Abdullah bin Hasan'ın Abdurrahman adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	8 Z 1251(26 Mart 1836)	26
Bakras dîvânı	Kuşçu oğlu Kebir Osman bin Sunullah'ın Mahmud adlı çocuğu doğmuştur.	Doğum	15 B 1251(6 Kasım 1835)	83
Bey dîvânı	Hatib oğlu Kebir Ali'nin kayını Kebir Mustafa bin İbrahim'in oğlu Hasan doğmuştur.	Doğum	18 Ra 1251(14 Temmuz 1835)	63
Bey dîvânı	Molla Mehmed oğlu Kebir Ahmed bin Ali Hasan adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	17 Ra 1251(13 Temmuz 1835)	111
Bey dîvânı	Karanlık oğlu Kebir İbrahim bin Ali'nin Tahir adlı oğlu dünyaya gelmiştir.	Doğum	16 Ra 1251(12 Temmuz 1835)	117
Bey dîvânı	Gösterişli oğlu Kebir Mehmed'in kardeşi Kebir Mustafa'nın Raşid adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	18 Ra 1251(14 Temmuz 1835)	134
Bey dîvânı	Emir Ahmed oğlu Kebir Mehmed bin Ahmed'in Arif adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	16 Ra 1251(12 Temmuz 1835)	156
Câlûr dîvânı	İyneci (Eyneci) oğlu Kebir İbrahim'in kardeşi Kebir Ömer'in oğlu Ahmed doğmuştur.	Doğum	17 S 1251(14 Haziran 1835)	130
Câlûr dîvânı	Traş Mehmed'in oğlu Halil doğmuştur.	Doğum	10 Z 1251(28 Mart 1836)	133
Câlûr dîvânı	Darıcı oğlu Kebir Ahmed'in oğlu İbrahim doğmuştur.	Doğum	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	246
Câlûr dîvânı	Kural oğlu Ömer'in oğlu Sağır Mehmed'in oğlu Ahmed doğmuştur.	Doğum	15 Ra 1251(11 Temmuz 1835)	335
Câlûr dîvânı	Kural oğlu Ömer'in kardeşi Feyzullah'in oğlu Ömer doğmuştur.	Doğum	14 Ra 1251(10 Temmuz 1835)	338
Eğerciler dîvânı	Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hasan bin Ahmed'in oğlu Mustafa doğmuştur.	Doğum	14 N 1251(3 Ocak 1836)	2
Eğerciler dîvânı	Molla oğlu Kebir Sâlih bin Ahmed'in oğlu Feyzi doğmuştur.	Doğum	7 Z 1251(25 Mart 1836)	27
Eğerciler dîvânı	Emir oğlu Kebir Seyyid Hamed bin Osman'ın oğlu Hüseyin doğmuştur.	Doğum	20 N 1251(9 Ocak 1836)	36

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Eğerciler dîvânı	Etmekçi oğlu Kebir Abdullah bin Hüseyin'in oğlu İsmail doğmuştur.	Doğum	3 N 1251(23 Aralık 1835)	64
Eğerciler dîvânı	Derilci (Verilci) oğlu Kebir Halil bin Halil'in oğlu Mustafa doğmuştur.	Doğum	22 N 1251(11 Ocak 1836)	78
Eğerciler dîvânı	Beygirci oğlu Kebir Mustafa bin Mustafa'nın oğlu Abdullah doğmuştur.	Doğum	25 N 1251(14 Ocak 1836)	99
Eğerciler dîvânı	Mehrâm oğlu Kebir Ahmed bin Ali'nin Ali adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	16 Ra 1251(12 Temmuz 1835)	107
Eğerciler dîvânı	Bozbıyık oğlu Kebir İbrahim bin Ali'nin oğlu İbrahim doğmuştur.	Doğum	21 N 1251(10 Ocak 1836)	146
Eğerciler dîvânı	Gemici oğlu Kebir Sâlih bin Halil'in oğlu Mustafa doğmuştur.	Doğum	10 N 1251(30 Aralık 1835)	169
Bataklı dîvânı	Kocabıyık oğlu Kebir Osman'ın oğlu Sağır Mehmed'in oğlu Mahmud doğmuştur.	Doğum	19 S 1251(16 Haziran 1835)	12
Bataklı dîvânı	Dikkulak oğlu Kebir Mehmed bin Osman'ın oğlu Mehmed doğmuştur.	Doğum	18 Ra 1251(14 Temmuz 1835)	46
Bataklı dîvânı	Sarı Ömer oğlu Kebir Ali bin Mehmed'in oğlu Ali doğmuştur.	Doğum	16 Ra 1251(12 Temmuz 1835)	61
Bataklı dîvânı	Hacı Osman oğlu Köse Hasan bin Osman'ın Hüseyin adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	7 N 1251(27 Aralık 1835)	95
Bataklı dîvânı	Sarı oğlu Kebir Feyzullah'ın oğlu Hüseyin doğmuştur.	Doğum	Gurre N 1251(21 Aralık 1835)	105
Virancık Alağı dîvânı	Uzun Hasan oğlu Kebir Mustafa'nın kardeşi Ahmed'in oğlu Ahmed doğmuştur.	Doğum	7 Z 1251(25 Mart 1836)	7
Virancık Alağı dîvânı	Küçük Ali oğlu Kebir Hasan bin Ali'nin Mehmed Ali adlı oğlu doğmuştur.	Doğum	27 Ra 1251(23 Temmuz 1835)	29
Virancık Alağı dîvânı	Kesim oğlu Kebir Abdullah'ın kardeşi Kebir Sâlih'in oğlu Mustafa doğmuştur.	Doğum	7 Ra 1251(3 Temmuz 1835)	42
Virancık Alağı dîvânı	Sarı Halil oğlu Kebir Mehmed bin Mehmed'in oğlu Mehmed doğmuştur.	Doğum	28 Ra 1251(24 Temmuz 1835)	75
Muncurlu köyü	Kebirim oğlu Osman bin Osman'ın oğlu Ali doğmuştur.	Doğum	Gurre Ra 1251(27 Haziran 1835)	1
Muncurlu köyü	İmam oğlu Kebir İbrahim bin Mustafa'nın oğlu Bayram doğmuştur.	Doğum	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	29
Muncurlu köyü	Koca İmam oğlu Süleyman'ın oğlu Selim'in oğlu Ali doğmuştur.	Doğum	16 Ra 1251(12 Temmuz 1835)	40
Efteni dîvânı	Karhâneci oğlu Kebir İbrahim'in kardeşi Kebir	Doğum	26 Ra 1251(22	24

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Yukarı Oymak	Mehmed'in oğlu Mehmed doğmuştur.		Temmuz 1835)	
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Koca İbrahim oğlu Kebir Mustafa bin Halil'in oğlu Osman doğmuştur.	Doğum	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	4
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Laz oğlu Abdullah'in oğlu Kebir Halil'in oğlu Mehmed doğmuştur.	Doğum	22 Ra 1251(18 Temmuz 1835)	95
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Gemici oğlu Kebir Ahmed bin Ahmed'in oğlu Ali doğmuştur.	Doğum	22 Ra1251(18 Temmuz 1835)	230
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Molla oğlu Kebir Mustafa bin Mehmed'in oğlu Ahmed doğmuştur.	Doğum	23 Ra 1251(19 Temmuz 1835)	240

Tablo 39: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi'1-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce'de Meydana Gelen Vefat Olayları³⁵⁴

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Yukarı Oymak dîvânı	Hatib oğlu Ömer'in büyük oğlu Ali'nin oğlu Tahir vefat etmiştir.	vefat	20 Ra 1251(16 Temmuz 1835)	30
Yukarı Oymak dîvânı	İsa oğlu Mehmed'in küçük oğlu Mustafa vefat etmiştir.	vefat	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	95
Yukarı Oymak dîvânı	Gazi oğlu Kebir Mehmed bin İsmail vefat etmiştir.	vefat	21 Ra 1251(17 Temmuz 1835)	186
Aşağı Oymak dîvânı	Kara Hüseyin oğlu Kebir Hüseyin'in doğan çocuğu vefat etmiştir.	vefat	10 Ra 1251(6 Temmuz 1835)	162
Aşağı Oymak dîvânı	İbrahim oğlu Kebir Mehmed vefat etti.	Vefat	15 L 1251(3 Şubat 1836)	208
Karapınar dîvânı	Hacı Keleş oğlu Abdurrahman'in doğan çocuğu Mehmed vefat etmiştir.	vefat	26 L 1251(14 Şubat 1836)	1
Akpınar dîvânı	Molla Mahmud oğlu Mustafa'nın oğlu Sağır (küçük) Mustafa vefat etmiştir.	vefat	16 S 1251(13 Haziran 1835)	59
Beyciler dîvânı	Çıbıkcı oğlu Kebir Hacı Yahya bin Mustafa vefat etmiştir.	vefat	12 Ra 1251(8 Temmuz 1835)	10
Bakras dîvânı	Hasan oğlu Kebir İsmail'in kardeşi sağır Ahmed'in doğan çocuğu Halil vefat etmiştir.	vefat	15 Ra 1251(11 Temmuz 1835)	50
Bakras dîvânı	Kuşcu oğlu Kebir Osman bin Sunullah'in doğan çocuğu Ahmed vefat etmiştir.	vefat	5 S 1251(2 Haziran 1835)	83
Bakras dîvânı	Kuşcu oğlu Osman'ın oğlu Sağır Halil vefat etmiştir.	vefat	15 ... 1251(1835/1836)	86

³⁵⁴ BOA, KK, 6353.

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fîil	Tarih	Hâne Numarası
Bakras dîvânı	Muhzır oğlu Kebir Feyzullah bin Hasan'ın doğan çocuğu Hasan vefat etmiştir.	vefat	12 Ra 1251(8 Temmuz 1835)	131
Bakras dîvânı	İmam köyünden Derzi (terzi) oğlu Kebir Molla Hasan bin Osman vefat etmiştir.	vefat	12 Ra 1251(8 Temmuz 1835)	246
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu Mehmed'in oğlu sağır 'Arac Mustafa vefat etmiştir.	vefat	18 S 1251(15 Haziran 1835)	58
Câlûr dîvânı	Traş Mehmed bin Mehmed vefat etmiştir.	vefat	Gurre Ra 1251(27 Haziran 1835)	133
Câlûr dîvânı	İnce oğlu Köse Mehmed bin Mehmed vefat etmiştir.	vefat	12 N 1251(1 Ocak 1836)	134
Câlûr dîvânı	Nalband oğlu Kebir Osman bin Mustafa vefat etmiştir.	vefat	15 S 1251(12 Haziran 1835)	197
Câlûr dîvânı	Bantı (Pinti) oğlu Kebir Mustafa bin Ömer'in oğlu Sağır Hüseyin vefat etmiştir.	vefat	20 Ra 1251(16 Temmuz 1835)	220
Câlûr dîvânı	Darıcı oğlu Kebir Seyyid Osman'ın oğlu Sağır Ali vefat etmiştir.	vefat	7 Z 1251(25 Mart 1836)	249
Eğerciler dîvânı	Etmekçi oğlu Kebir Veli'nin kardeşi Kebir Ali'nin doğan çocuğu Arif vefat etmiştir.	vefat	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	73
Eğerciler dîvânı	Gülümlü oğlu Kebir İbrahim bin İbrahim'in doğan oğlu Ahmed vefat etmiştir.	vefat	21 Ra 1251(17 Temmuz 1835)	187
Bataklı dîvânı	Kabaklı oğlu Kebir Mehmed bin Mehmed vefat etmiştir.	vefat	17 S 1251(14 Haziran 1835)	41
Bataklı dîvânı	Dikkulak oğlu Kebir Mehmed oğlu Sağır İsmail vefat etmiştir.	vefat	19 S 1251(16 Haziran 1835)	50
Bataklı dîvânı	Efendi oğlu Kebir Hasan'ın kardeşi Sağır Ahmed vefat etmiştir.	vefat	26 N 1251(15 Ocak 1836)	108
Bataklı dîvânı	Elmacıklı oğlu Hüseyin'in oğlu Sağır Mustafa vefat etmiştir.	vefat	21 N 1251(10 Ocak 1836)	135
Virancık Alağı dîvânı	Küçük oğlu Kebir Halil bin Ali vefat etmiştir.	vefat	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	32
Muncurlu köyü	Kebirim oğlu Osman'ın babası Osman bin İsmail vefat etmiştir.	vefat	3 Ra 1251(29 Haziran 1835)	2
Muncurlu köyü	Babeci oğlu Kebir Hasan'ın oğlu Sağır Hasan vefat etmiştir.	vefat	22 Ra 1251(18 Temmuz 1835)	5
Muncurlu köyü	Sarı Mehmed oğlu Kebir Ali bin Mehmed vefat etmiştir.	vefat	25 Ra 1251(21 Temmuz 1835)	24
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Kara Mehmed oğlu Kebir Mehmed'in oğlu Sağır Yusuf vefat etmiştir.	vefat	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	65
Efteni dîvânı	Yaleyli oğlu Emin bin Hüseyin vefat etmiştir.	vefat	20 Ra 1251(16 Temmuz 1835)	38

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne Numarası
Aşağı Oymak			Temmuz 1835)	
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Kundakçı oğlu Kebir Mustafa bin Mustafa vefat etmiştir.	vefat	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	49
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Kundakçı oğlu Mustafa'nın oğlu Sağır Sâlih'in doğan oğlu Mehmed vefat etmiştir.	vefat	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	50
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Sâğır oğlu Kebir Veli bin Ömer'in doğan oğlu Mustafa vefat etmiştir.	vefat	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	77
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Kocagöz oğlu Kebir Hasan bin Ahmed'in doğan oğlu İsmail vefat etmiştir.	vefat	21 Ra 1251(17 Temmuz 1835)	107

Tablo 40: 1251 yılı Receb Ayı başından Zi'l-Hicce Ayının Sonuna Kadar 6 Ayda Düzce'de Meydana Gelen Nakil vs. Olaylar³⁵⁵

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne No
Beyciler dîvânı	Gülümlü oğlu Kebir İbrahim bin İbrahim hânesiyle beraber Beyciler köyüne nakil olmuştur.	Nakil	10 S 1251(7 Haziran 1835)	113
Bakras dîvânı	Sarac oğlu Kebir Ömer bin Osman Ada kazası'ndan gelmiştir.	Nakil	12 Ra 1251(8 Temmuz 1835)	105
Eğerciler dîvânı	Gülümlü oğlu Kebir Mustafa'nın kardeşi Kebir İbrahim Beyciler'den bu köye nakledilmiştir.	Nakil	10 S 1251(7 Haziran 1835)	197
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Bulak oğlu Ali bin Ömer bir evladıyla Hendek kazasına nakledilmiştir.	Nakil	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	74
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Bulak oğlu Ali bin Ömer'in oğlu Sağır Ali Hendek kazasına nakledilmiştir.	Nakil	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	75
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Denbay oğlu Kebir Halil bin Mustafa Hendek kazasına nakledilmiştir.	Nakil	21 Ra 1251(17 Temmuz 1835)	11
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Kuru Ali oğlu Kebir Ahmed bin Ali Hendek kazasına nakledilmiştir.	Nakil	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	12

³⁵⁵ BOA, KK, 6353.

Yerleşim Yeri	Kişi	Yaşanan Fiil	Tarih	Hâne No
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Dayran oğlu Kebir Ali bin Mustafa Hendek kazasına nakledilmiştir.	Nakil	24 Ra 1251(20 Temmuz 1835)	14
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Yaleyli oğlu Kebir Hasan'ın üvey oğlu Sağır Hüseyin bin Osman 6 ay süre ile Karasu kazasına gitmiştir.	Nakil	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	34
Beyciler dîvânı	Elekçi keferesinden Mekabil Usta	nakil/ 5 yıl önce Bolu'da yaşar iken buraya nakil olmuştur.	15... 1251(1835- 1836)	2
Beyciler dîvânı	Elekçi keferesinden Kirefez Usta	nakil/ 5 yıl önce Bolu'da yaşar iken buraya nakil olmuştur.	15... 1251(1835- 1836)	4
Beyciler dîvânı	Elekçi keferesinden oğlu Bogos	nakil/ 5 yıl önce Bolu'da yaşar iken buraya nakil olmuştur.	15... 1251(1835- 1836)	5
Beyciler dîvânı	Elekçi keferesinden Karâbit Usta	nakil/ 5 yıl önce Bolu'da yaşar iken buraya nakil olmuştur.	15... 1251(1835- 1836)	6
Şahinciler dîvânı	İmam Molla İsmail bin Mustafa 2 ay süre ile Der- saâdet'e gitmiştir.	Taşraya giden	Gurre Ra 1251(27 Haziran 1835)	102
Efteni dîvânı Yukarı Oymak	Hazînedar oğlu Kebir Mustafa'nın oğlu Sağır Ali	Belirlenemedi.	26 Ra 1251(22 Temmuz 1835)	46
Efteni dîvânı Aşağı Oymak	Boz İbrahim oğlu Kebir Veli'nin oğlu Sağır Mustafa	Belirlenemedi.	20 Ra 1251(16 Temmuz 1835)	115

Resim 23 : Bolu Caddesinden Tarihi Bir Görüntü³⁵⁶

B) 19. YÜZYILDA DÜZCE'YE YAPILAN GÖÇLER³⁵⁷

19. yüzyılda Osmanlı genel nüfusu azalırken daralan Osmanlı sınırları içerisindeki Müslüman Türk nüfus kaybedilen topraklardan gelen göçlerle artış kaydetmiştir.³⁵⁸

1844'lerde Osmanlı genel nüfusu 35 milyon civarında iken kaybedilen topraklar ve göçler nedeniyle 1914'te toplam nüfus 18 milyon civarına inmiş fakat Müslümanların nüfus içerisindeki oranı % 81'e yükselmiştir. Nitekim;

1806-1812 Osmanlı- Rus savaşı sonunda Balkanlardan 200 bin Türk,

1854-56 Kırım Savaşı sonunda 600 bin Kırmılı,

1877'de de Kafkaslardan 1 milyon kişi Osmanlı topraklarına göç etmiştir³⁵⁹.

Osmanlı devleti, savaş ve antlaşmalar yoluyla kaybettiği yerlerdeki varlığını sürdürmek gayesiyle insan hakları ve azınlıklar statüsüne dayanarak Türkiye sınırları dışında kalan Müslümanları himaye etmeye çalışmışsa da³⁶⁰ Anadolu ve Balkanlar'a yine de birçok göç yapılmıştır. Evlerini, akrabalarını, yurtlarını terk eden bu insanların göç etmesinin en önemli nedeni Müslüman halka uygulanan dini baskılar ve Ruslaştırma siyasetinden kaynaklanan sıkıntılardır. Nitekim bunlar sadece topraklarından ayrılmakla kalmamış, bir kısmı taşınmaz mallarını değerinin altında elden çıkarmak zorunda kalmış bir kısım taşınmazlara da Rus

³⁵⁶ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 69.

³⁵⁷ Bu bölüm Düzce'yi tanıtım amacıyla kısaltılarak yayınlanmıştır. Zeynel Özlü, "19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 61, (2012), s. 201-222.

³⁵⁸ 16. yüzyılda Osmanlı toplumu içerisindeki Müslüman ve gayri Müslim nüfus oranı ile 1844 yılındaki oran aynıdır. Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s. 507.

³⁵⁹ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s. 507.

³⁶⁰ Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı", *Türkler*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 22.

hükümeti tarafından el konularak mağdur edilmiştir. Göçmenlerin istikâmet olarak Osmanlı ülkesine yönelmelerindeki en önemli neden ise hiç kuşkusuz iki toplumun ortak noktası olan İslâm olgusudur.³⁶¹ Yapılan göçlerde göçmenler önce Batum, Sohumkale, Novoroski ve Kırım limanları başta olmak üzere Karadeniz'in kuzey limanlarında toplanmış, daha sonra buralardan gemilerle iskan edilecekleri yerlere yakın limanlara taşınmışlardır.³⁶²

Gelen göçmenler devlet tarafından devlet ve vakıflara ait topraklara özellikle de ova tabanı ve kıyı bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan bazıları sıtma vs. muhtelif nedenlerle iç göç gerçekleştirmiştir. İç göç gerçekleştirenlerden bir kısmı aralarında örgütlenmek suretiyle uygun yerlerde yeni köyler kurmuş bir kısmı da kentlerin ve kasabaların çevrelerine yerleşerek yeni mahalleler oluşturmuşlardır.³⁶³ Kafkasyalı göçmenler yoğun olarak Trabzon, Samsun, Sinop, Adapazarı, Kayseri, Sivas, Erzurum, Çorum, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Tokat, Diyarbakır, Mardin, Muş, Halep, Şam ve bugün Bulgaristan ve Romanya sınırları içerisinde kalan Dobruca, Varna, Köstence, Burgaz, Sofya gibi yerlerde iskan edilmiştir.³⁶⁴

Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yapılan göçlerle ilgili bir takım özel ve genel çalışmalar yapılmışsa da³⁶⁵ Düzce'ye yapılan göçleri etraflı olarak inceleyen herhangi bir

---

³⁶¹ Arzu Kılınç Ocaklı, "XIX. Yüzyılda İdil-Ural Bölgesinden Anadolu'ya Göçler", *Türkler*, c. 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 902, 904.

³⁶² Mustafa Alkan, "Türkiye'nin Temelleri ya da Göç", *Orta Karadeniz Kültürü*, (Yay. haz.: Bahaeddin Yedi yıldız, Hakan Kaynar, Serhat Küçük), Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s. 419.

³⁶³ Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya- Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 41, 2007, s. 123-128.

³⁶⁴ Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1991, s. 54.

³⁶⁵ Bu konuda çalışılmış bazı yayınlar şunlardır: Ramazan Göktepe, *Kırım Savaşı Sonrası Osmanlı Basınında Kafkasya ve Kırım Göçleri*, *Yüksek Lisans Tezi*, Niğde 2007./ Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830–1914*, Wisconsin, 1995./ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon, 2006. / Niyazi Berzeg, *Çerkes Sürgünü...(Gerçek, Tarihi ve Politik Nedenleriyle)*, Ankara 1996./ Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1991. / Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856–1876)*, Ankara 1997./ Bedri Habıçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Nart Yay., İstanbul 1993./ Ali Fuat Yılmazel, 19. Yüzyılda Kafkasya'dan Osmanlı Topraklarına Göç ve İskân Hareketleri, *Yüksek Lisans Tezi*, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir, 2000./ *Belgelerle Osmanlı Türkistan İlişkileri (XVI. –XX. Yüzyıllar)*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2004. / Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK Yay., Ankara 1994. / Hilmi Bayraktar, "Kırım Savaşı Sonrası Adana Eyaleti'ne Yapılan Nogay Göç ve İskânları (1859–1861)", *Bilig*, Sayı 45, s.45-72 Bahar-2008. / Muzaffer Tepekaya, "Balkanlardan Anadolu'ya Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler (1877-1914)", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, ss. 213-240, c. 8, S. 2., 2006./ Selma Yel, Ahmet Gündüz, "XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyaylaya Yerleştirilmeleri (1860-1865)", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, s. 949-983, 3-4, 2008. / Kemal Çiçek, Abdullah Saydam, "Osmanlı Devletinde Nüfus Hareketleri ve Yerleşme", s.102-124, *Yeni Türkiye*, c. 8., 1996. / Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri" s. 123-153, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.41, 2007./Ahmet Cebeci, "Bulgaristan Türklerinin Göçü Hakkında", s.189-193, *Türk Kültürü*, S. 63, 1968./ Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de Muhacir İskanı İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına Olan İhtiyaç", s. 204-223, *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 10, S. 1-4, 1951. vs.

çalışma bulunmaması bu alanda eksikliğe neden olmaktadır. Bu çerçevede bu bölümde “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür.” ilkesi çerçevesinde nüfus açısından Sefine-i Nuh olarak tanımlanan Düzce’nin sosyo-kültürel haritasını ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Böylelikle hem Düzce’nin hem de Anadolu’nun sosyo-kültürel tarihine önemli bir katkı sağlanacaktır.

a) Düzce’de Yaşayan Halklar

Düzce kazasında yaşayan insanlar belgelerin ifadesiyle “kendi diniyle mütedeyyin lisaniyla mütekellim” bir halktır. Bölgede yaşayan halklardan hiçbirisi örf, adet ve geleneklerini (âdât ve ‘an’ânât-ı milliyeye) terk etmemiştir. 1844 yılı sayımında bölgede yaşayan insanların tamamına yakını Türk ve İslâm iken Kafkasya vs. yerlerden yapılan göçlerle bölgenin etnik yapısında bazı değişimler gerçekleşmiş ve Düzce belgelerin ifadesiyle millet çeşidi olarak adeta Nuh’un gemisine (sefine-i Nuh)³⁶⁶ dönüşmüştür. Göçmenler özellikle ilk geldiklerinde Türklere, Türk Hükümeti’ne hatta Osmanlılığa yabancı kalmışlardır. Bunun muhtemel nedeni Çerkes ve Abazaların bölgeye göç ettiklerinde bölgenin yerli halkı olan Türk unsuru arasında iskan ettirilmemesi ve bunlar için ayrı köyler oluşturulmasına izin verilmesidir.³⁶⁷ Nitekim Düzce’de Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz zamanlarında Kafkasya’dan, Doğu Karadeniz’den, Doğu Anadolu’dan, Rumeli’den gelen göçmenlerle yeni mahalleler kurulmuş ve şehir “Nuh’un Gemisi” bir başka ifade ile “Babil Kulesi”ne benzetilmiştir. Kazanın büyümesi ile köylerin sayısı ve nüfusun artmasında göçmenler büyük rol oynamıştır. Hükümet bu yeni halka ücretsiz tapu, toprak ve senedler vermiştir. Düzce’ye göç eden Türkler; Çerkes, Abaza, Laz, Gürcü, Ordulu, Hemşinli, Batumlu, Hopalı, Tatar, Boşnak, Arnavud ve Bulgaristanlı vs. gibi geldikleri yerlerin adları ile anılmışlardır.³⁶⁸ Düzce’de Ağaköy, Aksu (elbüzbey, Elbruzbey), Aydınpınar (Şağuş), Aynalı (Çerkesaynalı), Ballica, Batakçıftlık, Beslambey (Akinlar), Bıçkıyanı (Bıçkı), Bostanyeri, Büyükaçma, Çakarlar, Çakırlar, Çalılık (Hatıpköy), Çam, Çamoluk (Kasbeyköyü), Çay (Efteniçay), Çınarlı, Dağdibi, Darıyerihasanbey, Değirmenbaşı, Develi, Doğanlı, Dolay (Derdin), Elmacık, Esenköy (Mergic), Esmahanım, Gökçe, Gölormanı (Hacımus), Gümüşpınar, Günlü (Aziziye), Güven, Hacısüleymanbey, Halilbey, Harmankaya, İstilli, Kaledibi, Karaçalı, Karahacımus, Kazıkoğlu, Kirazlı (Siyukoğlu, Hacı İsmail), Kiremitocağı

³⁶⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

³⁶⁷ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 263.

³⁶⁸ Konukçu, “Düzce Tarihi...”, s.19.

(Hüseyinbey), Kızılcık (ŞuruhEfendi), Konaklı (Bayramcı), Köprübaşı (ÖmerEfendi), Küçükahmet, Küçükmehtem (Sıracevizler), Kurak, Kuşaçması (Hacitalustanbey), Kutlu (Amcahasanbey), Kuyumcuhacıali, Muncurlu, Muratbey (Muratlar), Paşaormanı (İbrahimbey), Pınarlar (Hampinâs), Sarayyeri, Sarıdere, Sazköy, Şıralık (Kasapköy), Soğuksu, Taşköprü (Çerkestaşköprü), Tavak, Üçköprü (Darıyeri, Süleymanbey), Uzunmustafa, Yayakbaşı (Yeniköy), Yenikaraköy (Çerkeskaraköy), Yeşilyayla (Hüçaçbey), Yongalık ve Zekeriya köyleri Düzce merkezde kurulan belli başlı Çerkes köyleridir.³⁶⁹

Düzce-Akçakoca'da bulunan Armutlu (Hemşin), Çiçek Pınarı (Şipir), Melenağzı, Davut Ağa (Acı Elma), Dilaver, Esmâ Hanım, Doğancılar, Döngelli, Edilli, Fakıllı, Göktepe, Hasan Çavuş (Çerkes Köy), Kalkın (Topuz), Karatavuk, Kirazlı, Kurugöl, Kurukavak, Tahirli, Tepeköy, Uğurlu (Meze), Yenice ve Yeşilköy adlı köyler de 19. yüzyılda Kafkasya'dan gelen Çerkes ve Gürcü göçmenler ile Karadeniz'in Artvin, Hopa, Ardeşen, Ordu, Giresun ve Hemşin gibi muhtelif yerlerinden göç eden insanlar tarafından kurulmuştur.³⁷⁰

Bölgeye yapılan göçlerin bir sonucu olarak nüfus 1311 yılında 31876 kişi iken, 1314 (1896-97) yılında 38406 kişiye,³⁷¹ 1916 yılında ise 58755 kişiye³⁷² yükselmiştir.³⁷³ Nüfus 1341 (1925) yılında ise 52630'a düşmüştür.³⁷⁴

---

³⁶⁹ Cahit Aslan, *Doğu Akdeniz'deki Çerkesler*, Serdar Yayınevi, Adana 2005, s. 162-163.

³⁷⁰ Zeynel Özlü, *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, s. 248-249.

³⁷¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 335-339./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

³⁷² Sâlnâmede Müslümanların toplam nüfusu yanlışlıkla 58.795 olarak hesaplanmıştır. *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

³⁷³ Bugün Düzce'ye bağlı birer birim olan Akçakoca ve Üskübü bölgeleri Osmanlı devletinde yapılan idari reformlarla -1871 vilâyet nizamnâmesi- beraber bir nahiyeye dönüştürülmüş ve Düzce kazasına bağlanmıştır. Bu bölgelerin etnik kimliği ile ilgili olarak aşağıdaki tespitler yapılmıştır: 18. yüzyıl başlarında, 1718'de, Akçakoca nüfusu ortalama 1232 kişiden meydana gelirken, 19. yüzyıl ortalarında, 1844'te, yüzde yüzden fazla artış kaydederek ortalama 2970 kişiye yükselmiştir. Nitekim kaza merkezi ortalama 1500, kırsal alan ise 1470 kişiden meydana gelmektedir. Nüfus 19. yüzyıl sonlarında, 1898'de, ise 5318 kişiye, 1334/1916 yıllarında ise 10300 kişiye ulaşmıştır. 1916'daki nüfusun 6400'ü kadimden beri bölgede yerleşik bir durumda bulunan Müslüman Türk, 1200'ü Laz, 800'ü Gürcü, 600'ü Âbâza, 200'ü Çerkes, 1100'ü ise Trabzon muhâciri'dir. Nüfusun 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında olağanüstü artış kaydetmesinin nedeni bölgeye özellikle Kafkasya bölgesinden yapılan göçlerle ilgilidir. Özlü, *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, s. 248. Aynı dönemde Üskübü bölgesine bakacak olursak; 18. yüzyıl başlarında, 1718'de Üskübü nüfusu ortalama 286 kişiden meydana gelirken, 126 yıl sonra, 1844'te, olağan üstü artış kaydederek ortalama 5310 kişiye yükselmiştir. Nitekim kaza merkezi ortalama olarak 520, kırsal alan ise 4790 kişiden meydana gelmektedir. Nüfus 19. yüzyıl sonlarında 1310-1311/1892-1894'te ise 1098 kişiye, 1314/1896-1897 yıllarında 885 kişiye düşmüş, 1334/1916 yıllarında ise 1220 kişiye yükselmiştir. 18. yüzyıl başlarında küçük bir merkez olan Üskübü nüfusunun 19. yüzyıl ortasında olağanüstü düzeyde yükselip, yüzyıl sonunda da olağanüstü düşüş kaydetmesinin nedeni Üskübü'ye bağlı olan birçok yerin 1870'te kaza olan Düzce'ye bağlanmasıdır. Yani Üskübü bugün olduğu gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında da idari bir reform geçirerek küçülmüştür. Bu çerçevede nüfusun asıl ve esas unsurunu Türk ve İslâm orijinli kişiler meydana getirmektedir. Bunun nedeni bölgenin ilk Türk-İslâm yerleşkelerinden bir bölge

Tablo 41: 1334 Tarihli Sâlnâmeye Göre Düzce’de İslâm Nüfusu (1916) ³⁷⁵

Müslüman Orijinli Halkların Nüfusu	Miktarı	Müslüman Nüfusa Oranı	Genel Nüfusa (Müslim ve Gayri Müslim Beraber) Oranı
Türk	24723	42,08%	35,75%
Çerkes	9813	16,70%	14,19%
Abaza	6914	11,77%	10,00%
Rumeli Muhâcîri	4891	8,32%	7,07%
Tatar	1242	2,11%	1,80%
Kürd	747	1,27%	1,08%
Laz ve Gürcü	3225	5,49%	4,66%
Ordulu	6405	10,90%	9,26%
Boşnak	90	0,15%	0,13%
Kıptî Müslüman	705	1,20%	1,02%
Toplam Müslüman Nüfusu	58755	100,00%	84,96%

b) Düzce’de Konuşulan Diller Ve Dini Durum

Çerkes ve Abazalar “tamîm-i maârif hususunda lakayd davrandıklarından dolayı” Türkçe konuşmaya ve Türkçe kitaplara pek alışmamışlardır. Bu nedenle sosyal kurallarında (şerâit-i içtimaiye) kesinlikle hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir. Çerkes ve Abazaların bu durumuna karşın Laz ve Gürcülerin milli adetlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiş ve bunlar çoğunluk itibariyle Türkleşmişler, Türkçeyi de güzel konuşmaktadırlar. Düzce kazasında konuşulan diller Türk ve Tatar lisanları, Kürd ve Ermeni lisanları, Rumca, Çerkes, Abaza, Gürcü, Laz ve Ordulu lisanları, Boşnakça ve Kıptîlerin konuştuğu dillerdir. Türk ve Tatar lisanları Ural-Altay lisanlarından, Kürd ve Ermeni lisanları Hind-Avrupa dil ailesinin İran lisanları bölümünden, Boşnakça Slav lisanlarından, Kıptî lisanı ise “elsine-i hâmiye” dendir. Bölgede resmi ve umumi din İslâm’dır. Nüfus mevcudunun % 98’i İslâm, % 2’si ise Hıristiyan’dır.³⁷⁶

---

olmasıdır. Nüfus içerisinde az da olsa Çerkesler, Tatar göçmenleri, Haymana orijinli Kürd Şeyh Bezenli Aşireti mensupları ve Kıptîler bulunmaktadır. Kent merkez ve kırsalında çok az gayri Müslim tespit edilmesi ve bölgenin yüzyıllar boyunca Türk-İslâm idaresi altında bulunması kent dokusunun da bu yönde tekamül etmesini sağlamıştır. Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti Prusias Ad Hypium Üskübü (Konuralp)*, s. 429.

³⁷⁴ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1341-1925*, s. 362.

³⁷⁵ Salnâmede Müslümanların toplam nüfusu yanlışlıkla 58.795 olarak hesaplanmıştır. Müstakil *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261.

³⁷⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 263. Ancak salnâme üzerinde bizim yaptığımız analiz bölgenin dini dağılımını % 85 Müslüman, % 15 Hıristiyan olarak göstermektedir.

c) Dış Göçler

1- Düzce Muhâcîrûn Komisyonu

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı devleti göç ve iskan işleriyle uğraşmak mecburiyetinde kaldığı halde gerek III. Selim gerekse de II. Mahmud zamanlarında göçmenlerin iskanından sorumlu bir ihtisas komisyonu kurulmamıştır. Tanzîmât dönemine kadar göçmenler ya doğrudan doğruya Bâb-ı Âli tarafından gönderilen tâlimâtlar çerçevesinde ya da gelenlerin kendileri devletin yetkili organlarına müracaat ederek uygun yerlere yerleştirilmişlerdir. 1849 yılında Türkiye'ye gelen Macarlar'ın iskanı özel bir komisyona bırakılmıştır. Bunun dışında başlangıçta Dahiliye Nezâreti içerisindeki bazı daireler daha sonra da Ticaret Nezâreti ve 1854'lerde teşkil olunmaya başlayan Şehremaneti ile Zaptiye Nezâreti'nin de göçmenlerin iskan ve iaşeleri ile ilgilendikleri görülmektedir. Şehremaneti'nin görevi İstanbul ile sınırlıdır. Ancak görevini Ticaret Nezâreti koordinasyonunda yürütmektedir.

Göçmenlerin eyaletlerdeki iskan meselesi ise Ticaret Nezâreti koordinasyonluğunda taşra yöneticileri tarafından çözümlenmiştir. Gelen göçmenlerin sayısının gittikçe artması ve Şehremaneti dairesinin işlerinin yoğunlaşması nedeniyle 5 Ocak 1860 tarihli irâde-i seniyye ile Muhâcîrûn Komisyonu kurulmuştur. Komisyon başlangıçta Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak çalışmışsa da daha sonra Temmuz 1861'de bağımsız bir komisyon haline gelmiştir. İskan işleri için vilâyetlere de iskan memurları tayin edilmiştir. Muhâcîrlerin sayısının dolayısıyla iş yoğunluğunun da artması nedeniyle taşra da bulunan mahalli yöneticiler de kendi içlerinde özel birimler kurabilmişlerdir.³⁷⁷

Düzce Muhâcîrûn komisyonu bir başkan, iki üye, bir nüfus memuru ve bir kâtibten meydana gelmektedir. 1310-1311 (1892-94) yıllarına ait salnâmelerde komisyon görevlileri hakkında bilgi verilmemiştir. 1314 (1896-97) yılında ise komisyonun başkanı maârîf meclisi birinci üyeliğini de yapan Hamdi bey'dir.³⁷⁸

---

³⁷⁷ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.101-108.

³⁷⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s.195.

Tablo 42: Muhâcîrûn Komisyonu Üyeleri (1314/ 1896-97)³⁷⁹

Muhâcîrûn Komisyonu	
Reis	Hamdi Bey
Üye	Ahmed Efendi
Üye	Ali Osman Efendi
Nüfus Memuru	İbrahim Efendi
Kâtib	Ferhad Efendi

Tablo 43: Düzce İskan Komisyonu Personeli (1925)³⁸⁰

İskan Komisyonu	
Görevi	Görevlinin Adı
Reis	Kaymakam Midhat Kemal Bey (Sânî)
Hükümet Tabibi	Sami Bey
Aza	Mal Müdürü Halil Efendi
Aza	Orman Muâmelât Memuru Emin Bey
Aza	Tapu Memuru Mahmud Efendi
Aza	Belediye Reisi Ali Bey
Aza	Kassabzâde Mustafa Efendi
Kâtib	Mehmed Efendi

2- Muhâcîrlerin Karşılaştığı Sorunlar

Osmanlı toplumu ilk dönemlerden itibaren kendilerine yeni bir hayat ve yeni bir iş alanı kurmaya çalışan göçmenleri her zaman bağrına basmıştır. Erken dönem Osmanlı halk kroniklerinin deyişiyle “bu Osmanlılar garibleri sevicidirler”. Bu duygusal olgu dışında Osmanlıların devlet gelirlerinin artışında insan enerji ve becerisine önem vermesi de göçmenlere sahip çıkışın bir diğer nedeni olmalıdır. Bu çerçevede imparatorluğun son yüzyıllarında Rusya'nın Kırım'a, Çerkesistan'a ve Balkanlar'a doğru istilası yüzünden kaçan birçok mülteci Osmanlı yönetimince karşılanıp Anadolu'nun muhtelif kesimlerine yerleştirilmişlerdir.³⁸¹ Nitekim 1881-1914 tarihleri arasında Kafkaslardan 500.000 kişinin göç ettiği tespit edilmiştir.³⁸²

³⁷⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s.195.

³⁸⁰ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 356.

³⁸¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300–1600*, Çev. Halil Bertkay, c.1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 67-68.

³⁸² Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.113.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde büyük çaplı göç hareketleri yaşandıkça göçmenlerin sevk olundukları vilâyetlere hususi tâlimât-nâmeler gönderilerek göçmenlerin hangi esaslar çerçevesinde iskan edileceği konusunda bilgiler verilmiştir. 3 Mayıs 1856 tarihinde Silistre Valiliği'ne gönderilen ve Kırım göçmenlerinin iskan esaslarını belirleyen tâlimât-nâmede şu hususlar açıklanmıştır. Bu tâlimât-nâme bu işin ilk örneğini meydana getirmektedir.

Tâlimât-nâmeye göre göçmenler;

Din ve mezheplerine bakılmaksızın kabul edilecekler,

Kesin iskan edilinceye kadar civar köy ve kazalarda geçici olarak barındırılacaklar,

Masrafları devlet tarafından karşılanacak,

Kesin iskan sırasında zengin olanları evlerini kendileri yapacak, olmayanları ise devlet tarafından yaptırılacak,

Ziraat yapacaklara imkan sağlanacak ve tohumluk verilecek,

Göçmenlerden belli bir süre vergi tahsil edilemeyecek ve askere alınmayacaklar.³⁸³ Bu tâlimât-nâmede belirtilen hususların hemen hemen aynısı Kastamonu vilâyetine bağlı Düzce kazasında iskan edilen muhâcîrlere üzerinde de uygulanmıştır.

2. 1. Muhâcîrlere İzin Verilmesi

Osmanlı devletinde bir yerden bir diğer yere yapılan göç veya seyahatlerde kişilerin mutlaka izin alması gerekmektedir. Bir kazadan bir diğer kazaya gidebilmek için 2 ay süreli geçerliliği olan mürur tezkiresi³⁸⁴, ülke dışından yapılan göçlerde de bölgeye yakın Osmanlı konsolosluklarından göç tezkiresi alınması gerekmektedir.³⁸⁵ Dışarıdan yapılan göçlerde iskân edilecek muhâcîrlerin isim ve eşkâlleri bir deftere yazılarak göçmenlerin kayıt altına alınması sağlanmaktadır.³⁸⁶

---

³⁸³ Muzaffer Tepekaya, "Balkanlardan Anadolu'ya Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler (1877-1914)", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, c. 8, S. 2, 2006, s. 230.

³⁸⁴ Yücel Özkaya, "XIX. Yüzyılda Bolu'nun Durumuna Genel Bir Bakış", *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, : Kültür Basım ve Yayınları, Elazığ 1996, s. 215.

³⁸⁵ Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilâyeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, 2007, s. 416.

³⁸⁶ İlgili veri BOA. A.MKT. NZD, nr, 308/53'ten naklen verilmiştir. Hilmi Bayraktar, "Kırım Savaşı Sonrası Adana Eyaleti'ne Yapılan Nogay Göç ve İskânları (1859-1861)", *Bilgi*, Sayı 45, 2008, s. 51.

2. 2. İskan Edilecek Yerin Tespiti

Göçmenler bir bölgeye iskan edileceği zaman ilkönce iskan yapılması düşünülen sancağa merkezden bir yazı gönderilerek sancak dahilinde muhâcîr iskan edilecek arazi olup olmadığı konusunda bilgi alınmıştır. Şayet yanıt olumlu olursa iskan edilecek yerlerde keşif çalışmaları yapılmıştır. Bolu Sancağının Karadeniz sahilinde bulunan kazaları dağlık olduğundan buralara (Dirgene, Devrek, Yılanlıca, Hisarönü, Alaplı, Akçaşehir, Ereğli) iskan hususuna pek sıcak bakılmamıştır.³⁸⁷ Göçmenler iskan edecekleri bölgeye geldiklerinde genelde ilkönce akrabalarının yanına yerleşmiş daha sonra da iskanlarının tescili konusunda mahalli hükümet temsilcilerine müracaatta bulunmuşlardır. Böyle bir durumda resmi görevliler ilkönce kişinin nasıl geldiğini tespit edip tutanak hazırlamışlardır. Kişinin elinden tabiiyetini terk ettiğine ilişkin bir sened ve arzuhal alınarak, pasaportu var ise pasaportu ile beraber bu evrakların Muhâcîrîn-i İdare-i Umûmiyesi'ne gönderilmesi hususunda vilâyet merkezine (Düzce için Kastamonu vilâyeti) talepte bulunmuşlardır.³⁸⁸

2. 3. Hâne ve İâşe Sorunu

Muhâcîrler ikâmet etmek istedikleri bölgelere ilk geldiklerinde birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunların belki de en önemlilerinden birisi ikâmet edilecek hâne ve iâşe meselesidir. Muhâcîrlerin gerek hânelerinin kurulması gerekse de iâşesinden muhâcîr idaresi sorumlu tutulmuştur.

2. 3. 1. Hâne Sorunu

Muhâcîrler için yapılacak hâne inşaatlarının gelişigüzel yapılmamasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla ilkönce hâne inşa edilecek yerin haritası çizilmiştir. Muhâcîrler için hâne inşa edilecek yer mîrî arazi olabildiği gibi şahsa ait araziler de olabilmıştır. Gerek mîrî arazi üzerine gerekse de satın alma³⁸⁹ yoluyla elde edilen araziler üzerine bina (ebniye) inşa edebilmek için merkezden izin almak gerekmektedir. Mîrî arazi üzerine yapılacak hânelerin

---

³⁸⁷ Bölgeye İstanbul'dan 200 hâne Kırım muhacirinin yerleştirileceği bildirilmişse de yapılan keşifte sadece 100 hânelik bir göçmen grubuna imkan sağlanabileceği belirtilmiştir. (4-5 Safer 1277/22-23 Ağustos 1860). *BOA, A. MKT. NZD, 65/324*, Vesika 1, 2, 3.

³⁸⁸ Gürcü Ahmed oğlu ailesinden İsmail'in iskanı için bakınız. (10 Ramazan 1326/6 Ekim 1908). *BOA, DH. MKT., 2623/109*, Vesika 1, 2.

³⁸⁹ Düzce'ye yerleşmiş olan 28 nüfustan meydana gelen muhacir iki hâne, iştirâ etmiş oldukları arazi üzerine hâne inşa etmek istemişlerse de bunun için de merkezle yazışmalar yapılarak izin istenmiştir. (2 M 1310/27 Temmuz 1892). *BOA, DH. MKT., 106/28*.

bedeli zaman zaman öşür vergisinden karşılanmıştır. (öşre rabt edilmiştir). (26 M 1311/9 Ağustos 1893).³⁹⁰

Ahalinin halini teftiş ve bazı kazalarda derdest bir şekilde bulunan muhâcîrler için inşa edilen hânelerin tamamlanması için kural gereği 6 ayda bir kontrol yapılmaktadır. Bu çerçevede Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd kazalarında yerleştirilen (tevattun ve iskan) Çerkes muhâcîrleri için inşa ettirilen binaların rü'yeti ve eksiklerinin tamamlanması için mal baş kâtibi Halid Efendi tevkîl edilmiştir. (26 M 1278/3 Ağustos 1861).³⁹¹

2. 3. 2. İaşe Sorunu

Kazaya yerleşen muhâcîrlere başlangıçta geçici de olsa belediye tarafından iâşe sağlanmışsa da akabinde vilâyetten ödenek gönderilerek iâşenin temini sağlanmıştır. İaşenin en önemli unsuru ekmek olup, gelen göçmenin yaşının büyük veya küçük oluşuna göre günlük yarımşar veya birer kıyye ekmek (nân-ı azîz) tahsîs edilmiştir. Bu konuda kaza, vilâyet merkezi ve Muhâcîrîn-i İslâmiye Komisyonu âlisi birinci azalığı arasında muhtelif yazışmalar yapılmıştır. (29 R 1318/26 Ağustos 1900).³⁹² Mesela Müteveffâ Adil Giray takımından olan muhâcîrler Üskübü kazasına ilk geldiklerinde onlar için evvela hâneler kurulması ve 22 günlük yevmiye temin edilmesi istenmiş ve bu konuda Muhâcîrîn Komisyonu'na talepte bulunulmuştur. (15 Ramazan 1280/23 Şubat 1864).³⁹³

Muhâcîrlerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bölgenin zengin ve varlıklı ailelerinin de (ashâb-ı servet ve kudret) duyarlı davrandıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Düzce kazasında iskan edilmiş olan 40 hânelik bir muhâcîr grubuna bölgenin eşrâfi tarafından 12043 kuruş 30 pâre nân-ı azîz ve nakliye masrafı yapılmıştır. (16 Ca 1281/17 Ekim 1864).³⁹⁴

2. 4. Muhâcîrlerin Bölge Halkı ve Kendi Arasında Uyumu

Bölgeye göç eden muhâcîrlerin farklı kazalarda bulunan aynı kabileye mensup akrabaları ile sıkı sıkıya bağlı oldukları ve birbirleri ile haberleştikleri görülmektedir. Bolu Etraf-ı şehir köylerinin “muâyene”sinde 60 hânedan meydana gelen Itlâk adlı köyde sakin muhâcîr Çerkesler'in ileri gelenlerinin Düzce kazası ve diğer yerlerde bulunan Çerkesler'in

³⁹⁰ BOA, DH. MKT., 106/28.

³⁹¹ BOA, A. MKT. UM, 488/69, Vesika 1-2.

³⁹² Belgede Kafkasya'dan göç eden 4 hânenin Düzce'de Hacı Bâtâ Bey köyünde akrabalarının yanına geçici olarak yerleştirildiği belirtilmektedir. 4 hânedeki küçük (9 kişi) ve büyük (14 kişi) toplam 23 kişi bulunmaktadır. BOA, DH. MKT., 2395/100.

³⁹³ BOA, A. MKT. MHM., 274/76.

³⁹⁴ BOA, A. MKT. MHM., 315/9.

muâyenesi yapılmadığı müddetçe Meclis-i Kur'a'ya gelmemekte ısrar etmeleri³⁹⁵ bunun en bariz örneklerindedir.

Göçmenlerin kendi aralarındaki uyumlarına karşın diğer göçmenlerle pek uyum sergileyemedikleri hatta öyle ki bazen muhâcîrlerin karma (muhtelitân) iskanı kabul etmeyerek yöneticilere muhalefet ettikleri görülmüştür.³⁹⁶

2. 5. Göçmenlere Arazi Tahsîsi ve Arazilere Yapılan Müdahaleler

Osmanlı devletinde muhâcîrlerin her bir hânesi için muhtelif miktarlarda arazi tahsîsi yapılmıştır. Bölgeye yerleştirilen Çerkes muhâcîrler için 90 dönüm,³⁹⁷ Kırım muhâcîrleri için 25 dönüm miktarı arazi tahsîsi yapılmıştır. Tahsîs edilecek arazilerin uygunluğu konusunda erbâb-ı vukûf denen bilirkişinin görüşleri dikkate alınmıştır.³⁹⁸

2. 5. 1. Yerli Ahalinin Müdahaleleri

Göçmenlerin iskan edildiği arazilere zaman zaman yerli ahali veya mahalli hükümet tarafından müdahaleler yapıldığı görülmektedir. Mesela Düzce'nin Uzun Mustafa köyüne iskan edilmiş olan Kafkasya muhâcîrlerinin ellerinde bulunan bazı araziye bölgede yaşayan yerli ahali (ahâli-yi kadîme) tarafından müdahale edildiği tespit edilmiştir. Bundan dolayı Zekeriya adlı kişi vilâyete (Kastamonu) bir arzuhal vererek arazilerine yerli ahalinin müdahalesinin önüne geçilmesi ve tapularının verilmesi konusunda gerekenlerin yapılmasını istemiştir. (11 Ş 1304/5 Mayıs 1887).³⁹⁹

2. 5. 2. Mahalli Hükümet Mensuplarının Müdahaleleri

Göçmenlere tahsîs edilen araziler mahalli hükümet temsilcileri tarafından da suistimal edilmiştir. Nitekim bölgede bulunan mahalli hükümet temsilcilerinin göçmenlerle ilgili yaşanan sorunlarda zaman zaman yerli ahali lehine kararlar aldıkları görülmektedir.

---

³⁹⁵ Bu konuda Çerkes beyleri uyarıldığı halde beylerin davranışında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. (24 Z 1301/15 Ekim 1884). *BOA, DH. MKT., 1345/88.*

³⁹⁶ Bunlardan bazıları Düzce'ye gitmekten vazgeçerek Bolu'da iskan edilmelerini talep etmişlerse de bunların mahallerine iskanının daha uygun olacağı düşünülmüştür. (12 M 1282/7 Haziran 1865). *BOA, A. MKT. MHM., 334/23.*

³⁹⁷ *BOA, Y. MTV., 65/5.* İlgili belgede Müderris Yakub Fevzi adlı kişiye maaş veya maaş karşılığı olarak diğer muhacirlerin her bir hânesine verilen arazinin 1/3'ü oranında miktara tekabül eden 30 dönümlük arazi verilmesi istenmektedir.

³⁹⁸ Bakınız: 4-5 Safer 1277(22-23 Ağustos 1860) tarihli vesîka. *BOA, A. MKT. NZD, 65/324, Vesîka 1, 2, 3.*

³⁹⁹ *BOA, DH. MKT., 1417/114.*

Hamidiye köyüne iskan edilen Kafkasya kökenli göçmenlerin köy civarında kullandıkları meranın mahalli hükümet tarafından satılmaya kalkışılması,⁴⁰⁰ Batum Muhâcîri Mehmed Abdullah adlı kişiye tahsîs edilen arazinin Tapu Kâtibi Mustafa Efendi tarafından zaptedilmesi ve Mehmed Abdullah'ın ailesiyle beraber ortada kalması ile ilgili dilekçesi⁴⁰¹ bu konuda yaşanmış bazı örnekleri gösterir niteliktedir. Yine Kiremid Ocağı ve Uzun Mustafa köyleri ile Düzce kasabası arasındaki arazinin, bölgeye yerleşen muhâcîrlere ile yerli ahali arasında problem olması üzerine konu mahkemeye taşınmış, ancak mahkeme bu sınır sorunu hakkında herhangi bir karar vermediği halde arazinin Uzun Mustafa köyü ahalisine tahsîsi konusunda mahalli hükümet tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Bunun üzerine durum Kiremid Ocağı köyünden Hüseyin Hüsnü adlı kişi tarafından şikayet edilmiştir.(15 Receb 1312/12 Ocak 1895).⁴⁰²

2. 6. Vergi Muafiyeti Sorunu

Muhâcîrlere devlet tarafından muayyen bir süre vergi muafiyeti tanındığı halde zaman zaman mahalli yöneticilerin göçmen unsurlardan vergi talep ettikleri de görülmüştür. Bu durumlarda da göçmenler her zaman hukuka başvurabilmiş ve haklarının iadesi için ilgili mercilerden talepte bulunabilmiştir.⁴⁰³

3- Düzce'ye Göç Eden Halklar

3. 1. Çerkes Muhâcîrlere

Cebel-i el sine yani lisanlar dağı olarak adlandırılan Kafkasya, tarih boyunca birçok kavim için sığınak özelliği taşımıştır. Her bir dağ vadisi, adeta bir kale içinde yaşayanlar gibi buradaki kavimlerin de dillerini ve kültürlerini asırlarca muhâfaza etmesine sebep olmuştur.⁴⁰⁴ Kafkasya, batıda Karadeniz sahillerinden başlayıp, doğuda Hazar denizine, kuzeyde Don ve Volga nehirlerinin birbirine yaklaştığı noktadan, güneyde Çoruh, Arpaçay ve Aras nehirlerine kadar uzanmakta olan bölge olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca Kafkasya stratejik

---

⁴⁰⁰ Bakınız: 13 B 1304 (7 Nisan 1887) tarihli vesîka. *BOA, DH. MKT., 1410/117.*

⁴⁰¹ Bakınız: 22 B 1317 (26 Kasım 1899) tarihli belge. *BOA, DH. MKT., 2275/150.*

⁴⁰² *BOA, DH. MKT., 331/38.*

⁴⁰³ Düzce'nin Akçaşehir Nahiyesi Arabacıbaşı Divanı'nda sakin Batum Muhacirlerinden Mehmed bin Ali'nin arzuhalde muafiyet süresi son bulmadığı halde hükümetçe kendisinden vergi talep edildiği ile ilgili dilekçesi için bakınız: (2 S 1306/8 Ekim 1888). *BOA, DH. MKT. 1551/ 109*'dan naklen Özlü, 18. ve 19. *Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, s. 101.

⁴⁰⁴ Alaeddin Yalçınkaya, "Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Politikası (1853-1856 Kırım Savaşı Sonrası)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 11.

önemini hiç kaybetmemiş olup, Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında uzun bir dönem mücadelelere sahne olmuştur.⁴⁰⁵

Osmanlı, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Balkanlar ve Kafkaslar'dan çekilirken bu topraklarda Türk olmadığı halde Müslüman olan birçok farklı etnik kökenden insan bulunmaktaydı. Bunların önemli bir kısmı, kimliğini korumak, dinini yaşamak ve güvenliğini sağlamak üzere Anadolu'ya göç ettiler. Öyle ki gerek Balkanlarda gerekse Kafkasya'daki birçok Müslüman topluluğun bugünkü nüfusu, aynı etnik kökenden Anadolu'da yaşayanlardan daha az kalmıştır. Balkanlar'da Yugoslavya, Kafkaslar'da ise Sovyet Rusya'nın yönetimi altındaki Müslüman fakat Türk olmayan kavimlerin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'ye ilgisi daha da artmıştır. Çünkü her bir topluluk, atalarından tevârüs eden Anadolu'ya göç eden yakınları ilgili hikayelere sahiptir.⁴⁰⁶

Kafkasya'nın yerli halkı Çerkeslerdir. Ancak, Çerkesler gerek coğrafi; gerekse de tarihi şartlardan ötürü tarihin hiçbir döneminde güçlü bir siyasi birlik kuramamışlardır. Selçuklulardan itibaren, özellikle İslâm'ın sağladığı yakınlık, Türk ve Çerkes topluluklarının iç-içe geçmesine ve ciddi bir yakınlığın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Bölgede yaşayan halkların kendi yerel adlandırmaları farklı olmakla birlikte; Çerkes tarihine ilişkin araştırmalarda son dönemin etnisiteye dayalı çalışmalarının da tesiriyle, Kuzey Kafkasya kültürünü taşıyan ve çoğunlukla Kafkasya dışında bulunan bu az sayılı halkların tümü Kafkas kökenli araştırmacılar tarafından “Çerkes” olarak tanımlanmaya başlanmıştır.⁴⁰⁷

Bilinen belli başlı Çerkes kabileleri şunlardır: Abaza (Abazin), Abzah/Abzakh/Abzax, Ademey, Bjjedüğü, Beslheneý, Ciget, Hatıkhuyay, Jan, Şapsıg, Khaberdey, K'emirgueý/Ç'emguý, Mehueş/Mehhueş, Nethuac/Nethuac, Wubıkh/Wıbıx'tır.⁴⁰⁸

Çerkeslerin toplumsal yapıları prensler (pşi), soylular (vork), hür köylüler (fekol) ve köleler (pşıtl) olarak toplumsal tabakalara bölünmüştür. Kabardey, Bjeduğ, Besleneý

---

⁴⁰⁵ Selma Yel, Ahmet Gündüz, “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla'ya Yerleştirilmeleri (1860-1865)”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 /4, 2008, s. 949.

⁴⁰⁶ Alaeddin Yalçınkaya, Kafkaslar'da “Türki” Kavimler: Çerkesler, Abhazlar, Kabartaylar, Adigeler, Çeçenler, İnguşlar, Dağıstanlılar ve Diğerleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 9, 2008, s. 211.

⁴⁰⁷ Yel ve Gündüz, “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Çerkesleri Sürgün Etmesi...”s. 949.

⁴⁰⁸ Bu kabilelerden Şapsıg Kabilesi'nin oluşum tarihi ve bu biçimde adlandırılma nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Şapsıg sözcüğü at besleyen anlamında gösterilmekte olup, Adige dilinde “şı”=at ve “ğepsıg”=terbiye edilmiş, yetiştirilmiş, hazırlanmış anlamına gelmekte ise de Çerkeslerce bu kabilenin niçin bu şekilde adlandırıldığı bilinmemektedir. Met Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa, *Kafkas Tarihi*, Türkçeleştirilen Fahri Huvaj, Adıge Yayınları, Ankara 2002, s. 177-181-182.

kabileleri “pşi” adı verilen prens (knyaz) tabakasının idaresi altındadır. Bu kabilelerde aristokratik yapı söz konusudur. Abzeh, Şapsıĝ, Natuhay gibi kabilelerde prens tabakası olmadığı gibi, soylu (vork) tabakası da akordeon aileden oluşmakta, onların da halk üzerinde herhangi bir idari yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu kabilelerde demokratik bir yapı mevcut bulunmaktadır.⁴⁰⁹

Düzce’de Çerkeslerin yaşadığı belli başlı köyler şu şekildedir:

Tablo 44: Düzce’de Çerkesler’in (Adige) Yaşadığı Yerler (www.dkkkd.org)⁴¹⁰

Köyün Resmi Adı	Baĝlı Belediye	Diĝer Adları	Çerkesce Adı	Çerkesce Adı (Kiril Alfabeti)	Yerleşimde Köy Yapısı
Aydınpınar	Merkez	Şaguc, Şaguc Hacı İbrahim	Şaguc habl, (Şaguĝ)	Шъагуджъабл	Abzeh
Aynalı	Konuralp	Çerkes Aynalı	Janhotey (Janĝhotey, Janĝhotye)	Джанхъотый	Abzeh, Besleneĝ
Balıca	Merkez	Çerkes Balıca, Balıca Çerkes Köy	Nepsev habl, (Nepsov)	Нѣпсѣухъабл	Şapsıĝ
Bataklıçiftlik	Merkez	Bataklı	Şhalaho habl (Şhalakho)	Шъхъалахъохъабл	Şapsıĝ
Beslambey	Merkez (Mahalle)	Akınlr, Beslanbey	Birgi habl	Быргъѣхъабл	Ubıh
Bostanyeri	Merkez (Mahalle)	Arapçiftliği, Kazukoĝlu Hacı İshak Efendi	Qazeqokoys'ıku , Şapsıĝe	Шапсыгъѣхъабл	Şapsıĝ
Büyükaçma	Merkez	Büyükaçma Hanoh	Neĝuj habl	Нѣгъужъхъабл	Şapsıĝ
Çakırhacıbrahi m	Merkez	Kestane köyü, Hacı İbrahim Bey	Harıph'eabl (Harıpxe)	Хъапыпхъѣхъабл	Abzeh
Çakırlar	Merkez	--	Şımit'ı kuace	Шъымыты къуадж	Ubıh, Şapsıĝ

⁴⁰⁹ Ufuk Tavkul, “İslamiyet’in XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının Toplumsal Yapılarına Tesirleri”, *Kırım Dergisi*, 7 (25), 1998, S. 3, s. 43-46.

⁴¹⁰ Tablo, kendisi de Çerkes orijinli olan emekli tarih araştırmacısı Yrd. Doç. Dr. Recai Arslan, Nejat Özsoy ve Ahmet Hazer Hızal gibi kişilerin nezâretinde hazırlanmıştır. Kendilerine teşekkür ederim. Tablo’ya Gümüşova bölgesi dahil edilmemiştir.

Köyün Resmi Adı	Bağlı Belediye	Diğer Adları	Çerkesce Adı	Çerkesce Adı (Kiril Alfabeti)	Yerleşimde Köy Yapısı
	(Mahalle)				
Çallık	Çilimli	Hacı Habek, Hacıhasan Maa Çallık	Habatır habl, Şovmız habl	Хьабатырхьабл, Шъэумызхьабл	Şapsığ
Çamköy	Merkez (Mahalle)	Çam	Hapiyko habl	Хьэпэкьохьабл	Şapsığ
Çınarlı	Merkez	Hacı Musa, Melbuhoğlu	Dzibe habl (Zibe)	Дзыбэхьабл	Abzeh
Dağdibi	Merkez	Dağköyü, Girevli Mustafa Ağa	Tehu habl (Texhu)	Тэхьухьабл	Abzeh
Değirmenbaşı	Merkez	Değirmenbaş ı Mehmet Bey	Thavho habl (Thavkho)	Тхьаухьохьабл	Şapsığ
Develi	Merkez	Develibesni	Anjokuey (Anajokuey), Besni habl	Анжюкьой, Бэснихьабл	Besleneş, Kabardeş
Doğanlı	Merkez	Civit, Civit Negu	Hahu habl (Hakhu)	Хьахьухьабл	Şapsığ, Abzeh
Duraklar	Merkez	Tahir Ağa, Abzeh Mehmet Efendi	Gut'e habl	ГутІэхьабл	Abzeh
Esenköy	Merkez (Mahalle)	Mergiç, Aziziye Mergiç	Dijı habl	Дыжьыхьабл	Ubıh
Gökçe	Merkez	Ortaköy, Naş Hacı İsmail	Neşe habl (Naşe)	Нэшэхьабл	Şapsığ
Gölormanı	Merkez	Yeniköy, Gölormanı Hacı Musa	Habekeqo habl	Хьабэкьохьабл	Şapsığ, Besleneş
Gümüşpınar	Merkez	Şeyh Hacı Atıf	Şih habl	Шыхьхьабл	Şapsığ
Hacıyakup	Gölyaka	Efteni Hacı Yakup Bey, Saraltı	Wej habl (Voj)	Ожьхьабл	Abzeh
İstilli	Merkez	Yedigey	Kanoko habl	Кьанокьохьабл	Besleneş

Köyün Resmi Adı	Bağlı Belediye	Diğer Adları	Çerkesce Adı	Çerkesce Adı (Kiril Alfabeti)	Yerleşimde Köy Yapısı
Karaçalı	Merkez	Çalıcuma, Karaçalı Hacı Hasan Efendi	Hareteqo habl	Хьарэтэкьохьабл	Şapsıǵ
Kazukoğlu	Merkez (Mahalle)	Kazuk Hacı Mustafa Efendi	Qazeqo habl	Къазэкьохьабл	Şapsıǵ
Kirazlı	Merkez	Seyokoğlu	Tsıyeqo habl	Цыекьохьабл	Şapsıǵ
Kızılıcak	Merkez	Hosebic Şuruh Efendi	T'ıǵu habl (Tuv)	Тыгъухьабл	Şapsıǵ
Konaklı	Merkez	Bayramcı, Bramziyko Hacı Yusuf	Bramjiy habl, Bremic habl	Брамжыйхьабл	Şapsıǵ
Köprübaşı Ömer efendi	Merkez	Köprübaşı	Haç'emziy, Haç'emziye	ХьакIэмзий, ХьакIэмзые	Kemguy
Kuşaçması	Merkez	Hacı Talustanbey	Boren habl	Борэнхьабл	Şapsıǵ, Hatukuay
Kutlu	Merkez	Amca Hasanbey, Ubıhlar	Amç'e habl	АмкIэхьабл	Ubıh
Kuyumcuhalı	Merkez (Mahalle)	Kuyumcu Hacı Ali Efendi	--	--	Şapsıǵ
Küçükahmetler	Merkez	Küçük Ahmed Ağa	Teqej'tleko	Тэкъэжльэккой	Şapsıǵ
Küçükmehterler	Merkez	Sıracevizler, Küçük Mehmet Bey	Haşuhuj'qo habl	Хьашъухъужькьохьабл	Şapsıǵ
Muncurlu	Merkez	--	Hathı habl (Hatı), Azobekey (Besni Mah.)	Хьатхьхьабл, Азэбэкой	Beslenev, Şapsıǵ
Paşormanı	Merkez	Paşormanı İbrahim Bey, Kestane köyü	Çıs'e habl, Ubıh habl	Кысэхьабл	Ubıh
Pınarlar	Merkez	Hampinaz	Hampiy habl	Хьампый хьабл	Şapsıǵ
Sarayyeri	Merkez (Mahalle)	Kuyu Hasan	Qowk'e habl	КьоукIэхьабл	Şapsıǵ

Köyün Resmi Adı	Bağlı Belediye	Diğer Adları	Çerkesce Adı	Çerkesce Adı (Kiril Alfabeti)	Yerleşimde Köy Yapısı
Sarıdere	Gölyaka	Çerkes Sarıdere, Sarıdere Kabartay	Aşabey, Kabartay habl	Ашэбей, Къэбэргтай хьабл	Kabardey
Söğütlü	Çilimli	Hatipköyü, Hatiphacıbac 1	T'leç'ase Yinderuko yi kuace	Лэжасэ Индарыкъо ыкъуаджэ	Şapsıǵ
Şıralık	Merkez (Mahalle)	Kasapköyü	Şırel'eqo habl	ШырэлIэкьохьабл	Şapsıǵ
Taşköprü	Merkez	Çerkes Taşköprü	Şıxel'e habl	ШыхэлIэхьабл	Şapsıǵ
Üçköprü	Kaynaşlı	Darıyeri Süleymanbey	Bzegesqo habl	Бзэгэскьохьабл	Abzeh
Yayakbaşı	Merkez	Çerkes Yeniköy	Ş'awş'aw habl	Шъаушьаухьабл	Şapsıǵ
Yenikaraköy	Merkez	Çerkes Karaköy, Bataklıda Çerkes Karaköy	Humatıyqo habl (Yakıştırma)	Хъуматыйкъохьабл	Şapsıǵ
Yazıpınar	Gölyaka (Mahalle)	Hatakoy	Hakun habl, Hatukuay habl (Yakıştırma)	Хъакъунхьабл, Хъатукъуай хьабл	Hatukuay
Ağaköy	Merkez (Mahalle)	Ağa	L'hihuj habl (Yakıştırma)	Лыхъужъхьабл	Şapsıǵ
Günlü	Merkez (Mahalle)	Aziziye, Aziz Maa Mergiç	Koble habl, Qercen habl	Коблэхьабл, Къэрдженхьабл	Şapsıǵ
Karahacımusası	Merkez (Mahalle)	Fabrika köyü	Şıdzetl' habl (Hıdzetl'), Hamt'ij habl	ХыдзэлIхьабл, ХъамытIыжъхьабл	Şapsıǵ
Kiremitocağı	Merkez (Mahalle)	Hüseyin Bey	K'eç'ehabl	КIэкIэхьабл	Ubih
Uzunmustafa	Merkez (Mahalle)	--	Tuğuj habl (Demder habl/Mahalle)	Тыгъужъ хьабл	Abzeh, Ubih
Çiftlikköy	Merkez	Çiftlik, Gürcü Çiftlik	Hurme habl (Khurme)	Хъурмэхьабл	Şapsıǵ

Köyün Resmi Adı	Bağlı Belediye	Diğer Adları	Çerkesce Adı	Çerkesce Adı (Kiril Alfabeti)	Yerleşimde Köy Yapısı
Hasançavuş	Akçakoca	Çerkes Hasan Çavuş	--	--	Şapsığ
Cedidiye	Merkez (Mahalle)	--	--	--	Şapsığ, Abzeh
Hatip Hacı İbrahim	Merkez	--	Açon habl (Eçuen)	Ацонхъабл	Şapsığ

3. 1. 1. Düzce ve Mülhâkâtına Yerleşen Çerkes Muhâcîrin Niceliği

Düzce kazası meclisince hazırlanan 17 Muharrem 1281(22 Haziran 1864) tarihli mazbataya göre Düzce'ye bu tarihe kadar iskan edilen Çerkesler'in sayısı 4000'i aşkın nüfustan meydana gelen 500 hâneye tekabül etmektedir. Bu nedenle Düzce ile mülhâkâtı olan Üskübü ve Gümüşâbâd bölgelerinde geçici olarak bile muhâcîr iskan edilecek yer kalmamıştır. Bu sırada Samsun ve Trabzon'dan bölgeye yeni bir Çerkes göçü gündeme gelmişse de yerli ahali buna tepki gösterip kaza meclisinin buna engel olmasını aksi takdirde yerli ahalinin bölgeyi terk edeceğini (terk-i vatan) dile getirmiştir (14 S 1281/19 Temmuz 1864).⁴¹¹ Bununla beraber daha sonraki tarihlerde bölgeye kaçak yollarla muhtelif sayıda iç göçün⁴¹² veya resmi kanallardan dış göçlerin gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim 1334 (1916) tarihli salnâmeğe göre Düzce'de Çerkesler'in sayısı 9813'e yükselmiştir. Bu haliyle esas unsur Türk'lerden sonra bölgenin 2. büyük halkı olan (% 14,19) Çerkesler'e ait gözükmeğdir⁴¹³.

⁴¹¹ BOA, A. MKT. MHM., 306/39, Vesika 1-4.

⁴¹² BOA, DH. MKT., 2225/97./ BOA, DH. MKT., 2256/26.

⁴¹³ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 261.

Tablo 45: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 1⁴¹⁴

Köprübaşı Ömer Efendi		Hatip Köyü (Söğütlü)	
Mamış	Tsızaç’	Şhalokho	Şıbzıkho
Bidanuko	Dıkho	Şhak’umıde	Karme Yiko
Voj	Khamış	Hağur	Yenemiko
Barakey	Hağundoko	Khurayko	Berzeg
Andrukhuay	Ajeğoyko	Şavmız	Deguf
Hatko	Khokhuj	T’eşü	Abat
Jane	Kalebiy	T’ıvo	Kazak
Mamxığ	Pegoj	Thağuşe	
Gukuay	Barasbi	Najö	
Carme	Truko	Bage	
Tsey	Çüjı	Şahangeriy	
Gut’a	T’omp’oş	Kumkal	
Khoretl’	Bağdır	Çüle	
Kuane	Tapijiy	K’eç’ı	
Tleç’enovko	Bocuko	Hamt’ı	
Thağın	Pxenay	Atakah	
Berzeg	Beşiko	İstilli	
Akhav	Nart	Kanoko	
Şamboletko	Kuşaşavko	Yetleç’ıe	
Alemko	Ç’ıramko	Çkhalı	
Tl’ıkhusej	Yinukh	Petres	
Şhağum	Hatukay	Simha	
Pç’entleşü	Jajiy	Donec	
Afemğot	K’ube	Mamşiy	
Şuayeko	Mastırko	Afemğot	
Dığun			
Hacı Yakup	Çallık	Çerkes Sarıdere	Yayakbaşı- Çerkes Yeniköy

⁴¹⁴ Düzce’de Adige Çerkeslerin yaşam alanları ve buralarda ikamet eden Çerkes sülalelerin adları ile ilgili tablolar Ahmet Hazer Hızal nezâretinde hazırlanmıştır. İlgili çalışmaya ulaşmamızı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Recai Arslan ve Ahmet Hazer Hızal beyefendilere teşekkür ederim. Tablo’ya Gümüşova bölgesi dahil edilmemiştir.

Voj Habrauçu	Habatır Ğuç'ıipse Khune Çemişö	Aşab Tanbiy Botko	Açümiş Abreg Yinukh Kaytuko Çük'e Şeretl' Şegaşe Hacımaf Jane Hak'uç Şımit'
-----------------	---	-------------------------	---

Tablo 46: Düzce'de Çerkes (Adige) Süllalelerin Adları ve Yaşam Alanları 2

Aziziye (Karcen Hable)	Kobli Hable	Mergiç (Esenköy)	Uzun Mustafa	Çerkes Taşköprü
Açümiş	Koblı	Detse	Tuğuj	Şaveş'ü
Pşıboko	Natkho	Diji	Jajiy	Hant'ıv
Mefevudı	Tlepşoko	Efendiyko Naşkho	Tsey	Dıdı(Ayejko)
TI'ı 'Üj	Pşıboko	Hacı Pakaj Bey Ahfadı	Semen	Şhak'umide
Kamgeriy	Khuştı	Kaberdey Yakup Bey Ahfadı	Hakhu	Yinukh
Najöko	Hağur		Guser	Şıxetl'
Karcen	Hakhu		Hağur	Havşuko
Tsey	Khurayko		Açümiş	Hağur
Hatujoko	Gogen		Kaytuko	Vüştatle
Amıç'ı	Şaguc		Jane	Bramko
Çımit'	Hatukay		Hadeğatl'	Tıko
			Demder	Karten
			Dipşov	Batgeriy
				Çemişö
				Khune
				Pedisiy

Tablo 47: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 3

Develi Besni	Küçük Mehmetler Köyü	Küçük Ahmetler Köyü	Tahir Ağa (Duraklar)
Şıbzıkho Hatokşoko Kalmıko Karbekiko Anjoko Ğubcoko Kaleç Tokhko Çapar Mezanuvko Pçentleşü	Açümij Khudij Xıdzetl’ Neğüç Tıko Harate Nago Natkho T’eşü	Kıtij Açümij Tlestenıko Kuşujuko Ç’eremit Mışe Thağuşe Tl’ı’új (Batjuko) Jade Şevgen	Gut’a Guğotij Tuğuj Hatko Çetav Tlabğua Şaguc Carme Khuaşe Meret Khurme Ç’eremit Mezirgu Guser Mamxığ Hatukay Besney Melokh
Kiremit Ocağı	Ağaköy	Çerkes Karaköy (Yeni Karaköy)	Çerkes Ballica
K’eç’ı Amıç’ı Değune Melçüakh Zigo Khotko Khuaj	Duve Tl’ıkhujuko Hakuyko	Şeretl’ Neğüç Guser Mışe (Khumatyiko) Tser’uşe Yedig Bğane	Açümij Nepsev Carme Pıtruk

Tablo 48: Düzce’de Çerkes (Adige) Süllalelerin Adları ve Yaşam Alanları 4

Bataklı Çiftlik	Kızılıcık	Bayramcı (Konaklı)	Çınarlı (Hacimus)
Şhalokho Bğane Güser Khudij Vuşıy Tleç’asko Xıdzetl’ Şegaşe Neğüç Khup’eş’ej Nago Natkho Keteğejko Yemzağ Mefeğatl’ Khuştı Hanbeşx Tuğuj	Khoşöbic Tsey Natkho Bğane Thağuşe T’eşü Çüşha Khuştı	Şave Kof Daçe Yinukh Metı Bramziy Natkho Şaşuko Kuace Kazbek Şegaşe Jane Selmenko Habrauçu Beşa’e	Dzıbe Khuaj Khok’on Tsey Gut’a Vokas Jajiy Betmit’ Çetav Tituvko Çünt’ı Tlepşoko T’ıvo Khurme Karten Mastırko Bjeduş
Çakır Hacıbrahim (Kestane Köyü)	Amca Hasanbey Köyü (Kutlu)	Çamköyü	Çerkes Aynalı
Hapepxı Khuaje Hatko Betmit’ Yedic K’uaş Gut’a Apiş Hat’aş Çüşha Türk Musako	Amç’i Deçen Ğuk’ejiy Ketsı Dığun Gujü Betmet’ Tl’ıbac Vüşütatle	Tl’ihkujuko Bjımı Ş’üts’e Neğüç Xıdzetl’ Hocoko Khordoko Hapiy	Alako Çuayeko Bici Kuryako Natkho Khunç’ako Alaşe Votah Turkov Çünt’ij

Tablo 49: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 5

Aydınpınar	Kuyumcu Hacı Ali (Aşağı Kazıkoğlu)	Arap Çiftliği (Bostan Yeri)	
Şaguc	Ğuk’apts’e	Kazuko	Atsoko
K’ube	Vostoko	TI’i’üj	Mamiy
Gut’e	Şhak’umıde	Yemzağ	Tanbiy
Tsey	Guğojü	Bğeguş’o	Arslanbey
Bekmuk	T’okh	Tsiyok	Zefes
Khoşöbic	Votah	Neğoy	Mastırko
Çetav	Şüage	Hakhu	K’uaş
Ç’emiç’	Yemzağ	Hant’ıv	
Khunaug	Dıdı	Şhabuko	
Pkhav	Şavmız	Khupşı	
Hatko	Hacışavko	Pts’aş	
Siyukh	Hacı Nuhko	Alaş	
Beçaş	Azmetko	Turkav	
Çük’e		Sokhtu	
Şhak’umıde		Şaveş’ü	
Khut		Şımit’	
Ç’eremit		Şhabe	
Vanaş’e		Çüşha	
Şhaüş’e		Bağ	
Çamköyü	Çerkes Aynalı	Çakırlar	Bakraz
TI’ihkujuko	Alako	Şımit’	Dıdı
Bjımı	Ğuayeko	Şıvay	Ketkho
Ş’üts’e	Bici	Havk’i	T’eşü
Natkho	Kuryako	Hadiy	Khuştı
Neğüç	Natkho	Suguay	Şegaş
Xıdzetl’	Khunç’ako	Gemkuay	
Hocoko	Alaş	Neşe	
Bateko	Votah	Khup’eş’ej	
Khordoko	Turkov	Nepsev	
Hapiy	Çünt’ij	Carmıko	
Akçaşehiraltı (Kazıkoğlu)	Sarayyeri	Kasapköyü (Şıralık)	

Kazuk Guğejü Bereko Alako T'eşü Şhak'umide Neşe Şavkar T'aymiz Tl'eças Duve Hazeşuk Bğane Khurme Hant'ıv Nemerko Şüage Bjeduğ	Khovk'i Ğırbe Tl'ıfımko Haydeç' Mamxığ Amıç'ba Tl'işe Hapiy Bekimko Hant'ıv Bate Natkho Açümij Abreg Nıbe Voğutl'	Koblı Turkov Xıdzetl' Hağur Kuace Tl'i'üj Khurme Yek'uaşe Şıblavko Hant'ıv Abreg Sokhtu Natkho Açümij Hamt'ej Khordoko Bage	Guğojü Mefevudı Duve Makhoş Argona Şaguç Jajiy Tletseruko Ğuç'etl' Tlepşoko
Akınlar (Beslanbey)	Çalıcuma (Karaçalı)	Karacahacı Musa (Fabrika Köyü)	Kirazlı (Siyokoğlu)
Big Şımtı' Ketsı Davbe Voşh Mışe	Xıdzetl' Harate Turkav Nepsev Dzetl'ı Şüage T'eşü Tuko Pedisiy İskenderko	Xıdzetl' Dzetl' Vuşıy Khurme Hağur Natkho Harate Mışe (Şebatıko) Şeretl' Hamt'ej Kıtıj Tl'i'üj	T'aymiz Tsiyoko Yinukh Çünt'ij 'Ude Hant'ıv Khurme Açümij Atsoko Tl'i'üj Negukh Bateko Gunay Khup'eş'ej Abreg Karzeg Keteğej Meretuko Hatukay

Paşaormanı(Kestane Köy)	Orta Köy (Gökçe)	Pınarlar (Hampinaz)	Dağdibi Köyü
Ç'ise Amç'i Pşov Beşa'e Vumarko Haydeç Apiş Nemerko Thavkho Pedisiy	Hağur Yereğuj T'ijiko Hataşuk Neşe Natkho Hatıvuj Mışe Hatıfko Hanuvko Khurme Ğakhuşav Psikhuj T'ivo	Khurme Yinukh Vostoko Hakhu Bjaş'ö Kevkho Voteruko Tletseruko Bğane T'aymiz Khuştı Turkav Ak'ij Hamp'i Karten Khuaşe Çemişö Hatukay	Şaveş'ü Kuace Ğuaye Khokhoş Khuştı Bage Şıxetl' Vüştatle Vuşiy Bjaş'ö Xıdzetl' Ketaş'e
Değirmen Başı	Civit (Doğanlı)	Süleymanbey (Üçköprü)	Muncurlu
Şıblavko Turkav Thavkho Kalmık	Mefevudı Hağur Xıdzetl'	Çetav Brant'e Khuaj Hatko Yenemıko Sedz	Azovbek Şavkar Hayt Mokhşoko Deney Hatxı Açümij Natkho Çetav Abide Ademey Xeğak'e

Tablo 50: Düzce’de Çerkes (Adige) Sülalelerin Adları ve Yaşam Alanları 6

Gümüşpınar	Altınpınar	Şehir Merkezi	
Khup’eş’ej	Brant’e	Şhabe	Tletseruko
Tl’ıfıjuko	Siyukh	Big	Khup’eş’ej
Mışe	Guser	Vaş’ö	Şeretl’
Hant’ıv	Khup’eş’ej	Berzeg	Natkho
Natkho	Mokhşoko	Kazuko	Hatko
T’Aymiz		Xıdzetl’	Bidanuko
Demder		Şıxetl’	Tuğuj
		Turkav	Tl’ıkhudigi
		Azovbek	Şave
		Hağur	Baytek’
		Neşe	Nıbe
		Tl’ıkhujuko	Napsoko
		Pşav	Mediko
		Pşov	Psinetkhuc
		Şıvay	Kanoko
		Şımit’	Kazak
		K’eç’ı	Tamzok
		Dığune	Bağ
		Thağuşe	Guser
		Batıjuko	

3. 1. 2. Han ve Besni Kabilelerinin İskanı

Çerkes Han ve Besni kabileleri evvela Düzce’de iskan edilmişlerse de birtakım sorunlar çıkması üzerine, 63 hânedan ibaret olan Besni kabilesinin⁴¹⁵ Düzce kazasında, 24 hânedan ibaret olan Han Kabilesi’inin ise Üskübü kazasında iskan edilmelerine karar verilmiştir. Bu duruma kabile mensupları da rıza göstermiş ve buldukları yerde hânelerini inşa etmeye başlamışlardır. Ancak daha sonra kabile reisleri duruma kanaat etmeyerek Develi köyü arazisini muayene ederek (analiz ederek) buranın kendilerinin yerleşimi için son derece uygun bir yer olduğunu hatta bölgede yaşayan ahali uhdesinde bulunan bazı tarlaların bile kendilerine verilmesi konusunda ısrar etmişlerdir. Kabile mensuplarının çoğu buldukları yerde “misâfireten sakin olup buldukları yerde mutasarrıfan iskan etmeye” dahi razı iken, kabile reisleri bu tür görüşlere karşı gelerek kabile mensuplarının bu tür çözümlere razı olmaması gerektiğini

⁴¹⁵ Bir başka vesıkada kabilenin 64 hânedan ibaret olduğu belirtilmiştir. Bakınız: *BOA, A. MKT. UM., 435/83, Vesıka 1-3.*

gündeme taşımışlar hatta muhâcîrler tarafından yapılan hânelerin inşasını terk etmeleri konusunda onları yönlendirmişlerdir. Ancak görevliler tarafından yapılan tahkîkât neticesinde reislerin bu davranışındaki asıl amacın zaman geçirek devletten yevmiye almak olduğu anlaşılmıştır. Bu olay üzerine durum Meclis-i Tanzîmât'a bildirilmiş ve Meclis-i Tanzîmât bölgede iskan edilen muhâcîrlerin başka yerlere gitmek istemesi durumunda kendilerine “yevmiye ve mekârî” verilmeyeceği hususunu karara bağlamıştır. (14 Safer 1277/1 Eylül 1860).⁴¹⁶

3. 1. 2. 1. Han ve Besni Kabilelerine Hâne İnşası

Düzce ve Üskübü kazalarında iskan edilmesine karar verilen Han ve Besni kabilelerine hâne inşa edilerek bölgeye yerleşmelerinin sağlanması için ferman çıkarılmıştır. Bu çerçevede Üskübü kazasında iskan edilen Han kabilesinin hânelerinin inşasına başlanmışsa da Düzce'ye iskan edilen Besni kabilesine hâne inşa edilmesi konusunda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun üzerine Besni kabilesi reisi Bişmâf, imamları İshak Efendi ve tercümanları Mirza Bey Dersââdet'e giderek hâneler konusunda yaşadıkları bazı hoşnutsuzlukları dile getirmişlerdir. Bu kişiler Düzce'ye döndükten sonra Besni kabilesi için inşa edilecek hânelerin de Han kabilesine inşa edilecek hâneler ayarında olması yönünde adım atılmıştır. Hânelerin inşası için Tahrîrât Kâtibi İsmail Hakkı Efendi tayin edilmiştir. Besni kabilesi Düzce kazası sınırları içerisindeki Develi Kabri ve Muncurlu altı denem yerlere yerleştirilmiştir. Hâne inşasına Develi Kabri denem yerde başlanmış ve ilkönce 44 nüfustan ibaret olan Bişmâf bey ve köleleri için 17 odalı ve fevkâni 3 bab hâne inşasına başlanmıştır. Bununla beraber bir takım iddiaların ortaya atılması ve kışın yaklaşması nedeniyle Besni kabilesine yapılacak hânelerin bir kısmı bahar mevsimine kalmıştır. Kabile mensuplarına uygun miktarda öküz ve tohum da tedârik edilmemesi kabile mensuplarının mağduriyetlerini daha da artırmıştır. (27 R 1277/12 Kasım 1860).⁴¹⁷

Düzce ve Üskübü kazalarında iskan edilen Çerkes muhâcîrler için 1862 yılında hâne inşasına devam edilmiştir. Yapılan hânelerin kereste parası ve işçilik ücretleri 37. 000 kuruş tutmuştur. Adı geçen kazalar Bolu Sancağı'na bağlı olması nedeniyle, paranın Bolu kaymakamı Hamdi Efendi tarafından ödenmesi gerekirken ve para tekrar tekrar istenmesine rağmen Bolu kaymakamı ödemeyi yapmayarak halkı zor durumda bırakmıştır. Durumu Düzce halkı adına

---

⁴¹⁶ BOA, A. MKT. MHM., 193/58.

⁴¹⁷ BOA, A. MKT. UM., 435/83, Vesika 1-3.

İzzet adlı kişi Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye bildirmiş ve durumun tahkik edilmesi istenmiştir. (24 Z 1278/22 Haziran 1862).⁴¹⁸

3. 1. 2. 2. Besni Kabilesine Zirâî Yardım Yapılması

Besni kabilesi Düzce'ye 1277 yılında iskan edilmiştir. Kabilenin ziraat ve hayvancılık yapabilmesi için gerekli öküz ve tohum ta'yinâtı hemen verilmediği için kabile mensupları perişan bir duruma düşmüşlerdir. ⁴¹⁹ Muhâcîrlere sadece darı ve mısır verileceği belirtilmişse de o da öküz ve tohumlar ziraat mevsimi geçtikten sonra verildiği için her ne kadar ekim yapılmışsa da kıtlık (killet-i bârân) nedeniyle mahsul elde edilememiştir. Bunun dışında muhâcîrlere saban, pirinç, güzlük buğday ve arpa (şair) verilmesi gerekirken o da verilmemiş hatta muhâcîrlere yevmiyeleri bile verilmemiştir. Bu çerçevede muhâcîrlerin mağduriyetlerinin en aza indirgenmesi için muhâcîr gruplara “güzlük ziraat” için gerekli her çeşit tohumun verilmesi, saban temini ve yevmiyelerin ödenmesi hususunda dilekçe yazılmıştır.(15 Ca 1278/18 Kasım 1861).⁴²⁰

3. 1. 3. Şabsığ Kabilesinin Yerleşimi

Çerkes Şabsığ kabilesi belgelerde Şabsığ adı yanında Şebisi olarak da tanımlanmıştır. Kabilenin reisi olarak Adil Giray beyin adı geçmektedir. Adil Giray beyin vefat etmesi ile beraber ona mensup olan Şebisi kabilesinin Düzce kazasında iskan edilmesi için ne şekilde hareket edileceğine ilişkin Bolu kaymakamlığı ve Muhâcîrîn Komisyonu Riyâseti arasında yazışmalar yapılmıştır.⁴²¹ Şabsığ kabilesine mensup 22 kişi Ankara üzerinden Bolu sancağına oradan da Düzce kazasına yerleştirilmiştir. Bu kişilerin Düzce'ye iskan konusunda ısrar ettikleri gözükmektedir. Bunun nedeni olasılıkla Düzce'de akraba veya aynı kabile mensuplarının bulunmuş olmasıdır. (18 Z 1280/25 Mayıs 1864).⁴²² Akralık bağlarının güçlü olması daha sonraki yıllarda da bölgeye göç yapılmasına neden olmuştur. Mesela asâkîr-i şâhânedan muhrec Şabsığ İslâm bin Subeşe Düzce'de bulunan akrabaları yanına yerleşmek için bu meyanda

---

⁴¹⁸ BOA, A. MKT. UM, 573/72.

⁴¹⁹ BOA, A. MKT. UM., 520/63.

⁴²⁰ BOA, A. MKT. NZD., 379/28.

⁴²¹ Bakınız: 6 S 1280 (23 Temmuz 1863) tarihli belge. BOA, A. MKT. MHM., 270/84.

⁴²² BOA, A. MKT. MHM., 301/17.

dilekçe vermiştir. (21 L 1286/24 Ocak 1870).⁴²³ Bölgeye yerleşmiş olan Şabsıglar'a da yevmiye ve arazi tahsîsi yapılmıştır.⁴²⁴

3. 1. 4. Çerkes Bestân Kabilesinin Düzce'ye Yerleşimi

Çerkes muhâcîrlerinden Bestan kabilesi mensupları da Düzce kasabasında iskan edilmişlerdir. Bu muhâcîrler için 30 bab hâne inşa edilmiştir. 20 bab hâne daha inşa edilmesi için gerekli kireç ve kereste hazır hale getirilmişse de bu hâneler hemen inşa edilememiş ve bazı sorunlar çıkmıştır. Nitekim yapılacak 20 hânenin diğer 30 hâne gibi değil medrese biçiminde (medrese kıluklu)⁴²⁵ yapılması için resmi mercilerden izin alınmış ancak muhâcîrlerin bir kısmı buna rıza göstermemiştir. Hatta muhâcîrlerden Gazi (Ğazi) Beyoğlu Davud (Zevik oğlu Davud) tarafından verilen dilekçede yapılacak 20 hânenin de daha önce yapılan 30 hâne biçiminde yapılması istenmiştir. (8 S 1278/15 Ağustos 1861).⁴²⁶

3. 1. 5. Bataklı Köyüne Çerkes Muhâcîr Yerleşimi

Bataklı köyüne Çerkeslerin tam olarak ne zaman yerleştirildiği bilinmemektedir. Ancak 1865 yılına ait bir belgede Çerkeslerin bu tarihte bölgeye geçici (misafir) olarak yerleştirildiği belirtilmektedir. Bu muhâcîrlerin daimi olarak iskanları için Talustan Bey tarafından yönetime bir dilekçe verilmiştir. (6 L 1281/4 Mart 1865).⁴²⁷

3. 1. 6. Çerkes Muhâcîrler için Mescid İnşası

1871 yılında Düzce kazasında iskan edilen Çerkes muhâcîrlere bir ibadethâne⁴²⁸ inşası için harekete geçilmiştir. Yapılacak 1 bab mescid için ilkönce bir keşif yapılmıştır. Keşif

⁴²³ İslâm bey dilekçesinde “kabilesi” anne, baba ve birâderlerinin daha önceden Akçaşehir'e geldiklerini kendisinin de bu sırada asâkir-i şâhâneye girip şimdiye kadar Arâbistan bölgesinde bulunan 5. ordu-yı hümâyunda bulunduğunu oradan da İstanbul'a geçtiğini ifade etmiş bundan sonra ise Düzce'de bulunan akrabaları yanına yerleşmek istediğini bildirmiştir. Bakınız: *BOA, DH. MKT., 1310/36*, Vesika 1-2.

⁴²⁴ *BOA, A. MKT. MHM., 301/17*.

⁴²⁵ Göçmenler için yapılan evler ilk yıllarda daha büyük ve birkaç odalı olduğu halde, sonraki yıllarda göçmenlerin miktarları ve masraflarının büyük ölçüde artmasından dolayı evler küçülmüş ve nihayet tek odalı küçük kulübelere dönüşmüştür. Duvarları birbirine geçmeli çitlerden oluşmakta, üstleri ise çamurla sıvanmaktadır. Bedri Habiçoğlu, *Kafkasyadan Anadoluya Göçler*, Nart Yayıncılık İstanbul, 1993, s. 130-131

⁴²⁶ *BOA, A. MKT. NZD., 362/66*, Vesika 1-2.

⁴²⁷ *BOA, A. MKT. MHM., 325/89*.

⁴²⁸ İslamiyet'in Çerkesler arasında henüz toplumsal bir kabul görmediği 17-18. yüzyıllarda hukuk davaları geleneksel hukuka, örf ve adetlere göre çözülmektedir. Ancak toplumsal tabakalar arasında bir eşitsizlik mevcuttur. Öyle ki prensler, soylular, hür köylüler ve köleler geleneksel hukuk kuralları karşısında eşit değillerdir. Osmanlı hükümetinin Anapa Valisi Hüsnü Paşa'nın gayreti ile, Çerkesler'e şeriat karşısında

gereğince mescidin toplam 6500 kuruşa mal olacağı belirlenmiştir. Bu miktarın 1000 kuruşu Çerkes muhâcîrler tarafından “iâne” olarak, geri kalanının ise “Dahiliye borcasının 86 yılı inşaat tertibinden” ödenmesine ilişkin yazışmalar yapılmıştır. (15 Z 1287/8 Mart 1871).⁴²⁹

3. 1. 7. Çerkes Muhâcîrlere Zirâî Amaçlı Kredi Verilmesi

Osmanlı Devleti ülke içerisindeki ihtiyaç sahibi vatandaşlarına (muhtacîn) zaman zaman nakdi yardımlarda bulunmuştur. Paranın ihtiyaç sahiplerine dağıtılıp dağıtılmadığı takip edilerek bu konuda gerekli özen gösterilmiştir.⁴³⁰ Muhâcîrlerin bir an önce tarımsal işletmeler kurması ve üretime katkıda bulunması amacıyla hükümet tarafından hâne başına tohum yardımı yapılmıştır. 1856 yılında muhâcîrlere ne kadar ve ne çeşit tohumluk yardımı yapılacağına ilişkin karar mahalli yöneticilere bırakılmıştır. Tohumluklar her ne kadar yardım olarak veriliyorsa da bunun hazîneye büyük bir yük getireceği düşünülerek yardımların borç tarzında verilmesi uygun görülmüştür.⁴³¹

Halka yemeklik ve tohumluk olarak yapılan zirâî malzemelerin nakdi Ziraat Bankası aracılığı ile ödenmiştir. Ödeme yapılırken her ne kadar kişilerin sahip oldukları toprakların tapularının (tapu senedi) kefil gösterilmesi istenmişse de tapusu olmayan kişilere de “kefâlet-i müteselsile” ile faizsiz borçlar verilerek ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.⁴³²

Çerkes muhâcîrlere ziraatlarını ikmal etmek üzere “kefâlet-i müteselsile” ile mal sandığından 30 bin kuruş borç verilmesi için vilâyetten Şûrâ-yı Devlet’e mazbata gönderilmiştir. Bu muhâcîrlerden 20 hânenin (70 kişi) öküz ve tohumlukları olmakla beraber ziraata elverişli arazileri bulunmamaktadır. 30 hânenin (150 kişi) ise hiçbir şeyi bulunmamakta olduğundan 2 hâneye 1 çift öküz ve 10 dönüm arazi verilmesi gerektiği ve bu çerçevede muhâcîrlerin tamamına 30 bin kuruş borç verilmesinin elzem olduğu

---

insanların eşit olduğu fikri kabul ettirilmiştir. İslamiyet aristokratik Çerkes kabilelerinin en büyüğü olan Kabardeyler arasında 18. yüzyıl sonlarında kesin ve tam olarak yerleşmiştir. Oysa demokratik yapıya sahip Çerkes kabileleri arasında ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında hakim olabilmıştır. Özellikle 1840-50’li yıllarda İmam Şamil’in vaizleri İslamiyet’in Çerkesler arasında yayılmasında önemli rol oynamıştır. Tavkul, “İslamiyet’in XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının ...”, s. 3-4.

⁴²⁹ BOA, İ. DH., 628/43699.

⁴³⁰ Konu ile ilgili belgede Düzce’ye devlet tarafından yapılan bir yardımın ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığına ilişkin merkeze bilgi verilmektedir. Bakınız: 23 L 1320 (23 Ocak 1903) tarihli belge. BOA, DH. MKT., 639/11.

⁴³¹ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, s. 171.

⁴³² BOA, DH. MKT., 580/71, Vesika 1-2.

belirtilmiştir. Ancak talebe verilen cevapta adı geçen muhâcîrlere 200 dönümden fazla arazi verildiği gerekçe gösterilerek arazi ihtiyacı talebi reddedilmiş, yapılacak para yardımının ise hazînenin zarara uğrama ihtimalini ortadan kaldıracak şekilde “kavî sened ve müteselsile kefâlete” bağlanması şart koşulmuştur (29 N 1285/15 Aralık 1868).⁴³³

Düzce’de yaşayan 1000 hânede ikâmet eden 4000 nüfusun yemeklik ve tohumluk olarak toplam 33600 kile mısır, 2000 kile buğday ihtiyacı olduğu tespit edilmiş ve hâne başına ortalama 300 kuruş (1000 hâneye 300 bin kuruş) borç verilmesi kararlaştırılmıştır. Düzce’de toprak sahibi birçok ailenin elinde tapusunun olmadığı da bilinmekle beraber ihtiyaç sahibi bu kişilere Ziraat Bankası’ndan verilen borçtan bir faiz alınmaması ve kefâlet-i müteselsile ile paranın ihtiyaç sahiplerine verilmesi konusunda yazışmalar yapılmıştır. (15 C 1320/19 Eylül 1902).⁴³⁴

3. 1. 8. Borçların Affedilmesi

Göçmenlere yapılan nakdi yardımlar her ne kadar borç olarak verilmişse de bu borçların her zaman geri ödenmediği devletin de buna göz yumduğu görülmektedir. Develi köyü ve civarında yaşayan muhâcîrlere mal sandığından 88128 kuruş yardım yapılmışsa da muhâcîrlerin muhtaç bir durumda bulunması nedeniyle yapılan yardımın geri ödenmemesi yönünde bulunulan talepler, devlet tarafından reddedilmemiş ve borçların affı Dîvân-ı Muhasebât ve Şûrâ-yı Devlet tarafından onaylanmıştır. (21 M 1290/21 Mart 1873).⁴³⁵

Düzce kazasında iskan edilen Çerkes muhâcîrlerin ümerâsından olan Süleyman Bey Düzce kazası mal sandığına 19. 000 kûsûr kuruş⁴³⁶ borçlu olarak vefat (maktûlen) edince, Süleyman Bey’in ailesi borcu ödemeye güç yetiremeyecekleri gerekçesiyle borcun affedilmesi hususunda ilgili mercilere bir dilekçe vermişlerdir. Konuyla ilgili olarak Mâliye nezâreti nezdinde yazışmalar yapılmıştır. (26 Ş 1301/21 Haziran 1884).⁴³⁷

3. 1. 9. Yardımlarda Bölge Şartlarının Dikkate Alınması

Osmanlı devleti muhâcîrlerin yerleştiği alanlara her konuda yardım göndermeye çalışmış ancak gerek gönderdiği yardımların gerekse de muhâcîrlerin taleplerinin gerçekçi

---

⁴³³ BOA, A. MKT. MHM., 431/70, Vesika 1-3.

⁴³⁴ BOA, DH. MKT., 580/71, Vesika 1-2.

⁴³⁵ BOA, A. MKT. MHM., 450/43.

⁴³⁶ Bu borca ilişkin herhangi bir sened bulunmamaktadır.

⁴³⁷ BOA, DH. MKT., 1343/5.

olmasına özen göstermiştir. Nitekim Düzce’de bölge ahalisine verilmek üzere İstanbul’dan öğütmelik (tahnelik) ve yemeklik olarak 10.000 kile mısır ve darı gönderilmesi isteğinde bulunulduğunda, devlet bu talebi gerçekçi bulmamış, ziraat mevsiminin geçmesine 20 gün kaldığını gerekçe göstererek bölgeye sadece 4000 kile mısır ve 2000 kile darı gönderilmesinin yeterli olduğuna karar vermiştir. Tahıllar deniz yoluyla Akçakoca İskelesi’ne oradan da Düzce’ye getirilecek olup, tahıl ürünlerinin parası vilâyet (Kastamonu) emvâlinde ödenecektir. (27 N 1297/2 Eylül 1880).⁴³⁸

3. 2. Abaza Dahum Muhâcîrleri

Düzce’ye 1000 hânelik Dahum muhâcîri iskan edilmiştir.⁴³⁹ Ancak bu kadar muhâcîrin iskanları ve ta’yinâtı yeterli düzeyde sağlanamadığı için “telef olmakla” karşı karşıya kalmışlardır. Konu ile ilgili olarak mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda Mustafa Bey ve arkadaşı tarafından şikayette bulunulmuştur.(26 Ş 1296/15 Ağustos 1879).⁴⁴⁰

1334 (1916) tarihli salnâmeğe göre Düzce’de Abazalar’ın sayısı 6914’tür. Bu haliyle Türk ve Çerkeslerden sonra bölgenin 3. büyük halkı Abazalar olarak gözükmeğtedir⁴⁴¹.

Tablo 51: Düzce’de Abazaların Yaşadığı Yerler (www.dkkkd.org)⁴⁴²

Köyün Resmi Adı	Bağlı Olduğu belediyenin Adı	Köyün Diğer Adları	Abhazca adı
Aksu	Gölyaka	Efteni Albuzbey	Elbuzbey
Aybaşı	Konuralp	Aybaşı Albuzbey	Abzıp
Çamoluk	Kaynaşlı	--	Kasbey

⁴³⁸ BOA, DH. MKT., 1331/72, Vesika 1-3.

⁴³⁹ Muhacirlerin ne zaman iskan edildiği konusunda herhangi bir veri bulunamamıştır.

⁴⁴⁰ BOA, DH. MKT., 1328/9.

⁴⁴¹ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 261.

⁴⁴² Tablo, kendisi de Çerkes orijinli olan emekli tarih araştırmacısı Yrd. Doç. Dr. Recai Arslan, Nejat Özsoy ve Ahmet Hazer Hızal gibi kişilerin nezâretinde hazırlanmıştır. Kendilerine teşekkür ederim.Tablo’ya Gümüşova bölgesi dahil edilmemiştir.

Köyün Resmi Adı	Bağlı Olduğu belediyenin Adı	Köyün Diğer Adları	Abhazca adı
Çayköy	Gölyaka	Efteniçay, Çay	Yagdzaa, Abzıp
Darıyerihasanbey	Kaynaşlı	Darıyeri Abaza Hasan	Agurdgil
Davutağa	Akçakoca	Acıelma, Davut Ağa Bey	Aöydzaa
Derdin	Merkez	Dolay	Guma
Dilaver	Akçakoca	Malan, Dilaver Bey	Glöyra, Gulgör
Erdemli	Konuralp	--	--
Esmahanım	Akçakoca	Malan	Gran
Fındıklı	Kaynaşlı	--	--
Güven	Merkez	Abaza Çapyakbey, Çapyak	Mitsara, Mitsvere
Hacısüleymanbey	Gölyaka	--	--
Kaledibi	Merkez	Cicubey	Amıcakıta
Yazlık	Gölyaka	Kurak	--
Muratbey	Kaynaşlı	Abaza Murad Bey, Darıyeri Muratbey	Argunaa, Anuha
Sazköy	Kaynaşlı	Saz, Danakay	Sugaarıkıta, Abzıp
Taşlık	Gölyaka	--	--
Tavak	Kaynaşlı	--	Kasbey
Uğur	Merkez	Mehdibey, Muhacir Mehdi Bey	Abıcka
Yeşilyayla	Gümüşova	Bıçkı	Hücacbey
Yeşilova	Gölyaka	Harziye	--
Zekeriyaköy	Gölyaka	Zekeriya	--

3. 2. 1. Abaza Dahum Muhâcîrlerine Tercüman tayini

Osmanlı toprakları içerisinde yerleştirilen muhâcîrlerden Türkçe bilmeyen kişiler için devlet tarafından tercümanlar tayin edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Muhâcîrîn Komisyonu Riyâseti'nden Dahiliye Nezâreti Mektupçuluğu'na bilgi verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de konuyu Şûrâ-yı Devlet kanalıyla çözmek istemiştir. Çünkü muhâcîrlere tayin edilecek tercüman masrafının karşılığı “muvâzenede” bulunmamakta ve Kânûn-ı Esâsi'ye göre konuyla ilgili olarak tahsîsât ayrılabilmesi için Meclis-i Hass-ı Vükelâ tarafından bir tezkire hazırlanması gerekmektedir. Bununla beraber tercümanlara ödenek tahsîsi sorunu daha sonra çözümlenmiş ve Düzce'de iskan edilen Abaza Dahum muhâcîrleri içinde Türkçe bilmeyen kişiler olduğu için aylık 200 kuruş maaş ile Abaza Arslan Bey tercüman tayin edilmiştir. (23 Zi'l-Hicce 1294/29 Aralık 1877).⁴⁴³

3. 2. 2. Abaza Muhâcîrler için Mekteb İnşası: Koçviran ve Bıçkı Köyü Mektebi

Muhâcîrler için yeni idari birimler kurulurken çocuklarının eğitimi için de mektepler inşa edilmiştir. Amaç göçmenleri hem okuma yazma konusunda eğitmek hem de onların Osmanlı kültür ve toplumuna uyumlarını sağlamaktır.⁴⁴⁴

Düzce'ye göç eden muhâcîr çocukların eğitimine de gerek devlet gerekse de halk tarafından büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bölgede çocukların eğitimi için elzem olan mekteb-i ibtidâiyeler inşa edilmiştir.⁴⁴⁵ Düzce'de göçmenler için kurulan ilk mektebin 1866 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Mektep Düzce-Üskübi (Üskübü) bölgesinde kurulmuştur.⁴⁴⁶ 1879 yılında Düzce kazasına bağlı Koçviran ve Bıçkı köylerinde sakin Abaza muhâcîrlerin çocukları için de bir mektep yapılması gündeme gelmiştir. Mektebin inşası için gerekli olan kerestenin bölge ahalisi tarafından karşılanması diğer masrafların (masârif-ı 'imâliye vs.) ise henüz hazîneye teslim edilmeyen bu yılın aşar gelirinden karşılanmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla ilkönce mektebin kaç paraya mal

---

⁴⁴³ BOA, A. MKT. MHM., 483/74, Vesîka 1-8. Bafra'da iskan edilen Abaza Dahum muhacirleri içinde de Türkçe bilmeyen kişiler olduğu için 200 kuruş maaş ile Laz Ömer Efendi tercüman tayin edilmiştir. 93 yılı Teşrîn-i evvelinde tayin edilen Laz Ömer Efendi, 94 yılı eylülünden (Eylül-Ekim 1878) itibaren tercümana ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle görevinden alınmıştır. (4 Mart 1295 /16 Mart 1879).

⁴⁴⁴ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, s. 176.

⁴⁴⁵ BOA, DH. MKT., 1828/68.

⁴⁴⁶ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, s. 176.

olacağı ve mektebin kaç odalı olacağına ilişkin bir keşif çalışması yapılmıştır (22 Rebû'l- Evvel 1296/16 Mart 1879).⁴⁴⁷

Tablo 52: Düzce Bölgesinde Bulunan Bazı Abhaz-Apsuva Ailelerin (Soyların) Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı⁴⁴⁸

Efteniye Elbuzbey	Süleymanbey	Çayköy	Esmahanım	Dilaver
	Yaşba Babal Trıpşı Kozba Aşba Hıgsu Gıysa Kucba Humsıcu Bütıpa Arzınba Jiyba Kuntış	Aygba Karaçı Sıba	Kabba Suktar Aşba Kurknia Kozba Argun Tönba Koçba	
Pıta Kupal Hışba Tarba Kaba Cıba Canba	Çundi Lahıpa Keçba Hüpat Beygua Cıra Gogen	Jiyba Vardaniya Yaşba Naşba Kozba Çımsı Kosıpa	Heyka Keçba Şamba Yardapa Koruşa Ahba Açışba	Ahba Kozba Beşliya Suktar Vatanıpa Ağırba Kolağıya
Acıelma	Kobaçlar	Darıyeri	Sazköy	Fındıklı
Ayüzba Tönba Andabıva	Bgınba Kaba Cıcba Hılpanca	Kaba Arzınba Vardaniya Kozba Bijnıva Ahosba Palba Atayba Hurhmal Bıca	Ayüzba Sugba Trıpşı Neheriya Ağırba Abazba	Ayıga Töha

⁴⁴⁷ BOA, MF. MKT., 61/1.

⁴⁴⁸ <http://www.abhazderneği.org/content/view/4/16/>

		Lamiya Agumba Akusba Gamsaniya Kilba Şargaliya Ayüzba Bgavipa Kıçın Hugşı Şamba Argun Guliya Catana Tırkil Taniya Lakora Bağa Hütiş Briskıl Kika Yaşa Başıpa		
Nüfren	Nüfren Soğuksu	Muratbey	Tavak	Kurakmahalle
Apsara Kalsba Ayıgba Ahba Kozba Hütiş Masipa Lapsipa Palba Keçba Çımsı	Vanaça Altaçcatana Ayüzba	Argun Camguliya Cbımgı Babala Agırba Tırpşı Ayıga Tırkil Ahba	Neheriya Grina Agırba Tarba	Kozba Mamata Ağanipa
Derdin- Guma	Caferiye	Çapyak	Kışla	Üskübü- Aybaşı
Ayüzba Tukba	Abuhba Ayüzba	Kutubla Kozba	Vanaca Pıta	Açüyba

Cudar Sagaria	Argun Skuva Açba Cica Hılpahcö	Fünzı Ağırba Sıbla Kabba Geheria Gısba Haşığ Gursan Kuriya Ayüzba Mukba Tukba Catana	Hötupa Ajiyba	
Erdemli	Çukurhan	Bıçkı	Cicibeyköy (Beyköy)	Karapınar
Caniya Ayüzba Palba Camha Atiyba Bırsıs	Laçış Pıta Mamatıpa Hracıpa Azuhba Hötıpa Lapş Grinıpa	Koçba Sacınıpa Anasba Ahba Başıpa Dohma Kaba Mazah Ajiyba Hosba Yaşba Trışba Briskıl Avassa Gildız Haga Pıta Ayüzba	Agıpba Tukba Mgalıpa Aşba	Gugua Açba Aşba Abhac Hacıma Calakya Aguba Adliyba Kozba Abuhba

3. 3. Abaza ve Çerkes Muhâcîrlerin Osmanlı Hükümetine Bağlılığı

Düzce ve civarına yerleştirilen Çerkes ve Abaza muhâcîrler zamanla buldukları yerde önemli bir güç unsuru haline gelmişlerdir. Osmanlı hükümetinin kendilerine kucak açması ve yaptığı her türlü yardıma karşılık Düzce, Bolu ve Gerede bölgelerinde Osmanlı hükümetine bağlı mahalli hükümetlerin egemen olmasında da etkili olmuşlardır. Nitekim Nisanın 13. günü

Düzce kazası etrafında bulunan Çerkes ve Abazalardan müteşekkil silahlı ve silahsız kişilerden oluşan bir grup Düzce'ye hücum etmiştir. Çete ilkönce bölgenin liva ile haberleşme ağını (telgraf hattını) kesmiştir. Bunun yanında idare-i örfiyye nedeniyle Düzce'de bulunmakta olan 200'ü aşkın süvari ve piyade nîzâmiye askerinin buldukları hâneler ve jandarma bölük dairesi basılmış ve süvari bölük kumandanı Yüzbaşı Avni Efendi yaralanmış (cerh), süvari takım kumandanı Mülâzım-ı Evvel Rahşar Efendi öldürülmüş (katl), Düzce merkez takım kumandalığında görevli Mülâzım-ı Sâni 2501 Cemal Efendi darb edilmiş ve gerek mülkiye gerek dîvân-ı harb tevkifhânesinde bulunan mahkum ve tutuklular serbest bırakılmış, nîzâmiye askerleri ve jandarmanın elinde ve depolarda bulunan silahlar (eslihâ) ve cephânelere tamamen el konulmuştur. Dîvân-ı Harb heyeti ve Mülâzım-ı Evvel Cemal Efendi adlı bir kişi de hapsedilmiştir.

Burada kendileri tarafından bir jandarma teşkilatı kurulduğu ve bu teşkilatında Kuvvâ-yı Milliye teşkilatı aleyhine olduğu telgrafla Bolu mutasarrıflığına bildirilmiştir. Konu ile ilgili olarak mutasarrıf bey ve bazı zevâtın Düzce'ye gelmesi Düzce'ye gelmeyecek olurlarsa toplanmış olan kuvvetin Bolu'ya geleceği bildirilmiştir. Bunun üzerine bir gün sonra Mutasarrıf Bey, Nakibüleşrâf Efendi ve liva müdde-i umûmisi Düzce'ye gelmişlerdir.

Nisanın 18. günü Bolu civarında bulunan 20 köyün ileri gelenleri de Bolu'ya 10 dakika uzaklıkta bulunan Paşa köyünde toplanarak hükümete bazı talepleri olduğunu iletmışlerdir. Bu kişilere Düzce ve civar köylerden gelen kişilerde destek vermiştir. Bunun üzerine Bolu Hükümet temsilcisi (rüesâ-yı hükümet) ve eşrâf-ı memleket, Paşa köyüne gelmiş ve yapılan görüşmelerde temsilcilerden bazı taleplerde bulunulmuştur. Paşa köyünde toplanan grup talepleri kabul edilmediği takdirde ahalinin kasabaya (Bolu) zor kullanarak gireceğini ve taleplerini bizzat kendilerinin yerine getireceklerini ifade etmiştir. Ancak talepler kabul edilmiş olmasına rağmen Düzce'den gelip bu köylerde ikâmet etmiş olan ve çoğu dîvân-ı harb tevkifhânesinden çıkmış olan Düzcelilerle beraber birçok köy ahali toplu olarak ve büyük kısmı (kısm-ı 'azâmî) silahlı olduğu halde hükümet dairesi ve hapishânenin önünden geçen Bolu-Düzce şosesinden şehre girmişlerdir. Şehre girenler jandarmaların elinde bulunan silahlara ve karakol kumandanının odasında bulunan küçük zâbitân ve diğer kişilere ait silah ve cephânelere el koymuş, jandarma bölük dairesi kontrol altına alınmış, bölük deposunun kapısı kırılarak tüfenk ve fişekler gasp edilmiştir. Bu kargaşalıktan istifade edilerek hapishâne duvarı delinmiş ve hapishaneden de firarlar gerçekleşmiştir. Bir taraftan da Ahz-ı Askeri Şubesi'ne hücum edilmiş ve şubede görevli

jandarma elinde bulunan 30 silah ve 10 bin fişenk gasp edilmiştir. Düzce ve civar köylerden gelmiş olan ahali aynı gün akşamı yerlerine geri dönmüştür.

Gerek Düzce gerekse de Bolu'daki durumu haber almış olan Gerede kazası ahali de nisanın 20. günü tekbir ile hükümet dairesine gelerek mevcut yönetimin yetersiz olduğu ve padişahın prestijinin iğfal edildiğini gerekçe göstererek kaza kaymakamı, hakim, mal müdürü, baytar memuru, telgraf müdürü, belediye doktoru efendileri tevkif etmiştir. Bu arada Ankara'da Müdâfâ-i Hukuk Cemiyeti tarafından davet edilmiş ve memleketin seçimiyle (intihâbıyla) bir hafta önce Ankara'ya gitmiş (azîmet etmiş) olan Bolu eşrâfindan İlyaszâde Şükrü ve merkez tabibi doktor Fuad Efendiler de, yanlarında 3 zabıt ve 18 nefer olduğu halde Yabanâbâd yoluyla Gerede'ye gelmişlerdir. Onların Gerede'ye gelişi bir kısım halk tarafından büyük heyecanla karşılanmışsa da (heyecanı muceb olarak) bu kişiler silahlı olarak karşılarına çıkan bir kısım Gerede ahali tarafından tutuklanmıştır. Gerede'deki durumun Düzce ve Bolu mahalli eşrâfına telgrafla bildirilmesi üzerine Bolu ve Düzce'de eşrâfı memlekette kurulu heyet tarafından tertip edilen 300'e yakın kuvvetin hemen Gerede üzerine hareket etmesi sağlanmıştır. Konu ile ilgili olarak Bolu jandarma taburu kumandanı Binbaşı Osman Nuri tarafından da telgrafla Der-saâdet Umum Jandarma kumandanlığına ve Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir. Bu çerçevede aşağıdaki kurallara da uyulacağı deklare edilmiştir:

1. Şer'an ve kânûnen emr-i âliyle mükellef olduğumuz padişahımız Efendimiz hazretlerinden başka bir kuvvet ve başka bir hareket tanılmayacak. (tanınmayacak).

2. Der-saâdet'te Harbiye nezâretinden irâde-i seniyyeli emir olmadıkça başka bir hükümete hiçbir nam ile asker verilmeyecek.

3. İstanbul ile muhâbere (haberleşme) açılacak.

4. Ankara ile muhâbere kesilecek.

5. Bolu telgraphânesi memurlarına emniyet edilmediğinden bunlar derhal değiştirilerek (tebdîl edilerek) yerlerine güvenilir (emin) adamlar getirilecek.

6. Ağnâm resmi Der-saâdet'te Mâliye nezâretinden gelen emir mucibince tahsîs edilecek ve başka bir hükümet namına tahsîs edilmeyecektir. (24 Ş 1338/13 Mayıs 1920).⁴⁴⁹

3. 4. Gürcü Kökenli Muhâcîrler

Düzce'nin Develi köyüne Çerkes ve Gürcü orijinli göçmenler yerleştirilmiştir. Bu göçmenlere de diğerlerine olduğu gibi birtakım araziler tahsîs edilmiştir.(22 B 1317/26 Kasım

---

⁴⁴⁹ BOA, DH..EUM- AYŞ., 40/51, Vesîka 1-3.

1899).⁴⁵⁰ Bölgeye 1326 yılına kadar aralıklarla göç olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵¹ Düzce’de Gürcüler’in yerleştirildiği diğer bir birim ise Şipir ve Dırardere köyleridir. Dırardere köyü aslen Batum muhâcîrlerinden olup Giresun’a yerleşmiş 28 hânenin Düzce’de bulunan Dırardere adlı bölgeye yerleşmesiyle kurulmuştur. 28 hâne toplam 100 kişiden meydana gelmektedir. Gürcüler’in bölgeye yerleştirilmesinden sonra köyün adının da Dırardere olarak isimlendirilmesi için merkeze yazı yazılmıştır. (6 Za 1318/25 Şubat 1901).⁴⁵²

d) İç Göçler

Düzce ve civar bölgelere Orta Anadolu ve Karadeniz’den muhtelif zamanlarda izinli ve izinsiz bazı göçmenler gelmiştir. İzinsiz gelenlerden ilk anda tespit edilenler genelde hemen vatan-ı asliyelerine gönderilmeye çalışılmıştır.⁴⁵³ Muhâcîrlerin yol masrafları (masârif-i sevkiye) “orman vâridâtı”ndan⁴⁵⁴ veya karşılığı mal sandığından ödenmek üzere kaza belediye sandığından karşılanmıştır.⁴⁵⁵ Muhâcîr grupların geldikleri yere ulaşınca kadar iâşelerinin karşılanması⁴⁵⁶ yanında güvenlikleri de sağlanmaya çalışılmıştır. Güvenlikle ilgili gerekli tedbirlerin alınması için Dahiliye Nezâreti’ne arz yapılmıştır. (6 Zi’l-kâde 1325/11 Aralık 1907).⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁰ Bakınız: Batum Muhaciri Mehmed Abdullah’ın dilekçesi. *BOA, DH. MKT., 2275/150.*

⁴⁵¹ *BOA, DH. MKT., 2623/109, Vesika 1, 2.*

⁴⁵² *BOA, DH. MKT., 2454/75.*

⁴⁵³ *BOA, DH. MKT., 601/13, Vesika 15-16.*

⁴⁵⁴ Bölgeye yerleşmek için Ereğli üzerinden gelen 25 hânelik (300 nüfus) Ordulu göçmene, devlet, göçmenler daha limana ulaşır ulaşmaz müdahale etmiş ve bunlardan bölgeye yerleşmek kastıyla geldiğini tespit ettiği 152 nüfusu geldikleri yere geri göndermiştir. (29 Cemâziye’l-Evvel 1320/3 Eylül 1902). *BOA, DH. MKT., 601/13, Vesika 15-16.*

⁴⁵⁵ Bakınız: 6 Zilkâde 1325 (11 Aralık 1907) tarihli belge. *BOA, DH. MKT., 1196/14, Vesika 5.*

⁴⁵⁶ Ordu’dan Düzce’ye göç eden ve muhtelif ormanlık alanları tahrip eden 75 kişilik bir grup geriye iade edildikleri zaman 2225 kuruş masraf yapılmıştır. (6 Zilkâde 1325/11 Aralık 1907). *BOA, DH. MKT., 1196/14, Vesika 5. / 1908 yılında gerçekleşen bir diğer Ordulu muhacir grubun iadesi için de 5000 kuruş harcama yapılmıştır. (11 N 1326/7 Ekim 1908). BOA, DH. MKT., 2624/80.*

⁴⁵⁷ *BOA, DH. MKT., 1196/14, Vesika 5.*

1- Kürdler (Şeyh Bezenli Aşireti)

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Suriye bölgesinde teşebbüs edilen iskan faaliyetleri ile hem aşiretlerin buldukları bölgelere verdikleri zararı⁴⁵⁸ asgari bir düzeye indirmek, hem de çok sayıda nüfusa haiz olan konar-göçer gruplardan asker ve vergi konusunda maksimum düzeyde faydalanmak amacıyla, aşiretlerin sık sık boş alanlara iskan edilmesi gündeme gelmiştir. 18.⁴⁵⁹ ve 19. yüzyıllarda da benzer problemler var olmaya devam etmiş ve bu çerçevede yeni iskanlar yapılmaya devam etmiştir.⁴⁶⁰ Yapılan bu iskan faaliyetlerinden Şeyh Bezenlü (Bezenli) aşireti de nasibini almıştır. Nitekim aşiret mensuplarının, Rişvan-haremeyn, Boynuincelu, Çelikanlu, Cihanbeylu, Kuzugüdenlü, Türkanlu aşiretleriyle beraber Ankara, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Çorum, Konya, Sivas ve Yozgat taraflarını yaylak ve kışlak olarak kullandıkları ve muhtelif eşkiyalık faaliyetlerinde buldukları görülmektedir.⁴⁶¹ Bu çerçevede Şeyh Bezenli aşiretinin de Osmanlı devleti tarafından zaman zaman göçe zorlandığı ve aşiret mensuplarının bir kısmının 18. yüzyıl sonlarında Düzce ve Üskübü kazalarına iskana tabi tutuldukları tahmin edilebilecektir. Nitekim belgelerden anlaşıldığına göre aşiret Haymana kökenli olup, aşirete mensup Seyyid Hacı Ali, Seyyid Yusuf, Seyyid İsmail ve Seyyid Hacı Mahmud adlı kişilerin verdiği bir arzuholden aşiret mensuplarının Düzce ve Üskübü'ye 1790'larda geldiği⁴⁶² anlaşılmaktadır.

1844 yılında ise Düzce kazasında 48 hâne,⁴⁶³ Üskübü kazasında ise aşiret mensubu muhtelif miktarda hâne⁴⁶⁴ yaşamaktadır.

---

⁴⁵⁸ Aşiretler buldukları bölgelerde yapıları gereği sürekli hareket halinde oldukları için (konar-göçer) asayiş ihlal etmişler, yaylak ve kışlak arasında gidip gelirken yerleşik ahaliye maddi ve manevi zararlar vermişlerdir. Mesela Türkanlı ve Rişvan aşiretine mensup bazı kişilerle beraber Şeyh Bezenli aşiretine mensup bir grup eşkiyanın Aksaray, Emirgazi, Sultanhanı, Kolukısa, Esbkeşan ve Ilgın havalisinde ahaliye zarar verdiği ve üzerlerine gönderilen askerlerle çarpıştıkları tespit edilmiştir. Kemal Daşcıoğlu, *İskan, Suç ve Ceza Osmanlı'da Sürgün*, İstanbul 2007, s. 66-67.

⁴⁵⁹ XVIII. yüzyılda aşiretlerin iskanı ile ilgili olarak bakınız: Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2006.

⁴⁶⁰ Abdullah Saydam, "Tanzîmât Devrinde Halep ve Musul Dolaylarında Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 8, Samsun 1993, s. 243.

⁴⁶¹ Abdullah Saydam, "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskanı (1839-1853)", *Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun, 1993, s. 236.

⁴⁶² Belgede aşiretin, 1246 (1830-31) yılından yaklaşık 30-40 yıl önce Düzce'ye geldiği belirtilmektedir.

⁴⁶³ BOA, ML. VRD. TMT., 3463. Defterde Ekrâd'ın Şeyh Bezenli aşiretine mensubiyeti açıkça belirtilmektedir.

Aşiretin yılda 650 kuruş maktû malı (geliri) olup, bu gelir “ber vechi mâlikâne” Süleyman Feyzi adlı kişiye tevdi edilmiştir.

Aşiret mensupları yükümlü oldukları vergilerini ödedikleri halde Düzce ve Üskübü ayanları tarafından kendilerinden zaman zaman bazı yeni vergiler istenmesi adı geçen seyyidlerin aşiret adına bir dilekçe vermelerine neden olmuştur. Dilekçede aşiret mensuplarının mağdur edilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması ve aşiret içerisindeki Peygamber soyundan gelen seyyidlerden sahîh-i neseb olanların kendi namlarına besledikleri koyunlardan 150 koyuna kadar herhangi bir vergi alınmaması dile getirilmiştir. (8 R 1246/26 Eylül 1830).⁴⁶⁵

2- Ordulu Muhâcîrler

2. 1. Ordulu Göçmenlerin Düzce’ye İskanda İzledikleri Yollar

Osmanlı Devleti’nde yer değiştirme keyfiyeti çok sıkı kurallara ve denetime tabidir. Vergi ve askerlik gibi iki temel gerekçe nedeniyle kontrolsüz dolaşıma engel olunmuştur. Ulaşım ve haberleşmedeki yetersizlik nedeniyle bürokratik işlemler yapılmadan yer değiştirilmesi bu yükümlülüklerin terki anlamına geldiği için devlet izinsiz yer değiştirmelere müsaade etmemiştir. Ancak ihtiyaçtan kaynaklanan zorunlu yer değiştirmelere sıcak bakılmışsa da yine de bu tür göçlerin de belirli şartlar dahilinde yapılmasına özen gösterilmiştir.⁴⁶⁶

Düzce ve civar kazalara da Karadeniz’in muhtelif bölgelerinden (özellikle de Ordu) tezkireli ve tezkiresiz olarak muhtelif göçler gerçekleştirilmiştir. Ancak göçmenlerden bir kısmının tezkireleri olmadığı halde Ordu’dan Düzce’ye kadar nasıl geldiği düşünülmesi gereken önemli bir sorudur. Nitekim yapılan tahkîkâtlarda bazı göçmenler, tezkire konusunda güzergâhlar üzerinde görev yapan memur ve mahalli yöneticilerin hüsnü kabullerinin etkili olduğunu dile getirmişlerdir.⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁴ BOA, ML. VRD. TMT.,4958. Temettuat defterlerinde bölgede Ekrâd tâifesine mensup hâneler yaşadığı belirtilmiştir. Ancak Ekrâd’dan olan hânelerden sadece 21 tanesinin Ekrâd’a mensup olduğu açıkça belirtilmiştir. Belirtilen hâneler de vergi kaçırınlar listesinde yer almaktadır. Ekrâd’ın Şeyh Bezenli Aşireti’ne mensup olduğu açıkça belirtilmese de bölgeye Şeyh Bezenli Aşireti mensuplarının iskan edildiği bilindiğinden (BOA, C. ML., 4435, Vesika 1, 2, 3.) Ekrâd olarak belirtilen tâifenin bir kısmı Şeyh Bezenli aşiretine mensup hâneler olarak kabul edilmiştir.

⁴⁶⁵ BOA, C. ML., 4435, Vesika 1, 2, 3.

⁴⁶⁶ Kemal Çiçek- Abdullah Saydam, “Osmanlı Devletinde Nüfus Hareketleri ve Yerleşme”, *Yeni Türkiye*, c. 8, 1996, s. 112.

⁴⁶⁷ İlgili belgede Trabzon Vilâyeti’ne bağlı Ordu Kazası’ndan 75 kişinin Düzce’ye hemşerilerinin yanına göç etmeye tevessül ettikleri, muhacirlerin Ordu’dan Düzce’ye kadar gelinceye kadar tezkireleri olmadığı halde

Göçmenlerin çoğunlukla bölgeye yerleşmek amacıyla geldikleri anlaşılmaktadır. Muhâcirler güzergâh olarak hem karayolu hem de deniz yolunu kullanmışlardır. Bölgeye gelişlerde kullanılan en önemli yollardan birinin bölgenin iki önemli liman kenti olan Akçakoca ve Ereğli güzergâhı olduğu dikkat çekmektedir. Devlet özellikle deniz yolu ile gelen göçmenlere daha limana ulaşır ulaşmaz müdahale etmiş ve geldikleri yere geri gönderme eğiliminde olmuştur.⁴⁶⁸ Muhtelif şekillerde Düzce ormanlarına sızıp ormanları tahrip ederek buralara yerleşen göçmenler de zaman içerisinde vatan-ı asliyelerine gönderilmeye çalışılmıştır.⁴⁶⁹

2. 2. Ordulu Göçmenlerin Düzce'ye İskanında Yaşanan Sorunlar

Klasik dönem Osmanlı idari yapısında (1455-1613) Canık-i Bayram olarak adlandırılan Ordu kazasından⁴⁷⁰ Düzce ve civar bölgelere akın akın göçler olmuştur. Ordulu göçmenlerin bölgeye gelmesi, mahalli güçleri bir takım tedbirler almaya itmişse de bunlar yeterli olmamıştır. Nihayet Şûrâ-yı Devlet kararıyla Ordulu göçmenlerin en azından mîrî ormanlardan çıkarılarak ormanlara uzak bölgelere yerleştirilmesine karar verilmiştir. Göçmenlerden bu karara itiraz edenlerin geldikleri yerlere (vatan-ı asliyye) geri gönderileceği bildirilmiştir. Orman sermüfettişliği ve diğer birimlerden edinilen bilgilere göre ormanlarda çıkarılan yangınların Ordulu göçmenler tarafından çıkarıldığı⁴⁷¹ ve son 1 ay içerisinde 5-6 yangın (harîk) çıkarıldığı bu nedenle de göçmenlerin orman içinden uzak, ormanların olmadığı bir yere yerleştirilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Yapılan tahkîkâtlarda göçmenlerin Düzce'ye yerleşmelerinde geldikleri bölge yönetiminin

---

yollarda sorumlu memurlar tarafından hüsnü kabul ile karşılandıklarını söyledikleri ifade edilmiştir. Göçmenler eski yerlerine iade edilmiştir. (26 Receb 1325/4 Eylül 1907). *BOA, DH. MKT., 1196/14*, Vesîka 1-8.

⁴⁶⁸ *BOA, DH. MKT., 601/13*, Vesîka 15-16.

⁴⁶⁹ Bakınız: 22 Z 1308 (29 Temmuz 1891) tarihli vesîka. *BOA, DH. MKT., 1853/79*, Vesîka 1-8.

⁴⁷⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985, s. 99-101.

⁴⁷¹ Ordulu göçmenlerden bazıları devlete ait orman arazileri dışında şahıslara ait bazı arazilere de müdahale etmişlerdir. Nitekim bu konuda zaman zaman halktan bazı kişiler şikayetçi olmuşlardır. Gölormanı'nda Çakır Hacı İbrahim Efendi köyünde sakin Talustan oğlu Yakub ve birâderi Mustafa b. Talustan ve Ersilânuk oğlu Ömer b. Ersilânuk adlı kişiler mahkemeye başvurarak Düzce'de merkezde bulunan 30 dönüm araziye kendilerinin açıp ihya ettiklerini fakat köyleri civarında yeni tevattun etmiş olan Ordu kazası muhacirlerinden Mahmud ve Yusuf adlı kişi ve arkadaşları tarafından arazilerinin fuzuli olarak zapt edildiğini şikayet etmişlerdir. (15 Zilhicce 1317/16 Nisan 1900). *DKS 1161*, s. 19, Nu: 40.

müşamahası yanında Düzce kaymakamlığının müsaadesinin de etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede merkezden gelen emirde ormanların korunması için göçmenlerin ya geldikleri yere iadesi ya da orman olmayan bir mahalle nakledilmeleri konusunda tedbir alınması istenmiştir.(29 S 1319/17 Haziran 1901).⁴⁷²

2. 3. Orduluların (Müslim) Düzce’de Hâneler Kurması

Ordulu muhâcîrler bölgeye geldikleri ilk dönemlerde, bölgeye daha önce yerleşmiş olan akraba ve hemşerilerinin evinde kalarak bölgedeki resmi görevlilerin dikkatini çekmemeye çalışmışlar fakat bir süre sonra kendileri de tarla açarak ayrı bir hâne kurup yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ordulu muhâcîrlerin bölgeye çok sayıda göç etmesi Düzceli yöneticilerin dikkatini çekmiş, bu çerçevede yöneticiler bu kadar çok kişiyi Düzce’ye göç etmeye zorlayan nedenin araştırılmasını istemişlerdir.(18 R 1317/26 Ağustos 1899).⁴⁷³ Daha önceki yıllarda Düzce’ye göç eden bazı hânelerin geldikleri yerde “zarûret ve sefalet içinde” bulunmaları nedeniyle, göçmenlerin kendilerine yeni bir hayat alanı belirlemek amacıyla bölgeye geldikleri anlaşılmaktadır.⁴⁷⁴ Nitekim Ordu kazasında bulunan halk bölgedeki arazilerin yavaş yavaş belirli kişilerin uhdesinde çiftlik ve findıklık haline dönüşmesi nedeniyle zamanla arazisiz kalmıştır. Bunun dışında göçmenler arasında memleketleri Ordu’da hükümet tarafından takip altında tutulan, mahkum olan ve askerden kaçanların sayısının da oldukça yüksek olması göçleri tetiklemiştir.⁴⁷⁵

2. 3. 1. Ordulular’ın Kavakbıçkısına Yerleşimi

Ordulu göçmenlerin yerleştiği önemli alanlardan birisi Kavakbıçkısı adı verilen bölgede bulunan mîrî ormanlardır. 1302 (1884/1885) yılına kadar bölgeye gelen Ordu kazası muhâcîri 346 hâneye ulaşmıştır. Bunlar orman içinde tarlalar açarak buralara hâneler kurup yerleşmişlerdir. Yapılan bu izinsiz tarla açma fiili nedeniyle devletin 2800 lira civarında zararı

---

⁴⁷² BOA, DH. MKT., 2499/58.

⁴⁷³ BOA, DH. MKT., 2225/97.

⁴⁷⁴ Ordu Kazası Perşembe Nahiyesi’ne tabi köylerden 25 hâne zaruret ve sefalet içinde bulduklarından dolayı Düzce Kazası’nda ikamet eden akrabalarının yanına göç ederek yerleşmek istemiş ve bu amaçla Trabzon Vilâyeti Alisi’ne dilekçe vermişlerdir. Dilekçeyi hâneler adına Keşiş oğullarından Ali Çavuş vermiştir. Yapılan göç başvurusuna Hazineedar oğulları ailesi tarafından müdahale edilmiştir. (28 B 1308/9 Mart 1891). BOA, DH. MKT., 1817/50.

⁴⁷⁵ Düzce kazasının halk, nüfus ve cinsiyetlerini inceleyen bölüm 16 Aralık 1913 tarihli Tanin gazetesinde yayınlanmıştır. Börekçi, *Anadolu’da Tanin*, s. 385-386.

olmuştur. 1899 yılına ait bir vesıkada bölgeye 16 hânenin daha yerleştiği belirtilmektedir. Kastamonu Vilâyet merkezinden İstanbul'a gönderilen bir yazıda devletin izni dışında gelen ve sayıları önemli ölçüde artan Ordulu hânelerin her birine kafi miktarda arazi tayin edilmesi ve problemlerinin çözülmesi için bir heyet kurulması veya bölgeye göç eden bu kadar muhâcîrin yerleşmelerine izin verilip verilmeyeceği konusunda görüş istenmiştir.(18 R 1317/26 Ağustos 1899).⁴⁷⁶

2. 4. Ordulu Rumların Düzce'ye İskanı

Ordu kazasındaki Rum nüfus 1869'da, yarısına yakını (% 49) merkez kazada olmak üzere toplam 9398 kişidir. 1869'da kaza bütününde Rum nüfusun oranı % 13,7 iken,⁴⁷⁷ 1879-1881 yılları arasında % 11,8'e düşmüş,⁴⁷⁸ 1904 yılında % 11,9'a, 1914 yılında ise biraz daha yükselerek % 13 olmuştur.⁴⁷⁹

Düzce kazasına muhtelif tarihlerde Ordu kazasından Rum orijinli insanların da göç ettiği görülmüştür. Düzce'ye Rumların göçü ile ilgili tespit edilen ilk belge 1901 tarihli dir. Bu vesıkaya göre Büyükpınar (Kurdusu) bölgesine 1306 (1888/1889) yılında⁴⁸⁰ Ordu kazasından 100 hânelik Rum cemaati göç etmiş ve Büyükpınar köyü kurulmuş ve Rumlar bölgede görevli memurun izniyle ormanda tarla açıp imar faaliyetlerine girişmişlerdir. (21 R 1319/7 Ağustos 1901).⁴⁸¹

1894 yılında bölgeye 20 hâne Rum ailesi daha göç etmiştir. 20 hâne erkek ve kadın nüfus birlikte düşünülürse 96 kişiye tekabül etmektedir.(19 L 1311/25 Nisan 1894).⁴⁸² Bölgeye bir diğer Rum göçü 1314 (1896-97) yılında gerçekleşmiş ve gelen 19 hâne Kurdsuyu bölgesine yerleşmiştir. Bolu Mutasarrıflığı'ndan Düzce'ye gönderilen yazıda

---

⁴⁷⁶ BOA, DH. MKT., 2225/97./ BOA, DH. MKT., 2256/26.

⁴⁷⁷ İlhan Ekinci, "XIX. Yüzyılın Sonlarında Ordu Kazasında Müslim-Gayri Müslim Nüfusu ve İlişkileri", *Uluslar arası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, 2006, s. 60.

⁴⁷⁸ Ordu ve köyleri ile, Ordu'ya bağlı Vona (Perşembe), Bolaman, Hapsunâme (Gölköy), Ulubey ve Aybastı bölgelerinde 1879-1881 yılları arasında toplam 41257 kişi yaşadığı, bu nüfusun da 4869'unun Rum olduğu tespit edilmiştir. Sıtkı Çebi, *Milli Mücadelede Ordu*, Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ordu, 2005, s. 156.

⁴⁷⁹ Ekinci, "XIX. Yüzyılın Sonlarında Ordu Kazasında..." s. 60.

⁴⁸⁰ Belgede Rumların bölgeye 1319 yılından 13 yıl önce yerleştikleri belirtilmektedir. Bu çerçevede Rumların 1306 yılında göç ettiği tahmin edilecektir.

⁴⁸¹ BOA, DH. MKT., 2519/91.

⁴⁸² BOA, İ. DH., Dosya No: 1312, Gömlek No: 1311.L/12, Vesıka 1, 2.

bölgeye gelen Rumlardan 16 hânenin geldikleri yere gönderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.(6 C 1317/12 Ekim 1899).⁴⁸³

Düzce'de Rum cemaatine ait 5 dershâneli ve 25 talebeli bir aded hususi mekteb-i ibtidâîyye de kurulmuştur.⁴⁸⁴ Mektebin mevkisinin nerede olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Düzce'ye yapılan göçler genel olarak değerlendirilecek olursa şunlar söylenebilir: 1844 yılında Düzce'de yapılan sayıma göre Düzce'de ahalinin esas unsurunu büyük bir kesafetle Türkler oluşturmaktadır.⁴⁸⁵ Bölgeye daha sonra birçok dış göç gerçekleştirilmiştir. Bu göçlerle bölgenin nüfusu önemli ölçüde artmış ve esas unsur olan Türklerin niceliği (% 36) azalmışsa da Türkler bölgenin esas unsurunu oluşturmaya devam etmiştir.

Düzce'ye 19. yüzyılda Kafkasya'dan Çerkes (Han, Besni, Bestan, Şabsığ kabileleri), Abaza (Dahum muhâcîrleri) ve Gürcüler, Balkanlardan Boşnak, Rumeli muhâcîri ve Tatar, Karadeniz bölgesinden de Laz ve Ordu olarak tanımlanan halklar göç etmiştir.

Bölgeye 1281 (1864/1865) yılına kadar Çerkes kabilesi olarak 500 hâne (4000 kişi) yerleştirilmiştir. Çerkesler'in bölgedeki sayısı 1906-1907 yıllarına kadar 9813 kişiye ulaşmış ve bölgenin Türklerden sonra ikinci büyük nüfusunu oluşturmuştur. Bölgeye Abaza Dahum muhâcîri olarak 1000 hâne yerleştirilmiştir. Abazaların sayısında sonraki yıllarda da çok fazla değişim olmamıştır.

Düzce genel nüfusu 1916 yıllarına kadar sürekli artış kaydetmesine rağmen 1925 yılına geldiğinde nüfusun 6125 kişi aşağıya düştüğü görülmüştür. Bunun muhtemel nedeni ülkenin her bölgesinde olduğu gibi Düzce'de de birçok kişinin savaşlarda şehit olmasıdır.⁴⁸⁶

Düzce'ye yerleştirilen muhâcîrlerden bazılarının iskan yerlerinden veya iskan edildikleri hânelerden memnun olmadıkları görülmüştür. Muhâcîrlerin iskan edildikleri yerlerden izinsiz olarak ayrılmalarına izin verilmemiştir. Bunun en önemli gerekçesi devletin Düzce ovasını şenlendirmek istemesidir. Böylelikle bir yandan muhâcîrlerin talepleri yerine getirilirken bir yandan da yeni üretim alanları oluşturularak devlete yeni vergi kalemleri oluşturulmuştur.

---

⁴⁸³ BOA, DH. MKT., 2256/26.

⁴⁸⁴ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 263-264.

⁴⁸⁵ Bakınız: Zeynel Özlü, "19. Yüzyılda Düzce ve Akçakoca Kazalarında Kullanılan Aile ve Kişi Adları", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 53, 2009.

⁴⁸⁶ Çanakkale'den Cumhuriyetimizin Kuruluşuna Bolulu Şehitler, Bolu Belediye Başkanlığı, 18 Mart 2006, s. 129-265. Katalog Doç. Dr. Arif Bilgin nezâretinde hazırlanmıştır.

Muhâcîrlere, hâneler inşa edilerek yeni idari birimler kurulmuştur. Muhâcîrlerin bir kısmına yapılan hânelerin devlet tarafından farklı bir mimaride (medrese biçiminde) yapılması kararlaştırılmasına rağmen muhâcîrlerin aynı biçim hânelerde ikâmet etmek istemesi dikkate alınarak bütün hânelerin aynı modelde yapılması sağlanmıştır. Çerkes Besni kabilesinin lideri Bişmâf bey ve köleleri için 17 odalı ve fevkâni (iki katlı) 3 bab hâne inşa edilmesi muhâcîrlerin beylerine de bey gibi muamele yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Muhâcîrlere hâneler yanında zaman zaman aksamalar meydana gelse de ekilecek arazi, her türlü tarımsal alet, tohum ve öküz yardımı da yapılmıştır.

Muhâcîrlerin sosyo-kültürel ihtiyaçlarına matuf olmak üzere bölgede okul ve mescidler inşa edilmiş, bölge halkı ve mahalli yöneticilerle olan iletişimlerini rahatlatmak için tercümanlar görevlendirilmiştir.

Bölgeye iskan edilen göçmenlerin masrafları bölgenin aşar geliri, belediye, Dahiliye nezâreti inşaat kalemi veya bölgede yaşayan varlıklı kişilerden sağlanan yardımlarla karşılanmıştır.

Düzce'ye yapılan dış göçlerin diğer bölgelere yapılan göçlerden⁴⁸⁷ farkı muhâcîrlerin genelde toplu olarak yerleştirilmesidir. Bu nedenle bölgede birçok yeni idari birim kurulmuş ve göçmenlerin bir kısmı gerek Osmanlı devleti gerekse yerli halkla bir süre kaynaşmamış ve örf, adet ve gelenekleriyle kendine özgü bir şekilde yaşamıştır. Bununla beraber muhâcîrlerin uzun vadede bölgede yaşayan yerli halkla kaynaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim bölgeye iskan edilen muhâcîrlere devletin sağladığı imkanlar yanında bölgenin varlıklı aileleri de her türlü yardımı sağlamıştır.

Bölge yapılan dış göçlerle doyuma ulaştığı için bölgeye yeni göç dalgalarının yapılmasına Düzce yerli halkı tepki göstermiş ve mahalli yöneticilere yeni iskanlar yapıldığı takdirde yerli halkın bölgeyi terk (terk-i vatan) edeceği tehdidinde bulunmuştur. Bununla beraber bölgeye yine de kaçak veya resmi yollarla iç ve dış göç gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bölgenin İç

---

⁴⁸⁷ Osmanlı Devleti Çerkes ve Abazalar'ı Adana Vilâyeti dahilindeki köylere birer ikişer hâne şeklinde karışık olarak iskan etmiştir. Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilâyeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907)", s. 428.

Anadolu ve başkent İstanbul arasında bir geçiş alanında bulunması Karadeniz'in muhtelif yerlerinden bölgeye çoğu kaçak yollarla iç göçlerin gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

Osmanlı başkentinin ihtiyaç duyduğu mahrûkâtın 50 bin çekisinin Düzce kazası ormanlarından karşılanması bölgeye kaçak yollarla gelip ormanlara yerleşen göçmenlerle, devletin çıkarlarını korumaya çalışan mahalli görevliler arasında sürtüşmelere neden olmuştur. Devlet iç göçlere karşı askeri tedbirlere başvurmuşsa da çözüme ulaşamamış ve en son özellikle Ordulu göçmenlerin (sayıları çok olduğu için) ormanlık alanlardan uzak birimlere iskan edilmesine göz yummuştur. Ordulu göçmenlerin sayısı 1334 (1916) yılında 6405 kişiye tekabül etmektedir.

C) DÜZCE'DE AİLE HAYATI

a) Ailenin Niceliği ve Köleler

Düzce'ye göç eden muhâcîr grupların bazılarında ait hâne sayıları yanında bu hânelerde bulunan nüfusun niceliği konusunda da bilgiler verilmiştir.⁴⁸⁸ Bu bilgiler çerçevesinde Ordulu muhâcîrlerde bir hâne sayısının ortalama 7,5 kişiden, Çerkeslerde ortalama 7,2 kişiden, Rumlar'da ise ortalama 4,8 kişiden oluştuğu tahmin edilebilecektir. Muhâcîr Müslüman göçmenlerle ilgili ortaya çıkan rakamlar geniş aile olgusunu akla getirmektedir.

Bugün Düzce veya civar bölgelerde yaşayan Ordulu ve Çerkes aileler, sayılarda düşüş olmakla beraber, atalarından tevârüs ettiği şekilde geniş aile olgusunu eskisiyle benzer şekilde hala devam ettirmektedir.

---

⁴⁸⁸ Yapılan bir araştırmada göçmenlerin devletten fazla ve ihtiyaçlarının üzerinde para alabilmek amacıyla hâne başına düşen nüfus oranlarını fazla yazdırdıkları tespit edilmiştir. Bunlara yerli halktan da bazı katılımlar olmuştur. Yerli halk kendi çocuklarını sanki göçmenlerin çocuklarıymış gibi yazdırarak alınacak para miktarını göçmenlerle paylaşmıştır. Yine göçmenlerden ilk geldikleri dönemde koyun vergisi alınmadığı için bazı yerli vatandaşların koyun vergisi ödememek için kendi koyunlarını göçmenlere ait koyunlar gibi gösterdikleri tespit edilmiştir. Naci Şahin, "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkiler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. VIII, S. 1. 2006, s. 77-78.

Tablo 53: Muhâcîrlerde Ailenin Niceliği

Muhâcîr Göçmenler	Hâne Sayısı	Hânedede Barınan Kişi Sayısı	Hâne Ortalaması	Tarih
Ordulu muhâcîri	25	300	12	29 Cemâziye'l- Evvel 1320 (3 Eylül 1902) ⁴⁸⁹
Çerkes	500	4000+	8	14 S 1281 (19 Temmuz 1864) ⁴⁹⁰
Çerkes	20	70	3,5	29 N 1285 (13 Ocak 1869) ⁴⁹¹
Çerkes	30	150	5	29 N 1285 (13 Ocak 1869) ⁴⁹²
Rum	20	96	4,8	19 L 1311 (25 Nisan 1894) ⁴⁹³

1- Köleler

Osmanlı ailesi içerisinde yaygınlığı kesin olmamakla beraber varlığı sabit olan köleler⁴⁹⁴ Düzce'de özellikle Kafkas kökenli ailelerin evlerinde istihdam edilmiştir. Nitekim Çerkeslerin toplumsal yapıları prensler (pşi), soylular (vork), hür köylüler (fekol) ve köleler (pşıtl) olarak toplumsal tabakalara bölünmüştür. Kabardey, Bjeduğ, Besleney (Besni) kabileleri “pşi” adı verilen prens (knyaz) tabakasının idaresi altındadır. Bu kabilelerde aristokratik yapı söz konusudur. Abzeh, Şapsığ, Natuhay gibi kabilelerde prens tabakası olmadığı gibi, soylu (vork) tabakası da bir kaç aileden oluşmakta, onların da halk üzerinde herhangi bir idari yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu kabilelerde demokratik bir yapı mevcuttur.⁴⁹⁵ Osmanlı Devleti 1854 yılından beri Kafkasya'dan köle getirilmesini yasakladığı gibi ülke içinde de köleliğin ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmış ve göçler sırasında da köleliğe karşı bir tutum sergilemiş olmasına rağmen, Çerkes asillerinin sahip oldukları kölelere zaman zaman ses çıkarılmamıştır. Ancak olabildiğince

⁴⁸⁹ BOA, DH. MKT., 601/13, Vesika 15-16.

⁴⁹⁰ BOA, A. MKT. MHM., 306/39, Vesika 1-4.

⁴⁹¹ BOA, A. MKT. MHM., 431/70, Vesika 1-3.

⁴⁹² BOA, A. MKT. MHM., 431/70, Vesika 1-3.

⁴⁹³ BOA, İ. DH., Dosya No:1312, Gömlek No: 1311.L/12, Vesika 1, 2.

⁴⁹⁴ Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhittin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Ankara 1992, s. 112.

⁴⁹⁵ Tavkul “İslamiyet'in XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının...”,s. 3.

köleler ile efendileri birbirlerinden ayrı olarak uzak yerlere yerleştirilmeye çalışılmıştır. 1864'te bu konuda bir de talimatname yayımlanmıştır.⁴⁹⁶

Düzce'de tespit edilen köleler de sahipleri gibi Çerkes asıllıdır. Bölgedeki diğer ailelerin içerisinde köle tespit edilmemesi bu ailelerin hizmetlerinde köle yerine özgür hizmetkarlar istihdam etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bununla beraber Çerkes aileler kölelerini de ailesinin diğer fertlerinden ayrı tutmamıştır. Nitekim bazı belgelerde bulunan “muhâcîrînin malik oldukları esrâsı zevil-erhamînden ma'dûd” ifadesinin bulunması bizi bu şekilde düşünmeye itmektedir. Nitekim Düzce'ye yeni göç etmiş Çerkes Ebuzeh kabilesinden (muhâcîrîn-i cedide-i Çerâkise) Hacı Ahmed adlı kişinin Samsun sancağı sınırları içerisinde Toptaşı adlı yerde bulunan Mehmed adlı kölesinin hânesiyle beraber Düzce'ye kendi yanına iskan ettirilmesi için verdiği dilekçe bu meyanda ifadeler içermektedir. Talep muhâcîrîn idaresine havale edilmiş ve muhâcîrîlerin sahip olduğu kölelerin zevil-erhamînden sayılması nedeniyle kölenin ailesiyle beraber (mea familya) Fevâid-i Osmâniye vapurlarından birinin kaptanına (kapudan) tevdi edilerek gönderilmesi ve Düzce'de uygun bir yerde yerleştirilmesi konusunda yazışmalar yapılmıştır. (29 R 1287/29 Temmuz 1870).⁴⁹⁷

Tablo 54: Düzce'de Konutunda Köle Bulunduran Bazı Aileler ve Köleleri

Kölenin sahibi	Köle Sahibinin İkamet Yeri	Kölenin Adı	Kölenin niteliği	Kölenin Özgürlüğe Kavuşma Bedeli
Kebir (Büyük) İshak kerimesi Ersilân binti İshak ve İsmail kerimesi Havva binti İsmail	Cedidiye mahallesi	İbrahim bin Sahumâf	Çerkes, uzun boylu, sarıca sakallı ve 27 yaşında ⁴⁹⁸	
Kabasulan Bey b. İslam	Şerefiye mahallesi	Oğul Ahmed b. Taymaç	Çerkes, orta boylu, kumral bıyıklı, ela gözlü, 30 yaşında	40 aded yüzlük mecidiye altın ⁴⁹⁹
Çerkes Ebuzeh kabilesinden Hacı Ahmed		Mehmed ⁵⁰⁰		

⁴⁹⁶ Habiçoğlu, *Kafkasyadan Anadoluya Göçler...*, s. 170-171.

⁴⁹⁷ BOA, DH. MKT., 1311/108, Vesika 1-3.

⁴⁹⁸ DKS 1155, s. 83, Nu: 174.

⁴⁹⁹ Bakınız 29 Şevvâl 1314 (2 Nisan 1897) tarihli vesika. DKS 1155, s. 38, Nu: 150.

⁵⁰⁰ BOA, DH. MKT., 1311/108, Vesika 1-3.

Kölenin sahibi	Köle Sahibinin İkamet Yeri	Kölenin Adı	Kölenin niteliği	Kölenin Özgürlüğe Kavuşma Bedeli
Besni kabilesi reisi Bişmâf	Develi Kabri	Birden fazla köle ⁵⁰¹		
İzzetlü Hacı İshak Bey b. Halil	Cedidiye mahallesi	Socar nam Hasan ibni Bakok	Çerkes, uzunca boylu, kumral bıyıklı, ela gözlü, 30 yaşında	4000 kuruş ⁵⁰²
Süleyman b. Satûk b. Nureddin	Mehmed Efendi köyü	Ucucuk ve İsmail		Her biri 40 aded yüzlük meci diye altın ⁵⁰³

b) Evlenme ve Evlilik Tipleri

Düzce'ye ait kadı sicillerinde evlilik ve boşanma ile ilgili olarak şu kavramlar kullanılmaktadır: Zevce-i medhûl (nikahlı erkek eş), zevce-i medhûl veya zevce-i menkûha-i medhûl-ü behâ (mehri/bahası ödenmiş nikahlı kadın eş), “zevce-i menkûha-i gayr-ı medhûl” (geçimsiz veya boşanmış kadın eş) vs.

1- Monogami-Poligami (Tek veya Çok Eşle Evlilik)

Aile, anne, baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birliktir.⁵⁰⁴ 16. yüzyıl Osmanlı bilgini Kınalızâde Ali Efendi Şam kadısı iken yazdığı Ahlak-ı Alâî adlı eserinde üç bölümden birini ev idaresi bilimi adıyla aileye ayırmış ve eserinde tek eşliliği savunmuştur. 16. yüzyıl sonunda Türkiye'den geçen Alman Protestan Papazı Solomon Shcweigger de “Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezeni ve eğleneni yoktur. Çok karılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa sebep olduğunu anlayıp vazgeçmişler. Boşanma pek görülüyor. Çünkü boşanırken erkek para

⁵⁰¹ Vesikada Develi Kabri denen yerde 44 nüfustan ibaret olan Bişmâf bey ve köleleri için 17 odalı ve fevkâni 3 bab hâne inşasına başlandığı ifade edilmektedir. (27 R 1277/12 Kasım 1860). BOA, A. MKT. UM., 435/83, Vesika 1-3.

⁵⁰² Bakınız: 19 C. Âhir 1307 (10 Şubat 1890) tarihli vesika. DKS 1145, s. 15, Nu: 52.

⁵⁰³ Köleler Süleyman'ın vefat etmesi üzerine kızları olan Havva ve Fatma'ya kalmıştır. (25 C. Âhir 1307/16 Şubat 1890). DKS 1145, s. 16, Nu: 56.

⁵⁰⁴ Ali Güler, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Ankara 1992, s. 69.

ve eşya veriyor ve kız çocuk anaya kalıyor.” diyerek Osmanlı toplumundaki evlenme ve boşanma olgusu hakkında tespitlerde bulunmuştur.⁵⁰⁵

İslam hukuku esas itibariyle monogami denen tek eşli evlilik sistemine dayanır. Evlenme için yaş sınırı yoktur. Kadının ve erkeğin rızası gereklidir. Erkek bir mehr vermiş olmalı veya bir mehr vermeyi yükümlenmiş olmalıdır.⁵⁰⁶ Osmanlılarda evlilik konusunda şu ana kadar yapılmış araştırmaların ortaya çıkardığı belki de en önemli sonuç, bu güne kadar en azından kentsel çevrede çok kadınla evlilik konusunun abartıldığıdır.⁵⁰⁷ Nitekim Osmanlılarda çok eşlilik serbest olmasına rağmen fiilen tek eşlilik hakimdir.⁵⁰⁸

Osmanlılarda ilk dönemlerde görülen tek eşle evlilik Tanzîmât döneminde de devam etmiştir.⁵⁰⁹ İncelenen Düzce kadı sicillerinde de çok eşle evlilik olgusu yok denecek kadar az bulunmaktadır.

2- Akraba Evliliği

Araştırma kapsamı kadı sicillerine göre Düzce’de genelde akraba dışı evliliğin gerçekleştiği görülmektedir. Akraba evliliği yok denecek kadar azdır. Bununla beraber bunun istisnaları da olmuştur. Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti Musa aynı köyde sakin Hacı Haşrek oğlu Müteveffâ Sâlih’in zevcesi iken Sâlih’in aniden ölümü üzerine 2 kızıyla beraber kayınpederinin yanında yaşamaya başlamıştır. Bir süre sonra kayınpederi de vefat etmiş ve evde kayınvalidesi Fatma hanım ve Fatma’nın kızı Emine ile birlikte yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Bu arada kayınvalide, gelin Fatma hanıma diğer oğlu Yusuf’un kendisini akd u nikah edeceğini söylemiş ve Fatma hanım, kayınvalidesi ve kızının korkusu ile Yusuf ile evlenmeye razı olmuştur. Fatma’nın Yusuf’tan bir süre sonra bir de çocuğu olmuştur. Fakat bu defa da kayınvalide Fatma hanım, doğan çocuğun (1 aylık iken) oğlu Yusuf’tan olmadığını iddia ederek, Fatma’nın zâniye bir kadın olduğunu söyleyip onu evden atmıştır. Nihayet bu evlilik sonlanmış ve

---

⁵⁰⁵ Yedi yıldız, “Osmanlı Toplum”, s. 481-482.

⁵⁰⁶ Coşkun Üçok vd. *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1996, s. 93-95.

⁵⁰⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, İstanbul 2002, s. 117.

⁵⁰⁸ Ahmet Tabakoğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 668.

⁵⁰⁹ Mesela 1839-1864 yılları arasında Bursa’da ölen 361 evli erkeğin mirasçıları üzerinde yapılan bir araştırmada, 353’ü tek, 7’si 2, 1 tanesi de 4 eşle evlilik yaptığı tespit edilmiştir. Said Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 380-381.

gelin Fatma hanım durumu mahkemeye taşımış, ayrıca birinci ve ikinci eşinde olan mehr-i müeccel ve diğer alacaklarını talep etmiştir. (8 Şaban 1314/12 Ocak 1897).⁵¹⁰

3- Bölge Evliliği

İnsanlar genelde kendi köyleri dışından fakat kendi milletinden insanlarla evlenmiş gözükmektedir. Özellikle de Çerkeslerin yapmış olduğu evlilikler bazı istisnalar dışında bu şekildedir. Bölgede yaptığımız alan araştırmasında tespit edilen ve “Çerkeslerde kendi köyünden bile evlenmenin hoş karşılanmadığı” iddiası da bazı istisnalar dışında gerçek bir olgu gibi gözükmektedir. Nitekim tespit edilen evlilik türlerinde Darıyeri Yörükler, Köprübaşı Ömer Efendi, Kürtler, Milan deresinde Dibektaş, Deredüzü, Asar, Akpınar dîvânı Kırılınarı, Fidani Şeyhler, Sallar, Asaklar dîvânı Çünek?, Efteni’de Beylik Değirmeni, Taşköprü, Sarayyeri ve Metek köyleri ile Şerefiye ve Hamidiye mahallesinden birer ailenin kendi köy veya mahallesinden bir kız ile evlilik yaptığı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde Çerkes asıllı olan ve Sarayyeri, Köprübaşı Ömer Efendi, Efteni’de Beylik Değirmeni ve Taşköprü köylerinde ikâmet eden dört aile de kendi köylerinden kız almışlardır.

Ordu göçmeni olduğu düşünülen Hacı Keleş oğlu ailesinin de bir Çerkes aileye kız verdiği görülmektedir.

Tablo 55: Düzce’de Evlenen Bazı Çiftlerin Yerleşim Yerleri ve Milletleri

Olası Milleti ⁵¹¹	Kadın	Erkek
Türk+Türk	Darıyeri Yörükler köyünden Halime binti Mustafa	Darıyeri Yörükler köyünden Osman b. Hacı Ahmed ve Ğonca oğlu İbrahim b. Hüseyin ⁵¹²
	Mengencik köyünden Ayşe binti Mehmed adlı bakire	Ahmed b. İbrahim ⁵¹³
	Köprübaşı köyünden Fatma binti Şumâf	KAbulân? B. İslam ⁵¹⁴
Çerkes+	Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb	Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Tayyib Efendi

⁵¹⁰ Olaya şuhûd’ul-hâl olarak Aziziye köyünden İdris, Muhzır Mehmed Ağa ve Mübaşır Musa adlı kişiler şahadet etmişlerdir. *DKS 1155*, s. 26, Nu: 103.

⁵¹¹ Evlenen çiftlerin hangi milletten olduğu ile ilgili veri isimlerden ve belgede anlatılan olaylardan yola çıkılarak tahminle ortaya konmaya çalışılmıştır.

⁵¹² *DKS 1161*, s. 45, Nu: 30.

⁵¹³ *DKS 1141*, Nr. 468.

⁵¹⁴ *DKS 1141*, Nr. 344.

Olası Milleti ⁵¹¹	Kadın	Erkek
Çerkes	hanım binti Tamey	b. Hacı Said ⁵¹⁵
	Gündolama köyünden Hayriye binti Ali Çavuş	Kiraztarla köyünden Hasan b. Bekir ⁵¹⁶
Gürcü+Gürcü	Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman	Akçaşehir nahiyesi Milanağzı Gürcü köyünden Met oğlu İslam Ağa b. Osman ⁵¹⁷
Kürt+Kürt	Kürtler köyünden Koca Osman oğlu kerimesi Hatice binti Ömer	Kürtler köyünden Halil b. Hasan ⁵¹⁸
	Hadimiye köyünden Molla Ahmed oğlu kerimesi Fatma binti Ahmed	Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim ⁵¹⁹
Çerkes+Abaza	Darıyeri'nde Bıçkıdere köyünden Hâbet oğlu kerimesi Ayşe binti Hüseyin	Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyünden Giresunlu Refik b. Ahmed b. İbrahim ⁵²⁰
	Milan deresinde Dibektaş köyünden Mustafa Çavuş'un üvey kızı Fatma	Milan deresinde Dibektaş köyünden Mehmed b. İsmail b. Ali ⁵²¹
Çerkes+Çerkes	Küçükmeşmed Bey köyünden Befekâş Hatun	Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Hacı Ali Ağa b. Musa ⁵²²
Kıptî+	Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali	Metek köyünden Seyyid Ahmed ⁵²³
+ Ordu muhaciri	Deredüzü köyünden Piraklı Abdullah kerimesi Ayşe	Deredüzü köyünden Ordu kazası muhâcîri Gülcü oğlu Ahmed b. Mehmed b. Abdullah ⁵²⁴
	Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi	Şerefiye mahallesinden Mehmed Ali b. Bayram ⁵²⁵
	Asar köyünden Osman oğlu Ahmed'in kızı Ayşe	Asar köyünden Dellal oğlu Hüseyin b. Hüseyin ⁵²⁶
Türk+Türk	Akpınar dîvânı Kırılınarı köyünden Halil kerimesi Nuriye	Akpınar dîvânı Kırılınarı köyünden İsmail Ağa b. Abdurrahman ⁵²⁷

⁵¹⁵ DKS 1147, s. 38.

⁵¹⁶ DKS 1161, s. 12, Nu: 16.

⁵¹⁷ Davaya şuhûdu'l-hâl olarak Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Hüseyin Ağa, köyden Mahmud Efendi b. Osman, Muhzır Mehmed Ağa şuhûdu'l-hâl olarak yazılmıştır. DKS 1161 s. 18, Nu: 37.

⁵¹⁸ DKS 1161, s. 17, Nu: 32.

⁵¹⁹ DKS 1161, s. 24-25, Nu: 55.

⁵²⁰ DKS 1161, s. 23-24, Nu: 53.

⁵²¹ DKS 1161, s. 38-39, Nu: 8, 11.

⁵²² DKS 1145, s. 81, Nu: 317.

⁵²³ DKS 1155, s. 84-85, Nu: 179.

⁵²⁴ DKS 1161, s. 11, Nu: 12.

⁵²⁵ DKS 1155, s. 51, Nu: 42.

⁵²⁶ DKS 1155, s. 55, Nu: 54.

⁵²⁷ DKS 1155, s. 46, Nu: 18.

Olası Milleti⁵¹¹	Kadın	Erkek
Rumeli muhaciri+ Rumeli Muhaciri	Hatipler köyünden Rumeli Muhâcîri Abdullah'ın kızı Nuriye	Muradiye köyünden Rumeli muhâcîri Emin b. Halil ⁵²⁸
+ Rumeli muhaciri	Fidani Şeyhler köyünden İsmail Ağa'nın büyük öz kızı Tayyibe binti İsmail	Fidani Şeyhler köyünden Rumeli muhâcîri Hüseyin b. Ahmed ⁵²⁹
Türk	Sallar köyünden Beyteden (Biteden) kızı Fatma	Sallar köyünden Receb b. Hüseyin ⁵³⁰
Türk	Asaklar dîvânı Çünek? köyünden Büker oğlu kerimesi Fatma binti Hasan	Asaklar dîvânı Çünek? köyünden Kurt oğlu Hüseyin b. Mehmed Ali ⁵³¹
Çerkes+ Çerkes	Paşoormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti Yusuf	Darıyeri Süleyman Bey köyünden Küçük boy Talustan ⁵³²
Çerkes+Çerkes	Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti Musa	Hacı Haşrek oğlu Müteveffâ Sâlih ve Yusuf ⁵³³
Çerkes+Çerkes	Düzce Hacı Hasan Efendi köyünden Banho binti Bayram	Bursa vilâyeti Yenişehir kazası Kavaklı köyünden Çerkes İsmail b. Mehmed ⁵³⁴
Türk+Türk	Aşağıkaraköy dîvânı Hacıkadırlar köyünde sakin Safiye binti Ali	Kuyucular- Savcılar (Sucular) köyünden Mahmud b. Ali ⁵³⁵
Ordu göçmeni+ Çerkes	Beyciler köyünden Hacı Keleş oğlu Osman kerimesi Emine binti Osman	Karapınar dîvânı Beslanbey köyünden Mustafa b. Tâzûk ⁵³⁶
Türk+Türk	Düzce'ye bağlı Velioğlu Değirmen köyünden Fatma binti Hasan	Beyciler köyünden Osman b. Musa ⁵³⁷
Çerkes+Çerkes	Efteni'de Beylik Değirmeni köyünden Pâka binti Halto	Efteni'de Beylik Değirmeni köyünden Tulpâr b. Kara Hasan ⁵³⁸

⁵²⁸ DKS 1155, s. 50, Nu: 38.

⁵²⁹ DKS 1155, s. 38, Nu: 148.

⁵³⁰ DKS 1155, s. 89-90, Nu: 199.

⁵³¹ DKS 1155, s. 15, Nu: 54.

⁵³² DKS 1145, s. 4, Nu: 9.

⁵³³ Olaya şühûd'ul-hâl olarak Aziziye köyünden İdris, Muhzır Mehmed Ağa ve Mübaşir Musa adlı kişiler şahadet etmişlerdir. DKS 1155, s. 26, Nu: 103.

⁵³⁴ DKS 1145, s. 12, Nu: 41.

⁵³⁵ DKS 1155, s. 68, Nu: 133.

⁵³⁶ DKS 1145, s. 56, Nu: 219.

⁵³⁷ DKS 1145, s. 76, Nu: 295.

Olası Milleti⁵¹¹	Kadın	Erkek
Çerkes+Çerkes	Sarayyeri köyünden Nesibe binti Seyyid Ali	Sarayyeri köyünden Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah ⁵³⁹
Çerkes+Çerkes	Taşköprü köyünden Sûmet binti Havâfic	Taşköprü köyünden Tazğoş bin Sokunum ⁵⁴⁰
Türk+Türk	Karık köyünden Onsekizoğlu kerimesi Hatice binti Ahmed	Düzce Kiremid köyünden İmam oğlu Kamil b. Ali Usta ⁵⁴¹
Türk+Türk	Düzce Günây köyünden Kara Mehmed kerimesi Emine binti Mehmed	Düzce Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa ⁵⁴²
Çerkes+Çerkes	Hacı Süleyman Bey köyünden Durukan binti Halil	Cedidiye mahallesinden Hacı Mustafa Efendi oğlu Asım Efendi ⁵⁴³
Kıptî+ Kıptî	Hamidiye mahallesinden Kıptî Hatice binti sâlih	Hamidiye mahallesinden Kıptî Sâlih bin Selim ⁵⁴⁴
Göçmen	Kadıbey köyünden Kinnâb binti Abdullah	Nâkâs bin Sofiş ⁵⁴⁵
Çerkes+Çerkes	Aslen İstanbul'da Tophâne'de Etmekçi başı mahallesi sakinlerinden olup Düzce Cedidiye mahallesinde ikâmet eden Zehra hanım binti Hacı Ahmed Efendi	Beslan Bey köyünden Ahmed oğlu İlyas ⁵⁴⁶
+ Çerkes	Metek köyünden Zübeyde binti Yahya	Metek köyünden Çerkes İsmail Efendi b. Süleyman ⁵⁴⁷
+Çerkes	Beyciler dîvânı Adınlar? köyünden Emine binti Osman	Beslan Bey köyünden Müteveffâ Osman'ın gulamı Mustafa ⁵⁴⁸
Çerkes+Çerkes	Uzun Mustafa köyünden Melek Hanım binti Mustafa	Aslen Sivas vilâyeti Bakırboğaz köyünde yaşayıp Bitlis vilâyeti Asâkîr-i şâhâne Zabtiye Alaybeyi olan Çerkes Ahmed Kamil bey b. Abdullah b. Abdullah ⁵⁴⁹

⁵³⁸ DKS 1155, s. 9-10, Nu: 32.

⁵³⁹ DKS 1155, s. 11-12, Nu: 44.

⁵⁴⁰ DKS 1145, s. 43, Nu: 162.

⁵⁴¹ DKS 1155, s. 10, Nu: 34.

⁵⁴² DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

⁵⁴³ DKS 1145, s. 32, Nu: 118.

⁵⁴⁴ DKS 1155, s. 91, Nu: 209.

⁵⁴⁵ DKS 1145, s. 74, Nu: 289.

⁵⁴⁶ DKS 1155, s. 25, Nu: 99.

⁵⁴⁷ DKS 1145, s. 45, Nu: 170.

⁵⁴⁸ DKS 1145, s. 47, Nu: 180.

⁵⁴⁹ DKS 1155, s. 32, Nu: 131.

Olası Milleti ⁵¹¹	Kadın	Erkek
	Akpınar köyünden Meryem binti Mehmed	Mehmed b. İbrahim ⁵⁵⁰
	Sekerci köyünden Muhacir binti Ali	Ali b. Şakir ⁵⁵¹
	Paşakonağı Mamure köyünden Fatma binti Hüseyin	Hasan b. Mehmed ⁵⁵²

c) Evlilik Öncesi Yapılan İşlemler

1- Nikaha Engel Bir Durumun Olup Olmadığının Araştırılması

Evlenmeye karar veren çiftler beraberliklerini resmiyete dökmeden önce, resmi makamlar tarafından adaylarla ilgili bir araştırma yapılmaktadır. Araştırmada kişilerin ikâmet ettikleri yerlerde bulunan muhtarlıklardan bilgi alınmakta ve muhtarlıktan alınan “ilmühaber” çerçevesinde, adayların evlenmeye bir engelleri, “mâni-i şer’îsi” ve asâkîr-i şâhânedede nişanlısı” olup olmadığı konusunda tespit yapılmaktadır.⁵⁵³ Asaklar dîvânı Çünek? köyünden Bükler oğlu kerimesi Fatma binti Hasan ile aynı köyden Kurt oğlu Hüseyin b. Mehmed Ali evlenmek isteyince adayların evlenmeye bir engelleri olup olmadığı köy muhtarlığından alınan ilmühaber çerçevesinde ortaya konmuştur.⁵⁵⁴

Kadınların sosyal hayat içerisinde çok fazla etkin olmaması gerek evlilik gerekse de kadınların ilgili olduğu bütün davalarda kadınlarla ilgili daha ayrıntılı bir kimlik tespiti yapılmasına neden olmuştur. Kimlik tespiti genelde civarda yaşayan ve kadını tanıyan kişiler şahit tutularak (mahzar-ı şuhûd) yapılmıştır. Bu konuda bazen açıkça isimler belirtilmesine rağmen bazen “işbu zeyl-i vesîkada muharreru’l esâmi-i müslimîn tarifleriyle ma’rife olan....”⁵⁵⁵ şeklinde genel bir tanımlama yapılmıştır. Mesela Sallar köyünden

⁵⁵⁰ DKS 1141, Nr. 276.

⁵⁵¹ DKS 1141, Nr. 2.

⁵⁵² DKS 1141, Nr. 10.

⁵⁵³ Düzce şer’î mahkemesi Sallar köyünden Fatma’nın evliliği konusunda herhangi bir engeli olup olmadığı konusunu, ilgili köy muhtarlığından gönderilen 1313 yılı Teşrîn-i evvel-i ruminin 2. günü (14 Ekim 1897) tarihli ilm ü haber çerçevesinde değerlendirmeye almıştır. DKS 1155, s. 89-90, Nu: 199./ Bir diğer vesîka için bakınız: DKS 1155, s. 38, Nu: 148./ Asar köyünden Osman oğlu Ahmed’in kızı Ayşe’nin evliliği için bakınız: DKS 1155, s. 55, Nu: 54.

⁵⁵⁴ DKS 1155, s. 15, Nu: 54./ Bir diğer vesîka için bakınız: DKS 1155, s. 38, Nu: 148./ DKS 1155, s. 45, Nu: 14.

⁵⁵⁵ DKS 1155, s. 38, Nu: 148./ DKS 1155, s. 81-82, Nu: 165.

Fatma'nın evliliği ile ilgili kimlik tespiti yapılırken Fatma'nın "zâtı köyde sakin Rüstem Ağa b. Receb ve Abdullah b. Mehmed adlı kişilerin tarifleriyle ma'rife" kaydı tutulmuştur.⁵⁵⁶ Yine Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb binti Tamey'in, eşi Tayyib Efendi ve kayınpederi Hacı Said'den talep ettiği mehir alacağı davasında Seküb hanımla ilgili olarak Çerkes Şerûh oğlu Sarı Osman b. Şerûh ve Safer Bey b. Kâs'ın tarifleriyle kimlik tespiti yapılmıştır.⁵⁵⁷

2- Nikah Alanının Belirlenmesi

Bölgede kıyılan nikahlar Düzce mahkeme binâsı içerisinde bulunan bidâyete mahsus oda, bölgenin saygın kişilerinin menzilhânelerinde veya köy câmisinde kıyılmıştır. Mesela Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim'in Fatma binti Ahmed'le olan nikahı köy câmisinde kıyılmıştır. (7 Muharrem 1318/7 Mayıs 1900).⁵⁵⁸

d) Evlilikte Rıza

1- Gelin ve Damadın Rızası

Osmanlı döneminde yapılan evliliklerde özellikle kadının rızasının alınıp alınmadığı yazılan bazı araştırma eserlerde tartışılmış ve evlilikte kadınların rızasına pek bakılmadığı gibi bir izlenim uyandırılmıştır. Ancak son dönemde yapılan araştırmalar bunun aksini göstermekte ve kadın olgusunun Osmanlı dünyasında göz ardı edilmediği ve toplumda erkek gibi olmasa da hiç de azımsanmayacak derecede bir yeri olduğunu göstermektedir. Nitekim Osmanlı mahkemeleri nikah törenlerinde bayan adayların "bıkr-i bâliğa-i âkile" olup olmadığı tespitini yaptıktan sonra, evliliğe iradesinin olup olmadığını kayıt altına almış ve şahitler huzurunda evliliğin gerçekleşmesine özen göstermiştir.

Sicillere kaydedilmiş nikah akitlerinde olduğu gibi fetva ve izinnâmelerde de evlenecek kızın evliliğe rıza gösterip göstermediği özellikle vurgulanmıştır.⁵⁵⁹ Mesela

---

⁵⁵⁶ DKS 1155, s. 89-90, Nu: 199./Asar köyünden Osman oğlu Ahmed'in kızı Ayşe'nin evliliği için bakınız: DKS 1155, s. 55, Nu: 54./ Hatipler köyünden Rumeli muhaciri Abdullah kızı Nuriye'nin kimliği Muradiye köyü ahalisinden İbrahim Ağa ibni İsmail ve Mehmed ibni Murad" şahadetleriyle tespit edilmiştir. DKS 1155, s. 50, Nu: 38.

⁵⁵⁷ DKS 1147, s. 38.

⁵⁵⁸ DKS 1161, s. 24-25, Nu: 55.

⁵⁵⁹ Saim Savaş, "Fetva ve Şer'îye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 2, Ankara 1992, s. 513.

Asaklar dîvânı Çunek? köyünden Bükler oğlu kerimesi Fatma binti Hasan, aynı köyden Kurt oğlu Hüseyin b. Mehmed Ali ile evlendiğinde “nefsimi merkûm (adı geöen) Hüseyin Ağa’ya akd u tezvîc eyledim” diyerek şahitler huzurunda birlikteliği kabul ettiğini ifade etmiş ve durum kayıtlara geçirilmiştir.⁵⁶⁰

Evlilikte kadının rızasının alındığı ile ilgili örnekler çoğaltılabilir ise de bazı boşanma davalarında gereköe olarak, erkeklerin, hanımlarının nefsinin kendilerine teslim etmediğini, kadınların ise eşleri ile aralarında nikah bağı olmadığını iddia etmesi bazı evliliklerin gönülsüz yapıldığını düşündürmektedir.⁵⁶¹

2- Ebeveynlerin Rızası

Düzce’de yapılan evlilikler her zaman ebeveynlerin rızası ile olmamıştır. Bu tür talepler de mahkeme tarafından değerlendirilmiş ve şer’î bir engel yoksa kıyılmıştır. Ebeveynlerin rızası dışında kaöarak yapıldığı düşünölen bir evliliğin Kırılpanarı köyünde geröekleştirildiği tespit edilmiştir. Evliliği yapan İsmail Ağa b. Abdurrahman törene katılmayarak Dereli köyünden Kazıkzâde Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa’ya vekâlet vermiş ve Nuriye ile evlenmiştir. İsmail evlilikle ilgili bütün şartları yerine getirip evlenmesine rağmen bir süre sonra Nuriye’nin annesi Havva, üvey babası Hasan ve dayısı Süleyman İsmail’in evini basarak 1000 kuruş değerindeki eşyası ve 20 aded rub’u (1/4) altın ile kızları Nuriye’yi zorla (iğfal ederek) baba evine geri getirmişlerdir. Olay üzerine İsmail Ağa durumu mahkemeye intikâl ettirerek eşinin ve eşyalarının kendisine teslim edilmesini istemiştir.(29 Zi’l-kâde 1314/1 Mayıs 1897).⁵⁶² Nihayet mahkeme duruma el koyarak kısa bir süre sonra Nuriye’nin ve eşyalarının eşi İsmail’in evine dönmesini sağlamıştır. (18 Zi’l-Hicce 1314/20 Mayıs 1897).⁵⁶³

Bu tür örneklere rağmen evlenme töreni sırasında kadınların evlilik birlikteliğini velileri (anne, baba, kardeş vs.) izniyle geröekleştirdikleri konusunda vesikalara zaman zaman kayıtlar da düşölmüştür. Bu kayıtlar devletin bölgede yapılan bazı evliliklerin aile rızası ile geröekleştirilip geröekleştirilmediği konusunda tespit yaptığını ve bu amaçla evlenecek öiftlere bu soruyu yönelttiğini akla getirmektedir. Mesela Fidani Şeyhler

⁵⁶⁰ DKS 1155, s. 15, Nu: 54./ Bir başka örnek için bakınız: DKS 1155, s. 55, Nu: 54 vs.

⁵⁶¹ Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan b. Mustafa ve eşi Emine arasındaki boşanma davası için bakınız: DKS 1155, s. 29, Nu: 115 vs.

⁵⁶² DKS 1155, s. 46, Nu: 18.

⁵⁶³ DKS 1155, s. 50, Nu: 38.

köyünden Tayyibe binti İsmail aynı köyden Hüseyin b. Ahmed ile evlenirken tören sırasında “ben dahi hüsn ü rızamla li-ebeveyn er karındaşım velim Osman Ağa'nın izniyle....” evleniyorum diye mahkeme sicillerine kayıt düşülmüştür. (20 Şevvâl 1314/24 Mart 1897).⁵⁶⁴ Yine Asar köyünden Osman oğlu Ahmed'in kızı Ayşe'nin de aynı köyden Dellal oğlu Hüseyin b. Hüseyin ile “hüsn ü rızasıyla” ve “baba (sı) ve veli(si) Ahmed Ağa'nın izniyle” evlendiği konusunda tutanak düzenlenmiştir.⁵⁶⁵

Yapılan bazı evliliklere anne ve babaların nikahtan sonra da müdahil olduğu görülmektedir. Bu tür durumlarda konu mahkemeye kadar intikâl etmiştir. Düzce'nin Kilimli (Kilemli) köyünde ikâmet eden Gürcü kökenli Kazağancı (Kazancı) oğlu ailesinden Süleyman'ın kızı Nazlı, ilim talebesi (talebe-i ulûm) ve Gürcü Ali Rıza adlı kişi ile nikahlanmış iken Süleyman daha sonra kızını Ali'den ayırıp başka bir kişi ile evlendirmeye teşebbüs etmiş ve Ali Rıza'nın köye “tehyi-i azîmet” etmesine bile izin vermemiştir. Bunun üzerine Ali Rıza mahkemeye başvurarak mağduriyetinin giderilmesini istemiş ve duruma mahkeme tarafından el konmuştur.(2 N 1317/4 Ocak 1900).⁵⁶⁶

e) Evliliğe Çevrenin Müdahalesi

Düzce'de yapılan bazı evliliklere evlenecek kadın ve erkek dışında akraba veya aile dışından müdahaleler de olmuştur. Bu tür durumlarda özellikle de yabancıların yaptığı müdahaleler de kızla ilgili olarak “nişanlıdır” dedikodusunun çıkarılması bazı kızların birden fazla talibinin olduğunu ortaya koymaktadır. Sevdiği kıza başkasının talip olmasını engellemek için yapılan bu tür müdahalelerden birisi Düzce'nin Tavık (Tavuk) köyünde gerçekleşmiştir. Nitekim Tavık köyünden Gülsüm binti Halid Şekerpınarı köyünden Numan oğlu Memiş hakkında mahkemeye başvurarak bir dava açmıştır. Gülsüm davasında Memiş'in kendisi ile ilgili olarak etrafa “nişanlıdır” dedikodusu yaydığını ve başka birisiyle evlenmesine engel olduğunu dile getirmiştir. (10 Muharrem 1318/10 Mayıs 1900).⁵⁶⁷

---

⁵⁶⁴ *DKS 1155*, s. 38, Nu: 148.

⁵⁶⁵ *DKS 1155*, s. 55, Nu: 54./Hatıpler köyünden Rumeli muhaciri Abdullah kızı Nuriye evlilik töreninde “hüsn ü rızamla velim (olan) karındaşım Adem Ağa'nın izniyle.....” evliliği kabul ettiğini söylemiştir. *DKS 1155*, s. 50, Nu: 38.

⁵⁶⁶ *BOA, DH. MKT.*, 2293/58.

⁵⁶⁷ İlgili belgede Gülsüm hanım “ahara nefsimi tezvîce taarruz ve mani' olarak müdahale etmekde olduğundan.....” bahisle kişi ile ilgili dava açmıştır. *DKS 1161*, s. 25, Nu: 57.

Evlenecek çiftlere anne baba dışında bazen diğer akrabaları tarafından da müdahil olunmuştur. Bu tür durumlarda gençler mahkemeye başvurarak önlemler almışlardır. Mesela aslen Rumeli Yenipazar muhâcîrlerinden olup Muradiye köyünde mutavattın olan Ayşe binti Ahmed aynı köyden Adil b. Arif Hoca ile hüsnü rızası ile evlenmek istediği halde yapılacak nikaha üvey babası, birâderi, ammisi vs. kişiler tarafından engel olunmuş geçlerde durumu mahkemeye taşımışlardır. (23 Şevvâl 1317/24 Şubat 1900).⁵⁶⁸

f) Evlilikte Vekâlet Verme

Osmanlı toplumunda evlenecek çiftler evlilik törenlerine genelde bizzat katılmakla beraber bazen vekiller aracılığıyla da katılmışlardır. Vekâleten evliliklerde cinsiyet ayrımı yapılmamış, hem erkek hem de kadınlar vekâlet vererek, nikah törenine yerlerine bir başkasını gönderebilmişlerdir. Dolayısıyla bilindiğinin aksine vekâleten evlenme sadece kadınlara özgü bir davranış biçimi değildir.

Bu durumda sicile “tezevvüce vekil-i müseccel-i şer’îsi (olan) karye-i mezkûreden.....” filan kişi diye kayıt düşülmüştür. Sallar köyünden Beyteden (Biteden) kızı Fatma aynı köyden Receb b. Hüseyin ile evlendiğinde Fatma törene bizzat katılmasına rağmen, Receb katılamamış ve yerine aynı köyden Hacı Hüseyin Ağa b. Hasan’a vekâlet vererek O’nun katılmasını sağlamıştır. (27 Cemâziye’l- Evvel 1315/24 Ekim 1897).⁵⁶⁹ Akpınar dîvânı Kırılınarı köyü sakinlerinden olan Rumeli muhâcîri İsmail Ağa b. Abdurrahman’da Dereli köyünden Kazızkâde Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa’ya vekâlet vererek evlilik törenine katılmadan aynı köyden Halil kerimesi Nuriye ile evlenmiştir.⁵⁷⁰ Yine Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim aynı köyden Hasan oğlu Ekrem b. Hasan’a vekâlet vererek Hadimiye köyünden Molla Ahmed oğlu kerimesi Fatma binti Ahmed ile evlenmiştir. (7 Muharrem 1318/7 Mayıs 1900)⁵⁷¹

Vekâleten yapılan evlilik törenlerinin bazılarının bir süre sonra sonu mahkemede biten aile içi huzursuzluklara hatta boşanmalara neden olması bazı ailelerin çocuklarını evlendirirken, çocuklarının razı olmadığı durumlarda vekâleten evlilik yöntemine

---

⁵⁶⁸ DKS 1161, s. 11, Nu: 13.

⁵⁶⁹ DKS 1155, s. 89-90, Nu: 199.

⁵⁷⁰ DKS 1155, s. 46, Nu: 18.

⁵⁷¹ DKS 1161, s. 24-25, Nu: 55.

başvurduklarını akla getirmektedir. Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim'in⁵⁷² ve Milan deresinde Dibektaş köyünden Mustafa Çavuş'un üvey kızı Fatma'nın evlilikleri⁵⁷³ gibi. Bu evliliklerden Fatma'nın evliliği incelenmeye değer bir vâkıadır. Nitekim Fatma, aynı köyden Mehmed b. İsmail b. Ali ile evlenmiştir. Nikaha Fatma'ya vekâleten Halil b. Süleyman, Mehmed'e vekâleten ise Kadı oğlu Abdullah b. Osman katılmıştır. Nikahı köyün imamı Mustafa Efendi kıymıştır. Fakat bir süre sonra Mehmed eşi Fatma'nın kendisine itaat etmediği ile ilgili olarak mahkemeye başvurmuştur. Yapılan mahkemede Mehmed, eşi ile rızası dahilinde evlendiğini iddia etmişse de Fatma nikahın yapıldığını reddetmiştir. Yapılan araştırma neticesinde mahkeme, Fatma'nın Mehmed ile evlendiğinde buluğ çağına ermediği (nâ-bâliğa) ve Fatma'nın velisi izni ile gerçekleşen nikahın şer'an geçersiz (gayr-ı sahih ve adem-i sihhat) olduğuna karara vermiştir. (5-18 Rebû'l-Evvel 1318/3-16 Temmuz 1900).⁵⁷⁴

g) Boşanmış Dul Kadınların Evlenmesi

Osmanlı Devleti'nde eşlerin boşanması mahkeme dışında muhtelif mekanlarda da gerçekleşmiş ancak bu tür boşanmaların da mahkemece onaylanması şartı getirilmiştir. Nitekim kadınların yeni bir eş ile evlenebilmesi için eşlerin kendi arasında ayrılması yeterli görülmemiş ve mahkeme onayının da şart olduğu görülmektedir. Bu tür durumlarda boşanmış kadın eski eşine “zevc-i âhere nefsinin tezevvüc etmek talebi”ni iletmekte, eski eş de mahkemeye giderek “.....bi'r-ruhsat zevciyet davasından fâriğ olarak, mezbûreyi talak-ı baş ile tatlîk eyledim, iradât-ı elinde olup dilediği kimesneye nefsinin tezevvüc ve nikah etmesinde muhtâredir.” şeklinde ifade vererek boşandığı hanımının dilediği kimseyle evlenmesinde kendisi açısından herhangi bir sakınca olmadığını dile getirmektedir. Kürtler köyünden Halil b. Hasan'ın, aynı köyden Koca Osman oğlu kerimesi Hatice binti Ömer adlı bikr-i bâliğa ile olan boşanması bu şekilde gerçekleşmiştir. (4 Zi'l-kâde 1316/16 Mart 1899).⁵⁷⁵

---

⁵⁷² Mehmed, Fatma ile 15 Şevvâl 1317 (16 Şubat 1900) yılında evlenmiş olmasına rağmen bir süre sonra ilişkileri bozulmuş ve konu mahkemeye taşınmıştır. (7 Muharrem 1318/7 Mayıs 1900) *DKS 1161*, s. 24-25, Nu: 55.

⁵⁷³ *DKS 1161*, s. 38-39, Nu: 8, 11.

⁵⁷⁴ *DKS 1161*, s. 38-39, Nu: 8, 11.

⁵⁷⁵ *DKS 1161*, s. 17, Nu: 32.

h) Çeyiz (Cihaz) Eşyası

Türk toplumunda aile kurumu oluşturulduğu zaman hem erkek hem de kız tarafı yeni kurulan aileye maddi ve manevi her türlü katkıda bulunmuştur. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Türk toplumunda genelde erkek her şeyden sorumlu olmuşsa da kadınının da kendi çapında manevi katkılar yanında maddi katkılarda bulunduğu görülmektedir. Toplumda çeyiz eşyası olarak tanımlanan bu eşyalar kadın açısından bakıldığında genelde giyim-kuşam, yatak, yorgan ve yastık örtüleri veya takımları ve bazı mutfak eşyalarından meydana gelmektedir. Bu eşyalar Düzce’de yaşayan göçmenler açısından değerlendirildiğinde genelde nicel ve nitel açıdan son derece sıradan eşyalar olarak görülmektedir. Bunun nedeni bölgeye özellikle 19. yüzyılda gerek ülke dışından gerekse de ülkenin muhtelif yerlerinden göç etmiş olan bu halkların Düzce’ye gelirken yanlarında çok az eşya ile gelmiş muhtaç bir durumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Küçük Mehmed köyünden Befekaş Hatun’un, 23 yıl önce evlendiği Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Hacı Ali Ağa bin Musa ile boşandığında, eski eşinden yeni evlendiğinde yuvasına getirdiği “1 kat yatak takımı, 1 ibrik, 1 kazan, 1 namazlık, 1 ocak zinciri” vs.yi⁵⁷⁶ istemesi, Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti Mustafa’nın babasından kendisine kalan 8 aded yüzlük mecidiye altını açtığı boşanma davasında eşinden⁵⁷⁷ talep etmesi bizi bu düşünceye iten donelerdendir. Bununla beraber varlıklı bir kadının çeyiz eşyalarının da tahminen 5000 kuruş civarında olduğu görülmektedir.⁵⁷⁸

Belgelerin 19. yüzyıl öncesi Düzce’nin kültürel yapısı ve bu nitelikteki malzemeler hakkında çok fazla açıklayıcı olmaması 19. yüzyıl öncesi Düzce kültürü ile ilgili yorumlarımızı kısıtlamaktadır.

1- Çeyiz Eşyalarının Kayıt Altına Alması

Evlenen çiftlerin evlilik sırasında aldıkları mallar kayıt altına alınmıştır. Bugün de Anadolu’nun bazı yerlerinde devam eden bu geleneğin amacı, ileride eşler arasında meydana gelebilecek muhtemel bir boşanma durumunda mal paylaşımının kavgasız bir

---

⁵⁷⁶ Befekaş Hatun açtığı davada yukarıda sayılan malzemeler dışında 1 baş karasığır inek ve 1 baş karasığır tosunun da kendisine ait olduğunu belirtmiştir. Fakat dava sonucunda hayvan ve yatak takımı dışındaki malzemelerin kadına ait olduğuna ve Hacı Ali Ağa’nın bu malları kadına teslim etmesine karar verilmiştir. (24 Rebîü’l-Âhir 1308/7 Aralık 1890). *DKS 1145*, s. 81, Nu: 317.

⁵⁷⁷ *DKS 1155*, s. 26, Nu: 103.

⁵⁷⁸ *DKS 1155*, s. 15, Nu: 58.

şekilde gerçekleştirilmek istenmesidir. Düzce'ye ait kadı sicillerinde bazı kadınların “bâ-defter-i müfredât eşyâ-yı ma'lûme...” ifadesi ile boşandığı eşinden mal talebinde bulunması, evlilik öncesi malların Düzce'de de kayıt altına alındığını göstermektedir.⁵⁷⁹

ı) Düğünler (Velîme Cemiyeti)

Sosyal hayatın en önemli belirleyici unsurları doğum, ölüm ve evlenme gibi olgulardır. Zenginlik ve saygınlığın gösterilmesinde, aile bağlarının kuvvetlenmesinde düğünlerin rolü oldukça büyük olmuştur. Nitekim takılan takılar, düğün süresince yenilip içilenler ve yapılan eğlenceler uzun süre konuşulup, övgü ve eleştiri konusu olmuştur. Bununla beraber Osmanlı devletinde büyük ve masraflı düğünlerin yapılması devlet tarafından yasaklanmıştır. Mesela Kayseri ile ilgili yapılan araştırmalarda bölgede yaşayan varlıklı aileler, hacıyan denen orta halli kişiler ve geriye kalan diğer grupların düğünlerde ödeyecekleri mehir miktarları ve çeyiz olarak kız tarafına verilecek elbise miktarları belirlenmiş, İslam'da bulunmayan başlık adı altında alınan her türlü hediye ve eşya alımına yasak konmuştur. Tanzîmât sonrasında devlet aynı konuya daha fazla eğilmiş ve bütün imparatorluk için geçerli olmak üzere benzer bir düzenleme yapmış ve ülkenin her tarafına ilgili nîzamnâme kurallarına uyulması konusunda emirler göndermiştir.⁵⁸⁰

Düzce'de yaptığımız alan araştırmasında evlenme ile ilgili tespit ettiğimiz bazı bulgular şu şekildedir:

1- Çerkeslerde Evlenme İle İlgili Adetler

Bir Çerkes genci evlenmek istediği zaman kendisinden ilk şart olarak yuvasını geçindirecek bir maddi güce sahip olması istenmiştir. Bunun dışında *habze* adı verilen bir takım evlilik kuralları da bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- a) Evlenecek gencin ailesinde bulunan abi, abla, amca, hala, teyze, dayı gibi yakın akrabalarından bekâr bulunmaması.
- b) Yakın akrabalar içerisinde evlenecek kişiden büyük bekar kişilerin olmaması.
- c) Evlenilecek kişinin Çerkes kültürüne sahip olması.
- d) Evlenen kişilerin akraba olmaması hatta bazen aynı köyden veya komşu olmaması.

---

⁵⁷⁹ DKS 1155, s. 15, Nu: 58.

⁵⁸⁰ Çadircı, *Tanzîmât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1839-1876)*, s. 326-327.

- e) Evlenen kişilerin aynı sülaleden (vunekoş) olmaması.
- f) Genelde büyüklerin rızasının alınması.

Gençlerin birbirlerini tanımaları genelde Adıge Zehes adı verilen mecliste olmakla beraber, düğün, nişan, misafirlik veya dost tavsiyesi ile de gerçekleşebilmektedir. Adıge Zehes’de “Tahamate” adı verilen hayat tecrübesi yüksek yaşlı bir kişi gençlerle tecrübelerini paylaşarak onları muhtelif şekillerde yönlendirmiştir. Adıge Zehes’de yazılı olmayan fakat genelde herkesin dikkatle uyguladığı kurallar bulunmaktadır. Öyle ki oturmak, kalkmak, dışarı çıkmak ve konuşmak için söz almak bile özenle yapılmakta, meclisten arkasını dönerek çıkmak ayıp sayılmaktadır.

1. 1. Çerkeslerde Kız İsteme

Gençler birbirlerini tanıyıp evlenme kararı verilerse durum silsile halinde büyüklere bildirilmektedir. Nitekim kız durumu kendi ailesine bildirmek için ilkönce kendi yaşına uygun komşu veya akrabalarından birine anlatmakta, O da kızın annesine konuyu açmaktadır. Kızın annesi de evliliği münasip görür ise babaya durumu izah etmektedir. Daha sonra anne ve baba evlilik konusunda kendi aralarında ve ailenin diğer büyükleriyle istişare yaparak durumu netleştirmekte ve baba, anne, dede, nene, amca, ağabey, hala, dayı ve teyzeler hariç aileye yakın biri veya komşulardan birisi kız tarafına gönderilmektedir.

Aracı, kız tarafına ..... ailesinin, kızlarına talip olduklarını ve müsait iseler kızlarını gelip isteyeceklerini haber vermektedir. Kız tarafı kızı vermeye gönüllü bile olsa nezaket gereğince “Biz büyüklere soralım, size bildiririz” diyerek genelde erkek tarafından zaman istemektedir. Eğer durum olumlu olursa kız tarafına bir heyet gönderilerek erkek tarafının geleceği gün haber verilmektedir.

Kız isteme töreni doğrudan yapılmayıp bir sohbetle başlatılmakta ve genelde kızı istemeye gelen misafirlerin hal ve hatırları sorulduktan sonra tarafların birbirlerine “Kimlerdensiniz?” sualiyle başlamaktadır. Buradaki amaç iki ailenin birbirlerini daha iyi tanımasıdır. Daha sonra kızı istemeye gelen heyetin başı “Tahamate”, kızı istemekte, kız tarafı da kızlarını ailelerine layık gördükleri için erkek tarafına teşekkür ederek, “Biz bir büyüklerimize danışalım, soralım” diyerek “naz” yapmaktadır. Bu tamamen formalite bir cevap olup ikinci gidişte genelde kızın verildiği beyan edilmektedir.

1. 2. Çerkeslerde Düğün Töreni

Düğün için ilkönce gün belirlenmekte ve bu amaçla hazırlıklar ve düğün için akraba, eş ve dost herkese haber verilmektedir. Nitekim düğün bütün akraba ve komşuların bir dayanışma günüdür. Düğün gününe bir hafta kala komşular ve akrabalar misafir ağırlama hazırlığı yapmaktadır. Başta kayınpeder olmak üzere damadın amcası, dayısı, halası ve teyzesi tarafından dana ve koyun gibi hayvanlar alınarak bunların kesilip düğünde misafirlere ikram edilmesi sağlanmaktadır. Düğün için genelde lebsi, boza, haluj, tuğje ve tatlılar yapılmaktadır. Düğüne gelenlerde düğün sahibine akrabalık ve yakınlık derecesine ve ekonomik durumuna göre haluj, boza, tuğje ve tatlılar getirmektedir. Düğün genelde cumartesi günü başlayıp, pazar günü akşama doğru bitirilmektedir.

Düğün için önce gelin alma töreni yapılmaktadır. Gelin alma gelin (Nesekiş) evinin damadın evine olan mesafesine göre birkaç gün önceden yapılabilir. Gelin alma için ilkönce gelin almaya gidecek olan Tahamate tespit edilmekte ve tahametenin öncülüğünde akraba, eş ve dost birlikte hareket etmektedir.

Gelin alma heyeti kız tarafınca köyün girişinde karşılanmakta ve mızıka (pşine) eşliğinde, şarkılar (deju) söylenerek misafirler istirahata alınmaktadır. Eğer misafirler uzak bir yerden geldilerse yemek, yakın bir mesafeden geldilerse haluj ve boza gibi aperatif şeyler ikram edilmektedir. Bir saat kadar dinlenmeden sonra gelini almak için müsaade istenmekte ve gelin alma töreni başlatılmaktadır. Bu amaçla ilkönce biraz Çerkes oyunu oynanmaktadır. Oyunu damat tarafı oynayıp, kız tarafı izlemektedir. Kızlarının ayrılmasına üzüldükleri için kız tarafı oyunlara katılmazlar. Bununla beraber gelin alınırken kız tarafından biri geline refakatçi olmakta ve gelinin yakınları çeyiz sandığının üstüne oturarak bahşiş istemektedirler. Çeyizlerin ancak bahşiş alındıktan sonra arabalara yüklenmesine izin verilmektedir. Gelin köyden çıkarken de köyün gençleri yol bağı yaparak bahşiş istemektedir. Bununla beraber alınan bahşişler bahşişi alan kişilerde kalmayıp, tamamı toplanıp, hatta üzerine para eklenerek damat ve geline hediyeler alınmakta ve hediye köyün gençleri adına damat ve geline takdim edilmektedir. Böylece gelin alma töreni tamamlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus köyden çıkarken silah atılmamasına özen gösterilmesidir. Nitekim bu büyük bir saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Ancak damadın köyüne girerken gelinin gelişini haber vermek için silah atılması adettendir.

Gelin alayı damadın köyüne geldiğinde köyün gençleri tarafından karşılanıp, köyün girişinden düğün evine kadar şarkılar söylenerek eve getirilmekte ve gelin, gelin odasına alınmaktadır. Bu arada gelin tarafından gelenlere de yemekler ikram edilerek istirahat ettirilmektedir. Akşamdan sonra ise düğün başlamaktadır. Düğün de ön oyunu tahamateler (yaşlılar) başlatırsa da belli bir süre sonra oyun, gençlere bırakılmaktadır. Bütün gençler oyuna katılmak zorundadır. Düğünde gece geç vakitlere kadar çeşitli Çerkes oyunları oynanmakta, oyunlar bittiğinde gelen misafirler düzenli bir şekilde köydeki evlere dağıtılarak ağırlandırılmaktadır.

Ertesi gün öğle yemeğinden sonra düğün yeniden başlamakta ve ikindiye kadar devam etmekte, oyunlar bittikten sonra ise hediye takdimi yapılmaktadır. Hediyeleri gelin ve damat adına bir kişi kabul etmektedir. Her hediye kabulünden sonra gelinin hediye getiren kişiyi eğilerek selamlaması saygı gereği olarak görülmektedir.

Hediye merasimi bittikten sonra misafirler yavaş yavaş uğurlanmakta ve teşekkür edilmektedir. Bu arada damad ise gece geç vakitte, gizlice, arkadaşları tarafından evine getirilmekte ve bir sürü şakalar yapılarak gelin odasına sokulmaktadır.⁵⁸¹

1. 3. Çerkes Düğünleri ve At Yarışları

Çerkes düğünlerinin “debdebeli” olması bu düğünlerin de sıradan düğünler gibi icra edilmesi konusunda devleti bir takım tedbirler almaya itmiştir. Nitekim konu ile ilgili bir vesîkada “Çerkeslerin bu yolda cemiyet akd eylemelerinin zâten ba-irâde-i seniyye memnu’ ...” olduğu belirtilmektedir. (28 M 1304/27 Ekim 1886).⁵⁸²

Rusya’da bulunan Hangiray adlı Çerkes beyinin yeğeni (kızkardeş çocuğu, hemşirezâde) Düzce’de yaşayan İshak bey ile evlenecektir. Evlilik için yapılacak düğün törenine (cemiyet) birçok Çerkes’in (hatta İstanbul’dan bile) katılacağı haber alınmış (istihbar buyurulmuş) bunun üzerine törenin çok katılımlı büyük bir düğün olacağı endişesiyle (büyücek bir düğün) düğüne izin verilmemesi⁵⁸³ ve düğünün sıradan bir düğün olarak icra edilmesi (düğünün adi düğün haline ircâi)⁵⁸⁴ konusunda bir çalışma başlatılmıştır. Yapılan tahkîkâtta Hacı İshak beyin debdebeli bir düğün töreni yapmaya

---

⁵⁸¹ Çerkeslerdeki evlilik seremonileri ve adetler hakkındaki bilgiler, kendisi de Çerkes olan emekli öğretmen Yaşar Batu’dan alınmıştır. Kendilerine teşekkür ederim.

⁵⁸² BOA, DH. MKT., 1374/78.

⁵⁸³ BOA, DH. MKT., 1384/55.

⁵⁸⁴ BOA, DH. MKT., 1377/4.

muktedir olmadığı ancak alacağı kızın kendisine nisbetle asil olması nedeniyle şaşalı bir düğün yapmaya kalkıştığı tespit edilmiştir. Düğünün sıradan (âdi) bir düğün olarak icra edilmesini sağlamak ve geniş katımlı ve debdebeli olmasını engellemek için Düzce'ye bizzat Bolu mutasarrıfı bile gelerek yerinde tedbir almaya çalışmıştır. (28 M 1304/27 Ekim 1886).⁵⁸⁵

Düğünün İzmid'de icra edilmesi yasaklandığı gibi hiçbir içtimaya (toplanmaya) meydan vermemek için gelinin İstanbul'dan deniz yoluyla Akçaşehir'e getirilmesi, oradan da 5-10 kişi ile aldırılmasına dair Bolu mutasarrıflığı birtakım tedbirler almıştır. (4 S 1304/2 Kasım 1886).⁵⁸⁶ Nitekim Bolu mutasarrıflığının aldığı tedbirler ve dikkati sonucunda düğün akdi iptal edilmiş (men' edilmiş) ve 22 Teşrîn-i sâni 1302 (4 Aralık 1886) tarihinde Hacı İshak beyin zevcesi Düzce'den giden birkaç Çerkes hacı ve hocası tarafından Sapanca'dan (Sabanca) alınıp Düzce'ye getirilmiştir.⁵⁸⁷

Düzce düğün törenlerindeki bir diğer olgu at yarışları düzenlenmesi ve yarışta kazananlara ödül olarak cariye ve köle verilmesidir. Bununla beraber mükafat olarak bu tür şeylerin verilmesinin “insânîyet ve medeniyet” ile açıklanamayacağı gerekçe gösterilerek bu tür düğün törenleri ve müsabakaların yapılmaması konusunda devlet tarafından zaman zaman ihtarlarda bulunulmuş ve mahalli yönetimlerin gerekli tedbirleri alması istenmiştir. Devlet bu tür müsabakalar yerine hayvanlar için pazarlar açılmasını önermiştir. Böyle bir at yarışı müsabakası ve düğünün Düzce'nin Bıçkıdere köyünde bir Perşembe günü yapılacağı haber alınmıştır.(1 Ra 1322/16 Mayıs 1904).⁵⁸⁸ Düğün için Perşembe gecesinin seçilmesi gecenin kutsallığı ile ilgili olmalıdır.

---

⁵⁸⁵ BOA, DH. MKT., 1374/78. Mutasarrıfın Düzce'ye asıl gidiş nedeni bölgede yapılan yolları (yol ameliyatı) denetlemek bu arada da icra edilecek düğünün sıradan bir düğün olarak yapılmasını sağlamaktır.

⁵⁸⁶ BOA, DH. MKT., 1375/54.

⁵⁸⁷ BOA, DH. MKT., 1382/118, Vesika 1-2.

⁵⁸⁸ BOA, İ. HUS., 117/1322/Ra002.

Resim 24 : Düzce’de Bir Köy Düğünü (1938)⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁹ Lütfü Şimşek Arşivinden *Düzce*, s. 56.

Resim 25: Düzce’de Fettah Bey Tarlasında Bir Düğün Konvoyu ⁵⁹⁰

---

⁵⁹⁰ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 59.

Resim 26: Düzce Fidanlık'ta Yapılan At yarışlarından Tarihi Bir Görüntü (1936)⁵⁹¹

2- Gürcülerde Evlenme İle İlgili Adetler⁵⁹²

2. 1. Evlenilecek Kızın Seçimi

Gürcü delikanlılar genelde 20 yaş civarına geldiklerinde ebeveynler tarafından evlendirilmek istenmişlerdir. Bu nedenle oğulları olan aileler çocukları için uygun bir genç kız ararlar. Bu iş genelde erkeğin kadın akrabaları tarafından yapılmaktadır. Uygun olduğu düşünülen genç kız tespit edildiğinde ailenin diğer üyelerine bilgi verilerek kızın ailesiyle tanışmaya gidilmektedir. Evlenecek çiftlerin uygunluğu her iki taraftan da onaylanırsa kızı istemek için kız evine gidilmekte ve “Allah’ın emri, peygamberin kavli ile” kız istenmektedir. Kız evi “naz evi olduğu” için cevabını ancak 3-4 gün sonra bildirmekte, cevap olumlu olduğu takdirde bu defa ilkönce bir nişan töreni yapılmaktadır.

⁵⁹¹ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 115.

⁵⁹² Gürcülerin düğün törenleri ve adetleri hakkında kendisi de Gürcü kökenli olan Düzce Üniversitesi emekli Öğretim Görevlisi Fahrettin Tuluay’dan bilgi alınmıştır. Yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür ederim.

2. 2. Nişan Töreni

Nişan töreni kız evinde yapılmaktadır. Nişan töreninin özelliği erkek misafirlerin bu törene genelde katılmamasıdır. Törende kadınlar kendi aralarında şarkılar söyleyip, horonlar oynayarak eğlenmektedir. Nişanda erkek tarafı da hazır bulunmakta ve erkek tarafının getirdiği takılar kıza takılarak yüzük merasimi yapılmakta bu arada takıların takılması sırasında çevrede bulunan kişiler hayırlı olsun sedaları ile alkış tutmaktadır. Kız evinde yapılan nişan merasiminin masrafları erkek tarafından üstlenilmiştir.

2. 3. Düğün Töreni

Düğün eğlencesinde kadınlar genelde evin içinde erkekler ise evin bahçesinde toplanıp eğlenmişlerdir. Düğün de eğlence olarak halk oyunları oynanıp, Gürcüler'e özgü müzikler çalınıp, şarkılar söylenmiştir. Geleneksel düğünler 3 gün 3 gece sürmüştür. Düğün kutlamaları erkek evinde genelde Cuma günü başlatılarak adeta düğünün kutsal bir beraberliğe başlangıç olduğu ifade edilmiştir.

Düğünün ilk gecesi kına gecesidir. Kına gecesi kız evinde yapılmaktadır. Gelin evinde yapılan kına gecesi masrafları geleneğe göre damadın ailesi tarafından karşılanmıştır.

Ertesi gün gelin alma töreni yapılmakta ve gelin damat evine getirilmektedir. Gelinin damat evine getirilmesi hatıralardan silinmeyecek derecede şatafatlı bir biçimde yapılmıştır.

Damat tıraşını olup, en güzel damatlıklarını giyerek arkadaşları ile beraber gelin almaya gitmektedir. Gelin alma bugün otomobillerle yapılırken geçmişte at üstünde veya öküzlerin çektiği arabalarla yapılmıştır. Arabalar kurdelalarla süslenerek üzeri kilim ve halılarla kaplanıp adeta bir tünel görünümünde birkaç arâbâdan oluşan bir konvoy meydana getirilmektedir. Gelin alma uzak bir mesafeden yapıldığında, kadınlar ve erkekler genelde ayrı arabalarda gelin almaya katılmaktadır. Eğer gelin evi yakın bir mesafede ise gelin almaya yine arabalarla gidilmekte fakat bu defa arabalara sadece kadınlar binmekte erkekler ise konvoyun arkasından yaya bir şekilde gitmektedir.

Gelin evine gelindiğinde, gelin damadın kirvesi ve arkadaşları tarafından evinden çıkartılmaktadır. Ancak gelini evden çıkarmak çok kolay olmamıştır. Nitekim gelin çıkmasında dualar yapılması, gelinin üzerinden şeker ve bozuk paralar serpilmesi adettendir. Gelinin çeyiz sandığını çıkarmak da zordur. Nitekim böyle bir durumda

sandığın üzerine gelinin kız kardeşi veya gelinin bir bayan arkadaşı oturmakta ve bahşiş isteyerek töreni daha da renkli bir hala getirmektedir.

Gelin, evinin kapısından çıkmadan önce varsa abisi veya erkek kardeşi de kapıya dikilerek kızkardeşinin evden çıkmasına müsaade etmemiştir. Hatta erkek kardeşin elinde sembolik olarak bir tabanca veya tüfenk veya kılıç bulunmakta ise de nihayet o da bahşiş ile ikna edilmektedir. Gelin çıkmasında yaşanan bu zorlukların temel amacı gelinin ailesinin yanında çok kıymetli olduğunu anlatmak ve damadın da kızlarının kıymetini bilmesini sağlamaktır.

Kız damat evine geldiğinde kız tarafından olan erkekler “sofra tutma” denen bir adet uygulamışlardır. Bu sofrayı donatmak damada aittir. Sofranın üzerinde üst üste bir şekilde baklavalarla dolu tepsilerin ve pişmiş tavukların olması adettendir. Bununla beraber sofrada damadın ekonomik durumuna göre farklı şekillerde de donatılmıştır. Mevsimi olmayan meyvelerin sofraya konması veya canlı hayvan talebi de sofrada tutma adetinde uygulanan bir diğer adettir.

Kız tarafı erkekleri ile damat arasında uzlaşma sağlanırsa bahçede bulunan erkekler el ele tutuşup horona başlamaktadır. Horon sırasında sürekli olarak damadın oynatılmasına özen gösterilmiştir. Benzer şekilde gelin de evin içinde arkadaşları tarafından çokça oynatılmakta ve yorulmaktadır. Horonlar çok heyecanlı geçmektedir. Öyleki bazen çok yaşlı dedeler bile oyunun ritmine uyarak gençlerin arasına girmekte ve güzel oyunlar çıkartıp gençlere örnek olmaktadır.

Bu arada bazen erkek tarafının gençleri mısır koçanlarını kız tarafının gençlerinin sırtlarına sokarak bundan sonra da “sizlere tatlı tatlı kaşınmak düşer” anlamında bir oyun yapmaktadır.

Horonlar oynanırken gençler hep bir ağızdan çeşitli naralar atmakta ve tulum ve akordion eşliğinde oyunlar oynamaktadır. Genelde horonlarda bir ekip başı bulunmakta olup, oyunları da O yönetmektedir. Düğün vakti ilerledikçe oynanan horondaki halka da büyüme ve yönetmek zorlaşmaktadır. Öyleki özellikle gençler oyunları, yorulmadan bıkmadan sabahlara kadar sürdürmektedir. Nitekim elbiseler terden sırlıklam olmaktadır. Bununla beraber gençler buna pek aldırmamakta, oyunu bozmadan belli bir disiplinle sabahlara kadar sürdürmektedir. Sadece çalgıcı durur, yorulur ve nefes alma ihtiyacı duyarsa oyun sona ermekte ve bu esnada azda olsa dinlenilmektedir.

Kadınlarda evin içinde erkeklerden farklı atışarak türküler söyleyip oyunlar oynamaktadır. En meşhur türküler “Gelino- Cilvelo” vs. dir.

Kız tarafı düğünden 3-4 gün sonra bohça hazırlayıp içinde tatlılarla dolu tepsiler ve giysilerle damadın evine ziyarete gitmektedir. Buna Gürcüce de “sadioba” adı verilmektedir.

Düğün eğlenceleri esnasında erkeklerin bayanların eğlendiği damad evine girmemesine özen gösterilmekte, öyle ki sembolik olarak yaşlı ve saygın bir kişi elinde kılıç veya silahla giriş kapısının önünde nöbet tutarak, damad dahil hiçbir erkeğin içeriye sızmasına müsaade etmemektedir.

2. 4. Düğün Sofrası

Gürcüler düğün sofrası olarak kurdukları sofa ve masalarına mutluluğun simgesi olarak mavi örtü sermektedirler. Sofralar ev fırınlarında pişirilen “dedispurebi” adı verilen ekmele donatılmakta ve ekmeğin parçalanmadan sofralara servis edilmesine özen gösterilmektedir. Yemek olarak genelde muhtelif et yemekleri, balık çeşitleri, peynirli börek “haçapuri”, mısır unundan yapılan “çadi” ekmeği, turşular, soslar ve salatalar ikram edilmektedir. Yemek meyve ve tatlı ile sona ermektedir. Bu arada misafirlerden güzel söz ve şarkı söyleme yeteneği olan birisi “tamada” (şarkıcı başı) seçilerek ortamın neşesi artırılmaktadır.

2. 5. Nikah Töreni

Gürcüler’de evlenecek çiftlerin dini nikahı, düğün sonunda gerdekten önce yapılmaktadır. Nikah imam tarafından en az iki şahitle kıyılmaktadır. Nikah esnasında odaya kimsenin alınmamasına, kimsenin evin kapılarının kilitlerini çevirmemesine özen gösterilmektedir. Yine ipe düğüm atılmaması, ters yüz olan şeylerin düzeltilmesi de gelenektendir. Böylelikle evlenecek çiftlerin nasiplerinin bağlanmayacağına inanılmaktadır.

Nikah bol bol yapılan dualar ve duaları tasdik eden aminlerle icra edilmektedir. Duaların bitiminden sonra damat tarafından getirilen şeker ezilerek şerbet yapılmaktadır. Damadın babası bu şerbetten içtikten sonra etrafında bulunan kişilere bahşişler dağıtarak nikahın daha da bereketlenmesini ve çocuklarının hayırlı evlatları olmasını Allah’tan dileyerek dualar etmektedir.

Resim 27: Çerkes Kaması⁵⁹³

Resim 28: Gürcü Kaması⁵⁹⁴

---

⁵⁹³ Fotoğraf Düzce Üniversitesi öğretim görevlisi Canberk Batu arşivinden alınmıştır.

⁵⁹⁴ Fotoğraf Düzce Üniversitesi öğretim görevlisi Canberk Batu arşivinden alınmıştır.

i) Kemaneciler

Düzce'de eğlence sektörü ile uğraşan, kemanecilik yapan bir kişi tespit edilmiştir. (1844). Bu kişi Bataklı dîvânında yaşayan Bostan oğlu ailesinden Hüseyin bin Mehmed'dir. Hüseyin kemanecilik yanında arabacılık mesleğini de icra etmektedir. Arabacılık ve kemanecilikten yılda 140 kuruş olmak üzere diğer gelirleriyle beraber yılda toplam 605 kuruş gelir elde etmektedir.

Hüseyin'in yılda 200 kuruş geliri olan 1 kıt'a pirinç dingi, 1'i erkek, 3 buzağı, 2 karasığır öküz ve 4 sağman karasığır inek sahibidir.

Hüseyin hayvancılık dışında zirâî ekim işleriyle de uğraşmıştır. Nitekim 3 dönüm mevrû, 1 dönüm bostan arazisi yanında 1 dönüm de çeltik ekili tarlası bulunmaktadır. Çeltik tarlası Bolu Akmescid mahallesinden Mısırlızâde Süleyman Ağa'nın zevcesine ait olup Hüseyin tarafından müsteciren işletilmektedir.

j) Ailenin Nafakasının Sağlanması

Osmanlı Devleti'nde ailenin korunması devletin en önemli görevlerinden birisi olmuştur. Ailede erkek evin reisi olarak kabul edilmiş ve ailesinin nafakasını teminle sorumlu tutulmuştur. Gücü yettiği halde ailesinin nafakasını sağlamayan kişiler kânûn önünde yargılanmış ve aile müessesesi korunmaya çalışılmıştır. Mesela eşini terk ederek Düzce Sebuk köyüne gidip burada mekteb muallimliği yapan Musa Rıfki Efendi eşinin nafaka ve iaşesini sağlama konusunda devlet tarafından uyarılmıştır. (1323/1905-1906).⁵⁹⁵

Yine Düzce kasabası ahalisinden iken zevcesi Fatma hatunu nafaka vermeden terk ederek Hacıoğlu Pazarcığı adlı yere giden (savuşmuş olan) Topal Şerif adlı kişinin celb edilmesi veya mehr-i müeccel ve nafaka bedelinin alınmasından sonra, Fatma ile Şerif'in tatlık edilmesi için harekete geçilmiştir. (30 B 1310/17 Şubat 1893).⁵⁹⁶

Nafaka temini ile ilgili bir diğer olay Gündolama (sı) köyünde sakin Hayriye hanımın başına gelmiştir. Hayriye binti Ali Çavuş, Kiraztarla köyünden Hasan b. Bekir ile evlenmiş olmasına rağmen Hasan ailesinin nafakasını sağlamamıştır. Bunun üzerine Hayriye Hanım evden ayrılarak Gündolama köyünde sakin annesinin menzilinde yaşamaya başlamış ancak

---

⁵⁹⁵ BOA, Zabtiye Nezâreti (ZB), 480/41.

⁵⁹⁶ Boşanmaya ilişkin alınacak "hüccet-i şer'iyye"nin de Fatma'ya iletilmek üzere Kastamonu vilâyet merkezine gönderilmesi istenmiştir. BOA, DH. MKT., 2052/133.

Hasan'ın da ailesine karşı görevlerini yerine getirmesi konusunda uyarılması için mahkemeye başvurmuştur. (19 Şevvâl 1317/20 Şubat 1900) ⁵⁹⁷

Nafaka bedelleri kişilerin ekonomik seviyesine göre farklı miktarlarda gerçekleşmiştir. Devlet kişilere nafaka bedeli (nafaka-i muayyene) olarak günlük 40 pâreden⁵⁹⁸ 3 ayda 300 kuruş⁵⁹⁹ veya aylık 5 kuruş ⁶⁰⁰ gibi muhtelif miktarlar tahsîs etmiştir. (28 Receb 1314/2 Ocak 1897).

k) Mehir

Mehir erkeklerin hanımlarına evlendiği sırada vermeyi vaat ettiği bir nevi maddi sigortadır. Bu çerçevede evlilik sırasında erkekler eşlerine mehr-i muaccel adı verilen peşin ve mehr-i müeccel adı verilen ve daha sonra ödemeyi vaat ettikleri bir mal veya para ödemişlerdir. Genelde para ödenmekle beraber bazen farklı metaların da mehir olarak ödendiği görülmektedir. Mesela Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed, Rusya'da iken 1274'lerde (1857/1858) Nağo binti Bayram ile her biri 15 kuruş değerinde olan 500 aded sim karboniyi mehr-i müeccel olarak vererek evlenmiştir. ⁶⁰¹

Osmanlı toplumunda mehir genelde evlenme, boşanma ve ölüm olayları sırasında gündeme gelmiştir. Mehr-i müecceller boşanma ve ölüm durumlarında anlaşmazlıklara neden olmuştur. Sarayyeri köyünden Nesibe binti Seyyid Ali, eşi Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah vefat edince eşinde 1000 kuruş mehr-i müeccel alacağı olduğunu iddia edince diğer varisler buna itiraz etmiştir. Bunun üzerine Nesibe Hanım 2 erkek şahitle mehrin gerçekliğini ortaya koymuş ve haklılığını ispat etmiştir. (Gurre Cemâziye'1- Âhir 1314/7 Kasım 1896). ⁶⁰²

Karı-koca arasındaki ayrılık ve boşanma türü davalarda eşlerin mehrin miktarı konusunda da tutarsız davrandıkları görülmektedir. Nitekim Câmî-i Kebir mahallesinden Fatma binti Hasan eşinin kendisinin nafakasını sağlamadığı ve mehr-i muaccelini ödemediği

---

⁵⁹⁷ *DKS 1161*, s. 12, Nu: 16.

⁵⁹⁸ *DKS 1155*, s. 25, Nu: 97.

⁵⁹⁹ *DKS 1155*, s. 24-25, Nu: 96.

⁶⁰⁰ *DKS 1161*, s. 26, Nu: 60.

⁶⁰¹ *DKS 1145*, s. 48-49, Nu: 189.

⁶⁰² *DKS 1155*, s. 11-12, Nu: 44./ Sarıdere köyünden Havva nâm-ı diğer Müselleme binti İsmail b. Abdullah eşi olan 2. ordu-yı hümayun süvari 7. alayı tüfenkçisi Mehmed Ağa b. Kara b. Abdullah vefat edince mirasından kendisine 2000 kuruş mehr-i müeccel verilmesi gerektiğini ifade etmişse de mirasçılardan üvey oğlu Mustafa itiraz edince olay mahkemeye intikal etmiştir. *DKS 1145*, s. 15-16, Nu: 53.

konusunda mahkemeye başvurduğunda eşiyile 3900'ar kuruş mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel ile evlendiğini dile getirmiş, buna karşılık eşi Osman da karşı bir dava açarak eşiyile 701'er kuruş mehr-i muaccel ve müeccel şartıyla evlendiğini ifade etmiştir.⁶⁰³

Mehirlerden mehr-i muaccel olarak tanımlanan mehir peşin olarak kadına ödenmesi gerekirken bazı evliliklerde mehr-i muaccelin de ödenmediği tespit edilmiştir. Gündolama köyünden Hayriye binti Ali Çavuş, Kiraztarla köyünden Hasan b. Bekir ile evlenmiş olmasına rağmen bir süre sonra aile içi huzursuzluklar doğmuş ve Hayriye Hanım mahkemeye başvurarak eşinin ödemesi gereken mehr-i muaccel ve müeccelini ödemediğini, nafakasını da temin etmediğini dile getirmiştir. (19 Şevvâl 1317/20 Şubat 1900)⁶⁰⁴

Tablo 56: Düzce'de Evlilik İçin Ödenen Mehir Miktarları

Milleti	Kadın	Erkek	Mehr-i muaccel	Mehr-i müeccel	Mehir
	Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb hanım binti Tamey	Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Tayyib Efendi b. Hacı Said	4000	4000 ⁶⁰⁵	
	Câmi-i Kebir mahallesinden Fatma binti Hasan	Cedidiye mahallesinde sakin Osman Kapudan b. Zekeriya	3900	3900 ⁶⁰⁶	
	Hadimiye köyünden Molla Ahmed oğlu kerimesi Fatma binti Ahmed	Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim	600	500 ⁶⁰⁷	
	Gündolama köyünden Hayriye binti Ali Çavuş	Kiraztarla köyünden Hasan b. Bekir	350	701 ⁶⁰⁸	
	Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman	Akçaşehir nahiyesi Milanağzı Gürcü köyünden Met oğlu İslam Ağa b. Osman		10 aded Osmanlı lirası ⁶⁰⁹	
	Darıyeri'nde Bıçkıdere köyünden Hâbet oğlu kerimesi Ayşe binti Hüseyin	Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyünden Giresunlu Refik b. Ahmed b. İbrahim		500 ⁶¹⁰	

⁶⁰³ DKS 1161 s. 38-39, Nu: 5. /Eşi Osman ise açtığı davada mehir miktarlarının 701'er kuruş olduğunu ifade etmiştir. DKS 1161 s. 38, Nu: 7.

⁶⁰⁴ DKS 1161, s. 12, Nu: 16.

⁶⁰⁵ DKS 1147, s. 38.

⁶⁰⁶ DKS 1161 s. 38-39, Nu: 5. /Eşi Osman ise açtığı davada mehir miktarlarının 701'er kuruş olduğunu ifade etmiştir. DKS 1161 s. 38, Nu: 7.

⁶⁰⁷ DKS 1161, s. 24-25, Nu: 55.

⁶⁰⁸ DKS 1161, s. 12, Nu: 16.

⁶⁰⁹ DKS 1161 s. 18, Nu: 37.

⁶¹⁰ DKS 1161, s. 23-24, Nu: 53.

Milleti	Kadın	Erkek	Mehr-i muaccel	Mehr-i müeccel	Mehir
	Hatipler köyünden Rumeli Muhâcîri Abdullah'ın kızı Nuriye	Muradiye köyünden Rumeli muhâcîri Emin b. Halil	500	801 ⁶¹¹	
	Deredüzü köyünden Piraklı Abdullah kerimesi Ayşe	Deredüzü köyünden Ordu kazası muhâcîri Gülcü oğlu Ahmed b. Mehmed b. Abdullah	600	100 ⁶¹²	
	Sarıdere köyünden Havva nâm-ı diğer Müselleme binti İsmail b. Abdullah	2. Ordu-yı Hümâyûn süvari 7. alayı tüfenkçisi Mehmed Ağa b. Kara b. Abdullah		2000 ⁶¹³	
	Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali	Metek köyünden Seyyid Ahmed		301 ⁶¹⁴	
	Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi	Şerefiye mahallesinden Mehmed Ali b. Bayram	1000	1001 ⁶¹⁵	
	Asar köyünden Osman oğlu Ahmed'in kızı Ayşe	Asar köyünden Dellal oğlu Hüseyin b. Hüseyin	1000	501 ⁶¹⁶	
Çerkes	Küçükmehtem Bey köyünden Befekâş Hatun	Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Hacı Ali Ağa b. Musa		601 ⁶¹⁷	
	Akpınar dîvânı Kırılpinarı köyünden Halil kerimesi Nuriye	Akpınar dîvânı Kırılpinarı köyünden İsmail Ağa b. Abdurrahman	1300 ⁶¹⁸	501 ⁶¹⁹	
	Fidani Şeyhler köyünden İsmail Ağa'nın büyük öz kızı Tayyibe binti İsmail	Fidani Şeyhler köyünden Rumeli muhâcîri Hüseyin b. Ahmed	1000	500 ⁶²⁰	
Türk	Asaklar dîvânı Çünek? köyünden Bükür oğlu kerimesi Fatma binti Hasan	Asaklar dîvânı Çünek ? köyünden Kurt oğlu Hüseyin b. Mehmed Ali	1000	501 ⁶²¹	
Çerkes	Paşaormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti Yusuf	Darıyeri Süleyman Bey köyünden Küçük boy Talustan		1000 ⁶²²	

⁶¹¹ DKS 1155, s. 50, Nu: 38.

⁶¹² DKS 1161, s. 11, Nu: 12.

⁶¹³ DKS 1145, s. 15-16, Nu: 53.

⁶¹⁴ DKS 1155, s. 84-85, Nu: 179.

⁶¹⁵ DKS 1155, s. 51, Nu: 42.

⁶¹⁶ DKS 1155, s. 55, Nu: 54.

⁶¹⁷ DKS 1145, s. 81, Nu: 317.

⁶¹⁸ Bir diğer vesıkada mehr-i muaccel miktarı 1000 kuruş olarak gösterilmiştir. DKS 1155, s. 50, Nu: 38.

⁶¹⁹ DKS 1155, s. 46, Nu: 18.

⁶²⁰ DKS 1155, s. 38, Nu: 148.

⁶²¹ DKS 1155, s. 15, Nu: 54.

⁶²² DKS 1145, s. 4, Nu: 9.

Milleti	Kadın	Erkek	Mehr-i muaccel	Mehr-i müeccel	Mehir
	Aşağıkaraköy dîvânı Hacıkadirler köyünde sakin Safiye binti Ali	Kuyucular-Savcılar (Sucular) köyünden Mahmud b. Ali	400	401 ⁶²³	
	Düzce Beyciler köyünden Kaşıkçıoğlu kerimesi Fatma binti halil	Düzce Hacı Ahmedler köyünden Kocabaşzâde Mustafa Bey		1000 ⁶²⁴	
	Beyciler köyünden Hacı Keleş oğlu Osman kerimesi Emine binti Osman	Karapınar dîvânı Beslanbey köyünden Mustafa b. Tâzûk		1500 ⁶²⁵	
	Düzce'ye bağlı Velioğlu Değirmen köyünden Fatma binti Hasan	Beyciler köyünden Osman b. Musa		400 ⁶²⁶	
	Aslâhân Hanım	Değirmenbaşında Mehmed Bey köyünden Mehmed Bey bin Bekir bin Abdullah			5200 ⁶²⁷
Çerkes	Efteni'de Beylik Değirmeni köyünden Pâka binti Halto	Efteni'de Beylik Değirmeni köyünden Tulpâr b. Kara Hasan	501	500 ⁶²⁸	
Çerkes	Sarayyeri köyünden Nesibe binti Seyyid Ali	Sarayyeri köyünden Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah		1000 veya 1500 ⁶²⁹	
Türk	Karık köyünden Onsekizoğlu kerimesi Hatice binti Ahmed	Düzce Kiremid köyünden İmam oğlu Kamil b. Ali Usta		305 ⁶³⁰	
Türk	Günay köyünden Karamehmed kerimesi Emine binti Mehmed	Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa		301 ⁶³¹	
Çerkes	Hacı Süleyman Bey köyünden Durukan binti Halil	Cedidiye mahallesinden Hacı Mustafa Efendi oğlu Asım Efendi	1000	2000 ⁶³²	
Çerkes	Nağo binti Bayram	Aslen Bursa vilâyeti Yenişehir kazası Kavaklı köyünden olup		sim karboni	

⁶²³ DKS 1155, s. 68, Nu: 133.

⁶²⁴ DKS 1155, s. 15, Nu: 58.

⁶²⁵ DKS 1145, s. 56, Nu: 219.

⁶²⁶ DKS 1145, s. 76, Nu: 295.

⁶²⁷ DKS 1155, s. 52, Nu: 45.

⁶²⁸ DKS 1155, s. 9-10, Nu: 32.

⁶²⁹ DKS 1155, s. 11-12, Nu: 44. Mehir bir diğer belgede 1500 kuruş olarak gösterilmiştir. DKS 1155, s. 24-25, Nu: 96.

⁶³⁰ DKS 1155, s. 10, Nu: 34.

⁶³¹ DKS 1155, s. 29, Nu: 115.

⁶³² DKS 1145, s. 32, Nu: 118.

Milleti	Kadın	Erkek	Mehr-i muaccel	Mehr-i müeccel	Mehir
		Düzce'nin Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed		(7500 kuruş) 633	
	Kadıbey köyünden Kinnâb binti Abdullah	Nâkâs b. Sofîş		200 ⁶³⁴	
	Aslen İstanbul'da Tophâne'de Etmekçibaşı mahallesi sakinlerinden olup Düzce Cedidiye mahallesinde ikâmet eden Zehra hanım b. Hacı Ahmed Efendi	Beslan Bey köyünden Ahmed oğlu İlyas		500 ⁶³⁵	
Çerkes	Taşköprü köyünden Sûmet binti Havâfic	Taşköprü köyünden İshak Pehlivan b. Hasan		2000 ⁶³⁶	
	Akçaşehir nahiyesi Beyviran dîvânından Akine binti Mahmud Usta	Sarıkasımlar dîvânı Ketenciler köyünden Karahasan oğlu Musa Efendi b. Hacı Mehmed		901 ⁶³⁷	
	Aslen Çam köyünden olup Hacı Musa köyünde mukîm olan Hanife binti Mustafa	Bidâyet mahkemesi icra mübaşiri Musa Ağa b. Ahmed Efendi	2500	2500 ⁶³⁸	
Çerkes	Uzun Mustafa köyünden Melek Hanım binti Mustafa	Aslen Sivas vilâyeti Bakırboğaz köyünde yaşayıp Bitlis vilâyeti asâkîr-i şâhâne zabtiye alaybeyi olan Çerkes Ahmed Kamil bey b. Abdullah b. Abdullah ⁶³⁹	6000	6000 ⁶⁴⁰	
Türk	Sallar köyünden Beyteden (Biteden) kızı Fatma	Sallar köyünden Receb b. Hüseyin	1000	501 ⁶⁴¹	

⁶³³ DKS 1145, s. 48-49, Nu: 189.

⁶³⁴ DKS 1145, s. 74, Nu: 289.

⁶³⁵ DKS 1155, s. 25, Nu: 99.

⁶³⁶ DKS 1145, s. 43, Nu: 162.

⁶³⁷ DKS 1145, s. 41, Nu: 157.

⁶³⁸ DKS 1145, s. 36, Nu: 136.

⁶³⁹ DKS 1155, s. 32, Nu: 131.

⁶⁴⁰ DKS 1155, s. 32, Nu: 131.

⁶⁴¹ DKS 1155, s. 89-90, Nu: 199.

l) Eşler Arasındaki Anlaşmazlıklar ve Ayrılıklar

Düzce’de yapılan evliliklerin tümü uzun vadeli olmamış ve bazı eşler arasında mahkemeye kadar uzanacak derecede anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu tür evlilikler boşanma ile sonuçlanabildiği gibi sadece geçici bir süre gerçekleşen ayrılıklarla da sonuçlanabilmektedir. Câmi-i Kebir mahallesinden Fatma binti Hasan kocası olan Cedidiye mahallesinde sakin Osman Kapudan b. Zekeriya hakkında mahkemeye başvurarak evlendiği halde mehr-i muaccelini hala ödemediğini ve kendisine bakmayarak nafakasını temin etmediğini gerekçe göstererek şikayatte bulunmuştur. (3 Rebû’l-Evvel 1318/1 Temmuz 1900).⁶⁴² Fatma’nın açtığı dava üzerine eşi Osman da Fatma’ya bir dava açmış ve eşinin kendisine itaat etmediğini dava ederek eşinin bu konuda uyarılmasını istemiştir. (14 Rebû’l-Evvel 1318/12 Temmuz 1900).⁶⁴³ Her iki davada da boşanma gündeme gelmemiş ve sadece eşler arasındaki anlaşmazlıklar mahkemeye konu olmuştur.

m) Ailenin Devamının Sağlanmaya Çalışılması

Osmanlı toplumunda boşanmak “caiz” olarak görülmüşse de ailenin devamı için gerek toplumsal gerekse de hukuksal anlamda her türlü imkan ve hoşgörü sağlanmıştır. Nitekim Osmanlı mahkemeleri boşanma davalarında, boşanmanın gerçekleşmesinden ziyade evliliğin devamı için uğraşmıştır. Mahkemeler eşler arasındaki boşanmaların “ikrâh-ı mutebere” ile gerçekleşip gerçekleşmediğini irdeleyip her “mutalaka”nın (boşanma) onayını yapmamış ve eşleri birleştirme yolunda vesileler aramıştır. Paşa Ormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti Yusuf ile eşi olan Darıyeri Süleyman Bey köyünden Küçük boy Talustan kendi aralarında boşanmışlar ve Küşefem hatun mahkemeye başvurarak “zevc-i mutalakası” olan Talustan’dan mehr-i müeccel ve nafaka-i iddet bedelinin alınmasını isteyince mahkeme boşanmış olan bu çifti, boşanmanın “ikrâh-ı mutebere” ile gerçekleşmediğini gerekçe gösterip, durumu Talustan’ın görüşleri doğrultusunda iki erkek şahitle destekleyerek Küşefem hatunun talebini reddetmiştir. (Gurre-i Rebû’l-Âhir 1307/25 Kasım 1889).⁶⁴⁴

---

⁶⁴² DKS 1161 s. 38-39, Nu: 5.

⁶⁴³ DKS 1161 s. 38, Nu: 7.

⁶⁴⁴ DKS 1145, s. 4, Nu: 9.

n) Boşanma (Talak)

Boşanma vesikalarda muhâlaa, mutâlaka ve muhâlaa-i sahîha-i şer'iyye gibi ifadelerle isimlendirilmiştir. Boşanmış erkek eş için zevc-i gayr-ı medhûl, boşanmış kadın eş için ise zevce-i gayr-i medhûl ifadesi kullanılmıştır.

1- Boşanma Şekilleri : Muhâlaa-i Sahîha-i Şer'iyye

Osmanlı mahkemeleri boşanma davalarını incelerken, boşanmanın sebeplerini irdelemeden önce, evvela evliliğin nasıl, nerede ve hangi şartlarla gerçekleştiği konusunda tespit yapmış daha sonra da boşanmanın nedenleri üzerinde durarak davayı çözüme kavuşturmuştur.⁶⁴⁵

Düzce'de meydana gelen boşanma olayları genelde muhâlaa-i sahîha-i şeri'yye" olarak tanımlanan anlaşmalı boşanma şeklinde gerçekleşmiştir. Boşanma sebebi olarak ise genelde eşler arasında "hüsn ü muâşeret" veya "hüsn ü imtizac"ın olmadığı,⁶⁴⁶ eşin zevciyet hukukuna uymadığı ve erkeğinden izinsiz başka yerlere gittiği,⁶⁴⁷ aralarında nikah bağı olmadığı (özellikle kadın tarafından iddia edilmiş),⁶⁴⁸ kadının nefsinin eşine teslim etmediği⁶⁴⁹ gibi gerekçeler gösterilmiştir. Mesela Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali, Metek köyünden olan eşi Ahmed'le aralarında hüsn ü muâşeret olmaması nedeniyle "merkûm Seyyid Ahmed'den nefsimi(n) halasını taleb ederim" diyerek Düzce mahkemesinde boşanma davası açmıştır.⁶⁵⁰

Mahkeme boşanmanın nedenleri üzerinde ciddiyetle durmuş ve boşanmaya neden olan olayları tarafların ifadeleri üzerinden ve şahitlerle destekleyerek çözmeye çalışmıştır.

---

⁶⁴⁵ Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan b. Mustafa'nın eşi Emine ile olan boşanma davasında ilkönce bu şekilde bir tespit yapılmış ve evliliğin 1312 yılı Kanûn-ı Evveli'nin 21. günü (2 Ocak 1897) Ali Çavuş'un menzilhânesinde 301 kuruş mehr-i müeccel ile gerçekleştiği fakat daha sonra zevciyet ilişkisinin bozulduğu ifade edilmiştir. (21 Şaban 1314/25 Ocak 1897). *DKS 1155*, s. 29, Nu: 115./ Bir başka vesika için bakınız: *DKS 1145*, s. 36, Nu: 136.

⁶⁴⁶ Velioğlu Değirmen köyünden Fatma binti Hasan'ın açtığı dava için bakınız: *DKS 1145*, s. 76, Nu: 295./ Diğer davalar için bakınız: *DKS 1155*, s. 10, Nu: 34./ *DKS 1155*, s. 24-25, Nu: 96./ *DKS 1145*, s. 32, Nu: 118./ *DKS 1155*, s. 91, Nu: 209./ *DKS 1145*, s. 74, Nu: 289./ *DKS 1155*, s. 25, Nu: 99./ *DKS 1145*, s. 43, Nu: 162./ *DKS 1145*, s. 45, Nu: 170./ *DKS 1145*, s. 41, Nu: 157./ *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42./ *DKS 1155*, s. 84-85, Nu: 179.

⁶⁴⁷ *DKS 1155*, s. 9-10, Nu: 32.

⁶⁴⁸ *DKS 1155*, s. 29, Nu: 115.

⁶⁴⁹ *DKS 1145*, s. 36, Nu: 136.

⁶⁵⁰ *DKS 1155*, s. 84-85, Nu: 179.

Mesela Efteni’de Beylik Değirmeni köyünden Tulpar b. Kara Hasan’ın eşi Pâka binti Halto arasında meydana gelen boşanma davasında eşlerin birbirinden boş olduğu delillerle gösterilmiş ve Pâka hanım eşinin kendisini Köprübaşı Ömer Efendi köyünde bulunan Mehmed Bey’in menzilhânesinde şahitler huzurunda “talâk-ı selâse” ile boşadığını şahitlerle ispat etmiştir. (21 Cemaziye’l-Ûlâ 1314/28 Ekim 1896).⁶⁵¹

2- Boşanma Esnasında Mal Paylaşımı

Osmanlı toplumunda boşanmış eşlerin boşanma sırasında taahhüt ettikleri sorumlulukları pek fazla yerine getirmediği görülmektedir. Bu çerçevede genelde kadın tarafı özellikle mehr-i müeccel ve nafaka-i iddet bedellerinin kendilerine ödenmemesi nedeniyle mağdur olmuşlardır. Kadınlar kendilerini mağdur eden bu durumlara karşı haklarını almak için mahkemeye başvurmuşlardır. Kadınlar mahkemeye bu tür bir başvuru yaptığında ilköce kadının kimlik tespiti yapılmış ve kadınla ilgili olarak “zâtı ta’rif-i şer’î ile ma’rife” kaydı düşülerek, kadının kendisine ait olduğu malların ve alacakların tespiti yapılmıştır.⁶⁵² Malların sahipliği konusunda herhangi bir şüphe varsa durum şahitlerle desteklenerek netleştirilmeye çalışılmıştır.⁶⁵³

Muhâlaada yer alan şartnâmelerde kadınlar genelde eşlerinden mehir ve nafaka-i iddetlerinin ödenmesini bazen bunun yanında bazı eşyalarının da kendilerine teslimini şart koşmuşlardır. Mesela Karık köyünden Onsekizoğlu kerimesi Hatice binti Ahmed, eşi İmam oğlu Kamil b. Ali Usta’dan 305 kuruş, nafaka-i iddet ve 1 aded tahta sandık ile 1 top keten bezi karşılığında boşanmayı kabul etmiştir. (23 C.Ula 1314/30 Ekim 1896).⁶⁵⁴ Yine Kaşıkçı oğlu kerimesi Fatma binti Halil mehir, nafaka-i muayyene, 300 kuruş değerinde 1 res manda malağı,⁶⁵⁵ Hamidiye mahallesinde sakin Kıptî Hatice binti Sâlih ise mehr-i müeccel ve iddet-i nafaka-i ma’lumesinin kendisine ödenmesi,⁶⁵⁶ Cedidiye mahallesinden Zehra

---

⁶⁵¹ *DKS 1155*, s. 9-10, Nu: 32.

⁶⁵² Paşa Ormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti Yusuf’un, eşi olan Darıyeri Süleyman Bey köyünden Küçük boy Talustan’dan nafaka ve mehr-i müeccel alacağı için açtığı davaya bakınız: *DKS 1145*, s. 4, Nu: 9./ Velioğlu Değirmen köyünden Fatma binti Hasan’ın açtığı dava için bakınız: *DKS 1145*, s. 76, Nu: 295.

⁶⁵³ Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti Musa’nın açtığı mehr-i müeccel ve diğer alacaklar davası için bakınız: *DKS 1155*, s. 26, Nu: 103.

⁶⁵⁴ *DKS 1155*, s. 10, Nu: 34.

⁶⁵⁵ *DKS 1155*, s. 24-25, Nu: 96.

⁶⁵⁶ Bakınız: 11 C. Âhir 1315 (7 Kasım 1897) tarihli vesîka. *DKS 1155*, s. 91, Nu: 209./ Bir diğer davada Kinnab binti Abdullah eşi Nâkâs’dan boşanmak için nafaka-i iddet ve mehr-i müeccelinin kendisine

hanım b. Hacı Ahmed Efendi eşi Beslan Bey köyünden Ahmedoğlu İlyas ile mehr-i müeccel ve Câmi-i kebir mahallesinde bulunan hânenin ½ hissesinin kendisine teslim edilmesi⁶⁵⁷ Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali mehr-i müeccel, nafaka-i iddet-i malume ve 4 yaşındaki oğlu Kemal'in nafakasının karşılanması,⁶⁵⁸ Şerefiye mahallesinden Zâfere hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi mehr ve nafaka-i iddet ile 8 aylık oğlu Fevâhi'nin nafakasının karşılanması⁶⁵⁹ şartıyla eşlerinden boşanmayı kabul etmişlerdir.

Talâk-ı selâse gerçekleşmiş olmasına ve şartnâmede yapılması istenen unsurlar konusunda erkeklerden söz alınmasına rağmen erkeklerin kadınlara vaat ettiklerini özellikle de mehri müeccellerini ödemekte ağır davrandıkları görülmektedir. Mesela Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman eşi ile 1313 yılı Şubat ayında talâk-ı selâse ile boşanmış olmasına rağmen mehr-i müeccelini uzun bir süre alamamış ve 17 Zi'l-Hicce 1317 (18 Nisan 1900) yılında mehrinin ödenmesi konusunda eski eşine dava açmıştır.⁶⁶⁰

Boşanma sonrası mal talebinde bulunma işlemini bazen erkeklerin de gündeme getirdiği görülmektedir. Bursa vilâyeti Yenişehir kazası Kavaklı köyünden Çerkes İsmail b. Mehmed eşi Banho binti Bayram ile ayrıldıktan sonra eşinde bulunan 500 kuruş miktarındaki eşyasını almak için mahkemeye başvurmuştur.⁶⁶¹

3- Boşanmadan Sonra Erkeklerin Müdahaleleri

İslam hukukuna göre talâk-ı selâse ile boşanmış olan kişilerin eşleri ile tekrar evlenebilmesi için tekrar gerçek bir evlilik yapması gerekmektedir. Düzce'de de bazı erkeklerin eşlerini talâk-ı selâse ile boşadığı ve hanımını bir başka kişi ile evlendiği halde eski eşini tekrar kendi hanımını yapmaya çalıştıkları hatta talâk-ı selâse olayını bile inkara yöneldikleri görülmektedir. Nitekim Düzce'nin Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed hanımını talâk-ı selâse ile boşadığı halde bunu inkar ederek eşi Naço binti

---

ödenmesini şart koşmuştur. (21 Safer 1308/6 Ekim 1890). *DKS 1145*, s. 74, Nu: 289./ 15 C. Ülâ 1307 (7 Ocak 1890) tarihli vesîka için bakınız: *DKS 1145*, s. 43, Nu: 162. / 15 Şevvâl 1307 (4 Haziran 1890) tarihli vesîka için bakınız: *DKS 1145*, s. 45, Nu: 170 vs.

⁶⁵⁷ *DKS 1155*, s. 25, Nu: 99.

⁶⁵⁸ *DKS 1155*, s. 84-85, Nu: 179.

⁶⁵⁹ *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42-43.

⁶⁶⁰ *DKS 1161*, s. 18, Nu: 37.

⁶⁶¹ *DKS 1145*, s. 12, Nu: 41.

İsmail'i yeni eşi Sofiş b. Pesmaç'tan ayırıp tekrar kendi eşi yapmak için dava açmış ancak dava kendi aleyhine neticelenmiştir.⁶⁶²

D) SOSYAL GÜVENLİK

Düzce'de gerek Osmanlı gerekse de cumhuriyet döneminde yoksul ve yetimlerin haklarını koruyan onlara kol kanat açan kurumların var olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Osmanlı döneminde özellikle yetim kalan kişilerin ekonomik haklarını korumak için eytâm idaresinin şubesinin var olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında özellikle cumhuriyet döneminde Hilal-i Ahmer (Kızılay) ve Himaye-i Etfal (Çocuk esirgeme Kurumu) gibi cemiyetlerin birer şubelerinin de Düzce'de açıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁶³

a) Yetimlerin Haklarının Korunması

1- Eytâm Müdürlüğü

Eytâm yetim kelimesinin çoğulu olup tek kalma anlamına gelmektedir. Yetimlik buluş çağına girmekle sona ermemekte, kişinin aynı zamanda akli bakımdan da kendisini idare edebilecek duruma gelmesi yani rüşd sahibi olması gerekmektedir.

Osmanlı devletinde 1851 yılında yetim hakları ve mallarının korunması amacıyla eytâm idaresi kurulmuştur. Bu tarihten itibaren yetim hakları ve terekelerle (miras) ilgili birçok

---

⁶⁶² İsmail davayı kazanmak için kendisinin 7 sene önce bir başka yere gittiğini, geldiğinde eşi Nağo'nun Sofiş ile evlendiğini, Sofiş'in Nağo hanıma eziyet edip kötü söz söylediğini iddia etmiş ancak iddialarını ispat edememiştir. Nitekim görülen davada İsmail beyin Nağo hanımı 26 Mart 1297'de (7 Nisan 1881) Yenişehir kasabasında "talâk-ı selâse" ile boşadığı bunun üzerine Nağo hanımın da Sofiş ile evlendiği ispat edilmiştir. *DKS 1145*, s. 48-49, Nu: 189./ Bir başka davada da Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali mahkemede, Metek köyünden olan eşi Ahmed'le aralarında hüsn ü muaşeret olmaması nedeniyle boşandıklarını dile getirdiğinde Ahmed boşanma olayını reddetmişse de Arzu 2 erkek şahit ile eşinin kendisini boşadığını ispat ederek aralarındaki boşanma olayını mahkemede tescil ettirmiştir. *DKS 1155*, s. 84-85, Nu: 179./ Darıyeri Yörükler köyünden Halime binti Mustafa, eşi Osman b. Hacı Ahmed'den boşanıp aynı köyden Gonca oğlu İbrahim b. Hüseyin ile evlenmek istediğinde eski eşi Osman bağırıp çağırarak kendisine müdahale etmiştir. (10 R. Âhir 1318/ 7 Ağustos 1900). *DKS 1161*, s. 45, Nu: 30./ Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyünden Giresunlu Refik b. Ahmed b. İbrahim, Darıyeri'nde Bıçkıdere köyünden Hâbet oğlu kerimesi Ayşe binti Hüseyin'e boşandıktan sonra yine müdahalede bulunmaya devam etmiştir. (Gurre-i Muharrem 1318/1 Mayıs 1900). *DKS 1161*, s. 23-24, Nu: 53.

⁶⁶³ *Türkiye Salnamesi*, s. 690.

değişiklikler de yapılmıştır. Öncelikle köy ve kasabalarda Müslim veya gayri Müslim orijinli birisi vefat ettiği zaman köyün muhtarı, imam ve papazı ölen kişiyi resmi makamlara bildirmek, ölenlerin varisleri içerisinde yetim, deli, kayıp, bakıma muhtaç birisi olup olmadığını belirlemek zorundadır. Bu konuda denetlemeyi de ihtiyar meclisleri yerine getirmiştir.⁶⁶⁴

19. yüzyıl sonlarında Düzce’de bulunan yetim kişilerin malları da diğer bölgelerde olduğu gibi devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Dönemin Düzce eytâm müdürleri 1305-1308 (1887-88/1890-91) yıllarında Mehmed Rasih Efendi bin Musa, 1313 (1895-96), 1318 (1900-1901) yıllarında Ahmed Efendi bin Mehmed Efendi, 1900 yılında ise Cedidiye mahallesinden İbrahim Hilmi Efendi adlı kişilerdir.

Mehmed Rasih Efendi 1890 yılında eytâm müdürlüğüne atanmıştır. (5 Şubat 1305/ 17 Şubat 1890). Diğer devlet memuriyetlerinde olduğu gibi eytâm müdürü olarak atanan kişiden de görevini sadakat ve istikâmetle yapacağı, eytâm idaresine ait mallardan (emvâl-i eytâmdan) zimmetine herhangi bir şey geçirmeyeceğine ilişkin bir kefil göstermesi istenmiştir. Mehmed Rasih Efendi’ye kefil olarak Câmî-i Kebir mahallesinden Çerkes Hacı Ali Efendi olmuştur. Kefilin makbul ve muteber bir kişi olduğu bölge idare meclisi tarafından da tasdik edilmiştir. Kefâlet senesinde Çerkes Hacı Ali Efendi’nin mal varlıkları da ayrı ayrı yazılmıştır. Senede göre Hacı Ali Efendi’ye ait toplam 64.500 kuruş değerinde gayrimenkul bulunmaktadır. Bu malların dökümü şu şekildedir:

- a) Emlak 10500 kuruş
- b) Akar 4000 kuruş
- c) Arazi 37000 kuruş
- d) Arazi 7000 kuruş
- e) Arazi 6000 kuruş.⁶⁶⁵

Eytâm müdürüne 1890 yılında, bir kişinin kefâleti yeterli görülürken 1900 yılında Kuyumcu Hacı Ali Efendi yanında bir kişinin daha kefâleti istenmiştir. Nitekim 1900 yılında Düzce eytâm müdürlüğüne tayin edilen İbrahim Hilmi Efendi’ye memuriyet döneminde eytâma ait mallardan zimmetine akçe geçirmeyeceğine dair Câmî-i Kebir mahallesinden Çerâkise’den Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Kiremid Ocağı’ndan Çerkes Hüseyin Bey kefil olmuşlardır. Bu kişilerin gayrimenkullerinin toplam değeri 38375 kuruştur. Bu miktarın 17500 kuruşluk bölümü

---

⁶⁶⁴ Mehmet Çanlı, “Eytâm İdaresi ve Sandıklar (1851-1926)”, Yeni Türkiye Yayınları, *Türkler*, c. 14, Ankara 2002, s. 57-58.

⁶⁶⁵ *DKS 1145*, s. 17, Nu: 142.

1315 (1897/1898) yılı aşarına rehin bırakılmıştır. Keşillere ait arazi ve diğler gayrimenkuller aşığıdaki tablolarda gösterilmiştir. ⁶⁶⁶

Tablo 57: Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Çerkes Hüseyin Bey'in Keşâlet Gösterdikleri Mallar (9 Teşrin-i Evvel 1316/22 Ekim 1900) ⁶⁶⁷

Gayrimenkulün Türü	Kıt'a	Kıymeti/ kuruş
Değirmen	1	12000
51 dönüm arazi	5	7000
Mağaza	1	1000
Dükkan	1	5000
62 dönüm ⁶⁶⁸	1	5500
24 ⁶⁶⁹	3	7875
Toplam	12	38375

Tablo 58: Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Çerkes Hüseyin Bey'in Mallarından 1315 Yılı Aşarına Rehin Bırakılan Bölümler (9 Teşrin-i Evvel 1316/22 Ekim 1900) ⁶⁷⁰

Gayrimenkulün Türü	Aded	Dönüm
Câmi-i Kebir mahallesinde 1 bab mağaza	1	
1 bab değirmenin 1/2 hissesi	1	
Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünde arazi	3	20
Beyciler köyünde arazi	1	40
Karacakenarı'nda bulunan değirmenin 1/8 hissesi	1	
Toplam	7	60

2- Vasilik Kurumu

Osmanlı toplumunda, yetimlere miras yoluyla kalan menkûl veya gayri menkûl malların, vasîleri tarafından işletilmesi ve sermâyenin kontrol altına alınarak elde edilen gelirin, bu şahısların ihtiyaçlarının karşılanması için harcanması, reşit olduklarında ise mallarının kendilerine teslim edilmesi için oluşturulan kurumlara, eytâm keseleri adı verilmektedir. Bu keseler iki şekilde oluşturulmaktadır. Birincisi; bir babanın vefât etmeden önce bir kişiyi vasî

⁶⁶⁶ DKS 1161, s. 66.

⁶⁶⁷ DKS 1161, s. 66.

⁶⁶⁸ Vesikaya gayrimenkulün niteliği ile ilgili herhangi bir veri yansımamıştır.

⁶⁶⁹ Vesikaya gayrimenkulün niteliği ile ilgili herhangi bir veri yansımamıştır.

⁶⁷⁰ DKS 1161, s. 66.

tayin ederek, miras işlerini hal ya da reşit olmayan çocuklarının veya torunlarının mal varlığını idare ile vazifelendirmesi ve bunu kadı önünde ikrâr etmesi ile meydana gelmektedir. İkincisi ise; küçük yaşta yetim kalan bir çocuk için, kalan mirasa yönelik kadı tarafından vasî tayini ile kesenin oluşturulmasıdır.⁶⁷¹

Vasi tayin edilirken kişinin bu işi yapmaya layık ve yetenekli olmasına özen gösterilmiş ve vesâyete bölgenin saygın kişilerinin referans olması sağlanmıştır. Nitekim belgelerde vasi tanımlanırken “ her vecihle vesâyet uhdesinden gelmeğe kadir idüğü zeyl-i kitabda muharrerü’l-esâmi-i müslimîn ihbarlarıyla...” şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁷²

Yetimlere kalan mallar insanlar tarafından zaman zaman suistimal edilmiştir. Bu durumda vasiler harekete geçerek vesâyete ettikleri yetimlerin haklarını muhâfaza etmeye çalışmışlardır. Merhûm Katırcı Hasan’ın yetimleri olan Mustafa ve Hatice’nin yegane geçim kaynakları olan tarlaları, Düzce Aziziye köyü hayvanlarına geçiş (yol) güzergahı olarak tahsîs edilince çocukların vasisi olan Kadıköylü Mehmed durumu dilekçeye dökerek şikayette bulunmuştur. (24 Ş 1319/6 Aralık 1901).⁶⁷³

2. 1. Yetimlere Kalan Malların İşletilmesi

19. yüzyılda yetim mallarının işletilmesi ve denetimi eytâm müdürlüğü ve eytâm sandıklarına verilmiştir. 31 Aralık 1851 tarihinde nîzamnâmesi yayınlanarak yürürlüğe giren Eytâm Sandıkları annesi ve babası vefat eden çocuklara ait menkûl ve gayri menkûlleri çocuk buluş çağına gelinceye kadar işleten bir sandık olarak görev yapmıştır.⁶⁷⁴

Malların işletilmesinde kadın veya erkek ayrımı yapılmamıştır.⁶⁷⁵ Vesîkalarda kadınların vasi tayin edildiklerine işaret edildiğinde kadımla ilgili tanımlama yapılırken “zât-ı ta’rif-i şer’î ile ma’rife” ifadesi kullanılarak kimlik tespiti yapılmıştır.

Bir yetimin malı genelde bir kişi tarafından vesâyete altına alınıp işletilmekle beraber bazen birden fazla kişiye de verilebilmiştir. Mesela Muncurlu köyünden İsmail b. Sâlih b. Abdullah’ın çocukları Kamil ve Cemile’ye kalan mallar ikiye bölünerek iki farklı kişiye

---

⁶⁷¹ Cafer Çiftçi, “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, S. 5, 2003/2, s. 83- 86.

⁶⁷² *DKS 1145*, s. 67, Nu: 263./ *DKS 1161*, s. 18, Nu: 35-36 vs.

⁶⁷³ *BOA, DH..MKT...*, 2565/104.

⁶⁷⁴ Mehmet Çanlı, “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Büyük (Yatağan-Muğla) Nahiyesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S. 18, Bahar 2007, s. 23.

⁶⁷⁵ *DKS 1155*, s. 75, Nu: 138-139-140.

vesâyet görevi tevdi edilmiştir.⁶⁷⁶ Yine Darıyeri Yörükler köyünden vefat eden Karahatib oğlu ailesinden Receb Ağa b. Abdullah vefat edince küçük öz kızı Ayşe'ye Şeyh Mahmud Efendi b. Abdullah, küçük kızı Fatma'ya ise Halime binti Hüseyin vasi tayin edilmiştir. (12 Şevvâl 1317/13 Şubat 1900).⁶⁷⁷

Bazı vasilerin de birden fazla farklı yetime ait malları işletme hakkına sahip olduğu görülmüştür. Nitekim Taşköprü köyünden Kuyûzî oğlu İsmail Ağa'nın hem Câmî-i Kebir mahallesinden hem de Darıyeri Süleyman Bey köyünden vefat eden birer kişinin çocuklarına tevârüs eden malları işletme hakkına sahip olduğu görülmektedir.

Gayri Müslimlerden vefat edenlerin malları gayri Müslim kökenli kişiler tarafından işletilmiştir. Mesela Düzce çarşısında mukîm Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mığırđıç vefat edince malları yine bir gayri Müslim olan Bargirci Agob veled Serkiz tarafından işletilmiştir. (22 R. Ūlâ 1307/ 16 Kasım 1889).⁶⁷⁸

Yetimlere ait malların işletme süresi başlangıçta belirlenmesine rağmen, eytam idaresinin onayı ile süre uzatmak da mümkün olabilmıştır. Mesela Nalbant oğlu köyünden Ahmed b. Yahya b. Abdullah'ın 3 çocuğuna kalan 2850 kuruşun işletilmesi ile ilgili olarak farklı tarihlerde 2 ayrı kayıt tutulmuştur. Para ilkönce 2 yıl işletilmiş daha sonra işletme süresi 1 yıl daha uzatılmıştır.

Eytâm müdürlüğünden işletmenlere teslim edilen yetim malları “sim mecdiye 20 kuruş” veya “Osmanlı altını 100 kuruş” hesabıyla işletilmiştir.

2. 2. İşletilen Paranın Eytâm İdaresine Ödenmesi

Vasiler uhdelerine aldıkları yetimlere ait malları belli bir dönem işleterek yetime ait malın atıl kalmamasına ve piyasanın canlanmasına aracı olmuşlardır. Ancak vasiler her zaman bu parayı zamanında ödeyememiştir. Bu durumda vasinin ödeyeceği para miktarı belirlenerek, paranın ödeneceğine ilişkin olarak bölgenin saygın bir kişisi kefil tutulmuştur. Vasinin parayı herhangi bir nedenle ödememesi durumunda para kefil olan kişiden tahsil edilmiştir. Develi'de Mehmed Efendi köyünden olup vefat eden Neccar Mehmed Ağa b. Hacı İbrahim b. Abdullah'ın oğlu Es'ad'a kalan malları işleten Cedidiye mahallesinde sakin Çerkes Abdullah Efendi b. Uğurlu eytâm idaresine teslim etmesi gereken parayı (Es'ad'a

---

⁶⁷⁶ *DKS 1155*, s. 13, Nu: 48-49.

⁶⁷⁷ *DKS 1161*, s. 18, Nu: 35-36.

⁶⁷⁸ *DKS 1145*, s. 2, Nu: 3.

ait) zamanında teslim edemeyince kendisine bölgenin saygın ailelerinden olan Şerefiye mahallesi sakinlerinden Keleş oğlu Uzun Sâlih kefil olmuş ancak bir süre sonra Çerkes Abdullah Efendi vefat etmiştir. Bunun üzerine Eytâm İdaresi'ne ödenmesi gereken meblağ Uzun Sâlih'ten tahsil edilmiştir. (28 C. Ula 1307/20 Ocak 1890).⁶⁷⁹

2. 3. Vasiliğin Son Bulması

2. 3. 1. Yetim Çocukların Rüşde Ermesi Nedeniyle

İslam ve örf hukukunda bir çocuğun baliğ sayılabilmesi için ortak görüş buluş çağının erkeklerde 12, kızlarda 9 yaşının sınır olduğu, her ikisinde de 15 yaşın üst sınır olduğu şeklindedir. Rüşde ise çocuğun kendi malını idare edebilmesi selahiyetine kavuşması ile ilgilidir. Rüşde erme yaşı bazı şer'iyeye sicillerinde 17-18 yaş olarak belirtilmişse de eytâm idaresinin kurulması ile beraber kanunla 20 yaşını doldurma şartı getirilmiştir. Bununla beraber bir çocuk bu yaştan öncede rüşdünü ispat etmek için şahit göstererek mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Bu durumda eytâm meclisi tarafından kişi hakkında bir araştırma yapılmıştır. Eğer meclis yetim kişiyi, mallarını idare etmeye yeterli görmezse bu yaş sınırı 25 yaşına kadar çıkabilmektedir.⁶⁸⁰

Mallara vesâyet eden vasiler geçici bir süre uhdelere bırakılan mallar hususunda herhangi bir suistimalde buldukları zaman veya yetimler rüşde erdiğinde vasilikleri sona erdirilmiştir. Ancak vasilerin hepsi vesâyet işini hemen bırakmak istememiş özellikle de yetim çocukların rüşde ermesi hususunda mahkeme sicillerine muhtelif davalar yansımıştır. Nitekim Düzce'de yetim kişiler rüşde erdikten ancak bir süre sonra (19 ve 20 yaşlarında)⁶⁸¹ mallarının tamamen kendi uhdelere devrini istemişlerdir. Bu amaçla yetim çocuklar mahkemeye rüşd davası açarak kendilerinin akil ve baliğ olduklarını ispat etmek zorunda kalmışlardır. Çocukların rüşde erip ermediği ise bölgenin saygın kişilerinin şehâdetleri ile ispat edilmiştir. “Adûl-u ahrâr-ı ricâl-i müslimîn” olarak tanımlanan bu kişiler yetim çocuğun “akil ve baliğ ve buluşuna erdiğini” ve “umûrunu bi'n-nefs rü'yete (işlerini bizzat yapmaya) kadir” olduğu konusunda

---

⁶⁷⁹ Uzun Sâlih meblağın yarısına kefil olduğunu iddia etmişse de mahkeme bu iddiayı reddederek meblağın tamamını Uzun Sâlih'ten tahsil etmiştir. *DKS 1145*, s. 14, Nu: 48.

⁶⁸⁰ Çanlı, , “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Büyük (Yatağan-Muğla) Nahiyesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, s. 60.

⁶⁸¹ *DKS 1155*, s. 22, Nu: 88./*DKS 1155*, s. 23, Nu: 89./*DKS 1155*, s. 30, Nu: 121./*DKS 1155*, s. 25-26, Nu: 102.

ifade vermişlerdir.⁶⁸² Mesela Gündolama köyünden 1302 yılı hilalinde vefat eden Velizâde Hacı Mustafa Ağa b. Hacı Ahmed b. Abdullah'ın küçük çocuğu Süleyman 20 yaşına gelince annesi Hediye Hatun'a dava açarak babasından kalan malları artık tek başına idare edebileceğini söylemişse de Hediye hanım oğlunun rüşde erdiğini reddetmiş, bunun üzerine Câmi-i Kebir mahallesinden 2 erkek şahit dikkate alınarak Süleyman'ın rüşde erdiği mahkeme tarafından onaylanmıştır.⁶⁸³

2. 3. 2. Vasinin Ölmesi Nedeniyle

Vesâyetin son bulmasına neden olan etkenlerden bir diğeri de vefattır. Devletin yetim çocukların mallarına vesâyet eden kişilerin vefat etmesi durumunda vasinin yerine yeni bir vasi tayin ettiği görülmektedir. Mesela Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünde sakin olup vefat eden İsmail b. Osagun'un küçük çocukları Zekeriya, Yusuf, Rahime ve Nadiye'nin tesviye-i umûrlarına anneleri Emine binti Sûcây vasi tayin edilmiş iken Emine bir süre sonra vefat etmiş ve çocuklara kalan mallar için yine akrâbâdan olan Kazık oğlu köyünde ikâmet eden Hacımaf b. Tâzû vasi tayin edilmiştir. (9 Şaban 1314/ 13 Ocak 1897).⁶⁸⁴

---

⁶⁸² *DKS 1155*, s. 23, Nu: 89.

⁶⁸³ *DKS 1155*, s. 8, Nu: 159. Yahyalar köyünde sakin olup 1309 yılı hulûlunda vefat eden Kuşçuzâde Hacı Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah'ın küçük kızı 19 yaşını müteceviz olduğundan dolayı rüşd davası açmış ve aynı köyden Tahir Ağa b. Mustafa b. Abdullah ve Dellal oğlu Hasan b. Ali b. Abdullah'ın şهادetleri ile davayı kazanmıştır. (22 Receb 1314/27 Aralık 1896). *DKS 1155*, s. 22, Nu: 88./ Bir diğ er davayı da Kuşçuzâde Hacı Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah'ın oğlu Yusuf açmıştır. O da 19 yaşını müteceviz olunca vasisi olan erkek kardeşi Hacı Mustafa Efendi b. Hacı Ömer'e dava açmıştır. Vasi rüşd olayını reddetmişse de köyden kardeşinin rüşdü için şهادet eden kişiler Yusuf için de şهادet etmişlerdir. (22 Receb 1314/27 Aralık 1896). *DKS 1155*, s. 23, Nu: 89./ Ömer Efendi köyünden 1306 (1888-89) yılında vefat eden Hacı Nuh b. Meretuk b. Abdullah'ın oğlu Hüseyin de 19 yaşını aşınca, aynı köyden vasisi olan İdris Ağa b. Meretuk'un vasilikten düşürülmesi için dava açmış ve köyden İbrahim b. Taruk b. Abdullah ve Sâv b. Hasan b. Abdullah'ın şهادetleri ile vasilik düşürülmüştür. (10 Şaban 1314/ 14 Ocak 1897). *DKS 1155*, s. 25-26, Nu: 102./ Biramzi köyünden 1299 yılı hulûlunda vefat eden Sefer Bey b. Ağocis b. Koca Bey'in öz kızı olan Hatice 19 yaşını müteceviz olunca vasisi olan aynı köyden Hasan Ağa b. Zedâk hakkında dava açılmıştır. Hasan Ağa Hatice'nin rüşde erdiğini kabul etmemişse de Hatice Cedidiye mahallesinden Hacı Begim Ali Bey b. Zekeriya b. Nemagozuş ve Ağaköy'den Ahmed Ağa b. Hacı Osman b. Musa'nın şهادetleriyle, rüşde erdiğini ispat etmiştir. (25 Şaban 1304/ 19 Mayıs 1887). *DKS 1155*, s. 30, Nu: 121.

⁶⁸⁴ *DKS 1155*, s. 25, Nu: 100-101.

2. 3. 3. Vasinin Görevini Yerine Getirememesi Nedeniyle

Vasilerin görevlerine son verilmesinde etkili olan bir diğer husus da vasinin görevlerini hakkıyla yerine getirmemesidir. Bu durum belgelerde “hizmet ve vesâyeti ifa-yı adem-i iktidarı tahakkuk etmiş olmağla” şeklinde ifade edilmektedir. Mesela Gölormanı Hacı Musa köyünden vefat eden Hacı Hasan b. Sûkâr’ın küçük öz kızları Havva ve Ayşe’ye vasi olarak Cedidiye mahallesinden Ahmed b. Ahmed atanmış olmasına rağmen Ahmed’in vesâyet görevini layıkıyla yerine getirememesi üzerine yerine Ağaköy’den ammizâdesi İsmail b. Sâfot tayin edilmiştir (8 Zi’l-kâde 1318/ 27 Şubat 1901).⁶⁸⁵

2. 3. 4. Asıl Vasinin Gelmesi Nedeniyle

Yetim kişilere vasi tayin edildiği zaman bazen geçici olarak tayin yapıldığı görülmektedir. Asıl vasi uzak bir diyarda (ğâib ani’l-belde) bulunduğu için o gelene kadar yetim çocukların tesviye-i umûrlarına güvenilir bir diğer kişi vasi tayin edilmiştir. Mesela Arabçiftliği köyünden Bûc zevcesi Fatma binti Abdullah vefat edince kızının vesâyetine aynı bâbâdan olan (li-eb) erkek kardeşi tayin edilmişse de onun askerlik görevini yapıyor olması nedeniyle yerine o askerden gelene kadar geçici olarak kızkardeşi Ayşe binti Ğukeşâd tayin edilmiştir.⁶⁸⁶

---

⁶⁸⁵ *DKS 1161*, s. 86, Nu: 173.

⁶⁸⁶ *DKS 1155*, s. 26, Nu: 106.

Tablo 59: Düzce’de Yetimlere Ait Mallar ve Erkek İşletmenleri
(1308-1318)(1890-91/1900-1901)⁶⁸⁷

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Yetim çocuk	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (Kuruş)	Paranın Son Hali	İşletme Süresi
Kiriş’de Günay köyü	Kara Mehmed b. Mehmed b. Abdullah	Mustafa, Halil, Kezban ve Vasfiye	Kiriş’de Günay köyü	Kara Mehmed oğlu Şaban Ağa b. Mehmed	1285,5	1693,5	2 yıl
Kuyumcu Hacı Ali köyü	Lazın İbrahim b. Abdullah	Musa ve Zekiye	Kuyumcu Hacı Ali köyü	Bekrî oğlu	1906	2548	2 yıl
Hasancılar köyü	Küşer oğlu Hacı Emin b. Hasan	Hacı Emin’in li-ebeveyn erkek kardeşi Müteveffâ Mehmed’in küçük öz oğlu İsmail	Hasancılar köyü	Rüstem Ağa b. Abdülcelal b. Ahmed	3079,5	4556,5	4 yıl
Efteni İmamlar köyü	Koca Ali oğlu Hüseyin b. Mehmed	Ayşe	Efteni İmamlar köyü	Resul b. Hasan	861	1377	5 yıl
Efteni İmamlar köyü	Ferikalı Halil b. Hasan	Kızları Penbe, Fatma, Mahne ve Taleb	Efteni İmamlar köyü	Kısabıçak Kamil b. Mehmed Ağa	1552,5	2483,5	5 yıl
Efteni Açma köyü	Nasuh oğlu Süleyman	Birâderzâdesi Ali b. Tahir	Efteni Açma köyü	Bila Efendi b. Zikri	2141	2397	1 yıl
Muncurlu köyü	Sâlih Efendi b. Abdullah Efendi	Ahmed, Zeyneb ve Zeliha	Arapçiftliği köyü	Yahya Efendi b. Abdullah Efendi	3147	5035	5 yıl
Köprübaşı’nda Aşiret köyü	Kürd Hüseyin Ağa	Mehmed, Mustafa ve Hüseyin	Köprübaşı’nda Aşiret köyü	Halil Çavuş b. Mehmed Ağa	4667	5787	2 yıl
Köprübaşı’nda Ömer Efendi köyü	Hacı İsmail	Şuayb, Hanife ve Şerife	Köprübaşı’nda Ömer Efendi köyü	Hamid b. Şumaf	359	402	1 yıl

⁶⁸⁷ DKS 1145, s. 69, Nu: 269./ DKS 1145, s. 73, Nu: 284./ DKS 1145, s. 2, Nu: 4./ DKS 1145, s. 82, Nu: 319./ DKS 1145, s. 82, Nu: 320./ DKS 1155, s. 4, Nu: 11./ DKS 1155, s. 25, Nu: 98./ DKS 1155, s. 27, Nu: 109./ DKS 1155, s. 28, Nu: 112./ DKS 1155, s. 78, Nu: 152./ DKS 1155, s. 80, Nu: 160./ DKS 1155, s. 21, Nu: 81./ DKS 1155, s. 22, Nu: 86./ DKS 1155, s. 27, Nu: 107./ DKS 1155, s. 13, Nu: 48-49./ DKS 1145, s. 2, Nu: 3./ DKS 1161, s. 25, Nu: 56./ DKS 1161, s. 23, Nu: 50./ DKS 1161, s. 20, Nu: 42./ DKS 1161, s. 49, Nu: 45-46. DKS 1161, s. 47, Nu: 38./ DKS 1161, s. 47-48, Nu: 39-40-41-42-43./ DKS 1161, s. 85, Nu: 169. / DKS 1161, s. 22, Nu: 49./ DKS 1161, s. 26, Nu: 61.

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Yetim çocuk	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (Kuruş)	Paranın Son Hali	İşletme Süresi
Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mığırđıç	Aslen Bolu kasabası Ermeni mahallesi mütemekkinlerinden olup Düzce Çarşısında mukîm	Oğlu Ohannes ve kızı Üstiyeye	Düzce kazasında	Bargirci Agob veled Serkiz	1900	2185	1 yıl
Dereli köyü	Hacı Soso b. Mekâd b. Abdullah	Said	Cedidiye mahallesi	Musa Efendi b. Hacı İsmail	535	663	2 yıl
Develi'de Mehmed Efendi köyü	Neccar Mehmed Ağa b. Hacı İbrahim b. Abdullah	Es'ad	Cedidiye mahallesi	Çerkes Abdullah Efendi b. Uğurlu	508	736	3 yıl
Gölormanı Hacı Musa köyü	Hacı Hüseyin Ağa b. Sâlih b. Abdullah	Havva ve Fatma	Cedidiye mahallesi	Bâcir Ahmed Ağa b. Ahmed	4065	6015	4 yıl
Muncurlu köyü	İsmail b. Sâlih b. Abdullah	Kamil ve Cemile	Muncurlu köyü	Ömer b. Kanimet	520	582	1 yıl
Muncurlu köyü	Kerim oğlu Mehmed b. Osman	Kızı Azime	Muncurlu köyü	Kerim oğlu Ahmed b. Mehmed b. Osman	761	1034	3 yıl
İstilli köyü	Zekeriya b. Osman b. Abdullah	Osman	İstilli köyü	Küçük..... Bey	1785,5	2053	
Muncurlu köyü	İsmail b. Sâlih b. Abdullah	Kamil ve Cemile	Cedidiye mahallesi	Müezzin Hafız Zekeriya Efendi b. Yakub	1653	1841	1 yıl
Câmi-i Kebir mahallesi	Cafer Efendi	Hasan ve Rıza	Taşköprü köyü	Kuyûzî oğlu İsmail Ağa	122	138	2 yıl
Darıyeri Süleyman Bey köyü	İlyas b. Soluf	İsimler belirtilmemiş	Taşköprü köyü	Kuyûzî oğlu İsmail Ağa	560	627	1 yıl
Develi'de Besni köyü	Ömer b. Nemrûk	İbrahim	Develi'de Besni köyü	Ali Ağa b. Mehmed	2324 kuruş 20 pâre	2880 kuruş 25 pâre	2 yıl
Kuşaçma köyü	Bak b. Abdullah	.....	Eğerciler dîvânı Ağa köyü	Ali Ağa b. Hacı Sâlih	430	481,5	1 yıl
Dereli köyü	Hacı Sâsâv (?) b. Abdullah	Said	Bataklî'da Karaköy Karyesi	Zekeriyya b. Hacı Musa	762	850	1 yıl
Küçük Mehmed Bey köyü	Hacı Bayram b. Abdullah	Mehmed, Said	Küçük Mehmed Bey köyü	Kalûbân b. Azûk	2832	3516	2 yıl

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Yetim çocuk	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (Kuruş)	Paranın Son Hali	İşletme Süresi
Kazık oğlu Hacı Mustafa köyü	Canbolat b. Meâs b. Abdullah	Rahime	Kazık oğlu Hacı Mustafa köyü	Süleyman b. Canbolat	523 kuruş 25 pâre	582	1 yıl
Aşağıkaraköy dîvânı Kahveyanı köyü	Muharrem b. Hacı.....b. Abdullah	Satı ve li-üm erkek kardeşi gâib anil belde Mehmed Efendi	Aşağıkaraköy dîvânı Kahveyanı köyü	Hamid b. Hasan	787,5	969,5	2 yıl
Kuşaçma köyü	Hacı Talustan Bey b. Musa	Hasan? adlı oğlu ve 1 kızı var	Cedidiye mahallesi	Hacı Begim Ali Bey b. Zekeriyya	623 kuruş 25 pâre	697 kuruş 25 pâre	1 yıl
Türk Aynalı köyü	Ak Mehmed oğlu Şakir b. Mehmed	Mehmed	Türk Aynalı köyü	Receb b. Osman	1364 kuruş 10 pâre	1690 kuruş 10 pâre	2 yıl
Câmi-i Kebir mahallesi	Cafer Efendi b. Hasan b. Abdullah	Hasan ve Ramazan	Câmi-i Kebir mahallesi	Şehr oğlu Hasan Efendi b. Hasan	2800	3220	1 yıl
			Darıcı köyü	Küçük Ali oğlu Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa	476	547	1 yıl
Darıyeri dîvânı Yörükler köyü	Kara Hatib oğlu Receb bin Abdullah	Ayşe	Darıyeri dîvânı Yörükler köyü	Akmehmed Ağa b. Sâlih	6045 kuruş 35 pâre	7496 kuruş 15 pâre	2 yıl
Yahyalar köyü	Kuşçuzâde Hacı Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah	Ali	Yahyalar köyü	Kuşçuzâde Hacı Mustafa Efendi b. Hacı Ömer ağa	3477	5542	5 yıl
			Câmi-i Kebir mahallesi	Abaza Kahveci Abdullah Ağa b. Mehmed Ağa	1000	1150	1 yıl
Akpınar köyü	Hacı Ali nâm-ı diğer Soson	Said	Akpınar köyü	Hüseyin b. Naş İsmail	2542	3128	2 yıl

Tablo 60: Düzce’de Yetimlere Ait Mallar ve Kadın İşletmenleri
(1314-1318) (1896-1897/1900-1901)⁶⁸⁸

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Yetim çocuk	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (Kuruş)	Paranın Son Hali	İşletme Süresi
Nalbant oğlu köyü	Ahmed b. Yahya b. Abdullah	Ali, Yahya, Ayşe	Nalbant oğlu köyü	Azime binti Mustafa	2850	3534	2 yıl
Nalbant oğlu köyü	Ahmed b. Yahya	Ali, Yahya, Ayşe	Nalbant oğlu köyü	Hadice-i Azime binti Abdullah	2850	3876	3 yıl
Çam köyü	Bey b. Bismaç	Kızı Hacile	Çam köyü	Müteveffâ Bismaç zevcesi Zekâş Hatun	1655 kuruş 5 pâre	2120 kuruş 5 pâre	3 yıl
Hacı Ahmedler köyü	Kocabaşzâd e Hacı İbrahim Ağa b. Abdullah	Mehmed	Şerefiye mahallesi	Hanım binti Hacı Abdullah	9464	14004	4 yıl
Köprübaşı’nda Ömer Efendi köyü	Musa Bey b. Hacı İbrahim	Yaşar ve Selim	Köprübaşı’nda Ömer Efendi köyü	Pâk Hatun binti Nuğay	6500	7280	1 yıl
Bataklı’da Küçük Mehmed Bey köyü	Musa b. Mehmed Bey	Oğlu..... ve kızı Havva	Bataklı’da Küçük Mehmed Bey köyü	Ayşe Hatun binti Hasan Efendi	.....	15045	5 yıl
Sarayyeri köyü	Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah	Kezban, Tâcide (Nâcide)	Sarayyeri köyü	Nesibe binti Seyyid Ali	1480	1834	2 yıl
Uzun Süleyman köyü	Calud oğlu Mustafa b. Halim (?)	Halil ve Hasan	Uzun Süleyman köyü	Emine binti Hasan	866 kuruş 36 pâre	969 kuruş 36 pâre	1 yıl
Hacı Ahmedler	Kocabaşzâd	İsmail,	Hacı	Havva binti	13805	22085	5 yıl

⁶⁸⁸ DKS 1155, s. 6, Nu: 16./ DKS 1155, s. 11, Nu: 42./ DKS 1155, s. 22, Nu: 87./ DKS 1155, s. 13-14, Nu: 50./ DKS 1155, s. 17, Nu: 64./ DKS 1155, s. 20, Nu: 79./ DKS 1155, s. 20-21, Nu: 80./ DKS 1155, s. 24, Nu: 93./ DKS 1155, s. 12-13, Nu: 46./ DKS 1161, s. 48-49, Nu: 44./ DKS 1161, s. 88, Nu: 178-179. / DKS 1161, s. 22, Nu: 48.

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Yetim çocuk	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (Kuruş)	Paranın Son Hali	İşletme Süresi
köyü	e Hacı Ali Bey b. Hacı Ahmed	İbrahim, Said, Ayşe, Fatma	Ahmedler köyü	Abdullah			
Kazıkoğlu Hacı Mustafa köyü	Me'lâh b. Abdullah	Kazım	Kazıkoğlu Hacı Mustafa köyü	Fatma binti Hâye	628 kuruş 24 pâre	853	3 yıl
Beşekonağı (Paşakonağı) Ballica köyü	Kör Ali Ağa b. Hacı Hasan	Ahmed ve Emine	Beşekonağı Ballica köyü	Meryem binti Hasan	2692	3338	2 yıl
Darıcı köyü	Hacı Tatmaz oğlu Hacı Mehmed Ağa b. Abdullah	Ahmed, Hasan, Şakir ve Ali	Darıcı köyü	Fatma binti Abdullah	7909	12654	5 yıl
Çakırlar köyü	Hüseyin Bey b. Ömer b. Abdullah	Asiye, Zeyneb ve İstanbul'da sakin Emsâl ve Fatma	Çakırlar köyü	Feride binti Şubaş	1355	1517	1 yıl

2. 4. Vasilerin Yetimlerle Akrabalık Derecesi

Yetimlere kalan mallara genelde yetimin akrabası olan kişiler vasi tayin edilmiştir. Bu kişiler anne, baba, amca, kardeş vs.dir. Bununla beraber akraba olmayıp devlet ve toplum nezdinde güvenilir olan kişilere de vesâyet verilmiştir. Belgelerde vasi tayin edilirken vasinin, yetim kişilerin buluş çağına kadar “tesviye-i umûruna” bakacağı ifade edilmiştir.

Tablo 61: Düzce’de Yetimlere Vasi Olan Kişiler ve Akrabalık Dereceleri (1307/1314)⁶⁸⁹

Vefat eden Kişi	İkamet Yeri	Yetim kişi (oğlu ve kızı)	Vasinin ikâmet Yeri	Vasinin Adı	Vasinin Akrabalık Derecesi
Kara Mehmed b. Mehmed b. Abdullah	Kiriş’de Günay köyü	Mustafa, Halil, Kezban ve Vasfiye	Kiriş’de Günay köyü	Kara Mehmed oğlu Şaban Ağa b. Mehmed	Akrabası
İsmail b. Osagun	Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyü	Zekeriya, Yusuf, Rahime ve Nadiye	Kazık oğlu köyü	Hacımağ b. Tâzû	Akrabası ⁶⁹⁰
Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mıgırđıç	Aslen Bolu kasabası Ermeni mahallesi mütemekkinlerinden olup Düzce Çarşısında mukîm	Oğlu Ohannes ve kızı Üstiyeye	Düzce Çarşısında mukîm	Mariya binti Serkiz	Annesi ⁶⁹¹
Hacı Nuh b. Meretuk b. Abdullah	Ömer Efendi köyü	Hüseyin	Ömer Efendi köyü	İdris Ağa b. Meretuk	Akrabası
Mustafa b. Bâc b. Abdullah	Arapçiftliği köyü	Musa, Ahmed ve Hasan	Arapçiftliği köyü	Yahya Efendi b. Abdullah	
Sefer Bey b. Ağocis b. Koca Bey	Biramzi köyü	Hatice	Biramzi köyü	Hasan Ağa b. Zedâk	
Kitabçı Hamza Efendi b. Ahmed b. Abdullah	Gölormanı’nda Hacı Musa köyü	Mehmed ve Hatice	Cedidiye mahallesi	Hatib Hacı İbrahim Efendi b. <u>Human ?</u>	

⁶⁸⁹ DKS 1145, s. 67, Nu: 263./DKS 1155, s. 26, Nu: 106./ DKS 1155, s. 15, Nu: 55./ DKS 1145, s. 79, Nu: 306./ DKS 1145, s. 87, Nu: 343./ DKS 1145, s. 20, Nu: 69./ DKS 1155, s. 8, Nu: 25./ DKS 1145, s. 2, Nu: 5./ DKS 1145, s. 81, Nu: 315./ DKS 1145, s. 82, Nu: 318./ DKS 1145, s. 83, Nu: 322./ DKS 1145, s. 7, Nu: 22./ DKS 1145, s. 10, Nu: 33./ DKS 1145, s. 35, Nu: 133./ DKS 1155, s. 25-26, Nu: 102./ DKS 1155, s. 30, Nu: 121.

⁶⁹⁰ Çocukların vasisi daha önce anneleri iken annelerinin vefatı üzerine Hacımağ Bey vasi olarak tayin edilmiştir. DKS 1155, s. 25, Nu: 100-101.

⁶⁹¹ DKS 1145, s. 2, Nu: 2.

Vefat eden Kişi	İkamet Yeri	Yetim kişi (oğlu ve kızı)	Vasinin ikâmet Yeri	Vasinin Adı	Vasinin Akrabalık Derecesi
Laz b. İbrahim b. Abdullah	Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyü	Musa ve Zekiye	Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyü		Annesi ⁶⁹²
Süleyman b. Osman	Süyük oğlu köyü	Mahmud			Annesi
Bûc zevcesi Fatma binti Abdullah	Arabçiftliği köyü	Sadriye sağire kızı Zekiye binti Ğukeşâd	Bataklı'da Çiftlik köyü	Ayşe binti Ğukeşâd	Kızkardeşi
Tuğaz b. Besun b. Abdullah	Naş İsmail köyü	Oğlu Mehmed ve kızları Havva ve Sortek	Naş İsmail köyü	Naşko binti Abdullah/ Osman b. Besun	Annesi/ ammisi
Ahmed b. Şehabeddin b. Abdullah	Bakraz dîvânı..... Hüseyn köyü	Kızları Fatma ve Ceybe		Navrez Ağa b. Şabat	
Talus b. Melah b. Abdullah	Karaçalı'da Hacı Hasan Efendi köyü	Alime		Musa Ağa	
Sâlih b. Mustafa b. Abdullah	Darıyeri dîvânı Kaynaşlı köyü	Mehmed	Darıyeri dîvânı Kaynaşlı köyü	Emine binti Şaban	Annesi
Karahatib oğlu Receb Ağa b. Abdullah	Darıyeri dîvânı Yörükler köyü	Ayşe		Şeyh Mahmud Efendi b. Abdullah	
Karahatib oğlu Receb Ağa b. Abdullah	Darıyeri dîvânı Yörükler köyü	Fatma		Halime binti Hüseyn	
İdris İzzet b. Hacı Mehmed b. Abdullah	Develi'de Besni köyü	Öz oğlu Zalban	Develi'de Besni köyü	Mesud b. İdris İzzet	Kardeşi
Malifaturacı esnafından	Küçük Mehmed Bey	Ahmed ve Rukiyye	Küçük Mehmed Bey köyü	Küçük Musa b. Ludyak	Amcası

⁶⁹² Vesâyet ve nafaka Kuyumcu Hacı Ali Efendi, Eytâm Müdürü Rasih Efendi, Ali Ağa ve Hasan Ağa nezâretinde kayıt altına alınmıştır. (15 R. Ûlâ 1308/ 29 Ekim 1890). *DKS 1145*, s. 72, Nu: 281.

Vefat eden Kişi	İkamet Yeri	Yetim kişi (oğlu ve kızı)	Vasinin ikâmet Yeri	Vasinin Adı	Vasinin Akrabalık Derecesi
Musa Efendi b. Abdulkah b. Ahmed	köyü nâm-ı diğer Çiftlik köyü				
Abdurrahman b. Mustafa b. Abdullah	İstilli köyü	Mehmed, Safer Bey, Hıdır, Mü'mine	İstilli köyü	Mehmed Ali ibni Mustafa	

3- Nafaka Sistemi

3. 1. Mirastan Nafaka Tahsîsi

Vasîler, yetime kalan paraların işletilmesi veya emlâk gelirlerinin toplanması ve korunması hususunda bizzat görev yapmışlardır. Miras kalan metâ para ise, vasîler tarafından belli bir muâmele ile işletilerek nemâ geliri elde edilmekte, miras kalan metâ gayri menkûl ise, bunların kira gelirleri toplanmakta ve sonrasında söz konusu hissedâr yetimlere ihtiyaçları kadar verilerek ödeme yapılmaktadır.⁶⁹³

Bu çerçevede yetim kalan çocukların nafakaları anne-babalarından kendilerine tevârüs eden malların işletilmesinden elde edilen gelirlerle sağlanmıştır.⁶⁹⁴ Yetim kalan çocuklara tevârüs eden mallar, diğer mirasçılar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmek istenmişse de bu tür durumlarda devlet duruma el koymuş ve konu ile ilgili tahkîkât yaparak yetim çocukların hakları koruma altına alınmıştır. Mesela İstilli köyünden Zekeriya b. Osman b. Abdullah vefat edince köyde bulunan “1 bab mülk menzil ve bitişiğinde bulunan 1 dam ve samanhâne” zevcesi Kosa binti Abdullah ile küçük çocuğu Osman’a kalmış, bu arada Kosa hanım da çocuğa vasi olarak atanmıştır. Ancak Kosa hanım çocuğun nafakasını nasıl karşılayacağı konusunda net bir yol belirleyememiştir. Bu nedenle Kosa hanım karşı çıkmasına rağmen bölgede bulunan köy muhtarı vs. kişilerin görüşleri doğrultusunda malın satılarak çocuğun hissesinin rüşde erinceye kadar çocuğa harcanmasına karar verilmiştir. (20 Rebîü'l-Evvel 1307/ 14 Kasım 1889).⁶⁹⁵

Yetimlere tahsîs edilen nafaka miktarları, tevârüs eden mala göre değişmişse de bir kişiye tahsîs edilen nafaka miktarı genel olarak aylık 5 kuruş ile 30 kuruş arasında değişmektedir.

⁶⁹³ Çiftçi, “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”, s. 86.

⁶⁹⁴ DKS 1161, s. 26, Nu: 60.

⁶⁹⁵ DKS 1145, s. 2, Nu: 1.

Tablo 62: Düzce’de Yetimlere Verilen Nafaka Miktarları
(1307-1314) (1889/1890-1896/1897) ⁶⁹⁶

Vefat eden Kişi	İkamet Yeri	Yetim kişi (oğlu ve kızı)	Nafaka Miktarı/aylık/kuruş
Zekeriya b. Osman b. Abdullah	İstilli köyü	Osman	yok
Kara Mehmed b. Mehmed b. Abdullah	Kiriş’de Günay köyü	Mustafa, Halil, Kezban ve Vasfiye	5+5+5+5
Talus b. Melah b. Abdullah	Karaçalı’da Hacı Hasan Efendi köyü	Alime	20
Ahmed b. Şehabeddin b. Abdullah	Bakraz divânı..... Hüseyin köyü	Kızları Fatma ve Ceybe	15+15
Laz b. İbrahim b. Abdullah	Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyü	Musa ve Zekiye	30+30
Mustafa b. Bâc b. Abdullah	Arapçiftliği köyü	Musa, Ahmed ve Hasan	15+15+15
Hacı Mustafa Ağa b. Mehmed b. Abdullah	Elmacık köyü	Şevket ve Kazım	30+30
		Kezban ve Naciye	20+20 ⁶⁹⁷
Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mıgırdiç	Aslen Bolu kasabası Ermeni mahallesi mütemekkinlerinden olup Düzce Çarşısında mukîm	Oğlu Ohannes ve kızı Üstiye	20+20

3. 2. Boşanma Sırasında Nafaka Tahsîsi

Boşanma esnasında mal paylaşımı yanında doğan çocukların geçimlerinin nasıl karşılanacağı, çocukların anne ve bábâdan hangisinin yanında ikâmet edeceği gibi hususlar da karara bağlanmıştır. Çocukların nafakalarından evin reisi olarak kabul edilen erkek sorumlu tutulmuştur. Mesela Beyciler köyünden Kaşıkçıoğlu kerimesi Fatma binti Halil boşandığı eşi Hacı Ahmedler köyünden Kocabaşzâde Mustafa Bey’den alacaklarını dava ettiği zaman kendisinden doğan (tevellüd ve tevellüde) kız ve erkek çocuklarının nafakalarından Mustafa Bey’in sorumlu olduğunu dile getirmiştir. (18 Cemâziye’l-Âhir 1314/ 24 Kasım 1896).⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ DKS 1145, s. 81, Nu: 315./ DKS 1145, s. 83, Nu: 322./ DKS 1145, s. 7, Nu: 22./ DKS 1145, s. 35, Nu: 133./ DKS 1155, s. 15, Nu: 55./ DKS 1145, s. 2, Nu: 2./ DKS 1161 s. 26, Nu: 60.

⁶⁹⁷ Vasileri anneleri Nesibe binti Seyyid Ali’dir. DKS 1155, s. 11, Nu: 41.

⁶⁹⁸ DKS 1155, s. 15, Nu: 58. Bir başka dava için bakınız: DKS 1155, s. 24-25, Nu: 96-97.

Bazı durumlarda da kadınlar hem kendileri hem de çocukları için gerekli olan nafaka ihtiyacını dile getirmişlerdir. Hatta bazı kadınlar “asla malı olmayub nafaka ve kisveye eşed ihtiyaç ile muhtaç” olduklarını ve geçimlerinin sağlayamadıklarını dile getirerek mahkemededen yardım istemişlerdir.⁶⁹⁹

3. 3. Mahkum Ailelerinin Nafakaya Bağlanması

Osmanlı devletinde fakir, ihtiyaç sahibi kişilerin nafakaları vakıflar yanında devlet tarafından subvanse edilmiştir. Genel olarak evin geçimini sağlamaktan erkek sorumlu tutulduğu için, hânenin geçimini sağlayacak erkek varsa bu kişiye ulaşılarak sorumluluğunu yerine getirmesi sağlanmış bu da mümkün değilse ihtiyaçlar vakıflar ya da devlet tarafından karşılanmıştır. Mesela Ceditiye mahallesinden sakin Ceybe binti Musa adlı kişi Düzce mahkemesine başvurarak eşi İzzet oğlu Nazif’in cinayet nedeniyle mahkum olup Bolu hâpishânesinde yattığını (mevkûf), kocası Nazif’ten olma küçük kızı Emine ile birlikte yaşadıklarını ancak geçimlerini sağlayamadıklarını dile getirmiştir. Bunun üzerine konu ile ilgili bir araştırma başlatılmış ve araştırma sonucunda anne ve kızına aylık 20’şer kuruştan toplam 40 kuruş nafaka bağlanmıştır. (Gurre Cemâziye’l-Âhir 1314/7 Kasım 1896).⁷⁰⁰

4- Kaybolan Malların Güvenliği

Osmanlı devletinde kişilerin can güvenliği yanı sıra malları da güvence altına alınmıştır. Nitekim kır toplumunun en önemli metalarından birisi olan hayvanlar, kayboldukları zaman, bulan kişiler tarafından kaza mal müdürlüğüne⁷⁰¹ teslim edilmek zorundadır.

Kaybolan hayvan mal müdürlüğüne getirildiği zaman ilkönce meclisi şer’iye (mahkemeye) sevk edilip hayvanın nitelikleriyle ilgili bazı kayıtlar tutulmuştur. Bu kayıtlarda hayvanın bedeninde dikkat çekici olan yaş, renk, tüy, boynuz vs. her şey tek tek not edilmiştir.

Kaza mal müdürlüğü kuruma teslim edilen hayvanları, hayvanın sahibi ortaya çıkıncaya kadar bir süre gözetim altında tutmuştur. Bu arada hayvanların beslenmesi de devlet tarafından yapılmıştır.

---

⁶⁹⁹ Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi, Şerefiye mahallesinden Mehmed Ali b. Bayram’dan boşanınca 8 aylık oğlu Fevâhi’ye aylık 40 kuruş nafaka tahsis edilmiştir. *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42-43.

⁷⁰⁰ *DKS 1155*, s. 13, Nu: 47.

⁷⁰¹ 1308 (1890-91)’li yıllarda dönemin kaza mal müdürü olarak Mehmed Nuri Efendi ibni Selim Ağa’nın adı geçmektedir.

Hayvan gözetim altında iken sahibi ortaya çıktığında, sahibine de hemen teslim edilmemiştir. Çünkü hayvana birden fazla kişi sahip çıkabilmiştir. İşte böyle durumlarda mahkeme sahiplik iddiasını şahitlik mekanizmasını kullanarak çözüme yoluna gitmiştir. Bu tür durumlarda genelde 2 erkek şahit yeterli görülmüştür. Kaybolan hayvan sahibine teslim edildiği zaman hayvan sahibi devlete “yâve” adıyla bir de vergi ödemiştir.

Kaybolan hayvanlar devlet nezâretinde sınırlı bir süre tutulmaktadır. Bu süre kadı sicillerinde “müddet-i örfiyye” olarak tanımlanmıştır. Süresi içerisinde sahibi ortaya çıkmayan hayvanlar müzayede yoluyla satılarak elde edilen gelir hazîneye gönderilmektedir. Müzayede yoluyla satılan bu mallardan muhtelif vergiler de alınmaktadır. Bunlar; resm-i adi, resm-i emin, resm-i kaydiyye berâ-yı hazîne ve mahkeme-i şer’iyye, pul esmânı ve makbuz pulu parası. Bu kesintiler dışında hayvanın satılincaya kadar barındığı han için de kesinti yapılmıştır. Yapılan kesintilerden “pul esmânı ve makbuz pulu” parası sabit bir miktar kesilirken diğer kesintiler hayvanın satışından elde edilen miktara göre değişiklik arz etmektedir. Bataklı’da bulunan Ozanlar köyünden getirilip yave olmak üzere hükümet yetkililerine teslim edilen ve müddet-i örfiyesi dolan 1 baş kısrağ müzayede yolu ile Kasab Mecid b. Abdullah’a 115 kuruşa satılmıştır. Bu paradan aşağıdaki kesintiler yapılarak gerisi hazineye gönderilmiştir.

Resm-i Âdi	2 kuruş 25 pâre
Resm-i Emin	5 kuruş
Resm-i kaydiye berâ-yı hazîne ve mahkeme-i şer’iyye	40 pâre
Pul esmânı	20 pâre
Makbuz pulu	10 pâredir. ⁷⁰²

Karacakenarı’nda bulunan Hacı Musa köyünden getirilip yave olmak üzere hükümet temsilcilerine teslim edilen ve müddet-i örfiyesi dolan ve müzayede yolu ile İzzetlü Hüseyin Hüsnü Bey Efendi’ye 300 kuruşa satılan “siyah donda, sağ boynuzu çıkık, 8 yaşında ve sarı donda mea buzağı 1 res karasığır inek” in satışından ise şu kesintiler yapılmıştır.

Hancı Hasan Efendi’ye	30 kuruş
Resm-i Âdi	6 kuruş 28 pâre
Resm-i Emin	13 kuruş 16 pâre
Resm-i kaydiyye berâ-yı hazîne ve mahkeme-i şer’iyye	10 pâre
Pul esmânı	20 pâre
Makbuz pulu	10 pâredir. ⁷⁰³

⁷⁰² DKS 1161, s. 69, Nu: 122.

5- Miras Kalan Malların Güvence Altına Alınması

Osmanlı devletinde kişiye miras kalan mallar, kişi yetim veya miras kalan malı teslim alamayacak kadar uzak bir mekanda ise devlet tarafından koruma altına alınmış, hatta bu mallar bir süre sonra devlet tarafından ehil kişilere belli sürelerle işletmeye verilmiştir. Böylelikle sahibi başında bulunmayan mallar da hem kişinin ekonomik çıkarlarının korunması hem de piyasanın canlanmasında kullanılmıştır.

Mirasını teslim alamayacak kadar uzak mesafede bulunan kişiler vesikalarda “gâib ani’l- belde” olarak tanımlanmıştır.

Tablo 63: Düzce’de Mirasın Başında Bulunamayan Kişilere Ait Bazı Mallar ve İşletmenleri (1314/1315) (1896/1898) ⁷⁰⁴

İkamet Yeri	Yetimin vefat eden velisi	Gâib ani’l-belde	İşletmecinin ikâmet Yeri	İşleten Kişi	İşletilen Para (krş)	İşletilen Paranın Son Hali (krş)	İşletme Süresi
Aşağıkaraköy dîvânı Kahveyanı köyü	Muharrem b. Hacı.....b. Abdullah	Yetim Satı ve li-üm erkek kardeşi gâib anil belde Mehmed Efendi	Aşağıkaraköy dîvânı Kahveyanı köyü	Hamid b. Hasan	787,5	969,5	2 yıl
Hampınaz köyü	Dokuz Ömer b. Şemhas b. Abdullah	Mütevcaffânın ammizâdesi Abdullah b. Meyram / İzmir’de bulunuyor.	Hampınaz köyü	Meas b. Nefi	684 kuruş 15 pâre	766 kuruş 15 pâre	1 yıl
Çakırlar köyü	Hüseyin Bey b. Ömer b. Abdullah	Yetimler Asiye ve Zeyneb ile İstanbul’da sakin Emsâl ve Fatma	Çakırlar köyü	Feride binti Şubaş	1355	1517	1 yıl

6- Herkesin Mahkemeye Başvurma Hakkının Olması

Osmanlı devletinde reaya dahil herkes, her zaman mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Bu çerçevede toplumda sosyal adalet ilkesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu konuda Müslim ve gayri Müslim ayırımı da yapılmamıştır. Mesela Rumlar, 1316 (1898/1899) yılına mahsûben ta’dâd memurları tarafından davalarına mektum nazarıyla bakılıp, kendilerinden 2 defa “kan resmi” alındığını iddia edince mahkemeye başvurarak kendilerinden fazla ve mükerrer alınan resmin ödenmesini (istirdâd edilmesini) istemişlerdir. Konuyla ilgili olarak bölgenin ta’dâd memurları olan Câmi-i Kebir

⁷⁰³ DKS 1161, s. 69, Nu: 121.

⁷⁰⁴ DKS 1155, s. 78, Nu: 152./ DKS 1155, s. 9, Nu: 31./ DKS 1155, s. 12-13, Nu: 46.

mahallesinden Gösterişli oğlu Said Efendi, refikleri ve mal memurları hakkında dava açılmıştır. (29 Muharrem 1318/ 29 Mayıs 1900).⁷⁰⁵

E) DÜZCE'DE AFET, KİTLİK VE HASTALIKLAR

a) Afet

Düzce'de 1268'li yıllarda bir afet yaşanmış ve Düzce (Düzceli) kazası sınırları içerisinde bulunan Bataklı, Bey, Bakraz, Darıyeri, Câlûr dîvânlarında bulunan birçok köy ahalisinin mevrûâtı “âfetzede”, bölge halkı da bîçâre (bivâye) bir duruma düşmüştür. Bu nedenle bölge halkının tarlaları boş kalmış ve halk perişan bir hale girmiştir. Bu çerçevede bölgeye semeni 60 kuruştan toplam 30.000 kuruş değerinde 500 kile buğday yardım edilmiştir. Bu para kazanın aşar bedelinden karşılanmış, “senedât-ı kaviyye ve kefâlet-i müteselsile” ile 68 yılı Mayıs ayı başından itibaren “1 sene mehil ve beşer kuruş faiz” ile bölge halkına dağıtılmıştır. (22 Muharrem 1269/ 5 Kasım 1852).⁷⁰⁶

b) Kıtık

Araştırma kapsamı vesîkalarda Düzce'de 1908 yılında bir kıtlık olayının meydana geldiği tespit edilmiştir. Kıtık nedeniyle bölge ahalisinden Kozlukadı köyü ahalisi adına köy muhtarı Raşid adlı kişi ve kıtlığın özellikle etkili olduğu beş köy ahalisi adına Sultan II. Abdülhamid Han'a yardım konusunda dilekçeler gönderilmiştir. Arzuhalde bölgede yaşayan “ahâli-yi sadıka'nın aç ve muhtâc-ı merhamet bir halde” bulunduğu ve her an ölümle burun buruna bulunduğu (telef-i nefis) ve bu çerçevede kendilerine yardım edilmesi dile getirilmiştir. (6 Safer 1326/10 Mart 1908).⁷⁰⁷

c) Hastalıklar ve Sıhhi Tedbirler

1334 (1916) yıllarına kadar tarihli salnâmeğe göre Düzce'de bazı köylerde ufak tefek tifo ve kızıl salgınları, kasâbâda kızıl hastalığı, sıtma (ısıtma) ve romatizma, kazanın muhtelif mahallerinde ise frengi hastalığı görülmektedir. Bu hastalıkların keşf ve tespiti için köylere küçük sıhhiye memurları görevlendirilmiştir.⁷⁰⁸

---

⁷⁰⁵ DKS 1161, s. 27, Nu: 65.

⁷⁰⁶ BOA, İ. MVL, 251/ 9230, Vesika 1, 2.

⁷⁰⁷ BOA, İrade Hususi (İ. Hus.),164/1326/S-007, Vesika 1, 2.

⁷⁰⁸ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 261-262-263.

Tifo ve türlerinin yayılmasına engel olmak için tifo aşısı uygulanmıştır. Kızıl hastalığına karşı halka, medeni kordon ile korunmak ve tedavi usullerini ve tıbbi korumayı (sâyâ-yı tıbbiye) anlatan bilgiler verilmiştir⁷⁰⁹.

Tablo 64: Düzce Sıhhiye Dairesi Personeli (1925)⁷¹⁰

Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Hükümet tabibi	Sami Bey
Sıhhiye memuru	Cemal Efendi
Akçâşehir sıhhiye memuru	Yaşar Hüsnü Bey

1- Sıtma Hastalığı

Plazmodium cinsine ait tek hücreli asalakların insanın karaciğer hücrelerine ve alyuvarlarına girerek üremesiyle ortaya çıkan bir hastalıktır. Avrupa’da 17. yüzyıl sonlarında sıtmaya karşı kullanılmaya başlanan kinin, Osmanlı Devleti’nde Bursalı Ali Münşi’nin 1732 yılında kaleme aldığı Risâle-i Hasiyet-i Kınakına adlı eseriyle tanınmış, 1857 yılından itibaren ise sıtma ile ilgili sorunlar, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne ve Tıbbiye tarafından daha etraflı bir şekilde incelenmiştir.⁷¹¹

Düzce’de Efteni Gölü civarında Hamâi bataklığı (merzağı) bulunmaktadır. Ancak gölün etrafı bataklık olmasına rağmen sularında ıstma (sıtma) mikrobu bulunmamaktadır. Yalnız bu gibi su birikintileri sıtmayı insandan insana aşılıyarak nakleden sivrisineklerin çok olduğu bir yerdir. Bu çerçevede bataklıkların kurutulması işi daha sonraya bırakılarak, acil tedbir olarak sıtma mikrobuna karşı sıtmalı insanların tedavisiyle beraber “etofil sivrisineklerin” yetiştiği bölgelerdeki ahaliye Sıhhiye Umumi Müdürlüğü’nce genin komperimleri dağıtılmıştır. Efteni Gölü’nün kurutulması işi de Nâfia Nezâreti Celilesi tarafından karar altına alınmış, hatta konu ile ilgili keşif evrakları (evrâk-ı keşfiyesi) bile hazırlanmıştır.(tanzîm edilmiştir.) Ancak sıtma mikrobunun yayılmasını engellemek için sadece bu yeterli olmamakta, köylerin etrafında bulunan önemsiz gibi gözüken, sayısız (müteaddid) miktardaki su birikintilerinin de kurutulması gerekmektedir⁷¹².

Sıtma mikrobuna karşı alınan tedbirlerden birisi de ahaliye sulfat gönderilmesidir. Nitekim 1282 yılına ait bir vesîkada Düzce ve mülhâkâtında bulunan Çerkes muhâcîrler ile

⁷⁰⁹ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 261-262-263.

⁷¹⁰ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 354.

⁷¹¹ Mehmet Temel, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Nehir Yayınevi, İstanbul 2008, s. 65-66.

⁷¹² Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 261-262-263.

diğer ahali arasında “sıtma illeti”nin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu çerçevede bölgeye 30 şişe kadar sulfatın (sulfata) gönderilmesi için Bolu sancağı kaymakamlığı tarafından Mekteb-i Fünûnu Tıbbiye Nezâreti’nden talepte bulunulmuştur (7 R 1282/ 30 Ağustos 1865)⁷¹³.

2- Kuduz Hastalığı

Kuduz sıcak kanlı ve et yiyen hayvanların tükürük bezlerinde bulunan ve genellikle salyadan yaraya bulaşan virüs ansefalitidir. Hasta hayvandan diğer hayvanlar ve insanlara ısırılma yolu ile bulaşmaktadır. Osmanlı devletinde kuduzla mücadeleye Louis Pasteur’un 1885 yılında geliştirmiş olduğu kuduz aşısı uygulamaları hakkında bilgi edinmek üzere 3 kişilik bir heyetin Paris’e gönderilmesi ve 1887 yılında İstanbul’da Dâü’l-kelb ve Bakteriyoloji Ameliyathânesi kurulmasıyla başlanmıştır. Muhtemel kuduz tehlikesine karşı önlem amacıyla 1910 yılında İstanbul sokaklarından 80.000 başıboş köpek toplanmış ve Ada’ya bırakılmıştır.⁷¹⁴

Araştırma kapsamı vesikalarda Düzce’de de iki aded kuduz vakasına rastlanmıştır. Nitekim muhâcîr gruplarından Said ve İsmail Hakkı adlı kişiler köpek kuduzuna (kuduz-ı kelb) yakalanmışlardır. Bunun üzerine duruma kaymakamlık müdahale etmiş ve İsmail Hakkı ve Said adlı muhâcîrler “Dârülkelb Tedavihânesi”ne gönderilmiştir. (1322/1904-1905).⁷¹⁵

3- Çiçek Hastalığı

10 bin yıllık geçmişi olan çiçek hastalığı, variola virüsü tarafından meydana getirilen her yaşta insanda görülebilen irili kabarcıklarıyla yüzde izler bırakan, şekil bozucu, ateşli bir enfeksiyon hastalığıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında da görülmeye başlanan çiçek hastalığı ile mücadele amacıyla 1872 yılında İstanbul’da aşı enspektörlüğü, 1892 yılında da Telkîh-i Cederî Ameliyathânesi kurulmuştur. 12 Ekim 1915 yılında da Telkîh-i Cederî Nîzamnâmesi yayınlanarak doğumdan itibaren 19 yaşına kadar en az 3 defa aşı olma zorunluluğu getirilmiştir.⁷¹⁶

---

⁷¹³ BOA, A. MKT. MHM., 340/57.

⁷¹⁴ Temel, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, s. 125-126.

⁷¹⁵ BOA, ZB., 345/106. / BOA, ZB., 345/71.

⁷¹⁶ Temel, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, s. 129.

1311 tarihli bir vesîkaya göre Çankırı (Kengiri) Sancağı ile Mudurnu, Gerede ve Düzce kazalarında çiçek hastalığı ortaya çıkmış ve hastalara çiçek aşısı (Telkîh-i cederi⁷¹⁷) uygulanmıştır. Aşının yapıldığına ilişkin 1310 (1892-93) tarihli iki aded yazı Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'ne gönderilmiştir. (6 Zi'l-Hicce 1311/10 Haziran 1894).⁷¹⁸

Bölgede nadiren olsa görülen çiçek hastalığının daha sonraki yıllarda da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1334 (1916) tarihli salnâmeye göre çiçek hastalığıyla mücadele etmek için Düzce'ye “memur-u mahsûsa” olarak tanımlanan, konusunda uzman özel donanımlı kişiler gönderilerek bölgede aşı ameliyatı (işlemi) teşkilatı kurulmuştur⁷¹⁹.

4- Frengi Hastalığı

Treponema pallidum adlı bir bakteriden kaynaklanan cinsel birleşme ile bulaşan ve zamanında tedavi edilmediği takdirde vücudun birçok yerinde hasarlara neden olan bir hastalıktır. Osmanlı devletinde ilk defa 1806-1812, 1828-1829 Osmanlı –Rus savaşlarından sonra işgal edilen bölgelerde görülmeye başlanan frengi hastalığı, fırıncılık yapmak amacıyla Karadeniz kıyılarından Rusya'ya gidenler tarafından yoğun olarak Kastamonu ve Sinop civarında yayılmış, buradan da Anadolu'nun diğer bölgelerine sirayet etmiştir. 1897 yılında Bolu, Sinop, Bartın ve Düzce yörelerinde kalıtımsal frengi sonucu ölümlerin yaygınlaşması üzerine “Kastamonu vilâyeti Bolu Sancağı Frengi Mücadelesi Teşkilat-ı Sıhhiyesi Nîzamnâmesi” hazırlanıp yürürlüğe konmuştur. Bu nîzamnâme ile genel bir müfettişin yönetiminde çalışacak olan teşkilat 11 hastane, 25 gezici doktor ve 25 küçük sağlık memurundan oluşacaktır. Bölge halkından olup evlenme arzusunda olan erkek ve kadınlar ellerinde sağlık belgesi bulunduracaklar, 1 yıl geçerli olan bu belgeleri yetkililere gösteremeyenlerin evlenmelerine müsaade edilmeyecektir.

Frengi tedavisi için kullanılan neosalvarsan, bizmut XE "bizmut, bizmojenol XE "bizmojenol gibi ilaçlarla bazı teknik cihazlar genellikle yurt dışından satın alınabildiğinden büyük güçlükler yaşanmıştır. Yapılan bir araştırmada 1926 yılında ülke genelinde 84662, 1930 yılında 114.730, 1935 yılında 173578 aded frengi vakası tespit edilmiştir.⁷²⁰

---

⁷¹⁷ Telkîh-i cederi çiçeğe tutulmuş kimseden alınan serumla yapılan aşı demektir. Bir de Telkîh-i bakari vardır. Bu ise çiçek hastalığına karşı inek memesi kabarcıklarından alınan serumla yapılan aşıdır. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 1285.

⁷¹⁸ BOA, DH.MKT., 249/25.

⁷¹⁹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261-262-263.

⁷²⁰ Temel, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, s. 27-28- 29-34.

Frengi hastalığı Osmanlı literatüründe “dâû'l efrenç” veya frengi hastalığı olarak isimlendirilmiştir. 1334 (1916) tarihli salnâmeye göre kazanın aşağı yukarı her mahallinde frengi hastalığı görülmektedir. Hastalığın keşf ve tespiti için köylere kadar küçük sıhhiye memurları görevlendirilmiştir.⁷²¹

Bu tür tehlikeli hastalıkların yayılmasını engellemek için her ne kadar mahalli birimler tarafından tedbirler alınmışsa da hastalığın önemine binaen askeri birimler de işe müdahil olmuşlardır. Düzce kazası bu tür konularda askeri birim olarak İzmid Kumandanlığı ile birlikte hareket etmiştir.(5 N 1316/17 Ocak 1899).⁷²² Nitekim Düzce’de görülen frengi hastalığının yayılmasını engellemek ve hastaların tedavisi için gerekli ilaçların (edviye) temini için ödenecek bedelin, mecdiye bedeli 19 kuruş hesabıyla hesap edilerek, bildirilmesi konusunda İzmid Kumandanlığı Vekâleti’ne yazı yazılmış, oradan da Seraskerlik birimiyle yazışmalar yapılarak ilaç bedelleri hakkında bilgi alınmıştır. (5 N 1316/17 Ocak 1899).⁷²³

4. 1. Düzce’de Frengi Hastanesi Açılışı

Düzce’de görülen frengi hastalığı bölgede bir frengi hastanesinin inşa edilmesine neden olmuştur. Bütün ihtiyaçları tamamlanan hastane, burada çalışan memurlar, Düzce eşrâfi ve halkın hazır bulunduğu bir meclis önünde açılmıştır. Konu ile ilgili olarak Kastamonu vilâyetinden İstanbul’a bir telgraf çekilerek bilgi verilmiştir. (22 M 1320/ 1 Mayıs 1902).⁷²⁴

4. 2. Hastanede Görev Yapan Görevliler

4. 2. 1. Doktorlar ve Düzce’de Doktor Sıkıntısı

1903 yılında Düzce illet-i efrenkiye hastanesi müdürü olarak Binbaşı Ali Hurşid Bey’in adı geçmektedir. Kastamonu Fırka-yı Askeriye Kumandanlığı’ndan gönderilen tahrîrâta göre Ali Hurşid Bey’in hastane yönetiminde bazı suistimallere karıştığı tespit edilmiştir. Nitekim suistimal olduğuna ilişkin hastanenin Seyyar Tabibi Yüzbaşı Mehmed Kemaleddin tarafından bir ihbarnâme yazıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili olarak

---

⁷²¹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 261-262-263.

⁷²² *BOA, DH.MKT., 2161/5.*

⁷²³ *BOA, DH.MKT., 2161/5.*

⁷²⁴ *BOA, DH.MKT., 493/7.*

soruşturma açılmış ve İnebolu'da bulunan Tabib kaymakamı Rıfat Bey Düzce'ye gönderilerek burada bulunan redif binbaşısı ile beraber soruşturmayı yürütmüşlerdir. (4 Cemâziye'l-Âhir 1321/ 28 Ağustos 1903).⁷²⁵

Osmanlı devletinde muhtemelen doktor sayısının azlığı ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle ancak iki kazaya bir doktor tayin edilebilmiştir. Buna bir de doktorlara verilen maaşın azlığı eklenirse bu durumlar doktorların taşra bölgelerde görev yapmak istememelerine neden olmuştur. Nitekim konu ile ilgili olarak Bolu Mutasarrıflığı tarafından Dahiliye Nezâreti'ne tavsiyeler yapılarak gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. (4 Mart 1326/17 Mart 1910).⁷²⁶ Bu çerçevede Düzce hastanesinin de genel konjoktürden etkilendiği ve zaman zaman doktor sıkıntısı yaşadığı görülmektedir. Nitekim 1910 tarihli bir vesîkada Düzce frengi hastanesi müdürlüğünün bu tarihte 2,5 aydır vekâleten idare edildiği ve nihayet belediye doktorunun da istifa etmesi nedeniyle yerine bölge eczacısının vekil tayin edildiği ancak eczacının da bu konuda yetersiz olduğu bu nedenle meydana gelecek muhtemel olumsuz olaylardan dolayı sorumluluk kabul edilemeyeceği ve büyük masraflar yapılarak açılan hastanenin kapanma tehlikesi içerisine girdiği bildirilmektedir. Bu çerçevede ve hastalar içerisinde tehlikeli hastalıklara mübtela olan kişilerin de bulunduğu dikkate alınırca bölgeye bir an önce doktor tayin edilmesinin elzem olduğu Bolu Mutasarrıf vekili Mustafa tarafından Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Bölge hastanesine müdür tayin edilememesinin muhtemel nedeni olarak doktorlara verilen maaş azlığı öne sürülmüş ve doktor maaşının artırılarak önlem alınabileceği bildirilmiştir. Yapılan yazışmalar sonucunda Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Riyâseti tarafından bölge frengi hastanesine Kostantin (Konstantin) Yuvakim Efendi tayin edilmiştir. (18 Rebîu'l- Evvel 1328/ 30 Mart 1910).⁷²⁷

4. 2. 2. Eczacı

Düzce'de bulunan hastanede doktorlar dışında bulunan bir diğer personel de eczacılardır. Düzce hastanesinin eczacısı olarak Dimitri Efendi'nin adı geçmektedir. Dimitri Efendi istifa

---

⁷²⁵ BOA, Y.. MTV., 250/27, Vesîka 1-2.

⁷²⁶ BOA, DH. MUI., Dosya No: 76/-1, Gömlek No: 64, Vesîka 3.

⁷²⁷ BOA, DH. MUI., Dosya No: 76/-1, Gömlek No: 64, Vesîka 1-4.

edince yerine 400 kuruş maaş ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun birinin tayin edilmesi için Kastamonu vilâyetine bir telgraf çekilmiştir. (19 Teşrîn-i sâni 1324/ 2 Aralık 1908).⁷²⁸

5- Hayvan Hastalıkları

Düzce'de 1308 yılında manda ve karasığır hayvanlarında “boğazı tutularak boğulup telef olmak gibi bir hastalık” meydana gelmiştir. Hastalığa çare bulunması için Tıbbiye Nezâreti'ne yazı yazılarak yardım talebinde bulunulmuştur. Yardım talebinde bulunulduğunda hastalığın 10 günden beri vuku bulduğu anlaşılmaktadır (4 R 1308/ 17 Kasım 1890)⁷²⁹.

d) Belediye Tabibliği

Osmanlı devletinde muhtelif kazalarda hastaneler kurulmuşsa da bunun dışında belediyeler içerisinde de halk sağlığı ile ilgilenen bir birim oluşturulmuştur. Bu tabibler aylık 600 kuruş maaş almaktadır. Tabiblerin maaşları belediye varidatından tahsîs edilmiştir. Tabiblerin diplomalı olmasına özen gösterilmiştir. Bölgelerin tabib ihtiyacı Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celilesi'ne bildirilmekte,⁷³⁰ doktorun tayini ise Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede Sicil Şubesi tarafından doktorun kaydı yapılmakta ve meclisin Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği bir yazı ile tayin edilen doktorun harcırahının verilmesi sağlanmaktadır. (21 Muharrem 1328/2 Şubat 1910).⁷³¹

Düzce'de 1310-1311 (1892-94) yıllarında acil olarak belediye tabibine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Nitekim Kastamonu vilâyeti dahilinde bulunan birçok kazada doktor bulunmasına rağmen nüfus yoğunluğu bulunan Çerkeş, Gerede ve Düzce kazalarında tabib bulunmadığı için Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celilesine doktor talebinde bulunulmuştur. (14 Receb 1310-1 Şubat 1893/16 Z 1311- 20 Haziran 1894).⁷³²

---

⁷²⁸ BOA, DH.MKT., 2677/14, Vesika 1, 2.

⁷²⁹ BOA, DH. MKT., 1782/57.

⁷³⁰ BOA, DH.MKT., 5/19, Vesika 1, 2, 3./ BOA, DH.MKT., 2011/87.

⁷³¹ BOA, DH. MUÎ., Dosya No: 62/-1, Gömlek No: 30, Vesika 2.

⁷³² BOA, DH.MKT., 5/19, Vesika 1, 2, 3./ BOA, DH.MKT., 2011/87./ BOA, DH.MKT., 249/28. Belgede Düzce ile beraber İnebolu, Boyabad, Taşköprü, Çerkeş ve Gerede kazalarında da çok acil bir şekilde belediye tabibine ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.

1- Belediye Tabibi Lakofet (Lagofet) Efendi

27 Haziran 1904 tarihinde Düzce belediyesi doktoru olarak Lakofet Efendi'nin adı geçmektedir. Ancak halk Lakofet Efendi'ye güvenmediği için hasta olduklarında ona müracaat etmemiş bu da bölgede bir takım tehlikeli hastalıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (13 Rebû'l-Âhir 1322/27 Haziran 1904).⁷³³

Bölge halkının doktora sıcak bakmamasının nedeni olarak doktorun sû-i hali gerekçe gösterilmiştir. Yapılan tahkikât neticesinde Lakofet Efendi hakkındaki iddiaların asılsız olduğu anlaşılmışsa da iddianın şuyûu, olayın vukûundan daha etkili olmuş ve Lakofet Efendi görevinden alınarak yerine bölgenin “sekenesinin (halkının) İslam ve (bölgenin) Çerkes ve Gürcü gibi muhtelif akvâmdan ibaret olduğu” dikkate alınarak Düzce'ye İslam orijinli bir doktorun tayininin yapılmasına karar verilmiştir. Bölgeye ilkönce Za'feranbolu (Safranbolu) Belediye Tabibi Suad Bey'in tayini uygun görülmüşse de Safranbolu'nun ehemmiyetine binaen Suad Bey'in görev yeri değiştirilmeyerek, Düzce'ye başka bir Müslüman tabibin tayin edilmesine karar verilmiştir. (16 Ramazan 1325/ 23 Ekim 1907).⁷³⁴ Lakofet Efendi'nin, hakkında yapılan şikayetlere rağmen bölgede bir takım başarılarla da imza attığı görülmektedir. Nitekim Lakofet Efendi “ushet-i tevlîde dûcâr olan” bir kadını kurtardığı için dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmiştir. (15 Muharrem 1325/ 28 Şubat 1907).⁷³⁵

1909 yılında Düzce belediye tabibi olarak Agob Efendi'nin adı geçmektedir. Agob Efendi, maaşını düzenli olarak alamaması ve 4 maaşını da üst üste, hiç alamamasından dolayı sefalet içerisine düşmüştür. Bu nedenle dilekçe vererek alamadığı 4 aylık maaşın def'aten diğer maaşlarının ise düzenli bir şekilde ödenmesini talep etmiştir. Konu ile ilgili olarak Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye'ce gerekli adımlar atılarak Agob Efendi'nin mağduriyetinin giderilmesine çalışılmıştır. (20 Ramazan 1327/5 Ekim 1909).⁷³⁶ 1910 yılında bölgeye belediye tabibi olarak yeniden Lakofet Efendi'nin tayin edildiği görülmektedir. (21 Muharrem 1328/ 2 Şubat 1910).⁷³⁷

---

⁷³³ Konu ile ilgili olarak Düzce eşrafından Mehmed ve arkadaşları İstanbul'a bir aded telgrafnâme çekmişlerdir. *BOA, DH.MKT., 865/17.*

⁷³⁴ *BOA, DH.MKT., 1163/12, Vesika 1, 2, 3, 4.*

⁷³⁵ *BOA, DH.MKT., 1149/75, Vesika 1, 2.*

⁷³⁶ *BOA, DH. MUI., Dosya No: 21-2, Gömlek No: 7, Vesika 1-3.*

⁷³⁷ *BOA, DH. MUI., Dosya No: 62/-1, Gömlek No: 30, Vesika 1-2.*

e) Şifa Kaynağı Kaplıcalar

Bölgede hastalıkların tedavisinde ilaç tedavisi yanında kaplıca tedavisinin de uygulandığı görülmektedir. Nitekim bölgede iki aded kaplıcanın bulunduğu tespit edilmiştir.

1- Efteni Kaplıcası

Düzce kazası dahilinde Düzce'ye 4 saat mesafede Efteni adlı bir göl bulunmakta olup, gölün bitişiğinde ise bir kaplıca bulunmaktadır. Kaplıca sahipsiz kaldığından binâsı çürümeye yüz tutmuştur.⁷³⁸ Kaplıcanın 1925 yılında halen harap bir durumda olduğu anlaşılmaktadır.⁷³⁹ Kaplıcanın içinde sadece bir havuz ve bir kurna bulunmaktadır. Efteni Ilıcası'nın suyunda kükürt varsa da buna miyâh-ı adiyeye karıştığından derecesi tayin edilememiş ve şifası hakkında şimdiye kadar fenni bir rapor alınmamıştır. Bununla beraber, kaplıcanın şifası halk arasında tecrübe edilmiştir.⁷⁴⁰

2- Derdin Kaplıcası

Efteni kaplıcası dışında Derdin köyü civarında, açıkta akan bir maden suyu kaplıcası bulunmaktadır. Maden suyu gayet hafif bir sıcaklıkta olup, suyunun terkinde karbonat bulunmaktadır. Ahali arasında sancı ve sızılara karşı şifalı sayıldığından suyun adı yel suyu olarak da adlandırılmıştır. Bu nedenle her sene yaz mevsiminde birçok yelli ve sancılı kişiler bu kaplıcaya gelip yıkanmakta, hatta bazıları buradan götürdükleri suyu şeker ve limon ile karıştırıp “mükemmel gazoz” yapıp içmektedir. Derdin'deki kaplıca 1332 senesine (1913/1914) kadar açıkta akmakta iken bu tarihte etrafına taştan duvar çevrilerek üzeri bir kaya ile kaplanmış ve böylelikle bir dereceye kadar düzenli hale getirilmeye çalışılmıştır.⁷⁴¹

---

⁷³⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

⁷³⁹ *Türkiye Salnamesi*, s. 690.

⁷⁴⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 267-268.

⁷⁴¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 267-268.

BEŞİNCİ BÖLÜM

A) DÜZCE'DE BULUNAN VAKIFLAR

a) Vakıflar

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve inkişafında büyük rol oynayan vakıf müessesesi başlangıçta ferdi ve sosyal gereksinimlerin karşılanması amacıyla ortaya çıkmışsa da daha sonra toplumun sosyo- kültürel yapısı, iktisadi imkanları ve vuku bulan olayların gelişim düzeyi ile bağlantılı olarak değişmiş ve gelişmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde, serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren, her biri ayrı hükmî şahsiyeti haiz, devletin yükselme ve duraklama dönemlerine paralel olarak hizmet alanları genişleyip daralan bir sektör haline gelmiştir.⁷⁴² XVIII. asırda bugünkü Türkiye sınırları içerisinde 6000 adet,⁷⁴³ XIX. yüzyılda ise bütün Osmanlı ülkesinde işler halde 35000 adet vakıf bulunduğu tahmin edilmektedir.⁷⁴⁴

b) Vakıflara Görevli Tayini

Vakıfları mütevellî adı verilen kişi yönetmektedir. İlk mütevellî, çoğu kez vakfedence atanır, çoğu kez de bu, vakfedenin kendisidir. Mütevellî olarak bir çocuk gösterilmişse veya mütevellîlik bir çocuğa geçmişse, çocuk ergen oluncaya kadar yerine bir kaymakam atanmaktadır.⁷⁴⁵ Bu durumlar kadılar tarafından teftiş edilmiştir. Her kadı, kendi mıntikasındaki vakıfları emrindeki müfettişlerce teftiş ettirebileceği gibi, bazen kendisi de teftişte bulunmuştur.⁷⁴⁶

Vakıflara görev tayini kaymakam mütevellîsinin inhası ve nezâretten yapılan arz ile yapılması gerekirken bazı görevlilerin tayininin mahalle kadısının ilamı bazen de arzuhal ile yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine 1207 yılında bir emr-i şerif çıkarılarak vakıflara

---

⁷⁴² Nazif Öztürk, "Osmanlı Su Vakıfları", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum*, 5 -8 Mayıs 2000 İstanbul, s. 93.

⁷⁴³ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1991, s. 139.

⁷⁴⁴ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Diyanet Yayınları, Ankara 1995, s. 40- 41-549.

⁷⁴⁵ Üçok vd., *Türk Hukuk Tarihi*, s. 127.

⁷⁴⁶ Ziya Kazıcı, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul 1991, s. 200.

yapılan görev tevcihlerinde kurallara özen gösterilmesi istenmiştir. 1834 yılına kadar da bu hususu yeniden düzenleyen başka bir kural bulunmamaktadır. (15 B 1250/ 17 Kasım 1834).⁷⁴⁷

c) Düzce’de Bulunan Vakıflar

1- Şemsi Ahmed Paşa Vakfı

Şemsi Ahmed Paşa Bolu’da beylerbeyilik yapmış bir kişidir. Bolu idaresi O’nun zamanında bozulma göstermiştir. Şemsi Paşa çok hızlı bir şekilde terfi etmiş ve Bolu’dan Şam Beylerbeyiliği’ne, oradan Anadolu, daha sonra da Rumeli Beylerbeyiliği’ne yükselerek Saray-ı Hümâyûn’a girmiş ve Müşâvir-i Hass-ı Pâdişâhî olmuş, hırslı bir kişidir. İmâret Câmii adı verilen bir câmi inşa ettirmiş, etrafına kargir bir medrese ve imârethâne yaptırmıştır.⁷⁴⁸ Kurmuş olduğu vakfa ait Düzce sınırları içerisinde bazı gayrimenkuller tespit edilmiştir. Bunlar Düzce Körpeşler köyü, Darıcı köyü, Bayırlar köyü, Mergüç köyü, Karapınar köyü, Kacıd (Tecid) oğlu köyü, Akınlar köyü, Mahrem köyü, Otlu oğlu köyü, Hacı Hüseyin oğlu köyü, Akça köyü, Metekler köyü ve Uzun oğlu köyünde bulunan tarla ve ev (menzil) gibi gayrimenkullerdir. (1256/ 1840-41)⁷⁴⁹

2- Şemsi Mustafa Paşa Vakfı

Şemsi Mustafa Paşa Vakfı’nın Düzce merkez, Eğerciler, Felciler, Münciler ve Metekler köylerinde 1 dükkan, 1 arsa ve 11 aded tarla türü gayrimenkulü bulunmaktadır. (5 Rebû’l-Evvel 1281/ 8 Ağustos 1864).⁷⁵⁰

Şemsi Mustafa Paşa Vakfı’na ait bu gayrimenkullerden bir aded dükkanın Metekler köyünde⁷⁵¹ bir aded arsanın ise Düzce Şerefiye Sokağı’nda (zokağı) bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakıf gayrimenkuller üzerinde zaman zaman bazı suistimallerde bulunulmuştur. Nitekim Düzceli Mehmed adındaki kişi tarafından verilen bir arzuhalde belediye tarafından vakıf arsanın ortasından usulsüzce yol açıldığı (küşâd) ve arsanın ikiye bölündüğü, arsanın geriye kalan kısmının da satıldığı dile getirilerek, araziye yapılan bu

---

⁷⁴⁷ BOA, C. EV., 254/12939, Vesika 1-3.

⁷⁴⁸ Midhat Kemal Bey, *Ayanlar Devrinde Bolu*, Hazırlayan Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi, Bolu 2008, s. 26-27.

⁷⁴⁹ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

⁷⁵⁰ BOA, EV..d., 19090, Varak 2, 3.

⁷⁵¹ BOA, EV..d., 19090, Varak 2, 3.

müdahalenin kaldırılması ve vakfın haklarının muhâfazasının (muhâfaza-i hukuk) sağlanması talep edilmiştir. (2 M 1317/ 13 Mayıs 1899).⁷⁵²

3- Çavuş Köyü Mustafa Paşa Vakfı

Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfı'nın Düzce'nin Çavuşlar, Beyciler ve Cedid köylerinde muhtelif ev ve tarla türü gayrimenkulleri, Düzce'nin Câzad mahallesinde de tütün işine hasredilmiş dükkanları bulunmaktadır. (1256/ 1840-41).⁷⁵³

4- Molla Fenari Câmi Vakfı

Molla Fenari Câmi Vakfı Gerede kazasında bulunmaktadır. Vakfın Düzce'nin Mergüç köyünde bir tarla bir de evden elde ettiği bazı gelirleri bulunmaktadır. (1256/ 1840-41)⁷⁵⁴

5- Hacı Ahmed Paşa Vakfı

Müteveffâ Hacı Ahmed Paşa'nın Üsküdar, Kayseri ve Düzce'de (Düsce) muhtelif câmi, mekteb, türbe-i şerif ve tekkelerden (tekye) oluşan vakıfları bulunmaktadır. Bu vakıflar mütevellî kaymakamı tarafından idare edilmektedir. Vakıfların mütevellî kaymakamı olarak Seyyid Ali Nuri Efendi'nin adı geçmektedir. Hacı Ahmed Paşa Vakfı'nın tevliyeti ise validesi Hacı Ayşe Hanım'dadır. (15 B 1250/ 17 Kasım 1834).⁷⁵⁵

d) Kurumsal Özelliklerine Göre Vakıflar

1- Câmilere Ait Vakıflar

1. 1. Şekerci (Şeker) Ahmed Bey Câmi-i Şerîfi ve Medresesi

Hacı Ahmed Paşa Vakfı tarafından Düzce'de Şeker (Şekerci) Ahmed Bey Câmi-i Şerîfi inşa edilmiştir.⁷⁵⁶ Câmi Düzce (nâm-ı diğer Konurâbâd kazası) kazası çarşı ve pazarı içerisinde⁷⁵⁷ 1260/1844 yılında yapılmıştır. Câmiye ait 15 dükkan, bir de hamam bulunmaktadır.⁷⁵⁸ Câminin yakınında bir de medrese bulunmaktadır.

---

⁷⁵² BOA, DH. MKT., 2202/63.

⁷⁵³ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

⁷⁵⁴ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

⁷⁵⁵ BOA, C. EV., 254/12939, Vesika 1-3.

⁷⁵⁶ Kastamonu Esas Defteri, 144, Sıra No: 1360, s. 184.

⁷⁵⁷ VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 198, s.169.

⁷⁵⁸ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

Şekerci Ahmed Bey tarafından câmiye bazı vakıflar yapılmışsa da câmi ve medresenin zamanla aylık 8,5 kuruş kira geliri ile pazar içerisinde kurulu vakfa subvansiyon yapan bir kantardan başka herhangi bir gelir kaynağı kalmamıştır. Bu nedenle gerek câmi ve medrese gerekse de buralarda görev yapan kişiler mağdur olmuşlardır.

Vakfın tekrar ihya edilebilmesi için câmiye yeni bir vakf yapılmıştır. Vakfa Hacı İbrahimzâdelerden Ahmed Ağazâde Seyyid Hasan Ağa müteveli, câmi-i şerîfte kayyum olan Molla Sâlih bin Abdullah ise câbî ve kâtib olarak tayin edilmiştir.

Vakfın şartları ise şu şekilde tespit edilmiştir:

a) Müteveli ve nâzır bölgede bulunan bir hamamı işleterek buradan elde ettikleri gelirler ile adı geçen vakıfları ayakta tutmaya çalışmışlardır. Hamam sınır olarak bir taraftan Abdullahzâdelerin mülk hân ve uburları, bir taraftan tarîk-i âm, bir taraftan Panta oğlu Hasan'ın tarlası, bir taraftan da Abdullah oğlu Molla Abdullah tarlası ve su yolu ile çevrilidir.

Hamamın yeri mukataalı vakıf,⁷⁵⁹ binâsı ise mülkiyet üzere olup, kubbesiz 4 köhne duvardan ibarettir. Eski ve harab bir durumda olmasına rağmen hamamın 503 kuruş geliri bulunmaktadır. Bu çerçevede hamamdan elde edilen gelirle yeni bir vakıf hamam inşa edilerek kiraya verilecek, kiradan elde edilen gelirle de câmi-i şerîf ve medresenin bakım ve tamîrî yapılacaktır.

- a) Gelirleri toplayan câbî ve müteveli hamam ve kantardan elde edilen gelirlerin dağılımında birlikte hareket edecek.
- b) Düzce pazarında bulunan belli bazı dükkanların sahipleri ecdadlarından tevârüs ettiği şekilde Câmi-i Şerîfin mumlarını, kandillerin yağını ve medresede ilim tahsil eden talebelerin mumlarını temin etmeye devam edecek.
- c) Câmi-i şerîfte hatib olan kişiye elde edilen gelirlerden yılda 200 kuruş verilecek.
- d) Câmide beş vakit (evkât-ı hamsede) imamlık yapan kişiye yılda 300 kuruş verilecek.
- e) Câmide beş vakit müezzinlik yapan kişiye yılda 200 kuruş verilecek.

---

⁷⁵⁹ Mukataalı vakıf ifadesi Osmanlı hukukuna has bir ifadedir. Vakıf malların uzun süreli kiraya verilme şekillerinden birisidir. Ahmet Akgündüz, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, *Türkler*, c. 10, 2002, s. 455-456. Bunlar, mukataa adı verilen yıllık bir kira bedeli karşılığında kiraya verilen boş ve hiçbir gelir sağlamayan vakıf arazileridir. Bu tür vakıf topraklar üzerine yapı kurulabilir, bunlar ağaçlandırılabilir ve böylece vakıf topraklar değerlendirilebilmektedir. Üçok vd., *Türk Hukuk Tarihi*, s. 128-129.

- f) Ramazan-ı şerifte her gün vaaz ve ilim tahsili yaptıran ulemâ ile Cuma günleri ve bayramlarda (îdlerde) faydalı nasihatlerde bulunan nâsıhlara yılda 350 kuruş verilecek.
- g) Câmi kayyımı, câbî ve kâtib olan kişiye 50 kuruş verilecek.
- h) Medresede sürekli olarak ilim tahsili yaptıran müderris efendiye yılda 400 kuruş verilecek.
- i) Medresede eğitim gören talebelere senede 50 kuruşluk mum verilip, talebeler arasında dağıtılacak.
- j) Vakıf mütevellisine yılda 100 kuruş tahsis edilecek.
- k) Müteveli olan kişi elde edilen toplam 1700 kuruşu her yıl Ramazan ayının son günleri içinde şartlarına uygun olarak isimleri belli kişilere teslim edecek.
- l) Elde edilen para kaza meclisi marifetiyle onu on bir buçuk (% 15)⁷⁶⁰ hesabı üzere istirbâh⁷⁶¹ edilecek. Bu çerçevede elde edilen bütün para câmi-i şerîf, medrese-i latife, mahkeme-i münife ve hamam-ı zarîfin tamîrine, câmi-i şerîfin içinde ve dışında bulunan kandillerin yağları, mumlar, mefrûşat, mendiller vs. zaruri ihtiyaçlara harcanacak. (8 Rebiü'l-ahir 1263/ 26 Mart 1847).⁷⁶²

1869 yılında câmiye hatip olarak Yakub adlı kişi atanmıştır. Ancak Yakub'un küçük olması nedeniyle yerine niyâbeten Mehmed Şerif Efendi hatip olarak tayin edilmiştir. (13 L 1285/ 27 Ocak 1869). Yakub Bey'in vefatıyla yerine oğlu Ali'ye tevcih yapılmışsa da

---

⁷⁶⁰ Vakıf paraların istirbaha verilme oranları değişebilmektedir. Yapılan bir araştırmada 19. yüzyılda Gümüşhane'de 26 vakıftan 24'ünün onu on bir buçuk (% 15) hesabı üzere, 1'inin ise % 9'la işletmeye verildiği tespit edilmiştir. Diğerinin muamele oranı ise belirtilmemiştir. İsmail Kıvrım, "Osmanlı Döneminde Gümüşhane ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", *History Studies*, V. 2/3, 2010, s. 242. / Aynı yazarın bir diğer araştırmasında 19. yüzyılda Bozkır kazasında 25 vakıftan 16'sının % 15, 2 tanesinin % 12, birer adedinin ise % 10 ve % 20 ile işletmeye verildiği, dört vakfin sahiplerinin ise oran belirlemeyip "bu mevzudaki nizam üzere" diyerek işletmeye verdikleri, 1 vakıfta ise oran belirtilmediği tespit edilmiştir. İsmail Kıvrım, "XIX. Yüzyıl Sonları İle XX. Yüzyıl Başlarında Bozkır Vakıfları", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, 12 Kasım 2006, Konya 2007, s. 133-136.

⁷⁶¹ M. Akif Aydın'a göre, istirbâh, paranın işletilmesidir. Ancak bu işletim, mudarebe şirketi kurarak olacağı gibi, paranın faiz getirecek bir şekilde de kullanılması ile de olabilir. M. Akif Aydın, "Eyüp Şer'iyeye Sicillerinden 184, 185, 188 No'lu Defterlerin Hukuki Tahlili", *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, Ed., Tülay Artan, İstanbul 1998, s. 65-72.

⁷⁶² *VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 198, s.169.*

Ali'nin de yaşının küçük olması nedeniyle yerine niyâbeten Hafız Ahmed Efendi bin Ahmed hatip olarak tayin edilmiştir. (2 Zi'l-Hicce 1326/ 26 Aralık 1908).⁷⁶³

Vakfa 1881 yılında bazı gayrimenkuller daha bağışlanmıştır. Nitekim kaza çarşısında yeniden inşa edilen 3 taraftan yol, doğu tarafında ise Darıyerli Hacı Ahmed ve Çerkes Hacı Halil Ağa dükkânlarıyla sınırlı 2 aded (bab) birisi arkası ahırlı, diğeri ahırsız manifaturacı dükkânları ve çarşıda aylık 25 kuruş mukataalı vakıf arsa üzerine bölge ahalisi tarafından devlet namına inşa edilen bir telgraphâne arsası ve telgraphânenin güney tarafında 6 zira genişliğinde olan tahminen 25 zira boyundaki vakıf arsa eski sahiplerinden alınarak vakfa ilave edilmiştir.

Bu arada vakfa 35 yıl civarında mütevellilik ve câbîlik yapan kişiler vefat etmiş ve yerlerine yeni atamalar yapılmıştır. Nitekim müteveli Hacı Hasan Ağa bin Ahmed Ağa'nın vefatı üzerine yaş olarak en büyük ve olgun (ekber ve erşed) evlâdından Ahmed Bey bin Hacı Hasan Ağa müteveli, vakfın câbî ve kâtibi olan Molla Sâlih'in vefatı üzerine de yerine vakfa cibâyet konusunda hizmetleri bulunan Küçük Alizâde Mehmed Ağa ibni Ahmed Ağa ise kâtib, câbi ve nâzır olarak tayin edilmiştir.

Vakfa bölgenin saygın kişileri şehâdet etmiş ve vakfın mahkeme siciline kaydı yapılmıştır. Şehâdet eden kişiler; Goncazâde Hacı Mustafa Efendi, Alemdarzâde Osman Efendi, Kocabaşzâde Mehmed Ağa, vakıf câbîsi Küçük Alizâde Mehmed Ağa, Belediye Reisi Ömer Ağa, Hacı İbrahimzâde Hacı Rıza Bey, Eşrâfdan Hacı Abdurrahman Ağa, Mahkeme kâtibi Ali Efendi, Velizâde Hacı Mustafa Ağa, Bidâyet Mahkemesi kâtibi Hasan Efendi, Velizâde Hasan Ağa, Çerâkisten Hacı Mustafa Efendi ve Hacı Halil Ağa. (11 Şevvâl 1298/ 6 Eylül 1881).⁷⁶⁴

1. 2. Cedidiye Câmî-i Şerîfi ve Medresesi

Merkezde, Düzce çarşısı içerisinde⁷⁶⁵ bulunan Cedidiye Câmî-i Şerîfi, Cedidiye mahallesi ahalisinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Çerkes Hacı İshak Bey⁷⁶⁶ (Hacı İshak Lütfi Bey)⁷⁶⁷, eşrâftan Alemdarzâde Osman Efendi, Câmî-i kebir mahallesi ahalisinden ve eşrâftan Kuyumcu Hacı Ali Efendi, Şerefiye mahallesi ahalisinden ve eşrâftan Hacı Halil

⁷⁶³ *Kastamonu Esas Defteri*, 144, Sıra No: 1360, s. 184.

⁷⁶⁴ *VGMA, Vakfiye Defteri*, 608/1, Sıra no: 199, s.170.

⁷⁶⁵ *DKS 1145*, s. 34, Nu: 129.

⁷⁶⁶ *VGMA, Vakfiye Defteri*, 590, Sıra no: 57, s.67.

⁷⁶⁷ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 265.

Ağa ve İbrahim Efendi ve Ayıntablızâde Mehmed Efendi adlı kişiler tarafından⁷⁶⁸ 1301 tarihinde inşa edilmiştir. câmîye ait 8 dükkan, 1 hâne vakıf yapı bulunmaktadır.⁷⁶⁹ Adı geçen vâkıflar, câmînin ayakta kalabilmesi için Düzce çarşısında dört tarafı (etrâf-ı erbaası) yol ve sokak ile sınırlı toplam 12.000 kuruş değerindeki 8 aded (bab) dükkanlarını da vakfetmişlerdir.

Vakfa şart olarak şunlar ileri sürülmüştür:

Vakfa Şerefiye mahallesi sakinlerinden Murad Rıza Efendi ibni Ali adlı kişi mütevellî tayin edilmiştir. Dükkanlardan elde edilen kira gelirlerinin;

- a) 100 kuruşu câmîde 5 vakit imamlık yapan kişiye verilecek.
- b) 200 kuruşu câmînin hatibine verilecek.
- c) 300 kuruşu câmînin müezzinine verilecek.
- d) 300 kuruşu câmînin içinde ve dışında bulunan kandillere, câmînin ferâşet ve temizlik işlerine bakan kayyıma verilecek.
- e) 300 kuruşu câmînin avlusunda bulunan medresede müderrislik yapan kişiye verilecek.
- f) Yıllık 100 kuruş vakfın hesaplarını tutan mütevellîye verilecek.
- g) Câmî-i şerîfin muhasebeleri her yıl mart ayından itibaren Düzce’de hakimü’ş-şer olan kişi ve halefleri tarafından kontrol edilecek (22 Cemâziye’l-Âhir 1311/ 31 Aralık 1893).⁷⁷⁰

Câmîye imam olarak 1307 yılında Şeyh Hacı Hasan Efendi bin Ali atanmıştır. Şeyh Hacı Hasan Efendi’nin bu göreve “müceddeden” (yeniden) atandığının belirtilmesi câmîde ilk imamlık yapan kişinin veya kişilerden birinin Şeyh Hacı Hasan Efendi olduğunu akla getirmektedir. Şeyh Hacı Hasan Efendi’nin bu göreve yeniden atanmasını bölge halkı talep etmiştir. Şeyh Hacı Hasan Efendi, 1245 (1829/1830) doğumlu olup, Düzce’ye bağlı Hacı Hasan Efendi köyünde 1/1 nolu hânede ikâmet etmektedir. Şeyh Hacı Hasan Efendi imâmet görevini câmînin vakfı gereği 100 kuruş tahsisâtla yerine getirmiştir. Şeyh Hacı Hasan Efendi’nin adının ikâmet ettiği köyle aynı şekilde isimlendirilmesi, Şeyh’in ikâmet ettiği köyün önde gelenlerinden birisi olduğunu düşündürmektedir. (26 Receb 1307/ 18 Mart 1890).⁷⁷¹

---

⁷⁶⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 590, Sıra no: 57, s.67.

⁷⁶⁹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 265.

⁷⁷⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 590, Sıra no: 57, s.67.

⁷⁷¹ DKS 1145, s. 34, Nu: 129.

1. 3. Burhaniye Câmî-i Şerîfi (Yeni Câmî), Medresesi ve Para Vakfı

Câmî Cedidiye mahallesinde sakin Manifaturacı esnafından⁷⁷² Hacı Musa Efendi tarafından⁷⁷³ 1315 (1897/1898) yılında inşa edilmiştir. Câmîye ait 2 vakıf dükkan bulunmaktadır.⁷⁷⁴ Hacı Musa Efendi câminin yanına 10 bablık bir de medrese inşa etmiştir. Medrese câminin güney tarafında doğudan batıya memur (?) ve câmîye bitişik olarak inşa edilmiştir.⁷⁷⁵

Hacı Musa Efendi bin Hacı Henas? Bey'in vakfa muhtelif zamanlarda vakıflar yaptığı tespit edilmiştir.

Hacı Musa Efendi câmîye 1899 yılında 400 kuruş para vakfetmiştir. Yaptığı vakıf için öne sürdüğü şartlar şunlardır:

- a) Vakfın mütevellisi, vâkıf hayatta olduğu müddetçe kendisi, kendisinden sonra çocuklarının aslah olanlarına, çocuklarının soyu kesilirse akrabalarının aslah olanlarına, akrabalarının soyu da kesilirse Maârîf Meclisi'nin belirlediği bir kişiye tevârüs edecek. Bu arada vâkıf, vakfa Mehmet Rasih Efendi ibni Musa Efendi bin Halil Efendi'yi de müteveli tayin etmiştir.
- b) 400 kuruş onu onbirbucuk hesabı ile istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar câmide görevli hatibe tahsîs edilecek.
- d) Vakfın tebdîl, tağyîr, tevfir ve teksîri vâkıfa ait olacak.

Vakfa Bidâyet mahkemesi azası Hacı Rıza Efendi, Eytâm müdürü İsmail Efendi, Burhaniye mahallesinden Bedik Bey, Mübaşir Tevfik Efendi ve Muhzır Mehmed Ağa da şehâdet etmişlerdir. (27 Cemaziyel-evvel 1317/ 3 Ekim 1899).⁷⁷⁶

Câmîye (Yeni Câmî-i Şerîfe) Şerefiye mahallesinden eşrâftan Goncazâde Hacı Mustafa Efendi ibni Hasan Efendi tarafından da bir dükkan vakfedilmiştir. Dükkan, 1 bab saraç dükkanı olup, Düzcce merkezde Büyük Cadde (Cadde-i Kebire) üzerinde bulunan “doğudan Goncazâde Hasan Efendi dükkanı, batıdan Burhaniye Câmî-i şerîf-i dükkanı, güneyden büyük cadde ve kuzeyden Goncazâde Hasan Efendi'ye ait anbar” ile sınırlı alanda bulunmakta olup, zirâ-i'

⁷⁷² VGMA, Vakfiye Defteri, 594, Sıra no: 135, s. 192.

⁷⁷³ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79.

⁷⁷⁴ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

⁷⁷⁵ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79.

⁷⁷⁶ VGMA, Vakfiye Defteri, 594, Sıra no: 135, s. 192.

mi'mari⁷⁷⁷ ölçüsü ile 102 arşın, derinliği ise 5 arşın 14 parmak olmak üzere toplam 21 zira'dan ibarettir. Yıllık 108 kuruş gelir getirmektedir.

Vakfa şart olarak şunlar öne sürülmüştür:

- a) Vakfa Cedidiye mahallesinden eşrâftan Hacı Musa Efendi bin..... adlı kimse mütevellî tayin edilecek.
- b) Dükkanın yıllık geliri olan 108 kuruş⁷⁷⁸ câminin hizmetine hasredilecek. Elde edilecek gelir fazlası ise câminin kandil vs. levâzımâtına tahsîs edilecek.
- c) Dükkanın geliri Mütevellî Hacı Musa Efendi vefat ederse yerine tayin edilecek mütevellîler tarafından eldene ele (yeden bi yedin) haleflerine devr ve teslim edilecek.
- d) Vakfin tebdîl, tağyîr, tevfir ve teksîri mütevellî olan kişilerin uhdesinde olacak. (21 Zi'l-Hicce 1321/ 9 Mart 1904).⁷⁷⁹

Vakfin ilk kurucusu olan Hacı Musa Efendi 1909 yılında câmi ve medreseye yeni bir vakıf daha yapmıştır. Hacı Musa Efendi vakfa daha önce para vakfetmiş olmasına rağmen bu defa bazı gayrimenkullerini bağışlamıştır.

Vakfedilen gayrimenkuller şunlardır:

- a) Şerefiye mahallesinde şose kenarında “doğudan Hacı Mustafa Efendi dükkânı, batıdan Hacı Mustafa Efendi'nin hafidi Ahmed Cemil Efendi ibni Mustafa dükkânı, kuzeyden Hacı Mustafa Efendi'ye ait anbar arsası, güneyden de şose ile çevrili” olan tahmini olarak 12000 kuruş değerindeki 1 bab dükkan.
- b) Şerefiye mahallesinde “doğudan Ahmed Cemil Efendi dükkânı batıdan Kahveci oğlu Ömer Ağa dükkânı kuzeyden hânelerine ait arsa, güneyden şose” ile çevrili 2000 kuruş kıymetinde bir bab dükkan.
- c) Düzce çarşısında ½ hissesine sahip olduğu dükkan. Bu dükkan doğudan tarik-i has ve Hacı Ömer Efendi'nin boş arsası kuzeyden şose güneyden

---

⁷⁷⁷ Zir'a-ı mi'mari kalfa ve dülgerlerin kullandıkları 24 parmaktan ibaret bir uzunluk ölçüsü. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 1430.

⁷⁷⁸ Belgede gelir olarak 108 kuruş gösterilmesine rağmen gelirin ileriki dönemlerde artacağı hesaba katılarak 108 kuruşun üzerinde olan miktarın caminin kandil vs. ihtiyaçlarına hasredilmesi şart koşulmuştur.

⁷⁷⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 2157, Sıra no: 100, s. 134.

nerdübanın (merdiven) ½'si ve Küçük Mehmed Bey dükkanları" ile çevrili olup tahtânî ve 1000 kuruş kıymetindedir.

d) Nerdübandan ½ hisse.

Hacı Musa Efendi yaptığı vakıf için de şu şartları öne sürmüştür.

a) Vakfa Cedidiye mahallesinden Müftizâde Mehmed Rasih Efendi ibni Musa Efendi müteveli tayin edilecek.

b) 2 dükkanın yıllık gelirleri 4 hisseye taksim edilerek ¼'ü Burhaniye câmisinde hatib olan Şeyh Hacı Mehmed Raif Efendi'ye, O'nun vefatından sonra ise müteselsilen onun halefi olan kişilere tahsîs edilecek. Geri kalan ¾ hisse ise câminin hatipliği yanında imamlığını da yapan Şeyh Hacı Mehmed Raif Efendi'ye ve onun haleflerine verilecek. Vâkıfın, imam ve hatib aynı kişi olmasına rağmen vakfiyede her biri için ayrı hisseler belirlenmesinin nedeni Şeyh Hacı Mehmed Raif Efendi'nin vefatından sonra bu görevleri farklı kişilerin yapma ihtimali olmasındandır.

c) ½ hissesi vâkıfa ait olan dükkan ve müstemilâtından elde edilen yıllık gelirin 5/8 hissesi câmi ve medreseden hangisi önce tamire muhtaç olursa veya hangisinin tamirâtı öncelikli ise ona sarf edilecek.

d) Şeyh Hacı Mehmed Efendi vefat ederse görevleri evladlarının en bilgili, sâlih ve olgun olanlarına tevârüs edecek. Soyu kesilecek olursa mahalle imamı, ihtiyar heyeti ve maârîf heyetinden kurulu bir heyetin belirleyeceği bir kişiye tevdi edilecek. (2 Şaban 1327/ 19 Ağustos 1909).⁷⁸⁰

Câmiye 1333 yılında Burhaniye mahallesinde sakin Mehmed Akif Efendi ibni Şeyh Mehmed Raif Efendi tarafından kaza şer'iyeye mahkemesinde 540 kuruş daha vakfedilmiştir. Mehmed Akif Efendi vakıf için şunları şart koştur.

a) Burhaniye mahallesinden Zekeriyya Efendi ibni Nasiye müteveli tayin edilecek.

b) Vakfedilen para Düzce şer'î mahkemesi ve Eytâm İdaresi vasıtasıyla istirbâh edilecek.

c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar câminin imamına tahsîs edilecek.

d) Vakfın mütevellliğini Zekeriyya Efendi hayatta olduğu müddetçe kendisi, vefatından sonra ise mahalle ihtiyar heyetinin belirlediği mahalle ahalisinden güvenilir bir kişi yapacak.

---

⁷⁸⁰ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79.

- e) Câmi inkıraza uğrarsa vakıf para ve vakıftan elde edilen kar müslümanlara ait sıbyân mekteplerinde görev yapan muallimlere tahsîs edilecek (18 Safer 1333/5 Ocak 1915).⁷⁸¹

1. 4. Davudiye (Hacı Davud Ağa) Câmi-i Şerîfi ve Medresesi

Câmi, Cedidiye mahallesinde sakin Ramazan oğlu ailesinden Hacı Davud Ağa ibni Ramazan tarafından⁷⁸² 1312 (1894/1895) yılında⁷⁸³ Cedidiye mahallesinde Hacı Davud Ağa'ya ait “bir tarafı İsmail Efendi'nin menzilhâne ve bahçesi, üç tarafı ise tarîk-i âm” ile sınırlı 1 kıt'a mülk arsa içerisinde inşa edilmiştir.⁷⁸⁴ Câmî hükümet konağı civarında saat kulesi önünde, burada bulunan mermerden yapılmış çeşmede yazılı vasiyet çerçevesinde inşa edilmiştir.⁷⁸⁵ Câmînin vakıfları 1 dükkan ve 1 hânedan ibarettir.⁷⁸⁶

Hacı Davud Ağa câmî yanına 10 bab medrese ve 1 bab dersihâne daha inşa etmiştir. Câmî-i şerîfi beş vakit namazın edâsı (edâ-i salât-ı mefrûza), medreseyi de ilim talebesi yetiştirilmesi amacıyla yaptırmıştır.

Hacı Davud Ağa kaza hükümet konağında bidâyete mahsus odada inşa ettiği câmî ve medrese için Düzce çarşısında bulunan “doğudan Salim Efendi bahçesi, batıdan hânesi, kuzeyden diğer hâne ve arsası, güneyden tarîk-i âm” ile sınırlı fevkânî ve tahtânî dört odalı bir bab hânesinden her birini müştemilâtları ile beraber vakfetmiş ve yapmış olduğu vakfa şunları şart koşmuştur:

- a) Vakfa Cedidiye mahallesinde sakin Müftüzâde Mehmed Rasih Efendi ibni Musa Efendi müteveli tayin edilecek.
- b) Kargir dükkan, oda ve mahzenden elde edilen yıllık kira bedeli olan 1000 kuruşun her yıl 600 kuruşu Câmî-i şerîfin imamlık hizmetine, 150 kuruşu medresenin müderrisliğine, 120 kuruşu mum ve revgân-ı zeyt masrafına, 130 kuruşu câmî ve müştemilâtı yanında vakıf dükkanının tamir masraflarına tahsîs edilecek.

---

⁷⁸¹ VGMA, Vakfiye Defteri, 607, Sıra no: 259, s. 168.

⁷⁸² VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁷⁸³ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

⁷⁸⁴ VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁷⁸⁵ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 363.

⁷⁸⁶ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

- c) Dükkanndan elde edilen yıllık gelir 1000 kuruştan fazla gerçekleşmesi durumunda fazla olan gelir mütevelliyeye tahsis edilecek.
- d) Hânesinin yıllık kirasından elde edilen paranın 240 kuruşu câminin hatiplik hizmetine, fazlası ise meydana gelmesi muhtemel tamir masraflarına tahsis edilecek.
- e) Câmide imam olan kişi her yıl Ramazan ayında 1 defa Kur'ân'ı baştan sona bir defa okuyup (hatm-i şerif) buradan hasıl olan sevabı Hacı Davud Ağa ve eşi Münevver Hanım ibneti Ahmed'in ve bunların ana ve babalarının (ebâ u ecdâd, ümmühât ve ceddât) ruhlarına bağışlayacak.
- f) Câminin hatiplik hizmeti ve medresedeki müderrislik görevi Hacı Davud Ağa hayatta olduğu müddetçe kendi uhdesinde, vefat ederse erkek çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına, erkek çocuklarının soyu kesilirse kız çocuklarının⁷⁸⁷ râşide ve sâliha olanlarına, kız çocuklarının soyu kesilirse de Cedidiye mahallesindeki güvenilir kişilerin belirleyeceği bir kişiye tevârüs edecek.

Vakfa bölgenin saygın kişileri de şehâdet etmişlerdir. Bunlar; Bidâyet Mahkemesi Başkâtibi Kâmil Efendi ibni Hacı İsmail Efendi, Cedidiye mahallesinden Ali Haydar Efendi ibni Bekir Efendi ve Muhzır Mehmed Ağa'dır. (11 Muharrem 1325/24 Şubat 1907).⁷⁸⁸

Câmiye ileri vadeli bazı vakıflar yapıldığı da görülmektedir. Nitekim Sığırlık köyünden Bakkaloğlu Mehmed bin Hasan bin Mehmed, Sığırlık Karaburun mahallesinde bulunan câmiye 1000 kuruşluk bir vakıf yapmış ancak câminin inkıraza uğraması durumunda vakıf para ve bu paranın işletilmesinden elde edilen karın Hacı Davud Ağa câmisinin hatiplik hizmetine tahsis edilmesini şart koşmuştur. (5 Şa'ban 1331/ 10 Temmuz 1913).⁷⁸⁹

1. 5. Câmi-i Kebir (Büyük Câmi) ve Vakfı

Câmi Cedidiye mahallesinde bulunmaktadır.⁷⁹⁰ Câmiye Şerefiye mahallesinden Mustafa Çavuşzâde Hacı Abdullah Efendi ibni Mustafa Çavuş kaza şer'iyye

---

⁷⁸⁷ Hacı Davud Ağa'nın en az bir kız çocuğu bulunduğu anlaşılmaktadır. Damadı ise Yusuf Ziyaeddin Efendi ibni Hasan Ağa adlı ulemâdan bir kişidir.

⁷⁸⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁷⁸⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 605, Sıra no: 122, s. 88.

⁷⁹⁰ DKS 1147, s. 9.

mahkemesinde⁷⁹¹ kendisine ait dükkanı vakfetmiştir. Dükkanın zemini Mustafa Paşa vakfından olup cânib-i yemini Çerkes Hacı İsmail Ağa cânib-i yesârı ise Alemdar oğlu Abdullah cephesi yol ile sınırlıdır.

- a) Vakfa Câmi-i Kebir mahallesi sakinlerinden Hacı İbrahim Beyzâde Hafız İbrahim Efendi ibni Müteveffâ Mehmed bey müteveli tayin edilecek.
- b) Müteveli vefat ederse bu göreve çocuklarının en büyük ve olgunu (ekber ve erşedi) getirilecek.
- c) Dükkan belirlenen bir kira bedeli ile bir başkasına kiralanıp elde edilen gelir Câmi-i Kebir'in aydınlatılmasına tahsîs edilecek.
- d) Elde edilen gelirin bir kısmı ile dükkanda ihtiyaç duyulan yerler tamir edilecek.
- e) Vakfin tebdîl ve tağyîri mütevellinin uhdesinde olacak.

Vakfa bölgenin saygın kişilerinden Hakim muavîni Yusuf Ziya Efendi ile Eytâm Müdürü Hulusi Efendi ibni Hacı Abdullah Efendi de şehâdet etmişlerdir. (8 Rebû'1- Evvel 1342/ 19 Ekim 1923).⁷⁹²

Câmi-i Kebir'e meşrûta olan bir de vakıf hamam bulunmaktadır. Hamam yıpranmış olduğu için şer'î mahkeme tarafından, şer'iyye mahkemesi kâtibi Emrullah Efendi görevlendirilerek bir keşif yapılmıştır. Keşfe evkâf vekili tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi, evkâf komisyonu azasından Çerkes İbrahim Efendi, Tüccar Mustafa Efendi, Hacı Rıza Beyzâde Mehmed bey ve Belediye azasından Küçük Ali oğlu Mehmed Ağa, Ayıntablızâde Mehmed Efendi ve Mimar Zaferanbolulu Mihail veled İstefan, Bederus veled Save de katılmıştır.

Yapılan keşif neticesinde Emrullah Efendi tarafından, vakfin mütevellisi Kassabzâde Mehmed Efendi b. Abdullah'a hamam üzerinde tamir ve tecdîd izni verilmiştir. Bu çerçevede hamamın taban ve ayakları, iç ve dış sıva ve kabalari ile kiremidleri vs. tamir ve tecdîd edilmiştir. (28 Muharrem 1309/ 3 Eylül 1891)⁷⁹³

---

⁷⁹¹ Bu sırada Düzce kadısı Mehmed Arif adlı bir kişidir.

⁷⁹² VGMA, *Vakfiye Defteri*, 618/1, Sıra no: 23, s. 37.

⁷⁹³ DKS 1147, s. 9.

Tablo 65: Câmi-i Kebire Ait Hamam’da Yapılan Tamir ve Tecdid Masrafları (1891)⁷⁹⁴

Tamir ve tecdîdde Kullanılan Malzemeler	Kuruş	Pâre
Kireç, kum, demir, tuğla vs.	2947	35
Taşçı ustalarına yevmiye	3442	20
Amele yevmiyesi	1212	20
Dülger yevmiyesi	400	
Kazgan üstadiyesi	147	
Toplam	8148	75

Câmi-i Kebir vakfına ait bir yapı da Câmi-i Kebir civarında “Eski Mahkeme” olarak tanınan bir yerde bulunmaktadır. Bu yapı uzun süreden beri harabe bir durumda olup çökecek duruma gelmiştir. Bu nedenle vakfın mütevellisi İmamzâde Mehmed Efendi tarafından Düzce kaymakamlığına bir dilekçe verilerek vakfa ait bu binanın yıkılıp (hedm) yerine masrafları vakfın gelirlerinden karşılanarak yeni bir bina yapılması ve bu çerçevede konu ile ilgili olarak “keşf-i evvel”in icra edilmesi dile getirilmiştir.⁷⁹⁵

Resim 29 : Düzce Büyük Câmî’de İnşaat Çalışmaları (1910)⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ DKS 1147, s. 9.

⁷⁹⁵ DKS 1147, s.7.

⁷⁹⁶ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 33.

1. 6. Şerefiye Mahallesi Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Câmiye Şerefiye mahallesinde ikâmet eden ve berberlik yapan Hacı Ali Molla bin Ahmed Efendi tarafından 500 kuruşluk bir vakıf yapılmıştır. Hacı Ali Molla yapmış olduğu vakfın bazı kurallar dahilinde işlemlerini şart koşmuştur. Bunlar;

a) Vakfa Câmi-i kebir mahallesinden Ziver Efendi bin Ahmed müteveli olacak.

b) 500 kuruş onu onbirbuçuk hesabı üzere, müteveli eli ile istirbâh edilecek.

c) Paranın işletilmesinden elde edilen nema ile câmiye her yıl mum ve revgân-ı zeyt satın alınarak, mübarek gecelerde (leyâl-i mübareke) bu mumların mûtâda uygun olarak yakılması sağlanacak.

d) Vakfedilen paradan kalemiyye vs. adıyla herhangi bir kesinti yapılmayacak. (Gurre-i R.Âhir 1308/14 Kasım 1890).⁷⁹⁷

1. 7. Efteni Hacı Yakub Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Köy göçmenlerden tarafından kurulmuş bir köydür. Bölgeye ibadethâne olarak ilk anda bir mescid kurulmuştur. Köye yerleşen göçmen sayısı arttıkça köy mescidinin özellikle Cuma ve bayram namazlarını eda etmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Hacı Yakub köyü ahalisi ilgili mercilere başvurarak köylerinde bulunan mescidin yetersizliğini, köyleri civarında Cuma ve bayram namazlarını eda edecek başka bir câmi bulunmaması nedeniyle köy ahalisinin büyük sıkıntılar yaşadığını bu sıkıntıların kış aylarında daha da arttığını dile getirmişlerdir.

Bunun yanında köy ahalisi Bekir Efendi bin Hacı Osman Efendi adlı kişinin köy mescidine hatip olarak atanmasını istemişlerdir. İlgili merciler köy halkının câmi talebini karşılayamamışsa da hatip talebini yerine getirmiştir. Bu amaçla Bekir Efendi ile ilgili bir sicil araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırmada Bekir Efendi'nin, 1262 (1845/1846) doğumlu olduğu, Hacı Yakub köyü 31 nolu hânenin 1 numarasında ikâmet ettiği, kur'ây-ı bakâya ve firârîsi olmadığı tespit edilmiştir. Bekir Efendi kaza hükümet konağında idare meclisine ait odada evkâf müdürü vekili tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi ve Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Mehmed Efendi'nin hazır bulunduğu bir komisyon tarafından yeterlilik sınavına da tabi tutulmuş ve kendisine hatiplik tevcihi verilmesine karar verilmiştir. (25 R.Âhir 1308/ 8 Aralık 1890).⁷⁹⁸

---

⁷⁹⁷ DKS 1145, s. 85, Nu: 335.

⁷⁹⁸ DKS 1145, s. 78, Nu: 304.

Camiye ileriki yıllarda para vakfı yapılmıştır. Nitekim Düzce'nin Efteni Hacı Yakub köyünde ikâmet eden Zaver Bey oğlu ailesinden Mehmed Çavuş bin Zaver kaza mahkemesine⁷⁹⁹ giderek Eytâm Sandığı'na 5 Eylül 1328 (18 Eylül 1912) yılında 1000 kuruş teslim ederek bu parayı belirli şartlar dahilinde vakfettiğini ifade etmiştir. Buna göre;

- a) Vakfa Düzce Uzun Mustafa köyünden İslam oğlu Hafız Hasan Efendi ibni İslam müteveli olacak.
- b) 1000 kuruş Düzce eytâm idaresi tarafından istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar Efteni Hacı Yakub köyü câmisinin hatiplik hizmetine hasredilecek.
- d) Müteveli hayatta olduğu müddetçe vakfın tevliyetini kendisi şayet vefat ederse köy ihtiyar heyeti ve köyün güvenilir kişilerinin onaylayacağı bir kişi müteveli tayin edilecek.

Vakfa Amuca Hasan Bey köyünden Süleyman bin Mehmed Ali, Uzun Mustafa köyünden ise Yusuf bin İslam da şehâdet etmişlerdir. (27 Şevvâl 1333/ 7 Eylül 1915).⁸⁰⁰

1. 8. Sığırlık Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Düzce Sığırlık köyünde sakin İbil? oğlu Ali bin Abdullah ve Kabul oğlu Ali Çavuş bin Mustafa adlı kişiler Düzce kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi odasına gelerek her biri 500'er kuruş toplam 1000 kuruş vakfetmişlerdir.

Vakfa ise şu şartlar öne sürülmüştür:

- a) Vakfa Sığırlık köyünden Kulaç oğlu Hüseyin Efendi ibni Ali müteveli olacak.
- b) 1000 kuruş müteveli eliyle onu onbirbuçuk kuruş üzerinden istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen 150 kuruş kar Sığırlık köyü câmisinin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.
- d) Müteveli Hüseyin Efendi vefat ederse yerine müteveli olarak soyundan gelen kişilerin en sâlih ve en layık olanı tayin edilecek. Şayet soyunda herhangi bir nedenle bir kesilme olursa Belsuyu, Bıçkı ve Giresunlu köyleri ile bu köylerin ortasında bulunan Sığırlık köyü ahalisinin onayladığı kişi ve sülalesinin sâlih ve en layık kişilerine tevcih yapılacak. (4 Şaban 1322/ 14 Ekim 1904).⁸⁰¹

⁷⁹⁹ Dönemin Düzce Naibi Yusuf Ziya adlı bir kişidir.

⁸⁰⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 608/1, Sıra no: 250, s. 232.

⁸⁰¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 599, Sıra no: 106, s. 143.

1. 9. Sığırlık-Karaburun Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Sığırlık köyünden Bakkaloğlu Mehmed bin Hasan bin Mehmed kaza hükümet konağı Bidâyet mahkemesi odasına gelerek 1000 kuruş vakfetmiş ve vakıf şartları olarak şunları öne sürmüştür.

- a) Vakfa aynı köyden Bakkaloğlu Hacı Mustafa Efendi bin Mehmed bin Hüseyin Efendi müteveli tayin edilecek.
- b) Vakfın tevliyeti Hacı Mustafa Efendi hayatta olduğu müddetçe kendisinde, vefat ederse erkek çocukları ve onların çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına tevârüs edecek. Şayet Mustafa Efendi'nin soyu inkıraza uğrarsa Karaburun mahallesinde muhtar ve imam olan ve mahalledeki muteber kişilerin onayını alacak kişilerin müteveli olması sağlanacak.
- c) Vakfedilen para kaza şer'î mahkemesi ve eytâm idaresi vasıtasıyla istirbâh edilecek.
- d) Paranın işletilmesinden elde edilen karın yarısı cam-i şerifin tamîrîne, diğer yarısı ise câmide hatip olan kişiye tahsîs edilecek.
- e) Vakfedilen para veya elde edilen karın câmîye tahsîsi konusunda herhangi bir inkıraz yaşanırsa vakıf para ve karı Cedidiye mahallesinde bulunan Hacı Davud Ağa Câmisi'nin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.

Vakfa Sığırlık köyünde yaşayan Bakkaloğlu Kasım bin Hacı Mustafa Efendi ve Koda oğlu Yusuf bin Abdullah adlı iki kişi de şehâdet etmişlerdir. (5 Şa'ban 1331/ 10 Temmuz 1913).⁸⁰²

1. 10. Mehdi Bey Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Aksu Mehdi Bey köyünde sakin Mehdi Bey kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi odasına gelerek 1000 kuruş vakfetmiş ve vakfi için şu şartları öne sürmüştür.

- a) 1000 kuruş yüzü on iki kuruş hesabıyla istirbâh edilecek.
- b) Elde edilen kar Mehdi Bey köyünde bulunan câmî-i şerîfin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.
- c) Vakfın tevliyetini Mehdi Bey hayat olduğu müddetçe kendisi, kendisi vefat ederse evladlarının sâlih olanları, şayet soyu kesilirse köyde bulunan sâlih, alim ve eşrâftan kişilerin belirlediği bir kişiye görev tevcihi yapılacaktır.

---

⁸⁰² VGMA, *Vakfiye Defteri*, 605, Sıra no: 122, s. 88.

Vakfa gerek köyden gerekse de mahkemede görevli bazı saygın kişiler de şehâdet etmişlerdir. Bunlar Muhzır Mehmed Ağa ile Mehdi Bey köyünde ikâmet eden Hüseyin bin Özdemir ve Reşid bin Mustafa adlı kişilerdir. (23 Ramazan 1320/ 24 Aralık 1902).⁸⁰³

1. 11. Serinpınarı-Karadere Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Düzce Serinpınarı Karadere köyünde sakin olan Ordu muhâcîrlerinden İmam oğlu Ahmed bin Mustafa bin Abdullah, Köle oğlu Mehmed bin Ali bin Mehmed ve Abdurrahman bin Sâlih bin Mehmed adlı kişiler kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi⁸⁰⁴ odasına gelerek Ahmed bin Mustafa ve Mehmed bin Ali 300'er kuruş, Abdurrahman bin Sâlih ise 200 kuruş olmak üzere toplam 800 kuruş vakfedip şu şartları öne sürmüşlerdir.

- a) Vakfa Karadere köyünde sakin Mehmed Efendi ibni Mustafa bin Mehmed adlı kişi mütevellî tayin edilecek.
- b) Vakfedilen para kaza eytâm idaresi tarafından yapılan uygulama dikkate alınarak mütevellî tarafından istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen karın 22 kuruşu köyde bulunan câminin kandil, şem'a, mum ve hasırlarına sarf edilecek.
- d) Elde edilen karın 52 kuruşu câminin hatipliğini yapan kişiye verilecek.
- e) Elde edilen karın 22 kuruşu ise Cuma, bayram ve diğer günlerde câmide vaz u nasihat yapan ulemâ ve hoca efendilere verilecek.
- f) Vakfın tevliyetini câmi-i şerîfin halihazırda hatibi olan Mehmed Efendi hayatta olduğu müddetçe kendisi, vefat ederse de yerine tayin edilecek ehliyetli bir kişi yürütecek. Bu çerçevede tevliyet görevi de hatibden hatibe tevârüs edecek.
- g) Tevliyet görevini yürütecek kişi vakıfla ilgili yapılacak her türlü düzenlemede (tebdîl, tağyîr, teksîr ve tevfir) yetkili olacak. (10 Rebiü'l-Evvel 1319/27 Haziran 1901).⁸⁰⁵

1. 12. Çay Mahallesi Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

1334 (1916) yılına ait salnâmeğe göre Çay mahallesi câmisi bu tarihe kadar bir mescid niteliğindedir.⁸⁰⁶ Ancak mescidin kısa bir süre sonra genişletilerek câmi işlevi

⁸⁰³ VGMA, Vakfiye Defteri, 598, Sıra no: 119, s. 162.

⁸⁰⁴ Dönemin Düzce Naibi Ömer Lütfi adlı kişidir.

⁸⁰⁵ VGMA, Vakfiye Defteri, 603, Sıra no: 88, s. 54.

⁸⁰⁶ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

kazandırıldığı ve câmiye bazı vakıflar yapıldığı görülmektedir. Câmiye, Câmi-i Kebir mahallesinde sakin Kürd Ali Bey ibni Hacı Hasan Ağa kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi⁸⁰⁷ odasına gelerek 1000 kuruş vakfetmiştir.

Vakıf için şu şartları öne sürmüştür:

- a) Vakfa Kürd İsmail Efendi ibni Hacı Hasan Ağa müteveli tayin edilecek.
- b) Vakfedilen 1000 kuruş her yıl müteveli eli ile istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar Çay mahallesinde bulunan câmi-i şerîfte hatiplik yapan kişiye tahsîs edilecek.
- d) Vakfın tevliyeti Kürd İsmail Efendi hayatta olduğu müddetçe onda, onun ölümünden sonra ise onun soyundan gelen sâlih ve olgun (eslâh ve erşed) kişilere tevdi edilecek. Şayet mütevellinin soyunda bir kesilme olursa vakfın tevliyet görevi sıbyân-ı İslam mektebi muallimlerine verilecek.

Vakfa Câmi-i Kebir mahallesi muhtarı, mahallede ikâmet eden bazı kişiler de şehâdet etmişlerdir. (22 Rebû'l-Âhir 1333/ 9 Mart 1915).⁸⁰⁸

1. 13. Muhâcîr Taşköprü Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Muhâcîr Taşköprü köyünden Hasan oğlu ailesinden Sâlih Ağa İbni Hasan Ağa kaza şer'iyeye mahkemesinde⁸⁰⁹ 1296 kuruş vakfederek vakfı için bazı şartlar öne sürmüştür. Bunlar;

- a) Vakfa köyden Sâlih oğlu Ferhad Ağa ibni Sâlih müteveli tayin edilecek. O'nun vefatından sonra ise nesilden nesile çocuklarının en bilgili, sâlih ve olgun (a'lem, aslah ve erşed) olanları müteveli olacak. Şayet mütevellinin soyu kesilirse köy ihtiyar heyetinin belirlediği bir kişi tevliyet görevini yürütecek.
- b) 1296 kuruş kaza eytâm idaresi eli ile istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen para köyde bulunan câminin hitâbet hizmetine tahsîs edilecek.
- d) Vakfın tebdîl, tağyîr ve tezyidi vâkıfta olacak.
- e) Vakıf inkıraza uğrayacak olursa vakfedilen para Muhâcîr Taşköprü ve civar köylerde bulunan köylerin mekteplerinde görevli muallimlere tevdi edilecek.

---

⁸⁰⁷ Dönemin Düzce kadısı Yusuf Ziyaeddin adlı bir kişidir.

⁸⁰⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 605, Sıra no: 347, s. 263.

⁸⁰⁹ Bu sırada Düzce Naibi Ali Rıza adlı bir kişidir.

Vakfa Muhâcîr Taşköprü köyünden iki kişi Bekar oğlu Ahmed Ağa ve Sâlih Ağa ibni Durmuş Ağa da şehâdet etmişlerdir. (18 Ramazan 1330/ 31 Ağustos 1912).⁸¹⁰

Câmiye gelecek yıl içinde köyde ikâmet eden İsmail Ağa bin Hüseyin tarafından bir vakıf daha yapılmıştır. İsmail Ağa kaza mahkemesine⁸¹¹ gelerek 1080 kuruş parasını belirli şartlar dahilinde vakfettiğini belirtmiştir.

Yapılan vakfın şartları şunlardır:

a) Vakfedilen para kaza şer'î mahkemesi ve eytâm idaresi vasıtasıyla istirbâh edilecek.

b) Paranın işletilmesinden elde edilen karın yarısı Muhâcîr Taşköprü köyünün doğu tarafında bulunan ve genişletilerek yeniden inşa edilen câminin tamîrine, diğer yarısı ise câminin hatiplik hizmetini yapan kişiye tahsîs edilecek.

c) Vakfın tevliyeti, vâkıf hayatta olduğu müddetçe kendisinde, kendisinin vefatından sonra ise erkek çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına tevârüs edecek. Çocuklarının soyu kesilirse erkek kardeşi Hacı Halil Efendi'ye şayet Hacı Halil Efendi vefat ederse bu defa O'nun erkek çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına Hacı Halil Efendi'nin soyu da kesilirse diğer erkek kardeşi Sâlih Ağa ve onun erkek çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına, Sâlih Ağa'nın soyu da kesilirse akrabasından şeri olarak kendisine en yakın olan kişiye şayet akrabaları da soy olarak inkıraza uğrarsa köyde bulunan güvenilir kişilerin belirleyeceği bir kişinin mütevellî tayin edilmesi sağlanacak.

Bu arada vâkıf, vakfa Şükrü Efendi bin Tevfik'i de mütevellî tayin ederek 1080 kuruşu O'na teslim etmiştir.

Vakfa Muhzır Mehmed Ağa bin İsmail Ağa ve Kahveci Sadullah bin Abdullah adlı kişiler de şehâdet etmişlerdir. (22 Rebû'l-Âhir 1331/31 Mart 1913).⁸¹²

1. 14. Muncurlu Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Câmi Der-saâdet'te cennet-mekan Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri Câmi-i Şerîf-i civarında Çırçır Hüsni Efendi mahallesinde sakin Batûmî Hacı Hasan Hüsni Efendi tarafından inşa edilmiştir. Câmiye aslen İzmit Sancağı'na bağlı Ma'mure köyünden olup halihazırda Düzce'de Şarkiye mahallesinde misafireten sakin olan Odabaşı oğlu ailesinden

---

⁸¹⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 606, Sıra no: 295, s. 236.

⁸¹¹ Bu sırada mahkemede Düzce kadı naibi olarak Ali Rıza bin Ali görev yapmaktadır.

⁸¹² VGMA, *Vakfiye Defteri*, 605, Sıra no: 199, s. 141.

Mehmed Halil Efendi bin Hacı Mustafa Efendi b. Abdullah kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi ⁸¹³ odasına gelerek 1000 kuruş vakfetmiş ve vakıf şartları olarak şunları öne sürmüştür.

- a) Vakfa Düzce Muncurlu köyünden Sırcızâde Şakir Ağa bin İsmail bin Abdullah müteveli tayin edilecek.
- b) Vakfin tevliyeti Şakir Ağa hayatta olduğu müddetçe Şakir Ağa'da, O'nun vefatıyla köyde yaşayan muteber kişilerin belirleyeceği bir kişiye tahsîs edilecek.
- c) 1000 kuruş kaza şer'î mahkemesi ve eytâm idaresi vasıtasıyla istirbâh edilecek.
- d) Paranın işletilmesinden elde edilen kar Muncurlu köyü câmisinin tamîrine tahsîs edilecek.
- e) Şayet câmi inkıraza uğrarsa, vakıftan elde edilen kar köydeki sıbyân mektebinin binâsına, bu da ortadan kalkarsa Düzce kazasındaki eğitim-öğretim işlerine tahsîs edilecek.

Vakfa her ikisi de Muncurlu köyünde ikâmet eden Numan bin İsmail ve Mehmed bin Süleyman da şehâdet etmişlerdir. (2 Ramazan 1331/5 Ağustos 1913). ⁸¹⁴

1. 15. Arab Çiftliği Gazioğlu Hacı İshak Efendi Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Laztavuk köyünden Durakoğlu Hafız Osman Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdullah kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesinde 1000 kuruş vakfetmiştir.

Yapılan vakıfta şunlar şart koşulmuştur:

- a) Vakfa Laztavuk köyünden Durakoğlu Yusuf Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdullah müteveli tayin edilecek.
- b) Vakfedilen para kaza şer'î mahkemesi ve eytâm idaresi vasıtasıyla istirbâh edilecek.
- c) Vakıftan elde edilen karın 1/3'ü Arab Çiftliği Gazioğlu Hacı İshak Efendi köyünde yeniden inşa edilen câminin tamîrine, 1/3'ü câminin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.

---

⁸¹³ Dönemin Düzce Kazası naibi olarak Ali Rıza adlı kişinin adı geçmektedir.

⁸¹⁴ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 605, Sıra no: 203, s. 145.

- d) Vakfın tevliyeti mütevellî Yusuf Efendi hayatta olduğu müddetçe kendisinde kalacak, kendinden sonra ise erkek çocuklarının en bilgili, olgun ve sâlih (a'lem, erşed ve aslah) olanına tevârüs edecek. Şayet mütevellinin kendi çocukları inkıraza uğrarsa Yusuf Efendi'nin küçük kardeşi Mehmed Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdullah ve onun soyundan gelen erkek çocuklara tevârüs edecektir. Mehmed Efendi'nin soyu da inkıraza uğrarsa Arab Çiftliği Gazioğlu Hacı İshak Efendi köyü ahalisinin belirlediği bir kişiye tahsîs yapılacaktır.
- e) Tahsîs yapılan Arab Çiftliği Gazioğlu Hacı İshak Efendi köyü câmisi inkıraza uğrayacak olursa vakıf para ve bu paradan elde edilen gelir Laztavuk köyü sıbyân mektebine, bundan sonrada Laztavuk'a yakın en yakın köyün sıbyân mektebine tahsîs edilecek.

Vakfa şer'î mahkeme muhızı Mehmed Ağa ibni İsmail ve Tavuk köyünden Şaban bin Mustafa da şehâdet etmişlerdir. (9 Rebiu'l-Âhir 1331/ 18 Mart 1913).⁸¹⁵

1. 16. İstilli Köyü Câmî-i Şerîfi ve Para Vakfı

İstilli köyünde sakin Beymezer oğlu Osman bin Beymezer Bey kaza şer'iyye mahkemesinde⁸¹⁶ belli şartlar dahilinde 1700 kuruş vakfetmiştir. Vakıf için öne sürülen şartlar şunlardır:

a) Vâkıf, hayatta olduğu müddetçe vakfın mütevelliliğini kendisi yapacak, kendisinden sonra ise evladlarının sâlih ve olgun olanlarına tevârüs edecek. Şayet soyunda bir inkıraz meydana gelirse köy ihtiyar heyeti ve köyün güvenilir kişilerinin belirlediği bir kişi mütevellî olacak. Bu arada vakfa İstilli köyünden Şeker oğlu İsmail Ağa ibni Şâkir bin Abdullah da mütevellî tayin edilecek.

b) Vakfedilen para kaza eytâm sandığı aracılığıyla istirbâh edilecek.

c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar câminin hatipliğine tahsîs edilecek.

d) Vakıf şartları inkıraza uğrarsa vakıf para ve elde edilen kar sıbyân mektebi muallimine tahsîs edilecek.

e) Vakfın tebdîl ve tağyîri vâkıfın uhdesinde olacak.

Vakfa köy ahalisinden Mehmed Ağa ibni Arslan Bey, Hacı Hasan Ağa ibni Abdullah Ağa ve Muhzır Mehmed Ağa da şehâdet etmişlerdir.(23 Muharrem 1328/4 Şubat 1910).⁸¹⁷

---

⁸¹⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 607, Sıra no: 116, s. 75.

⁸¹⁶ Bu sırada Düzce Naibi olarak Mehmed Haşim adlı kişi görev yapmaktadır.

1. 17. Çakırsayvan Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Çakırsayvan köyünden Kara Hasan oğlu İbrahim Ağa ibni İbrahim, Kara Hasan oğlu Hasan Ağa ibni Hasan, Bektaş oğlu Mehmet Ağa ibni İbrahim ve Bektaş oğlu Hasan Ağa ibni İbrahim adlı 4 kişi kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesine mahsus odada her biri 375'er kuruştan toplam 1500 kuruş vakfetmişler ve vakıflarına dair şu şartnâmeyle kaleme aldirmişlardır:

- a) Vakfa Çakırsayvan köyünden Kubat oğlu Ali Molla ibni Hüseyin mütevellî tayin edilecek.
- b) 1500 kuruş her yıl onu onbir hesabı üzere mütevellî tarafından istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar Çakırsayvan köyünde bulunan câminin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.
- d) Mütevellî hayatta olduğu müddetçe tevliyet görevini kendisi, vefatından sonra çocuklarının olgun ve sâlih olanları, soyu kesilirse de köy ahalisinin seçtiği kişiye tevârüs edecek.

Vakfa Bidâyet Mahkemesi Mübaşiri Tevfik Efendi, Kahveci Sadullah Ağa ibni Ali Ağa ve Seyyid Abdulhalil adlı kişiler de şehâdet etmişlerdir. (21 Şaban 1325/ 29 Eylül 1907).⁸¹⁸

1. 18. Piçki (Bıçkı), Belsuyu ve Giresunlu köyü Câmisi ve Para Vakfı

Düzce kazasına tabi Piçki (Gölyaka), Belsuyu ve Giresunlu ahalisinden olan Mehmed Ali Efendi ibni Mehmed Efendi ve Hurşid Efendi ibni İbrahim Efendi adlı kişiler kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesine⁸¹⁹ mahsus odada her biri 400 kuruştan toplam 800 kuruş vakfetmişlerdir. Vakfın şartları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

- a) Vakfa köyde sakin Ahmed usta ibni Ali adlı kişi mütevellî tayin edilecek. Tevliyet görevi Ahmed Usta hayatta olduğu müddetçe kendisi, vefatından sonra ise soyuna, soyu inkıraza uğrarsa her üç köyün ahalisi tarafından belirlenecek kişiye tevdi edilecek.
- b) 800 kuruş mütevellî eli ile yüzü yüzoniki kuruşa istirbâh edilecek.

---

⁸¹⁷ VGMA, Vakfiye Defteri, 600, Sıra no: 241, s. 195.

⁸¹⁸ VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 58, s. 89.

⁸¹⁹ Bu sırada Düzce Naibi Seyyid Mehmet Tahir adlı kişidir.

- c) Paranın işletilmesinden elde edilen 96 kuruşun 50 kuruşu adı geçen köyler meyanında inşa edilen câminin hatibine, 46 kuruşu ise câminin mum, kandil, yağ ve hasırına tahsîs edilecek.
- d) Elde edilecek karın fazlası ise câminin tamîrine tahsîs edilecek.
- e) Vakfın tebdîl, tağyîr, tevfir ve teksîri mütevellîye ait olacak. (7 Cemaziye'1-Ûla 1322/20 Temmuz 1904).⁸²⁰

1. 19. Darıyeri Abaza Murat Bey Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Darıyeri Abaza Murat Bey köyünde sakin Gökoğlu Hacı Med bin Mah adlı kişi kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesine mahsus odaya gelerek belli şartlar dahilinde 2000 kuruş vakfettiğini ifade etmiştir. Yaptığı vakfa öne sürdüğü şartlar şu şekildedir:

- a) Vakfın tevliyetini vâkıf hayatta olduğu müddetçe kendisi vefatından sonra ise çocuklarının sâlih olanları, şayet çocuklarının soyu kesilirse akrabasının sâlih olanları yürütecek. Bu arada vakfa Abaza Murat Bey köyünden Ahmed bin Mehmed de mütevellî tayin edilecek.
- b) Vakıf para eytâm sandığı aracılığı ile istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen 180 kuruş karın ½'si câminin hatiplik hizmetine, diğer yarısı da câminin imâmet görevine tahsîs edilecek.
- d) Vakfın tebdîl, tağyîr, tevfir ve teksîri vâkıfa ait olacak.
- e) Vakıf inkıraza uğrarsa vakıf para ve elde edilen kar fakir Müslümanlara sarf edilecek.

Vakfa İcra mübaşiri Tevfik Efendi ve Muhzır Mehmed Ağa da şehâdet etmişlerdir. (13 Şaban 1327/30 Ağustos 1909).⁸²¹

1. 20. Kavakbıçkı Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Kavakbıçkı köyünden Kalyoncu oğlu ailesinden Hacı Abdurrahman Ağa bin Abdullah adlı kişi Düzce hükümet konağı bidâyet mahkemesi odasında 1500 kuruş vakfetmiş ve vakfi için şu şartları öne sürmüştür.

- a) Vakfın tevliyeti vâkıf hayatta olduğu müddetçe vâkıfta, kendisinin vefatından sonra çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına, soyu kesilirse de köy

---

⁸²⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 597, Sıra no: 57, s. 88.

⁸²¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 597, Sıra no: 218, s. 229.

ahalisinin onay verdiği bir kişinin uhdesinde olacak. Bu arada vâkıf, vakfa mütevellî olarak Kavakbıçkı köyünden Kalyoncu oğlu Abdullah Ağa ibni Sâlih'i de mütevellî tayin etmiştir.

- b) 1500 kuruş mütevellî eli ile onu onbir hesabı üzere istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilecek karın 35 kuruşu câminin tamîrne, 100 kuruşu câminin hitâbet görevine tahsîs edilecek.
- d) Vakıfta ileriki dönemlerde bir inkıraz meydana gelecek olursa, vakfedilen para köyde bulunan sıbyân mektebi muallimine tahsîs edilecek.

Vakfa Kavakbıçkı köyünde ikâmet eden iki kişi Yusuf Efendi ve Kaburga oğlu Hüseyin Ağa ile Muhzır Mehmet Ağa da şehâdet etmişlerdir. (13 Şaban 1326/ 10 Eylül 1908).⁸²²

1. 21. Mehdi Bey Köyü- Çınardüzü Mahallesi Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Mehdi Bey köyüne bağlı mahallelerden olan Çınardüzü köyü ahalisinden Yusuf Ağa İbni Mahmud bin Mehmed kaza hükümet konağında Şer'iyye mahkemesine⁸²³ mahsus odada 1080 kuruş parasını vakfetmiş ve vakfi için şu şartları ortaya koymuştur:

- a) Vakfa Çınardüzü mahallesinde sakin Ali oğlu İsmail bin Mahmud bin Süleyman mütevellî olacak. Bu görev İsmail hayatta olduğu müddetçe kendisinde kalacak, vefatından sonra ise neslinden gelen çocukların en bilgili, olgun ve sâlih olanına tevârüs edecek. Şayet soyu kesilirse tevliyet, mahalle muhtarı, ihtiyar heyeti ve mahalle ahalisinin belirlediği bir kişiye tevdi edilecek.
- b) 1080 kuruş kaza şer'iyye mahkemesi ve eytâm idaresi tarafından istirbâh edilecek.
- c) 1080 kuruşun işletilmesinden elde edilen kar Çınardüzü mahallesi câmisinin hitâbet hizmetine tahsîs edilecek.
- d) Vakfın tebdîl ve teksîri vâkıfın uhdesinde olacak.
- e) Vakıf inkıraza uğrayacak olursa vakfedilen para mahallenin sıbyân mektebi muallimine tahsîs edilecek.

Vakfa köyden Şükrü oğlu Hüseyin bin Ali Ağa, Selim bin Mustafa ve Osman bin Hüseyin Ağa da şehâdet etmişlerdir. (7 Cemâziye'l-Âhir 1329/ 5 Haziran 1911).⁸²⁴

---

⁸²² VGMA, *Vakfiye Defteri*, 595, Sıra no: 213, s. 200.

⁸²³ Bu sırada Düzce Naibi Mehmed Haşim adlı kişidir.

1. 22. Darıyeri- Abaza Hasan Bey Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Darıyeri bölgesinde bulunan Abaza Hasan Bey köyü muhtar (muhtar-ı evvel ve sâni) ve ahali tarafından vilâyet merkezine verilen bir arzuhalde, taş ve kerestesi bölge halkı tarafından karşılanmak üzere köylerine bir câmi ve mekteb yapılması talep edilmiştir. Nitekim köyde bulunan mescid ahali için yeterli olmamaktadır. Köyde çocuklara öğretim yapan herhangi bir mekteb ise hiç bulunmamaktadır. Muhtemelen köy halkı çocuklarının öğretim faaliyetlerini daha önceden ya köylerinde bulunan mescidin imamı vasıtasıyla ya da yakın köylerden birisinde kurulan bir mektepte yerine getirmiş olmalıdır (15 B 1312/ 12 Ocak 1895).⁸²⁵

Köy ahalisinin câmi talepleri olumlu karşılanmış ve köye bir câmi inşa edilmiştir. Câmiye Abaza Hasan Bey köyünde ikâmet eden jandarma mülâzımlarından⁸²⁶ Hasan Bey bin Halil Bey adlı kişi tarafından kaza hükümet konağında şer'iyeye mahkemesine mahsus odada 1000 kuruş para vakfedilmiştir.

Vakıf için şu şartlar belirlenmiştir:

- a) Vakfa, vâkıf, kendisi hayatta olduğu müddetçe kendisi, vefatından sonra ise evlatlarının sâlih olanları müteveli olacak. Şayet çocuklarının nesli kesilirse, akrabalarının sâlih olanlarına, akrabalarının da soyu kesilirse Düzce kazası maârif meclisinin belirleyeceği bir kişiye tevliyet görevi verilecek. Bu arada vakfa kardeşi Arslan Bey ibni Halil Bey'i de müteveli tayin etmiştir.
- b) 1000 kuruş onu onbir buçuk hesabıyla istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar câminin hatibine maaş olarak verilecek.
- d) Vakfın tebdîl, tağyîr, teksîr ve tevfirî vâkıfın uhdesinde olacak.

Vakfa bölgenin saygın kişileri de şehâdet etmiştir. Bunlar; Osman oğlu Ahmed Ağa, Şerefîye mahallesinden Goncazâde Hacı Mustafa Efendi ve Muhzır Mehmet Ağa'dır. (15 Ramazan 1317/ 17 Ocak 1900).⁸²⁷

---

⁸²⁴ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 606, Sıra no: 38, s. 30.

⁸²⁵ BOA, *DH. MKT*, 331/37, Vesika 1, 2, 3.

⁸²⁶ DKS 1161, s. 8, Nu: 2.

⁸²⁷ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 596, Sıra no: 231, s. 266./ DKS 1161, s. 8, Nu: 2.

1. 23. Kadife Kal'a Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Düzce'ye bağlı Kadife Kal'ası köyünden Osman Ağa ibni Ali bin Abdurrahman kaza hükümet konağında bidâyet mahkemesine mahsus odada 1000 kuruş parası vakfetmiş ve vakfına şu şartları belirlemiştir:

- a) Vakfa köyden Hasan Efendi ibni Ali bin Abdurrahman müteveli olacak. Tevliyet görevi Hasan Efendi'nin vefatından sonra çocuklarının sâlih ve olgun olanlarına, soyu kesilirse de köy ahalisinin onayladığı bir kişiye tevârüs edecek.
- b) 1000 kuruş her sene onu onbir hesabı üzere istirbâh edilecek.
- c) Paranın işletilmesinden elde edilen kar köyün câmisinde görev yapan hatib ve imama tahsîs edilecek.
- d) Vakıf inkıraza uğrarsa vakfedilen para köydeki sıbyân mektebi muallimine tahsîs edilecek.

Vakfa köyden iki kişi Yunus Efendi ibni Abdullah Efendi ve Ali Rıza Efendi ibni Mehmed Efendi ile Muhzır Mehmed Ağa da şehâdet etmişlerdir. (25 Muharrem 1326/ 28 Şubat 1908).⁸²⁸

1. 24. Arabacı Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Aslen Düzce kazası Arabacı köyünden olup halihazırda Câmi-i Kebir mahallesinde ikâmet eden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenâtdan olan Arabacızâde Hacı Mehmed Efendi bin Hacı Hasan Ağa kaza hükümet konağında şer'iyye mahkemesine⁸²⁹ mahsus odada 1620 kuruş para vakfetmiştir.

Yapılan vakfın şartları şunlardır:

- a) Vakfa Arabacı köyünde sâkin ve vâkıfın büyük öz oğlu olan Hacı Mahmud Ağa bin Hacı Mehmed Efendi müteveli olacak.
- b) Vakfın müteveliğini Hacı Mahmud Ağa hayatta olduğu müddetçe kendisi, kendisinin vefatından sonra ise çocukları ve onların çocuklarının en bilgili ve olgun olanları yürütecek. Şayet nesli kesilirse köyün muhtar ve ihtiyar heyeti ile köy ahalisi içerisindeki güvenilir kişilerin uygun gördüğü bir kişi yapacak.

---

⁸²⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 596, Sıra no: 118, s. 136.

⁸²⁹ Düzce Kazası Naibi Ali Rıza adlı kişidir.

- c) 1620 kuruş kaza şer'iyye mahkemesi ve eytâm sandığı eli ile istirbâh edilecek.
- d) Paranın işletilmesinden elde edilen kar Arabacı köyünde yeniden inşa edilen câminin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.
- e) Vakfın tebdîl, tağyîr ve teksîri vâkıfa ait olacak.
- f) Vakıf zamanla inkıraza uğrarsa, paranın işletilmesinden elde edilen kar fakir Müslümanlara sarf edilecek. (6 Muharrem 1330/ 27 Aralık 1911).⁸³⁰

1. 25. Tavak Kadı Bey Köyü Câmî-i Şerîfi ve Para Vakfı

Düzce Tavak'da bulunan Kadı Bey köyü câmisi köy ahalisinin yardımları (iâne-i ahâli) ile yapılmıştır. Köy ahalisinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenâtdan Azdemir (Ezdemir) oğlu Hacı Hüseyin Ağa bin Azdemir bin Salmako, Mahmud bin Kotaş (Kutaş) ve Salmako adlı kişiler kaza şer'iyye mahkemesine mahsus odaya giderek câmiye toplam 1080 kuruş para vakfetmişlerdir.

Vakfın şartları şunlardır:

- a) Vakfa köy ihtiyar heyeti ve köyün güvenilir kişilerinin de onay verdiği, köy ahalisinden Hasan oğlu Şahin bin Hasan müteveli tayin edilecek. Şahin Ağa vefat ederse tevliyet görevi daha önce olduğu gibi köyün muhtar, ihtiyar heyeti ve güvenilir kişilerinin belirlediği bir kişiye tevdi edilecek.
- b) 1080 kuruş kaza eytâm sandığı tarafından istirbâh edilecek.
- c) Vakfın tağyîr ve teksîri vâkıfa ait olacak.
- d) Paranın işletilmesinden elde edilen kar köy câmîsinin hatiplik hizmetine tahsîs edilecek.
- e) Vakıf inkıraza uğrayacak olursa paradan elde edilen kar yine bir câmînin hitâbet hizmetine tahsîs edilecek.

Vakfa köyden Lazin Sekas İsmail Salmako, Musa bin Harab ve Mustafa bin Salmako adlı kişiler de şehâdet etmişlerdir. (11 Zi'l-kâde 1329/ 3 Kasım 1911).⁸³¹

1080 kuruşluk nakit para vakfına 1912 yılında Hacret Efendi bin Laz Ağa adlı kişi müteveli tayin edilmiştir. Hacret Efendi aynı zamanda Kadı Bey köyüne hatip olmuştur. (7 Muharrem 1331/ 17 Aralık 1912).⁸³²

⁸³⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 604, Sıra no: 75, s. 55.

⁸³¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 602, Sıra no:373, s. 218.

1. 26. Efteni Bey Köyü Câmi-i Şerîfi ve Para Vakfı

Efteni Bey köyünden Jandarın binbaşlılarından sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât Ramazan Ali Bey ibni Zekeriyya bin Ömer adlı kişî kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi⁸³³ odasında Evkâf Müdür vekili Ziyaeddin Bey ibni Ali Rıza Bey'in huzurunda 20 aded Osmanlı lirasını vakfetmiştir. Vakfın şartları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Vakfa köyden Adem bin Hacı Kul bin Mekâhi mütevellî tayin edilecek. Tevliyet görevi Adem'in vefatından sonra çocuklarının olgun ve sâlih olanlarına, çocuklarının nesli kesilirse de köy ahalisinin tasvib ettiği bir kişîye tevârüs edecek.
- b) Câmi inkıraza uğrarsa vakıf paranın işletilmesinden elde edilen kar bölgeye en yakın câminin imam ve hatibine taksim edilecek.
- c) 20 Osmanlı lirası mütevellî eli ile onu onbir hesabı üzere istirbâh edilecek.
- d) Paranın işletilmesinden elde edilen 259 kuruşun 159 kuruşu köydeki câminin hatiplik hizmetine, 100 kuruşu câminin tamîrî, revgân-ı zeyt, kandil ve diğer masraflarına tahsîs edilecek.

Vakfa köyde ikâmet eden Beşir bin Efendi ve Mahmud bin Mustafa adlı kişiler de şehâdet etmişlerdir. (29 Zi'l-kâde 1326/23 Aralık 1908).⁸³⁴

1. 27. Efteni Haktavi Köyü Câmi-i Şerîfi

Efteni Haktavi köyünde müceddeden inşa edilen bu câmiye Heyet-i Müşâvere'nin 16. 3. 926 gün ve 693 sayılı kararı ile İdris adlı kişî hatip olarak tayin edilmiştir.⁸³⁵

1. 28. Maabdede Köyü Câmi-i Şerîfi

Köy Düzce sınırları içerisinde Gölyaka bölgesinde bulunmaktadır. Maabdede, bugünkü Değirmentepe köyünün eski adıdır. Köyün câmisine 22. 11. 929 gün ve 238 sayılı müşâvere kararı ile Hasan adlı kişî hatip olarak atanmıştır.⁸³⁶

---

⁸³² *Kastamonu Esas Defteri, Sıra no: 817, s. 106.*

⁸³³ Bu sırada Düzce Naibi Seyyid Hasan Sıdkı adlı bir kişîdir.

⁸³⁴ *VGMA, Vakfiye Defteri, 601, Sıra no: 111, s. 99.*

⁸³⁵ *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra No: 346, s. 44.*

⁸³⁶ *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra No: 250, s. 32.*

1. 29. Lülübakacağı Köyü Câmi-i Şerîfi

Camiye 7. 7. 930 gün ve 540 sayılı müşâvere kararı ile Mustafa adlı kişi hatip tayin edilmiştir.⁸³⁷

1. 30. Alaptura Köyü Câmi-i Şerîfi

Alaptura günümüz Çamlısu köyünün eski adıdır. Köyün câmisine 8. 4. 930 gün ve 229 sayılı müşâvere kararı ile Ali adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir.⁸³⁸

1. 31. Develi Köyü Câmi-i Şerîfi

Köyde ashâb-ı hayrâtın İshak b. Hüseyin tarafından bir câmi bina ve inşa edilmiştir. Câmide borca hesabı üzere İdris Halife b. Abdullah hatip olarak görev yapmaktadır. İdris'in vefatı üzerine yerine bir kişinin tayin edilmesi için köy ahalileri tarafından bir mazbata verilmiştir. Yapılan tahkîkât üzerine İdris Efendi'nin aynı köyde 23 nolu hânedede ikâmet eden, 1285 (1868/1869) doğumlu Mes'ud ve 1289 (1872/1873) doğumlu Es'ad ve 1296 (1878/1879) doğumlu Zekeriya adlı çocukları olduğu, bu çocuklardan Mesud ve Esad'ın hatiplik görevi için yeterli olmadığı (nâ-ehil), Zekeriya'nın ise yaşı küçük olduğu için buluş çağına erinceye kadar yerine niyâbeten aynı köyden, köy ahalisinin de onayladığı Pişmaf Efendi b. Kâğân'ın atanması uygun görülmüştür. Konu ile ilgili olarak erbâb-ı vukûf da olumlu görüş bildirmiştir. Pişmaf Efendi'nin Develi köyünde 18 nolu hânenin 1. numarasında ikâmet ettiği, 1270 (1853/1854) doğumlu olduğu, kur'ây-ı bakâya ve firâfsi olmadığı tespit edilmiştir. Pişmaf Efendi kaza hükümet konağında idare meclisine ait odada bir heyet önünde sınava tabi tutulmuş ve sınavı geçerek "borca hesabı üzere" hatip olarak atanması uygun görülmüştür. Sınav komisyonu içerisinde evkâf müdürü vekili Tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Mehmed Efendi bulunmaktadır. (8 Receb 1308/17 Şubat 1891).⁸³⁹

1. 32. İmamlar Köyü Câmi-i Şerîfi

İmamlar köyü Efteni Bey dîvânı sınırları içerisinde bulunmaktadır. Köy ahalisi tarafından verilen mazbatada köy civarında Cuma ve bayram namazlarını eda edecek câmi olmaması ve özellikle kış günleri (eyyâm-ı şitâ) bu konuda daha büyük sorunlar yaşanması ve

⁸³⁷ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra No: 254, s. 32.

⁸³⁸ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra No: 256, s. 32.

⁸³⁹ *DKS 1145*, s. 93, Nu. 365.

köylerinde bulunan mescidin büyük olmaması nedeniyle büyük bir câminin yapılmasını dile getirmişlerdir. Bunun dışında köylerinin câmisine Said Efendi b. Ahmed Efendi'nin de hatip olarak tayin edilmesini istemişlerdir. Yapılan tahkîkât neticesinde Said Efendi'nin Nefs-i Efteni Bey dîvânının 21. hânesinin 1. numarasında ikâmet ettiği, 1281 doğumlu olduğu, kur'ây-ı bakâyâ ve firârîsi olmadığı nüfus mukayyidi ve redif zâbitânı tarafından tespit edilmiştir. Said Efendi kaza hükümet konağında idare meclisine ait odada bir heyet önünde sınava tabi tutulmuş ve sınavı geçerek “borca hesabı üzere” hatip olarak atanmıştır. Sınav komisyonu içerisinde evkâf müdürü vekili Tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Hüseyin Efendi bulunmaktadır. (12 Receb 1308/ 21 Şubat 1891).⁸⁴⁰

Köyün câmisi ahali tarafından yeniden (müceddeden) inşa edilmiş ve câmiye 1894 yılında Said Efendi bin Ahmed adlı kişi “hesabı” üzere müceddeden hatip tayin edilmiştir. (27 Rebîü'l-Âhir 1312/ 28 Ekim 1894).

16. 11. 1337 (13. 8. 1919) yılında Ahmed oğlu Said vefat edince yerine 9. 7. 338 (29. 3. 1920) gün ve 954 sayılı karar ile küçük oğlu Yusuf'a görev tevcihi yapılmıştır.⁸⁴¹

1. 33. Saçmalıpınar Köyü Câmi-i Şerîfi

Düzce'ye bağlı Gölyaka bölgesinde bulunan Saçmalıpınar Câmisi'ne “borca hesabı” üzere 1920 yılında Hafız Bilal Efendi hatip olarak tayin edilmiştir. (27 Cemâziye'l-Âhir 1338/18 Mart 1920).⁸⁴²

1. 34. Karaçalı Köyü Câmi-i Şerîfi

Konrapa kazasına bağlı olan Karaçalı köyünde de ahalinin ibadet ihtiyaçlarını karşılamak için bir câmi inşa edilmiştir. Câmiye 1867 yılında günlük 1 akçe ile Yusuf Efendi bin Hüseyin hatip olarak tayin edilmiştir.(13 Şevvâl 1283/18 Şubat 1867). Yusuf Efendi'nin kendi rızasıyla görevini bırakması üzerine Muhâcîrîn-i Çerâkise ulemâsından Şeyh Hacı Hasan Efendi'ye (Hacı Şeyh Hasan Efendi) görev tevcihi yapılmıştır. (27 Safer 1299/ 18 Ocak 1882). Şeyh Hasan'ın 10. 7. 337 (11. 4. 1919) tarihinde istifasıyla hatiplik görevine 4. 6. 338 (24. 2. 1920) gün ve 718 sayılı kararlarla Mehmed Kemaleddin adlı kişiye görev tevcihi yapılmıştır.⁸⁴³

---

⁸⁴⁰ DKS 1145, s. 94, Nu. 367.

⁸⁴¹ Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra No: 578, s. 70.

⁸⁴² Kastamonu Esas Defteri, 207, Sıra No: 525, s. 120.

⁸⁴³ Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra No: 1036, s. 130.

1. 35. Kuşaçma - Talustan Köyü Câmî-i Şerîfi (Hacı Talustan Bey Muhâcîrîn Köyü Câmî-i Şerîfi)

Hacı Talustan Bey köyü Düzce kazası Bataklı dîvânı sınırları içerisinde bulunan Kuşaçması denen yerde kurulmuştur. Köyün câmisine 1291 (1874/1875) yılında “borca hesabı” üzere Zekeriya Efendi bin Çarşebi adlı kişi hatip tayin edilmiştir. Zekeriya Efendi vefat ettiğinde çocuğu olmadığından (bilâ-veled) görevi yine Çerkes muhâcîri olan Hüseyin Efendi’ye tevcih edilmiştir. (29 Safer 1299/ 20 Ocak 1882).

Bir süre sonra Hüseyin Efendi’nin de bilâ-veled vefat etmesi nedeniyle⁸⁴⁴ köy halkı hatibin çocuğu da olmadığından Hüseyin halife yerine kimin hatip olacağı konusunda kendi arasında bir müzakere yapmış ve Molla Yakub’un tayin edilmesi için ilgili mercilere başvurmuştur. Molla Yakub’un göreve liyâkati konusunda Erbâb-ı vukûf denen bilirkişi, nüfus mukayyidi ve Redif zâbitânı tarafından bir araştırma yapılmıştır. Molla Yakub’la ilgili yapılan kimlik tespitinde O’nun 1268 (1851/1852) doğumlu olduğu, Darıyeri Süleyman Bey köyünde 24 nolu hânenin 1 numarasında ikâmet ettiği ve kur’ây-ı bakâya ve firârîsi olmadığı tespit edilmiştir. Molla Yakub kaza hükümet konağında idare meclisine ait odada bir heyet önünde sınava tabi tutulmuş ve sınavı geçerek göreve ataması yapılmıştır. Sınav komisyonu içerisinde evkâf müdürü vekili tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşı Mehmed Efendi vs. bulunmaktadır. (25 R.Âhir 1308/8 Aralık 1890).⁸⁴⁵

Molla Yakub’un da vefatıyla göreve Osman Efendi tayin edilmiştir.(30 Zi’l-kâde 1332/20 Ekim 1914).⁸⁴⁶

1. 36. Hasanlar Köyü Mehmed Ağa Câmî-i Şerîfi

Câmî Düzce (Konrapa) kazası sınırları içerisinde bulunan Milanderesi bölgesinde bulunan Hasanlar köyünde Mehmed Ağa adındaki hayır sahibi tarafından yapılmıştır. Câmide günlük ¼ akçe ile hatiplik görevi İsmail, Nurullah ve Sıbgatullah tarafından yapılmaktadır. Bunlardan İsmail ve Sıbgatullah’ın vefatları, bunların çocuklarının olmaması ve Nurullah Halife’nin de “ehliyetsiz (adem-i ehliyet) olması nedeniyle yerlerine

---

⁸⁴⁴ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra No: 1055, s. 132.

⁸⁴⁵ *DKS 1145*, s. 78, Nu: 302.

⁸⁴⁶ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra No: 1055, s. 132.

hafız, “ehl-i Kur’ân ve takvâ” olan Veliyyüddin Hasan halife adlı kişi hatip tayin edilmiştir. (27 Zi’l-kâde 1252/ 5 Mart 1837).⁸⁴⁷

Ali Efendi bin Hafız Veliyyüddin’e günlük nim (yarım) akçe tahsis edilmiştir. (22 Ca 1288/ 9 Ağustos 1871). Ali Efendi’nin de vefatıyla iki oğlunun işe ehil olmaması nedeniyle Hüseyin Efendi adlı kişiye tevcih yapılmıştır.(20 Cemâziye’l-Âhir 1330/6 Haziran 1912).⁸⁴⁸

1. 37. Hacılar Köyü Şerafeddin Câmi-i Şerîfi

Câmi Yığılca nahiyesine bağlı Hacılar köyünde inşa edilmiştir. Câmiye Osman Efendi bin Osman “borca hesabı” üzere hatip tayin edilmiştir. (8 Cemâziye’l-Âhir 1336/ 21 Mart 1918).⁸⁴⁹

1. 38. Saz Köyü Câmi-i Şerîfi

Cami belgelerde mescid ve cami olarak iki şekilde nitelendirilmiştir.⁸⁵⁰

Saz köyü mescidi hayır sahibi bir kişi tarafından “müceddeden” inşa edilmiş bir mesciddir. Ancak köye yakın bir yerde câmi olmaması ve köyün ahalsinin de çok olması nedeniyle (karyemiz kebîr, ahalsi kesîr) köy halkı özellikle Cuma ve bayram namazlarını eda etmede büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Bu nedenle köy ahalsi ilgili mercilere başvurarak mescidin câmiye dönüştürülmesini ve câmiye de “borca hesabı üzere” Şerin Efendi b. Çâkû’nun hatip olarak tayin edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Şerin Efendi hakkında erbâb-ı vukûf ve itimad tarafından bir araştırma yapılmış ve Şerin Efendi’nin Abaza Mehdi köyü 54/1 nolu hânede ikâmet ettiği, 1280 (1863/1864) doğumlu olduğu ve kur’ây-ı bakâya ve firârîsi olmadığı tespit edilmiştir. Şerin Efendi bir heyet ve Asâkîr-i şâhâne-i redif mülâzımlarından Kadri Efendi’nin hazır bulunduğu bir mecliste, kaza idare meclisi meclis-i şer’îsinde de, meslekî bir sınava tabi tutulmuş⁸⁵¹ ve “borca hesabı” üzere hatip olarak tayini yapılmıştır.⁸⁵²

---

⁸⁴⁷ BOA, C.. EV., 177/8820.

⁸⁴⁸ Kastamonu Esas Defteri, 205, Sıra 441, s. 58. Vesikada Ali Efendi’den sonra tevcih yapılan kişilerle ilgili bölüm siliktir.

⁸⁴⁹ Kastamonu Esas Defteri, 207, Sıra No: 334, s. 78.

⁸⁵⁰ Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra 1414, s. 176.

⁸⁵¹ Bakınız 25 Şevvâl 1314 (29 Mart 1897) tarihli vesika. DKS 1155, s. 37-38, Nu: 147.

⁸⁵² Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra 1414, s. 176.

1. 39. Çerkes Köyü Çerkes Câmi-i Şerîfi

Çerkes köyü Üskübü kazası sınırları içerisinde Hacı İbrahim Ağa Çiftliği denen yerde kurulmuş bir köydür. Köyde kurulan câmi de köyün adı ile isimlendirilmiştir. Câmiye “hesabî” üzere 1289 yılında Ömer Efendi bin İbrahim adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (28 S 1289/ 7 Mayıs 1872). Ömer Efendi’nin vefatıyla yerine çocukları küçük olduğu için geçici olarak, vekâleten Hacı Safer Efendi ibni Ali tayin edilmiştir. Daha sonra ise çocuklarının büyüğü olan Yusuf Kamil Efendi’ye tevcih yapılmıştır. (26 Şaban 1326/23 Eylül 1908). Küçük çocuklar büyüyünce Yusuf Kamil Efendi görevinden istifa etmek zorunda kalmış ve yerine Davud Efendi hatip olarak tayin edilmiştir. (6 Şaban 1338/25 Nisan 1920).⁸⁵³

1. 40. İshak Efendi bin Hüseyin Câmi-i Şerîfi

Câmi muhâcîrin-i Çerâkise’den Develi Kabilesi eşrâfından İshak Efendi bin Hüseyin tarafından kurulmuştur. Câmiye Çerkes muhâcîrlerinden İdris Efendi bin Abdullah adlı kişi “hesabî” üzere hatip olarak tayin edilmiştir. (8 Receb 1290/ 1 Eylül 1873). İdris Efendi’nin vefatıyla boşalan göreve Mes’ud ve Es’ad adlı kişiler atanması gerekirken bu kişiler ehliyetli (adem-i ehliyet) olmaları nedeniyle göreve atanmamış bu kişiler görevi üstlenmeye hazır hale gelinceye kadar hatiplik görevi küçük oğlu Zekeriya’ya tevcih edilmiştir. Zekeriya’nın da yaşının küçük olması nedeniyle yerine vekâleten Pişmaf Efendi ibni Kâğân adlı kişi göreve atanmıştır. (13 Receb 1311/20 Ocak 1894). Pişmaf Efendi bir süre sonra vefat edince Zekeriya henüz küçük olduğu için bu defa vekâleten Ahmed Efendi adlı kişiye tevcih yapılmıştır. (1319-1901/1902).⁸⁵⁴

1. 41. Akçaşehir Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi vesîkalarda Düzce kazası Akçaşehir Karyesi Câmisi veya Akçaşehir Câmisi olarak isimlendirilmiştir.

Câmide nîm (yarım) akçe ile müezzinlik görevini yapan İbrahim vefat edince yerine İsmail Halife adlı kişi müezzin olarak atanmıştır.(Ramazan 1135/ Haziran-Temmuz 1723).⁸⁵⁵

Câmide daha sonraki yıllarda sadece hitâbet görevinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla imâmet, vaizlik gib görevler de aynı kişi tarafından yapılmış olmalıdır.

---

⁸⁵³ *Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra 1683.*

⁸⁵⁴ *Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra No: 521, s. 64.*

⁸⁵⁵ *VGMA, Hurufat Defteri, 1137, sayfa 69.*

Câminin hatiplik görevine “borca hesabı” üzere Muhâcîr-i Çerâkise'nin (Çerkes Muhâcîrlerinden) Şabsıĝ Kabilesi'nden⁸⁵⁶ Mustafa Efendi ibni Abdalbaki atanmıştır. (17 Ca 1286/25 Ağustos 1869).⁸⁵⁷

Mustafa Efendi ibni Abdalbaki'nin vefatı ile yerine küçük öz oğlu Yahya'ya ba-hatt-ı Hümâyûn ile görev tevcihi yapılmışsa da yaşının küçük olması nedeniyle Yahya'nın görevini niyâbeten Canbolat Efendi ibni Ali uhdesine almıştır. (2 Muharrem 1307/ 29 Ağustos 1889).⁸⁵⁸

Yahya buluĝ çağına erince köy ahalileri kaza idaresine başvurarak Yahya'nın hatiplik görevine atanması için girişimde bulunmuşlardır. Bunun üzerine ilgili mercilerce Yahya Efendi hakkında bir sicil araştırması başlatılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda O'nun 1290 (1873/1874) doğumlu olduğu, Akçaşehir köyünün 14/1 nolu hânesinde ikâmet ettiği ve kur'ây-ı bakâya ve firârîsi olmadığı tespit edilmiştir. Yahya Efendi hatiplik konusunda liyâkat sahibi olup olmadığı hususunda da bir komisyon önünde sınava tabi tutulmuştur. Sınav kaza hükümet konağında idare meclisi odasında evkâf müdürü vekili Rıza Efendi, Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Hüseyin Efendi başta olmak üzere bir heyet nezâretinde yapılmıştır. Sınavı başaran Yahya Efendi “borca hesabı üzere” hatip olarak tayin edilmiştir. (17 Safer 1308/ 2 Ekim 1890).⁸⁵⁹

Yahya Efendi'nin vefatıyla boşalan hitâbet görevi Yahya Efendi adlı bir başka kişiye, onun da vefatıyla Abdullah adlı kişinin niyabetiyle küçük öz oğlu Kemal Efendi'ye tevcih edilmiştir.⁸⁶⁰ Ancak Kemal'in de yaşı küçük olduğu için yerine köy ahalisinden Seci Efendi b. Abdullah adlı kişiye “niyâbeten” tevcih yapılmıştır. Yapılan tevcih “erbâb-ı vukûf ve itimad”ın görüşleri doğrultusunda yapılmıştır. Defter-i nüfus memurluĝu kayıtlarına göre Seci Efendi 1268 (1851/1852) doğumlu olup Arabçifliĝi köyü 35/1 nolu hânede ikâmet etmekte ve kur'ây-ı bakâya ve firârîsi de değildir. Seci Efendi kaza idare meclisi odasında asâkîr-i şâhâne redif

---

⁸⁵⁶ Bilinen belli başlı Çerkes kabileleri şunlardır: Abaza (Abazin), Abzah/Abzakh/Abzax, Ademey, Bjjediĝu, Beslhene, Ciget, Hatıkhua, Jan, Şapsıĝ, Khaberdey, K'emirguey/Ç'emguy, Mehueş/Mehhueş, Nethuac/Nethuac, Wubikh / Wıbıx'tır. Bunlardan Şabsıĝ Kabilesi'nin oluşum tarihi ve bu biçimde adlandırılma nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Şabsıĝ sözcüğü at besleyen anlamında gösterilmekte olup, Adige dilinde “şı” = at ve “ĝepsıĝ” = terbiye edilmiş, yetiştirilmiş, hazırlanmış anlamına gelmekte ise de Çerkeslerce bu kabilenin niçin bu şekilde adlandırıldığı bilinmemektedir. Met Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa, *Kafkas Tarihi*, s. 177, 181-182.

⁸⁵⁷ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra: 2874, s. 360.

⁸⁵⁸ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 207, Sıra: 121.

⁸⁵⁹ DKS 1145, s. 63, Nu: 247.

⁸⁶⁰ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 207, Sıra: 121./ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra: 2874, s. 360.

mülâzımı Kadri Efendi huzurunda bir yeterlilik sınavına tabi tutulmuş, sınavı geçince de Kemal'in yerine niyâbeten atanmıştır. (20 Safer 1315/ 21 Temmuz 1897).⁸⁶¹

1. 42. Avdetler Vakfı ve Kelânîözü Köyü Câmisi

Vakfa ait Düzce'nin Kelânîözü köyünde bir adet tarla tespit edilmiştir. Tarlanın gelirleri Kelânîözü köyü câmisinin hatibliğini yapan kişiye tahsîs edilmiştir. (1256/ 1840-41)⁸⁶²

1. 43. Hoca Kutbeddin Câmi-i Şerîfi

Câmi Yığılca köyü Köseler mahallesinde bulunmaktadır. Câmîye 1858 yılında günlük 1 akçe ile Mustafa Efendi bin Halil adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (7 Ca 1275/13 Aralık 1858). Mustafa Efendi çok uzun bir süre câminin hatipliğini yapmış, vefat edince de yerine Mehmed Efendi ibni Hacı Receb adlı kişiye tevcih yapılmıştır. (29 Cemâziye'l-Âhir 1327/18 Temmuz 1909).⁸⁶³

1. 44. Beygözü Akkulakzâde Halil Efendi Câmi-i Şerîfi

Câmi Düzce'nin Beygözü köyünde⁸⁶⁴ inşa edilmiştir. Câmîye 1831 yılında “borca hesabı üzere” Mustafa Efendi ibni Hüseyin adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (15 L 1246/ 29 Mart 1831). Mustafa Efendi uzun süre câminin hatipliğini yürütmüş vefatıyla hafidi olan Mehmed Râif Efendi ibni Hüseyin'e tevcih yapılmıştır.(14 Ramazan 1329/ 8 Eylül 1911). Mehmed Râif Efendi'nin vefatıyla da çocuğu da olmadığı için birâderi olan Mustafa Efendi'ye görev tevcihi yapılmıştır. (27 Rebîu'l-Âhir 1332/ 25 Mart 1914).⁸⁶⁵

1. 45. Beyciler Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi Beyciler köyünde kurulmuştur. Câminin adı köyle özdeşleşmiş ve Beyciler Câmi-i Şerîfi olarak isimlendirilmiştir. Câmîye 1827 yılında “borca hesabı” üzere Ahmed ve Sâlih ibni Feyzulah adlı kişiler hatip olarak atanmışlardır. (25 Cemâziye'l-Evvel 1243/14 Aralık 1827). Ahmed ve Sâlih'in vefat etmelerinden sonra 9 Safer 1290 (8 Nisan 1873) yılında Mustafa Efendi

---

⁸⁶¹ DKS 1155, s. 67, Nu: 104.

⁸⁶² BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

⁸⁶³ VGMA, Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra: 1914, s.244.

⁸⁶⁴ Belgede açık bir şekilde Beygözü ifadesi bulunmaktadır. Acaba bu ifade ile Beyköyü mü kastediliyor, tespit edilememiştir.

⁸⁶⁵ VGMA, Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra: 3001, s. 280.

bin Mustafa'ya tevcih yapılmıştır. Mustafa Efendi'nin de vefatıyla yerine oğlu Hüseyin Efendi'ye tevcih yapılmıştır. (7 Receb 1328/ 7 Eylül 1905).⁸⁶⁶

1. 46. Araboğlu Câmî-i Şerîfi

Araboğlu câmîsi Mengencik köyünde kurulmuştur. Câminin Düzc'e'nin meşhur eşkiyalarından Araboğlu adı ile isimlendirilmesi dikkate değer bir husustur. Câmîye 1910 yılında "borca hesabı" üzere İsmail Efendi bin Hacı Yakub adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (15 Cemâziye'l- Evvel 1328/ 25 Mayıs 1910).⁸⁶⁷

1. 47. Hamidiye Köyü Câmî-i Şerîfi

Bugün Üskübü kasabası sınırları içerisinde bulunan Kabalak köyü geçmişte Hamidiye veya Lazhamidiye olarak tesmiye edilmiştir. Köyde 1888 yılına kadar bir câmî olmadığı görülmektedir. Nitekim köy halkının namazlarını eda edecek bir yer bulamadığı ve namaz için uzak mahallere gitmek zorunda kaldığı görülmektedir. Bu nedenle köy ahalisi tarafından köyde bir câmî inşa edilmeye başlanmış ancak inşaat yarım kalmıştır. Bu çerçevede köy halkı kendisine vekil tayin ederek, câmî inşaatının tamamlanması için 25.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bildirmiştir.⁸⁶⁸ Bu tür câmîlerin masrafları vilâyetin (Kastamonu) Evkâfı Hümâyûn nezâreti celilesi ile ilgili müvazenesindeki karşılığında ödenmektedir. (3 M 1306/ 9 Eylül 1888)⁸⁶⁹

Câmî inşaatının daha sonra bitirildiği ve câmîye bazı vakıflar yapıldığı görülmektedir. Nitekim câmîye 1322 (1904) yılında Laz Hamidiye köyünde ikâmet eden sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât olan Hasan oğlu ailesinden İbrahim Efendi ibni Hasan Efendi bin Abdullah tarafından 500 kuruş, 1330(1912) yılında da Abdullah oğlu ailesinden Hasan bin Abdullah bin Hasan tarafından 1620 kuruş vakfedilmiş ve câmî yeniden inşa edilerek güçlendirilmiştir.⁸⁷⁰

1334 (1916) yılına ait salnâmede Hamidiye köyünde bir mescid bulunduğu belirtilmektedir.⁸⁷¹ Bu mescidin köy câmîsinden ayrı bir mescid olabileceği ihtimal

---

⁸⁶⁶ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 204, Sıra: 3264, s. 312.

⁸⁶⁷ VGMA, *Kastamonu Esas Defteri*, 204, Sıra: 3336, s. 322.

⁸⁶⁸ Bakınız 3 M 1306- 9 Eylül 1888/10 R 1307- 4 Aralık 1889/ 12 C 1307-3 Şubat 1890 tarihli vesikalar. BOA, DH. MKT, 1679/35./ BOA, DH. MKT, 1694/54./ BOA, DH. MKT, 1540/99.

⁸⁶⁹ BOA, DH. MKT, 1540/99.

⁸⁷⁰ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 78-79.

⁸⁷¹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 265.

dahilinde olabileceği gibi, köydeki câminin halk arasında mescid olarak isimlendirilmesinden de kaynaklanabileceği muhtemeldir.

1. 48. Sermeddin (Sermeddin Çiftliği) Vakfı ve Bakras Köyü Câmi-i Şerîfi

Bakras Câmisi başlangıçta mescid olarak inşa edilmiştir. Mescidin banisi köyde ikâmet eden Teberdârân-ı Şehriyariden Osman Ağa adlı kişidir. Mescid daha sonra köy halkının yardımlarıyla câmiye çevrilmiştir.⁸⁷²

Câmiyi subvance eden Sermeddin adında bir vakıf kurulmuştur. Vakfa ait Düzce'nin Bakras köyünde tarla ve ev bulunmaktadır. Tarla ve evden elde edilen gelirler Bakras köyü câmisinin hatiplik hizmetine tahsîs edilmiştir. (1256/ 1840-41)⁸⁷³

Sermeddin zemin çiftliği mutasarrıflığına ve câminin hatipliğine 1867 yılında Abdullah Efendi bin Nuğas adlı kişi tayin edilmiştir.(25 Safer 1284/28 Haziran 1867).Abdullah Efendi'nin vefatı ile beraber çocuğu da bulunmadığından yerine Yusuf Efendi bin Ahmed'e tevcih yapılmıştır. (9 Rebû'l- Evvel 1327/31 Mart 1909). Yusuf Efendi'nin bir süre sonra vefat etmesi üzerine yerine büyük oğlu Mahir Efendi'ye tevcih yapılmıştır. (6 Zi'l-Hicce 1338/ 21 Ağustos 1920).⁸⁷⁴

1. 49. Derdin Köyü Câmi-i Şerîfi

Derdin köyünde köy ahalisi tarafından müceddeden inşa edilmiş bir câmidir. Câminin vakfiyesi bulunmamaktadır. Câmiye 1888 yılında “borca hesabı” üzere İbrahim Efendi ibni Ahmed adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir.(25 Şaban 1305/7 Mayıs 1888). İbrahim'in ölümünden sonra 13. 7. 926 gün ve 1545 sayılı müşâvere kararı ile Mehmed Ali adlı kişiye görev tevcihi yapılmıştır. Mehmed Ali'nin vefatıyla da 4 Eylül 928 gün ve 793 sayılı müşâvere kararı ile Ahmed adlı kişi görevlendirilmiştir.⁸⁷⁵

1. 50. Hacı Râşid Bey Câmi-i Şerîfi

Câmi Düzce'ye bağlı Üskübü nahiyesine tabi Gideni dîvânı sınırları içerisinde bulunan Karapınar köyünde inşa edilmiştir. Başlangıçta mescid olarak inşa edilmesine rağmen köy nüfusunun nicelik olarak büyümesi ile orantılı olarak câmiye dönüştürülmüştür. Câmiye “borca

---

⁸⁷² *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 1256, s. 158.*

⁸⁷³ *BOA, EV..d., 10900, Varak 2./ BOA, EV..d.,20298, s. 6-7.*

⁸⁷⁴ *Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra 1776, s. 226.*

⁸⁷⁵ *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 2623, s. 328.*

hesabı” üzere ilim talebesi olan (talebe-i ulûmdan) Abdülhalim Efendi ibni Osman hatip olarak görevlendirilmiştir. (26 Receb 1300/ 2 Haziran 1883).⁸⁷⁶

1. 51. Bestan Efendi Câmî-i Şerîfi

Câmî Konrapa kazasına tabi Milan (Melen) Deresi denen mevkide kurulmuş olan Karık köyünde inşa edilmiştir. Câmîye günlük 1 akçe vazife ile Osman Efendi ibni Sâlih adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (20 C 1248/14 Kasım 1832). Osman Efendi’den sonra yerine oğlu Ali Efendi’ye tevcih yapılmıştır. (28 Cemâziye’l-Âhir 1300/6 Mayıs 1883).⁸⁷⁷

1. 52. Orman Köyü (Gölormanı Köyü) Câmî-i Şerîfi

Orman köyü Düzce kazasına bağlı bir köy olup, köyde Çerkes Naş? Ebuzeh Kabilesi muhâcîrleri ikâmet etmektedir. Köy ahalsinin çoğu köye yakın bir câmî bulunmadığından Cuma ve bayram namazları için, 3 saat mesafede bulunan Besni köyünde bulunan câmî-i şerîfe gitmektedir. Uzaklık yanında câmîye giden yol üzerine Büyük Milan Nehri de aktığı için ayrı bir sıkıntı daha yaşanmaktadır.

Cami vesikalarda Orman köyü veya Gölormanı köyü cami-i şerifi⁸⁷⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Câminin hatiplik görevine yapılan imtihan neticesinde başarılı olan aynı kabileden İbrahim Efendi ibni Abdullah getirilmiştir.⁸⁷⁹ (8 C 1286/ 15 Eylül 1869).⁸⁸⁰

İbrahim Efendi’nin çocuksuz (bilâ-veled) vefat etmesi nedeniyle⁸⁸¹ yerine İslam Efendi ibni Mehmed görevlendirilmiştir. (7 Receb 1328/ 15 Temmuz 1910). Mehmed oğlu İslam’ın 1. 4. 336 (14. 1. 1918) yılında vefatıyla beraber yerine 8. 7. 338 (28. 3. 1920) gün ve 959 sayılı karar ile Abdurrahman adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir.⁸⁸²

---

⁸⁷⁶ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra 1260, s. 158.

⁸⁷⁷ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra 1483, s. 186.

⁸⁷⁸ *Kastamonu Esas Defteri*, 206, Sıra 302, s. 70.

⁸⁷⁹ *BOA, EV. 21601*, s. 2.

⁸⁸⁰ *Kastamonu Esas Defteri*, 206, Sıra 302, s. 70.

⁸⁸¹ İbrahim Efendi’den sonra görev yapan kişiler bir diğer vesikada farklı verilmiştir. Buna göre İbrahim Efendi ibni Abdullah’ın çocuksuz (bilâ-veled) vefat etmesi ile görev Kamil Efendi bin İsmail adlı kişiye tevârüs etmiştir. (6 Muharrem 1333/ 24 Kasım 1914). Kamil Efendi’nin vefatı ile de görevi küçük oğlu Mehmed Seyfeddin’e geçmişse de çocuğun küçük yaşta olması nedeniyle yerine vekâleten (niyâbeten) Hafız Abdullah Efendi’ye görev verilmiştir. (27 Cemâziye’l-Âhir 1338/ 18 Mart 1920). *Kastamonu Esas Defteri*, 206, Sıra 302, s. 70.

⁸⁸² *Kastamonu Esas Defteri*, 205, Sıra 140, s. 20.

1. 53. Akpınar Köyü Hüseyin Halife Câmi-i Şerîfi

Akpınar köyünde Kebir (Büyük) Yürek Mezrası Vakfı bulunmaktadır. Vakfa ait Akpınar köyünde bir adet tarla bulunmaktadır. (1256/1840-41)⁸⁸³ Vakfın köydeki câmiyi subvanse ettiği düşünülmektedir.

Câmi, câmiyi inşa eden Hüseyin Halife'nin adıyla tesmiye edilmiştir. Câmînin hatiblik görevini günlük nim (yarım) akçe ile Hasan bin Halil adlı kişi yapar iken bir süre sonra vefat etmiştir. Hasan'ın görevi öz çocukları olan Yusuf ve Hüseyin'e intikâl etmişse de bu defa da Yusuf vefat etmiştir. Yusuf'un görevi de kendi adıyla aynı adı taşıyan oğlu Yusuf'a intikâl etmiştir. (29 M 1240/ 23 Eylül 1824).⁸⁸⁴

Câmiye 1877 yılında günlük yarım (nim) akçe ile Hacı Atıf Efendi bin İbrahim adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (11 S 1294/25 Şubat 1877). Hacı Atıf Efendi'nin vefatıyla yerine oğlu Süleyman geçmesi gerekirken Süleyman'ın yaşının küçük olması nedeniyle, geçici olarak Hacı Mehmed Efendi tayin edilmiştir. (22 Safer 1306/28 Ekim 1888). Hacı Mehmed Efendi uzun bir süre görev yapmışsa da bu arada Süleyman büyümüş ve Süleyman'a görev tevcihi yapılmıştır. (Gurre-i Muharrem 1328/ 13 Ocak 1910).⁸⁸⁵

1. 54. Darıyeri Süleyman Bey Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi "müceddeden" inşa edilmiştir. Câmiye 1914 yılında "borca hesabı" üzere Hurşid Efendi hatip olarak tayin edilmiştir. (13 Receb 1332/ 7 Haziran 1914).⁸⁸⁶

1. 55. Darıca Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi Darıca köyünde bulunup, köy ahalisinin yardımları ile inşa edilmiştir. Câmiye "borca hesabı" üzere Abdullah Efendi adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (19 Ramazan 1249/ 30 Ocak 1834) Abdullah Efendi vefat edince yerine büyük oğulları Hacı Halid ve Hakkı efendilerle diğer ahfadı Ahmed'e tevcih yapılması gerekirken bu kişilerin işe ehil olmamaları (adem-i liyâkat) nedeniyle yerlerine Halil Efendi bin Mehmed'e görev tevcihi yapılmıştır. (28 Rebû'l-Âhir 1333/ 15 Mart 1915).⁸⁸⁷

---

⁸⁸³ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

⁸⁸⁴ BOA, C. EV., 362/18383, Vesika 1-2.

⁸⁸⁵ Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 2672, s. 334.

⁸⁸⁶ Kastamonu Esas Defteri, 206, Sıra 127, s. 32.

⁸⁸⁷ Kastamonu Esas Defteri, 205, Sıra 314, s. 42.

1. 56. Çevrekadılar Câmi-i Şerîfi

Câmi Beyciler dîvânında bulunmaktadır. H. 1240 yılında câmiye günlük 1 akçe ile İsmail Efendi bin Ali adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (23.... 1240/1824-1825). İsmail Efendi'den sonra yerine oğlu Ali İsmail'e görev tevcihi yapılmıştır. Fakat Ali İsmail'in göreve layık olmadığı (adem-i liyâkat) gerekçe gösterilerek yerine Hacı İbrahim oğlu ailesinden Mehmed Efendi ibni Ali'ye tevcih yapılmıştır. (8 Ramazan 1299/24 Temmuz 1882). Mehmed Efendi de vefat edince yerine oğlu Hafız İbrahim Efendi görevlendirilmiştir. (Safer 1330/Ocak-Şubat 1912).⁸⁸⁸

1. 57. Eğerciler Köyü Hacı Mahmud Câmi-i Şerîfi

Câmi Eğerciler köyünde yapılmıştır. Ne zaman yapıldığına ilişkin olarak herhangi bir veri tespit edilememiştir. Câmiye 1837 yılında İsmail Efendi bin Sâlih günlük 1 akçe ile imam ve hatip olarak tayin edilmiştir.(12 Ca 1253/ 14 Ağustos 1837).⁸⁸⁹ İsmail Efendi ölünce hatiplik görevi oğulları Mahmud ve Hamid Efendilerin rızaları ile diğer oğlu Kamil Efendi'ye tevcih edilmiştir.(1301/1883-84). O'nun da vefatıyla da yerine büyük öz oğlu İsmail Efendi'ye tevcih yapılmıştır. (26 Safer 1330/ 15 Şubat 1912).⁸⁹⁰

1. 58. Balıca Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi köyde yaşayan hayır sahibi bir kişi tarafından müceddeden inşa edilmiştir. Câmiye 1906 yılında "borca hesabı" üzere Mehmed Ali Efendi adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (21 Receb 1324/10 Eylül 1906).⁸⁹¹

1. 59. Mılkağaçlar Köyü Mehmed Câmi-i Şerîfi

Câmi Üskübü kazası sınırları içerisinde Mılkağaçlar köyünde kurulmuştur. Câmide Mustafa Efendi adlı kişi hatiplik yaparken O'nun görevden ayrılmasıyla yerine oğlu Hasan geçmesi gerekirken Hasan'ın bu iş için ehliyetsiz olması (adem-i ehliyet) gerekçe gösterilerek Mustafa adlı bir başka kişiye görev verilmiştir. Câmide görev yapan kişilerin maaşları Bolu

---

⁸⁸⁸ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra 1152, s. 144.

⁸⁸⁹ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra 1658, s. 208.

⁸⁹⁰ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra 1659.

⁸⁹¹ *Kastamonu Esas Defteri*, 204, Sıra 1530, s. 194.

Mukataası Çeltik irsâliyesi gelirinden (mâl) ödenmektedir. Hatibe günlük 4 akçe ücret ödenmiştir. (21 Şaban 1324/ 10 Ekim 1906).⁸⁹²

1. 60. Efteni Hamamüstü Gürcüler Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi, Efteni Hamamüstü Gürcüler köyünde inşa edilmiştir. Câmiye 1915 yılında “borca hesabı” üzere Şem’un Efendi hatip olarak görevlendirilmiştir. (14 Safer 1334/ 22 Aralık 1915). Şem’un Efendi bir süre sonra vefat etmiş ve yerine 19 Mayıs 340 (19 Mayıs 1924) gün ve 1 nolu müşâvere kararı ile Abdülmecid adlı kişi görevlendirilmiştir.⁸⁹³

1. 61. Büyükaçma Köyü Câmi-i Şerîfi

Câmi Büyükaçma köyünde inşa edilmiştir. Câmiye 1916 yılında “borca hesabı” üzere İshak Efendi adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (16 Rebû’l-Âhir 1334/ 21 Şubat 1916).⁸⁹⁴

1. 62. Hemşin Köyü Câmi-i Şerîfi ve Vakfı

Hemşin köyü Akçaşehir nahiyesine bağlıdır. Köyde ibadethâne olarak sadece küçük bir mescid bulunmaktadır. Bu nedenle köy ahali toplarıp nahiyede bulunan hükümet konağına gelerek Hemşin ve Ceva (Cevva) köyünde câmi bulunmadığı için köy halkının özellikle de ihtiyaçlarının Cuma ve bayram namazlarını eda etmede sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Köy halkı mescidi ayakta tutabilmek için 3000 kuruş vakfetmiş ve vakfa Muslu oğlu ailesinden Hüseyin b. Mehmed’i de müteveli tayin etmiştir.

Bölge halkı nahiye yönetiminden hem bir câmi talebinde bulunmuş hem de Ali Efendi b. Hacı Yusuf adlı kişinin vakfettikleri 3000 kuruşun işletilmesinden elde edilecek 450 kuruşluk tahsîsâtla mescidlerine hatip olarak tayin edilmesini istemişlerdir. Köy halkının câmi talebi ilk aşamada gerçekleştirilememişse de hatip talebi dikkate alınarak Ali Efendi hakkında bir sicil araştırması başlatılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda O’nun 1274 (1857/1858) doğumlu olduğu, Hemşin köyü 24/1 nolu hânede ikâmet ettiği, kur’ây-ı bakâya ve firârîsi olmadığı tespit edilmiştir. Ali Efendi nahiyeye bağlı bir birimde oturmasına rağmen hatiplik konusunda liyâkati olup olmadığı hususunda kaza hükümet konağında meclis-i şer’iyyeye ait odada sınava tabi tutulmuştur. Sınav komisyonu içerisinde Evkâf Müdürü Vekili Rıza Efendi, Asâkîr-i Şâhâne

⁸⁹² *Kastamonu Esas Defteri*, 204, Sıra 1596, s. 204.

⁸⁹³ *Kastamonu Esas Defteri*, 206, Sıra 706, s. 160.

⁸⁹⁴ *Kastamonu Esas Defteri*, 206, Sıra 784, s. 176.

yüzbaşısı Hüseyin Efendi bin Mehmed Efendi vs. kişiler bulunmaktadır. (10 Safer 1308/ 25 Eylül 1890).⁸⁹⁵

1. 63. Fakıllı Köyü Sultan Orhan Câmi-i Şerîfi

Câmi Düzce kazasının Eftun-i Suflâ dîvânının Fakıllı köyünde bulunmaktadır. Akçaşehir nahiyesinde Çukalu Çarşısı'nda bulunan dükkanların mukataa-i zeminleri ve Câmilli mevkisinde bulunan mezranın 1283-1287 (1866/1867-1870/1871) yılı öşür hâsılâtlarının yıllık tahmîsât (1/5) miktarı olan 835 kuruş câmi-i şerîfin hitâbetine tahsîs edilmiştir. Vakfa 1283-1316 (1866/1867-1898/1899) yılları arasında (1316 sonu dahil) 32308 kuruş te'diye (harcama) yapılmıştır. Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti ve bölgedeki yetkililerle yapılan yazışmalar neticesinde ve Bolu Sancağı İdare Meclisi'nin Tahmîs Mazbatası'nda belirtildiği üzere câminin hatiplik hizmeti için yeniden bir bedel takdiri yapılmıştır. Bu çerçevede Çukalu köyünde Tursan Yeri olarak bilinen arazinin hâsılâtının câminin hitâbet görevine tahsîs edilmesi uygun görülmüş ve vakfın yıllık tahmîsât bedelinin 826 kuruş olduğu tespit edilmiştir. (29 Muharrem 1326/3 Mart 1908).⁸⁹⁶

1. 64. Kilise Köyü Câmi-i Şerîfi veya Timur Kadı oğlu Vakfı

Kilise köyü camisi Akçakoca'nın Kilise köyünde bulunmaktadır. Caminin imamet hizmetini, Timur Kadı oğlu vakfı subvanse etmiştir.⁸⁹⁷

1. 65. Kaymakçı Köyü Câmi-i Şerîfi

Kaymakçı köyü Düzce kazası Üskübü nahiyesine bağlı Vakıf dîvânına tabi bir köydür.⁸⁹⁸ Köyde başlangıçta bir mescid inşa edilmişse de⁸⁹⁹ bu mescid daha sonra köy ahalisinden Ali, Ahmed ve Râhim adlı kişiler başta olma üzere köy ahalisinin desteğiyle câmiye dönüştürülmüştür.⁹⁰⁰ Mescide 1733'te günlük 1 akçe ile Nâib Mehmed arzı çerçevesinde Ömer Halife adlı kişi imam olarak atanmıştır. (Zi'l-Hicce 1145/1733).⁹⁰¹

---

⁸⁹⁵ DKS 1145, s. 61, Nu: 239.

⁸⁹⁶ BOA, Y. A. RES., 154/36, Vesika 1, 2.

⁸⁹⁷ BOA, EV..d., 20298, s. 6-7.

⁸⁹⁸ Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 1993, s. 250.

⁸⁹⁹ VGMA, Hurûfât Defteri, 1069, s. 85.

⁹⁰⁰ Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 1993, s. 250.

⁹⁰¹ VGMA, Hurûfât Defteri, 1069, s. 85.

Câmiye 1302 yılında “borca hesabı” üzere Mehmed Efendi bin İsmail adlı kişi hatip olarak tayin edilmiştir. (2 Cemâziye’l-Âhir 1302/ 19 Mart 1885). Mehmed Efendi’nin ölümü ile 28. 10. 339 (5. 7. 1921) gün ve 1582 sayılı karar ile Selami adlı kişiye görev tevcihi yapılmıştır.⁹⁰²

1. 66. Şehsuvar oğlu Hacı Mehmed Câmi-i Şerifi

Câmi Üskübü kazası Mîlân nahiyesine bağlı Şâhsuvâr (Şehsuvar) köyünde kurulmuştur.⁹⁰³ Câminin banisi Hacı Mehmed adlı kişidir. Câmi bazen câmi bazen de mescid olarak tanımlanmıştır. Câmi bulunduğu bölgenin Cuma câmilerindedir. Câmi ile ilgili olarak tespit edilen ilk kayıt 1697 yılına aittir. İlgili tarihte câmiye Hasan adlı kişi hatip olarak ta’yîn edilmiştir.(Zi’l-kâde 1108/Mayıs- Haziran 1697).⁹⁰⁴

Câmiye 1830 yılında Mustafa Efendi ibni Mehmed adlı kişi günlük 1 akçe ile hatip olarak tayin edilmiştir.(24 Safer 1246/14 Ağustos 1830). Mustafa Efendi’nin vefatıyla yerine büyük öz çocukları olan Bayram ve Şaban geçmesi gerekirken bu kişiler ehil olmadıkları (adem-i ehliyet) gerekçesiyle yerlerine amca çocukları (ammizâde) Hatibzâde Mehmed Efendi ibni Hacı Mehmed’e tevcih yapılmıştır. (6 Cemâziye’l-Âhir 1302/ 23 Mart 1885). Mehmed Efendi’nin bir süre sonra vefat etmesi üzerine yerine Molla Hüseyin Efendi ibni Eyyüb’e tevcih yapılmıştır. (10 Receb 1335/ 2 Mayıs 1917). Eyyüb oğlu Hüseyin’in de 15. 2. 336’da (30. 11. 1917) vefatıyla yerine Şûrâ-yı Evkâf’ın 15. 7. 338 (4. 4. 1920) gün ve 1019 sayılı kararıyla yeni bir kişiye tevcih yapılmıştır.⁹⁰⁵

2- Mescidler

2. 1. Nusreddin Mahallesi Mescid-i Şerifi

1334 (1916) tarihli salnâmeğe göre bu tarihe kadar Nusreddin mahallesinde bir mescid bulunmaktadır.⁹⁰⁶ Mescide ait herhangi bir vakıf veya kayıt tespit edilememiştir.

---

⁹⁰² *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 1993, s. 250.*

⁹⁰³ Cami Üskübü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Üskübü’nün kaza olduğu dönemlerde camide görev yapan kişilerle ilgili olarak bakınız: Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 87-88.

⁹⁰⁴ *VGMA, Hurûfât Defteri, 1140, s. 42.*

⁹⁰⁵ *Kastamonu Esas Defteri, 203, Sıra 2013, s. 252.*

⁹⁰⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.*

2. 2. Taşköprü Mescid-i Şerifi

Mescidin Çerkes Taşköprü veya Muhacir Taşköprü köylerinden hangisinde bulunduğu tespit edilememiştir. Mescid köyde ikâmet eden hayır sahibi bir kişi tarafından inşa edilmiştir. (ismi verilmemiş). Mescide 1899 yılında Hüseyin Efendi ibni Mehmed “hesabı” üzere hatip tayin edilmiştir. (7 Safer 1317/ 17 Haziran 1899).⁹⁰⁷

2. 3. Müteveffâ Şehâbeddin Paşa Mescid-i Şerifi

Mescidin nerede kurulduğuna ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Mescide günlük 5 akçe ile Hafız Ahmed adlı kişi imam tayin edilmiştir. Vakfın nâzırı Uzun Ahmed Ağa adlı bir kişidir. (9 M 1155/16 Mart 1742).⁹⁰⁸

2. 4. Aşağı Yahyalar Köyü Mescid-i Şerifi

Mescid hayır sahibi bir kişi tarafından “müceddeden” inşa edilmiştir. Mescide 1906 yılında Hafız Mustafa Efendi ibni Ahmed adlı kişi “borca hesabı” üzere hatip olarak tayin edilmiştir. (21 Şaban 1324/10 Ekim 1906).⁹⁰⁹

3- Tekkeler

Düzce kazası genelinde halka maddi ve manevi hizmetler veren 3 aded tekke tespit edilmiştir. ⁹¹⁰ Bunlardan ikisi Üskübü bölgesinde Terzialiler mahallesinde bulunan Şeyh Şiblî tekkesi⁹¹¹ ve Düzce Cedidiye mahallesinde kurulan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi tekkesidir. Diğer tekke ise bölgenin büyük zaviyelerinden olan ve Halveti tarikatı hizmeti yaptığı anlaşılan Mehmed Fakih Zâviyesi ⁹¹² olmalıdır.

---

⁹⁰⁷ *Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra No: 903, s. 112.*

⁹⁰⁸ *BOA, C.. EV., 140/6979.*

⁹⁰⁹ *Kastamonu Esas Defteri, 204, Sıra No: 1372, s. 170.*

⁹¹⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 241-242.*

⁹¹¹ Bakınız : Özlü, *Batı Karadeniz 'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp), s. 80-81.*

⁹¹² Bakınız : Özlü, *Batı Karadeniz 'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp), s.139-142.*

3. 1. Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi Tekkesi

3. 1. 1. Şeyh Hacı Hasan Efendi

Tekkenin vâkıflarından olan Şeyh Hacı Hasan 1831'de Kafkasya'da Şebjer'de (Şebj, Şebzer?) dünyaya gelmiş,⁹¹³ Pşiz nehri kıyısında el-Kevâsire köyünde yaşamış,⁹¹⁴ ilim tahsilini tamamladıktan sonra talebe yetiştirmekle meşgul iken 1863'te Ruslar'ın bölgeyi işgal etmeleri üzerine Kafkasya'dan hicret ederek Düzce'ye yerleşmiş bir alimdir.⁹¹⁵ Tam adı Hasan bin Ali bin Hudu bin Bay bin Kanıt bin Kansu'dur.⁹¹⁶

Şeyh Hacı Hasan'ın tasavvufu ilgisi 1865'te Nakşibendi tarikatının Halidi koluna mensup Şeyh Devlet'e intisab etmesiyle başlamıştır. Şeyh Devlet'in 1867'de vefatı üzerine İstanbul'a gitmiş ve Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevi'nin (Ö. 1311/1893) sohbetlerine katılarak Delâilü'l-Hayrât icâzeti almıştır. Hac için gittiği Hicaz'da da Nakşi şeyhlerinden Musa Esterhani Mekkî Efendi'ye biat etmiş, daha sonra yarım kalan manevi eğitimini tamamlamak üzere tekrar İstanbul'a dönüş yapmıştır. Burada tekrar Gümüşhânevi'ye intisap ederek 1887'de irşad icâzeti almıştır.⁹¹⁷

3. 1. 2. Şeyh Hacı Hasan Efendi'nin Düzce'deki Hizmetleri

Muhâcîrin-i Çerâkise ulemâsından olan Hasan Efendi, bir süre Şirvan'da bulunmuş, bir süre de Mısır tarafına gidip orada ilim ve fen tahsili yapmış oradan da İstanbul'a gelip Hacı Mir Hamza Efendi'den icâzet almıştır. Müderris efendi daha sonra Düzce kazasında bulunan Çerkes muhâcîrleri için inşa edilecek câmi-i şerîf ve medresede müderris, imam ve hatib olmak için başkent İstanbul'a arz ve talepte bulunmuştur. Bunun üzerine Hasan Efendi'ye, ulemâdan Derviş Hafız Efendi'nin görüşleri doğrultusunda Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi İzmid emvâlinden 60 kuruş maaş tahsîsi yapılarak görev tevcihi yapılmıştır. (22 Receb 1290/ 15 Eylül 1873).⁹¹⁸

---

⁹¹³ Ramazan Muslu, "Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf", *Uluslar arası Düzceli M. Zahid Kevseri Sempozyumu Bildirileri 24-25 Kasım 2007*, Düzce 2007, s. 691-692.

⁹¹⁴ Muzaffer Özcanoglu, "M. Zahid El- Kevseri İle Yaşadığım Kırık Anılarım", *Uluslar arası Düzceli M. Zahid Kevseri Sempozyumu Bildirileri 24-25 Kasım 2007*, Düzce, 2007, s. 758.

⁹¹⁵ Muslu, "Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf", s. 691-692.

⁹¹⁶ Özcanoglu, "M. Zahid El- Kevseri İle Yaşadığım Kırık Anılarım", s. 758.

⁹¹⁷ Muslu, "Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf", s. 691-692.

⁹¹⁸ BOA, A. MKT. MHM., 464/79, Vesika 1-4.

Şeyh Hacı Hasan Efendi (Hacı Şeyh Hasan Efendi) 1882’de Karaçalı köyü cami-i şerifine imam olarak tayin edilmiştir. (27 Safer 1299/18 Ocak 1882). Şeyh Hasan buradaki görevini 10. 7. 337 (11. 4. 1919) tarihine kadar yürütmüştür.⁹¹⁹

Şeyh Hacı Hasan Efendi bin Ali bu görevi yanında Cedidiye Camisi’nin imamlığını da üstlenmiş gözükmektedir. Nitekim 1890 yılında Şeyh Hacı Hasan Efendi’nin Cedidiye Camisi imamlığına “müceddeden” (yeniden) atandığının belirtilmesi câmide ilk imamlık yapan kişinin veya kişilerden birinin Şeyh Hacı Hasan Efendi olduğunu akla getirmektedir. Onun bu göreve yeniden atanmasını bölge halkı talep etmiştir.

Şeyh Hacı Hasan Efendi, 1245 (1829/1830) doğumlu olup, Düzcce’ye bağlı Hacı Hasan Efendi köyünde 1/1 nolu hânede ikâmet etmektedir.⁹²⁰ Cedidiye camisindeki imâmet görevini câminin vakfı gereği 100 kuruş tahsîsâtla yerine getirmiştir. O’nun adının ikâmet ettiği köyle aynı şekilde isimlendirilmesi, Şeyh’in bölgenin önde gelenlerinden birisi olmasından kaynaklanmaktadır. (26 Receb 1307/18 Mart 1890).⁹²¹

Şeyh’in, M. Zahid Kevseri adında daha sonra meşhur bir alim olan bir oğlu da bulunmaktadır. Zahid El-Kevseri babası Düzcce’ye geldiğinde henüz 8 yaşındadır. Zahid El-Kevseri’nin yetişmesinde babası kadar dönemin Düzcce’li meşhur alimleri Şaban Fevzi Efendi ve Muhammed Nazım Efendi’nin de büyük etkisi olmuştur.⁹²²

3. 1. 3. Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi Tekkesinin Kuruluşu ve Vakfı

Hasan Efendi, Gümüşhânevi’nin emri üzerine 1892’de Düzcce’deki medresenin yanına bir tekke inşa ettirmiştir. Şeyh Hacı Hasan Efendi medreseyi talebesi Yakub Ezherî’ye (ö. 1314/1896) bırakıp kendisi irşadla meşgul olmak üzere tekkeye geçmiş ve 20 Ekim 1926’da Düzcce’de vefatına kadar burada fıkıh, hadis, Kur’ân tilaveti ve halvet ile meşgul olmuştur.⁹²³

Tekke için Cedidiye mahallesinde sakin ulemâ-i Çerâkise ve Nakşibendi tarikati halifelerinden olan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi bin Ali ve Câmî-i Kebir mahallesinde sakin Kuyumcu Hacı Ali Efendi b. Hacı Hüseyin kaza hükümet konağı bidâyet

---

⁹¹⁹ *Kastamonu Esas Defteri*, 203, Sıra No: 1036, s. 130.

⁹²⁰ Daha sonra Cedidiye mahallesine yerleşecektir. *DKS 1155*, s. 23-24, Nu: 92.

⁹²¹ *DKS 1145*, s. 34, Nu: 129.

⁹²² Muslu, “Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf”, 691-692.

⁹²³ Muslu, “Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf”, 691-692.

mahkemesine ait odada, müştereken inşa ettikleri mülklerini vakfetmişlerdir. İnşa edilen mülkün arsası Kuyumcu Hacı Ali Efendi'ye aittir.⁹²⁴

Kuyumcu Hacı Ali Efendi b. Hacı Hüseyin arsayı Cedidiye mahallesinde ikâmet eden Kassabzâde Mehmed Efendi bin Abdullah'tan 324 kuruşa satın almıştır. Satış protokolüne arazi üzerinde tekke inşa edileceği koşul tutulmuştur. Satışa Muhzır Mehmed Ağa, Mübaşir Musa ve Şakir Çavuş ve Aza Alemdar Osman Efendi de şehâdet etmişlerdir.

Bina, Cedidiye mahallesinde câmi-i şerîf civarında yapılmış olup “doğudan medrese, kuzeyden medrese arsası, batıdan Hacı Mehmed oğlu Kamil Efendi arsası, güneyden sokak (zukak)” ile çevrili 324 zira' miktarı bir alanda yapılmıştır. (6 Cemâziye'l- Evvel 1314/ 13 Ekim 1896).⁹²⁵

Bina iki katlı olup, üst katta 6 hücre, 1 namazgah, 1 sofa, binanın alt tarafında ise 4 oda ve 1 kütüphâne bulunmaktadır. Binaya ait bir de kuyu bulunmaktadır. Vakfın şartları aşağıdaki şekildedir:

- a) Vakfa Cedidiye mahallesinden Mehmed İbrahim Efendi bin Musa Efendi müteveli tayin edilecek.
- b) Vakfedilen bina Nakşibendi tarikatı Halidiye kolu halife ve müridlerine tahsîs edilecek.
- c) Tekkedeki 40 mürid ve hoca, Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi'ye madâme'l hayat Kur'ân okuyacak.
- d) Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi'nin vefatından sonra tekkenin üst katında güneybatı tarafta bulunan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi'ye ait kütüphâne ile kütüphânenin bitişiğinde bulunan odaya (hücre) büyük çocuğu müteveli olacak. Çocuğunun da vefatından sonra yerine oğlunun büyük çocuğu müteveli olacak.
- e) Kütüphâneye bitişik olan odaya (hücre) Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi'nin silsilesi mutasarrıf olur ise bu oda diğer odalara ilhak edilerek, belirtilen şartlar çerçevesinde tek oda gibi tasarruf edilecek.
- f) Binadaki diğer 2 odaya kendisinin tayin ettiği bir halife müteveli olacak. Halifenin vefatıyla O'nun soyundan gelen kişiler, soyu kesilirse de ehil olan bir başka kişi müteveli tayin edilecek.

---

⁹²⁴ DKS 1155, s. 23-24, Nu: 92.

⁹²⁵ DKS 1155, s. 31, Nu: 127.

- g) Tekkede halifenin mürid ve talebelerinden başka kimse bulunmayacak. (21 Cemâziye'l- Evvel 1314/ 28 Ekim 1896).⁹²⁶

Tekke cumhuriyet döneminde yapılan 30 Kasım 1925 tarihli yasa ile kapatılmıştır. Ancak 1925 yılına ait salnâmede bölgede Nakşibendi Tarikatı Halidiye kolundan bir şubenin olduğu fakat bunların herhangi bir tekkeleri olmadığından dolayı tarikatlarına özgü ibadetlerini muhtelif câmi ve mescidlerde icra ettiklerinin belirtilmesi⁹²⁷ tarikatın gayr-i resmi olarak bölgede yaşadığını göstermektedir.

4- Eğitim Kurumları ve Vakıfları

4. 1. Osmanlı Devletinde Eğitim-Öğretim İşlerinin Modernizasyonu

Tanzîmâtın hemen öncesinde ve tanzîmâtın ilk yıllarında eğitim işlerinin modernleştirilmesi ile meclis-i umûr-ı nâfia adlı kurum ilgilenmiştir. Mahalle mekteplerinin (sıbyân) ıslahında karşılaşılan başarısızlık üzerine konu 1838'de yeniden gündeme getirilmiş ve bu hususta gerekli çalışmaları yapmak üzere mekâtib-i rüşdiye nezâreti kurulmuştur. Bu yeni kurum evkâf nezâretine bağlı bir müdürlük seviyesindedir. Bu düzenleme ile mektepler sıbyân, rüşdiye ve mekâtib-i aliyye olmak üzere üç seviyede ele alınmıştır.⁹²⁸

1839'da eğitimi yaygınlaştırmak ve Bâbîâlîye memur yetiştirmek amacıyla açılmış olan mekteb-i maârîf-i adliye gibi okulları yaygınlaştırmak için kurulan mekâtib-i umûmiye nezâreti de şeyhülislamın denetimine ve evkâf-ı hümâyûn nezâretinin maiyetine verilmiştir.⁹²⁹

1845'e kadar eğitimin ıslahı konusunda pek bir ilerleme kaydedilememiş, nezâret mekteb-i maârîf-i adliye ve mekteb-i ulûm-ı edebiyye ile ilgilenmenin dışında fazla bir varlık gösterememiştir. Bu tarihte önce meclis-i muvakkat ardından da 27 Haziran 1846'da meclis-i maârîf-i umûmiye kurularak eğitim işleri yeniden ele alınmıştır. Meclis-i maârîf iki reformcu kurumun meclis-i vâlâ ve hariciye nezâretinin denetimi altındadır. Bu husus eğitimin laikleşmesi konusunda önemli bir adım olmuştur. Zira o ana kadar şeyhülislamlığın kontrolü altında olan eğitim işleri bu tarihten sonra Bâbîâlî'nin yani

⁹²⁶ DKS 1155, s. 23-24, Nu: 92.

⁹²⁷ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 363.

⁹²⁸ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 61-62-68.

⁹²⁹ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 54-55.

hükûmetin denetimine girmiştir. Böylece eğitim işlerini uhdelere alan tanzîmât bürokratları reformları daha rahat bir şekilde yönlendirmişlerdir. Haftada iki gün toplanan meclisin aldığı kararlar ayda bir kere daha geniş bir katılımıla toplanan meclis-i umumi maârif adlı mecliste yeniden görüşülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde meclis-i maârifin aldığı kararları uygulamak üzere mekâtib-i umûmiye nezâreti kurulmuştur. Ancak bu kurum nezâret statüsünden farklı ve derece olarak düşük bir kurumdur. Eğitim işlerinin kabineye dahil bir nezâret tarafından temsil edilmesi 14 Mart 1857’de maârif-i umûmiye nezâretinin kurulması ve nâzırlığına Abdurrahman Sami Paşa’nın nâzır olarak atanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemin eğitim politikalarından birisi de medreselerin ıslah edilmemesidir. Nitekim devletin tercihini yeni eğitim kurumlarından yana koyması neticesinde halk da gelecek kaygısıyla tercihini, çocuklarını medreselerden ziyade bu yeni eğitim kurumlarına gönderme yönünde kullanmıştır.⁹³⁰

4. 2. Düzce’de Eğitim-Öğretimin Organizasyonu

Eğitim-öğretim işlerini yürütmek amacıyla taşrada maârif meclisleri oluşturulmuştur. 1310-1311 (1892-94) yıllarında Düzce kaza yönetiminde nâib ve mal müdüründen sonra dördüncü sırada yer alan müftü efendi, kaza idare meclisinin doğal üyesi olup maârif meclisi başkanlığını da uhdesine almıştır. Müftü Efendi’nin kaza mahkemesinde resmi bir görevinin bulunmaması da dikkat çekicidir. Nitekim 1310-1311 (1892-94) yıllarında kaza mahkemesinin başkanlığını yapan nâibler maârif meclisinin birinci sırada üyeliğini yapmışlardır.⁹³¹ 1314 (1896-97) yılında ise hem müftünün maârif meclisi reisliği hem de nâibin maârif meclisi üyeliğine son verilmiş gözükmektedir. Böylelikle eğitim-öğretim işlerinin dinsel orijine sahip olan müftü ve nâiblerin uhdesinden alındığı gözükmektedir. 1314 (1896-97) yılında bu yenilik dışında, 1310-1311 (1892-94) yıllarında maârif meclisi üyeliği 3 kişiden meydana gelirken, 1314 yılında üye sayısının 5’e çıkarılmış olduğu gözükmektedir. Böylelikle Düzce’de maârifin denetimi biraz daha geniş bir grubun uhdesine bırakılmıştır.

1314 (1896-97) yılında maârif meclisi reisliği görevini yürüten Hacı İshak Bey İstabl-ı Âmire orijinli bir kişi olup, üçüncü Osmanî, beşinci Mecidi İftihar gümüş madalyalarına sahip, çalışkan bir kişidir.

---

⁹³⁰ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme.*, s. 62, 68-70.

⁹³¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237, 238.

1310 (1892-93) yılında Düzce Nâibi Ahmed Azizi Efendi iken ertesi yıl bölgeye nâib olarak Abdullah Fehmi Efendi'nin atanması ile maârîf meclisi birinci üyeliğini Abdullah Efendi yürütmeye başlamıştır.⁹³²

1310-1311 (1892-94) ve 1314 yıllarında eğitim-öğretim işleri maârîf meclisi uhdesinde iken 1334 (1916) tarihlerinde maârîf meclisi adı maârîf dairesi olarak tanımlanmıştır. Maârîf meclisi yönetimi önceki dönemlerde genelde müftü ve nâiblerin uhdesinde iken 1334 yılında maârîfin başkanı kaymakam bey olmuştur. Hukuksal kimliğe mensup olan nâiblerin etkinliği bu dönemde son bulmuşsa da muhtemelen kurumun hukuksal sorunlarına da çözüm üretmek amacıyla kuruma bu defa bir dava vekili (avukat) atanmış ve bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır.

1311 yılına ait salnâmeye göre Düzce'den toplanan yıllık 1116368 kuruş 35 pârelik verginin % 5,25'i Düzce maârîfine iâne olarak tahsîs edilmiştir.⁹³³

Tablo 66: Düzce Maârîf Meclisi Başkan ve Üyeleri (1310-1311/ 1892-94)⁹³⁴

Reis	Müftü Efendi
Üye	Nâib Ahmed Azizi Efendi
Üye	Kassabzâde Mehmed Efendi
Üye	Kuyumcu Hacı Ali Efendi
Kâtib	Mehmed Cemâlî Efendi

Tablo 67: Düzce Maârîf Meclisi Başkan ve Üyeleri (1314/ 1896-97)⁹³⁵

Reis	Hacı İshak Bey		
Üye	Hamdi Bey	Üye	Nuri Efendi
Üye	Elhas Efendi	Üye	Ali Osman Efendi
Üye	Mehmed Cemâlî Efendi	Kâtib	Ferhad Efendi

⁹³² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 476.

⁹³³ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

⁹³⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 238.

⁹³⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194.

Tablo 68: Düzce Maârif Dairesi Başkan ve Üyeleri (1334 /1916)⁹³⁶

Maârif Dairesi	
Reis	Kaymakam Bey
Üye	Reji Müdürü Ali Rıza Bey
Üye	Müderriş Ahmed Efendi
Üye	Dava Vekili Vasıf Bey
Kâtibi	Mehmed Efendi

Tablo 69: Düzce Kazası Maârif Encümeni (1925)⁹³⁷

Maârif Encümeni	
Memuriyet	Memurun Adı
Reis	Kaymakam Midhat Kemal Bey
Reis-i sâni	Münhal
Aza	Hacı Raşid Efendi
Aza	Hakkı Bey
Aza	Raşid Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Kâtib	Suad Efendi

Tablo 70 : Düzce İlmiye Encümeni Personeli (1925)⁹³⁸

Encümen-i İlmiye	
Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Reis	Müftü Ahmed Şevki Efendi
Aza	Müderriş Hacı Halil Efendi
Aza	Müderriş Ali Rıza
Fetvahâne	Müftü Ahmed Şevki Efendi

⁹³⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 258.

⁹³⁷ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 350.

⁹³⁸ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 355.

Tablo 71: Düzce Kazası Maârif İdaresi (1925)⁹³⁹

Maârif İdaresi	
Memuriyet	Memurun Adı
Orta mekteb müdürü	Mehmed Zekâi Bey
Tabiiye muallimi	Ahmed Kemal Bey
Ulûm-ı diniye muallimi	Ahmed Münir Bey
Türkçe muallimi	Hakkı Yaşar Bey
Tarih ve coğrafya muallimi	Mehmed Zekai Bey
Riyâziye muallimi	Rüşdü İlyas Bey
Fransızca muallimi	Hasan İhsan Bey
Kâtib ve hesap memuru	Abdurrahman Bey
Müdür muavini	Hasan İhsan Bey
Mûsiki muallimi	Necati Efendi
Terbiye-i bedeniye muallim vekili	Necati Efendi
Resim muallim vekili	Demir Ali Bey
Kısm-ı İbtidâî başmuallimi	Mehmed Sadık Bey
Muallim	Süleyman Nezih Bey
Muallim	Hasan Tahsin Bey
Muallim	Ali Kemal Bey
Muallim	Mehmed Lütüf Bey

4. 3. Medreseler

Düzce kazası dahilinde sadece merkez kazada 7 medrese bulunmaktadır. Bunlar Câmî-i Kebir medresesi, Lütüfiye medresesi, Cedidiye medresesi, Burhaniye medresesi, Davudiye medresesi, Fevziye medresesi ve Akpınar medresesi dir. Medreselerin halihazırda öğrencisi yok gibidir.⁹⁴⁰

4. 3. 1. Câmî-i Kebir Medresesi

Câmî-i Kebir Medresesi 15 hücreye (odaya) sahiptir. Medrese hamiyetli bölge halkı tarafından 1260 (1844/1845) yılında inşa edilmiştir.⁹⁴¹

⁹³⁹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 351-352.

⁹⁴⁰ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 264.

⁹⁴¹ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 264.

4. 3. 2. Lütfiye Medresesi (Nalbantzâde Ahmed Lütfi Efendi Medresesi)

Câmi-i Kebir mahallesinde kurulan ikinci medresedir. Medrese 16 hücreye sahiptir. Medrese Câmi-i Kebir mahallesinde sakin müderris⁹⁴² Nalbandzâde Ahmed Efendi tarafından 1323 (1905/1906) yılında inşa edilmiştir.⁹⁴³

Medrese Câmi-i Kebir mahallesinde A'sar nehri kenarında “doğudan medreseye mahsus yol, kuzeyden tarîk-i âm ve Civan Pazarı, güneyden A'sar Nehri” ile sınırlı yerde inşa edilmiştir. Medrese 14 bab hücre ve 1 bab dershânedan meydana gelmektedir.

Nalbantzâde Ahmed Lütfi Efendi bin Mestan Ağa, kurmuş olduğu medreseye, kaza hükümet konağı bidâyet mahkemesi odasında yirmi aded yüzlük mecdiye altın vakfetmiş ve mecdiyelerin şu şartlar dahilinde işletilmesini şart koşmuştur.

- a) Vakfedilen mecdiyeler, Ahmed Lütfi Efendi'nin Câmi-i Kebir mahallesinde A'sar nehri kenarında doğudan medreseye mahsus yol, kuzeyden tarîk-i âm ve pazar, güneyden A'sar nehri ile sınırlı hükümet konağı tarafında medrese inşasına tahsîs edilen bir arsa üzerine yeniden inşa etmiş olduğu 14 hücre ve 1 dershânedan ilim tahsil eden talebelere tahsîs edilecek.
- b) Vakfa Cedidiye mahallesinde sakin kaza Eytâm Müdürü İbrahim Hilmi Efendi bin İsmail müteveli tayin edilecek.
- c) Vakfedilen mecdiye altının yarısı her yıl medresenin tamîrine, diğer yarısı ise müderrisine tahsîs edilecek.
- d) Nalbantzâde Ahmed Lütfi Efendi kendisi hayatta olduğu müddetçe medresenin mütevelliliğini kendisi vefat ederse de çocuklarının olgun ve sâlih (erşed ve aslah) olanları yürütecek. Şayet soyu kesilirse (inkıraz) vakfın tevliyeti mahallede görevli ihtiyar heyetinin belirlediği kişiye verilecek.

Vakfa bölgenin saygın kişilerinden olan Şarkıyye mahallesinden Güzanzâde Müderris Mehmed Efendi, Cedidiye mahallesinden Müftizâde Mehmed Rasih Efendi ve Burhâniye mahallesinden Müderris Akif Efendi de şehâdet etmişlerdir. (28 Rebû'l-Evvel 1326/ 30 Nisan 1908).⁹⁴⁴

---

⁹⁴² VGMA, *Vakfiye Defteri*, 599, Sıra no: 216, s. 263.

⁹⁴³ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 264.

⁹⁴⁴ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 599, Sıra no: 216, s. 263.

4. 3. 3. Şekerci Ahmed Bey Medresesi

Düzce (nâm-ı diğer Konurâbâd kazası) kazası çarşısı ve pazarı içerisinde⁹⁴⁵ bulunan Şekerci Ahmed Bey Câmî-i Şerîfi yanında 1260(1844-45) yılında inşa edilmiştir. Câmî ve medresenin zamanla gelirleri azalmış ve hizmet veremez hale gelmişlerdir. Bu nedenle câmî ve medresenin tekrar ihya edilebilmesi için vakfa, Şekerci Ahmed Bey tarafından yeni bir vakf yapılmıştır. Vakfın gayrimenkullerden elde edilen gelirlerle beraber toplam 1700 kuruş geliri bulunmaktadır. Bu gelirlere;

a) Medresede sürekli olarak ilim tahsili yaptıran müderris efendiye yılda 400 kuruş verilecek.

b) Medresede eğitim gören talebelere senede 50 kuruşluk mum verilip, talebeler arasında dağıtılacak.

c) Vakıf mütevellisine yılda 100 kuruş tahsis edilecek. (8 Rebû'l-Âhir 1263/ 26 Mart 1847).⁹⁴⁶

Vakfa 1298 yılında bazı gayrimenkuller daha vakfedilmiştir. (11 Şevvâl 1298/ 6 Eylül 1881).⁹⁴⁷

Vakfa ait câmî 1327 (1911/12) yılında bölge ahalisi tarafından genişletilerek yeniden tamir edilmiştir. 1925 yılına ait salnâmeğe göre vakfın bu tarihte gelirleri yıllık 2500 liradır. Bu miktarın 1500 lirası hamamdan, 1000 lirası ise 15 dükkandan elde edilen kira gelirleridir.⁹⁴⁸

4. 3. 4. Cedidiye Medresesi

Cedidiye medresesi Cedidiye câmî-i şerîfinin avlusunda inşa edilmiştir. Câmî 1301 (1883/1884) yılında Cedidiye mahallesi ahalisinden sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Çerkes Hacı İshak Bey⁹⁴⁹ (Hacı İshak Lütüfî Bey),⁹⁵⁰ eşrâftan Alemdarzâde Osman Efendi, Câmî-i kebir mahallesi ahalisinden ve eşrâftan Kuyumcu Hacı Ali Efendi, Şerefiye mahallesi ahalisinden ve eşrâftan Hacı Halil Ağa, İbrahim Efendi ve Anteplizâde Mehmed Efendi adlı kişiler tarafından inşa edilmiş,⁹⁵¹ 1305 (1887/1888) yılında da medrese yapılmıştır.⁹⁵² Adı geçen kişiler vakfa

---

⁹⁴⁵ VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 198, s.169.

⁹⁴⁶ VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 198, s. 169.

⁹⁴⁷ VGMA, Vakfiye Defteri, 608/1, Sıra no: 199, s. 170.

⁹⁴⁸ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 362-363.

⁹⁴⁹ VGMA, Vakfiye Defteri, 590, Sıra no: 57, s. 67.

⁹⁵⁰ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

⁹⁵¹ VGMA, Vakfiye Defteri, 590, Sıra no: 57, s. 67.

Düzce çarşısında dört tarafı (etrâf-ı erbaası) yol ve sokak ile sınırlı toplam 12.000 kuruş değerindeki 8 adet dükkanı⁹⁵³ vakfetmişlerdir. Bu gelirlere 300 kuruşu medresede müderrislik yapan kişiye verilecektir. (22 Cemâziye'l-Âhir 1311/31 Aralık 1893).⁹⁵⁴

Medrese 12 hücreye sahip olup,⁹⁵⁵ 1310'lu (1892-93) yıllarda medresede 200'e yakın talebe eğitim görmektedir.⁹⁵⁶ Medresede Şaban Fevzi Efendi ve Çerkes muhâcîrlerinden Yakub Fevzi adlı kişiler müderrislik yapmışlardır.

Şaban Fevzi Efendi 1306 (1888/1889) yılından itibaren aşağı yukarı 10 yıldır medresenin müderrisliğini yapmıştır. Müderris efendi uzun süre “neşr-i ulûm” yaparak Allah yolunda kudsî bir hizmet yapmışsa da müderris efendinin bir ayağının sakat olması ve ihtiyaç içinde bulunmasından dolayı zamanla maişetini temin etmekte büyük sıkıntı yaşamıştır. Bu çerçevede Müderris efendiye hazînedan uygun miktarda bir maaş bağlanması için Kastamonu vilâyetinden Der-saâdet'e talepte bulunulmuştur. (5 N 1316/ 17 Ocak 1899).⁹⁵⁷

Medresenin diğer müderrisi Ed-dâi-el-fakîr mine'l-muhâcîrinî'l-müderris Yakub Fevzi ise Çerkesistan'dan başkent İstanbul'a ilk göç eden muhâcîrlerdendir. Osmanlı ülkesine ilk geldiği günden itibaren ilim tahsili ile meşgul olmuştur. Akrabaları Düzce kazasında yaşadığı için, kendisi de Düzce'ye gitmiştir.⁹⁵⁸ Yakub Fevzi Efendi ilkönce bölgede bulunan mekteb-i ibtidâî yye de muallim olarak görev yapmıştır. Ancak mektepteki muallimlik görevi kendi uhdesinde gözükmürken bu görevi bir başka kişiye yaptırdığı kendisinin ise bölgede bulunan medresede müderrislik yaptığı tespit edilince kendisine mektepteki görevi karşılığı tevdi edilen arazinin uhdesinden alınması için Kastamonu vilâyeti maârif müdürlüğü işlem başlatmıştır. Nitekim yapılan tahkîkâtta Yakub Efendi'nin bölgede yaşayan 80 bin nüfusa yakın ahaliye İslami akaid ve prensipleri öğrettiği, Câmî-i Cedide (Cedidiye Câmisi) bitişik, 200'e yakın talebenin (talebe-i ulûm-ı diniye) mevcut olduğu medresede⁹⁵⁹ 100 kadar talebeye

---

⁹⁵² *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 264.

⁹⁵³ Vakfın gelirleri 1925 yılına ait salnâmede 8 dükkan, 1 hâne olarak gözükmektedir. *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 363.

⁹⁵⁴ *VGMA, Vakfiye Defteri*, 590, Sıra no: 57, s.67.

⁹⁵⁵ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 264.

⁹⁵⁶ *BOA, Y. MTV.*, 65/5. İlgili belgede Ed-dâi-el-fakîr mine'l-muhâcîrinî'l-müderris Yakub Fevzi adlı kişiye maaş veya maaş karşılığı olarak diğer muhâcîrlerin her bir hânesine verilen arazinin 1/3'ü oranında miktara tekabül eden 30 dönümlük arazi verilmesi istenmektedir.

⁹⁵⁷ *BOA, DH. MKT.*, 2161/17.

⁹⁵⁸ *BOA, Y. MTV.*, 65/5.

⁹⁵⁹ *BOA, Y. MTV.*, 65/5.

ders verdiği ve bunun yanında mektepteki bir başka 100 kadar talebeye ise kendi talebesi ve vekili olan Kamil Efendi'nin muallimlik yaptığı ve kendisine muallimlik görevi karşılığında tevdi edilen tarlayı kendi malı gibi kullanarak tarlanın “en şerefli” yerine bir hâne inşa ettirdiği ve arazinin bir kısmını ise sattırdığı tespit edilmiştir. (27 Muharrem 1312/ 31 Temmuz 1894).⁹⁶⁰

Yakub Fevzi Efendi muallimlik görevi karşılığında bir gelir elde etmesine rağmen medresede yaptığı müderrislik ve kamuoyuna yönelik yaptığı tebliğ faaliyetleri çerçevesinde herhangi bir maaş almamıştır. Hatta bunun üzerine bölge halkı merkeze bir dilekçe yazarak medresenin ilim tahsiline sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için fakir (fukarâ-yı ulemâdan) ve muhâcîr olan müderris efendiye uygun bir maaş tahsîs edilmesi veya Düzce civarında Müteveffâ Emine hanımdan kalan ve büyük bir kısmı önceden muhâcîrlere dağıtılan araziden geriye kalan 30 dönümlük arazinin verilmesini istemişlerdir.⁹⁶¹

Resim 30: Cedidiye Mahallesi'nden Tarihi Bir Görüntü⁹⁶²

⁹⁶⁰ BOA, DH. MKT., 269/83, Vesika 1-13.

⁹⁶¹ BOA, Y. MTV., 65/5. İlgili belgede Müderris Yakub Fevzi adlı kişiye maaş veya maaş karşılığı olarak diğer muhacirlerin her bir hânesine verilen arazinin 1/3'ü oranında miktara tekabül eden 30 dönümlük arazi verilmesi istenmektedir. (2 M 1310/27 Temmuz 1892).

⁹⁶² Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 69.

4. 3. 5. Burhaniye Medresesi

Medrese Cedidiye mahallesinde sakin Manifaturacı esnafından olan⁹⁶³ Hacı Musa Efendi tarafından 1315 (1897/1898) yılında⁹⁶⁴ Burhaniye câmîsinin güney tarafında doğudan batıya memer ve câmîye bitişik olarak 10 bab halinde inşa edilmiştir.⁹⁶⁵ Medresede 20 oda (hücre) bulunmaktadır.⁹⁶⁶

Hacı Musa Efendi 1317 (1899/1900) yılında câmîye,⁹⁶⁷ 1327 (1909/1910) yılında da câmîyle beraber medreseye bazı vakıflar yapmıştır. Hacı Musa Efendi'nin ilgili tarihte yaptığı vakıf 15000 kuruş kıymetindeki dükkanlarının gelirleridir.⁹⁶⁸

4. 3. 6. Davudiye (Hacı Davud Ağa) Medresesi

Cedidiye mahallesinde sakin Ramazan oğlu ailesinden Hacı Davud Ağa ibni Ramazan tarafından⁹⁶⁹ 1312 (1894/1895) yılında⁹⁷⁰ Cedidiye mahallesinde Hacı Davud Ağa'ya ait "bir tarafı İsmail Efendi'nin menzilhâne ve bahçesi, üç tarafı ise tarîk-i âm" ile sınırlı 1 kıt'a mülk arsa içerisine inşa edilmiştir.⁹⁷¹

Hacı Davud Ağa câmî yanına 10 bab medrese ve 1 bab dersihâne inşa etmiştir.⁹⁷² Medrese 12 hücreye sahiptir.⁹⁷³ Medresedeki müderrislik görevi ve câmînin hatiplik hizmeti Hacı Davud Ağa tarafından yapılmıştır. Onun vefatıyla bu görev çocuklarına tevârüs edecektir. Hacı Davud Ağa Düzce çarşısında bulunan 1000 kuruş gelirlî fevkânî ve tahtânî dört odalı bir bab hânesinden her birini müştemilâtları ile beraber câmî ve medreseye vakfetmiştir. Bu gelirin 150 kuruşu medresenin müderrisliğine tahsîs edilmiştir. (11 Muharrem 1325/ 24 Şubat 1907).⁹⁷⁴

---

⁹⁶³ VGMA, Vakfiye Defteri, 594, Sıra no: 135, s. 192.

⁹⁶⁴ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79./ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 264.

⁹⁶⁵ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79.

⁹⁶⁶ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 264.

⁹⁶⁷ VGMA, Vakfiye Defteri, 594, Sıra no: 135, s. 192.

⁹⁶⁸ VGMA, Vakfiye Defteri, 618/1, Sıra no: 60, s. 79.

⁹⁶⁹ VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁹⁷⁰ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 265.

⁹⁷¹ VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁹⁷² VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

⁹⁷³ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 264.

⁹⁷⁴ VGMA, Vakfiye Defteri, 597, Sıra no: 26, s.68.

Bölgeye bu kadar vakıf yapan Hacı Davud Ağa b. Ramazan bölge halkının sevip saydığı, işlerinde referans olarak kabul ettiği bir kişidir. Nitekim Hacı Davud Ağa'nın bölgenin önemli geçim kaynaklarından birini oluşturan tütün üreticilerine devlet nezdinde referans bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı kişiler Düzce Reji İdaresi'nden "edançu" (ödünç) para istediklerinde Hacı Davud Ağa'yı kefil göstermişlerdir.⁹⁷⁵

4. 3. 7. Fevziye Medresesi

Medrese 8 hücreye sahiptir. Medrese Kürd Ahmed Efendi tarafından 1320 (1902/1903) tarihinde inşa edilmiştir.⁹⁷⁶

4. 3. 8. Akpınar Medresesi

1899 tarihli bir vesîkadan Düzce'nin Akpınar köyünde de bir medresenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Medresenin ne zaman inşa edildiğine ilişkin herhangi bir veri bulunamamıştır. Medresenin talebelerinden Hasan Efendi'nin define bulacağı gerekçesiyle Düzce'deki bir takım sade vatandaşları dolandırdığı iddiasıyla Mehmed ve arkadaşları tarafından bir şikayet dilekçesi verilmiştir. Konunun etraflı bir şekilde araştırılması için Kastamonu vilâyet merkezine talepte bulunulmuştur. (29 B 1317/ 3 Aralık 1899).⁹⁷⁷

4. 4. Rüşdiye Mektebi

Tanzîmât döneminde medrese dışında yeni bir orta öğretim oluşturulması gerekli görülmüş ve önce bu alanda reforma başlanmıştır. Sıbyân mekteblerinin üst sınıfları şeklinde olan bu mektebler genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullarıdır. Asker olanlar dışındakiler mülkiye rüşdiyeleri olarak adlandırılmaktadır. Mülkiye rüşdiyelerinin mezunları genelde devletin muhtelif birimlerindeki bürolara (kalem) memur olarak girmişlerdir. Rüşdiyeler erkek ve kız (inâs) rüşdiyeleri olarak iki şekilde teşkilatlanmıştır. Başlangıçta bayan öğretmen temininde yaşanan zorluklar nedeniyle kız rüşdiyelerinin gelişmesi biraz daha yavaş olmuştur. İlk açılan ve kendine özgü yönleri bulunan rüşdiye

---

⁹⁷⁵ Gölormanı Hacı Musa köyünden Hasan Ağa b. Hacı Musa'nın reji idaresinden ödünç aldığı 900 kuruşa bu şekilde bir kefâlet gerçekleşmiş ancak Hasan Ağa borcunu ödemeyince durum mahkemeye intikal etmiştir.

DKS 1155, s. 9, Nu: 30.

⁹⁷⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 264.

⁹⁷⁷ *BOA, DH. MKT.*, 2279/4.

mektepleri mekteb-i maârif-i adliye ve mekteb-i ulûm-ı edebiyedir. Genel rüşdiyeler ise Şubat 1839'da kurulmaları kararlaştırıldığı halde 1846'dan sonra açılmaya başlanmıştır. ⁹⁷⁸

4. 4. 1. Rüşdiye Mektebinin İnşası ve Muallim Tayini

Düzce merkezde ilkönce bir aded rüşdiye mektebi inşa edilmiştir. Rüşdiye sayısı 1913'te beşe yükselmiştir. Öyle ki kazaya bağlı Üskübü, Akçeşehir, Çilimli ve Gümüşova gibi yerlerinde de birer rüşdiye mektebi bulunmaktadır. ⁹⁷⁹

Düzce merkezde bulunan rüşdiye Düzce'de sakin erbâb-ı hamiiyetten (vatanperver) Mustafa Efendi'nin teberru' ettiği arsa üzerine yapılmıştır. Mustafa Efendi bağışladığı arsada bir rüşdiye mektebi inşa edilmesini şart koşmuş ve konu ile ilgili olarak şer'î mahkemede bir hüccet düzenlenmiştir. Arsa üzerine daha sonra ahali tarafından bir rüşdiye mektebi yaptırılmıştır. Okula muallim ataması yapılabilmesi için merkezle gerekli yazışmalar yapılmış ⁹⁸⁰ ve nihayet darülmuallimin diplomasına (şehâdetnâme) sahip Mehmed Nazım Efendi aylık 600 kuruş maaş ⁹⁸¹ 300 kuruş harcırah ⁹⁸² ile okula muallim-i evvel olarak tayin edilmiştir. Okula öğretime başladığı günden itibaren 80 kuruş aylık ile bir de bevvâb tayin edilmiştir. Mektebe muhtelif masraflar (masârif-i müteferrika) için meclis-i maârif tarafından yıllık 1000 kuruş tahsis edilmiştir. (20 Rebû'l- Evvel 1292/ 26 Nisan 1875). ⁹⁸³

Rüşdiyeye atanan muallimler göreve ilk başladıklarında stajyer olarak kabul edilmişler bir süre sonra ise "asalet-i memuriyetleri" meclis-i maârif tarafından tasdik edilmiştir. Mesela Mehmed Efendi 80 kuruş maaş ile Düzce rüşdiyesi vak'a muallimliğine tayin edilmiş muallimin asalet-i memuriyeti meclis-i maârif tarafından daha sonra tasdik edilmiştir. (17 Rebû'l-Âhir 1295/ 20 Nisan 1878). ⁹⁸⁴

1890 yılında rüşdiyede muallim olarak Nazım Efendi'nin hala görev yaptığı görülmektedir. Fakat mahalle halkı Nazım Efendi'nin görevinde "iktidar"sız ve "kifâetsiz"

---

⁹⁷⁸ Yahya Akyüz, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul 2001, s.137- 151.

⁹⁷⁹ Börekçi, *Anadolu'da Tanin*, s. 394.

⁹⁸⁰ Bakınız: 29 Safer 1292 (6 Nisan 1875) tarihli belge. *BOA, MF. MKT.*, 26/166./ *BOA, İ. DH.*, 700/48968, Vesika 2.

⁹⁸¹ *BOA, MF. MKT.*, 27/144.

⁹⁸² *BOA, İ. DH.*, 700/48968, Vesika 1.

⁹⁸³ *BOA, MF. MKT.*, 27/144.

⁹⁸⁴ *BOA, MF. MKT.*, 55/90.

olduğu gerekçesiyle değiştirilmesini istemiştir. Halkın bu talebine rağmen Maârîf Nezâreti Nazım Efendi'nin görevinde devam etmesi (ibkâ) yönünde karar almıştır. Bunun üzerine mahalle eşrâfından (eşrâf-ı mahalle) bazı kişiler Nazım Efendi'nin görevinde devam etmesinin mektebin gelişimine engel teşkil edeceği bu nedenle mutlaka görev değişikliğine gidilmesi konusunda Maârîf Nezâreti Celilesi'nin kararına telgraf (telgrafnâme) çekerek tepkilerini ortaya koymuşlardır. (12 C 1307/3 Şubat 1890).⁹⁸⁵

1310-1311 (1892-94) yıllarında mektepte bir muallim-i evvel, bir de vak'a muallimi görev yapmaktadır. Rüşdiyenin öğrenci sayısı 55 kişidir.(1310-1311/1892-94).

1310 (1892-93) yılında okulda vak'a muallimi Zekeriya Efendi, muallim-i evvel ise yine Mehmed Nazım Efendi'dir. 1311 (1893/1894) yılında vak'a muallimi değişmiş ve maârîf meclisi kâtibliği görevini de yapan Mehmed Cemâlî Efendi vak'a muallimi olarak atanmıştır. Ayıntablızâde ailesinden olan Mehmed Cemali Efendi bu görevleri yanında ziraatbank müdürlüğü görevini de yerine getirmiştir.⁹⁸⁶ Ayıntablızâde ailesinin Düzce'de bu kadar etkin ve saygın bir aile olması bugün Düzce'de bulunan Gaziantep Caddesi adının hala devam etmesinin nedenini bir nebze olsun açıklar gibidir.

1314 (1896-97) yılında rüşdiyenin öğrenci mevcudu 91'e yükselmiş ve bu çerçevede okulda görev yapan kişi sayısı da bir kişi artırılmıştır. Nitekim 1314 (1896-97) yılında rüşdiyede vak'a muallimi olarak Zekeriya Efendi, muallimi evvel olarak ise Mehmed Nazım Efendi görev yaparken Yusuf Efendi adında bir fahri muallim muavîni de göreve başlamıştır.⁹⁸⁷

1913 yılında rüşdiyenin 80-90 öğrencisi bulunmaktadır. Okul olmaya elverişli olmayan rüşdiye binasının 2 liraya kiralandığı anlaşılmaktadır. Okulda iki öğretmen görev yapmaktadır. Bunlardan birinci öğretmenin ulemadan ve Konyalı bir kimse olduğu fakat öğrencilerine karşı verimsiz olduğu tespit edilmiştir. İkinci öğretmenin ise genç ve zeki fakat ahlaki yönden zaafı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki birinci öğretmenin yerine geçmek için öğrencilerini birinci öğretmen aleyhine kışkırtmaktadır.⁹⁸⁸

---

⁹⁸⁵ BOA, DH. MKT., 1694/53.

⁹⁸⁶ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 239./ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311, s. 476-477.

⁹⁸⁷ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 196

⁹⁸⁸ Börekçi, *Anadolu'da Tanin*, s.393.

4. 4. 2. Rüşdiye Mektebinin Kitap İhtiyaçlarının Karşlanması

Öğrencilerin ihtiyaç duyduğu harita, kitab ve risale (kütüb ve resâil) gibi dökümanlar için rüşdiye yönetimince ilkönce bir pusula hazırlanmakta ve bu pusulalar gereğince vilâyet tarafından alım yapılmaktadır. Ancak ihtiyaç duyulan malzemelerin satın alınabilmesi için vilâyet merkezinin de Der-saâdet'ten izin alması gerekmektedir. Nitekim bu konuda Kastamonu vilâyeti ile merkez arasında muhtelif yazışmalar yapılmıştır.⁹⁸⁹

Mektebin ihtiyacı olan kitab ve risalelerden bir kısmı maârîf kütübhânesinde mevcut olduğundan buradan temin edilmiş ve bunların 278 adedi postayla gönderilmiştir. Gönderilen dökümanlar kural gereği fiyatları ile beraber mektebin demirbaş defterine (timurbaş defteri) kayıt edilmektedir. (27 Şevvâl 1293/ 15 Kasım 1876).⁹⁹⁰

Yazışmalar defalarca yapılmasına hatta mektebin muallimi tarafından da birçok defa talepte bulunulmasına rağmen kitab ve risalelerin geriye kalan kısmının bölgeye ulaşması gecikmiştir (27 Rebû'l- Evvel 1294/ 11 Nisan 1877).⁹⁹¹ Nihayet 1296'da Düzce rüşdiyesi ile beraber Bolu ve Ereğli rüşdiyeleri için de bir takım kitab ve risale satın alınmıştır. Üç rüşdiyeye satın alınan kitabların toplam mâliyeti 2245 kuruştur. Taşra vilâyetleri için gönderilen bu kitab ve risaleler kural gereği (kaide-i müttehize icabından bulunmuş olduğundan) ilkönce vilâyet merkezinde zimmete kayd olunmuş ve kitabların paraları ilgili nezârete gönderilmiştir. (12 Cemâziye'l- Evvel 1296/ 4 Mayıs 1879).⁹⁹²

4. 4. 3. Rüşdiye Öğrencilerinin Barınma Problemi

Rüşdiye mektebinde okuyan öğrenciler (şâkirdân) okula ulaşım konusunda muhtelif sıkıntılar yaşadıkları için uzaktan gelen öğrencilerin kalmaları için bir yer tahsîs edilmesi konusunda Çerkes muhâcîrleri reislerinden Mehmed Bey tarafından merkeze bir arzual yazılmıştır. Bu çerçevede konu meclis-i maârîfe havale edilmiştir. Ancak meclis-i maârîf rüşdiye mekteblerine devam edecek öğrenciler için, devlet tarafından bir yer tahsîsi yapılacağına dair ilgili nîzamnâmede herhangi bir kayıt bulunmadığını, uzak yerlerden gelen öğrencilerden akrabası bulunanların akrabaları yanında ikâmet etmesinin sağlanmasını veya mektebe öğrenci kabul edilirken civar köy ahalisi çocuklarının tercih

⁹⁸⁹ Bakınız 15 Cemâziye'l-Ûlâ 1292- 19 Haziran 1875/ 27 Ra 1293-22 Nisan 1876 tarihli vesikalar. *BOA, MF. MKT.*, 29/6./ *BOA, MF. MKT.*, 35/95.

⁹⁹⁰ *BOA, MF. MKT.*, 44/138, Vesîka 1-2.

⁹⁹¹ *BOA, MF. MKT.*,47/55.

⁹⁹² *BOA, MF. MKT.*, 62/17.

edilmesini veya devlete ek bir yük getirmeyecek şekilde konuya mahallince bir çare bulunmasını önermiş ve yapılacak icraatların da meclis-i maârifte bildirilmesini istemiştir. (11 C 1293/4 Temmuz 1876).⁹⁹³

4. 5. Mekteb-i İbtidâîyye

Osmanlı tarihinde daru't-ta'lim, muallimhâne, mektephâne, mekteb, mahalle mektebi, taş mektep ve sıbyân mektebi gibi muhtelif şekillerde isimlendirilen ibtidâîyyeler Osmanlı devletinin ilkokullarıdır. Osmanlı döneminde erkek ve kız çocuklar için ayrı okullar tahsis edilmiştir. Klasik dönemde çocukları bu okullara göndermek mecburi değilken II. Mahmud döneminde zorunlu hale getirilmiştir.⁹⁹⁴

İbtidâîler, erkekler için zükûr ibtidâîsi, kızlar için ise inâs ibtidâîleri olarak kurulmuştur. Saffet Paşa'nın Maârif nâzırlığı döneminde yürürlüğe konan 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nîzamnâmesi'ne göre bu okullar 4 yıllık iken, 1891'de öğrenim süreleri 3 yıla indirilmiştir.⁹⁹⁵

4. 5. 1. Müslüman Ahaliye Ait Mekteb-i İbtidâîyyeler

Düzce kazası içerisinde 2'si merkez kazada 1'i Akçakoca merkezinde olmak üzere altı dershâneli 3, dört dershâneli 1, üçer dershâneli 16 olmak üzere toplam 20 aded Müslümanlara ait ibtidâî mektebi mevcuttur. Bu mekteplerden ikisi erkeklere (zükûr), birisi ise kızlara (inâs), 10'u muhtelif olmak üzere toplam 13 adedi merkez kaza ve köylerinde bulunmaktadır. Geri kalan mekteplerden biri zükûr, 4'ü muhtelif olmak üzere toplam 5 adedi Akçakoca nahiyesi merkez ve köylerindedir. Diğer 2 mekteb ise Yığılca nahiyesi merkezi ve köyünde bulunmaktadır.⁹⁹⁶

1913 yılına ait Anadolu'da Tanin gazetesi'nin haberine göre Düzce'de bulunan 7 ibtidai mektepten birisi özeldir. Bu özel okulu Mısır'da ikamet eden zengin bir "Çerkes" yaptırmış ve idare etmektedir. Diğerlerini ise Adapazarı'nda da maarife ait tamamlanmış ve tamamlanmamış birçok eserler bırakan eski kaymakamlardan Sırrı Bey meydana getirmiştir.⁹⁹⁷

---

⁹⁹³ BOA, MF. MKT., 39/12.

⁹⁹⁴ Cahid Baltacı, "Osmanlı Eğitim Sistemi", *Yeni Türkiye*, Yıl:2, S. 7, Ocak Şubat 1996, s. 468-469.

⁹⁹⁵ Bahri Ata, "19. Yüzyılın Sonlarında Bolu'da Eğitim ve Bolulu Eğitimci Muallim Cevdet", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, Bolu, 1997, s. 35.

⁹⁹⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 263-264.

⁹⁹⁷ Börekçi, *Anadolu'da Tanin.*, s. 394.

Mekteb-i ibtidâiyye muallimlerine maaş olarak ya belli bir miktar maaş verilmekte ya da bir gayrimenkul tahsîs edilmektedir. Muallim gayrimenkulün gelirlerinden 1890'da Düzce mekteb-i ibtidâiyyesine Hacı Yakub Efendi (Yakub Fevzi Efendi) muallim tayin edilmiştir. Hacı Yakub Efendi'ye geçimini sağlaması için ya 34 dönüm⁹⁹⁸ kadar arazi verilmesi ya da belli bir miktar maaş verilmesi için merkeze arz yapılmıştır. (8 Safer 1308/ 23 Eylül 1890).⁹⁹⁹ Nihayet Hacı Yakub Efendi'ye mahlûl bir vakıf arazinin verilmesi uygun görülmüştür. Hacı Yakub Efendi vefat edinceye kadar mektepte okuyan muhâcîr çocuklara ücretsiz ders verecek bunun karşılığında vakıf arazinin gelirlerinden vefat edene kadar kendisi, kendisinden sonra ise veresiye değil, halefi olan muallim faydalanabilecektir. (5 Ramazan 1308/ 14 Nisan 1891).¹⁰⁰⁰

Yakub Fevzi Efendi, mektepteki muallimlik görevini kendi uhdesine almış olmasına rağmen, görevini yardımcısı Kamil Efendi'ye devretmiş kendisi ise bölgede bulunan Cedidiye medresesinde müderrislik yapmıştır. Bunun üzerine mektepteki görevi karşılığı Yakub Fevzi Efendi'ye tevdi edilen arazinin uhdesinden alınması için Kastamonu Vilâyet merkezi maârif müdürlüğü işlem başlatmıştır. Nitekim yapılan tahkikâta Yakub Efendi'nin medresede 100 kadar talebeye ders verdiği ve bunun yanında mektepteki bir başka 100 kadar talebeye ise kendi talebesi ve vekili olan Kamil Efendi'nin muallimlik yaptığı ve kendisine muallimlik görevi karşılığında tevdi edilen tarlayı kendi malı gibi kullanarak tarlanın en güzel yerine bir hâne inşa ettirdiği ve arazinin bir kısmını ise sattığı tespit edilmiştir. (27 Muharrem 1312/31 Temmuz 1894).¹⁰⁰¹ Kamil Efendi ve Hacı Yakub Efendi'nin 1314 (1896-97) yılında hala görevlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁰²

Düzce mekteb-i ibtidâiyyesi 1314 (1896-97) yılında da 100 öğrenci kapasitesine sahiptir. Bu tarihte mektepte iki muallim-i evvel, bir muallim-i sâni ve bir bevvâb görev yapmaktadır.¹⁰⁰³

---

⁹⁹⁸ BOA, DH. MKT., 269/83, Vesika 11.

⁹⁹⁹ BOA, İ. DH., 1194/93416.

¹⁰⁰⁰ BOA, DH. MKT., 1828/68.

¹⁰⁰¹ BOA, DH. MKT., 269/83, Vesika 1-13.

¹⁰⁰² Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 197.

¹⁰⁰³ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 197.

Tablo 72: Mekteb-i İbtidâiyye (1314/ 1896-97)¹⁰⁰⁴

Muallim-i Evvel	Kamil Efendi
Muallim-i Evvel	Hacı Yakub Efendi
Muallim-i Sâni	Hafız Raşid Efendi
Bevvâb	Hamid Ağa
Öğrenci sayısı	100

Tablo 73 : Düzce Kazasında Bulunan Kız ve Erkek İbtidâî Mektepleri ve Görevlileri (1925)¹⁰⁰⁵

Düzce Merkez İnâs (Kız) İbtidâîsi	
Memuriyet	Öğretmenin Adı
Başmuallime	Vuslat Hanım
Muallime	Hacer Hanım
Muallime	Ayşe Hanım
Muallime	Ayşe Hanım
Muallime	Huriye Hanım
Vekile	Müslime Hanım
Akçaşehir Merkez İnâs İbtidâîsi	
Başmuallime	Şerife Hanım
Muallime	Münevver Hanım
Akçaşehir Osmâniye Zükûr (Erkek) İbtidâîsi	
Başmuallim	Safa Efendi
Muallim	Receb Efendi
Üskübü Zükûr İbtidâîsi	
Başmuallim	Şevket Bey
Muallim	Süleyman Şevket Efendi
Vekil	Hüseyin Hüda Efendi
Muallim	Hasan Fuad Efendi
Üskübü İnâs İbtidâîsi	
Başmuallime	Zehra Melahat Hanım
Muallime	Ayşe Mürüvvet Hanım

¹⁰⁰⁴ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 197.

¹⁰⁰⁵ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 352, 353, 354, 356.

Çilmi ¹⁰⁰⁶ Zükûr İbtidâisi	
Başmuallim	Ali Saib Bey
Muallim	İsmail Hakkı Efendi
Muallim	Rifat Efendi
Çilmi İnâs İbtidâisi	
Başmuallime	Hafıza Mukaddes Hanım
Vekile	Mihriban Hanım
Kabalak Zükûr İbtidâisi	
Başmuallim	Fahredden Efendi
Muavîn	Zekeriya Efendi
Cumayanı Zükûr İbtidâisi	
Muallim	Ahmet Rıza Efendi
Muavîn	Mustafa Efendi
Yığılca Merkez Çayırılı Zükûr İbtidâisi	
Başmuallim	Nuri Efendi
Vekili	İsmal Efendi
Akçaşehir Menağzı Zükûr İntibah İbtidâisi	
Muavîn	Ahmet Tevfik Efendi
Muavîn	Ali Raif
Diğer Mekteb-i İbtidâiler ve Çalışanları	
Yukarı Karaköy muallimi	Davud Sıdkı Efendi
Kazıkoğlu muallimi	Kemaleddin Efendi
Sarıçökek muallimi	Hilmi Efendi
Sivrioğlu muavîn	Ali Rıza Efendi
Beyviran muavîn vekili	Ahmet Ziya Efendi
Yenice Hemşin muavîn	Receb Ali Efendi
Topçular mea Arabacı muavîn vekili	Kamil Efendi
İshaklar Mektebi Muavîn vekili	Hasan Tahsin
Beyköyü Mektebi Muavîn vekili	Ali Şefik

¹⁰⁰⁶ Transkripsiyonda Çelmi olarak çevrilmişse de doğrusu Çilmi olmalıdır. Bu isim, Çilimli'nin tarihteki isimlerinden birisidir.

Hacı Ahmedler muavîni	Ömer Fahreddin
Yığılca'da Yoğunpelit Mektebi	Münhal
Yığılca'da Köseleler Mektebi	Münhal
Yığılca'da Gündolaması	Mustafa
Yığılca'da Keçiağılı	Münhal
Yığılca'da Kemer muavîn vekili	Harun Efendi
Yığılca'da Meze muallimi	Mahmud Es'ad Efendi
Azm-i Milli Mektebi	
Başmuallim	İhsan Bey
İkinci muallim	Mehmed Efendi
Üçüncü muallim	İrfan Efendi
Dördüncü muallim	Suat Bey

Resim 31 : Düzce Kız (Înâs) Mektebi¹⁰⁰⁷

4. 5. 1. 1. Abaza Muhâcîrler İçin Mekteb İnşası: Koçviran ve Bıçkı Köyü Mektebi

Düzce'ye göç eden muhâcîrlerin çocukları için de mekteb-i ibtidâiyeler inşa edilmiştir.¹⁰⁰⁸ Nitekim Düzce kazasına bağlı Koçviran ve Bıçkı köylerinde sakin Abaza muhâcîrler için bir mekteb yapılması gündeme gelmiştir. Mektebin inşası için gerekli olan kerestenin bölge ahali tarafından karşılanması diğer masrafların (masârif-ı 'imâliye) ise henüz hazîneye teslim edilmeyen bu yılın aşar gelirinden karşılanmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır.

¹⁰⁰⁷ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, sayfa numarası yok. (Sayfa 540'tan sonra, 541'den önce.)

¹⁰⁰⁸ BOA, DH. MKT., 1828/68.

Bu amaçla ilkönce mektebin kaç paraya mal olacağı ve mektebin kaç odalı olacağına ilişkin bir keşif çalışması yapılmıştır. (22 Rebû'l- Evvel 1296/ 16 Mart 1879).¹⁰⁰⁹

4. 5. 2. Gayri Müslimlere Ait Mekteb-i İbtidâîler

4. 5. 2. 1. Ermenilere¹⁰¹⁰ Ait Mekteb-i İbtidâîler

Düzce merkez kazada Ermeni cemaati tarafından idare edilen biri İcadiye mahallesinde erkek çocuklara mahsus 5 dersaneli ve 47 talebesi olan, diğeri ise Câmî-i kebir mahallesinde erkek ve kız öğrencilere özgü 3 dersaneli 85 talebeli iki aded hususi mekteb-i ibtidâîye bulunmaktadır.¹⁰¹¹

4. 5. 2. 2. Rumlara Ait Mekteb-i İbtidâîler

Düzce'de Rum cemaatine ait 5 dershâneli ve 25 talebeli bir aded hususi mekteb-i ibtidâîye mevcuttur.¹⁰¹² Mektebin mevkisinin nerede olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

4. 6. Düzce'de Mekteb-i İbtidâîlere Tahsis Edilmiş Vakıflar

Düzce'de muhtelif hizmetlere hasredilmiş bir çok vakıf bulunmaktadır. Bu vakıflardan bir kısmı câmî ve medreselere özgü ise de bir kısmı sadece mekteb-i ibtidâî hizmetine tahsîs edilmiştir. Bu tür üç aded vakıf tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi Çerkes kökenli Gazizâde ailesi tarafından kurulmuştur.

4. 6. 1. Gazizâde İshak Efendi bin Abdullah Vakfı

Şerefiye mahallesi sakinlerinden, manifaturacılık yapan Gazizâde İshak Efendi bin Abdullah hükümet konağı bidâyet mahkemesine ait odada Düzce çarşısında bulunan “bir taraftan Hacı İsmail dükkanı, bir taraftan Namık Bey arsası, bir taraftan sokak” ile sınırlı 4000 kuruş değerindeki 1 bab manifatura dükkanını (arsası ile beraber) vakfettiştir. Vakıf için şu şartlar öne sürülmüştür:

---

¹⁰⁰⁹ BOA, MF. MKT., 61/1.

¹⁰¹⁰ Çalışmamızda muhtelif yerlerde bulunan Ermenilerle ilgili bilgiler biraz daha genişletilerek Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanan Türk-Ermeni İlişkileri Külliyyatı/The Corpus of Turkish-Armenian Relations adlı projeye sunulmuştur.

¹⁰¹¹ Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 263-264.

¹⁰¹² Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334, s. 263-264.

- a) Vakfedilen dükkan şer'î icar çerçevesinde kiraya verilip Düzce kasaba ve köylerinde bulunan ibtidâî mekteplerin gelişmesine harcanacak.
- b) Masraf yapılacak konuların önceliği mütevellî ve maârîf meclisi tarafından belirlenecek.
- c) Dükkanlardan elde edilen gelir, vakıf dükkanlarda tamir ihtiyacı olduğu zaman ilkönce buralara harcanacak. Tamirden artan gelirler yine mekteb-i ibtidâîlere harcanacak.
- d) Vakfın tevliyeti vâkıf, hayatta olduğu müddetçe vâkıfta olacak. Vâkıf vefat ederse vakfın tevliyeti Deraliyye'de Tophâne-i Âmire Meclis Kalemi'nde görevli Gazizâde Yusuf Senâî Efendi bin bin Hacı Musa Bey'e tevârüs edecek. Yusuf Senâî Efendi vefat ederse, vâkıfın çocukları vakfa mütevellî olacak. Şayet çocuklarının soyu kesilirse Düzce'de bulunan Gazi oğlu sülalesinden gelen olgun ve dosdoğru (erşed ve müstakim) niteliklere sahip kişiler vakfa mütevellî olacak. Bu arada vâkıf, vakfa Cedidiye mahallesi sakinlerinden Mehmed Rasih Efendi bin Musa Efendi'yi de kendi yanında mütevellî olarak tayin etmiştir.
- e) Vakfın tebdîl ve tağyîri vâkıfın uhdesinde olacak.

Vakfa bidâyet mahkemesi azaları olan Osman Efendi ve Hacı Ali Efendi ile Şer'iyye mahkemesi kâtibi Rasih Efendi, Muhzır Mehmed Ağa ve Odacı Mehmed Ağa da şehâdet etmişlerdir (11 Ramazan 1310/ 29 Mart 1893)¹⁰¹³.

4. 6. 2. Hacı Yusuf Senâî Efendi b. Musa Efendi Vakfı

Hacı Yusuf Senâî Efendi b. Musa Efendi, İstanbul'da ikâmet edip Tophâne-i Âmire Meclis Kalemi kâtiblerindendir. Düzce'de gelirini mekteb-i İbtidâîlere tahsis ettiği bir vakfın vâkıfı ve mütevellisidir. Kendisinin İstanbul'da ikâmet etmesi nedeniyle kurduğu vakfa mütevellî olarak Çerkes muhâcîrlerinden olan Gazizâde Hacı İshak Efendi b. Abdullah'ı vekil tayin etmiştir.¹⁰¹⁴ Yaptığı vakfa Hacı İshak Efendi'yi vekil tayin etmesinde her ikisinin de Kafkas muhâcîri Çerkes Gazi oğlu sülalesine mensup olması etkili olmuş gözükmektedir. Nitekim Gazizâde Hacı İshak Efendi de Yusuf Senâî Efendi'yi 1310 (1892-93) yılında

---

¹⁰¹³ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 2157, Sıra no: 99, s. 133.

¹⁰¹⁴ DKS 1155, s. 31-32, Nu: 128.

mekteb-i İbtidâîlere tahsîs edilmek üzere kurmuş olduğu vakfa kendisinin vefatından sonra mütevellî olmasını vaat etmiştir.¹⁰¹⁵

Yusuf Senâni Efendi'nin kurmuş olduğu vakfa "akar" olmak üzere zaman zaman bazı gayrimenkuller satın alınmıştır.

Bunlardan birisi vâkıfa vekâleten Gazizâde Hacı İshak Efendi tarafından satın alınmıştır.

Dükkan Düzce'de Câmî-i Kebir mahallesinde olup "doğudan Hamdi Bey'e ait dükkan, batıdan Hacı Mustafa'nın dükkanı, kuzeyden tarîk-i âm ve güneyden yine Hamdi Bey'e ait bahçe" ile sınırlı bir alanda bulunmaktadır.

Satış, dükkanın sahibi olan Cedidiye mahallesinde ikâmet eden İdare Meclisi Azası Hamdi Bey bin Abdurrahman Efendi, alıcı olan vâkıf Yusuf Senani Efendi'ye vekâleten Gazizâde Hacı İshak Efendi, maârîf komisyonu reisi Hacı İshak Bey ve Ferağ Komisyonu heyetinin hazır bulunduğu bir mecliste gerçekleşmiştir. Satış yeri olarak Şerefiye mahallesinden Ali Osman Efendi'nin menzilhânesi belirlenmiştir. Satışı sicile kaydetmek üzere şer'î mahkeme kâtib-i evveli Emrullah Rüşdü Efendi de menzilhânedeki hazır bulunmuştur. 40 zira' arazi üzerine kurulmuş olan dükkan 6000 kuruşa satılmıştır. (10 Receb 1314/ 15 Aralık 1896).¹⁰¹⁶

Yusuf Senâni Efendi'nin vekili Gazizâde Hacı İshak Efendi vefat edince yerine Düzce maârîf reisi olan ümerây-ı Çerâkise'den Hacı İshak Bey ibni Abdullah vekil tayin edilmiştir.

Vakfa bir süre sonra bir gayrimenkul daha satın alınmıştır. Alınan gayrimenkul Şerefiye mahallesinden Darıyerli Tavail (Uzun) Hacı Ahmed oğlu ailesinden Ömer Ağa b. Hacı Ahmed'e ait 2 kıt'a malifaturacı (manifaturacı) dükkanıdır. Dükkanlar toplam 24 zira'lık bir alana sahip olup 8200 kuruşa mal olmuştur. Dükkanların mevkisi Düzce Câmî-i kebir çarşısında "canib-i yemini zुकak, canib-i yesârı Câmî-i Şerîf vakıf dükkanı, arka tarafı Kise İsmaillerin dükkanı, cebhesi (ön tarafı) ise zुकak" ile çevrili yerde bulunmaktadır. Dükkanın devri yapılırken vakfin mütevellî vekili Hacı İshak Bey, ferağ komisyonu meclis-i idare azası Elhas Efendi, Mal muavîni Ferhad Efendi ve Tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi de hazır bulunmuşlardır. (25 Zi'l-kâde 1314/ 27 Nisan 1897).¹⁰¹⁷

---

¹⁰¹⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, 2157, Sıra no: 99, s. 133.

¹⁰¹⁶ DKS 1155, s. 31-32, Nu: 128.

¹⁰¹⁷ DKS 1155, s. 46, Nu: 15.

4. 6. 3. Kadı İsa Mezrası Vakfı

Vakıf, Düzce'de Çavuş ve diğer köylerde bulunan eğitim-öğretim işlerine tahsis edilmiştir.¹⁰¹⁸

5- Zaviye ve Köprü Vakıfları

5. 1. Birik (Berik) ve Milan Köprüleri

Osmanlı devletinde köprü, yol vs. kamu hizmeti veren muhtelif yapılar genelde vakıflar tarafından subvanse edilmişlerdir. Bu çerçevede Melen (Milan) nehri üzerinde de muhtelif mevkilerde köprüler kurulmuş ve bu köprülerin bakımının yapılması için çeşitli vakıflar yapılmıştır. Mesela Melen nehrinin Üskübü kazasına bağlı Avlıyan köyü mevkisinde “Besan oğlu (veya Besanlı oğlu) Tahta Köprüsü” inşa edilmiş, köprüye aynı köyden Besan oğlu adlı kişi tarafından vakıf yapılmıştır. Köprünün tamir ve bakımı için, içinde kestane ağaçları bulunan ve Melen yatağında oluşan kumu içeren 1 çiftlik arazi mezra vakfedilmiştir.¹⁰¹⁹

Ancak zamanla gerek Melen nehri üzerinde gerekse de diğer bazı yerlerde kurulan köprülerin subvansiyon konusunda sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu tür durumlarda da köprülerin subvansiyonu devlet gelirleriyle sağlanmıştır. Nitekim Bolu kazası aşar (öşür) bedelinin bir bölümü Düzce kazası Bolu Dağı mevkisinde bulunan Birik (Berik) ve Milan köprülerinin tamîrine hasredilmiştir. Bolu Sancağı'nın 64 yılı şubatı masrafını gösteren kayıtlarda adı geçen köprülerin tamîri için gerekli masraf, Bolu kazasının 64 yılı aşar bedeli tahsîlâtından karşılanmış ve her iki köprü için toplam 850 kuruş masraf yapılmıştır. (13 S 1268/ 8 Aralık 1851).¹⁰²⁰

Vakıflara görevli tayini yapılırken halkın taleplerinin de dikkate alındığı görülmektedir. Nitekim Düzce kazasına bağlı (Konrapa) Efteni divânı nahiyesi ahali bir kamusal ortak bilinç içerisinde hareket ederek, meclis-i şer'a gelip, Milan nehri köprülerinin köprücülere olup avânız ve tekâliften muaf olduklarını ve eski muhtarları olan tatarandan Ali Ağa'nın muhtar ve Milan nehri köprülerine nâzır tayin edilmesini talep etmişlerdir. (29 R 1249/ 15 Eylül 1833).¹⁰²¹

¹⁰¹⁸ BOA, EV..d.,20298, s. 6-7.

¹⁰¹⁹ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 135.

¹⁰²⁰ BOA, İ. MVL, 239/8515, Vesika 1, 2.

¹⁰²¹ BOA, C. NF., 49/2427.

5. 2. Sultan Orhan Zaviyesi Vakfı ve Ceviz Deresi Köprüsü

Vakıf Akçakoca'nın Beyviran köyünde bulunan Sultan Orhan Zaviyesi ve Akçakoca'da Ceviz Deresi denilen yerde kurulan köprünün tamîrine tahsîs edilmiştir. ¹⁰²²

5. 3. Hacı 'İvaz Mezrası Vakfı

Vakıf mezra Düzce'nin Metekler köyünde bulunmaktadır. Vakfa ait sadece Metekler'de bir aded tarla tespit edilmiştir. (1256/1840-41)¹⁰²³

5. 4. Koçkara Zaviyesi Vakfı

Koçkara Zaviyesi Darıyeri dîvânında bulunmaktadır.¹⁰²⁴ Vakfa ait Düzce'nin Gerekli (Gedikli) köyünde tarla ve ev tespit edilmiştir. (1256/ 1840-41)¹⁰²⁵

6- Kütüphâne

17. yüzyıldan önce Osmanlı mimarisinde çoğunlukla câmi, medrese ve tekkelerde kitap dolaplarında korunan kitaplar 17. yüzyıldan sonra bir külliye içerisinde veya vakıflar eliyle idare edilen bağımsız kütüphâne yapılarında toplanmaya başlamıştır. ¹⁰²⁶

Osmanlı'nın bazı büyük kentlerinde kurulan bağımsız kütüphâneler, 19. yüzyıl Düzce kazasında bulunmamaktadır.¹⁰²⁷ Kentin tespit edilen tek kütüphânesi Cedidiye mahallesinde yapılan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi tekkesi içerisinde kurulmuştur. (21 Cemâziye'l-Evvel 1314/ 28 Ekim 1896).¹⁰²⁸

e) 19. Yüzyıl Sonlarında Vakıfların Durumu

Osmanlı Devleti'nde 1254 (1838) yılında vakıfların ferâğ ve intikâli konusunda bir karar alınarak ferâğ muamelelerinin, evkâf nezâretinden ta'yîn edilen güvenilir muhamminler ve ebniye müdürü tarafından gönderilecek memurlar tarafından mülkün gerçek değeri tespit edildikten ve mülk bina ise şeyhülislamlıkça kıymeti takdir edilerek izin verildikten sonra satış işlemlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun en önemli

¹⁰²² BOA, EV..d., 20298, s. 6-7.

¹⁰²³ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

¹⁰²⁴ BOA, EV..d., 20298, s. 6-7.

¹⁰²⁵ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

¹⁰²⁶ Metin Kunt vd., *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Yayın yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 79.

¹⁰²⁷ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 265.

¹⁰²⁸ DKS 1155, s. 23-24, Nu: 92.

nedeni vakıflara ait ev, dükkan gibi mahlûl gayrimenkûllerin, taliplerine müzâyede usulü ile tevcîh edilmesi gerekirken, bu usule riayet edilmeyip iltimas, rica ve düşük fiyat ile verilmeye başlanması ve vakıf malların zarara uğramaya başlamasıdır. Vakıf emlakın alınıp satılması muamelelerinden alınan harçlar konusunda yapılan bir takım yolsuzlukların da önüne geçmek için vergilerde de indirimler yapılmış ve daha önce vakıf ferâğından alınan % 10'luk harç % 3'e, intikâlden alınan % 5'lik harç ise % 1,5'a düşürülmüştür. Ferâğ ve intikâl işlemlerinden alınan söz konusu harçlar ve mahlûlât peşinâtı (muaccele) nın yarısı Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'ne, diğer yarısı ise müteveli, câbî ve kâtib gibi görevlilere verilmektedir. Buradaki amaç hazînede birikecek olan bu paralarla tamire muhtaç vakıfların onarımının sağlanmasıdır.

Anadolu ve Rumeli'de bulunan vakıfların yıllık muhasebeleri görülürken vakıf gelirlerinden yazıcı maaşı (maaş-ı muharrir), muhasebe harcı vs. adlar altında da bazı meblağlar tahsil edilmiştir. Harçlar vakıf mütevellileri ve diğer görevliler, bölgenin kadı ve meclisi ile evkâf-ı hümâyûn hazînesinin karşılıklı çıkarları dikkate alınarak makul bir ölçüde belirlenmiştir. Mali durumu iyi olmayan vakıflar ile gelirleri hitâbet, imâmet, müderrislik, müezzinlik gibi hizmetlere hasr edilmiş tekke ve zâviyelerin gelip geçen yolcularına tahsîs edilen arazi vakıflarından, belirtilen harçların alınmaması kararlaştırılmıştır.¹⁰²⁹

f) 19. Yüzyıl Sonlarında Vakıfların Teftişi: Muaccelât Nâzırlığı (Evkâf Müdürlüğü)

Vakıflarla ilgili davalara bakmak ve vakıfları teftiş, kontrol ve tamir için evkâf-ı hümâyûn müfettişliği adı altında bir birim kurulmuş bu meyanda taşradaki vakıflarla ilgilenmek üzere Anadolu ve Rumeli'deki önemli merkezlere de muaccelât nâzırı adıyla birer evkâf müdürü tayin edilmiştir.¹⁰³⁰ Bu çerçevede Bolu Sancağı'na bağlı kazaların vakıflarıyla ilgilenmek üzere Bolu Sancağı'na da bir muaccelât nâzırı tayin edilmiştir. 1840 yılında Bolu Sancağı Muaccelât Nâzırı olarak Mehmed Galib Efendi'nin adı geçmektedir.¹⁰³¹

---

¹⁰²⁹ Ali Akyıldız, *Tanzîmât Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatı'nda Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 154-156.

¹⁰³⁰ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, s. 54.

¹⁰³¹ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

Muaccelât nâzırlığı kazalarda ise vekâleten yürütülmüştür. Bu görevi genelde kazanın ileri gelenlerinden birisi uhdesine almıştır. 1307-1308 (1889-1891) yıllarında Bolu Sancağı Evkâf Müdürü vekilliği Düzce kazasında Tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi bin Hasan¹⁰³² Rıza Efendi¹⁰³³ ve Tahrîrât Kâtibi Rıfat Efendi¹⁰³⁴ gibi kişiler tarafından yürütülmüştür.

Düzce (nâm-ı diğer Konrapa) kazası sınırları içerisinde bulunan vakıflara ait arazi ve evlere (menzil) mutasarrıf kişilerin sahip oldukları tarla ve evlerin çoğu, intikâl yoluyla tasarruf edilmiş vakıflardır. Ancak Düzce’de bu tür gayrimenkûlleri “intikâl etmek ve almak” gibi bir adet olmadığından bütün vakıf olan ev ve arazilerin senedleri (temessük şer’î mahkeme, Bolu Sancağı Muaccelât Nâzırı Mehmed Galib Efendi ve ilgili vakıfların mütevellî ve kaymakamları eliyle yeniden elden geçirilerek kayıt altına alınmıştır. Senedler Muaccelât Nâzırı, mütevellî ve kaymakamlar tarafından mühürlenerek sahiplerine verilmiş ve Muaccelât Nâzırı eliyle Düzce vakıflarından elde edilen harçlardan toplam 1438 kuruş 10 pârelik kısım Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi’ne gönderilmiştir (9 C 1256/8 Ağustos 1840)¹⁰³⁵.

Tablo 74: Düzce Kazasında Bulunan Vakıflara Ait Gayrimenkuller ve Harç Miktarları
(1256/ 1840-41)¹⁰³⁶

Vakfa Ait Gayrimenkûlün Türü	Vakfın Adı	Gayrimenkûlün Bulunduğu Yer	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	Harç Miktarı (krş)
Tarla	Düzce Gerekli (Gedikli) köyü Koçkara Vakfı	Düzce Gerekli (Gedikli) köyü	intikâl	263
Menzil (Ev)	Düzce Gerekli (Gedikli) köyü Koçkara Vakfı	Düzce Gerekli (Gedikli) köyü	intikâl	60
Tarla	Düzce Bakras köyü Câmisi hatiplik hizmetine meşrûta Sermeddin Vakfı	Düzce Bakras köyü	intikâl	50
Menzil	Düzce Bakras köyü Câmisi hatiplik hizmetine meşrûta Sermeddin Vakfı	Düzce Bakras köyü	intikâl	30

¹⁰³² DKS 1145, s. 34, Nu: 129./ DKS 1145, s. 78, Nu: 304./ DKS 1145, s. 78, Nu: 302.

¹⁰³³ DKS 1145, s. 63, Nu: 247/ DKS 1145, s. 61, Nu: 239.

¹⁰³⁴ DKS 1145, s. 72, Nu: 280.

¹⁰³⁵ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

¹⁰³⁶ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

Vakfa Ait Gayrimenkûlün Türü	Vakfın Adı	Gayrimenkûlün Bulunduğu Yer	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	Harç Miktarı (krş)
Tarla	Düzce Kelânîözü köyü Hatib Câmî	Düzce Kelânîözü köyü	intikâl	26,5
Tarla	Düzce Akpınar köyü Kebir Yürek Mezrası Vakfi	Düzce Akpınar köyü	intikâl	105
Tarla	Düzce Metekler köyü Hacı İvaz Mezrası Vakfi	Düzce Metekler köyü	intikâl	74
yazılmamış	yazılmamış	yazılmamış	yazılmamış	94
Tarla	Gerede kazası Molla Fenari Câmî Vakfi	Düzce Mergüç köyü	intikâl	128,5
Menzil	Gerede kazası Molla Fenari Câmî Vakfi	Düzce Mergüç köyü	intikâl	70
Tarla	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Çavuş köyü	intikâl	252
Menzil	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Çavuş köyü	intikâl	100
Tarla	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Cedîd köyü	intikâl	29
Menzil	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Cedîd köyü	intikâl	30
Tarla	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Beyciler köyü	intikâl	436
Menzil	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Beyciler köyü	intikâl	120
Dekâkin-i duhan (tütün dükkanları)	Düzce Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfi	Düzce Câzad mahallesi	intikâl	500
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Uzun oğlu köyü	intikâl	276
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Uzun oğlu köyü	intikâl	360
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Akça köyü	intikâl	416,5
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Akça köyü	intikâl	120
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Hacı Hüseyin oğlu köyü	intikâl	157

Vakfa Ait Gayrimenkûlün Türü	Vakfın Adı	Gayrimenkûlün Bulunduğu Yer	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	Harç Miktarı (krş)
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Hacı Hüseyin oğlu köyü	intikâl	50
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Otlı oğlu köyü	intikâl	217
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Mahrem köyü	intikâl	796
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Mahrem köyü	intikâl	30
menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Akınlar köyü	intikâl	50
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Kacıd (Tecid) oğlu köyü	intikâl	141
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Kacıd (Tecid) oğlu köyü	intikâl	40
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Karapınar köyü	intikâl	137
menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Karapınar köyü	intikâl	20
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Mergüç köyü	intikâl	77,5
Menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Mergüç köyü	intikâl	20
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Bayırlar köyü	intikâl	174
menzil	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Bayırlar köyü	intikâl	30
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Darıcı köyü	intikâl	224
Tarla	Şemsi Ahmed Paşa Vakfi	Düzce Körpeşler köyü	intikâl	49
Genel Toplam				5753

Tablo 75: Düzce Vakıflarından Elde Edilen Harçların Tafsili (1256/ 1840-1841)¹⁰³⁷

Düzce kazasında Bulunan Vakıflardan Alınan Harç Miktarı	5753 kuruş
Muaccelât Nâzırı'na tahsis edilen miktar	1438 kuruş 10 pâre
Lâyiha Gereğince Evkâf Hademesi hissesi	2876,5 kuruş
Kalan / Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'ne Bırakılan Miktar	1438 kuruş 10 pâre

Tablo 76: Şemsi Mustafa Paşa Vakfı'nın Düzce Kazasında Bulunan Gayrimenkulleri ve Harç Miktarları (5 Rebîü'l-Evvel 1281/ 8 Ağustos 1864).¹⁰³⁸

Vakfa Ait Gayri menkulün Türü	Gayri menkulün miktarı/ dönüm	Gayri menkulün Bulunduğu Yer	Bedeli	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	İntikâlin Kimden Kime Olduğu	Harç Miktarı
Tarla	1 kıt'a / 33 dönüm	Düzce		intikâl	Düzce eşrafından Töntük oğlu Hacı Ahmed Ağa tarlası oğlu Tefik ve kızları Nazife, Nuriye ve Penbe'ye intikâl	32
Tarla	1 kıt'a / 60 dönüm	Düzce	1200		Düzce'den Hacı Nalband oğlu Tahir'in Abdurrahman Efendi'den almıştır.	60
Boş (hali) arsa	181,5 hisse	Düzce	4300		Düzce'den Hacı Ali adlı kişinin Töntük oğlu kızı Rukiyye Hanımdan aldığı	129
Tarla	1 kıt'a / 2,5 dönüm	Düzce Eğerciler köyü		intikâl	Düzce Eğerciler köyünden Tenbel oğlu İbrahim'in tarlası oğlu Mustafa Duna'ya intikâl	12,5
Tarla	1 kıt'a / 4 dönüm	Düzce Felciler köyü		intikâl	Düzce Felciler köyünden Memiş oğlu Memiş Duna tarlası oğulları Receb, İsmail ve kızı Ayşe'ye intikâl	17,5
Tarla	1 kıt'a / 1 dönüm	Düzce Münciler köyü		intikâl	Düzce Münciler köyünden İmam oğlu İbrahim Duna tarlası oğulları Halil ve Mustafa'ya intikâl	7,5

¹⁰³⁷ BOA, EV..d., 10900, Varak 2.

¹⁰³⁸ BOA, EV..d., 19090, Varak 2, 3.

Vakfa Ait Gayri menkulün Türü	Gayri menkulün miktarı/ dönüm	Gayri menkulün Bulunduğu Yer	Bedeli	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	İntikâlin Kimden Kime Olduğu	Harç Miktarı
Tarla	1 kıt'a/ 1 dönüm	Düzce Münciler köyü	100		Düzce Münciler köyünden Kerim oğlu Yusuf ve Ömer ve Ali ile Mustafa'nın berber oğlu Hasan'dan aldığı tarla	5
Tarla	1 kıt'a/ 23 dönüm	Düzce Münciler köyü		intikâl	Düzce Münciler köyünden Ömer oğlu Ali Duna tarlası oğlu Ali ve kızları Fatma ve Hatice'ye intikâl	40
Tarla	1 kıt'a/ 3,5 dönüm	Düzce Münciler köyü			Düzce Münciler köyünden Kerim oğlu Osman'ın yedinde bulunan bilasened (senedsiz) tarlası	yok
Dükkan	0,5 hisse	Düzce Metekler köyü		intikâl	Düzce Metekler köyünden Metek oğlu İbrahim Duna dükkanı oğulları Tahir, İsmail, Arif ve Hüseyin'e intikâl.	5,5
Tarla	1 kıt'a/ 6 dönüm	Düzce Metekler köyü		intikâl	Düzce Metekler köyünden Göç oğlu Mehmed Duna tarlası oğulları Mahmud ve Osman'a intikâl.	25
Tarla	2 kıt'a/ 2 dönüm	Düzce Münciler köyü		Mahlûl	Düzce Münciler köyünden Koca Ali oğlu Osman vefat edince çocuğu da olmadığından tarlası mahlûl kalmıştır.	yok

Tablo 77: Şemsi Ahmed Paşa Vakfı'nın Düzce Kazasında Bulunan Gayrimenkulleri ve Harç Miktarları (5 Rebü'l- Evvel 1281) ¹⁰³⁹

Vakfa Ait Gayri menkulün Türü	Gayri menkulün miktarı/ dönüm	Gayri menkulün Bulunduğu Yer	Vakıf Mutasarrıfına Geçiş Şekli	İntikalin Kimden Kime Olduğu	Harç Miktarı
Tarla	1 kıt'a /6 dönüm	Düzce Metekler köyü		Düzce Metekler köyünden İğneci İbrahim'in bilaseden uhdesinde bulunan tarlası.	yok
Tarla	1 kıt'a /7 dönüm	Düzce Metekler köyü	intikâl	Düzce Metekler köyünden Bustacı oğlu Ali Duna tarlası oğlu İsmail ve kızı Azime'ye intikâl.	75
Tarla	1 kıt'a /1 dönüm	Düzce Metekler köyü	intikâl	Düzce Metekler köyünden Kadı Alemdar oğlu Ali Duna tarlası kızları Hatice ve Nazife'ye intikâl.	10
Tarla	1 kıt'a /2 dönüm	Düzce Metekler köyü	intikâl	Düzce Metekler köyünden Nalband oğlu Hüseyin Duna tarlası oğulları Tahir, Mehmed ve Hasan ile kızları Nazife, Azime ve Kamile'ye intikâl.	7,5

Tablo 78: Düzce'deki Vakıfların Bedelât ve Tahmîsât Miktarları ile Mütevellileri (1283-1287/ 1866-1870-1871) ¹⁰⁴⁰

Numara	Vakfın Adı	Vakfın şartları	Bedelât Miktarı					Bedelât Miktarı Toplam	Tahmîsât Miktarı (1/5)	Vakfın Mütevellisi
			1283	12	128	12	1287			
112	Akpınar dîvânında Kebiryürek Mezrası Vakfı		866	9	645	8	644	3471,5	694	Vakfın 1/2'sine Abdullah, Ömer, Ali, Hasan, Mustafa ve Hasan adlı bir diğer kişi mutasarrıftır.

¹⁰³⁹ BOA, EV..d., 19090, Varak 2, 3.

¹⁰⁴⁰ BOA, EV..d.,20298, s. 6-7.

Numara	Vakfın Adı	Vakfın şartları	Bedelât Miktarı					Bedelât Miktarı Toplam	Tahmîsât Miktarı (1/5)	Vakfın Mütvevellisi
			1283	1284	1285	1286	1287			
										Vakfın diğer yarı hissesi Hazîne-yi Evkâf-ı Hümâyûn'a gönderilmiştir.
113	Bakras köyünde Sermeddin Çiftliği Vakfı	Hitâbet hizmetine meşrûta	65	58	84	4	115	425,5	85	Vakıf mutasarrıfı Abdullah Efendi
114	Kadı İsa Mezrası Vakfı	Düzce'de Çavuş ve diğer köylerde tedrisiyeye meşrûta	282,5	224	30270	2	307	1385,5	277	Vakıf mutasarrıfı Hilmi Efendi
115	Darıyeri dîvânında Koçkara Zaviyesi Vakfı		526	945	500	2,5	833	3150	630	Ahmed Raşid, Abdullah, İzzet, Mehmed, Ahmed, Süleyman, Mehmed adlı bir diğer kişi, Hasan, Mehmed adlı bir diğer kişi.
131	Akçaşehir nahiyesi Beyviran köyünde Sultan Orhan Zaviyesi Vakfı		802,5	75	915	980,5	1030	4535,5	907	Vakfın 3 hissesine Bekir, Ali ve Eyyüb mutasarrıftır. Diğer bir hisse ise Hazîne-yi Evkâf-ı Hümâyûn'a gönderilmiştir.
132	Akçaşehir nahiyesinde Sultan Orhan köyünde Sultan Orhan Zaviyesi Vakfı	Akçaşehir nahiyesinde Sultan Orhan Gazi'nin Ceviz Deresi denen yerde	1606	16,5	1805	1931,5	1985	8974,5	1795	Vakfın 10 hisseden 5 hissesine Ali, 4 hissesine hacı Mehmed, Mustafa, Hasan

Numara	Vakfın Adı	Vakfın şartları	Bedelât Miktarı					Bedelât Miktarı Toplam	Tahmîsât Miktarı (1/5)	Vakfın Mütvevellisi	
			1283	1284	1285	1286	1287				
		bulunan köprünün tamîrine meşrûta Vakfi								ve İsmail mutasarrıf olup geri kalan 1 hisse Hazîne-yi Hümâyûn'a gönderilmiştir.	
133	Akçaşehir nahiyesi Eftun-u Sufla dîvânı Fakıllı köyünde Sultan Orhan Vakfi	Akçaşehir nahiyesi Eftun-i Suflâ dîvânında Fakıllı köyünde Sultan Orhan Vakfi'na meşrûta.	986,5	886	1032	43,5	1273	5220,5	1044	Hacı Mustafa Efendi	
134	Akçaşehir nahiyesi Kilise köyünde Timur Kadı oğlu Vakfi	Akçaşehir nahiyesi Kilise köyünde Câmî-i Şerîf'in imâmetine meşrûta	438,5	381	455	10	469	558	2302	460,5	Vakfın bedeli Hazîne-yi Evkâf-ı Hümâyûn'a gönderilmiştir.

B) DÜZCE'DE TÜRBELER VE MEZAR KİTABELERİ

a) Ölünün Kefenlenmesi: Techîz ve Tekfîn

Düzce'de bulunan bazı kişiler ölmeyen önce vasiyet bırakarak, öldüklerinde yapılacak işlemlerle ilgili mirasçılarında bazı taleplerde bulunmuşlardır. Bu taleplerin başında ilkönce genelde techîz ve kefenlenmeleri ve kazaya kalmış namaz ve oruçlarının Allah tarafından bağışlanmasına vesile olması amacıyla ıskât ve devir yapılması gelmiştir. Bu amaçla ölen kişi

tarafından mirastan para tahsîsi yapılmış, devlette bu vasiyetlerin yerine getirilmesiyle ilgili olarak gerekli tedbirleri almıştır.

Techîz-tekfîn ücretlerinde bölgeler ve aileler arasında muhtelif farklılıklar bulunmaktadır. Bunda ekonomik nedenler yanında örf-adet ve geleneklerin de etkili olduğu düşünülmektedir. Mesela Çayırılı dîvânında vefat eden farklı aileye mensup 4 kişinin techîz-tekfîn parasının üçünün 100 kuruş, birinin de 70 kuruş olması bölgede yapılan cenaze masraflarında birbirine yakın miktarların (100 kuruş ve civarı) geçerli olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 79 : Düzce’de Techîz-Tekfîn ve Iskât-ı Devir Ücretleri
(1307-1315/1889-1890-1897-1898)¹⁰⁴¹

Yerleşim yeri	Vefat eden Kişi	Toplam Serveti /krş	Techîz ve tekfîn için Ayrılan Para/ krş
Câmi-i Kebir mahallesi	Kahveci Sadık b. Abdullah	5309,5	300
Câmi-i Kebir mahallesi	Dumay oğlu Abdullah b. Mustafa b. Abdullah	3370	300
Nusreddin mahallesi	Şeyh Ahmed b. Eyyüb b. Abdullah	4680	800 (ıskâtla beraber)
Yakabaşı köyü	Hasan Efendi b. İsmail Efendi b. Abdullah	1593,5	27
Hacı Hasan Efendi köyü	Süleyman b. Hacı Musa b. Abdullah	2217	95
Milan Deresi Çayırılı dîvânı Dağ köyü	Feyzullah Beşe oğlu Mehmed b. İsmail b. Feyzullah	1065,5	60
Çayırılı dîvânı Köseler köyü	Sarı oğlu hasan b. Abdullah	6409	100

¹⁰⁴¹ DKS 1155, s. 57, Nu: 66./ DKS 1155, s. 55, Nu: 55./ DKS 1155, s. 63, Nu: 86./ DKS 1155, s. 69, Nu: 113./ DKS 1155, s. 76, Nu: 143./ DKS 1155, s. 36, Nu: 144./ DKS 1155, s. 18, Nu: 71./ DKS 1155, s. 19, Nu: 74./ DKS 1145, s. 35, Nu: 131./ DKS 1145, s. 37, Nu: 140./ DKS 1145, s. 38, Nu: 146./ DKS 1145, s. 39, Nu: 149./ DKS 1145, s. 40, Nu: 150./ DKS 1145, s. 75, Nu: 291./ DKS 1145, s. 24, Nu: 84./ DKS 1145, s. 95, Nu: 371./ DKS 1145, s. 5, Nu: 14./ DKS 1145, s. 7, Nu: 23./ DKS 1145, s. 15, Nu: 49./ DKS 1145, s. 19, Nu: 64./ DKS 1145, s. 27, Nu: 97./ DKS 1145, s. 32, Nu: 120./ DKS 1155, s. 86-87, Nu: 187./ DKS 1155, s. 93, Nu: 215./ DKS 1145, s. 65, Nu: 255./ DKS 1145, s. 61, Nu: 237./ DKS 1145, s. 60, Nu: 236./ DKS 1145, s. 59, Nu: 230./ DKS 1145, s. 57-58, Nu: 226./ DKS 1145, s. 56, Nu: 220./ DKS 1145, s. 83, Nu: 327.

Yerleşim yeri	Vefat eden Kişi	Toplam Serveti /krş	Techîz ve tekfin İçin Ayrılan Para/ krş
Çayırılı dîvânı Köseler köyü	Edâzî oğlu Nazım b. Tahir b. Hasan b. Abdullah	6659	100
Çayırılı dîvânı Desibe köyü	Kara Ahmed oğlu Ali b. Receb b. Abdullah	3411	100
Çayırılı dîvânı Ahmedler köyü	Ekinci oğlu Ali b. Hacı b. Abdullah	2952	70
Çayırılı köyü	Kalaycı oğlu Hasan b. Ali b. Abdullah	2170	100
Göl Ormanı'nda Hacı Musa köyü	Pezduh b. Aydın b. Abdullah	2959,75	500
Köprübaşı'nda Ömer Efendi köyü	Çerkes Hacı Ahmed b. Hacı Hasan	1360,5	600
Göl Ormanı'nda İshak Efendi köyü	Esbak Eytâm Müdürü İshak Efendi b. Hasan b. Abdullah	5751,5	338
Sarayyeri köyü	Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah	4252	161
Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyü	Hacı Ahmed Ağa b. Hüseyin b. Abdullah	4693	332
Hacı Yakub köyü	Uzun İsmail Ağa b. Göl b. Abdullah	4370,75	280
Değirmenbaşı'nda Mehmed Bey köyü	Mehmed b. Bekir b. Abdullah	4392	500
Efteni'de Gemioğlu köyü	Koca Kulak oğlu Mehmed Onbaşı b. Mustafa b. Abdullah	2553	195
Fidani dîvânında İshaklar köyü	Güben oğlu Bayram b. Ahmed b. Abdullah	4191,5	250
Fidani dîvânı Alacamescid köyü	Hakon oğlu Kara Hüseyin b. Ali b. Abdullah	5625	400
Çamköy	Hûk bin Sebuk b. Abdullah	4042,5	200
Paşakonağı köyü	Hasan Ağa b. Hacı Ali b. Abdullah	14264	500
Paşa Ormanı'nda Nâş Hacı İsmail köyü	Cuhfeh nâm-ı diğeri Yusuf b. Mısırmış b. Abdullah	2778,5	180
Kuşaçma köyü	Pâk b. Abdullah	3433	21
Kuşaçama köyü	Mustafa b. Hanaş b. Abdullah	1387,5	160
Bakraz dîvânı Yahyalar köyü	Kızılca oğlu Mustafa b. Abdullah	1409,5	25
Akpınar dîvânı Şeyh Efendi köyü	İlyas b. Mustafa b. Abdullah	1360	311

Yerleşim yeri	Vefat eden Kişi	Toplam Serveti /krş	Techîz ve tekfin İçin Ayrılan Para/ krş
Darıyeri dîvânında Sarıçökek köyü	Molla Ali b. Hacı Mehmed Efendi b. Abdullah	6419	300
Arab Çiftliği köyü	Fatma binti Abdullah	1700,5	300
Arab Çiftliği köyü	Mustafa b. Bac b. Abdullah	6237,25	546
Arab Çiftliği köyü	Nemukef Şiyuk bin Şerelûk b. Abdullah	2289	191
Develi'de Besni köyü	Ömer Ağa b. Temruk bi Abdullah	4463	70

b) Düzce'nin Manevi Dinamikleri veya Halk İnançları : Türbeler

17. yüzyıla kadar Osmanlı türbeleri genellikle kubbe ile örtülü, çokgen gövdeli ve revaklı giriş bölümü olan yalın prizmatik yapılar olarak tasarlanmışlardır. Bununla beraber sınırlı da olsa bu tanımlamanın dışına çıkan türbe yapıları da bulunmaktadır. İlk dönemden itibaren külliye programı içinde cami haziresinde mütevazi boyutlarda yer alan türbelerin 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra tek yapı olarak yapımı çoğalmaya başlamıştır.

17. yüzyıl türbeleri iki ya da üç dizili pencerele genellikle de kasnaksız yapılardır. Kubbe, dış kütlede ara bölüme gereksinim duyulmadan oturtulmuş bir şekildedir. 17. yüzyılı izleyen 18. ve 19. yüzyıllarda kare planlı türbelerin köşeleri yuvarlatılmıştır. Pencere dizileri ikiye inmiş olan 18. yüzyıl türbelerinin planlamalarında bir değişiklik olmamakla beraber Avrupa mimarisinin etkisiyle kütle biçimlenişinde ve bezemede yeni temalar arandığı görülmektedir. Mesela saçak korniş dışında korniş dizilerinin tüm yapıyı dolanması sağlanmıştır. Çokgen kenarlarında yer alan gömme kolon ya da sütunlar alt yapıda boydan boya uzanmayıp, kornişlerle oluşan katların kesintilerine uymuştur. 18. yüzyıl türbelerinde kasnak yöresinde alt yapının biçimsel bir süreklilik kazandığı da görülmektedir. 19. yüzyılda yapımı giderek azalan türbe mimarisinden günümüze sınırlı sayıda örnek kalmıştır.¹⁰⁴²

Düzce'de birçok türbe tespit edilmesine rağmen bu türbelerin mimari olarak tarihsel bir özelliği bulunmamaktadır. Tespit edilen türbelerde yatan kişilerin halk tarafından sevilen manevi dinamikler olduğu bu nedenle de mezarların etrafının kıt imkanlarla da olsa duvarla çevrilerek türbeye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

¹⁰⁴² Kunt vd, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, s. 381-385.

1- Nalbant Cabbar Efendi Türbesi ve Câmisi

Resmi olmayan kayıtlara göre Nalbant Cabbar Efendi, Sultan Orhan Gazi'nin ordusunda nalbantlık yapan kendisini dini bakımdan yetiştirmiş mübarek bir kişidir. Bu yönüyle Nalbant Cabbar Efendi ordu içerisinde hem atların nallarını çakarak hem de askerlere moral vererek önemli bir hizmet gerçekleştirmiştir.

Düzce'nin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra ise Nalbant Cabbar Efendi'nin alim olan oğlu bölgeye ikâmet etmiş ve bölge halkına tebliğ faaliyetlerinde bulunarak, halkın İslam dinini tanıyıp benimsemesine vesile olmuştur. Nalbantoğlu'nun yapmış olduğu tebliğ bölge ile o kadar özdeşleşmiştir ki, bu durum bölgenin Osmanlı vesikalarında "Nalbantoğlu" köyü olarak isimlendirilmesinde bile etkili olmuştur.

Nalbant Cabbar Efendi'nin vefatıyla beraber kendisi de buraya defnedilmiş ve mezarı halk tarafından türbeye dönüştürülmüştür.

Resim 32: Nalbant Cabbar Efendi'ye Ait Türbeden Dış Görünüş

Resim 33: Nalbant Cabbar Efendi'ye Ait Türbeden İç Görünüş

2- Darıcı Köyü Yabalıdede Mehmed Efendi Türbesi

Bölge halkından edinilen bilgilere göre Yabalı Dede Mehmed Efendi Pehlivanlar sülalesine mensup, muhterem bir zâttır. Çiftçilikle işgal etmiştir. Sevenleri tarafından manen 93 harbine katıldığı ve Osmanlı ordusu ile beraber Ruslar'a karşı savaştığına inanılmaktadır.

Resim 34: Darıcı Köyü Yabalı Dede Türbenin Dış Görünüşü

Resim 35: Darıcı Köyü Yabalıdede Türbesinin İç Görünüşü

3- Hacı Halil Fevzi Efendi Türbesi

Türbe Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır. Türbede yazılı metinlere göre Hacı Halil Fevzi Efendi 1867 Karnabat doğumlu olup, Fatih medresesinden 29 yaşında müderrislik icâzeti almış muhterem bir kişidir. Nitekim sevenleri tarafından manevi nüfuzu “Kutbu’l-aktâb” olarak tanımlanmaktadır.

Şeyh Esad Efendi’ye halifelik yaparken 1950 yılında vefat etmiştir.

Resim 36: Hacı Halil Fevzi Efendi’ye Ait Türbeden İç Görünüş

4- Hacı İsmail Efendi Türbesi

Türbe Ağa köyü mezarlığında bulunmaktadır. Sevenleri türbede yatan kişinin manevi nüfuzu güçlü bir kişi olduğunu ve halk tarafından yağmur duasına vesile edildiğini belirtmektedir.

Resim 37: Hacı İsmail Efendi Türbesinin Dış Görünüşü

Resim 38: Hacı İsmail Efendi Türbesinin İç Görünüşü

5- Zülkarneyn Hazretleri Türbesi

Zülkarneyn türbesi Bahçeköy'de bulunmaktadır. Türbe ilk yapıldığında çantı sistem ahşap ile inşa edilmiş daha sonra köylülerin çabası ve hayırseverlerin yardımıyla bugünkü halini almıştır.

Sevenlerinden edinilen bilgiye göre Zülkarneyn adlı kişi bir paşanın konağında hizmetkarlık yapmaktadır. Zülkarneyn paşaya evinde yaptığı hizmetler dışında, paşayla birlikte savaşa katılarak manevi hizmetler de yapmıştır. Nitekim anlatıldığına göre paşa savaşta iken Zülkarneyn de paşanın hânesinden manen ayrılarak paşanın yanında savaşa katılmıştır. Zülkarneyn, kerametlerinin aşıkar hale gelmesi üzerine ortadan kaybolmuştur.

Köyde yaşayan halk her yıl Mayıs ayının ilk Pazar günü Zülkarneyn hazretlerini vesile kılarak bir mevlid-i şerif programı düzenlemektedir.¹⁰⁴³

Resim 39: Zülkarneyn Hazretleri Türbesinin Dış Görünüşü

---

¹⁰⁴³ Konu ile ilgili olarak Bahçeköy sakinlerinden Hacı Cemal İlhan'dan bilgi alınmıştır. Kendilerine teşekkür ederim.

Resim 40: Zülkarneyn Hazretleri Türbesinin İç Görünüşü

6- Ali Baba Türbesi

Türbe Kaynaşlı'da Eskiköy'de (eski tabirle Köhne Köyü) bulunmaktadır. Türbenin etrafı bölgedeki diğer türbelerden farklı olarak herhangi bir yapı ile çevrilmemiştir. Türbenin bulunduğu mevki Türbetepe olarak tanımlanmaktadır.

Türbede yatan kişinin XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbenin bulunduğu mevkinin ipek yoluna olduğu gibi Karadeniz sahillerine yapılacak akınlar ve seferler açısından hakim bir konumda olması Ali Baba ve tabilerinin bu bölgeyi yerleşim yeri olarak seçmelerinde etkili olmuş olmalıdır.¹⁰⁴⁴

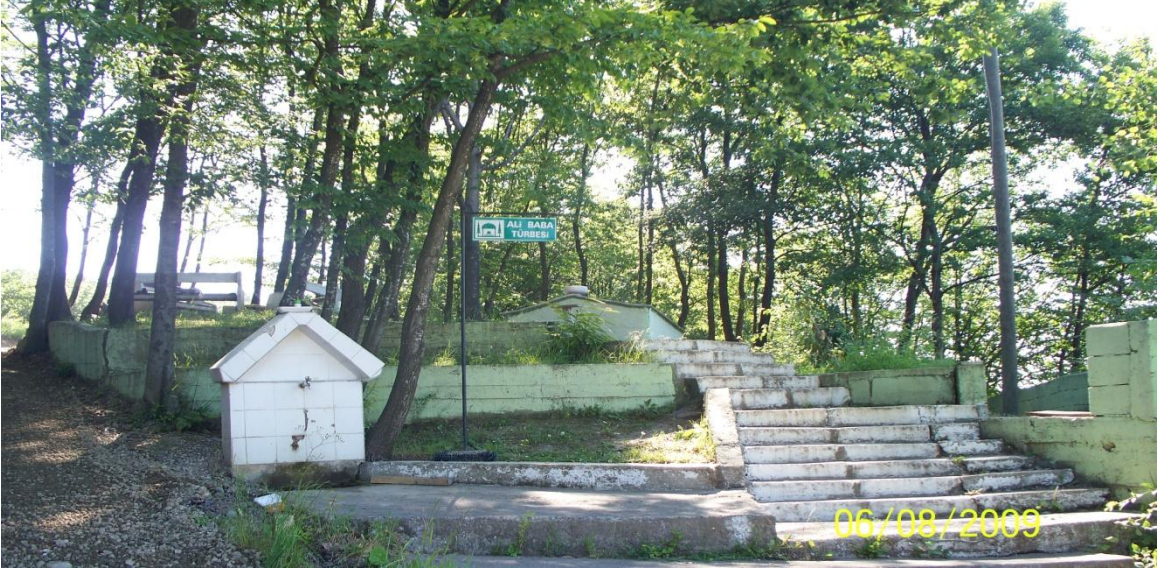
Bölge halkından edinilen bilgiye göre Ali Baba bir öküz ve yabani bir geyik ile çift sürmektedir. Kerameti ortaya çıkınca ortadan kaybolmuştur.

Bölgede 1995 yılından itibaren her yıl Temmuz ayında geleneksel olarak Ali Dede Türbesi Mevlidi yapılmaktadır.¹⁰⁴⁵

---

¹⁰⁴⁴ Mustafa Keskin, "Kaynaşlı Eskiköy'deki Ali Baba Türbesi Hakkında", *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı "Tarih Uğrunda Bir Ömür"*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 323-324.

¹⁰⁴⁵ *Kaynaşlı 2000*, s. 13.

Resim 41 : Ali Baba Türbesi

Resim 42: Ali Baba'ya Ait Mezar

7- Sarıökek Köyü Türbesi

Türbe Sarıökek köyünde bulunmaktadır. Türbede 3 kişiye ait mezar bulunmaktadır. Bölge halkı tarafından burada yapılan duaların kabul olduğuna inanılmaktadır.

Resim 43 : Sarıçökek Köyü Türbesinden Dış Görünüş

Resim 44 : Sariçökek Köyü Türbesinden İç Görünüş

8- Muhap Dede Türbesi

Türbe Gölyaka bölgesinde Muhap Dede köyünde bulunmaktadır. Türbe halk tarafından Meâb Dede olarak da tanınmaktadır. Yaşlılardan edinilen bilgilere göre köylüler yağmur yağmadığı zaman sabi çocukları ve türbede yatan zâtı vesile kılarak yağmur duası yapmaktadır.

Resim 45: Muhap Dede Türbesinin Dış Görünüşü

Resim 46: Muhap Dede Türbesinin İç Görünüşü 1

Resim 47: Muhap Dede Türbesinin İç Görünüşü 2

9- Hızır Dede Türbesi

Türbe Kuşoğlu köyünde bulunmaktadır. Türbede yatan zâtın tam olarak kim olduğu bilinmemektedir. Ancak zat vesile kılınarak, bölgede 9 yıldır Hıdırellez şenlikleri ve bu çerçevede bir mevlid programı icra edilmektedir. Sevenleri türbede yatan kişinin kerametleri olduğuna inanmaktadır.

Resim 48: Hızır Dede Türbesinin Dış Görünüşü

Resim 49: Hızır Dede Türbesinin İç Görünüşü

10- Muslihiddin Efendi Türbesi (Yeşil Türbe)

Sevenlerinden edinilen bilgilere göre Şeyh Muslihiddin Efendi aslen Horasanlı olup, Kastamonu'da bulunan Şaban-ı Veli ile pirdaştır. Bolu'da medfun bulunan Hayreddin-i Tokadi'nin talebelerindendir. Halvetiyye tarikatına mensuptur.

Türbe içerisinde Şeyh Muslihiddin, Şeyh Muslihiddin oğlu Şeyh Ali Efendi, Şeyh Muslihiddin oğlu Şeyh Hasan Efendi, Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekûr ve Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Efendi'ye ait mezarlar bulunmaktadır.

Aile İlyas Dede vakfı tarafından subvansede edilen Yukarıkaraköy Ahmed Ağa Câmisi'nin imâmet, hatiplik vs. hizmetlerini yerine getirmiştir.¹⁰⁴⁶

Câminin imam ve hatipliğini bir süre (1194 Receb'ine kadar) Şeyh Sunullah bin Hasan yapmışsa da O'nun vefatıyla yerine kardeşi Şeyh Ali bin Şeyh Hasan göreve getirilmiştir. (Receb 1194/1780).¹⁰⁴⁷

Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu Şeyh Sunullah Efendi'ye ait mezar türbenin dışında bulunmaktadır. Mezara ait kitabe aşağıdaki resimde gösterilmiştir:

Resim 50: Şeyh Hasan Efendi oğlu Şeyh Sunullah Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁴⁸

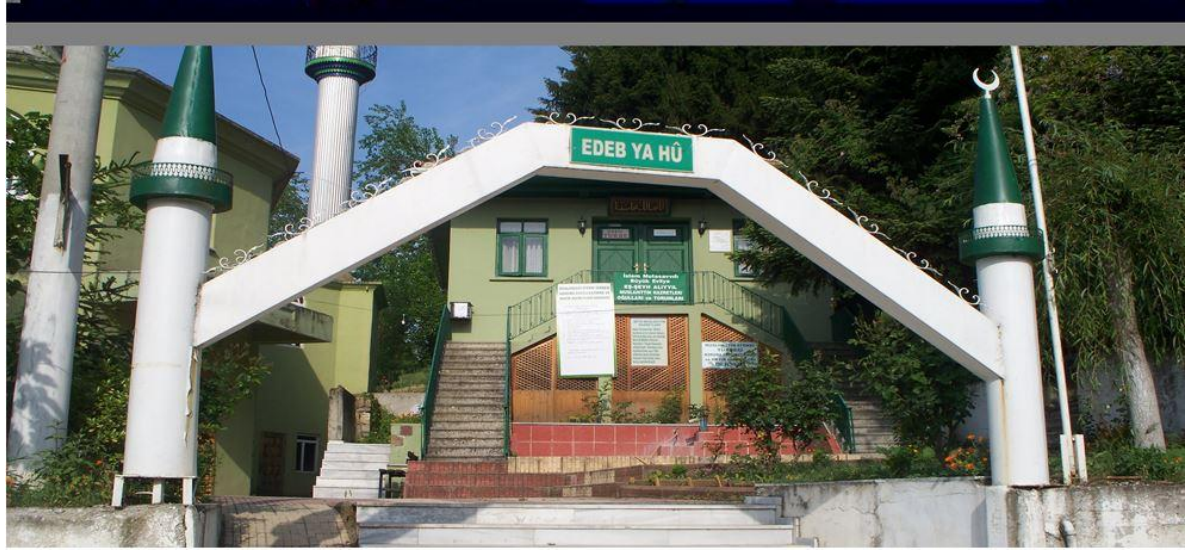
Şeyh Sunullah Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesinin Metni :

¹⁰⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 97-101.

¹⁰⁴⁷ VGMA, *Hurûfât Defteri*, 1066, s. 41.

¹⁰⁴⁸ Mezar Yukarıkaraköy'de bulunmaktadır.

Hüve'l-Hayyu'l- Bâkî
Merhûm ve Mağfûr
Şeyh Hasan Efendi
Oğlu Şeyh Sunullah
Efendi rûhuna Fâtiha.
Sene 1194 (1780).

Resim 51: Muslihiddin Efendi Türbesinin Dış Görünüşü

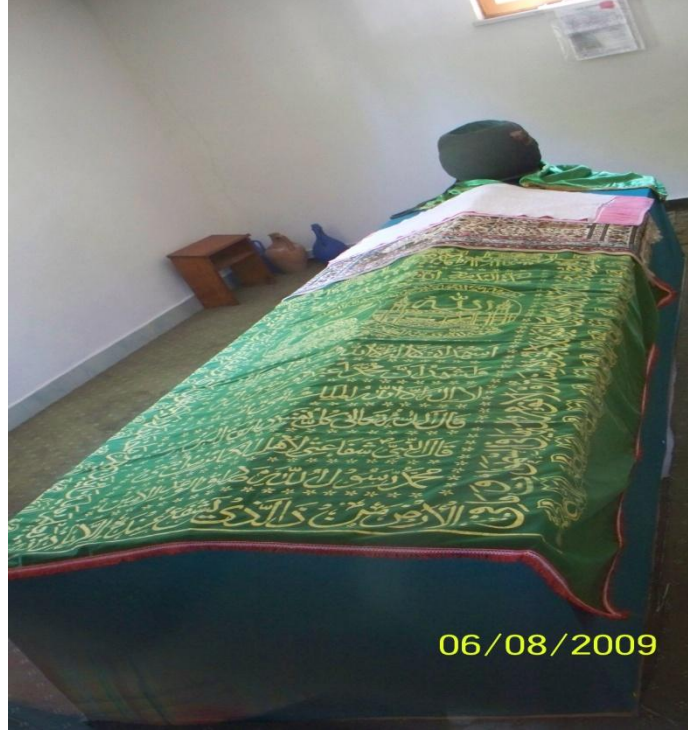
Resim 52 : Muslihiddin Efendi Türbesinin İç Görünüşü

11- Turâbi Hazretleri Türbesi

Türbe adı ile tesmiye edilen Türaplar köyünde bulunmaktadır. Sevenleri tarafından burada yapılan duaların kabul olduğuna inanılmaktadır.

Resim 53: Turâbi Hazretleri Türbesinin Dış Görünüşü

Resim 54: Turâbi Hazretleri Türbesinin İç Görüntüsü

c) Mezar Kitâbeleri

Osmanlı mezar kitabeleri kişinin sadece kimlik bilgileri hakkında bilgi vermemekte bunun yanında işlemleri ve manzum beyitleriyle de tam bir sanat harikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitabelerden kadınlara ait olanlar kadının zerafet duygusuna uygun olarak genelde çiçeklerle bezenmiş, erkek kitabeleri ise kişinin mesleki statüsüne göre muhtelif başlık ve sembollerle süslenmiştir.

İslam kaynakları her konuda olduğu gibi mezarlıklarda da mütevazî davranılmasını öğütlemesine rağmen, Türk milleti bu konuda bir sınır tanımamış ve mezar taşlarına vefat eden kişinin adı, lakabı, memleketi, doğum ve ölüm tarihleri ve ölen için “fatiha” istekleri yanında manzum beyitler ve defnedilen kişinin ölüm nedeni ve sürdürdüğü hayatın mutsuzluğunu vs. dramatik ve dokunaklı bir biçimde yansıtmıştır.¹⁰⁴⁹

Erkek mezarlarındaki başlıklardan, büyük sarıklı olanlar ulemâ ve paşaları, uzun külâh üzerine sarık tasvirli derviş ve tarikat şeyhlerini, sadece ince sarıklılar köy

---

¹⁰⁴⁹ Sedat Veysi Örnek, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995, s. 235.

ağalarını, üstü geniş ve altı dar kavuk biçiminde olanlar ise mezarın yeniçeri ağalarının mezarı olduğuna işaret etmektedir.¹⁰⁵⁰

Düzce’de tespit edilen Osmanlı dönemi mezar taşları bölgenin dağınık yerleşkesine uygun olarak muhtelif yerlerde bulunmaktadır. Bu mezarların bulunduğu yerlerin ağaç ve çiçeklerin bol bulunduğu yerler olması dikkat çekicidir. Bunun arka planında bitkilerin lisan-ı halleriyle Allah’ı zikrettiklerine olan inanç ve bu bağlamda Allah’ın anıldığı yerlerde mezarda yatan kişilerin kabir azablarının hafifleyeceği düşüncesi yatmaktadır.

Bu nedenle günümüzde bile mezarlıklar ağaç ve çiçeklerle donatılmaktadır.

1- Mezar Taşlarında Girizgah

Düzce’de bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları genelde “Hüve’l-Bâki” ve “Hüve’l-Hallak’ül-Bâki” formülü ile başlamakta ve sonsuzluğun asıl sahibinin Allah olduğu vurgulanmaktadır. Böylelikle adeta insan oğlunun fani olduğu ve fani olan şeyleri istemediği ve bu çerçevede Rahmet-i Sonsuz’a sığınıldığı vurgusu yapılmaktadır.

2- Ad, Lakab, Meslek ve Ölüm Tarihlerinin Yazıldığı Mezar Taşları

Düzce’de İslam’daki sadeliğe uygun olarak bazı mezar taşlarında manzûm ifadeler yer verilmemiş ve sadece mezarda yatan kişinin adı, lakabı, mesleği hakkında sade bir bilgi verilerek arkasından ölen kişiye Kur’ân’ın özü olarak kabul edilen Fatıha suresinin okunarak bağışlanması dileğine yer verilmiştir.

Kişinin adı telaffuz edilmeden önce ismin başına “merhûm” ve “mağfûr” gibi ifadeler eklenerek adeta Allah’ın Rahman, Rahim ve Ğafur isimlerine sığınıldığı ifade edilmiştir.

Bu mezar taşları içerisinde Hacı İshak Bey’e ait mezar taşı diğer kitabelerden farklı bir şekilde oval olarak yapılmıştır. Hacı İshak Bey’in adının başındaki lakap muhtemelen Çerkesçe bir ifade olup, tam olarak okunamamıştır. Aynı isimde bölgede 3 önemli şahsiyet yaşamıştır. Bunlar Cedidiye medresesinin kurucusu Çerkes Hacı İshak Bey, 1310-1311 (1892-94) yılı Düzce Belediye başkanı Hacı İshak Bey ve Rusya’da bulunan Hangiray adlı Çerkes beyinin yeğeni ile evlenen Çerkes Hacı İshak Bey adlı kişilerdir. Bu çerçevede mezar taşının bir Çerkes beyine ait olduğu düşünülmektedir.

---

¹⁰⁵⁰Ayrıntı için bakınız: Veysel Atacan, “Rize Hemşin Yöresi Osmanlı Mezar Taşları ve Kitabeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, S. 5, Bahar 2005.

Bu mezar taşları içerisinde Necmeddin Hamdi Gündoğdu'ya ait mezar kitabesi cumhuriyet dönemimize ait bir çocuk mezar kitabesi olmasına rağmen ailesi tarafından geçmişten esinlenerek Osmanlı mezar geleneğine uygun olarak çiçekli ve eski Türkçe ile yazılmıştır.

Resim 55: Hacı İshak Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁵¹

¹⁰⁵¹ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Toyikasanduk (?) Hacı İshak Bey'in Ruhuyçün Fâtiha. Sene: 1335 (1916/1917).

Resim 56: Hacı İslam Efendi Zevcesi Ayşe Hanım'a Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁵²

Kitâbenin Metni:

Hacı İslam Efendi zevcesi Ayşe Hanım'ın rûhuna ve bütün ehl-i kubûrun ervâhına
Fâtiha.

---

¹⁰⁵² Araçiftliği köyündeki bu mezar kitabesinin fotoğrafı Öğr. Gör. Canberk Batu Bey tarafından çekilmiştir. Yardımlarından dolayı kendisine teşekkür ederim.

Resim 57: Tütün Tüccarı Kavalalı Mehmed Bey'in Validesi Zeliha (Züleyha)
Hanıma Ait Mezar Kitâbesi ¹⁰⁵³

Kitâbenin Metni:

Hüve'l- Hallâku'l-Bâkî

Tütün Tüccarı Kavalalı Mehmed Bey'in Validesi Zeliha (Züleyha) Hanımın Ruhuna Fâtiha.

Sene 1339

Sene: 1341.

11 Nisan (11 Nisan 1923)

Fi 24 Şa'ban (11 Nisan 1923)

¹⁰⁵³ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 58: El-Hac Şükrü Efendi Torunu Necmeddin Hamdi Gündoğdu'ya Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁵⁴

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

El-Hac Şükrü Efendi torunu

Necmeddin Hamdi Gündoğdu

Oğlu rûhuna Fâtiha

Tarih-i Velâdeti: 1. 1. 1943

Tarih-i Vefatı: 11. 7. 1951

¹⁰⁵⁴ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 59: Hacı İbrahim oğlu Ailesine Ait Mezar ve Kitâbeleri¹⁰⁵⁵

Kitâbelerin Metni:

Merhûm Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde Serdengeçti ağalarından Merhûm Seyyid Hacı Ali Ağa rûhuna bi-hürmeti'l fâtiha Sene 1206 (1791/1792).

Hüve'l Bâki:

Merhûm Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde Seyyid Mustafa Ağa'nın halîlesi (eşi) Merhûme Şerife Emetullah Hatun rûhuna bi-hürmeti'l fâtiha. Sene 1203 (1788/1789).

Merhûm Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde merhûm ve mağfûr Seyyid Mustafa Ağa rûhuna bi-hürmeti'l Fâtiha. Sene 1191 (1777/1778).

Merhûm Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde merhûm ve mağfûr Seyyid Mehmed Ağa ruhuyçün fâtiha. Sene 1186 (1772/1773).

Merhûm ve mağfûru'l- muhtaç ila rahmeti rabbihi'l-ğafûr Hacı İbrahim oğlu Serdengeçti ağalarından Seyyid Hacı Halil Ağa rûhuna Fâtiha. Sene (1772/1773).¹⁰⁵⁶

Hacı İbrahim'in oğlu Merhûm ve mağfûr Seyyid Mustafa Ağa rûhuna el-Fâtiha. Sene 1163 (1749/1750).

¹⁰⁵⁵ Mezarlar Düzce Ağa Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

¹⁰⁵⁶ Mezar kitabesinin isim ve tarihi önceleri çevrilerek alt tarafına yazılmışsa da, ölüm tarihi yanlışlıkla 1182 olarak çevrilmiştir.

3- Eşlerin Birbirlerine Duygularını Anlatan Mezar Kitâbeleri

Düzce'deki mezar taşları içerisinde eşlerin birbirine duygularını anlatan iki adet mezar taşı tespit edilmiştir. Bölgedeki diğer mezar taşlarından farklı olarak Hayriye hanıma ait mezar taşı kitabesinin hem baş hem de ayak ucu bölümlerinde beyitler bulunmaktadır.

Hayriye hanım Redif jandarma taburu kumandanı binbaşısı Hakkı beyin eşidir. Hakkı Bey kitabede hanımı için zevce yerine “halîle” ifadesini kullanmıştır. Halil ifadesi İslam literatüründe Allah'ın Hz. İbrahim için kullandığı ve yakın dost anlamında olan bir kelimedir. Hakkı Bey de eşi için “halîle” ifadesini kullanarak adeta eşine duyduğu içtenliği yansıtmıştır.

Hakkı Bey kitabede eşinin genç yaşta vefat ettiğini ve “İrcî ile Rabbiki râdiyeten mardiyeh” ayetine de atıf yaparak Allah'ın hanımından razı olduğunu ve O'nun cennette hurilere karıştığını temenni etmiştir.

Diğer kitabe Düzce Rûsûmât Başkâtibi Ziver Efendi'nin zevcesi Ayşe Hanım'a aittir. Kitabede Ayşe Hanım'ın gençliğine doymadan erken yaşta vefat ettiği ve Ayşe Hanım'ın muradlarının Allah tarafından cennette gerçekleştirilmesi temenni edilmiştir.

Resim 60: Redif Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşısı Hakkı Beyin Eşi Hayriye Hanıma Ait Mezar¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵⁷ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 61: Redif Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşısı Hakkı Beyin Eşi Hayriye Hanıma Ait Baş ve Ayakucu Mezar Kitâbeleri

Başucu Kitâbesinin metni:

Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî

Şu siyeh hâke düşen nûr-ı Latîf

Şu batan sâhibe-i 'ismet- ü ân

Genç bir validedir bes zâir

İrcîi emrine olmuş kurbân

Nâ yemûs? idi mevtâ o kadar
Olmayan kalmadı zâr ü giryân
Zevc-i bîçâreye bilmem ne disem
Hakkı var ağlasa tûl-ı zaman

Ayakucu Kitâbesinin metni :
Çıkdı bir mâh ve yedi yaz cevher ile
Oldu Hayriye hanım hûr-i cinân
Sene 1337 (1918/1919)
Redif jandarma taburu kumandanı binbaşısı Hakkı
Beyin halîlesi (zevcesi) Hayriye hanım rûhuna el- Fâtîha.

Resim 62: Düzce Rüsûmat Başkâtibi Ziver Efendi zevcesi Ayşe Hanım'a Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁵⁸

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Emr etti Hüda eyledi fermân

Erişdi ecel verdi eman

Gençliğime doymadım dünyada heman

Vere Cennette muradım Hâlık-ı Rahman

Düzce Rüsûmat Başkâtibi

Ziver Efendi zevcesi Merhûme

Ayşe Hanım rûhuna Fâtiha

Fi 8 L 1294 (16 Ekim 1877)

4- Anne Babaların Çocuklarına Duyduğu Sevgiyi Anlatan Mezar Kitabeleri

Düzce'de anne babaların çocuklarına duyduğu sevgiyi anlatan iki aded mezar kitabesi tespit edilmiştir. Bunların birisi erkek diğeri ise kız çocuğuna aittir.

Erkek çocuğuna ait olan mezar 16 yaşında vefat eden Kadızâde ailesinden Halid Efendi'nin oğlu Halil Bey'e aittir. Çocuk bir Cuma günü vefat etmiştir. Mezarın kitabesinde çocuğun yumuşak huylu bir çocuk olduğu vurgulanarak Allah'ın Kerim, Hâlık, Ferd ve Hakîm isimlerine atıf yapılmış ve çocuğun kabrinin nurla dolması temenni edilmiştir.

Kız çocuğuna ait mezarda yatan kişi Merhûm Hacı Mustafa adlı kişinin kızıdır. Ancak kızın adı tespit edilememiştir. Kitabede Allah'ın Yezadân adına atıf yapılarak Allah'tan mağfiret dilenmiştir.

---

¹⁰⁵⁸ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 63: Kadızâde Halid Efendi mahdûmu Halil Bey'e Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁵⁹

Kitâbenin Metni:

Âh mine'l-mevt

Genç iken göçtü cihândan böyle bir hulk-ı halîm (yumuşak huylu)

Dilerim kabrini pür-nûr eyleye Rabb'ül-Kerîm

Onaltı yaşına ermişken bu nevcivân

Davet etti şimdi ?, Hâlık-ı Ferd'ül-Hakîm

Kadızâde Halid Efendi mahdûmu

Halil Bey'in rûhuna Fâtiha.

Sene 1318 Kânûn-ı sâni 31, yevm (gün) Cuma. (13 Şubat 1903)

---

¹⁰⁵⁹ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 64: Merhûm Hacı Mustafa Kerimesine Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁶⁰

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret Ey Rabb-i Yezdân

Bi-hakkı arş-ı a'zâm Nur-i Kur'ân

Kabrime gelüb ziyaret eden ihvân

Ruhuma Fâtiha eylesün ihsan

Merhûm Hacı Mustafa öz kerimesi

..... Hanımın rûhuna Fâtiha

Sene 15 Cemâziye'l-Evvel 1346 (10 Kasım 1927)

5- Bağışlanma ve Cennet Dileyen Mezar Kitâbeleri

Bağışlanma ve cennet dileyen mezar taşlarından Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa'ya ait mezar kitabesinde Fatiha talebi dışında kitabenin beyit bölümünde de bütün Müslümanların ölenin ruhu için “Kulhuvallah” ayetini okuması temenni edilmiştir. İhlas suresinin ilk ayetinden olan bu ifade Allah'ın tek olduğunu vurgulamaktadır. İslam kaynaklarında surenin manevi nüfûz olarak Kur'ân'ın 1/3'üne tekabül ettiği kabul edilmektedir. Böylelikle Hacı Mustafa Ağa hem

¹⁰⁶⁰ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Kur'ân'ın özü olarak kabul edilen Fatiha suresini hem de Kur'ân'ın 1/3'üne karşılık gelen ihlas suresinin ruhu için okunmasını isteyerek bu surelerin günahlarının bağışlanmasına vesile olmasını istemiştir. Bu mezar taşının diğer mezar taşlarından bir farkı da Fatiha isteğinin diğer birçok mezar taşında genelde ölenin “ruhu için” okunması talep edilirken, bu mezar taşında ölenin ruhu için ve Allah rızası (rıẓâen lillâhi'l-Fâtiha) için okunması vurgulanarak “fatiha okunması talebinin kuvvetli bir vurguyla” yapılmış olmasıdır.

Gölyaka'da tespit edilen Aşûba Hacı Süleyman Bey'e ait mezar ve kitâbesinin Süleyman Bey köyünün kurucusuna ait olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmada Süleyman Bey'in Kafkas kökenli olduğu ve 93 harbenden önce bölgeye geldiği ancak harpten sonra Kafkasya'ya geri dönerek orada yaşayan halkı buralara yerleşmeleri hususunda yönlendirdiği ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerle kurulan köyün kendi adı ile isimlendirildiği tespit edilmiştir.¹⁰⁶¹ Süleyman Bey'e ait kitabede Süleyman Bey'in gece gündüz herkese ikramda bulunduğu, açları doyurduğu, Allah'ın daveti gelince de can atarak Allah'ın rahmetine koştuğu ifade edilmiştir. Mezarının başucu kitabesinde bir tabanca ve kama resmi yapılmıştır. Hacı Süleyman Bey'in mezarının ayak ucunda bulunan sembolün ise aile sembolü olduğu tahmin edilmektedir.

Çerkes umerâsından olan Hâli¹⁰⁶² Beyzâde Hasan Bey'e ait mezar kitabesinde dünyaya hükümdar da olsa ölümün bir gün mutlaka insan oğlunun boynunu bükeceği ve bundan ibret alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Böylece adeta Hasan Bey'in bir Çerkes beyi olduğu halde O'nun da toprağa verilmesi dramatize edilmiştir. Beyzade Hasan Bey 1320(1902/1903) yılında vefat etmiş bir süre sonra da oğlu Kolağası İsmail Efendi Selanik vilâyetine bağlı Cuma-yı Bala adlı yerde eşkiya takibi sırasında şehit düşmüştür. 4 yıl sonrada İsmail Efendi'nin annesi Saraylı Fatma Hanım vefat etmiştir. (23 Muharrem 1324/ 19 Mart 1906). Beyzâde Hasan Bey'in mezarı Darıyeri Hasan Bey Köyü mezarlığında, eşi Saraylı Fatma hanımın mezarı ise Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Efteni'den Âtenîzâde'ye ait kitabede ölümün insana ansızın geldiği ve çaresinin olmadığı üzerinde durularak, Hz. Peygamberin şefaati temenni edilmiştir.

Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi'ye ait kitabede Ahmed Efendi'nin genç yaşta vefat ettiği ve Allah'ın kendisine cennette nimetler vermesi temenni edilmiştir.

---

¹⁰⁶¹ Bu konudaki bilgi Ekrem Akbaş tarafından nakledilmiştir.

¹⁰⁶² Kelime kitabede Hâli olarak yazılmışsa da hacı olması muhtemeldir. Nitekim bölgede yaşayan Çerkes beylerinden birisinin adı Hacı Hasan Beyzâde'dir.

Alemdar Hacı Ali Ağa'ya ait mezar kitabesinde de Allah'ın isimlerinin izzeti ve iki cihanın şahı Hz. Muhammed'in (SAV) hürmetine mezarın bir cennet bahçesine dönüşmesi, cennette var olduğuna inanılan hûri ve gılmanların da kendisine hizmet etmesi temenni edilmiştir.

Abdullah ibni Hacı Veli Efendi'ye ait kitabede ise insana verilen canın Allah'ın emaneti olduğu, "ecel damına" girenin kurtuluşunun çaresi olmadığı ve kurtuluşun ancak Alah'ın mağfireti ile mümkün olacağı vurgulanmıştır.

Resim 65: Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁶³

¹⁰⁶³ Mezar Düzce şehir mezarlığında yol üstünde bulunmaktadır.

Resim 66: Hacı Bayramzâde Hacı Mustafâ Ağa'ya Ait Mezar ve Ayak Kitâbesi¹⁰⁶⁴

¹⁰⁶⁴ Mezar Düzce şehir mezarlığında yol üstünde bulunmaktadır.

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

El çeküb bilcümleden yettim Bekâ'ya rihleti

Terk idüb (edib) girüye mal ü mülkü devleti

Kim gelüb kabrim ziyaret eden ihvanım

Okusunlar ruhumıçün Kulhuvallahi ayeti

Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa

Ruhuna rızâen lillâhi'l-Fâtîha

Safer sene 1328 Fi 18 (1 Mart 1910)

Şubat sene 1325 Fi 16 (1 Mart 1910)

Resim 67: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezar 1¹⁰⁶⁵

---

¹⁰⁶⁵ Mezar Gölyaka'da bulunmaktadır.

Resim 68: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Kitâbelerinin Yakından Görünüşü 2

Resim 69: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Ayak Bölümünün Yakından Görünüşü 3

Resim 70: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezar Kitâbesi 4

Resim 71: Hacı Süleyman Bey'e Ait Mezarın Başucu Kitâbesinin Alt Kısımında Bulunan Silah ve Kama Görüntüleri 4

Hüve'l- Bâkî

Olıcak ferman Hakk ister icâbet-i da'vete

Emrine muti' olanlar cümle ererler 'izzete

Hayatında rûz-i şeb ikrâm ederdi aleme

Hânesinde nice kimse el sunardı ni'mete

Davet-i rahman erince .....

Can atub gitti civâr-ı Rahmete

.....Kabilelerinden 'Aşûba Hacı

Süleyman Bey'in rûhuna el-Fâtiha

Fi 15 Cemâziye'l-Âhir 1300 (23 Nisan 1883).¹⁰⁶⁶

---

¹⁰⁶⁶ Mezar Gölyaka'da bulunmaktadır.

Resim 72: Ümerâ-yı Çerâkiseden Hâli Beyzâde Hasan Bey'e Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁷ Mezar Darıyeri Hasan Bey Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 73: Ümerâ-yı Çerâkiseden Hâli Beyzâde Hasan Bey'e Ait Mezar¹⁰⁶⁸

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Eğer Şâh-ı Cihân olsan

Felek kaddini (boyunu) bükmez mi

Kara yerde türâb olsan

Sana 'ibret, bu yetmez mi

Ümerâ-yı Çerâkiseden Hâli¹⁰⁶⁹

Beyzâde Hasan Bey rûhuna

Fâtîha sene 1320 (1902/1903)

¹⁰⁶⁸ Mezar Darıyeri Hasan Bey Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

¹⁰⁶⁹ Kelime kitabede Hâli olarak yazılmışsa da hacı olması muhtemeldir. Nitekim bölgede yaşayan Çerkes beylerinden birisinin adı Hacı Hasan Beyzâde'dir.

Resim 74: İsmail Efendi'nin Validesi Saraylı Fatma Hanım'ın Mezar Kitâbesi¹⁰⁷⁰

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Ümerâ-yı Çerâkise'den Merhûm

Hacı Hasan Beyzâde eşkıya

Takibinde Selanik vilâyetinin

Cumâ-yı Bâlâ'da şehiden vefat

Eden Kolağası

İsmail Efendi'nin Validesi

Saraylı Fatma Hanımın rûhuna

Rızâen lillâhi Teâlâ'l-Fâtîha

Sene 1324, Muharrem 23 (19 Mart 1906)

---

¹⁰⁷⁰ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 75: Efteni'den Âtenîzâde'ye Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁷¹

Kitâbenin Metni:

Hüve'l- Bâkî

Elbet şu fâniyi .....içün vuslat-ı Rahmân'a

Terk-i dünya eyleyüb tercih-i Uhrâ (Ahiret) eyledim

Hikmet nedir cihânda, kazâya bulmadım çare

Bir lahzada büründüm kefeni, serdim, firâş-ı lahde (mezar yatağa)

Hayâlâtım rû-nümâ oldu (göründü) ne hikmet, ol hikmete.... (?)

Ğafûr lî rahmetike minke minnê hubleke Ya Resulallah

(Ya Resulallah rahmetinle beni bağışla, beni sana bağla)

Efteni'den Âtenîzâde 5 Şaban .....¹⁰⁷²

¹⁰⁷¹ Mezar Hacı Süleyman Bey köyü cami mezarlığında bulunmaktadır.

¹⁰⁷² Mezar Hacı Süleyman Bey köyü cami mezarlığında bulunmaktadır. Kitabenin tarih bölümü yıprandığı için okunamamıştır.

Resim 76: Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁷³

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Emr etti Hüdâ eyledi fermân

Erişdi ecel vermedi emân

Gençliğime doymadım dünyada hemân

Vere Cennetinde muradım Hâlık-ı Rahmân

Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi'nin rûhuna Fâtiha.

Sene: 1299 (1881/1882).

---

¹⁰⁷³ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 77: Alemdar Hacı Ali Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁷⁴

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Ya İlâhi ol mübarek ism-i pâkin 'izzeti

Hem rasulün fahr-i âlem, şâh-ı kevneyn hürmeti

Eyle kabrin ravza-i cennet ilâhe'l-âlemîn

Gice (Gece) gündüz eylesünler Hûr i Gılman hizmeti

Merhûm ve mağfûr (ün) leh el-muhtac

Îlâ rahmeti Rabbihi'l-Ġafûr

Alemdar Hacı Ali Ağanın

Ruhuyçün Fâtiha

Sene 1216

Gurre C (9 Ekim 1801)

¹⁰⁷⁴ Mezar Darıcı Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 78: Abdullah ibni Hacı Veli Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi ¹⁰⁷⁵

Kitâbenin Metni:

Hüve'l- Bâkî

Bugün va'dim tamam oldu, erişdi emr-i Rabbâni

Ki, teslim eyledim Hakk'a emanet verilen canı

Ecel damına düşmüşüm, halâsına yokdur çâre,

Sebeb-i mağfîret bu imiş, takdir-i Subhânî

Abdullah ibni Hacı Veli Efendi

Ruhuyçün el- Fâtiha

Sene 1250 L 18 (17 Şubat 1835)

---

¹⁰⁷⁵ Mezar Kuşoğlu köyü mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 79: Kadızâde Mütevellî Mehmed Efendi'ye Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁷⁶

Kitâbenin Metni:

Âh Mine'l- mevt

Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân

Bi-hakkı arş-ı a'zâm, nur-i Kur'ân

Gelüb kabrim ziyaret eden ihvân

İdeler (Edeler) ruhuma bir Fâtiha ihsan

Ziyaretten murad bir duâdır

Bugün bana ise yarın sanadır.

Kadızâde Mütevellî Mehmed Efendi'nin Ruhuyçün el-Fâtiha

Sene : .... Kânûn-ı Evvel 1317

Sene: ..... Şevvâl 1319 (Ocak/Şubat 1902)

¹⁰⁷⁶ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 80: Mudullulu Türkmen oğlu Nalband Molla Muhammed'e Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁷⁷

Kitâbenin Metni:

Hüve'l- Bâki

Ziyaretten murad bir duadır

Bugün bana ise yarın sanadır.

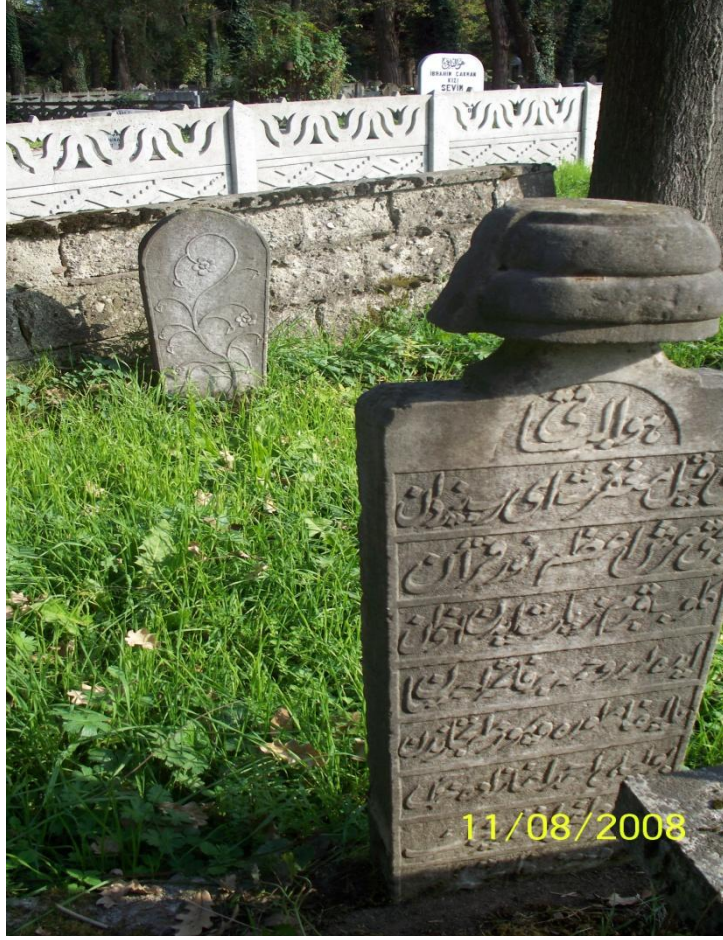
Mudullulu Türkmen oğlu

Merhûm ve mağfûrun leh

Nalband Molla Muhammed'in (rûhuna Fâtiha)

---

¹⁰⁷⁷ Mezar Kuşoğlu Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 81: Bolulu Ahmed Ağazâde Hacı Mustafa Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi ¹⁰⁷⁸

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Beni kıl mağfîret ey Rabb-i Yezdân

Bi-hakkı arş-ı a'zâm, nûr-i Kur'ân

Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân

İdeler (Edeler) ruhuma bir Fâtiha ihsan

Malifatura (Manifatura) ve yumurta tüccarından Bolulu Ahmed Ağazâde Hacı Mustafa

Efendi'nin rûhuna Fâtiha

¹⁰⁷⁸ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 82: Kürt Hacı Ahmed Bey'in oğlu Mustafa Efendi'ye Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁷⁹

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret

Ey Rabb-i Yezdân

Bi-hakkı arş-ı a'zâm

Nur-i Kur'ân, Gelüb

Kabrimi ziyaret eden ihvân

İdeler (Edeler) ruhuma bir Fâtiha ihsan

Kürt Hacı Ahmed Bey'in

Oğlu Mustafa Efendi'nin

Ruhuyçün El-Fâtiha

1305 15 B (28 Mart 1888)

¹⁰⁷⁹ Mezar Düzce şehir mezarlığında yol üstünde bulunmaktadır.

Resim 83: Hasan oğlu Laz Ağa'ya Ait Mezar ve Kitâbesi¹⁰⁸⁰

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Ziyaretten murad bir duadır

Bugün bana ise yarın sanadır.

Hasan oğlu Laz Ağa'nın

Ruhuyçün El-Fâtiha

Sene 1331 (1912/1913).

---

¹⁰⁸⁰ Bu mezar Kaynaşlı bölgesinde bulunmaktadır.

Resim 84: Seyyid Mustafa Ağa'ya Ait Mezar Kitâbesi¹⁰⁸¹

Kitâbenin Metni:

.....Merhûm ve Mağfûr Seyyid Mustafa Ağanın Ruhuna Fâtiha Sene 1227 (1812/1813).

---

¹⁰⁸¹ Mezar Düzce şehir mezarlığında bulunmaktadır.

Resim 85: Tahir Ağa Köyünden Bir Mezar ve Kitâbesi

Kitâbenin Metni:

Hüve'l-Bâkî

Beni kıl mağfiret Ey Rabb-i Yezdân

Bi-hakkı arş-ı a'zâm, Nûr-i Kur'ân

Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân

Edeler ruhuma Fâtiha ihsan

Halil ? Ağa'nın oğlu

Seyyid.... Hacı Ali'nin

Ruhuyçün el- Fâtiha

Sene 1255 (1839/1840) .

Resim 86: Kuşoğlu Köyünden Bir Mezar ve Kitâbesi

Kitâbenin Metni:

El-Bâkî

Fenâdan Bekâya eyledi rihlet

Ede kabrini Hakk, Ravza-i Cennet

Merhûm ve mağfûr.....¹⁰⁸²

6- Aile Sembolü Taşıyan Mezar Taşları

Bölgede yaşayan Kafkasya kökenli bazı ailelerin mezartaşlarına aile sembollerini naksettirdikleri görülmektedir. Bu aileler genelde Çerkes kökenli aileler olup, atalarından tevârüs ettikleri aile armalarını mezartaşlarına da işleterek mezarlarını daha da belirginleştirmişlerdir. Bölgede yaşayan Çerkes kökenli ailelere ait arma ve semboller aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

---

¹⁰⁸² Mezar Kuşoğlu köyü mezarlığında bulunmaktadır. Kitabenin isim ve tarih bölümü çok kötü bir durumda olduğu için mezarın kime ait olduğu tespit edilememiştir.

Tablo 80: Çerkes (Adige) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 1¹⁰⁸³

	BIRSIR
	BRANT'
	CHETAU
	DAUR
	DZIBE
	DASHE
	JANCHAT
	'EPISH

¹⁰⁸³ <http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc> Kafkas halklarına ait bazı armalarla ilgili olarak yapılmış derlemeler için ayrıca bakınız: *Çipxe/ Kafkas Aile Damgaları*, Editör: Zafer Süren, As Yayıncılık, Temmuz 2001.

	GISH
	GHUNOKO
	LHESH
	YEDIC
	YISLOGUKO
	SHOGEN
	TSEY
	HUVAJ
	HATKO
	HAKURINE

	SIYUH
	TIJ (Kuban / Kuban Region / Psij)
	KETMES
	PSIJ
	TXATSUK
	NART
	SHECREY
	TISH
	BZAC

	MEFSHUKO
	PEDIS
	ABAT
	GUSAR
	JANE
	XAGUR
	KOBL
	TESSU
	BLEGHOJ
	GHUKEL'

	HAJIMUKO
	KAZENIKO
	NESHUKO
	PSHIHALUK
	YEMIJ
	L'IAP
	TLEHAS
	ADEMEY
	ALTUD

	AMROKO
	ANSIKO
	ANZOR
	BAJE
	BEYGUL
	BELAG
	DISHEK'
	DUGHUJ
	DUMEN

	DZAGHASHTE
	GEBISHE
	HAGUNDOKO
	SHAPSIGH
	SHURDIM
	THABISIM
	THAMOKO
	TOKHMAKH
	TRAM

	TUME
	WEDEH
	YINAL
	HUTAT
	LHEPSH

Tablo 81: Çerkes (Asetin/ Ossetian) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 2¹⁰⁸⁴

	ABISALTÆ
	XARADZAUTÆ
	GAGİTÆ

¹⁰⁸⁴ <http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc>

	TURGITÆ
---	---------

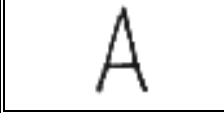

Tablo 82: Çerkes (Wubıh/ Ubıkh) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 3¹⁰⁸⁵

	BERZEC
	CH'UPE
	DECHEN
	DIGUNE
	HUNCA
	FAUG
	PEKHU

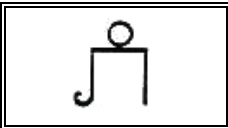

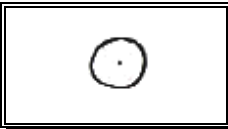

¹⁰⁸⁵ <http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc>

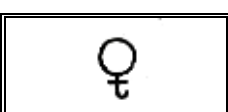
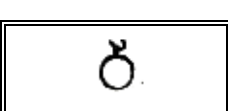
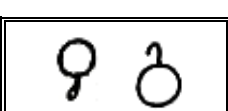
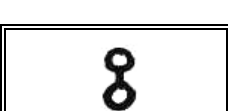
	SHABE
	SHAPLI

Tablo 83: Çerkes (Apsuwa-Ashiwua/ Abkhazian) Aile Armaları ve Ailelerin Adları 4¹⁰⁸⁶

	ACBA
	AGIRBA
	ARGUN
	ARSALIYA
	ARSHBA
	BGANBA

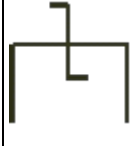

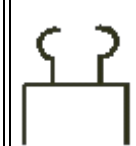
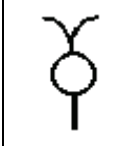
¹⁰⁸⁶ <http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc>

	TCHACHBA
	DZAPŞ-İPA
	HETSIYA
	HOPSHUG-IPA
	AGAŞE
	BABUG
	BAGRAA
	BIBERD
	BIC
	CGOTEN

	DARIKUA
	JANIMBAY
	JETKER
	LĪRAA
	YĪSMEYL
	AGACHE
	CHURDIM
	KIMZA
	KOPSIRGEN
	LAH

	Li
	MEKER
	JU

Tablo 84: Çerkes Sülale Damgaları¹⁰⁸⁷

					
Çagua	K'ok'ua	Habat	Hauştza	Hud	Keca
					
Kelemet	Kik	Mıkua	Saban (Laçış)	Bıc (Wadız)	Mamiuh

¹⁰⁸⁷ <http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc>

Resim 87: Aziziye Mezarlığı'nda Bulunan Aile Sembolü Nakşedilmiş Bir Mezar Taşı

7- Diğer Mezartaşları

Bu bölümde Düzce'de tespit edilen fakat kimlere ait olduğu belirlenemeyen bazı mezar taşlarının resimleri verilecektir. Bundaki amaç bölgede kaybolmaya yüz tutan bu mezar başlıklarını en azından görüntü düzeyinde okuyucuyla buluşturmak ve tarihi değeri olan bu kalıntıları bir nebze olsun geleceğe taşımaktır.

Resim 88: Uzunmustafa Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Başlığı

Resim 89: Düzce Şehir Mezarlığından Bazı Mezar Başlıkları¹⁰⁸⁸

Resim 90: Düzce Şehir Mezarlığından Bazı Mezar Başlıkları¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁸ Birinci mezar kitabesi Sami Bey adında bir kişiye aittir. Arşiv kayıtlarında Sami bey adında sadece Hükümet tabibi olan Sami Bey adında bir kişiye rastlanması bu mezar kitabesinin O'na ait olduğunu akla getirmektedir.

Resim 91: Çerkestaşköprü Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Başlığı

Resim 92: Nalbantoğlu Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Kitâbesi

---

¹⁰⁸⁹ Mezar kitabeleri soldan sağa sırasıyla 1282 (1865/1866) ve 1324 (1906/1907) tarihli dir.

Resim 93: Dipsizgöl Köyü Mezarlığından Metni Silinmiş Bir Mezar Kitâbesi

Resim 94: Süleyman Bey Köyü Civarında Bulunan Metni Silinmiş Bir Mezar ve Kitâbesi

ALTINCI BÖLÜM

A) DÜZCE'DE ADLİ DURUM VE İŞLEYİŞİ

a) Klasik Dönem ve Tanzîmât Döneminde Osmanlı Mahkemeleri

Klasik dönemde Osmanlı kaza teşkilatı Rumeli, Anadolu ve Mısır olmak üzere üç bölgeye ayrılmaktadır. Anadolu ve Mısır'daki teşkilat Anadolu kazaskerinin idaresi altındadır. Kadılıklar seviye itibariyle ise küçük kadılıklar (kaza ve sancak kadılıkları) ve büyük kadılıklar (mevleviyetler) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kadılık süresi büyük kadılıklarda 1 yıl, küçük kadılıklarda ise 2 yıl veya 20 aydır.

Kadılık personeli içerisinde bulunan nâib, kassam, muhtesib, mimar, kâtib, muhızır (adli polis), tercüman, imam, papaz, haham ve ayak hizmetleri personeli kadıya doğrudan bağlıdır. Mütevelli, esnaf kethüdası, subaşı ve sipahi gibi görevliler ise fiillerinde kadıya karşı sorumlu görevlilerdir.¹⁰⁹⁰ Osmanlı devletinde kadı doğrudan merkeze bağlıdır. Kadının bulunduğu bölgedeki diğer idarecilerle ast-üst ilişkisi söz konusu değildir. Kadılar devletten maaş almayıp, geçimlerini gördükleri davalardan aldıkları harçlarla sağlamışlardır. Miras bedelinin % 20'si, nikahtan 36 akçe, temlikten 32 akçe vs.

Kadılıklar gelir durumuna göre de belli bir hiyerarşik sıraya konmuştur. Bu gelir hâne başına günde 10 akçe üzerinden hesaplanmaktadır. Günlük geliri 40-150 akçe arasında olan kazalar kadılık hiyerarşisinin alt tabanını, 300-500 akçe arasında olan kazalar ise üst tabanı oluşturmuştur.¹⁰⁹¹

Tanzîmât yönetiminde ülke eyalet, sancak ve kaza olarak üçe ayrılmış eyaletlerde eyalet meclisi (büyük meclis), sancaklarda ise sancak meclisleri (küçük meclis) kurulmuştur. Bu meclislerde yönetim, mâliye, eğitim, öğretim ve belediye hizmetleri gibi muhtelif konular görüşülüp karara bağlanmıştır. Sancağa bağlı kaza müdürleri ve halkın başvuruları da sancak meclislerinde görüşülmüştür. Yol kesme, hırsızlık, eşkiyalık gibi olaylarda sancak yönetimi tutuklamaları yapıp, yargılamayı büyük meclise sevk etmiştir.

---

¹⁰⁹⁰ Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. E. İhsanoğlu, c. I, İstanbul 1999, s. 263-265.

¹⁰⁹¹ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 460-461.

Öldürme ve eşkiyalık gibi suçlar dışında kalan hususlar sancak meclisinde görüşülüp karara bağlanmıştır.

1864 Vilâyet Nîzamnâmesi ile eyalet ve sancak meclislerinin yerlerine merkezde vali başkanlığında vilâyet idare meclisi, livada mutasarrıf başkanlığında liva idare meclisi kazalar da ise kaza idare meclisleri kurulmuştur.

1871 Nîzamnâmesi ile ise ilk defa idari bir birim olarak nahiyeler kurulmuş, başlarına da nahiye müdürü unvanlı bir kişi atanmıştır. Nahiye müdürleri de nahiye meclisine dayanarak yönetim işlerini yerine getirmişlerdir. Nahiye meclisleri köy ihtiyar meclisi üyelerinden oluşturulmuştur. Bunun dışında her nahiye merkezinde bir sulh mahkemesi (ihtiyar meclisi) kurulmuş ve basit anlaşmazlıklar burada çözüme kavuşturulmuştur.

1846'dan itibaren büyük kent merkezlerinde ticaret mahkemeleri kurulmaya başlanmıştır. Bu mahkemeler daha sonra bütün ülkeye yaygınlaştırılmıştır. Ticaret Nezâretine bağlı olarak çalışan bu mahkemeler 1875'te Adalet Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Şer'î mahkemeler ve cemaat mahkemelerinin baktığı evlenme, boşanma, miras, tapu gibi anlaşmazlıklar dışındaki davalara ise nîzâmiye mahkemelerinde bakılmıştır. Bu mahkemeler kazalarda meclis-i deâvî, sancaklarda meclis-i temyîz, vilâyetlerde ise dîvân-ı temyîz adı altında görevlerini sürdürmüşlerdir.

Klasik dönemin meşhur mahkemeleri şer'î mahkemeler ise tanzîmâtın ilanından sonra varlıklarını aynen sürdürmüşlerdir. Ancak görev alanları evlenme, boşanma, miras vs. ile sınırlandırılmıştır.

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye yüksek bir mahkeme organı gibi çalışmış, yasa, yönetmelik vs. hazırlamıştır. Ağır suçlar, tanzîmâtın kurallarına uymayanlar burada yargılanıp cezalandırılmışlardır.¹⁰⁹² İş yükü nedeniyle 1854'te ikiye ayrılmış, yasa ve yönetmelik hazırlama işi Meclis-i Âli Tanzîmât'a, yargı işleri ise Meclis-i Vâlâ'ya

---

¹⁰⁹² Tanzîmâtın uygulanması sırasındaki çeşitli yolsuzluklar ve uygunsuzluklar , Meclis-i Vâlâ'nın yaptığı yargılamalar ceza hukukunun kapsamı içerisindedir. Ancak bazı yazarlar kaynak göstermeksizin sadece bazı uygulamalara bakarak, mahkemenin idari bir mahkeme niteliği taşıdığını ifade etmişlerdir. Sedat Bingöl, *Tanzîmât Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizamiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi (1840-1876))*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1582, Edebiyat Fakültesi yayınları No: 16, Eskişehir 2004, s. 107.

bırakılmıştır. 1861’de iki meclis tekrar birleştirilmişse de, 1868’de Şûrâ-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye adıyla tekrar ikiye ayrılmıştır.¹⁰⁹³

b) Düzce Mahkemesi

Klasik dönemde Düzce’de adli işlerin görüldüğü yer ile ilgili olarak herhangi bir veri tespit edilememiştir. Ancak 19. yüzyılda Düzce kazasında muhtelif adli davaların görüldüğü bir mahkemeden bahsedilmektedir. Bu mahkemeler eskiden bidâyet mahkemesi olarak adlandırılan asliye mahkemeleridir. Mahkemenin 19. yüzyılın önemli yapılarından olan ve birçok kazada inşa edilen hükümet konağı içerisinde belirlenen bir dairede kurulduğu anlaşılmaktadır.

Düzce’de birisi merkez kazada olmak üzere¹⁰⁹⁴ iki adet hükümet konağı kurulmuştur.¹⁰⁹⁵ Diğer hükümet konağı daha önce ayrı bir kaza olan Akçakoca nahiyesinde inşa edilmiştir.

19. yüzyıl sonlarına doğru birer nahiyeye dönüştürülerek Düzce’ye bağlanan Üskübü ve Gümüşova bölgeleri de adli işlerini Düzce mahkemesi kanalıyla çözmüştür.

1- Düzce Şer’iyye Mahkemesi

Düzce’de bidâyet mahkemesi yanında sadece şer’î davalara bakan bir mahkemede görev yapmaktadır. Bu çerçevede şer’î mahkemeye kadı tayini yapılarak, iki kâtib ve bir muhızır görevlendirilmiş, eytâm müdürlüğü de şer’î mahkeme bünyesine alınmıştır.¹⁰⁹⁶

Tablo 85: Düzce Şer’iyye Mahkemesi Görevlileri (1314/1896-97)¹⁰⁹⁷

Mahkeme-yi Şer’i Şerif	
Kadı	Yusuf Ziyaeddin Efendi
Şer’î mahkeme Başkâtibi	Ahmed Efendi
Şer’î mahkeme İkinci Kâtibi	Mehmed Lütfü Efendi
Eytâm Müdürü	Yusuf Ziyaeddin Efendi
Şer’î mahkeme Muhızırı	Ali Efendi

¹⁰⁹³ Çadırcı, *Tanzimât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1839-1876)*, s. 254-262-279-282 .

¹⁰⁹⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

¹⁰⁹⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

¹⁰⁹⁶ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 256.

¹⁰⁹⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 256.

2- Düzce Bidâyet Mahkemesi

Düzce kazası nâibi 1310 (1892-93) yılında Ahmed Aziz Efendi iken ertesi sene Abdullah Fehmi Efendi, 1314 (1896-97) yılında da Müderris Mehmed Sadık Efendi olmuştur.¹⁰⁹⁸

Bidâyet mahkemesi başkanlığı yanında kaza yönetiminde kaymakamdan sonraki ikinci kişi olan nâib bu görevi yanında maârîf meclisi birinci üyeliği görevini de üstlenmiştir.¹⁰⁹⁹

1317 yılı Ramazan ayı başlangıcından (3 Ocak 1900) itibaren Düzce kazası mahkemesinin umûr-ı şer'iyyesine bakmak üzere İbrahim Edhem Efendi,¹¹⁰⁰ 1318 yılı 15 Saferinden itibaren de (14 Haziran 1900) eski Babaeski Nâibi Mehmed Vâhid Efendi atanmışlardır.¹¹⁰¹

Düzce'nin sayılı ailelerinden olan Kuyumcu Hacı Ali Efendi 1310 (1892-93) yılında maârîf meclisi yanında bidâyet mahkemesinde de üye olarak görev yapmıştır.¹¹⁰²

1310 (1892-93) yılında kaza bidâyet mahkemesi birinci üyeliğini yapan Osman Efendi¹¹⁰³ ertesi sene nedeni belli olmayan bir şekilde görevden ayrılmış ve yerine muhtemelen belediye meclis üyesi olan Hamdi bey ile aynı kişi olan Hamdi bey adlı bir diğer kişi atanmıştır. Hamdi Bey'in belediye meclis üyeliğinden ayrılarak mahkeme üyeliğine getirilmesi Düzce Belediyesi'nin resmi olarak olmasa da gayri resmi olarak mahkeme üzerinde de söz sahibi olduğunu düşündürmektedir.¹¹⁰⁴

1314 (1896-97) yılında, mahkemede görev yapan görevlilerden birinci kâtib, şer'î mahkeme kâtibi ve mukavelât muharriri dışındaki diğer görevlilerin tamamı değişmiştir. 1310-1311 (1892-94) yılında mahkemede iki üye görev yaparken, üye sayısı 1314 (1896-97) yılında dörde çıkarılmıştır. Üye sayısının iki katına çıkarılması Düzce mahkemesinde iş yükünün arttığını ve adli mekanizmanın işleyişini hızlandırmaya verilen önemi göstermesi açısından önemlidir.

---

¹⁰⁹⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 475./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 193.

¹⁰⁹⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237, 238.

¹¹⁰⁰ *DKS 1161*, s. 8.

¹¹⁰¹ *DKS 1161*, s. 36.

¹¹⁰² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237.

¹¹⁰³ 1890 yılında bidâyet mahkemesi azaları olarak Osman Efendi ve Mehmed Ziver Efendi'nin adı geçmektedir. (28 Muharrem 1308/ 13 Eylül 1890). *DKS 1145*, s. 56, Nu: 219./ *DKS 1145*, s. 61, Nu: 240.

¹¹⁰⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 475.

1307 (1889/1890),¹¹⁰⁵ 1308 (1890/1891) ve 1314 (1896-97) yıllarında bidâyet mahkemesinde muhızır olarak Mehmed Ağa'nın adı geçmektedir.¹¹⁰⁶

Bidâyet mahkemesinde mübaşir olarak ise 1307(1889/1890) yılında Musa Efendi'nin,¹¹⁰⁷ 1314 (1896-97) yılında da Şakir Çavuş¹¹⁰⁸ ve Musa Efendi'nin¹¹⁰⁹ adı geçmektedir.

3- Nâiblerin Kefâlete Bağlanması (Nâib Kefâlet Senedi)

Osmanlı devletinde diğer devlet memuriyetlerinde olduğu gibi yargı işlerini yürüten kişilerin de işlerini dürüstçe yapacağına ilişkin olarak bölge halkından bazı kefiller istenmiştir. Konu ile ilgili tespit edilen bir belgede Akçaşehir niyabet-i şer'iyyesine tayin edilen Mustafa Tevfik Efendi'ye "hâsılât-ı şer'iyye ve saireden zimmetine bir akçe geçirmeyeceği ve işini dürüstçe yapacağına dair Akçaşehir'den 2 kişi kefil olmuştur. Nâib kefâlet senedine Ali oğlu Ömer Ağa ve Ali oğlu Halil Ağa adlı kişiler imza ve mühür basmışlardır. Senedde Ali oğlu Ömer Ağa'nın Akçaşehir'de Yukarı Mahalle'de sakin olduğu, 10 kıt'a (parça) 750 kuruş değerinde 25 dönüm araziye sahip olduğu, Ali (Efendi) oğlu Halil Ağa'nın ise Doğancılar köyünde ikâmet ettiği ve 8 kıt'a 7000 kuruş değerinde 33 dönüm araziye sahip olduğu belirtilmiştir. Kefillerin mal varlığı beyanlarının sağlam olduğuna ilişkin olarak vergi kitabetinden de görüş alınmıştır. Nitekim vergi kitabeti de kefillerin toplam "7750 kuruş kıymet muhammenli arazileri bulunduğu"nu teyid etmiştir. (1312-1894/1895).¹¹¹⁰

3. 1. Nâib Hanîfâ Efendi ve Bir Suistimal

Bölgede görev yapan adli görevlilerin zaman zaman görevlerini kullanarak suistimallerde buldukları görülmektedir. Nitekim asâkîr-i şâhâne neferatından Bolu kazasına tabi Dodurga (Dodurğa) köyü sakinlerinden İbrahim bin Sâlih'in vermiş olduğu arzuhal bu konuda dikkate değer bir örnektir. İbrahim aslen Bolu Semerkand mahallesi sakinlerinden olup Düzce Nâibi Hanîfâ Efendi'nin (Hanif Molla) Dodurga köyünde

---

¹¹⁰⁵ DKS 1145, s. 43, Nu: 162.

¹¹⁰⁶ DKS 1145, s. 56, Nu: 219./ DKS 1155, s. 15, Nu: 58./ DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

¹¹⁰⁷ DKS 1145, s. 43, Nu: 162.

¹¹⁰⁸ DKS 1155, s. 15, Nu: 58./ DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

¹¹⁰⁹ DKS 1155, s. 26, Nu: 103./ DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

¹¹¹⁰ DKS 1155, s. 6-7, Nu: 19.

mutasarrıf olduğu 2 dönüm tarlasını 550 kuruşa kendisine sattığını ve parasını da aldığını ancak nâibin tarlasını geri almak (istirdâd) için haksız yere kendisini baskı altına aldığını ifade etmiştir. Yapılacak muhâkemedede kendisini temsil etmesi için kayınvalidesi Hafize Hanımı da vekil tayin etmiştir. (21 L 1278/21 Nisan 1862).¹¹¹¹

Tablo 86: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1310/1892-93)¹¹¹²

Reis	Nâib Efendi
Üyeler	
Üye	Osman Efendi
Üye	Kuyumcu Hacı Ali Efendi
Birinci Kâtib	Sâlih Efendi
Mustantık Muavîni	Mehmed Tahir Efendi
Şer'î Mahkeme Kâtibi	Emrah Efendi
İkinci Kâtib	Şekib Efendi
Mukavelât Muharriri	Mehmed Tevfik Efendi

Tablo 87: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1314/ 1896-97)¹¹¹³

Reis	Nâib Efendi
Üyeler	
Üye	Amman Efendi
Üye	Rasih Efendi
Üye	Ahmed Efendi
Üye	Ali Osman Efendi
Birinci Kâtib	Sâlih Efendi
Mustantık Muavîni	Tahir Efendi
Şer'î Mahkeme Kâtibi	Emrah Efendi
İkinci Kâtib	Halil Rahmi Efendi
Mukavelât Muharriri	Mehmed Tevfik Efendi
Eytâm Müdürü	Ahmed Efendi

¹¹¹¹ BOA, A. MKT. UM., 556/73, Vesika 1-2.

¹¹¹² Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 237.

¹¹¹³ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 193.

Tablo 88: Düzce Bidâyet Mahkemesi Görevlileri (1314/ 1896-97)¹¹¹⁴

Reis	Hafız Lütfü Bey
Üye	Lütfü bey
Üye	Hafız İsmail Efendi
Mustantık	Yusuf Ziya Efendi
Başkâtib	Mustafa Efendi
Zabıt kâtibi	Vehbi Efendi
Mustantık Kâtibi	Salahaddin Efendi
Mübaşir	Tevfik Efendi
Mübaşir	Şevket Efendi

Tablo 89 : Düzce Kazası Adliye Dairesi Görevlileri (1925)¹¹¹⁵

Adliye Dairesi	
Memuriyet	Memurun Adı
Asliye Mahkemesi (Mahkeme-i Asliye) Reisi	Tayyar Bey
Zabıt kâtibi	Neşet Efendi
Müddei-i umumi	Mustafa Fevzi Bey
Zabıt kâtibi	Kemal Efendi
Mustantık	Hüseyin Efendi
Akçaşehir sulh hakimi	Arif Efendi
Başkâtib	Vehbi Efendi
Süvari mübaşiri	Salih Efendi
Ebna müdürü	Hulusi Efendi
İcra memuru	Halil Efendi
Mahkeme-i asliye azası (vekil)	Arif Efendi
Piyade mübaşiri	Hamdi Efendi
Süvari mübaşiri	Ali Fuad Efendi
Piyade mübaşiri	Hasan Efendi

¹¹¹⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 256.

¹¹¹⁵ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 350.

3. 2. Düzceli Bir Hukukçu: Mehmed Nuri Efendi

Mehmed Nuri Efendi belediye başkanlığı (riyâset), meclis-i idare ve mahkeme azalığı memuriyetlerinde bulunan tüccardan Mancarcızâde Mustafa Hulusi Efendi'nin oğludur. Hicri 1297 (1879/1880) yılında Düzce kazasında doğmuştur.

17 Temmuz 1311'de (29 Temmuz 1895) 'ala (en iyi) derece ile mahalle rüşdiye mektebinden, 13 Kânûn-ı Evvel 1325'de de (26 Aralık 1909) yine ala derecede şehâdetnâme ile Darulkânûn-u Hukuk şubesinden mezun olmuştur. 1327 (1911) yılında Arâbi ilimler (ulûm-ı arâbiyye) konusunda Süleymaniye Câmi-i Şerîfi dersiâmlarından Mustafa Asım Efendi'den icâzetnâme almıştır.

1328 yılı Muharreminin 10'unda, (22 Ocak 1910) 1200 kuruş maaşla Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i Adliye kararıyla Bafra kazası bidâyet mahkemesi riyâsetine tayin olmuştur.

Düzce kazası ahalisi tarafından liva meclis-i umûmiye azalığına intihâb edilmiştir.

17 Nisan 1326 (30 Nisan 1910) yılından 22 Mayıs 1326 (4 Haziran 1910) yılına kadar meclis-i umûmiyede bulunmuş aynı yılın Eylül ayının 5'inde (18 Eylül 1910) 1200 kuruş maaş ile ve Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i Adliye kararıyla Hayfa kazası bidâyet mahkemesi ceza dairesi riyâsetine tayin edilmiştir.

Mehmed Nuri Efendi'nin yapmış olduğu bu memuriyetler Adliye Nezâreti Sicill-i Memûrîn Müdüriyeti tarafından kayıt altına alınmış, kayıtlar nezâretçe de teyid edilmiştir. Tezkire-i Osmânîye, şehâdetnâme ve icâzetnâmeleri idare-i umûmiye tarafından dosyalanmıştır. (23 Kânûn-ı Evvel 1326/5 Ocak 1911).¹¹¹⁶

4- Davaların Yerinde Çözülmesi

Klasik dönemde Osmanlı devletinde kazalarda adalet işlerinin yürütüldüğü, mahkeme binâsı işlevi gören bir konut (tekke, oda vs.) bulunmakla beraber bazı davaları yerinde çözüme kavuşturan görevliler de ihdâs edilmiştir. Bunlardan bir tür gezici mahkeme görevlileri olarak tanımlanan toprak kadıları her eyalet ve sancakta teftiş yapmışlar toprağa bağlı muhtelif gayrimenkul davalarını yerinde dinleyip çözüme kavuşturmuşlardır. Toprak kadıları ile aynı vazifeyi icra eden aşiret kadılığı ve mehâyif müfettişliği görevi de ihdâs edilmiştir.¹¹¹⁷

¹¹¹⁶ BOA, DH.SAİD., 172/145.

¹¹¹⁷ Saim Savaş, XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik, Vadi Yayınları, I. Basım, Mayıs 2002, s. 87.

19. yüzyılda Düzce mahkemeleri (bidâyet ve şer'iyeye mahkemesi) görevlerini hükümet konağı içerisinde icra etmekle beraber zaman zaman özellikle nikah, boşanma,¹¹¹⁸ ayrılık,¹¹¹⁹ vesâyet,¹¹²⁰ köle satışı¹¹²¹ gibi işlemlerde mahkeme tarafından görevlendirilen bir kişinin olayları yerinde hallettiği de görülmektedir. Bu tür durumlarda mahkeme genelde, mahkemede kâtib veya başkâtib olarak görev yapan bir kişiyi görevlendirmiş ve gidilen mekanda bir “akd-u meclis-i şer'i âli” kurulmuştur. Mesela Hacı Süleyman Bey köyünden Durukan binti Halil ile Cedidiye mahallesinden Hacı Mustafa Efendi oğlu Asım Efendi, Asım Efendi'ye ait menzilhânedeki Şer'î mahkeme kâtibi Rüşdü Efendi ve isimleri kayıtlı hâzirûn önünde boşanmış (muhalaa-i sahîha-i şer'iyeye) ve Rüşdü Efendi tarafından olay kayıt altına alınmıştır. (2 Ramazan 1307/22 Nisan 1890).¹¹²² Yine Şer'iyeye Mahkemesi Birinci Kâtibi Emrullah'ın Şerefiye mahallesinden Kocabaşzâde Mehmed Ağa'nın evine gelerek isimleri kayıt altına alınmış kişiler huzurunda (cerîde-i şer'iyeye mazbût olan muslimîn huzurlarında) Şerefiye mahallesi sakini Hanım binti Hacı Abdullah'a, Hacı Ahmedler köyünden Kocabaşzâde Hacı İbrahim Ağa bin Abdullah'tan küçük oğlu Mehmed'e kalan malları idare etme yetkisi verilmiştir. (1 Cemâziye'l-Âhir 1314/ 7 Kasım 1896).¹¹²³

Aslen Rumeli Yenipazar muhâcîrlerinden olup Muradiye köyünde mutavattın olan Ayşe binti Ahmed de evlenmesine engel olan akrabaları hakkında suç duyurusunda bulununca, dava vekili de olan Şerefiye mahallesinden Rusçuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa'nın menzilhânesinde bir mahkeme kurulmuştur. Mahkemeye görevli olarak

---

¹¹¹⁸ *DKS 1145*, s. 32, Nu: 118.

¹¹¹⁹ İlgili belgede karı-koca arasındaki anlaşmazlık Câmî-i Kebir Mahallesi'nde sakin Hasan b. Gübzaş'ın menzilhânesinde kurulan “akd-u meclis-i şer'i ali” de çözümlenmiştir. Menzilhâneye görevli olarak Mahkeme-i şer'iyeye kâtibi Zekeriya Efendi b. Musa Efendi görevlendirilmiştir. *DKS 1161*, s. 38-39, Nu: 5. /*DKS 1161*, s. 38, Nu: 7.

¹¹²⁰ Yahyalar köyünden olup vefat eden Kuşçuzâde Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah'ın çocukları Yusuf ve Zehra, rüşde erdiklerini ispat etmek için dava açmışlar dava Şerefiye mahallesinden Mancarcızâde Mustafa Efendi'nin menzilhânesinde “cerîde-i şer'iyeye mazbût olan” kişilerin huzurunda çözüme kavuşturulmuştur. Dava ile ilgili olarak Şer'î mahkeme birinci kâtibi Emrullah Rüşdü Efendi görevlendirilmiştir. (22 Receb 1314/ 27 Aralık 1896). *DKS 1155*, s. 22, Nu: 88./ *DKS 1155*, s. 23, Nu: 89.

¹¹²¹ Cedidiye mahallesinde sakin Çerkes Hasan Efendi oğlu Yusuf'un menzilhânesinde “cerîde-i şer'iyeye mazbût olan” kişilerin huzurunda aynı mahalleden Kebir İshak kerimesi Ersilân binti İshak ve İsmail kerimesi Havva binti İsmail adlı hatunlar, ortak sahip oldukları köle İbrahim'i özgürlüğüne kavuşturmuşlardır. Konu ile ilgili olarak Şer'î mahkeme birinci kâtibi Emrullah Rüşdü Efendi görevlendirilmiştir. (4 C. Ūlâ 1315/ 1 Ekim 1897). *DKS 1155*, s. 83, Nu: 174.

¹¹²² *DKS 1145*, s. 32, Nu: 118.

¹¹²³ *DKS 1155*, s. 17, Nu: 64./ Yine Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi'nin eşi olan aynı mahallede sakin Mehmed Ali Ağa ile olan boşanma davası aynı mahallede sakin İnanetlü Mehmed Efendi'nin evinde gerçekleşmiştir. (18 Zilhicce 1314/ 20 Mayıs 1897). *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42-43.

Şer'iyeye mahkemesi birinci kâtibi Müderriszâde Emrullah Rüşdü Efendi görevlendirilmiştir. (23 Şevvâl 1317/ 24 Şubat 1900) ¹¹²⁴

Darıyeri Yörükler köyünden Halime binti Mustafa'ya eski eşi Osman b. Hacı Ahmed tarafından yapılan müdahale davası da Nusreddin mahallesinde sakin Kastamonulu Mehmed Ağa b. Mustafa'nın menzilinde çözüme kavuşturulmuştur. Mahkeme için mahkeme-i şer'iyeye birinci kâtibi Zekeriya Efendi b. Musa Efendi görevlendirilmiştir. (10 R. Âhir 1318/7 Ağustos 1900). ¹¹²⁵

5- Kırsal Alanda Sorunların Çözümü

İlber Ortaylı kırsal alanlarda meydana gelen olaylarda zabıtaya başvurularak çözüm aranmadığını, kırtasiyeciliğin köy ahalisini, sorunlarını kendi kendine çözmeye yönelttiğini ifade etmektedir. Katl ve benzeri olaylarda bile. ¹¹²⁶ Bununla beraber köylüler sorunlarını gerek bölgede görev yapan muhtarlar gerekse de ihtiyar heyetleri aracılığı ile idari görevlilere de iletebilmişlerdir. Mesela inhisâr-ı duhan kânûnunun 13. maddesi gereğince Düzce ve Bartın'dan başka kazalarda tütün üretimi yapılamadığı için Mudurnu, Devrek ve Bolu merkez kazaya bağlı köylerin de tütün üretilen yerler kapsamına alınması için yöre halkları, dileklerini ihtiyar heyetleri aracılığı ile dile getirmişlerdir. (15 Ra 1333/ 31 Ocak 1915). ¹¹²⁷

Bununla beraber kırsal alanda yönetsel kimliğe sahip olan bu görevlilerin zaman zaman bazı suistimallerde buldukları da görülmektedir. Bu tür durumlarda olaya kaza merkezi tarafından el konulmuştur. Efteni Süleyman Bey köyünden Muhtar Zekeriya Bey'in adam öldürdüğü gerekçesiyle hakkında tâkibât başlatılması ¹¹²⁸ ve Efteni köyünden Osman adlı kişinin vermiş olduğu bir dilekçe vs. bizi bu şekilde düşünmeye iten örneklerdendir. Osman dilekçesinde köyün ihtiyar meclisi azası ve ahaliden bazı kişilerin organizeli bir şekilde beygirini çaldıklarını ifade etmiştir. Yapılan tahkîkât çerçevesinde Düzce hakimi ve zabita memuru harekete geçerek zanlıları tevkif edip 4 ay hapiste tutmuşlardır. Zanlılar daha sonra vilâyet ve Bolu mutasarrıflığına müracaat ederek tahliyelerini istemişlerse de yaptıkları müracaattan bir sonuç alamamışlardır. (semere hasil

¹¹²⁴ *DKS 1161*, s. 11, Nu: 13.

¹¹²⁵ *DKS 1161*, s. 45, Nu: 30.

¹¹²⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2001, s. 26.

¹¹²⁷ *BOA, DH. İD.*, 95-2/30, Vesika 1-3.

¹¹²⁸ Konu ile ilgili olarak tutuklanan bir diğer kişi Hacim Bey köyünden Musa Bey oğlu Şahin'dir. (7 S 1332/ 5 Ocak 1914). *BOA, DH. EUM. EMN*, 47/12.

olmadığını....) Hatta konu ile ilgili olarak, zanlılar lehine olmak üzere, köyde yaşayan Çerkes ahali tarafından da dilekçe verilmiş ve zanlıların daha fazla mağdur edilmeyerek serbest bırakılması istenmiştir. (14 B 1310/1 Şubat 1893).¹¹²⁹ Kırsal alandaki bir diğer suistimal olayına örnek olarak Dededüzü Bazarcık köyü muhtar ve ihtiyar heyetinin aynı köyden Cahçüren oğlu Mustafa'ya ait buğday bağını yakmasını verebiliriz. Konu ile ilgili olarak Mustafa'nın Düzce mahkemesine şikayette bulunması üzerine, zanlılar hakkında tutuklama kararı çıkartılmıştır. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900).¹¹³⁰

c) Yargılama

1- Davalının Celbi

Osmanlı mahkemelerinde dava ile ilgisi olan kişiler mahkemeye “varaka-i rahûye” adı verilen evrakla celbedilmiş böylelikle olayla ilgili kişiler dinlenerek (istima'-ı şuhûd) davanın aydınlanması sağlanmıştır. Ancak kişiler mahkeme tarafından kendilerine gönderilen “muhtıra”ya her zaman uymamışlardır.¹¹³¹

Bununla beraber mahkemeye ihzâr (zorla getirme) edilen kişi üzerinde cebr ve kötü muamelede bulunmak da yasaya aykırı olarak görülmüştür.¹¹³²

2- İfadelerin Alınması

Açılan bir dava ile ilgili kişilerin ifadeleri alınıp tutanak hazırlanırken tutanağın üst tarafına “şahid, Sarımeşe karyesinden Aza Ahmed Ağa'nın... zabt edilen ifadesi” dir, şeklinde bir ifade yazılmakta ve ifade veren kişinin adı, babasının adı, mesleği, yaşı, ikâmet ettiği yer ayrı ayrı not edilmektedir.

Tutanağın alt tarafına ise “okumam yazmam vardır, ifâdâtımı okudum, doğrudur mühürledim” veya “okudum, doğrudur mühürledim” veya sadece “mühürledim”, “ifâdâtımı söyledim başka diyeceğim yokdur” gibi ifadeler yazılarak tutanağa ilerde muhtemel bir itirazın önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹¹³³

---

¹¹²⁹ BOA, DH..MKT., 2048/21.

¹¹³⁰ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹¹³¹ DKS 1145, s. 48-49, Nu: 189.

¹¹³² Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Tutuklama”, *Yeni Türkiye*, c. 6, S. 31, 2000, s. 717.

¹¹³³ BOA, DH. MKT, 1014/13, Vesika 14-18. Nüfus sayımı sırasında yapılan suistimale ilgili açılan tahkikâta bakınız. (21 Mayıs 1321/3 Haziran 1905).

3- Şuhûdu'l-Hal Müessesesi

Osmanlı mahkemelerinde hakimın verdiği kararlarda etkili olmamakla beraber, verilen kararların objektif olup olmadığı konusunda toplumun saygın kişileri mahkemede şahit tutulmuştur. Bu kişilerin genelde resmi kimliği olan veya eşrâftan bir kişi olmasına özen gösterilmiştir. Bu kişiler belgelerde “alenen adaletleri zâhir olan”¹¹³⁴ kişiler olarak tanımlanmışlardır. Mesela Kaşıkçioğlu kerimesi Fatma binti Halil’in boşanma davasında eytâm müdürü, muhızır, mübaşir ve mahkeme azalarının,¹¹³⁵ Hacı Süleyman Bey köyünden Durukan binti Halil ile Cedidiye mahallesinden Hacı Mustafa Efendi oğlu Asım Efendi’nin boşanma işleminde, Cedidiye mahallesinden İslam Ağa, Yusuf Ağa ve Hacı Süleyman ağa gibi kişilerin,¹¹³⁶ Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi’nin boşanma davasında da Belediye Reisi Mehmed Efendi b. Hasan Efendi vs. davaya şehâdet etmişlerdir.¹¹³⁷

Gayri Müslimlerle ilgili davalarda en az bir gayri Müslimin de şuhûdu'l-hâl içerisinde yer aldığı görülmektedir. Mesela Düzce çarşısında mukîm Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mıgırdiç vefat edince anneleri çocuklara vasi tayin edilmiş, olay mahkemede Ermeni Karâbit’in de içerisinde yer aldığı bir şuhûdu'l-hâl ile kayıtlara geçirilmiştir.(Gurre-i R. Ūlâ 1307/26 Ekim 1889).¹¹³⁸ Yine Câmî-i Kebir mahallesinden Azfiyo binti Kirkor, babası Kirkor veled Kuzmusa’dan kendisine tevârüs eden mallarla ilgili işlemleri takip etmesi için Düzce mahkemesine başvurarak Eğin kasabasından birisini kendisine vekil tayin ettiğinde, tutanakta şuhûdu'l-hâl olarak bidâyet mahkemesi azası Ziver Efendi ve Câmî-i Kebir mahallesi muhtarı Tahir Efendi yanında Câmî-i Kebir mahallesinde ikâmet eden Agob veled Kirkor ve Sârkân veled Buderus adlı gayrimüslimlerin adları da kayıtlara geçirilmiştir. (6 Şevvâl 1318/ 27 Ocak 1901)¹¹³⁹

---

¹¹³⁴ *DKS 1155*, s. 10, Nu: 33. İlgili vesıkada bir askerın mirasçılarının kimler olduğu konusunda tespit yapılırken Düzce piyade âsâkir-işâhâne zabtiyelerinden Ahmed Ağa b. İbrahim b. Abdullah ve Bidâyet mahkemesi mübaşiri Musa Efendi b. Ahmed Efendi b. Abdullah’ın görüşleri dikkate alınmıştır.

¹¹³⁵ *DKS 1155*, s. 15, Nu: 58.

¹¹³⁶ Bakınız: 2 Ramazan 1307 (22 Nisan 1890) tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 32, Nu: 118.

¹¹³⁷ *DKS 1155*, s. 51, Nu: 42.

¹¹³⁸ Şuhûdu'l-hâl içerisinde yer alan diğer kişiler; mahkeme azası Osman Efendi, mahkeme azası Mahmud Efendi ve Kocabaşı Mehmed Efendi’dir. *DKS 1145*, s. 2, Nu: 3.

¹¹³⁹ *DKS 1161*, Nu: 162.

4- Kefâletle Tahliye

Kefâlet belirli bir paranın ödenmesine, bir adamın nefesine yani o adamın istenildiği zaman getirilmesine ve insanların birbirlerine zararlarının dokunmayacağı¹¹⁴⁰ mahkemede bazen şahitler huzurunda bazen de yazılı olarak garanti altına alınmasıdır. Denetimin halk tarafından yapılmasının nedeni meydana gelen bir olayda, olayla ilgisi olmayanların bile vukuâtı haber vermesini sağlamaktır.¹¹⁴¹ Düzce kazası çarşısında bulunan Çerkes Hacı Halil Ağa'nın han odalarında ikâmet eden 10-15 kişiye Kânûn-ı Sâni'nin 9. günü, Çarşamba gecesini saat 3 sularında saldırı olmuş ve bazı kişiler tevkif edilmişse de tevkif edilenlerden bazıları Çerkes Hacı Halil Ağa ve Çerkes Hacı İshak Bey kefâleti ve kaymakamın "inzimâm-ı sahâbeti" ile tahliye edilmişlerdir (14 B 1308/ 23 Şubat 1891)¹¹⁴².

5- Cesetlerin Keşf ve Muayenesi

Madrûben, katlen veya üzerinde ölüm nedeni ile ilgili bir takım şüpheler bulunan kişilerin nasıl öldüğüne ilişkin olarak devlet tarafından cesetler üzerinde keşf ve muayene yapılmıştır. Cesetle ilgili olarak ilkönce cesedin kimliği ve nerede bulunduğu konusunda tespit yapılmıştır. Daha sonra da ilgili kişilerin nezâretinde cesed üzerinde bir keşif yapılarak kişinin nasıl öldüğüne ilişkin olarak tespit edilmiştir.

Keşf ve muayene sırasında hükümeti temsilen kâtib ve zabıt bulunmasının şart olduğu görülmektedir. Muhtar ve azalar gibi bulunduğu bölgenin sorumlusu olan kişiler bile hükümetin görevlendirdiği kişiler olmadan cesedi keşf ve muayene yapmadan sadece kendi irâdeleri ile kaldıramamışlardır. Bu durumda sorumsuz davranan kişiler muhtemel delillerin karartılmasına neden olmaları nedeniyle cezalandırılmışlardır.¹¹⁴³

Cesetler üzerinde keşif yapılırken hükümet temsilcileri, bölge ileri gelenleri ve cesedin yakınları hazır bulunmuşlardır. Câmî-i Kebir mahallesinde Hasan Efendi'nin menzilinde Akçaşehir nahiyesi Müdürü Mehmed Rüşdü Efendi ile beraber kiracı

---

¹¹⁴⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 236-237.

¹¹⁴¹ Hüseyin Nejdî Ertuğ, *Osmanlı Kefâlet Sistemi ve 1792 Tarihli Bir Kefâlet Defterine Göre Boğaziçi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya, 2000, s. 14.

¹¹⁴² BOA, DH. MKT., 1812/27.

¹¹⁴³ Konu ile ilgili veri Göynük kadı sicillerinde geçen bir veriye dayandırılmıştır. İlgili belgede Mudurnu Nahiyesi'ne bağlı Tutraz Merkezi Muhtarı Hacı Mehmed bin Mustafa, Dakikçi oğlu Mehmed bin Mehmed ve Karlıoğlu Sâlih Efendi adlı kişilerin aynı merkez dahilinden müteveffa Sipahi Mahmud'un cesedini hükümete haber vermeksizin "bilâ keşf" kaldırdıklarından dolayı her biri 1'er mecdiye altın para cezasına çarptırılmıştır. (1288/1871-1872). *Göynük Kadı Sicili 1389*, s. 34'ten naklen Zeynel Özlü, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Adli Mekanizmanın Analizi (Bolu- Göynük Örneği), Berikan Yayınevi, Ankara 2007, s. 40.

(müsteciren) olarak ikâmet eden Akçaşehir nahiyesi eski sandık emini olan Dağistanlı Ali Efendi b. Receb “madrûben” öldüğü için yapılan keşf ve muayene işlemine şer’î mahkemeyi temsilen Rüşdü Efendi, vekâleten müdde-i umûmi (savcı) muavînliği vazifesini yapan zâbitân memuru Mehmed Naim Bey, Mustantık Mehmed Ziver Efendi, Belediye Reisi Hacı Mahmud Ağa, Akçaşehir nahiyesi müdürü Mehmed Rüşdü Efendi, mahalle muhtarı Osman Efendi ve Kuyumcu Sâlih Efendi gibi kişiler katılmışlardır.¹¹⁴⁴

Köprübaşı Kürtler köyü civarında Melen nehrinin Sarıdere bölgesi Küçüktepe mevkinde bulunan cesedle ilgili olarak da şu şekilde bir keşf yapılmıştır. Cesedle ilgili olarak ilkönce bir kimlik tespiti yapılmış ve ölen kişinin Cedidiye mahallesinde sakin Kırım muhâcîri ve arabacı olan Mahmud b. Osman olduğu anlaşılmıştır. Yapılan keşfe Düzce piyade zabtiyesi Tahir Ağa, Ömer Efendi köyü zabiti Hacı Sefer Efendi ve Hacı Said Ağa, Kuyumcu Sâlih Efendi, Haseki Hüseyin Ağa, Sarıdere köyünden Kuyumcu Mehmed Usta ve Müteveffânın üvey babası Şerif Ağa katılmıştır. Keşf sonucunda cesedin Haseki Hüseyin Ağa kahvehânesi civarında 190 m. mesafede Melen nehrinin Kemeryanı Alçağı adı verilen bölgesinde bulunduğu, ölen kişinin bargirlerini yıkarken suya düştüğü ve 14 gün sonra Kemeryanı Alçağı adı verilen yere yarım saat mesafede bulunan Küçüktepe denilen yere sürüklendiği ve cesedin sağ eli ve çenesinde et olmayıp sadece kemikten ibaret olduğu tespiti yapılmıştır. (27 Şevvâl 1307/ 16 Haziran 1890).¹¹⁴⁵

Kişilerin nasıl öldüğüne ilişkin olarak devlet tarafından biri sancak merkezinden diğeri de ölümün meydana geldiği bölgeden olmak üzere iki doktor da tayin edilmiştir. Mevcut kararnâmeye göre bu gibi durumlarda doktorlara sadece harcırâh tahsîs edilmektedir. Fakat bazı doktorlar harcırâh tahsîs edilmesi yanında kendilerine vefat eden kişinin ailesinden karşılanmak üzere yevmiye de verilmesini, şayet verilmezse “keşf ve muayene” görevini yapmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu gibi durumlarda ne yapılacağı ile ilgili olarak Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye, Sıhhiye-i Umûmiye Riyâseti ve Dahiliye Nezâreti’ne başvurularak görüş alınmıştır. Nitekim Düzce kazasında “madrûben” vefat ettiği iddia edilen Meryem adlı kişinin keşf u muayenesi için Bolu Sancağı tabibi Ziya ve Düzce belediye tabibi Agob Efendi böyle bir göreve davet edilmişler fakat bu doktorlar harcırâh yanında yevmiye de isteyince adı geçen kurumlara başvurularak bu tür doktorların

---

¹¹⁴⁴ Keşf 1306 yılı Şevvâl ayının 12’si (11 Haziran 1889) saat 3 sularında yapılmıştır. Keşf sonucunda cesed üzerinde cerâhâtlar olmadığı uğran (ip) ile boğulub öldürüldüğü tespit edilmiştir. *DKS 1145*, s. 4, Nu: 11.

¹¹⁴⁵ *DKS 1145*, s. 64, Nu: 248.

yasaya aykırı olarak istedikleri paranın talep edilmemesi konusunda uyarılması istenmiştir. (20 Ramazan 1327/5 Ekim 1909).¹¹⁴⁶

6- Dava Vekilleri (Avukatlar)

Osmanlı mahkemelerinde kişiler adına muhtelif davaları takip etmek üzere tayin edilen kişilere dava vekili veya vekîl-i şer'î¹¹⁴⁷ adı verilmektedir.

Kişi herhangi bir konu için dava vekili tayin ettiği zaman mahkemede ilkönce konu ile ilgili bir tutanak tutulmuştur. Tutanağın alt tarafına ise “vekil mûma ileyh” ve “müvekkil-i mezbûr” klişeleri ve bunların mühürleri basılarak konuya resmiyet kazandırılmıştır. Kazıkoğlu köyünden Sarı İbrahim b. Âmşîn b. Bâtık, Paşaormanı'nda Suyukoğlu köyü sakinlerinden olan Hacı Osman Efendi'de olan 43 Osmanlı lirası cariyeye parası alacağı için Cedidiye mahallesinden dava vekili Mehmed Nadir Efendi b. Ahmed Ağa'yı vekil tayin ettiğinde bu şekilde bir tutanak tutulmuştur. (13 Cemâziye'l-Âhir 1309/ 14 Ocak 1892).¹¹⁴⁸

Dava vekilleri aynı anda birden fazla dava ile ilgilenebilmişlerdir. Mesela Küçük Mehmed Bey köyünden Yakanoş binti Samat?, Cedidiye mahallesinden Osman Şevket Efendi b. Mehmed Bey'e vekâlet vererek Şakuç Hacı İbrahim köyünden Hacı Ali b. Musa'da olan alacağını ve eşi ile olan boşanma davasını takip etmesini¹¹⁴⁹ yine Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa Şerefiye mahallesinden Hafız Mustafa Efendi b. Hacı Receb Efendi'yi vekil tayin ederek, eşiyle boşanmadan üç gün önce hanımını zor kullanarak evinden alıp kendi evine götüren Hacıaliler köyünden Goncazâde Receb Ağa ile olan davası ve eşi ile olan boşanma davasının takibini sağlamıştır.¹¹⁵⁰

Dava vekilleri buldukları kaza sınırlarını aşan ve diğer kazalarda halledilmesi gereken hususları oralarda ikâmet eden dava vekillerine vekâlet vererek yerine getirmişlerdir. Mesela bir alacak davasını takip etmesi için Düzce Yazlık köyü sakini dava vekili Mehmed Rüştü Efendi bin İbrahim, aslen Deraliyyeli olup Bolu Debbağlar mahallesinde ikâmet eden dava vekili İnce Paşa Alemdarzâde Hacı Rıza Bey b. Osman Nuri'ye vekâlet vermiştir. (20 Cemâziye'l-Âhir 1314/ 26 Kasım 1896).¹¹⁵¹

¹¹⁴⁶ BOA, DH. MUI, Dosya No: 22/-1, Gömlek No: 30, Vesika 1, 2.

¹¹⁴⁷ DKS 1145, s. 48-49, Nu: 189.

¹¹⁴⁸ DKS 1147, s. 14, Nu: 25.

¹¹⁴⁹ DKS 1145, s. 86, Nu: 337.

¹¹⁵⁰ DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

¹¹⁵¹ DKS 1155, s. 15, Nu: 57.

Dava vekilleri özel konusu olan davalara baktıkları gibi bazen genel bir vekâletnâme olarak kişilerin “vukubulmuş ve bulacak kaffe-i davanın rü’yetine” de bakmışlardır.(22 Muharrem 1318/22 Mayıs 1900).¹¹⁵² Özellikle kaza dışında icra edilecek davalarda davacıdan “vekâlet-i umûmiye” alınarak işler daha rahat bir şekilde takip edilmiştir.¹¹⁵³

Dava vekilliği bu işi meslek olarak yapan kişiler yanında sıradan kişiler tarafından da icra edilmiştir. Mesela Darıyeri Cahşır köyünden olup 1307 (1889/1890) yılında Medine’de vefat eden Koca Sarı oğlu Hacı Mustafa Ağa b. Mustafa b. Abdullah’ın mirası paylaşılırken Mustafa Ağa’nın çocukları, kardeşleri Molla Mustafa’yı vekil tayin ederek babalarının Mudurnu ‘İmaret mahallesinden Mülâzım Hacı İsmail Efendi b. Muhyiddin’de emaneten bulunan 16 aded yüzlük Osmanlı altını ile 2 aded sandıklı altını tahsil etmeye vekil tayin etmişlerdir. (25 R. Ūlâ 1308/ 8 Kasım 1890).¹¹⁵⁴

6. 1. Gayri Müslimlerin Dava Vekili Tayin Edilmesi

Dava vekilliği Müslüman ahaliye özgü bir meslek olmamıştır. Nitekim gayri Müslim ahali hem kendi milletlerinden hem de Müslüman ahaliden dava vekili tayin etmede herhangi bir çekince duymamıştır. Benzer şekilde Müslüman ahali de zaman zaman gayri Müslim dava vekilleri aracılığı ile işlerini yürütmüştür.

Kentte tespit edilen gayri Müslim tek dava vekili aslen Nefs-i Ankara Hisar mahallesinden olan Katolik milletinden Bizmes Efendi veled İstefan veled Dönik’tir.¹¹⁵⁵ Bizmes Efendi Cedidiye mahallesinde sakin olup, Çerkes Hacı Begim Bey’in Cedidiye mahallesinde bulunan hânesinde kiracı olarak ikâmet etmektedir. Bölgede sadece 1 aded gayri Müslim dava vekilinin tespit edilmesi Müslim ve gayri Müslim tebanın davalarını temsil etmede genelde Müslüman dava vekillerini istihdam ettiklerini akla getirmektedir. Nitekim gayri Müslim aileler, Müslüman aileler gibi Müslüman bir dava vekili ile iş görmede herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Mesela Cedidiye mahallesinde mütemekkin

---

¹¹⁵² *DKS 1161*, s. 28, Nu: 66.

¹¹⁵³ *DKS 1155*, s. 15, Nu: 57.

¹¹⁵⁴ *DKS 1145*, s. 68, Nu: 267./Bir diğer örnek de şu şekildedir: Aslen Kastamonu vilâyeti Kangırı Sancağı Tohât (Tokat) nahiyesine bağlı Akyazı köyü sakinlerinden olup Düzce Câmî-i kebir mahallesinde sakin Semerci Feyyaz Ağa zevcesi Naime binti Hacı Ahmed Efendi, Hicaz’da vefat eden babası Alişzâde Hacı Ahmed Efendi b. Ali b. Abdullah’ın mirasında olan alacağı için Kangırı Sancağı Câmî-i Kebir mahallesinden Gören İmamzâde Mustafa Efendi b. Hacı Mehmed Efendi’yi vekil tayin etmiştir. (24 R. Âhir 1308/ 7 Aralık 1890). *DKS 1145*, s. 78, Nu: 303./Akçaşehir nahiyesinden Emine Hatun Mehmed Ali Efendi’ye vekâlet vererek Akçaşehir ahalisinden Çavuş Mehmed oğlu Ahmed’in vekili Düzceli Hasan Bey’e nafaka davası açmıştır. (5 Receb 1304/ 30 Mart 1887). *DKS 1161*, Nu: 558-559.

¹¹⁵⁵ *DKS 1161*, s. 38-39, Nu: 8, 11.

Ermeni Hamamcı oğlu ailesinden Hemâyâk veled Nifoğos bir alacağı için dava vekili İnce Alemdar Mehmed Paşazâde Hacı Rıza Bey bin Osman Nuri Bey’i vekil tayin etmiştir.¹¹⁵⁶

6. 2. Devletin İhtiyaç Duyulan Durumlarda Dava Vekili Tayini

Osmanlı mahkemelerinde kişiler devlet nezdindeki işlerini ve davalarını bizzat kendileri takip edebildiği gibi yerlerine dava vekili tayin ederek bu vekiller aracılığı ile de işlerini takip edebilmişlerdir. Bununla beraber dava vekilleri iş takipçiliği yaparken her zaman davadan çekilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu durumda davacı istifa eden dava vekili yerine yeni bir dava vekili tayin edebildiği gibi, şayet davayı savunacak kişi bulunmazsa bu durumda devlet tarafından bir vekil tayin edilebilmektedir. Düzce’nin Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed hanımını boşayıp, 7 sene sonra Düzce’ye geldiğinde eşinin Sofiş b. Pesmaç ile evlendiğini görünce eşinin tekrar kendisine dönmesini sağlamak için dava açmış ancak davada kendisini temsil eden dava vekili bir süre sonra görevinden istifa etmiştir. Müstafi vekil yerine yeni bir dava vekili de tayin etmediği için dava yarım kalmıştır. Bunun üzerine davayı sürdürülmesi için mahkeme tarafından mahkeme kâtiblerinden (ketebe) Mehmed Tahir Efendi dava vekili olarak tayin edilerek davaya devam edilmiştir.¹¹⁵⁷

Tablo 90: Düzce’de Görev Yapan Dava Vekilleri ve Baktıkları Davalar

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
Kazıkoğlu köyünden Sarı İbrahim b. Âmşin b. Bâtik	Cedidiye mahallesinden dava vekili Mehmed Nadir Efendi b. Ahmed Ağa	Cariye parası alacağı	13 Cemâziye’l-Âhir 1309 (14 Ocak 1892) ¹¹⁵⁸
Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb binti Tamey	Cedidiye mahallesinden dava vekili Asım Efendi b. Hasan Efendi	Mehir alacağı	11 Receb 1310 (29 Ocak 1893) ¹¹⁵⁹
Akçaşehir nahiyesine bağlı Tahirli’de Paşalı Köyü’nde sakin Ali Köse oğlu Ali b. Ali	Cedidiye mahallesinden dava vekili Asım Efendi b. Hasan Efendi	Alacak davası	25 Rebîü’l-Evvel 1310 (17 Ekim 1892) ¹¹⁶⁰
Gündolama köyünden Hayriye binti Ali Çavuş	Dereli köyünden Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa	Nafakanın sağlanması	19 Şevvâl 1317 (20 Şubat 1900)

¹¹⁵⁶ Efteni Hacı Yakub köyünden Hacı Osmanlı oğlu ailesinden Bekir Efendi’de 207 kuruş alacağı vardır.

DKS 1155, s. 30-31, Nu: 124.

¹¹⁵⁷ *DKS 1145*, s. 48-49, Nu: 189.

¹¹⁵⁸ *DKS 1147*, s. 14, Nu: 25.

¹¹⁵⁹ *DKS 1147*, s. 38.

¹¹⁶⁰ *DKS 1147*, s. 34, Nu: 66.

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
		vs.	¹¹⁶¹
Cedidiye mahallesinden Zedek Hatun binti Bismâç	Cedidiye mahallesinde sakin Mehmed Rasih Efendi b. Musa Efendi	vekâletnâme	22 Ramazan 1318 (13 Ocak 1901) ¹¹⁶²
Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünden Hatice binti Kulûbât	Yazlık köyünden Mehmed Rüştü Efendi	vekâletnâme	22 Ramazan 1318 (13 Ocak 1901) ¹¹⁶³
Câmi-i Kebir mahallesinden Kürd Mahmud Ağa b. Abdullah b. Hasan	Dereli köyünden Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa b. Hacı Ali	Genel vekâletnâme	22 Muharrem 1318 (22 Mayıs 1900) ¹¹⁶⁴
Gölormanı Hacı Musa köyünden Eyüb b. Mahmud b. Abdullah	Dereli köyünden Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa b. Hacı Ali	İğfal ve kaçırma	28 Şaban 1317 (1 Ocak 1900) ¹¹⁶⁵
Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman	Cedidiye mahallesinde sakin Dakarzâde Mehmed Rasih Efendi b. Musa Efendi	Boşanma davası	17 Zi'l-Hicce 1317 (18 Nisan 1900) ¹¹⁶⁶
Akçaşehir nahiyesi Milanağzı Gürcü köyünden Met oğlu İslam Ağa b. Osman	Aslen Der-saâdetli olup Düzce Çarşısı'nda mukîm Hacı Rıza Bey b. Osman b. Emin	Boşanma davası	16 Zi'l-Hicce 1317 (17 Nisan 1900) ¹¹⁶⁷
Aslen Rumeli Yenipazar muhâcîrlerinden olup Muradiye köyünde mutavattın olmuş olan Ayşe binti Ahmed	Şerefiye mahallesinden Rusçuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa	Evlenmeye müdahale	23 Şevvâl 1317 (24 Şubat 1900) ¹¹⁶⁸
Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyünden Giresunlu Refik b. Ahmed b. İbrahim	Cedidiye mahallesinde sakin Mehmed Rasih Efendi b. Musa Efendi	Boşanma vs.	Gurre-i Muharrem 1318 (1 Mayıs 1900) ¹¹⁶⁹

¹¹⁶¹ *DKS 1161*, s. 12, Nu: 16.

¹¹⁶² Zedek Hatun vefat eden eşi Hafız Yusuf Efendi'nin diğer zevcesi Hatice Hanım'a dava açıyor. *DKS 1161*, s. 82-83, Nu: 164.

¹¹⁶³ *DKS 1161*, s. 82-83, Nu: 164.

¹¹⁶⁴ *DKS 1161*, s. 28, Nu: 66.

¹¹⁶⁵ Eyüb, eşi olan Küşedûrây binti Osman'ın, Değirmenbaşı Mehmed Bey köyünden Abdullah Bey ile annesi Küşepâk Hanım tarafından iğfal edilip kaçırıldığını ifade etmiştir. *DKS 1161*, s. 38, Nu: 3.

¹¹⁶⁶ Davada şuhûdu'l-hâl olarak Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Hüseyin Ağa, köyden Mahmud Efendi b. Osman ve Muhzır Mehmed Ağa görev yapmıştır. *DKS 1161*, s. 18, Nu: 37.

¹¹⁶⁷ *DKS 1161*, s. 18.

¹¹⁶⁸ *DKS 1161*, s. 11, Nu: 13.

¹¹⁶⁹ *DKS 1161*, s. 23-24, Nu: 53.

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
Büyükpınar (nâm-ı diğer Kurdsuyu) köyünde sakin Rum milletinden Sâve veled Simon ve Karayorgi veled Sâriyânî	Cedidiye mahallesinde sakin Yusuf Cemal Efendi b. Ahmed Efendi	Fazla vergi alınması	29 Muharrem 1318 (29 Mayıs 1900) ¹¹⁷⁰
Aslen Egin Kasabası Dört yolağzı mahallesinden olup Düzce Câmî-i Kebir mahallesinde ikâmet eden Ermeni milletinden Azfiyo binti Kirkor	Eğîn Kasabası'nda ikâmet eden Ohannes veled Agob	Miras davası	6 Şevvâl 1318 (27 Ocak 1901) ¹¹⁷¹
Milan deresinde Dibektaş köyünden Mehmed b. İsmail b. Ali	Aslen Nefsi Ankara Hisar mahallesinden olan Katolik milletinden Bizmes Efendi veled İstefân veled Dönik	Aile içi huzursuzluk	5 R.Evvel 1318 (3 Temmuz 1900) ¹¹⁷²
Darıyeri Yörükler köyünden Halime binti Mustafa	Şerefiye mahallesinden Rusçuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa	Boşanmış kadına evlenmemesi için eski eşinden müdahale	10 R.Âhir 1318 (7 Ağustos 1900) ¹¹⁷³
Câmî-i Kebir mahallesinden Fatma binti Hasan	Dereli köyünden Süleyman Efendi b. Ahmed Ağa b. Hacı Ali	Eşler arası anlaşmazlık	3 Rebîü'l-Evvel 1318 (1 Temmuz 1900) ¹¹⁷⁴
Cedidiye mahallesinde sakin Osman Kapudan b. Zekeriya	Şerefiye mahallesinde sakin Kereste tüccarından İyeczâde Ömer Efendi b. Nemel Edhem	Eşler arası anlaşmazlık	14 Rebîü'l-Evvel 1318 (12 Temmuz 1900) ¹¹⁷⁵
Düzce Tavık (Tavuk) köyünden Gülsüm binti Halid	Cedidiye mahallesinden Müftizâde Mehmed Rasih Efendi b. Musa Efendi	Nişanlıdır dedikodusu çıkarma	10 Muharrem 1318 (10 Mayıs 1900) ¹¹⁷⁶
Kazikoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti Musa	Cedidiye mahallesinde sakin Yusuf Efendi bin Ahmed Efendi	boşanma	8 Şaban 1314 (12 Ocak 1897)

¹¹⁷⁰ DKS 1161, s. 27, Nu: 65.

¹¹⁷¹ Azfiyo, babası Kirkor veled Kuzmusa'dan kendisine tevâris eden mallarla ilgili işlemleri takip etmesi için Eğîn kasabasından birisini Düzce mahkemesinde kendisine vekil tayin etmiştir. DKS 1161, Nu: 162.

¹¹⁷² DKS 1161, s. 38-39, Nu: 8, 11.

¹¹⁷³ DKS 1161, s. 45, Nu: 30.

¹¹⁷⁴ DKS 1161, s. 38-39, Nu: 5.

¹¹⁷⁵ DKS 1161, s. 38, Nu: 7.

¹¹⁷⁶ DKS 1161, s. 25, Nu: 57.

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
			¹¹⁷⁷
Deredüzü köyünden Piraklı Abdullah kerimesi Ayşe	Hamidiye mahallesinden Rusçuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa b. Abdullah	Aile içi huzursuzluk ve alacak	9 Şevvâl 1317 (10 Şubat 1900) ¹¹⁷⁸
Amuca Hasan Bey köyünden Küşedûrây ve Küşepân binti Bac b. Abdullah adlı hatunlar	Cedidiye mahallesinde sakin Yusuf Cemal Efendi b. Ahmed Efendi	evlilik	21 Ramazan 1317 (23 Ocak 1900) ¹¹⁷⁹
Bursa vilâyeti Yenişehir kazası Kavaklı köyünden Çerkes İsmail b. Mehmed	Düzce Kuşaçma köyünden Hacı Talustan Bey bin Menus	Boşanma nedeniyle alacak	26 Cemaziye'l-Ûlâ 1307 (18 Ocak 1890) ¹¹⁸⁰
Aşağıkaraköy divânı Hacıkadırlar köyünde sakin Safiye binti Ali	Şerefiye mahallesinden İsmail Hakkı b. Süleyman	boşanma	24 Safer 1315 (25 Temmuz 1897) ¹¹⁸¹
Düzce Beyciler köyünden Kaşıkçıoğlu kerimesi Fatma binti halil	Şerefiye mahallesinden Hafız Mustafa Efendi b. Hacı Receb Efendi	boşanma	18 Cemâziye'l-Âhir 1314 (24 Kasım 1896) ¹¹⁸²
Karapınar divânı Beslanbey köyünden Mustafa b. Tâzûk	Metek köyünden İsmail Efendi b. Süleyman	boşanma	28 Muharrem 1308 (13 Eylül 1890) ¹¹⁸³
Değirmenbaşı Mehmed bey köyünden Aslâhân hanım	İstilli köyünden Mehmed Ali Ağa bin Abdullah	Mehir alacağı	25 Zi'l-Hicce 1314 (27 Mayıs 1897) ¹¹⁸⁴
Küçük Mehmed Bey köyünden Yakanoş binti Samat?	Cedidiye mahallesinden Osman Şevket Efendi b. Mehmed bey	Boşanma ve alacak	14 C. Âhir 1308 (25 Ocak 1891) ¹¹⁸⁵
Düzce Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa	Şerefiye mahallesinden Hafız Mustafa Efendi b. Hacı Receb Efendi	Boşanma ve kavga	10 Şaban 1314 (14 Ocak 1897) ¹¹⁸⁶
Aslen Bursa vilâyeti Yenişehir kazası	Kuşaçma'dan	boşanma	1305

¹¹⁷⁷ DKS 1155, s. 26, Nu: 103.

¹¹⁷⁸ Ahmed eşi olan Ayşe'nin kendisine itaat ettirilmesi ve kayınpederinde olan 8 aded Lira-yı Osmânînin kendisine teslim edilmesi için dava açmıştır. DKS 1161, s. 11, Nu: 12.

¹¹⁷⁹ DKS 1161, s. 9, Nu: 5.

¹¹⁸⁰ DKS 1145, s. 12, Nu: 41.

¹¹⁸¹ DKS 1155, s. 68, Nu: 133.

¹¹⁸² DKS 1155, s. 15, Nu: 58.

¹¹⁸³ DKS 1145, s. 56, Nu: 219.

¹¹⁸⁴ DKS 1155, s. 52, Nu: 45.

¹¹⁸⁵ DKS 1145, s. 86, Nu: 337.

¹¹⁸⁶ DKS 1155, s. 26, Nu: 104.

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
Kavaklı köyünden olup Düzce'nin Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed	Hacı Talustan Bey b. Musa		(1887/1888) ¹¹⁸⁷
Aslen İstanbul'da Tophâne'de Etmekçibaşı mahallesi sakinlerinden olup Düzce Cedidiye mahallesinde ikâmet eden Zehra hanım b. Hacı Ahmed Efendi	Yazlık köyünden Mehmed Rüşdü Efendi b. İbrahim	boşanma	20 Cemâziye'l-Âhir 1314 (26 Kasım 1896) ¹¹⁸⁸
Taşköprü köyünden Sûmet binti Havâfic	Taşköprü köyünden Tazğoş bin Sokunum	boşanma	15 C. Ülâ 1307 (7 Ocak 1890) ¹¹⁸⁹
Akçaşehir nahiyesi Beyviran dîvânından Akine binti Mahmud Usta	Düzce Câmî-i Kebir mahallesinden Hasan Bey bin Mustafa Bey	boşanma	Gurre-i Zî'l-kâde 1307(19 Haziran 1890) ¹¹⁹⁰
Aslen Çam köyünden olup Hacı Musa köyünde mukim olan Hanife binti Mustafa	Ali Osman Efendi b. Mustafa	boşanma	19 Şevvâl 1307 (8 Haziran 1890) ¹¹⁹¹
Beslan Bey köyünden Semuz b. Tülük	Kiremid Ocağı köyünden Hüseyin Bey b. İsmail	Miras alacağı	21 R. Ülâ 1308 (4 Kasım 1890) ¹¹⁹²
Beyciler dîvânı Adınlar? köyünden Emine binti Osman	Câmî-i Kebir mahallesinden Hasan Bey b. İbrahim Bey	boşanma	2 Zî'l-Hicce 1307 (20 Temmuz 1890) ¹¹⁹³
Aslen Rizeli olup Düzce Şerefiye mahallesinde sakin Hacı Bayram oğlu Laz Kara Mustafağa b. Hacı Bayram	Yazlık köyünden Mehmed Rüşdü Efendi b. İbrahim	Borç alacağı	29 R.Âhir 1314 (7 Ekim 1896) ¹¹⁹⁴
Cedidiye mahallesinde mütemekkin	İnce Alemdar Mehmed Paşazâde	alacak ¹¹⁹⁵	

¹¹⁸⁷ DKS 1145, s. 48-49, Nu: 189.

¹¹⁸⁸ DKS 1155, s. 25, Nu: 99.

¹¹⁸⁹ DKS 1145, s. 43, Nu: 162.

¹¹⁹⁰ DKS 1145, s. 41, Nu: 157.

¹¹⁹¹ DKS 1145, s. 36, Nu: 136.

¹¹⁹² Vekil Hüseyin Bey, aslen Çerkesistan'ın Şize mahallesinden olup Âsâkir-i Şahâne İzmir 1. Redif-i Sâni Taburu'nun 4. Bölüğü Urla kasabası yüzbaşısı iken 1307 yılı hilalinde Mekke'de vefat eden Hacı Hüseyin Efendi b. Mustafa b. Tülük b. Adagun'dan kalan nakit para ve bazı kişilerde bulunan alacakları tahsil etmek için görevlendirilmiştir. DKS 1145, s. 72, Nu: 282-283.

¹¹⁹³ DKS 1145, s. 47, Nu: 180.

¹¹⁹⁴ DKS 1155, s. 6, Nu: 17.

Müvekkilin Adı	Dava Vekilinin Adı	Dava Konusu	Tarih
Ermeni Hamamcı oğlu Hemâyâk veled Nifoğos	Hacı Rıza Bey bin Osman Nuri Bey		
Cedidiye mahallesinde sakin Hacı Davud Ağa b. Ramazan	Cedidiye mahallesinde sakin Yusuf Efendi b. Ahmed Efendi	kefillik	19 C. Ülâ 1314 (26 Ekim 1896) 1196

d) Rumlar'a Ait Davalar ve Rum Patrikhânesi'nin Davaya Müdahalesi

Osmanlı Devleti gayri Müslimleri idare etmede hassas davranmış, din adamı sıfatına ve bunların dini kurumlarına saygı göstermiştir. Ruhani reisler bir mültezim olarak kabul edilmiş ve idari, mali ve cezai yetkilerle donatılmıştır. Böylelikle hem kilise teşkilatı devletin idari yapısı ile bütünleştirilmiş hem de yetki denetimi sağlanmıştır. Dini vasfından dolayı ahvâl-i şahsiyeden sayılan evlenme ve boşanma hususunda yetki, ruhani reislere tanınmış olup, bunlara ehl-i örfün müdahalesi yasaklanmıştır. Ancak bunun dışındaki meselelerde örneğin miras, vasiyet, vakıf kurma gibi durumlarda ihtilaflar bütünüyle İslam hukuku çerçevesinde çözüme bağlanmıştır. Cezai alandaki yetkiler ise daha çok disiplin cezası niteliği taşıyan cezalarla ilgilidir. Ayine muhalefet gibi. Disiplin cezası niteliğini aşan ve maddi anlamda cezalandırma vasfını taşıyan yetki kullanımı ancak devletin iznine tabi olmuştur.¹¹⁹⁷

Gayri Müslimler Osmanlı mahkemelerinin karar verdiği bazı önemli konularda (kamu davaları vs.), davaya itiraz edebilmiş ve taleplerini ruhani reisleri aracılığı ile dile getirmişlerdir. Nitekim Düzce'ye göç ederek bölgedeki ormanları tahrip edip buralarda hâneler kuran Rumlar her ne kadar hânelerinin inşa edilmesi konusunda o dönemde bölgede görev yapan orman memurlarından izin aldıklarını gerekçe gösterecekler de Rumlar'ın gıyabında bölgede görev yapan orman idaresi tarafından dava açılmış ve devlete ait ormanlardaki ağaçları kestikleri (kat'ı eşcar) töhmetiyle Rumlara 40.000 mecdiye para cezası verilmiştir. Bunun üzerine Rumlar duruma tepki göstererek, Patrikhâneye başvurup aleyhlerinde verilen bu kararın iptali için patrikhânenin davaya müdahil olmasını

¹¹⁹⁵ Efteni Hacı Yakub köyünden Hacı Osmanlı oğlu ailesinden Bekir Efendi'de 207 kuruş alacağı vardır. *DKS 1155*, s. 30-31, Nu: 124.

¹¹⁹⁶ *DKS 1155*, s. 9, Nu: 30.

¹¹⁹⁷ 1857'de Osmanlı devleti dahilinde Ortodoks Rumlara ait 112 metropolitlik, 56 da episkoposluk dairesi bulunmaktadır. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik yayını, Birinci Baskı, İstanbul 2004, s. 151-396-397.

istemişlerdir. Bu çerçevede Patrikhâne de davanın sonlandırılması ve durumun yeniden ele alınması için devreye girmiştir (21 R 1319/ 7 Ağustos 1901).¹¹⁹⁸

e) Bölgede Geçici Olarak İkamet Edenlerin Davaları

Düzce mahkemesinde, bölgede geçici olarak ikâmet eden bazı görevlilerin daha önce ikâmet ettikleri (asıl memleketleri) yerlerdeki hakları nedeniyle yaşanan davalara da çözüm aranmıştır. Mesela aslen Rodos vilâyeti Nefs-i Sakız Adası Sancağı'na bağlı Eski Câmî-i Şerîf mahallesinden olup Asâkîr-i şâhâne Adapazarı Redif-i Mukaddem Taburu, 4. Bölüğü Yüzbaşısı olan Cedidiye mahallesinde mukîm Mehmed Efendi b. Mustafa'nın, Eski Câmî-i Şerîf mahallesinde ikâmet eden annesi Şerife binti Hacı Kethüda Süleyman b. Abdullah vefat edince, ilgili miras davası Düzce mahkemesi kanalıyla çözüme kavuşturulmuştur.¹¹⁹⁹

f) Suç Kavramı ve Suçun Unsurları

Suç, hukuk nizamında yer alan emir ve yasakları ihlal eden bir insan fiilidir. Bir fiilin suç kabul edilebilmesi için, suç olan fiilin ve buna verilecek cezanın ceza kanunu veya ceza hükümlü özel bir kanun ile belirlenmiş olması, başka bir kanun hükmü tarafından da meşru sayılmaması gerekir.

Kanunilik prensibi gereğince bir fiilin suç sayılması sadece kanuna tanınmakla bir taraftan insan temel hak ve hürriyetleri güvence altına alınıp devletin cezalandırma hak ve yetkisinin sınırları kanunla düzenlenirken, diğer taraftan suça verilecek cezanın yine kanun tarafından belirlenmesiyle cezalandırmada keyfilğin önüne geçilmektedir.

Bir fiilin suç sayılıp cezalandırılması, hukuken teminat altına alınan hak, varlık ve menfaatlerin ihlal edilmesi sebebiyledir. Suçun meydana gelebilmesi için insanın el, kol ve diğer organıyla işlediği veya terk ettiği maddi hareketin aynı zamanda iradi olarak da yapılmış olması gerekir.¹²⁰⁰

---

¹¹⁹⁸ BOA, DH. MKT., 2519/91.

¹¹⁹⁹ DKS 1145, s. 86, Nu: 336.

¹²⁰⁰ Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.10-17.

g) Düzce’de İşlenen Suçlar

1- Eşkiyalık Suçları ve Çete Yapılanmaları

Eşkiyalık olayları, iktisadi krizin ve ahlaki çöküntünün yaygınlaştığı ve devlet otoritesinin zayıfladığı ortamlarda meydana gelen sosyal kırılmalardır. Bu, sadece Osmanlı Devleti’nde değil, dünyanın her tarafında bu şekilde cereyan etmiş¹²⁰¹ ve 1740’lardan itibaren etkileri ve meydana geldiği alanlar itibariyle gittikçe yaygınlaşarak Marmara’dan doğuya doğru bütün Anadolu’yu sarmaya başlamıştır.¹²⁰²

XIX. yüzyılda imparatorluğun her yerinde olan karışıklıklar ve yolsuzluklar Bolu sancağı dahilinde¹²⁰³ özellikle de Düzce ve Mudurnu bölgelerinde gerçekleşmiştir.¹²⁰⁴

1. 1. Eşkiyalık Olaylarının Nedenleri

1. 1. 1. İdari Dejenerasyon

Düzce’de cereyan eden eşkiyalık faaliyetleri o kadar artmıştır ki bazı fiiller karşısında hükümet görevlileri bile sessiz kalmak zorunda kalmışlardır. Düzce merkezinden İstanbul’a çekilen ve Mabeyn-i Hümayûn Başkıtabet Dairesi’nden Babıalî’ye sevkedilen bir telgrafta bölgede eşkiyalık yapan birçok kişinin cinayetle mahkum edildiği halde bazı şakilerin yakalanamadığı, bununla beraber bu kişilerin hiç çekinmeden pervasızca hükümet ve zabıta görevlilerinin karşısında “alenen” gezdiği, bu kişilerin yakalanması için bölgeye gönderilen askerinin görevini yapmadığı belirtilmiştir.(11 Ca 1300/ 20 Mart 1883).¹²⁰⁵ Bunun dışında Düzce’de eşkiyalığa meyyâl olan bazı kişilerin bölgede görev yapan üst düzey idarecilerin hizmetine girip, buradaki makamlarını kullanarak muhtelif gasp ve hırsızlık olaylarına karıştığı da tespit edilmiştir. Nitekim Düzceli bazı şahıslar (isimleri belirtilmemiş) Bolu

---

¹²⁰¹ Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkiyalık Olayları”, *Belleten*, c. LIV, S. 211, Aralık 1990, Ankara 1991, s. 983.

¹²⁰² Fahrettin Tızlak, “XVIII. Yüzyıl’ın İkinci Yarısı İle XIX. Yüzyıl’ın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzası’nda Eşkiyalık Hareketleri”, *Belleten*, c. LVII, S. 220’dan ayrı basım, Aralık 1993, s. 752.

¹²⁰³ Özkaya, “XIX. Yüzyılda Bolu’nun Durumuna Genel Bir Bakış”, s. 219.

¹²⁰⁴ Belgede önceki gün Mudurnu’da bir zabıtiye ile makberândan birinin katledildiği belirtilmekte, hayvanların bile açıktan açığa çalınmaya başladığı ifade edilmektedir. Bu nedenle bölgede güven ortamı kalmamıştır. Konu ile ilgili olarak Düzce’den merkeze 8 Temmuz 1304 yılında bir telgraf gönderilmiştir. (12 Za 1305/ 21 Temmuz 1888). *BOA, İ. DH., 1091/85533*.

¹²⁰⁵ *BOA, DH. MKT. PRK., 1340/49*, Vesika 1, 2. Bir diğer olayda bölgedeki güvenlik görevlilerinin sivillerle aralarındaki kişisel olayları bahâne ederek katl gerçekleştirdikleri anlatılmaktadır. mesela aralarında bulunan düşmanlık nedeniyle Çerkes Seâd Efendi, Düzce Belediye Çavuşu İsmail tarafından katledilmiştir. İsmail Efendi yaptığı katl sonrası Düzce’den kaçmışsa da Hendek nahiyesinin Kavak köyü civarında yakalanarak adaletin ellerine teslim edilmiştir. (12 B 1331/ 17 Haziran 1913). *BOA, DH. EUM. EMN, 27/5*.

mutasarrıfının hizmetine girerek eşkiyalık, gasp ve hırsızlık olaylarına tevessül etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak Düzce ahalisinden Çerkes Hüseyin Hüsnü adlı bir kişi şikayet dilekçesi yazarak bu konuda tedbir alınmasını istemiştir. (21 Ca 1307/ 13 Ocak 1890).¹²⁰⁶

1. 1. 2. Askeri Görevlilerin Sayısal Olarak Az Olması

Düzce kazasında idari ve askeri görevlilerin sayısının az olması bölgede güvenlik zaafiyetinin doğmasına neden olmuştur. Nitekim 1889 yılı içinde bölgede kaymakam ve zâbitân memuru bulunmamasından kaynaklanan boşluk nedeniyle, hırsızlık ve gasp olaylarında artış meydana geldiği belirtilmiştir. Bu çerçevede ahalinin huzuru bozulmuş hatta kaza ahali adına (kaza ahali vekili) Vasfi ve diğer bir kişinin imzasını içeren bir arzuhal yazılarak vilâyet merkezinin (Kastamonu vilâyeti) gerekli tedbirleri alması istenmiştir. (29 R 1307/23 Aralık 1889).¹²⁰⁷

Düzce’de gerek kent merkezinde gerekse de kırsalında güven ortamının kalmadığı görülmektedir. 1311 tarihli bir belgeye göre Düzce kent merkezinde Kazak Süleyman ve Elboz Bey adında iki kişinin Düzce Çarşısı’nda 5-10 yıldan beri adam öldürme, hırsızlık gibi suçlar işledikleri halde haklarında hukuki ciddi bir işlem yapılamadığı, bu kişilerin bundan da cesaret alarak bölgede görev yapan bazı memurlara dahi suikast eylemlerine cesaret ettikleri tespit edilmiştir. (7 Zi’l-Hicce 1311/ 7 Kasım 1913).¹²⁰⁸

Bölgedeki güvenlik görevlilerinin sayısının az olması güvenlik zaafiyetini kent kırsalında daha da artırmıştır. Nitekim bazı belgelerde bölge insanının kırsal alanda seyyar olarak iş yapamaz hale geldiği görülmektedir. Mesela “gezgincilik suretiyle” köylerde manifaturacılık yapan Heci (Hacı) Melkof’un Düzce köyü civarında kaybolduğuna ilişkin olarak ihbar yapılmıştır. Yapılan tahkikâta Heci Melkof’un malının gasb edildiği kendisinin de dağa kaldırıldığı tespit edilmiştir. Olayın failleri belli olmamakla beraber faillerin yakalanması için tâkibât başlatılmıştır. (28 L 1309/ 26 Mayıs 1892).¹²⁰⁹

1895 yılında Düzce’de bulunan Çerkes ve Abaza muhâcîrlerin bölgede yaşayan Ermeniler’e muhtelif şekillerde zaman zaman korku (ehaf) verdikleri görülmektedir. Devlet bölgede bir iç çatışma çıkması ihtimaline karşı ve böyle bir durumda olaylara müdahil olacak zâbitânın az olması nedeniyle bölgeye 20 aded daha zabıta görevlendirilmesi için

---

¹²⁰⁶ BOA, DH. MKT., 1689/45.

¹²⁰⁷ BOA, DH. MKT., 1684/55.

¹²⁰⁸ Konu ile ilgili olarak Düzce Reji Memuru Hüseyin’in arzuhalini için bakınız. BOA, DH. MKT., 251/28, Vesika 1, 2, 3.

¹²⁰⁹ BOA, DH. MKT., 1953/41.

harekete geçmiştir. (14 Cemâziye'l-Evvel 1313/2 Kasım 1895).¹²¹⁰ Bölgede görev yapan güvenlik görevlileri zaman zaman baskı altına alınmış hatta katledilmişlerdir. 1899 tarihli bir vesîkaya göre Düzce zabıta memuru Yakub Çavuş'un bazı kişiler tarafından katledilmesi,¹²¹¹ Merükeş köyünden Hacı Mehmed oğlu Selim ve İzzet oğlu Hüseyin'in devriye gezen görevlilere karşı silahla müdahalede bulunmaları bu iddiamızı kısmen destekleyen donelerdendir. (7 B 1337/ 8 Nisan 1919).¹²¹²

1. 2. Eşkiyalık Olaylarına Karşı Alınan Tedbirler

1. 2. 1. Derbend İnşası

Derbentçi, dağların üzerinde veya aralarında bulunan geçit ve boğazları bekleyip buraları korumak amacıyla görevlendirilmiş kişilere denmektedir.¹²¹³ Buralarda görevlendirilen kişiler genelde, bu işlek yollara yakın yerlerde bulunan bazı köylerin ahalisi olmuştur. Bu kişiler, kendi köylerine yakın olan belli bir kesimden sorumlu olarak yarı askeri bir kuvvet oluşturmuş ve bölge güvenliğine katkıda bulunmuşlardır.¹²¹⁴

Bölgede tespit edilen belli başlı derbentler Eğridere ve Darıyeri derbentleridir.

1. 2. 1. 1. Eğridere Derbendi

Eğridere bölgesi Gümüşâbâd kazası sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu yerin bir geçiş noktası olması nedeniyle bölgede zaman zaman eşkiyalık ve yol kesme olayları gerçekleşmiştir. Bu nedenle ilgili merciler bölgede tespit edilen 3 yere derbent yapılması konusunda harekete geçmiştir. Bu çerçevede derbentlerin ahşaptan inşa edilmesi, derbent görevlilerinin koyu küfelâya (koyu kefile) bağlanması ve derbentlere 10'ar aded sekban neferi ile başlarına 1'er adet bölükbaşı tayin edilmesine burada görev yapacak sekbanların maaşlarının ve derbentlere yapılacak yıllık maktu harcın da, kazaların hânelerine göre vergi yükümlülüklerine (tekâliflerine) eklenmesine karar verilmiştir. Derbentlerin birini Hendek kazası, birini

---

¹²¹⁰ BOA, A. MKT. MHM., 656/6, Vesîka 1-3.

¹²¹¹ Olay üzerine zanlılarla ilgili takibat başlatılmıştır. (27 Ş 1316/10 Ocak 1899). BOA, DH. MKT., 2158/66.

¹²¹² Bu kişilerin İyne köyünden Ahmed'i de darb ettikleri tespit edilmiştir. Zanlılar tutuklanmıştır. BOA, DH..EUM. AYŞ., 4/14.

¹²¹³ Kamil Kepecioğlu, *Tarih Lügati Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Temel Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara (Tarihsiz), s. 90.

¹²¹⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler, Kent Mekanında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, Çeviren Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s. 73.

Gümüşâbâd, bir diğerini ise Düzce ve Üşkübü kazaları birlikte subvanse edeceklerdir. Bu çerçevede Saray'a bir arz da bulunulmuştur. (29 B 1226/ 19 Ağustos 1811).¹²¹⁵

1. 2. 1. 2. Darıyeri Derbendi

Darıyeri derbendi Bolu kazasına yakın olması nedeniyle sadece Bolu'ya bağlı köylerin değil diğer civar kazaların halkları için de son derece önemli bir konuma sahiptir. Özellikle de kereste nakliyatı ile uğraşan kişiler açısından derbendin büyük bir önemi bulunmaktadır. Derbend bu kadar büyük öneme sahip olmasına rağmen zamanla işlevsiz bir hale gelmiştir. Bununla beraber odun ve kereste ticaretinin bölge halkının en önemli geçim kaynaklarından birisi olması, halkın bu geçiş noktasında hayvanlarını ve mallarını hırsızlardan koruyamamaları nedeniyle bölge köylerinde görev yapan imam ve muhtarlar toplu olarak bir dilekçe vererek Darıyeri derbendinin yeniden kurulmasını ve derbende Darıyeri'nde yaşayan Abaza ümerâsından Bolu jandarma taburunda görevli Hasan Bey'in görevli olarak tayin edilmesini talep etmişlerdir (28 M 1319/ 17 Mayıs 1901).¹²¹⁶

1. 2. 2. Eşkiya Takibinde Muhbir Kullanımı

Düzce kazasında eşkiya takibinde askeri tedbirler yanında istihbari tedbirler de alınmış ve bu konuda muhbirler görevlendirilmiştir. Nitekim muhbirdere verilecek ücretlerin Düzce kazası mal sandığından karşılanması için merkez ile bölge arasında bazı yazışmalar yapılmıştır. Ancak hafiyelere ödenecek ücretlerin "vilâyet muvâzene"sinde herhangi bir karşılığı bulunmadığı için masrafların vilâyet ödeneğinden karşılanabilmesi yasal olarak mümkün olmamıştır. Bu nedenle masrafların Dahiliye nezâreti tahsîsâtından karşılanması gündeme gelmiştir. (14 S 1310/ 7 Eylül 1892).¹²¹⁷

1. 2. 3. Eşkiya Takibinde Başarılı Olanların Ödüllendirilmesi

Devlet eşkiyalık olaylarının önüne geçebilmek için bölgede görev yapan zâbitânın sayısını artırmakla kalmamış, eşkiya takibi ve yakalanmasında (derdest) başarı gösteren kişileri ödüllendirme yoluna da gitmiştir. Nitekim eşkiyaların yakalanmasında başarı gösteren Abaza muhâcîrlerinden ve Çerkes ümerâsından Koç Bey'in beşinci rütbeden bir aded mecidiye nişanı ile ödüllendirilmesi (20 S 1307/ 16 Ekim 1889),¹²¹⁸ eşkiya takibi ile görevli olan İzmid

¹²¹⁵ BOA, C. AS., 3071/65.

¹²¹⁶ BOA, DH. MKT., 2485/100.

¹²¹⁷ BOA, DH..MKT., 1997/107.

¹²¹⁸ BOA, DH..MKT..., 1667/50.

Redif kumandanı Sadeddin Beşir tarafından, güzel hizmet ve gayretleriyle şöhret kazanmış olan Düzce kazasından Çerkes Elbos Bey'in "rütbe-i hâmise" ile ödüllendirilmesi için talepte bulunulması (4 C 1310/ 24 Aralık 1892)¹²¹⁹ bizi bu şekilde düşünmeye itmektedir.

2- Çete Yapılanmaları

2. 1. Araboğlu Çetesi

1775'li yıllarda Düzce'de Araboğlu ve Tahta Serdarı Mustafa adlı kişilerin eşkiyalık yaptıkları anlaşılmaktadır. Araboğlu, eşkiyalık faaliyetlerinde kendisine Tok (Tuk) Dağı'nı mesken tutmuştur. Araboğlu'nun kalesinde 1 aded tuç (tunç) ve 1 aded demir top yanında 80 top parçasına sahip olduğu, Tahta Serdarı Mustafa'nın kulesinde ise tahminen üçer vukiyye çapında 2 aded tuç (tunç) top ve 2 aded cekalos demir top tespit edilmiştir. (8 S 1189/ 10 Nisan 1775). Çete çökertilince İznikmid Kadısı ve İznikmid Kereste Emini'ne yazılan bir hükümlerle, bu savaş aletlerinin kereste emini tarafından Tophâne-i Âmire'ye nakledilmesi istenmiştir. (10 S 1189// 12 Nisan 1775).¹²²⁰

2. 2. Reji Kordonu Çetesi

Düzce'de muhtelif suçları (cerâim-i mütenevvia) işleyen bazı kişiler Reji Kordonu adıyla isimlendirdikleri bir çete kurmuşlardır. Çete, liva mutasarrıfının müsamahakar davranışları nedeniyle bölgede oldukça güçlenmiştir. Mevcut yönetimin de çetenin faaliyetlerine göz yumması üzerine, bölge halkından 250 kişi kendi arasında teşkilatlanarak çeteye karşı harekete geçmiştir. Bunun üzerine bölgede bir iç çatışmadan endişe eden Ahmed Fethi adlı bir vatandaş durumu merkeze bir dilekçe-telgrafnâme ile bildirerek bu muhtemel çatışmanın önüne geçilmesi için merkezden yardım istemiştir. (12 Zi'l-kâde 1320/10 Şubat 1903).¹²²¹

2. 3. Karayakalı Eyüb Çetesi

Düzce'de eşkiyalık faaliyetlerinde bulunan bir diğer çete Karayakalı Eyüb çetesidir. Çete, çete reisinin adı ile isimlendirilmiştir.

Tespit edilen vesikalara göre Düzce kazasında Develilişi (Develibesniyi kastediyor olmalı) köyü civarında pusuda bekleyen jandarma başçavuşu Cafer Efendi ve maiyyetinde

---

¹²¹⁹ BOA, DH..MKT., 2034/35.

¹²²⁰ BOA, C. AS., 700/29371, Vesika 1, 2.

¹²²¹ BOA, DH..MKT..., 659/80, Vesika 1-2.

bulunan müfreze ile Karayakalı Eyüb çetesi arasında bir çatışma (müsâdeme) meydana gelmiştir. Çatışma sonucunda çete üyelerinden olan Kel Mahmud adlı kişi ölü (meyten) olarak ele geçirilmiş, çete reisi Eyüb ise yaralı (mecnûhan) olarak kaçmıştır.(fırar) Ancak jandarma tarafından çetenin tâkibâtına devam edilmiştir. (3 Ş 1337/4 Mayıs 1919).¹²²²Eyüb'ün yakalanıp yakalanmadığına ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir.

Karayakalı Eyüb çetesi zaman zaman hayvan gasbı da yapmıştır. Nitekim çete tarafından gasb edilen 1 baş bargirin (beygir) devlet görevlileri tarafından çeteden alınıp (istirdâd) sahibine teslim edildiği tespit edilmiştir. (7 B 1337/ 8 Nisan 1919).¹²²³

2. 4. Düzce Civarındaki Kazalarda Etkili Olan Eşkiya

Düzce'de bulunan haydutlar ferdi olarak veya çeteler halinde teşkilatlanarak, Düzce coğrafyasının kendilerine sunduğu imkanları iyi bir şekilde değerlendirip, sadece Düzce'de değil civar kasaba ve köylerde de halkın can ve mal güvenliğini tehdit eder hale gelmişlerdir. Buna karşılık Düzce, çevre kazalarda eşkiyalık yapan kişilerin de sığındığı bir bölge olmuştur. Nitekim Zağferanbolu'da (Safranbolu) reji kolubasını katl eden ve diğer iki kolcuyu da yaralayan İbrahim Bey, Kara Musa ve arkadaşlarının kaçarak Düzce'ye sığınmaları bu görüşümüzü destekleyen donelerdendir. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900).¹²²⁴

2. 4. 1. Göynük-Mudurnu Arası ve Bir Posta Baskını

Bölgenin sarp, dağlık ve kayalık alanlarla kaplı olması, Göynük- Mudurnu arasında bazı eşkiyalık olaylarının meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim H. 1300 (1882/1883) yılında Göynük ile Mudurnu arasındaki yolda bir posta baskını yapıldığı tespit edilmiştir. Baskın neticesinde büyük miktarda nakid para ve eşya gasp edilmiştir. Baskın olayını Hacı Ahmed Bey ile birâderi Sâbûkî (eşkiya-yı ma'lume) adlı kişiler gerçekleştirmiştir. Belgeler bu eşkiyalı, eşkiyanın en şerirlerinden olarak tanımlamaktadır. (Silh-i Receb 1306).¹²²⁵

2. 4. 2. Alaplı-Düzce Arası

Düzceli bazı eşkiyaların Alaplı ile Düzce arasında eşkiyalık faaliyetlerine giriştiği anlaşılmaktadır. Nitekim Düzce'nin Kırân köyünden Mahmud Bey, Hüseyin ve arkadaşları tarafından zaman zaman bölgede gasb olayları gerçekleştirilmişse de Mahmud Bey bir süre

¹²²² BOA, DH..EUM. AYŞ., 7/19.

¹²²³ BOA, DH..EUM. AYŞ., 4/14.

¹²²⁴ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 32 ve 34.

¹²²⁵ BOA, İ. DH., 1162/90856, Vesika 1-4.

sonra yakalanmıştır. Bu çerçevede gasp ettiği bir takım mallar kendisinden alınarak sahiplerine iade edilmiştir. (15 Şubat 1314/ 27 Şubat 1899).¹²²⁶

2. 4. 3. Karasu/Koncurlu ve Kızılıklı Köyleri Arası

1319 yılına ait bir vesîkada Düzce’de hırsızlık ve şekavet olaylarının arttığı belirtilmiştir. Suçlular Düzce’de öyle etkin hale gelmişlerdir ki insanlar evlerinden sokağa çıkamaz hale gelmiştir. Bölgede görev yapan zabıtalara bile bu suçlularla ilgili olarak kayda değer bir şey yapamamışlardır.

Hırsızlık ve şekavet olaylarına karışan bu kişiler belgelere Düzcü Pehlivan İlyas, Pehlivan Koca Osman ve geçmiş yıllarda hırsızlık yaparken vurulan Kel Şuayb ve 4 arkadaşı olarak yansımıştır. Bu kişiler Karasu’nun Koncrlu ve Kızılıklı köyleri arasında martini tüfeklerle silahlanıp şekavete kalkmışlardır. Bunlardan İlyas’ın bundan çend ay önce de Çam Dağı’nda bir ayaklanma çıkardığı tespit edilmiştir. (12 M 1319/ 1 Mayıs 1901).¹²²⁷

2. 4. 4. Düzce’de Etkili Olan Civar Bölge Eşkiyaları

Düzcü eşkiyaların fiilleri dışında, civar bölgelerden gelen bazı eşkiyaların da Düzce’ye gelerek katli faaliyetlerinde buldukları görülmektedir. Nitekim Düzce’nin Arabacı köyü Kıptîlerinden Elekçi Rıza’nın verdiği dilekçe bu iddiamızı destekler niteliktedir. Elekçi Rıza dilekçesinde, Abaza Esmâ Hanım oğlu Ahmed Bey’in birâderi Mahmud (muhtemelen Kıran köyünden Mahmud adlı kişi) ile, Adapazarı’nın Hendek nahiyesi Kalayık (Kılayık) köyünden Hüseyin ve Ali ile Nuhviran köyünden Baş Hüseyin’in bir yıl önce kendisine ait silah ve hayvanları gasp ettiklerini ve bu nedenle eş ve çocuklarının korkudan vefat ettiklerini söylemiştir. (22 Şubat 1314/ 6 Mart 1899).¹²²⁸

3- Ferdi Eşkiyalık Olayları

3. 1. Koçel oğlu Mustafa ve Eşkiyalıkları

Koçel oğlu Mustafa Düzce’nin Şekerpınarı köyünde iskan eden muhâcîr kökenli bir kişidir. Birçok eşkiyalık olayına karışmış olup belgelerde zalim (zulemeden) bir kişi olarak tanımlanmıştır. Koçel oğlu nüfus tahrîri esnasında köy ahalisinden Ali Efendi oğullarından

---

¹²²⁶ BOA, İ..DH., 13711317. N-37, Vesika 3.

¹²²⁷ BOA, DH. MKT., 2479/65.

¹²²⁸ Rıza Bey’e daha sonra Mahmud ve Hüseyin’in gasp ettikleri malların karşılığı olarak mal verilmiştir. BOA, İ..DH., 13711317. N-37, Vesika 4.

Hüseyin’i “tabanca kurşun(uy)la” katletmiştir. Koçel oğlu Mustafa’nın oğullarından Hasan’ın da babasından aldığı güçle eşkiyalık fiillerine giriştiği görülmektedir. Nitekim Hasan’ın da bundan bir süre (bir yıl) önce aynı köyden Osman adlı kişiyi “katl ve ‘idâm” ederek firar ettiği tespit edilmiştir. Koçel oğlu Mustafa ve oğullarından Hasan hakkında bu fiilerinden dolayı Alemdarzâde Osman bin Hasan adlı kişi tarafından bir şikayet dilekçesi verilmiştir. (12 Ca 1306/14 Ocak 1889).¹²²⁹

3. 2. Hacı Beyoğlu Zekeriyya ve Eşkiyalıkları

Hacı Beyoğlu Zekeriyya Düzce’nin Büyükaçma (Büyükakçe) köyünden olup Çerkes muhâcîridir. 25 yaşındadır. Zekeriyya Adapazarı kazası ahalisinden Çavuş oğlu İstefan veled Ohannes adlı zımminin yolculuk esnasında yolunu keserek eşyalarını gasp etmiş, kurşunla da yaralamıştır. Cerrahın verdiği rapora göre Ohannes yaranın etkisiyle 1 ay sonra ölmüştür. Zekeriyya bu fiili işledikten sonra firar etmiş ve 2-3 sene boyunca yakalanmamıştır. Zekeriyya’nın i’dam cezası ile cezalandırılmasına ilişkin Bolu sancağı bidâyet mahkemesi ceza dairesi tarafından karar verilmiştir. Karar mahkemey-i temyîz ceza dairesi tarafından da tasdik edilmiştir. Zekeriyya her ne kadar itham edildiği fiilleri tamamen (külliye) inkar etmişse de muhâcîrlerden Hatuç oğlu Zekeriyya adlı kişi olaya şahit olduğunu ifade ederek konuya gerçeklik kazandırmıştır. (25 Zi’l-kâde 1309/21 Haziran 1892).¹²³⁰

4- Bölgede Faaliyet Yürüten Yunan Çeteleri

1910 tarihli bir evraka göre Akçakoca yakınlarında Rum çete üyesi 3 kişi yakalanmıştır. Bunlarla ilgili olarak yapılan ilk ihbarda, bu kişilerin Şubat ayının 4. günü sabahı Düzce’ye 3 saat uzaklıkta bulunan bir yerde, meşe ağacının altında oturan başları kalpaklı ve yabancı lisan (ecnebi lisanda) konuşan, silahlı (müsellah) kişiler olduğu belirtilmiştir. Yapılan sorgulamada yakalanan 3 kişi bölgede “kabuk aramak için” dolaştıklarını ifade etmişlerse de bu kişilerin üzerlerindeki muhtelif evrak tercüme ettirildiğinde bu kişilerin Yunan çetelerine mensup oldukları ve kasaba civarında muhtelif tarihlerde çatışmaya (müsâdeme) girdikleri ortaya çıkmıştır. (17 S 1328/28 Şubat 1910).¹²³¹

¹²²⁹ BOA, DH..MKT..., 1584/43.

¹²³⁰ BOA, İ. DH.,1277/100458, Vesika 1-3.

¹²³¹ BOA, DH. MUİ., 1-8/10, Vesika 1-9.

5- Düzce'de Meydana Gelen Bazı Katl Olayları

1900 yılında bölgede tespit edilen 12 katl olayından sadece 4 davanın şikayetçilerinin belli olması ve 8 davanın şikayetçisi olarak sadece müdde-i umûminin kayıtlara geçmesi bölgede meydana gelen katl olaylarında fail-i meçhul cinayetlerin varlığını veya bölge halkının sorunlarını yasalar kanalıyla değil kendi yöntemleriyle çözdüğünü akla getirmektedir. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900).¹²³²

Tablo 91: Düzce'de İşlenen Katl Davalarının Mahkemedeki Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²³³

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Katl	Müdde-i umûmi	Hatib Hacı İbrahim Efendi köyünden Mehmed oğlu Yedik ve Ali oğlu İbrahim ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Katl	Sarayyeri köyünden Cayih	Köyden Hatu Beşmak	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Katl	Abaza Esmâ Hanım köyünden Dukara birâderi İlyas Çavuş	Aynı köyden Kâdise ve arkadaşları	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Katl	Ahmedciler köyünden Osman zevcesi Zeyneb Hatun	Ereğli reji kolcularından Kemter oğlu İbrahim	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Katl	Müdde-i umûmi	Kıptiler köyünden Hüseyin oğlu Arif	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Katl	Müdde-i umûmi	Akçakoca Kurugöl köyünden Osman ve arkadaşı Bekir Usta	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Katl	Müdde-i umûmi	Naş Hacı İsmail köyünden Melah oğlu İdris	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Katl	Müdde-i umûmi	Efteni'de Bey köyünden Laz Mikdad	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Katl	Müdde-i umûmi	Besandıbaşı köyünden Ali oğlu Edhem ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Katl	Müdde-i umûmi	Paşa Ormanında İbrahim Bey köyünden Süleyman b. Tahir ve Geregüh ve Uzun Osman	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak teslim edilmiştir.

¹²³² BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹²³³ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
Katl	Müdde-i umûmi	Düzce Büyükaçma köyünden Hacı Hasan oğlu Yakub	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.

Tablo 92: Düzce Kazasının Mart 1335 (1916/1917) Yılına Ait Eşkiyalık Olayları
(12 B 1337/ 13 Nisan 1919)¹²³⁴

Yer	Tarih	Olayın Seyri	Olaya Karşı Alınan Tedbir
Henciler	20 Mart 1335 (20 Mart 1919)	Nusreddin mahallesinden Zekeriyya ve Kırlık köyünden Tarakimi oğlu Hüseyin Meşelik'te yol kesmeye (kat'ı tariklik) teşebbüs.	Yapılan çatışma neticesinde birisi tutuklanmış, Hüseyin yaralı olarak firar etmiştir. Hüseyin tâkibâta alınmıştır.
Heciz	26 Mart 1335 (26 Mart 1919)	Trabzon'un Görele muhâcîrlerinden 303 doğumlu Osman oğlu Ali ve dört arkadaşı yol kesme ve ahzı gasba teşebbüs.	Olayı haber alan Kabalak Karakolu mevcut 2 kişilik kuvvetiyle seri bir şekilde olayın olduğu yere gelerek Ali'yi tutuklamışsa da diğerleri ormandan faydalanarak kaçmışlardır. Kaçanlar takibe alınmıştır.
Ören	27-28 Mart 1335(27-28 Mart 1919)	Aynı köyden Hacı oğlu Ahmed'in hânesine iki meçhul kişi (şahs-ı meçhul) gece girerek bir kadını katl, evdeki eşyaları da gasb etmişlerdir.	Zanlılar hakkında tahkîkât ve tâkibât yapılmaktadır.
Mengencik	29-30 Mart 1335(29-30 Mart 1919)	Hacı oğlu Yakub'un hânesine saat 8 sularında 4 meçhul kişi girip eşyalarını gasb etmişlerdir.	Zanlılar hakkında tahkîkât ve tâkibât yapılmaktadır.

6- Darb ve Yaralama Suçları

Düzce kazasında katl suçu yanında birçok darb ve yaralama suçunun da işlendiği görülmektedir. Darb ve yaralama suçları vesîkalara “darb”, “darb ve cerh”, “öldürme kasdıyla silah çekme”, “darba kıyam”, “katl kasdıyla silah gösterme”, “katl kasdıyla kurşun atmak”, “tüfekte tehdid”, “münâzaa sonucu yaralama”¹²³⁵ gibi muhtelif şekillerde yansımıştır.

¹²³⁴ 31 Mart 1335 (31 Mart 1919) akşamına kadar mart ayında Düzce’de meydana gelen vukûât listesidir. *BOA, DH. EUM. AYŞ., 4/80.*

¹²³⁵ Münazaa sonucu yaralamayla ilgili olarak şu örneği verebiliriz: İlgili vesîkaya göre Düzce’de Tatar Süleyman, Çavuş oğlu ailesinden Rüstem, Süleyman oğlu Zekeriyya, İbrahim oğlu Boşnak Fehim ve Halil

Bu verilerde dikkati çeken en önemli unsur, bu davaların genelde sivil kişiler arasında meydana gelmesi, devlete karşı yapılan ideolojik suçlar olmamasıdır.

Zabtiye, reji tütün eksperı gibi devlet adına çalışan görevlilerin davaları ve faili tespit edilemeyen davalar mahkemeye müdde-i umûmi tarafından yansıtılmıştır. Darb ve yaralama nedeniyle Düzce Hamidiye mahallesinden Kıptî Ahmed kerimesi Rukiye, Çakırlar köyünden Mustafa zevcesi Hanife ve Hadice (ikâmet yeri belli değil) adlı bir diğer kadının mahkemeye başvurarak haklarını araması, Yahyalar köyünden Müteveffâ İbrahim zevcesi Hatice'nin kurşun sıktığı için savcılık tarafından hakkında dava açılması Düzceli kadınların kendilerini sosyal hayattan soyutlamadığını ve hakkını her şekilde aradığını göstermesi açısından önemlidir.

Bölgede meydana gelen darb ve yaralama suçları içerisinde özellikle birisi dikkat çekmektedir. Suçun özelliği Kaymakçı köyü ahalilerinin tamamının bu işe karışmaları ve konunun kamu davası olarak müdde-i umûmilik tarafından mahkemeye taşınmasıdır. Ancak köy ahalisinin kimi veya kimleri darb ettiğine ilişkin vesîkalara herhangi bir olay yansımamıştır.

Bölgede yaşayan gayri Müslim azınlıklar da darb ve yaralama gibi suçlar işlemişlerse de bunlar sayısal olarak az olup devlete karşı yapılan ideolojik suçlar niteliğinde değildir.

Düzce mahkemesi ve mustantıklığınca tutuklanmasına karar verilen ve tutuklanmaları zabıtaya tebliğ edilen bazı suçluların isimleri ve suçları şu şekildedir: (9 N 1317/11 Ocak 1900).

Tablo 93: Düzce'de İşlenen Darb ve Yaralama Suçları (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²³⁶

Zanlının adı	Olaya şahit olanların adı	Suçun çeşidi
Düzce'nin Kaymakçı köyünden Muhâcîr Şakir oğlu Ahmed ve birâderi Şaban ve arkadaşları Receb ve Hasan		Darb ve yaralama
Akçakoca nahiyesi Abaza Esmâ Hanım köyünden Davud oğlu Tahşun		Katl ve katle yardım
Akçakoca nahiyesi Milanağzı köyünden Medal oğlu Hasan ve birâderi Mehmed		Öldürme kasdıyla kurşun sıkma

oğlu Boşnak Abdullah arasında meydana gelen tartışma (münâzaa) kanlı bitmiş ve biri diğerini bıçakla yaralamıştır. Bunun üzerine münâzaaya katılan 4 kişinin tamamı tutuklanmıştır. (7 B 1337/ 8 Nisan1919). *BOA, DH..EUM. AYŞ., 4/14.*

¹²³⁶ *BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 35 ve 36.*

Zanlının adı	Olaya şahit olanların adı	Suçun çeşidi
Efteni'de Hacı Süleyman Bey köyünden Hacı Süleyman oğlu Mârâ		Öldürme kasdıyla kurşun sıkma
Akçakoca'nın Döngelli köyünden Pulya oğlu Mustafa ve Kahraman oğlu ...		Öldürme kasdıyla kurşun sıkma ve yaralama
Hendek nahiyesi Kalayık'da Hasan Bey ve Düzce Nuhviran köyünden Abaza Osman		Ahz ve gasb
Düzce Şebât Bey köyünden Köse Reşid oğlu Mehmed		Öldürme kasdıyla kurşun sıkma
Faili belli değil	Darıyeri'nde Hasan Bey köyünden Merâdib oğlu Abdullah ve amucası (amcası) oğlu Mustafa ve Mustafa'nın birâderi.	Tehdid, ahz ve gasb
Faili belli değil	Turablardan Sâlih	Darb ve yaralama
Faili belli değil	Düzce Vakıf köyünden Mehmed oğlu Ahmed	Tehlikeli bir şekilde darb
Düzce'nin Arabacı köyünden Mehmed oğlu Sâlih		Darb
Faili belli değil	Düzce Paşakonağı köyünden Mustafa mahdûmu Hasan ve Ali Bey oğlu Ahmed ve Fatma ve sağır Hasan kızı Zeliha'nın oğlu Halil Bey	Darb ve yaralama

Tablo 94: Düzce'de İşlenen Darb ve Yaralama Davalarının Durumu
(9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²³⁷

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Darb ve yaralama	Köprübaşı köyünden Hasan oğlu Mevlüd	Köyden Musa Bey...	Evrakı mahkemeye verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama	Hoca oğlu Kara Hasan oğlu Tahir	Şeruh Efendi köyünden Çerkes İlyas	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Geceleyin öldürme kasdıyla silah sıkma	Müdde-i umûmi Çilmi Reji eksperı Yanko Efendi	Çilmi'de Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Abaza Süleyman ve arkadaşı Çil Osman oğlu Ali	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Zabtiyeye öldürme kasdıyla kurşun atmak	müdde-i umûmi	Bolu Akpunar (Akpınar) mahallesinden Akçaşehirli oğlu Abdullah	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.

¹²³⁷ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Darb	Canıklar köyünden Gürüllü İsmail	Kaymakçı köyünden Gürüllü ...Receb	Evrakı mahkemeye ve kendisine teslim edilmiştir.
Darb	Düzce çarşısında Terzi İstefan	Üskübü kasabasında Ermeni milletinden Hacı Evkasun	Evrakı mahkemeye ve kendisine teslim edilmiştir.
Darb	Hatib köyünden Tahir	Köyden Balcı İbrahim ve muhtar Mustafa	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
Öldürme kasdıyla silah çekme	müdde-i umûmi	Düzce'de mukîm Eşçi Kasım	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Kurşunla yaralama	müdde-i umûmi	Düzce Hamidiye mahallesinden Tatar Mecid	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Darba kıyam vs.	Karaca'da Hacı Mehmed Efendi köyünden Hafız Rüşdü Efendi	Aynı köyden Süleyman oğlu Mehmed ve Hacı Ahmed oğlu İbrahim	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Darb	Düzce Hamidiye mahallesinden Kıptî Ahmed kerimesi Rukiyye	Mahalleden Kıptî Canbaz oğlu Ahmed	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Kurşun sıkmak	Müdde-i umûmi	Yahyalar köyünden Müteveffâ İbrahim zevcesi Hatice	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Darb ve cerh	Kemer köyünden Bağdadlı Sâlih	Köyden Said Ahmed oğlu Kör Ahmed	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Katl kasdıyla silah gösterme	Yayakbaşı köyünden Naki oğlu İdris	Köyden Çerkes Hasan Çavuş	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Katl kasdıyla silah gösterme	Kadifekale köyünden Dutarzâde Mehmed bin Hasan	Karasarık köyünden Kör oğlu İsmail ve Dursun	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Katl ve yaralama	müdde-i umûmi	Düzce Milanderesi'nden Kara Receb ve Rideban oğlu Hüseyin ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Tüfekle tehdid	Akçakoca Meze köyünden Temel oğlu Ahmed	Köyden Sâlih oğlu Memiş	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanması Akçakoca yönetimine aiddir.
Katl kasdıyla kurşun atmak	Efteni'de Hacı Süleyman Bey köyünden Abaza Rıza	Aynı köyden İbrahim birâderi Mârâ	Başka bir kazada bulunduğu için tutuklanamamıştır.
Darb ve yaralama	müdde-i umûmi	Kaymakçı köyü ahalipleri	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama	Akçakoca Yenice köyünden Berber oğlu Molla İbrahim	Aynı köyden Berber oğlu Said	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir. Kendisi dahi tutuklanarak teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama	Çakırlar köyünden Mustafa	Köyden Çerkes Harun ve	Evrakı istintâka teslim

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
	zevcesi Hanife	zevcesi	edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama	... köyünden Müteveffâ İlyas zevcesi Hadice	Köyden Yakub oğlu Abdullah	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Yaralama	Taşköprü köyünden Arslan Bey oğlu Mustafa	Düzce kasabasında mukîm Tahir Fevzi Efendi oğlu ve Ali Çavuş mahdûmu	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Suret-i harbiyede ahz, gasb ve yaralama	Bey köyünden Molla Mehmed oğlu Ahmed	Değirmenbaşı'nda Mehmed Bey köyünden Uzun İshak ve Hacı Ömer oğlu İshak	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama ile ahz ve gasb	Aynalı köyünden İsmail oğlu Said ve arkadaşı	Arabçiftliği köyünden Taymaç oğlu Mustafa ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Henüz tutuklanmamıştır.
Darb ve cerh	Düzce'nin Yörükler köyünden Arif	Köyden Kadioğlu Receb	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Darb ve yaralama	Akçakoca Kebeç köyünden Çavuş oğlu Raşid	Köyden Sarı oğlu Mustafa Bey	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Darb ve yaralama	Akçakoca'nın Beyviran köyünden İmam oğlu Musa	Köyden merkûmun birâderi Halil	Evrakı mahkemeye ve kendisine teslim edilmiştir.
Mahkeme kapısı önünde darb ve hakaret	Bataklı köyünden Hacı Mehmed Efendi	Cedidiye mahallesinden Çerkes Hacı Yekic (Begiç) Bey	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
Bıçakla öldürme kasdıyla 14 yerinden yaralama	Bolu Semerkand mahallesinden Feyzi Çavuş	Aynı mahalleden Terzi Abdi oğlu Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Kurşun sıkma, Ahz ve hırsızlık	Akçakoca Dadalı köyünden Ali Fevzi oğlu Mehmed	Köyden Bir oğlu Mustafa	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Darb ve yaralama, nakid ahz ve gasbı	Üskübü kasabasından Kadı oğlu Ahmed	Laztavuk köyünden Laz Mehmed Efendi Mehmed ve Hacı Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.

7- Hırsızlık Suçları

Düzce'de tespit edilen hırsızlık olayları içerisinde nakid para, kitab, tütün, tabanca, kahve, eğer takımı, şeker, tava, lağım barutu, inek, koyun, kısrak ve öküz gibi hayvanlar ile gölden balık hırsızlığı gibi muhtelif hırsızlık vakaları bulunmaktadır. Kır toplumlarının en önemli geçim kaynağının ziraat ve hayvancılık olması ister istemez, ziraat ve hayvancılıkla

ilgili davaların da sayısal olarak artmasında etkili olmuştur.¹²³⁸ Bu olaylar içerisinde özellikle gölden balık hırsızlığı ve lağım barutu hırsızlığı davaları dikkat çekmektedir. Bu iki olayla ilgili olarak Düzce müdde-i umûmiliği olayı kamu davası olarak görüp mahkemeye dava açmış ve konuyu tâkibâta almıştır.

Hırsızlık olayları genelde ferdi olaylar gibi gözükmele beraber büyük çapta yapılan hırsızlık olaylarının da cereyan ettiği görülmektedir. Kışlak denen mevkide bulunan 500 aded koyun ve 10 aded bargirin Abaza vs. ahali tarafından gasb edilerek çobanlarından birisinin darb edilip, diğerinin de öldürülmesi gibi.¹²³⁹

Tütünle ilgili olarak 12 aded hırsızlık olayının gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde özellikle birisi dikkat çekmektedir. İlgili davada Düzce’de mukîm Vasil adlı gayri Müslim Reji idaresi kasasını kırmaya teşebbüs ettiği için reji dava vekili Adil Bey tarafından mahkemeye verilmiş ve zanlı tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.

Şebât ve Hacım Bey köyünden yapılan şikayetlerde tütün hırsızlığı zanlıları olarak Hacı Bât Bey köyü muhtar ve ihtiyar heyetinin gösterilmesi, Kankırı (Çankırı) kazasından Kürt oğlu Mustafa ve Tatar muhâcîrlerinden Sâlih oğlu İsmail’in koyunlarının çalındığı iddiasıyla Düzce Elmacık köyü ve Sarıdere köyü muhtar ve ihtiyar heyetlerini suçlamaları ve Cıyak Bey köyünden Kâfe oğlu İslam’ın Muradiye köyünden muhtar ve ihtiyar meclisini, öküzünü çalmakla suçlaması gibi olaylar kırsal alandaki idari dejenerasyonun göstergelerindedir.

Bu olaylar dışında bir köy halkının toplu olarak suçlandığı veya cezalandırıldığı davalarda cereyan etmiştir. Nitekim Sarıdere köyünden Receb oğlu Osman, karasığır ineğinin çalındığı ile ilgili olarak mahkemeye başvurunca olayla ilgili soruşturma açılmıştır. Yapılan tahkîkât sonucunda ineğin Efteni Hacı Süleyman Bey köyünde olduğu

---

¹²³⁸ Bölgede 1317 yılı dışında da bazı hayvan hırsızlıkları olmuştur. Bu zanlılara örnek olarak Çerkes Hasan Çavuş köyünden Hacı Maf oğlu Ömer, Derdin köyünden Abaza Ahmed bin Halil ve Mehdi Bey köyünden Süleyman oğlu Abdullah adlı kişileri sayabiliriz.(17 S 1332/15 Ocak 1914). *BOA, DH. EUM. EMN, 47/12./* Düzce’nin İbrahim Bey köyünden ve âsâkir-i şâhâne efradından olan İlyas adlı kişi de vermiş olduğu dilekçesinde Kazak Ahmed Ağa adlı kişinin teşviki ile hânesinden bir res esbinin çalındığını ve bu fiili işleyen iki kişinin serbest bırakılması nedeniyle atının da kendisine iade edilmesi için (istirdâd) gerekli muamelenin yapılmasını istemiştir. (6 Z 1309/2 Temmuz 1892). *BOA, DH. MKT., 1968/90./BOA, DH. MKT., 2035/52.*

¹²³⁹ Olayla ilgili olarak koyun tüccarı Abdullah Tefkî Efendi tarafından dilekçe verilip katil ve hırsızlar hakkında kanûni takibat yapılması istenmiştir. (13 Ca 1308/ 25 Aralık 1890). *BOA, DH. MKT., 1795/45.*

tespit edilmiş ve köy ahalisi ineği tazmin etmeye taahhüt ettirilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁴⁰

Katl ve eşkiyalık olaylarında olduğu gibi hırsızlık vakalarında da Düzce mahkemesine gayri Müslimlerle ilgili pek fazla dava yansımamıştır. Hırsızlık olayları ile ilgili olarak tespit edilen tek dava Yani'ye ait bir davadır. Düzce kazası ekmekçi esnafından olan Yani Efendi Düzce mahkemesi mübaşiri Mustafa Efendi'nin kendisini dolandırdığı (akçe dolandırmak) gerekçesiyle mahkemeye başvurmuş ve hakkını aramıştır. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁴¹

Katl olaylarında olduğu gibi hırsızlık ve hâneye tecavüz suçları ile ilgili olarak da bazı kadınların mahkemeye başvurarak haklarını aradıkları görülmektedir. Nitekim Yazlık köyünden Kara Ali oğlu zevcesi, Yahyalar köyünden Ahmed kerimesi Hatice, Musababa köyünden Fatma binti İdris gibi kadınların mahkemeye başvurarak haklarını araması Düzceli kadınların sosyal hayattan kendilerini soyutlamadıklarını gösteren önemli delillerdendir.

Düzce mahkemesi ve mustantıklığınca hırsızlık nedeniyle tutuklanmasına karar verilen ve tutuklanmaları zabıtaya tebliğ edilen bazı suçluların isimleri ve suçları şu şekildedir: (9 N 1317/11 Ocak 1900).

Tablo 95: Düzce'de İşlenen Hırsızlık Suçları (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁴²

Zanlının adı	Olaya şahit olanların adı	Suçun çeşidi
Faili belli değil	Düzce Efteni'de Hatkoy köyünden Küçük Mehmed ve Yürek Ali	Hayvan hırsızlığı
Melbuhoğlu köyünden Penduh? Mustafa		Hayvan hırsızlığı ve sahte..

¹²⁴⁰ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹²⁴¹ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹²⁴² BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35 ve 36.

Tablo 96: Düzce’de Meydana Gelen Hayvan Hırsızlığı ve Hayvan Yaralama Davaları
(9 N 1317/11 Ocak 1900) ¹²⁴³

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Bargir hırsızlığı	Sarıdere köyünden Sarı Ahmed oğlu Yusuf	Sarıdere'den Süleyman oğlu Deli Mehmed	Evrakı mahkemeye verilmiştir. Bursa vilâyeti tarafına kaçtığından henüz yakalanamamıştır.
Öküz hırsızlığı	Cedidiye mahallesinden Hacı Legic Bey	Bolulu Ahmed	Evrakla beraber Adliyeye teslim edilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Gerede Çömlekçiler köyünden Yusuf Ağa'nın Hanında ikâmet eden Katırcı Mehmed	Düzce Turablar köyünden Hacı Mahmud oğlu Ali	Evrakla beraber istintâka teslim edilmiştir.
3 baş manda hırsızlığı	Düzce Câmî-i Kebir mahallesinden Hacı Mahmud Ağa	Uzun Mustafa köyünden İbrahim Çavuş ve Hacı Mehmed Efendi köyünden Hacı oğlu İbrahim ve Ali	Evrakla beraber istintâka teslim edilmiştir.
Koyun hırsızlığı	Düzce Aynalı köyünden Ordulu Karsıl İbrahim ve arkadaşı Mehmed	Karşıyaka...da İbrahim Kethüda'nın çobanı Osman	Evrakla beraber istintâka teslim edilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Akçakoca'nın Kadı oğlu köyünden Süleyman	Akçakoca Kebiç köyünden Muhâcîr Ahmed	Hakkındaki tebliğat Akçakoca Nahiye müdürlüğüne yapılmıştır.
Koyun hırsızlığı	Sarimeşe köyünden Edem oğlu Süleyman	Sarimeşe köyünden İbrahim oğlu Ali	Evrakı mahkemeye verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Koyun hırsızlığı	Darıcı köyünden Karayakalı Ahmed Kethüda	Cıyak Bey köyünden Abaza Ahmed	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
Kısrak ve ester hırsızlığı	müdde-i umûmi	Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Kesâr Yusuf	Evrakı mahkemeye ve kendisine teslim edilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Mudurnu'dan ve İyneler köyünden yetim Mustafa	Derdin'de Mehdi Bey köyünden Abaza Cekatlı Sâlih	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
Koyun hırsızlığı	Abaza Mehdi Bey köyünden Cin oğlu	Abaza Cıyak Bey köyünden Bilçaç	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim

¹²⁴³ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
	Medko		edilmiştir.
Bargir hırsızlığı	Akçakoca Kadıköy Karyesinden Osman Çavuş oğlu Süleyman	Bıçkıdere köyünden Abaza Masır	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir..
Bargir hırsızlığı	Akyazı Bıçkı köyünden Şerif Bey	Eskişehirli Mankallı Osman	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Saz köyünden Trabzonlu Nebil oğlu Halil	Abaza Mehdi Bey köyünden Kaymakçı Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak teslim edilmiştir.
Koyun hırsızlığı	Abaza Mehdi Bey köyünden Abaza Sakor	Düzce kazasında mukîm Kasab İsmail oğlu Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Yave hırsızlığı	Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünden Hacı Nuh oğlu Aziz	Aynı köyden Hasan oğlu İsmail	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Hayvan vs. hırsızlığı	Şebât Bey köyünden Mehmed oğlu Bât	Aynı köyden Abaza Tahir Bey	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Darıyeri'nde mukîm Abaza Uzun İdris	Köyden Abaza Harun	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
Hayvan hırsızlığı	Muncurlu'da Besni köyünden Ali	Bolu'da Sandallar köyünden .....?	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Bargir hırsızlığı	Efteni'de Hatkoy köyünden Ali Efendi oğlu İshak	Abaza Sakun Satu? köyünden Abaza Ömer	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
manda hırsızlığı	Düzce Bıçkı-yı Atık köyünden Bâğır oğlu Mehmed	Karaçökek köyünden Yahya oğlu İshak	Evrakı istintâka teslim edilmişse de kendisi başka bir kazadan olduğu için tutuklanması bağlı bulunduğu yer tarafından yapılacaktır.
Hayvan hırsızlığı	Düzce kazasında Adapazarlı Hacı Evkasun	Üskübü kasabasından Güdüllü Hüseyin	Evrakı istintâka teslim edilmiş ve tutuklanmıştır.
Hayvan hırsızlığı	Kıralpınarı köyünden Mehmed oğlu Salim	Akpınar köyünden Canbolat Yusuf ve Kentav Hasan	Evrakı istintâka teslim edilmiş ve tutuklanmıştır.
Hayvan yaralama	Câmi-i kebir mahallesinden Kocabaşzâde Osman Efendi	Abaza Cıyak Bey köyünden Koca Raşid ve arkadaşları	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Hayvan hırsızlığı	Üskübü Kasabası'nda Güdüllü Mehmed Ağa	Aynalı köyünden Çerkes Ömer Bey	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Gölden balık hırsızlığı	müdde-i umûmi	Mabime? köyünden Mülâzım oğlu Ahmed ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Koyun hırsızlığı	Abaza Mehdi Bey köyünden Abaza Hako	Abaza Cıyak Bey köyünden Kalcic oğlu Sâkot	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Bargir hırsızlığı	Çakırlar köyünden Topal Abdullah oğlu İdris	Uzun Mustafa köyünden Buç oğlu Ömer	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Bargir hırsızlığı	Bataklı'da Çiftlik köyünde Yakub	Köyden Celkar oğlu İsmail	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Keçi hırsızlığı ve kesme	Aynalı köyünden Affan oğlu Nazif	Köyden İlyas ve İbrahim oğlu Hüseyin	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
öküz hırsızlığı ve kesme	Civid'de Nefvî köyünde Hâtmûr	Bolu'nun Başa köyünden Aslan oğlu Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
öküz hırsızlığı	Müdde-i umûmi	Efteni'de Hatkoy köyünden Hacı oğlu Sâlih ve Küçük Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Bargir hırsızlığı	Düzce Göl Ormanı'nda Mahmud oğlu Ali	Çerkes Taşköprü köyünden Çerkes İshak Pehlivan	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Bargir hırsızlığı	Gürünzâde Mehmed Efendi'nin Hanında mukim Mürsel oğlu İbrahim	Efteni'de Elbuz Bey köyünden Abaza Kuka (Koka)	Evrakı mahkemeye teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Hayvan hırsızlığı	müdde-i umûmi	Beçi köyünden Çarşanbalı İsmail	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Bargir hırsızlığı	müdde-i umûmi	Efteni'de Elbuz Bey köyünden Sahânûk oğlu Said	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
öküz gasbı	Fidani'de Canikler köyünden Hüseyin	Milanderesi'nde Rıza Ezbaş	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Hayvan hırsızlığı	Karaca'da Hacı Bey? köyünden Hacı Ali Efendi oğlu Yusuf	Köyden Küçük Bat Ahmed oğulları Yakub ve Ali	Evrak-ı tahkîkiye istintâka teslim edilmiştir.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
öküz hırsızlığı	Cıyak Bey köyünden Fâfe oğlu İslam	Muradiye köyünden muhtar ve ihtiyar meclisi	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
karasığır öküzü hırsızlığı	Bolulu Hatib oğlu Yusuf	Öküz orman içinde Hacı tarafında bulunmuş,	Hırsız belli değildir.
kısrak hırsızlığı	Düzce kasabasında mukim Çerkes Şakir Ağa	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	yok
Bir baş bargir hırsızlığı	Mudurnulu Kanit oğlu Kamil	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	yok
Bir baş karasığır inek hırsızlığı	sarıdere köyünden Receb oğlu Osman	İneğin Efteni Hacı Süleyman bey köyünde olduğu iddia edilmiş ve yapılan tahkikât neticesinde köy ahalisi ineği tazmin edeceğini taahhüt etmiştir.	yok
bir bargir hırsızlığı	Kocabaş oğlu Osman Efendi	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	yok
iki baş manda öküzü hırsızlığı	Hacı Hakeş damadı Durmuş	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	yok
bir bargir hırsızlığı	Tavak köyünden Hasan oğlu Ahmed	Hırsız celb edilmiştir.	yok
Bargir hırsızlığı	Aktun köyünden Eşşeli oğlu Ali ve Halid	Köyden Ali Osman ve Şeyhler köyünden Arab Osman ve arkadaşı Hüseyin	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
manda ineği hırsızlığı	müdde-i umûmi	Çilmi'de Hatib Hacı Beçu köyünden tarla bekçisi Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
iki baş manda öküzü hırsızlığı	Biramzi köyünden Hüseyin oğlu İshak	Balıca köyünden Osman ve arkadaşı Mehmed Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
hayvan hırsızlığı	Efteni'de Hatkoy köyünden Zekeriyya oğlu İbrahim	Aynı köyden Mehmed Efendi oğlu Hakkı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
iki baş öküz hırsızlığı	Bataklı'da Küçük Mehmed Bey köyünden Ali oğlu Yahya	Adalı Ermeni milletinden Menas ve Mesuh oğlu köyünden Bezuh Mustafa ve arkadaşı Yusuf	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
iki baş manda öküzü hırsızlığı	Topçular köyünden Hacı İbiş	Köyden Ocaklı oğlu Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. akçakoca'dan olduğu için tutuklanması oraya bırakılmıştır.
kısrak hırsızlığı	Çilmi köyünden Arif oğlu İsmail	Arabacı köyünden Kemancı Mehmed Ali	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir. Kendisi dahi tutuklanarak teslim edilmiştir.

Tablo 97: Düzce'de Meydana Gelen Nakit Para Hırsızlığı Davaları
(9 N 1317/11 Ocak 1900) ¹²⁴⁴

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
nakid sirkati	Ebuzah Mehmed Efendi köyünden Hacı Ali Efendi kerimesi Havva	Aynı köyden Ahmed Efendi oğlu Yusuf	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
nakit hırsızlığı	Nusreddin mahallesinden tacir Deli Süleyman oğlu Mehmed	Aynı mahalleden Çerkes Sokar oğlu	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Nakid eşya hırsızlığı	Aşağıkaraköy'de Sofu oğlu Ali	Taraklar köyünden Kara Mustafa kerimesi Fatma	Evrakı mahkemeye teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
nakid hırsızlığı	Beyciler köyünden Cesar oğlu Tahir	Köyden Cesar oğlu Çakır Mehmed	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
nakit ahz ve gasbı	Karaca kenarında Davud		Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Nakit gasbı	Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Ali	Köyden Tahir oğlu Yakub ve Heze oğlu Tahir	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Nakit gasbı	Karayakalı koyun tacirlerinden Celeb oğlu Ali Osman Ağa	Beçi köyü muhtarı ve heyeti ihtayariyesiyle Çarşanbalı İbrahim	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Akçe dolandırmak	Düzce kazasında mukîm Etmekçi (Ekmekçi) esnafından Yani	Mahkeme mubaşiri Mustafa Efendi	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.

¹²⁴⁴ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
Geceleyin nakit hırsızlığı	Şerefiye mahallesinden Seadkeri Bey	Mahalleden Uzun Sâlih oğlu Mahir Efendi	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeyle teslim edilmiştir.
Dolandırıcılık	Cedidiye mahallesinden Hafız Zekeriyya Efendi	Hatib Hacı İbrahim Efendi köyünden Bağ oğlu Musa	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeyle teslim edilmiştir.

Tablo 98: Düzce’de Meydana Gelen Tütün Hırsızlığı Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900) ¹²⁴⁵

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
Reji idaresi kasasını kırmaya teşebbüs	Reji dava vekili Adil Bey	Düzce kasabasında mukîm Vasil	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeyle teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Üskübü kasabasında Güdüllü Mehmed Ağa	Sarayyeri köyünden Osman oğlu Ömer	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeyle teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Dereli köyünden Hacı Mehmed oğlu Mehmed	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı mahkemeye verilmişse de hırsız meçhuldür.
Tütün hırsızlığı	Düzce Kasabasında mukîm Laz Hamid	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Dede Bekir oğlu Ömer	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Câmi-i kebir mahallesinden Kocabaşzâde Osman Efendi	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı mahkemeye verilmiştir. Fakat hırsız meçhuldür.
Tütün hırsızlığı	Develi köyünden Debağ oğlu Hasan	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Darıcı köyünden Hacı Osman	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Aziziye köyünden Kasım oğlu Kamil	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
Tütün hırsızlığı	Darıyeri’nde Yürekler köyünden Hacı Ahmed oğlu Hüseyin	Hırsızlık yapan kişi meçhül bulunmaktadır.	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.

Tablo 99: Düzce’de Meydana Gelen Muhtelif Hırsızlık Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900) ¹²⁴⁶

¹²⁴⁵ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹²⁴⁶ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
Eşya Hırsızlığı	müdde-i umûmi	Akçakoca Kerameddin mahallesinden Kel Çavuş oğlu Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Ancak firar ederek başka bir kazaya kaçtığından henüz yakalanmamıştır.
kahve hırsızlığı	Düzce kasabasında mukîm Bolulu Kasab Hasan Ağa	Cedidiye mahallesinden Tahir oğlu Hasan	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
tabanca ahz ve gasbı	Cedidiye mahallesinde mukîm Ali Efendi	Aynı mahalleden Osman Kapudan (Kaptan) ve kaynı Abdullah	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Yolculuk sırasında eşya hırsızlığı	müdde-i umûmi	Acıka ? köyünden Hırsız Hüseyin ve Kel İsmail	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Eşya Hırsızlığı	Aziziye köyünden Mustafa oğlu İsmail	Aziziye köyünden Uzun Osman	Evrakla beraber İstintaka teslim edilmiştir.
Tava hırsızlığı	Kadioğlu köyünden Hacı oğlu İsmail	Köyden Hacı Halil oğlu Hüseyin	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Şeker hırsızlığı	Kürdlü (Giridli) köyünden Şeyh oğlu Şeker	Hasan Ağa ve arkadaşları	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Tabanca hırsızlığı	Ahmed Efendi ve kiremitçi Hacı Endun veled Vasil	Hacı Abdurrahman Ağanın ve kiremit müsteciri Mehmed'in mahdümü Mustafa	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Barut hırsızlığı/ lağım barutu	müdde-i umûmi	Düzce kasabasında mukîm Şebek Ali ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Tabanca hırsızlığı	Cedidiye mahallesinden Osman Kaptan	mahalleden Hancı Nuri Ağa'nın damadı Rıza	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Tabanca hırsızlığı	Arab Çiftliği köyünden Beza oğlu Mehas	Köyden Çerkes Sâankeri	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir.
Eşya Hırsızlığı	müdde-i umûmi	Abaza Murad Bey köyünden Abaza Hurşid	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir..
Kitab	müdde-i umûmi	Çamköy Karyesinden	Evrakı istintâka teslim

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
hırsızlığı		Molla Esad	edilmiş, tutuklanmıştır.
hırsızlık	Üskübü nahiyesinden Aybaşı köyünden Abaza Masır	Abaza Mehdi Bey köyünden Ridoh	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
hırsızlık	Bıçkı köyünden Rüstem oğlu Davud	Akyazı nahiyesi Koçbey köyünden Sünbül	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Henüz tutuklanmamıştır.
hırsızlık	Adaköy köyünden Bean? Âbâdlı Süleyman	Aynı köyden Ali Beyoğlu Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyyeye teslim edilmiştir..
hırsızlık	İstilli köyünden Laz Abdullah	Aynı köyden Mehmed Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Saz köyünden Mehmed oğlu Ali	Karaca'da Hacı Musa köyünden Osman oğlu Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Üskübü kasabasından Tahsildar Kerim Efendi	Abaza Esmâ Hanım köyünden Dukara	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Ahz ve gasb	Melbuh oğlu köyünden Hacı İsmail oğlu İdris	Hacı Mehmed köyünden Parmaksız Ali	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
ahz ve hırsızlık	Asaklar köyünden Koca İmam oğlu Hasan	Köyden İmam oğlu Tahir Bey ve Yirmibeş oğlu Mustafa	Evrakı mahkemeye verilmiştir.
hırsızlık	Abaza Cıyak Bey köyünden Daş oğlu Osman	Gerede'nin Korucuk köyünden eski reji kolcusu Said Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
ahz ve gasb	Aynalı köyünden Mehmed Ali oğlu Aziz	Aynı köyden Karakay Mustafa	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
hırsızlık	müdde-i umûmi	Ebnemilli ? nahiyesi Kirazlı köyünden olan Rum milletinden Nekar	Evrakı mahkemeye teslim edilmiş, tutuklanması aid olduğu kazaya aittir.
ahz ve hırsızlık	Câmi-i kebir mahallesinden Hafız Mehdi Efendi	Bolulu Fatma ve diğer bir Fatma ve arkadaşı.	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	müdde-i umûmi	Köprübaşında Ömer Efendi köyünden Kel Bekir	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Abaza Halil Bey köyünden Cel oğlu Fecâc	Aynı köyden Kon İsmail oğlu Taha	Evrak-ı tahkikiye istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Cedidiye mahallesinden Çerkes Hacı Ömer	Hasan Bey köyünden Kedlâh oğlu Halil ve Hüseyin oğlu Fakir	Evrak-ı tahkikiye istintâka teslim edilmiştir.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
		Süleyman	
hırsızlık	Değirmenbaşı'nda Mehmed Bey köyünden 'And Bey	Aynı köyden Bayram oğlu Bimac	Evrak-ı tahkikiye istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Akçakoca'dan Şişman oğlu Ömer Efendi	Akçakoca çarşısında mukîm Hacı Yusuf oğlu Mehmed	Evrakı mahkemeye teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
hırsızlık	Efteni'de Beylik Değirmen köyünde İshak oğlu Receb	Köyden Mehmed Efendi oğlu Hakkı	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
hırsızlık	Köprübaşında Ömer Efendi köyünden Mehmed Kerim	Efteni'de Elboz Bey köyünden Hacı Kul oğlu Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
hırsızlık	müdde-i umûmi	Şıralık köyünden Hacı Musa oğlu Hasan	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Beyciler köyünden Hacı Abdullah kerimesi Ayşe	Dedeli köyünden Kocamahz oğlu Mustafa	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
hırsızlık	Hacı Ahmedler köyünden Mehmed oğlu Nuri	Gürünzâde Mehmed Efendi Dakir? Çırağı Bolulu Halil	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
hırsızlık	Abaza Cıyak Bey köyünden Abaza Sâkût	Mehdi Bey köyünden Abaza Mako	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir.
ahz ve hırsızlık	Düzce kasabasında mukîm Malifaturacı (Manifaturacı) Ahmed Efendi	Siyah 'urbalardan Hacı İbrahim ve kerimesi Zeyneb	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
hırsızlık	Şakuç Hacı İbrahim köyünden Bey oğlu Ali	Aynı köyden Tahir oğlu Yakub	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Bir mahallede ikâmetgahı olmayıp henüz yakalanamamıştır.

Tablo 100: Düzce'de İşlenen Hâneye Tecavüz Davalarının Durumu (9 N 1317/11 Ocak 1900) ¹²⁴⁷

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
Cebren hâne basmak	Yazlık köyünden Kara Ali oğlu zevcesi	Köyden Deli Ömer oğlu Emin ve arkadaşları	Evrakı mahkemeye verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Hâneye duhul (giriş) ve kurşun	Yahyalar köyünden Ahmed kerimesi	Cedidide mahallesinde mukîm eski zabtiye İshak	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Kendisine dahi

¹²⁴⁷ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlıın Adı	Davanın Durumu
atma	Hatice		teslim edilmiştir.
Hâneye girme	Taşköprü köyünden Mısırbeş oğlu Yakub	Aynı köyden İshak Pehlivan	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir. Kendisi dahi tutuklanarak teslim edilmiştir.
Geceleyin hânedan eşya hırsızlığı	Cedidiye mahallesinden Günlükler Ahmed Efendi	Çakır Hacı İbrahim Efendi köyünden Molla İbrahim oğlu Zekeriyya	Evrakı istintâka ve kendisine teslim edilmiştir.
Geceleyin hâneye girme	müdde-i umûmi	Abaza Hasan Bey köyünden Osman'ın üvey oğlu Şerif	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Cebren hâneye girme ve tasallut	Musababa köyünden Fatma binti İdris	Köyden Süleyman oğlu Çerkes Kerim	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak teslim edilmiştir..
Hâne yakma	müdde-i umûmi	Beylik ? Değirmen köyünden Hanife	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Henüz celb edilmemiş ancak tahkîkâtı yapılmaktadır.
Ahz ve gasb ve hakkı olmayan bi yere girme	Cedidiye mahallesinden Yusuf Cemal Efendi	Câmi-i kebir mahallesinden Hacı Mahmud oğlu Deli Mustafa ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Ağıl (Ağula) yakma	Milanderesi'nde Dibektaş köyünden Teker oğlu Ali	Köyden Emir Halil oğlu Mustafa Molla birâderi Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Mağazadan mal hırsızlığı	Oflu Laz Mustafa Efendi	Akçakocalı Laz Mehmed	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.

8- Tecavüz Suçları

İslam hukukunun birinci ve en önemli kaynağı Kur'ân ve Hz. Peygamber'e ait hadislerdir. Kur'ân'da cinsiyet ilişkileri ayrıntılarıyla ele alınmış ve fuhuş konusuna doğrudan doğruya temas edilmiştir. Nitekim İslam mezhepleri de fuhuş yapanların cezalandırılması ve tazmin edilmesi gereken yasa dışı bir cinsel ilişki olduğunu ve “zina” sözcüğünün hem evlilik dışında rızaya dayalı cinsel ilişki hem de irâde dışı, zorla ırza tecavüz anlamına geldiği konusunda görüş birliği içerisindedir.¹²⁴⁸

¹²⁴⁸ Amira Sonbol, “Osmanlı Mısır'ı ve Modern Mısır'da Tecavüz ve Hukuk”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madeline C. Zilfi, İstanbul 2000, s. 205- 208.

İslam Hukuku'na göre zina iftirası suçu da en ağır suçlardan sayılmıştır. Suçluya cezanın uygulanması için suçun ispatı yeterli değildir. Sanığın zina töhmetinden tamamen uzak olması da gerekmektedir.¹²⁴⁹ Fatih Kânûnnâmesi'nden itibaren Tanzîmâta kadar bütün kânûnnâmelerde zina suçunun cezası, para cezası ile belirlenmiştir. Tanzîmât'ın ilanından sonra 1860'a kadar bu konuda herhangi bir düzenleme yoktur. 9 Ağustos 1858'de, 1810 tarihli Fransız Ceza Kânûnu esas alınarak Ceza Kânûnnâme-i Hümâyûnu'na, 1860'ta ilave yapılmış, zina ve benzeri suçlar için öngörülen para cezası, hapis ve kürek cezasına çevrilmiştir. Nitekim 1858 tarihli Ceza Kânûnnâme-i Hümâyûnu'nun 198. maddesinde “bir kimse cebren fiil-i şeni icra eder ise muvakkaten küreğe konulur.” der. Aynı maddenin zeylinde ise “cebren fiil-i şeni icrasına girişip de fiile çıkamamış kimse 3 aydan az olmamak üzere hapis cezasına çarptırılır.” demektedir.¹²⁵⁰

Sarkıntılık suçu ile ilgili olarak ceza yasasınının 202. maddesinin zeylinde “zükûr ve inâsdan kimselere harf-endazlık edenler (söz atanlar) 1 haftadan 3 aya kadar ve elleriyle sarkıntılık edenler 1 aydan 3 aya kadar hapis olunur” denmektedir.¹²⁵¹

Düzce'ye ait vesîkalarda cinsiyete dayalı şiddet olayları “fiil-i şeni” (kötü fiil, zina), “cebren fiil-i şeniye kalkışma” (tecavüz), “cebren bikri¹²⁵² izâle”, “fuhşiyata tahrik”, “cebren fiil-i şeniye teşebbüs” ve “zina” kelimeleriyle ifadelendirilmiştir.

Cinsel içerikli davaların bir kısmının da davacı olarak Düzce müdde-i umûmiliğinin, bazılarında bizzat kadınların, bazılarında ise bizzat cinsel şiddete uğrayan kişinin velisi tarafından dava açılmıştır. Kadınların diğer dava türlerinde olduğu gibi bu tür davalarda da mahkemeye başvurup hakkını araması gerçekten dikkate değer bir husustur.

Tecavüz davaları içerisinde fuhşiyata tahrik ile ilgili olarak Düzce müdde-i umûmiliği tarafından Hasancılar köyünden Deli Ahmed oğlu Ahmed hakkında bir davanın açılması dikkat çekmektedir. Davanın detayı bilinmediği için konu ile ilgili olarak net bir yorum yapılamamaktadır. Ancak davanın açılma şekli bu kişinin bölgede bulunan kadınları kötü yola sevkettiği şeklinde bir izlenim uyandırmaktadır.

Tecavüz ve kız kaçırma davaları içerisinde Karık köyünden Hacı Hasan ve kayını Ali Molla'nın başkasının nikahlı eşini kaçırmaktan haklarında dava açılması, Arabacı

---

¹²⁴⁹Abdülaziz Bayındır, “Eyüp Mahkemesi”, *Eyüp : Dün / Bugün*, 11-12 Aralık 1993, s.118.

¹²⁵⁰ İsmail Acar, “ Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası”, *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s. 83- 87.

¹²⁵¹ Acar, “ Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası”, s. 88.

¹²⁵² Bıkr, kadın cinsel organı.

köyünden Cafer oğlu Halil ve arkadaşının cebren fiil-i şeniye kalkışmaları, Sa'diye köyünden İslam oğlu Davud ve arkadaşı, Köprübaşında Ömer Efendi köyünden Ğur oğlu Ahmed ve arkadaşları, Akçakoca Abaza Esmahanım köyünden Kurasmen oğlu Osman, Hasreb ve Ahmed'in cebren kız kaçırmaya teşebbüs etmeleri dışındaki tecavüz olayları ferdi olarak gerçekleşmiş gözükmektedir.

Tecavüz olayları içerisinde özellikle birisi dikkat çekmektedir. Nitekim cebren fiil-i şeni ve kız kaçırmaktan dolayı aranan Abaza Esmahanım köyünden Abaza Dukara, olayı işledikten sonra kaçmışsa da yakalanarak faili meçhul kişi veya kişiler katledilmiştir. Bunun üzerine Düzce müdde-i umûmiliği soruşturma açarak sanığın katillerinin yakalanmasına çalışmıştır. Abaza Dukara'nın devlet yargılamasına tabi tutulmaya gerek kalmadan bu şekilde infaz edilmesi bölge halkının bazı olayları kendi yöntemleriyle çözdüğünü göstermesi açısından dikkate değer bir husustur.

Düzce mahkemesi ve mustantıklığınca tecavüz, kız kaçırma gibi nedenlerle tutuklanmasına karar verilen ve tutuklanmaları zabıtaya tebliğ edilen bazı suçluların isimleri ve suçları şu şekildedir:

Tablo 101: Düzce'de Yaşanan Tecavüz Olayları (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁵³

Zanlının adı	Olaya şahit olanların adı	Suçun çeşidi
Düzce Sevikoğlu köyünden İdris		Zorla fiil-i şeni, zina
Çilmi köyünden Kıpti Ali Usta zevcesi Ayşe'nin üvey oğlu Kemancı Mehmed Ali		Cebren fiil-i şeni ve zina

¹²⁵³ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35 ve 36.

Tablo 102: Düzce’de İşlenen Tecavüz ve Kızkaçırma Davalarının Mahkemedeki Durumu
(9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁵⁴

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Cebren fiil-i şeniye kalkışma	Kiriş köyünden Kara Hasan oğlu Muhtar Ali Çavuş.	Köyden Tekneci oğlu İsmail b. Hasan	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Cebren fiil-i şeni	Metek köyünden Kıptî Hacı Mehmed kızı Nefia	Arabacı Kıptîlerinden Elekçi Rıza	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
Fuhşiyata tahrik	müdde-i umûmi	Hasancılar köyünde Deli Ahmed oğlu Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Henüz celp edilmemiş ancak tahkîkâtı yapılmaktadır.
cebren fiil-i şeni ve kız kaçırma	müdde-i umûmi	Abaza Esmâ Hanım köyünden Abaza Dukara	Evrakı istintâka teslim edilmiş, kendisi firarda iken katledilmişse de sanığın katilleri de yakalanarak Adliye'ye teslim edilmiştir
cebren bikri izâle	Turnacı oğlu köyünden Zandan oğlu Ahmed	Aynı köyden Kuyumcu oğlu Hüseyin	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
cebren fiil-i şeni zina	Çakmanlar köyünden Kıptî Mahmud haRâmi Fatma	Arabacı köyünden Cafer oğlu Halil ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
cebren fiil-i şeniye teşebbüs	Akbıyıklar köyünden Kurd oğlu Hüseyin	Aynı köyden İmam oğlu Durdu	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir.
Cebren fiil-i şeni	Arabçiftliği köyünden Müteveffâ Ahmed zevcesi Ayşe	Aynı köyden Hacı Mustafa oğlu Ahmed	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Akçakoca tarafına kaçmıştır.
Fiil-i şeni	Metek köyünden Poyraz oğlu Mehmed	Köyden Kazak Hasan	Evrakı mahkemeye teslim edilmiştir. Tutuklanarak Adliyeye teslim edilmiştir.
Başkasının nikahlı eşini kaçırma	Abdal köyünden Halil oğlu Kamil	Üçkese köyünden İmam oğlu Hasan	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Başkasının nikahlı eşini kaçırma	Nâşlar köyünden Hatib oğlu Mustafa	Karık köyünden Hacı Hasan ve kayını Ali Molla	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Cebren kız kaçırmaya yardım		Akçakoca Abaza Esmahanım köyünden Kurasmen oğlu Osman, Hasreb ve Ahmed	

¹²⁵⁴ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35-36, 47-57.

Tablo 103: Düzce’de Yaşanan Kız kaçırma Olaylarının Hukuki Seyri
(9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁵⁵

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
Cebren kız kaçırma	Lazşerefiye mahallesinden Vezir oğlu Ahmed	Köyden Alemdar oğlu Abdullah	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Kendisine dahi teslim edilmiştir.
Cebren kız kaçırma	Aktun köyünden Hekim oğlu Abdullah	Aynı köyden Osman oğlu İsmail	Evrakı İstintak dairesine verilmiştir. Akçakoca nahiyesine bağlı olduğundan Akçakoca müdürlüğü ve kuvvetleri tarafından tutuklanıp tutuklanmadığı bilinmemektedir.
Kız kaçırma	Ballar köyünden Kara Mehmed oğlu Alemdar Hasan	Laz Hamid (Hamidiye) köyünden Sabu oğlu Osman	Tutuklanarak evrakı İstintak dairesine verilmiştir.
Cebren kız kaçırma	Sa'diye köyünden Taymaç oğlu Ali	Aynı köyden İslam oğlu Davud ve arkadaşı	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.
Cebren kız kaçırma	müdde-i umumi	Köprübaşında Ömer Efendi köyünden Ğur oğlu Ahmed ve arkadaşları	Evrakı istintâka teslim edilmiştir. Henüz celp edilmemiş ancak tahkîkâtı yapılmaktadır.

9- Silah Kaçakçılığı

Araştırma kapsamı vesikalarda Düzce’de silah kaçakçılığı yapan kişilerin varlığı da tespit edilmiştir. Yakalanan silahlarla ilgili olarak ordu yetkililerinin (taraf-ı vâlâ-yı askeri) görüşü doğrultusunda karar verilmiş ve el konan silahlar merkeze gönderilerek silah ambarında muhâfaza edilmiştir.¹²⁵⁶

Silah kaçakçılığı ile ilgili olarak tespit edilen ilk vakaya 1890 yılına ait bir vesikada rastlanmıştır. İlgili vesikaya göre Adapazarı ahalisinden Şükrü ve iki arkadaşı tarafından, Düzce ve Bolu taraflarına satılmak üzere 27 aded “prizrin martini (harp) tüfeği” getirilmişse de failer ve silahlar yakalanmıştır. Yakalanan tüfeklerden biri orduya

¹²⁵⁵ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

¹²⁵⁶ BOA, DH. MKT., 1769/3.

gönderilerek niteliği konusunda bilgi istenmiş ve silahların ülke çapında nakli ve satışı yasak bir harp silahı olduğu konusunda tespit yapılmıştır. (24 S 1308/ 9 Ekim 1890).¹²⁵⁷

1317 tarihli bir belgeye göre de Düzce taburundan bazı mavzer tüfekler (tüfenk) çalındığı ve bu tüfeklerin gece vakti gizlice Düzce'nin Eğridere Derbendi'ne getirildiği tespit edilmiştir. Her ne kadar silahlar yakalanarak tabura iade edilmişse de konu ile ilgili olarak etraflı bir soruşturma açılmıştır. Hatta konu ile ilgili olarak Bolu Redif Taburu kumandanı kaymakamı İbrahim Bey ile Düzce zabıta memuru Arslan Bey soruşturmacı tayin edilmiş ve soruşturma derinleştirilerek silahların niçin ve kimler tarafından Eğridere'ye götürüldüğü tahkik edilmiştir. (Silh-i Receb 1317).¹²⁵⁸

10- Sahte Para Tedavülü

Osmanlı Devleti'nde piyasaya zaman zaman kalp (sahte) para tedavül edildiği tespit edilmiştir. Böyle durumlarda kalp paralar, incelenmek amacıyla kazanın bağlı bulunduğu vilâyet merkezine gönderilmiştir. Vilâyet merkezi de konu ile ilgili Mâliye Nezâreti'ne bilgi vererek yapılması gereken işlerle ilgili bilgi istemiştir. 1899 yılına ait bir vesîkada Düzce kazasına bağlı Muncurlu'da Şabsı (Şebisi) köyü Muhtarı Ahmed Ağa tarafından Kaza Mal Sandığı'na para teslimi yapılırken 1 aded kalp mecdidiye tespit edilmiş ve durum vilâyet merkezine (Kastamonu) bildirilmiştir. (21 Ra 1317/ 30 Temmuz 1899).¹²⁵⁹

11- İntihar Olayları

Araştırma kapsamı vesîkalarda Düzce'de sadece bir aded intihar vakasına rastlanmıştır. İntihar eden kişi Efteni'de Hacı Süleyman Bey köyünde ikâmet eden Abaza Balhoh adlı kişidir. Balhoh tespit edilemeyen bir nedenle kendisini kurşunla “katletmiştir”. Dava ile ilgili olarak mahkemeye herhangi bir kişi şikayette bulunmamıştır. Bunun üzerine konu bir kamu davası olması nedeniyle müdde-i umûmi tarafından mahkemeye taşınmıştır. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁶⁰

---

¹²⁵⁷ BOA, DH. MKT., 1769/3.

¹²⁵⁸ BOA, Y..PRK.ASK., 156/55.

¹²⁵⁹ BOA, DH. MKT., 2226/90.

¹²⁶⁰ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 47-57.

12- Livata Suçu

Düzce’de livata yapıldığına ilişkin sadece bir aded olaya rastlanmıştır. Olayın zanlısı Gazizâde Hacı İshak Efendi köyünden Hacı Mustafa oğlu Ahmed’dir. Olaya kimin şahit olduğu, olayla ilgili olarak kimlerin şikayette bulunduğuna ilişkin olarak herhangi bir veri tespit edilememiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁶¹

13- İskât-ı Cenin (Çocuk Düşürme/ Kürtaj) Suçları

Osmanlı Devleti’nde iskât-ı cenin cinâyet olarak görülmüş ve yasaklanmış, bu işe vesile olan kişiler yaptığı işten men edilerek (icrâ-yı san’âttan men’) ülke dışına çıkarılmıştır. Mesela iskât-ı cenin mütehassısı Alman doktor Madam Mari Zibold’un Beyoğlu’nda para karşılığı kürtaj yapma yapmakta olduğu tespit edilince Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti konu ile ilgili olarak Sadâret’e başvurmuş ve Sultan II. Abdülhamid’in iradesiyle Madam Zibold’un Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne’deki işinden atılması ve bir daha geri dönmek üzere yurt dışına çıkartılmasına karar verilmiştir. Hatta muhtemelen sınır kapılarına gönderilmek amacıyla Madam Zibold’un fotoğrafları bile çekilmiştir.¹²⁶²

Düzce’de ikâmet eden bazı kadınların iskât-ı cenin yaptıkları veya bunu yapmaya zorlandıkları tespit edilmiştir. Çocuk düşürme olayları Aşağıkaraköy, Beyköyü ve Gideni köyünde gerçekleşmiştir. Olaylarla ilgili olarak kadınlar şikayetçi olmamıştır. Konu kamu davası olarak görülerek müdde-i umûmi tarafından mahkemeye taşınmıştır. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁶³

Tablo 104: Düzce’de Meydana Gelen İskât-ı Cenin Davaları (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁶⁴

İşlenen Suç	Şikayetçinin Adı	Zanlının Adı	Davanın Durumu
İskât-ı cenin	müdde-i umumi	Aşağıkaraköy’den Ömer Usta	Evrakı istintâka teslim edilmiştir.
İskât-ı cenin	müdde-i umumi	Bey köyünden Karayakalı Deli Mehmed	Evrak-ı tahkikiye istintâka teslim edilmiştir.
iskât-ı cenin	müdde-i umumi	Gideni köyünden Cafer Çavuş	Evrakı istintâka teslim edilmiş, tutuklanmıştır.

¹²⁶¹ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35 ve 36.

¹²⁶² Yavuz Selim Karakışla, “Arşivden Bir Belge- Kürtaj Mütehassısı Alman Doktor Madam Mari Zibold”, *Toplumsal Tarih*, Ekim 2000, s. 39-41.

¹²⁶³ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35 ve 36.

¹²⁶⁴ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 47-57.

14- Yalan Yere Yemin Etme Suçları

Düzce mahkemesine yansıyan dava türlerinden birisi de yalan yere yemin etme suçudur. Araştırma kapsamı içerisindeki belgelerde bu tür bir davaya sadece bir defa rastlanmıştır. Vesîkaya suçu işleyen kişinin adı yansımamıştır. Olaya Düzce'den Mata İsmail Efendi adlı kişi şahit gösterilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900)¹²⁶⁵

15- Düzce'de Meyhâne Açma Teşebbüsü

Osmanlı Devleti'nde Hristiyanlara ait dükkanlarda bile olsa câmi ve medreselere mücavir olan alanlarda ruhsatsız içki vs. satmak dinen ve kânûnen yasak sayılmıştır. Bununla beraber bu kurala her zaman dikkat edilmediği görülmektedir. Nitekim 1325 yılında Düzce kaymakamı Rauf Bey'in, Düzce çarşısının uygun bir yerinde Hristiyan ahalinin meyhâne açmasına göz yumduğu görülmektedir. Bunun üzerine konu ile ilgili soruşturma başlatılmış¹²⁶⁶ ve Rauf Bey'in "müskirâtı sarf, istihlâkini teshîl ve ahkâm-ı kavâniyyeye muğâyir ahvâlınden dolayı" azil ve tebdîl edilmesi için Saray'a arz yapılmıştır. (25 Cemâziye'l-Evvel 1325/6 Temmuz 1907).¹²⁶⁷

h) Suçluların Cezalandırılması

1- Sürgün Cezası

Sürgün cezası, genelde suç işlemeyi kendisine sanat edinmiş, "müteaddiden ve mükerreren mahkum olmuş takımdan...ıslah-ı nefis" olmayan kişilere uygulanmış bir cezadır. Mesela Aziziye köyünden Uzun Osman adındaki kişinin halkın hayvanlarını gasp, hâne ve samanlıklarını yakıp yıkma (ihrâk) ve bu hususta defalarca mahkum olduğu halde hırsızlık ve eşkiyalığı meslek haline getirdiği için vilâyet dahilinde bir kazaya geçici bir süre "tard u teb'îd" (sürgün) edilmesine ve böylelikle ıslahının sağlanmasına karar verilmiştir. (29 Ca 1320/ 3 Eylül 1902).¹²⁶⁸

---

¹²⁶⁵ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 35 ve 36.

¹²⁶⁶ Bakınız 2 Receb 1325 (11 Ağustos 1907) tarihli vesika. BOA, DH.MKT., 1189/22.

¹²⁶⁷ BOA, İ. Hus., 155/1325/Ca-79.

¹²⁶⁸ BOA, DH. MKT., 566/57, Vesika 1-8. İlgili belgede Uzun Osman'ın yapmış olduğu bazı hırsızlıklar somut olarak ifade edilmiştir.

2- Hapis Cezası

2. 1. Düzce Hapishânesi

Düzce’de suçluların haps edildiği bir hapishâne bulunmaktadır.

1913 yılı Anadolu’da Tanin Gazetesi’ne göre Düzce hapishanesi bir insanın oturamayacağı kümes, ahır veya mezbaha olarak tanımlanabilecek bir haldedir. Savcının deyişle buraya “inek gibi girenler, eğer kaderlerinde varsa, sinek gibi çıkıyorlar.” 1913 yılında hapishanede 90-100 insan bulunmaktadır¹²⁶⁹.

Hapishânedede erkek ve kadın mahkumlar birlikte fakat ayrı dairelerde tutulmuştur. Hapishâne dar ve yetersiz bir durumdadır. Buna bir de mahkumların sayısının fazla olduğu eklenirse hapishânenin fiziksel durumu daha iyi analiz edilebilecektir.

2. 1. 1. Hapishânenin Tamîrî

Kazalarda bulunan hapishânelerin tamîrî gerektiğinde ilkönce yapılacak tamirat ile ilgili bir keşif çalışması yapılmaktadır. Keşif neticesinde belirlenen tamirat bedeli kazanın bağlı bulunduğu vilâyetin “tamirat tertibinden” karşılanmaktadır. Şayet burada yeterli miktarda para yoksa vilâyet emvâlinden ödeme yapılması sağlanmıştır. Nitekim konu ile ilgili olarak Şûrâ-yı Devlet dahiliye dairesi bu yönde karar almıştır. 1892 yılına ait bir vesîkaya göre Düzce hapishânesinin tamîrî için bir keşif yapılmış ve tamiratın 2870 kuruşa mal olacağı tespit edilmiştir. Bu paranın Kastamonu vilâyetinin 1307 yılı (1889/1890) tamirat tertibiinden” ödenmesi gerekirken vilâyetin tamirat ödeneği bu masrafları karşılayamamıştır. Bunun üzerine paranın Şûrâ-yı Devlet dahiliye dairesinin görüşleri doğrultusunda Kastamonu vilâyet emvâlinden ödenmesine karar verilmiştir. (29 B 1309/ 28 Şubat 1892).¹²⁷⁰

2. 1. 2. Mahkumlar İçin Alınan Sıhhi Tedbirler

Düzce hapishânesinin dar ve yetersiz, mahpusların sayısının da fazla olması nedeniyle “nâ-mizac ve tedaviye muhtac” olan bazı mahkumlar için ayrı bir daire ihtiyacı doğmuştur. Böylelikle “sârî hastalığa” yakalanan (mübtela) mahkumların hastalığının mahkumlar arasında yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla hapishânenin genişletilerek (tevsîi) tamîrî veya sadece hasta olan mahkumlara özgü geçici olarak yeni bir

¹²⁶⁹ Börekçi, *Anadolu’da Tanin*, s. 405.

¹²⁷⁰ BOA, DH. MKT., 1927/22./ BOA, DH. MKT., 1945/73.

yerin kiralanması gündeme gelmiştir. Kiralanacak hastane binâsının aylık kirasının 40-50 kuruş olacağı tahmin edilerek açılacak bu birim için ya yeni bir tahsîsât verilmesi ya da masrafın vilâyet bütçesi hâpishâneler tahsîsâtından karşılanması için Düzce kaymakamlığından Bolu mutasarrıflığına oradan da Kastamonu vilâyet merkezine istekte bulunulmuştur. Yapılan yazışmalar neticesinde Kastamonu vilâyetinin 1315 (1897/1898) yılı “muvâzenesi” içerisinde “hâpishâneler masârîfi” adı altında bulunan 240.000 kuruşluk kalemden hasta mahkumlar için kiralanacak olan binanın aylık 40-50 kuruş kira bedelinin ödenmesine izin verilmiştir.(24 C 1317/30 Ekim 1899).¹²⁷¹

2. 1. 3. Mahkumların Beslenmesi

Osmanlı Devleti’nde işlediği suçtan dolayı herhangi bir cezaya mahkum edilen mahkumların, cezaevinde buldukları süre içerisinde sağlıklarının bozulmamasına özen gösterilmiştir. Hatta bu konuda Der-saâdet İstinaf muavînleri (Der-saâdet İstinaf Mahkemesi Müdde-i umûmi muavînleri) zaman zaman teftişe çıkmışlar ve gördükleri eksiklerle ilgili raporlar hazırlayarak ilgili birimleri bilgilendirip gerekli önlemlerin alınmasını sağlamışlardır. 1914 yılında Düzce hâpishânesinde yapılan bir teftişte mahkumlara verilen ekmeğin “hazmı mümkün olamayacak derecede hamur” halinde olmasından dolayı bile Der-saâdet İstinaf Muavîni Numan Bey tarafından bir rapor hazırlanmış ve mahkumlara verilen ekmeğin hıfzıssihha kurallarına (kavâid-i hıfzıssihha) göre imal edilmesi istenmiştir. (2 B 1332/ 27 Mayıs 1914).¹²⁷²

2. 1. 4. Mahkumların Tarımsal Faaliyetlerde Çalıştırılması

Osmanlı devletinde mahkumlardan zaman zaman kamu menfaatine faydalanma yoluna gidilmiştir. Mesela Düzce kazasında bir dönem kışın şiddetli olması nedeniyle zirâî üretim yeterli olmamış ve bölge halkı büyük bir zarar görmüştür. Bu çerçevede Meclis-i Vükelâ tarafından alınan karar üzerine ertesini yıl Düzce’deki zirâî üretimin artırılması amacıyla bölge hâpishânesinde mahkum bulunan hafif cezalı mahkumların harman işlerinde istihdam edilmelerine ve mahkumların zirâî işlerde çalıştıkları sürelerin hâpîs

---

¹²⁷¹ BOA, DH. TMIK. S., 27/62, Vesika 1-4./ BOA, DH. MKT., 2286/29.

¹²⁷² BOA, DH. MB.HPS., 55/82, Vesika 1-3.

sürelere sayılmasına karar verilmiştir. Konu ile ilgili olarak gerekenlerin yapılması için Adliye Ticaret ve Ziraat nezâretlerine bilgi verilmiştir. (29 Ca 1336/12 Mart 1918).¹²⁷³

2. 1. 5. Düzce Hapishânesinden Firar

Düzce hapishânesinde yatan bazı suçluların hapishâne duvarını delerek firar ettikleri tespit edilmiştir. Nitekim konu ile ilgili olarak Düzce Şebât Bey köyünden Nalband Habib Bey adındaki kişi bir dilekçe vererek gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Yapılan tâkibât neticesinde hapishânedeki firar eden Hendek'in Şevketiye köyünden İbrahim ile İlyas derdest edilerek Bolu'ya getirilmiş (ağram kılınmış), kaçaklardan Laz Tosun oğlu Ziver ile Mahir oğlu Mehmed ise halihazırda yakalanamamışsa da takibe alınmışlardır. (12 Rebû'l-Âhir 1327/3 Mayıs 1909).¹²⁷⁴

Hapishânedeki bir diğer firarı Yedik oğlu Mahmud adlı kişi gerçekleştirmiştir. Mahmud bir beygir (bargir) çalıp bölgeden uzaklaşmışsa da Düzce Jandarma kumandanı Rüşdü Bey yeterli miktarda jandarma ile Mahmud'u takibe koyulmuştur. Mahmud ancak yapılan bir çatışma neticesinde yakalanabilmiştir. (8 C 1330/25 Mayıs 1912).¹²⁷⁵

2. 1. 6. Düzce Nisa (Kadın) Hapishânesi Kurulması Talebi

1920 tarihli bir vesîkaya göre bu tarihe kadar Düzce'de kadınlara özgü bir hapishâne bulunmamaktadır. Bu çerçevede Dîvân-ı Harb-i Örfiyye tarafından tevkif edilmeleri gerekli görülen 4 kadının zarureten erkek hapishânesinde ve tutukluların odası bitişiğinde bulunan gardiyan (ğardiyan) odasında muhâfaza edilmesine karar verilmiştir. Kadınların çoğunun kötü ahlak (sû-i ahlak erbâbından) sahibi tutukluların yakınında ve erkek muhafızlar arasında bulundurulmasının hoş karşılanmaması, Dîvân-ı harbin faaliyetleri neticesinde kadın suçluların sayılarının artması olası ve Düzce kaymakamlığı tarafından erkek hapishânesinde kadınlara tahsîs edilmiş odanın yeterli olmaması nedeniyle, kaymakamlık tarafından kadınlara özgü yeni bir hapishâne binâsının tahsîsi istenmiştir. Ancak hapishâne tahsîsâtı olarak elde mevcut bulunan 40 kuruş ile bir bina kiralanması da mümkün değildir. Çünkü nisa hapishânesi için kiralanacak bina ve burada görev yapacak bir gardiyan için aylık 500 kuruşluk tahsîsâta ihtiyaç

---

¹²⁷³ BOA, MV., 211/115.

¹²⁷⁴ BOA, DH. MKT., 2772/126, Vesîka 1-2.

¹²⁷⁵ BOA, DH. MB.HPS. M., 5/4.

bulunmaktadır. Bu nedenle konu “kat’î ve acil” kaydıyla Bolu mutasarrıflık makamı tarafından Dahiliye nezâretine arz edilmiştir. (12 C 1338/3 Mart 1920).¹²⁷⁶

B) GÜVENLİK BİRİMLERİ

a) Düzce Taburu

Tanzimâtla birlikte yoğunlaşan batılılaşma çalışmaları, askerlik alanına da yansımış, edinilen deneyimlerin sonucunda Osmanlı ordusu çağına uygun bir biçimde yeniden teşkilatlanmıştır. Eylül 1843’te orduda kalıcı, köklü düzenlemeler yapılmış ve askerlik süresi beş yılı nîzâmiye, yedi yılı redif olmak üzere on iki yıl olarak belirlenmiştir. Ancak uygulamaya 1844’te geçilmiştir. Böylece iki yıl süre ile alınan önlemler çerçevesinde askerlik sistemi baştan başa değiştirilmiş ve kara ordusu beş ordu şeklinde örgütlenmiştir.

1869-1870 ve 1877’de ordu yeniden teşkilatlandırılmıştır. Bu düzenlemede de iki önemli husus dikkat çekmektedir. Bunların ilki, ülkenin korunmasında üstüne düşen görevi yerine getirebilecek nitelikte bir ordunun hedeflenmesi, ikincisi ise orduya yönetime doğrudan doğruya karışma, müdahale etme imkanlarının verilmemesidir.¹²⁷⁷

XIX. yüzyıl sonlarına doğru imparatorluğun savunmasında 7 ordu görevlendirilmiştir. Bu yeni teşkilatlanmada her ordu bulunduğu bölgenin adı ile isimlendirilmiştir. Bunlardan merkezi İstanbul olan birinci orduya Hassa Ordusu denilmiştir. Diğerleri ise Tuna Ordusu, Rumeli Ordusu, Anadolu Ordusu, Suriye Ordusu, Arabistan Ordusu ve Yemen Ordusu gibi adlarla tanımlanmıştır. Bu yedi ordunun toplam asker mevcudu 206.541 kişi olarak tespit edilmiştir.¹²⁷⁸

Düzce’de Hassa Ordu-yu Hümâyûnu’na mensup Birinci Bursa Fırka-yı Askeriyesi’nin İkinci İzmir Livası’nın Bolu Dördüncü Alayı’na bağlı bir tabur görev yapmaktadır.

1314 (1896-97) yılına ait salnâmeye göre İkinci Düzce taburunda en yüksek rütbeli kişi binbaşı rütbesine sahiptir. Diğer görevliler kolağası, birinci ve ikinci yüzbaşı, mülâzım-ı evvel ve mülâzım-ı sâni gibi görevlilerdir.

---

¹²⁷⁶ BOA, DH. MB.HPS., 165/26, Vesika 1-2.

¹²⁷⁷ Musa Çadircı, “ II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 37.

¹²⁷⁸ Mücteba İlgürel, “Osmanlı Devleti’nde Ateşli Silahlar”, *Yeni Türkiye*, 2000/31, s. 619.

Mülâzım-ı evvel yüzbaşidan bir kademe aşağıda olan askeri görevlilere verilen unvandır. Bunun bir derece altı mülâzım-ı sâni'dir. Mülâzım-ı sâni terfi edince mülâzım-ı evvel, mülâzım-ı evvel terfi edince yüzbaşı olmuştur.¹²⁷⁹

Düzce taburunda görev yapan rütbelilerden bir kısmı Girid ve Rusya'da göstermiş oldukları başarılarından dolayı mecîdî nişan ve madalyalarla ödüllendirilmişlerdir.

Tablo 105: İkinci Düzce Taburunda Görev Yapan Subaylar (1314/1896-97)¹²⁸⁰

Rütbe	Rütbe Sahibi	Alınan Madalya ve Nişanlar
Binbaşı	Mehmed Esad Efendi	4 Mecîdî
Kol Ağası	Münhal	
Tabur Kâtibi	Osman Halid Efendi	
Birinci Bölük		
Yüzbaşı	Mehmed Efendi	5 Mecîdî Madalya Girid ve Rusya
Mülâzım-ı Evvel	Mehmed Ağa	5 Mecîdî
Mülâzım-ı Sâni	Abdülkadir Efendi	5 Mecîdî
İkinci Bölük		
Yüzbaşı	Mehmed Emin Efendi	Madalya/ Rusya
Mülâzım-ı Evvel	Yusuf Ağa	
Mülâzım-ı Sâni	Süleyman Efendi	
Üçüncü Bölük		
Birinci Yüzbaşı	Zülfikar Ağa	5 Mecîdî
İkinci Yüzbaşı	Aziz Efendi	5 Mecîdî-Girid / Madalya – Rusya
Mülâzım-ı Evvel	Yakub Efendi	5 Mecîdî
Dördüncü Bölük		
Birinci Yüzbaşı	Mustafa Efendi	Madalya/ Girid
İkinci Yüzbaşı	Hüseyin Efendi	Madalya/ Girid

b) Jandarma İdaresi

Düzce'de bir jandarma bölüğü bulunmaktadır. 1334 (1916) yılına ait salnâmeğe göre Düzce jandarmanında bölük kumandanı olarak Yüzbaşı Vasıf Bey'in görev yaptığı tespit edilmiştir.¹²⁸¹

¹²⁷⁹ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, s. 612.

¹²⁸⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 198.

1913 yılında jandarma bölüğünde 30 jandarma görev yapmaktadır.¹²⁸²

Jandarma dairesi 1925 yılında daha da büyümüştür. Nitekim bölük mevcudu 77 piyade, 29 süvariden meydana gelmiştir.

Tablo 106: Düzce Kazası Jandarma Dairesi Görevlileri (1925)¹²⁸³

Jandarma Dairesi	
Memuriyet	Memurun Adı
Bölük kumandanı	Yüzbaşı Abdürrezzak Bey
Akçaşehir takım kumandanı	Mülâzım-ı Evvel Mustafa Efendi
Merkez takım kumandanı	Mülâzım-ı Evvel Şehabeddin Bey
Bölük mevcudu	77 piyade, 29 süvari

c) Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu

Tanzîmât sonrası Osmanlı yönetiminde ikisi Rumeli’de, ikisi Anadolu’da biri de Arabistan’da olmak üzere üç ordu bölgesi oluşturulmuştur. Bunların başına müşir adlı bir de görevli tayin edilmiştir.¹²⁸⁴

Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu önemli bir komisyon olup, komisyonun başkanlığını bölge kaymakamı yürütmektedir. Komisyonda kaymakamın yanında dört üye daha görev yapmaktadır. Bunlardan ikisi resmi kimliğe sahip olup, diğer ikisi eşrâftan sivil kişilerdir. Resmi hüviyete sahip olanlar redif mülâzımı ve meclis idare azasından bir kişidir. Sivil erkanın böyle önemli bir komisyonda yer alması asker- sivil kaynaşması ve orduya sivil katkının yapıldığını göstermesi açısından dikkate değer bir husustur.

Tablo 107 : Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu (1314/1896-97)¹²⁸⁵

Reis	Kaymakam Ali Suad Bey
Üye	Redif Mülâzımı Yakub Efendi
Üye	Meclis-i İdare Azası’ndan Hamdi Bey
Üye	Eşrâfdan Ahmed Efendi
Üye	Eşrâfdan Ziver Efendi

¹²⁸¹ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 257.

¹²⁸² Börekçi, *Anadolu’da Tanin*, s. 395.

¹²⁸³ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 350.

¹²⁸⁴ İlber Ortaylı, “Tanzîmât Devri ve Sonrası İdari Teşkilat”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. E. İhsanoğlu, c. I, İstanbul, 1999, s. 309.

¹²⁸⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 195.

d) Askerlik Şubesi (Ahz-ı Askeri Şubesi)

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde, insanların askere alınması ile ilgili olarak kazalarda bulunan kadılıklar ve bölgede yaşayan eşrâf-ı memleket olarak tanımlanan ayanlar önemli görevler ifa etmişlerdir. Bu çerçevede bölgelere gönderilen ferman, hüküm ve buyruklarla gerek eşkiya ile mücadele gerekse de savaşlarda istihdam edilmek üzere asker teminine gidilmiştir.

Düzce kazası nâib, ayan, vücûh-u memleket ve iş erlerine yazılan bir hükümde, Dağlı eşkiyasının itaat altına alınması için Berğos'ta ikâmet eden Kocaeli Mutasarrıfı Vezir Osman Paşa maiyetinde istihdam edilmek üzere kazadan harbe kadir 100 nefer piyade asker talep edilmiştir. Fakat daha sonra bu kişilerden 40'ı bu görevden affedilmiş diğer 60 kişinin yerine de bölge halkından 3000 kuruş toplanarak bu kişilerin de görevden muaf tutulmasına karar verilmiştir. Bu meyanda 3000 kuruş Düzce halkına tevzi edilmiştir. (29 R 1218/18 Ağustos 1803).¹²⁸⁶

Diğer alanlarda olduğu gibi askere alma işlerinin de kurumsallaşması ahz-ı askeri şubesinin kurulması ile gerçekleşmiş olmalıdır.

Düzce kazası ahz-ı askeri şubesi İzmid ahzı askeri kalemi riyâsetine bağlıdır. (merbût) Bu nedenle bölgede meydana gelen olaylar, Bolu mutasarrıflığı yanında İzmit mutasarrıflığına da bildirilmiştir. Sorunlar mutasarrıflık aracılığı ile merkeze de (Der-saâdet) bildirilerek çözüm üretilmeye çalışılmıştır. (1 R 1333/ 16 Şubat 1915).¹²⁸⁷

Tablo 108: Düzce Ahz-ı Askeri Şubesi Personeli (1925)¹²⁸⁸

Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Reis	Binbaşı Asım Bey
Muâmelât memuru	Yüzbaşı Ali Osman Bey
Hesap memuru	Talat Efendi

¹²⁸⁶ BOA, C. AS. 466/19435.

¹²⁸⁷ BOA, DH. EUM. 1- ŞB, 2/28, Vesika 1-4.

¹²⁸⁸ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 355.

e) Orduda Meydana Gelen Bozulmalar

1- Bolu Sancağı Alaybeyi Ali Faik Bey Hakkında Tahkîkât

İncelediğimiz uzun zaman dilimi içerisinde Düzce’de mahalli yöneticilerle ilgili bazı sorunlar da meydana geldiği tespit edilmiştir. Nitekim Bolu Sancağı Tabur Ağası olup alaybeyliğine terfi eden Ali Faik Bey hakkında bir tahkîkât başlatıldığı görülmektedir. Tahkîkâtın başlatılmasına Düzce Bataklı(k) Çiftliği köyü sakinlerinden İbrahim Çavuş’un Dahiliye Nezâreti’ne gönderdiği telgrafta ifade ettiği iddialar neden olmuştur. Tahkîkâtın sonucuna ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememişse de yapılan şikayetin içeriği çok dikkat çekicidir. Nitekim yapılan ihbarda Ali Faik Bey’in, Düzce kazasında 7-8 kişiden ibaret yetime kızları toplayıp halayık¹²⁸⁹ şeklinde oraya buraya “takdim ve furuht” etmekte olduğu ve “harikaz (yanmış) dükkan îanesi” adıyla cebren para topladığı, dairesinde alenen adam dövdüğü, kaymakamın yerine vekâlet ettiği zaman hırsızları salıverdiği, ahaliden mubayaa ettiği 5000-6000 kıyyelik tütünü rejeye satarak parasını sahiplerine vermediği, yave adıyla toplayıp kaydettirdiği 300’ü aşkın hayvanla ilgili suistimallerde bulunduğu hem yazılı hem de adliye müfettişlerinin yanında sözlü olarak dile getirilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹²⁹⁰

2- Düzce’de Dîvân-ı Harb Kurulması

Eşkiyalık olaylarının artması, bölgede görev yapan bazı komutanların görevlerini suistimal etmesi ve devletin güvenliği ile ilgili konular, Enver Paşa hakkında suikast yapılacağı dedikodusu vs., muhtelif konular nedeniyle Düzce’de muhtelif zamanlarda dîvân-ı harb (dîvân-ı harb-i örfiyye) kurulmuştur.

2. 1. Divan-ı Harb Kurulmasına Neden Olan Bazı Olaylar

2. 1. 1. Jandarma Komutanlarının Görevlerini Kötüye Kullanması

Düzce’deki eşkiyalık olaylarının artması (şekavetkaranenin tezâyidi) nedeniyle buna karşı seri ve kesin bir şekilde tedbir alınmaması halinde durumun son derece kötü olacağı (kesb-i vehamet etmek) düşüncesiyle Harbiye nezâreti birtakım tedbirler alınmasını istemiştir. (20 Teşrîn-i Sâni 1335/ 20 Kasım 1919). Konu Meclis-i Vükelâ’da görüşülmüş ve bununla ilgili bir

---

¹²⁸⁹ Kadın köleler için kullanılan bir ifadedir.

¹²⁹⁰ BOA, DH. MKT., 1371/1317/N-37, Vesika 37-38.

takım kararlar alınmıştır. Alınan kararlara göre; güvenliği sağlamakla yükümlü jandarmanın cesareti (ictisârı) ve 8 ay içerisinde jandarmalar tarafından 162 aded cürm irtikab edilmesi nedeniyle asayişin sağlanması için hemen bir “kuvve-i kâfiye-i askeriye”nin oluşturulması ve sevk edilmesi, Düzce’de 1 ay süre ile “idare-i örfiyye ilanı”, bölgede askeri dîvân-ı harb kurularak eşkiyalık olaylarına karışanların tutuklanıp muhâkeme altına alınması ve görevlerini suistimal eden Düzce jandarma bölük kumandanı ve mahalli jandarma kumandanının değiştirilmesi (tebdîl) ve yerlerine uygun niteliklere sahip kişilerin tayin edilmesi hususunda dahiliye ve harbiye nezâretlerine tebliğ yapılmıştır. (28 S 1338/ 22 Kasım 1919).¹²⁹¹

2. 1. 2. Enver Paşa’ya Suikast Yapılacağı Dedikodusunun Yayılması

Düzce’de kahvecilik yapan Boşnak Ömer Efendi ve birâderi Emin aylık 1 mecdiye bedel ile Avusturya’nın Agram Yakası’nda neşredilen Öbzöver-Öbzör (Gözcü) gazetesine abone olmuşlardır. Gazetenin numara ve tarihi belli olmayan (gayrı mazbût) bir nüshasında “hoca kaynaklı dört şahıs Enver Paşa hazretlerine suikast edeceklermiş” tarzındaki bir haberin düşman devletler gazetesinden iktibas edilmiş bir bölümü Ömer ve kardeşi Emin tarafından Hacı Kamil (bir diğer yerde Kemal) Bey’e ifade edilmiş, o da büyük bir üzüntü ile Çakmanzâde (bazı yerlerde Çarsanzâde) Ahmed Efendi’ye, Ahmed Efendi de durumu netleştirmek amacıyla eşrâftan Meclis-i Umumi azasından Kürdzâde Mehmed ve Hacı Ali Beyzâde Hüseyin Remzi efendilere anlatmıştır. Harbiye Nâzırı Enver Paşa hazretlerine 4 neferin suikast yapmak istediği, Kafkasya ordusunda bir kumandanın cinayet işlediği ve bu olay üzerine Enver Paşa hazretlerinin Rusya sınırına gittiği gibi Düzce’de bazı yalan haberlerin (ihbârât-ı kâzibe) ahali arasında yayılması üzerine duruma Dîvân-ı Harb-i Örfiyye el koymuş ve Çarsanzâde Ahmed celb edilerek sorguya çekilmiştir. (1 R 1333/16 Şubat 1915).¹²⁹²

2. 1. 3. Ermeni Vatandaşlardan Bölge Halkına Rus Tehdidi İması

Osmanlı devleti, içinde bulunduğu dönemin hassasiyetinin de etkisiyle ülkede meydana gelen güvenlikle ilgili en basit olayları bile ciddiyetle ele almıştır. Bu tür olaylarda taşrada bulunan görevlilerin de aynı hassasiyetle görevini yapmasını istemiş, görevini ihmal ettiğini düşündüğü kişileri yasalar çerçevesinde cezalandırmıştır. Düzce’de Müezzîn Said Efendi, Gazhâne civarından gelen silah seslerini anlamak için etrafa bakınarak gitmekte iken o civarda

---

¹²⁹¹ BOA, MV., 217/125.

¹²⁹² BOA, DH. EUM. 1- ŞB, 2/28, Vesîka 1-4.

camları açık Ermenilerden Adapazarlı (Adapazarî) Havnan'ın hânesinde 'işret yapmakta olan Adapazarlı Barnik'e ne olduğunu sorunca Barnik'in Said Efendi'ye hitaben "Akçaşehir'e gelen Rus babamızın askerinin tüfenk sesleridir yarın anlarsın" demesi üzerine Said Efendi olayı hükümete ihbar etmiştir. Ancak bölgedeki hükümet görevlilerinin ihbarı pek dikkate almadığı iddiası üzerine olaya Dahiliye nezâreti nezdinde müdahale edilmiş ve olayla ilgili olarak tahkîkât başlatılmıştır. Ancak yapılan tahkîkât neticesinde olaya mahalli görevlilerin kayıtsız kalmadığı anlaşılmış ve ihmal iddiasının asılsızlığı gerekçeleriyle merkeze bildirilmiştir. Nitekim Bolu mutasarrıflığından merkeze gönderilen yazıda da dîvân-ı harb dairesinin olaya el koyduğu, haklarında yapılan ihbarı mütakiben, iki Ermeninin, konu ile ilgili olarak hemen soruşturmaya tabi tutulduğu ve zapt edilen evrakların livaya getirtildiği bildirilmiştir. (27 B 1333/10 Haziran 1915).¹²⁹³

3- Bakaya Firari Askerler

Yapılan tâkibât neticesinde 22 Ağustos 1331 (4 Eylül 1915) tarihine kadar Düzce kazasında 603 kişi bakaya asker firârîsi tespit edilmiştir. Bu kişiler tutuklanarak (derdest) orduya teslim edilmiş, bu arada tâkibâta da devam edilmiştir. Konuyla ilgili olarak Mutasarrıf Ahmed Müfid tarafından Dahiliye nezâretine bilgi verilmiştir. (28 L 1333/ 8 Eylül 1915).¹²⁹⁴

f) Zabtiyeler

Zabtiyeler Osmanlı devletinde kent içi güvenliği sağlamadan sorumlu kuvvetlerdir. Kendi içerisinde süvari ve piyade olarak kategorize olmuşlardır. Düzce'de kent içerisinde iki piyade, bir de süvari zabtiye neferinin görev yaptığı tespit edilmiştir. Piyade zabtiye neferleri aylık 40 kuruş maaş alırken, süvari olanlar aylık 100 kuruş maaş almışlardır.

Tablo 109 : Düzce'de Görev Yapan Güvenlik Görevlilerinin Yıllık gelirleri (1844)

Yerleşim Yeri	Zabtiye Neferi	Aded	Yıllık toplam ücreti/krş
Bataklı dîvânı	piyade	1	480
Câlûr dîvânı	süvari	1	1200
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Piyade	1	480
Toplam		3	2160

¹²⁹³ BOA, DH..EUM. KLH., 1/50, Vesîka 1-4.

¹²⁹⁴ BOA, DH..EUM. 5. Şb., 16/47.

g) Polis Teşkilatı

1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) salnâmelerinde adından bahsedilmeyen polis teşkilatının 1334 (1916) yılında salnâmelerde ifade edilmesi bu yıllarda bölgede bir polis teşkilatı kurulduğunu göstermektedir. Polis dairesinin başında bir komiser muavîni görev yapmaktadır. Komiser muavîninin yanına iki de polis memuru görevlendirilerek bölge güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.¹²⁹⁵

1913 yılında ise Düzce polis teşkilatında bir komiserle üç polisin görev yaptığı görülmektedir.¹²⁹⁶

Tablo 110: Polis Teşkilatı Görevlileri (1334 /1916)¹²⁹⁷

Polis Dairesi	
Komiser Muavîni	Mahmud Celaleddin Efendi
Polis memuru	Resm Efendi
Polis memuru	Abdullah Efendi

Tablo 111: Düzce Emniyet Teşkilatı Görevlileri (1925)¹²⁹⁸

Emniye-i Umûmiye	
Memuriyet	Memurun Adı
Akçşehir komiser muavîni	Ali Efendi
Akçşehir polis memuru	İbrahim Efendi ve Hafız Bekir Efendi
Polis	Yusuf Kenan Efendi

h) Şehitler ve Şehitlere Maaş Tahsîsi

İslam dininde Allah, vatan ve namus uğrunda yapılan savaşlar kutsal olarak kabul edilmiş ve bu uğurda ölenler şehit olarak tanımlanmıştır. Allah korkusundan ağlayan insanın gözü ile sınırda nöbet bekleyen askerin gözüne kutsallık atfedilmiş ve cehennemin bu insanlardan uzak olacağına inanılmıştır. Yine peygamberlikten sonraki en yüksek manevi rütbenin şehitlere ait olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle şahadet mertebesine ulaşmak toplumda da önemli bir ayrıcalık olarak kabul edilmiştir.

¹²⁹⁵ *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 257.

¹²⁹⁶ Börekçi, *Anadolu'da Tanın*, s. 395.

¹²⁹⁷ *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 257.

¹²⁹⁸ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 351.

Şehitlerin arkalarında pek çok dul ve yetim bırakmaları devleti de bu konuda daha duyarlı davranmaya ve bir takım tedbirler almaya itmiştir. Bu amaçla şehit ailelerine şahadet tarihinden itibaren şehidin rütbesine göre maaş bağlanmıştır. Ailelerin maaşları bağlanıncaya kadar işeleri temin edilmiştir. Bunun dışında şehit ailelerine ikramiyeler verilmiş, borçları silinmiş ve belli bir süre vergilerden muaf tutulmuşlardır. Şehit düşenlerin yakınlarına takdir belgesi veya madalya verilerek ve önemli devlet yöneticileri şehit ailelerine taziyede bulunarak şehit yakınları taltif edilmeye çalışılmıştır. Şehit çocuklarının eğitim ve himayesi konusunda da çeşitli çalışmalar yapılmış, bu çocuklar yatılı okullara kaydedilmek veya darüleytâmlara yerleştirilmek suretiyle devletin koruması altına alınmıştır. Şehit yakınlarına verilen maaşlar genellikle buldukları vilâyetlerin mal sandıklarından ödenmiştir. Bazen belediyeler de kânûn gereği kendi imkanları ölçüsünde şehit ailelerine maddi destekler vermişlerdir.

Dahiliye Nezâreti'nin 31 Temmuz 1913 tarihli tezkiresi bu konuda bir örnek teşkil etmiştir. Burada şehit zâbitân ve memurların ailelerine hâne kiralanıncaya ve maaş tahsîs edilinceye kadar işeleri için ilk etapta 500 lira tahsîs edilmesi teklif edilmiştir.¹²⁹⁹

Şehit ailelerine tahsîs edilen maaş daimi olup, ikramiye ise bir defaya mahsus olarak ödenmektedir. Şehidin ailesine maaş ve ikramiye tahsîs edilip edilmeyeceğine kaza idare meclisinde karar verilmiştir. Şayet şehidin ailesine tahsîsât verilmeye karar verilirse konu mutasarrıflığa oradan da Mâliye Nezâreti'ne bildirilip gerekli izinler alınmıştır. Mesela Düzce'nin Sırtpınarı köyünde ikâmet eden Polad oğlu ailesinden Aziz Çavuş eşkiya takibi sırasında şehid olunca hanımı Zarife Hatun ile pederi ve sabi çocukları Hamid ve Aziz'e maaş ve ikramiye tahsîsi için Düzce kazası İdare Meclisi'nde karar alınarak durum, Bolu Mutasarrıflığı'na bildirilmiş daha sonra da Mâliye Nezâreti'ne yazılarak şehid ailesine maaş ve ikramiye tahsîsi yapılmıştır. (14 N 1331/ 17 Ağustos 1913).¹³⁰⁰

1) Düzceli Şehit Askerler

1- 1897- 1900 Yılları Arası Şehit Düşenler

1897-1900 yılları arasında Düzce'den 63 ailenin muhtelif cephelerde şehit verdiği tespit edilmiştir. Şehitlerden 36'sı Yunan sınırına sevk edilip burada şehit düşen kişilerdir. Bu kişilerin nasıl şehit oldukları ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Ancak Osmanlı Devleti bu

---

¹²⁹⁹ Mucize Ünlü, "Osmanlıdan Cumhuriyete Şehit Aileleri (1875-1923)", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 11, No: 1, Mart 2003, s. 217-218, 232.

¹³⁰⁰ BOA, DH. İD., 14/35, Vesika 1-6.

kişilerin miraslarının kimlere kaldığı ile ilgili ayrıntılı kayıtlar tutmuştur. Kayıtların her biri şehit düşen askerin bulunduğu köy veya kentten 2 erkek şahitle teyid edilmiştir.

Şehitlerden Mehdi Bey köyünden olan Mezûk oğlu Reşid b. Mezuletoka, Milan Deresi Kınık köyünden Süleyman b. Emin, Mengencik köyünden Mustafa Çavuş b. Abdullah ve Giridli’de? Mustafa Ağa köyünden Yusuf b. Şumâf askerlik görevini icra ederken “tebdîl-i ab ve hava” için memleketleri olan Düzce’ye gelmiş bu sırada da vefat etmişlerdir.

Tablo 112 : Askerlik Görevini İcra Ederken Şehit Olanlar (1314-1318) (1896-1897/1900-1901)

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu	Ailesi	İkameti	Tarih
	Receb b. Osman Receb	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, Piyade 1. Alayı, 2. Taburu, 2. Bölüğü askeri	Zevcesi Meryem binti Şakir, babası Osman, validesi Fatma binti Mehmed	Çayırılı köyü	22 R. Âhir 1315 (20 Eylül 1897) ¹³⁰¹
	Yusuf b. Şumâf	Hassa Erkân-ı Harbiye 2. Alayı, 1. Taburu, 2. Bölüğü çavuşu	Anası Kevâş (Gevâş) binti Gûzaş, li-ebeveyn erkek ve kız kardeşleri İlyas ve Zahide	Giridli’de? Mustafa Ağa köyü	2 Z. kâde 1318 (21 Şubat 1901) ¹³⁰²
	Şahin b. Laz Osman	Hassa ordu-yı Hümâyûnu 1. Taburu, 1. Bölüğü neferi	Anası Afseçe binti Canik, li-ebeveyn erkek ve kız kardeşleri Harun Râhide (Zahide) ve Havva	Darıyeri’nde Abaza Hasan Bey köyü	23 R. Âhir 1318 (20 Ağustos 1900) ¹³⁰³
	Musa b. Murteza b. Abdullah	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü	Validesi Hatice binti Hacı Ahmed, küçük öz kızı Çeşminâz, li-ebeveyn erkek ve kız kardeşi İsa, Ayşe, Fatma ve Ayşe adlı bir diğer kızı	Nusreddin mahallesi	Gurre-i R. Âhir 1318 (29 Temmuz 1900) ¹³⁰⁴

¹³⁰¹ DKS 1155, s. 82, Nu: 167.

¹³⁰² DKS 1161, s. 91, Nu: 184.

¹³⁰³ DKS 1161, s. 46, Nu: 33.

¹³⁰⁴ DKS 1161, s. 41, Nu: 20.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu	Ailesi	İkameti	Tarih
Molla Mehmed oğlu	Mehmed b. Tahir b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, 1. Alayı, süvari 4. bölüğü askeri.	Validesi Meryem binti Mustafa, li-ebeveyn erkek kardeşi Tahir, li-ebeveyn kız kardeşi Hatice ve Dudu.	Ağsaklar köyü	9 Cemâziye'l-Âhir 1315 (7 Eylül 1897) ¹³⁰⁵
Kuru oğlu	İsmail b. Bayram	Hassa Nizâmiye ordusu, 6. Alayı, 3. Taburu, 1. bölüğü neferi	li-ebeveyn erkek kardeşi Hasan Çavuş b. Bayram	Milan deresinde Ağsaklar köyü	22 Cemâziye'l-Evvel 1318 (17 Eylül 1900) ¹³⁰⁶
Salmâf oğlu	Sâlih b. Hasan	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, 2. Alayı, Süvari 4. bölüğü askeri	Validesi Küşefe binti Süleyman, li-ebeveyn erkek kardeşi oğlu Mahmud b. Mustafa	Uzun Mustafa köyü	23 Safer 1315 (24 Temmuz 1897) ¹³⁰⁷
	İbrahim b. Davud b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, 5. Alayı, Süvari 3. Bölüğü askeri	Li-ebeveyn erkek kardeşi Abdullah	Gölormanı Hacı Musa köyü	26 Rebîü'l-Evvel 1315 (25 Ağustos 1897) ¹³⁰⁸
Mezûk oğlu	Reşid b. Mezuletoka	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, 3. Alayı, Süvari 1. bölüğü askeri	Li-ebeveyn kız kardeşi Refia binti Mezule	Abaza Mehdi Bey köyü	20 Safer 1315 (24 Temmuz 1897) ¹³⁰⁹
Yezad oğlu	Bayram b. Yezad b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne Seyyar Topçu 2. Alayı, 4. Bölüğü askeri	Zevcesi Zekeriya kızı Meydaz ile küçük öz kızı Emine, li-ebeveyn kızkardeşi Hatice	Gölormanı Hacı Musa köyü	29 Zi'l-kâde 1314 (1 Mayıs 1897) ¹³¹⁰
	İbrahim b. Davud b. Abdullah	Hassa Ordu-yı Hümâyûnu, 5. Alayı, Süvari 3. Bölüğü neferi	Li-ebeveyn erkek kardeşi Abdullah	Gölormanı Hacı Musa köyü	17 Cemâziye'l-Evvel 1318

¹³⁰⁵ DKS 1155, s. 92, Nu: 29.

¹³⁰⁶ DKS 1161, s. 52, Nu: 68.

¹³⁰⁷ DKS 1155, s. 67, Nu: 106.

¹³⁰⁸ DKS 1155, s. 74, Nu: 136.

¹³⁰⁹ DKS 1155, s. 67, Nu: 105.

¹³¹⁰ DKS 1155, s. 47, Nu: 23.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu	Ailesi	İkameti	Tarih
					(12 Eylül 1900) ¹³¹¹
Abbas oğlu	Mehmed b. Hüseyin b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, İstihkam Taburu, 3. Bölüğü askeri	Validesi Hanım binti Mehrâb, Li-ebeveyn erkek kardeşi Halil, li-ebeveyn kız kardeşi Emine, Fatma ve Şerife	Köprübaşı Aşiret köyü	19 R. Âhir 1315 (17 Eylül 1897) ¹³¹²
	Ahmed b. Musa b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne, 2. Alayı, Hassa Süvari 1. Bölüğü 8. Hayme askeri	Li-ebeveyn erkek kardeşi Molla Yusuf	Muncurlu'da Besni köyü	14 R. Âhir 1315 (12 Eylül 1897) ¹³¹³
Tatar Abdullah oğlu	Bekir b. Abdullah	Asâkîr-i şâhânede Tophâne-yi Âmire'ye mensub süvari taburu 2. bölüğü, 1. Hayme (çadır) askeri	Li-ebeveyn erkek kardeşi Ahmed Ağa	Bakras köyü	5 R. Âhir 1315 (3 Eylül 1897) ¹³¹⁴
Abdullah oğlu	Kadir b. Abdullah	Asâkîr-i şâhâne 1. Alayı, süvari 2. bölüğü askeri	Zevcesi Saray, annesi Küşehavârî, erkek kardeşleri İlyas ve Musa, aynı anne bâbâdan kızkardeşi Fatma, aynı anneden kızkardeşi Firdevs	Haciali köyü	1300'lü yıllar (1882/1883) ¹³¹⁵
Ahmed oğlu	Mustafa b. Ali Bey b. Ahmed	Asâkîr-i şâhâne-i hassa 5. Alayı 1. Taburu, 3. Bölüğü askeri	Zevcesi Hatice binti Osman, babası Ali, validesinin validesi (anneanesi) Zeyneb binti Mustafa	Akçşehir nahiyesi Koçköy mahallesi	15 Cemâziye'l-Evvel 1315 (12 Ekim 1897) ¹³¹⁶
Mirasyedi oğlu	Abdullah b. Mehmed b.	Asâkîr-i Hassa-i Şâhâne, İstihkam 1. Taburu, 1. Bölüğü	Zevcesi Rukiye b. İsmail, validesi	Gürüni köyü	29 R. Ūlâ 1315 (28

¹³¹¹ DKS 1161, s. 53, Nu: 75.

¹³¹² DKS 1155, s. 81, Nu: 164.

¹³¹³ DKS 1155, s. 79, Nu: 155.

¹³¹⁴ DKS 1155, s. 77, Nu: 147.

¹³¹⁵ DKS 1155, s. 83, Nu: 173.

¹³¹⁶ DKS 1155, s. 85, Nu: 182.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu	Ailesi	İkameti	Tarih
	Hasan	askeri	Fatma binti Abdullah, küçük öz oğlu Ahmed		Ağustos 1897) ¹³¹⁷
	Halil Mülâzım b. Hüseyin	Asâkîr-i şâhâne-yi nîzâmiyenin 1. Hassa Ordu-yı Hümâyûnu, 6. Alayı, 1. Taburu, 3. bölüğü askeri		Eğerciler dîvânı Hacı Mahmud köyü	2 Şubat 1295 (14 Şubat 1880) ¹³¹⁸
	Ahmed b. Hâtûş b. Hasan	Asâkîr-i Şâhâne 1. Ordu-yı Hümâyûn 5. Alayı, 3. Süvari Bölüğü askeri	Erkek kardeşi oğlu Mecac b. Kaş b. Hasan	Bıçkıdere köyü	25 C. Ûlâ 1315 (22 Ekim 1897) ¹³¹⁹
Musabaş oğlu	Hüseyin b. Hasan b. Abdullah	Asâkîr-i Şâhâne-i Hassa 1. Nişancı taburu, 1. Bölüğü askeri	Babası Hasan, annesi Hatice binti Abdullah	Hacı Hasancılar köyü	11 C. Ûlâ 1315 (8 Ekim 1897) ¹³²⁰
Mehmed oğlu	Mehmed b. Mehmed b. Abdullah	Asâkîr-i Şâhâne Hassa Ordu-yı Hümâyûnu 2. Alayı, 3. Taburu, 1. Bölüğü askeri	Eşi Zekân binti Ahmed, küçük öz kızı Fatma	Çerkes Taşköprü köyü	20 Cemâziye'l- Âhir 1314 (26 Kasım 1896) ¹³²¹
Mustafa oğlu	İbrahim b. Mustafa	Asâkîr-i Şâhâne 1. Ordu-yı Hümâyûnu Seyyar Topçu, ¹³²² 5. Alayı, 3. Bölüğü askeri	Evlidir.	Düzce Ahmed Ağa köyü	26 Şaban 1314 (30 Ocak 1897) ¹³²³
	Çerkes Şaban b. Ahmed b.	Asâkîr-i Şâhâne Hassa 3. Alayı, 2. taburu, 2. Bölüğü askeri	Bekar olup, Receb, Fekoz adlı 2 erkek	Köprübaşı Ömer Efendi	17 Şaban 1314 (21

¹³¹⁷ DKS 1155, s. 75, Nu: 137.

¹³¹⁸ DKS 1145, s. 86, Nu: 338.

¹³¹⁹ DKS 1155, s. 87-88, Nu: 192.

¹³²⁰ DKS 1155, s. 84, Nu: 177.

¹³²¹ DKS 1155, s. 16, Nu: 62.

¹³²² 19. yüzyıl sonlarında Hassa ordusunda 2 seyyar topçu alayı olup top sayısı 182'dir. İstihkam alayları ağır topçu kuvvetleri de bu orduya dahil edilmiştir. Tuna Ordusu'nda 1 seyyar topçu alayı, 20 kaleler topçu bölüğü olup, top sayısı 1379'dur. Rumeli Ordusu'nda 1 topçu alayı, 21 kaleler topçu bölüğü olup, top sayısı 849'dur. Anadolu Ordusu'nda 5 seyyar topçu alayı, 12 kaleler topçu bölüğü olup, top sayısı 670'tir. Suriye Ordusu'nda 1 seyyar topçu alayı, 3 kaleler topçu bölüğü olup, top sayısı 245'tir. Arabistan Ordusu'nda 1 seyyar topçu alayı olup, top sayısı 94'tür. Yemen Ordusu'nda ise 1 seyyar topçu alayı ve 5 kaleler topçu bölüğü olup, top sayısı 241 olarak tespit edilmiştir. İlgürel, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silahlar", s. 619.

¹³²³ DKS 1155, s. 29, Nu: 118.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu	Ailesi	İkameti	Tarih
	Lâvistan		kardeşi, Havva ve Şâse adlı 2 kız kardeşi var.	köyü	Ocak 1897) 1324
Hacı İsmail oğlu	Hüseyin b. Halil b. Abdullah	Asâkîr-i Şâhâne Hassa Ordu-yı Hümâyûnu 5. Alayı, 3. taburu, 4. bölüğü, 2. Takımı askeri	Zevcesi Emine binti Hüseyin, li-üm erkek kardeşi Halil b. Halil vs.	Şahincili köyü	4 Cemâziye'l-Âhir 1314 (10 Kasım 1896) ¹³²⁵
Kör Ahmed oğlu	Hasan b. Ahmed b. Abdullah	Asâkîr-i Şâhâne, 1. Alayı, 3. Taburu, 2. Bölüğü askeri	Bir erkek kardeşi var.	Şeyhler köyü	5 Cemâziye'l-Âhir 1315 (1 Kasım 1897) ¹³²⁶
	Musef b. Hanulan b. Abdullah	Asâkîr-i Şâhâne, 1. Ordu-yı Hümâyûnu, 2. Topçu Alayı, 2. Bölüğü	Erkek kardeşi Süleyman, kızkardeşi Fatma	Kazık oğlu Hacı Mustafa köyü	5 Cemâziye'l-Âhir 1315 (1 Kasım 1897) ¹³²⁷
Tâmirze oğlu	Musa b. Tâmirze b. Nefin	Asâkîr-i Şâhâne'de Tophâne-yi Âmire'ye mensup Seyyar Topçu 1. Alayı, 1. taburu, 1. Bölüğü arabacı askeri	Babası Tâmirze, validesi Neğok binti Hamza	Sarayyeri köyü	23 C. Ûlâ 1314 (30 Ekim 1896) 1328

¹³²⁴ DKS 1155, s. 30, Nu: 122.

¹³²⁵ DKS 1155, s. 11, Nu: 43.

¹³²⁶ DKS 1155, s. 91, Nu: 205.

¹³²⁷ DKS 1155, s. 91, Nu: 206.

¹³²⁸ DKS 1155, s. 10, Nu: 33.

Tablo 113: Yunan Meselesi Üzerine Yunan Hududuna Sevk Edilen ve Şehit Olan Kişiler (1318)

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu ve görevi	Ailesi	İkameti	Tarih
	Ali b. Hasan Hânûh b. Tâz	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Ammisi Osman b. Hânûh b. Tâz	Taşköprü köyü ¹³²⁹	15 R. Âhir 1318 (12 Ağustos 1900) ¹³³⁰
	Hafız Şakir Efendi b. Abdullah	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Zekiye Hanım binti Hacı Hasan Ağa, küçük öz kızı Müzeyyen	Câmi-i Kebir mahallesi	24 Şaban 1318 (17 Aralık 1900) ¹³³¹
	Şerif b. Abdülcelil	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Ayşe binti Mehmed, küçük öz kızları Fatma ve Hatice	Kıralpınarı köyü	20 Şaban 1318 (13 Aralık 1900) ¹³³²
Müezzîn oğlu	Ahmed b. Ömer	Düzce Redif Taburu, 2. Bölüğü neferi	li-ebeveyn erkek kardeşleri Mustafa ve İbrahim	Lazhamidiye köyü	26 Zi'l-Hicce 1317 (27 Nisan 1900) ¹³³³
	Mustafa b. Ahmed	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Babası Hacı Hasan Ağa b. Ali	Milan deresinde Ağsaklar köyü	22 Cemâziye'l- Evvel 1318 (17 Eylül 1900) ¹³³⁴
Celeb oğlu	Mustafa b. İsmail	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zeliha binti Seyyid Ahmed, küçük öz oğulları Ahmed ve İsmail	Paşakonağı köyü	25 R. Âhir 1318 (22 Ağustos 1900) ¹³³⁵
	Musa b. Befâz	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Hasan, küçük öz oğlu Hamid, küçük öz kızı Hacıkıze	Kirveli (Gerdeli) köyü	2 Cemâziye'l- Âhir 1318 (27 Eylül 1900) ¹³³⁶
	Osman b. Abdullah	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Anası Ayşe binti Ahmed, li- ebeveyn erkek kardeşi Ahmed b. Abdullah	Kiremidocağı'nda Hüseyin Bey köyü	3 Cemâziye'l- Evvel 1318 (28 Eylül 1900) ¹³³⁷
	Mehmed b. Bâbek	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Osman Efendi, küçük öz oğlu Emin	Nusreddin mahallesi	17 Cemâziye'l- Âhir 1318 (12 Ekim 1900) ¹³³⁸

¹³²⁹ Şehidin köyü belgede açıkça belirtilmemiştir. Ancak şehidin mirasçıları belirlenirken Taşköprü köyünde ikamet eden bazı kişilerin şهادetlerinin dikkate alınması şehit Ali'nin köyünün Taşköprü köyü olduğunu düşündürmektedir.

¹³³⁰ DKS 1161, s. 43, Nu: 24.

¹³³¹ DKS 1161, s. 81, Nu: 158.

¹³³² DKS 1161, s. 81, Nu: 159.

¹³³³ Ahmed b. Ömer Beyşehir Hastanesi'nde vefat etmiştir. Mirası ile ilgili olarak bir miras davası açılmıştır. DKS 1161, s. 22, Nu: 47.

¹³³⁴ DKS 1161, s. 52, Nu: 67.

¹³³⁵ DKS 1161, s. 50, Nu: 55.

¹³³⁶ DKS 1161, s. 55, Nu: 82.

¹³³⁷ DKS 1161, s. 50, Nu: 59.

¹³³⁸ DKS 1161, s. 55, Nu: 87.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu ve görevi	Ailesi	İkameti	Tarih
	Abdullah b. Ömer	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	li-ebeveyn erkek kardeşi Molla Mehmed Efendi b. Ömer	Hamidiye mahallesi	1318 (1900/1901) ¹³³⁹
	Osman b. Osman	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Asiye binti Abdullah, küçük öz oğlu Mustafa, küçük öz kızı Hamide	Asar köyü	9 Cemâziye'l-Âhir 1318 (4 Ekim 1900) ¹³⁴⁰
	Ahmed b. Emin Çavuş	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Ahmed Efendi, küçük öz kızları Ayşe, Hatice ve diğer iki kızı	Asar köyü	8 Cemâziye'l-Âhir 1318 (3 Ekim 1900) ¹³⁴¹
	Bayram b. Osman	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Dudı (Dudu) Hatun binti Ahmed, büyük öz oğlu Mustafa, küçük öz oğlu İlyas, büyük öz kızı Şerife ve Vasfiye, küçük öz kızı Hanım	Bakras köyü	13 Cemâziye'l-Âhir 1318 (8 Ekim 1900) ¹³⁴²
Kalyoncu oğlu	Mustafa b. Ömer	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Receb, küçük öz oğlu Hakkı, küçük öz kızı Behiye	Darıcı köyü	22 Cemâziye'l-Âhir 1318 (17 Ekim 1900) ¹³⁴³
	Hüseyin b. Bezâd	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Vahide hanım binti Ömer, küçük öz oğlu Kamil	Arabçiftliği'nde Ğazıkzâde Hacı İshak Efendi köyü	2 Receb 1318 (26 Ekim 1900) ¹³⁴⁴
	Ahmed b. Halil b. Hacı Ahmed	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Hatice binti Hüseyin, küçük öz kızı Fatma ve li-ebeveyn erkek kardeşi Mehmed b. Halil b. Hacı Ahmed	Hacı Ahmedler köyü	10 R. Âhir 1318 (7 Ağustos 1900) ¹³⁴⁵
Hacı Efendi	Mustafa b. Mehmed	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Babası Mehmed b. Mustafa b. Abdullah	Akçaşehir nahiyesine bağlı	Gurre-i R. Âhir 1318 (29

¹³³⁹ DKS 1161, s. 53, Nu: 71.

¹³⁴⁰ DKS 1161, s. 54-55, Nu: 81.

¹³⁴¹ DKS 1161, s. 55, Nu: 83.

¹³⁴² DKS 1161, s. 56, Nu: 92.

¹³⁴³ DKS 1161, s. 56, Nu: 93.

¹³⁴⁴ DKS 1161, s. 66, Nu: 122.

¹³⁴⁵ DKS 1161, s. 43, Nu: 25.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu ve görevi	Ailesi	İkameti	Tarih
oğlu				Arabacılar köyü	Temmuz 1900) 1346
	Ordulu Abdurrahman b. Mehmed b. Hüseyin	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Mustafa, küçük öz kızı Hatice ve Emine, li- ebeveyn erkek kardeşi Hasan b. Mehmed b. Hüseyin	Akçaşehir nahiyesine bağlı Kurugöl köyü	11 Cemâziye'l- Evvel 1318 (6 Eylül 1900) ¹³⁴⁷
Hasan oğlu	Edhem b. Bayram	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Zevcesi Emine binti Ahmed, küçük öz oğulları İsmail ve Ahmed	Akçaşehir nahiyesine bağlı Başeftun köyü	17 Cemâziye'l- Âhir 1318 (12 Ekim 1900) ¹³⁴⁸
	Mehmed b. Receb	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Zevcesi Emine binti Bektaş, küçük öz oğulları Ömer ve Ahmed	Akçaşehir nahiyesine bağlı Başeftun köyü	17 Cemâziye'l- Âhir 1318 (12 Ekim 1900) ¹³⁴⁹
	Kuran b.	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Zevcesi Hatice binti Laz, Tavuk köyünde bulunan akrabası Sadık b. Mehmed	Esmâ Hanım köyü	1318 (1900/1901) ¹³⁵⁰
	Yusuf b. Şumâf	Düzce Redif Taburu, 2. Bölüğü çavuşu	Anası Kevâş, li-ebeveyn erkek kardeşi İlyas b. Şumâf, kız kardeşi Zahide	Köprübaşında? Mustafa Ağa köyü	22 Receb 1318 (15 Kasım 1900) ¹³⁵¹
	Osman b. Ali Bey	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Anası Rahime, li-ebeveyn kız kardeşi Kezban ve Sâliha ?	Paşaoormanı'nda İbrahim Bey köyü	22 Receb 1318 (15 Kasım 1900) ¹³⁵²
	Abdullah b. Mehmed	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Rukiye binti İsmail, küçük öz oğlu Ahmed, validesi Fatma binti Mehmed	Mengencik köyü	23 R. Âhir 1318 (20 Ağustos 1900) ¹³⁵³
	Mustafa Çavuş b. Abdullah	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Şerife binti Hasan, li-ebeveyn erkek kardeşi Ömer b. Abdullah	Mengencik köyü	3 Cemâziye'l- Evvel 1318 (29 Ağustos 1900) ¹³⁵⁴

¹³⁴⁶ DKS 1161, s. 41, Nu: 21.

¹³⁴⁷ DKS 1161, s. 51, Nu: 61.

¹³⁴⁸ DKS 1161, s. 55-56, Nu: 88.

¹³⁴⁹ DKS 1161, s. 56, Nu: 89.

¹³⁵⁰ DKS 1161, s. 54, Nu: 80.

¹³⁵¹ DKS 1161, s. 67, Nu: 115.

¹³⁵² DKS 1161, s. 67, Nu: 116.

¹³⁵³ DKS 1161, s. 50, Nu: 51.

¹³⁵⁴ DKS 1161, s. 49, Nu: 47.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu ve görevi	Ailesi	İkameti	Tarih
	Ömer b. Mustafa	Düzce Redif Taburu, 2. Bölüğü neferi	Zevcesi Emine binti Hasan, büyük ve küçük öz kızları Fatma, Ayşe ve Hatice	Darıyeri'nde Çele köyü	11 Cemâziye'l-Evvel 1318 (6 Eylül 1900) ¹³⁵⁵
	İbrahim b. Kayz b. Abdullah	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Anası Fatma binti Abdullah, küçük öz oğlu İbrahim	Darıyeri'nde Çele köyü	27 R. Âhir 1318 (24 Ağustos 1900) ¹³⁵⁶
	Ahmed b. Ahmed b. Sâlih	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Mehmed, küçük öz oğlu Durmuş	Darıyeri'nde Yörükler köyü	17 Cemâziye'l-Evvel 1318 (12 Eylül 1900) ¹³⁵⁷
	Yahya b. Yakub	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Akrabası Cedidiye mahallesinde sakin Zekeriya b. Yakub	Muncurlu'da Besni köyü	8 Cemâziye'l-Âhir 1318 (3 Ekim 1900) ¹³⁵⁸
	Kırsacıklı Ömer b. Hasan	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Havva binti Hüseyin, küçük öz oğulları Hasan, Selim, Kamil ve küçük öz kızları Esmâ ve Meryem	Beyciler'de Körpeşler köyü	26 R.Âhir 1318 (23 Ağustos 1900) ¹³⁵⁹
Karafazlı oğlu	Osman b. Hacı Mehmed	Düzce Redif Taburu, 4. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Ahmed, küçük öz oğulları Ahmed ve Mehmed	Akçaşehir nahiyesi Hacı Yusuf lar mahallesi	3 Cemâziye'l-Evvel 1318 (29 Ağustos 1900) ¹³⁶⁰
	Reşid b. Osman Çavuş	Düzce Redif Taburu, 4. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Ali, büyük öz kızı Hatice, li-bebeveyn erkek kardeşi Mustafa, Süleyman ve Osman Çavuş	Akçaşehir nahiyesi Kınık köyü	3 R.Âhir 1318 (31 Temmuz 1900) ¹³⁶¹
	Abdi b. Mehmed	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Feride binti Ali, küçük öz oğlu İlyas, küçük öz kızı Emine	Akçaşehir nahiyesi Kınık köyü	3 Cemâziye'l-Evvel 1318 (29 Ağustos 1900) ¹³⁶²

¹³⁵⁵ DKS 1161, s. 50, Nu: 52.

¹³⁵⁶ DKS 1161, s. 50, Nu: 53.

¹³⁵⁷ DKS 1161, s. 53, Nu: 74.

¹³⁵⁸ DKS 1161, s. 49, Nu: 50.

¹³⁵⁹ DKS 1161, s. 49, Nu: 49.

¹³⁶⁰ DKS 1161, s. 49, Nu: 48.

¹³⁶¹ DKS 1161, s. 50, Nu: 54.

¹³⁶² DKS 1161, s. 50, Nu: 56.

Aile adı	Askerin Adı	Görev Yaptığı Ordu ve görevi	Ailesi	İkameti	Tarih
	Süleyman b. Emin	Düzce Redif Taburu, 1. Bölüğü neferi	Zevcesi Hanife Hatun, küçük öz kızları Kezban ve Ayşe	Milan deresinde Kınık köyü	11 Cemâziye'l-Evvel 1318 (6 Eylül 1900) ¹³⁶³
	İsmail b. Osman	Düzce Redif Taburu, 3. Bölüğü neferi	Zevcesi Fatma binti Ahmed, küçük öz kızı Arife, anası Hatice binti Osman	Orta Milan Şiran köyü	1318 (1900/1901) ¹³⁶⁴

2- Çanakkale Savaşları'nda Şehit Düşenler

Çanakkale savaşları sırasında Düzce'den 326 kişinin muhtelif cephelerde şehit olduğu tespit edilmiştir. Bu kişilerin birlikleri, aile adları, rütbeleri, ölüm tarihleri ve öldükleri yerlerle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹³⁶³ DKS 1161, s. 50, Nu: 59.

¹³⁶⁴ DKS 1161, s. 67, Nu: 117.

Tablo 114: Çanakkale Savaşlarında Şehit Olan Düzceliler ¹³⁶⁵

BİRLİK													ÖLÜM TARİHİ						
Ku	Or	Kol	Fı	Ta	Bö		Baba				D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel	
t	du	ord	rk	bu	lü	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl		Şb.	Birlik	
K	0	3	0	27	1	1		Ali	Abdulkadir		Er	1305	Doğancılar	19	1	1917	Zeynepkamil Hastahânesi	Akçaş ehir	
K	0	0	0	27	1	1		Ali	Abdulkadir		Er	1305	Doğancılar	19	3	1917	Haydarpaşa Hastahânesi	Akçaş ehir	
K	0	1	3	31	2	8	Hacı Ahmet Oğulları	Hüseyin	Abdullah		Er	1303		25	6	1915		Akçak oca	
K	0	0	0	31	0	7		Arif	Abdurrahman		Er	1304		13	2	1915	İntepe Muharebesi	Gerede	
K	0	5	0	60	3	4		Hasan	Ahmet	Piyade	Er	1310		31	6	1915	Meydan Harbinde	Düzce	
K	0	2	0	17	3	9	Aişe	Ruşen	Ahmet	Piyade	Er	1302	Arabacı	17	7	1915	Büyük Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Paşalı Oğulları	Ali	Ali		Er	1306	Balathı	27	8	1915	Süngü Bayırı Muharebesi	Akçak oca	
K	0	0	0	18	1	2		Molla Mustafa	Ali	Piyade	Er	1303	Tahirli	4	6	1915	Haydarpaşa Hastahânesi	Düzce	

¹³⁶⁵ Bakınız: Çanakkale'den Cumhuriyetimizin Kuruluşuna Bolulu Şehitler.

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba				D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	rk	ay	r	l		Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl		Şb.	Birlik
K	0	2	0	18	3	0		Osman	Ali	Piyade	Er	1304	Arabacı	25	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	13	3	11		Mehmet	Dursun	Piyade	Er	1295	Armutlu	23	7	1915	Şimal Grubu Ağır Mecruhîn Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	14	3	5		Mehmet	Emin	Piyade	Er	1292		18	3	1915	Kuleli Hastahânesi	Gerede	
K	0	0	0	31	2	5	Mısırlı Oğulları	Ahmet	Eşref	Boru	Er	1309	Tahirli	26	2	1915		Akçaş ehir	
K	0	15	0	31	1	0	Cebeci Oğulları	İsmail	Fahrettin		Er	1304		13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Akçak oca	
K	0	2	0	18	31	0		Mehmet	Halil	Piyade	Er	,,,,	Arabacı	14	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	13	1	0		Kamil	Hasan	Piyade	Er	,,,,	Dereköy	18	2	1915	Arıburnu Muharebesi	Derek öy	
K	0	0	0	16	1	0		Mustafa	Hayri Musatafa		Er	1302		1	5	1915	Kerevizdere Muharebesi	Akçak oca	
K	0	1	0	31	2	8	Haros Oğulları	Mehmet Ali	Hüseyin		Er	1308		26	2	1915		Akçaş ehir	
K	0	0	0	0	2	2		Hasan	İbrahim	Redif	Er	1297		18	3	1915	Ağır Mecruhîn 1.Seyyar Hastahânesi	Akçaş ehir	İstihka m Bölüğü

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba						G	A			As.	Özel	
t	du	ord	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
K	0	0	0	16	3	4		Abdullah	İsmail	Piyade	Er	1307	Uğurlu	29	4	1915	Gümüşsuyu Hastahânesi	Gerede	
K	0	1	0	39	2	5	Lokmacı Oğullarından	Mehmet	İsmail		Er	1295	Paşalar	10	7	1915	16.Fırka Seyyar Hastahânesi	Muduru	
K	0	0	0	0	0	0		Tahir	İsmail	Piyade	Er	1291	Koçullu	28	8	1915	Taşkışla Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Mustafa Reis Oğulları	Ahmet	Kazım		Er	1302	Kalkın	10	4	1915	Kerevizdere Muharebesi	Akçakoca	
K	0	1	0	31	2	6	Osman Oğulları	Kadir	Mehmet		Er	1303	Kepenç	30	3	1915	Seddülbahir Muharebesi		
K	0	0	0	17	3	3		Mehmet	Mehmet	İhtiyat	Er	1306	Akkaya	26	4	1915	5. Orduya Mensup Erdek Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	10		Osman	Mehmet	Piyade	Er	1302	Arabacı	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	3	0		Süleyman	Mehmet	Piyade	Er	1305	Melenağzı	1	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Berber Oğulları	Yusuf	Mehmet Ali		Er	1305	Yenice	22	7	1915	Teryandafil Çiftliği	Akçakoca	
K	0	0	0	0	0	0	Küçük Ömer	Hasan Çavuş	Osman		Er	1303		16	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Akçakoca	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	bu	lü		Adı	Adı			Yılı		ün	ny			Şb.	Birlik
							Oğulları												
K	0	2	0	17	3	10	Değirmen ci Oğulları	Mehmet	Osman		Er	1302	Arabacı	27	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Akçak oca	
K	0	0	0	0	0	0	Ali Fuat Oğulları	Mehmet Emin	Osman		Er	1302		17	6	1915	Anafartalar'da	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Hasan	Raşit		Er	1302		17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	2	0		Mehmet	Rıza	Piyad e	Er	1305	Arabacı	6	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	5	0	0	34	3	4	Ayşe Oğulları	Halit	Sadık		Er	1295	Beyören	22	9	1915	Meydan-I Harpde	Akçak oca	
K	0	3	19	27	3	0		Kamil	Sait	Piyad e	Er	1308	Paşalar	25	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	1	3	31	3	0		Sâlih	Feyzullah		Er	1297	Dededüzü	22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	2	0	18	1	4		Hüseyin	Hüseyin	Piyad e	Er	1301	Soğuksu	30	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	14	1	4		İbrahim	Sadık	Piyad e	Er	1297	Akpınar	10	6	1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Bolu	
K	0	1	1	8	3	0		Abdulla h	Süleyman		Er	1304	Akpınar	19	4	1915	Gümüşsuyu Hastahânesi	Bolu	
K	0	3	19	57	3	0		Hasan	Şaban	Piyad e	Er		Elmacık	2	4	1915	Bombatepesi	Bolu	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba			D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel	
t	du	u	a	ay	r	k		Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl	Şb.	Birlik	
K	0	6	0	48	1	0		Yakup	Veysel		Er	1308	Pazarcık	16	8	1915	Meydan Harbi	Bolu	
K	0	0	0	18	2	8		Mahmut	Abdurrahman	Piyade	Er	1303	İshaklar	16	7	1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	15	0	31	1	0	Mezarcı Oğulları	Abdullah	Ahmet		Er	1304	Hızardere	13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	3	0		Ahmet	Hüseyin	Piyade	Er	1302	Arabacı	15	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	15	0	0	31	1	0	Eminusta Oğulları	Ali	Hüseyin		Er	1304		13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	17	3	10		Osman	Mehmet	İhtiyat	Er	1302	Arabacı	27	4	1915	5. Orduya Mensup Erdek Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	16	1	0		İsmail	Mustafa	Piyade	Er	1304	Topçular	3	5	1915	Kerevizdere'de	Düzce	
K	0	0	0	31	2	0	Kısabacak Oğulları	Osman	Mustafa		Er	1302	Topçular	10	6	1915	İsmailtepesi Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	9		Osman	Abdulkadir	Piyade	Er	1302	Akyazı	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	3	9	27	3	4		Osman	Abdullah	Piyade	Çavuş	1295		15	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	17	3	10		Ahmet	Abdullah	Piyade	Er	1304	Hacıahmetle r	25	4	1915	Haydarpaşa Hastahânesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba						G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel	
t	du	u	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	n	y	Yıl		Şb.	Birlik	
K	0	6	0	47	2	7		Hacı Mustafa	Abdullah		Er	1309			6	8	1915	Kanlısırt'da	Düzce
K	0	0	0	16	3	1		İsmail	Abdullah	Piyad e	Er	1302	Darıcı	11	7	1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0		Mustafa	Abdullah	Piyad e	Er	1295		22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	4	0	32	1	2		Osman	Adem	Piyad e	Er	1301		31	3	1915	Kirte Harbinde	Düzce	
K	0	0	0	47	1	0	Fesat Oğulları	Adem	Ahmet		Er	1307		3	8	1915	Kanlısırt Harbinde	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Ahmet	Ahmet	Piyad e	Er	1300	Ovapınar	15	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	72	2	7	Bağdat Oğulları	Ahmet	Ahmet	Piyad e	Er	1305	Kaynaşlı- Bucak Mer. B.	12	5	1915	Merkez Tepesi	Düzce	
K	0	2	0	18	3	0		Aziz	Ahmet	Piyad e	Er	1304		25	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	19	18	3	0		Feyzi	Ahmet	Piyad e	Er	1305	Üçyol	27	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1	Ayvaz Oğulları	Halil	Ahmet	Piyad e	Er	1304		25	5	1915	Cesaret Tepesi Siperlerinde	Düzce	

BİRLİK													ÖLÜM TARİHİ						
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba				D.		G	A			As.	Özel
t	du	u	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
K	0	1	0	8	3	0		Kaşif	Ahmet	Piyade	Er	1303		12	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	16	3	12		Mazlum	Ahmet	Piyade	Er	1302		24	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	1	1	70	3	0		Mehmet	Ahmet	Piyade	Er	1290	Beyciler	19	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	9		Mehmet	Ahmet	Piyade	Er	1295	Asar	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	14	1	2		Mehmet	Ahmet	Piyade	Er	1290		4	5	1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1		Mehmet	Ahmet	Piyade	Er	1302		25	5	1915	Cesaret Tepesi Siperlerinde	Düzce	
K	0	1	0	39	2	7		Mehmet	Ahmet		Er	1304		30	9	1915	Bandırma Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	70	3	12		Mustafa	Ahmet		Er	1293		29	4	1915	Zonik Tepede		
K	0	1	0	70	3	12		Mustafa	Ahmet		Er	1293		28	4	1915	Zonik Tepede		
K	0	0	0	0	0	3	Ahmet Oğulları	Mustafa	Ahmet	Piyade	Er	1298	İhsânîye	20	4	1915	Meydan-ı Harpde	Düzce	
K	0	0	0	12	4	2		Nuri	Ahmet	Bombacı	Er	0		8	0	1915		Düzce	
K	0	0	0	12	4	2		Nuri	Ahmet	Bombacı	Er	0		9	0	1915	15.Fırka Sıhhiye Bölüğü		

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı	Adı			Yılı		n	y	Yıl		Şb.	Birlik
K	0	3	6	18	2	6	Koca İbrahim Oğulları	Osman	Ahmet		Er	1301		18	8	1915	Hilal-İ Ahmer Beyoğlu Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	5	2	6	Karabekir Oğulları	Ömer	Ahmet		Er	1308	Şaziyeköy	23	4	1915	Gümüşsuyu Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	71	3	3		Sâlih	Ahmet		Er	1290	Kaynaşlı-Bucak Mer. B.	19	1	1916	Kale-i Sultaniye Merkez Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	13	5	12		Şerif	Ahmet	Piyade	Er	1295	Üçyol	22	7	1915	Kanlıtepe'de	Düzce	
K	0	6	0	48	1	0		Hırşan Bekir	Ahmet Adnan Efendi		Çavuş	1304		19	5	1915	Meydan-ı Harpde	Düzce	
K	0	3	0	20	2	6		İshak	Ahmet Eyüp	Piyade	Er	1297		2	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Halil Oğulları	Hacı İshak	Ahmet Şemsettin		Er	1310		5	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	42	2	8		Adem	Ali	Piyade	Er	1294		13	8	1915	15.Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	18	2	5		Ahmet	Ali	Piyade	Er	1305	Aynalı	1	9	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	42	2	0		Ali	Ali	Piyade	Er	1294		25	5	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ										
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba			D.		G	A		As.	Özel	
t	du	u	a	ay	r	k	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
K	0	6	0	47	1	0		Arif Süleyman	Ali		Er	1294	Sarıçörek	5 8 1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	72	1	1	Tünek Oğulları	Durmuş	Ali		Er	1309		7 0 1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	3	4	Sivaz Oğulları	Halil	Ali	İstihkam	Er	1308		28 6 1915	Meydan-I Harpde	Düzce	
K	0	0	0	32	2	5	Bekci Oğulları	Hüseyin	Ali		Er	1295		22 4 1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1	Hacıosman Oğulları	İsmail	Ali	Piyade	Er	1309	Duraklar	5 8 1915	Anafartalar Muharebesi	Bolu	
K	0	0	0	57	1	0	Oruç Oğulları	İsmail	Ali		Er	1297	Köprübaşı	12 7 1915	Arıburnu Muharebesi	Bolu	
K	0	2	0	11	2	6		Mehmet	Ali	Piyade	Er	1301	Değirmenbaşı	25 5 1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	16	3	2		Mehmet	Ali	Piyade	Er	1302		8 1 1915	Mekteb-İ Harbiye Hastahânesi	Düzce	
K	0	3	7	20	3	10	Kadı Oğulları	Mehmet	Ali	Piyade	Er	1307		29 5 1915	Damakçılar Bayırında	Düzce	
K	0	6	0	72	2	4		Mustafa	Ali	Piyade	Er	1308		14 6 1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn 1. Seyyar Hastahânesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı				Yılı		ün	ny			Şb.	Birlik
K	0	2	0	18	1	2		Osman	Ali	Piyade	Er	1305		25	5	1915	Cesaret Tepesi'nde	Düzce	
K	0	0	0	14	1	2		Süleyman	Ali	Piyade	Er	1290		28	5	1915	Conk Bayırında	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Hamza Oğulları	Mehmet	Ali	Obüs	Er	1296	Yeniyurt	30	5	1915	Hadımköy Hastahânesi	Düzce	Cephâne Taburu
K	0	2	6	16	3	2	Baki Oğulları	Nazif	Ali Mehmet		Er	1302		7	9	1915	Mekteb-i Harbiye Mecerûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	18	3	0		Mustafa	Ali Osman	Piyade	Er	1305		25	5	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Osman	Arif	Piyade	Er	1305		16	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	31	2	8	Hamil Oğulları	Hamis	Aşır		Er	1304	Taşköprü	22	2	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	4	3	31	2	8		Hamis	Aşır	Piyade	Er	1304	Taşköprü	6	3	1915	Seddülbahir Muharebesi		
K	0	1	0	31	2	8		Hacı Yata	Aziz	Piyade	Çavuş	1309		25	5	1915	Kumkale	Kastamonu	
K	0	0	0	31	2	10	Koç Oğulları	Battal	Aziz		Er	1309		25	5	1915	Mestantepe Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	16	2	7		Mustafa	Bakır	Piyade	Er	1302	Bostanyeri	18	6	1915	Şimal Grubu Ağır	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba						G	A			As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	k	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
										e							Mecrûhîn Seyyar Hastahânesi		
K	0	4	0	32	2	2		İsmail	Basit	Piyade	Er	1297		22	4	1915	Sığındere Muharebesi	Düzce	
K	0	1	1	71	3	4	Safer	Ali	Bekir	Piyade	Er	1293	Bıçkıyanı	8	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	3	9	25	3	12		Çerkes Ahmet	Bekir	Piyade	Er	1300		0	0	1915	İsmailoğlu Tepesi	Düzce	
K	0	1	0	31	2	5		Mustafa	Bekir	Piyade	Er	1305	Sallar	26	3	1915	Meydan Harbi		
K	0	6	0	72	2	1		Osman	Bekir		Er	1291		12	9	1915	Mehmet Çavuş Siperleri	Düzce	
K	0	0	0	14	1	2		Emin	Davut	Piyade	Er	1291		27	5	1915	Çoban Yeri	Düzce	
K	0	2	0	16	1	3		Pişman	Davut	Piyade	Er	1300		12	7	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	1	1	71	2	4		Rüstem	Davut	Piyade	Er	1292		23	1	1915	Haydarpaşa Züefa Ve Mecrûhîn Sevk Komisyonu	Düzce	
K	0	0	0	16	1	3	Sorbuh Oğulları	Süleyman	Davut		Er	1303		14	7	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0		Tazgur	Davut		Er	1303		17	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	1	1	71	3	10		Mustafa	Durmuş	Piyade	Er	1293	Ballica	16	4	1915	Teryandafil Çiftliğinde	Bolu	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba								G	A		As.	Özel
t	du	u	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
										e									
K	0	3	19	57	1	3		İsmail	Dursun		Er	1302		29	6	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	3	19	57	1	3		İsmail	Dursun	Piyade	Er	1302		29	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	32	2	5	Topalhasan Oğulları	Ali	Emin		Er	1294		22	4	1915	Keçi Deresi Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	1	1	1	Bekar Oğlu	Osman	Emin		Er	1306		4	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	47	2	3		Ömer	Emin	Redif	Er	1294	Çatalçam	30	7	1915	Şimal Grubu Ağır Mecerûhîn 1. Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0		Topal Ali	Emin	Piyade	Er	1294		22	4	1915	Sığındere Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	4		Hasan	Emrullah	Piyade	Er	1301		28	7	1915	Cesaret Tepesi'nde	İnebolu	
K	0	0	0	0	0	0	İshak Oğlu	Yuduf	Esat		Er	1303	Esenköy	0	0	0	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	4	3	31	2	0		Ahmet	Eşref	Piyade	Er	1309		6	3	1915	Seddülbahir Muharebesi		
K	0	4	3	31	2	5	Mısırlı Oğulları	Ahmet	Eşref	Piyade	Er	1309		20	2	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	Boru Neferi
K	0	2	0	17	3	11		Mustafa	Eyüp	Piyade	Er	1301		19	4	1915	9. Fırka Seyyar	Düzce	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ						
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba						G	A				As.	Özel
t	du	ord	rk	ay	r	lü	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik	
										e							Hastahânesi			
K	0	6	0	12	3	9		Hacı Yusuf	Hacı Bey	Piyade	Er	1289		24	8	1915	Akbaş Nakliyat Hastahânesi	Düzce		
K	0	1	0	39	3	15		Hasan	Hacı Med	Piyade	Er			28	8	1915	Karapınar'da	Düzce		
K	0	4	0	28	3	9		Yanamuk	Hacı Mehmet	Piyade	Er	1289		9	8	1915	Ateş Hattında			
K	0	0	0	12	5	3		Hacı Yusuf	Hacı Veli		Er	1289	Köprübaşı	30	8	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce		
K	15	0	0	31	1	0	Kuruali Oğulları	Hacı Mehmet	Hafız Ahmet		Er	1304	Şekerpınar	13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Düzce		
K	0	0	0	33	3	0	Abdullah Oğlu	Abdullah	Hafız Ömer		Er	1305		15	2	1915	Meydan-ı Harpde	Düzce		
K	0	0	0	33	3	0	Abdullah Oğlu	Abdullah	Hafız Ömer		Er	1305		15	2	1915		Düzce		
K	0	2	0	16	1	2		Adem	Halil	Piyade	Er	1309		24	8	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce		
K	0	4	0	32	2	0		Halil	Halil	Piyade	Er	1298		22	4	1915	Sığındere'de	Düzce		
K	0	5	0	60	3	12		Mustafa	Halil	Piyade	Er	1302		25	7	1915	11.Ağır Mecerûhîn Hastahânesi	Düzce		

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	bu	lü		Adı	Adı			Yılı		n	y	Yıl		Şb.	Birlik
K	0	0	0	38	1	1		Mustafa	Halil		Er	0		17	0	1915		Düzce	
K	0	0	0	38	1	1		Mustafa	Halil		Er	0		18	0	1915	15. Fırka Sıhhiye Bölüğü		
K	0	6	0	47	1	2		Adem	Hamit		Er	1307	Dolay	3	8	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	3		Tolbar	Hamit	Piyade	Er	1305	Aydınpınar	17	4	1915	Cesaret Tepesi'nde	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Mahir Oğulları	Mahir	Harun		Er	1308		29	7	1915	Çatal Sırt Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	72	1	2		Sapsız	Harun		Er	1307		29	7	1915	Çatal Sırt Siperi	Düzce	
K	0	3	0	0	2	9		Hasan	Hasan	Piyade	Er	1308	Akpınar	10	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	4	1	4		Hüseyin	Hasan		Er	1308		21	9	1915	Cenup Grubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	15	0	31	1	0	Kayadalı Oğulları	Hüseyin	Hasan		Er	1303		13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	71	3	3		İbrahim	Hasan		Er	1303	Hatipliketen ciler	24	9	1915			
K	0	3	7	20	2	1		Mehmet	Hasan	Piyade	Er	1297		18	7	1915	Asmadere Mevkii	Düzce	
K	0	0	0	16	1	2		Mehmet	Hasan	Piyade	Er	1307		21	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba						G	A			As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
K	0	0	0	17	3	9		Mehmet	Hasan	Piyade	Er	1303		18	6	1915	Şimal Grubu Ağır Mecrûhîn Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	4	0	29	2	1		Mehmet	Hasan		Er	1301	Muncurlu	24	9	1915	Pangaltı Hastahânesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	16	Ak Mehmet	Mehmet	Hasan	Piyade	Er	1299		22	4	1915	Keçi Deresi	Düzce	
K	0	0	0	12	4	1	Hamza Oğulları	Mehmet	Hasan		Er			0	0	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	16	1	0	Şubat Oğulları	Mehmet	Hasan		Er	1301		0	0	0	Kerevizdere Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	3	0		Mustafa	Hasan	Piyade	Er	1303		17	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	2	0		Ömer	Hasan	Piyade	Er	1303		6	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	2	Paşalı	Recep	Hasan	Piyade	Er	1303	Hocaoğlu	1	5	1915	5. Ordu-Yı Hümâyûn 2.Menzil Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Zaverik	Haşim	Piyade	Er	1302	Sarayyeri	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	31	3	0	Sürmeci Oğulları	Veli	Haydar	Piyade	Er	0	Darıcı	13	2	1915	Kumkale	Düzce	
K	0	5	0	0	0	14		Arnavut	Hurşit	Piyade	Er	1297		12	8	1915	Hilal-İ Ahmer Tıp Fakültesi Hastahânesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı				Yılı		n	y			Şb.	Birlik
K	0	2	0	17	3	11		Yakup	Hurşit	Piyade	Er	1302	Sazköy	2	5	1915	Kerevizdere	Düzce	
K	0	0	0	18	2	6	Emir Oğulları	Ahmet	Hüseyin	Piyade	Er	1302	Hacıahmetler	1	6	1915	Bahriye Merkez Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	17	0	12	Ruhan Oğulları	Hamza	Hüseyin		Er	1303		8	5	1915	Büyük Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	37	3	12		Hasan	Hüseyin	Piyade	Er	1307	Taşköprü	11	0	1915	Sakri Kalesine Hucumunda	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1		İlyas	Hüseyin	Piyade	Er	1303		25	5	1915	Cesaret Tepesi'nde	Düzce	
K	0	5	0	60	3	9		Mehmet	Hüseyin	Piyade	Er	1301	Taşköprü	17	6	1915	Meydan Harbi	Düzce	
K	0	5	0	60	3	9		Mehmet	Hüseyin	Piyade	Er			31	6	1915	Cenup Grubu Ağır Mecerûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	18	2	0		Mustafa	Hüseyin	Piyade	Er	1303		6	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Bolu	
K	0	4	0	32	2	0	Aziz	Yunus	Hüseyin	Piyade	Er	1299		22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	5	0	42	2	0	Abbas Şeyh Oğulları	Hüseyin	Hüsnü	Piyade	Er	1295	Sinirci	27	5	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	4	0	12	2	3	Horoz	Ali Can	İbrahim	Piyade	Er	1305		26	4	1915	Sığındere'de	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ											
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba				D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	ord	rk	ay	r	lü	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl	Şb.	Birlik
				7						e								
K	0	0	0	16	1	2		Bayram	İbrahim		Er	1304		29	8	1915	Anafartalar Muharebesinde	Düzce
K	0	5	0	60	3	10	Kadı Oğulları	Hasan	İbrahim	Piyad e	Er	1301	Konuralp	30	5	1915	Meydan Harbi	Düzce
K	0	0	0	16	1	0	Kuruali Oğulları	Hasan	İbrahim		Er	1305	Şeker Pınar	3	5	1915	Kerevizdere Muharebesi	Düzce
K	0	4	0	32	2	2	Benli Oğulları	İzzet	İbrahim	Piyad e	Er	1297		22	4	1915	Keçi Deresi	Düzce
K	0	1	1	71	2	5	Bal Oğulları	Mehmet	İbrahim	Piyad e	Er	1293	Hasan Pınar	16	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce
K	0	2	0	18	3	12		Mehmet	İbrahim	Piyad e	Er		Akyazı	8	7	1915	Akbaş Nakliyat Hastanesi	Düzce
K	0	4	0	47	2	4	Nalbant Oğulları	Mehmet	İbrahim	Sahra Topç usu	Er	1314		8	5	1918	Mal Tepe Hastanesi 1	Düzce
K	0	0	1	12 4	3	0		Ahmet	İlyas		Er	1298		0	9	1915	Meydan Harbi	Düzce
K	0	2	0	17	3	10		İsmail	İsa	Piyad e	Er	1301	Kazıkoğlu	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce
K	0	0	0	17	3	10	Ali Efendi Oğulları	İsmail	İsa		Er	1301	Kazıkoğlu	16	4	1915	Kereviz Dere mahallesi	Düzce

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba		Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı	Adı			Yılı		n	y			Şb.	Birlik
K	0	2	0	18	3	0	Sufar	Abdullah	İshak	PIYA DE	Er	1303	Kiiremitoca ğı	14	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	18	3	9		Ali	İshak	Piyad e	Er	1303	Konaklı	27	6	1915	Şimal Gurubu Ağır Mecuhin Seyyar Hastaha	Düzce	
K	0	6	0	47	1	1		İsmail	İshak		Er	1305		11	1	1915	Taş Kışla Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	18	1	1	Halil	Ali	İsmail			1301	Paşakonağı	7	6	1915	Biga 2. Menzilhastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	15	1	1		Hüseyin	İsmail	Piyad e	Er	1292	Çavuşlar	6	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Gerede	
K	0	1	0	8	3	0		Mahmut	İsmail	Piyad e	Er	1305	Köprü Başı	15	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	12 4	2	7		Mustafa	İsmail	Piyad e	Er			4	6	1915	Cenup Grubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	3	5	15	1	1		Recep	İsmail	Nizâ miye	Er	1294	Çavuşlar	6	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Gerede	
K	0	6	0	47	1	1		Sadık	İsmail	İhtiya t	Er	0		29	8	1915	Şimal Gurubu Ağır Mecuhin Seyyar Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	12		Hasan	İsmail Hakkı	Piyad e	Er	1302		17	4	1915	Kerevizdere	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı				Yılı		n	y		Şb.	Birlik	
K	0	0	45	3	1	4	Ali Oğulları	Hasan	İsmail Hakkı		Er	1300	Darıcı	12	1	1916		Düzce	
K	0	1	1	12	4	3		Mustafa	İzzet	Piyade	Er	1290		19	4	1915	Teryandafil Çiftliğinde	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Babaruse n Oğulları		Kamil		Er	1306		22	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	4	20	62	2	3		İbrahim	Kamil		Er	1300	Gümüşpınar	18	9	1915	Kereviz Dere mahallesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0		Mustafa	Kamil		Er	1310		0	9	1915	Kereviz Dere mahallesi	Düzce	
K	0	6	0	47	1	0		Tahit	Kamil		Er	1301	Dolay	26	8	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	16	3	9			Kemal Vehbi Efendi	İhtiyat	Yedek subay Adayı			23	4	1915	Sıhhiye Bölüğü		
K	0	0	0	16	2	0	Soğuk Oğulları	Ezmaf	Mahmut		Er	1304	Köprü Başı	26	4	1915	Meydan-ı Harpde	Düzce	
K	0	6	0	48	2	7		Hasan	Mahmut		Er	1307		6	7	1915	Kanlısırt'da	Düzce	
K	0	6	0	48	2	7	Ali Zon Oğulları	Hüseyin	Mahmut		Er	1307	Çakırlar	6	7	1915	Kanlıtepe'de	Düzce	
K	0	2	0	18	1	2		Mustafa	Mahmut	Piyade	Er	1302		25	5	1915	Cesaret Tepesi Siperi	Düzce	
K	0	1	1	70	3	10		Dede	Mehdi	Piyade	Er	1293		19	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku vve t	Or du	Kol ord u	Fı rk a	Al ay	Ta bu r	Bö lü k	Lakap	Baba Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D. Yılı	Köy	G ü n	A y	Yıl	Ölüm Yeri	As. Şb.	Özel Birlik
K	0	0	0	0	0	0		Ali	Mehmet					16	6	1915	Keşan Kastahânesi	Düzce	
K	0	0	19	12	2	8		Mehmet	Mehmet			1303		19	6	1915	Sihhiye Bölüğü sargı mahallinde	Düzce	
K	0	2	0	18	2	5		Ali	Mehmet	Piyade	Er	1304		5	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Bolu	
K	0	2	0	18	1	3		Ali	Mehmet	Piyade	Er	1302		7	9	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	2	6	17	3	10		Hacı Ali	Mehmet	Piyade	Er	1302	Muratbey	29	1	1915	Beyoğlu Hastahânesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	20		Halil	Mehmet	Piyade	Er	1296	Karader	22	4	1915	Keçi Deresi	Düzce	
K	0	1	0	12 4	1	4		Hasan	Mehmet		Er	1303		13	7	1915	Keçi Deresi		
K	0	4	0	31	2	6		Hasan	Mehmet		Er	1308		3	3	1915	Gülhâne Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	14	0	2		Hüseyin	Mehmet	Piyade	Er	1290	Kirazlı	28	2	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Huhrız Oğulları	Hüseyin	Mehmet		Er	1290	Nalbantoğlu	12	3	1955	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	3		İbrahim	Mehmet	Piyade	Er	1312	Dokuzpınar	25	5	1955	Cesaret Tepesi Siperinde	Düzce	
K	0	1	1	12 4	3	0		İsmail	Mehmet		Er	1309		17	4	1955	Teryandafil Çiftliği	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	bu	lü		Adı				Yılı		ün	ay			Şb.	Birlik
K	0	4	0	32	2	2	Davut Oğulları	Laz	Mehmet	Piyade	Er	1299		22	4	1955	Keçidere	Düzce	
K	0	4	0	33	3	3		Mehmet	Mehmet	Piyade	Er	1307		0	8	1955	Keçidere	Düzce	
K	0	15	0	31	1	0	Trabzonlu Oğulları	Mehmet	Mehmet		Er	1304		13	2	1955	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	4	11	7	1	0		Mehmet Efendi	Mehmet	Piyade	Er	1299		13	6	1955	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	3	19	57	1	3		Mustafa	Mehmet		Er	1303		21	6	1955	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	15	0	31	0	0	Şirin Oğulları	Mustafa	Mehmet		Er	1304	Osmanca	13	7	1955	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	15	0	31	1	0		Nuri	Mehmet		Er	1304	Darıyerimen gencik	13	2	1955	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	11		Recep	Mehmet	Piyade	Er	1301	Ballar	17	4	1955	Kerevizdere	Düzce	
K	0	2	0	18	1	3		Selim	Mehmet	Piyade	Er	1305		26	9	1955	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	31	3	3		Şaban	Mehmet	Piyade	Er	0		1	5	1955	Akbaş Hatahânesi	Düzce	
K	0	15	0	31	1	0	Şişman Oğulları	Şaban	Mehmet		Er	1302		13	2	1955	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0		Osman	Mehmet	Piyade	Onbaşı	1298	Dolay	22	4	1955	Sığındere'de	Yozgat	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba				D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl		Şb.	Birlik
										e									
K	0	1	1	12	4	2		Ahmet	Mehmet Ali	Piyade	Çavuş	1296		26	5	1955	Bomba Mahalinde		
K	0	1	1	12	4	1		Hüseyin	Mehmet Ali		Er	1303		17	4	1955	Teryandafil Çiftliğinde	Düzce	
K	0	2	0	17	3	11		İsmail	Mesut	Piyade	Er	1296		17	4	1955	Kerevizdere	Düzce	
K	0	3	7	19	1	0		Recep	Murat	Piyade	Er	1306		4	6	1955	Kireçtepe Çivarında	Düzce	
K	0	0	0	18	1	3		Hüseyin	Musa			1303	Bataklıçiftli ği	12	7	1955	19. Fıkra Sihhiye Bölüğü Mevkii	Düzce	
K	0	4	10	29	1	2		Ahmet	Musa	Piyade	Er	1308		28	7	1955	Meydan Harbi	Düzce	
K	0	4	0	31	2	4		Ahmet	Musa	İhtiyat	Er	1304		3	3	1955	Hilal-i Ahmer Kadırga hastahânesi		
K	0	0	0	14	1	1		Bey	Musa	Piyade	Er	1293		7	6	1955	Gülhâne Hastahânesi	Düzce	
K	0	6	0	72	1	1		Canpola t	Musa		Er	1308		6	8	1955	Şimal Gurubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	5	0	60	3	11		Mustafa	Musa	Piyade	Er	1302	Günbaşı	16	6	1955	Kitle'de	Düzce	
K	0	5	0	60	3	11		Mustafa	Musa	Piyade	Er	0		15	6	1955	5. Kolordu'ya Mensup	Düzce	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba				D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl		Şb.	Birlik
										e							3.Fıkrasıhhiye Bölüğü		
K	0	1	3	31	3	0		Osman	Musa		Er	1303		22	4	1955	Sığındere'de	Düzce	
K	0	0	0	18	1	4		Mehmet	Mustafa				Muncurlu	25	6	1955	Hilal-İ Ahmer Tıp Fakültesi Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	9	1	2		Ahmet	Mustafa	Piyad e	Er			4	0	1955	11.Ağır mecrûhîn Hastahânesi		
K	0	0	0	17	3	10	Hacı Oğulları	Ahmet	Mustafa	Piyad e	Er		Pınarlar	27	4	1955	Taşkışla Hastahânesi	Düzce	
K	0	0	0	17	3	10	Çerçi Oğulları	Ahmet	Mustafa	İhtiya t	Er	1302		27	4	1955	Taşkışla Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	13	3	12		Ali	Mustafa	Piyad e	Er	1294		18	7	1955	Kanlısırt'da	Düzce	
K	0	6	0	59	2	8	Karayakal 1 Oğulları	Durmuş	Mustafa		Er	1310		7	0	1916	Kantepe'de	Düzce	
K	0	1	0	31	2	0	Softah Oğulları	Gümüş	Mustafa		Er	1295	Sazköy	11	3	1915			
K	0	6	16	77	3	3		Halil	Mustafa	Piyad e	Er	1302		28	5	1915	Kanlıderede	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0		İbrahim	Mustafa	Piyad e	Er	1297		22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	3	19	57	1	1		İzzet	Mustafa	Piyad e	Er	1302		24	0	1915	Adapazarı Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı				Yılı		n	y			Şb.	Birlik
t		u	a			k													
K	0	0	0	31	2	0	Sufin Oğulları	Kemaş	Mustafa		Er	1295		11	3	1915	Seddilbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	5	13	0	0	38	Dıpti Yusuf Oğulları	Mehmet	Mustafa	Maki nalı Tüfek	Er	1308		27	5	1915	Seddilbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	16	2	8		Mehmet	Mustafa	İhtiya t	Er	1301		30	5	1915	Gülhâne Hastahânesi	Düzce	
K	0	6	0	72	3	9		Mustafa	Mustafa		Er	1303	Yenitaşköpr ü	1	6	1915	Akbaş Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	9		Mustafa	Mustafa	İhtiya t	Er	1303		6	5	1915	Gülhâne Hastahânesi		
K	0	0	0	13	4	3	10	Yusuf Oğulları	Yusuf	Mustafa	Piyad e	Er	1297		8	2	1917	Adapazarı Hastahânesi	Düzce
K	0	0	0	72	1	1		Canpola t	Mühir		Er	1308		4	8	1915	Meydan-I Harpte	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0		Hacı İshak	Necip		Er	1292		26	1	1915	Taş Kışla Hastahânesi		
K	0	0	0	60	3	9		Hüseyin	Osman			1303		29	5	1915		Düzce	
K	0	1	0	71	1	3		Hüseyin	Osman	Piyad e	Er		Yörük	19	1	1915	Çapa Cumhuriyet Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	31	1	0		Hüseyin	Osman		Er	1304	Kaledibi	13	2	1915	Kumukkale Muharebesi	Hende	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	l		Adı				Yılı		n	y			Şb.	Birlik
																		k	
K	0	5	0	60	3	9		Hüseyin	Osman	Piyade	Er	1308		28	5	1915	Kirte'de	Düzce	
K	0	3	0	19	2	7	Dursun Oğulları	Hüseyin	Osman	Piyade	Er	1295		4	6	1915	Kireç Tepede	Düzce	
K	0	2	0	14	1	2		İdris	Osman		Er	1290	Köprübaşı	6	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	14	1	2		İdris	Osman		Er	1290	Köprübaşı	6	3	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	18	3	9		Mehmet	Osman	Piyade	Er	1302		23	7	1915	Kale-i sultaniye Mevkii Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Mustafa	Osman	Piyade	Er	1303		16	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	18	3	12		Mustafa	Osman		Er	1305		26	5	1915		Düzce	
K	0	2	0	13	3	11		Recep	Osman	Piyade	Er	1295	Beyköy B.	18	7	1915	Kanlı Sırt'da hastahânedede	Düzce	
K	0	0	0	18	0	12	Düşük Oğlu		Ömer		Er	1305	Gölormanı	22	3	1915	Hastahânedede	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0		Davut	Ömer		Er	1303		3	5	1915	Canakkalede	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0	Deliömer Oğulları	Hasan	Ömer	Piyade	Er	1302	Eskimengencik	1	2	1915	Karaca Mevkiinde	Düzce	
K	0	0	0	18	1	2	Malacı	İbrahim	Ömer		Er	1301		20	6	1915	Hilal-i Ahmer Beyoğlu Hastahansi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ										
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Baba			D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	n	y	Yıl		Şb.	Birlik
K	0	0	0	16	1	0		Koca Hüseyin	Ömer		Er	20	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	42	2	0		Mehmet	Ömer	Piyade	Er	19	6	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	60	3	10	Molla Yahya Oğulları	Mustafa	Ömer	Piyade	Er	28	6	1915	Kirte'de	Düzce	
K	0	0	0	16	1	2		Yusuf	Ömer	Piyade	Er	19	6	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0		Canik	Ömer	Piyade	Onbaşı	22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	0	0	33	2	7		Abdullah	Ömer Efendi	İhtiyat	Yedek Subay Adayı	19	2	1915	Kanlı Tepe'de		
K	0	6	0	48	2	6		Hacı Hüseyin	Recep		Er	28	6	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	5	0	60	3	12		Mehmet	Recep	Piyade	Er	1	6	1915	Cenup Gurubu Ağır Mecerûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	5	0	60	3	12	Koca Baş Oğulları	Mehmet	Recep	Piyade	Er	17	6	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	4	0	32	1	4		Mehmet	Recep	Piyade	Er	27	3	1915	Kitle Harbinde	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı	Adı			Yılı		ün	ay			Şb.	Birlik
K	0	1	0	31	3	0	Bekir	Yakup	Recep	Piyade	Er	1303		13	2	1915	Kumkale	Düzce	
K	0	4	3	31	3	0		Bekir	Recep Yakup	Piyade	Er			13	2	1915	Kumkale Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	72	1	1		Besim	Sait		Er	1306		7	0	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	20	3	3	İshak Oğulları	İshak	Sait		Er	1306	Aybaşı	29	5	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	17	3	10		İsmail	Sait	Piyade	Er	1302		24	9	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	0	0	0		Nabruk	Sait		Er	1303	Sarayyeri	17	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	18	2	0		Tayran	Sait	Piyade	Er	1302	Sarayyeri	6	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	6	0	72	1	2		Ahmet	Sâlih		Er	1308/		9	9	1915	Mehmet Çavuş Siperleri Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	4	2	8		Davut	Sâlih	Piyade	Er	1290		13	7	1915	Keçi Deresi		
K	0	6	0	47	2	7		İbrahim	Sâlih			1307		12	9	1915	Şimal Gurubu Ağır Mecrûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	5	13	42	2	6		Mevlüt	Sâlih	Piyade	Er		Köprü Başı	4	9	1915	Soğanlı Dere'de	Düzce	
K	0	5	0	42	2	0	Hacı	Yakup	Sâlih	Piyade	Er	1295		30	6	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ											
Ku	Or	Kol	Fı	Ta	Bö	Lakap	Baba	Adı	Sınıf	Rütbe	D.	Köy	G	A	Yıl	Ölüm Yeri	As.	Özel
t	du	u	a	ay	r	k	Adı	Adı			Yılı		n	y	Yıl		Şb.	Birlik
							Yakup		e									
K	0	1	0	70	1	0	Mezarcı	Ali	Süleyman	Piyad	Er	1309		25	0	1915	Meydan Muharebesi	Düzce
K	0	0	0	5	2	1	Uzun	Hüseyin	Süleyman	Piyad	Er	1308		4	5	1915		
K	0	0	0	0	0	0	Şaban	Sâlih	Süleyman		Er	1310	Çakırca	21	9	1915	Keşan Menzil	Düzce
K	0	0	0	7	1	3	Eğlence	Ali	Şakir		Er	1300		26	7	1915	Hastahânesi	Düzce
K	0	6	0	72	3	12		İbrahim	Şakir		Er	1305		18	4	1915	Kireç Tepe Muharebesi	Düzce
K	0	2	0	18	2	0		Mahmut	Şakir	Piyad	Er	1303		7	5	1915	Gülhâne Tababet-i askeriye Nazifan Mektebi	Düzce
K	0	0	0	16	3	9		Abdülke	Şuayip		Er	1306		29	9	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce
K	0	2	0	16	3	9		Cihangir	Şuayip	Piyad	Er	1306		29	8	1915	Meydan-ı Harpte	Düzce
K	0	2	0	16	1	0		Ahmet	Şükrü	Piyad	Er	1305		3	5	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce
K	0	0	0	16	2	0		Hacı	Tahir	Piyad	Er	1301	Kazıoğlu	16	6	1915	Kereviz Dere'de	Düzce

BİRLİK													ÖLÜM TARİHİ						
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö		Baba				D.		G	A			As.	Özel
t	du	ord	rk	ay	r	l	Lakap	Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl	Ölüm Yeri	Şb.	Birlik
								Aşır		e									
K	0	5	0	60	3	11	Korduç Oğulları	Hasan	Tahir	Piyade	Er	1303	Muratbey	27	5	1915	Meydan Harbi	Düzce	
K	0	4	12	34	1	3		Mahmut	Tahir	Piyade	Onbaşı	1305	Muncurlu	15	8	1915	Anafartalar'da Karga Değirmen Deresinde	Düzce	
K	0	6	0	72	1	2		İsa	Tevfik		Er	1309		31	8	1915	Siper Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	48	3	12		Sabri Efendi	Tevfik Efendi		Er	1313		12	5	1915	Arıburnu'nda Yörük Deresinde	Düzce	
K	0	5	0	60	3	10		İsmail	Veysel	Piyade	Er	1303		30	5	1915	Kitle'de	Düzce	
K	0	2	0	18	2	0		Mehmet	Yahya	Piyade	Er	1303	Musababa	5	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	8	3	0		Hacı Musa	Yakup	Piyade	Er	1302	Köprü Başı	17	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	1	0	31	2	7		Halil	Yakup	Piyade	Er	1301	Yaka Köy	27	5	1915	Mestan Tepe	Gerede	
K	0	0	0	12	4	4	Düdükcü Oğulları	İsmail	Yakup		Er	1306	Dipsizgöl	11	1	1915	Mekteb-i Harbiye Mecerûhîn Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	15	1	3		Mehmet	Yakup	Piyade	Er	1303		6	4	1915	Arıburnu Muharebesi	Düzce	
K	0	2	0	17	2	7		Mustafa	Yunus	Piyade	Er	1303		14	4	1915	Gümüşsuyu Hastahânesi	Düzce	

BİRLİK							ÖLÜM TARİHİ												
Ku	Or	Kol	Fı	Al	Ta	Bö	Lakap	Baba			D.		G	A		Ölüm Yeri	As.	Özel	
v	du	ord	rk	ay	r	lü		Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	Yılı	Köy	n	y	Yıl	Şb.	Birlik	
K	0	4	0	32	2	0		Ahmet	Yunus	Piyade	Onbaşı	1294		22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1		Hasan	Yusuf	Piyade	Er	1301	Kazıkoğlu	16	5	1915	Akbaş Hastahânesi	Düzce	
K	0	2	0	18	1	1		Hasan	Yusuf	Piyade	Er	1301		25	5	1915	Cesaret Tepesi'nde	Düzce	
K	0	2	0	18	1	2		Hasan	Yusuf	Piyade	Er	1305		25	5	1915	Cesaret Tepesi	Düzce	
K	0	3	7	20	3	10		Küçük	Yusuf	Piyade	Er	1293		29	5	1915	Anafartalar Muharebesi	Düzce	
K	0	4	0	32	2	0	Bulakçı	Mustafa	Yusuf	Piyade	Er	1300	Ağaköy	22	4	1915	Sığındere'de	Düzce	
K	0	2	0	13	3	12		Yakup	Yusuf		Er	1294		22	7	1915	Kanlısurt'ta	Düzce	
K	0	0	0	70	1	1		Abdullah	Zebur		Er	1290		0	0	0	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	
K	0	0	0	70	3	9		Canpolat	Zekeriya			1293	Değirmenbaşı	14	6	1915	Emraz-ı Adıye Hastahânesi	Düzce	
K	0	1	0	70	3	9		Canpolat	Zekeriya		Er	1293		15	6	1915	Conktepe Hastahânesi		
K	0	3	5	19	3	9		Hacı Mustafa	Zekeriya	Piyade	Er	1309		2	6	1915	Kireçtepe civarı	Bolu	
K	0	0	0	18	1	0		Hacamat	Zi'l-Hicce		Er	1303		25	5	1915	Cesarettepe Muharebesi	Düzce	

BİRLİK														ÖLÜM TARİHİ					
Ku vve t	Or du	Kol ord u	Fı rk a	Al ay	Ta bu r	Bö lü k	Lakap	Baba Adı	Adı	Sınıf	Rütbe	D. Yılı	Köy	G ü n	A y	Yıl	Ölüm Yeri	As. Şb.	Özel Birlik
K	0	1	1	70	1	0		Abdulla h	Ziver		Er	1290		19	4	1915	Seddülbahir Muharebesi	Düzce	

YEDİNCİ BÖLÜM

DÜZCE’NİN EKONOMİK DURUMU

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti’nin temel ihraç mallarını tütün, üzüm, incir, ham ipek, tiftik, afyon, meşe palamudu, fındık, pamuk ve zeytinyağı gibi tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Hiçbir ürünün toplam ihracat içerisindeki payı yüzde 12’yi geçmemiştir. Bu durumda Osmanlı tarımında tek bir ürünün büyük ağırlık kazanmış olmasından bahsetmek mümkün gözükmemektedir.¹³⁶⁶

Düzce’de yapılan zirâî faaliyetler Bolu livasının her noktasından daha fazla yapılmıştır. Bölgenin toprağı ince bir kum ile milden meydana gelmektedir. Bu nedenle tıpkı Romanya arazisi gibi gayet çok mahsul alınmaktadır. En fazla yetişen şey mısır (kokoroz)dır. Bu münbit araziden derece-i intifa’ bire sekiz oranındadır. Yeni ziraat usulleri bölgede uygulanmış olsa işlenmekte olan 600 bin dönüm arazinin vereceğı mahsul 800 bin ile 1 milyon halkı besleyecek miktarda olacaktır. Halbuki mevcut haliyle 50 bin nüfusu bile zor bir şekilde geçindirmektedir.¹³⁶⁷

1314 (1896-97) tarihli Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi’ne göre Düzce’de içerde tüketilen edilen miktardan başka, yılda 150 bin kile raddesinde muhtelif mahsûlât ihraç edildiğı tespit edilmiştir. Mahsûlât içerisinde buğday, arpa, mısır, pirinç, darı, çavdar, burçak, alef (yulaf), kabluca (hayvan yemi), ceviz ve muhtelif meyve çeşitleri bulunmaktadır.¹³⁶⁸

Bölgeden her yıl tahminen 200 bin kıyye kadar tütün ihracatı ile 150 bin kile kadar zahire ihracatı yapılmaktadır.¹³⁶⁹

---

¹³⁶⁶ Şevket Pamuk, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500 - 1914*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988, s. 203.

¹³⁶⁷ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 266.

¹³⁶⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 439.

¹³⁶⁹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 242.

A) AİLELERİN SERVETLERİ VE GELİR KAYNAKLARININ ANALİZİ¹³⁷⁰

a) Servet Dağılımı

Düzce bölgesine ait kayıtlar bölgedeki servet dağılımını genel olarak şu şekilde göstermektedir: 0-100 kuruş arası 49 hâne, 101-500 kuruş arası 248 hâne, 501- 1000 kuruş arası 317 hâne, 1000 kuruş üzeri servete sahip olanlar ise 261 hânedir. 1000 kuruş üzeri servete sahip olan hânelerin 232'si 1001- 2000 kuruş arası, 29'u ise 2000 kuruş üzeri servete sahiptir. Görüldüğü gibi servet birikiminin en yoğun olduğu aralık 317 hâne ile 501-1000 kuruş arası olan servet aralığıdır.

Düzce'de fakir olarak tanımlayabileceğimiz 0-100 kuruş arası servete sahip olan kişilerden 8'ine ait hâne tespit edilmesi ilginçtir. Nitekim bu veri günümüz dünyası ile karşılaştırıldığında fakir olarak kabul edilen kişilerin kolay kolay ev sahibi olamadıkları hatta bu olgunun orta düzeyde servete sahip olanlar için bile zor olduğu düşünülürse Düzce'de fakirlik olgusunun sınırları daha iyi anlaşılacaktır.

501-1000 kuruş arası servete sahip olanların sayısı diğer servet oranlarına göre fazla olmasına rağmen kentte en büyük servet birikiminin olduğu dilim kentin aded olarak üçüncü büyük servet dilimine sahip olan 1001-2000 kuruş arası servet dilimidir. Yine servetler içerisinde dikkat çeken bir diğer nokta kent elitini oluşturan 2000 kuruş üzeri servete sahip olan 29 ailenin kentte bulunan servetin % 10,47'sine sahip olmasıdır.

Tablo 115: Kazada Servet Dağılımı (Aded/1844)

Yerleşim Birimleri	0-100 Kuruş	101-500 Kuruş	501-1000 Kuruş	1001-2000 Kuruş	2000+ Kuruş	Toplam
Akpınar dîvânı	1	14	6	17	1	39
Bakraz dîvânı		2	5	5		12
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü		7	22	14	2	45
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	2	11	6	10	1	30
Bataklı dîvânı	8	14	16	21	4	63

¹³⁷⁰ Bu bölümde Tanzîmât dönemi ile ilgili kullanılan veri ve değerlendirmeler yayınlanmamış olan ve Düzce Üniversitesi BAP tarafından desteklenen *Tanzîmât Döneminde Bir Batı Karadeniz Kenti : Düzce (Sosyo-Ekonomik Analiz)* adlı proje kapsamında hazırlanmıştır. (Proje No: BAP / 2007. 21. 02. 002.)

Yerleşim Birimleri	0-100 Kuruş	101-500 Kuruş	501-1000 Kuruş	1001- 2000 Kuruş	2000+ Kuruş	Toplam
Câlûr dîvânı	2	28	33	22	2	87
Câlûr dîvânı kıptıyan		9	7	2		18
Darıyeri dîvânı	10	24	49	48	4	135
Efteni Bey dîvânı	5	19	31	15	2	72
Efteni İmamlar dîvânı	5	22	28	30	1	86
Eğerciler dîvânı		8	18	10	1	37
Karapınar dîvânı	2	15	4	2	1	24
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1	5	12	3		21
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	1	14	14	8	4	41
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler/ müstecir	2	6	1			9
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	6	10	40	15	3	74
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1	17	9	7	3	37
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	3	23	16	3		45
Toplam	49	248	317	232	29	875
Yüzdelik Dilim	5,60%	28,34%	36,23%	26,51%	3,31%	100,00%

Tablo 116 : Düzce’de Servet Miktarları (1844/Kuruş)

Yerleşim Birimleri	0-100 Kuruş	101-500 Kuruş	501-1000 Kuruş	1001-2000 Kuruş	2000+ Kuruş	Toplam kuruş
Akpınar dîvânı	18	4809	4779,5	23510	2704,5	35821
Bakraz dîvânı		577	4507,5	7579		12663,5
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü		2138	16968	20442,5	4181,5	43730
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	95	3390	4035	12433,5	2005	21958,5
Bataklı dîvânı	503	4177	10920	26021,5	9143	50764,5
Câlûr dîvânı	140	9388,5	23958	33884	6447	73817,5
Câlûr dîvânı kıptıyan		2976	5130	2330		10436
Darıyeri dîvânı	490	7982,5	37601	62386,5	8675	117135
Efteni Bey dîvânı	320	6518	23765	21010,5	4402	56015,5
Efteni İmamlar dîvânı	357	6334,5	22960,5	42965,5	3211	75828,5
Eğerciler dîvânı		2854	14577	12224,5	2133	31788,5
Karapınar dîvânı	108	4397,5	2493	2960,5	2524	12483
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	63	1892	7885	4270,5		14110,5

Yerleşim Birimleri	0-100 Kuruş	101-500 Kuruş	501-1000 Kuruş	1001-2000 Kuruş	2000+ Kuruş	Toplam kuruş
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	90	5469	10405,5	13149	12568,5	41682
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler/ müstecir	136	2112	565			2813
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	165	3552,5	28523	20233,5	6875	59349
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	63	5692,5	5999,5	9455,5	9810	31020,5
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	215	7860	10180	3900		22155
Toplam	2763	82120	235252,5	318756,5	74679,5	713571,5
Yüzdeler Dilim	0,39%	11,51%	32,97%	44,67%	10,47%	100,00%

b) Gelir Kaynaklarının Analizi

1- Gelir Kaynaklarının Yıllık Analizi

Düzce’de, kentin ekonomik yapısına ilişkin en önemli özellik mesleki gelirin yüksekliğidir. Nitekim mesleki gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 50,99’dur. Bununla beraber küçük atölye üretimi yanında çiftçilik (erbâb-ı ziraat), arabacılık, rençberlik, kerestecilik, hatabcılık (odunculuk) gibi zirâî orijinli meslek grupları da mesleki gelir içerisinde azımsanmayacak bir oran teşkil etmiştir.

Arabacı ve rençber olarak tanımlanan bazı kişilerin vesîkaların muhtelif yerlerinde “erbâb-ı ziraat” olarak tanımlanması arabacı, rençber ve çiftçileri aynı meslek grubuna dahil etmemize neden olmuştur.

Şehirdeki bir takım gayrimenkullerden elde edilen gelirleri ifade eden rant adı verilen gelir kaynaklarının toplam hâsıla içerisindeki payı ise diğer gelir kalemlerine göre hemen hemen ikinci sırada yer almıştır. (17,78%).

Düzce ovalık bir alanda kurulmuş olmasına rağmen 1844 yılında tarımsal gelir kaynakları diğer gelir kalemlerine göre oldukça düşük kalmıştır. (4,67%). Bunun nedeni 1844 yılında şehirdeki tarımsal işletmelerin az olmasıdır. Nitekim ileriki yıllarda hem bu nedenle hem de şehirde meydana gelecek olası hastalıkların (sıtma vs.) yayılmasını engellemek için şehrin en önemli göllerinden olan Efteni Gölü’nün kurutulması ve yapılan kesâfetli göçler neticesinde bölgede bir çok yeni yerleşim alanı ve tarımsal işletmeler kurulması ile bölgenin üretim potansiyeli artırılmıştır.

Tablo 117: Gelir Kaynaklarının Genel Olarak Analizi (1844/kuruş)

Yerleşim Birimleri	Tarımsal gelir	Hayvancılık geliri	Rant geliri	Mesleki gelir	Diğer	Toplam Gelir
Akpınar dîvânı	650	1300	2600	16677,5	14593,5	35821
Bakraz dîvânı	842	1684	3368	6041	728,5	12663,5
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	100	200	400	26170	16860	43730
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	100	200	400	14595	6663,5	21958,5
Bataklı dîvânı	1745	3490	6980	24951,5	13298	50464,5
Câlûr dîvânı	3787	7574	15148	41073,5	16671	84253,5
Darıyeri dîvânı	7499,75	14999,5	29999	84939,5		137437,5 ¹³⁷¹
Efteni Bey dîvânı	5495	10990	21980	26913		65378 ¹³⁷²
Efteni İmamlar dîvânı	2342	4684	9368	38609	20825,5	75828,5
Eğerciler dîvânı	420	840	1680	15585	13263,5	31788,5
Karapınar dîvânı	220	440	880	5090,5	5852,5	12483
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0	0		6787,5	7323	14110,5
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	2140	4280	8560	23108	6407	44495
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	5187,5	10375	20750	34783		71095,5 ¹³⁷³
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	3280	6560	13120	14068		37028 ¹³⁷⁴
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	1716,5	11820		8454,5	164	22155
Toplam	35524,75	79436,5	135233	387846,5	122650	760690,75
Yüzdelik Dilim	4,67%	10,44%	17,78%	50,99%	16,12%	100,00%

¹³⁷¹ Defterde toplam gelir 117135 kuruş verilmesine rağmen, gayrimenkuller üzerinde bizim yaptığımız hesaplara göre miktar 137438 kuruş çıkmıştır.

¹³⁷² Defterde toplam gelir 56015,5 kuruş verilmesine rağmen, gayrimenkuller üzerinde bizim yaptığımız hesaplara göre miktar 65378 kuruş çıkmıştır.

¹³⁷³ Defterde toplam gelir 59349 kuruş verilmesine rağmen, gayrimenkuller üzerinde bizim yaptığımız hesaplara göre miktar 71095,5 kuruş çıkmıştır.

¹³⁷⁴ Defterde toplam gelir 31020,5 kuruş verilmesine rağmen, gayrimenkuller üzerinde bizim yaptığımız hesaplara göre miktar 37028 kuruş çıkmıştır.

2- Gelirin Hâne Başına Dağılımı

Düzce’de tespit edilen toplam servet birikiminin hâne bazında dağılımı ortalama 858,6 kuruşa tekâbül etmektedir. Hâne başına gelirin en düşük olduğu birim 461,6 kuruş ile Şeyh Bezenli aşiretidir. Bakraz dîvânı merkezinde hâne başına gelir yüksek iken, Bakraz’a bağlı Mıcırılı ve Akçaşehir köyünde hâne başına gelir daha düşük seyretmiştir. Bununla beraber Eğerciler dîvânı merkezi ve Eğerciler’e bağlı Akçalar köyünde hâne başına gelir dağılımı düşük iken, Eğerciler’e bağlı Merhem köyünde oldukça yüksek seyretmiştir.

Tablo 118: Hâne Başına Gelir Dağılımı (1844/kuruş)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Toplam gelir	Hâne Başına Gelir
Akpınar dîvânı	41	35821	873,7
Bakraz dîvânı	12	12663,5	1055
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	43730	950,7
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	21958,5	757,2
Bataklı dîvânı	63	50464,5	801
Câlûr dîvânı	108	84253,5	780,1
Darıyeri dîvânı	150	137437,5	916,3
Efteni Bey dîvânı	73	65378	895,6
Efteni İmamlar dîvânı	83	75828,5	913,6
Eğerciler dîvânı	39	31788,5	815,1
Karapınar dîvânı	18	12483	693,5
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler	21	14110,5	671,9
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	44495	988,8
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	71095,5	973,9
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	37028	1001
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	22155	461,6
Toplam	886	760690,75	858,6

c) Düzce’de Fakirlik ve Zenginlik Olgusu

Düzce’de yaşayan hânelerin yaklaşık % 62’si, hem *kendi buldukları idari birimde hem de kent genelindeki* ortalama servet düzeyinin altında bir gelire sahiptir.

Kentte ikâmet eden hânelerin ortalama % 38 civarının kendi yaşadıkları bölge ortalamasının üzerinde bir gelir düzeyine sahip olması Düzce’de halkın kısmen orta halli bir gelir profili çizdiğini düşündürmektedir.

Zenginlik düzeyi bakımından idari birimler kendi içinde tasnife tabi tutulduğunda Akpınar dîvânı, Bakraz merkezi ve Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü), Bataklı dîvânı, Eğerciler dîvânı ve Şeyh Bezenli aşireti içerisinde fakirlik ve zenginlik olgusu dengeli bir şekilde dağılmıştır. Merhem köyü, Karapınar dîvânı ve Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânında ise servetlerin uç düzeyde dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Kent geneli fakirlik ve zenginlik olgusu açısından analiz edildiğinde ise Akpınar dîvânı, Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü ve Efteni İmamlar dîvânında servet düzeyinin dengeli dağıldığı buna karşılık Câlûr dîvânı, Şeyh Bezenli Aşireti, Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler, Karapınar dîvânı, Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler de ise servet düzeyi dikkat çekecek bir şekilde fakirlik lehine yükseliş kaydetmiştir.

Tablo 119: İdari Birimlerin Kendi İçinde Ortalama Gelir Düzeyi (1844/ Aded)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Toplam gelir	Bölge Mal Varlığı Ortalaması (kuruş)	Bölge Ortalaması ve Üstünde Mal Varlığı Olan Aileler /Adet	Bölge Ortalamasının Altında Mal Varlığı Olan Aileler /Adet
Akpınar dîvânı	41	35821	873,7	21	20
Bakraz dîvânı	12	12663,5	1055,3	5	7
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	43730	950,7	19	27
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	21958,5	757,2	14	15
Bataklı dîvânı	63	50464,5	805,8	30	33
Câlûr dîvânı	108	84253,5	780,1	41	67
Darıyeri dîvânı	150	137437,5	916,3	62	88
Efteni Bey dîvânı	73	65378	895,6	26	47
Efteni İmamlar dîvânı	83	75828,5	913,6	37	46
Eğerciler dîvânı	39	31788,5	815,1	19	20
Karapınar dîvânı	18	12483	693,5	4	14
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	21	14110,5	671,9	9	12
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	44495	988,8	13	32
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	71095,5	973,9	19	54

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Toplam gelir	Bölge Mal Varlığı Ortalaması (kuruş)	Bölge Ortalaması ve Üstünde Mal Varlığı Olan Aileler /Adet	Bölge Ortalamasının Altında Mal Varlığı Olan Aileler /Adet
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	37028	1000,8	10	27
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	22155	461,6	23	25
Toplam	886	760690,75	858,9	339	547
Yüzdelik dilim				38,3%	61,7%

Tablo 120: Kent Genelinin Ortalama Servet Düzeyi (1844/ Aded)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Toplam gelir	Kent Mal varlığı Ortalaması/ krş	Kent Ortalaması ve Üstünde Mal Varlığı Olan Aileler /Adet	Kent Ortalamasının Altında Mal Varlığı Olan Aileler /Adet
Akpınar dîvânı	41	35821	858,9	21	20
Bakraz dîvânı	12	12663,5	858,9	9	3
Bakraz dîvânı Mıdır köyü	46	43730	858,9	23	23
Bakraza tâbi Akçaşehir	29	21958,5	858,9	11	18
Bataklı dîvânı	63	50464,5	858,9	26	37
Câlûr dîvânı	108	84253,5	858,9	33	75
Darıyeri dîvânı	150	137437,5	858,9	67	83
Efteni Bey dîvânı	73	65378	858,9	28	45
Efteni İmamlar dîvânı	83	75828,5	858,9	44	39
Eğerciler dîvânı	39	31788,5	858,9	16	23
Karapınar dîvânı	18	12483	858,9	3	15
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	21	14110,5	858,9	4	17
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	44495	858,9	15	30
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	71095,5	858,9	24	49
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	37028	858,9	12	25
Şeyh Bezenli Aşireti	48	22155	858,9	3	45
Toplam	886	760690,75	858,9	339	547
Yüzdelik dilim				38,3%	61,7%

1- Düzce Kent Eliti

Düzce’de yaşayan ve 2000 kuruş ve üzeri servete sahip olan aileler, kentin en varlıklı aileleri olarak tanımlanabilirler. Bu aileler kentteki servetin % 10,47’sine sahiptir. Kent elitinin bu kadar az mal varlığına sahip olması Düzce kazasında servet dağılımının dengeli olduğu izlenimini vermektedir. Servet sahiplerinden bir kısmının zenginliği ailenin kollektif servet birikimi nedeniyledir. Bu ailelerin servetleri devlet tarafından ortak olarak hesaplanmıştır.

Üskübü kazası ile ilgili yapılan bir araştırmada 1000 kuruşun üzeri servete sahip hânelerin Üskübü merkezde bulunan vergiye tabi mal varlıklarının % 49’3’üne sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın % 29,9’u kentin en zengin 2 ailesi olan Topçuzâdeler’e aittir.¹³⁷⁵

Tablo 121: Düzce’de Yaşayan Varlıklı Aileler ve Servet Miktarları (1844)

Hâne	Köy	Şöhreti	Adı	Servet Toplamı/ Kuruş
22,1,2,3	Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Deli Bekir oğlu	Hasan bin Halil ve oğlu Mehmet, diğer oğlu Mustafa	2640
40,1,2,3	Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hacı oğlu	Hasan bin Hamid ve kardeşi Mustafa, diğer kardeşi Mehmed	2221
53,1,2,3	Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Mustafa bin İbrahim	Mustafa bin İbrahim ve oğlu Ali, kardeşi Mehmed	2014
6	Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Osman	2000
12,1,2,3	Câlûr dîvânı	Kahveci oğlu	Kahveci oğlu ve oğlu Ali ve kardeşi oğlu Mehmed	2447
22, 1, 2	Câlûr dîvânı	Safu (Sofu) oğlu	Hüseyin ve oğlu Süleyman	4000
2, 1, 2	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Hacı Kürt oğlu	Mehmed ve oğlu İbrahim	3135,5
5, 1, 2	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Hacı Halil oğlu	Ali ve oğlu ziraatçi Mustafa	2133
6, 1, 2	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Kara Hasan oğlu	Ali ve oğlu ziraatçi Ali	4300
16	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	Halil	3000
27	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	İbrahim	2000

¹³⁷⁵ Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 170.

Hâne	Köy	Şöhreti	Adı	Servet Toplamı/ Kuruş
33	Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Abdullah Alemdar oğlu	Abdurrahman Efendi	2000
9, 1, 2, 3, 4	Eğerciler dîvânı	Etmekçi oğlu	Abdullah bin Hüseyin, oğlu İbrahim, diğer oğlu Ömer, diğer oğlu askerde olan Hüseyin	2133
6	Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail	3010
31	Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	4000
32	Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Halil bin Abdi	2800
3	Darıyeri dîvânı	Hüseyin Ağa oğlu	Osman bin Haber? ve kardeşi Müslüm	2175
8	Darıyeri dîvânı	Genç Mehmet oğlu	İsmail	2000
53, 1, 2, 3	Darıyeri dîvânı	İmam oğlu	İbrahim, kardeşi oğlu İsmail ve oğlu Receb	2100
73,1, 2	Darıyeri dîvânı	Molla Mustafa oğlu	Mustafa ve kardeşi oğlu Mahmud	2150
140	Darıyeri dîvânı	Ali beşe oğlu	Ali ve oğlu Osman	2250
45	Efteni İmamlar dîvânı	Tosyalı oğlu	Mustafa	2000
70	Efteni İmamlar dîvânı	Kundakçı oğlu	Sâlih bin Mustafa	2000
yok	Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmescid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa	3211
2	Bataklı dîvânı	Kocabaş oğlu	Ahmed bin Ömer	2000,5
12,1,2	Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Osman bin Ahmed ve oğlu Mehmed	2747,5
13,1,2	Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Mustafa bin Feyzullah ve oğlu Mustafa ve hafidi Ahmed	2030,5
20	Bataklı dîvânı	Hacı Abdullah oğlu	Ali bin İbrahim	2364,5
2	Efteni Bey dîvânı	Dede oğlu	Hüseyin bin Mustafa ve oğlu Emin diğer oğlu Ali	2060
3	Efteni Bey dîvânı	Çarib oğlu	Hacı Mehmed bin Ali	2342
17,1,2,3	Karapınar dîvânı	Hacı Keleş oğlu	Hasan bin Ahmed ve kardeşi Ömer, diğer kardeşi Osman	2524

Hâne	Köy	Şöhreti	Adı	Servet Toplamı/ Kuruş
2,1,2	Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu	Mahmud Ağa bin Mustafa ve oğlu Halil	2704,5
4,1,2,3,4	Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Receb oğlu	Halil bin Halil, kardeşi Hüseyin, oğlu ismail, oğlu Abdullah	2014
16	Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Kocabaş oğlu	Mustafa bin Halil	2167,5
21,1,2,3,4	Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Nalbant oğlu	Mustafa bin Ömer, oğlu Osman, oğlu Hasan, oğlu Asâkîr-i hassada Hasan	2005

d) Ekili Toprakların Analizi

Düzce’de 1844’te ortalama toplam 8418,5 dönüm ekili alan tespit edilmiştir. Bu ekili alana 2 dönüm 3839 adet meyve ağacının dikili olduğu alanları da eklersek Düzce’de önemli miktarda arazinin tarım ve meyve işletmelerine tahsis edildiğini söyleyebiliriz.

Ekili alanların 427,3 dönümü tütün, 1251 dönümü pirinç, 59,5 dönümü bostan ve 6680,75 dönümü ise mevrû (tahıl) arazilere hasredilmiştir.

Mevrû arazilerin ertesi yıl ne kadar ekileceği hakkında *dönüm bazında* bilgi verilmesine rağmen, bostan, tütün ve pirinç tarlalarının ertesi yılları için sadece elde edilecek gelir bazında bilgi verilmiştir. Mevrû, bostan, tütün ve pirinç tarlalarının hâsılları ertesi yıl, bir önceki yıla göre daha yüksek hesap edildiği görülmüştür. Bunun nedeni Düzce ovasındaki üretimi devletin artırma gayreti olmalıdır. Nitekim 1844 ve 1845 yılları baz alındığında, Düzce’de tütün ekim alanlarından elde edilen gelir 25451 kuruştan 31474 kuruşa, pirinç 40907 kuruştan 51786 kuruşa, bostanlar 3564 kuruştan 3728 kuruşa, mevrû alanlar ise 129242,5 kuruştan 342837,35 kuruşa yükseliş kaydetmiştir.

Düzce’de ekili toprakların dönümsel oranda miktarları ve ziraî gelirleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 122: Ekili Alanlardan Elde Edilen Gelir Miktarı (Kuruş/1844)

Yerleşim Birimleri	Tütün	Pirinç	Bostan	Mezrû	Meyvecilik	Toplam
Akpınar dîvânı	1808	895,5	769,5	11206	570	15249
Bakraz dîvânı	762	112,5	0	3688	270	4832,5
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	4229	1617,5	0	7507,5	750	14104
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	1494	810	0	2395,5	250	4949,5
Bataklı dîvânı	2505	3617,5	761,5	12150	307,5	19342
Câlûr dîvânı	5080	3939	882	14721	2319	26941
Darıyeri dîvânı	351	1036		16513	2146,5	20047
Efteni Bey dîvânı	1334	5264		11342	1244	19184
Efteni İmamlar dîvânı	747	12940	45	11182	1101,5	26016
Eğerciler dîvânı	54	2698,5		8694	90	11537
Karapınar dîvânı	1656	1226,5		2656,5	208	5747
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0	1733	144	3607	460	5944
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	3474	1982,5	641,5	5852	1319	13269
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	1016	0		9121,5	2909,5	13047
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	941	3034,5	95	7115,5	288	11474
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi			225	1491,5	yok	1716,5
Toplam	25451	40907	3563,5	129243	14233	213397

Tablo 123: Ekili Alanlardan Elde Edilen Gelir Miktarı (Kuruş/1845)

Yerleşim Birimleri	Tütün	Pirinç	Bostan	Mezrû	Toplam
Akpınar dîvânı	3298	2918	766	24547	31529
Bakraz dîvânı	886,5	167,5	242	8516,35	9812,35
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	4715	1724	225	17584,5	24247,5
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	1129	1047	0	7992	10167,5
Bataklı dîvânı	2262	6029	958	32983	42231,5
Câlûr dîvânı	5657	4689	657	38401,5	49404
Darıyeri dîvânı	1116	36		37802	38953,5
Efteni Bey dîvânı	2218	6503		33969,5	42690
Efteni İmamlar dîvânı	1107	14234		34589	49929,5

Yerleşim Birimleri	Tütün	Pirinç	Bostan	Mezrû	Toplam
Eğerciler dîvânı	207	5746		25220	31173
Karapınar dîvânı	2362	1421		7358	11140,5
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0	1464	155	12106	13725
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	3491	2394	648	23863,5	30396
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	2142	0		12582	14723,5
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	886,5	3416	77	21319,5	25699
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi				4003,5	4003,5
Toplam	31474	51786	3728	342837,4	429825,35

Tablo 124: Ekili Alan Miktarı (Dönüm-Aded/1844-1845)

Yerleşim Birimleri	Tütün Dönüm/ 1844	Pirinç Dönüm/ 1844	Bostan Dönüm/ 1844	Mezrû		Meyvecilik Aded/ 1844
				Dönüm/ 1844	Dönüm / 1845	
Akpınar dîvânı	27	47,5	10	323	290	201 aded+ 2 dönüm
Bakraz dîvânı	11,5	9	2,5	83	73	61
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	56,25	53,5	3	244	279	137
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	17,5	32	0	121,5	82,5	49
Bataklı dîvânı	30	91,5	11	417	276	125 (3'ü ceviz)
Câlûr dîvânı	80	92	12	709	697	692
Darıyeri dîvânı	16	12		675,5	701,5	552
Efteni Bey dîvânı	39,5	176		762,5	608	267
Efteni İmamlar dîvânı	21	376	1	932,5	781	314
Eğerciler dîvânı	6	102		482,5	461,5	75
Karapınar dîvânı	28,5	35		109,5	96,5	74
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0	44,5	2,5	104	116	97
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	66	14	479,75	505,25	320
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	29,5	0		587	406	551
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	19,5	115	1,5	633	599	324
Şeyh Bezenli Aşireti			2	17	26	yok
Toplam	427,3	1251	59,5	6680,75	5998,25	3839 aded + 2 dönüm

e) Hâne Başına Ekili Alan Miktarı

Düzce’de hâne başına ekili alan miktarı ortalama 0,04 dönüm olarak gerçekleşmiştir. Şeyh Bezenli aşireti hariç, şehrin hemen hemen her biriminde hâne başına ekili alan miktarı aynı oranda gerçekleşmiştir. Bölgede ekili alanların darlığı ve buna bağlı olarak bakir toprakların çokluğu, hâne başına ekili alan miktarının düşmesine neden olmuştur.

Şeyh Bezenli aşiretinin az da olsa ekili alana sahip olması aşiret mensuplarının konar-göçerlikten yerleşikliğe geçmeye başladığını göstermesi açısından önemli bir veridir.

Tablo 125: Hâne Başına Ekili Alan Miktarı (Dönüm/1844)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Ekili alan toplam dönüm/1844	Hâne Başına Ekili Alan/dönüm
Akpınar dîvânı	41	987,5	0,04
Bakraz dîvânı	12	252	0,05
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	914,75	0,05
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	336	0,09
Bataklı dîvânı	63	1101,5	0,06
Câlûr dîvânı	108	2287	0,05
Darıyeri dîvânı	150	2106,5	0,07
Efteni Bey dîvânı	73	2194	0,03
Efteni İmamlar dîvânı	83	2892,5	0,03
Eğerciler dîvânı	39	1513	0,03
Karapınar dîvânı	18	366	0,05
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	21	383	0,05
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	1615,25	0,03
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	1428,5	0,05
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	1966,5	0,02
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	71	0,68
Toplam	886	20415	0,04

f) Tahıl İşletmeciliği

1- Dönüm Başına Yıllık Hâsılat: Verimlilik

Bir tarım kenti olan Düzce’de buğday¹³⁷⁶, arpa, mısır, yulaf, keten, kablucu, burçak ve pirinç gibi muhtelif tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

Osmanlı temettûât defterlerinde bulunan, topraklardan elde edilen gelirlere ait kayıtlar, oşür vergisi düşüldükten sonra hâne sahibine kalan ürünün değerini ifade etmektedir. Bununla beraber bazı bölgelerde yapılan tahrîrlerde ödenen oşür vergisinin on katı topraktan elde edilen gelir olarak gösterilmiştir. Bu durumda gelir olarak gösterilen miktar oşür vergisini de kapsamaktadır. Buna karşılık tüm mal-mülk yazımını içeren tahrîrlerde tohum ve diğer üretim giderleri düşülmediğinden tespit olunan yıllık hâsılat, gayri safi üretimi ifade etmektedir. Bütün bu gelirlerin 1845 yılı ile ilgili karşılıkları ise, henüz üretim gerçekleşmediğinden olası rakamlar olarak gösterilmiştir.¹³⁷⁷

Düzce’de ortalama 6680,75 dönüm mevrû toprak tespit edilmiştir. Bu topraklardan 1844 yılında 129242,5 kuruş gelir elde edilmiştir. Buna göre Düzce’de ortalama dönüm başına yıllık hâsıla *19,34 kuruşa* tekâbül etmektedir.

Bununla beraber hubûbât arazilerinin 1845 yılı olası hâsılatları dolayısıyla dönüm başına düşecek yıllık hâsıla miktarı oldukça yüksek gösterilmiştir. Buna göre Düzce’de 1845 yılında 5998,25 dönüm hubûbât tarlasının ekileceği ve bu tarlalardan 342837,35 kuruş gelir elde edileceği kayıt altına alınmıştır. Bu çerçevede 1845 yılında Düzce’de dönüm başına düşecek olası yıllık hâsıla miktarı *57,15 kuruşa* tekâbül etmektedir.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti 1844 yılında gerçekleşen düşük yıllık hâsıla oranı üzerine bölge vatandaşlarını ertesi yıl daha fazla ekim yapması konusunda yönlendirmiş ve bu çerçevede 1845 yılı olası hâsılatlarını yüksek göstermiştir.

2- Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü

Osmanlı arşivlerinde tarlaların krokilerine ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Ancak, Türk göçmenlerin Batı Anadolu ve Balkanlar’da kurmuş oldukları

---

¹³⁷⁶ Osmanlı Devleti’nde sadece Düzce’de değil bütün Türkiye’de tahıl ürünleri önemli bir yer tutmuştur. Nitekim 1909, 1913 ve 1914 yılı tarım istatistiklerinde Türkiye tarımında, tahılların tarla tarımı yapılan alanların % 90’ını oluşturduğu tespit edilmiştir. Tefik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Tarihi İstatistikler Dizisi, c. 3, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997, s. 13.

¹³⁷⁷ Tefik Güran, “19. Yüzyıl Temettûât Tahrîrleri”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara 2000, s. 78.

yeni yerleşimlerde meydana getirdikleri tarımsal işletmelerin başlangıçta dörtgen düzeninde olduğu, fakat zamanla bunların da şeritlere bölündüğü tahmin edilmektedir. Mesela İç Anadolu'nun 19. yüzyılda iskana açılması sırasında gözlenen evrim bu yöndedir. Ancak tarımın karakteristik dokusu gereği kuru tahıl tarımının düzlük alanlarda yapılacağı da unutulmamalıdır.¹³⁷⁸

Düzce bölgesinde kurulan tarımsal alanların metric boyutları “dönüm” olarak belirlenmiştir. Belgeler tarlaların şekilleri (dörtgen vs.) hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Osmanlı tarım istatistiklerinde işletmeler büyüklüklerine göre 3 kısma ayrılarak incelenmiştir. Yüz ölçümleri 10 dönümden az olan işletmeler “imâlât-ı sağıre”, 10-50 dönüm arası olanlar “imâlât-ı mutavassıta” ve 50 dönümden fazla olanlar “imâlât-ı cesîme” olarak tanımlanmıştır.¹³⁷⁹ Bununla beraber yapılan araştırmalar Türkiye tarımında çeşitli toplumsal-ekonomik nedenlerden ötürü, boyutça en yaygın işletme biriminin küçük üreticilik olduğunu göstermektedir.¹³⁸⁰ 19. yüzyıl Anadolu tarımında küçük ve orta işletmelerin yanı sıra büyük toprak işletmeleri de görülmektedir. 19. yüzyıl boyunca küçük toprak işletmelerinin varlığını sürdürebilmesinin nedeni ise, “Anadolu’da kırsal alanlarda emeğin görece kıtlığı, toprağın ve bu bağlamda ekilebilir toprakların ise görece bolluğu” ile ilgilidir.¹³⁸¹ Bu çerçevede küçük işletme sahibi kesimler, zirâi sosyal yapının egemen ve belirleyici işletme tipini¹³⁸² 19. yüzyılda da devam ettirmişlerdir.

Düzce'nin başkent İstanbul ile Anadolu arasında bir geçiş noktasında olması ve Akçakoca, Ereğli gibi limanlara yakın olması bölgenin pazar imkanlarını genişletmiştir. Nitekim bölgede 236 adet orta ve büyük tarımsal işletmenin tespit edilmesi bölgeden önemli miktarda tarımsal metanın gerek çevre kazalara gerekse de başkent İstanbul'a ihraç edildiğini düşündürmektedir.

1844 yılında Düzce’de tahıl tarımı yapılan 417 adet küçük, 226 adet orta, 10 adet büyük işletme tespit edilmiştir. 1845 yılında ise bu işletmelerden sadece 347 adet küçük, 219 adet orta, 8 adet de büyük işletmenin üretime devam edeceği kayıt altına alınmıştır.

---

¹³⁷⁸ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300–1600*, s. 203-205.

¹³⁷⁹ Tefik Güran, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910”, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren yayıncılık, İstanbul 1998, s. 81.

¹³⁸⁰ Yakut Sencer, *Türkiye’de Kentleşme, Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci*, Kültür Bakanlığı Yayını, Birinci Baskı, Ankara 1979, s. 175.

¹³⁸¹ Pamuk, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500 – 1914*, s. 217- 220-221.

¹³⁸² Tefik Güran, “Zirâi Politika ve Ziraatte Gelişmeler 1839-1876 ”, *150. Yılında Tanzîmât*, TTK Yayını, Ankara 1992, s. 229-230.

Buna karşılık Düzce'nin çevresinde bulunan Akçakoca kazasında küçük işletme dışında ihraç kapasitesine sahip sadece 1 adet orta işletme tipinin,¹³⁸³ Üskübü kazasında ise tahıl tarımı yapılan 82 adet orta, 2 adet büyük işletmenin tespit edilmesi¹³⁸⁴ Düzce'nin civar kazalara oranla bölgesinin en büyük tahıl ihraç kapasitesine sahip bölgesi olduğunu akla getirmektedir.

Düzce'de tespit edilen büyük tarımsal işletmelerin sahipleri incelendiğinde bunların dördü İbrahim oğlu ailesine diğerleri ise Düzce kaza müdürü Töntizâde Hacı Ahmed Ağa, Otlı oğlu, Safu (Sofu) oğlu, Kahveci oğlu aileleri ile Bolu ve Gümüşâbâd kazalarında ikâmet eden iki aileye aittir.

Bu çerçevede Düzce'de tarımsal metayı ihraç etme kapasitesine sahip toplam 8 aile bulunmaktadır. Bu ailelerden İbrahim oğlu ve Otlı oğlu aileleri hala Düzce'de ikâmet etmektedir. Hatta İbrahim oğlu ailesi tarafından şehir merkezinde İbrahim oğlu adıyla bir pasaj bile kurulmuştur.

Bolu ve Gümüşâbâd kazasından iki kişinin Düzce'de sahip oldukları tarımsal işletmeler ise icareten işletilen topraklardır. Gümüşâbâd kazasından olan kişi Gümüşâbâd kaza müdürüdür.

Tablo 126: Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	1-10 dnm	10-50 dnm	50 dnm ve üzeri
Akpınar dîvânı	23	13	
Bakraz dîvânı	6	4	
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	35	6	
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	20	3	
Bataklı dîvânı	34	16	
Câlûr dîvânı	40	25	2
Darıyeri dîvânı	68	25	
Efteni Bey dîvânı	39	23	2
Efteni İmamlar dîvânı	24	46	
Eğerciler dîvânı	13	22	
Karapınar dîvânı	15	4	
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	12	4	
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	17	13	1

¹³⁸³ Özlü, 18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca, s. 173.

¹³⁸⁴ Özlü, Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp), s. 226-227.

Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	53	12	1
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	13	10	4
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	5	yok	
Toplam	417	226	10

Tablo 127: Tarımsal İşletmelerin Büyüklüğü (Adet/1845)

Yerleşim Birimleri	0,5-10 dönüm	10-50 dönüm	50 dönüm ve üzeri
Akpınar dîvânı	13	10	1
Bakraz dîvânı	6	3	
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	32	8	
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	12	3	
Bataklı dîvânı	21	12	
Câlûr dîvânı	38	25	1
Darıyeri dîvânı	59	27	
Efteni Bey dîvânı	30	24	1
Efteni İmamlar dîvânı	21	40	
Eğerciler dîvânı	13	22	
Karapınar dîvânı	9	4	
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	11	6	
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	16	11	1
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	45	14	
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	14	10	4
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	7	yok	
Toplam	347	219	8

Tablo 128: Büyük Tarımsal İşletmelere Sahip Aileler (1844)

Yerleşim Birimi	Kişinin şöhreti	Kişinin Adı	Mesleği	1844 yılı/ dönüm	1845 yılı/ dönüm
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Tobcu oğlu	Bolu'da Akmesicid mahallesi ahalisinden Tobcu oğlu Ağa Bey		160	
Câlûr dîvânı	Kahveci oğlu	Kahveci oğlu ve oğlu Ali ve kardeşi oğlu Mehmed	Erbâb-ı ziraat	60	40

Yerleşim Birimi	Kişinin şöhreti	Kişinin Adı	Mesleği	1844 yılı/ dönüm	1845 yılı/ dönüm
Câlûr dîvânı	Safu (Sofu) oğlu	Hüseyin ve oğlu Süleyman	Erbâb-ı ziraat	50	50
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Töntizâde	Hacı Ahmed Ağa	Erbâb-ı ziraat	195	
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Oflu oğlu	Osman bin Hasan	Erbâb-ı ziraat	52	52
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Halil bin Abdi	Erbâb-ı ziraat	80	60
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	Erbâb-ı ziraat	162+100	139+100
Efteni Bey dîvânı	Gümüşâbâd kazasından	Müdür Ahmed Bey	yok	100	
Efteni Bey dîvânı	Hacı İbrahim oğlu	Hasan Ağa ve Halil Bey	yok	100	

Resim 95: Düzce’de Çiftçilerin Hasatı İle İlgili Tarihi Bir Görüntü¹³⁸⁵

¹³⁸⁵ Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce, s. 57.

3- Nadas Alanlarının Büyüklüğü ve Nadas Süresi

Düzce tarımsal işletmelerinde nadas usulü tarım yapılmıştır. Tarlaların 3 yılda bir defa ziraat edildiği görülmektedir.¹³⁸⁶

1844'te Düzce'de 161 adet 685 dönüm miktarı 0,5-10 dönüm arası, 119 adet 2225 dönüm miktarı 10-50 dönüm arası ve 13 adet 1821 dönüm miktarı 50 dönüm üzeri nadasa bırakılmış arazi tespit edilmiştir.

Bu veriler dikkate alındığında Düzce'de nadas usulü tarım yapıldığı net bir şekilde görülecektir.

Tablo 129: Nadas Alanlarının (Gayri mevrû Tarla) Büyüklüğü (1844)

Yerleşim Birimleri	0,5-10 dönüm		10-50 dönüm		50 dönüm ve üzeri	
	aded	dönüm	aded	dönüm	aded	dönüm
Akpınar dîvânı	11	48	5	100	2	170
Bakraz dîvânı	1	4				
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	11	48				
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	7	31	2	32		
Bataklı dîvânı	10	51	15	223		
Câlûr dîvânı	15	66	19	398	1	70
Darıyeri dîvânı	57	213,5	2	26		
Efteni Bey dîvânı	5	22	9	170	2	300
Efteni İmamlar dîvânı	12	60,5	35	754,5	1	155
Eğerciler dîvânı	4	23	8	172	2	160
Karapınar dîvânı	5	28	1	20		
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	5	17	3	48,5		
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	4	13	7	139	2	230
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	10	44	9	101,5		
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	3	11	3	30	3	736
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	1	5	1	10		
Toplam	161	685	119	2225	13	1821

¹³⁸⁶ BOA, ML. VRD. TMT., 3462'de hâne 10 ve 33, 3466'da hâne 46, 51, 54, 60, 61 ve 3468 nolu defterde hâne 5 ve 6'ya ait tarımsal işletmelerin üç yılda bir kere ziraat edildiği için 1844 ve 1845 yıllarında nadasa bırakıldığı belirtilmiştir.

4- Hâne Başına Yıllık Tahıl Üretimi

1844 yılında Düzce’de 129243 kuruşluk tarımsal gelir elde edilmiştir. Buna göre kent genelinde hâne başına ortalama 145,9 kuruş hubûbât hâsılası düşmektedir. Hâne başına tarımsal gelirin en düşük olduğu yer 31,1 kuruş ile Şeyh Bezenli aşiretine aittir.

Tarımsal gelirin Şeyh Bezenli aşiretinde bu kadar düşük çıkmasının nedeni aşiretin hala konar göçer bir tarzda yaşamasından kaynaklanmış olmalıdır.

Bölgenin en büyük tarımsal işletmeleri Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı, Câlûr dîvânı, Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler, Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler ve Efteni Bey dîvânında bulunmasına rağmen kentte hâne başına gelirin en yüksek çıktığı yer Bakraz, Akpınar ve Eğerciler dîvânları olmuştur. Bunun nedeni bu üç bölgede tarımsal işletmeler ile nüfus kesafeti arasında bulunan ters orantıdır.

Tablo 130: Hubûbât Üretiminden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Gelir (Kuruş)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Hububat Geliri/1844	Hâne Başına Gelir/1844
Akpınar dîvânı	41	11206	273,3
Bakraz dîvânı	12	3688	307,3
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	7507,5	163,2
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	2395,5	82,6
Bataklı dîvânı	63	12150	192,9
Câlûr dîvânı	108	14721	136,3
Darıyeri dîvânı	150	16513	110,1
Efteni Bey dîvânı	73	11342	155,4
Efteni İmamlar dîvânı	83	11182	134,7
Eğerciler dîvânı	39	8694	222,9
Karapınar dîvânı	18	2656,5	147,6
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	21	3607	171,8
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	5852	130,0
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	9121,5	125,0
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	7115,5	192,3
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	1491,5	31,1
Toplam	886	129243	145,9

5- Düzce’de Üretilen Tahılların Türü ve Miktarı

Düzce’de üretilen belli başlı tahıl ürünleri buğday (hıntâ), arpa (şâîr), mısır, darı (tarı), çeltik (pirinç), kablucu, yulaf ve burçaktır. Kayıtlarda mısır ve darı için ayrı ayrı kayıtlar düzenlendiği için mısır ve darı ile farklı tahıl türlerinin kastedildiği düşünülmektedir.

Aşağıdaki tabloda verilen rakamlar tarımsal ürünlerle ilgili ödenen öşür vergilerinin 10 katı üzerinden hesap edilerek ortaya konmuştur. Buna göre 1844 yılında Düzce’de toplam 35280 kile tahıl üretildiği görülecektir. Tahıl ürünleri içerisinde arpa ve buğday üretimi hem maksimum düzeyde hem de başa baş giderken, üçüncü sırada pirinç, dördüncü sırada ise mısır üretimi yer almıştır.

Tablo 131: Düzce’de Tahıl Üretimi (kile/1844)

Yerleşim Birimleri	Buğday	Arpa	Darı	Mısır	Yulaf	Burçak	Pirinç	Toplam
Akpınar dîvânı	590	595	135	490	0	20	185	2015
Bakraz dîvânı	235	235	0	35	0	35	35	575
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	600	600	0	270	10	55	485	2020
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	205	205	0	50	20	50	235	765
Bataklı dîvânı	920	920	120	545	15	30	895	3445
Câlûr dîvânı	995	995	15	420	0	295	800	3520
Darıyeri dîvânı	1490	1490	0	620	0	250	10	3860
Efteni Bey dîvânı	970	970	535	285	0	20	1345	4125
Efteni İmamlar dîvânı	1175	1175	500	300	0	25	3040	6215
Eğerciler dîvânı	378	378	0	275	0	40	595	1665
Karapınar dîvânı	135	135	20	0	0	20	200	510
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler	275	275	0	145	0	20	405	1120
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	280	280	15	85	0	140	405	1205
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	920	920	60	0	220	5	0	2125
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	500	500	105	80	170	0	630	1985
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	65	65	0	0	0	0	0	130
Toplam	9732,5	9737,5	1505	3600	435	1005	9265	35280
Yüzdellik Dilim	27,6%	27,6%	4,3%	10,2%	1,2%	2,8%	26,3%	100,0%

6- Düzce’de Yıllık Tahıl İhtiyacı

Yapılan araştırmalarda bir kişinin yıllık buğday ihtiyacının ortalama 205 kg (yaklaşık 8 kile) olduğu tespit edilmiştir.¹³⁸⁷ Ancak burada tartışılması gereken önemli bir nokta daha olduğu kanaatindeyiz. Çünkü buğday insanların temel gıda maddesi olmakla beraber muhtelif kültürlerde mısır, arpa, çavdar, pirinç ve burçak gibi tahılların da temel gıda olduğu gerçeğidir. Bu nedenle insanların yıllık tahıl ihtiyacı hesaplanırken buğday dışındaki tahılların da bu hesaba katılması gerekmektedir. Nitekim doğu ve güneydoğu bölgemizde bulunan birçok vilâyette üretim ve beslenme alışkanlıklarında buğday ön planda iken Karadeniz bölgesinin muhtelif yerlerinde mısır, pirinç gibi tahıllar ön plana çıkabilmektedir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere Düzce’de bulunan bütün idari birimler kendi tahıl ihtiyaçlarını tek başına karşılayamazken bazı birimlerde bulunan büyük tahıl işletmeleri hem bölgenin hem de çevre kazaların ihtiyaç duyduğu tahılı karşılamış gözükmektedir.

Düzce’de uç düzeyde servete sahip olanların az olması ve bölgenin ekonomik bakımdan kısmen orta halli bir profil çizmesi, tespit edilen bu tahıl oranları ile karşılaştırıldığında, bölgede yaşayan ailelerin ortahalli bir yaşam standardına sahip olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 132: Düzce’de Yıllık Tahıl İhtiyacı (1844)

Yerleşim Birimleri	Nüfus	İhtiyaç Duyulan Tahıl/kile	Üretilen Tahıl/kile
Akpınar dîvânı	205	1640	2015
Bakraz dîvânı	60	480	575
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	230	1840	2020
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	145	1160	765
Bataklı dîvânı	315	2520	3445
Câlûr dîvânı	540	4320	3520
Darıyeri dîvânı	750	6000	3860
Efteni Bey dîvânı	365	2920	4125
Efteni İmamlar dîvânı	415	3320	6215
Eğerciler dîvânı	195	1560	1665
Karapınar dîvânı	90	720	510
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler	105	840	1120
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	225	1800	1205

¹³⁸⁷ Tefik Güran, “İstanbul’un İâşesi’nde Devletin Rolü (1793-1839)”, *İÜİF Mecmuası Ellinci Yıl Armağanı*, c. 44, S. 1- 4, 1986, Acar Matbaacılık, İstanbul 1988, s. 247.

Yerleşim Birimleri	Nüfus	İhtiyaç Duyulan Tahıl/kile	Üretilen Tahıl/kile
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	365	2920	2125
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	185	1480	1985
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	240	1920	130
Toplam	4430	35440	35280

g) Pirinç Üretimi

1- Dönüm Başına Yıllık Hâsılat: Verimlilik

1844 yılında Düzce’de toplam 1251 dönüm pirinç işletmesinin ekili olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmelerden 1844 yılında 40907 kuruş gelir elde edilmiş, 1845 yılında ise 51786 kuruş olası gelir elde edileceği belirtilmiştir. Bölgeden elde edilecek 1845 yılı olası gelirin yüksek hesap edilmesi dikkat çekicidir. Nitekim bölgeyle sınır olan Üskübü kazasında üretilen pirinç işletmelerinin 1845 yılı olası gelirlerinin düşük hesap edildiği görülmektedir. Bu veri bize Osmanlı devletinin Üskübü’den ziyade Düzce’de pirinç üretimini artırma gayreti içerisine girdiğini göstermektedir. Bunun muhtemel nedeni son derece geniş ve bakir topraklara sahip olan ve topraklarının önemli bir kısmı Efteni gölü nedeniyle bataklık bir durumda bulunan Düzce’de Devlet’in muhâcîr iskan etmeyi planlamış olmasıdır. Nitekim daha sonraki yıllarda Düzce’ye gerek iç gerekse de birçok dış göç gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Düzce’de pirinç işletmesine sahip olan aileler 1844’te dönüm başına 32,7 kuruş hâsılâ elde etmişlerdir. 1845’teki dönüm başına olası hâsılâ miktarı 1845 yılı olası pirinç hâsılâtı belli olmasına rağmen, ekilecek pirinç işletmesinin net miktarı belli olmadığından dolayı kesin olarak tespit edilememiştir. Ancak 1845 yılı dönüm başına elde edilecek hâsılâ miktarına bakılacak olursa, oran, 1844 yılına oranla daha yüksek gözükmektedir.

2- Pirinç İşletmelerinin Büyüklüğü

1844 yılında Düzce’de 387 adet pirinç işletmesi tespit edilmiştir. Bunların 1’i büyük, 5’i orta büyüklükte diğerleri ise küçük işletme tarzındadır. Tespit edilen pirinç işletmelerinin çoğunun küçük işletme tarzında olması, Düzce halkının pirinç üretimini hâne ve kent içi tüketime yönelik olarak gerçekleştirdiklerini akla getirmektedir.

Tespit edilen orta ve büyük işletmelerin sahipleri olup, dolayısıyla bölgenin pirinç tekeli de elinde bulunduran ve gerek çevre kazalara gerekse de bölgenin muhtelif birimlerinin pirinç ihtiyacını sağlayan 6 aile bulunmaktadır. 60 dönümlük en büyük işletme Bolu merkezi Akmesjid mahallesinde ikâmet eden Arabkirli Mustafa Ağa'ya aittir. Diğer orta büyüklükteki işletmeler ise İbrahim, Tiryaki, Kamer, Koca Ali ve Abdullah Alemdar oğlu ailelerine aittir. İbrahim oğlu ailesinin sadece hubûbât üretiminde değil pirinç üretiminde de bölgenin en büyük tekeline sahip ailelerinden birisi olması dikkat çekicidir.

Tablo 133: Orta ve Büyük Pirinç İşletmelerine Sahip Aileler (1844)

Yerleşim yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği	Pirinç İşletmesinin miktarı/dönüm
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Abdullah Alemdar oğlu	Abdurrahman Efendi		24
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Tiryaki oğlu	İbrahim bin İsmail	Erbâb-ı ziraat	11
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	Erbâb-ı ziraat	30
Efteni İmamlar dîvânı	Koca Ali oğlu	Mehmed bin Ali	Erbâb-ı ziraat	12
Efteni İmamlar dîvânı	Kamer oğlu	Mustafa bin Mustafa	Hizmetkar	10
Efteni İmamlar dîvânı	Nefs-i Bolu Akmesjid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa	yok	60

Tablo 134: Pirinç İşletmelerinin Büyüklüğü (1844 /aded)

Yerleşim Birimleri	0,5-10 dnm	10-50 dnm	50 dnm ve üzeri
Akpınar dîvânı	22		
Bakraz dîvânı	4		
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	33		
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	19		
Bataklı dîvânı	40		
Câlûr dîvânı	40	1	
Darıyeri dîvânı	4		
Efteni Bey dîvânı	53		
Efteni İmamlar dîvânı	64	2	1

Yerleşim Birimleri	0,5-10 dnm	10-50 dnm	50 dnm ve üzeri
Eğerciler dîvânı	32		
Karapınar dîvânı	17		
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	16		
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	17		
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	yok		
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	20	2	
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	yok		
Toplam	381	5	1

3- Hâne Başına Yıllık Pirinç Üretimi

Kentte toplam 1251 dönüm pirinç işletmesi tespit edilmiştir. Hâne başına yıllık ortalama 1,41 dönüm pirinç üretimi yapılmaktadır. Hâne başına elde edilen yıllık hâsıla ise 1844 yılında 46,2 kuruşa, 1845'te ise 58,4 kuruşa tekâbül etmektedir.

Düzce'ye yakın ayrı bir kaza olan Üskübü'de kent merkezinde hâne başına yıllık 1,4 dönüm pirinç işletmesi düşmesine rağmen, hâne başına elde edilen gelirin 83,5 kuruşa tekabül ettiği, kırsal alanda ise hâne başına 1,55 dönümden 43,5 kuruş hâsılâ elde edildiği tespit edilmiştir.¹³⁸⁸ Üskübü kent merkezi sadece 2 mahalleyi içermesi ve nüfus yoğunluğunun kıra göre son derece az olması nedeniyle kent merkezi için yapılan bu değerlendirme Üskübü geneli için çok geçerli olmayacaktır. Ancak Üskübü kırsalından elde edilen gelirin Düzce'den elde edilen hâne başına gelir ile benzerlik göstermesi Düzce ve Üskübü arasında pirinç üretiminden elde edilen hâsılâ arasında çok bir fark olmadığını düşündürmektedir.

Düzce'de Keydâni köyü ve Şeyh Bezenli aşiretinin yaşadığı yerlerde pirinç üretimi yapılmadığından buralarda hâne başına gelir de hesap edilmemiştir. Bunun dışında kentte pirinç üretiminin son derece düşük olduğu yerler Darıyeri ve Bakraz dîvânlarıdır.

Hâne başına pirinç üretiminin en yüksek olduğu yerler ise Efteni İmamlar, Eğerciler ve Karapınar dîvânları ile Eğerciler dîvânına bağlı Akçalar köyüdür.

¹³⁸⁸ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 245.

Tablo 135: Pirinç İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/Dönüm)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Pirinç /dönüm	Hâne başına dönüm/1844
Akpınar dîvânı	41	47,5	1,16
Bakraz dîvânı	12	9	0,75
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	53,5	1,16
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	32	1,10
Bataklı dîvânı	63	91,5	1,45
Câlûr dîvânı	108	92	0,85
Darıyeri dîvânı	150	12	0,08
Efteni Bey dîvânı	73	176	2,41
Efteni İmamlar dîvânı	83	376	4,53
Eğerciler dîvânı	39	102	2,62
Karapınar dîvânı	18	35	1,94
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler	21	44,5	2,12
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	66	1,47
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	0	0,00
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	115	3,11
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48		0,00
Toplam	886	1251	1,41

Tablo 136: Pirinç İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (Kuruş)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Pirinç/1844 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1844	Pirinç/1845 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1845
Akpınar dîvânı	41	895,5	21,8	2918	71,17
Bakraz dîvânı	12	112,5	9,38	167,5	13,96
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	1617,5	35,2	1724	37,48
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	810	27,9	1047	36,10
Bataklı dîvânı	63	3617,5	57,4	6029	95,70
Câlûr dîvânı	108	3939	36,5	4689	43,42
Darıyeri dîvânı	150	1036	6,91	36	0,24
Efteni Bey dîvânı	73	5264	72,1	6503	89,08
Efteni İmamlar dîvânı	83	12940	156	14234	171,49
Eğerciler dîvânı	39	2698,5	69,2	5746	147,33
Karapınar dîvânı	18	1226,5	68,1	1421	78,94
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı Eğerciler	21	1733	82,5	1464	69,71
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	1982,5	44,1	2394	53,20
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	0	0	0	0,00
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	3034,5	82	3416	92,32
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48		0		0,00
Toplam	886	40907	46,2	51786	58,45

4- Pirinç Üretim Miktarı

1844 yılında Düzce’de 9265 kile pirinç üretimi yapıldığı tespit edilmiştir. Kentteki en büyük pirinç üretim merkezi Efteni İmamlar ve Efteni Bey dîvânlarıdır. Nitekim kentteki pirinç üretiminin % 33’ü Efteni İmamlardan, % 14,5’u ise Efteni Bey dîvânından sağlanmaktadır. Bakraz bölgesinde üretimin en elverişli olduğu yer Mıcırılı köyü olmuştur. Nitekim Bakraz merkez ve Akçaşehir köyünden elde edilen pirincin hemen hemen iki katı Mıcırılı’dan elde edilmektedir.

Tablo 137: Pirinç Üretim Miktarı (Kile/1844)

Yerleşim Birimleri	Üretilen miktar/kile	Yüzdellik Oran
Akpınar dîvânı	185	2,00%
Bakraz dîvânı	35	0,38%
Bakraz dîvânı Mıcırli köyü	485	5,23%
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	235	2,54%
Bataklı dîvânı	895	9,66%
Câlûr dîvânı	800	8,63%
Darıyeri dîvânı	10	0,11%
Efteni Bey dîvânı	1345	14,52%
Efteni İmamlar dîvânı	3040	32,81%
Eğerciler dîvânı	595	6,42%
Karapınar dîvânı	200	2,16%
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	405	4,37%
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	405	4,37%
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	0	0,00%
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	630	6,80%
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	0	0,00%
Toplam	9265	100,00%

h) Tütün Üretimi¹³⁸⁹

Keşfedildikten (1492) kısa bir süre sonra başta Avrupa kıtası olmak üzere yüzyıl içinde bütün dünyaya yayılan tütün, başlangıçta tedavi edici bir bitki olarak anılmasına rağmen 17. yüzyılın başlarından itibaren pek çok ülkede kısa veya uzun süreli olarak yasaklanmıştır. Yasaklandıkça kullanımı yaygınlaşan ve çeşitlenen tütünün, içiminin yasaklanması, enfiye¹³⁹⁰ kullanımını yaygınlaştırmış hatta enfiye kullanımı 18. yüzyılda hem Avrupa’da hem de Osmanlı’da tütün içimini geçme trendine girmiştir.

1600 yılında Osmanlı topraklarına girdiği kabul edilen tütünün Sultan I. Ahmed’in saltanatının son yıllarında başlayan yasağı, II. Osman döneminde devam etmiş, en sert yasak ve uygulama IV. Murad döneminde Cibali yangını gerekçe yapılarak Kadızâde

¹³⁸⁹ Tütün üretimi ile ilgili değerlendirmelerin bir kısmı EKEV Akademi dergisinde yayımlanmıştır. Ancak burada bu değerlendirmeler yanında yeni tespit edilen vesikalar ışığında tütünün bölge ahalisi için önemi, Reji idaresi ve reji idaresi ile yaşanan sorunlar, kaçakçılık olayları vs. konular da kaleme alınarak konu daha etraflı bir şekilde incelenmiştir. Zeynel Özlü, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Düzce’de Tütün Üretimi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:12, S.35, ss. 411-420, (Bahar 2008).

¹³⁹⁰ Enfiye, (burun otu) burun deliklerine çekilerek kullanılan toz haline getirilmiş çürütülmüş tütün.

Mehmed Efendi'nin fetvası ile yapılmıştır. IV. Mehmed döneminde Şeyhülislam Bahâî Efendi'nin fetvası ile yasak kaldırılmıştır.¹³⁹¹

Tütün tarımına Yenice ve İskeçe taraflarında başladığı kabul edilmektedir.¹³⁹²

1- Reji İdaresi

Reji kar amacıyla Osmanlı ülkesine gelmiş yabancı bir şirkettir. 1881 yılında Galata bankerlerinden Leonidas Baltacı hükümete başvurarak İtalya'da olduğu gibi Reji usulünü tesis etme önerisinde bulunmuştur. 50 yıllık imtiyaz karşılığında yılda 800 bin lira verebileceğini, elde edeceği gelire hükümeti de ortak edebileceğini, ambar ve fabrika kuracağını ve ekiciye faizsiz kredi verebileceğini bildirmiştir. Hükümet bu öneriyi kabul etmişse de Duyûn-u Umûmiye İdaresi'ne yapılan başvuru kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 1883 yılının mayıs ayında çıkarılan ferman-ı ali ile reji imtiyazı 30 yıl süre ile M. Devey'e verilmiştir. Ülkeye 242 milyon kuruş sermaye getiren şirket 1884 yılının Nisan ayında faaliyete başlamış ve ülkedeki her türlü tütün, sigara, enfiye ve yerli tömbeki imal ve satışı ile ithalat ve ihracata ilişkin tüm rûsûmu alma hak ve selahiyetine sahip olmuştur. Tam adı Memalik-i Şâhâne Duhanları Müşterekü'l Menfa Reji İdaresi olan şirketin şartnâmesi ile esas nîzamnâmesi yayınlanmıştır.

Rejinin faaliyete geçtiği 1884 yılında tütün geliri 737.460 liradır. Osmanlı ülkesinde 10.823 köyde, 140 bin ekici, 192 bin dönüm arazide tütün tarımı yapmaktadır. Yıllık tütün rekoltesi 22 milyon 480 bin kilodur. Dahili sarfiyat 19 milyon kilo, ihracat ise 8 milyon kilo civarındadır. Aynı yıllarda ülkede faaliyette olan tütün atelyesinin sayısı 900'ün üzerindedir. Reji öncesinde tütün serbestçe alınıp satılıyor ve ihraç edilebiliyorken, reji sonrasında ihraç amacıyla tüccarın tütün alımı aynen sürmüştü ancak, dahilde tüketim amacıyla tütün almak ve bunu işleyerek satmak rejiye ait olmuştur. Bu nedenle dahili sarfiyata çalışan 900 civarında tütün atelyesi kapanmıştır. Atelye sahipleri, atelyelere satmak üzere tütün alan tüccar ve buralarda çalışanlar işsiz kalmıştır.

Tütün ekimi serbest olduğu halde reji ekiciye önceden ruhsat alma zorunluluğu getirmiştir. Şartnâmenin 15. maddesiyle reji, tütüncülüğün gelişmesi ve genişletilmesini üstlenmiş ve ekiciye faizsiz borç vermeyi de taahhüt etmiştir. Yıllarca tüccara mahkum olan

---

¹³⁹¹Metin Ünal, "Tütünün Dörtüzyüz Yılı", *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 17.

¹³⁹² Ünal, "Tütünün Dörtüzyüz Yılı", s. 18.

ekiciye tütününü sattığında ödeme koşulu ile faizsiz avans verilmesi olumlu etki yapmış olmalıdır. Nitekim reji döneminin 10. yılı sonunda ülke çapındaki ekici sayısı 106 bine düştüğü halde üretim 31,5 milyon kiloya çıkmıştır. Toprak kayıplarına rağmen 1903 yılında ekici sayısı 171 bin, üretim ise 49 milyon kilo olmuştur. 1911 yılında ise ekici sayısı 43.700, rekolte 63.500.000 olmuştur. 30. yıl olan 1914'te ise 132700 ekicinin ürettiği tütün miktarı 42.760.000 kilo olarak gerçekleşmiştir.¹³⁹³

2- Düzce Reji İdaresi

Düzce kazasında biri merkez kazada olmak üzere üç aded reji idaresi¹³⁹⁴ ve 1 tütün anbarı¹³⁹⁵ bulunmaktadır.¹³⁹⁶ Reji idarelerinden biri merkezde biri de Çilimli'dedir. Düzce'de reji idaresinin ne zaman kurulduğuna ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir.

1310-1311 (1892-94) yılına ait salnâme kayıtlarında reji görevlisi olarak bir veya iki kişinin adı geçmekte iken, 1314 (1896-97) yılına ait salnâme kayıtlarında reji idaresi, müdür ve personelinden bahsedilmesi teşkilatın gün geçtikçe bölgede daha da güçlendirildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Reji görevlileri arasında dava vekili (bir nevi avukat) adı verilen bir görev daha ihdâs edilmiştir. Diğer birimlerde genelde böyle bir görevli ihdâs edilmemişken, reji idaresinde böyle bir atamanın yapılması kurumun çiftçi ile sık sık mahkemelik olduğunu ve kurumun haklarını savunmak için bir dava vekili ihdâs ettiğini düşündürmektedir.

Düzce'de mal müdürlüğü yanında reji memurluğu ve reji muhâfaza müfettişliği de ilk dönemlerde gayri Müslimlerin uhdesine bırakılmış gözükmektedir.¹³⁹⁷ Özellikle de kurumun idari ve mali işlerinde gayri Müslimlerin etkinliği söz konusudur. Mesela kurumun müdürü 1314 (1896-97) yılında bir gayri Müslimdir.

2. 1. Reji Memurlarının Tayini ve Kefâlet Sistemi

Osmanlı devletinde göreve atanan kişilere bu arada reji memurlarına da görev de buldukları süre içerisinde rüşvet ve yolsuzluğa bulaşmayacağı gibi hususlarda güvence olması

---

¹³⁹³ Ünal, "Tütünün Dörtüzyüz Yılı", s. 26-28.

¹³⁹⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

¹³⁹⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

¹³⁹⁶ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242./ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

¹³⁹⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 237, 239.

amacıyla bölge halkından kefiller istenmiştir. Kefâlet ile ilgili olarak gerek Rüsûmat Emanet-i Celilesi'nde gerekse de bölgede bulunan reji ile ilgili defterlere kayıtlar düşülmüş, kefillerden kefilin mührü ile onaylanmış birer sened alınmıştır. Bundaki amaç gerektiğinde kefilin “emvâl ve emlâkine” el koymaktır. Kefillerin kim olduğu ile ilgili olarak anlaşmazlığa düşüldüğünde sorun Meclis-i Rüsûmat'a (Rüsûmat Meclisi) sevk edilerek ilgili kayıtlar incelenmekte ve kefillerin adları netleştirilmektedir. Nitekim Darıyeri duhan memuru Tahir Efendi'nin kefilisi Hasan adlı bir kişi iken, kefilin Düzceli Abdurrahman Efendi adlı bir kişinin olduğu konusunda tereddüd yaşanınca ilgili tutanaklar incelemeye alınarak kefillerin adları netleştirilmiştir. (16 Ş 1287/ 11 Kasım 1870).¹³⁹⁸

2. 2. Reji Muhâfaza Müfettişliği

Düzce'de bulunan reji memurluğu ve reji muhâfaza müfettişliği gayri Müslimlerin uhdesine bırakılmıştır.¹³⁹⁹ Bu görevlerden reji muhâfaza müfettişliği geçici bir görev olarak gözükmektedir. Reji muhâfaza müfettişi muhtemelen bölgedeki reji faaliyetlerini denetlemek için reji merkezinden görevlendirilmiş bir memurdur. Çünkü reji muhâfaza müfettişi Elbos Bey 1310 (1892-93) yılında Düzce'de görev yapıyor gözüürken ertesi sene ihdâs edilen 1311 yılına ait salnâmede ne Elbos Bey'in adı ne de reji muhâfaza müfettişliği görevinin esamesi gözükmektedir. 1314 (1896-97) yılına ait salnâmede ise reji muhâfaza müfettişliğinden tekrar bahsedilmektedir. Reji idaresi muhâfaza işlerinde bir muhâfaza müfettişi, 8 aded süvari kolcunun bağlı bulunduğu bir süvari kolbaşısı ve 3 aded piyade kolcunun bağlı bulunduğu piyade kolbaşısı görev yapmaktadır.¹⁴⁰⁰

2. 3. Reji Eksperliği

Reji eksperisi, reji tarafından alınan tütünlerin kalitesi ve fiyatı konusunda görüş bildiren kişidir. 1900 tarihli bir vesîkada bölgede Çilmi Reji eksperisi olarak Yanko Efendi'nin adı geçmektedir. Yanko Efendi bölge müdde-i umûmisi ile beraber mahkemeye başvurarak Çilmi'de Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Abaza Süleyman ve arkadaşı Çil Osman oğlu Ali'nin gece vakti öldürme kasdıyla kendisine silah sıktığını şikayet etmiştir.

---

¹³⁹⁸ BOA, DH. MKT., 1312/45.

¹³⁹⁹ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 237-239.

¹⁴⁰⁰ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311, s. 477.

Davanın konusunun ne olduğuna ilişkin olarak vesîkalara ayrıntılı bir veri yansımamıştır. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900)¹⁴⁰¹

2. 4. Reji Dava Vekilliği

Dava vekilliği günümüzdeki avukatlık sistemine benzer bir görevdir. Dava vekilliğinin 19. yüzyıl sonlarında ihtisaslaşmaya başladığı görülmektedir. Osmanlı döneminde kişinin dava vekili olabilmesi için olası müvekkili ile beraber mahkemeye gelerek kadı veya nâib karşısında vekâletini kayıtlara geçirtmesi gerekmektedir. Dava vekili olacak kişinin İslam veya gayri Müslim orijinli olması önemli değildir. Dava vekillerinin vekâlet işini herhangi bir maddi karşılık ile mi yaptıkları konusunda vesîkalara herhangi bir veri yansımamışsa da, dava vekillerinin yaptıkları işi ücret karşılığı ile yaptıkları tahmin edilmektedir. Nitekim bazı dava vekillerinin birden fazla davada vekâlet almaları ve bazı davalarda insanların dava vekili kullanmaması (fakirliği nedeniyle) bizi bu düşünceye itmektedir.¹⁴⁰²

1314 (1896-97) yılına ait salnâmede reji dava vekili olarak ziraat memurluğu da yapan Mustafa Safvet Efendi'nin adı geçmektedir.¹⁴⁰³ Mustafa Safvet Efendi daha sonra görevinden ayrılmış gözükmektedir. Çünkü 1900 yılında reji dava vekili olarak Adil Bey'in adı geçmektedir. Düzce'de ikâmet eden Vasil, Reji idaresi kasasını kırmaya teşebbüs ettiği için reji dava vekili Adil Bey tarafından mahkemeye verilmiş ve zanlı tutuklanarak adliyeye teslim edilmiştir. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900)¹⁴⁰⁴

Tablo 138: Düzce Reji İdaresi Görevlileri (1314 /1896-97)¹⁴⁰⁵

Müdür	Andon Bânu Polus Efendi
Muhasebeci ve Sandık Emni	Leyoncu Frenki Efendi
Muhasebe Muavîni	Âtnâş Ğarikor Yardisi Efendi
Türkçe Tahrîrât Kâtibi	İsmail Hakkı Efendi
Dava Vekili ve Ziraat Memuru	Mustafa Safvet Efendi
Ziraat Kâtibi	İbrahim Hilmi Efendi

¹⁴⁰¹ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 47-57.

¹⁴⁰² Özlü, *Batu Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 357.

¹⁴⁰³ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 195-196.

¹⁴⁰⁴ BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesîka 47-57.

¹⁴⁰⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 195-196.

Çilmi Reji İdaresi	
Memur	Apostol Anbâlî Efendi
Anbar Memuru	Lâçânopûlû Efendi
Tahrîr Memuru	İsmail Hakkı Efendi
Tahrîr Memuru	Mehmed Ziver Efendi
Süvari Kolcusu	1 aded
Ziraat Kalemi	
Tahrîr Memuru	Ömer Lütfü Efendi
Üskübü Tahrîr Memuru	ferhad Efendi
Muavîni	Ağob Efendi
Muhâfaza Kalemi	
Muhâfaza Müfettişi	Elbos Bey (Hâmise)
Süvari Kolbaşısı	Şahin Koç Bey
Piyade Kolbaşısı	Hasan Efendi
Süvari Kolcusu	8 aded
Piyade Kolcusu	3 aded

Tablo 139: Düzce Reji Dairesi (1334 /1916) ¹⁴⁰⁶

Müdür	Ali Rıza Bey
Muhasebeci	Kosto Efendi
Kâtib	Yazılmamış
Ziraat Memuru	Alko Efendi

Tablo 140: Düzce Reji Dairesi (1925) ¹⁴⁰⁷

Reji İdaresi	
Görevi	Görevlinin Adı
Başmüdür	Mustafa Fehmi Bey
Muhasebeci	İbrahim Muhyiddin Bey
Eksper	Tevfik Bey
Muavîn	Vasıf Bey
Ambar memuru	Münir Efendi
Muavîn	Mustafa Efendi

¹⁴⁰⁶ *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*, s. 259.

¹⁴⁰⁷ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 358.

Reji İdaresi	
Ziraat Kâtibi	Râmi z Efendi
Tahrîr memuru	Mustafa Sadeddin Bey
Üskübü ambar memuru	Celal Efendi
Bekçi	Hasan Efendi
Çilmi reji memuru	Kadri Efendi
Ambar memuru	Sadık Efendi
Ziraat Kâtibi	Hidayet Bey
Akçaşehir memuru	Basri Efendi
Kolcu	Tosun Osman Ağa

3- Tütünden Alınan Muhtelif Vergiler

3. 1. Tütün Tahrîrinde Hazır Bulunmayanlardan Alınan Cezâî Vergiler

Duhan Nîzamnâmesi'nin (tütün yönetmeliği) 81. maddesine göre tütün tahrîri sırasında hazır bulunmayan ve tütünleri kayıt altına alınmayan kişilerin tütünlerinden en yüksek miktarda vergi (resm) alınması şayet üretici vergisini nakit olarak ödemeye güç yetiremezse Duhan Nîzamnâmesi'nin 5. maddesi gereğince üreticiden alınan verginin her 20 kuruşuna karşılık olarak hapis süresi 6 ayı geçmemek koşulu ile 1 gün hapis cezası ile cezalandırılması gerekmektedir.

1290-1293 (1873/1874-1876/1877) yılları arasında inhisâr altına alınmasına rağmen, Düzce ve nahiyeleri içerisinde üretilen tütünlerin bir kısmının kayda geçirilmediği tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Bolu sancağı mutasarrıflığı Rüsûmat Emaneti İdaresi duruma el koymuştur. Yapılan tahkîkatta evlerinde tütün bulunduğu halde yoklama esnasında bazı tütün üreticilerinin hazır bulunmaması bazılarının da askerlik mesleği (silk-i askeri) icra etmeleri nedeniyle, tütün tahrîrinin eksik yapıldığı, bu çerçevede vergilerin de eksik hesap edildiği görülmüştür. (27 N 1297/2 Eylül 1880).¹⁴⁰⁸

3. 2. Harc-ı Âmediyye ve Harc-ı Reftiyye

Adapazarı, Düzce ve Üskübü (Eskübâ) bölgesinde üretilip Der-saâdet'e gönderilen tütünlerin her kıyyesinden 40 pâre gümrük vergisi alınmaktadır. Tütünün her denginden 14 pâre harc-ı âmediyye, 14 pâre de harc-ı reftiyye alınmaktadır.(23 S 1260/14 Mart 1844).¹⁴⁰⁹

¹⁴⁰⁸ BOA, DH. MKT., 1333/7.

¹⁴⁰⁹ BOA, C..ML., 540/22217.

4- İnhisâr-ı Duhan Kânûnu

Osmanlı devletinde muhtelif tütün üretim merkezleri bulunmakla beraber, zamanla üretim alanları daraltılmış ve en önemli tütün üretim merkezleri olarak Düzce ve Bartın gibi kazalar ön plana çıkmıştır. Nitekim İnhisar-ı duhan kânûnunun 13. maddesi gereğince Düzce ve Bartın'dan başka kazalarda tütün üretimi yapılmaması kararlaştırılmıştır. Halbuki uzun zamandan beri Mudurnu ve Devrek kazalarında ayrıca Bolu merkez kazada tütün üretimi yapılmaktadır. Bolu merkez kazadaki üretim her yıl artış kaydetmekte olup, bu yıl 80 bin kiloya kadar ulaşmıştır. Bu nedenle Bolu sancağında tütün üretimi ile uğraşan köylerin ihtiyar heyetleri (heyet-i ihtiyariyye) tarafından inhisâr-ı duhan kânûnu ahkâmının genişletilmesi istenmiştir. Konu Bolu mutasarrıflığı tarafından mâliye nezâretine bildirilmiştir. (15 Ra 1333/ 31 Ocak 1915).¹⁴¹⁰

5- Tütün Ekimi İçin İzin Alınması

Osmanlı devletinde tütün ekimi inhisâr altına alınmış, herkesin tütün ekimi yapmasına izin verilmemiştir. Tütün ekimi konusunda sadece belli bölgelere inhisâr verilmekle kalınmamış tütün ekimini aynı bölgede yaşayan her hânedede yapamamıştır. Tütün ekimi yapabilmek için gerekli ruhsatın ekimden önce alınmasına özen gösterilmiştir. Reji idaresinden izin alınmadan yapılan ekimler de veya tütün ekim ruhsatının ekim yapıldıktan sonra alınmak istenmesi durumunda mevrûât kal' (yerinden söktürülmesi) ettirilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹⁴¹¹ Nitekim Otlı oğlu köyünden Musa oğlu İsmail, Sarayyeri köyünden Osman oğlu Yusuf, Muncurlu'dan İmam oğlu Mustafa ve İsmail oğlu Ahmed, Cedidiye mahallesinden Yusuf Cemal Efendi'nin Reji idaresinden istedikleri tütün ekim ruhsatı talebine, bu kişilerin tütünlerini idareden izin almadan ettikleri tespit edildiği için olumsuz yanıt verilmiştir. Bunun üzerine Yusuf Cemal Efendi olayı mahkemeye taşımışsa da tütünün ruhsatsız ekilmesi nedeniyle Kaza İdare Meclisi tarafından da mevrûâtın yerinden söktürülmesine (kal' ettirilmesine) karar verilmiştir. (9 N 1317/11 Ocak 1900).¹⁴¹²

---

¹⁴¹⁰ BOA, DH. İD., 95-2/30, Vesika 1-3.

¹⁴¹¹ BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 28-31.

¹⁴¹² BOA, İ.DH., 1371/1317. N-37, Vesika 28-31.

6- Tütün Üreticilerine Avans Akçesi Verilmesi

Osmanlı Devleti'nde tütün ziraatı hükm-ü nîzâmına istinaden, Reji idaresinden halka avans akçeleri verilerek halkın sübvansiyonu sağlanmıştır. Avans parası alamayanlar mağduriyetlerini dilekçe ile ilgili mercilere bildirerek çözüm aramışlardır. Bu durumda konu vilâyet merkezi ve Mâliye Nezâreti nezdinde ele alınıp, gerekli izinler alınarak, kişilerin mağduriyetleri giderilmeye çalışılmıştır. (22 Za 1326/16 Aralık 1908).¹⁴¹³

7- Reji İle Halk Arasında Çıkan Sorunlar

Bölge halkı tarafından ekilen tütünler ziraat edildikten sonra niteliklerine göre kategorize edilerek Reji idaresine teslim edilmiştir. Reji memurları tarafından tütünlere kalitelere göre fiyat verilerek alım yapılmış, işe yaramayacak olanlar yakılmıştır. Bu nedenle Düzce tütün çiftçisi (zirâî') ile mahalli reji idaresi arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkmıştır. Genelde sorun Reji idaresinin tütüne düşük fiyat takdir etmesi, muhammen ücretini ahalinin tütün paralarından kesmesi veya halktan bazı kişilerin tütünlerini Reji idaresine belirlenen günler dışında teslim etmek istemesi gibi nedenlerle çıkmıştır.

7. 1. Düşük Fiyat Takdiri Sorunu

Düzce tütün çiftçisi (zirâî') ile mahalli reji idaresi arasında tütüne belirlenen fiyat konusunda zaman zaman bazı anlaşmazlıklar çıkmıştır. Nitekim Reji idaresi tütün tâlimât-nâmesine aykırı olarak tütüne “dûn (düşük) fiyat takdir” ettiği zaman ahali de daha üst mercilere -liva merkezine¹⁴¹⁴ - veya Adliye Nezâreti'ne¹⁴¹⁵ başvurarak hakkını aramıştır.

Yapılan araştırmaya göre Düzce Reji idaresi tütün tâlimât-nâmesine aykırı olarak 1 milyon kıyye civarında (raddesinde) ve 50 bin lira kıymetindeki tütünü 1000-2000 lira ile kapatmak ve tütün üreticisini bu işi bırakmaya mecbur etmek maksadıyla daha önce 7-8 kuruşa aldığı tütünleri 50 pâre, 4-5 kuruşa aldığı tütünleri 5-10 pâreye satın alarak

---

¹⁴¹³ BOA, DH. MKT., 2685/93.

¹⁴¹⁴ Düzce'nin Kürt köyünden Mehmed oğlu Mustafa'nın rejiye getirdiği tütünlere “dûn fiyat takdir” edilmesi nedeniyle Mustafa livaya müracaat ederek hakkını aramıştır. (9 N 1317/ 11 Ocak 1900). / BOA, İ..DH., 1371/1317. N-37, Vesika 33.

¹⁴¹⁵ Düzce Reji idaresinin çiftçi (zirâî') elinde bulunan tütünleri nizam ve kurallara aykırı olarak gayet “dûn” bir bedel ile mubayaa etmesi üzerine, Ali Rıza ve arkadaşları tarafından Adliye Nezâreti'ne verilen dilekçe için bakınız : (14 Ra 1318/ 12 Temmuz 1900). BOA, DH. MKT., 2372/106.

mahsulleri anbarlara istif etmiştir. Bu durum bölge halkı tarafından tepki ile karşılanmış ve tütün idaresinin bu uygulamasına son verilmesi ve halkın gerekirse mahsullerini geri almak için (istirdâd) ayaklanma çıkaracakları hususunda Düzce tütün üreticilerinden 140 kişi bir dilekçe-telgrafnâme hazırlayarak Kastamonu vilâyetine başvuruda bulunmuşlardır.

Üretici ile reji idaresi arasında meydana gelen fiyat anlaşmazlığı tütün tâlimât-nâmesinin 10. maddesi gereğince hal edilmesi gerekmektedir. Ancak Düzce reji müdürlüğünün 10. maddenin harfîyyen uygulanması konusunda bazı tereddütleri bulunmaktadır. Eğer bu tâlimât-nâme aynen uygulanırsa adeta devletin zarara uğratılacağı ima edilmiştir. Buna karşılık bölgedeki tütün üreticileri ise reji müdürlüğüne, tütünlerinin değeri üzerinden (fiyat-ı değeri) mubayaa edilmesi veya red ve iade edilmesi konusunda ısrarda bulunmuşlardır. İki arada kalan Düzce reji idaresi durumu Reji İdare-i Umûmiyesi'ne arz ederek çözüm bulmaya çalışmışsa da Reji İdare-i Umûmiyesi, Düzce reji idaresini tâlimât-nâmeyi yorumlamadan aynen uygulaması ve üreticinin mağdur edilmemesi konusunda uyarmıştır. (19 Rebû'l-Âhir 1322/ 3 Temmuz 1904).¹⁴¹⁶ Bununla beraber reji idaresi ile ahali arasındaki fiyat anlaşmazlığı ileriki yıllarda da devam etmiştir. Nitekim tütün fiyatı 5 kuruş ile 15 kuruş arasında bir fiyata tekabül ederken Reji idaresi, tütünü 10 pâre ile 100 pâre arasında bir fiyata mubayaa etmiştir. Öyleki tütün üreticilerinden olan Burhaniye mahallesinden Göynüklü Hafız Raşid ve Câmî-i Kebir mahallesinden Gösterişli oğlu Said'in başını çektiği 58 kişilik bir grup tarafından Dahiliye Nezâretine verilen ortak dilekçede de reji idaresinin güya devleti koruma amacıyla yaptığı uygulama eleştirilmiş ve adaletin sağlanması talep edilmiştir. Bu amaçla reji tarafından çok düşük fiyat belirlenen tütünün “Şûrâ-yı Mecburî” ye tabi tutulması ve tütün için tespit edilecek gerçek fiyatın burada belirlenmesi istenmiştir. Bu arada Düzceliler tütün için fiyat takdiri yapacak bir muhammen tayin edilmesini istemişlerse de reji idaresi muhammen tayin edilmesine yanaşmamıştır. (12 B 1330/ 27 Haziran 1912).¹⁴¹⁷

7. 2. Bakaya Kalan Borçlar Sorunu

Düzce'de ikâmet eden tütün üreticilerinin bazıları rejiye tütün ekme konusunda taahhütte buldukları halde tütün ekimini gerçekleştirememişlerdir. Bu nedenle reji, tütün

---

¹⁴¹⁶ BOA, DH. MKT.,752/64, Vesika 3-5, 12-14. İlgili dosyada Van vilâyetinde yapılan tütün üretimi ile ilgili verilerde bulunmaktadır.

¹⁴¹⁷ BOA, DH.İD. 95-1/49, Vesika 1-5.

üreticilerinden toplanması hedeflenen parayı dengelemek için, tütün ekmeyen kişilerin bakaya hükmüne giren borçlarına mahsûb olarak, ekim yapan kişilerden para kesintisi yapma yoluna gitmiştir. Bu da tütün üreticilerinin reji ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.¹⁴¹⁸

7. 3. Muhammen Ücreti Sorunu

Reji tarafından tütün üzerinde yapılan tetkikle ilgili olarak, ahalinin tütün paralarından muhammen ücreti kesilmesi reji ile ahali arasında sorunlara neden olmuştur. Bu tür durumlarda konu kaza idare meclisine iletilmiş ve çözüm aranmıştır.¹⁴¹⁹ Reji idaresi fiyat takdiri konusunda yaşanan sorunlarda bazen muhammen tayin edilmesini istememiştir.¹⁴²⁰

7. 4. Tütünün Belirlenen Zaman Dışında Teslimi

Halkın ürettiği tütün yılın belli zamanlarında Reji tarafından teslim alınmıştır. Kural gereği bir yıl içerisinde üretilen tütünün tamamının gelecek senenin Ağustos başlangıcına kadar reji anbarlarına nakledilmesi gerekmektedir (7 S 1304/ 5 Kasım 1886).¹⁴²¹ Belirlenen tarihler dışında tütün teslim etmek isteyenler olduğunda Reji ile ahali arasında sürtüşmeler meydana gelmiştir. Bu durumda ahalinin temsilcisi olarak muhtarlar tarafından konunun ahali lehine çözülmesi konusunda ilgili mercilere dilekçe verilmiştir.¹⁴²²

Reji idaresinin, tütünün belirlenen zamanlarda reji ambarlarına teslim edilmesini istemesinin bir nedeni de kaçakçılığın önlenmek istenmesidir. Nitekim Düzce'ye bağlı Hendek nahiyesi tütün üreticilerinin yarısının üretmiş oldukları tütünleri halihazırda reji

---

¹⁴¹⁸ Düzce'den Muhtar Tahir adlı kişinin verdiği dilekçede reji müdürlüğünün ahalinin tütün paralarını, tütün ekmeyen kişilerin bakaya hükmüne giren borçlarına mahsub olarak hesapladığı ve tütün çiftçilerine (zirâa) para (akçe) verilmediği belirtilmiş ve tütün ziraatçilerinin paralarının ödenmesi istenmiştir. (29 Ş 1306/ 30 Nisan 1889). *BOA, DH. MKT., 1620/71.*

¹⁴¹⁹ Düzce'den Sâlih ve Mustafa adlı iki kişi Düzce kazası Reji idaresine teslim ettikleri tütünlerine "dün" fiyat takdir edildiği ve reji tarafından alınan muhammen ücretinin ahalinin tütün paralarından kesilmekte olduğundan dolayı şikayette bulunmuşlardır. Şikayeti değerlendiren Düzce Kaza İdare Meclisi konuya doğrudan kendisi müdahale etmeyerek konunun mahkeme kanalı ile çözülmesine karar vermiştir. (27 Ş 1318/ 20 Aralık 1900). *BOA, DH. MKT., 2440/106.*

¹⁴²⁰ *BOA, DH.İD. 95-1/49, Vesika 1-5.*

¹⁴²¹ *BOA, DH. MKT., 1376/34./ BOA, DH. MKT., 1392/20, Vesika 1-2.*

¹⁴²² Tütün mahsulünü belirlenen zamandan 3 gün sonra reji idaresine teslim etmeleri nedeniyle tütüne fiyat (esmân) takdiri yapılmamıştır. Bu çerçevede mağdur olan kişiler dilekçe vererek kendilerine tolerans gösterilmesini istemişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak birkaç köyün muhtarı tarafından dilekçe verilmiştir. (10 N 1308/ 19 Nisan 1891)/ *BOA, DH. MKT., 1829/62.*

anbarlarına teslim etmediği tespit edilince, çiftçilerden bazılarının ürünlerini kaçakçılara satmış oldukları konusunda endişe yaşanmıştır.¹⁴²³

8- Nitelikli Tütün Yetiştirmek için Alınan Tedbirler: Nefis Tütün- Adi Tütün

Düzce'nin toprağı killi-kireçli ve killi-kumlu olup her çeşit ziraata uygundur. Bununla beraber en önemli üretimi tütündür. Burada yetişen tütünler Marmara havzasındaki tütünlerin en iyisidir.¹⁴²⁴ Reji idaresi bölge halkının ürettiği tütünleri niteliklerine göre tasnif edip adi (dûn) tütünleri imha ederek bunların piyasaya sürülmesine engel olmuştur. Nitekim bölgede yaşayan bazı muhâcîrler tarafından üretilen tütünün, yerli halkın ürettiği tütüne göre “adi” bir niteliğe sahip olduğunun tespit edilmesi üzerine duruma Bolu mutasarrıflığı el koymuş ve talebe uygun “nefis tütün” üretemeyen muhâcîrlerin tütün ziraatinden meni ve onun yerine muhâcîr grupların buğday ve mısır ziraati veya hayvan yetiştirmeye yönlendirilmesini istemiştir. Mutasarrıflığın bu görüşüne karşılık Düzce yönetimi konuya şu şekilde bir alternatif göstermiştir: Ziraat ve ticaret fiillerinin serbest olması nedeniyle sadece muhâcîrlerin bu konuda yasaklanmasının uygun olamayacağı (gayrı caiz) bunun yerine tütün ziraatine vakıf olmayan (gayrı vakıf) ve tarlalarına faydasız şeyler eken kişilerin tütün üretiminden kendi istekleriyle vazgeçirilebilmesinin yolunun aranmasını istemiştir. Bu amaçla tütün ziraatinden çok fazla anlamayan kişilerin yanına tütün ziraatına vakıf ustalar istihdam edilerek ustaların nezâretinde nitelikli tütün üretilmesi için tarla sahiplerinin teminata rabt edilmesi, tütün ziraati yapan kişilerin hazîne ve reji idaresi gibi muhtelif devlet dairelerine borçlu bulunmamasının şart koşulması, reji idaresinin kabul edemediği tütünlerin imha edilmesinde (kal' ve ihrâk) reji idaresine karşı gelinmeyeceğinin güvence altına alınması ve kaçağa bir kıyye bile tütün satmamak üzere tütün üreticilerinden teminat alınmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bununla beraber dönemin kaza yönetimi Çerkes, Abaza, Gürcü ve Laz gibi muhtelif milletlerin yaşadığı Düzce'de muhâcîrlerin bu kurallara uyup uymayacağı konusunun da meçhul bulunduğunu belirtmiştir. Düzce'den gönderilen bu cevap üzerine Kastamonu valisi tarafından da Dahiliye nezâretine konu tekrar arz edilmiştir. (19 Zi'l-kâde 1320/ 17 Şubat 1903).¹⁴²⁵

---

¹⁴²³ BOA, DH. MKT., 1392/20, Vesika 1-2.

¹⁴²⁴ Türkiye Salnamesi, s. 689.

¹⁴²⁵ BOA, DH. MKT., 171/207, Vesika 1 ve 4.

9- Tütün Kaçakçılığı ve Vilayetler Arası Alınan Tedbirler

İzmid Sancağı muzâfâtından olan Hendek nahiyesi tütün üretimi Düzce reji acenteliğine bağlanmıştır. Ancak Hendek nahiyesindeki itinâsızlık nedeniyle (18 R 1304/ 14 Ocak 1887)¹⁴²⁶ Düzce kazası ile Hendek nahiyesinden bazı kişiler tütün kaçakçılığını sanat haline getirerek bölge tütününü kaçak yollarla diğer vilâyetlere kadar taşımışlardır. Bunlar Düzceli Arslan Bey, Kavak Mahmud, Nuri, Şahin adlı kişiler ile kolcubaşıliktan gelme bazı beylerin emri altında çalışan 50-60 civarında kişiden meydana gelmektedir. Bunların tamamı martini tüfeklerle (tüfenk) silahlanarak Ankara'ya bir çok tütün nakletmiş ve çevre bölgelerdeki ahaliye zorla tütün satmışlardır. Kaçakçıların yakalanması için Ankara, Konya ve Hüdavendigar (Bursa) vilâyetleri ile işbirliği yapılarak ortak bir tâkibât yapılmıştır. Ankara Valiliği'nden merkeze gönderilen bir yazıda vilâyet dahilinde görülen tütünlerin çoğunun Düzce ve Hendek orijinli olduğunun belirtilmesi ve bu tütünlerin adı belirtilen kaçakçılar tarafından vilâyet dahiline sokulduğunun ifade edilmesi ve kaçakçıların bu nedenle mahalli hükümet tarafından “kefâlet-i kaviyye ve müteselsileye” bağlanması ve her hareketlerinin kontrol altına alınması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. (22 Zi'l-Hicce 1326/ 15 Ocak 1909).¹⁴²⁷

9. 1. Tütün Kaçakçılığı İçin Alınan Önlemler

- a) Kaçakçıların “kefâlet-i kaviyye ve müteselsileye” bağlanarak bir daha kaçak yapmalarına engel olunması.¹⁴²⁸
- b) Reji komiserliğinin çiftçilerin tütünlerini zamanında reji anbarına nakletmesi konusunda onlara gerekli tebliğatı yapması.
- c) Bir yıl içerisinde üretilen tütünün tamamının gelecek senenin Ağustos başlangıcına kadar reji anbarlarına nakledilmesi konusunda gereken özenin gösterilmesi.
- d) Köylere kolcular gönderilerek oralarda bulunan mahalli görevlilerle işbirliği yapıp ahalinin denetim altına alınması.
- e) Reji memurunun olmadığı yerlerde ihtiyar meclisine müracat edilerek bunlarla işbirliği yapılması.

---

¹⁴²⁶ BOA, DH. MKT., 1392/20, Vesika 1.

¹⁴²⁷ BOA, DH. MKT., 2732/5, Vesika 1-3.

¹⁴²⁸ BOA, DH. MKT., 2732/5, Vesika 1-3.

- f) Mahalli reji acenteliğinin yapacağı işlerde merkezle kordinasyon halinde çalışılmasının sağlanması.
- g) Kaçağın engellenmesi için hükümetin şirkete her türlü yardımı ifa edeceği güvencesini vermesi.¹⁴²⁹

Her ne kadar devlet tarafından yukarıda sayılan tedbirler alınmışsa da kaçağın önüne geçilememiştir. Köylere giden kolcular mahalli görevlileri kendi yanlarına çekemeyerek adeta kaçağa göz yummak zorunda kalmışlardır. (7 S 1304/ 5 Kasım 1886).¹⁴³⁰

9. 2. Kaçakçılarla Girilen Sıcak Çatışmalar

Tütün kaçakçıları Düzce reji acenteliğine bağlı yerlerde üretilen tütünleri kaçak yollarla çevre kazalara götürüp piyasaya sürmüşlerdir. Kaçakçılık olaylarından dolayı her yıl yüzlerce insan telef olmuştur.¹⁴³¹ Bolu'nun Kazık köyü civarında Ankara kolcularıyla tütün kaçakçıları arasında çıkan bir çatışmada 1 mülazım ile 1 kolcu yaralanmıştır. Ankara vilâyetinden kaçakçıların Düzce ve Hendek civarında buldukları bildirilmiş ve bunlardan birisi İzmid sancağı yönetimince tutuklanıp, diğerleri ise tâkibâta alınmıştır. (29 C 1310/ 18 Ocak 1893).¹⁴³²

Tütün kaçakçıları yaptıkları işleri zamanla daha organizeli bir şekilde ve çete faaliyetleri ile yürütmüşlerdir. Nitekim 20 kadar kaçakçıdan meydana gelen bir çetenin varlığı bilinmektedir. Çete, martini tüfeklerle silahlanarak önemli miktarda tütünü Hendek'ten Düzce'ye geçirmiştir. Alınan istihbarat üzerine kaçakçı çetesi reji muhâfaza memurları tarafından takip edilmişse de reji muhâfaza memurlarının yeterli miktarda silaha sahip olmaması ve takibe katılan zabıta memurlarının da “kaçakçılara silah ile âsâr-ı tehdid göstermeye me'zun olmamaları” ki “silah isti'mal idecek olur (lar) ise taht-ı mesuliyete alınacakları...” gibi nedenlerle kaçakçıların yakalanması konusunda herhangi bir başarı sağlanamamıştır. (16 L 1314/ 20 Mart 1897).¹⁴³³

Bölgede yaşayan muhâcîrlerin çoğu mücerred kaçakçılığa sarf etmek üzere büyük miktarda tütün üretmiştir. Bunlar tütün ekim işini iyice bilmedikleri gibi, tütün yetiştirme işini öğrenmeye de önem vermemişlerdir. Ektikleri tütünü de çoğunlukla kaçağa

¹⁴²⁹ BOA, DH. MKT., 1376/34./ BOA, DH. MKT., 1392/20, Vesika 1-2.

¹⁴³⁰ BOA, DH. MKT., 1376/34./ BOA, DH. MKT., 1392/20, Vesika 1-2.

¹⁴³¹ Bakınız: 23 Kanûn-ı Evvel 1318 (5 Ocak 1903) tarihli vesika. BOA, DH. MKT., 171/207, Vesika 2.

¹⁴³² BOA, DH. MKT., 2044/2.

¹⁴³³ BOA, DH. MKT., 2080/55, Vesika 1-4.

vermişlerdir. Bu nedenle reji muhâfaza memurlarıyla muhâcîrler arasında sürekli olarak olaylar (vukûât) meydana gelmiştir.

Muhâcîrlerden Çerkesler özellikle de Abaza grubu (takımı) cesur oldukları gibi kararlarını icrada dahi son derece başarılıdırlar. Bunlara ihsan edilen topraklarda buğday ve mısır ekmek hem kendileri hem de devlet hazînesi hakkında hayırlı olduğu halde onları ekmeyip tarlaları çoğunlukla tütün üretimine tahsîs etmeleri bunların yiyeceklerden (me'kûlât) mahrum kalmalarına neden olmuştur. Nitekim içinde bulunulan yıl Abaza köylerinin büyük kısmı kış mevrûâtını ekmeyerek tarlalarını kısmen tütün kısmen mevrûât ekimine tahsîs etmişler, ilkbahar ve yaz mevsiminde (mevsim-i sayf) yağmur yağmaması ve mahsul alamamaları nedeniyle de devlet tarafından kendilerine ziraat bankası aracılığıyla 1. taksitte 300 bin kuruş, 2. taksitte 142950 kuruş olmak üzere 2 taksitte borç verilmesi zorunluluğu doğmuştur. (23 Kânûn-ı Evvel 1318/5 Ocak 1903).¹⁴³⁴

Kaçakçılık olayları ile ilgili bir diğer olay Düzce'yi iç çatışmanın eşiğinden döndürmüştür. Nitekim devletin yetkili organlarının müdahalesi ile ancak büyük olayların çıkması engellenebilmiştir. İlgili vesîkaya göre reji kolcuları (Abaza orijinli) 2 Çerkes tütün kaçakçısını Darıyeri'nde yaralamış (cerh) ve yaralı kaçakçılar Düzce Adliye dairesine getirilmiştir. Bu olaylar üzerine Düzce'de birçok Çerkes bir araya gelerek Abaza kolcularla çatışma (mukâtele etme) hazırlığı içerisine girmişlerdir. Düzce kaymakamlığının bölgedeki muhtemel çatışma durumunu merkeze bildirmesi üzerine Bolu Tabur Ağası vekili kafi miktarda jandarma ile olaya el koymak için harekete geçmiştir. Bunun dışında çatışma hazırlığında olan Çerkeslerin teker teker tespit edilip tutuklanması amacıyla tedbirler alınmıştır. (28 Kânûn-ı Sâni 1318/5 Şubat 1903).¹⁴³⁵

Zonguldak sınırını (hudud) aşarak Ereğli'ye tütün götüren Düzce-Abaza köylü Peyreli Toma ve Yânî ismindeki kişiler¹⁴³⁶ ile Safranbolu (Zağferanbolu) reji kolcularından 1 kişiyi katl, 2 kişiyi de yaralayan Düzceli tütün kaçakçıları Çerkes Topal Hüseyin oğlu Nuri Bey ve arkadaşları¹⁴³⁷ ise belgelere yansıyan diğer bazı tütün kaçakçılarıdır.

---

¹⁴³⁴ BOA, DH. MKT., 171/207, Vesika 2.

¹⁴³⁵ BOA, DH. MKT., 675/7, Vesika 3.

¹⁴³⁶ Şubat'ın 4. günü sabahı Düzce'ye 3 saat uzaklıkta bulunan bir yerde meşe ağacının altında oturan başları kalpaklı, yabancı lisanda (ecnebi lisanda) konuşan, silahlı (müsellah) 7 kişinin bulunduğu bildirilmiştir. Bu kişilerden ikisinin Abaza köylü tütün kaçakçıları olduğu tespit edilmiştir. Bakınız: 17 S 1328 (28 Şubat 1910) tarihli vesika. BOA, DH. MUI., 1-8/10, Vesika 1-9.

¹⁴³⁷ Bakınız: 9 R 1317 (17 Ağustos 1899) tarihli vesika. BOA, DH. MKT., 2234/147.

9. 3. Reji Ambarı Soygunu

Ahaliden satın alınan tütünler rejiye ait ambarlarda muhâfaza edilmiştir. Bununla beraber bu ambarlar ve reji para sandığı zaman zaman güvenlik tehdidi yaşamıştır. Düzce'nin Çilimli köyünde bir adet reji ambarı bulunmaktadır. 1901 yılına ait bir vesîkada, tütün mubayaa döneminde Çilimli köyünde ikâmet eden reji memurunun hânesine ve reji ambarında bulunan beyciler (tütünü) üzerine martini tüfeklerle silahlanmış 8-10 kişilik bir eşkiya grubu tarafından baskın yapıldığı ve iki el silah atışı yapıldığı belirtilmiştir. Amaç reji depolarında bulunan büyük miktarda tütünü ve köyde bulunan reji idaresi sandığındaki parayı ele geçirmektir. Olay üzerine reji müdürlüğüne başvurularak konu ile ilgili tahkîkât başlatılması istenmiş ayrıca Düzce kaymakamlığına gönderilen bir yazı ile bölgeye zabıta gönderilmesi istenerek mubayaa döneminin sonuna kadar güvenlik tedbiri alınması talep edilmiştir. (10 M 1319/ 29 Nisan 1901).
1438

10- İzmid- Düzce Tütün Müstahsılları Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi (İzmid- Düzce Tütün Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi)¹⁴³⁹

II. Mahmut döneminden itibaren bürokrasideki yeni yapılanmayla paralel olarak, 28 Temmuz 1850'de, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun birinci ve ikinci kısımlarının tercüme edilmesiyle yeni bir Ticaret Kanunnamesi oluşturulmuştur. Böylece ticaret ve şirket hususlarındaki şeri hukuka dayalı kurallar, yerlerini yavaş yavaş Batı hukuku verilerinin ölçü olarak alındığı yeni uygulamalara terk etmiştir. Kanunnamede ticaret şirketleri kolektif, komandit ve anonim şirketler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. Batılı tanımlamaların yapıldığı ilk metinler olması ve daha sonra da uzun yıllar bu kurallara göre muamele yapılması nedeniyle Ticaret kanunnamesindeki şirket konusu son derece önemlidir.

Kolektif şirket iki veya daha fazla kişinin aralarında sözleşmesi ve genel bir isimle ortakların tamamını içine almasıyla oluşmaktadır. Bu tür şirketler ortaklardan birinin veya ikisinin isimlerine izafeten adlandırılırlar. İmza yetkisi olan ortakların imzaladığı senetlerin içerdiği bütün taahhüt ve mukaveleler aynı zamanda şirket ortaklarını da bağlar.

¹⁴³⁸ BOA, DH. MKT., 2478/59.

¹⁴³⁹ Bu bölüm yeni analizler yapılarak sempozyumda sunulmuştur. Bkz. Zeynel Özlü, “İzmid-Düzce Tütün Müstahsılları Ticaret Anonim Şirket-i Osmaniyesi”, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu 02-03-04 Mayıs 2014 İzmit*, s. 1-10. (Basılmamış Bildiri)

Komandit şirket (sipariş tarihiyle olan şirket) birbirine kefil olan ve sadece sermaye koyan ortaklardan (komanditer) oluşur.

Konumuzu ilgilendiren anonim şirketler (bila-tesmiye şirket, tesmiyesiz şirket, isimsiz şirket) ise hiçbir hissedarın adı belirtilmeksizin hisse senedi çıkararak meydana gelen ticari kuruluşlardır. Bu tür şirketlerin idaresi geçici bir süre ile görevlendirilen, tayin ve azilleri her zaman mümkün olan yöneticiler tarafından yürütülür. Ortaklar veya şirketle bağlantısı olmayan kişiler arasından seçilebilen yöneticiler, şirketin taahhütlerinden ve borçlarından değil sadece işlerinin idaresinden sorumludur. Paydaşlar koydukları sermaye (satın aldıkları hisse) oranında şirketin kar ve zararına ortaklırlar. Anonim şirketler ortaklar arasında yapılan sözleşme metninde millet ve devlet için zararlı şeylerin olmadığı da belirtildikten sonra padişahın iradesi ile kurulmuştur¹⁴⁴⁰.

Akyıldız, anonim şirketlerde hiçbir hissedarın adının belirtilmeyeceğini ifade etmesine rağmen araştırma konusu yaptığımız İzmid-Düzce Tütün Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi'nde, şirketin kurucusu olan hissedarların adı ve unvanları açıkça yazılmıştır.

Hendek kasabasında kurulan şirketin diğer özellikleri ise şu şekilde açıklanabilir:

Şirket 30 yıl süre ve 100 bin lira sermaye ile İzmid eski mebusu Hafız Rüşdü Efendi ve arkadaşları (rufekâ) tarafından kurulmuştur. Şirketin kuruluş nedeni şirket yönetmeliğinin (nizamname) birinci maddesinde tütün alıp satmak ve bilhassa ortaklarının (şürekâ) tütün mahsulünü fenni usuller çerçevesinde işleterek türüne göre ayırma, cinsine göre harman etme ve ala (en iyi) ve ednâsını (en kötüsü) ayrı ayrı balya yapma ve balya yapılan tütünleri toptan gerek tüccara gerekse de reji idaresine satmak, Osmanlı topraklarının dâhil ve haricinde bulunan çiftçilere (zirâa) maksimum düzeyde fayda sağlayacak şekilde satış yapma şeklinde açıklanmıştır. Şirketin kurulmasına Meclis-i Vükelâ kararıyla ruhsat verilmiştir. Şirketin kurulması ile ilgili çıkarılan “irâde”nin uygulanmasına Ticaret ve Ziraat nâzırı memur edilmiştir. (25 Muharrem 1338/ 20 Ekim 1919)¹⁴⁴¹.

Şirketin iç tüzüğü (nîzamnâme-i dâhili layihası) şu şekildedir:

---

¹⁴⁴⁰ Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri Ottoman Securities*, İstanbul, 2001, s. 21-22.

¹⁴⁴¹ BOA, *Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DUİT)*, 123/16, *Vesika* 1-4.

Birinci fasıl şirketin kurulması, adı ve merkezi hakkındadır. Buna göre,

1. Madde: Şirketin hissedarları şu kişilerdir: İzmid mebusu Hafız Rüşdü, İzmidli Hoca Rıfat, Hendekli Palazzâde Ali Faik, Hacı Mustafa Ağazâde Ahmed, Hacı Molla Yusufzâde Ali, Kolcuzâde Hacı Ali, Şişmanzâde Hüseyin, Şişmanzâde Mehmed, Osman Beyzâde Ali, Hacı Ahmedzâde Hacı Keskin, Hacı oğlu İdris, Hacı Tursun Efendizâde Ahmed, Hacı Tursun Efendizâde Mustafa, Hacı Mustafa Beyzâde Mehmed Adil, Hacı Ömerzâde Hacı Ali, Dadaylı İsmail Hakkı, Düzceli Kürdzâde Mehmed, Hacı Alizâde Hüseyin Remzi, Kadızâde Ali Fehmi, Bey oğlu Ali Nihadi Bey ve efendiler.

Kuruluşu, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarının hemen öncesine tekabül eden şirketin, kurucularının kimlik bilgilerine bakılarak nasıl kurulduğu ve ne amaçla kurulduğu irdelenebilir. Nitekim şirketin kurucuları arasında İzmid eski mebusu Hafız Rüşdü başta olmak üzere molla, ağazade, hacı, efendi ve efendizade gibi unvanları taşıyan kişiler bulunmaktadır. Şayet, kurucular devlet tarafından görevlendirilen varlıklı kişiler ise veya bizzat devlet bu işe ön ayak olmuşsa (ki muhtemelen böyle olmuştur) bu durum bize devletin o dönemde ekonomik kalkınmayı nasıl sağladığı konusunda fikir verebilir. Çünkü anonim şirket kurmak halkı bir biçimde ticaretin içine çekmek aynı zamanda uluslar arası rekabet edebilir seviyeye çıkarmak açısından önemlidir. Ekonomik kalkınmanın halen bu şekilde olması yani şirketleşmenin günümüzde ulaştığı seviye bunun ne denli doğru bir adım olduğunu göstermektedir.

2. Madde: Şirketin unvanı İzmid-Düzce Tütün Ticaret Anonim Şirketi Osmâniyesi'dir. Bütün icraatında Osmanlı kânun ve yönetmeliklerine tabidir.

3. Madde: Şirketin merkezi şimdilik en fazla tütün yetiştirilen Hendek kasabasıdır. Şirket Osmanlı topraklarının herhangi bir yerinde veya yabancı ülkelerde şube açabilecektir. Şube açılışında ticaret nezaretine bilgi verilecektir.

4. Madde: Şirketin süresi bazı nedenlerle kısalma veya uzatma gerçekleşmediği müddetçe 30 yıl olarak belirlenmiştir.

İkinci fasıl sermaye ve hisse senetleri ile ilgilidir.

1. Madde: Şirketin sermayesi 100 bin liradan ibaret olup her biri 5 Osmanlı lirası kıymetinde olan 20 bin hisseye bölünmüştür.

2. Madde: Şirketin hisse senetleri Türkçe tanzim edilecektir.

3. Madde: Hisse senetleri nama kayıtlı olacak ve vesîka-yı Osmânîyeye mahzar bulunacaktır. Hisse bedellerinin yarısı ödeninceye kadar verilen geçici senedler (sened-i muvakkate) bile sahibinin adına kayıtlı olacak ve bedelinin % 10'u ödenmediği müddetçe havale edilmesi ve satılması mümkün olmayacaktır. Asli ve geçici senetlerin havale ve satışı yapıldığında şirketin defterine kaydedilmesi, havale ve satışın senette de ifade ve işaret edilmesi gerekmektedir. Hisse senetleri koçanlı olarak defter halinde tab ettirilip birer sıra numarası verilecektir. Koçanlar şirketin resmi mührü, meclis-i idare reisi ve üyelere iki kişi tarafından imzalandıktan sonra sahiplerine verilecektir.

4. Madde: Hisse senetlerinin şirket nazarında bölünmesi (kâbil-i inkısa) mümkün değildir. Şirket her hisse için bir sahip tanır. Bir hissedarın varis veya dâyinleri hiçbir vesile ile şirketin mal ve mülklerini haciz altına almayı talep edemez ve şirketin idari işlerine müdahale edemezler. Hissedarın haklarını kullanabilmesi için (istifâde-yi hukuk) şirketin muhasebe defterleri ile genel kurulun (heyet-i umûmiye) kararlarını kabul etmeye mecburdurlar.

5. Madde: Belirlenen zamanlarda taksitleri ödenmeyen hisse senedlerinin sahiplerinden, gecikmeden dolayı ihtara gerek kalmaksızın, taksitlerinin son bulunduğu günden itibaren yıllık % 9 hesabıyla faiz alınacaktır.

6. Madde: Şirketin, taksitleri vaktiyle ödenmeyen senedleri, sahipleri aleyhine dava açmaya (ikâme-i da'vâ) hatta hisseleri bile satmaya salahiyeti vardır. Bu çerçevede satılması gereken hisse senedlerinin numaraları gazeteler aracılığıyla ilan edilir. İlan tarihinden itibaren 15 gün sonra, şirket, hiçbir adli işleme mecbur kalmayarak zararları sahibine ait olmak üzere hisseleri müzayede yoluyla satabilir. Bu şekilde satılan senedler iptal edilerek müşterilere eski senedlerin numaralarını içeren yeni senedler verilir. Satılan senedlerin parası hissedarın şirkete olan borcuna tahsis edilir. Noksanı hissedardan talep edileceği gibi fazlası dahi hissedara iade edilir.

Üçüncü fasıl şirketin iç (dâhili) işleri ile ilgilidir.

7. Madde: Şirketin menfaatine olan işler (umur-ı mesâlihi), heyet-i umûmiye tarafından atanmış ve beşten dokuza kadar üyeden oluşan bir meclis-i idareye ihale edilir¹⁴⁴². İlk üç yıl için kurulacak meclis-i idare azası müessesler tarafından tayin edilecektir. Şirketin umumi müdürü meclis-i idarenin toplanması esnasında görüş bildirmek için hazır bulunabilir.

8. Madde: 3 yıllık süre için tayin edilen azanın görev süreleri son bulduktan sonra seçim amacıyla toplanacak yeni meclis-i idare azasının ilk yenilenmesi durumunda kura ile, daha sonraki dönemde ise her yıl sülüs çıkarılarak üye seçimi yapılacaktır. Çıkan azanın yeniden seçimi mümkündür (caiz olacaktır).

9. Madde: Meclis-i idarenin toplanması “icâb-ı maslahata” tabi ise de 15 günde bir defa şirketin merkezinde toplanması iyi olur (lâbed). Alınan kararların muteber olması için üye sayısının yarısından bir fazla azanın bizzat toplantıya katılması gerekir.

10. Madde: Meclis-i idarenin görüşmeleri zabıt defterine kaydedilir. Defter reis ile toplantıya katılanlar tarafından imzalanır. Meşru bir mazereti (mazeret-i meşrûa) olmadan birbirini müteakip 3 toplantıya katılmayan (ictima’da isbat-ı vücud etmeyen) aza istifa etmiş (müstafi) sayılır.

11. Madde: İdare Meclisi azasından her birinin şirketin 50 adet hisse senedine sahip olması gerekmektedir. Bu senetler şirket sandığına teslim (tevdî) edilecek ve azanın görevlerinin devam ettiği sürece satılamayacaktır. Bunların satışı olmayacağına ilişkin üzerlerine bir damga (tamga) vurulacaktır (urulacaktır).

12. Madde: Meclis-i idare azasından bir veya bir kaçının vefatı, istifası veya yerlerinin herhangi bir nedenle boş kalması durumunda meclis-i idare bu yerlere geçici üye tayin edebilecek, kesin seçim (intihâb-ı kat’î) ise gelecek heyet-i umûmiye tarafından yapılacaktır.

---

¹⁴⁴² Günümüzde yönetim kurulu 1 kişiden de oluşabilmektedir. (TTK 359; <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html>). (Erişim Tarihi 08.04.2014)

13. Madde: Meclis-i idare her yıl azası meyanında bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Ayrıca reis veya vekilinin gıyabında vekâlet etmek üzere azadan birini tayin eder.

14. Madde: Azadan yabancı ülkede ikamet eden veya geçici olarak bulunanlar toplantı sırasında kendilerine vekâlet etmek üzere azadan birini tayin edebilirler. Ancak “vekâlet edecek azanın kendi re’yi dâhil olduğu halde ikiden ziyade reyi olamayacaktır.”

15. Madde: Meclis-i idare işlerini ve mallarını idareye tam yetkilidir. (iktidâr-ı tamm-ı haizdir). Hatta sulh sağlamak ve hakem tayin etme salahiyeti de vardır. Heyet-i umûmiyeye arz edilecek hesapları tanzim eder ve dağıtılacak kar (temettûât) miktarını teklif eder. Meclis-i idarenin başkanı gerek müddeî gerekse de müddei aleyh sıfatıyla mahkeme huzurunda bizzat veya vekâleten şirket namına bulunur (murâfaa).

16. Madde: Meclis-i idare özel durumlar veya belirli dönemlerde yetkisini kısmen veya tamamen üyelerinden veya dışarıdan bir veya birkaç kişiye özel bir vekâletle bırakabilir.

17. Madde: Meclis-i idare üyeleri net gelirden (hâsılât-ı safiye) kendilerine tahsis edilecek hisseden başka mecliste görev yaptıkları günler için heyet-i umûmiye hissedarları tarafından belirlenecek bir ücret alırlar. Meclis-i idare üyeleri nizamnamenin diğer maddelerinde zikredilen görevlerden başka aşağıdaki görevleri yapmakla da yükümlüdür.

a. Şirketin işlerini idare, malların (emvâlin) hesabını tayin ve muamelat hesabını teftiş.

b. Her ay sonunda ve gerekli görüldükçe vezne mevcudunu ta’dâd (sayma) ve aylık (şehriye) durumunu tetkik ve tasdik.

c. Şirketin menkul ve gayrimenkul mallarını muhafaza ve idareye nezaret.

d. Tütün mahsullerinin en uygun şartlarda ve en karlı bir şekilde satılması için tüccar ve şirketlerle, süresi bir yılı geçmemek üzere veya heyet-i umûmiye kararıyla daha uzun sürelerle yapılacak mukavelenelerde tetkik ve tasdik işlerine nezaret.

e. İstihdam edilecek görevli memur (memûrîn-i muvazzafa) ve ücretli kişilerin seçimi ve ataması, gerektiğinde azilleri ve değiştirilmeleri ve verilecek maaş ve ücretlerin miktarını tayin.

f. Umumi bilânçoyu, şirket muamelâtı ile ilgili hususları ve umumi mütalaa ile ilgili raporları düzenlemek.

g. Heyet-i umûmiyenin toplanması ve kararlarının uygulanmasını sağlamak.

h. Şirketin muhtelif muameleleri, memur ve diğer görevlilerin görevlerine yönelik dâhili talimatnamelerin düzenlenmesini sağlamak.

i. Şirketin mevcut nakdinin vs. karşılaştırılması.

Dördüncü fasıl heyet-i umûmiye hakkındadır.

18. Madde: Düzenli bir şekilde toplantı yapan heyet-i umumiye bütün hissedarlarının hepsini temsil eder.

19. Madde: Heyet-i umûmiye her yıl mayıs ayında şirketin merkezinde her zamanki gibi (suret-i adiyede) toplantı akdeder. Bunun dışında meclis-i idare gerek duydukça heyet-i umûmiyeyi davet edebilir. Bu amaçla her sene heyet-i umûmiyenin toplanması 20 gün önce yazılı olarak (tahrîren) Ticaret Nezareti'ne bildirilir (ihbar edilecek). Ayrıca heyet-i umûmiyede nezaretten bir komiser hazır bulundurulacaktır.

20. Madde: Heyet-i umûmiye vekâleten veya asaleten 10 hisseye sahip hissedarlardan meydana gelecektir ve heyet-i umûmiyede gerek asaleten gerekse de vekâleten hazır bulunan hissedarların her 10 hissesi için bir rey olacak, bununla beraber her bir hissedarın 10'dan ziyade rey olmayacaktır.

21. Madde: Davetnâmeler toplantı gününden 1 ay önce, 6. maddede beyan edildiği üzere gazetelerle ilan edilecektir.

22. Madde: Heyet-i umûmiye gerek asaleten gerekse de vekâleten şirket sermayesinin $\frac{1}{4}$ 'üne müsavi hisse senetlerine sahip hissedarlar hazır bulunduğu takdirde teşekkül etmiş sayılır.

23. Madde: Heyet-i umûmiyeye meclis-i idare reisi başkanlık eder, başkan mevcut olmadığı durumlarda meclis-i idare azasından birisi başkanlığa vekâlet eder. Heyet-i umûmiyede bulunup en fazla hisseye sahip olan kişilerden ikisi rey toplamak hizmetini ifa eder. Heyet-i umûmiye kâtibi, reis ile rey toplamaya memur olan kişiler tarafından tayin edilir.

24. Madde: Heyet-i umûmiyede müzakere edilecek hususlara ekseriyet ile karar verilir. Müzakere edilecek maddelerin cetveli meclis-i idare tarafından tanzim edilir. Cetvele dâhil olmayan hususlar heyet-i umûmiyede müzakere edilemez.

25. Madde: Heyet-i umûmiye bütün hesapların tetkiki için gerek hissedarlardan gerek hariçten bir veya birden fazla müfettiş tayin eder. Süresi dolan müfettiş tekrar atanabilir (atanması caizdir). Müfettişler en az dört ayda bir şirketin muamelatını teftiş ederler. Şirketin memurları müfettişlerin talep ettikleri belgeleri onlara vermek zorundadır. Müfettişlere, yaptığı göreve göre uygun bir ikramiye verilir.

26. Madde: Her yıl toplantı yapacak olan heyet-i umûmiye, her yıl meclis-i idare tarafından verilen ve müfettiş tarafından hazırlanan hesaplarla ilgili raporları okutup, dinler ve hesaplarla ilgili yaptığı müzakereler neticesinde kabul ve red olunmak üzere oylama yapar. Şirketin karını tayin eder. Değişmesi gerekli meclis-i idare üyelerinin yerlerine başkalarını tayin eder. Heyet-i umûmiyede asaleten ve vekâleten şirket sermayesinin en az 1/3'üne sahip olan üyelerin hazır bulunduğu bir toplantıda üyelerin çoğu onay vermediği müddetçe sermaye artırımına gidilemez.

27. Madde: Heyet-i umûmiyede görüşülen konular özel bir deftere kaydedilir. Defter heyet-i umûmiye reisi, rey toplamaya memur kişiler ve kâtib tarafından imzalanır. Heyet-i umûmiyenin her toplantısında, hazır bulunan hissedarların isimleri, ikametgâhları ve her birinin sahip olduğu hisselerin miktarını içeren bir cetvel tanzim edilir. Cetvel, mevcut olan kişiler tarafından imzalanan zabıt defterinin o günkü varakasına eklenir ve talep edildiğinde ilgili kişiye tebliğ edilir.

28. Madde: İbraz edilecek heyet-i umûmiyenin zabıt sureti veya sureti çıkarılmış kısımlar (fıkarât muhrecesi) meclis-i idare reisi veya vekili tarafından imzalanır.

29. Madde: Heyet-i umûmiye tarafından işbu nizamname hükümlerine uygun olarak verilecek kararlara uyulması gâib olan (toplantıda hazır bulunmayan, uzakta bulunan üyeler) veya muhalif reyde bulunan hissedarlar için dahi zorunludur.

Beşinci fasıl yıllık hesap ve müfredat defteri ile ilgilidir.

30. Madde: Şirketin mali yılı (sene-i mâliyesi) Mart başında başlar, şubatın son gününde son bulur. Meclis-i idare her yılsonunda şirketin alacak ve borçlarını (matlûbât ve duyûnât) içeren umumi bir defter düzenleme ve bu defter ile beraber muvazene defterini ve hesapları heyet-i umûmiyenin toplanmasından 40 gün önce müfettişlere vermekle ve heyet-i umûmiyenin toplantı yaptığı sırada ona takdim etmekle yükümlüdür. Heyet-i umûmiyeye katılma yetkisine sahip olan her hissedar bu defter ve hesapları mütalaa ve tetkik (muayene) etme yetkisine sahiptir.

Altıncı fasıl karın (temettûât) taksimi ile ilgilidir.

31. Madde: Müesses hisse senetlerine % 15, meclis-i idare heyetine % 10 ve hissedarlara dahi ikinci temettû hissesi adıyla % 75 dağıtılacaktır.

32. Madde: Heyet-i umûmiye her yıl hisse senetlerinin belirli bir miktarını kura yoluyla tedavülden alıp, net kardan % 5 ifraza karar verebilir. Kurası isabet eden hisse senetleri geri alınarak (istirdâd) onların yerine yeni bir hisse verilir ancak bu gibi hisseler için kar verilse de faiz verilmeyecektir.

Yedinci fasıl ihtiyat akçesi ile ilgilidir.

33. Madde: İhtiyat akçesi sermayenin % 25'ine baliğdir.

34. Madde: Yıllık hâsılat hisse başına % 5 faiz veya kar hissesi (hisse-i temettû) dağıtımına yetmediği takdirde eksik olan kısım ihtiyat akçesinden tamamlanabilecektir.

35. Madde: Şirketin çözülmesi durumunda ilkönce bütün taahhütler yerine getirilecek daha sonra ihtiyat akçesi hissedarlar arasında taksim edilecektir.

Sekizinci fasıl şirketin süresinin uzatılması veya muamelatının son bulması ile ilgilidir.

36. Madde: Meclis-i idare hangi nedenle olursa olsun her zaman, heyet-i umûmiyeyi toplantıya davet ederek şirketin süresinin uzatılması, şirketin sonlandırılması veya şirketin bir başka şirket ile birleştirilmesini teklif edebilir. Bütün bu işlemler hükümetin iznine bağlıdır.

37. Madde: Meclis-i idare şirketin sermayesinin $\frac{3}{4}$ 'ünün zayi olması durumunda şirketin feshine veya devamına karar verilmek üzere heyet-i umûmiyeyi davet eder.

38. Madde: Şirketin feshedilmesi durumunda toplanan heyet-i umûmiye şirketin tasfiyesi ile ilgili duruma karar verebilmek için bir veya birkaç memur tayin edecektir. Heyet-i umûmiye şirketin mevcut olduğu dönemlerde olduğu gibi hesapların tasfiyesi (tasfiye-i hesap) esnasında da iktidar ve yetkilerini kullanmaya devam edecektir.

39. Madde: Bu fasılla ilgili hususları görüşmek ve karar vermek üzere olağanüstü davet edilecek heyet-i umûmiyede, şirket sermayesinin en az yarısına sahip hissedarlar hazır bulunmadığı müddetçe, yapılacak görüşmeler makbul ve muteber olamaz.

Dokuzuncu fasıl muhtelif konularla ilgilidir.

44. Madde: İşbu iç tüzüğün (nîzamnâme-i dâhilinin) sureti, şirketin kurulmasına hükümetçe izin verildikten sonra 1 ay içerisinde, Der-saâdet'te bulunan Takvîm-i Vekâyi ve diğer muteber bir gazete ile şirketin muamelatı veya şubelerinin idaresi bulunan yerlerde bulunan resmi dergilerde (cerâid-i resmiyye) aynen veya icmâlen yayınlanacağı gibi iç tüzükte (nîzamnâme-i dahilide) hükümetin izni ile yapılacak düzenlemeler ve her yılın heyet-i umûmiye kararları, senelik bilanço suretleri de hem Der-saâdet'te hem de taşrada yazılı olarak (ber vech-i muharrer) ilan edilecektir.

45. Madde: Şirket ihraç edeceği hisselerle ilgili olarak;

a) Şirketin kuruluş amacı ve süresini

b) Müesseselerin ismini

c) Sermayenin miktarını ve artışını

d) Karın taksimi ve bu meyanda müesseselere ve heyet-i idare üyelerine tahsis edilecek miktarı açıkça belirtecektir.

46. Madde: Şirket işbu nizamnameyi tab' ve temsil ettirerek talep edenlere vereceği gibi 50 nüshasını da bir defaya mahsus olmak üzere Ticaret Nezareti'ne gönderecektir.

47. Madde: Şirket istatistik idaresince verilecek numuneye uygun olarak her yıl muamelatına dair istatistik cetveli hazırlayacak ve nezarete takdim edecektir (25 Muharrem 1338/ 20 Ekim 1919)¹⁴⁴³.

Tütün şirketinin nizamnamesinden hareketle sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Anonim şirket başlangıçta kurucuları ve ortakları belli olan ancak payların devrinin kolay olması nedeniyle şirketin tanımadığı kişilerin de kolaylıkla ortak olabildiği bu nedenle anonim bir yapı arz eden şirketlerdir. Araştırmamızda 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi çerçevesinde kurulmuş İzmid-Düzce Tütün Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi'nin ana sözleşmesinin hükümleri tanıtılmıştır.

Anonim şirketlerde temel amaç küçük sermayelerin toplanarak yatırımlara dönüştürülmesidir. İncelememize konu olan şirkette de amaç ancak, büyük sermayelerle gerçekleştirilebilecek büyük yatırımların dağınık sermayenin toplanarak yapılması ile gerçekleşmiştir. Söz konusu işleri, tütün üreticisinin tek başına yapabileceğini o zamanki şartlarda beklemek zaten pek mümkün değildir.

Şirket, bugün Sakarya iline bağlı olan Hendek kasabasında kurulmuş uluslar arası yönü olan bir şirkettir. Nitekim şirketin gerek ülke topraklarında gerekse yabancı ülkelerde şube açmasına izin verilmiştir. Şirketin kurulmasına Meclis-i Vükela kararıyla izin verilmiştir. Anonim şirketlerin kuruluşunda devletten izin alma mecburiyeti cumhuriyet döneminde de bir süre devam etmekle beraber, bazı istisnalar dışında halen yürürlükte olan 6102 sayılı TTK ile kaldırılmıştır (6102 sayılı TTK madde 333¹⁴⁴⁴).

---

¹⁴⁴³ BOA, İ. DUİT, 123/16, Vesika 4-20.

¹⁴⁴⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html> (Erişim Tarihi 08.04.2014)

Ticaret kanunnamesi 1850 yılında iktibas edilmesine rağmen bölgenin önemli bir gelir kaynağı olan tütün işletmeciliğinin bu kadar geç şirketleşmesi dikkat çekicidir. Bu durum yasa çıkarmakla zihniyetin değişmeyeceğini ve her şeyin çözülemeyeceğini göstermesi açısından önemlidir.

Şirketin tütün ticaretini esas alması bölgenin en önemli ticari emtialarından birisinin tütün olmasıyla ilgilidir. Nitekim yaptığımız araştırmada 1334 (1916) tarihli Bolu Livâsı Sâlnâmesi'ne göre Düzce'de yılda 1 milyon kıyye,¹⁴⁴⁵ 1925 yılında ise 3 milyon kıyye kadar¹⁴⁴⁶ tütün üretimi yapıldığı tespit edilmiştir.

Şirketin kurucuları dönemin Müslüman varlıklı kişileridir. Dolayısıyla kurucular arasında herhangi bir gayri Müslim bulunmamaktadır. Kurucular arasında İzmid mebusu, bey, beyzade, efendi, ağa gibi saygınlık ifade eden unvanları taşıyan kişilerin bulunması, şirketin devlet yetkililerinin yönlendirmesi ile kurulmuş olabileceği konusunda bir izlenim uyandırmaktadır.

Şirketin kurulduğu tarih 20 Ekim 1919 yılına karşılık gelmektedir. İlgili tarih Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasından yaklaşık 1 yıl sonradır. Bu durum halkın savaşın yaralarını sarmak için ekonomik kalkınma çabalarına da işaret etmektedir. Nitekim şirketin sermayesi 100 bin liradan ibaret olup, her biri 5 Osmanlı Lirasına karşılık gelen 20 bin hisseye bölünmüş, böylelikle halkın küçük miktarlarda hisselerle şirkette pay sahibi olmasının yolu açılmıştır.

Günümüzde anonim şirketler asgari 50 bin lira sermaye ile kurulabilmektedir. Payın itibari değeri ise halen yürürlükte olan 6102 sayılı TTK'ya göre asgari 1 kuruştur (Md. 332 ve 476)¹⁴⁴⁷.

Şirket hisse sahiplerine % 5 faiz veya kar vermeyi taahhüt etmiştir. Fakat bu oran yıllık hâsıllardan karşılanamadığı takdirde eksik olan kısmın yedek akçeden (ihtiyat akçesi) karşılanması taahhüt edilmiştir.

---

¹⁴⁴⁵ *Müstakil Bolu Livâsı Sâlnâmesi 1334*, s. 266.

¹⁴⁴⁶ *Bolu Vilâyeti Salnâmesi, Rumi 1341/Miladi 1925*, haz. Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu, 2008, s. 363.

¹⁴⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html> (Erişim Tarihi 08.04.2014).

Şirket prosedürüne göre belirlenen zamanlarda taksitleri ödenmeyen hisse senetlerinin sahiplerinden, gecikmeden dolayı ihtara gerek kalmaksızın, taksitlerinin son bulunduğu günden itibaren yıllık % 9 Hesabıyla faiz alınacaktır. Şirketin burada maksimum faiz oranını % 9 oranında tutması 1887 tarihli Murabaha nizamnamesi ile faiz sınırının % 9 olarak sınırlanması ile ilgili gözükmektedir. Şuan yürürlükte olan 3095 sayılı faiz kanununa göre de hesaplanan yıllık faiz oranı % 9 olarak belirlenmiştir¹⁴⁴⁸.

11- Tütün İşletmeciliği

Halktan edinilen bilgilere göre tarihi Düzce tütününün yaprakları 10 cm ile 25 cm arasında değişen büyüklüklerde olup, Düzce tütününün “çirkef” denilen ele bulaşan siyah tabakası günümüzde üretilen diğer tütünlerden çok daha fazladır.

Tütün toplanırken tütün sapının çevresinde büyüyen ve alt taraftan başlayarak altın sarısı görünümüne ulaşan yapraklar, tütün bitkisinin gövdesinden kırılarak alınır ve şiş denilen demir ve teneke karışımı çubuklara dizilerek iplere geçirilir ve bu ipler güneşte kurumaya bırakılırdı. İplerde dizili halde bulunan kuruyan bu tütünler daha sonra güneş görmeyen ve biraz rutubetli bir odada beklemeye bırakılırdı. Daha sonra ise nemlenmiş olan bu tütün yaprakları ipten çıkarılarak kalitelerine göre yani “yanık, hafif yanık, kırmızı sarısı ve sarı renk” haline gelmiş olanlar şeklinde ayrılarak, denk denilen saklama kutularına konurdu.

Bu sürecin tamamı ocak ve şubat ayları hariç olmak üzere yılın 10 ayı boyunca ve sürekli olarak yapılmakta idi.

Tütünün olgunlaşmış olanlarının üzerindeki tohumlar da üretici tarafından alınarak saklanır ve mart ayında çillendirilmek (çimlendirilerek) üzere küçük ekeneklere (genişliği 1-1,5 metreden başlayan, uzunluğu ise 3 metreden başlayıp 30 metreye kadar yapılabilen özel hazırlanmış toprak/karık) ekilerek, dikilecek boya gelinceye kadar burada büyütülürdü. Daha sonra buradan alınarak büyümesini ve olgunlaşmasını tamamlayacağı tarlaya getirilerek ekilirdi.

Üretici tarafından verimi artırmak için yılda bir veya iki defa kıl kurdu ve tütün kurdu dediğimiz böceklere yönelik olarak ilaçlama da yapılmaktadır.

Tütün ekimi nadas usulü ile yapılmaktadır. Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısında, 1844 yılında tütün ekimi yapılan topraklardan 40 tanesinin, 1845’te ise 29 tanesinin dinlenmeye (nadas) bırakılması o dönemde tütünün nadas usulü üretildiğini destekler donelerdendir.

---

¹⁴⁴⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3095.pdf>, madde 1, dipnot 1. (Erişim Tarihi 08.04.2014)

Vesîkalarda özellikle hububat ekimi yapılan topraklarda “üç yılda bir kere ziraat edildiği”¹⁴⁴⁹ notunun düşülmesi tütün ekiminin de benzer şekilde yapıldığını destekleyen bir diğer veri olarak gözükmektedir.

11. 1. Yıllık Tütün Üretimi

Temettüât tahrîrlerinde kaydedilen hâne reisinin ödediği gelir kalemleri içerisinde gösterilen öşür vergisinin on katı toprakların üretim düzeyini göstermektedir.¹⁴⁵⁰ Buna göre Düzce kazasında yıllık 13335 kıyye tütün üretimi yapıldığı tespit edilmiştir.(1844).¹⁴⁵¹ 1314 (1896-97) tarihli Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi’ne göre Düzce’de yılda yarım milyon kıyye civarında (radde),¹⁴⁵² 1334 (1916) tarihli Bolu Livâsı Sâlnâmesi’ne göre ise yılda 1 milyon kıyye,¹⁴⁵³ 1925 yılında ise 3 milyon kıyye kadar¹⁴⁵⁴ tütün üretimi yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Salnamesi’ne göre ise 1925 senesinde 2,650.000 kilo, 1926 senesinde ise 3,5 milyon kilo tütün üretildiği belirlenmiştir¹⁴⁵⁵.

Görüldüğü gibi Düzce’de tütün üretimi 1844 yılında 13335 kıyye iken kısa bir süre sonra yarım milyon ve 3 milyon kıyye civarına kadar yükselmiştir. Kısa bir zamanda bölgedeki üretimin bu kadar yükselmesi anormal bir olgu gibi gözükmektedir. Bu durum 1314 (1896-97) ve 1334 (1916) yıllarında, Düzce’deki bir çok alanın üretime açılmış olması ve daha önce ayrı bir idari birim (kaza) olan Üskübü, Gümüşova ve Akçakoca kazalarının Düzce’nin sınırları içerisine dahil olması ile ilgilidir.

Bölgenin en güzel tütünleri Üskübü-Çilimli, Avlıyan ve Gümüşova bölgelerinde üretilmiştir.¹⁴⁵⁶ Düzce’nin batısında 2 saat mesafede bulunan Çilimli Kasabası ile bu kasabanın

---

¹⁴⁴⁹ BOA, ML- VRD. TMT 3466, Hâne 46, 51, 54, 60, 61, 63./ BOA, ML- VRD. TMT 3468, Hâne 5, 6 vs.

¹⁴⁵⁰İsmail Arslan, “Temettüât Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl’ın İlk Yarısında İğdiç (Selimağa) Köyü”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, c. 5, S.18, Ağustos-Ekim 2003, s. 101.

¹⁴⁵¹Trabzon ile ilgili yapılan bir araştırmada 1887 yılında Bafra Kazası ve köylerinde 2,5 milyon kıyye tütün üretildiği tespit edilmiştir. Ali Karaca, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reji ve Tütün Kaçakçılığı’nda Trabzon Örneği: Bir Yabancı Sermaye Serüveni”, *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali Kitabevi, İstanbul 2003, s. 66.

¹⁴⁵² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 439.

¹⁴⁵³ *Müstakil Bolu Livâsı Sâlnâmesi 1334*, s. 266.

¹⁴⁵⁴ *Bolu Livâsı Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 363.

¹⁴⁵⁵ *Türkiye Salnamesi*, s. 689.

¹⁴⁵⁶ *Müstakil Bolu Livâsı Sâlnâmesi 1334*, s. 266.

civarında bulunan köyler çoğunlukla tütün ziraatı yaparak geçimlerini sağlamaktadır. Bu nedenle tütünün yoğun olarak ekildiği bu bölgede bir de “Reji İdaresi” kurulmuştur.¹⁴⁵⁷

Tablo 141 : Düzce’de Yıllık Tütün Üretimi (1844)

Yerleşim Birimleri	Tütün/Kıyye
Akpınar dîvânı	985
Bakraz dîvânı	600
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	2165
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	935
Bataklı dîvânı	1275
Câlûr dîvânı	2810
Darıyeri dîvânı	140
Efteni Bey dîvânı	715
Efteni İmamlar dîvânı	360
Eğerciler dîvânı	20
Karapınar dîvânı	750
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	1710
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	680
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	190
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	0
Toplam	13335

11. 2. Hâne Başına Yıllık Tütün Üretimi

Düzce’de ikâmet eden 886 aileden 343’ü tahıl vs. işletmeciliği yanında tütün işletmeciliği de yapmaktadır.

Düzce kazasında toplam 427,25 dönüm tütün işletmesi tespit edilmiştir. (1844) Hâne başına yıllık üretim ortalama 0,48 dönümdür. Bu oran kazaya bağlı Karapınar dîvânı ve Bakraz dîvânında (toplam 0,98) en yüksek düzeyde seyretmiştir. Bakraz dîvânı içerisinde ise dîvâna bağlı Mıcırılı köyünde yüksek düzeyde üretim yapıldığı tespit edilmiştir.

Kazanın en büyük hâne sayısına sahip Darıyeri’nde en düşük düzeyde tütün üretimi yapılmaktadır.

¹⁴⁵⁷ *Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi 1310*, s. 241. / *Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi 1311*, s. 479.

Kazada 48 hâne halinde ikâmet eden Ekrâd taifesinden olan Şeyh Bezenli Aşireti üyelerinin çok az hububat ekimi dışında tütün üreticiliğine herhangi bir katkıda bulunmadıkları görülmüştür. Bunun olası nedeni olarak Ekrâd'ın henüz tam yerleşik bir düzene geçmemiş olmasını görmekteyiz.

Tablo 142: Tütün İşletmelerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Gelir (1844/dönüm)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Tütün / Dönüm	Hâne Başına/ Dönüm
Akpınar dîvânı	41	27	0,66
Bakraz dîvânı	12	11,5	0,96
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	56,25	1,22
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	17,5	0,6
Bataklı dîvânı	63	30	0,48
Câlûr dîvânı	108	80	0,74
Darıyeri dîvânı	150	16	0,11
Efteni Bey dîvânı	73	39,5	0,54
Efteni İmamlar dîvânı	83	21	0,25
Eğerciler dîvânı	39	6	0,15
Karapınar dîvânı	18	28,5	1,58
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	66	45	0,68
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	29,5	0,4
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	19,5	0,53
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	48	0	0
Toplam	886	427,25	0,48

11. 3. Dönüm Başına Yıllık Tütün Üretimi

Düzce kazasında 1844 yılında 427,25 dönüm tütün arazisinin işletmeye açıldığı tespit edilmiştir. Bu arazilerden 25451 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu çerçevede 1844 yılında dönüm başına yıllık hâsılat 59,56 kuruşa tekabül etmektedir.

Tablo 143: Tütün Tarlalarından Dönüm Başına Alınan Yıllık Gelir (1844)

Yerleşim Birimleri	Dönüm	Hâsılât/kuruş
Akpınar dîvânı	27	1808
Bakraz dîvânı	11,5	762
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	56,25	4229
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	17,5	1494
Bataklı dîvânı	30	2505
Câlûr dîvânı	80	5080
Darıyeri dîvânı	16	351
Efteni Bey dîvânı	39,5	1334
Efteni İmamlar dîvânı	21	747
Eğerciler dîvânı	6	54
Karapınar dîvânı	28,5	1656
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	3474
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	29,5	1016
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	19,5	941
Toplam	427,25	25451

12- Tütün İşletmelerinin Büyüklüğü

Toplumsal ve iktisadi nedenlerden dolayı, Türkiye tarımında işletmelerde genelde küçük üreticilik söz konusu olmuştur.¹⁴⁵⁸ Düzce kazasında hububat vs. diğer üretim dallarında az da olsa büyük işletmeler bulunmasına rağmen¹⁴⁵⁹ tütün ekiminde toplam 343 hânenin tamamının 343 adet küçük tütün işletmesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunların tamamı 0,5 dönüm ile 5 dönüm arasında değişmektedir. Ancak çoğunluk 0,5-1 dönüm civarında seyretmektedir.

Tespit edilen işletmelerin tamamının küçük işletme tarzında olması, Düzce halkının tütün işletmeciliğini ticari gayelerden ziyade hâne içi ve kent içi tüketime yönelik gerçekleştirdiğini akla getirmektedir.

¹⁴⁵⁸ Metin Öner, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Milli Tütün Politikalarımız”, *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali Kitabevi yayını, İstanbul 2003, s.119. / Sencer, *Türkiye’de Kentleşme, Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci*, s. 175.

¹⁴⁵⁹ Bakınız : BOA, ML- VRD. TMT, 3464, Hâne 17, Nr. 3461 Hâne 12,1, 2, 3 / Hâne 22,1,2, Nr. 3462 Hâne 32 vs.

Tablo 144 : Düzce Kazasında Bulunan Tütün İşletmelerinin Büyüklüğü (1844/Dönüm)

Yerleşim Birimleri	İmâlât-ı Sağıre	
	İşletme ayısı	Toplam Dönüm
Akpınar dîvânı	26	27
Bakraz dîvânı	10	11,5
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	40	56,25
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	19	17,5
Bataklı dîvânı	31	30
Câlûr dîvânı	65	80
Darıyeri dîvânı	12	16
Efteni Bey dîvânı	22	39,5
Efteni İmamlar dîvânı	17	21
Eğerciler dîvânı	7	6
Karapınar dîvânı	20	28,5
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	31	45
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	34	29,5
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	9	19,5
Toplam	343	427,25

13- Tütün İşletmeciliği ve Kiracılık

Tütüncülük yapan 343 hânedan 12'si tütün işletmeciliğini “kiracılık” yöntemiyle yapmaktadır. Bu ailelerden 8'i müstecir (kiracı), 4'ü ise kiraya veren konumundadır. Kiracılık yöntemiyle işletme yapan hânelerin bu yönteme başvurmasının nedeni olarak hâne sahibi kişilerin yetim ve fakir olması, ihtisas gerektiren (berberlik) bir mesleğinin olması veya ailenin varlıklı bir aile olması nedeniyle kerestecilik ve arabacılık gibi muhtelif işleri yanında tütüncülüğü yan bir üretim dalı olarak görmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 145: Kira Yolu İle Tütün İşletmeciliği Yapan Hâneler (1844)

Yer	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği Veya Niteliği	Serveti
Câlûr dîvânı	Çakman Oğlu	Mehmed	Asker	503,5
Câlûr dîvânı	Çakman Oğlu	Osman	Erbâb-ı Ziraat/ kerestecilik	2000
Câlûr dîvânı	Kansuz Oğlu	Osman	Rençber/ arabacılık	787
Câlûr dîvânı	Uzun Oğlu	İbrahim	Rençber	510

Yer	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği Veya Niteliği	Serveti
Câlûr dîvânı	Yarımak Oğlu	Mehmed ve üvey oğlu çiftçi Halil	Erbâb-ı Ziraat/ kerestecilik	1555
Karye-İ Câlûr Tabi-İ Metekler	Töngelci (Oğlu)	Halil	Berber	900
Efteni Bey dîvânı	Laz Oğlu	Halil Bin Abdullah	Rençber/ kerestecilik	700
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Çiçek Oğlu	İbrahim Bin Ahmed, Kardeşi Hizmetkar Hasan, Kardeşi Durdu, Kardeşi Hüseyin (Hüseyin Asâkîr-i Hassa'da)	Erbâb-ı Ziraat	659
Câlûr dîvânı	Siyam Oğlu	Receb	Yetim Fakir/ Hizmetkarlığa bile kudreti yoktur.	Yok
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Cüret Oğlu	Mustafa Bin Ömer ve Kardeşi Ziraat erbabından Mehmed, Kardeşi Halil (Asâkîr-i Hassa'da)	Erbâb-ı Ziraat	1174
Akpınar dîvânı	Arabacı Oğlu Yetimi	Mehmed Bin Ali	3 Yaşında Yetim	480
Akpınar dîvânı	Kerim Oğlu	Mehmed Bin Mehmed	Erbâb-ı Ziraat	902

14- Tütün Resmi ve Bazı Suistimaller

Düzce kazasından toplam 2673 kuruş tütün öşrü toplanmıştır.¹⁴⁶⁰ Bu miktarın ne derece güvenilir olduğu sorgulanmalıdır. Nitekim kayıtlara yansıyan bazı veriler vergi toplayıcıları ile vergi mükellefleri arasında anlaşma yapıldığı veya vergi mükellefinin vergi tahriri yapan kişinin gazabına uğrayarak daha fazla vergi ödemeye mahkum edildiğini göstermektedir.

Nitekim Bakraz dîvânı 8 nolu hânedeki oturan Koncu oğlu ailesinden Hüseyin bin Ali'nin tütününden 22 kıyye mukabili 48 kuruş vergi alınması gerekirken 52 kuruş, Bakraz dîvânı Mıcırılı köyünde 13 nolu hânedeki oturan Kızılıcı oğlu ailesinden İsmail'in tütününden

¹⁴⁶⁰Burada 1 kıyye tütün 2 kuruşa karşılık gelmektedir.

ise 0,5 kıyye mukabili 1 kuruş alınması gerekirken 20 kuruş alınmış ve vergi mükellefleri mağdur edilmiştir. Yine Bataklı dîvânı 49 nolu hânedede oturan Efendi oğlu ailesinden Abdülcélil bin Mahmud'un tütününe 12 kıyye mukabili 24 kuruş vergi tahsîsi yapılması gerekirken 22 kuruş vergi tahsîsi yapılarak Abdülcélil adlı kişiye özgü bir iltimas geçilmiştir. Burada 1 kıyye tütün 2 kuruşa karşılık olarak hesap edilmiştir.

Tablo 146 : Düzce Kazasında Tütün Öşrünün Dağılımı (1844)

Yerleşim Birimleri	Tütün/ Kuruş
Akpınar dîvânı	197
Bakraz dîvânı	128
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	432
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	187
Bataklı dîvânı	253
Câlûr dîvânı	562
Darıyeri dîvânı	28
Efteni Bey dîvânı	143
Efteni İmamlar dîvânı	72
Eğerciler dîvânı	4
Karapınar dîvânı	151
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	0
Karye-i Câîlûr tâbi-i Metekler	342
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	136
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	38
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	0
Toplam	2673

15- Tütün İşletmelerinin Diğer Üretim Dalları İle Karşılaştırılması

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Anadolu'daki ekili arazinin yaklaşık % 85'inin tahıllara, % 2,7'sinin baklagillere, % 5'inin sınıî bitkilere ve % 7,6'sının da bağlara ayrıldığı tespit edilmiştir. Toplam üretim içerisinde tahıllar % 60, bağ-bahçe ürünleri % 10, hayvan ürünleri ise % 23'lük bir paya sahiptir.¹⁴⁶¹

¹⁴⁶¹ Mehmet Öz, "XV- XVI. Yüzyıllar Anadolu'sunda Tarım ve Tarım Ürünleri", *Kebikeç* 23, 2007, s.123.

19. yüzyılın ilk yarısında ise Düzce kazasında toplam 8418,5 dönüm ekili arazi tespit edilmiştir. Bu arazilerin 6680,5 dönümünde (% 79) buğday üretimi, 1251 dönümünde (% 15) pirinç üretimi, 427,25 dönümünde (% 5) tütün üretimi yapılmakta, 59,5 dönümünde ise (% 1) bostan tarlaları bulunmaktadır.

Ekili arazilerden (meyve ağaçları hariç) toplam 199164 kuruş hâsılâ elde edilmiştir. Buğdaydan 129243 kuruş (% 65), pirinç üretiminden 40907 kuruş (% 21), tütünden 25451 kuruş (% 13) hâsılâ elde edilmesine karşın, bostancılıktan ise 3563,5 kuruş (% 2) gelir elde edilmiştir.

Görüleceği üzere Düzce’de ekili araziler oransal olarak Osmanlı geneline uymaktadır.

Tütün üretimi ise, üretim dalları içerisinde ancak üçüncü sırada yer almaktadır.

1) Bostanlar

1- Dönüm Başına Yıllık Hâsılat: Verimlilik

1844 yılında Düzce’de toplam 59,5 dönüm bostan tarlasının olduğu tespit edilmiştir. Bu tarlalardan 1844 yılında 3563,5 kuruş gelir elde edilmiş, 1845 yılında ise 3728 kuruş olası gelir elde edileceği belirtilmiştir.

Bostanlara sahip olan aileler 1844’te dönüm başına 59,8 kuruş gelir elde ederken, 1845’teki dönüm başına olası hâsılâ miktarı ise 1844 yılındaki dönüm miktarı üzerinden hesap edilecek olursa 62,65 kuruş olarak tahmin edilebilecektir. Görüldüğü gibi Osmanlı devleti diğer üretim dallarında olduğu gibi bostan arazilerinin de 1845 yılı olası hâsılâtını yüksek hesap etmiştir.

Tablo 147: Bostanlardan Dönüm Başına Alınan Hâsıla (kuruş)

Yerleşim Birimleri	Dönüm /1844	Hâsılâtı/ 1844	Dönüm başına hâsılâ/1844	Hâsılâtı/1845	Dönüm başına hâsılâ /1845
Akpınar dîvânı	10	769,5	76,95	766	76,6
Bakraz dîvânı	2,5	0	0	242	96,8
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	3	0	0	225	75
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	0	0		0	
Bataklı dîvânı	11	761,5	69,23	958	87,091
Câlûr dîvânı	12	882	73,5	657	54,75
Darıyeri dîvânı					
Efteni Bey dîvânı					
Efteni İmamlar dîvânı	1	45	45		0

Yerleşim Birimleri	Dönüm /1844	Hâsılâtı/ 1844	Dönüm başına hâsılâ/1844	Hâsılâtı/1845	Dönüm başına hâsılâ /1845
Eğerciler dîvânı					
Karapınar dîvânı					
Karye-i Akçalar tâbi-i Eğerciler	2,5	144	57,6	155	62
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	14	641,5	45,82	648	46,28
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı					
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1,5	95	63,33	77	51,33
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	2	225	112,5		0
Toplam	59,5	3563,5	59,89	3728	62,65

2- Bostanların Büyüklüğü

Düzce’de vergiye tabi olan toplam 63 adet bostan tarlası tespit edilmiştir. Tespit edilen tarlaların en büyüğü 4 dönümdür. Tespit edilen 4 dönümlük 2 adet tarla, Metekler’e bağlı Câlûr köyünden olan Düzce kaza müdürü Töntizâde Hacı Ahmed Ağa ile Kara Hasan oğlu ailesinden Ali ve oğlu Ali’ye aittir. Bu çerçevede Düzce kent pazarının sebze ve meyve ihtiyaçlarının önemli ölçüde bu ailelerin bostan tarlalarından sağlandığı tahmin edilebilecektir.

Düzce’de bazı bölgelerde bostan işletmesi olduğuna dair belgelere herhangi bir verinin yansımaması ilginçtir. Bununla beraber muhtemelen bazı aileler, hânelerinin çevresine kendi ihtiyaçlarını giderecek kadar çok küçük alanlarda bile olsa bostan ekimi yapmış olmalıdırlar.

Bostan işletmelerinin 11 tanesi kiracılık yoluyla işletilmektedir. Kiracılık yoluyla işletilen bostanların sahiplerinin bir kısmı varlıklı aileler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ailelerin servet düzeylerinin yüksek çıkmasının nedeni ailenin birden fazla mensubunun servetinin ortak olarak hesap edilmesidir.

Tablo 148 : Bostanların Büyüklüğü (1844 yılı/adet)

Yerleşim Birimleri	0,25-4 dönüm
Akpınar dîvânı	13
Bakraz dîvânı	2
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	3
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	

Yerleşim Birimleri	0,25-4 dönüm
Bataklı dîvânı	15
Câlûr dîvânı	14
Darıyeri dîvânı	
Efteni Bey dîvânı	
Efteni İmamlar dîvânı	1
Eğerciler dîvânı	
Karapınar dîvânı	
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	2
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	9
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	2
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	2
Toplam	63

Tablo 149: Kiracılık Yoluyla İşletilen Tarlaların Sahipleri (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı
Bakraz dîvânı	Koncu oğlu	Hasan bin Ömer ve oğlu Hasan
Câlûr dîvânı	Keleş oğlu	Müslüm
Câlûr dîvânı	Kücüde Ali oğlu	Mehmed Ağa ve oğlu Ali
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Töngelci (oğlu)	Halil
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Musa oğlu	Molla Mahmud
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Molla İsmail oğlu	Ahmed
Akpınar dîvânı	Çarşanbalı Hasan Efendi bin Mehmed	Çarşanbalı Hasan Efendi bin Mehmed
Bakraz dîvânı	Çolak oğlu	Mustafa bin Ali, kardeşi Ahmed, kardeşi Ömer, kardeşi Halil
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Receb oğlu	Ali Efendi bin Mustafa ve oğlu Tahir, diğer oğlu Mustafa, diğer oğlu Mehmed
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Receb oğlu	Ali bin Ali ve oğlu Ali
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Receb oğlu	Halil bin Halil, kardeşi Hüseyin, oğlu ismail, oğlu Abdullah

3- Hâne Başına Üretim Miktarı

Kentte toplam 59,5 dönüm bostan arazisi tespit edilmiştir. Hâne başına ortalama 0,07 dönüm bostan arazisi düşmektedir.

Hâne başına elde edilen yıllık hâsıla ise 1844 yılında 4,02 kuruşa, 1845'te ise 4,21 kuruşa tekâbül etmektedir. Hâne başına gelirin en yüksek olduğu yerler Akpınar ve Bataklı dîvânları ile Câlûr köyüdür.

Darıyeri, Efteni Bey, Eğerciler ve Karapınar dîvânları ile Bakraz-Akçaşehir köyü ve Aşağı Milan-Keydâni köyünde vergiye tabi bostan işletmesi bulunmamaktadır.

Tablo 150 : Bostan Arazilerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/Dönüm)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı/ Aded	Bostan miktarı/ Dönüm	Hâne Başına Dönüm
Akpınar dîvânı	41	10	0,24
Bakraz dîvânı	12	2,5	0,21
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	3	0,07
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	0	0
Bataklı dîvânı	63	11	0,17
Câlûr dîvânı	108	12	0,11
Darıyeri dîvânı	150		0
Efteni Bey dîvânı	73		0
Efteni İmamlar dîvânı	83	1	0,01
Eğerciler dîvânı	39		0
Karapınar dîvânı	18		0
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	2,5	0,12
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	14	0,31
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73		0
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	1,5	0,04
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	2	0,04
Toplam	886	59,5	0,07

Tablo 151: Bostan Arazilerinden Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (Kuruş)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	1844 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1844	1845 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1845
Akpınar dîvânı	41	769,5	18,8	766	18,7
Bakraz dîvânı	12	0	0	242	20,2
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	0	0	225	4,89
Bakraza tâbi Akçaşehir	29	0	0	0	0

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	1844 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1844	1845 Yılı Geliri	Hâne Başına Gelir/1845
(köyü)					
Bataklı dîvânı	63	761,5	12,1	958	15,2
Câlûr dîvânı	108	882	8,17	657	6,08
Darıyeri dîvânı	150		0		0
Efteni Bey dîvânı	73		0		0
Efteni İmamlar dîvânı	83	45	0,54		0
Eğerciler dîvânı	39		0		0
Karapınar dîvânı	18		0		0
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	144	6,86	155	7,38
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	641,5	14,3	648	14,4
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73		0		0
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	95	2,57	77	2,08
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	225	4,69		0
Toplam	886	3563,5	4,02	3728	4,21

i) Keten Üretimi

Arşiv kayıtları ketenin üretildiği alanları dönümsel bazda vermediği için bu bölümde sadece devlete ödenen oşür vergisinden hareketle bölgede ne kadar ketenin üretildiği konusunda yorum yapılacaktır. Bu çerçevede ödenen oşür miktarları 10 rakamı ile çarpıldığı zaman 1844 yılında Düzce’de 3255 kıyye keten üretildiği ortaya çıkmaktadır. Bölgede Bataklı ve Karapınar dîvânı ile Şeyh Bezenli aşiretinin yaşadığı yerlerde keten üretimi yapıldığına ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Bölgede ketenin en fazla üretildiği yerler Akpınar dîvânı (24,34%), Câlûr dîvânı (14,57%), Aşağı Milan’a bağlı Keydâni köyü (13,80%) ve Efteni Bey dîvânı (11,01%)’dır.

Aynı dönem Üskübü kazasında yılda 2681 kıyye keten üretildiğinin tespit edilmesi¹⁴⁶² ve aynı dönemde Gümüşova kazasında keten üretilip üretilmediği konusunda herhangi bir verinin tespit edilememesi bölgenin en önemli keten üretim merkezinin Düzce kazası olduğunu akla getirmektedir.

¹⁴⁶² Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 248.

Tablo 152 : Keten Üretim Miktarı (1844)

Yerleşim Birimleri	Üretilen Miktar/ Kıyye	Yüzdellik Oran
Akpınar dîvânı	785	24,34%
Bakraz dîvânı	45	1,40%
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	285	8,84%
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	60	1,86%
Bataklı dîvânı		0,00%
Câlûr dîvânı	470	14,57%
Darıyeri dîvânı	50	1,55%
Efteni Bey dîvânı	355	11,01%
Efteni İmamlar dîvânı	275	8,53%
Eğerciler dîvânı	115	3,57%
Karapınar dîvânı	0	0,00%
Karye-i Akçalar tâbi-i dîvânı eğerciler	40	1,24%
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	200	6,20%
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	445	13,80%
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	130	4,03%
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	0	0,00%
Toplam	3255	100,93%

j) Meyvecilik Sektörü

1- Meyvecilikten Elde Edilen Yıllık Hâsılat: Verimlilik

Düzce ovasının havası ve suyu muhtelif meyve ağaçlarının yetişmesine son derece elverişlidir. Ancak Düzce'ye ait arşiv kayıtları bölgede yetiştirilen meyve ağaçlarını (meyve-i mütenevvia) sadece adet olarak belirtip, tür olarak herhangi bir açıklayıcı bilgiye sahip değildir.

Ancak istisnai olarak sadece Akpınar dîvânında meyve bahçelerinin bir kısmı adet olarak değil dönüm bazında belirtilmiştir. Ancak 1 dönüm meyve bahçesinde kaç adet ağacın olduğu belli olmadığı için dönüm başına yıllık hâsıla hesabı adet olarak verilen bahçeler üzerinden yapılmıştır.

Bu çerçevede Düzce'de her bir meyve ağacından ortalama yıllık 3,71 kuruş gelir elde edilmektedir. Elde edilen yıllık hâsıllar bölgenin muhtelif yerlerine göre değişiklik göstermektedir.

Şeyh Bezenli aşireti mensuplarının yaşadığı yerlerde meyveciliğin yapıldığına ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Bölgede meyvecilikten en düşük gelir Eğerciler dîvânı merkezi ve Eğerciler dîvânına bağlı Merhem köyünden sağlanmaktadır. Merhem köyünde kentte bulunan meyve ağaçlarının 324 adedi (% 8,4) bulunmasına rağmen köyden elde edilen hâsilâ kentin en düşük (0,89 kuruş) hâsilâsıdır. Eğerciler dîvânına bağlı Akçalar köyünde ise her bir meyve ağacından ortalama 4,74 kuruş hâsilâ elde edilmiştir.

Bataklı dîvânında bulunan 125 meyve ağacından üçü ceviz ağacı olarak tanımlanmıştır.

Tablo 153: Meyve Ağaçlarından Aded Başına Alınan Yıllık Hâsıla (1844)

Yerleşim Birimleri	Aded	Hâsilâ	1844 yılı Aded Başına Hâsıla/kuruş
Akpınar dîvânı	201	305	1,52
Bakraz dîvânı	61	270	4,43
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	137	750	5,47
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	49	250	5,1
Bataklı dîvânı	125 (3'ü ceviz)	307,5	2,46
Câlûr dîvânı	692	2319	3,35
Darıyeri dîvânı	552	2146,5	3,89
Efteni Bey dîvânı	267	1244	4,66
Efteni İmamlar dîvânı	314	1101,5	3,51
Eğerciler dîvânı	75	90	1,2
Karapınar dîvânı	74	208	2,81
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	97	460 (1'inin geliri yok)	4,74
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	320	1319	4,12
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	551	2909,5	5,28
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	324	288	0,89
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	yok	yok	yok
Toplam	3839	14233	3,71

2- Meyvecilik Yapan Aileler

Düzce'de Şeyh Bezenli aşireti mensuplarının yaşadığı yerler hariç diğer bütün idari birimlerde meyvecilik sektörü ile ilgilenen aileler bulunmaktadır. Meyvecilik sektörünün en fazla yapıldığı birim Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı (79,45 %), Bakraz dîvânı

(66,67 %), Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (57,78 %), Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü (54,35 %) ve Akpınar dîvânı (51,22 %)’dır.

Bölgede 25 ve üzeri sayıda meyve ağacına sahip ailelerin sayısı 22’dir. Bu ailelerin bölgenin meyvecilik tekeline uhdelere aldıkları tahmin edilmektedir.

Tablo 154: Meyvecilik Yapan Aileler (1844 yılı/Aded)

Yerleşim Birimleri	Toplam Hâne Sayısı	Meyvecilik Yapan Aile Sayısı	Yüzdelik oranı
Akpınar dîvânı	41	21	51,22%
Bakraz dîvânı	12	8	66,67%
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	46	25	54,35%
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	29	10	34,48%
Bataklı dîvânı	63	22	34,92%
Câlûr dîvânı	108	48	44,44%
Darıyeri dîvânı	150	36	24,00%
Efteni Bey dîvânı	73	21	28,77%
Efteni İmamlar dîvânı	83	21	25,30%
Eğerciler dîvânı	39	5	12,82%
Karapınar dîvânı	18	8	44,44%
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	9	42,86%
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	26	57,78%
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	58	79,45%
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	8	21,62%
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	yok	yok
Toplam	886	326	36,79%

Tablo 155: Meyvecilik Sektörünü Uhdesine Alan Aileler (1844)

Yerleşim Yeri	Aile adı	Kişi adı	Mesleği	Serveti	Sahip olduğu meyve Ağacı/aded	Meyve Geliri
Câlûr dîvânı	Sekerci (Sekreci) oğlu	Hacı Hüseyin Ağa	Erbâb-ı ziraat	1958	30	45
Câlûr dîvânı	Safu (Sofu) oğlu	Hüseyin ve oğlu Süleyman	Erbâb-ı ziraat	4000	25	180
Câlûr dîvânı	Kilci oğlu	Yusuf ve oğlu Hasan	Oğlu Rençber	854	50	150
Câlûr dîvânı	Darıcı oğlu	Halil	rençber	770	30	55

Yerleşim Yeri	Aile adı	Kişi adı	Mesleği	Serveti	Sahip olduğu meyve Ağacı/ aded	Meyve Geliri
Câlûr dîvânı	Bakkal Kürt Ali	Bakkal Kürd Ali	Bakkal	865	30	160
Câlûr dîvânı	Cihan oğlu	Ahmed	rençber	1200	25	50
Câlûr dîvânı	Ali Kalfa oğlu	Veli	Berber	582	25	150
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Mahmud oğlu	Hüseyin	Rençber	1050	25	50
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	Emir Haniye	Erbâb-ı ziraat	1800	25	125
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail	Oturakçı	3010	50	50
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Otlı oğlu	Hüseyin bin Hasan	Erbâb-ı ziraat	1107,5	25	25
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Otlı oğlu	Osman bin Hasan	Erbâb-ı ziraat	1050	25	30
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	Erbâb-ı ziraat	4000	200	135
Darıyeri dîvânı	Müezzın oğlu	Emin bin İbrahim	Hizmetkar	600	25	150
Darıyeri dîvânı	Kerim oğlu	Osman	Bargirci	800	25	89
Darıyeri dîvânı	Ali beşe oğlu	Ali ve oğlu Osman ziraatçı	Erbâb-ı ziraat	2250	25	67,5
Efteni İmamlar dîvânı	Kuş oğlu	Hacı Mehmed Efendi ve oğlu talebeden Hüseyin ve diğer oğlu Talebe Ali	İmam	1285	35	70
Efteni İmamlar dîvânı	İnce Mustafa oğlu	Ahmed bin Mustafa	Erbâb-ı ziraat	1300	25	72
Efteni İmamlar dîvânı	Zağlı oğlu	Mustafa bin Ali	Çiftçi	700	25	90
Efteni Bey dîvânı	Veli oğlu	İbrahim bin Ahmed		1000	30	135
Efteni Bey dîvânı	Osman Efendi oğlu	Ahmed	Hatib	376	25	37,5
Akpınar dîvânı	Ellaz oğlu	Osman bin Ahmed ve oğlu Mehmed	Erbâb-ı ziraat	801	25	25

3- Hâne Başına Yıllık Meyve Üretimi

Meyvecilik sektöründen 1844 yılında Düzce’de hâne başına yıllık 16,06 kuruş gelir elde edilmiştir.

Hâne başına gelirin en fazla olduğu yerler sırayla Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı, Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler ile Bakraz ve Câlûr dîvânlarıdır.

Hâne başına gelirin en düşük olduğu yerler ise Bataklı dîvânı, Eğerciler merkezi ve Eğerciler’e bağlı Merhem köyüdür.

Tablo 156 : Meyve Ağaçlarından Hâne Başına Elde Edilen Yıllık Hâsıla (1844/kuruş)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Hâsılâ	Hâne Başına Hâsıla/1844
Akpınar dîvânı	41	570	13,9
Bakraz dîvânı	12	270	22,5
Bakraz dîvânı Mıcırlı köyü	46	750	16,3
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	250	8,621
Bataklı dîvânı	63	307,5	4,881
Câlûr dîvânı	108	2319	21,47
Darıyeri dîvânı	150	2146,5	14,31
Efteni Bey dîvânı	73	1244	17,04
Efteni İmamlar dîvânı	83	1101,5	13,27
Eğerciler dîvânı	39	90	2,308
Karapınar dîvânı	18	208	11,56
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	460	21,9
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	1319	29,31
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	2909,5	39,86
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	288	7,784
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	yok	yok
Toplam	886	14233	16,06

k) Fındık Üretimi

Düzce’de fındık üretimi yapıldığına ilişkin ilk veri 1925 yılına ait salnâmede tespit edilmiştir. Bu çerçevede bölgenin Akçaşehir nahiyesinde özellikle de sahil bölümünde tahminen 40 bin, merkez kazanın birçok köyünde ise 10 bin aded olmak üzere toplam 50 bin aded fındık fidanının ekili olduğu tespit edilmiştir. Bu fidanlardan yaklaşık olarak yılda 200.000 kıyye yaş, 100.000 kıyye kuru fındık elde edilmektedir. Bu miktar yıldan yıla da artış kaydetmiştir.¹⁴⁶³

¹⁴⁶³ Bolu Livâstı Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 363-364.

I) Ekili Alanlarda Yıllık Verimlilik Düzeyi

Düzce’de bulunan ekili alanlardan (meyve ağaçları hariç) dönüm başına ortalama 23,66 kuruş gelir elde edilmektedir. Verimlilik düzeyi sırayla bostanlar, tütün arazileri, pirinç işletmeleri ve hububat arazileri şeklindedir.

Üskübü kazası ile ilgili yapılan bir çalışmada kent merkezindeki ekili alanlarda 42 kuruş, kırsal alanda ise 41 kuruş civarında hâsıla elde edilmesi¹⁴⁶⁴ Düzce ovasının Üskübü’ye göre yarı yarıya daha az verimlilik düzeyine sahip olduğunu düşündürmektedir.

Düzce’de en yüksek verimlilik düzeyine sahip araziler Şeyh Bezenli aşiretinin yaşadığı alanlar, Bakraz dîvânı, Bakraz’a bağlı Mıdır köyü, Eğerciler’e bağlı Akçalar köyü ve Akpınar dîvânındadır. Dönüm başına hâsılâtın en yüksek olduğu ürün, alan açısından çok küçük bir alana sahip olan bostan ve tütün tarlalarından elde edilmektedir.

Alan açısından çok geniş bir sahayı kapsayan hububat arazilerden ise dönüm başına hâsılâ en düşük düzeyde elde edilmektedir.

Tablo 157: Yerleşim Yerine Göre Düzce’de Ekili Alanlarda Verimlilik Düzeyi (1844)

Yerleşim Birimleri	Toplam alan/ 1844/dönüm	Toplam gelir/ 1844/krş	Hâsıla/Dönüm
Akpınar dîvânı	407,5	14678,5	36,02
Bakraz dîvânı	106	4562,5	43,04
Bakraz dîvânı Mıdır köyü	356,75	13354	37,43
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	171	4699,5	27,48
Bataklı dîvânı	549,5	19034	34,64
Câlûr dîvânı	893	24622	27,57
Darıyeri dîvânı	703,5	17900	25,44
Efteni Bey dîvânı	978	17940	18,34
Efteni İmamlar dîvânı	1330,5	24914	18,73
Eğerciler dîvânı	590	11446,5	19,4
Karapınar dîvânı	173	5539	32,02
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	151	5484	36,32
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	604,75	11950	19,76
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	616,5	10137,5	16,44
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	768,5	11186	14,56
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	19	1716,5	90,34
Toplam	8418,5	199164	23,66

¹⁴⁶⁴ Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 259.

Tablo 158: Ürün Çeşidine Göre Düzce’de Ekili Alanlarda Verimlilik Düzeyi (1844)

Ürün Çeşidi	Toplam Dönüm	Toplam Hâsıla/Kuruş	Hâsıla/Dönüm
Tütün	427,25	25451	59,57
Pirinç	1251	40907	32,7
Bostan	59,5	3563,5	59,89
Hububat	6680,75	129242,5	19,35
Toplam	8418,5	199164	23,66

m) Hubûbât Alanlarının Çevre Kazalarla Verimlilik Açısından Karşılaştırılması

Düzce’de oluşturulan dîvân birliği içerisinde hangi birimlerin şehir mekezinde yer aldığına ilişkin herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. İdari birimler şer’iyye sicillerinden de takip edildiği halde şehir merkezinde bulunan Cedidiye, Şerefiye, Câmi-i kebir gibi mahallelerin hangi dîvân birliği içerisine katıldığı bulunamamıştır. Halbuki birçok köyün hangi dîvâna bağlı bulunduğu belgelere toplu olarak olmasa da değişik vesilelerle parça parça da olsa yansımıştır. Bu durum Düzce merkez ve kırsalının tanzîmât döneminde henüz kır kimliğinden ayrılmadığını akla getirmektedir.

Yukarıdaki veriler çerçevesinde Bilecik, Göynük, Bursa ve Akçakoca’da kır kimliğine sahip olduğu tespit edilen *kırsal alan* ile *Düzce’nin tamamı kırsal olarak kabul edilerek* bir karşılaştırma yapmak istersek şunları söyleyebiliriz:

Bilecik kırsalı 6 kaza içerisinde en yüksek oranda verimlilik düzeyine sahiptir. Göynük ve Bursa birbirine yakın bir oran sergilemiştir.

Düzce ovasında kurulan Üskübü, Akçakoca ve Düzce kazalarına bakacak olursak Düzce’ye ait oranın 6 kentin en düşük verimlilik düzeyine sahip olduğu görülecektir. Akçakoca bir kıyı kenti olmasına rağmen kazanın, hem Üskübü’den hem de Düzce’den daha fazla verimlilik düzeyine sahip olması ilginçtir.

Düzce tahıl işletmeciliğine uygun bir kent olmasına rağmen, kentte hubûbât verimlilik düzeyinin düşük olmasının nedeni bölgede hubûbât dışında tütün, pirinç, keten ve meyvecilik sektörünün de gelişmiş olması nedeniyle halkın ilgisini bu alanlara da kaydırmış olması olarak düşünülmektedir. Bunun dışında Düzce’de bulunan Efteni Gölü’nün çok geniş bir alanı istila etmesi ekim alanlarını daraltmış olmalıdır.

Tablo 159 : Düzce'nin Hubûbât Verimlilik Düzeyinin, Çevre Kazalar Kırsalı İle Karşılaştırılması (Kuruş/1844)

Kentler	Hubûbât Verimlilik Düzeyi
Göynük kırsalı ¹⁴⁶⁵	43,26
Bilecik kırsalı	68,95
Bursa kırsalı ¹⁴⁶⁶	44,22
Akçakoca kırsalı ¹⁴⁶⁷	38
Üskübü kırsalı ¹⁴⁶⁸	33,4
Düzce	19,35

B) HAYVANCILIK

a) Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

1844 yılında Düzce'de dördüncü büyük üretim dalını hayvancılık meydana getirmektedir. Düzce'de toplam 5400 adet büyükbaş hayvan tespit edilmiştir. Tespit edilen 398 adet dişi malak ve 533 adet dişi buzağı ile ilgili olarak vergi tahsildarları tarafından 1844 yılı sonrası hâsıla elde edileceği kayıt altına alınmış ve bölgede ileriki yıllarda meydana gelebilecek olası vergi kayıplarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁶⁹

Yetiştirilen hayvanların % 18,63'ü karasığır inek, %12,20'si sağman manda ineği, % 9,89 manda öküzü, % 16,07'si ise karasığır öküz olarak tespit edilmiştir.

¹⁴⁶⁵ Özlü, *Tanzîmât Döneminde Anadolu'da Kırsal ve Kent Hayatı (Bolu-Göynük Örneği)*, s. 121.

¹⁴⁶⁶ Said Öztürk, *Tanzîmât Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik*, Kitabevi Yayını, İstanbul 1996, s. 134.

¹⁴⁶⁷ Özlü, *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, s. 208.

¹⁴⁶⁸ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 260.

¹⁴⁶⁹ 1925 yılında bölgede tespit edilen hayvanlardan 257'si at ve beygir cinsi hayvanlar (hayvânât-ı feresiye), 5000'i koyun, 8000'i keçi, 15000'i ise sığır cinsi (hayvânât-ı bakâriye) hayvanlardır. *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 364.

Tablo 160: Düzce’de Yetiştirilen Büyükbaş Hayvanlar (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	Karası ğır İnek	Sağman Manda İneği	Camus Öküz	Kara Sığır Öküz	Gayrı Sağman İnek	Gayrı Sağ man Manda	Manda Düvesi	Erkek Dana	Erkek Malak	Dişi Malak	Dişi Düve	Erkek Buzağı	Dişi Buzağı	Kara Sığır Düve	Toplam
Akpınar dîvânı	69	45,5	31	41			2	16	25	22	5	33	37		326,5
Bakraz dîvânı	11	17	16	6		2	7	3	10	9	1	4	8		94
Bakraz dîvânı Mıcırlı köyü	36	51	57	24	1		2		26	18	6	12	9		242
Bakraza tâbi Akçaşehir	13	21	16	24					11	10	2	8	3		108
Bataklı dîvânı	59	46,5	41	67		2		4	26	27		32	24		328,5
Câlûr dîvânı	164	95	94	93	14	6		13	64	52	24	88	83		790
Darıyeri dîvânı	68	59	72	117	1	2			53	34		49	25		480
Efteni Bey dîvânı	64	45	23	93	1	1			47	47		60	37		418
Efteni İmamlar dîvânı	92	83	42	96	33	23	4		91	62		103	77		706
Eğerciler dîvânı	58	49	33	44	2	6	6	14	43	25	15	13	23		331
Karapınar dîvânı	25	10	5	25			2	2	6	8	4	23	16		126
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	16	19	14	28					11	13		10	4		115
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	40	57	39	61	7	8			38	34		33	19		336
Karye-i Keydâni	71	12	25	108	2		1	6	2	10	3	27	34	1	302
Karye-i Merhem	40	49	26	38		4			29	27		23	20		256
Şeyh Bezenli Aşireti	180	yok		3	35							109	114		441
Toplam	1006	659	534	868	96	54	24	58	482	398	60	627	533	1	5400
Yüzdeler Dilim	18,63 %	12,20%	9,89 %	16,07%	1,78%	1,00%	0,44%	1,07 %	8,93 %	7,37 %	1,11 %	11,61 %	9,87 %	0,02 %	100%

b) Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Düzce’de büyükbaş dışında küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Nitekim bölgenin ovalık bir yapıya sahip olması bunda etkili olmuştur. Küçükbaş hayvanlar içerisinde en fazla koyun yetiştiriciliğinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim bölgede tespit edilen küçükbaş hayvanların % 55’i koyunlara, % 45’i ise keçilere aittir. Bakraz dîvânına bağlı Mıcırılı köyü, Eğerciler ve Karapınar dîvânları ile Eğerciler’e bağlı Akçalar köyü ve Şeyh Bezenli aşireti mensuplarının küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaptığına ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Kent içerisinde küçükbaş hayvanın yetiştirildiği en önemli yer Aşağı Milan’a bağlı Keydâni köyüdür.

Düzce’de küçükbaş hayvancılık yapan 30 aile tespit edilmiştir. Bu aileler içerisinde Düzce kaza müdürü Töntizâde Hacı Ahmed Ağa’nın küçükbaş hayvan tekeline uhdesine aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim tespit edilen küçükbaş hayvanlardan 110 sağman koyun, 70 dişi kuzu, 30 erkek kuzu, 90 sağman keçi, 60 dişi oğlak ve 30 erkek oğlağın sahibi olarak kaza müdürü gözükmektedir.

Tablo 161 : Düzce’de Yetiştirilen Küçükbaş Hayvanlar (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	Sağman Koyun	Erkek Koyun	Sağman Keçi	Gayri Sağman Ağnâm	Dişi Kuzu	Erkek Kuzu	Gayri Sağman Keçi	Dişi Oğlak	Erkek Oğlak	Toplam
Akpınar dîvânı	4	4				4				12
Bakraz dîvânı	19		7	10	3 kısır	4	2	9 (2'si kısır)	2	56
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü										
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	60		20	20	8	9		7	2	126
Bataklı dîvânı	33	14	15		6	14		12	15	109
Câlûr dîvânı	5		1		3	1				10
Darıyeri dîvânı	15	16		14	4	6				55
Efteni Bey dîvânı										
Efteni İmamlar dîvânı	30	30	40	20	15	10		20	5	170
Eğerciler dîvânı										
Karapınar dîvânı										

Yerleşim Birimleri	Sağman Koyun	Erkek Koyun	Sağman Keçi	Gayrı Sağman Ağnâm	Dişi Kuzu	Erkek Kuzu	Gayrı Sağman Keçi	Dişi Oğlak	Erkek Oğlak	Toplam
Karye-i Akçalar tâbi-i Eğerciler										
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	110		90	22	70	30		60	30	412
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan	108	15	141	57	35	39	118	52	65	630
Karye-i Merhem tâbi-i Eğerciler	16		6							22
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi										
Toplam	400	79	320	143	144	117	120	160	119	1602

Tablo 162 : Düzce’de Küçükbaş Hayvancılığı Uhdesine Alan Aileler (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Eyice oğlu	Mustafa bin Hüseyin
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Gececi oğlu	Bayram bin Hasan
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İbrahim oğlu	Mustafa bin Ahmed
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İbrahim oğlu	Mahmud bin Ahmed
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Toblu oğlu	Halil bin Süleyman
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hacı oğlu	Hasan bin Hamid ve kardeşi Mustafa, diğer kardeşi Mehmed
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hacı oğlu	İbrahim bin Mehmed
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Gececi oğlu	Emin bin Hüseyin ve oğlu Ahmed
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Gececi oğlu	Hüseyin
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Mustafa bin İbrahim	Mustafa bin İbrahim ve oğlu Ali, kardeşi Mehmed

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı
Câlûr dîvânı	Küçük Halil oğlu	Ahmed bin Ahmed
Câlûr dîvânı	Hasan Efendi oğlu	Mustafa
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Töntizâde	Hacı Ahmed Ağa
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Otlı oğlu	Hüseyin bin Hasan
Darıyeri dîvânı	Hüseyin Ağa oğlu	Osman bin Haber? ve kardeşi Müslüm
Darıyeri dîvânı	Karakaş oğlu	Ahmed bin Hasan
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmescid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa
Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Osman bin Ahmed ve oğlu Mehmed
Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Mustafa bin Feyzullah ve oğlu Mustafa ve hafidi (safidi) Ahmed
Bataklı dîvânı	Hacı Abdullah oğlu	Ali bin İbrahim
Bataklı dîvânı	Topal Hasan oğlu	Ali bin Hasan
Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu	Mahmud Ağa bin Mustafa ve oğlu Halil
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Mustafa
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	İbrahim
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Ahmed
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Hasan
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Nalbant oğlu	Mustafa bin Ömer, oğlu Osman, oğlu Hasan, oğlu Asâkîri hassada Hasan
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Nalbant oğlu	Ali bin Ali

c) Hayvanlardan Elde Edilen Gelir

Osmanlı Devleti hayvanlardan elde edilen yıllık gelirleri bölgelere göre muhtelif oranlarda hesaplamıştır. Böylelikle devlet yapmış olduğu vergilendirmelerde vergi adaletini sağlamaya çalışmıştır. Mesela Göynük kazasında bir aded sağman inekten elde edilen yıllık hâsılâ 25 kuruş olarak hesap edilmişken, Filibe’de 40, Üskübü ve Akçakoca’da 30, Düzce’de ise 29,4 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Düzce’de bulunan büyükbaş hayvanlardan toplam 70508 kuruş (96,24 %) yıllık gelir elde edilmekte iken küçükbaş hayvanlardan 2752 kuruş (3,76 %) hâsılâ elde edilmiştir.

Büyükbaş hayvanlardan elde edilen gelirin 29670 kuruşu (% 42,08) sağman karasığır ineğe, 26160 kuruşu (% 37,10) sağman manda ineğine, 14678 kuruşu ise (% 20,82) kısraklara aittir.

Küçükbaş hayvanlardan elde edilen gelirlere bakacak olursak bunun da 1587 kuruşu (% 57,67) sağman koyuna, 965 kuruşu (% 35,07) sağman keçiye, 200 kuruşu (% 7,27) ise erkek koyunlara aittir. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti süt veren koyun ve keçiler yanında süt vermeyenleri de düşük de olsa vergilendirmek suretiyle olası gelir kayıplarını önlemeye çalışmıştır.

Hayvancılıktan elde edilen gelirler kendi içerisinde kategorize edildiği zaman sağman inek ve mandalardan % 71,21, ulaşım aracı olan kısraklardan % 18,72, arıcılıktan % 6,56, küçükbaş hayvanlardan ise % 3,51 oranında yıllık gelir elde edildiği görülecektir.

Tablo 163 : Düzce’de Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar ile Arıcılıktan Elde Edilen Gelir (1844)¹⁴⁷⁰

Yerleşim Birimleri	Karasığır İnek	Sağman Manda İneği	Sağman Koyun	Erkek Koyun	Sağman Keçi	Kısrak	Arı Kovanı	Toplam
Akpınar dîvânı	2070	1820	16	4		180	235	4325
Bakraz dîvânı	330	680	76		25	660	90	1861
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	1080	2020				360	310	3770
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	390	840	240		60	128	55	1713
Bataklı dîvânı	1770	1860	119	14	45	420	360	4588
Câlûr dîvânı	4810	3820	20		4	3210	365	12229
Darıyeri dîvânı	2040	2360	60	32		60	845	5397
Efteni Bey dîvânı	1960	1800				180	526	4466
Efteni İmamlar dîvânı	2565	3240	120	120	120	1560	310	8035
Eğerciler dîvânı	1565	1820				420	195	4000
Karapınar dîvânı	680	380				300	185	1545
Karye-i Akçalar tâbi-i	480	760						1240

¹⁴⁷⁰ Vesikalarda bazı hayvanların gelirleri verilmediği bazıları da ortak olarak verildiği için toplu olarak verilen gelir hesapları hayvanlar arasında net olarak tahsis edilememiş bu nedenle de bu tür gelirler burada dikkate alınmamıştır. Bu tür hayvanlar genelde erkek oğlak, dişi oğlak, gayrı sağman koyun, gayrı sağman keçi vs.dir. Bu çerçevede hayvancılık gelirinden toplu olarak 79436,5 kuruş elde edildiği tespit edilmesine rağmen bu miktarın ancak 78406 kuruşu hayvanlar arasında net olarak tahsis edilebilmiştir.

Yerleşim Birimleri	Karasığır İnek	Sağman Manda İneği	Sağman Koyun	Erkek Koyun	Sağman Keçi	Kısrak	Arı Kovanı	Toplam
Dîvân-ı Eğerciler								
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	1200	2340	440		270	1020	280	5550
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	2130	480	432	30	423		1010	4505
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1200	1940	64		18	60	80	3362
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	5400	yok				6120	300	11820
Toplam	29670	26160	1587	200	965	14678	5146	78406

Tablo 164 : Hayvanlardan Elde Edilen Yıllık Hâsılların Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1844/kuruş)

Yerleşim Yeri	Sağman Koyun	Sağman Keçi	Erkek Koyun	Erkek Keçi	Sağman Manda	Sağman İnek	Yayık Mandası
Üskübü	4	3	1,5	0,5	40	30	
Akçakoca					40	30	250
Göynük		3,1		1,2	40	25	
Filibe	5-6				60	40 ¹⁴⁷¹	
Düzce	3,96	3,01	2,53		39,6	29,4 (genelde 30)	

d) Arıcılık

Düzce’de işlevsel durumda bulunan toplam 1029 adet arı kovanı tespit edilmiştir. Bu kovanlardan toplam 5146 kuruş yıllık gelir elde edilmiştir.

Kent içerisinde sadece Eğerciler’e bağlı Akçalar köyünde arıcılık yapılmamaktadır.

Bakraz merkez ve Akçaşehir köyü kentin en düşük arıcılık gelirinin elde edildiği birimlerdir. Şeyh Bezenli aşireti mensupları kentteki birçok birim kadar yüksek oranda arıcılık işi ile uğraşmıştır. Nitekim aşiret mensuplarına ait 61 adet arı kovanı tespit edilmiştir. Kentin arıcılık merkezi Aşağı Milan’a bağlı Keydâni köyü, Darıyeri ve Efteni Bey dîvânlarıdır.

¹⁴⁷¹ Neriman Ersoy, XIX. Yüzyılda Filibe Şehri (1839-1876), *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2003, s. 169. / Özlü, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 266.

Kentte 10 ve üzeri miktarda arı kovanına sahip olan aile sayısı 26'dır. Bu aileler sahip oldukları toplam 328 aded arı kovanı ile kentın arıcılık tekeline uhdelereine almış gözükmektedir.

Tablo 165 : Arıcılık Sektöründen Elde Edilen Hâsılâ (1844)

Yerleşim Birimleri	Arı kovanı / Aded	Arı kovanı/ Hâsılâ/kuruş
Akpınar dîvânı	44	235
Bakraz dîvânı	18	90
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü	61	310
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	11	55
Bataklı dîvânı	71	360
Câlûr dîvânı	70	365
Darıyeri dîvânı	169	845
Efteni Bey dîvânı	106	526
Efteni İmamlar dîvânı	62	310
Eğerciler dîvânı	39	195
Karapınar dîvânı	43	185
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler		
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	56	280
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	202	1010
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	16	80
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	61	300
Toplam	1029	5146

Tablo 166 : Arıcılık Sektörünü Uhdesine Alan Aileler (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/ kuruş
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İbram (İbrahim) oğlu	Nurullah	478
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hacı Hüseyin oğlu	Sâlih bin Hüseyin ve oğlu Sâlih	1450
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Mustafa bin İbrahim	Mustafa bin İbrahim ve oğlu Ali, kardeşi Mehmed	2014
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İmam oğlu	Ali bin Osman ve kardeşi Hasan	97,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Osman Kalfa oğlu	Mustafa bin İbrahim ve oğlu Şakir, kardeşi İsmail	1264
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Hacı Kürt oğlu	Mehmed ve oğlu İbrahim	3135,5

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/ kuruş
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Abdullah Alemdar oğlu	Abdurrahman Efendi	2000
Eğerciler dîvânı	Sokakçı oğlu	Düzceli Hanife	182
Darıyeri dîvânı	Hüseyin Ağa oğlu	Osman bin Haber? ve kardeşi Müslüm	2175
Darıyeri dîvânı	Molla Mustafa oğlu	Mustafa ve kardeşi oğlu Mahmud	2150
Darıyeri dîvânı	Şamlı oğlu	Ali	1300
Darıyeri dîvânı	Kerim oğlu	Abdülkerim	650
Efteni İmamlar dîvânı	Kaymak oğlu	İsmail bin Hüseyin ve oğlu Ömer	1450
Efteni İmamlar dîvânı	Nefs-i Bolu Akmescid mahallesinden Arabkirli Mustafa Ağa	Arabkirli Mustafa Ağa	3211
Bataklı dîvânı	Bolu'da Ermeni mahallesinden Kıranlı oğlu Karâbit	Kıranlı oğlu Karâbit	100
Efteni Bey dîvânı	Kerhâneci oğlu	Yusuf bin Ahmed	433
Efteni Bey dîvânı	Karîb oğlu	Mustafa	1815
Efteni Bey dîvânı	Molla Emin oğlu	Molla Abdullah bin Emin	1047
Efteni Bey dîvânı	Haznedar oğlu	Ahmed bin Osman	1600
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	Hacı Ali oğlu	Ahmed	1100
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	Musa oğlu	Molla Mahmud	600
Karapınar dîvânı	Kazaz oğlu	Hasan bin Yusuf	1594,5
Karapınar dîvânı	Hacı Mehmed oğlu	Tahir bin İsmail ve üvey babası Hasan bin Hüseyin	1366
Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu	Mahmud Ağa bin Mustafa ve oğlu Halil	2704,5
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Kara oğlan oğlu	Ahmed bin İbrahim ve oğlu İbrahim	1216
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Kalem oğlu	Mehmed bin Mehmed ve üvey babası Hüseyin	1565

e) Süt ve Mamulleri Üretimi

Düzce'de 496 ailenin sağman karasığır ineği, 348 ailenin de sağman manda ineği sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu ailelerden 225'i ise hem sağman inek hem de sağman manda ineği sahibidir.

Sağman manda ve karasığır ineğe birlikte sahip olan ailelerin toplam 450 sağman inek ve 463 sağman manda ineğine sahip olduğu görülmüştür. Bu miktar tespit edilen sağman inekler toplamının % 44,73'ü, sağman manda ineklerinin ise % 70,15'ine karşılık gelmektedir. Bu çerçevede sağman manda ve sağman karasığır inek sahibi olan en az 225 ailenin Düzce süt endüstrisini kendi tekeline aldığı tahmin edilebilecektir.

Düzce'de 496 ailenin sağman karasığır inek, 348 ailenin de sağman manda ineği sahibi olması ve bu ailelerden 225'inin hem sağman manda hem de sağman karasığır inek sahibi olması, mevcut süt endüstrisinin sadece Düzce'nin değil civar kasaba ve köylerin de ihtiyacını karşıladığını düşündürmektedir.

5 ve üzeri karasığır manda ineği sahibi aileler incelendiğinde bunların çoğunun bölgede yaşayan Şeyh Bezenli aşireti mensubu veya Kıptî taifesine mensup kişiler olduğu görülecektir. Nitekim aşiret ve Kıptî gürûhuna mensup 18 ailenin toplam 118 aded karasığır sağman inek sahibi olduğu tespit edilmiştir.

5 ve üzeri sağman karasığır ve sağman manda ineği sahibi aileler incelendiğinde bunların ya genelde servet bakımından oldukça varlıklı ya da süt sığırcılığı işini meslek edinmiş kişiler olduğu görülmektedir. Nitekim özellikle Şeyh Bezenli aşireti ve Kıptî gürûhuna mensup kişilerin servetleri diğer servet sahiplerine göre düşük olup, bu iki grubun temel geçim kaynağının süt sığırcılığı olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 167 : Sağman Karasığır İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	1 inek sahibi	2 inek sahibi	3 inek sahibi	4 inek sahibi	5 inek sahibi	6 inek sahibi	7 inek sahibi	8 inek sahibi	10 inek sahibi	11 inek sahibi	12 inek sahibi	Toplam
Akpınar dîvânı	10	6	8			2				1		27
Bakraz dîvânı	3	3										6
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	8	9	2	1								20
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	9	2										11
Bataklı dîvânı	21	7	4	3								35
Câlûr dîvânı	28	20	12	8	2	3						73
Darıyeri dîvânı	48	7	2									57
Efteni Bey dîvânı	15	17	1	3								36
Efteni İmamlar dîvânı	20	18	9	1	1							49
Eğerciler dîvânı	12	12	3	2	1							30
Karapınar dîvânı	3	3	2	1		1						10
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	9	2	1									12
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	14	4	4			1						23
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	23	13	8									44
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	9	7	1	2		1						20
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	4	3	12	11	5	3	1	1	2		1	43
Toplam	236	133	69	32	9	11	1	1	2	1	1	496

Tablo 168 : Sağman Manda İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	1 sağman manda	2 sağman manda	3 sağman manda	4 sağman manda	5 sağman manda	6 sağman manda	7 sağman manda	Toplam
Akpınar dîvânı	7	5	5	2		1		20
Bakraz dîvânı	3	5		1				9
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	15	7	4	1		1		28
Bakraza tâbi Akçaşehir(köyü)	14		1	1				16
Bataklı dîvânı	15	7	3	1	1			27
Câlûr dîvânı	26	12	7	6				51
Darıyeri dîvânı	24	13	3					40
Efteni Bey dîvânı	9	9	6					24
Efteni İmamlar dîvânı	16	17	3	3		2		41
Eğerciler dîvânı	8	9	4	1			1	23
Karapınar dîvânı	2	1	2					5
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	8	4	1					13
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	7	4	6	2	2	1		22
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	4	2		1				7
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	11	4	2	3	1		1	22
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi								
Toplam	169	99	47	22	4	5	2	348

Tablo 169 : Beş ve üzeri Sağman Karasığır İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)

Yerleşim yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği	Sahip Olduğu Hayvan Adedi	Serveti/kuruş
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	İbrahim	erbâb-ı ziraat	6	2000
Câlûr dîvânı Kıptîyan müslim	Mengeni oğlu	Mustafa, oğlu Mustafa, diğer oğlu Hasan	Demirci	5	750
Câlûr dîvânı Kıptîyan müslim	Bıçakçı oğlu	Durdu ve kardeşi Mehmed	Demirci	6	750
Câlûr dîvânı Kıptîyan müslim	Ahmed oğlu	Hasan ve kardeşi Mehmed	Demirci	6	1280
Câlûr dîvânı Kıptîyan müslim	Ahmed oğlu	Mehmed Usta	Demirci	5	950
Câlûr dîvânı Kıptîyan müslim	Bostan oğlu	Mehmed ve kardeşi Hasan	Demirci	6	650
Eğerciler dîvânı	Mustafa oğlu	Kuru Mehmed, oğlu Abdullah (askerde), diğer oğlu Mehmed	kereste	5	1410
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail	Oturakçı	6	3010
Efteni İmamlar dîvânı	Kalbuncu oğlu	Hasan bin Veli	Erbâb-ı ziraat	5	1200
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Hacı Ali oğlu	Ahmed	Erbâb-ı ziraat	5	1100
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Musa oğlu	Molla Mahmud	Erbâb-ı ziraat	5	600
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Asar Halil oğlu	Hüseyin	Erbâb-ı ziraat	7	350
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Hacı Ali Bey oğlu	Hasan	Erbâb-ı ziraat	6	400

Yerleşim yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği	Sahip Olduğu Hayvan Adedi	Serveti/kuruş
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Türk oğlu	İsmail	Erbâb-ı ziraat	6	700
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Kavalcı oğlu	Deli Ali	Erbâb-ı ziraat	5	400
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Abbas oğlu	Ali	tüccar	12	1400
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Çakır Osman	Çakır Osman	Erbâb-ı ziraat	10	700
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	İsmail oğlu	Ali	Erbâb-ı ziraat	5	500
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Emir Mehmed oğlu	Mustafa	Erbâb-ı ziraat	10	1400
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Hacı Mustafa oğlu	İbrahim	Erbâb-ı ziraat	6	600
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Molla Saidî	Molla Saidî	Erbâb-ı ziraat	5	400
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Çolak Abdi oğlu	Hasan	Erbâb-ı ziraat	8	800
Karapınar dîvânı	Hacı Keleş oğlu	Hasan bin Ahmed ve kardeşi Ömer, diğer kardeşi Osman	Erbâb-ı ziraat	6	2524
Akpınar dîvânı	Hasan Beyoğlu	Mahmud Ağa bin Mustafa ve oğlu Halil	Hancı	11	2705
Akpınar dîvânı	Tuzbucı oğlu	Emin bin Mehmed	Erbâb-ı ziraat	6	1109
Akpınar dîvânı	Ömer oğlu	İsmail bin Ömer, oğlu İsmail ve kardeşi Ali	Erbâb-ı ziraat	6	1555

Tablo 170 : Beş ve üzeri Sağman Manda İneği Sahibi Aileler (Adet/1844)

Yerleşim yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği	Sahip Olduğu Hayvan Adedi	Serveti/kuruş
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Kara Hasan oğlu	Ali ve oğlu Ali	Erbâb-ı ziraat	6	4300
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	Halil	Erbâb-ı ziraat	5	3000
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Metek oğlu	İbrahim	Erbâb-ı ziraat	5	2000
Eğerciler dîvânı	Hacı Hüseyin oğlu	Ali Osman	rençber	7	1158
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail	Oturakçı	7	3010
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	Erbâb-ı ziraat	5	4000
Efteni İmamlar dîvânı	Sarı Ali oğlu	Osman	Erbâb-ı ziraat	6	1500
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmescid mahallesinden Arabkirli Mustafa Ağa	Arabkirli Mustafa Ağa	yok	6	3211
Bataklı dîvânı	Hacı Abdullah oğlu	Ali bin İbrahim	Erbâb-ı ziraat	5	2365
Akpınar dîvânı	Molla Hüseyin oğlu	Molla Ömer bin Hüseyin	Erbâb-ı ziraat	6	1844
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Kocabaş oğlu	Mustafa bin Halil	Erbâb-ı ziraat	6	2168

f) Hayvan Islahı

Bolu livasında hayvanın en fazla beslendiği yer Düzce kazasıdır. Bölgede genelde keçi, koyun ve sığır türü hayvanlar beslenmektedir. 1334 (1916) yılı salnâmesine göre bölgede koşu karasığır hayvanlarının çoğalması ve ıslahı için bölgeye Bâlye kazasından kafi miktarda hayvan celb edilerek köylere boğa dağıtılmıştır. (tevzii yapılmıştır).¹⁴⁷²

g) Hayvanların Otlatılması

Düzce’de köylerin teşkilatlanması sırasında her köye kafi miktarda mer’a tahsîsi yapılmamıştır. Köylü dağınık (müteferrik) bir şekilde yaşadığı ve köyler genelde az hâneli¹⁴⁷³ olduğu için ahalinin ödemek zorunda olduğu vergilerden sonra bir de hayvanları için çoban istihdam etmek köylüyü ekonomik açıdan oldukça zorlamıştır. Dağlık bölgelerde ve dağ eteklerinde bulunan köylerdeki hayvanların arasında ise tedenni bulunmaktadır.¹⁴⁷⁴

C) SANAYİ VE MESLEKİ ORGANİZASYONLAR

Osmanlı sanayisi XIX. yüzyıla kadar ülke ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir.¹⁴⁷⁵ XIX. yüzyılın başlarından itibaren özellikle de Tanzimat’ın ilanıyla birlikte Osmanlı Devleti, klasik dönem olarak adlandırılan yapısından tamamen uzaklaşmaya başlamış ve keskin dönüşümler yaşamıştır.¹⁴⁷⁶ Bu durum aynı anda ve aynı şekilde bütün Anadolu kentlerinde etkili olmamakla beraber, 19. yüzyılda birçok Anadolu kentinde üretim yapısı giderek Batı mallarının etkisi altına girmiş ve Anadolu kentleri Avrupa pazarlarına hammadde sağlayan merkezler haline gelmiştir. Bunun ilk sonucu Anadolu kentlerinde üretimde hızlı bir düşüşün meydana gelmesidir. Nitekim Bursa’daki ipek işleme tezgahları 18. yüzyılda 2000’in üzerinde iken, 1845’te hemen hemen 45’e düşmüş, benzer şekilde Ankara’daki dokuma

---

¹⁴⁷² *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 266.

¹⁴⁷³ Belgede köylerin 5-10 hânedan meydana geldiği belirtilmiştir.

¹⁴⁷⁴ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 266-267.

¹⁴⁷⁵ M. Emin Yolalıcı, *XIX. Yüzyılda Canik Sancağı*, T.T.K. Yayını, Ankara 1998, s. 34./ Şevket Pamuk, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış”, *Yeni Türkiye*, c. 32, 701 Osmanlı II Ekonomi ve Toplum, Mart- Nisan, 2000, s.155.

¹⁴⁷⁶ Bilgehan Pamuk, “XIX. Yüzyılda Çapakçur (Bingöl) ve Yöresinde Ekonomik Faaliyetler: Madencilik ve Yaygın İş Kolları”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, c. 1, S. 1, Bahar 2011, s. 107.

tezgahlarının sayısı da 1590'da 621 iken 1827'de 546'ya düşmüştür. Böylelikle yüzyıl sonuna doğru bu kentlerde ve etraflarındaki köylerde çok az dokuma tezgahı kalmıştır.¹⁴⁷⁷

Düzce kazasında ise üretim güçlerinin Batı etkisi altına girdiğine ilişkin olarak çok fazla veri tespit edilememiştir. Bu konuda genelde somut veriler içerdiği düşünülen şer'îye sicilleri açıklayıcı veriler içermemektedir. Bununla beraber Düzce'de üretimin genelde içe dönük ve kısmen de olsa civar kazaların ihtiyaçlarını subvansane eden bir niteliğe sahip olduğu düşünülmektedir.

Düzce'de tespit edilen 927 aded meslekten 388146,5 kuruş hâsılâ elde edilmiştir. Şehirde mesleki gelirin en düşük olduğu yerler Karapınar dîvânı (1,31%), Bakraz dîvânı merkezi (1,56%), Câlûr dîvânı Kıptîler bölgesi (1,62%), Eğerciler dîvânı Akçalar köyü (1,75%), Şeyh Bezenli aşireti bölgesi (2,18%)'dir.

Mesleki gelirin en yüksek olduğu yer ise Darıyeri dîvânı (21,88%)'dir.

Tablo 171 : Meslekî Gelirin Dağılımı (1844)¹⁴⁷⁸

Yerleşim Yeri	Meslek/ Aded	Mesleki hâsılâ	Mesleki Gelirin Dağılım Yüzdesi
Akpınar dîvânı	48	16677,5	4,30%
Bakraz dîvânı	19	6041	1,56%
Bakraz dîvânı mıcırılı köyü	62	26170	6,74%
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	35	14595	3,76%
Bataklı dîvânı	73	25251,5	6,51%
Câlûr dîvânı	98	34785	8,96%
Câlûr dîvânı kıptiyan	20	6288,5	1,62%
Darıyeri dîvânı	146	84939,5	21,88%
Efteni Bey dîvânı	65	26913	6,93%
Efteni imamlar dîvânı	79	38609	9,95%
Eğerciler dîvânı	37	15585	4,02%
Karapınar dîvânı	18	5090,5	1,31%
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	20	6787,5	1,75%
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	44	23108	5,95%
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	81	34783	8,96%
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	40	14068	3,62%
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	42	8454,5	2,18%
Toplam	927	388146,5	100,00%

¹⁴⁷⁷ Fatma Acun, "[A Portrait of the Ottoman Cities](#)", *Muslim World*, pp. 255-286, 92/3-4 (Fall 2002), s. 275-276.

¹⁴⁷⁸ Sadece mesleki geliri belli olanlar dikkate alınmıştır. Bazen birkaç mesleğin geliri kolektif olarak verildiği için geliri net olmayan bu mesleklere mesleki gelir tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 172 : Düzce’de Tespit Edilen İşyerleri (1844)

Yerleşim Birimleri	Etmekçi dükkânı			Berber dükkânı			Terzi dükkânı		Kahvehâne			Dükkan	
	Kıt’a	Niteliği	Hâsılâ / krş	Kıt’a	Niteliği	Hâsılâ /krş	kıt’a	Hâsılâ/krş	kıt’a	Niteliği	Hâsılâ /krş	kıt’a	Hâsılâ /krş
Akpınar dîvânı									1 kıt’a han ve kahvehân e	Kiracı konumundadır. Asıl sahibi Darıyeri dîvânından Sekerci oğlu Hacı Hasan'dır.	550		
Bakraz dîvânı													
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü													
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)													
Bataklı dîvânı													
Câlûr dîvânı	2	1’i kiraya verilmiş.	242	2	1’inde kendi sakin	50	2	120	11	8 kıt’ası kiraya verilmiş, 2 kıt’ası ortak olarak tanımlanmış.	1745	3	120
Darıyeri dîvânı									2	2 kıt’a kiraya verilmiştir.	600		
Efteni Bey dîvânı													

Yerleşim Birimleri	Etmekçi dükkamı			Berber dükkamı			Terzi dükkamı		Kahvehâne			Dükkan	
	Kıt'a	Niteliği	Hâsılâ / krş	Kıt'a	Niteliği	Hâsılâ /krş	kıt'a	Hâsılâ/krş	kıt'a	Niteliği	Hâsılâ /krş	kıt'a	Hâsılâ /krş
Efteni İmamlar dîvânı													
Eğerciler dîvânı													
Karapınar dîvânı													
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler													
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler									5	2 kıt'a kiraya verilmiş, 1 kıt'a ortak olarak işletilmektedir.	760	11	870
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı													
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1		250				2	100	3	2 kıt'a kiraya verilmiş.	1825	9	340
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi													
Toplam	3		492	2		50	4	220	22		5480	23	1330

a) Dokuma ve Deri Sektörü

Düzce'de 4 kıt'a terzi dükkanı, bir de bölgenin saraciye işlerini yapan bir saraç tespit edilmiştir. Terzilik mesleğini kimlerin icra ettiğine ilişkin belgelere herhangi bir veri yansımamıştır. Ancak 4 kıt'a terzi dükkanının kiraya verildiği belirtilmektedir. Saraciye işini ise Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler'den Süleyman oğlu ailesinden Hacı Osman yapmaktadır. (1844).

Aynı dönemde Düzce'yle komşu Üskübü kazasında 4 aded debbağ ve 1 aded kıllabci esnafının tespit edilmesi Düzce'nin dokumacılık ve deri işlemeciliği konusunda Üskübü kazasından destek gördüğünü akla getirmektedir.¹⁴⁷⁹

1890 yılına ait bir vesıkaya göre Düzce çarşısında bulunan bir manifaturacı dükkanının sahibi olarak da aslen Harput Vilâyeti Eginli Kasabası Tâfur mahallesi mütemekkinlerinden olan Ermeni Markor veled Artin adlı gayri Müslim gözükmektedir. (4 Cemâziye'l- Âhir 1307/ 26 Ocak 1890).¹⁴⁸⁰

Tablo 173 : Düzce'de Bulunan Terzi Dükkanlarının Sahipleri (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Dükkan Türü
Câlûr dîvânı	Hasan Efendi oğlu	Mustafa	Terzi
Câlûr dîvânı	Bakkal Kürt Ali	Bakkal Kürt Ali	Terzi
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Boğumcu Osman oğlu	İsmail	Terzi/ 2 kıt'a

b) Gıda Sektörü

Düzce'de gıda alanında meslek icra eden çoğu çiftçi (erbâb-ı ziraat) olmak üzere 83 hâne tespit edilmiştir. Bu hânelerin gıda işinden toplam 24446 kuruş yıllık hâsilâ elde ettiği tespit edilmiştir. Gıda alanında çiftçiler dışında 1 akdar (aktar, attar), 4 bakkal ve 1 kasap bulunmaktadır. Gıda alanında ihtisaslaşmış mesleklerin azlığı insanların gıda ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla çözdüğünü akla getirmektedir.

¹⁴⁷⁹ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 279.

¹⁴⁸⁰ DKS 1145, s. 13, Nu: 44.

Kentin tek kasabı ve 2 bakkalının Câlûr dîvânında, bir bakkal ve aktarının da Metekler'e bağlı Câlûr köyünde ikâmet etmesi ilginçtir. Bu çerçevede Düzce'de yaşayan insanların attariye ve bakkaliye hususundaki çoğu ihtiyacının bu iki birimde bulunan bakkal ve aktardan karşılandığı tahmin edilmektedir.

Bölgede sadece bir adet kasabın tespit edilmesi kasabın seyyar olarak çalıştığını ve bölge halkının kesimlik hayvanlarını kendi imkanlarıyla kestiğini akla getirmektedir.

Görüldüğü gibi demografik bakımdan son derece büyük olan Düzce'de ihtisaslaşmış mesleklerin sayısının son derece az olması, bölge halkının ihtiyaç duyduğu muhtelif işleri kendi imkanlarıyla veya Üskübü kazası kanalıyla gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim aynı dönem Üskübü kazası Düzce'ye oranla daha fazla gelişmiş gözükmektedir.

1308 yılına ait bir vesîkaya göre Düzce çarşısında bulunan bir bakkal dükkanının sahibi ve mevkisi şu şekildedir: Dükkanın sahibi Darıcı köyü sakinlerinden olan Mustafa Ağa'dır. Dükkan "iki taraftan Bahçeköylü Hacı Mustafa Efendi dükkanları, bir taraftan Ğazl oğulları dükkanı, bir taraftan tarîk-i âm" ile sınırlı olup fevkânî ve tahtânî iki odalıdır. Dükkanın sahibi Hacı Mustafa Ağa b. Mustafa b. Abdullah vefat edince dükkan büyük öz çocukları olan Sâlih ve Mustafa'ya kalmıştır.¹⁴⁸¹

Tablo 174 : Gıda İş Kolu (Meslek Çeşidi/Adet/1844)

Yerleşim Yeri	Mesleği	Aded	Geliri
Karapınar dîvânı	erbâb-ı ziraat	1	50
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	erbâb-ı ziraat	3	774
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Akdar	1	500
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	bakkal	1	350
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	erbâb-ı ziraat	8	3176
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	bakkal	1	350
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	erbâb-ı ziraat	1	216
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	erbâb-ı ziraat	39	7686,5
Bakraz dîvânı	erbâb-ı ziraat	1	250
Bakraz dîvânı/ Mıdır köyü	erbâb-ı ziraat	2	800
Bakraz dîvânı/ Akçaşehir köyü	erbâb-ı ziraat	3	1085
Bataklı dîvânı	erbâb-ı ziraat	1	100
Câlûr dîvânı	erbâb-ı ziraat	4	1033
Câlûr dîvânı	kasap	1	250
Câlûr dîvânı	bakkal	2	680

¹⁴⁸¹ Bakınız 12 R. Âhir 1308 tarihli vesîka. *DKS 1145*, s. 74, Nu: 288.

Yerleşim Yeri	Mesleği	Aded	Geliri
Darıyeri dîvânı	erbâb-ı ziraat	11	6118
Efteni Bey dîvânı	erbâb-ı ziraat	1	345
Efteni İmamlar dîvânı	erbâb-ı ziraat	2	682,5
Toplam		83	24446

Tablo 175 : Düzce’de Gıda İşi Yapan Aileler (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Mesleği
Câlûr dîvânı	Ayvaz oğlu	Kara Mustafa	Bakkal
Câlûr dîvânı	Bakkal Kürt Ali	Bakkal Kürt Ali	Bakkal
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Kelebekli Birakız oğlu	Hacı Mahmud bin Ahmed	Bakkal
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Antablı oğlu	Hasan bin Hasan	Bakkal
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Kelebekli Boşnak oğlu	Hacı Mustafa bin Hasan	Akdar
Câlûr dîvânı	Kadı oğlu	Abdurrahman	Kasab

1- Düzce’de Değirmencilik ve Asiyâb (Değirmenler)

Düzce kazasında değirmencilik meslek edinmiş herhangi bir kişi tespit edilememiştir. Bu veri Düzce’de değirmen bulunmadığı anlamına gelmemelidir. Nitekim bölgede 42 kıt’a değirmen hissesi tespit edilmiştir. Hisselerin toplam kaç değirmene tekabül ettiği net olarak belli değildir. Değirmenlerin tamamının hisseli olarak tanımlanması değirmenlerin kollektif olarak işletildiğini akla getirmektedir. Nitekim bölgenin varlıklı aileleri bile değirmenlere tek başına sahip olamamıştır. Keydâni köyünde bulunan 8 kıt’a değirmenin birisinin “karye-i ahali (tarafından) şirket olan asiyâb” şeklinde tanımlanması bu değirmenin köy ahalisi tarafından ortak olarak işletildiğini göstermektedir.

Efteni Bey dîvânı ve Eğerciler-Merhem köyünde 2 aded kullanılmayacak durumda olan (muattal) değirmen tespit edilmiştir.

Bölgede değirmencilik mesleğini icra eden herhangi bir ailenin tespit edilememesi ailelerin unluk buğday ve arpa gibi mahsullerini kendi imkanlarıyla öğütüp ekmek haline getirdiklerini akla getirmektedir.

Bölgede değirmencilik alanında en yüksek gelir Darıyeri ve Efteni Bey dîvânları ile Bakraz dîvânı merkezinden sağlanmıştır. Bakraz’a bağlı Mıcırılı ve Akçaşehir köyünde değirmen hissesi sahibi herhangi bir aile bulunmaması bu bölge halklarının değirmen sektörü açısından Bakraz merkezi ile ilişki kurduğunu akla getirmektedir.

Düzce’de kaza dışından olan bazı kişilerin de değirmen sektörüne yatırım yaptıkları görülmektedir. Nitekim Efteni İmamlar dîvânındaki değirmen sahibi üç aileden ikisi Bolu merkezi Akmescid mahallesinden Arabkirli Mustafa Ağa ve Üskübü kazasından Hacı Murad’ın oğlu olarak tanımlanan kişilerdir. Devletlü İzzet Paşa da Metekler’e bağlı Câlûr köyünde kendi adına değirmen hissesi satın almıştır.

1844 sayımında bölgede bulunan değirmenlerden herhangi birine tek başına sahip olan herhangi bir aile tespit edilememişse de bir süre sonra bazı yerlerde değirmenlerin bazı varlıklı ailelerin uhdesine girdiği görülmektedir. Nitekim Cedidiye mahallesinde sakin Mal Muavîni Ferhad Efendi b. İbrahim Efendi Tercüman Hüseyin Bey köyünde bulunan “batıdan Hatib Osman Efendi tarlası, kuzeyden cadde, güneyden ..... ve doğudan cadde ile sınırlı 1 taş deveran eden bir bab değirmene” tek başına sahip olmuştur. Ancak bir süre sonra Ferhad Efendi de değirmenin 1/2’sini arzıyla beraber Tercüman Hüseyin Bey köyünde ikâmet eden Çerkes Osman Efendi b. Mehmed ve Hacı Maf b. Nâzo’ya 1000 kuruşa satmış ve durum mahkemede sicile kaydedilmiştir. (14 Zi’l-Hicce 1314).¹⁴⁸²

Tablo 176 : Değirmenler ve Yıllık Gelirleri (1844)

Yerleşim Birimleri	Asiyâb		
	Kıt’a	Niteliği	Hâsılâ/kuruş
Akpınar dîvânı			
Bakraz dîvânı	5	1’i kendi zimmetinde diğer 4 hisse 1/3’er hisse	842
Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü			
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)			
Bataklı dîvânı	4	2’si 3/12 hisse, 1’i 2/12 hisse	500
Câlûr dîvânı	4	1/3 hisse, 1/10 hisse vs.	720
Darıyeri dîvânı	8	3’ü 1/2 hisse, 1’i 1/4 hisse	1144,75
Efteni Bey dîvânı	5	1’i muattal, diğerleri hisseli	880
Efteni İmamlar dîvânı	3	üçü de kiraya verdiği	480
Eğerciler dîvânı	1	1/2 hisse (6 ay)	120
Karapınar dîvânı	1		100
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler			
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	1	kiraya verdiği	450
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	8	tamamı hisseli.	569,5

¹⁴⁸² DKS 1155, s. 50, Nu: 37.

Yerleşim Birimleri	Asiyâb		
	Kıt'a	Niteliği	Hâsılâ/kuruş
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	2	1'i muattal	700
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi			
Toplam	42		6506,25

Tablo 177 : Değirmen Sahibi Aileler ve Servet Durumları (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/kuruş
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Molla Hüseyin oğlu	Mustafa bin Ahmed ve oğlu Bargir Hacı Mehmed	1213
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İbrahim oğlu	Mustafa bin İsmail, kardeşi Hasan İsmail, oğlu Şakir ve kardeşi oğlu Arif	1272
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Veli Mahmud oğlu	Ahmed bin Mehmed	1387
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hacı Osman oğlu	Sâlih bin Osman ve oğlu Yusuf	600
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Deli Ömer oğlu	Mehmed bin İsa	714,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Kasım oğlu	Mehmed bin Kasım	1060
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Kethüda oğlu	Hasan bin Halil ve oğlu Mehmed, diğer oğlu Mustafa	800
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İmam oğlu	Ömer bin Halil ve oğlu Mustafa	1461
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Mehmed	503,5
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Osman	2000
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Ali	1000
Câlûr dîvânı	Ak Mehmet oğlu	Tahir ve kardeşi Reşid, üvey oğlu Mehmed Emin	1780
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Devletlü İzzet Paşa Hazretleri	Devletlü İzzet Paşa Hazretleri	450
Eğerciler dîvânı	Kaba Sâlih oğlu	Hacı İsmail Efendi bin Sâlih	1398,5
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	4000
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Halil bin Abdi	2800
Darıyeri dîvânı	Ömer oğlu	Mehmed	1200
Darıyeri dîvânı	Hüseyin Ağa oğlu	Osman bin Haber? Ve kardeşi Müslüm	2175
Darıyeri dîvânı	Müslüm oğlu	Molla Ahmed	1450
Darıyeri dîvânı	Genç Mehmet oğlu	İsmail	2000
Darıyeri dîvânı	Kelaş (Keleş) oğlu	İbrahim	700
Darıyeri dîvânı	Habib oğlu	Hasan Efendi	1000

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/ kuruş
Darıyeri dîvânı	Kahveci oğlu	Hüseyin	1300,5
Darıyeri dîvânı	Bekir oğlu	Mehmed bin İbrahim	800
Efteni İmamlar dîvânı	Kundakçı oğlu	Sâlih bin Mustafa	2000
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmescid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa	3211
Efteni İmamlar dîvânı	Üskübü kazası ahalisinden	Hacı Muradın oğlu	210
Bataklı dîvânı	Kocabaş oğlu	Ahmed bin Ömer	2000,5
Bataklı dîvânı	Kocabaş oğlu	İbrahim bin Ömer	1503,5
Bataklı dîvânı	Emir Mustafa oğlu	Osman bin İbrahim	1196
Bataklı dîvânı	Hacı Abdullah oğlu	Ali bin İbrahim	2364,5
Efteni Bey dîvânı	Çarib oğlu	Hacı Mehmed bin Ali	2342
Efteni Bey dîvânı	Molla Osman oğlu	Hüseyin bin Hasan	1310
Efteni Bey dîvânı	Koca İbrahim oğlu	Mustafa ve oğlu Yusuf	1113
Efteni Bey dîvânı	Haznedar oğlu	Ahmed bin Osman	1600
Efteni Bey dîvânı	Feyzi oğlu	Mustafa bin Feyzi	1000
Karapınar dîvânı	Kazaz oğlu	Hasan bin Yusuf	1594,5
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Mustafa	1283
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	İbrahim	952
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Ahmed	859
Bakraz dîvânı	Veli oğlu	Hasan	1069

1.1. Çavuşlar Köyü Su Değirmeni

Çavuşlar köyü değirmeninin en önemli özelliği tarihten günümüze tevârüs eden ve hala su ile çalışan bir değirmen olmasıdır. Değirmenin bugünkü işletmecisi olan Hakkı Çavuşoğlu geçmişte aynı su üzerinde şuanki değirmen dahil 5 değirmen 1 de un fabrikası olduğunu belirtmektedir. Değirmende ilk dönemlerde bir değirmen taşı ile birden fazla meta (buğday, mısır, biber ve yem) işlenirken zamanla her bir işlem için ayrı bir değirmen taşı (toplam 4 değirmen taşı) konularak üretim kapasitesi artırılmıştır. Kurucuları tarafından başlangıçta değirmene iki oluktan getirildiği belirtilen su, 1958 yılında iki oluk daha eklenerek kapasite daha da artırılmıştır.

Değirmen 1972 yılında biriket ve betonla yeniden mamur edilerek bugünkü halini almıştır. Değirmen hala su gücü ile çalıştırılarak Düzce halkına hizmet vermektedir.

Resim 96: Çavuşlar Köyü Su Değirmeninin Su Giriş ve Çıkış Bölümü

Resim 97: Değirmen Taşı ve Mısır-Biber Öğütümü

Resim 98: Değirmenin İç Bölümü

Resim 99: Değirmenin Günümüzdeki Mirasçısı Hakkı Oğlu Hakkı Çavuşoğlu

2- Pirinç Dingleri

Pirinç dingi pirinci kabuğundan ayırmak için kullanılan taştan yapılmış mekanizmanın adıdır. Pirinç dingleri genelde pirinç üretim alanlarının yoğun olduğu yerlerde kurulmuştur. Değirmenler de olduğu gibi pirinç dinglerine de bölgede bulunan hiçbir aile tek başına sahip olamamıştır.

Düzce’de toplam 37 kıt’a pirinç dingi tespit edilmiştir. Bu dinglerden yıllık 3785 kuruş gelir elde edilmiştir. En yüksek gelir Efteni Bey, Câlûr, Bataklı ve Efteni İmamlar dîvânlarından elde edilmiştir. Bu dört yerleşim yerinde 735,5 dönüm miktarı 201 adet pirinç işletmesi tespit edilmesi pirinç dinglerinin ağırlık olarak niçin bu bölgelere kurulduğunu açıklar niteliktedir.

Akpınar dîvânında tespit edilen 4 kıt’a pirinç dinginin üçü harab bir durumdadır. Değirmen sektöründe olduğu gibi pirinç dingi işletmelerine sahip aileler de genelde servet bakımından varlıklı kişilerdir. Eğerciler dîvânında İbrahim Beşe oğlu ailesine mensup iki aile, Merhem köyünde ise Hacı İbrahim oğlu ailesi bölgelerindeki pirinç dingi işletmeleri üzerinde tekel haline gelmiştir.

Câlûr dîvânından Çakman oğlu ailesine mensup Mehmed ve Osman ile Ak Mehmet oğlu ailesinden Tahir, kardeşi Reşid ve üvey oğlu Mehmed Emin, Eğerciler’e bağlı Merhem köyünde oturan Hacı İbrahim oğlu ailesinden Halil bin Abdi, Efteni İmamlar dîvânında ikâmet eden Kundakçı oğlu ailesinden Sâlih bin Mustafa ve aslen Bolu

merkezinden olan Arabkirli Mustafa Ağa ve Karapınar dîvânında ikâmet eden Kazaz oğlu ailesinden Hasan bin Yusuf, 7 kıt'a asiyyâb (toplam hâsılâsı 980 kuruş) yanında 7 kıt'a pirinç dingine (toplam hâsılâsı 655 kuruş) de sahiptir.

Tablo 178: Pirinç Dingleri ve Yıllık Gelirleri (1844)

Yerleşim Birimleri	Pirinç dingi		
	Kıt'a	Niteliği	Hâsılâ/kuruş
Akpınar dîvânı	4	3'ü harab	100
Bakraz dîvânı			
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü			
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)			
Bataklı dîvânı	7	5 tanesi 1/2 hisse	685
Câlûr dîvânı	6	1'i 1/2 hisse	790
Darıyeri dîvânı			
Efteni Bey dîvânı	7	üçü icara verilmiş	1085
Efteni İmamlar dîvânı	7	hisseli ve icare verilmiş.	640
Eğerciler dîvânı	3	1'i 1/2 hisse	300
Karapınar dîvânı	2	2'si 1/2 hisse	120
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler			
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler			
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı			
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1	kiraya vermiş	65
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi			
Toplam	37		3785

Tablo 179 : Pirinç Dingi Sahibi Aileler ve Servet Durumları (1844)

Yerleşim Birimleri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/kuruş
Câlûr dîvânı	Sekerci (Sekreci) oğlu	Hacı Hüseyin Ağa	1958
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Mehmed	503,5
Câlûr dîvânı	Çakman oğlu	Osman	2000
Câlûr dîvânı	Kahveci oğlu	Kahveci oğlu ve oğlu Ali ve kardeşi oğlu Mehmed	2447
Câlûr dîvânı	Eğri boyun oğlu	Ahmed kerimeleri Fatma, Hatice, Meyrem, Ayşe, Emine ve Ayşe	270
Câlûr dîvânı	Ak Mehmet oğlu	Tahir ve kardeşi Reşid, üvey oğlu Mehmed Emin	1780
Eğerciler dîvânı	Resül oğlu	İbrahim bin İbrahim	686
Eğerciler dîvânı	İbrahim Beşe oğlu	Molla Ahmed bin İbrahim	1001

Yerleşim Birimleri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/kuruş
Eğerciler dîvânı	İbrahim Beşe oğlu	Hüseyin bin İbrahim	811
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Halil bin Abdi	2800
Efteni İmamlar dîvânı	İnce Mustafa oğlu	Ahmed bin Mustafa	1300
Efteni İmamlar dîvânı	Tatar oğlu	Molla Sâlih bin Ali	800
Efteni İmamlar dîvânı	Kabakçı oğlu	Mehmed bin Ali	1400
Efteni İmamlar dîvânı	İbrahim Efendi bin Ali	İbrahim Efendi bin Ali	1250
Efteni İmamlar dîvânı	Kundakçı oğlu	Mehmed bin Ali	1600
Efteni İmamlar dîvânı	Kundakçı oğlu	Sâlih bin Mustafa	2000
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmesjid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa	3211
Bataklı dîvânı	Sarı oğlu	İbrahim bin Feyzullah	1156,5
Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Osman bin Ahmed ve oğlu Mehmed	2747,5
Bataklı dîvânı	Koca bıyık oğlu	Mustafa bin Feyzullah ve oğlu Mustafa ve hafidi Ahmed	2030,5
Bataklı dîvânı	Efendi oğlu yetimi	Mehmed Emin bin Emin	277,5
Bataklı dîvânı	Dikkulak oğlu	Hasan bin Mehmed	1109
Bataklı dîvânı	Efendi oğlu	Abdülcelil bin Mahmud	1641,5
Bataklı dîvânı	Bostan oğlu	Hüseyin bin Mehmed	605
Efteni Bey dîvânı	Dede oğlu	Hüseyin bin Mustafa ve oğlu çiftçi Emin diğer oğlu Ali	2060
Efteni Bey dîvânı	Hacı beşe Oğlu	Hasan	900
Efteni Bey dîvânı	Ömer oğlu	Sefa bin Ali	1250
Efteni Bey dîvânı	Molla oğlu	Ali	1050
Efteni Bey dîvânı	Molla oğlu	Veli bin Ali	600
Efteni Bey dîvânı	Muslu oğlu	Ali bin Abdullah	1700

Yerleşim Birimleri	Aile Adı	Kişi Adı	Serveti/kuruş
dîvânı			
Efteni Bey dîvânı	Hendek kazasından	Hacı Bey	361
Karapınar dîvânı	Kazaz oğlu	Hasan bin Yusuf	1594,5
Karapınar dîvânı	Hacı Keleş oğlu	Hasan bin Ahmed ve kardeşi Ömer, diğer kardeşi Osman	2524
Akpınar dîvânı	Hasan Bey oğlu	Mahmud Ağa bin Mustafa ve oğlu çiftçi Halil	2704,5
Akpınar dîvânı	Molla Hüseyin oğlu	Molla Ömer bin Hüseyin	1844
Akpınar dîvânı	Dere oğlu	Hüseyin bin Osman ve kardeşi Hüseyin	1108,5
Akpınar dîvânı	Ali beşe oğlu	Mustafa bin Mehmed	350

c) Metalürji Sektörü

Düzce’de toplam 23 aded demirci esnafı tespit edilmiştir. Demircilik esnafını yapan kişilerin temel ortak özelliği Kıptî milletinden olmasıdır. Kıptîlerin bu mesleği aile mesleği haline getirdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bazı Kıptî ailelerinin (10 aile) bu işi kardeş ve çocukları ile beraber icra ettikleri görülmektedir. Demirci esnaflarına ait herhangi bir işyerinin tespit edilememesi demircilerin mesleklerini seyyar bir şekilde icra ettiklerini göstermektedir.

Kent içerisinde sadece birer aded saraç ve nalbantın tespit edilmesi de anormal bir durum olarak gözükmemektedir. Muhtemelen demirci esnafları kentin saraç ve nalbant işlerini de karşılamışlardır. Saraç ve nalbantlara ait herhangi bir işyerinin tespit edilememesi bu mesleklerin de seyyar bir şekilde yapıldığını akla getirmektedir.

Kentin saraciye işini Eğerciler dîvânı Merhem köyünde ikâmet eden Süleyman oğlu ailesinden Hacı Osman, nalbantlık işini de Câlûr dîvânından Cambaz oğlu ailesinden Hacı Hüseyin ve oğulları Osman ve Tahir yapmıştır.

Kent içerisinde kazancı ve kalaycı gibi sağlık açısından son derece önemli işleve sahip meslekleri icra eden kişilere rastlanmaması da ilginçtir. Bölgede en azından varlıklı aileler tarafından kullanıldığını düşündüğümüz bakır kapların¹⁴⁸³ belirli süreler dahilinde kalaylanması

¹⁴⁸³ Konya ile ilgili yapılan bir çalışmada bakır kapların, ailenin ekonomik statüsünün bir göstergesi olduğu, bakır tencere ve sahanların genelde hali vakti yerinde olan ailelere ait olduğu, bazı fakir ailelerin ise hiç bakır kap-kacağa

gerektiğine göre, muhtemelen kazancılık ve kalaycılık mesleğini de bölgede yaşayan Kıptîler demircik mesleği adı altında icra etmiş olmalıdırlar.

Tablo 180: Metalürji İş Kolu (Meslek Çeşidi/Adet/1844)

Yerleşim yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri
Akpınar dîvânı/kıptîyan	Demirci	4	1000
Câlûr dîvânı	Nalband	1	244
Câlûr dîvânı/kıptîyan	Demirci	17 (1'inin geliri yok)	5201
Efteni İmamlar dîvânı/kıptîyan	Demirci	2	1120,5
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Saraç	1	350

Tablo 181 : Demircilik Mesleğini Uhdelerine Alan Kıptî Aileler (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi adı
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Cefik oğlu	Ahmed, oğlu Mehmed ve kardeşi Ali
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kara Mehmed oğlu	Osman
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Yazarlı oğlu	Hasan
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Barud oğlu	Mehmed
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Mengeni oğlu	Mustafa, oğlu Mustafa, diğer oğlu Hasan
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Bıçakçı oğlu	Durdu ve kardeşi Mehmed
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kara İbrahim oğlu	Osman
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Barud oğlu	Osman ve oğlu Hüseyin
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Ahmed oğlu	Hasan ve kardeşi Mehmed
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kara Mehmed oğlu	Hasan, oğlu İbrahim
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Mengeni oğlu	Mustafa bin Mustafa
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Ahmed oğlu	Mehmed Usta
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Bostan oğlu	Mehmed ve kardeşi Hasan
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Yazarlı oğlu	Ahmed ve oğlu Ahmed
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kel Ahmed oğlu	İbrahim
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kel Ahmed oğlu	Hasan ve oğlu Mehmed
Câlûr dîvânı/Kıptîyan	Kel Ahmed oğlu	Hüseyin
Efteni İmamlar dîvânı/Kıptîyan	Kara İbrahim oğlu	İbrahim ve oğlu ziratçi Mehmed
Efteni İmamlar dîvânı/Kıptîyan	Ebünlü oğlu	Hasan

sahip olmadığı tespit edilmiştir. Hayri Erten, *Konya Şer'îye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara 2001, s. 162.

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi adı
Akpınar dîvânı/Kıptîyan	Hacı oğlu	Kıptî Mustafa bin Hasan
Akpınar dîvânı/Kıptîyan	Hacı oğlu	Kıptî Hüseyin bin Hüseyin
Akpınar dîvânı/Kıptîyan	Kel Ahmed oğlu	Kıptî İbrahim bin Osman
Akpınar dîvânı/Kıptîyan	Kel Ahmed oğlu	Hüseyin bin Mustafa

d) Ulaşım Sektörü

1- Karayolu İnşası

18. yüzyıldan itibaren dış ticaret hacminde kaydedilen ilerlemelere paralel olarak trafik akışını hızlandırmak, kervan ve yolcuların daha iyi şartlar altında yolculuk yapmasını sağlamak için II. Mahmut döneminde yolların inşası konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede 1863'te Meclis-i Maâbir tarafından ülkedeki bütün yol ve geçitlerin elden geçirilmesi için bir nîzamnâme yayınlanmıştır. 1869'da erkek nüfusa yol yapımında bazı yükümlülükler getiren bir nîzamnâme daha yayınlanmıştır. Bu nîzamnâme ile yol ve banketlerin genişliği, bağlantı yolları, döşenecek taşların cins ve kalınlıkları bile belirlenmiştir. 1869'da yol inşasında çalışma zorunluluğu getiren nîzamnâme kaldırıldıysa da bir süre sonra 1879'da tekrar uygulamaya sokulmuştur. Böylece Anadolu ve Rumeli'de 5000 km. ye varan yol inşa edilmiştir. Bedenen çalışma yükümlülüğü ise 1891'de paraya dönüştürülmüştür.¹⁴⁸⁴

Yapılan yollar zaman zaman bizzat mutasarrıflar tarafından denetlenmiştir. Bu tür bir denetleme 1886 yılında Düzce'de yapılan yollar (yol ameliyatı) için de yapılmıştır. (28 M 1304/ 27 Ekim 1886).¹⁴⁸⁵

1. 1. Bolu Dağı Yolu İnşası

Düzce halkı Bolu dağı adı verilen yolun (Bolu Dağı nam tarikin) bir kısmının inşa ve tamîrinden sorumlu tutulmuştur. Yapılacak bölge tam olarak, Bolu yakınlarında bulunan Darıyeri köyü civarında kurulan Darı hanının bulunduğu Bağdad ve Basra caddesi olarak isimlendirilen yerlerdir.

Yolun tamîrî ile Darıyeri dîvânı ahalisi sorumlu (merbût) tutulmuştur. Bu nedenle bölge halkı Düzce kazasının ½'sine tekabül eden tekâlif-i örfiyye ve şakkayı (vergi)

¹⁴⁸⁴ Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", s. 590-592.

¹⁴⁸⁵ BOA, DH. MKT., 1374/78.

ödemekten muaf tutulmuştur. Ancak Darıyeri halkının muaf tutulduğu bu vergi Düzce'nin diğer dîvânlarına dağıtılarak buralardan talep edilmiştir. Halbuki yolun yapılacağına ilişkin olarak Düzce kazasının bütün halkı birlikte taahhütte bulunmuştur. Bu nedenle bölge halkı toplu olarak kaza nâibinin yanına gelerek yolun inşa edileceğine ilişkin olarak kaza halkının toplu olarak taahhütte bulunduğunu dile getirip Darıyeri halkının muafiyetlerinin kaldırılarak bölgenin diğer halkı ile ortak vergi ödemelerini istemişlerdir. Konu kaza nâibi tarafından da merkeze bildirilmiştir. (7 Ra 1249/25 Temmuz 1833).¹⁴⁸⁶

1. 2. Adapazarı- Düzce- Akçakoca Yolu

Bölge ihracatının gelişmesini sağlamak ve bu meyanda bölgenin en yakın iskelesi durumunda olan Adapazarı ile Düzce arasındaki şose yolunun inşa edilmesini sağlamak amacıyla Düzce kazası ahalisinden birçok kişi tarafından ilgili mercilere dilekçe verilmiştir. Konu ile ilgili olarak icraata geçilmesi için 1892 yılında Kastamonu vilâyetine yazı yazılmışsa da¹⁴⁸⁷ yol talebinin uzun bir süre gerçekleştirilemediği görülmektedir. Nitekim bu konuda ancak 1333'lü yıllarda harekete geçildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Adapazarı, Düzce ve Akçakoca yolunun, 5,5 kilometre uzunluğunda bulunan ve şimdiye kadar ulaşımın mümkün olmadığı bataklık bir mevki olan Çatalköprüler bölümünde ikmal yapılarak ulaşımın sağlanması için Nâfia Nezâreti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından Dahiliye Nezâreti'ne (İçişleri Bakanlığı) yazı yazılmıştır. Belirtilen alan Kanlıçay ve Mudurnu derelerinden beslenen ve Çaybaşı civarı, Değirmendere, Kayalar, Çerhâne-i Sâni, Çerha, Bordan, Kanlıçay, Mesudiye ve Akyazı eşiklerinde bulunan otuz yedi adet değirmenden akan suların boydan boya ovaya yayılması nedeniyle bataklık haline gelmiştir. Bu çerçevede “usûl-ü kavânîn-i fenniye”ye göre hareket edilip bataklığın kurutularak suyun bir kısmının Sakarya nehrine, bir kısmının da Mudurnu sularına aktarılması konusunda yazışmalar yapılmıştır. (21 Zi'l-hicce 1333/ 30 Ekim 1915).¹⁴⁸⁸

12 Za 1304 (2 Ağustos 1887) yılında Akçakoca, Göynük, Bartın şose yolunda da yol düzenleme çalışmaları konusunda harekete geçildiği görülmektedir.¹⁴⁸⁹

---

¹⁴⁸⁶ BOA, C.. NF., 19/915, Vesika 1-4.

¹⁴⁸⁷ Bakınız : 3 B 1309 (2 Şubat 1892) tarihli vesika. BOA, DH. MKT., 1918/57.

¹⁴⁸⁸ BOA, DH. UMVM, 73/33, Vesika 1, 2.

¹⁴⁸⁹ BOA, DH. MKT., -1436/38.

2- Adapazarı-Bolu ve Düzce, Ereğli Demiryolu Hattı Düşüncesi

1314 (1896-97) yılına ait salnâmede “Adapazarı-Bolu ve Düzce, Ereğli şimendifer hattının inşası halinde” ifadesinin bulunması bu bölgeler arasında bir demiryolu (şimendifer) hattı kurulma projesinin hayata geçmesinde konuşulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim salnâmede Adapazarı-Bolu ve Düzce, Ereğli şimendifer hattının inşası halinde küçük bir yer olan Düzce'nin, 35 sene zarfında büyük ve mamur bir kasaba haline dönüşeceği hatta İstanbul'un zahire anbarına dönüşeceği belirtilmektedir.¹⁴⁹⁰

3- Düzce'de Kullanılan Ulaşım Araçları

Düzce'de ulaşım aracı olarak toplam 685 aded hayvan tespit edilmiştir. Bölgede tespit edilen kısrak ve tayların çok önemli bir kısmının Şeyh Bezenli aşireti mensupları ve Câlûr dîvânında yaşayan Kıptîler'e ait olması bölgenin ulaşım işlerinin önemli ölçüde bu gruplara ait olduğunu düşündürmekte ise de bu gruba mensup kişilerin mesleği olarak genelde belgelerde bargirci, arabacı ve kiracı olarak tanımlama yapılmaması ilginçtir. Nitekim bazı arabacılar dışında ulaşım sektörünü icra eden kişiler arasında Kıptîler bulunmamaktadır.

Bununla beraber Düzce'de ulaştırma işleri ile uğraşan toplam 217 aile tespit edilmiştir. Bu ailelerden 108'i kiracı, 30'u bargirci, 79'u arabacı olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi bölgenin Osmanlı devletinin odun ve kereste ihtiyacını karşılayan önemli şehirlerinden birisi olması ulaştırma sektörü ile alakalı mesleklerin sayısının artmasına neden olmuştur. Nitekim bölgenin muhtelif kesimlerinden kesilen odun ve keresteler yılın belli dönemlerinde hayvanlarla Akçakoca iskelesine taşınarak başkent İstanbul'a gönderilmektedir. (1844).

Bölgede hafif yük taşıma aracı olarak kullanılan merkebe hiç rastlanmamıştır.

Tablo 182 : Ulaştırma İş Kolu (1844)

Yerleşim Yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri/kuruş
Akpınar dîvânı	Arabacı	6	2030
Bakraz dîvânı	Arabacı	1	200
Bataklı dîvânı	Arabacı	9	2390
Câlûr dîvânı	Arabacı	12	3679
Câlûr dîvânı Kıptîyan	Arabacı	1	350
Darıyeri dîvânı	Arabacı	15	10100,5

¹⁴⁹⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 268.

Yerleşim Yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri/kuruş
Efteni Bey dîvânı	Arabacı	6	2703,5
Efteni İmamlar dîvânı	Arabacı	15	6026
Karapınar dîvânı	Arabacı	6	1300
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Arabacı	2	580
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Arabacı	5	1766
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Arabacı	1	260
Akpınar dîvânı	Bargirci	1	270
Bakraz dîvânı mıcırlı köyü	Bargirci	1	150
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	Bargirci	1	310
Câlûr dîvânı	Bargirci	2	350
Darıyeri dîvânı	Bargirci	18	11221,5
Efteni Bey dîvânı	Bargirci	1	583
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Bargirci	2	734
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Bargirci	4	1242,5
Akpınar dîvânı	Kiracı	4	1020
Bakraz dîvânı	Kiracı	2	550
Bakraz dîvânı Mıcırlı köyü	Kiracı	19	7190
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	Kiracı	7	2525
Bataklı dîvânı	Kiracı	5	806
Câlûr dîvânı	Kiracı	2	1020
Darıyeri dîvânı	Kiracı	32	20042
Efteni Bey dîvânı	Kiracı	8	3453
Efteni imamlar dîvânı	Kiracı	6	2498
Karapınar dîvânı	Kiracı	1	310
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Kiracı	8	4307,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Kiracı	12	3810
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Kiracı	2	550
Toplam		217	94327,5

Tablo 183 : Düzce’de Bulunan Ulaşım Araçları (Adet/1844)

Yerleşim Birimleri	Kısrak	Bargir	Dişi Tay	Erkek tay	Gayrı Sağman Kısrak	Toplam
Akpınar dîvânı	6	3		4		13
Bakraz dîvânı	11		8	12		31
Bakraz dîvânı Mıcırlı köyü	10	4	2	4		20
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	8 dişi+ 9 erkek	5				22

Yerleşim Birimleri	Kısırak	Bargir	Dişi Tay	Erkek tay	Gayrı Sağman Kısırak	Toplam
Bataklı dîvânı	8		5	5		18
Câlûr dîvânı	58	5	35	47	5	150
Darıyeri dîvânı	1	22		1		24
Efteni Bey dîvânı	3	3	3			9
Efteni İmamlar dîvânı	27,5 ¹⁴⁹¹	3	19	17		66,5
Eğerciler dîvânı	14		3	3		20
Karapınar dîvânı	5		10	5		20
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler						
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	18	6	8	13	6	51
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı		3				3
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1	1	1			3
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	105	12	45	70	2	234
Toplam	284,5	67	139	181	13	684,5

e) Kereste ve Odun Sektörü

1- Başkent İstanbul'un Kereste ve Odun İhtiyacının Karşlanması

Düzce'de 355 aded kereste ve odun (hatab) sektörü ile uğraşan bu işi meslek edinmiş aile tespit edilmiştir. Bazı ailelerin sadece hâne reisinin değil hânedede yaşayan diğer fertlerin de bu işi yapması bu sektörün aile mesleği haline geldiğini göstermektedir.

Kereste ve odun sektörünün en yaygın olduğu yerler Efteni imamlar, Aşağı Milan'a bağlı Keydâni köyü ile Darıyeri ve Bataklı dîvânlarıdır. Bu bölgelerde yaşayan aileler gerek Düzce'nin gerekse de başkent İstanbul'un ihtiyaç duyduğu odun ve kereste ihtiyacını önemli ölçüde karşılamışlardır.

Bölgenin doğası gereği bargircilik ve kiracılık meslekleri bölgede özellikle de Darıyeri dîvânı ve Aşağı Milan Keydâni köyünde favori işler haline gelmiştir.

Bölgede bulunan bazı aileler kerestecilik mesleğini kentler arası düzeyde yapmaktadır. Bu ailelerden aslen Rizeli olup Düzce Şerefiye mahallesinde sakin olan Hacı Bayram oğlu Laz Kara Mustafa Ağa b. Hacı Bayram İstanbul'a ceviz kütüğü ticareti

¹⁴⁹¹ Bir kısrağın ½ hissesi bir başka kişiye ait olduğu için kısırak sayısı 27,5 olarak gösterilmiştir.

yapmaktadır. Nitekim Mustafa Ağa'nın Deraliyye tüccarından İlyas Efendi'den alacakları bile bulunmaktadır.¹⁴⁹²

Düzce kereste ve odun sektöründeki işlevini ileriki yıllarda da devam ettirmiştir. Nitekim 1925 yılına ait salnâmede Düzce'den 200-300 mük'ab (mikab-küp) kereste ihracatı yapıldığı belirtilmektedir.¹⁴⁹³

Tablo 184 : Kereste ve Odun Sektörü (1844)

Yerleşim yeri	Hane Sayısı/ Aded	Geliri
Akpınar dîvânı	25	10710
Bakraz dîvânı	12	4431
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	26	14010
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	17	8545
Bataklı dîvânı	33	16548
Câlûr dîvânı	27	12614
Câlûr dîvânı kıptıyan	1	300
Darıyeri dîvânı	34	24335,5
Efteni Bey dîvânı	25	12634
Efteni İmamlar dîvânı	37	22921
Eğerciler dîvânı	29	12522
Karapınar dîvânı	6	2230,5
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	14	4307,5
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	17	12312,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	34	17847
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	18	7184,5
Toplam	355	183452,5

2- Kerestenin Gemi Sektöründeki Yeri

Düzce kazası Osmanlı Devleti'nin kereste ihtiyacını karşılayan “kerestekeş” kazalardan birisidir. Nitekim 1836-1840 yılları arasını kapsayan Bolu kadı sicilinde geçen bir vesîkada, Osmanlı döneminde Tersâne-yi Âmire'de inşa edilen gemilerin yapımı için gerekli olan kerestenin önemli kaynakları arasında Bolu'nun kaza ve nahiyeleri gösterilmiştir. İlgili belgeye göre Düzce Osmanlı Devleti'nin gemicilik sektörüne, yakın çevresinde bulunan Üskübü'den az,

¹⁴⁹² Mustafa Ağa alacaklarını alamadığı için bir dava vekili tayin ederek İlyas Ağa'ya alacak davası açmıştır. *DKS 1155*, s. 6, Nu: 17.

¹⁴⁹³ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 364.

Akçakoca'dan ise fazlamiktarda kereste subvansiyonu yapmıştır. Nitekim Bolu 500 kıt'a, Mudurnu 640 kıt'a, Dodurga 110 kıt'a, Pavli 189 kıt'a, Kıbrıs (çık) 189 kıt'a, Dördüvân 160 kıt'a, Gerede 400 kıt'a, Çağa 104 kıt'a, Üskübü 152 kıt'a, Akçakoca 104 kıt'a, Düzce 147 kıt'a, Alaplı kazası 191 kıt'a, Yılanlıca 35 kıt'a, Sazak 96 kıt'a ve Gökçesu nahiyesi ise 68 kıt'a Tersâne-yi Âmire'ye kereste desteği vermiştir.¹⁴⁹⁴

Düzce ve civar kazaların Osmanlı devletinin kereste ve odun ihtiyacını karşılaması devletin zaman zaman bu bölgelerden yapılması muhtemel kesimlerin engellenmesi için bölge ile yazışmalar yapmasına neden olmuştur. Nitekim 1846'da yollanan bir fermanla Bolu Sancağı'ndaki dağların civarında bulunan kasaba ve köy halkından bazılarının izinsiz olarak kereste kestikleri ve tersâne için kereste kalmadığına değinilmiş, bu tip hareketleri sergileyenlerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Fermana göre keresteler Düzce kazasında Bataklı Ormanı, Kebir Dumanlık, Efteni Dağı ile Mudurnu, Elmacık, Aband ve Gümüsova'dan kesilmeyecek, bunların dışında Sancağa bağlı olan yerlerde halkın izinli olarak kereste kesebileceği belirtilmiştir.¹⁴⁹⁵

3- Odunun Mamul Hale Getirilmesi: Su Hızarları

Su hızarları suyun hareket gücünden faydalanılarak yapılan ve dairesel hareketin doğrusal harekete çevrilerek odun ve kereste üretimini sağlayan ağaç testereleridir.

1844 yılında Düzce'de toplam 127 kıt'a su hızarı tespit edilmiştir. Su hızarlarının 107 kıt'ası Darıyeri, Efteni Bey dîvânları ve Aşağı Milan'a bağlı Keydâni köyüne aittir. Eğerciler dîvânına bağlı Merhem köyünde 1 kıt'a su hızarı var ise de bu da kullanılacak bir durumda değildir.

Bölgede yaşayan hâne sayıları aynı olmakla beraber (73'er hâne) Keydâni köyünde bulunan 27 kıt'a su hızarından 4618 kuruş gelir elde edilirken, Efteni Bey dîvânında bulunan 34 kıt'a su hızarından sadece 3530 kuruş gelir elde edilmesi Efteni Bey dîvânında bulunan su hızarlarının düşük kapasitede çalıştığını göstermektedir.

Düzce'de bulunan su hızarlarını toplam 126 aile işletmektedir. Bu ailelerden 19'u aynı zamanda bölgenin su değirmenlerinde de söz sahibidir.

---

¹⁴⁹⁴ *Bolu Kadı Sicili 870*, s. 67'den naklen Dursun Bayraktar, Şer'îye Sicillerine Göre Tanzimât'ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850) (İdari- Sosyal-Ekonomik-Askeri Durum), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1995, s. 170.

¹⁴⁹⁵ Yücel Özkaya, "XIX. Yüzyılda Bolu'nun İdari ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu, 1998, s. 10-11.

Su hızarlarına aileler tek başına sahip olamamıştır. Ancak bazı ailelerin diğer ailelere göre daha fazla hisse sahibi olduğu görülmüştür. İbrahim oğlu, Gececi oğlu, İmam oğlu, Receb oğlu, Kahveci oğlu, Tatar oğlu, Kundakçı oğlu, Sarı oğlu aileleri vs.

Tespit edilen su hızarları halk tarafından gün hesabına göre kollektif olarak işletilmektedir. Su hızarları da değirmenler gibi yağışlarla bağlantılı olarak yılda sadece 6 ay işletilebilmektedir.

Su hızarına sahip bazı aileler paylarını başka kişilere kiraya vererek gelir elde etmeye yönelmişlerdir.

Kentte bulunan su hızarı ve değirmen işletmeciliği bir arada düşünüldüğünde şehirde yaşayan 19 ailenin her iki işletmede söz sahibi olduğu görülmüştür. Her iki işletmeye birden sahip olmak maddi açıdan da zor olsa gerektir. Çünkü her iki işletmeye sahip ailelerin tamamının varlıklı aileler olduğu görülmektedir.

Değirmen, pirinç ve su hızarı işletmelerinin üçüne birden ise ancak iki aile sahip olabilmıştır. Bu aileler Efteni İmamlar dîvânında ikâmet eden Kundakçı oğlu Sâlih bin Mustafa ve aslen Bolu Akmescid mahallesinden olan Arabkirli Mustafa Ağa'dır.

Düzce'de bulunan su hızarı, değirmen ve pirinç dingi işletmeciliği bir arada düşünüldüğünde bölgede her üç sektörden 26236,25 kuruş hâsıla elde edildiği görülmüştür. Bu hâsılanın % 60,77'si su hızarından, % 24'ü değirmenden % 14,43'ü ise pirinç dingi işletmeciliğinden sağlanmaktadır. Görüldüğü gibi bölgenin Osmanlı devletinin odun ve kereste ihtiyacını karşılayan önemli kentlerden birisi olması, bölgede kereste ve odun sektörü ile yakından ilgili su hızarı sektörünün de gelişmesine neden olmuştur. (1844).

1925 yılına ait salnâmede Düzce'de 11 adet su hızarının bulunduğu bunların da 10'unun kullanılmaz halde olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁹⁶

Tablo 185 : Su Hızarları ve Yıllık Gelirleri (1844)

Yerleşim Birimleri	Su hızarı		
	Kıt'a	Niteliği	Hâsılâ/krş
Akpınar dîvânı			
Bakraz dîvânı			
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	1	1/2 hisse	100
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	1	1/30 h	100
Bataklı dîvâmı	5	2'si 1/30 h/ 1'i 5/20 hisse ve 5/15 hisse	560
Câlûr dîvânı			

¹⁴⁹⁶ Bolu Livâstı Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 364.

Yerleşim Birimleri	Su hızarı		Hâsılâ/kr ş
	Kıt'a	Niteliği	
Darıyeri dîvânı	43	2'si 1/2 hisse, 1'i 2/30 hisse, 3'ü 1/30 hisse, 1'i 5/10 hisse, 2'si 4/30 hisse, 10'u 1/8 hisse vs.	5755
Efteni Bey dîvânı	34	biri hariç tamamı hisseli	3530
Efteni İmamlar dîvânı	14	hepsi hisseli	1222
Eğerciler dîvânı			
Karapınar dîvânı			
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler			
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	1	1/2 hisse	60
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	27	27 hissenin tamamı 1/30'şar hisse.	4618
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	1	Muattal	
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi			
Toplam	127		15945

Tablo 186: Su Hızarı ve Değirmenlere Birlikte Sahip Olan Aileler (1844)

Yerleşim Birimleri	Aile adı	Kişi Adı	Servet durumu/ kuruş
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Molla Hüseyin oğlu	Mustafa bin Ahmed ve oğlu Bargir Hacı Mehmed	1213
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İbrahim oğlu	Mustafa bin İsmail, kardeşi Hasan İsmail, oğlu Şakir ve kardeşi oğlu Arif	1272
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Veli Mahmud oğlu	Ahmed bin Mehmed	1387
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Kasım oğlu	Mehmed bin Kasım	1060
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Kethüda oğlu	Hasan bin Halil ve oğlu Mehmet, diğer oğlu Mustafa	800
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	İmam oğlu	Ömer bin Halil ve oğlu Mustafa	1461
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hacı İbrahim oğlu	Hasan bin İbrahim	4000

Darıyeri dîvânı	Ömer oğlu	Mehmed	1200
Darıyeri dîvânı	Hüseyin Ağa oğlu	Osman bin Haber? ve kardeşi Müslüm	2175
Darıyeri dîvânı	Müslüm oğlu	Molla Ahmed	1450
Darıyeri dîvânı	Genç Mehmet oğlu	İsmail	2000
Darıyeri dîvânı	Kahveci oğlu	Hüseyin	1300,5
Efteni İmamlar dîvânı	Kundakçı oğlu	Sâlih bin Mustafa	2000
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmesjid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa	3211
Bataklı dîvânı	Kocabaş oğlu	Ahmed bin Ömer	2000,5
Bataklı dîvânı	Kocabaş oğlu	İbrahim bin Ömer	1503,5
Efteni Bey dîvânı	Ğarib oğlu	Hacı Mehmed bin Ali	2342
Efteni Bey dîvânı	Koca İbrahim oğlu	Mustafa ve oğlu Yusuf	1113
Efteni Bey dîvânı	Haznedar oğlu	Ahmed bin Osman	1600

Tablo 187 : Su Hızarı, Değirmen ve Pirinç dingine Ait Yıllık Hâsılların Karşılaştırılması (1844/kuruş)

Yerleşim Birimleri	Su hızarı	Asiyâb	Pirinç dingi
Akpınar dîvânı			100
Bakraz dîvânı		842	
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	100		
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	100		
Bataklı dîvânı	560	500	685
Câlûr dîvânı		720	790
Darıyeri dîvânı	5755	1144,75	
Efteni Bey dîvânı	3530	880	1085
Efteni İmamlar dîvânı	1222	480	640
Eğerciler dîvânı		120	300
Karapınar dîvânı		100	120
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler			
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	60	450	
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	4618	569,5	
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler		700	65

Yerleşim Birimleri	Su hızarı	Asiyâb	Pirinç dingi
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi			
Toplam	15945	6506,25	3785
Yüzdellik Dilim	60,77 %	24,80 %	14,43 %

f) Hizmet Sektörü ve Diğer Bazı İş Kolları

Hizmet sektörü içerisinde 83 adet rençber tespit edilmiştir. Câlûr dîvânı ve Keydâni köyü rençber hizmeti gören ailelerin en yoğun buldukları yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 83 rençberden 40 tanesi bu iki bölgede ikâmet etmektedir.

Tespit edilen 98 adet hizmetkarın ise 58'i Darıyeri, Efteni Bey, Efteni İmamlar ve Câlûr dîvânında ikâmet etmektedir. Kentte 3 adet yevmiyeci tespit edilmiştir. Bunların da ikisi Câlûr, birisi Bataklı dîvânında yaşamaktadır.

Bu çerçevede Câlûr dîvânında hizmetkar, rençber ve yevmiyeci olarak tanımlanan 36 hânenin, Darıyeri'nde de 30 hânenin bulunması kentin amelelik ve hizmetkarlık gibi sıradan hizmetlerinin çoğunlukla bu bölgelerden karşılandığını göstermektedir.

Hizmet sektörü içerisinde bir diğer meslek pirinç işletmeleri ile ilgili olarak kullanılan dikici ve pirinç mahsulcüsü meslekleridir. Pirinci dikmek son derece zor bir iş olduğundan dolayı dikicilikten elde edilen gelir, pirinç toplama hizmetinden elde edilen gelirden oldukça fazla seyretmiştir.

Tablo 188 : Düzce'de Hizmet Sektörü (1844)

Yerleşim Yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri
Akpınar dîvânı	Rençber	5	1020
Akpınar dîvânı	Hizmetkar	1	130
Bakraz dîvânı	Diğer	1	100
Bakraz dîvânı	Hizmetkar	1	150
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Çeltik Mahsulcüsü	1	300
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Hizmetkar	7	1900
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Diğer	1	200
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Rençber	3	1250
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	Tekâüd	1	120
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	Hizmetkar	5	1150
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	Diğer (Maaşı Var)	1	180
Bakraz dîvânı Akçaşehir köyü	Rençber	1	800
Bataklı dîvânı	Hizmetkar	6	1140
Bataklı dîvânı	Rençber	6	1480
Bataklı dîvânı	Ahz ve İta	1	400

Yerleşim Yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri
Bataklı dîvânı	Sepetçi	2	440
Bataklı dîvânı	Tekâüd	1	240
Bataklı dîvânı	Yevmiyeci	1	50
Bataklı dîvânı	Diğer	1	50
Câlûr dîvânı	Diğer	4	457,5
Câlûr dîvânı	Rençber	25	7051
Câlûr dîvânı	Hizmetkar	9	2040
Câlûr dîvânı	Berber	2	540
Câlûr dîvânı	Maaş	1	480
Câlûr dîvânı	Yevmiyeci	2	886,5
Câlûr dîvânı Kıptıyan	Rençber	1	337,5
Câlûr dîvânı Kıptıyan	Hizmetkar	1	100
Darıyeri dîvânı	Hizmetkar	26	7869,5
Darıyeri dîvânı	Kahveci	1	250
Darıyeri dîvânı	Rençber	4	2972,5
Darıyeri dîvânı	Diğer	1	350
Efteni Bey dîvânı	Dikici	1	532,5
Efteni Bey dîvânı	Rençber	9	3351
Efteni Bey dîvânı	Hizmetkar	10	2341
Efteni İmamlar dîvânı	Hizmetkar	10	2415,5
Efteni İmamlar dîvânı	Hasırcı	2	641
Efteni İmamlar dîvânı	Rençber	1	319,5
Eğerciler dîvânı	Hizmetkar	3	850
Eğerciler dîvânı	Rençber	1	440
Eğerciler dîvânı	Diğer	1	260
Karapınar dîvânı	Rençber	3	1050
Karapınar dîvânı	Hizmetkar	1	150
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hizmetkar	2	750
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Rençber	2	1150
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Hizmetkar	2	417
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Berber	1	667
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	Rençber	3	980
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Rençber	15	5927,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Hizmetkar	4	1200
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Tekâüd	1	300
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	Diğer	1	550
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Hizmetkar	8	2212
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Rençber	4	1598
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Oturakçı	2	950

Yerleşim Yeri	Meslek Çeşidi	Aded	Geliri
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	Diğer	1	360
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Hizmetkar	2	240
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	Tüccar	1	528

1- Hancılar ve Hanlar

1310 (1892-93) yılına ait salnâmeğe göre Düzce’de 2 adet¹⁴⁹⁷ 1314 (1896-97) yılına ait salnâmeğe göre ise 7 adet han bulunmaktadır.¹⁴⁹⁸ Bu hanların nerelerde bulunduğuna ilişkin olarak açıklayıcı veriler belgelere çok az yansımıştır.

Nitekim hanlardan birisi Köprübaşı’nda kurulmuştur. Handa Rum milletinden olan Yano veled Nikola adlı kişi bakkallık yapmakta ise de Yano bir süre sonra vefat etmiştir. (2 R. Âhir 1318/30 Temmuz 1900).¹⁴⁹⁹

Darıyeri köyü civarında Bağdad ve Basra caddesi olarak isimlendirilen yerde kurulan han ise Darı hanı olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁰⁰

1844 yılında Düzce’de Akpınar, Câlûr, Eğerciler ve Darıyeri dîvânlarında hancı olarak tanımlanan 4 hizmet erbâbının bulunması bu hanların en azından dördünün bu birimlerde bulunduğunu düşündürmektedir. Bu kişilerin bölgedeki bu han veya hanların sahibi mi yoksa bu sektörde çalışan birer kişi mi olduğu belgelerde açıkça belirtilmemiştir. Ancak bu kişilerin hanın sahibi olabileceği kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

Hancıların bu sektörden elde ettiği bir yıllık gelir 300 ile 650 kuruş arasında değişmiştir.

Tablo 189: Düzce’de Han Hizmetinden Elde Edilen Yıllık Gelir (1844/kırş)

Yerleşim Yeri	Mesleği	Aded	Elde Edilen Gelir/1844/kırş
Akpınar dîvânı	hancı	1	300
Câlûr dîvânı	hancı	1	610
Eğerciler dîvânı	hancı	1	450
Darıyeri dîvânı	hancı	1	650

¹⁴⁹⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 241-242.

¹⁴⁹⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 437.

¹⁴⁹⁹ *DKS 1161*, s. 42, Nu. 23.

¹⁵⁰⁰ *BOA, C.. NF., 19/915*, Vesîka 1-4.

Resim 100 : Kaynaşlı Şemsi Paşa Hanı Kalıntıları¹⁵⁰¹

2- Sürücü ve Posta Sürücüsü

Düzce’de bir aded sürücülük mesleğini icra eden kişi tespit edilmiştir. Sürücü olan kişi Darıyeri dîvânı 117 nolu hânede yaşayan Boyacı oğlu ailesinden Ahmed adlı kişidir. Bu kişi sürücülükten dolayı ayda devletten 40 kuruş maaş almaktadır. Gelirinden dolayı devlete 103 kuruş vergü-yi mahsûsa, 9 kuruş öşür (buğday) ödemiştir. Nitekim 4 dönüm mevrû tarlasından 1844 yılında 81 kuruş gelir elde etmiştir. Dolayısıyla sürücü yılda toplam

---

¹⁵⁰¹ Karaçalı mahallesi sınırlarında bulunan Şemsi Paşa Hanı, Şemsi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Han eski Bağdat caddesi üzerinde önemli bir konaklama merkezi olmuştur. *Kaynaşlı 2007*, s. 11.

480 kuruş sürücülükten, 81 kuruşta mevrû arazi gelirinden olmak üzere toplam 561 kuruş gelir elde etmektedir.

Düzce’de posta sürücülüğü yapan kişi ise, Câlûr dîvânında ikâmet eden Hacı Yusuf oğlu ailesinden Ali Molla adlı kişidir. Ali Molla postacılıktan dolayı ayda 100 kuruş maaş almaktadır. Dolayısıyla yıllık geliri 1200 kuruşa tekabül etmektedir. Postacının yıllık 169 kuruşta tarla ve hayvanlarından geliri bulunmaktadır.

Postacının 2 karasığır öküz, 1 sağman manda ineği, 1 sağman karasığır ineği, 2 dişi malak, 1 erkek buzağısı yanında mesleğini icra ettiği bir de bargiri bulunmaktadır. 4 dönüm mevrû tarlası yanında 1 dönüm de bostan tarlası bulunmaktadır. Gelirlerinden dolayı devlete yılda 300 kuruş vergü-yi mahsûsa, 1,5 kile de (6 kuruş) arpa öşrü ödemiştir.

3- Tımar Sahipleri

1844 yılında Düzce’de dört aileye ait tımar hissesi tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi Bataklı dîvânında yaşayan Efendi oğlu ailesine mensup iki kişidir. Bataklı dîvânında bulunan tımar hisselerinden birisi ve Merhem köyünde bulunan bir diğer tımar hissesi 8 yaşında bulunan yetim iki çocuğa babalarından tevârüs etmiştir.

Tablo 190: Düzce’de Bulunan Bazı Tımar Hisseleri (1844)

Yerleşim Yeri	Aile Adı	Kişi Adı	Kişinin niteliği	Tımarın niteliği	Tımarın yıllık geliri
Karye-i Merhem tabi-i Dîvân-ı Eğerciler	Arab Hacı Ali oğlu	Raşid bin Hacı Ali	8 yaşında yetim olup vasisi annesi Fatma’dır.	Dedebey Tımarı	37,5
Bataklı dîvânı	Efendi oğlu yetimi	Mehmed Emin bin Emin	8 yaşında yetim olup vasisi validesi Hanife Hatundur.	Eşkincülü Mülk Tımarı	70
Bataklı dîvânı	Emir Mustafa oğlu	Osman bin İbrahim		Eşkincülü Mülk Tımarı	210
Bataklı dîvânı	Efendi oğlu	Abdülcelil bin Mahmud		Eşkincülü Tımar	37,5

4- Dilenciler (Sâil)

Sâil kelime anlamı itibariyle isteyen anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde herkes yapmış oldukları meslek ayırt edilmeden vergilendirilmiştir. Dilencilerin de bu çerçevede vergilendirildikleri görülmektedir. Düzce'de 1844 yılında dilenci olduğu anlaşılan bir kişi tespit edilmiştir. Bu kişi Darıyeri dîvânı 6 nolu hânedede yaşayan Kesim Ali oğlu ailesinden Abdullah adlı kişidir. Abdullah'ın 3 dönümden başka tarlası bulunmamaktadır. Tarlası 1844 ve 1845 yıllarında nadasa bırakıldığı için bu yıllarda tarlasından herhangi bir gelir elde edememiştir. Dilencilikten yılda 200 kuruş gelir elde etmektedir. Yıllık geliri nedeniyle devlete 1844 yılında 51,5 kuruş vergi ödemiştir.

g) Madencilik Sektörü

Osmanlı devletinin hemen her döneminde madencilğe ve yeni madenlerin bulunmasına büyük önem verilmiştir. Yeni maden yatakları bulmak için devlet tarafından arayıcı adı verilen kişiler madence zengin olan havzalara gönderilerek, araştırma yaptırılmış ve yeni yatakların tespit edilmesine çalışılmıştır. Maden ihbarında bulunanlara ya ödül verilmiş ya da açılan işletmede bir görev verilmek suretiyle teşvik edilmişlerdir.¹⁵⁰² Sektörde istihdam edilen kişiler, normal reayadan ayrı tutulmuş ve birtakım ayrıcalıklara tabi olmuşlardır.¹⁵⁰³

Madenler genelde üç şekilde işletilmiştir. Bunlar, doğrudan doğruya devlet tarafından, devlet yardımı ve denetimi altında madenciler tarafından ve belirli süre ile kesime vermek ya da sarraf yazılmak suretiyle vs.

Devlet yardımı ile işletilen madenlerde, devlet maden yerine yanında kâtib ve tartıcı ile beraber bir emin ya da nâzır görevlendirmiştir. Emine madenin genişliğine göre sermaye akçesi de verilmiştir.

Madencilerin odun, kömür ve yiyecek – içecek ihtiyaçları ya emin ya da o bölgenin kadısı tarafından parası madencilerden alınarak karşılanmıştır.

Osmanlı yasalarına göre bütün Osmanlı teb'ası madenlerde çalışma hakkına sahiptir. Ancak bu hak resmen yabancılara verilmemiştir. Toprağında maden bulunan kişi, bu madeni işletebilmiştir. Ancak bu şahıs işletme hakkını devletten almak zorundadır. Devlet

---

¹⁵⁰² Ahmet Kartalkanat, "Osmanlılarda Madencilik", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 28/1, 2004, s. 57.

¹⁵⁰³ Mustafa Altunbay, "Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik", *Yeni Türkiye Yayınları, Türkler*, c. 10, Ankara 2002, s. 799.

bu kişilere belli bir yıl için – en az 10 sene ve en çok 20 sene – imtiyaz hakkı vermiştir. Özel kişilerin kendi adlarına maden işletmesi yasaktır. Cevherleri hükümet işleyebilmiştir.

Madenlerde çalışanların çoğunluğu ise zimmidir.

Darphânenin gereksinim duyduğu altın, gümüş, bakır gibi madenlerden, darphâne için gerekli olanın sağlanması için müteahhitlere ihaleler yapılmıştır. Bu ihaleler 18. yüzyılda daha çok mültezimlere verilmiştir.

Yabancılara maden satışı yasak olduğu halde, 18. yüzyılda yasa dışı olarak yabancılara maden satışı sürüp gitmiştir.¹⁵⁰⁴

Maden ihale edildiği zaman ihale ile ilgili olarak Dîvân-ı Hümâyûn müzekkiresi, mukavelenâme, Tanzîmât dairesi tarafından hazırlanan bir mazbata, şartnâme ve mümkünse madenin konumunu gösteren bir harita hazırlanmıştır. Harita 5 aded olarak hazırlanmakta ve her birisi Orman, Meâdîn ve Ziraat Nezâreti odalarında muhâfaza edilmekte, bir adedi madenin bulunduğu bölgeye bir tanesi de ihaleyi alan kişiye (mültezime) verilmektedir.¹⁵⁰⁵

1- Düzce’de Çıkarılan Madenler

1. 1. Manganez Madeni

Düzce’nin Hoşafoglu köyünde Yeniyar olarak bilinen boş bir devlet arazisinde manganez madeni bulunmaktadır. Maden dışarıya ihraç edilebilecek kapasitededir. Madenin % 75 hissesi Girid tüccarından Saray-ı Hümâyûn sabuncubaşısı Yusuf Asım Efendi ile ortağı olup Bolu’da ikâmet eden İzmidli Keçecizâde Mehmed Tahir Efendi¹⁵⁰⁶ tarafından işletilip, dışarıya ihracat yapılmaktadır. Bu kişilerin işletme sürelerinin dolmasından sonra madenin işletim hakkının 99 yıl süre ile Yaveran ve Dergâh-ı Harbiye feriklerinden Süreyya Paşa’ya ihale edilmesi için¹⁵⁰⁷ Şûrâ-yı Devlet’in tanzîmât dairesinin mülkiye dairesince bir mazbata hazırlanmış ve diğer işlemler nihayetinde ihale tamamlanmıştır.(16 Cemâziye’l- Evvel 1325/ 27 Haziran 1907).¹⁵⁰⁸

---

¹⁵⁰⁴ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985, s. 299-311.

¹⁵⁰⁵ BOA, *İrade İmtiyaz ve Mukâvelât*, 3/ 1324. Ra 22, Vesika 1-7.

¹⁵⁰⁶ BOA, *İ. İMT.*, 6/1325/R-1, Vesika 4.

¹⁵⁰⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 268.

¹⁵⁰⁸ BOA, Y. A. RES., 146/25, Vesika 1, 2, 3.

Süreyya Paşa Düzce'ye bağlı Tutlu köyü civarındaki manganez madenini mahallinden 25-30 kilometre uzaktaki sahile kadar dekovil hattı inşa ederek taşımıştır. Bu amaçla dilekçe vermiş ve O'na hattın inşası için belli şartlar dahilinde izin verilmiştir. Bu şartlar aşağıda belirtilmiştir:

1. Hattın inşa edileceği alanın çoğu devlet arazisi olmakla beraber az da olsa şahıslara ait olan arazilerin sahiplerinin rızaları alınarak satın alınması.
2. Hattın inşa edileceği bölgeden gelip geçen vatandaşların gidiş-gelişlerine engel olunmaması.
3. Bölgeden yapılacak nakliyatın sadece maden ihracatına özgü olması.
4. Askeri bir hareket durumunda askeriye tarafından hattan faydalanılmasına izin verilmesi. (27 C. Ūlâ 1324/ 19 Temmuz 1906).¹⁵⁰⁹

Manganez madeninin işletilmesinde askeri açıdan da herhangi bir mani olmadığı Seraskeriye tarafından bildirilmiştir.¹⁵¹⁰

Manganez madenine ait şartnâmeye göre;

1. Kastamonu vilâyeti, Bolu sancağı Düzce kazasında bulunan manganez madeni konu ile ilgili fermanın yayınlanması tarihinden itibaren 99 sene süre ile Süreyya Paşa uhdesine ihale edilmiştir.
2. Madenin imali için 1391 cerib arazi tahsîs edilmiştir. Arazinin sınırı kuzeyde Ortaniş noktasından başlayıp Orhantepe mevkisine kadar uzanmakta, doğuda belirtilen Orhantepe mevkisinden başlayıp İlyatepesi, Yüzbaşı Tarlası, Hisarköyü Tepesi ve Dutlarköyü Tepesi'ne kadar olan mevkiye kadar uzanmakta, güneyde Dutlarköyü Tepesi'nden başlayıp Doğrusapa mevkisinde bulunan Arab Mezarlığı noktasına kadar olan bölgeye, batıda ise Arab Mezarlığı mevkisinden başlayıp Dibettaş noktası ve Ortaniş Tepesi'ne kadar olan bölgeyi kapsamaktadır.
3. Bölgede manganez madeninden başka ortaya çıkacak olası başka bir maden bu ihaleye dahil olmadığından bu durumda maden nîzamnâmesinin 35. maddesine göre işlem yapılacaktır.
4. Maden nîzamnâmesinin 42. maddesine göre 1391 cerib arazinin her ceribi için 10 kuruş hesabıyla vergi ödenecektir. Bu durumda bir Osmanlı altını 100 kuruş

---

¹⁵⁰⁹ BOA, Y. A. RES., 139/14, Vesîka 1, 2, 3, 4, 5, 6.

¹⁵¹⁰ BOA, İ. İMT., 6/1325/R-1, Vesîka 4.

olarak hesap edilecektir. Bu çerçevede 13910 kuruş vergi ödenecek ve bu miktardan her yıl Mart ayı başlangıcında, % 6 hesabıyla, techîzât-ı askeriye akçesi olarak 834 kuruş 25 pâre Orman, Meâdîn ve Ziraat Nezâreti veznesine ödenecektir. Eğer vaktinde ödeme yapılmazsa geciken günler için yıllık % 9 hesabıyla faiz ödenecektir.

5. Sınırları belirtilen bölge sadece manganez madeninin işletilmesi için ve itibari olarak tahsîs olduğundan gerekli muameleler maden nîzamnâmesinin 61, 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce yapılacaktır.
6. Maden alanından çıkartılacak cevherden % 5 rüsûm-ı nisbiye alınacak ve bu nisbi vergiden techîzât-ı askeriye akçesi olarak, % 6 hesabıyla orman, meâdîn ve ziraat nezâretlerine ödeme yapılacaktır. Vergi, maden nîzamnâmesinin 43. maddesine göre hesap edilerek, ilgili nezâretin isteği doğrultusunda “aynen” veya rayice göre “bedelen” ödenecektir.
7. Madenle ilgili fermanın yayınlandığı tarihten itibaren, madenin 2 sene içinde işletmeye açılması zorunludur. Şayet bu süre içinde maden işletmeye açılmazsa maden nîzamnâmesinin 52. ve 53. maddeleri gereğince uygulama yapılacak ve maden ihalesi fesh edilecektir.
8. Madende kullanılacak muhtelif alet, edavât ve makine şayet dışardan ithal edilirse gümrükten geçerken bir defaya mahsus olmak üzere vergi alınmayacaktır.
9. Maden nîzamnâmesinin 40. maddesi gereğince bir defaya mahsus olmak üzere, madenle ilgili hazırlanan fermanın harcı olarak 150, fermân-ı âli harcının % 6’sı oranında Techîzât-ı Askeriye Akçesi (9 Osmanlı altını), Hamidiye Hicaz Demiryolu iânesi olarak 100, İskân-ı Muhâcîrîn iânesi olarak 100, Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı harcı olarak da 20 Osmanlı altını verilecektir.
10. Mültezim olan kişi Maden nîzamnâmesinin hükümlerine bağlı kalacaktır.
11. İhaleyi alan kişi patent nîzamnâmesi gereğince hangi sınıf ve derecede ise o sınıfa ait patent resmini ödemeye mecburdur.
12. İhaleyi alan kişi belirtilen vergilerden başka ileride meydana gelebilecek gümrük ihracat vergisinin kaldırılması durumunda Avrupa’ya ihraç edilecek cevherin % 1 ihracat gümrük vergisini ve teşhizatı Orman, Meâdîn ve Ziraat

nezâreti veznesine ödeyecektir. Ayrıca manganez safi hâsılâtından 100 kuruşta 5 pâre olmak üzere Der-saâdet'te bulunan Darülaceze'ye ödeme yapılacaktır.

Özel Madde. Madenin bulunduğu bölge ve civarı ile maden çıkartılan alanlarda askeriye ait istihkam, yol vs. inşa edilmesi veya askeri bir hareket olması durumunda bölgede açılan muhtelif maden ocaklarının yıkılması veya bu ocaklar üzerine geçici olarak muhtelif askeri istihkamlar yapılması söz konusu olursa mültezim olan kişi hiçbir şekilde tazminat talep edemeyecektir.¹⁵¹¹

1. 2. Bakır Madeni

Düzce'nin Değirmenbaşı köyü (bazı yerlerde Değirmenaltı olarak ifade edilmiş) nde bakır madeni bulunmaktadır. Madenin imtiyazı daha önce istihsal kılınmış ise de hafriyat ve ihracat için gerekli işlemler yapılmadığı için imtiyaz feshedilmiştir.¹⁵¹² Madenin işletme hakkı Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Mahsus-u Vükelâ kararlarıyla 99 yıl süre ile Osmanlı Devleti tebasından olan Kenğaşzâde Hasan Fehmi Efendi b. Musa Efendi'ye¹⁵¹³ ihale edilmiştir. Maden belli şartlar dahilinde ihale edilmiştir. Bu şartlara göre;

1. Maden hâsılâtından 100 kuruşta 5 pâre Darülaceze'ye verilecektir.
2. İhaleyle ilgili ferman verildiğinde ve “iskân-ı muhâcîrîn îânesi” olmak üzere bir defaya mahsus olmak üzere 100 aded Osmanlı Lirası ödenecektir. Bu çerçevede Orman ve Maâdîn-i Ziraat Nezâret-i Celilesi, Muhâcîrîn-i İslamiye Komisyonu Alisi Birinci Azalığı ve Darülaceze Müdürlüğü ile gerekli yazışmalar yapılacaktır. (28 C 1324/19 Ağustos 1906).¹⁵¹⁴
3. Arazi sathında açılan kuyu ve mağaraların terki durumunda orman, meâdîn ve ziraat nezâretlerinin göstereceği şekilde masrafları mültezim tarafından karşılanmak koşuluyla açılan kuyu ve mağaralar kapatılacaktır.
4. Açılan mağaralarda su yolları var ise gerek imalatın gerekse de suların çıkışı ile ilgili bütün önlemler alınacaktır.
5. İmalat yapılacak madenin sınırları içerisinde şayet başka bir maden yatağı daha bulunursa bu madenin bir miktarı orman, meâdîn ve ziraat nezâretlerinin tayin

---

¹⁵¹¹ BOA, İ. İMT., 6/1325/R-1, Vesika 14, 15, 16, 17.

¹⁵¹² Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314, s. 268.

¹⁵¹³ DKS 1161, s. 36, Nu: 1.

¹⁵¹⁴ BOA, DH.MKT., 1110/29, Vesika 1, 2.

ettiği şekilde kullanılacaktır. Kullanılacak yer ve maden miktarı da yine ilgili nezâretler tarafından belirlenecektir.

6. Maden sınırları içerisinde muhtemel yeni bir maden bulunması ve bu madenin bir başkasına ihale edilmesi durumunda yeni madenin ihale edildiği kişiye, bakır madeni imtiyazını alan kişiler üretim konusunda engel olamayacaktır. Ancak bakır madenin imtiyazını alan kişiler kendi uğradıkları zarardan dolayı yeni maden sahiplerinden tazminat isteme hakkına sahiptirler. Ancak tazminat karşılıklı rıza ile halledilemezse konu ehl-i vukûfun takdiri ve orman, meâdîn ve ziraat nezâretlerinin görüşleri doğrultusunda çözülecektir.
7. Maden sınırları içerisinde bir yol geçirilmesi veya bir inşaat yapılması durumunda mültezim itiraz hakkına sahip değildir. Şayet yapılacak inşaat bakır yataklarının çıkarıldığı yerden geçer ve mültezim bundan zarar görürse konu ile ilgili olarak mahkemenin verdiği kararlara uyulacaktır.
8. Madenin vergilerinin tahsili Kastamonu vilâyetine aittir. Ancak mültezim de maden nîzamnâmesinin 44. ve 48. maddeleri gereğince ihraç edeceği madenin miktarını belirten bir cetvel hazırlayarak takdim etmek zorundadır.
9. Eğer mültezim belirtilen hesap cetvellerini belirlenen zamanda takdim etmezse maden nîzamnâmesinin 49. maddesi gereğince beş yüz Osmanlı altınından 25 yüzlük Osmanlı altınına kadar nakit para cezasına çarptırılabilir. Eğer hazırlanan cetvellerde mültezimin hâsılâtı kasıtlı olarak eksik gösterdiği tespit edilirse devlete ödeyeceği verginin iki katı kendisinden tahsil edilecektir.
10. Madenden çıkarılıp ihraç edilmek üzere Akçakoca İskelesi'ne getirilen cevherin iskeleye nakli ve burada maden nîzamnâmesinin 47. maddesi gereğince vezn olunan madenin rüsûm-ı nisbiyesi ve gümrük vergisi (resim) ödendikten sonra, mültezime mürûr tezkiresi verilecektir. Bundan sonra mültezim cevheri istediği yere ihraç etmeye yetkili kılınmıştır. Ruhsat ve mürûr tezkiresi alınmadan, başka bir yere cevher nakledildiği tespit edilirse mültezime maden nîzamnâmesinin 49. maddesi uygulanacaktır. (14 Zi'l-Hicce 1323/9 Şubat 1906).¹⁵¹⁵

Hasan Fehmi Efendi madeni 100 hisseye bölüp 50 hissesini Mahmud ve Kemaleddin Bey'e, 15 hissesini Fatma Hanım'a, 19 hissesini Yusuf Suad Efendi'ye, 10 hissesini İdris Ağa'ya devretmiştir. İdris Ağa da kendisine ait 3 hisseyi Suad Efendi'ye

---

¹⁵¹⁵ BOA, *İ. İMT.*, 3/1324. Ra. 22, Vesika 1-7.

devretmiştir. Ancak maden hisselerinin tesliminin (muamele-i teslimiyesi) yapılmaması ve vergilerinin ödenmemesi nedeniyle imtiyaz nizamnamesinin 58. maddesi gereğince 21 Kânûn-ı Evvel 1326'da (3 Ocak 1911) imtiyaz sahiplerine, ilkönce muamele-i teslimiyenin gerçekleşmesi ve üretime başlanması konusunda ihtar yapılmıştır. İhtar sonuç vermeyince 59. madde gereğince imtiyaz sahiplerine 24 Şubat 1326'da (9 Mart 1911) 6 ay ek süre (mehil) verilmiş, daha sonra ise 60. madde gereğince imtiyazın feshedileceğine ilişkin 15 Teşrîn-i Sâni 1327 (28 Kasım 1911) yılında tebliğat yapılmıştır. Bununla beraber madenin üretime geçmesi bir tarafa teslimi (muamele-i teslimiyesi) bile gerçekleşmemiştir. Bu nedenle bakır madeninin imtiyazının kaldırılacağı konusunda madene ortak olan kişilerden Suad Efendi'ye tebliğat yapılmıştır. Ortakların konu ile ilgili olarak itirazlarını 3 aya kadar Şûrâ-yı Devlet nezdinde dile getirme hakları olmasına rağmen ortaklardan herhangi biri madenin imtiyaz hakkını geri alma konusunda herhangi bir talepte bulunmadığı için Hasan Fehmi Efendi ve ortaklarının bakır madeni üzerindeki imtiyaz hakkı Şûrâ-yı Devlet kararıyla feshedilmiş ve konu ile ilgili bir irâde-i seniyye çıkarılmıştır. Kararın uygulanmasına Ticaret ve Ziraat nâzırları da yetkili kılınmıştır. (2/3 C 1332/ 28-29 Nisan 1914).¹⁵¹⁶

Harita 4: Değirmenaltı Bakır Madenine Ait Osmanlı Dönemi Haritası

¹⁵¹⁶ BOA, 1310 Sonrası İrade, Ticaret ve Ziraat (İ. T.ZT.), Dosya No:1, Gömlek No: 1332/C-1, Vesika 1, 2./ Konu ile ilgili irâde-i seniyye için bakınız: BOA, MV., 234/179.

1. 3. Kurşun Madeni

Paşaoormanı Sebuk oğlu köyünde sakin Kenğaş oğlu Hasan Fehmi Efendi b. Musa Efendi 15 bin dönüm miktarı mîrî ve boş bir arazi de bulunan bakır madenin sınırları dahilinde bulunan simli kurşun üretimini uhdesine almıştır. Üretim için gerekli ruhsatnâmeyi alması için Kastamonu'da ikâmet eden Said Efendizâde Saadetlü Mehmed Galib Efendi'ye vekâlet vermiştir. (3 Rebû'l-Evvel 1318/1 Temmuz 1900).¹⁵¹⁷

1. 4. Kömür Madeni

Osmanlı'da maden kömürü ilk defa 1731 yılında Humbaracı (Kumbaracı) Ahmet Paşa tarafından Saraybosna'da bulunmuş ancak bu kömürden pek istifade edilememiştir. Osmanlı'da gerçek anlamda kömür üretimi ancak 18. yüzyıl sonlarında gerçekleşmiştir. Bu çerçevede İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışının batı sahillerinde bulunan kömür yatakları işletmeye açılmıştır. Bu kömür yataklarının işletme ve idaresi 1793 yılında III. Selim döneminde bir kurala bağlanmıştır. Buna göre kömür madeni ve etrafında sonradan çıkması muhtemel olan diğer madenler, kömür madeni ile beraber tek bir mukataaya dönüştürülecektir. Bu kömür madenleri mukataası 12 Mart 1795'ten itibaren idare ve imal edilmek üzere İrâd-ı Cedîd Defterdarı Mustafa Reşid Efendi'nin görüşleri doğrultusunda Kaptan Paşa idaresine verilmiştir.¹⁵¹⁸

Düzce'nin en önemli yer altı kaynaklarından olan kömürün¹⁵¹⁹ Düzce'nin Lazyazlık köyü ve Akçakoca nahiyesinde de bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlarla ilgili keşif yapılarak ruhsatnâmeler hazırlanmıştır.¹⁵²⁰

Kömür madenin tespit edildiği bir diğer yer Düzce'nin Tavukköyü Karyesi'dir. Madenin işletim hakkı Osmanlı tebasından Mehmed Arif ve Mehmed Sabri efendilere ait iken, bu kişiler madenin ruhsatnâme haklarını Osmanlı Anonim Şirketi Müteşebbisi'ne ferağ ve devr etmek amacıyla ilgili mercilere bir arzuhal vermiştir. Bu çerçevede ön bir araştırma yapılmış ve kömür ocağına ait ruhsatnâmenin verilmesinde herhangi bir engel olmadığı anlaşılmıştır. Mütakiben maden nîzamnâmesinin 23. maddesi gereğince devr ve

---

¹⁵¹⁷ *DKS 1161*, s. 36, Nu: 1.

¹⁵¹⁸ Ahmet Öğreten, "Ereğli Kömür Madeni Havzasında Kurulan İlk Şirket Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası", *Zonguldak Kent Tarihi '05 Bienali, Bildiriler Kitabı*, Ezgi Matbaası, Birinci Basım, Zonguldak 2006, s. 298.

¹⁵¹⁹ *Türkiye Salnamesi*, s. 690.

¹⁵²⁰ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 268.

ferâğın gerçekleştirilmesi amacıyla Şûrâ-yı Devlet mâliye ve nâfia dairesinden Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gerekli yazılar yazılmıştır.(26 C 1335/19 Nisan 1917).¹⁵²¹

Kömür madeninin 1925 yılında herhangi bir kişinin imtiyazında olmadığı tespit edilmiştir.¹⁵²²

1. 5. Kil Madeni

Düzce'de Kavakbıçkısı civarında Mihalıccık denen yerde bulunan devlete ait ormanlarda kil madeni bulunduğu tespit edilmiştir. Maden uzun zaman “emaneten” idare edilmiş ve devlet hazînesine yılda 15-20 bin lira gelir sağlanmıştır. Maden civarında 5 saatlik bir mesafede yeni bir maden daha açılması için talepte bulunulmuşsa da, istek Şûrâ-yı Devlet tarafından reddedilmiştir. (4 Z 1325/ 8 Ocak 1908).¹⁵²³

1. 6. Petrol

1925 yılı Türkiye Salnamesi'ne göre Düzce'de bulunan maden kaynaklarından birisi de petroldür. Bu kaynağın nerede olduğu ile ilgili herhangi bir tespit yapılmamış ayrıca ilgili tarihte herhangi bir kimsenin imtiyazı dahilinde olmadığı tespit edilmiştir.¹⁵²⁴

h) 1925 Yılı Salnâmesine Göre Düzce'nin Ticari Hacmi

1925 yılına ait salnâmeye göre Düzce'nin yıllık ithalatı 24726 kıyye buğday, 116130 kıyye arpa, 4680 kıyye kablıca (kabluca/hayvan yemi), 1131 kıyye yün, 168 aded koyun, 530 aded kuzu, 200 aded kuzu derisi, 9984 kıyye kuru üzüm, 33500 kıyye pirinç, 17000 kıyye patates olarak gerçekleşmiştir.

Düzce'nin yıllık ihracatı ise 168.920 aded yumûrta, 310 aded manda derisi, 690 376 757 kıyye tütün ve 200-300 mikab (küp) kereste olarak gerçekleşmiştir. Bölgenin genel olarak geliri (vâridât-ı umûmiyesi) 24.009.721 kuruş, genel olarak masrafları (masârifât-ı umûmiyesi) ise 6.470.332 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bölgenin hususi gelirleri ise (vâridât-ı husûsiyesi) 2. 951.909 kuruş olarak tespit edilmiştir.¹⁵²⁵

---

¹⁵²¹ BOA, MV, 207/105.

¹⁵²² Türkiye Salnamesi, s. 690.

¹⁵²³ BOA, MV, 117/119.

¹⁵²⁴ Türkiye Salnâmesi, s. 690.

¹⁵²⁵ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 364.

Tablo 191: Düzce’de Üretilen Muhtelif Tahıl Ürünleri (1925/1926) ¹⁵²⁶

Ürünlerin Çeşidi	1925 yılı	Birimi	1926 Yılı	Birimi
Mısır	1 milyon	kğ	2,5 milyon	kğ
Buğday			5,5 milyon	kğ
Arpa			1 milyon	kğ
Kaplıca			0,5 milyon	kğ
Fasulye			400 bin	kğ
Patates			250.000	kğ
Ceviz			75.000	kğ
Balmumu			20.000	kğ
Fındık			350	kğ
Yumurta			3200	sandık

Tablo 192: Düzce’nin Cumhuriyet Dönemi İthalatı (1925) ¹⁵²⁷

Malın Cinsi	Değeri/Lira
Manifatura	613000
Hırdavat	161250
Haffafiye Ve Lastik	107700
Tuhafiye	100500
Şeker	90618
Kösele Ve Deri	56750
Gazyacağı	47490
Tuz	45927
Sabun	37730
İp	37180
Pirinç	25231
Kanâviçe	21869
Demir	1926
Zeytinyağı	15120
Kahve	14700
Çivi	13560
Züccaciye	10590
Kuruyemiş	8469
Kibrit	8125
Genel Toplam	1417735

¹⁵²⁶ Türkiye Sâlnâmesi, s. 689.

¹⁵²⁷ Türkiye Sâlnâmesi, s. 689.

Tablo 193: Düzce'nin Cumhuriyet Dönemi İhracatı (1925)¹⁵²⁸

Malın Cinsi	Değeri/Lira
Tütün	2049921
Mısır	1476612
Buğday	353846
Yumurta	126920
Fındık	9060
Fasulye	5850
Muhtelif Kereste	55784
Deri Ve Bağırsak	21440
Balmumu	11592
Ceviz	7273
Genel Toplam	4118298

ı) 1925 Yılı Salnâmesine Göre Düzce'de Ticareti Uhdesine Alan Aileler

1925 yılında Düzce'de ticareti uhdesinde bulunduran 102 kişi tespit edilmiştir. Bunlardan 57'si manufakturacı, 11'i tuhafiyeye tüccarı, 2'si hancı, 11'i tütün tüccarı, 3'ü hırdavat tüccarı, 1'i züccaciyeci, 4'ü zahire tüccarı, 3'ü fabrika işletmecisi, 2'si kiremit ocağı işletmecisi, 3'ü müskirât satıcısı ve 5'i yumurta tüccarıdır. Salnameye yansıyan bu tüccarların aile ve kişi adları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.¹⁵²⁹

Tablo 194: Düzce'de Tuhafiyeye Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Akçaşehirli Eminzade	Ahmed Hamdi Efendi
Ahmed Efendizade	Ali Bey
İmamzade	İsmail Hakkı efendi
Emin Efendizade	Mehmed efendi
Cevad Bey Mahdumu	Ahmed Said efendi
Darendeli Ahmed Mithat Efendi	Darendeli Ahmed Mithat Efendi
Salih efendizade	Mehmed Rasim efendi
Miskci Ahmed oğlu	Veli efendi
Musa oğlu	Ali Ağa
Veli Hocasade	Ahmed Efendi
Veli Hocasade	Hamid Hamdi efendi
Toplam	11

¹⁵²⁸ Türkiye Sâlnâmesi, s. 689-690.

¹⁵²⁹ Türkiye Sâlnâmesi, s. 690-692.

Tablo 195 : Düzce’de Tütün Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Uzunzade Damadı	Hacı Nuri efendi
Cemaleddin oğlu	Monla (Molla) Hüseyin Efendi
Hacı Bayramzade biraderler	Hacı Bayramzade biraderler
Hacı Bayramzade	Mehmed Hilmi Efendi
Hafız Murad Efendi	Hafız Murad Efendi
Hüseyin Remzi Bey	Hüseyin remzi Bey
Ali oğlu	Mehmed Efendi
Kuyumcuzade	Osman Efendi
Kürtzade	mehmed Efendi
Güneyikli Hacı Hafız Raşid Efendi	Güneyikli Hacı Hafız Raşid Efendi
Heremân (Hermân) Âsiyera Ticarethanesi	Heremân (Hermân) Âsiyera Ticarethanesi
Toplam	11

Tablo 196: Düzce’de Han İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Meb'us-u sabık Nuri Efendi	Meb'us-u sabık Nuri Efendi
Said oğlu	Akif Ağa
Toplam	2

Tablo 197: Düzce’de Hırdavat Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Paşacıkzade	Ömer Lütfi Bey
Hafız İbrahim bey	Hafız İbrahim bey
Kadızzade	Hacı Mustafa Bey
Toplam	3

Tablo 198: Düzce’de Züccaciye Esnafının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Hersekli Arif Zeki efendi	Hersekli Arif Zeki efendi
Toplam	1

Tablo 199: Düzce’de Zahire Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Hacı Hasan Efendizade	Said Fevzi Efendi
Hafız Murad Efendi	Hafız Murad Efendi
Duhanizade (Tütüncüzade)	Fettah Zeki Efendi
Dilberzade	Ali fehmi efendi

Tablo 200: Düzce’de Fabrika İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Duhanizade (Tütüncüzade)	Fettah Zeki Efendi
Kocabaşzade	Hakkı Efendi
Kürtzade	Mehmed Efendi
toplam	3

Tablo 201 : Düzce’de Kiremit Ocağı İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Ahmed oğlu	Abdullah Ağa
Hatib Bilal Efendi mahdumu	Ahmed efendi (Akçşehir’de)
Toplam	2

Tablo 202 : Düzce’de Manifaturacı Esnafının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Adaköy'lü Mehmed Ağa	Adaköy'lü Mehmed Ağa
İbrahim Usta oğlu	mehmed Emin efendi
Elmalıklı Kadri Efendi	Elmalıklı Kadri Efendi
İmam Hafız Ahmed Efendi	İmam Hafız Ahmed Efendi
İmamzade	Şemseddin Efendi
Uzunzade Damadı	Hacı Nuri Efendi
Bayatzade	Mustafa Veysel efendi
Pilajzade	Tevfik Efendi
Cinci oğlu	Hacı Ahmed Efendi
Civelekzade	Ali Efendi
Çârhacı oğlu	halid Zeki efendi
Çakmak oğlu	Ahmed Efendi
Çilmîoğlu (Çilimlili oğlu)	Hacı Ahmed Efendi
Hacı İbrahim oğlu	Selim efendi
Hacı İsmail Ağazade Ahmed Ağa mahdumu	Halil Efendi
Hacı oğlu Hacı Ömerzade	Osman efendi
Hacı Bayramzade biraderler	Hacı Bayramzade biraderler

Aile Adı	Kişi Adı
Hacı Bayramzade	Mehmed Hilmi Efendi
Hacı Pişmafzade	Ahmed Hamdi Efendi
Hacı Hasan efendi mahdumu	Yakub Naci efendi
Hacı Hüseyinzade	İsmail Akif efendi
Hacı Davudzade	Mustafa Nazmi Efendi
Hacı 'Aşır Efendi mahdumu	Hacı Hasan Efendi
Hacı Ömer Efendizade	Tahir Fevzi Efendi
Hacı Sükzade (Sevkzade)	Ömer Efendi
Safizade	Hasan Hayri efendi
Kasabzade biraderler	Kasabzade biraderler
Sâç oğlu	Hafız Mehmed Efendi
Hakim-i esbâk Yusuf Ziya Efendi	Hakim-i esbâk Yusuf Ziya Efendi
Hocazade	Mehmed Efendi
Derviş mahdumu	Mehmed Şükrü Efendi
Demircizade	Said Tevfik Efendi
Zekeriya Efendi oğlu	Mehmed Refik Efendi
Şihorcuzade (Şeyhorcuzade)	Osman Hikmet Efendi
Tahir efendi mahdumu	Sadık Efendi
Toramanzade	Osman Hikmet Efendi
Abdullah Efendi oğlu	Hafız İdris Efendi
Osman Efendi oğlu	Mecid Efendi
Osmancıklı Hacı Mustafa Efendi	Osmancıklı Hacı Mustafa Efendi
Arab Hacı oğlu	Hacı Ali efendi
Ali oğlu	ahmed Hamdi Efendi
Ali oğlu	Mahmud Fehmi Efendi
Avân oğlu	ahmed Şevki Efendi
Kadıozade	Şükrü Efendi
Kara Hasanzade	Osman Fevzi Efendi
Kara Musazade	Hafız Mehmed Efendi
Kuşcuzade	Ahmed 'İrfân Efendi
Kuşcuzade	Mehmed Efendi
Kûl oğlu	Ömer Efendi
Kuyumcuzade	Yahya Efendi
Kefenli Hasan oğlu	Ömer Fevzi Efendi
Gümüşovalı Mustafa Efendi	Gümüşovalı Mustafa Efendi
Güneyikli Hafız Mehmed Efendi	Güneyikli Hafız Mehmed Efendi
Mahsar oğlu	kamil Efendi
Mustafa Hayri Efendizade	Mustafa Arif Efendi
Müftizade	Mehmed Fevzi Efendi

Aile Adı	Kişi Adı
Yusuf Kamil Efendi	Yusuf Kamil Efendi
Toplam	57

Tablo 203: Düzce’de Müskirât (Alkol) İşletmecilerinin Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Dimetokalı Ali Efendi mahdumu	ahmed Hamdi Efendi
Rûşen oğlu	Ahmed Efendi
Kasım oğlu	Ali Faiz Efendi
Toplam	3

Tablo 204: Düzce’de Yumurta Tüccarlarının Aile ve Kişi Adları (1925)

Aile Adı	Kişi Adı
Ahmed oğlu	Mustafa Efendi
Hacı Hasan Efendizade	Said Efendi
Hacı Ömer Efendizade	İsmail Cemal Efendi
Güsârzade	Ahmed Ziya Efendi
Mahmud oğlu	Mehmed Zeki Efendi
Toplam	5

D) VERGİLER

a) Öşür

İlk dönemlerde 1/8, 1/3 ve 1/2 gibi (mesela Rumeli’de 1/8 olan nisbet, Basra ve Halep’te 1/3 ile 1/2 arasında oynamıştır.) farklı oranlarda alınmasına rağmen, Tanzîmât fermanı ile sabit hale getirilen¹⁵³⁰ ve ismine uygun olarak 1/10 oranında alınması öngörülen¹⁵³¹ öşür vergisi uygulamada Tanzîmât döneminde de kazalara göre farklı oranlarda alınmıştır.

Nitekim yapılan araştırmalarda Üskübü kazasında 1 kile buğday için 6, 1 kile arpa için 5 kuruş öşür ödenirken, aynı dönem Göynük’te 1 kile buğday için 12 kuruş, 1 kile şair için 6 kuruş,¹⁵³² Düzce kazasında ise 1 kile buğday için 6, arpa için ise 4 kuruş (nadiren 5 kuruş)

¹⁵³⁰ Mehmet E. Palamut, “Aşar ve Düşündürdükleri”, *İ.Ü. İFM, Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan*, c. 43, İstanbul, 1987, s. 70-71.

¹⁵³¹ Kütükoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, s. 532.

¹⁵³² Zeynel Özlü, “19. Yüzyıl’da Akşemseddin’in Göynük’teki Ahfadı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl : 8, S. 31, (2006), s. 69.

ödeme yapılmıştır. Yine Düzce ve Üskübü kazaları birbirine yakın kazalar olmasına rağmen ekonomik gelişmişliklerinin farklı olması nedeniyle Üskübü’de 1 kile mısır için 5 kuruş, 1 kıyye keten için 2,5 kuruş, 1 kile burçak için 5 kuruş ödeme yapılırken, Düzce kazasında mısır, keten ve burçak için 1’er kuruş daha az öşür ödenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı devletinin kazaların ekonomik durumlarına göre vergi oranlarını ayarladığını ve böylece sosyal adalet ilkesini önemli ölçüde uygulamaya çalıştığını söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Tablo 205: Düzce ve Üskübü Kazalarında Ürünlerden Birim Başına Alınan Öşür Miktarı (Kuruş/1844)¹⁵³³

Öşür Alınan Ürün	Birimi	Üskübü Kazası/kuruş	Düzce Kazası/kuruş
Buğday	Kile	6	6
Arpa	Kile	5	4
Kabluca	Kile	3	3
Mısır	Kile	5	4
Alef / Yulaf	Kile	3	4
Tütün	Kıyye	2	2
Çavdar	Kile	5	
Keten	Kıyye	2,5	2
Burçak	Kile	5	4
Çeltik	Kile	5	5
Darı	kile	-	4

1- Hâne Başına Öşür Vergisinin Dağılımı

Düzce’de yetiştirilen tarımsal ürünlerden 1844 yılında 19929 kuruş öşür vergisi alınmıştır. Kentte öşür alınan ürünler çokluk sırasına göre tütün, çeltik, buğday ve arpadır. Buğday tütünün üç katı değere sahip olmasına rağmen kentte tütün ekiminin yaygınlığı öşürün tütünden daha fazla miktarda alınmasına neden olmuştur.

Kentte öşür oranı hâne başına 22,49 kuruşa tekabül etmektedir. Hâne başına öşür miktarının en düşük olduğu birim konar-göçer bir yaşam tarzı benimsediğini düşündüğümüz Şeyh Bezenli aşiretine aittir. Nitekim aşiret mensuplarının kısmen yerleşik bir yaşam tarzı sergilemesi çok az miktarda öşür ödemelerine neden olmuştur. Şeyh Bezenli aşiretinden sonra en düşük öşür geliri Bakraz dîvânından elde edilmesine rağmen bu

¹⁵³³ Öşür miktarları hesaplanırken istisnai ödemeler dikkate alınmayarak Düzce kazası genelinde uygulanan miktarlar dikkate alınmıştır.

birimde hâne başına öşür dağılımı kentin en yüksek miktarına tekâbül etmektedir. Bunun nedeni Bakraz'da yaşayan hâne sayısının kentin en düşük hâne miktarına sahip olmasıdır.

Tablo 206: Öşür Vergisinin Hânelere Göre Dağılımı (Kuruş/1844)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Öşür	Hâne Başına Öşür Dağılımı
Akpınar dîvânı	41	1406	34,29
Bakraz dîvânı	12	429	35,75
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	1367,5	29,73
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	526	18,14
Bataklı dîvânı	63	1968	31,24
Câlûr dîvânı	108	2439,5	22,59
Darıyeri dîvânı	150	1836	12,24
Efteni Bey dîvânı	73	1916,5	26,25
Efteni İmamlar dîvânı	83	2661	32,06
Eğerciler dîvânı	39	1012,5	25,96
Karapınar dîvânı	18	430,5	23,92
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	583,5	27,79
Karye-i Câ-lûr tâbi-i Metekler	45	997,5	22,17
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	1084	14,85
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	1118,5	30,23
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	153	3,188
Toplam	886	19929	22,49

Tablo 207: Öşrün Ürün Bakımından Dağılımı (Kuruş/1844)

Yerleşim Birimleri	Buğday	Arpa	Kablucu	Keten	Darı	Mısır	İaf	Duhan	Burçak	Çeltik	Toplam
Akpınar dîvânı	354	282	64,5	157,5	54	196,5		197	8	92,5	1406
Bakraz dîvânı	141	90	15	9		14,5		128	14	17,5	429
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	360	125	42	58		108	4	432	22	216,5	1367,5
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	123	39	9	12		20	8	187	20	108	526
Bataklı dîvânı	540	262	181,5		48	218	6	253	12	447,5	1968
Câlûr dîvânı	579	426	103	95	6	169,5		562	104	395	2439,5
Darıyeri dîvânı	894	206	75	10	270	248		28	100	5	1836
Efteni Bey dîvânı	582	53	57	73	214	114		143	8	672,5	1916,5
Efteni İmamlar dîvânı	696	68	6	55	196	64		72	12	1492	2661
Eğerciler dîvânı	222,5	285	59,5	24		110		4	16	291,5	1012,5
Karapınar dîvânı	81	55,5	27		8			151	8	100	430,5
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	165	124	18	8		58			8	202,5	583,5
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	162	132	21	42	6	34		342	56	202,5	997,5
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	552	110	90,5	89,5	16		88	136	2		1084
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	410	159,5	26	26	44	32		38	68	315	1118,5
Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrâd Taifesi	29					124					153
Toplam	5891	2417	795	659	862	1510,5	106	2673	458	4558	19929

b) Vergü-yi Mahsûsa

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinden itibaren “tekâlif-i örfiyye” adı altında alınan birçok vergi tanzimât dönemi başlangıcında birleştirilmiş ve yeni vergide matrah, köy olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle bu vergiye “köyce tahsili mûtâd olan vergi” veya “an cemaaten tahsil olunan vergi” adı da verilmiştir.

Yeni sisteme göre devlet tarafından bir kazadan istenen toplam vergi, kaza yetkilileri tarafından bölge ahali arasında paylaştırılmakta ve her köy de kendi payına düşen vergiyi hâneleri arasında, hânelerin varlık seviyesine göre tevzii etmektedir. 1256-

1261 (1840-1845) yılları arasında bu verginin tahsili rûz-ı Hızır ve rûz-ı Kasım¹⁵³⁴ olmak üzere iki taksitte yapılmıştır.¹⁵³⁵

1- Vergü-yi Mahsûsa'nın Kaime Olarak Ödenmesi Talebi

Kavâim-i nakdiye-i mûtebere adı verilen kâime, kağıt para olarak bilinmekle beraber bir kağıt paradan ziyade hamiline ait bir hazîne eshamı veya devletin iç borçlanma senedi olarak tanımlanabilir. Kâimelerin piyasaya arz tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Haziran 1840 (R. Âhir 1256) olma ihtimali yüksektir. Kâimeler memleket içinde veya dışında nakit para gibi alışverişlerde kullanılabilmekte ve varislere intikâl edebilmektedir. Tedavül süresi 8 yıl olup, yıllık % 12,5 faizlidir. Başlangıçta faizsiz çıkarılması kararlaştırılan kâimelere sonradan % 12,5 faiz verileceği belirtilerek kâimeye halkın teveccühü artırılmaya çalışılmışsa da kâimelerin faizlerinin ödenmeyeceği konusunda çıkan dedikodular kâimenin alışveriş vasıtası olarak kullanılmasına bazen engel teşkil etmiştir. Hatta kağıt paraya güvenemeyen halk alışverişlerde kullanılacak para üzerinde pazarlık etmeye başlamış ve kağıt para almam, akçe isterim şeklinde sorunlar çıkarmıştır. Taşrada da alışverişlerin kâime üzerinden mi yoksa bir kısmı kâime bir kısmı madeni para olarak mı yapılacağı bilinemediği gibi bazı tüccarlar da kâimeyi hiç kabul etmemiştir.¹⁵³⁶

Kaimenin piyasadaki tedavülü konusunda Düzce ve civar kazalarda yaşayan halkta (özellikle vergi ödeme konusunda) zaman zaman bazı sorunlar yaşamıştır. 1854 tarihli bir vesîkada Bolu Sancağı'na bağlı Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd kazalarında yaşayan ahali tarafından Meclis-i Vâlâ'ya verilen bir dilekçede bu bölgelerde “kavâim-i nakdiye” (nakit kâime) nin tedavülü men edildiği için vergü-yi mahsûsanın ödenmesinde zorluk çekildiği ve halkın 20 kuruşluk kâimeyi 15-16 kuruşa bozdurmakta olduğundan mağdur olduğu ve verginin kâime olarak ödenmesine müsaade edilmedikçe halkın vergilerini ödemeye güç

---

¹⁵³⁴ Rûz-ı Hızır (Hızır günleri) yaz mevsiminin başlangıcı sayılıp 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar süren 186 günlük bir dönemi içine alır. Rûz-ı Kasım (Kasım günleri) ise 9 Kasım-5 Mayıs tarihleri arasını içine alan 179 günlük kış devresinin ifadesidir.

¹⁵³⁵ Tevfik Güran, “19. Yüzyıl Ortasında Bir Kırsal Bölgede Ekonomik ve Sosyal Yapı: Filibe Sancağı'nın Koyuntepe Nahiyesine Bağlı Dokuz Köy Üzerinde Yapılmış Bir Karşılaştırma Çalışması”, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 199.

¹⁵³⁶ Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para Mâliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 23-28.

yetiremeyecekleri bu nedenle de vergilerini kâime olarak ödeyebilmeleri konusunda kendilerine izin verilmesini dile getirmişlerdir. (4 R 1271/ 25 Aralık 1854).¹⁵³⁷

2- Vergü-yi Mahsûsanın Hâne Başına Dağılımı

Düzce’de vergü-yi mahsûsa ortalaması hâne başına yıllık 228,1 kuruşa tekâbül etmektedir. Vergü-yi mahsûsa ortalamasının en yüksek olduğu yerler Bakraz dîvânı Mıdırılı köyü, Eğerciler dîvânı ve Bakraz dîvânı merkezidir. Bu birimlerde hâne başına dağılım 311,8 kuruş ile 319,8 kuruş arasında seyretmektedir.

Hâne başına dağılımın en düşük olduğu yerler ise Şeyh Bezenli aşireti (25,4 kuruş) ve Darıyeri dîvânıdır. (166,7 kuruş).

Eğerciler’e bağlı Merhem köyü hâne başına gelirin en yüksek olduğu ikinci birim olmasına rağmen bölgedeki vergü-yi mahsûsa ortalamasının düşük çıkması düşündürücüdür.

3- Vergü-yi Mahsûsa Ödemeyen Hâneler

Osmanlı devletinde devlet hizmeti gören veya düşük gelir profiline sahip kişiler bazı istisnalar olsa da vergiden muâf tutulmuştur. Bu durum, Osmanlı’da sosyal güvenliğin, her ne kadar modern bir yapıda görünmese de, varlığını haber vermesi açısından dikkate değer bir olgudur.¹⁵³⁸ Düzce’de muhtelif nedenlerle vergü-yi mahsûsadan muaf tutulan 96 hâne tespit edilmiştir. Bu hânelerin vergiden muâf tutulmasının nedeni olarak kişinin fakir, mecnûn (deli), mücrîm ve alîl (hasta) olması gibi nedenler gösterilmiştir.

Devlet kişilerin ikâmet ettikleri kaza dışında sahip oldukları mal varlıklarını da kayıt altına almıştır. Ancak bu kişilerin vergi kayıtları gayrimenkulün bulunduğu birimde değil, ikâmet ettikleri kazanın vergi kayıtları içerisinde gösterilmiştir.

Düzce’de vergiye tabi mal varlığı olduğu halde başka kazada ikâmet ettiği için vergü-yi mahsûsa ödemeyen 38 aile tespit edilmiştir. Bu aileler Akyazı, Üskübü ve Hendek kazaları ile Bolu’nun Ermeniyân ve Akmesicid mahalleleri ve Karaköy bölgesinde ikâmet etmektedirler.

---

¹⁵³⁷ BOA, A. MKT. NZD, 47/124.

¹⁵³⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için; Nadir Özbek, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Politikalar*, Tarih Vakfı/Emeklilik Gözetim Merkezi, İstanbul, 2006. Eser, Osmanlı’dan miras alınan sosyal güvenlik ağını ve Cumhuriyet Türkiye’sinde yaşanan değişiklikleri tüm ayrıntılarıyla ele almaktadır.

Tablo 208: Vergi-yü Mahsûsa'nın Hânelere Göre Dağılımı (Kuruş/1844)

Yerleşim Birimleri	Hâne Sayısı	Vergi-yü Mahsûsa	Hâne Başına Vergi-yü Mahsûsa Dağılımı
Akpınar dîvânı	41	12387	302,1
Bakraz dîvânı	12	3741	311,8
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	46	14710	319,8
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	29	7645	263,6
Bataklı dîvânı	63	13885	220,4
Câlûr dîvânı	108	28257	261,6
Darıyeri dîvânı	150	25001	166,7
Efteni Bey dîvânı	73	15241	208,8
Efteni İmamlar dîvânı	83	21505	259,1
Eğerciler dîvânı	39	12308	315,6
Karapınar dîvânı	18	4412	245,1
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	21	5897	280,8
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	45	10380	230,7
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	73	16500	226
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	37	9046,5	244,5
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	48	1219	25,4
Toplam	886	202135	228,1

Tablo 209 : Düzce Dışında İkamet Eden Kişilerin
Düzce’de Gayrimenkul Sahibi Olduğu Alanlar (1844)

Gayrimenkulün Bulunduğu Yer	Gayrimenkulün Sahibinin Memleketi	Gayrimenkulün Sahibi
Akpınar dîvânı	Nefsi bolu kazasına bağlı Etraf-ı şehir köylerinden Karaköy ahalisinden	Merd oğlu Mustafa bey
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Nefsi Bolu Ermeniyân mahallesinden	Marsivanlı Giveruk
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Üskübü kazasından	Kayıcı (Kıyııcı) Ali oğlu Osman
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Üskübü kazasından	Etekli oğlu Halid
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Üskübü kazasından	Topcu oğlu İbrahim Ağa validesi Şerife Hatun
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Nefsi Bolu Karaçayır mahallesinden	Kantarcı oğlu Hasan
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler (müstecir)	Nefsi Bolu Ermeniyân mahallesinden	Kıratlı oğlu Karâbin
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazası Kâşiş mahallesinden	Fersiz oğlu Hasan
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü’de kazası Debbağlar mahallesinden	Kara Osman oğlu Ahmed Molla
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Fidani mahallesinden	Mehmed oğlu kerimesi
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Kâşiş mahallesinden	Arab Hacı Ali
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Debbağlar mahallesinden	Bekdaş oğlu Mehmed
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Kadı oğlu köyünden	Hacı Mehmed oğlu İsmail
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Kadı oğlu köyünden	Çırak Mehmed oğlu Ömer
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasında Kadı oğlu köyünden	Yörük oğlu İbrahim
Karapınar dîvânı	Nefsi Üskübü kazasından	Kene oğlu
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Akmescid mahallesinden	Arabkirli Mustafa Ağa
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Kara veli oğlu Mustafa
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Hacı Ali oğlu Ali

Gayrimenkulün Bulunduğu Yer	Gayrimenkulün Sahibinin Memleketi	Gayrimenkulün Sahibi
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Aleyneci Ali
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Balak oğlu Osman
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Tur oğlu Hacı Mehmed
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Ermeniyân mahallesinden	Portakal oğlu Agob
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Hacı Yarıcı
Efteni İmamlar dîvânı	Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisinden	Topal İmam
Efteni İmamlar dîvânı	Nefsi Bolu Karamanlı mahallesinden	Tüntükzâde Hacı Ahmed Ağa
Efteni İmamlar dîvânı	Üskübü kazası ahalisinden	Hacı Muradın oğlu
Efteni Bey dîvânı	Hendek kazasından	Hacı Bey
Efteni Bey dîvânı	Hendek kazasından	Hacı Efendi oğlu Mustafa
Efteni Bey dîvânı	Hendek kazasından	İbrahim oğlu Ali Molla
Efteni Bey dîvânı	Gümüşâbâd'dan	Müdür Ahmed Bey
Efteni Bey dîvânı	Üskübü kazasından	İkenik ? Oğlu Hacı Ali
Bataklı dîvânı	Bolu Merkezi Sezak nahiyesi Bahçeköy ahalisinden	Nâzır oğlu Kara Mehmed
Bataklı dîvânı	Bolu Akmesjid mahallesinden	Mısırlızâde Süleyman Ağanın zevcesi Hatun
Bataklı dîvânı	Bolu Ermeni mahallesinden	Portakal oğlu Agob
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Nefsi bolu Etraf-ı şehir köylerinden Karaköy halkından	Marki oğlu Kerim Ağa?
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Akyazı kazası Sarıçayır köyünden	Kara İbrahim Yusuf
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	Nefsi Boludan	Kıdanlı oğlu Karâbit Çorbacı

c) Vergi Yükü İçinde Öşür ve Vergü-yi Mahsûsa'nın Birbirine Oranı

Düzce genelinde ortalama % 9 oranında öşür vergisi, % 91 oranında ise vergü-yi mahsûsa toplanmıştır. Öşrün en fazla toplandığı birim % 1,2'lik oranla Efteni İmamlar dîvânıdır. Şeyh Bezenli aşireti kentin en düşük vergü-yi mahsûsa ve öşür oranlarına sahiptir. Aşiret mensuplarının ödedikleri her iki vergi dilimi de birbirine yakın oranlarda seyretilmiştir. Bunun nedeni aşiret mensuplarının konar-göçer olmaları nedeniyle gerek vergü-yi mahsûsaya tabi gerekse de öşre tabi mal varlıklarının az olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 210 : Öşür ve Vergü-yi Mahsûsa'nın Karşılaştırılması (1844)

Yerleşim Birimleri	Vergü-yi mahsûsa	Öşür
Akpınar dîvânı	5,58%	0,63%
Bakraz dîvânı	1,68%	0,19%
Bakraz dîvânı Mıcırılı köyü	6,62%	0,62%
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü)	3,44%	0,24%
Bataklı dîvânı	6,25%	0,89%
Câlûr dîvânı	12,72%	1,10%
Darıyeri dîvânı	11,26%	0,83%
Efteni Bey dîvânı	6,86%	0,86%
Efteni İmamlar dîvânı	9,68%	1,20%
Eğerciler dîvânı	5,54%	0,46%
Karapınar dîvânı	1,99%	0,19%
Karye-i Akçalar tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	2,66%	0,26%
Karye-i Câlûr tâbi-i Metekler	4,67%	0,45%
Karye-i Keydâni tabi-i Aşağı Milan dîvânı	7,43%	0,49%
Karye-i Merhem tâbi-i Dîvân-ı Eğerciler	4,07%	0,50%
Şeyh Bezenli Aşireti- Ekrâd Taifesi	0,55%	0,07%
Toplam	91,02%	8,98%

d) Gümrükler

Gümrük, sınırları geçerken maldan alınan resimdir. Günümüzde gümrük resmi sadece devlet sınırlarında alınmasına rağmen sanayi öncesi toplumlarda bölge ve şehir sınırları geçilirken de gümrük resmi alınmıştır.

Osmanlı gümrük rejimine göre mal, gümrük olan yerlere girerken ve çıkarken ayrı ayrı vergilendirilmiştir. Malın girişi anında alınan vergiye âmediyye, çıkışta alınana ise reftiyye adı verilmiştir. Transit gümrüğü ise mürûriye olarak tesmiye edilmiştir.

Gümrük resmi genelde malın gümrüğe girdiği andaki kıymeti üzerinden belirlenmiştir. 18. yüzyıldan itibaren ise malların belli tarihlerdeki fiyatlarına göre tespit edilen tarifeler üzerinden alınmıştır.

Gümrüklerde vergisini ödeyen kişilere eda tezkiresi (ödendi belgesi) verilmiş, böylece kişinin başka bir gümrüğe geldiğinde aynı mal için yeni bir vergi daha ödenmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Bununla beraber kurallara aykırı davranarak tekrar vergi isteyen gümrükçüler de olmuştur. Bu çerçevede problemlerin önüne geçebilmek için M. 1857/ H. 1273'te çıkarılan mahrec nîzamnâmesi ile gümrüğün malın

çıktığı yerde alınması prensibi getirilmiştir. Tanzîmâtı müteakiben, 1843'te kara gümrükleri önemli ölçüde kaldırılmışsa da bir kısmının 1874'e kadar devam ettiği görülmektedir. Sahil gümrükleri ise 1910'a kadar mevcudiyetlerini devam ettirmiştir.¹⁵³⁹

1- Gümrük ve Diğer Rüsûmâtta Görevli Kişiler

Bolu kazası gümrüğü 1258 (1842/1843) yılına mahsûben 25000 kuruş pul ile ahaliden Mehmed Ağa'ya, Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd kazaları gümrükleri birleştirilerek 40950 kuruş pul ile Üskübü kazası ahalisinden Topçu oğlu İbrahim ve Bolulu Damgacı (tamğacı) Emin ağalara, Mudurnu gümrüğü ise 3000 kuruş pul ile kaza müdürü Yusuf Bey'e ihale edilmiştir.¹⁵⁴⁰ Görüldüğü gibi bölgede gümrük ağının en yoğun olduğu yer Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd bölgeleridir. Bunun nedeni bölgenin önemli bir geçiş alanında bulunması yanında Akçakoca ve Ereğli gibi iki önemli liman kentine yakınlığı nedeniyle hem kara hem de deniz ulaşımı açısından son derece önemli bir mevkide bulunmasıdır. Nitekim Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd bölgelerinde üretilen malların çoğu karayolu ile İzmîd ve Adapazarı taraflarına, deniz yolu ile de başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun muhtelif alanlarına sevk edilmiştir.

Tablo 211: Akçâşehir Rüsûmat İdaresi (1925)¹⁵⁴¹

Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Merkez memuru	Sıtkı Bey
Başkâtib ve Sandık emini	Midhat Efendi
Kâtib	Galib Efendi
Muayene memuru	Faik Efendi
Muhâfaza memuru	Şevket Efendi
Muhâfaza memuru	Hasan Tahsin Efendi
Muhâfaza memuru	Mehmed Efendi
Muhâfaza memuru	Ahmed Hilmi Efendi

2- Gümrük Vergileri

Osmanlı devletinde sonradan ihdâs edilen kara gümrükleri ilga edildikten sonra bu gümrüklerin ihdâsından önce zahire ve undan (dakik) ayni ve nakdi olarak alınması

¹⁵³⁹ Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısı", s. 583-584.

¹⁵⁴⁰ BOA, C..ML., 400/16434.

¹⁵⁴¹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 356-357.

kararlaştırılan vergilerin (rüsûm) tekrar alınıp alınmayacağı gündeme gelmişse de alınması yönünde karar verilmiştir. (23 S 1260/ 14 Mart 1844).¹⁵⁴²

Adapazarı, Düzce ve Üskübü (Eskübâ) bölgesinde üretilip Der-saâdet'e gönderilen tütünlerin her kıyyesinden 40 pâre gümrük vergisi alınmaktadır. Tütünün her denginden¹⁵⁴³ 14 pâre harc-ı âmediyye, taşra kazasından ise her denkten 14 pâre harc-ı reftiyye alınmaktadır. (23 S 1260/14 Mart 1844).¹⁵⁴⁴

Düzce, Üskübü ve Gümüşâbâd kazalarında üretilip İzmid ve Adapazarı'na nakl edilen eşyaların sahiplerinden gümrük resmi alınıp (tediye olunarak) eşya sahiplerine tezkireler verilmesine rağmen, bu tezkireler İzmid ve Adapazarı bölgesindeki gümrük memurları tarafından dikkate alınmayarak halktan gümrük nîzâmına aykırı bir şekilde tekrar gümrük resmi alındığı görülmüştür. Bu nedenle ilgili mercilerle yazışmalar yapılarak tekrar alınan gümrük vergilerinin sahiplerine iade edilmesi istenmiştir. (29 Z 1259/ 20 Ocak 1844).¹⁵⁴⁵

e) 1311 Yılı Salnamesine Göre Düzce'nin Vergi Yükümlülükleri

1311 yılına ait salnâmeğe göre Düzce'nin yıllık toplam 1116368 kuruş 35 pâre yükümlülüğü (mürettebâtı) bulunmaktadır. Toplanan verginin % 55,15'i öşür vergisine, % 5,8'i ağnâm vergisine ve % 39,07'si ise temettûât, emlak ve arazi vergisine aittir. Vergilerin hepsi hazîneye aktarılmamış bunların bir kısmı maârîfe bir kısmı da ziraat bankasına iâne olarak ayrılmıştır. Toplam aşar vergisinin % 2,83'ünün maârîfe, % 5,65'inin ise ziraat bankasına tahsîs edildiği görülmektedir.¹⁵⁴⁶

---

¹⁵⁴² BOA, C..ML., 540/22217.

¹⁵⁴³ Yapılan araştırmalara göre Üskübü'de tütünün dengi 39, 33 kıyyeye tekabül etmektedir. Fiyat olarak ise tütünün dengi 65 kuruş, kıyyesi 1,62 guruş satılmıştır. Bu çerçevede civar bölgede kurulan Düzce'de de hemen hemen aynı veya birbirine yakın oranların olduğu tahmin edilebilecektir. Mudurnu Şr. Sc. D. 1469 B. 52 s. 15/a'dan naklen Sarı, Şer'iyye Sicillerinde Mudurnu Sosyal-Kültürel-Askeri Durum, Ekonomi bölümü.

¹⁵⁴⁴ BOA, C..ML., 540/22217.

¹⁵⁴⁵ BOA, C..ML., 400/16434.

¹⁵⁴⁶ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311, s. 481.

Tablo 212: Düzce'nin Yıllık Yükümlülükleri (1311)¹⁵⁴⁷

Düzce'nin Yıllık Yükümlülükleri	Kuruş	Pâre	Yüzdelik Dağılım
Emlak ve Arazi Vergisi	347826		31,16%
Temettûâtı	81901	10	7,34%
Vergiden Maârîfe Ayrılan İâne Hissesi	6314	25	0,57%
A'şar Vergisi	563427		50,47%
Aşardan Maârîfe Ayrılan İâne Hissesi	17391		1,56%
Aşardan Ziraat Bankasına Ayrılan İâne Hissesi	34782		3,12%
Ağnâm Vergisi	64727		5,80%
Toplam	1116368	35	100,00%

E) DÜZCE'DE EKONOMİK HAYATA YÖN VEREN BAZI KURUMLAR

a) Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi

1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) yıllarına ait salnâme kayıtlarında muhasebe-yi husûsiye dairesi adlı bir dairenin varlığından bahsedilmemektedir. Bu kurum da muhtemelen 1334 yılı veya biraz öncesinde kurulmuş olmalı ve Düzce'nin genel mali yapısı ile ilgili çalışmalar yapmış olmalıdır. Muhâsebe-yi husûsiye dairesi 1334 (1916) yılında tek bir memurla yürütülürken 1925 yılında ihtisaslaşmaya gidilerek iki memur daha görevlendirilmiştir.

Tablo 213 : Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi Personeli (1334 /1916)¹⁵⁴⁸

Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi	
Memur	Mustafa Efendi

¹⁵⁴⁷ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

¹⁵⁴⁸ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 258.

Tablo 214 : Düzce Kazası Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi Personeli (1925)¹⁵⁴⁹

Muhâsebe-yi Husûsiye Dairesi	
Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Memuru	Osman Nuri Efendi
Muakkib	Mehmed Tevfik Efendi
Tahsildar	Ömer Efendi

b) Düyûn-ı Umûmiye İdaresi

Düyûn-ı Umûmiye, Genel Borçlar İdaresi demektir. Osmanlı devletinin borçlarını ödeyememesi üzerine XIX. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur. Osmanlı maliyesinin Avrupa devletlerinin kontrolü altına girmesini sağlamış ve birçok gelir kaynaklarının bu borçların ödenmesi için tahsis edilmesine neden olmuştur. Nitekim yayınlanan Muharrem kararnamesiyle rüsûm-ı sitte adı verilen tuz, tütün, ispirto, pul, ipek ve balık resimlerinin idaresi ile iç ve dış bütün borçların ödenmesi işi Düyûn-ı Umûmiye idaresine bırakılmıştır.(1881). Kuruluş ancak cumhuriyetten sonra kaldırılabilmiştir.¹⁵⁵⁰

Düyûn-ı Umûmiye taşrada da teşkilatlanmıştır. Nitekim Düzce ve Akçaşehir’de de bu işlerle ilgilenen personel istihdam edilmiştir. Düzce ve Akçaşehir’den Düyûn-ı Umûmiye’ye ne kadar ve hangi tür vergi tahsisi yapıldığına ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Ancak en azından Düzce’nin tütün, Akçaşehir’in de balık resmi ödediği aşikardır.

Tablo 215: Düzce ve Akçaşehir Düyûn-ı Umûmiye Dairesi Personeli (1925)¹⁵⁵¹

Düzce Düyûn-ı Umûmiyesi	
Aidat memuru	Osman Nuri Bey
Akçaşehir Düyûn-ı Umûmiye İdaresi	
Memur	İbrahim Efendi
Kantarıcı	Cemal
Kolcu	Mehmed İzzet Ağa

¹⁵⁴⁹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 354.

¹⁵⁵⁰ Kütükoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, s. 550-650.

¹⁵⁵¹ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 357.

c) Bankalar

1- Ziraatbank (Ziraatbank Muhasebe Sandığı)

Ziraat Bankası bölge halkına zirâî krediler veren¹⁵⁵² önemli bir bankadır. Bankanın ayakta kalabilmesi için bölgeden toplanan öşür vergisinin bir kısmı da ziraat bankasına iâne olarak tahsis edilmiştir. (5,65 %).

1311 yılı salnamesine göre bankanın toplam 387189 kuruş 21 pare sermayesi bulunmaktadır.

İncelediğimiz belgelerde Düzce ziraat bankasının ilk müdürü olarak Ayıntablızâde Mehmed Cemâlî Efendi'nin adı geçmektedir. Ayıntablızâde Mehmed Cemâlî Efendi bu görevi yanında maârîf meclisi kâtibi olarak da görev yapmıştır.¹⁵⁵³

Ziraatbank Şubesi muhasebe sandığında 1310-1311 (1892-94) yıllarında aynı ekip görev yaparken 1314 (1896-97) yılında çalışanlarda bazı değişiklikler olmuştur. 1314 (1896-97) yılında ziraatbank muhasebe sandığı reisliği de bilinmeyen bir nedenle münhal bulunmaktadır.

1310-1311 (1892-94) yıllarında sandıkta 3 üye görev yaparken, 1314 (1896-97) yılında sandıkta sadece iki üyenin görev yaptığı tespit edilmiştir. 1310 (1892-93) yılında görev yapan muhasebe kâtibi Yusuf Celaleddin Efendi ve üye Rıza Efendi dışındaki diğer görevliler 1314 (1896-97) yılında değişikliğe uğramıştır. 1896-97 yıllarında Ziraatbank gibi önemli bir sandığa reis ve bir üye atanamamasının nedeni ise tespit edilememiştir.

Ziraat bankasının 1334 (1916) yılındaki başkan, üye ve kâtibleri hakkında da herhangi bir veri bulunmamaktadır. 1916 yılında ziraatbank muavîn kadrosu da münhal gözükmektedir.

---

¹⁵⁵² BOA, DH. MKT., 580/71, Vesika 1-2.

¹⁵⁵³ Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310, s. 237.

Tablo 216 : Düzce Kazası Ziraatbank Muhasebe Sandığı (1310-1311/1892-94) ¹⁵⁵⁴

Ziraatbank Şubesi	
Reis	Ayıntablzâde Mehmed Cemâlî Efendi
Muhasebe Kâtibi	Yusuf Celaleddin Efendi
Üye	Rıza Efendi
Üye	Kocabaşzâde Mehmed Ağa
Üye	Kassabzâde Mehmed Efendi

Tablo 217 : Düzce kazası Ziraatbank Muhasebe Sandığı (1314 /1896-97) ¹⁵⁵⁵

Ziraatbank Şubesi (Ziraatbank Muhasebe Sandığı)	
Reis	Münhal
Muhasebe Kâtibi	Yusuf Celaleddin Efendi
Üye	Rıza Efendi
Üye	Mehmed Efendi
Üye	yok

Tablo 218 : Ziraat Bankası Personeli (1334 /1916) ¹⁵⁵⁶

Ziraat Bankası	
Memur	Hasan Tahsin Efendi
Muavîni	Münhal

Tablo 219: Düzce Ziraat Bankası Personeli (1925) ¹⁵⁵⁷

Memuriyetin Türü	Memurun Adı
Sandık memuru	Mehmed Emin Efendi
Muavîn	Hüseyin Remzi
Tahsildar	Mehmed Cemal
Sandık heyeti Reisi	Mustafa Efendi
Aza	Hafız Ali Fehmi Efendi
Aza	Hafız İbrahim Bey

¹⁵⁵⁴ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 238.

¹⁵⁵⁵ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194-195.

¹⁵⁵⁶ *Müstakil Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi 1334*, s. 258.

¹⁵⁵⁷ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 354-355.

Tablo 220: Düzce Kazası Ziraat Bankası Sermayesi (1311) ¹⁵⁵⁸

Ziraatbank Sandığı Sermayesi	Kuruş	Pâre
Menâfi Sandıklarından Devreden	62677	8
Ziraat Bankası'nın Teşekkülünden Bu Ana Kadar Olan Vâridât	324512	13
Toplam	387189	21

2- Düzce İslam Ticaret Bankası

Düzce’de ziraat bankası dışında bir de İslam Ticaret Bankası ve İtimat Şirketi kurulmuştur. Banka ile ilgili ilk veri 1925 yılına ait salnamede tespit edilmiştir. Daha önceki salnamelerde banka ile ilgili herhangi bir bilginin bulunmaması bankanın cumhuriyet döneminde kurulduğunu düşündürmektedir. Bununla beraber banka ve şirketin ne zaman kurulduğuna ilişkin kesin bir bilgi tespit edilememiştir.

Tablo 221: Düzce İslam Ticaret Bankası ve İtimat Şirketi (1925) ¹⁵⁵⁹

İslam Ticaret Bankası	
Görevi	Görevlinin Adı
Şube müdürü	Mustafa Adli Bey
Muhasebeci	Münhal
Mukayyid	Seyfeddin Efendi
İtimat Şirketi	
Görevi	Görevlinin Adı
Müdürü	Mustafa Efendi
Müstahdeminden	Nureddin Efendi

d) Ticaret ve Ziraat Odası

Düzce’de önemli miktarda muhtelif gıda üretimi yapılmış olması bölgede ticaret ve ziraat odasının kurulmasında etkili olmuştur. Kayıtlarda, Düzce ticaret ve ziraat odasının 1310-1311 (1892-94) ve 1314 (1896-97) yıllarına ait personelleri hakkında bilgi bulunmaktadır.

¹⁵⁵⁸ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1311*, s. 481.

¹⁵⁵⁹ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 358.

1310-1311 (1892-94) yıllarında Ticaret ve Ziraat Odası başkanlığını bölgenin kaymakamı uhdesine almış iken, 1314 (1896-97) yılında kaymakamın bu görevi, Rıza Bey adında bir kişiye tevcih edilmiştir. Aynı yıl, 1310-1311 (1892-94) yıllarında ticaret ve ziraat odasında görev yapan iki üyenin görevine de son verilerek iki yeni üye seçimi yapılmıştır. 1314 (1896-97) yılının bir diğer farklılığı ise Oda'ya daha önce bir kâtib ataması yapılmışken, 1896-97'de böyle bir görevlinin esâmesine rastlanmamasıdır.

Teşkilat cumhuriyet döneminde daha da büyümüş ve ticaret ve ziraat odaları iki ayrı birime dönüştürülerek her birine ayrı bir başkan ve başkan yardımcılığı ihdas edilmiş, personel sayıları da önemli ölçüde artırılmıştır.

1925 yılında ziraat dairesi personeli içerisine bir aded ziraat muallimi de eklenmiştir. Ziraat muallimi Abdurrahman Şeref Bey halka zirâî alanlarda seminerler vererek üretimi artırmaya yönelik çalışmalar yapmış olmalıdır.¹⁵⁶⁰

Tablo 222: Ticaret ve Ziraat Odası Görevlileri (1310-1311/1892-94)¹⁵⁶¹

Ticaret ve Ziraat Odası	
Reis	Kaymakam Bey
Üye	Kürdzâde Mustafa Efendi
Üye	Küçükzâde Yusuf Efendi
Kâtib	Ahmed Rıfat Efendi

Tablo 223: Ticaret ve Ziraat Odası Görevlileri (1314/ 1896-97)¹⁵⁶²

Ticaret ve Ziraat Odası	
Reis	Rıza Efendi
Üye	Ali Osman Efendi
Üye	Mehmed Efendi

¹⁵⁶⁰ *Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925*, s. 354.

¹⁵⁶¹ *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1310*, s. 238.

¹⁵⁶² *Kastamonu Vilâyeti Sâlnâmesi 1314*, s. 194-195.

Tablo 224: Düzce Ziraat ve Ticaret Odası Personeli (1925)¹⁵⁶³

Ziraat Odası Heyeti	
Görevi	Görevlinin Adı
Reis	Ali Rıza Efendi
Reis-i sâni	Osman Efendi
Kâtib	Mehmed Efendi
Aza	Ferhad Efendi
Aza	İmameddin Efendi
Aza	Emin Efendi
Aza	Baytar Vahid Efendi
Aza	Abdurrahman Efendi
Ticaret Odası	
Reis	Ali Rıza Efendi
Reis-i sâni	Osman Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Aza	Ali Fehmi Bey
Aza	Ferhad Efendi
Aza	Mustafa Efendi
Aza	Nuri Efendi
Aza	Hafız Mehmed Efendi
Aza	Refik Efendi

¹⁵⁶³ Bolu Vilâyeti Sâlnâmesi R. 1341/M. 1925, s. 357.

SONUÇ

Düzce şehri antik dönemde Dusae Pros Olypum, Osmanlı döneminde ise Düzce ve Konrapa isimleri başta olmak üzere, Konurâbâd, Düsce, Düzceli gibi adlarla isimlendirilmiştir. Bu isimlerden Konrapa adı Düzce içerisinde bulunan özel bir bölge için de kullanılmış, ayrıca bölgede yaşayan halk Osmanlı devleti tarafından “ahâli-yi sâdika” olarak tanımlanmıştır.

Şehir her ne kadar Selçuklular tarafından Bizans’tan alınarak Türk İslam hâkimiyetine sokulmuşsa da, Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde tekrar elden çıkmıştır. Osman Gazi’nin son dönemlerinde ise, Konur Alp Bey tarafından tekrar Türk İslam hâkimiyetine sokulmuştur (1317/1318). Bu fetihten sonra Düzce Ovası Konur Alp’in gösterdiği kahramanlığa istinaden “Konrâpâ”, “Konrapa” ve “Konur Alp İli” olarak adlandırılmıştır.

Bölge Konur Alp’e ikta olarak verilmiş, Konur Alp’in ölümü ile Şehzâde Murat’a, daha sonra da Gündüz Alp’e bırakılmıştır.

Kent, Bolu’nun fethiyle buraya bağlanmış ve XIV. yüzyıl sonlarında Bolu ve Kocaeli sancakları arasında önemli bir merkez haline gelmiştir. Bölgenin 1909’da Bolu Sancağı’ndan ayrılarak İzmid’e bağlanması yönünde Dâhiliye Nezâreti’ne arz yapılmıştır.

Bölge Orhan Gazi döneminde Nalbantoğlu köyü Cuma Camisi (Kuba Camisi), Hasanlar köyü Orhan Gazi Camisi, Beçiyörükler Köyü Orhangazi Camisi, Kaynaşlı/Sarıçökek Köyü Orhangazi Cuma Camisi gibi önemli yapılarla donatılmıştır. Bu camilerden özellikle Kaynaşlı/Sarıçökek Köyü Camisi çandı sistemle inşa edilmiş olup halen özgün haliyle ayakta durmaktadır.

Düzce, Osmanlı Devleti’nin önemli kazalarından birisidir. Nitekim Düzce’ye bağlı Şahinciler Köyünde 12 hâne, Milanderesi (Melenderesi) köyünden de 10 neferin Osmanlı sarayına şahin yetiştirdiği tespit edilmiştir. Köyde yetiştirilen şahin türleri Girütıkaya, Eykaya, Harcıkaya, Boyalıkaya, Günî (Kevnî), Karacailyas, Nemâzî, Kızılelma ve Kızıltepe gibi adlarla adlandırılmaktadır.

Düzce’de A’saklar, Ezerhan Dağı, Bekirler, Çınardüzü, Çakırsayvan, Çatalçam, Hacıyeri, Hoca (Hace), Derdin Darıyeri, Dikmen, Saz, Sakarkiriş, Sitelik, Sığırlık, Suludere, Çukurvıran, Şeyh, Kavakbıçkı, Karaburun, Karık, Kadı Mezarı Karakaş, Murad Bey, Mengen, Yağven (Yağun) Pelid, Maabdede, Kadifekale Beyköy, Kuyudüzü, Hucac

Bey, Yongalık, Sarıdere, Pomaklıdede, Dededüzü Mertpınar ve Kaşlık Bıçkı bölgelerinde mîrî ormanlar bulunmaktadır. Bu ormanlarda, çoğunlukla meşe, gürgen, kayın, köknar, ihlamur, dişbudak, karaağaç, kestane ve biraz da çam ağaçları bulunmaktadır. Tersâne-yi Âmire’de inşa ve tamir edilen Donanma-yı Hümâyûn kalyonlarının levazımâtı için her yıl bu ormanlardan dümen-i kebir, Yege-i dümen, İrgâd-ı kebir, Serkütük ve benzeri karaağaç keresteleri ile Börsütmeser, Berçulakreb, Bükme çatal, Sürme çatal, Astar Börsütme, Pâre börsütme olarak adlandırılan muhtelif meşe keresteleri elde edilmiştir. İrgâd-ı kebir çiftesi ve Latha-i kebir meşesi kerestesi Eftenili (Efteni) ve Bataklı bölgesindeki dağlardan, karaağaç cinsi ağaçlar ise Gümüşâbâd ile Düzce arasında bulunan ormanlardan ve Bataklık olarak isimlendirilen yerden elde edilmiştir. Osmanlı sarayının ihtiyaç duyduğu odunun 120 bin çekisi Kastamonu Vilâyeti ve İzmid Sancağı ormanlarından karşılanmakta, bu miktarın 50 bin çekisi Düzce ormanlarından elde edilmektedir.

İzmid’den Ereğli’ye kadar uzatılması kararlaştırılan demiryolu hattının ihtiyaç duyduğu kereste ve odunların bir kısmı da bölgeden talep edilmiştir.

Ormanlarından kesilen keresteler, Akçaşehir ve Milan Ağzı iskeleleri aracılığıyla nakledilmiştir.

Bölge, başkent İstanbul ile Erzurum, Van, Gümüşhâne, Diyarbakır, Kastamonu, Çıldır, İstanbul, Karahisar, Yozgat, Kars, Tosya, Maraş, Sivas, Trabzon, Bağdad, Keban ve Ergani arasında önemli bir geçiş alanı teşkil etmiştir. Bölge menziline hizmet, Düzce ve Üskübü kazaları ahalileri tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti’nde merkezi otoritenin zayıflamasıyla beraber taşrada güçlenmeye başlayan ayanların varlığına Düzce’de ilk olarak 1782 yılında rastlanmıştır. Bölgede, 18. Yüzyıl sonları ve 19. Yüzyıl başlarında ayanların etkili olduğu görülmektedir. Bölgenin meşhur ayanları bu tarihlerde (1782-1807) kereste tüccarı olan Hacı İbrahim oğlu, Hacı Ali, Silahşör-ü Hassa’dan ve seyyid olan Zeynel Abidin Ağa, Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed ve Tahir adlı kişilerdir. Adı geçen ayanlardan Hacı İbrahim oğlu ile Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed’in aynı kişiler veya aynı soydan olması olası gözükmemektedir.

19. Yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devleti’ne bağlı birçok kazada, kazaya bağlı yakın köyler birleştirilerek Divan adı verilen yeni idari birimler kurulmuştur. Bu yeni birimler Düzce’de de oluşturulmuşsa da, hangi birimlerin hangi Divan kapsamına alındığı konusunda net ve toplu bir veri tespit edilememiştir. Şer’iyye sicillerinde muhtelif

kayıtlarda bulunan bazı yer bilgileri dışında gerek temettuat defterleri gerekse de Başbakanlık arşivinde tespit edilen kayıtlar bu konuda açıklayıcı bir bilgi vermemektedir.

Bu dönemde Düzce’de 16 aded Divan Birliği kurulmuştur. Bunlar, Akpınar Divanı, Bakraz Divanı, Bakraz Divanı Mıcırılı Köyü, Bakraza tabi Akçaşehir (Köyü), Bataklı Divanı, Câlûr Divanı, Darıyeri Divanı, Efteni Bey Divanı, Efteni İmamlar Divanı, Eğerciler Divanı, Karapınar Divanı, Karye-i Akçalar Tabi-i Divan-ı Eğerciler, Karye-i Câlur Tabi-i Metekler, Karye-i Keydâni Tabi-i Aşağı Milan Divanı, Karye-i Merhem Tabi-i Divan-ı Eğerciler ve Şeyh Bezenli Aşireti-Ekrad Taifesi’ne aittir.

Bu isimlerden bazıları bölgede bulunan bir divana bağlı köy olarak tanımlansa da, bunların da ayrı bir divan birliği oluşturduğu düşünülmektedir. Nitekim bölgede Aşağı Milan Divanı adında bir divan birliği kurulmadığı halde bölgede kurulan divanlardan birisinin Karye-i Keydâni Tabi-i Aşağı Milan Divanı olarak adlandırılması bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Düzce’de oluşturulan divan birliklerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, Düzce’de kent kimliğinden ziyade kır kimliğinin hâkim olduğunu göstermesidir. Bu veri, Düzce’nin bu tarihlerde (1844) henüz kırsal niteliklerden kurtulamadığı izlenimini vermektedir. Bu nedenle şehirle ilgili analiz yapılırken kır ve kent merkezi karşılaştırması yapılamamış ve Düzce’nin bütünü ele alınarak bu meyanda değerlendirmeler yapılmıştır.

Osmanlı genelinde olduğu gibi Düzce’de de mali işlerle ilgili bütün memuriyetlerde istihdam edilecek memurların kefâlete bağlanması ve tehlike içerisine giren kişilerin güvenliğinin sağlanmasında katkısı olan herkesin Tahlîs Madalyası Nizamnâmesi çerçevesince ödüllendirilmesine önem verilmiştir.

1844’te kentin kaza müdürü, Tönti oğlu Hacı Ahmed Ağa’dır. Ahmed Ağa kentin varlıklı kişilerinden birisi olup, çiftçilikten kaza müdürlüğüne terfi etmiştir.

1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile yönetim biçiminde değişiklikler yapılmış ve daha önce müdürler tarafından idare edilen kazaların başına hükümetçe atanan kaymakamlar getirilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde kazalar kendi içerisinde birinci, ikinci ve üçüncü sınıf gibi gruplara ayrılmıştır. Düzce kazası, 1888 yılına kadar idari bakımdan üçüncü sınıf bir kaymakamlıktır. Kazanın muhacir iskânı ile öneminin artması ve Gökçesu nahiyesi müdürlüğünün lağvedilerek tasarruf edilen maaşın Düzce Kaymakamlığı maaşına aktarılması ile kaza ikinci sınıf bir kaymakamlığa dönüştürülmüştür. Kazanın birinci sınıfa

yükseltilip yükseltilmediği tam olarak tespit edilememiştir; ancak bölgeye 1907-1908 yıllarında birinci sınıf kaymakamlardan birisinin tayin edilmesi bu konuda bir soru işareti oluşturmuştur. Bununla beraber Osmanlı Devleti'nde kaymakamlıklar arasındaki nakil ve becayiş kural gereği genelde aynı sınıflar arasında yapılmasına rağmen kaymakamın görevinden azli gibi bazı özel durumlarda alt sınıftaki bir kaymakamlıktan üst sınıftaki bir kaymakamlığa nakil yapılabildiği de unutulmamalıdır.

Kaymakamlara da diğer memurlar gibi yeni bir göreve tayin edildiği zaman kendilerine devlet tarafından bir harcırah tayin edilmiştir. Harcırah ödemesi “Emvâl-i Mahalliye'den yapılmış ve verilen harcırahın % 5'i de Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı'na tahsis edilmiştir.

Kaymakam olan kişiler herhangi bir nedenle görev başında bulunmadıkları zaman maaşları tam olarak ödenmemiş ve kesintiye gidilmiştir. Kaymakamın yerine vekâlet eden kişiye ise, muvazzaf memur ise 1/5 oranında, değilse 1/2 oranında maaş tahsis edilmiştir.

Kaymakamların ilk alacakları maaşın yarısı da, Tekâüd Sandığı'na kesinti olarak ayrılmıştır.

Kaymakamlık içerisindeki birimlerden Mal Müdürlüğü, Tapu Dairesi, Orman İdaresi gibi birimler ilk dönemlerde küçük bir birim iken, ileriki yıllarda özellikle de Cumhuriyet'in ilanı ile kendi içerisinde ihtisaslaşarak daha büyük birimler haline gelmişlerdir.

Klasik dönemde vakıflar, loncalar ve mahallelerde kurulan muhtelif organlar tarafından icra edilen belediye hizmetleri, 19. yüzyıl sonlarından itibaren Düzce'de de kurulan belediye teşkilatı vasıtasıyla yürütülmüştür. Düzce'de belediyenin varlığına ilişkin ilk veri 1298/1881 yıllarına aittir. Bu tarihte kentin belediye reisi ise, Ömer Ağa adlı bir kişidir. İlgili dönemde belediyenin teşkilatı ve hizmetlerine ilişkin herhangi bir veri tespit edilememiştir. Teşkilat 1897'lere kadar küçük bir birim iken, 1906-1907 yıllarında ve nihayet cumhuriyet döneminde görevlerde ihtisaslaşmalara giderek daha da büyümüştür.

1310-1311 (1892-94) yıllarında Ayıntablızâde ailesinden Mehmed Efendi belediye yönetiminde üyelik yaparken aynı aileden Ayıntablızâde Mehmed Cemâlî Efendi'nin Ziraatbank Müdürlüğü ve Maârîf Meclisi Kâtipliği görevini icra etmesi, Ayıntablızâdelerin Düzce'nin yönetiminde etkin bir aile olduğunu akla getirmektedir. Nitekim bölgede bugün şehir merkezinde bulunan bir caddenin “Gaziantep Caddesi” olarak isimlendirilmesi, ailenin bölgedeki saygınlığının bir sonucu olarak görülmektedir.

Belediyenin gelirlerinin ancak giderlerini karşılayacak bir kapasitede olduğu görülmektedir. Nitekim 1925 yılında Düzce Belediyesi'nin bir yıllık gelirin 1.013.881 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Masraflar da aşağı yukarı gelirlerle aynı oranında gerçekleşmiştir.

Köylerde ve mahallelerde yönetim, genelde muhtar ve imamların elinde bulunmaktadır.

Devlet zamanın şartlarına ve ihtiyaca göre idari birimleri birleştirme veya münferiden idare etme yoluna gitmiştir. Düzce'de yeni idari birimlerin kurulmasında birimlerin büyümesi, farklı orijine sahip milletlerin birbirine uyumsuz davranışlarının olması ve yeni gelen göçmenlere yer temini gibi nedenler etkili olmuştur. Devlet yeni idari birimleri oluştururken, özellikle köyleri kendi içerisinde mahallelere bölerken, mahallelerin 30 hânedan oluşmasına özen göstermiştir.

1914 yılında Yığılca Nahiyesi ile beraber Bekirler, Çukur, Çorak, Çukurviran, Hacılar, Şeyhler, Köseler, Şeyh, Çiftlik, Hoca (Hace), Karakaş, Hermiz (Hermez), Metkin ve Yağun Pelid köyleri Düzce kazasına ilhak edilmiştir.

Oluşturulan birimlerden Kuyudüzü Köyü'nün Hatkoy Köyü'ne, Dereli Köyü'nün Hacı Alimler Köyü'ne bağlanmasına, Alaptura Köyü'nün müstakilen idare edilmesine ve Muhâcîr Taşköprü-Tınaz Köyü ile Çerkes Seruh Efendi-Hoca köylerinin birbirinden ayrılarak müstakilen idare edilmelerine karar verilmiştir.

İçkale göçmenleri ile Lazşerefiye, Ordu göçmenleri ile Kurugöl kurulmuştur.

Lazşerefiye köyüne ilk iskân 1895 yılında yapılmış ve köyün adı Lazşerefiye olarak isimlendirilmiştir.

Kurugöl'e ilk iskân ise 1894 yılında yapılmış ve köyün adı Kurugöl olarak adlandırılmıştır. Yine Akçakoca sınırları içerisinde bulunan Câhallı (Çuhalı) Köyü'nün adı ise, 1912 yılında Osmaniye olarak değiştirilerek bölge köy statüsünden mahalleye dönüştürülmüştür.

Düzce'ye Rumların göçüne dair ilk bilgi 1888/1889 tarihine aittir. Nitekim bu tarihte Ordu Kazası'ndan bir grup Rum Düzce'ye göç etmiş ve devlet tarafından Büyükpınar (Kurdusu) bölgesine yerleştirilmişlerdir. Böylece Büyükpınar bölgesi müstakil bir köy olarak yeni bir idari birime dönüştürülmüş ve merkez kazaya katılmıştır. Bölgeye Rum göçü ileriki tarihlerde de devam etmiştir.

18. yüzyıl başlarında, 1718'de Düzce nüfusu ortalama 600 kişiden meydana gelirken, 126 yıl sonra, 1844'te, olağan üstü artış kaydederek ortalama 4430 kişiye yükselmiştir. Nüfus 19. yüzyıl sonlarında bölgeye yapılan iç ve dış göçlerle ve Üskübü, Akçakoca gibi birimlerin Düzce'nin bünyesine katılmasıyla daha büyük bir artış kaydetmiştir. Bölgeye 19. yüzyılda Kafkasya'dan Çerkes (Han, Besni, Bestan, Şabsıg kabileleri), Abaza (Dahum muhâcîrleri) ve Gürcüler, Balkanlardan Boşnak, Rumeli muhâcîri ve Tatar, Karadeniz bölgesinden de Laz ve Ordulu olarak tanımlanan birçok halk göç etmiştir.

Bölgeye 1864 yılına kadar Çerkes Kabilesi olarak 500 hane (4000 kişi) yerleştirilmiştir. Çerkesler'in bölgedeki sayısı 1906-1907 yılına kadar 9813 kişiye ulaşmış ve bölgenin Türklerden sonra ikinci büyük nüfusunu oluşturmuştur. Düzce'ye Abaza Dahum muhâcîri olarak ise 1000 hane yerleştirilmiştir.

Düzce'ye 1907 yılına kadar Ordu Kazası'ndan ise 2000 hanenin (15000+ kişi) iç göç gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Ordulu göçmenlerin sayısı, 1906-1907 yıllarında 6405 kişiye tekabül etmektedir. Aradaki bir yıllık dönemde Ordulu göçmen sayısının bu kadar artması bölge nüfusunun niteliği açısından gerçekten önemli bir olgudur.

Yapılan göçlerle Düzce genel nüfusu 1311/1894 yılında 31876 kişiye, 1314/1896-1897 yıllarında 38406 kişiye, 1906-1907 yıllarında ise 69160'a yükselmiştir. 1925 yılına geldiğinde ise nüfusun 6125 kişi aşağıya düştüğü görülmüştür. Bunun muhtemel nedeni ülkenin her bölgesinde olduğu gibi Düzce'de de birçok kişinin savaşlarda şehit olmasıdır.

Bölgeye yapılan göçler incelenecek olursa, yerleştirilen muhâcirlerden bazılarının iskân yerlerinden veya iskân edildikleri hanelerden memnun olmadıkları görülmüştür. Bununla beraber muhâcirlerin iskân edildikleri yerlerden izinsiz olarak ayrılmalarına da izin verilmemiştir. Bunun en önemli gerekçesi devletin Düzce ovasını şenlendirmek istemesidir. Böylelikle bir yandan muhâcirlerin talepleri yerine getirilirken bir yandan da yeni üretim alanları oluşturularak devlete yeni vergi kalemleri oluşturulmuştur.

Muhâcirlerin bir kısmına yapılan hanelerin devlet tarafından farklı bir mimaride (medrese biçiminde) yapılması kararlaştırılmasına rağmen muhâcirlerin aynı biçim hanelerde ikamet etmek istemesi dikkate alınarak bütün hanelerin aynı modelde yapılması sağlanmıştır. Çerkes Besleney (Besni) Kabilesi'nin lideri Bişmâf Bey ve köleleri için 17 odalı ve fevkâni (iki katlı) 3 bab hane inşa edilmesi muhâcirlerin beylerine de bey gibi muamele yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Muhâcirlere hâneler yanında zaman

zaman aksamalar meydana gelse de ekilecek arazi, her türlü tarımsal alet, tohum ve öküz yardımı da yapılmıştır.

Muhâcirlerin sosyo-kültürel ihtiyaçlarına matuf olmak üzere bölgede okul ve mescitler de inşa edilmiştir. Bölgede kurulan Cedidiye Câmi-i Şerifi ve Medresesi göçmenler tarafından inşa edilmiştir. Bu veriler bölgenin göçlerle sadece tarımsal açıdan şenlendirilmediğini aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da canlandırıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Göçmenlerin bölge halkı ve mahalli yöneticilerle olan iletişimlerini rahatlatmak için devlet tarafından tercümanlar görevlendirilmiştir.

Bölgeye iskân edilen göçmenlerin masrafları bölgenin aşar geliri, belediye, Dâhiliye Nezareti inşaat kalemi veya bölgede yaşayan varlıklı kişilerden sağlanan yardımlarla karşılanmıştır.

Düzce'de Müslümanlarla beraber az da olsa gayri Müslimlerde yaşamaktadır. 18. Yüzyılın ikinci yarısında 1770-71'de yapılan cizye tespitinde Düzce'de sadece 10 adet cizye yükümlüsü gayri Müslimin yaşadığı tespit edilmiştir.

Müslüman Türk ailesinin niceliği ile ilgili olgu genelde 5 rakamı ile ifade edilmesine rağmen Ordulu muhâcirlerde bir hâne sayısının ortalama 7,5 kişiden, Çerkeslerde ortalama 7,2 kişiden, Rumlarda ise ortalama 4,8 kişiden oluştuğu görülmektedir. Muhâcir Müslüman göçmenlerle ilgili ortaya çıkan rakamlar, geniş aile olgusunu akla getirmektedir.

Osmanlı Devleti 1854 yılından beri Kafkasya'dan köle getirilmesini yasaklayıp ülke içinde köleliğin ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmasına ve göçler sırasında da köleliğe karşı bir tutum sergilenmesine rağmen, Düzce'de yaşayan bazı Çerkes asillerinin evlerinde köle bulundurulmasına izin verilmiştir. Bununla beraber Çerkes ailelerde kölelerin ailenin diğer fertlerinden ayrı tutulmadığı da dikkate değer bir husustur. Devlet köleliği yasaklamasına paralel olarak bölgede düzenlenen at yarışlarında cariyeye ve kölelerin ödül olarak konmasına da tavır koymuştur.

Çok eşlilik serbest olmasına rağmen, araştırma kapsamına alınan belgelerde Düzce'de çok eşliliğin yapıldığına dair herhangi bir doneye rastlanmaması bölgede İslam dininin tek eşle evlilik tavsiyesine uyulduğunu göstermesi açısından önemli bir husustur.

Araştırma kapsamı belgelerde bölgede yaşayan ailelerin genelde kendi bölgesinden veya kültürüne yakın insanlarla evlenmeyi tercih ettiği gözlenmektedir.

Bölgede 19. Yüzyılda, devlet tarafından evlilik öncesi kişilerle ilgili ön araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Nitekim evlenecek adayların ikâmet ettikleri yerlerde bulunan muhtarlıklardan bilgi alınmakta ve muhtarlıktan alınan “ilmühaber” çerçevesinde, adayların evlenmeye bir engelleri, “mâni-i şer’îsi” ve asâkîr-i şâhânedeki nişanlısı” olup olmadığı konusunda tespit yapılarak izin verilmektedir.

Evlenen çiftlerin genelde rızalarının alındığı görülmektedir. Evlilik törenlerinde “vekâlet vererek evlenme olgusu” kadınlara özgü bir olay değildir. Erkeklerin de yakınlarına vekâlet vererek evlilik gerçekleştirdiği görülmektedir. Bununla beraber vekâlet vererek evlenme olgusunun bazen aileler tarafından suistimal edildiği de olmuştur. Nitekim evlenme töreni sırasında herhangi bir olumsuzluğa neden vermemek için çocuklardan zoraki olarak alınan evlilik vekâletnamelerinde mahkeme devreye girerek bu tür nikâhları iptal etme yoluna girmiştir.

Bölgede yapılan evliliklerin genelde ebeveynlerin rızası dâhilinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Bölgede yapılan düğünlerde Çerkes düğünlerinin çok kalabalık ve debdebeli geçtiği, düğünlerde at yarışları tertip edildiği görülmektedir. Bu nedenle devlet özellikle Çerkes asillerinin düğünlerinin daha sade bir şekilde düzenlenmesi konusunda tedbir almıştır.

İslam’ın tasvip etmediği en kötü helal olgulardan birisi olan boşanma bölgede genelde “muhalaa” olarak tabir edilen anlaşmalı boşanma şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim bölgede evlilik öncesi alınan eşyaların kayıt altına alındığı görülmektedir. Bunun nedeni de meydana gelebilecek muhtemel bir boşanma olayında taraflar arasında mal paylaşımının daha rahat yapılmasını sağlamaktır.

Boşanmış kadınların yeni bir evlilik yapabilmesi için boşanmış erkeğin mahkemeye giderek boşadığı eşinin dilediği kimse ile evlenebileceği konusunda yazılı izin vermesi sağlanmaktadır. Böylelikle kurulacak yeni ailelerin ve neslin muhafazası yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Devlet sosyal güvenliğin bütün unsurlarını hayatın her alanına yansıtmaya çalışmıştır. Nitekim bölgede yaşayan ihtiyaç durumundaki yetimlerin ve miras malının başında bulunamayan kişilerin hakları korunmuş, hapishanelerde bulunan mahkûmların sağlık durumları kontrol altında tutularak, yiyecekleri ekmeğin hamur olup olmadığı bile denetlenmiş ve bu çerçevede tedbir alınması sağlanmıştır. Yine kişi tarafından dava vekili

tayin edilmediği durumlarda devletin kendisinin dava vekili tayin etmesi kişilerin savunma hakkının yerine getirilmesini sağlaması açısından dikkate değer bir husustur.

Boşanma ve miras taksiminde ihtiyaç sahibi kişilerin nafakası sağlandığı gibi, eşi mahkûm olduğu için ailesinin nafakasını sağlayamayan kişilere de devlet tarafından yardım edilmiştir.

Yetim ve gâib olan kişilere miras kalan mallar devlet tarafından koruma altına alınarak eytam müdürlüğü tarafından kişinin akrabaları başta olmak üzere muhtelif kişilere işletmeye verilmiş ve malların atıl kalmaması ve Düzce’de ekonomik hayatın canlanması sağlanmıştır. Yetimlere kalan mallar en az 1 en fazla 5 yıllığına işletmeye verilmiştir. İşletmenler içerisinde erkekler gibi kadınların da yer alması Düzceli kadınların kendilerini sosyal ve ekonomik hayattan soyutlamadıklarını göstermesi açısından önemli bir husustur.

Düzce’de 1851’li yıllarda bir afet, 1908 yılında da bir kıtlık olayının meydana geldiği tespit edilmiştir.

Kazada özellikle 19. yüzyılda sıtma, kuduz, çiçek ve frengi gibi hastalıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlardan kuduz hastalığına yakalananlar Dârülkelb Tedavihânesi’ne gönderilmiş, çiçek hastalığına yakalananlar için “telkîh-i cederi” adı verilen çiçek aşısı uygulanmıştır. Frengi hastalığına yakalananlar için ise Düzce’de bir frengi hastanesi açılmıştır.

Bölgede kalıtsal frengi sonucu ölümlerin yaygınlaşması üzerine evlenmek isteyen çiftlerden sağlık belgesi istenmiş, 1 yıl geçerli olan bu belgeleri yetkililere gösteremeyenlerin evlenmelerine müsaade edilmemiştir.

Gerek Düzce Frengi hastanesi ve gerekse de belediye tabibliği görevinde genelde gayri Müslim kökenli kişilerin etkin olduğu görülmüştür. Belediyenin meşhur tabibi Lakofet Efendi tedavideki başarılarından dolayı devlet nişanına sahip olmasına rağmen halk tarafından hakkında yapılan şikâyetler nedeniyle görevinden alınmışsa da bir süre sonra görevine iade edilmiştir.

Bölgede kaplıca olarak Efteni ve Derdin adında iki kaplıca tespit edilmiştir. Bu kaplıcalardan Efteni kaplıcasının suyunun kükürtlü, Derdin kaplıcasının ise karbonatlı olduğu tespit edilmiştir. Şifa kaynağı olduğuna inanılan bu kaplıcalardan Derdin kaplıcasının suyunun sancı ve sızılara iyi geldiği kabul edilmektedir.

Düzce vakıflarla donatılmış bir şehirdir. Şehirde başka yerde kurulduğu halde Düzce’de gayri menkûlleri bulunan veya buradaki bazı yapıları subvanse eden vakıflar

bulunmaktadır. Bunlar Şemsi Ahmed Paşa, Şemsi Mustafa Paşa, Çavuş köyü Mustafa Paşa, Molla Fenari Câmî ve Hacı Ahmed Paşa vakıflarıdır.

Bölgede 69 cami, 4 mescit, 8 medrese, 1 rüşdiye mektebi ve birçok mekteb-i ibtidaiyye tespit edilmiştir. Bunun dışında şehrin manevi dinamiklerine ait olan 11 adet türbe tespit edilmiştir.

Kurulan camilerden birisinin Düzce'nin meşhur eşkiyâlarından olan Araboğlu adı ile isimlendirilmesi dikkate değer bir husustur.

Bölgede inşa edilen 26 kuruma para vakıfları yapılmıştır.

Camilere yapılacak imam, hatip atamalarında adayların toplumun güvenini sağlamış ve toplum tarafından önerilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Bu çerçevede adaylar hakkında Erbâb-ı Vukûf, Nüfus Mukayyidi ve Redif Zâbıtânı tarafından araştırma yapılarak kişinin doğum tarihi, hane numarasına kadar yerleşkesi ve kur'ây-ı bakâya ve firâfisi olup olmadığı konusunda tespit yapılmıştır. Sicil araştırması olumlu çıkan adaylar kaza hükümet konağında idare meclisine ait odada bir heyet önünde sınava tabi tutulmuştur. Sınav komisyonu içerisinde Evkâf Müdürü vekili ve Asâkîr-i Redifiye-i Şâhâne yüzbaşısının bulunduğu görülmektedir.

Düzce merkezinde inşa edilen tek tekke Cedidiye Mahallesi'nde kurulan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi tekkesidir. Tekkenin kurulduğu bina Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi bin Ali ve Kuyumcu Hacı Ali Efendi b. Hacı Hüseyin tarafından vakfedilmiştir. Çerkes ulemâsından olan Şeyh Hacı Hasan Efendi Karaçalı köyü ve Cedidiye camilerinde imamlık, Cedidiye Medresesi'nde müderrislik ve adı ile anılan tekkede şeyhlik yapmıştır. Tekkede Nakşibendi tarikatı Halidiye koluna mensup kişiler hizmet vermiştir. Tekkede bunun dışında başka bir hizmet icra edilmemesi konusunda da tekkenin vakfına kayıt düşülmüştür. Bölgedeki tek kütüphanenin tekke içerisinde kurulduğu anlaşılmaktadır.

1876 yılında bölgede bulunan rüşdiye mektebinde okuyan öğrencilerin okula ulaşım konusunda sıkıntılar yaşadıkları ve uzaktan gelen öğrencilerin kalmaları için bir yer tahsis edilmesi konusuna bölge Maârîf Meclisi tarafından bir alternatif bulunmaması hatta rüşdiye mekteplerine devam edecek öğrenciler için, devlet tarafından bir yer tahsisi yapılacağına dair ilgili nîzamnâmede herhangi bir kayıt bulunmadığı ve mektebe öğrenci kabul edilirken civar köy ahalisi çocuklarının tercih edilmesi gibi önerilerin getirilmesi üzerine bölge halkı kendi çapında tedbir almıştır. Nitekim bölgede özellikle gelirleri mekteb-i ibtidaiyyelere tahsis edilmiş üç adet vakıf kurulmuştur. Bu vakıflardan ikisi Çerkes Gazizade ailesine

mensup İshak Efendi bin Abdullah ve Tophane-i Amire Meclis Kalemî kâtiplerinden Hacı Yusuf Senânî Efendi b. Musa Efendi tarafından kurulmuştur. Diğeri ise Kadı İsa mezrası vakfidir.

Kurulan bu vakıflar yanında Düzce Eytâm Müdürlüğü'ne atanan iki kişiye bölgenin saygın ve varlıklı ailelerinden olan Câmî-i Kebir Mahallesi'nden Çerkes Kuyumcu Hacı Ali Efendi ve Kiremid Ocağı'ndan Çerkes Hüseyin Bey gibi kişilerin kefaletinin yeterli görülmesi Çerkes ailelerin bölgedeki saygınlığını göstermesi açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde olduğu gibi, 19. Yüzyılda da bazen davalar yerinde çözümlenmiştir. Nitekim Düzce mahkemeleri (Bidâyet ve Şer'iyye Mahkemesi) görevlerini hükümet konağı içerisinde icra etmekle beraber zaman zaman özellikle nikah, boşanma, ayrılık, vesâyet, köle satışı gibi muhtelif konular, bölgenin saygın ailelerinin konutlarında mahkeme başkatibinin öncülüğünde kurulan şer'î bir mecliste çözülmüştür. Böylelikle mahkeme binasındaki yoğunluk azaltılmaya çalışılmıştır.

Davalar görülürken mahkemenin adil bir şekilde yapıldığının göstergesi olarak şuhûdu'l-hal adı verilen "alenen adaletleri zâhir olan" bölgenin resmi veya saygın kişilerinin yargılama sürecini izlemesi sağlanmıştır.

Osmanlı mahkemeleri kadınlarla ilgili hukuki işlem gerektiren konularda kadınların kimliği ile ilgili ayrıntılı tutanaklar düzenlemiş ve kadının kimliğini 2 erkek şahit ile netleştirmiştir; oysa erkeklerle ilgili bu kadar ayrıntıya girilmediği gözükmektedir. Bunun nedeni kadının sosyal hayata daha az katılmasından olmalıdır.

Bölgede yaşayan insanlar muhtelif davaları takip etmek üzere genelde dava vekili veya vekîl-i şer'î adı verilen kişilerle iş görmüşlerdir. Dava vekilleri yaptıkları işi meslek edinmekle beraber dava vekilliği yanında başka işler yapan dava vekilleri de bulunmaktadır. Gayri Müslim ahali hem kendi milletlerinden hem de Müslüman ahaliden dava vekili tayin etmede herhangi bir çekince duymamıştır. Benzer şekilde Müslüman ahali de zaman zaman gayri Müslim dava vekilleri aracılığı ile işlerini yürütmüştür.

Gayri Müslimlerle ilgili olarak Düzce mahkemesine pek olay yansımamıştır. Bu veri bölgede yaşayan gayri Müslimlerin bölgedeki İslam orijinli kişilerle iyi geçindiğini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim bölgedeki mal müdürlüğünü 1892-94 ve 1896-1897 yıllarında gayri Müslim Agob Efendi'nin uhdesinde olması bu olguyu destekleyen donelerdendir. Gayri Müslimler mahkemeye intikal etmiş bazı önemli konularda Patrikhane aracılığı ile taleplerini gündeme getirmişlerdir.

Bölgede meydana gelen ölüm olayları ile ilgili olarak cesetler üzerinde keşif yapılırken hükümet temsilcileri, bölge ileri gelenleri, doktorlar ve cesed yakınlarının hazır bulunmasına özen gösterilmiştir.

Devlet bölgede meydana gelen eşkiyâlık olaylarına karşı geçiş güzergâhlarını, derbentleri, güvenlik altına alma, muhbir kullanma ve eşkiyâlık olayları ile mücadeleyi özendirme ve kişileri cesaretlendirmek için ödüllendirme gibi muhtelif yöntemler sergilemiştir.

Bölgede Araboğlu, Karayakalı Eyüb ve Reji Kordonu gibi adlarla anılan muhtelif çeteler kurulmuş, çeteler sadece sivil kesimden değil resmi kimliğe sahip kişiler içerisinde de çıkmıştır. Bu nedenle bölgede divan-ı harb ilan edilerek olaylar denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

Düzce'de bir adet hapisane tespit edilmiş, kadın mahkûmlar başlangıçta erkeklerle aynı hapisanede farklı yerlerde barındırılırken bunun sakıncaları görülerek kadınlar için yeni bir hapisane açılması yönünde harekete geçilmiştir.

Devletin bölge hapisanesinde bulunan hafif cezalı mahkûmların harman işlerinde istihdam edilmesine ve zirâî işlerde çalıştıkları sürelerin hapis sürelerine sayılmasına karar vermesi 19. Yüzyıl Düzce Kazası'nda mahkûmlardan kamu menfaati çerçevesinde faydalandığını göstermesi açısından önemlidir.

1897-1900 yılları arasında Düzce'den 63 ailenin muhtelif cephelerde şehit verdiği tespit edilmiştir. Şehitlerden 36'sı Yunan sınırına sevk edilmiş ve bu meydana şehit düşen kişilerdir. Bunun dışında Çanakkale savaşlarında da 332 kişinin şehit düştüğü tespit edilmiştir.

Düzce'de servet birikiminin en yoğun olduğu zaman dilimi, 501-1000 kuruş arası olan servet aralığıdır. Servetlerin ortalama % 55,14'ü, bölgenin 1000 kuruş ve üzeri servete sahip olan varlıklı ailelerinin uhdesinde bulunmaktadır.

Kentte hâne başına gelir ortalama 858,6 kuruşa tekâbül ederken, bölgede yaşayan hânelerin ortalama % 38 civarının kendi yaşadıkları bölge ortalamasının üzerinde bir gelir düzeyine sahip olması Düzce'de halkın kısmen orta halli bir profil çizdiğini göstermektedir.

Kentte hâne başına ekili alan miktarı ortalama 0,04 dönüm olarak gerçekleşmiştir.

Düzce'nin ekonomik durumu genelde tarımsal bir nitelik göstermektedir. Düzce'nin hububat verimlilik düzeyi civar kazalara (Üskübü, Akçakoca, Göynük, Bursa, Bilecik vs.) göre düşük olmasına rağmen bölgede genelde hane ve kent içi tüketime yönelik olduğunu

düşündüğümüz 417 adet küçük işletme yanında, 226 adet orta ve 10 adet de büyük tarım işletmesi tespit edilmesi bölgenin civar kazalara ve başkent İstanbul'a da hububat subvansiyonu yaptığını düşündürmektedir. İhraç kapasitesinde üretim yapan tarımsal işletmelerin sahibi olarak İbrahim oğlu ailesine mensup 4 aile yanında Düzce kaza müdürü Töntizade Hacı Ahmed Ağa, Otlı oğlu, Safu (Sofu) oğlu ve Kahveci oğlu aileleri ile Bolu ve Gümüşabad kazalarında ikamet eden iki aile dikkat çekmektedir.

Düzce'de toplamı 1251 dönüm olmak üzere 1'i büyük, 5'i orta büyüklükte 387 adet pirinç işletmesi tespit edilmiştir. Bu işletmelerden 1844'te toplam 9265 kile pirinç üretimi yapılmıştır. Bugün olduğu gibi Osmanlı döneminde de pirinç yetiştiriciliği ile ünlenen Üskübü'de ise aynı dönemde toplam 1141 kile pirinç üretimi yapılmış olması Düzce ovasının Üskübü'den daha fazla pirinç üreten bir merkez olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Düzce'de 343 adet tütün işletmesi tespit edilmiştir. Bu işletmelerin tamamı küçük işletmelerdir. Tütün işletmeleri küçük de olsa bölge halkının önemli bir kısmının geçim kaynağı haline gelmiştir. 1844 yılında Düzce'de toplam 13335 kıyye tütün üretimi yapılmıştır. Aynı dönem Üskübü kazasında 682 adet tütün işletmesi (tamamı küçük) tespit edilmesi ve bu tarlalardan 4411,5 kıyye ürün elde edilmesi Üskübü kazasının Düzce'nin iki misli kadar tütün işletmesine sahip olduğunu gösterse de Düzce'nin tütün konusunda daha üretken bir yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Düzce tütün konusundaki tarihsel zenginliğini bugün de hâlâ devam ettirmektedir.

Düzce'de keten üretimi de yapılmaktadır. Nitekim bölgede 3255 kıyye keten üretimi yapıldığı tespit edilmiştir. Aynı dönem Üskübü kazasında 2681 kıyye keten üretimi yapıldığının tespiti Düzce'nin pirinç ve tütün işletmeciliğinden sonra keten üretimi konusunda da Üskübü kazasından önde gittiğini göstermesi açısından önemlidir.

Düzce'de 3839 adet ve 2 dönüm muhtelif meyve ağacı tespit edilmiştir. Meyve ağaçlarının niteliğine ilişkin belgeler açıklayıcı verilere sahip olmadığı için bu konuda yorum yapılamamıştır. Aynı dönem Üskübü kazasında 4706 adet ve 15,75 dönüm meyve ağacı tespit edilmesi Üskübü kazasının meyve sektörü açısından Düzce'ye göre daha gelişmiş bir yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Düzce'de 5400 adet büyükbaş hayvan, 1602 adet küçükbaş hayvan, 685 adet ulaşım aracı ve 1029 adet arı kovanı tespit edilmesi bölgede hayvancılık sektörünün de gelişmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Büyükbaş hayvanlar içerisinde sağman türü hayvanların büyük bir miktara sahip olması bölgede süt sığırcılığının gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Devlet kayıt dışı ekonominin önüne geçebilmek için vergiye tabi olan arazilerin ve hayvanların sadece içinde bulunulan yıl değil gelecek yıllardaki muhtemel gelirlerini de hesap ederek kayıt altına almıştır. İleriki yıllara ait alınan kayıtlarda elde edilecek hâsıla miktarlarının genelde yüksek hesap edilmesi kentteki üretim düzeyinin yükseltilmeye çalışıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Bölgede ihtisaslaşmış mesleklerin ve işyerlerinin sayısı son derece azdır. Bu durum bölge halkının ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla sağladığını veya bir meslek grubundan farklı alanlarda da faydalandığını göstermektedir. Demircilerden nalbantlık alanında faydalanılması gibi. Bakır kapların kalaylanması açısından son derece önemli olan bakırcılık ve kalaycılık gibi mesleklere bölgede rastlanmaması bu mesleklerin de demirciler tarafından yapıldığını düşündürmektedir. Demircilik mesleği Kıptîlerle özdeşleşmiş bir meslek olarak gözükmektedir.

Bölgede bazı meslek gruplarına ait işyerlerinin tespit edilememesi bu mesleklerin seyyaren yapıldığını düşündürmektedir.

Bölgede dilencilikten geçimini sağlayan kişilerin (sâil) bile birikimleri kayıt altına alınarak vergilendirilmiştir.

Düzce Osmanlı Devleti'ne kereste ve odun temin eden önemli kazalardandır. Nitekim bölgede 355 adet kereste ve odun sektörü ile uğraşan aile tespit edilmiştir. Aynı dönem Üskübü kazasında kereste ve odun sektörü ile ilgilenen 647 ailenin¹⁵⁶⁴, Akçakoca kazasında ise 223 ailenin¹⁵⁶⁵ tespit edilmesi Üskübü kazasının kereste ve odun sektöründe Düzce ve Akçakoca kazalarına oranla çok daha gelişmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bölgede bulunan değirmen, pirinç dingi ve su hızarları bölge halkı tarafından kolektif olarak işletilmiştir. Bununla beraber bu tür işletmelere sahip olan ailelerin genelde varlıklı olduğu da dikkat çekmektedir.

Düzce kazasında toplanan vergilerin oranlarına bakacak olursak bölgeden % 8,98 oranında vergü-yi mahsûsa, % 91,02 oranında ise öşür toplandığı görülecektir.

---

¹⁵⁶⁴ Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, s. 297.

¹⁵⁶⁵ Özlü, *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, s. 228-229.

KAYNAKÇA

ARŞİV VESİKALARI

a) İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1- Temettûât Defterleri (Hicrî 1260-1261) (Miladi 1844-1845)

ML-VRD. TMT, 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470, 4958.

2- Diğer Kayıtlar

A. MKT. MHM.,193/58,270/84, 274/76, 301/17, 306/39, 315/9, 325/89, 334/23, 340/57, 431/70, 450/43, 464/79, 483/74, 656/6.

A. MKT. NZD, 47/124, 65/324, 362/66, 379/28.

A. MKT. UM, 435/83, 488/69, 520/63, 556/73, 573/72.

C. AS., 283/11746, 466/19435, 700/ 29371, 3071/65, 36957.

C. BH., 243/11275, 11522, 11588.

C. DH., 69/3439, 268/13364.

C. DRB, 57/2804.

C. EV., 140/6979, 177/8820, 254/12939, 362/18383.

C. İKTS., 15/714.

C. ML., 400/16434, 540/22217, 582/23927, 629/25743, 3157, 4435, 8543.

C. NF., 12/585, 19/915, 19/945, 30/1460, 32/1576, 49/2427, 376, 1216, 1537, 2605.

C..SM., 82/4135.

DH. EUM. 1- ŞB, 2/28, 5. Şb.,16/47.

DH. EUM. EMN, 27/5,47/12.

DH..EUM- AYŞ., 4/14, 4/80, 7/19, 40/51.

DH..EUM. KLH., 1/50.

DH. EUM., MH., 88/98.

DH. İD., 14/35, 43/-1/17, 95-1/49, 95-2/30, 144/-1/ 49.

DH. MB.HPS., 55/82, 165/26.

DH. MB.HPS. M., 5/4.

DH. MUİ., 1-8/10, 15-2/6, 21-2/7, 22/-1/ 30, 55-2/22, 62/-1/ 30, 76/-1/ 64,

DH.MKT., 5/19, 106/28, 145/52,166/15,171/50, 171/207, 181/49, 190/21, 207/41, 249/25, 249/28, 251/28, 269/83, 331/37, 331/38, 386/86, 493/7, 556/40, 566/57, 580/71, 601/13, 639/11, 659/80, 675/7, 752/64, 801/68, 865/17, 899/47, 1014/13, 1110/29, 1149/75, 1163/12, 1196/14, 1119/73, 1189/22, 1310/73, 1371-1317-N-37, 1206/95, 1310/36, 1311/108, 1312/45, 1328/9, 1331/72, 1333/7, 1340/7, 1343/5,1345/88, 1374/78, 1375/54, 1376/34, 1377/4, 1382/96, 1382/118, 1384/55, 1389/15, 1390/13, 1392/20, 1392/66, 1393/64, 1410/117, 1413/61, 1417/114, 1422/60, -1436/38, 1523/20, 1535/93, 1538/69, 1540/99, 1566/76, 1578/43, 1584/43, 1590/119, 1620/71, 1664/122, 1667/50, 1679/35, 1684/55, 1689/45, 1694/53, 1694/54, 1767/82, 1769/3, 1782/57, 1795/45, 1812/27, 1817/50, 1828/68, 1829/62, 1834/118, 1850/26, 1851/16, 1853/79, 1853/100, 1899/55, 1902/1, 1918/57, 1921/66, 1927/22, 1945/73, 1953/41, 1968/90, 1997/107, 2011/87, 2034/35, 2035/52, 2039/106, 2040/6, 2044/2, 2048/21, 2052/133, 2080/55, 2156/115, 2158/66, 2161/5, 2161/17, 2185/57, 2192/84, 2202/63, 2212/106, 2225/97, 2226/90, 2231/103, 2234/147, 2247/115, 2248/69, 2248/136, 2256/26, 2258/52, 2267/48, 2275/150, 2279/4, 2286/29, 2311/124, 2372/106, 2387/55, 2390/23, 2391/78, 2392/36, 2392/141, 2293/58, 2395/100, 2440/106, 2454/75, 2478/59, 2479/65, 2485/100, 2494/70, 2499/58, 2500/77, 2519/91, 2565/104, 2595/98, 2623/109, 2624/80, 2677/14, 2677/61, 2678/15, 2685/93, 2732/5, 2772/126, 2773/43.

DH. MKT. PRK., 1340/49.

DH. MUI., 1-8/10.

DH.SAÏD., 172/145.

DH. TMIK.S., 27/62, 67/64.

DH. UMVM, 73/33, 93/46, 100/10.

EV..d., 10900, 19090, 20298, 21601.

HRT., 249, 389, 1985.

ÏE. ADL., 292,

Ï.DH., 628/43699, 700/48968, 941/74486, 978/77204, 984/ 77700, 1091/85533, 1098/86072, 1162/90856, 1194/93416, 1277/100458, 1310/1311. C. -22, 1312-1311.L-12, 1323/ 1312. Z- 59, 1324/1313. M. 18, 1371/1317. N-37, 1493/1330. Ca/2, 1496/1330. Za. 34, 1509/1332. Ş. 30, 1515/1333/L-17.

Ï. DUIT, 123/16.

Ï. HUS., 117/1322/ Ra002, 136/1323/L-55, 155/1325/Ca-79, 164/1326/S-007.

İ. İMT., 3/ 1324. *Ra* 22, 6/1325/R-1.

İ. MVL., 239/8515, 251/ 9230, 365/16007.

İ. ŞD., 80/4719, 94/5568, 107/6423.

İ. TZT., 1/1332-C-1.

KK, 6353. (*Nüfus Kalemi, Genel Sayı; 6353, Özel sayı:69*).

MAD. d., 3505.

MF. MKT., 26/166, 27/144, 29/6, 35/95, 39/12, 44/138, 47/55, 55/90, 61/1, 62/17.

MV., 117/119, 207/105, 211/115, 217/125, 234/179.

Sadaret Maruzatı, Y.A. HUS., 394/61.

Y..A..RES., 139/14, 146/25, 149/86, 152/17, 154/36.

Y..PRK.ASK., 156/55.

Y. PRK. UM., 7/41.

Y. MTV, 65/5, 233/126, 250/27.

ZB, 345/71, 345/106, 480/41.

b) Sâlnâmeler

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi 1310.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi 1311.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi 1314.

Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334.

c) Kadı Sicilleri

Düzce Kadı Sicili 1141

Düzce Kadı Sicili 1145

Düzce Kadı Sicili 1147

Düzce Kadı Sicili 1155

Düzce Kadı Sicili 1161

d) Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA),

1- Kastamonu Esas Defterleri

144, 203, 204, 205, 206, 207.

2- Hurûfât Defterleri

1137, 1140, 1066,1069.

3- Vakfiye Defterleri

590, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601,602, 603, 604, 605, 606, 607, 608/1, 618/1, 2157.

e) Diğer Kaynaklar

Acar, İsmail, “ Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası”, *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s.83-90.

Acun, Fatma, "[A Portrait of the Ottoman Cities](#)", *Muslim World*, 92/3-4 (Fall), 2002, s. 255-286.

Akgündüz, Ahmet, *Şer'iyeye Sicilleri I*, İstanbul, 1989.

Akgündüz, Ahmet, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s. 447-460.

Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri, *Türkler*, c. X, Ankara, 2002, s. 21-42.

Akgündüz, Ahmet, Öztürk, Said, *Darendede Temettûât Defterleri I*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002.

Akgündüz, Ahmet, Öztürk, Said, Baş, Yaşar, *Darendede Tarihi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Akyıldız, Ali, *Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para Mâliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Akyıldız, Ali, *Tanzimât Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatı'nda Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri Ottoman Securities*, İstanbul, 2001.

Akyüz, Yahya, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul, 2001.

Alkan, Mustafa, “Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtları Arşivi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 30, Ankara, 2007, s. 1-34.

- Alkan, Mustafa, “Türkiye’nin Temelleri ya da Göç”, *Orta Karadeniz Kültürü*, (Yayına hazırlayanlar: Bahaeddin Yediyıldız, Hakan Kaynar, Serhat Küçük), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s. 417-435.
- Altunan, Sema, “Osmanlı Devleti’nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneeler”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara, 2002, s. 913- 919.
- Altunbay, Mustafa, “Klasik Dönemde Osmanlı’da Madencilik”, Yeni Türkiye Yayınları, *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s. 791-799.
- Arslan, İsmail, “Temettüat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl’ın İlk Yarısında İğdiç (Selimağa) Köyü”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, c. 5, S.18, Ağustos-Ekim 2003, s. 91-114.
- Aslan, Cahit, *Doğu Akdeniz’deki Çerkesler*, Serdar Yayınevi, Adana, 2005.
- Ata, Bahri, “19. Yüzyılın Sonlarında Bolu’da Eğitim ve Bolulu Eğitimci Muallim Cevdet”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, Bolu, 1997, s. 35-42.
- Atacan, Veysel, “Rize Hemşin Yöresi Osmanlı Mezar Taşları ve Kitabeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, S. 5, Bahar 2005, s. 88-98.
- Avcı, Mustafa, “Osmanlı Hukukunda Tutuklama”, *Yeni Türkiye*, c. 6, S. 31, 2000, s. 715-735.
- Aydın, M. Akif, “Eyüp Şer’iye Sicillerinden 184, 185, 188 No’lu Defterlerin Hukuki Tahlili”, *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam*, Ed. Tülay Artan, İstanbul, 1998, s. 65-72.
- Baltacı, Cahid, “Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Yeni Türkiye*, Yıl:2, S.7, Ocak-Şubat 1996, s. 467-470.
- Baş, Yaşar, “Çapakçur (Bingöl), Genç ve Kiği Çevresinde Bayındırlık Çalışmaları (1866–1916)”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, c. 1, S. 1, Bahar 2011, s. 117-137.
- Bayraktar, Dursun, Şer’iye Sicillerine Göre Tanzîmât’ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850) (İdari-Sosyal-Ekonomik-Askeri Durum), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1995.
- Bayraktar, Hilmi, “Kırım Savaşı Sonrası Adana Eyaleti’ne Yapılan Nogay Göç ve İskânları (1859–1861)”, *Bilig*, Sayı 45, 2008, s. 45-72.
- Bayraktar, Hilmi, “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilâyeti’ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 22, 2007, s. 405-434.

- Bayındır, Abdülaziz, “Eyüp Mahkemesi”, *Eyüp : Dün / Bugün*, 11-12 Aralık 1993, s. 115-119.
- Bice, Hayati, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1991.
- Bingöl, Sedat, *Tanzîmât Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizamiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi (1840-1876))*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1582, Edebiyat Fakültesi yayınları No: 16, Eskişehir, 2004.
- Bolu İl Yıllığı 1967*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- Bolu Vilâyeti Salnâmesi, Rumi 1341/Miladi 1925*, Hazırlayan Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu, 2008.
- Börekçi, Mehmed Çetin, *Anadolu'da Tanin*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1999.
- Cin, Halil, Akyılmaz, S. Gül, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya, 1995.
- Çadırcı, Musa, *Tanzîmât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1839-1876)*, T. T.K. Yayını, 2. Baskı, Ankara, 1997.
- Çadırcı, Musa, “Türkiye’de Muhtarlık Kurumunun Tarihi Gelişimi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 2, S. 3, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi, Mayıs, 1993, s. 3-11.
- Çadırcı, Musa, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 36-49.
- Çakır, Coşkun, “Osmanlı Ekonomisinde Bir Hesaplama Ünitesi /Birimi Olarak Hâne/Aile”, *Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1998, s. 303-336.
- Çanakkale'den Cumhuriyetimizin Kuruluşuna Bolulu Şehitler*, Bolu Belediye Başkanlığı, 18 Mart 2006.
- Çanlı, Mehmet, “Eytâm İdaresi ve Sandıklar (1851-1926)”, *Yeni Türkiye Yayınları, Türkler*, c. 14, Ankara, 2002, s. 57-69.
- Çanlı, Mehmet, “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Büyük (Yatağan-Muğla) Nahiyesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S. 18, Bahar 2007, s. 1-17.

- Çavuşoğlu, Halim, “Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri” *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 41, 2007, s. 123-153.
- Çebi, Sıtkı, *Milli Mücadelede Ordu*, Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ordu, 2005.
- Çelik, Gülfettin, *16-19.Yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, Gebze Belediyesi Yayını, Gebze, 2003.
- Çiçek, Kemal - Saydam, Abdullah, “Osmanlı Devletinde Nüfus Hareketleri ve Yerleşme”, *Yeni Türkiye*, c. 8, 1996, s. 102-124.
- Çiftçi, Cafer, “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, S. 5, 2003/2, s. 81-96.
- Dağcı, Şamil, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Demirel, Ömer, Gürbüz, Adnan, Tuş, Muhittin, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Ankara, 1992, s. 97-161.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1962.
- Duman, Hasan, *Osmanlı Yıllıkları (Salnâmeler ve Nevsaller)*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 1402-1982.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, “Telgraf”, c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 243-244.
- Ekinci, İlhan, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Ordu Kazasında Müslim-Gayri Müslim Nüfusu ve İlişkileri”, *Uluslar arası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, 2006, s. 55-87.
- Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, Ankara, 1995.
- Ersoy, Neriman, XIX. Yüzyılda Filibe Şehri (1839-1876), *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2003.
- Erten, Hayri, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara, 2001.
- Ertuğ, Hüseyin Nejdet, *Osmanlı Kefâlet Sistemi ve 1792 Tarihli Bir Kefâlet Defterine Göre Boğaziçi*, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2000.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviren Elif Kılıç, İstanbul, 2002.

- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler, Kent Mekanında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550- 1650*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- Güler, Ali, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Ankara, 1992, s. 69-81.
- Güran, Tevfik, “19. Yüzyıl Temettûât Tahrîrleri”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara, 2000.
- Güran, Tevfik, “Osmanlı Tarım Ekonomisi 1840-1910”, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Güran, Tevfik, “Zirâi Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839-1876 ”, *150. Yılında Tanzîmât*, TTK Yayını, Ankara, 1992, s. 219-233.
- Güran, Tevfik, “İstanbul’un İâşesi’nde Devletin Rolü (1793–1839)”, *İÜİF Mecmuası Ellinci Yıl Armağanı*, c. 44, S. 1- 4, 1986, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 245- 275.
- Güran, Tevfik, “19. Yüzyıl Ortasında Bir Kırsal Bölgede Ekonomik ve Sosyal Yapı: Filibe Sancağı’nın Koyuntepe Nahiyesine Bağlı Dokuz Köy Üzerinde Yapılmış Bir Karşılaştırma Çalışması”, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 179- 228.
- Habiçoğlu, Bedri, *Kafkasyadan Anadoluya Göçler*, Nart Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2002.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2006.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1991.
- Işık, Ahmet, “Avcı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s. 113-115.
- İlgürel, Mücteba, “Osmanlı Devleti’nde Ateşli Silahlar”, *Yeni Türkiye*, 2000/31, s. 613-619.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300–1600*, Çev. Halil Berktaş, c.1, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- İpek, Nedim, “1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı”, *Türkler*, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 15-23.
- İpşirli, Mehmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, c. I, İstanbul, 1999, s. 139-282.

- Kalyoncu, Hüdai, İlkçağlarda Üskübü, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi*, 1965-66.
- Karaca, Ali, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reji ve Tütün Kaçakçılığı’nda Trabzon Örneği: Bir Yabancı Sermaye Serüveni”, *Tütün Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 56-85.
- Karakışla, Yavuz Selim, “Arşivden Bir Belge- Kürtaj Mütahhasısı Alman Doktor Madam Mari Zibold”, *Toplumsal Tarih*, Ekim 2000, s. 39-44.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 2003.
- Kartalkanat, Ahmet, “Osmanlılarda Madencilik”, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 28/1, 2004, s. 39-59.
- Kaynaşlı 2000*, Kaynaşlı Belediyesi Yayını, 2000.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 1991.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik yayını, Birinci Baskı, İstanbul, 2004.
- Kepecioğlu, Kamil, *Tarih Lügati Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Temel Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, (Tarihsiz).
- Keskin, Mustafa, “Kaynaşlı Eskiköy’deki Ali Baba Türbesi Hakkında”, *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 323-324.
- Kırmızı, Abdülhamit, “19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar- Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2008, s. 299-319.
- Kıvrım, İsmail, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. yüzyılda Gaziantep örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 2009, s. 233-257.
- Kıvrım, İsmail, “Osmanlı Döneminde Gümüşhane ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları”, *History Studies*, V. 2/3, 2010, s. 237-250.
- Kıvrım, İsmail, “XIX. Yüzyıl Sonları İle XX. Yüzyıl Başlarında Bozkır Vakıfları”, *Bozkır’ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, 12 Kasım 2006, Konya, 2007, s. 107-136.
- Koç, Bekir, “1870 Orman Nizamnâmesi’nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, *TAD*, S. 37, s. 231-257.

- Konukçu, Enver, “Düzce Tarihi (İlk Devirlerden Cumhuriyete)”, *Türkiye İmar Turizm ve Sanayi Mecmuası*, Yıl: 8, c. 18, S. 212-133, Nadir Basımevi, İstanbul, Aralık 1984, s. 12-23.
- Kunt, Metin, vd., “Osmanlı Devleti 1600-1908”, *Türkiye Tarihi c.3, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi*, İstanbul, 1988.
- Kütükoğlu, Mübahat, “Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi İâne-i Cihâdiyye”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s.145- 167.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili Diplomatik*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1998.
- Kütükoğlu, Mübahat, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c. II, Ed. E. İhsanoğlu, Feza Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 513-650.
- Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce*, Düzce Damla Gazetesi Yayını, Düzce, 2008.
- Muslu, Ramazan, “Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf”, *Uluslar arası Düzceli M. Zahid Kevseri Sempozyumu Bildirileri 24-25 Kasım 2007*, Düzce, 2007, s. 691-702.
- Müderrişoğlu, M. Fatih, “Menzil Kavramı ve Osmanlı Devleti’nde Menzil Yerleşimleri” *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara, 2002, s. 920- 926.
- Ocaklı, Arzu Kılınc, “XIX. Yüzyılda İdil-Ural Bölgesinden Anadolu’ya Göçler”, *Türkler*, c. 13, Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 2002, s. 896-906.
- Met Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa, *Kafkas Tarihi*, Türkçeleştiren Fahri Huvaj, Adıge Yayınları, Ankara, 2002.
- Midhat Kemal Bey, *Ayanlar Devrinde Bolu*, Hazırlayan Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi, Bolu, 2008.
- Oktay, Tarkan , “ Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar- Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2008, s. 377-402.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul, 2001.
- Ortaylı, İlber, “Tanzîmât Devri ve Sonrası İdari Teşkilat”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. E. İhsanoğlu, c. I, İstanbul, 1999, s. 283-336.
- Öğreten, Ahmet, “Ereğli Kömür Madeni Havzasında Kurulan İlk Şirket Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası” *Zonguldak Kent Tarihi '05 Bienali, Bildiriler Kitabı*, Ezgi Matbaası, Birinci Basım, Zonguldak, 2006, s. 297-308.

- Öner, Metin, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Milli Tütün Politikalarımız”, *Tütün Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 119-138.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1995.
- Öz, Mehmet, “XV- XVI. Yüzyıllar Anadolu’sunda Tarım ve Tarım Ürünleri”, *Kebikeç* 23, 2007, s. 111-128.
- Özbek, Nadir, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Sosyal Güvenlik ve Politikalar*, Tarih Vakfı/Emeklilik Gözetim Merkezi, İstanbul, 2006.
- Özcan, Abdülkadir, “İstabl”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, s. 203-206.
- Özcanoğlu, Muzaffer, “M. Zahid El-Kevseri İle Yaşadığım Kırık Anılarım”, *Uluslar arası Düzceli M. Zahid Kevseri Sempozyumu Bildirileri 24-25 Kasım 2007*, Düzce, 2007, s. 755-763.
- Özkaya, Yücel, “XIX. Yüzyılda Bolu’nun İdari ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu, 1998, s. 7-12.
- Özkaya, Yücel, “XIX. Yüzyılda Bolu’nun Durumuna Genel Bir Bakış”, *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, Kültür Basım ve Yayım, Elazığ, 1996, s. 213-219.
- Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.
- Özkul, Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Yetiştirilen Avcı Kuşları ve Yetiştiricileri,” *15-16 Kasım 2006 Uluslararası Türk Kültüründe Av*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 2006, s. 1-7.
- Özlu, Zeynel, Tanzimat Döneminde Bir Batı Karadeniz Kenti: Düzce (Sosyo-Ekonomik Analiz), *Düzce Üniversitesi BAP Projesi, Proje No: 2007. 21. 02. 002*, s. 1-132.
- Özlu, Zeynel, *Batı Karadeniz’de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, Düzce Üniversitesi Araştırma Yayınları No: 1, İstanbul, 2009.
- Özlu, Zeynel, *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz’de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Özlu, Zeynel, “19. Yüzyılda Düzce ve Akçakoca Kazalarında Kullanılan Aile ve Kişi Adları”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 53, 2009, s. 145-184.
- Özlu, Zeynel, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Düzce’de Tütün Üretimi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:12, S. 35, (Bahar 2008), s. 411-420.

- Özlu, Zeynel, *Tanzîmât Döneminde Anadolu'da Kır ve Kent Hayatı (Bolu-Göynük Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.
- Özlu, Zeynel, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Adli Mekanizmanın Analizi (Bolu- Göynük Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.
- Özlu, Zeynel, "Göynük (Bolu) Menzil Teşkilatı'nda Görev Yapan Menzildciler", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, S.2, (2006), s. 1-13.
- Özlu, Zeynel, "19. Yüzyıl'da Akşemseddin'in Göynük'teki Ahfadı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl : 8, S. 31, (2006), s. 157-174.
- Özlu, Zeynel, "19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 61, (2012), s. 201-222.
- Özlu, Zeynel, "19. Yüzyılda Düzce Kazasında Ermeniler", *Türk-Ermeni İlişkileri Külliyyatı/The Corpus of Turkish-Armenian Relations*, (Basılmamış Çalışma),
- Özlu, Zeynel, " İzmid-Düzce Tütün Müstahsılları Ticaret Anonim Şirket-i Osmaniyesi", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu 02-03-04 Mayıs 2014*, İzmit, s. 1-10. (Basılmamış Bildiri).
- Özlu, Zeynel, "XIX. Yüzyılda Düzce'de Belediye Teşkilatı İle İlgili Bulgular ", *I. Uluslararası Düzce Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 21-22 Kasım, *Düzcede Tarih Ve Kültür*, Ed. Ali Ertuğrul, Gaye Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 328-332 .
- Öztürk, Mustafa, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", *Belleten*, c. LV, S. 212, Nisan 1991, s. 87-100.
- Öztürk, Mustafa, "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkiyalık Olayları", *Belleten*, c. LIV, S. 211, Aralık 1990, Ankara, 1991, s. 963-993.
- Öztürk, Nazif, "Osmanlı Su Vakıfları", *Osmanlı Su Medeniyeti Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, 5 -8 Mayıs 2000, s. 93- 110.
- Öztürk, Nazif, "XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri", *İslami Araştırmalar*, S. 1, VIII, Kış Dönemi, 1995, s. 13-33.
- Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Diyanet Yayınları, Ankara, 1995.
- Öztürk, Said, "Türkiye'de Temettûât Çalışmaları", *TALİD*, c. I, S.1, 2003, s. 287- 304.
- Öztürk, Said, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s. 375- 384.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul, 1993.

- Pamuk, Bilgehan, “XIX. Yüzyılda Çapakçur (Bingöl) ve Yöresinde Ekonomik Faaliyetler: Madencilik ve Yaygın İş Kolları”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, c. 1, S. 1, Bahar 2011, s. 103-116.
- Pamuk, Şevket, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Pamuk, Şevket, “ Osmanlı İmparatorluğu’nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış”, *Yeni Türkiye*, c. 32, 701 Osmanlı II Ekonomi ve Toplum, Mart- Nisan, 2000, s. 147- 155.
- Palamut, Mehmet E., “Aşar ve Düşündürdükleri”, *İ.Ü.İFM, Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan*, c. 43, İstanbul, 1987.
- Sarı, Hüseyin, Şer’iyye Sicillerinde Mudurnu Sosyal-Kültürel-Askeri Durum, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1994.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978.
- Savaş, Saim, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Vadi Yayınları, I. Basım, Mayıs, 2002.
- Savaş, Saim, “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. 2, Ankara, 1992, s. 504-547.
- Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1997.
- Saydam, Abdullah, “Orta Anadolu’daki Aşiretlerin İskanı (1839-1853)”, *Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan*, Samsun, 1993, s. 227-256.
- Saydam, Abdullah, “Tanzîmât Devrinde Halep ve Musul Dolaylarında Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 8, Samsun, 1993, s. 243-255.
- Saydam, Abdullah, “Tanzîmât Devri Reformları”, *Türkler*, c.12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 2002, s. 782-804.
- Sencer, Yakut, *Türkiye’de Kentleşme, Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci*, Kültür Bakanlığı Yayını, Birinci Baskı, Ankara, 1979.
- Sonbol, Amıra, “Osmanlı Mısır’ı ve Modern Mısır’da Tecavüz ve Hukuk”, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madeline C. Zilfi, İstanbul, 2000, s. 204-221.
- Şahin, Naci, “XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu’ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkiler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. VIII, S. 1. 2006, s. 63-82.

- Şentürk, M. Hüdai, “Tanzîmât Devrine Kadar Osmanlı Devleti’nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. 10, Ankara, 2002, s. 904-912.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, *Türkler*, c. 10, Ankara, 2002, s. 653-694.
- Taş, Kenan Ziya, “XVI. Yüzyılda Konuralp (Konrapa/Üskübü) Tahrir Defterlerine Göre Sosyo Ekonomik Durum”, *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 477-490.
- Tavkul, Ufuk, “İslamiyet’in XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının Toplumsal Yapılarına Tesirleri”, *Kırım Dergisi*, 7 (25), 1998, s. 43-46.
- Tepekaya, Muzaffer, “Balkanlardan Anadolu’ya Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler (1877-1914)”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, c. 8, S. 2, 2006, s. 213-240.
- Temel, Mehmet, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Nehir Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Tızlak, Fahrettin, “XVIII. Yüzyıl’ın İkinci Yarısı İle XIX. Yüzyıl’ın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzası’nda Eşkiyalık Hareketleri”, *Belleten*, c. LVII, S. 220’den ayrı basım, Aralık 1993, s. 751-780.
- Türkiye Salnamesi*, ed. Hasan Hulki, Anadolu Matbaası, (Basım Yeri yok), 1927.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 1, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Üçok, Coşkun, Mumcu, Ahmet, Bozkurt, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, 1996.
- Ünal, Metin, “Tütünün Dörtüzyüzyılı”, *Tütün Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 17-33.
- Ünlü, Mucize, “Osmanlıdan Cumhuriyete Şehit Aileleri (1875-1923)”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 11, No: 1, Mart 2003, s. 215-232.

Yalçınkaya, Alaeddin, “Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Politikası (1853-1856 Kırım Savaşı Sonrası)”, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul, 2008, s. 11-31.

Yalçınkaya, Alaeddin, "Kafkaslar’da “Türki” Kavimler: Çerkesler, Abhazlar, Kabartaylar, Adigeler, Çeçenler, İnguşlar, Dağıstanlılar ve Diğerleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 9, 2008, s. 208-222.

Yazıcı, Nesimi, “Osmanlı Telgrafında Dil Konusu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, Ankara, 1983, s. 751-764.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerinde Bir Tahlil Denemesi”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c. V, 1983, s. 271-284.

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Osmanlı Toplumunu”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, c. III İstanbul, 1999, s. 441-513.

Yel, Selma, Gündüz, Ahmet, “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla’ya Yerleştirilmeleri (1860-1865)”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 /4, 2008, s. 949-983.

Yolalıcı, M. Emin, *XIX. Yüzyılda Canik Sancağı*, T.T.K. Yayını, Ankara, 1998.

f) İnternet Kaynakları

<http://www.abhazdernegi.org/content/view/4/16/>.

http://www.bap.duzce.edu.tr/baprojesonuc/Tanzimat_Doneminde_Bir_Bati_Karadeniz_Kenti_Duzce_BAP.pdf

www.dkkkd.org

<http://www.freewebs.com/ucpinar/adige-arma1.doc>

<http://193.255.138.2/takvim.asp> (Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu)

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html> (Erişim Tarihi 08.04.2014)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3095.pdf>, madde 1, dipnot 1. (Erişim Tarihi 08.04.2014)

DİZİN

1

1. Purusyas, 95
1305 yılı Nisan ayı, 93
1324 tarihli Bolu Livâsı Sâlnâmesi, 535, 591
14 Haziran 1835, 155, 158
14 Haziran 1900, 429
1555 yılı, 96
17 Kasım 1834, 276, 277
17 Kasım 1890, 272
17. yüzyıl sonları, 267
18 Temmuz 1835, 154, 158
18 Temmuz 1888, 101
18 Temmuz 1909, 310
18. yüzyıl, 679
18. yüzyıl sonları, 190
1830 genel nüfus sayımı, 121
1834 yılı, 93
1836, 92, 94
1838, 92
1840, 43
1840 yılı, 121
1842 yılı martı, 96
1844 yılı, 96
1844'lerde Osmanlı genel nüfusu, 161
1848, 43
1851 yılı, 246
1855 yılı, 113
1855-1876 yılları, 114
1858, 114
1864 Vilâyet nizamnâmesi, 97
1864 Vilâyet Nizamnâmesi, 92, 113, 114, 427
1867'de çıkarılan iki tâlimâtname, 114
1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi, 337
1871 Nizamnâmesi, 427
1871 Nizamnâmesi, 114
1871 Vilâyet Nizamnâmesi, 92, 114
1877 Vilâyet Belediye Kânûnu, 115
1877-1908 yılları arası, 114
1898, 164
19 Mayıs 1887, 252

19 Mayıs 1924, 316
19. yüzyıl, 140, 164
19. yüzyıl Anadolu tarımı, 550
19. yüzyıl boyunca küçük toprak işletmeleri, 550
19. yüzyılın ikinci yarısı, 168
1908 yılı, 266
1908-1922 yılları arası, 114
1909, 1913 ve 1914 yılı tarım istatistikleri, 549
1925, 664

2

2. Purusyas, 95
23 Nisan 1883, 393
27 Mayıs 1897, 445
27 Mayıs 1914, 483
28 Şubat 1892, 482
28 Şubat 1900, 130
28 Şubat 1907, 273
28 Şubat 1908, 301
28 Şubat 1910, 456
29 Ekim 1890, 260
29 Ekim 1907, 73

3

3 Mayıs 1856, 61, 168
30 Kasım 1925, 323

4

4 Aralık 1886, 228
4 Haziran 1910, 433
4 Mart 1865, 189
4 Mayıs 1879, 336
4 Mayıs 1919, 454

8

8 Mart 1871, 190

A

A'saklar, 123

A'sar nehri kenarı, 328
aba, 91
abâî entari, 91
Aband, 647
abanoz halini almış 3-5 yüz kadar ağac, 50
Abaza, 146, 574, 694
Âbâza, 164
Abaza (Abazin),, 173, 309
Abaza Arslan Bey (tercüman), 194
Abaza Balhoh, 479
Abaza Dahum muhâcîri, 206
Abaza Dahum muhâcîrleri, 194
Abaza Dukara, 476
Abaza Esmâ Hanım köyünden Davud oğlu Tahşun, 459
Abaza Esmâ Hanım köyünden Dukara birâderi İlyas Çavuş, 457
Abaza Esmâ Hanım oğlu Ahmed Bey, 455
Abaza Esmahanım köyünden Kurasmen oğlu Osman, 477
Abaza Hasan Bey köyünde ikâmet eden jandarma mülâzımlarından Hasan Bey bin Halil Bey, 300
Abaza kolcularla çatışma, 577
Abaza köyleri, 577
Abaza Mehdi Bey köyünden Abaza Hako, 467
Abaza Mehdi Bey köyünden Abaza Sakor, 466
Abaza Mehdi Bey köyünden Cin oğlu Medko, 465
Abaza Mehdi Bey köyünden Kaymakçı Mehmed, 466
Abaza Mehdi Bey köyünden Ridoh, 472
Abaza Mehdi köyü, 307
Abaza muhâcîrler, 104
Abaza muhacirleri, 94
Abaza muhâcîrlerin çocukları için mekteb yapılması, 194
Abaza Murat Bey köyünden Ahmed bin Mehmed, 298
Abaza ümerâsından Bolu jandarma taburunda görevli Hasan Bey, 452
Abazalar, 128, 192
Abbas oğlu, 623
Abbas Şeyh Oğulları, 519
Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa, 440
Abdal köyünden Hacı Hafız oğlu Hasan b. Mustafa, 219, 243
Abdal köyünden Halil oğlu Kamil, 477
Abdullah Alemdar oğlu, 559
Abdullah Efendi oğlu, 669
Abdullah ibni Hacı Veli Efendi'ye ait kitabe, 387
Abdullah Oğlu, 516
Abdullah oğlu ailesinden Hasan bin Abdullah bin Hasan, 311
Abdullahzâdeler, 278
Abdurrahman bin Sâlih bin Mehmed, 292
Abdurrahman Sami Paşa, 324
Abreg, 184
Abzeh, 174, 209
Ada, 268
Ada kazası, 127
Adaköy'lü Mehmed Ağa, 668
Adana, 42
Adapazarı, 47, 73, 162, 337, 569, 642, 680, 681
Adapazarı ahalisinden Şükrü, 478
Adapazarı kazası ahalisinden Çavuş oğlu İstefan veled Ohannes, 456
Adapazarı kazası arabacıları (odun kesip nakleden güruh), 73
Adapazarı Redif-i Mukaddem Taburu, 4. Bölüğü Yüzbaşısı, 448
Adapazarı-Bolu, 643
Adapazarlı (Adapazarî) Havnan, 491
âdât ve 'an'ânât-ı milliye, 163
Adem bin Hacı Kul bin Mekâhi, 303
Ademey, 173, 309
adem-i ehliyet, 315
adem-i liyâkat, 315
Adige Zehes, 225
adi (dûn) tütünlerin imhası, 574
Adige dili, 173, 309
Adil b. Arif Hoca, 221
adli soruşturma, 98
adliye, 58
Adliye Nezâreti, 104
Adliye Nezâreti Sicill-i Memûrîn Müdüriyeti, 433
âfetzede, 266
afyon, 535
Ağa köyü mezarlığı, 362
ağaç kesip satma, 72
Ağaç kürek, 54

Ağaköy, 163
 Ağaköy'den Ahmed Ağa b. Hacı Osman b. Musa, 252
 Ağaköy'den İsmail b. Sâfot, 253
 ağnâm (koyun) talebi, 79
 ağnâm (koyun-keçi) vergisi, 96
 Ağnâm resmi, 199
 Ağnâm Vergisi, 682
 Ağob Efendi, 110
 ahâli-yi kadîme, 171
 ahâli-yi sadıka, 266
 Ahlak-ı Alâî, 211
 Ahmed Efendizade, 666
 Ahmed oğlu, 622, 668, 670
 Ahmed oğlu Said, 305
 Ahmed Rif'at Efendi, 687
 Ahmed usta ibni Ali, 297
 Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevi, 320
 Ahmet Hazer Hızal, 174, 179
 Ahmet Oğulları, 510
 ahur kethüdası, 77
 Ahz-ı Askeri Şubesi, 198
 ahz-ı askeri şubesinin kurulması, 488
 Aidat memuru, 683
 aile sembolleri, 408
 Ak Deresi, 132
 Ak Mehmet, 518
 Ak Mehmet oğlu, 633, 637
 akarât, 42
 Akbaş Hastahânesi, 533
 Akbıyıklar köyünden Kurd oğlu Hüseyin, 477
 Akça Koca, 85
 Akçakoca, 47, 48, 145, 153, 203, 550, 591, 609, 614, 643, 647, 663
 Akçakoca Dadalı köyünden Ali Fevzi oğlu Mehmed, 462
 Akçakoca iskelesi, 71
 Akçakoca İskelesi, 192, 661
 Akçakoca sınırları içerisinde bulunan Câhallı (Çuhalı) köyü, 131
 Akçakoca'da Ceviz Deresi, 346
 Akçakoca'nın Beyvıran köyü, 346
 Akçakoca'nın iklimi, 68
 Akçaşehir, 169, 189, 228, 430, 504, 683
 Akçaşehir (köyü, 145
 Akçaşehir ahalisinden Çavuş Mehmed oğlu Ahmed, 441
 Akçaşehir Birinci Sınıf Muhâfaza Memuru, 124
 Akçaşehir Dağı, 53
 Akçaşehir Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, 683
 Akçaşehir Fen Memuru, 124
 Akçaşehir Karyesi Camisi, 308
 Akçaşehir komiser muavîni, 492
 Akçaşehir köyü, 540, 616
 Akçaşehir köyünde değirmen hissesi, 631
 Akçaşehir köyünün 14/1 nolu hânesi, 309
 Akçaşehir mea Cibâyet Muâmelât Memuru, 124
 Akçaşehir Melenagzı Zükûr İntibah İbtidâisi, 340
 Akçaşehir memuru, 569
 Akçaşehir Merkez İnâs İbtidâisi, 339
 Akçaşehir müdürü, 110
 Akçaşehir nahiyesi, 316, 502, 607
 Akçaşehir Nahiyesi, 172
 Akçaşehir nahiyesi Beyvıran dîvânından Akine binti Mahmud Usta, 241, 446
 Akçaşehir nahiyesi Beyvıran köyünde Sultan Orhan Zaviyesi Vakfı, 354
 Akçaşehir nahiyesi Eftun-u Sufla dîvânı Fakıllı köyünde Sultan Orhan Vakfı, 355
 Akçaşehir nahiyesi eski sandık emini olan Dağıstanlı Ali Efendi b. Receb, 439
 Akçaşehir nahiyesi Kilise köyünde Câmî-i Şerîf, 355
 Akçaşehir nahiyesi Kilise köyünde Timur Kadı oğlu Vakfı, 355
 Akçaşehir nahiyesi Koçköy mahallesi, 496
 Akçaşehir nahiyesi Milanağzı Gürcü köyünden Met oğlu İslam Ağa b. Osman, 214, 238, 443
 Akçaşehir nahiyesi müdürü Mehmed Rüşdü Efendi, 439
 Akçaşehir nahiyesi Müdürü Mehmed Rüşdü Efendi, 438
 Akçaşehir nahiyesinde Çukalu Çarşısı, 317
 Akçaşehir nahiyesine bağlı Arabacılar köyü, 500
 Akçaşehir nahiyesine bağlı Başeftun köyü, 501
 Akçaşehir nahiyesine bağlı Kurugöl köyü, 501
 Akçaşehir nahiyesine bağlı Tahirli'de Paşalı Köyü'nde sakin Ali Köse oğlu Ali b. Ali, 442
 Akçaşehir niyabet-i şer'iyyesi, 430
 Akçaşehir Osmânîye Zükûr (Erkek) İbtidâisi, 339
 Akçaşehir polis memuru, 492
 Akçaşehir sıhhiye memuru, 267

- Akçaşehir sulh hakimi, 432
- Akçaşehir takım kumandanı, 487
- Akçaşehir Tapu Dairesi, 113
- Akçaşehir Tapu memuru, 113
- Akçaşehir Telgraf ve Posta Dairesi, 64
- Akçaşehir Tezkire Muharriri, 124
- Akçaşehir ve Milan Ağzı iskeleleri, 71
- Akçaşehir'de Yukarı Mahalle, 430
- Akçaşehir'e gelen Ruslar, 491
- Akçaşehiraltı (Kazıkoğlu), 183
- Akçaşehirli Eminzade, 666
- Akçaşehirli Mustafa Efendi, 55
- Akçaşehirli oğlu Abdullah, 460
- Akçebük Deresi, 52
- akd-u meclis-i şer'i âli, 434
- Akhisar, 44
- Akınlar (Beslanbey), 184
- Akınlar köyü, 350
- akıntı, 48
- Akkaya, 48, 71
- Akkaya Tezkire Muharriri, 124
- Akmescid mahallesi, 675
- akordeon aile, 174
- Akpınar dîvânı Kırâlpınarı köyü sakinlerinden olan Rumeli muhâcîri İsmail Ağa b. Abdurrahman, 221
- Akpınar köyü, 131, 314
- Akpınar köyünden Meryem binti Mehmed, 217
- Akpınar medresesi, 327
- akraba, 188
- Akraba evliliği, 212
- Akrabalık bağları, 188
- akreb (kereste türü), 71
- Aksaray, 201
- Aksu, 23, 49, 84
- Aksu (elbüzbey, Elbruzbey), 163
- Aksu deresi, 51
- Aksu Mehdi Bey köyü, 291
- Aksu nehri, 132
- Aksu Nehri, 50
- aktar, 630
- Aktun köyünden Hekim oğlu Abdullah, 478
- Akyazı, 85, 643, 675
- Akyazı kazası Sarıçayır köyü, 678
- Alacamescid köyü, 357
- Alaplı, 153, 169, 647
- Alaptura, 304
- Alaşehir eski kaymakamı Ahmed Feridun Bey, 107
- alef (yulaf), 535
- Alemdar Ali'nin Seddülbahir Kalesi'ne sürgünü, 72
- Alemdar Hacı Ali Ağa, 399
- Alemdar Hacı Ali Ağa'ya ait mezar kitabesi, 387
- Alemdar oğlu Abdullah, 478
- Alemdar Osman Efendi, 322
- Alemdarzâde Osman bin Hasan, 456
- Alemdarzâde Osman Efendi, 280, 329
- Alemdarzâde Osman Remzi Efendi, 117
- Ali oğlu Halil Ağa, 430
- Ali beşe oğlu, 606, 639
- Ali Dede Türbesi Mevlidi, 364
- Ali Efendi (Düzce çarşısını inşa ile görevlendirilen mühendis), 66
- Ali Efendi bin Hafız Veliyyüddin, 307
- Ali Efendi Oğulları, 520
- Ali Fehmi Bey (belediye başkanı), 116
- Ali Fuat Oğulları, 507
- Ali Köse oğlu Ali b. Ali, 442
- Ali Nâfi' Efendi, 93
- Ali Nihad Efendi, 99
- Ali oğlu, 667, 669
- Ali oğlu Ömer Ağa, 430
- Ali Oğulları, 522
- Ali Rıza Efendi (Düzce kaymakamı), 98
- Ali Rıza Efendi ibni Mehmed Efendi, 301
- Ali Suad Bey (Sâlise), 106
- Ali Zon Oğulları, 522
- alîl (hasta), 675
- Alişzâde Hacı Ahmed Efendi b. Ali b. Abdullah, 441
- Alman Protestan Papazı Solomon Shcweigger, 211
- Altıncı Daire Tahsildarı, 112
- Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulması, 114
- Altınpınar, 186
- alyuvarlar, 267
- Amasya, 74
- Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa, 113
- âmediyye, 679
- Amele gündeliği, 54

amele ve kereste ihtiyacı, 79
Amerika'da ilk telgraf hattının faaliyete geçmesi, 61
Amuca Hasan Bey köyünden Süleyman bin Mehmed Ali, 290
Amucahasanbey, 134
an cemaaten tahsil olunan vergi, 673
Anadolu, 161, 201, 276, 487, 680
Anadolu dağ silsilesi, 67
Anadolu demiryolu, 47
Anadolu kentlerinde üretim, 625
Anadolu Ordusu, 485
Anadolu'da Tanin gazetesi, 337
Anadolu'da Tanin Gazetesi, 482
Anadolu'daki kollar, 74
Anafartalar Muharebesi, 533
Anafartalar'da Karga Değirmen Deresi, 532
Anapa Valisi Hüsnü Paşa, 189
Ankara, 188, 199, 201, 575
Ankara kolcuları, 576
Ankara'daki dokuma tezgahlarının sayısı, 626
Antablı oğlu, 631
antari (entari), 90
antik doku, 80
antika eserler, 80
aquadukt kalıntıları, 81
Arab Çiftliği Gazioğlu Hacı İshak Efendi köyü, 295
Arab Çiftliği köyü, 358
Arab Çiftliği köyünden Bezağ oğlu Mehas, 471
Arab Hacı Ali, 677
Arab Hacı Ali oğlu, 655
Arab Hacı oğlu, 669
Arab Mezarlığı, 658
Arab oğlu İbrahim, 154
Arabacı köyü, 132
Arabacı köyü Kıptilerinden Elekçi Rıza, 455
Arabacı köyünde yeniden inşa edilen câmi, 302
Arabacı köyünden Cafer oğlu Halil, 476
Arabacı köyünden Mehmed oğlu Sâlih, 460
Arabacı Oğlu Yetimi, 596
Arabacıbaşı Divanı, 172
arabacılar, 72
arabacılar (İznikmid Emîni tarafından gönderilen), 73
arabacıların kovulması, 73
arabacılık, 595
arabacılık mesleği, 236
Arabacızâde Hacı Mehmed Efendi bin Hacı Hasan Ağa, 301
Arabçiftliği köyü, 309
Arabçiftliği köyünden Bûc zevcesi Fatma binti Abdullah, 253
Arabistan, 487
Arâbistan bölgesinde bulunan 5. ordu-yı hümâyûn, 189
Arabistan Ordusu, 485, 497
Arabkirli Mustafa Ağa, 559, 614, 632, 637, 639, 648, 677
Araboğlu, 453
Araboğlu câmisi, 311
Arac kaymakamı Niyazi Efendi, 98
Arap Çiftliği (Bostan Yeri), 183
Aras, 172
arazi tahsîsi, 171
arazilerin iskana ve ziraata açılması, 65
arazilerin kıymeti, 64
arazilerin vasfını koruması, 64
Ardeşen, 164
arı kovanı, 44
Arıburnu Muharebesi, 532
arıcılık, 616
arkeolojik eserler, 80
Armutlu (Hemşin), 164
Arnavud, 163
arpa, 75
Arpaçay, 172
Arslan Bey ibni Halil Bey, 300
Artvin, 164
Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Hüseyin Efendi, 305
Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Hüseyin Efendi, 309
Asâkîr-i redifiye-i şâhâne yüzbaşısı Mehmed Efendi, 289, 304, 306
Asâkîr-i şâhâne Adapazarı Redif-i Mukaddem Taburu, 4. Bölüğü Yüzbaşısı Cedidiye mahallesinde mukîm Mehmed Efendi b. Mustafa, 448
Asâkîr-i şâhâne Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, 1. Alayı, süvari 4. bölüğü, 495
Asâkîr-i Şâhâne Hassa Ordu-yı Hümâyûnu 2. Alayı, 3. Taburu, 1. Bölüğü, 497

- Âsâkir-i Şâhâne İzmir 1. Redif-i Sâni Taburunun 4.
Bölüğü Urla kasabası yüzbaşısı, 446
- Asâkir-i Şâhâne yüzbaşısı Hüseyin Efendi bin Mehmed Efendi, 317
- asâkir-i şâhânededen muhreç Şabsiğ İslâm bin Subeşe, 188
- Asâkir-i şâhâne-yi redif mülâzımlarından Kadri Efendi, 307
- Asaklar dîvânı Çünek? köyünden, 215
- asalet-i memuriyet onayı, 334
- Asar nehri, 95
- Asar Nehri, 94
- Asar nehrine düşen çocuk, 94
- Asar Suyu, 48, 51
- Asarlık mevkisi, 51
- ashâb-ı servet, 170
- asker firârîsi, 491
- askeri sınıf, 144
- askeri sınıfın konakları, 58
- Asliye Mahkemesi (Mahkeme-i Asliye) Reisi, 432
- astar borsütme(kereste türü), 71
- Aşağıkaraköy dîvânı Hacıkadırlar köyünde sakin Safiye binti Ali, 215
- aşar, 59, 61
- aşar geliri, 194
- aşar gelirinden mekteb inşası, 341
- aşar ihale memurluğu, 141
- aşar müdürü, 59
- aşar odası, 59
- aşçı, 77
- aşı enspektörlüğü, 268
- aşı olma zorunluluğu, 268
- Aşiret, 678
- Aşûba Hacı Süleyman Bey, 386
- at, 45
- at yarışı müsabakası, 228
- Ât Yaylası, 51
- At yaylası (yaylağı) menzili, 75
- Ataerkil, 223
- atık şahsiyet kayıtları, 42
- atmaca, 69
- atmacacı, 69
- atmacacılar, 69
- Avân oğlu, 669
- avârız, 76, 77
- avârız ve nüzûlhâne, 77
- avârızhâne, 144
- avârız-ı divâniye, 143
- avârız-ı divâniyye, 69
- avârız-ı menzilciyân ücreti, 76
- Avlıyan köyü, 345
- Avrethisarı, 100
- Avrethisarı (Selanik vilâyetine bağlı), 100
- Avrethisarı kaymakamı Hüseyin Hüsni Efendi, 100
- Avrethisarı kazası, 100, 106
- Avusturya elçisi Busbeq, 96
- Avusturya'nın Ağram Yakası'nda neşredilen Öbzöver-Öbzör (Gözcü) gazetesi, 490
- ayan, 488
- Ayan, 70
- Ayan Hacı Ali, 89
- Ayan Hacı İbrahim oğlu, 73
- Ayan Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed'in ayanlıktan ihraç edilmesi, 90
- Ayan muhallefâtı, 89
- Ayan Seyyid Ahmed, 90
- Ayan Tahir, 90
- Ayan Tahir'in ammisi (amcası) oğlu Abdullah, 155
- ayan ve eşrâf, 89
- Ayan Zeynel Abidin Ağa'nın muhallefâtı, 90
- Ayan Zeynel Abidin'in hânesi, 90
- ayanın Ankara'ya sürgün edilmesi, 90
- ayanın Düzce'de bulunan çiftlik, hayvan ve nakit paraları, 90
- Ayanın Düzce'deki mal varlıkları, 90
- Ayanın evinin mühürlenmesi, 90
- Ayanın mal varlıklarının kayıt altına alınması, 90
- Ayanın vefatı, 90
- ayanın yargılanması, 90
- ayanların orman kesimi için tedbir alması, 72
- Ayasofya, 42
- Ayasoluğ Harabeleri, 95
- Aybastı, 205
- Aydınpınar, 183
- Aydınpınar (Şağuş), 163
- ayı, 68
- Ayıntablzâde ailesinden Mehmed Efendi, 117

Ayıntablızâde ailesinden olan Mehmed Cemali Efendi, 335
Ayıntablızâde Mehmed Cemâlî Efendi, 117, 684
Ayıntablızâde Mehmed Efendi, 281
Ayıntablızâde Mehmed Efendi, 117
Ayıntablızâde Mehmed Efendi, 287
Ayıntablızâdeler, 117
aylık ücret, 77
Aynalı (Çerkesaynalı), 163
aynı sınıf içerisinde bulunan kaymakamlıklar, 101
Ayşe Oğulları, 507
Ayvaz oğlu, 631
Azdemir (Ezdemir) oğlu Hacı Hüseyin Ağa bin Azdemir bin Salmako, 302
azimcibaşı, 71
Aziziye (Karcen Hable), 180
Aziziye köyü hayvanları, 249
Aziziye köyünden Kasım oğlu Kamil, 470
Azm-i Milli Mektebi, 341

B

Babaeski Nâibi Mehmed Vâhid Efendi, 429
Babarali, 449
Babarusen Oğulları, 522
Babeci oğlu Kebir Hasan, 158
Bâb-ı Âli, 166
Bâb-ı Âli Teshîlât Sandığı, 101, 103
Bâbîâlî, 92
Babil Kulesi, 47, 163
Bacaklı Yayla, 47
Bafra kazası bidâyet mahkemesi riyâseti, 433
bağ, 597
bağ ve bahçe rûsûmu, 69
Bağdad, 74
Bağdad caddesi, 642
Bağdad Valisî'nin silah Ağası, 74
Bağdat, 74, 114
Bağdat caddesi, 654
Bahçeköy, 362
Bahçeköy sakinlerinden Hacı Cemal İlhan, 363
Bahçeköylü Hacı Mustafa Efendi, 630
bakaya hükmüne giren borçlar, 573
bakıma muhtaç, 247

bakır madeni, 660
Baki Oğulları, 513
bakkal, 630
Bakkal Kürt Ali, 606, 631
Bakkal Musa, 65
Bakkaliye esnafından Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mağardıç, 250, 262, 437
Bakkaloğlu Hacı Mustafa Efendi bin Mehmed bin Hüseyin Efendi, 291
Bakkaloğlu Kasım bin Hacı Mustafa Efendi, 291
Bakkaloğlu Mehmed bin Hasan bin Mehmed, 286, 291
baklagiller, 597
Bakras (Bakraz) köyü Muhtar-ı evveli İsmail, 64
Bakras köyü câmisi, 312
Bakras köyünde Sermeddin Çiftliği Vakfı, 354
Bakraz, 71, 144
Bakraz'da yaşayan hâne sayısı, 672
Bakraza tâbi Akçaşehir (köyü), 140
Bal Oğulları, 520
Balak oğlu, 678
balığı çok olan göl, 49
Balıkağzı adlı bölge, 55
Balkanlar, 161, 167, 549
Ballar köyünden Kara Mehmed oğlu Alemdar Hasan, 478
Ballica, 163
Ballica köyü muhtarı Ekrâd taifesinden Muhtar Mecid Çavuş b. Ahmed, 122
Balmumu, 665, 666
Balta, 54
Bâlîye kazası, 625
Bantı (Pinti) oğlu, 158
bargir (beygir), 45
bargir ihtiyacı, 74
bargir temini, 78
barhâne, 71
Bartın, 435, 570, 643
Bartın kazası çarşısı, 66
Baskın, 454
Basra, 670
Basra caddesi, 642
Başbakıkulu Ağa, 90
Başeftun köyü, 501

başıboş köpekler, 268
Başlık, 91
Başmuallime, 339
baştene baltalıkları öşrü, 69
baştenelü, 69
baştenesiz, 69
Batakçiftlik, 163
Bataklı bölgesindeki dağlar, 71
Bataklı dîvânı sınırları içerisinde bulunan Kuşaçması, 306
Bataklı köyü, 189
Bataklı Ormanı, 647
Bataklı(k) Çiftliği köyü sakinlerinden İbrahim Çavuş, 489
bataklik, 48
Bataklik, 71
Bataklik mevkisi, 72
Batı Anadolu, 549
Batum, 48
Batum Muhaciri Mehmed Abdullah, 200
Batum Muhâcîri Mehmed Abdullah, 172
Batum muhâcîrleri, 130
Batum Muhacirlerinden Mehmed bin Ali, 172
Batûmî Hacı Hasan Hüsni Efendi, 294
Batumlu, 163
Batumlu Ahmed Efendi, 141
Batumlu Yusuf Fehmi Efendi, 105
Batumlu Yusuf Fehmi Efendi, 99
Bayatzade, 668
Bayırlar köyü, 350
Bayramzade, 669
baytar, 115
Baytar, 124
baytar memuru, 199
becayış, 100
Beçi köyünden Çarşanbalı İsmail, 467
Beçiyörükler Köyü Orhangazi Câmî-i Şerîfi, 23, 87
bedel-i nüzûl, 76
Bekci Oğulları, 512
Bekdaş oğlu Mehmed, 677
Bekir Efendi bin Hacı Osman Efendi, 289
Bekir oğlu, 634
Bekirler, 123, 128
Bektaş oğlu Hasan Ağa ibni İbrahim, 297
Bektaş oğlu Mehmet Ağa ibni İbrahim, 297
belediye, 94
belediye azalarından ehliyetli birisinin tayini, 116
belediye azası Hacı Abdullah Efendi, 142
Belediye azasından Küçük Ali oğlu Mehmed Ağa, 287
belediye başkanı Hacı İshak Bey, 115
belediye başkanı Hacı Mahmud Ağa b. Hacı İsmail, 115
belediye başkanı Mehmed Efendi b. Hasan Efendi, 116
belediye başkanlığı, 433
Belediye başkanlığından gönderilen yazı, 143
belediye dairesi, 95
Belediye dairesi, 117
belediye doktoru, 199
belediye işlerinde müteahhitlik yapmama, 114
belediye kânûnu, 120
belediye meclis reisinin dışarıdan atanması, 115
belediye meclisi, 114
Belediye meclisi üye seçimi, 115
Belediye müfettişi, 119
belediye mülkiye müfettişi, 119
Belediye Reisi, 119
Belediye Reisi Hacı İshak Bey, 116
Belediye Reisi Hacı Mahmud Ağa, 439
Belediye Reisi Mehmed Efendi b. Hasan Efendi, 437
Belediye Reisi Ömer Ağa, 280
belediye tabibi, 272, 273
Belediye tabibi, 119
belediye talimât-ı hesabiye cedveli, 119
Belediye teşkilatı, 116
belediye veznesi, 120
belediyeler, 493
belediyelerin mali kaynakları, 119
belediyelerin personel sistemi, 114
belediyenin yıllık geliri, 121
bend, 48, 95
Bendereğli, 79
Benli Oğulları, 520
berâet-i zimmet mazbatası, 98
Berber, 652
berber Hacı Ali Molla bin Ahmed Efendi, 289
Berber oğlu Said, 461
Berber Oğulları, 506
berberlik, 595

- berçul(kereste türü), 71
 Berğos, 488
 Berzeg, 179
 Besan oğlu (veya Besanlı oğlu) Tahta Köprüsü, 345
 Besandıbaşı köyünden Ali oğlu Edhem, 457
 Beslambey (Akinlar), 163
 Beslan Bey köyünden Ahmed oğlu İlyas, 216
 Beslan Bey köyünden Ahmedoğlu İlyas, 245
 Beslan Bey köyünden Müteveffâ Osman'ın gulamı
 Mustafa, 216
 Beslan Bey köyünden Semuz b. Tüluk, 446
 Besleney, 173
 Besleney (Besni), 209
 beslenme alışkanlıkları, 557
 Beslhenev, 173, 309
 Besney, 181
 Besni, 502, 694
 Besni habl, 175
 Besni kabilesi, 186, 187
 Besni kabilesi için inşa edilecek hâneler, 187
 Besni kabilesi imamı İshak Efendi, 187
 Besni kabilesi reisi Bişmâf, 187, 211
 Besni kabilesine hâne inşası, 187
 Besni Mah, 176
 Bestan kabilesi mensupları, 189
 Beşinci Daire Tahsildarı, 112
 Beşir bin Efendi, 303
 bevât, 334, 338
 bevvanhâne, 72
 Beyciler, 277
 beyciler (tütünü), 578
 Beyciler Câmî-i Şerfi, 310
 Beyciler köyü, 310, 349
 Beyciler köyü Muhtar-ı evveli Emin, 64
 Beyciler köyünden Hacı Keleş oğlu Osman kerimesi
 Emine binti Osman, 215
 beygir cinsi hayvanlar (hayvânât-ı feresiye, 610
 beygir kiralama, 78
 Beygözü köyü, 310
 Beykol oğlu, 126
 Beyköyü Mektebi Muavîn vekili, 340
 Beylik Değirmeni köyünden Tulpar b. Kara Hasan, 244
 Beymezer oğlu Osman bin Beymezer Bey, 296
 Beyoğlu'nda para karşılığında uluorta bir şekilde kürtaj,
 480
 Beyviran, 71
 Beyviran muavîn vekili, 340
 Bıçakçı oğlu, 622
 Bıçkı köyü, 194, 341
 Bıçkıdere köyü, 228
 Bıçkıdere köyünden Hâbet oğlu kerimesi Ayşe binti
 Hüseyin, 238
 Bıçkıyanı (Bıçkı), 163
 Bıçkı-yı Atîk Deresi, 128
 Bıçkı-yı Atîk köyü, 127
 Bici, 182
 bidâyet mahkemesi azaları, 429
 Bidâyet mahkemesi azası Hacı Rıza Efendi, 282
 bidâyet mahkemesi azası Ziver Efendi, 437
 Bidâyet Mahkemesi Başkâtibi Kâmil Efendi ibni Hacı
 İsmail Efendi, 286
 bidâyet mahkemesi birinci üyesi, 429
 bidâyet mahkemesi evrakı, 59
 Bidâyet Mahkemesi kâtibi Hasan Efendi, 280
 Bidâyet mahkemesi mübaşiri Musa Efendi b. Ahmed
 Efendi b. Abdullah, 437
 Bidâyet Mahkemesi Mübaşiri Tevfik Efendi, 297
 bikri izâle, 475
 Bilecik, 610
 bina (yanmış), 66
 Binbaşı Ali Hurşid Bey, 270
 Binbaşı Asım Bey, 488
 binış, 91
 Bir oğlu Mustafa, 462
 Biramzi köyünden Sefer Bey b. Ağocis b. Koca Bey, 252
 Birinci Bursa Fırka-yı Askeriyesi, 485
 Birinci Daire Tahsildarı, 112
 birinci orduya Hassa Ordusu, 485
 Birinci Ordu-yı Hümâyûnu, Piyade 1. Alayı, 2. Taburu, 2.
 Bölüğü, 494
 Bişmâf bey, 187, 207
 Bişmâf bey ve köleleri, 211
 Bithyn hakimiyeti, 80
 Bithyn kolonisi, 80
 Bithyn Kralı Nikomedes (IV), 80
 Bithyn'ler Kralı I. Prusias, 80

Bitinya hükümdarları, 95
 Bitlis vilâyeti Asâkîr-i şâhâne Zabtiye Alaybeyi, 216
 Bjeduğ, 173, 209
 Bjjeduğu, 173, 309
 boğa tevzii, 625
 Boğaz içi, 48
 Boğumcu Osman oğlu, 606, 614, 622, 624, 629
 Bolaman, 205
 Bolu, 46, 47, 73, 85, 95, 197, 198, 269, 276, 647, 678
 Bolu Akmescid mahallesi, 677
 Bolu Akmescid mahallesinden Mısırlızâde Süleyman Ağa, 236
 Bolu Akpunar (Akpınar) mahallesinden Akçaşehirli oğlu Abdullah, 460
 Bolu dağı, 642
 Bolu Dağı, 49
 Bolu Dağı mevkinde bulunan Birik (Berik) ve Milan köprülerinin tamîri, 345
 Bolu Dağı nam tarih, 642
 Bolu Dağı'nın Ât Yaylası, 51
 Bolu Debbağlar mahallesi, 440
 Bolu Ermeniyân mahallesi, 677
 Bolu eşrâfından İlyaszâde Şükrü, 199
 Bolu idaresi, 276
 Bolu jandarma taburu kumandanı Binbaşı Osman Nuri, 199
 Bolu jandarma taburunda görevli Hasan Bey, 452
 Bolu kadısı, 73
 Bolu Karaçayır mahallesi, 677
 Bolu Karamanlı mahallesi, 678
 Bolu kasabası Ermeni mahallesi, 255
 Bolu kaymakamı, 187
 Bolu kaymakamlığı, 188
 Bolu kazası aşar (öşür) bedeli, 345
 Bolu kazası sakinlerinden Mehmed (Düzce menzilisisi), 78
 bolu kazasına bağlı Etraf-ı şehir köylerinden Karaköy ahalisi, 677
 Bolu kazasında Ermeniyân mahallesi, 43
 Bolu kazasının 64 yılı aşar bedeli tahsîlâtı, 345
 Bolu Livası Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey Efendi, 99
 Bolu Livası Tahrîrât Müdürü, 142
 Bolu mahalli eşrâfi, 199
 Bolu menzilhanesi, 78
 Bolu merkez kazada tütün üretimi, 570
 Bolu merkez kazaya bağlı köyler, 435
 Bolu Merkezi, 153
 Bolu merkezi Akmescid mahallesinde ikâmet eden Arabkirli Mustafa Ağa, 559
 Bolu Merkezi Sezak nahiyesi, 678
 Bolu muhassıllığı, 78
 Bolu Mukataası Çeltik irsâliyesi geliri, 316
 Bolu Mutasarrıf vekili Mustafa, 271
 Bolu Mutasarrıfı İsmail Bey Efendi, 104
 Bolu mutasarrıflığı, 102, 491
 Bolu Mutasarrıflığı, 116, 129, 493
 Bolu mutasarrıflığının aldığı tedbirler, 228
 Bolu müze müdürlüğü, 88
 Bolu Redif Taburu kumandanı kaymakamı İbrahim Bey, 479
 Bolu rüşdiyesi, 336
 Bolu sancağı, 449
 Bolu Sancağı, 95, 144, 153, 187, 674
 Bolu sancağı avâız ve bedel-i nüzûl geliri, 76
 Bolu Sancağı avâız ve bedel-i nüzûl malı, 76
 Bolu sancağı bidâyet mahkemesi ceza dairesi, 456
 Bolu Sancağı Evkâf Müdürü vekilliği, 348
 Bolu Sancağı İdare Meclisi, 317
 Bolu sancağı kaymakamlığı, 268
 Bolu Sancağı kazaları, 72
 Bolu Sancağı Muaccelât Nâzırı Mehmed Galib Efendi, 347, 348
 Bolu sancağı mutasarrıflığı Rüsûmat Emaneti İdaresi, 569
 Bolu Sancağı tabibi Ziya, 439
 Bolu Sancağı Tabur Ağası, 489
 Bolu sancağı yönetimi, 79
 Bolu Sancağı'ndaki dağlar, 647
 Bolu Sancağı'nın 64 yılı şubatı masrafını gösteren kayıtlar, 345
 Bolu Sancağının Karadeniz sahilinde bulunan kazaları, 169
 Bolu Semerkand mahallesinden Feyzi Çavuş, 462
 Bolu serdarları, 73
 Bolu Tabur Ağası vekili, 577
 Bolu telgrafhânesi memurları, 199
 Bolu Voyvodası, 73
 Bolu Voyvodası Çalıkzâde Hüseyin, 89
 Bolu Yoklama Müfettişliği, 65

Bolu'da Ermeni mahallesinden Kıranlı oğlu Karâbit, 618
Bolu'nun Ermeniyân mahallesi, 675
Bolu'nun fethi, 85
Bolu'da Sandallar köyünden, 466
Bolulu Damgacı (tamğacı) Emin Ağa, 680
Bolu'nun Başa köyünden Aslan oğlu Mehmed, 467
borç ve alacaklar, 45
Bordan, 643
boru, 48
Bostan oğlu, 622, 639
Bostan oğlu ailesinden Hüseyin bin Mehmed, 236
Bostanyeri, 163
Boşnak, 146, 206, 694
Boşnakça, 165
Boyabad, 272
Boyacı oğlu ailesi, 654
boyalıkaya(şahin türü), 70
Boynuincelu aşireti, 201
Boz İbrahim oğlu, 160
bölükbaşı, 451
börsütme ser(kereste türü), 71
Brant'e, 186
Buğday, 666
Bulak oğlu Ali bin Ömer, 159
Bulakçı ailesi, 533
Bulaman nahiyesi Cemaş köyü, 129
Bulanık kazası kaymakamlığı, 102
Bulgaristan, 162
Bulgaristanlı, 163
buluğ çağı, 251
burçak, 44, 535, 671
Burgaz, 162
Burhaniye mahallesinde sakin Mehmed Akif Efendi ibni
Şeyh Mehmed Raif Efendi, 284
Burhaniye mahallesinden Bedik Bey, 282
Burhaniye mahallesinden Göynüklü Hafız Raşid, 572
Burhâniye mahallesinden Müderris Akif Efendi, 328
Burhaniye medresesi, 327
Bursa, 42, 44, 85, 162, 212, 609
Bursa vilâyeti Yenişehir kazası Kavaklı köyü, 240
Bursa'daki ipek işleme tezgahları, 625
Bursalı Ali Münşî'nin Risâle-i Hasiyet-i Kınakına adlı
eseri, 267

Büker oğlu kerimesi Fatma binti Hasan, 217, 219
bükme çatal(kereste türü), 71
Büyük bendler, 48
büyük kadılıklar, 426
Büyük Melen (Büyük Milan) Irmağı, 48
Büyük Melen Irmağı, 52
Büyük Milan, 49
Büyük Milan Nehri, 50, 313
Büyükaçma, 133, 163
Büyükaçma (Büyükakçe) köyü, 456
Büyükaçma köyü, 316
Büyükaçma köyünden Hacı Hasan oğlu Yakub, 458
Büyükpınar (Kurdusu), 128, 205

C

câbî, 278, 280
Cafer oğlu Halil, 476
Câhallı (Çuhalı) köyü, 131
Cahçüren oğlu Mustafa, 436
Calud oğlu Mustafa b. Halim, 257
Câlûr'dan Tülek oğlu Yusuf, 97
câmi, 95
câmi inşaatının tamamlanması, 311
câmi ve medreselere mücavir olan alanlar, 481
Câmi-i Cedide, 330
Câmi-i kebir çarşısı, 344
Câmi-i Kebir mahallesi, 252
Câmi-i Kebir mahallesi muhtarı, 293
Câmi-i Kebir mahallesi muhtarı Osman Efendi, 122
Câmi-i Kebir Mahallesi'nde sakin Hasan b. Güzbaşı, 434
Câmi-i Kebir mahallesinde ikâmet eden Agob veled
Kirkor ve Sârkân veled Buderus, 437
Câmi-i kebir mahallesinde sakin Semerci Feyyaz Ağa
zevcesi Naime binti Hacı Ahmed Efendi, 441
Câmi-i Kebir mahallesinden Azfiyo binti Kirkor, 437
Câmi-i Kebir mahallesinden Çerkes Hacı Ali Efendi, 247
Câmi-i Kebir mahallesinden Gösterişli oğlu Said, 572
Câmi-i Kebir mahallesinden Gösterişli oğlu Said Efendi,
266
Câmi-i kebir mahallesinden Ziver Efendi bin Ahmed,
289
Câmi-i Kebir medresesi, 327
câmi-i şerif, 95

- Câmi-i şerîfin muhasebeleri, 281
 Câmîllî mevkisi, 317
 camus, 53
 Canakkale, 528
 Canbolat Efendi ibni Ali, 309
 Canik-i Bayram, 203
 cariye ve köle, 228
 Carmiko, 183
 Cebeci Oğulları, 505
 Cebel-i elsine, 172
 cebren kız kaçırmaya teşebbüs, 476
 cebren para toplama iddiası, 489
 Cedid köyü, 277
 Cedîd köyü, 349
 Cedidiye Câmisi, 330
 Cedidiye Camisi imamlığı, 321
 Cedidiye mahallesinde mütemekkin Ermeni Hamamcı oğlu ailesinden Hemâyâk veled Nifoğos, 442
 Cedidiye mahallesinde sakin Çerkes Abdullah Efendi b. Uğurlu, 250
 Cedidiye mahallesinde yapılan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi tekkesi, 346
 Cedidiye mahallesinden Tahir oğlu Hasan, 471
 Cedidiye mahallesinden Ahmed b. Ahmed, 253
 Cedidiye mahallesinden Ali Haydar Efendi ibni Bekir Efendi, 286
 Cedidiye mahallesinden Hacı Begim Ali Bey b. Zekeriya b. Nemagozuş, 252
 Cedidiye mahallesinden İbrahim Hilmi Efendi, 247
 Cedidiye mahallesinden sakin Ceybe binti Musa, 263
 Cedidiye mahallesinden Yusuf Cemal Efendi, 570
 Cedidiye mahallesinden Zehra hanım b. Hacı Ahmed Efendi, 245
 Cedidiye medresesi, 327
 cekalos demir top, 453
 Celeb oğlu, 499
 celebkeşân ağnâmı, 69
 Cemaleddin oğlu, 667
 cemiyet, 227
 Cemiyet-i Tibbiye-i Şâhâne, 267
 cephâne, 198
 Ceride Nezareti, 121
 cesed üzerinde keşif, 438
 Ceset, 438
 Cevad Bey Mahdumu, 666
 Ceviz, 665, 666
 ceviz kütüğü ticareti, 646
 Ceza Kânûnnâme-i Hümâyûnu, 475
 Ceza Kanunu, 475
 Ceza Kânûnu'nun 233. maddesi, 104
 Cezai alandaki yetkiler, 447
 Cıyak Bey köyünden Kâfe oğlu İslam, 463
 cibâl-i kebir, 55
 Cibali yangını, 563
 Ciget, 173, 309
 Cihanbeylu, 201
 Cin oğlu Medko, 465
 cinayet, 449
 cinâyet, 480
 Cinci oğlu, 668
 Civelekzade, 668
 Cizye Muhasebesi Kalemî, 152
 cizye mükellefleri, 152
 cizye yükümlüsü, 153
 Cuhfeh nâm-ı diğeri Yusuf b. Mısırmış b. Abdullah, 357
 Cuma gününe hürmet, 93
 Cuma namazı, 93
 Cuma ve bayram namazları, 304
 Cumayanı Zükûr İbtidâisi, 340
 Cumayeri, 134
 cübbe, 91
 cübbe biniş, 91
 Cüret Oğlu, 596
- Ç**
- çadır direği, 72
 çadi\ekmeği, 234
 Çağa, 647
 çakal, 68
 Çakarlar, 163
 çakır, 69
 Çakır oğlu Kebir Abdullah bin Hasan, 155
 çakırcı, 69
 Çakırlar, 163
 Çakırsayvan, 123
 Çakırsayvan köyünden Kara Hasan oğlu İbrahim Ağa ibni İbrahim, 297

- Çakırsayvan köyünden Kubat oğlu Ali Molla ibni Hüseyin, 297
- çakıryuvacı, 69
- Çakmak oğlu, 668
- Çakman oğlu, 633, 637, 638
- Çakman Oğlu, 595
- Çakman oğlu Mehmed, 158
- Çakmanzâde (bazı yerlerde Çarsanzâde) Ahmed Efendi, 490
- çakşır, 90, 91
- Çalicuma (Karaçalı), 184
- Çallık (Hatıpköy), 163
- Çam, 163
- çam ağaçları, 123
- Çam Köy muhtarı Musa Ağa, 122
- Çamlısu köyü, 304
- Çamoluk (Kasbeyköyü), 163
- Çandı sistemi, 88
- Çankırı, 162
- Çankırı (Kengiri) Sancağı, 269
- Çapar, 181
- Çârhacı oğlu, 668
- Çarşanbalı Hasan Efendi bin Mehmed, 600
- çarşı ve pazar, 277
- çarşı yangını, 66
- çarşı yapımı, 66
- Çatalçam, 47, 123
- Çatalköprüler, 643
- çatışma, 484
- çavuş, 63, 116
- Çavuş köyü Mustafa Paşa Vakfı, 277, 349
- Çavuşan, 62
- Çavuşlar, 277
- Çavuşlar köyü değirmeni, 634
- Çay mahallesinde bulunan câmi-i şerif, 293
- çay suları, 48
- Çaybaşı civarı, 643
- Çayırılı dîvânı, 356
- çekmece, 91
- Çelikanlu aşireti, 201
- Çeltik Mahsulcüsü, 652
- çeltik öşrü, 96, 125
- çeltik tarlası, 125
- Çeltik tarlası, 122
- Çerâkisten Hacı Mustafa Efendi, 280
- Çerçi Oğulları, 526
- Çerha, 643
- Çerhâne-i Sâni, 643
- Çerkes, 146, 164, 273
- Çerkes asillerinin sahip oldukları köleler, 209
- Çerkes Ebuzeh kabilesinden Hacı Ahmed, 210
- Çerkes Elbos Bey, 453
- Çerkes göçü, 178
- Çerkes Hacı Begim Bey, 441
- Çerkes Hacı Halil Ağa, 280
- Çerkes Hacı İshak Bey, 280, 329, 374
- Çerkes hacı ve hocası, 228
- Çerkes Hasan Efendi oğlu Yusuf, 434
- Çerkes kabileleri, 173, 309
- Çerkes kabilesi, 100
- Çerkes kökenli Gazizâde ailesi, 342
- Çerkes köyleri, 164
- Çerkes muhâcîrler arasındaki sıtma illeti, 267
- Çerkes muhâcîrlere arazi tahsisi, 171
- Çerkes muhâcîrlere ibadethâne inşası, 189
- Çerkes muhâcîrleri, 170
- Çerkes muhâcîrleri reislerinden Mehmed Bey, 336
- Çerkes muhâcîrleri ümerâsından Süleyman Bey, 191
- Çerkes muhâcîrlerin şikayeti, 98
- Çerkes Musa (hükümet konağı kapıcısı, 59
- Çerkes Seâd Efendi, 449
- Çerkes tarihine ilişkin araştırmalar, 173
- Çerkes Taşköprü, 180, 319
- Çerkes Topal Hüseyin oğlu Nuri Bey, 577
- Çerkes ümerâsından Hacı Ali ve İsmail Hakkı beyler, 116
- Çerkes ümerâsından Koç Bey, 94, 452
- Çerkes ve Abazalardan müteşekkil silahlı ve silahsız kişiler, 198
- Çerkesistan, 167
- Çerkesistan'ın Şize mahallesi, 446
- Çerkeskaraköy, 134
- Çerkesler, 173, 309
- Çerkesler mekanı, 61
- Çerkesler tarafından kurulan özel okul, 337
- Çerkesler'in bölgedeki sayısı, 206
- Çerkesler'in ileri gelenleri, 170

Çerkesler'in muâyenesi, 171
Çerkesler'in sayısı, 178
Çerkeslerin toplumsal yapıları, 173, 209
Çerkeş, 272
Çerkeş memuru, 62
Çerkeş-Gerede ve Düzce telgraf hattı, 61
Çerkeş-Gerede-Düzce telgrafhânelerinin masrafları, 61
Çerkez, 164
Çerkez Muhacirleri, 309
çete faaliyetleri, 576
Çıldır, 74
Çınardüzü, 123
Çınardüzü mahallesi câmisinin hitâbet hizmeti, 299
Çınardüzü mahallesinde sakin Ali oğlu İsmail bin
Mahmud bin Süleyman, 299
Çırak Mehmed oğlu, 677
Çıyabey, 134
çiçek hastalığı, 268
Çiçek Oğlu, 596
Çiçek Pınarı (Şipir), 164
Çiftlik, 128
Çil Osman oğlu Ali, 566
Çilimli, 565
Çilimli köyünde ikâmet eden reji memuru, 578
Çilmi Reji İdaresi, 567
Çilmi reji memuru, 569
Çilmi Zükûr İbtidâisi, 340
Çilmi'de Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Abaza Süleyman,
566
Çilmi'de Hatib Hacı Beçu köyünden tarla bekçisi Ali, 468
Çilmîoğlu (Çilimlili oğlu), 668
çirkef, 590
çit, 189
Çivi, 665
çobanlıktan yetişme, 96
çocuğun baliğ sayılması, 251
Çocuk düşürme olayları, 480
Çocuk esirgeme Kurumu, 246
Çocukların nafakaları, 262
çolak, 94
Çolak oğlu, 600
Çolak Receb Efendi oğlu, 126
Çorak, 128

Çoruh, 172
Çorum, 162, 201
çuka esb gömleği, 91
Çukalu Çarşısı, 317
Çukalu köyü, 317
Çukur, 128
Çukurviran, 128

D

dağ keçisi, 68
dağ vadisi, 172
dağ ve tepeler, 95
Dağdibi Köyü, 185
dağların yamaçlarında bulunan menba suları, 48
Dahiliye borcası, 190
Dahiliye encümeni, 95
dahiliye nâzırı, 127
Dahiliye nâzırı, 97
Dahiliye Nezareti, 643
Dahiliye nezâreti, 485, 491, 574
Dahiliye Nezâreti, 95, 128, 271, 272, 439, 489, 572
Dahiliye Nezâreti Mektupçuluğu, 194
Dahiliye nezâreti tahsîsâtı, 452
Dahum muhâcîri, 192
Dahum muhâcîrleri, 206
dakik, 680
dakik/un, 75
Dakikçi oğlu Mehmed bin Mehmed, 438
darba kıyam, 458
Darendeli Ahmed Mithat Efendi, 666
darı, 535
darı (tarı), 44
Darı hanı, 642, 653
Darıcı oğlu, 605
Darıcı oğlu Kebir Ahmed, 155
Darıyeri, 144
Darıyeri Abaza Hasan Bey köyü muhtarı, 300
Darıyeri Abaza Murat Bey köyünde sakin Gökoğlu Hacı Med
bin Mah, 298
Darıyeri duhan memuru Tahir Efendi, 566
Darıyeri menzili, 75
Darıyeri Süleyman Bey köyü, 306
Darıyeri Süleyman Bey köyünden, 215

Darıyeri Süleyman Bey köyünden Küçük boy Talustan, 244
Darıyeri Yörükler köyünden Halime binti Mustafa, 213, 435
Darıyeri'nde Abaza Hasan Bey köyünden Giresunlu Refik b. Ahmed b. İbrahim, 246
Darıyeri'nde Bıçkıdere köyünden Hâbet oğlu kerimesi Ayşe binti Hüseyin, 214, 246
Darıyerli Hacı Ahmed, 280
Darıyerli Taviil (Uzun) Hacı Ahmed oğlu ailesinden Ömer Ağa b. Hacı Ahmed, 344
daru't-ta'lim, 337
Darulkânûn-u Hukuk şubesi, 433
Darülaceze Müdürlüğü, 660
Darülaceze'ye ödeme, 660
Dârülkelb Tedavihânesi, 268
dâü'l efrenc, 270
Dâü'l-keleb ve Bakteriyoloji Ameliyathânesi, 268
dava harcı, 426
dava vekili, 325, 440, 565
dava vekili İnce Alemdar Mehmed Paşazâde Hacı Rıza Bey bin Osman Nuri Bey, 442
dava vekili İnce Paşa Alemdarzâde Hacı Rıza Bey b. Osman Nuri, 440
Dava Vekili Vasıf Bey, 326
davet rüknü, 41
Davudiye medresesi, 327
Davudzade, 669
Davut Ağa (Acı Elma), 164
Dede, 71
Dede oğlu, 639
Dededüzü Bazarcık köyü muhtar ve ihtiyar heyetini, 436
Dededüzü Mertpınar, 123
Defter Nâzırları, 121
Defterdar çukadarı, 74
Defterhâne-yi Hâkânî, 85
Defter-i Hâkânî, 129
Defter-i Hâkânî Celilesi, 65
Defter-i Hâkânî memurları, 64
Defter-i nüfus memurluğu kayıtları, 309
değirmen, 65, 95, 632
Değirmen, 248
Değirmenaltı, 660

Değirmenbaşı köyü, 660
Değirmenbaşı'nda Mehmed Bey köyünden Uzun İshak, 462
değirmencilik, 631
Değirmendere, 643
deju, 226
dekovil hattı, 658
Delâilü'l-Hayrât icâzeti, 320
deli, 247
Deli Ömer oğlu, 633
Deliömer Oğulları, 528
Dellal oğlu Hasan b. Ali b. Abdullah, 252
Dellal oğlu Hüseyin b. Hüseyin, 220
Demir, 665
Demir kürek, 54
demirbaş defteri, 336
Demircizade, 669
demiryolu (şimendifer) hattı kurulma projesi, 643
demiryolu hattı yapılması, 73
demiryolu hattının uzatılması, 73
Denbay oğlu, 159
deniz iklimi, 68
denk, 590
Depo açılışı, 64
depo-yı hümâyûn, 64
Deraliyye, 343
Deraliyye tüccarından İlyas Efendi, 646
derbent görevlilerinin koyu küfelâya bağlanması, 451
derbentler, 451
derbentlere yapılacak yıllık maktu harç, 451
derdest, 94
Derdin, 47
Derdin Darıyeri, 123
Derdin köyü, 274
Derdinhedibey, 134
dere, 48
Dere oğlu, 639
Dere Yeri(ormanlık alan), 71
derece-i milhiyet, 48
Deredüzü köyünden Piraklı Abdullah, 445
Dereli köyü, 130
derenin temizlenmesi ve tesviyesi, 53
Dergâh-ı Ali ağaları, 74

Dergâh-ı Ali kapucubaşlarından Mustafa Bey, 76
 Dergâh-ı Harbiye feriklerinden Süreyya Paşa, 657
 Deri Ve Bağırsak, 666
 Der-saâdet, 52, 104, 187, 199, 294, 330
 Der-saâdet Esasları, 42
 Der-saâdet İstinaf Mahkemesi Müdde-i umûmi muavînleri, 483
 Der-saâdet İstinaf Muavîni Numan Bey, 483
 Der-saâdet İstinaf muavînleri, 483
 Der-saâdet Umum Jandarma kumandanlığı, 199
 Der-saâdet'e gönderilen tütünlükler, 569
 dersihâne, 332
 Derviş mahdumu, 669
 Derzi (terzi) oğlu, 158
 derzincir etmek, 71
 destâr, 91
 Develi Besni, 181
 Develi Kabilesi eşrâfından İshak Efendi bin Hüseyin, 308
 Develi Kabri, 187, 211
 Develi köyü, 186, 191, 199
 Develi köyünden Debbağ oğlu Hasan, 470
 Develi'de Besni köyü, 148, 358
 Develi'de Mehmed Efendi köyünden Neccar Mehmed Ağa b. Hacı İbrahim b. Abdullah, 250
 Develibesni, 133, 175
 Develilişi, 453
 devlet adına çalışan arabacılar, 73
 Devletlü İzzet Paşa, 632
 Devletlü İzzet Paşa Hazretleri, 633
 Devrek, 153, 169, 435, 570
 Dırdere, 200
 Dırdere köyü, 130
 Dibektaş köyünden Mustafa Çavuş, 222
 Dibektaş noktası, 658
 dikey hareketlilik, 96
 dikicilik, 651
 Dikkulak oğlu, 156, 158, 639
 Diklangenç, 55
 Dikmen, 123
 Dilaver, 164
 Dilberzade, 668
 Dimetokalı Ali Efendi mahdumu, 670
 Dirgene, 169
 dişbudak, 68, 123
 divan, 43, 140
 divan temsilcisi, 140
 Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye, 428
 dîvân-ı harb, 489
 dîvân-ı harb dairesi, 491
 Dîvân-ı Harb heyeti, 198
 dîvân-ı harb tevkîfhânesi, 198
 dîvân-ı harb-i örfiyye, 489
 Dîvân-ı Harb-i Örfiyye, 484, 490
 Dîvân-ı Hümâyûn, 143
 Dîvân-ı Hümâyûn müzekkiresi, 657
 Dîvân-ı Muhasebât, 191
 Diyarbakır, 74, 162
 Dobruca, 162
 Dodurga, 647
 Dodurga (Dodurğa) köyü sakinlerinden İbrahim bin Sâlih, 430
 doğancılar, 69
 Doğancılar, 164
 Doğancılar köyü, 430
 doğum, 153
 doktor, 115, 116
 doktor maaşı, 272
 doktor maaşı, 271
 doktor sayısının azlığı, 271
 doktor tayini, 271, 273
 doktorlara harcırah tahsis edilmesi, 439
 doktorun harcırahı, 272
 doktorun sû-i hali, 273
 Dokuz dağları, 48
 Dokuzdeğirmen, 55
 Dokuzuncu Daire Tahsildarı, 112
 dolandırıcılık suçu, 104, 106
 Donanma-yı Hümâyûn gemilerinin top kundakları, 72
 Donanma-yı Hümâyûn kalyonlarının levazımâtı, 71
 Döngelli, 164
 Döngelli köyünden Pulya oğlu Mustafa, 460
 Dördüncü Daire Tahsildarı, 112
 Dördüncü Murad zamanı, 85
 dördüncü rütbeden Osmânî nişanı, 104
 Dörtdivan, 647
 dörtgen düzeni, 550

- döşeme, 80
- döşenecek taşların cins ve kalınlıkları, 641
- Duâgû Esas Defterleri, 42
- Duhan Nizamnâmesi'nin (tütün yönetmeliği) 81. maddesi, 569
- Duhan Nizamnâmesi'nin 5. maddesi, 569
- Duhanizade (Tütüncüade), 668
- Durakoğlu Hafız Osman Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdullah, 295
- Dursun Oğulları, 528
- Dusae Pros Olypum, 80
- Dutarzâde Mehmed bin Hasan, 461
- Dutlarköyü Tepesi, 658
- Duvarları birbirine geçmeli çit, 189
- Düdükcü Oğulları, 532
- düğün töreni, 227
- düğünler, 227
- dükkan, 65, 66, 95
- Dükkanlardan elde edilen kira gelirleri, 281
- dülbend entari, 91
- dülger, 283
- dümen-i kebir (kereste türü), 71
- dürüstlük, 93
- Düsce, 277
- düşük gelir, 153
- Düşük Oğlu, 528
- Düyûn-ı Umûmiye, 683
- Düzce, 73, 85, 100, 647, 674
- Düzce (nâm-ı diğer Konrapa) kazasına tabi menzilküşân köyler, 77
- Düzce ahalisi, 76
- Düzce Ayanı, 70, 89
- Düzce ayanı Hacı Ali, 89
- Düzce Ayanı Hacı İbrahim oğlu, 73
- Düzce Ayanı Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ahmed, 90
- Düzce ayanı Zeynel Abidin Ağa, 89
- Düzce ayanı Zeynel Abidin Ağa'nın muhalledfâtı, 90
- Düzce belediye başkanı Ömer Ağa, 115
- Düzce Belediye Çavuşu İsmail, 449
- Düzce belediye meclisi üyelerinden Hacı Rıza Bey ve Hamdi bey, 117
- Düzce belediye tabibi Agob Efendi, 273, 439
- Düzce Belediye teşkilatına ilişkin tespit edilen ilk bilgi, 115
- Düzce belediyesi doktoru Lakofet Efendi, 273
- Düzce belediyesinin yıllık geliri, 121
- Düzce çarşısı, 62, 280
- Düzce Çarşısı, 66
- Düzce çarşısı yangını, 65
- Düzce eski kaymakamı Osman Sıdkı Efendi, 102
- Düzce eşrafından Mehmed, 273
- Düzce eytâm müdürlüğü, 247
- Düzce Hacı Hüseyin oğlu köyü, 349
- Düzce hapishânesinde teftiş, 483
- Düzce hapishanesinin sıhhi durumu, 482
- Düzce hapishânesinin tamîri, 482
- Düzce hastanesi, 271
- Düzce idare meclisi, 111
- Düzce Jandarma kumandanı Rüşdü Bey, 484
- Düzce jandarması bölük kumandanı, 486
- Düzce kadı sicilleri, 132, 212
- Düzce kadısı Mehmed Arif, 287
- Düzce Kadısı Yusuf Ziyaeddin, 293
- Düzce kaymakamı, 104
- Düzce kaymakamı Ahmed Râmi Bey (Râmi Bey), 101
- Düzce kaymakamı Ali Nihad Efendi, 99, 102, 104
- Düzce kaymakamı Ali Rıza Bey, 104
- Düzce kaymakamı Ali Rıza Bey'e Dolandırıcılık İsnadıyla Gönderilen Mahkeme Celbi, 781
- Düzce kaymakamı Hasan Bey, 101, 102, 103, 105
- Düzce kaymakamı Hüseyin Hüsnü Efendi, 103
- Düzce kaymakamı Hüsnü Efendi, 100, 106
- Düzce kaymakamı Hüsnü Efendi (Hüseyin Hüsnü Efendi), 106
- Düzce kaymakamı Hüsnü Efendinin Özgeçmişi, 782
- Düzce kaymakamı İbrahim Efendi, 101
- Düzce kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi, 100
- Düzce kaymakamı İsmail bey, 98
- Düzce kaymakamı Mehmed Vasfi Efendi, 103
- Düzce kaymakamı Rauf Bey, 107, 481
- Düzce kaymakamı Süleyman Hıfzı Efendi, 100
- Düzce kaymakamı Süleyman Hıfzı Efendi'nin özgeçmişi, 781
- Düzce kaymakamı Vasfi Bey (Mehmed Vasfi Efendi), 103

- Düzce kaymakamının aylığı, 101
- Düzce kaymakamlığı, 107, 204, 483, 484, 577, 578
- Düzce kaymakamlığı maaşı, 99
- Düzce kaymakamlığına ilave, 132
- Düzce kaymakamlığına tayin, 98
- Düzce Kaza İdare Meclisi, 573
- Düzce Kaza Müdürü Tönti oğlu Hacı Ahmed Ağa, 96, 97
- Düzce kaza müdürü Töntizâde Hacı Ahmed Ağa, 551, 599, 612
- Düzce kazası, 77
- Düzce kazası ahz-ı askeri şubesi, 488
- Düzce kazası eski kaymakamı Hacı Tevfik Bey (Mustafa Tevfik Bey), 102
- Düzce kazası İdare Meclisi, 493
- Düzce kazası kaymakamı Ali Nihad Efendi, 101
- Düzce kazası kaymakamı Ali Server Efendi, 102
- Düzce kazası kaymakamı Hüsnü Efendi, 100, 104
- Düzce kazası kaymakamı Süleyman Hıfzı Efendi, 100
- Düzce kazası Mal Müdürü refiki Nuri Efendi, 93
- Düzce kazası mal sandığı, 191
- Düzce kazası nâibi, 41, 429
- Düzce kazası ormanları, 73
- Düzce kazası Tahîr-i Nüfus Komisyonu birinci azası belediye azasından Hacı Abdullah Efendi, 142
- Düzce kazasına bağlı dağlar, 71
- Düzce Kazasına Bağlı Köylerin Merkeze Uzaklıkları, 27, 132
- Düzce kazasına ilhak, 128
- Düzce kazasında Bulunan Vakıflardan Alınan Harç Miktarı, 351
- Düzce kazasında servet dağılımı, 543
- Düzce kazasındaki eğitim-öğretim işleri, 295
- Düzce kazasının Bolu Sancağı'ndan ayrılması, 95
- Düzce maârifine iâne, 325
- Düzce mahkemesi, 428
- Düzce mal müdürlüğü, 111
- Düzce mekteb-i ibtidâiyyesi, 338
- Düzce menzircisi, 78
- Düzce menzilhanesi, 78
- Düzce menzili, 75
- Düzce menzili bargir bahası, 76
- Düzce menzili ocaklığı, 77
- Düzce menziline konaklayanların bargir ihtiyacı, 74
- Düzce menziline menzirciyân tayin edilmesi, 77
- Düzce menzilin beygir masrafları, 77
- Düzce menzilin hizmeti, 76
- Düzce menzilin idaresi, 78
- Düzce menzilin işlevi, 74
- Düzce menzilin ocaklığı, 70
- Düzce Merkez İnâs (Kız) İbtidâîsi, 339
- Düzce Merkez Mesaha-i İsticar Memuru, 124
- Düzce Metekler köyünden Göç oğlu Mehmed Duna tarlası, 352
- Düzce Muhâcîrûn komisyonu, 166
- Düzce müdde-i umûmiliği, 476
- Düzce Nâibi, 78
- Düzce Nâibi Ahmed Azizi Efendi, 325
- Düzce Naibi Ali Rıza, 293
- Düzce naibi Ali Rıza bin Ali, 294
- Düzce Nâibi Hanîfâ Efendi, 430
- Düzce Naibi Mehmed Haşim, 299
- Düzce Naibi Ömer Lütfi, 292
- Düzce Naibi Seyyid Hasan Sıdkı, 303
- Düzce Naibi Yusuf Ziya, 290
- Düzce Nuhviran Mesaha-i İsticar Memuru, 124
- Düzce nüfus memuru Hacı Mehmed, 141
- Düzce nüfus memuru İbrahim Hilmi Efendi, 140
- Düzce nüfusu, 144
- Düzce Orman İdaresi personeli, 123
- Düzce ormanlarına sızıp ormanları tahrip eden göçmenler, 203
- Düzce ovası, 52, 95
- Düzce Ovası, 85
- Düzce ovasının en alçak (münhat) noktası, 47
- Düzce ovasının en alçak noktası, 68
- Düzce Pazarı Câmî-i Şerîfi imami, 127
- Düzce pazarı Câmî-i Şerîfi müezzini, 127
- Düzce pazarı câmisi, 126
- Düzce Pazarı menzili, 74
- Düzce piyade âsâkir-işâhâne zabtiyelerinden Ahmed Ağa b. İbrahim b. Abdullah, 437
- Düzce Redif Taburu,, 499
- Düzce Reji İdaresi, 333
- Düzce Rûsûmât Başkâtibi Ziver Efendi'nin zevcesi Ayşe Hanım, 380
- Düzce rüşdiyesi vak'a muallimliği, 334
- Düzce Sebuk köyü, 236

Düzce süt endüstrisi, 619
Düzce tahıl işletmeciliği, 609
Düzce Temettuat Defterleri, 43
Düzce temettûât defterleri, 43, 140
Düzce tütün üreticilerinin dilekçe-telgrafnâmeleri, 572
Düzce tütününün yaprakları, 590
Düzce vakıflarından elde edilen harçlar, 348
Düzce zabıta memuru Arslan Bey, 479
Düzce zabıta memuru Yakub Çavuş, 451
Düzce'de (Adige) Sülalelerin Yaşadığı Yerler, 179
Düzce'de Abazalar'ın sayısı, 192
Düzce'de Çerkesler'in sayısı, 178
Düzce'de Çerkesler'in Yaşadığı Köyler, 28, 174, 192
Düzce'de ekili toprakların dönümsel oranda miktarları, 545
Düzce'de fındık üretimi, 607
Düzce'de hâne başına ekili alan miktarı, 548
Düzce'de İslam kimliğinin ağırlığı, 146
Düzce'de maârifin denetimi, 324
Düzce'de pirinç üretimi, 558
Düzce'de tespit edilen köleler, 210
Düzce'deki zirâî üretimin artırılması çalışması, 483
Düzce'li Abdullah'ın telgrafnâmesi, 108
Düzce'nin avârızhânesi, 144
Düzce'nin Cumhuriyet Dönemi İhracatı (1925), 666
Düzce'nin denizden yüksekliği, 68
Düzce'nin en önemli yer altı kaynağı, 663
Düzce'nin liva ile haberleşme ağı, 198
Düzce'nin yıllık ihracatı, 664
Düzce'nin yıllık ithalatı, 664
Düzce'ye göçün nedeni, 204
Düzceli Arslan Bey, 575
Düzceli Pehlivan İlyas, 455
Düzceli tütün kaçakçıları, 577
Düzceli yangınzedelere yardım, 66

E

Ebna müdürü, 432
Ebuzziyâ Tevfik Bey, 46
ecel-i mev'ûd, 90
Eczacı Dimitri Efendi, 271
eczacılar, 271
eda tezkiresi, 679

Edil(li) Ağzı, 48
Edilli, 164
Efendi oğlu, 639, 655
Efendi oğlu ailesinden Abdülcélil bin Mahmud, 597
Efendi oğlu yetimi, 639, 655
Efteni, 71
Efteni Bey dîvânı muhtarı Kocagöz oğlu ailesinden Hasan, 121
Efteni Bey köyünden Jandarma binbaşlarından sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât Ramazan Ali Bey ibni Zekeriyya bin Ömer, 303
Efteni Boğazı, 47
Efteni Dağı, 647
Efteni gölü, 52
Efteni Gölü, 23, 48, 49, 51, 267, 609
Efteni Gölü civarında Hamâi bataklığı, 267
Efteni Gölü'nün kurutulması, 538
Efteni Hacı Yakub köyü câmisinin hatiplik hizmeti, 290
Efteni Hacı Yakub köyünden Hacı Osmanlı oğlu ailesinden Bekir Efendi, 442
Efteni Hamamüstü Gürcüler köyü, 316
Efteni Hatkavi köyü, 303
Efteni Ilıcısı, 274
Efteni Süleyman Bey köyünden Muhtar Zekeriyya Bey, 435
Efteni'de Beylik Değirmeni köyünden, 215
Efteni'de Elboz Bey köyünden Abaza Kuka (Koka), 467
Eftenili (Efteni), 71
Eftun, 48, 71
Eftun Ağzı, 71
Eftun-i Suflâ dîvânının Fakıllı köyü, 317
Eğerciler köyü, 315
Eğlence Oğulları, 531
eğlence yerleri, 58
Eğri boyun oğlu, 638
ehl-i Kur'ân ve takvâ, 307
ehl-i örf, 69, 125
ehl-i örfün müdahalesi, 447
ehl-i vukûf, 661
ekonomik yetersizlikler, 271
Ekrâd, 122
Ekrâd tâifesine mensup hâneler, 202
Elbos Bey, 109

Elekçi keferesinden Mekabil Usta, 160
Elekçi keferesinden oğlu Bogos, 160
Elekçi keferesinden Karâbit Usta, 160
Ellaz oğlu, 606
elleriyle sarkıntılık edenler, 475
Elmacık, 647
Elmacıkbişmaf, 134
Elmacıklı oğlu, 158
Elmalı Deresi, 55
Elmalıklı Kadri Efendi, 668
elsine-i hâmiye, 165
emaneten\ idare, 664
Emin Efendizade, 666
Emine binti Abdullah (Belediye başkanı Hacı Mahmud Ağa'nın eşi), 116
Emir Ahmed oğlu Kebir Mehmed bin Ahmed, 155
Emir Mehmed oğlu, 623
Emir Mustafa oğlu, 634, 655
Emir oğlu Kebir Seyyid Hamed bin Osman, 155
Emir Oğulları, 519
Emirgazi, 201
emlâk gelirlerinin toplanması ve korunması, 261
Emlak ve Arazi Vergisi, 682
emlak vergisi ödeme şartı, 115
emr-i âli, 199
emr-i şerif, 70, 79
emvâl-ı mîrîyye ve tekâlif-i örfiyye olarak adlandırılan vergiler, 70
emvâl-i eytâm, 247
emvâl-i mahalliye, 101
en düşük düzeyde tütün üretimi, 592
Encümen-i İntihâb-ı Memûrîn-i Adliye kararı, 433
enfeksiyon hastalığı, 268
enfiye, 564
Enver Paşa hakkında suikast yapılacağı dedikodusu, 489
Erbâb-ı vukûf, 306
Ereğli, 73, 153, 169, 200, 550
Ereğli güzergâhı, 203
Ereğli Limanı, 94
Ereğli pazarından dönen yolcular, 104
Ereğli rüşdiyesi, 336
Ereğli'ye tütün götüren Düzce-Abaza köylü Peyreli Toma ve Yâni, 577
Ergani, 74
Ergani madenleri, 78
erkek hapishânesi, 484
erkek koyun, 44
Erkek mezarlarındaki başlıklar, 373
erkek muhafızlar, 484
Ermeni, 152, 491
Ermeni cemaati, 342
Ermeni Hamamcı oğlu ailesinden Hemâyâk veled Nifoğos, 442
Ermeni Karâbit, 437
Ermeni lisanı, 165
Ermeni mahallesinden Kıranlı oğlu Karâbit, 618
Ermeni Markor veled Artin, 629
Ermeni milletinden Karâbit, 66
Ermeni milletinden Menas, 469
Ermeni Serkiz veled Giverok veled Mağardıç, 250
Ermenilerden Adapazarlı (Adapazarî) Havnan'ın hânesinde 'işret, 491
Ermeniyân mahallesi, 43
Ersilânuk oğlu Ömer b. Ersilânuk, 203
Erzurum, 74, 162
Esas defterleri, 42
esb gömleği, 91
Esbkeşan, 201
Eski Câmî-i Şerif mahallesi, 448
Eski Mahkeme, 288
Eskibağ, 80
Eskiköy, 364
Eskişehir, 162
Eskişehir eski kaymakamı Ali Rıza Efendi, 100, 105
Eskişehir Hakimi, 85
Eskişehir tarafında hizmetkar, 45
Eskişehirli Mankallı Osman, 466
Esmâ Hanım, 164
eşek, 45
eşkiya, 104, 449
eşkiya takibi, 452
eşkiya takibi sırasında şehidlik, 493
eşkiya takibi ve yakalanması, 94
eşrâf, 270
Eşrâfdan Hacı Abdurrahman Ağa, 280
Etekli oğlu Halid, 677

etmekçi fırını, 65, 95
etofil sivrisinekler, 50
Etraf-ı şehir köyleri, 170
Etraf-ı şehir köylerinden Karaköy ahalisi, 677
ev idaresi bilimi, 211
Evkâf Hademesi, 351
evkâf komisyonu azası Çerkes İbrahim Efendi, 287
Evkâf Müdür vekili Ziyaeddin Bey ibni Ali Rıza Bey, 303
evkâf müdürü, 347
evkâf müdürü vekili Rıza Efendi, 309
Evkâf Müdürü Vekili Rıza Efendi, 316
evkâf müdürü vekili tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, 289
evkâf müdürü vekili Tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, 304
evkâf nezâreti, 323
evkâf vekili tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi, 287
Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi, 347
Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi İzmîd emvâli, 320
evkâf-ı hümâyûn hazinesinin çıkarları, 347
Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti, 42, 311, 317
Evkâfı Hümâyûn nezâreti celilesi, 311
evkât-ı hamse, 278
evliliğin devamı, 242
evlilik, 212
evlilik kuralları, 224
Evlilikte kadının rızası, 219
evrâk-ı keşfiye, 267
eyalet, 92
eyalet meclisi, 426
Eyice oğlu, 613
eykaya(şahin türü), 70
eytâm idaresi, 250, 290, 291, 294, 295
eytâm keseleri, 248
eytâm müdürlüğü, 428
eytâm müdürü, 247, 437
Eytâm Müdürü, 428, 431
Eytâm Müdürü Hulusi Efendi ibni Hacı Abdullah Efendi,
287
Eytâm Müdürü İbrahim Hilmi Efendi bin İsmail, 328
Eytâm Müdürü İshak Efendi b. Hasan b. Abdullah, 357
Eytâm müdürü İsmail Efendi, 282
Eytâm Müdürü Rasih Efendi, Ali Ağa, 260
Eytâm Sandığı, 290
Eytâm Sandıkları, 249

eyyâm-ı şitâ, 304
Ezerhan Dağı, 123

F

fabrika işletmecisi, 666
fabrika unu, 120
fail-i meçhul cinayetler, 457
faiz, 266
faizsiz avans, 565
faizsiz borç, 190
Fakıllı, 164
Fakıllı köyünde Sultan Orhan Vakfı, 355
fakirlik, 44
Fasulye, 665
Fatih, 42
Fatih medresesi, 361
Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri Câmî-i Şerîf-i
civarında Çırcır Hüsnü Efendi mahallesi, 294
Fatma Hanım, 661
Falciler, 276
Fen Memuru, 124
fenni rapor, 274
ferâğ, 346
ferâğ komisyonu meclis-i idare azası Elhas Efendi, 344
Ferâğ ve intikâl işlemlerinden alınan harçlar, 347
ferâşet, 42, 281
Ferâşet, 42
ferâşet mektubu, 42
ferman, 73
Fersiz oğlu Hasan, 677
Fesat Oğulları, 509
Fetva, 218
Fevâid-i Osmâniye vapurları, 210
Fevziye medresesi, 327
Feyzi oğlu, 634
Feyziye köyünden Muhâcîr Mehmed b. İbrahim, 218, 221
Fezullah Beşe oğlu Mehmed b. İsmail b. Fezullah, 356
fıçı (fıçu), 69
fıkıh, 321
fındık, 535
Fındık, 665, 666
fındık fidanı, 607
fındık üretimi, 607

fırkateyn-i Hümâyûn, 79
Fidani Şeyhler köyünden İsmail Ağa'nın büyük öz kızı
Tayyibe binti İsmail, 215
Fidani Şeyhler köyünden Rumeli muhâcîri Hüseyin b.
Ahmed, 215
Fidani Şeyhler köyünden Tayyibe binti İsmail, 220
fiil- i şeni, 475
fiil-i şeni, 475
Filibe, 614
fırar, 454
fırarı olma, 44
fişenk, 199
fiyat, 347
Fransa, 61
Fransızca muallimi, 327
frengi hastalığı, 266
frengi hastalığının yayılmasının engellenmesi, 270
frengi hastanesi, 271
frengi hastanesi inşası, 270
frengi sonucu ölümlerin yaygınlaşması, 269
Frengi tedavisi için kullanılan ilaçlar, 269
fuşşiyat, 475
fuhuş, 474
fukarâ-yı ulemâ, 331
futa, 90

G

gâib anî'l- belde, 265
Galata bankerlerinden Leonidas Baltacı, 564
garaz, 104
gardiyan (ğardiyan) odası, 484
gardiyan tahsisati, 484
gasb, 98
gasp, 199
gayrı sağman keçi, 44
Gayrı sağman koyun, 44
gayrı mezru tarla, 44
gayrı Müslim, 565
Gayrı Müslim, 43
gayrı Müslim azınlıklar, 459
gayrı Müslim dava vekili, 441
gayrı Müslimler, 110, 153
Gayrı Müslimler, 63

gayrı safi üretim, 549
gayrimüslimlerin sayımı, 153
gazete, 490
Gazhâne civarından gelen silah sesleri, 490
Gazi (Ğazi) Beyoğlu Davud, 189
Gaziantep Caddesi, 335
Gazizâde ailesi, 342
Gazizâde Hacı İshak Efendi b. Abdullah, 343
Gazizâde Hacı İshak Efendi köyünden Hacı Mustafa oğlu
Ahmed, 480
Gazizâde İshak Efendi bin Abdullah, 342
gazoz, 274
Gazyağı, 665
Gebze, 74
Gebze (Gekbuze) havalisi eşkiyalık faaliyetleri, 103
Gececi oğlu, 613, 648
gelincik, 68
gelir kalemleri, 538
Gemici oğlu, 157
Genç Mehmet oğlu, 650
Genel Nüfus, 152
Genel sâlnâmeler, 46
geniş aile, 44
gerçek gelir, 44
gerçek hâne, 144
Gerede, 74, 153, 197, 199, 269, 272, 647
Gerede kaymakamı Ömer Sabri Bey, 100, 106
Gerede kaymakamı Tahir Efendi, 98
Gerede kaymakamlığı, 98
Gerede kazası, 100, 277
Gerede kazası ahalişi, 199
Gerede kazası Molla Fenari Câmî Vakfı, 349
Gerede memuru, 62
Gerede Nüfus Kâtibi Mustafa Efendi, 141
geyik, 68
Geyve, 74
gezgincilik, 450
gezi entari, 91
gezi kaftan, 91
gezi kaplı nâfe cübbe, 91
gezici mahkeme görevlileri, 433
Giresun, 164, 200
Giresun'a yerleşmiş 28 hâne, 130

Girid, 486
Girid tüccarından Saray-ı Hümâyûn sabuncubaşısı Yusuf Asım Efendi, 657
girütkaya (şahin türü), 70
Goncazâde Hacı Mustafa Efendi, 280, 300
Goncazâde Hacı Mustafa Efendi ibni Hasan Efendi, 282
Goncazâde Hasan Efendi dükkanı, 282
Goncazâde Hasan Efendi'ye ait anbar, 282
Goncazâde Receb Ağa, 440
göç tezkiresi, 168
Göçmenlere yapılan nakdi yardım, 191
göçmenlerin iskan ve iaşeleri, 166
Gökçeağaç, 58, 132
Gökçeağaç nahiyesinin lağvı, 132
Gökçesu Nahiyesi, 647
Gökçesu nahiyesi müdürlüğünün lağvedilmesi, 99
Gökçesu nahiyesi müdürü maaşı, 99
Gökoğlu Hacı Med bin Mah, 298
Göksu, 132
Göktepe, 164
göl köprüsü, 55
Göller Ovası, 55
Gölormanı Hacı Musa köyünden Hacı Hasan b. Sûkâr, 253
Gölormanı Hacı Musa köyünden Hasan Ağa b. Hacı Musa, 333
Gölormanı köyü cami-i şerifi, 313
Gölormanı'nda Çakır Hacı İbrahim Efendi köyünde sakin Talustan oğlu Yakub, 203
Gölün kurutulması, 50
Gören İmamzâde Mustafa Efendi b. Hacı Mehmed Efendi, 441
Gösterişli oğlu Kebir Mehmed, 155
Gösterişli oğlu Said, 572
Gösterişli oğlu Said Efendi, 266
Göynük, 74, 454, 609, 610, 614, 643, 670
Göynük kazasına ait temettûât defterleri, 140
Göynük- Mudurnu arası, 454
Göynüklü Hafız Raşid, 572
Güben oğlu Bayram b. Ahmed b. Abdullah, 357
Gülhâne Tababet-i askeriye Nazifan Mektebi, 531
Gülümlü oğlu, 159
Gülümlü oğlu Kebir Mustafa, 159

gümrük resmi, 679
gümrük vergisi, 569, 661
Gümüşâbâd, 53, 71, 170, 178, 452, 551, 674, 680
Gümüşâbâd (Gümüşova) kazası, 85
Gümüşâbâd ile Düzce arasında bulunan ormanlar, 71
Gümüşâbâd ile Düzce arasındaki ormanlar, 72
Gümüşhâne, 74
Gümüşhânevî, 320
Gümüşova, 53, 146, 428, 591, 602, 647
Gümüşova ifadesi, 53
Gümüşovalı Mustafa Efendi, 669
Gümüşpınar, 186
Gümüşsuyu Hastahânesi, 532
Gündolama köyü, 236
Gündolama köyünden vefat eden Velizâde Hacı Mustafa Ağa b. Hacı Ahmed b. Abdullah, 252
Gündolama köyünden Hayriye binti Ali Çavuş, 238, 442
Gündüzalp, 85
Güneyikli Hacı Hafız Raşid Efendi, 667
Güneyikli Hafız Mehmed Efendi, 669
günî (kevnî) (şahin türü), 70
Gürcü, 146, 164, 273, 574
Gürcü Ahmed oğlu ailesinden İsmail'in iskanı, 169
Gürcü delikanlılar, 231
Gürcü göçmenler, 164
Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman, 238, 443
Gürcü Hüseyin Ağa köyünden Osman kerimesi İncü (İnci) Hatun binti Osman, 245
Gürcü kökenli Kazağancı (Kazancı) oğlu ailesinden Süleyman, 220
Gürcüler, 128, 206
Gürcülerin düğün törenleri, 231
gürgen, 68, 71, 123
Gürünzâde Mehmed Efendi, 473
Güsârzade, 670
Güvenlikle ilgili tedbirler (muhacirler için), 200
Güzanzâde Müderris Mehmed Efendi, 328
güzlük buğday, 188
güzlük ziraat, 188

Ğ
ğâib ani'l-belde, 253

Ėarib oğlu, 634, 650
Ėazl oğulları, 630

H

Hâbe oğlu Abdullah bin Ömer, 155
Habib oğlu, 633
habze, 224
Hac, 320
hac farızası, 102
hac mevsimi, 42
Hace Ayşe Hanım, 277
Hacez (Haciz), 48
Hacı Abdullah Efendi, 143
Hacı Abdullah oğlu, 614, 624, 634
Hacı Ağaç deresi, 52
Hacı Ahmed Ağa (Kaza müdürü), 96
Hacı Ahmed Paşa Vakfı'nın tevliyeti, 277
Hacı Ahmedler köyünden Kocabaşzâde Mustafa Bey,
240
Hacı Ahmedler muavîni, 341
Hacı Ahmet Oğulları, 504
Hacı Ali Beyzâde Hüseyin Remzi efendi, 490
Hacı Ali nâm-ı diğer Soson, 256
Hacı Ali oğlu, 618, 622, 677
Hacı Alimler köyü, 130
Hacı 'Aşır Efendi mahdumu, 669
Hacı Atıf Efendi bin İbrahim, 314
Hacı Bâtâ Bey köyü, 170
Hacı Bayram oğlu Laz Kara Mustafa Ağa b. Hacı Bayram,
646
Hacı Bayramzade, 667, 669
Hacı Bayramzade biraderler, 667, 668
Hacı Bayramzâde Hacı Mustafa Ağa, 390
Hacı beşe Oğlu, 639
Hacı Beyoğlu Zekeriyya, 456
Hacı Davud Ağa, 285
Hacı Davud Ağa Câmisi'nin hatiplik hizmeti, 291
Hacı Davud Ağa câmisinin hatiplik hizmeti, 286
Hacı Davud Ağa'nın damadı Yusuf Ziyaeddin Efendi ibni
Hasan Ağa, 286
Hacı Davud Ağa'nın eşi Münevver Hanım ibneti Ahmed,
286
Hacı Davud Ağa'nın kefilliği, 333

Hacı Davudzade, 669
Hacı Efendi oğlu, 500, 678
Hacı Hafız oğlu Hasan Ağa b. Mustafa, 440
Hacı Hafız oğlu Hasan b. Mustafa, 243
Hacı Halil Fevzi Efendi, 361
Hacı Hamza, 74
Hacı Hasan Ağa bin Ahmed Ağa, 280
Hacı Hasan Ağa ibni Abdullah Ağa, 296
Hacı Hasan Efendi köyü, 281
Hacı Hasan efendi mahdumu, 669
Hacı Hasan Efendizade, 668, 670
Hacı Haşrek oğlu Müteveffâ Sâlih ve Yusuf, 215
Hacı Haşrek oğlu Müteveffâ Sâlih'in zevcesi, 212
Hacı Hüseyin Efendi b. Mustafa b. Tülük b. Adagun, 446
Hacı Hüseyin oğlu, 617, 624
Hacı Hüseyinzade, 669
Hacı İbrahim oğlu, 606, 614, 624, 637, 638, 668
Hacı İbrahim oğlu Serdengeçti ağalarından Seyyid Hacı
Halil Ağa, 379
Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde merhûm ve
mağfûr Seyyid Mustafa Ağa, 379
Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde
Serdengeçti ağalarından Merhûm Seyyid Hacı Ali
Ağa, 379
Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde Seyyid
Mehemmed Ağa, 379
Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hacı Halil Ağazâde Seyyid
Mustafa Ağa'nın halîlesi (eşi) Merhûme Şerife
Emetullah Hatun, 379
Hacı İbrahim oğlu Seyyid Hasan bin Ahmed, 155
Hacı İbrahim'in oğlu Seyyid Mustafa Ağa, 379
Hacı İbrahimzâde Hacı Rıza Bey, 280
Hacı İbrahimzâdelerden Ahmed Ağazâde Seyyid Hasan
Ağa (mütevelli), 278
Hacı İshak Bey'in muhâkeme altına alınması, 116
Hacı İshak Lütüfî Bey, 280, 329
Hacı İsmail Ağazade Ahmed Ağa mahdumu, 668
Hacı 'İvaz Mezrası Vakfı, 346
Hacı Keleş oğlu, 544, 639
Hacı Keleş oğlu Abdurrahman, 157
Hacı Keleş oğlu ailesi, 213
Hacı Keleş oğlu Osman kerimesi Emine binti Osman,
215, 240

Hacı Maf b. Nâzo, 632
Hacı Mahmud Ağa, 116
Hacı Mahmud Ağa bin Hacı Mehmed Efendi, 301
Hacı Mahmud oğlu Deli Mustafa, 474
Hacı Mehmed oğlu, 618
Hacı Mir Hamza Efendi, 320
Hacı Muradın oğlu, 678
Hacı Musa Efendi bin Hacı Henas? Bey, 282
Hacı Musa köyü muhtarı İshak Ağa, 122
Hacı Mustafa Ağa b. Mustafa b. Abdullah, 630
Hacı Mustafa oğlu, 623
Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi, 398
Hacı Müftü Efendizâde Hafız Ahmed Efendi'ye ait kitabe, 387
Hacı Nalband oğlu Tahir, 351
Hacı oğlu, 613
Hacı oğlu Ahmed, 458
Hacı oğlu Hacı Ömerzade, 668
Hacı oğlu Yakub, 458
Hacı Oğulları, 526
Hacı Osman oğlu, 633
Hacı Osmanlı oğlu ailesinden Bekir Efendi, 442, 447
Hacı Ömer Efendizade, 669, 670
Hacı Pişmafzade, 669
Hacı Safer Efendi ibni Ali, 308
Hacı Said, 218
Hacı Soso b. Mekâd b. Abdullah, 255
Hacı Sûkzade (Sevkzade), 669
Hacı Süleyman Bey'in mezarının ayak ucunda bulunan sembol, 386
Hacı Talustan Bey b. Musa, 256
Hacı Talustan Bey köyü, 306
Hacı Tatmaz oğlu, 258
Hacı tepesi, 55
Hacı Yakub Efendi (Yakub Fevzi Efendi), 338
Hacı Yakub köyü ahali, 289
Hacı Yakup Oğulları, 530
Hacıaliler köyünden Goncazâde Receb Ağa, 440
Hacılar, 128
Hacılar köyü, 307
Hacımaf, 180
Hacıosman Oğulları, 512
Hacıtalustanbey, 134

Hacıyeri, 123
hacıyan, 224
Hacret Efendi bin Laz Ağa, 302
haçapuri, 234
hadis, 321
Haffafiye Ve Lastik, 665
Hafız Ahmed Efendi bin Ahmed, 280
Hafız İbrahim bey, 667
Hafız Murad Efendi, 667, 668
Hafız Mustafa Efendi ibni Ahmed, 319
hafif cezalı mahkumların harman işlerinde istihdam edilmeleri, 483
hakim, 199
Hakim muavini Yusuf Ziya Efendi, 287
Hakim-i esbâk Yusuf Ziya Efendi, 669
Hakkı Çavuşoğlu, 634
Hakon oğlu Kara Hüseyin b. Ali b. Abdullah, 357
Halep, 162, 670
Halid Efendi, 66
Halil Efendi bin Mehmed, 314
Halil Oğulları, 511
halk yardımları, 64
Halkın haberleşmesini sağalayan posta teşkilatı, 74
halvet, 321
Halvetiyye tarikati, 369
ham ipek, 535
hamam, 65, 95, 277, 278
Hamamcı oğlu ailesinden Hemâyâk veled Nifoğos, 442
hamam-ı zarif, 279
hamamın taban ve ayakları, 287
Hamamın yeri, 278
Hamidiye, 146
Hamidiye köyüne iskan edilen Kafkasya kökenli göçmenler, 172
Hamidiye mahallesinden Kıptî Sâlih bin Selim, 216
Hamidiye mahallesinden Tatar Mecid, 461
Hamil Oğulları, 513
Hâmise, 109
Hampinaz, 185
Hamza Oğulları, 513, 518
han, 65, 95
Han, 653
hân, 278

Han kabilesi, 187
Han Kabilesi, 186
Han kabilesi hânelerinin inşası, 187
han kebesi, 90
hancı, 666
Hancı Hasan Efendi, 264
Hancılar, 654
hâne, 95
Hâne başına pirinç üretiminin en yüksek olduğu yerler, 560
hâne inşaatlarının gelişigüzel yapılmaması, 169
hâne inşası, 338
hâne reisinin ödediği gelir kalemleri, 591
hânekeş, 77
hânekeş reaya, 79
Hanif Molla, 430
hapis ve tevkif edilen cinayet suçluları, 98
Hapishâne, 482
hapishâneler masârifı, 483
hapishânenin fiziksel durumu, 482
Hapsunâme (Gölköy), 205
harabe seddin kaldırılması, 50
harar, 91
Harbiye Nezareti, 129
Harbiye nezâreti, 199, 489
Harbiye Nezâreti, 127, 131
harc-ı âmediyye, 569, 681
harc-ı reftiyye, 569
harcıkaya(şahin türü), 70
harcırâh, 93, 101, 141
harcırâhın yüzde beşi, 101
Haremeyn Esasları, 42
harf-endaz, 475
harîk, 203
harikaz, 489
harita, 169, 336
Haros Oğulları, 505
harp silahı, 479
Harput, 74
Harput Vilâyeti Eginli Kasabası Tâfur mahallesi
mütemekkinlerinden olan Ermeni Markor veled
Artin, 629
Hasan Bey oğlu, 614, 618, 639
Hasan Bey oğlu Ali, 155
Hasan Beyoğlu, 623
Hasan bin Ali bin Hudû bin Bay bin Kanıt bin Kansu, 320
Hasan bin Halil, 314
Hasan Çavuş (Çerkez Köy),, 164
Hasan Efendi ibni Ali bin Abdurrahman, 301
Hasan Efendi oğlu, 629
Hasan Fehmi Efendi, 661
Hasan oğlu, 501
Hasan oğlu Ahmed, 468
Hasan oğlu ailesinden İbrahim Efendi ibni Hasan Efendi
bin Abdullah, 311
Hasan oğlu Halil, 154
Hasan oğlu Laz Ağa, 405
Hasan oğlu Şahin bin Hasan, 302
Hasancılar köyünde Deli Ahmed oğlu Ahmed, 477
Hasancılar köyünden Deli Ahmed oğlu Ahmed, 475
Hasanlar köyü, 306
hasır, 292
hassa çakıryuvacı, 69
Hassa Ordu-yu Hümâyûnu, 485
hastalık, 272
hastalıklara mübtela olan kişiler, 271
hastalıkların keşf ve tespiti, 266
hastane Seyyar Tabibi Yüzbaşı Mehmed Kemaleddin,
270
Hastemur b. Hatkoy b. Abdullah, 237
hatab (odun), 91
hatabcılık (odunculuk), 538
Hatikhuay, 173, 309
Hatib Bilal Efendi mahdumu, 668
Hatib Hacı İbrahim Efendi köyünden Mehmed oğlu
Yedik, 457
Hatib oğlu Ömer, 157
Hatibzâde Mehmed Efendi ibni Hacı Mehmed, 318
Hatip Köyü (Söğütlü), 179
Hatip köyünden Kıptî Arzu b. Ali, 243, 245
Hatipler köyünden Rumeli muhaciri Abdullah kızı
Nuriye, 218
Hatkoy (suikastçi), 116
hatm-i şerif, 286
Hatuç oğlu Zekeriya, 456
havuz, 274

- Hayfa kazası bidâyet mahkemesi ceza dairesi riyâseti, 433
- Haymana, 144
- hayvânât-ı bakâriye, 610
- hayvânât-ı feresiye, 610
- Hayvanın gözetim altında tutulması, 264
- Hazar denizi, 172
- Hazîne yardımı, 66
- Hazînedar oğlu, 160
- Hazinedar oğulları ailesi, 204
- Haznedar oğlu, 618, 634
- Heci (Hacı) Melkof, 450
- Heciz, 458
- hedm, 141, 288
- Hekim oğlu Abdullah, 478
- hemşeri, 204
- Hemşin, 48, 164
- Hemşin köyü, 316
- Hemşinli, 163
- Henciler, 458
- Hendek, 49, 73, 527, 575, 576, 675
- Hendek kazası, 159, 451, 639, 677, 678
- Hendek kazası sakinlerinden Alemdar Mustafa bin Mehmed (Düzce menzili idarecisi), 78
- Hendek Menzili, 76
- Hendek nahiyesi Kalayık (Kılayık) köyünden Hüseyin ve Ali, 455
- Hendek nahiyesi Kalayık'da Hasan Bey, 460
- Hendek nahiyesi tütün üreticileri, 573
- Hendek nahiyesi tütün üretimi, 575
- Hendek nahiyesindeki itinâsızlık, 575
- Hendek nahiyesinin Kavak Köyü, 449
- Hendek'in Dereboğazı mahallesi'nden Etmekçi oğlu Hacı İsmail, 120
- Hendek'in Şevketiye köyünden İbrahim ile İlyas, 484
- Hendekli Yusuf Beşe (Düzce menxili görevlisi), 78
- hendese, 66
- Herakleia Tiranlığı, 80
- Heremân (Hermân) Âsiyera Ticarethanesi, 667
- Hermiz (Hermez), 128
- Hersekli Arif Zeki efendi, 667
- hesap defteri, 121
- Heyet-i Müşâvere, 303
- Hıdırellez şenlikleri, 368
- hınta, 44
- Hıravat gündeliği, 54
- Hırdavat, 665
- hırdavat tüccarı, 666
- hırsızlık, 98
- hırsızlık vakaları, 462
- Hıyardüzü köyü, 56
- Hızar Deresi, 52
- Hicaz, 320
- Hicaz'da vefat, 441
- hidemât-ı devlet-i aliyye, 104
- hidemât-ı hasene, 103
- Hilal-i Ahmer, 246
- Himaye-i Etfal, 246
- Hind-Avrupa dil ailesinin İran lisanları, 165
- Hipya, 95
- Hisarköyü Tepesi, 658
- Hisarönü, 169
- hizmetkar, 651
- hizmetliler grubu, 77
- Hoca (Hace), 123, 128
- Hocazade, 669
- Hopa, 164
- Hopa kazası, 130
- Hopalı, 163
- Horasan, 369
- Horon, 233
- Hoşafoglu köyünde Yeniyar, 657
- Hristiyan ahali, 481
- Huhrız Oğulları, 523
- hukuk davaları, 189
- Humbaracılar Ocağı Demirhânesi, 72
- Humbaracılar Ocağı Demirhânesi'nde inşa edilecek olan nev-icâd zemin kundakları, 72
- Humbarahâne Mühimmat Emîni Halim Efendi, 72
- Hurşid Efendi ibni İbrahim Efendi, 297
- hüccet-i şer'iyye, 236
- hücre, 322
- Hüdavendigâr (Bursa), 575
- Hüdavendigâr sancağı, 72
- Hüdavendigâr vilâyetinden Sandıklı kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi, 99, 105

hükümet konağı, 59, 95, 428
hükümet konağı icar bedeli, 58, 132
hükümet konağı olmaya uygun bazı yapıların kiralınması,
58
hükümet konağında kapıcı, 59
hükümet konağının fiziki durumu, 59
hükümet konakları, 58
Hükümet tabibi, 267
Hükümet Tabibi, 167
hür köylüler, 189
hür köylüler (fekol), 173
Hüseyin Ağa oğlu, 618, 650
Hüseyin b. Ahmed, 220
Hüseyin Efendi ibni Mehmed, 319
Hüseyin Hüsnü Efendi, 100
Hüseyin Remzi Bey, 667
Hüseyin Remzi Efendi (belediye başkanı), 116
Hypios, 80

I

ihlamur, 68, 71, 123
II. Mahmud, 166
II. Mahmud dönemi, 337
II. Mahmut, 641
II. Osman dönemi, 563
III. Selim, 166
III. Selim dönemi, 663
İlgın havalisi, 201
İrgâd-ı kebir çiftesi(kereste türü), 71
İrgâd-ı kebir çiftesi(kereste türü), 71
İrmağın mansabı, 52
İskât-ı cenin, 480
İskât-ı cenin mütehassısı Alman doktor Madam Mari
Zibold, 480
İstabl-ı Âmire, 115
İstma (sıtma) mikrobi, 267
İtlâk, 170
IV. Murad dönemi, 563

i

-i Kebir havalisinde bulunan İshak Paşa mahallesi, 89
iâne, 190

iâşelerin karşılanması, 200
İbrahim Ağa, 153
İbrahim Beşe oğlu, 638
İbrahim Efendi ibni Abdullah, 313
İbrahim Efendi ibni Ahmed, 312
İbrahim oğlu, 613, 633, 648, 650
İbrahim oğlu Kebir Hasan, 154
İbrahim Usta oğlu, 668
İbram (İbrahim) oğlu, 617
İbtidâî mektebi, 95
İbtidai mektep, 337
İbtidâ-i zukûrî, 95
İbtidâîyye, 337
İcadiye mahallesi, 342
İcar bedeli tahsîsi, 58
İcareten işletilen topraklar, 551
İcâzetnâme, 433
İcra memuru, 432
İcra mübaşiri Tevfik Efendi, 298
İç Anadolu, 550
İç çatışma, 453
İç göç, 162, 178
İçişleri Bakanlığı, 643
İçkale, 130
İdare Meclisi Azası Hamdi Bey bin Abdurrahman Efendi,
344
İdare meclisi doğal üyeleri, 107
İdare-i örfiyye, 198
İdare-i umûmiye, 433
İdris Ağa, 661
İdris Efendi bin Abdullah, 308
İdris Halife b. Abdullah, 304
İhrâk, 481
İhram, 90
İhsânîye, 134
İhtiyar heyeti, 45
İhtiyar meclisi, 427
İkinci Daire Tahsildarı, 112
İkinci Düzce taburu, 485
İkinci İzmir Livası'nın Bolu Dördüncü Alayı'na bağlı
tabur, 485
İkinci sınıf kaymakamlıklar, 100
İklim, 68

ikrâh-ı mutebere, 242
ikramiye, 493
iktisadi imkanlar, 275
ilaç, 270
İlber Ortaylı, 435, 712
ilhak, 131
ilim talebesi, 285
ilk belediye teşkilatı, 113
ilk haberleşme görevlileri, 61
ilk telgraf tesisleri, 61
illet-i efrenkiye hastanesi müdürü, 270
illet-i müdhişiye, 98
ilmiye sâlnâmesi, 46
ilmühaber, 217
iltizam bedeli, 90
ilyatepesi, 658
imâlât-ı cesîme, 550
imâlât-ı mutavassıta, 550
imâlât-ı sağîre, 550
imam, 43, 44, 45, 247
İmam Hafız Ahmed Efendi, 668
İmam köyünden Derzi (terzi) oğlu, 158
İmam Molla İsmail bin Mustafa, 160
İmam Molla İsmail'in oğlu, 154
İmam oğlu, 617, 648, 650
İmam oğlu Kebir İbrahim bin Mustafa, 156
İmam Şamil'in vaizleri, 190
imâme, 91
İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin ictihadi, 41
İmam-ı Ebu Yusuf, 41
İmam-ı Muhammed, 42
imamların mührü, 45
İmamzade, 666, 668
İmamzâde Mehmed Efendi, 288
İmâret Camii, 276
imârethâne, 276
imtiyaz, 564
imtiyaz nîzamnâmesinin 58. maddesi, 662
in'âm, 90
in'âm-ı menzil ahkâmı, 74, 75
İnce Mustafa oğlu, 606, 638
İnce oğlu, 158
ince sarıklı mezar kitabeleri, 373
incir, 535
İnebolu, 271, 272
inek memesi kabarcıklarından alınan serum, 269
inhisâr-ı duhan kânûnu ahkâmının genişletilmesi talebi,
570
İnhisar-ı duhan kânûnunun 13. maddesi, 570
inkılapların yapılması, 46
inşaat tertibi, 190
intifâ hakkı, 43
İntihâb-ı Memurîn Komisyonu, 98
İntihâb-ı memûrîn komisyonu, 100
İntihâb-ı Memûrîn komisyonu, 102
İntihar, 479
intikâl, 346
İp, 665
irâde, 127, 128
irâde-i seniyye, 61, 93, 130, 166
irâde-i seniyyeli emir, 199
İrâd-ı Cedîd Defterdarı Mustafa Reşid Efendi, 663
irğad-ı kebir(kereste türü), 71
İshak b. Hüseyin, 304
İshak Oğlu, 515
İshak Oğulları, 530
İshak Paşa mahallesi, 89
İshaklar Mektebi Muavîn vekili, 340
iskan esaslarını belirleyen tâlimatnâme, 168
İskan komisyonu azası Ali Bey, 116
iskân-ı muhâcîrîn îanesi, 660
İskeçe, 564
iskele, 48
iskemle, 91
İslam Efendi ibni Mehmed, 313
İslam Ticaret Bankası ve İtimat Şirketi (Düzce), 686
İsmail Ağa b. Abdurrahman, 219
İsmail Efendi bin Ali, 315
İsmail Efendi bin Hacı Yakub, 311
İsmail Efendi bin Sâlih, 315
İsmail Hakkı Efendi'ye suikast, 116
İsmail oğlu, 623
ispençe, 69
İstanbul, 69, 74, 91, 706, 714
İstanbul şâlîsi entari, 91
İstanbul Şehremaneti, 114

İstanbul'dan darı talebi, 192
İstanbul'un ihtiyaç duyduğu odun ve kereste, 646
istidâne, 90
İstihkam alayları ağır topçu kuvvetleri, 497
istikra (beygir kiralanması), 78
İstilli, 179
İstilli köyünde sakin Beymezer oğlu Osman bin
Beymezer Bey, 296
İstilli köyünden Şeker oğlu İsmail Ağa ibni Şâkir bin
Abdullah, 296
istima'-ı şuhûd, 436
İstinaf Mahkemesi, 104
istintâk dairesi, 66
istirbâh, 279, 292, 301
işçilik ücretleri, 187
iyi ahlak sahibi olma, 93
İyneci (Eyneci) oğlu Kebir İbrahim, 155
izinsiz tarla açma, 204
İzmid, 73, 95, 228, 681
İzmid ahzı askeri kalemi riyâseti, 488
İzmid Kumandanlığı Vekâleti, 270
İzmid Redif kumandanı Sadeddin Beşir, 453
İzmid Sancağı dahilinde Beylerbendi adı verilen bölge,
55
İzmid Sancağı Fırka-i Seyyaresi, 141
İzmid Sancağı Meclis idaresi'nce yapılan tahkîkât, 105
İzmid Sancağı ormanları, 73
İzmid Sancağı'na bağlı Karasu nahiyesi, 129
İzmidli Keçecizâde Mehmed Tahir Efendi, 657
İzmir, 114
İzmir 1. Redif-i Sâni Taburunun 4. Bölüğü Urla kasabası
yüzbaşısı, 446
İzmit, 74, 85
İzmit Sancağı'na bağlı Ma'mure köyü, 294
İzmit, 85
İzmitmid (İzmid), 71
İzmitmid Emmini, 73
İzmitmid Kadısı, 453
İzmitmid Kereste Emmini, 453
İzmitmid Kereste Emmini Osman Efendi, 72
İzmitmid Menzili'nin masrafı, 75
İzzet oğlu Hüseyin, 451
İzzetli Hacı İshak Bey b. Halil, 211

J

Jan, Şapsığ, 173, 309
Jandarma binbaşlarından sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât
Ramazan Ali Bey ibni Zekeriyya bin Ömer, 303
Jandarma dairesi, 487
Jandarma mülâzımı olan Muhâcîr Bey, 94
jandarma mülâzımlarından Hasan Bey bin Halil Bey, 300
jandarmanın elinde ve depolarda bulunan silahlar, 198

K

kabak, 44
Kabakçı oğlu, 638
Kabaklı oğlu Kebir Mehmed bin Mehmed, 158
Kabalak Karakolu, 458
Kabalak köyü, 311
Kabalak Zükûr İbtidâisi, 340
Kabardey, 173, 209
Kabe'nin temizlik işleri, 42
Kâbile, 119
kabilelerdeki aristokratik yapı (Çerkes), 174
kablucu, 44
kablucu (hayvan yemi), 535
kabuk arama, 456
Kabul oğlu Ali Çavuş bin Mustafa, 290
Kaburga oğlu Hüseyin Ağa, 299
Kacıd (Tecid) oğlu köyü, 350
kaçağa göz yummak, 576
kaçağa tütün satılmaması, 574
kaçakçıların vilâyete tütün sokması, 575
kadayıf tepsisi, 91
kadı, 41
Kadı Bey köyü, 302
Kadı oğlu, 631
Kadı oğlu Ahmed, 462
Kadı Oğulları, 512, 520
Kadı sicilleri, 41
Kadı Yusuf Ziyaeddin Efendi, 110
Kadıköylü Mehmed, 249
kadılık hiyerarşisi, 426
Kadılık süresi, 426
kadınlara özgü yeni bir hapis hâne binâsının tahsîsi, 484
Kadıoğlu Receb, 462

Kadıızade, 667, 669
Kadıızâde ailesinden Halid Efendi'nin oğlu Halil Bey, 383
Kadıızâde Mütevelli Mehmed Efendi, 401
kadife (katife) yasdık, 91
Kadife Kal'ası köyünden Osman Ağa ibni Ali bin
Abdurrahman, 301
Kadife Kale Yaylası, 51
Kadife Kalesi, 56
Kadifekale, 84, 123, 135
Kadifekale Beyköy, 123
Kadifekale köyünden Dutarzâde Mehmed bin Hasan,
461
Kadifekale ormanları, 47
Kadifekale'de Bulunan Kale Harabeleri, 23, 56
Kafkaslar, 167
Kafkasya, 164, 172
Kafkasya kökenli bazı ailelerin mezartaşları, 408
Kafkasya'dan hicret, 320
Kafkasya'nın yerli halkı Çerkesler, 173
kaftan, 91
kaftan bahâ, 69
kağıt para, 674
kahve, 119
Kahve, 665
Kahveci Boşnak Ömer Efendi, 490
Kahveci oğlu, 543, 551, 634, 638, 648, 650
Kahveci oğlu Ömer Ağa dükkânı, 283
Kahveci Sadullah Ağa ibni Ali Ağa, 297
kahvehâne, 65, 95
Kâime, 674
kal'abend, 73
kalaycı, 640
Kalbuncu oğlu, 622
kale, 172
kale harabesi, 56
kalem, 92, 333
Kalem oğlu, 618
kalemiyye, 289
Kalkın (Topuz), 164
kalp meci diye, 479
kalpak, 456
Kalyoncu oğlu Abdullah Ağa ibni Sâlih, 299
Kalyoncu oğlu ailesinden Hacı Abdurrahman Ağa bin
Abdullah, 298
Kamil Efendi, 338
Kamil Efendi bin İsmail, 313
kan resmi, 265
Kanâviçe, 665
Kandıra, 49
kandil, 281, 292
kandillerin yağları, 279
Kankırı (Çankırı) kazasından Kürt oğlu Mustafa, 463
Kanlıçay, 643
Kansuz Oğlu, 595
kantar, 278
Kantarcı, 683
Kantarcı oğlu Hasan, 677
Kânûni, 96
kanunname, 475
kapı perdesi, 91
kaplıca tedavisi, 274
kaplıcanın şifası, 274
kaptan, 210
Kaptan Paşa, 663
Kaptân-ı Deryâ Hâfız Ali Paşazâde Hacı Ahmed Mikdad Paşa,
113
Kaptanpaşa, 72
kapudan, 210
kapuluk tahtası, 73
Kara (ormanlık alan), 71
Kara Hasan oğlu, 624
Kara Hasan oğlu ailesinden Ali, 599
Kara Hasan oğlu Hasan Ağa ibni Hasan, 297
Kara Hasan oğlu İbrahim Ağa ibni İbrahim, 297
Kara Hasanzade, 669
Kara Mehmed oğlu Alemdar Hasan, 478
Kara Mehmed oğlu Kebir Mehmed, 158
Kara Musazade, 669
Kara oğlan oğlu, 618
Kara Osman oğlu, 677
karaağaç, 123
karaağaç cinsi ağaçlar, 71, 72
karaağaç keresteleri, 71
karaağaç kerestesi, 72
karaağaç kütüğü, 72

Karabekir Oğulları, 511
Karabıçak oğlu Köse İbrahim, 154
Karâbit'in tutuklanması (yangın sorumlusu), 66
Karaburun, 47
Karaburun mahallesi, 291
karaca, 68
karaca İlyas (şahin türü), 70
Karacahacı Musa, 184
Karacakenarı'nda bulunan değirmen, 248
karaciğer hücreleri, 267
Karaçalı HacıhasanEfendi, 133
Karaçalı'da Hacı Hasan Efendi köyü, 147, 262
karaçam, 68, 71
Karadeniz, 52, 200
Karadeniz'e doğru olan bölgelerin zabtı, 85
Karadeniz'e dökülen Melen deresi, 52
Karadeniz'in en sıcak olduğu yerler, 48
Karadeniz'in kuzey limanları, 162
Karadeniz'in tuzluluk oranı, 48
Karadere köyü, 143
Karadiken ormanları, 51
Karafazlı oğlu, 502
Karahisar, 74
Karakaş, 128
karakol (karağol), 131
Karaköy, 675
Karanlık oğlu Kebir İbrahim bin Ali, 155
Karapınar, 144
Karapınar dîvânı Beslanbey köyünden Mustafa b.
Tâzûk, 215
Karapınar köyü, 350
kararnâme, 103
Karasarık köyünden Kör oğlu İsmail, 461
karasiğir inek, 44
karasiğir sağman, 44
Karataavuk, 164
Karayakalı Eyüb çetesi, 453
Karayakalı Oğulları, 526
karbonat, 274
karboni, 237
kardeş, 44
kargir çarşısı, 66
Karhâneci oğlu, 156
karık, 590
Karık köyü, 313
Karık köyünden Onsekizoğlu kerimesi Hatice binti
Ahmed, 244
Karîb oğlu, 618
Karlş oğlu Sâlih Efendi, 438
Karnabat, 361
Kars, 74
Kars Ağası, 74
Karyağdı yaylası, 47
kasab, 630
Kasab Mecid b. Abdullah, 264
kasaba, 162
kasaba merkezine su akıtılması, 95
kasabanın zaruri su ihtiyacı, 48
Kasabzade biraderler, 669
Kasapköyü (Şıralık), 183
Kasapzâde Mustafa Efendi, 110
Kasım oğlu, 650, 670
Kassabzâde Hacı Mustafa Bey, 118
Kassabzâde Mehmed Efendi, 117, 685
Kassabzâde Mustafa Efendi, 167
Kastambolu (Kastamonu), 74
Kastamonu, 95
Kastamonu Esas Defterleri, 43
Kastamonu Fırka-yı Askeriye Kumandanlığı, 270
Kastamonu Vilâyet merkezi maârîf müdürlüğü, 338
Kastamonu vilâyeti, 73
Kastamonu vilâyetinin 1307 yılı "tamirat tertibi, 482
Kaşıkçioğlu kerimesi Fatma binti halil, 240
Kaşıkçioğlu kerimesi Fatma binti Halil, 262
Kaşıkçioğlu kerimesi Fatma binti Halil', 437
Kaşık Bıçkı, 123
kat'ı eşcar, 447
Katır, 45
kâtib, 278, 438
Kâtib ve Sandık Emîni, 118
kâtiblerin rütbelerinin yükseltilmesi, 92
katl kasdıyla silah gösterme, 458
kavâid-i hıfzıssıhha, 483
kavâim-i nakdiye" (nakit kâime), 674
Kavâim-i nakdiye-i mütebere, 674
Kavakbıçkı, 47

Kavakbıçkı köyünden Kalyoncu oğlu ailesinden Hacı
Abdurrahman Ağa bin Abdullah, 298
Kavakbıçkısı, 664
Kavaklı köyünden Çerkes İsmail b. Mehmed, 245
Kavalcı oğlu, 623
kavuk, 91
Kayalar, 643
Kaybolan hayvanlar, 263
Kayıcı (Kıyıcı) Ali oğlu, 677
kayın, 68, 123
kayıp, 247
Kaymak oğlu, 618
kaymakam, 92, 106, 113, 120, 126, 275, 288, 325, 348,
687
kaymakam aleyhinde ifade, 104
kaymakam Ali Server Efendi, 107
kaymakam bulunan yerler, 114
kaymakam Hacı Hüseyin Efendi, 106
Kaymakam Haydar Hilmi Bey', 107
Kaymakam Midhat Kemal Bey, 110, 326
Kaymakam Midhat Kemal Bey (Sânî), 167
kaymakam mütevellisinin inhası, 275
Kaymakam Osman Nuri Bey, 110
Kaymakam Sırrı Bey, 337
Kaymakam Şaban Bey'in tercüme-i hali, 107
kaymakam Tevfik Bey, 106
Kaymakam vekili, 59
kaymakamdan sonra ikinci yetkili kişi, 107
kaymakamın "inzimâm-ı sahâbeti", 438
kaymakamın işten el çektilmesi, 104
kaymakamın siciline bir daha görev yapmamak üzere
şerh düşülmesi, 105
Kaymakamlara verilen harcırah, 101
Kaymakamların tayin ve becayişleri, 97
kaymakamlığın kadınlara özgü yeni bir hapishâne binâsı
tahsîsi, 484
Kaymakamlıklar arasındaki nakil ve becayiş, 100
kaymakamlıkta istihdam, 105
Kaymakçı Köyü, 317
Kaymakçı köyünden Muhâcîr Şakir oğlu Ahmed, 459
Kayseri, 162, 224, 277
kayyum Molla Sâlih bin Abdullah, 278
kaza, 92

kaza ayanı, 77
kaza belediye sandığı, 200
kaza idare meclisi azası, 109
kaza idare meclisi meclis-i şer'îsi, 307
Kaza İdare Meclisi'nin mevrûâtının yerinden söktürülmesi
kararı, 570
Kaza idare meclisinin fiilleri, 108
kaza kaymakamı, 199
Kaza mal müdürlüğü, 263
kaza müdürü, 92
kaza nâibi, 642
kaza yönetimi, 92
Kazağancı (Kazancı) oğlu ailesi, 220
kazan (kazgan) tevirmesi, 69
kazancı, 640
kazası Nüfus Memuru Asım Efendi, 93
Kazaz oğlu, 618, 634, 637, 639
Kazgan üstadıyesi, 288
Kazık köyü, 576
Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti
Musa, 212, 244
Kazıkoğlu Hacı Mustafa Efendi köyünden Fatma binti
Mustafa, 223
Kazıkoğlu köyünden Sarı İbrahim b. Âmşîn b. Bâtık, 440,
442
Kazıkoğlu muallimi, 340
Kazma, 54
Keban, 74, 78
Keban ve Ergani madenleri emini Dergâh-ı Ali
kapucubaşlarından Mustafa Bey, 76
Kebir (Büyük) Yürek Mezrası Vakfı, 314
Kebir Dumanlık, 647
Kebirim oğlu Osman bin Osman, 156
keçi, 612, 625
Kefalet, 438
kefâlet, 121, 333, 438
kefâlet senedi, 93
Kefâlet senedi, 93, 247
kefâlete bağlanma, 93
kefâlet-i kaviyye ve müteselsile, 575
kefâlet-i müteselsile, 190, 266
kefenlenme, 355
Kefenli Hasan oğlu, 669

kefil, 121, 250, 566
Kefillere ait arazi ve gayrimenkuller, 248
kefillik, 447
kehribar imâme, 91
Kelânîözü köyü, 310
Kelânîözü köyü câmisi, 310
Kelaş (Keleş) oğlu, 633
Kelebekli Birakız oğlu, 631
Kelebekli Boşnak oğlu, 631
Keleş oğlu, 600, 623
Keleş oğlu Müslüm, 97
Keleş oğlu Uzun Sâlih, 251
Kemaleddin Bey, 661
kemaneci, 236
Kemberakıosmaniye, 134
Kemeryanı Alçağı, 439
Kemter oğlu, 154
Kene oğlu, 677
Kenğaş oğlu Hasan Fehmi Efendi b. Musa Efendi, 663
Kenğaşzâde Hasan Fehmi Efendi b. Musa Efendi, 660
kent nüfusu, 144
Kent öşür alınan ürünler, 671
Kentin dış saldırılardan korunması, 81
kentin ekonomik yapısı, 538
kentin en varlıklı aileleri, 543
kentin plan özellikleri, 80
kentin tadilatı, 64
kentin tarihi dokusu, 80
Kentin topoğrafik yapısı, 80
kentte genel tadilat uygulaması, 64
kepçe (kefçe), 91
kereste, 72, 79, 189, 664
kereste (mekteb için), 194
kereste emini, 72
Kereste Emini Nuh Bey, 71, 72
kereste gemilerinin rahat bir şekilde yükleme ve boşaltma faaliyetlerinde bulunması, 53
Kereste ihraç miktarı, 666
kereste kesilip imal edilmesi, 71
kereste nakli, 53
kereste parası, 187
kereste sağlayan önemli kazalar, 53
kereste sıkıntısı, 73
kereste ticareti yapan tüccar, 54
kereste tüccarı Ayan Hacı İbrahim oğlu, 89
Kereste tüccarından İynezizâde Ömer Efendi b. Nemel Edhem, 444
kereste türleri, 71
Kereste ve odun sektörünün en yaygın olduğu yerler, 646
kereste ve odunların da temin edildiği yerler, 73
kerestecilik, 125, 595
keresteleri kendi adına kestirtip satma, 72
keresteleri taşımak için kullanılan arabalar, 53
Kerestelerin İstanbul'a nakli, 71
kerestelerin kesilip ihtiyaç duyulan yerlere nakli, 72
kerestelerin yüklendiği yer, 71
Kerim oğlu, 606, 618
Kerim Oğlu, 596
Kerim oğlu Mehmed b. Osman, 255
Kesim Ali oğlu, 656
Kesim oğlu, 156
kestane, 68, 71, 123
kestane ağaçları, 345
Keşan Menzil Hastahânesi, 531
keşf, 438
keşf ve muayene, 438
Keşf ve muayene, 438
keşf-i evvel, 288
keşif, 53
keşif (göçmenler için), 169
keşif (mekteb inşası için), 195
keşif (mescid için), 189
Keşiş oğullarından Ali Çavuş, 204
keten, 44, 602
Kethüda oğlu, 650
kevgir (kefkir), 91
Khaberdey, K'emirguey/Ç'emguy, 173, 309
Kıbrıs(çık), 647
Kılıccı oğlu Tavid (Uzun) İlyas, 154
kılıç, 91, 234
killet-i bârân, 188
Kına gecesi, 232
Kınık köyü, 502
Kiptî, 640
Kiptî Canbaz oğlu Ahmed, 461
Kiptî Müslüman, 165

Kıptîler, 165
Kıptîler köyünden Hüseyin oğlu Arif, 457
Kıptîlerin konuştuıkları dil, 165
kıraathâne, 65, 95
Kıralpınarı köyü sakinlerinden olan Rumeli muhâcîri
İsmail Ağa b. Abdurrahman, 221
Kırân köyünden Mahmud Bey, 454
Kıratlı oğlu Karâbin, 677
Kırım, 167
Kırım göçmenleri, 168
Kırım limanı, 162
Kırım muhaciri, 169
Kırım muhâcîri ve arabacı olan Mahmud b. Osman, 439
Kırım muhâcîrleri, 171
Kırım Savaşı, 61
Kırkkilise, 100
Kırklareli Sancağı, 100
Kırlık köyünden Tarakimi oğlu Hüseyin, 458
kırsal alan, 435
Kırşehir, 201
Kırşehir hapisânesi müdürlüğüne tayin, 141
Kırşehri (Kırşehir) hapisânesinin eski müdürü Ali Nâfi'
Efendi, 141
Kırşehri Sancağı Mecîdiye kazası aşar ihale memurluğu,
141
Kısm-ı İbtidâî başmuallimi, 327
kış günleri, 304
kışla, 58
Kışlak, 463
kıtlık, 188
Kıtlık, 266
Kıyı bölgesi, 48
kıymet-i tahrîriye, 64
kız kaçırma, 476
kızıl hastalığı, 266
kızıl salgınları, 266
Kızılay, 246
Kızılca oğlu Mustafa b. Abdullah, 357
Kızılcakilise, 71
kızılma(şahin türü), 70
Kızıltepe, 47, 52
kızıltepe(şahin türü), 70
Kızıldere(si), 104
Kibrit, 665
Kıdanlı oğlu Karâbit Çorbacı, 678
Kieros, 80
kil madeni, 664
Kilci oğlu, 605
kile, 44
Kilimli (Kilemli) köyü, 220
Kilise köyü camisi, 317
Kilise köyünde Timur Kadı oğlu Vakfı, 355
kiraçılık, 595
kirahâne, 78
Kiralanacak hastane binâsı, 483
Kirazlı, 164
Kirazlı (Siyokoğlu), 184
Kirazlı (Siyukoğlu, Hacı İsmail), 163
Kirazlarla köyünden Hasan b. Bekir, 214, 236, 238
kireç, 189
Kireçtepe Çivarı, 533
kiremid, 287
kiremid ocağı, 65
kiremid ocağı (iş yeri), 95
Kiremid Ocağı köyü, 172
Kiremid Ocağı köyünden Hüseyin Hüsnu, 172
Kiremid Ocağı'ndan Çerkes Hüseyin Bey, 247
kiremit ocağı işletmecisi, 666
Kirkor veled Kuzmusa, 437
Kirvelimengencik, 133
kişinin yıllık buğday ihtiyacı, 557
kitâbet, 143
kiyah/ot, 75
Kobli Hable, 180
Koca Ali oğlu Hüseyin b. Mehmed, 254
Koca Baş Oğulları, 529
Koca bıyık oğlu, 614, 639
Koca İbrahim oğlu, 634
Koca İbrahim oğlu, 157
Koca İbrahim Oğulları, 511
Koca İmam oğlu Süleyman, 156
Koca Kulak oğlu Mehmed Onbaşı b. Mustafa b.
Abdullah, 357
Koca Osman oğlu İlyas bin Ali, 155
Koca Osman oğlu kerimesi Hatice binti Ömer, 222

Koca Sarı oğlu Hacı Mustafa Ağa b. Mustafa b.
Abdullah, 441
Kocabaş oğlu, 624, 634, 650
Kocabaşzade, 668
Kocabaşzâde Hacı İbrahim Ağa b. Abdullah, 257
Kocabaşzâde Hacı İbrahim Ağa bin Abdullah, 434
Kocabaşzâde Mehmed Ağa, 280, 434, 685
Kocabaşzâde Mustafa Bey, 240, 262
Kocaeli, 72, 73, 85
Kocaeli Mutasarrıfı Vezir Osman Paşa, 488
Kocaeli Sancağı Hendek kazası ahalisi, 677
Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, 72
Kocaeli Sancağı'nda bulunan kazalar, 72
Kocagöz oğlu ailesinden Hasan, 121
Kocagöz oğlu Kebir Hasan bin Ahmed, 159
Koç Oğulları, 513
Koçel oğlu Mustafa, 455
Koçkara Zaviyesi, 346
Koçviran, 194, 341
Koda oğlu Yusuf bin Abdullah, 291
kokoroz, 535
kol, 74
Kol Ağası, 486
Kolağası İsmail Efendi, 386
Kolcu, 569, 683
kolcular, 575
kollektif servet birikimi, 543
koltuk, 91
Kolukısa, 201
konak, 74
konak ve kulelerinin yıkılması, 90
konak yeri, 74
Koncu oğlu, 600
Koncu oğlu ailesinden Hüseyin bin Ali, 596
Konrapa, 85
Konrâpâ, 85
Konrapa Avârızı geliri, 76
Konrapa kazası, 77
Konrapa Kazası'na bağlı Darıyeri, 144
Konrapa kazasına tabi menzilkeşân köyler, 77
Konrapa Nâibi, 78
konsolosluklar, 168
Konur Alp, 85

Konur Alp İli, 85
Konurâbâd kazası, 277
Konuralp, 80
Konuralp İli'nin idaresi, 85
Konya, 42, 201, 575
Korduç Oğulları, 532
Kostantin (Konstantin) Yuvakim Efendi (doktor), 271
koşu karasığır hayvanları, 625
Koyulhisar eski kaymakamı Şakir, 105
koyun, 145, 202, 612
köknar, 68, 123
köle, 209
Köle oğlu Mehmed bin Ali bin Mehmed, 292
köleler, 189
köleler (pşitl), 173
Kömür madeni, 663
kömür ocağı, 663
kömür yatakları, 663
köpek kuduzu, 268
köprü, 345
Köprü tamir ve bakımı, 345
Köprübaşı (ÖmerEfendi), 164
Köprübaşı Aşiret köyü, 496
Köprübaşı köyünden Fatma binti Şumâf, 213
Köprübaşı köyünden Hasan oğlu Mevlüd, 460
Köprübaşı Kürtler köyü, 439
Köprübaşı Ömer Efendi, 179, 213
Köprübaşı Ömer Efendi köyü, 497
Köprübaşı Ömer Efendi köyü ahalisinin tespitleri, 50
Köprübaşı Ömer Efendi köyünde bulunan Mehmed
Bey'in menzilhânesi, 244
Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb binti Tamey,
218, 442
Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Seküb hanım binti
Tamey, 213, 238
Köprübaşı Ömer Efendi köyünden Tayyib Efendi b. Hacı
Said, 213, 238
Köprübaşında Ömer Efendi köyünden Kel Bekir, 472
KöprübaşıÖmerEfendi, 134
Kör Ali Ağa b. Hacı Hasan, 258
Körpeşler köyü, 350
Kösele Ve Deri, 665
Köseler, 128

Köseler mahallesi, 310
Köstence, 162
köy, 435
köy muhtar ve kocabaşları, 121
köyce tahsili mutad olan vergi, 673
köylerin su ihtiyacı, 48
köyün adının tesmiye edilmesi, 70
Kuba Câmi, 23, 86
Kubat oğlu Ali Molla ibni Hüseyin, 297
Kuduz, 268
kuduz aşısı uygulamaları, 268
kuduz tehlikesi, 268
kuduz-ı kelb, 268
kuduzla mücadele, 268
Kul Çavuşu, 74
Kûl oğlu, 669
kulaç, 53
Kulaç oğlu Hüseyin Efendi ibni Ali, 290
kule inşası, 90
Kulhuvallah\ ayeti, 385
Kumkale, 518
Kumkale Muharebesi, 508, 516, 524
Kundakçı oğlu, 159, 637, 639, 648, 650
Kundakçı oğlu Mustafa, 159
Kundakçı oğlu Sâlih bin Mustafa, 648
Kur'ân, 286, 386
Kur'ân tilaveti, 321
Kur'ân üzerine yemin etme mecburiyeti, 92
Kur'ân'ın özü, 374
kur'ây-ı bakâya ve firârîsi, 289, 306, 309, 316
Kural oğlu Ömer'in oğlu, 155
kurd, 68
Kurdsuyu, 129, 205
Kurdsuyu'na yerleşen Rumların sayısı, 129
kurna, 274
Kurna kaymakamlığı, 107
kurşun (çarşı için), 66
kurşun levha, 66
Kurt oğlu Hüseyin b. Mehmed Ali, 217
Kuru Ali oğlu, 159
kuru fındık, 607
kuru tahıl tarımı, 550
Kuruali Oğulları, 516
Kurudere, 55
Kurugöl, 131, 164
Kurukavak, 164
Kuruyemiş, 665
Kuş oğlu, 126, 606
kuş yetiştirilmeyen seneler, 69
Kuşaçma köyü, 357
Kuşaçma köyünde ikâmet eden İsmail b. Hacı Mehmed,
442
Kuşaçma köyünden İsmail b. Hacı Mehmed, 237
Kuşcu oğlu ailesi, 154
Kuşcu oğlu Kebir Osman bin Sunullah, 154
Kuşcu oğlu Osman, 157
Kuşcuzade, 669
Kuşçuzâde Hacı Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah, 252,
256
Kuşçuzâde Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah, 434
Kuşoğlu köyü, 368
Kutbu'l-aktâb, 361
kutnu yorgan, 91
Kuvvâ-yı Milliye teşkilatı, 198
kuyu, 322, 660
kuyu suları, 48
Kuyucular- Savcılar (Sucular) köyünden Mahmud b. Ali,
215
Kuyudüzü, 47, 123
Kuyudüzü köyü, 129
Kuyumcu Hacı Ali (Aşağı Kazıkoğlu), 183
Kuyumcu Hacı Ali Efendi, 247, 260, 280, 329
Kuyumcu Hacı Ali Efendi b. Hacı Hüseyin, 321
Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünde arazi, 248
Kuyumcu Hacı Ali Efendi köyünden İsmail b. Osagan,
252
Kuyumcu Hacı Ali Efendi'nin mal varlıkları, 247
Kuyumcu Sâlih Efendi, 439
Kuyumcuzade, 667, 669
Kuyûzî oğlu İsmail Ağa, 250
Kuzey Kafkasya kültürü, 173
Kuzugüdenlü aşireti, 201
Kücüde Ali oğlu, 600
Küçük Ahmetler Köyü, 181
Küçük Alizâde Mehmed Ağa, 117, 280
küçük atölye üretimi, 538

küçük işletmeler, 558
küçük kadılıklar, 426
Küçük Kayşak, 55
Küçük Mehmed Bey köyü nâm-ı diğer Çiftlik köyü, 260
Küçük Mehmed Bey köyünden Yakanoş binti Samat?,
440
Küçük Mehmed köyünden Befekâş Hatun, 223
Küçük Mehmetler Köyü, 181
Küçük Milan, 49
Küçük Ömer Oğulları, 506
küçük tütün işletmeleri, 594
küçük üretici kesim, 550
küçük üreticilik, 550, 594
Küçükahmet, 164
küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, 612
küçükbaş hayvanlar, 612
Küçükbaş hayvanlardan elde edilen gelirler, 615
Küçükmehtem Bey köyünden, 239
Küçükzâde Yusuf Efendi, 687
küfelâ, 451
Küjzâde İbrahim Efendi, 118
külâh, 373
külliye sistemi, 58
külliyelerin esasları, 42
kültür merkezi, 58
künk, 48
Kürd, 146
Kürd Ahmed Efendi, 333
Kürd Ali Bey ibni Hacı Hasan Ağa, 293
Kürd Hüseyin Ağa, 254
Kürd İsmail Efendi, 293
Kürd ve Ermeni lisanları, 165
Kürdzâde Mehmed, 490
Kürdzâde Mustafa Efendi, 687
kürek cezası, 475
kürk, 91
kürsî şeyhleri, 42
Kürt Hacı Ahmed Bey oğlu Mustafa Efendi, 404
kürtaj, 480
Kürtler köyünden Halil b. Hasan, 222
Kürtzade, 667, 668
Küşer oğlu Hacı Emin b. Hasan, 254
kütüb ve resâil, 336

kütüphâne, 322

L

Lakofet Efendi, 273
latha-i kebir meşesi kerestesi, 71
Latin kültürü etkisi, 80
Laz, 146, 164, 206, 574, 694
Laz Oğlu, 596
Laz oğlu Abdullah, 157
Laz Ömer Efendi (tercüman), 194
Laz Tosun oğlu Ziver, 484
Laz ve Gürcülerin milli adetleri, 165
Lazhamidiye, 311
Lazin Sekas İsmail Salmako, 302
Lazşerefiye mahallesinden Vezir oğlu Ahmed, 478
Laztavuk köyünden Durakoğlu Hafız Osman Efendi bin
Mustafa Efendi bin Abdullah, 295
Laztavuk köyünden Laz Mehmed Efendi Mehmed, 462
Lazyalık köyü, 663
leyâl-i mübareke, 289
Leyoncu Frenki Efendi, 567
liman, 52, 53, 162, 200, 550
liman kenti, 203, 680
limon, 274
lisan-ı hal, 373
lisân-ı münasib, 143
lisanlar dağı, 172
liva müdde-i umûmisi, 198
Liva Nâfia sermühendisi, 50
Liva Vergi Başkâtibi İrfan Bey, 111
livata, 480
lokanta, 119
lonca, 113
Louis Pasteur, 268
Lütfiye medresesi, 327

M

M. Devey, 564
M. Zahid Kevseri, 321
Maabdede, 123
maârif dairesi, 325
maârif komisyonu reisi Hacı İshak Bey, 344

maârif kütübhanesi, 336
maârif meclisi birinci üyeliği, 166
maârif meclisi kâtibliği, 117
Maârif Nâzırlığı, 337
Maârif Nezâreti, 335
Maâriife Ayrılan İâne Hissesi, 682
Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi, 337
maaş, 96
maaş azlığı, 271
maaş ve ikramiye tahsîsi, 493
maaş-ı muharrir, 347
maaşlardan yapılan kesinti, 103
Mabeyn-i Hümâyûn Başkitabet Dairesi, 449
madalya, 61, 115, 493
Madalya, 94
Madam Zibold'un fotoğrafları, 480
maden kömürü, 663
maden nizamnâmesinin 23. maddesi, 663
Maden nizamnâmesinin 40. maddesi, 659
Maden nizamnâmesinin 42. maddesi, 658
maden nizamnâmesinin 43. maddesi, 659
maden nizamnâmesinin 44. ve 48. maddeleri, 661
maden nizamnâmesinin 47. maddesi, 661
maden nizamnâmesinin 49. maddesi, 661
maden ocaklarının yıkılması, 660
Maden suyu, 274
Maden vergilerinin tahsili, 661
maden yatakları, 656
Madencilerin odun, kömür ve yiyecek – içecek
ihtiyaçları, 656
Madende kullanılacak muhtelif alet, 659
Madenle ilgili ferman, 659
Mağaza, 248
mağaza (anbar), 66
mahalle mektebi, 337
mahalli yöneticilerin hüsnü kabulleri, 202
Mahir oğlu Mehmed, 484
Mahir Oğulları, 517
Mahkeme kâtibi Ali Efendi, 280
mahkeme kâtiblerinden (ketebe) Mehmed Tahir Efendi,
442
Mahkeme mubaşiri Mustafa Efendi, 469
mahkeme-i münife, 279
mahkum, 198
mahkumlar için kiralanacak bina, 483
mahkumlara verilen ekmek, 483
mahkumların hastalığı, 482
mahkumların zirâî işlerde çalıştırılması, 483
mahlûlât peşinâtı (muaccele), 347
Mahmud bin Kotaş (Kutaş), 302
Mahmud bin Mustafa, 303
Mahmud oğlu, 606, 670
mahrec nizamnâmesi, 679
mahrûkât, 208
Mahsar oğlu, 669
mahzar-ı şuhûd, 217
Maktû-u zemin-i hızar, 122
maktû-u zemin-i menzil, 125
Maktû-u zemin-i menzil, 122
Mal (Müdürü) Refiki, 112
mal baş kâtibi Halid Efendi, 170
mal güvenliği, 454
mal kalemi, 59
Mal Muavîni, 111
Mal muavîni Ferhad Efendi, 344
Mal Muavîni Ferhad Efendi b. İbrahim Efendi, 632
Mal müdürlüğü, 110
mal müdürü, 107, 199
Mal Müdürü, 111
Mal Müdürü Halil Efendi, 110, 167
Mal Müdürü Muavîni, 111
Mal Müdürü Vekili, 111
Mal Müdürü vekili 'İrfan Bey, 110
mal sandığı, 200
Malatya, 74
mâl-ı cizye, 153
mali işler, 93
Malifatura (Manifatura) ve yumurta tüccarından Bolulu
Ahmed Ağazâde Hacı Mustafa, 403
Malifaturacı (Manifaturacı) Ahmed Efendi, 473
mâlikâne, 145, 202
Mâliye, 129
mâliye nâzırı, 127
Mâliye nezâreti, 191, 199
Mâliye Nezâreti, 94, 493
Mâliye ve Defter-i Hâkânî nezâretleri, 99

Mamuretülaziz vilâyeti Eğin kazası doğumlu Ahsen Efendi, 99

mamuriyete delalet eden eserler, 56

Manastır vilâyetine bağlı Pekliş? kazası kaymakamlığı, 100, 106

Mancarcızâde Mustafa Efendi, 434

Mancarcızâde Mustafa Hulusi Efendi, 433

manda derisi, 664

manganez madeni, 657

Manifatura, 665

manifaturacı, 450, 666

Manifaturacı esnafından Hacı Musa Efendi, 282, 332

Maraş, 74

Maraş Paşası'nın tatarı, 74

Mardin, 162

Mariandyn, 80

Markân, 52

Marki oğlu Kerim Ağa, 678

martini tüfekler, 578

masârif-i 'imâliye, 194

masârif-i sevkiye, 200

masraflı düğünler, 224

mazbata, 93, 97, 98, 105, 132, 172

mazbût, 43

Meâb Dede, 47, 366

Meb'us-u sabık Nuri Efendi, 667

Mecîdî Madalya, 486

Mecîdîye eski kaymakamı Halil Efendi, 105

mecidiye gümüş (madalya), 115

mecidiye nişanı, 94

Mecîdîye'nin eski kaymakamı Halil Efendi, 99

meclis idare azası, 487

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye, 188

Meclis-i Âli Tanzîmât, 427

meclis-i deâvî, 427

meclis-i idare kâtibi Rifat Efendi, 108

Meclis-i Kur'a, 171

Meclis-i Maâbir, 641

meclis-i maârif, 336

Meclis-i maârif, 323

meclis-i maârif-i umûmiye, 323

Meclis-i Mahsus-u Vükelâ, 129, 660

Meclis-i Mebûsân, 95

meclis-i muvakkat, 323

Meclis-i Rûsûmat, 566

Meclis-i Tanzîmât, 187

meclis-i temyîz, 427

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye, 439

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye, 272, 273

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Riyâseti, 271

Meclis-i Vâlâ, 674

Meclis-i Vâlâ kararları, 96

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, 427

Meclis-i Vükelâ, 483, 489

mecnûn (deli), 675

Medal oğlu Hasan, 459

medeni kordon ile korunma, 267

Medine, 42

medrese, 42, 95, 276, 277, 282

medrese arsası, 322

medrese biçiminde hane inşası, 189

medrese kıluklu, 189

medrese-i latife, 279

medresenin bakım ve tamîri, 278

mefrûşat, 279

mehâyif müfettişliği, 433

Mehdi Bey, 291

Mehdi Bey Deresi, 51

Mehdi Bey köyü, 495

Mehdi Bey köyünde bulunan câmi-i şerif, 291

Mehdi Bey köyünde ikâmet eden Hüseyin bin Özdemir, 292

Mehdi Bey köyünden Abaza Cekatlı Sâlih, 465

Mehdi Bey köyünden Abaza Mako, 473

Mehdi Bey köyünden olan Mezûk oğlu Reşid b. Mezuletoka, 494

Mehdi Bey köyüne bağlı mahallelerden olan Çınardüzü köyü, 299

Mehdi Efendi, 472

Mehmed Ağa ibni Arslan Bey, 296

Mehmed Ali Efendi ibni Mehmed Efendi, 297

Mehmed Efendi ibni Hacı Receb, 310

Mehmed Efendi ibni Mustafa bin Mehmed, 292

Mehmed İbrahim Efendi bin Musa Efendi, 322

- Mehmed Râif Efendi ibni Hüseyin, 310
Mehmed Rasih Efendi bin Musa, 247
Mehmed Rasih Efendi bin Musa Efendi, 343
Mehmed Sadık Efendi (Müderris), 109
Mehmet Rasih Efendi ibni Musa Efendi bin Halil Efendi, 282
Mehrâm oğlu Kebir Ahmed bin Ali, 156
mehr-i muaccel, 238
mehr-i müeccel, 238
Mehueş/Mehhueş, 173, 309
mekârî, 187
mekâtib-i aliyye, 323
Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne, 480
Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti, 480
mekâtib-i umûmiye nezâreti, 323, 324
Mekke, 42
Mekke'de vefat, 446
mekteb, 131, 277, 293, 300, 337
Mekteb inşası, 194
mektebe öğrenci kabulü, 336
Mekteb-i Fünûnu Tıbbiye Nezâreti, 268
mekteb-i ibtidâiyye, 194
mekteb-i ibtidâiyye, 206, 342
Mekteb-i ibtidâiyye muallimlerinin maaşı, 338
mekteb-i maârif-i adliye, 92, 323, 334
mekteb-i mülkiye-i şâhâne mezunu, 107
Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, 272
mekteb-i ulûm-ı edebiyye, 92, 323, 334
Mektebin ihtiyacı olan kitab ve risaleler, 336
mektephâne, 337
Melbuhoğlu, 133
Melbuhoğlu köyünden Penduh? Mustafa, 464
Melen, 123
Melen (Milan) nehri, 95, 345
Melen Ağzı, 164
Melen çayı, 80
Melen deresi ağzı, 55
Melen deresi projesi, 53
Melen Deresi Vadisi, 52
Melen Deresinin 1260 Yılı Keşif Pusulası, 26, 54
Melen deresinin temizlenip tesviye edilmesi, 53
Melen deresinin temizlenmesi ve tesviyesindeki amaç, 52
Melen kenarındaki Prusias, 80
Melen köyü, 52
Melen nehrini kullanarak kereste ticareti yapan tüccar, 54
Melen nehrinin Kemeryanı Alçağı adı verilen bölgesi, 439
Melen nehrinin Sarıdere bölgesi Küçüktepe mevkisi, 439
Melen nehrinin Üskübü kazasına bağlı Avlıyan köyü mevkisi, 345
Melen ve Tabak çayları, 80
Melen yatağında oluşan kum, 345
Melenağzı (Milanağzı), 52
Melenağzı Zükûr İntibah İbtidâisi, 340
Memalik-i Şâhâne Duhanları Müsterekü'l Menfa Reji İdaresi, 564
Memiş oğlu Selim bin Memiş, 154
Memurlara taltif yapılması, 94
memur-u mahsûsa, 269
Menâfi Sandıkları, 686
mendil, 279
Mengen, 123
Mengencik, 458
Mengencik köyü, 311
Mengencik köyünden Ayşe binti Mehmed adlı bakire, 213
Mengencik köyünden Mustafa Çavuş b. Abdullah, 494
Mengeni oğlu, 622
menzil, 45, 74
menzil ahkâmı, 74
menzil beygiri masrafı, 76
menzil beygiri talebi, 75
Menzil beygirlerinin sayısı, 75
menzil hizmeti yapan hâneler, 78
menzil hizmetine dahil edilen köy, 77
menzil hizmetine hasredilmemiş kazalar, 75
menzil kethüdası, 77
menzil masrafı, 74
menzil nîzâmı, 75
menzil teşkilatı kurulması, 78
menzilci (menzil emini), 77
Menzilci Mehmed, 76
menzilcilerin aylıkları, 76

menzilciyân irsâliyesi, 75
 Menzilhânedeki beygirlerin masrafı, 76
 Menzilhânelerdeki masraflar, 75
 menzilhânelerin idaresi, 78
 Menzilkeş, 78
 menzilkeş hâne, 77
 menzilkeşân reaya, 78
 menzillerden alınan vergiler, 45
 menzillerin niteliği, 45
 mer'a tahsîsi, 625
 Merd oğlu Mustafa bey, 677
 Mergiç (Esenköy), 180
 Mergüç köyü, 277, 350
 merkez tabibi doktor Fuad Efendi, 199
 Merkez takım kumandanı, 487
 Merükeş köyünden Hacı Mehmed oğlu Selim, 451
 mescid, 95, 189, 300, 311
 Mesenci oğlu, 126
 mesleki gelir, 45, 538
 mest, 90
 Mesudiye, 643
 Mesuh oğlu köyünden Bezuh Mustafa, 469
 meşe, 68, 71, 123
 meşe ağacı, 456
 meşe keresteleri, 71, 73
 meşe palamudu, 535
 Met oğlu İslam Ağa b. Osman, 214
 Metek, 132
 Metek köyü, 151, 213, 243
 Metek Köyü ihtiyar meclisi üyesi Çınak Mehmed b. Ahmed
 b. Abdullah, 122
 Metek köyü imamı Mehmed Efendi b. Mustafa b.
 Abdullah, 126
 Metek köyü muhtarı Molla Mustafa b. Abdullah b. Ali, 122
 Metek köyünden Poyraz oğlu Mehmed, 477
 Metek köyünden Çerkes İsmail Efendi b. Süleyman, 216
 Metek köyünden İsmail Efendi b. Süleyman, 445
 Metek köyünden Kıptî Hacı Mehmed kızı Nefia, 477
 Metek köyünden Seyyid Ahmed, 214, 239
 Metek köyünden Zübeyde binti Yahya, 216
 Metek oğlu, 606, 622, 624
 Metek oğlu Ali Efendi, 125
 Metek oğlu İbrahim Duna, 352
 Metekler köyü, 276
 Metekler köyü Hacı 'İvaz Mezrası Vakfı, 349
 Metekler köyündeki bir arsa, 276
 Metekler köyünden Bustacı oğlu Ali Duna, 353
 Metekler köyünden İğneci İbrahim, 353
 Metekler köyünden Nalband oğlu Hüseyin Duna tarlası,
 353
 Metekler'de bir aded vakıf tarla, 346
 Metekler'e bağlı Câlûr köyü, 632
 Metekler'e bağlı Câlûr köyü (kaza müdürünün köyü), 96
 Metkin, 128
 mevkûf, 41
 mevkûfun mülkiyeti, 41
 mevleviyetler, 426
 mevlid programı, 368
 mevlid-i şerif, 363
 Mevsal muharrerânı, 62
 Mezarıcı Oğulları, 508, 531
 mezbaha, 482
 mezru tarla, 44
 mevrûât, 266, 570, 577
 mevrûâtın yerinden söktürülmesi, 570
 Mezûk oğlu Reşid b. Mezuletoka, 494
 mısır, 192, 535
 Mısır, 320, 337, 666
 mısır ticareti, 143
 mısır unundan yapılan "çadi" ekmeği, 234
 mısır üretimi, 556
 mısır ziraati, 574
 Mısır'da ikamet eden zengin bir, 337
 Mısırlı Oğulları, 515
 Mısırlı Oğulları, 505
 Mısırlızâde Süleyman Ağa, 678
 Midyat eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi, 101,
 102, 105
 Midyat Eski kaymakamı İbrahim Edhem Efendi, 103
 Mihalıccık, 664
 Mihalıç kaymakamı, 100
 Mihalıç kazası kaymakamı, 100
 Milan (Melen) Tezkire Muharriri, 124
 Milan Ağzı, 48
 Milan Ağzı iskeleleri, 71
 Milan Ağzı mevki, 49

Milan deresi, 47
Milan Deresi, 71
Milan Deresi Kınık köyünden Süleyman b. Emin, 494
Milan deresinde Kınık köyü, 503
Milan Sefini, 77
Milanağzı köyünden Medal oğlu Hasan, 459
Milanderesi (Melenderesi) köyü, 70
Milanderesi şahincileri, 70
Milanderesi'nden Kara Receb, 461
Mimar Zaferanbolulu Mihail veled İstefan, 287
miras, 212
mirastan para tahsîsi, 356
mîrî indirim, 76
Mîrî Kâtibi Efendi, 90
mîrî orman, 123
mîrî ormanlar, 129, 203, 204
mîrî tenzili (menzilde), 75
mîrî ve vakıf araziler üzerine bina inşa edilmesi, 64
mîrîmerde baha, 69
Miskci Ahmed oğlu, 666
modern çarşı, 66
Molla Emin oğlu, 126, 618
Molla Fenari Câmî Vakfı, 277
Molla Hasan oğlu, 126
Molla Hüseyin Efendi ibni Eyyüb, 318
Molla Hüseyin oğlu, 624, 633, 650
Molla İsmail oğlu, 600
Molla Mahmud oğlu, 157
Molla Mehmed oğlu Kebir Ahmed bin Ali Hasan, 155
Molla oğlu, 157, 639
Molla oğlu Kebir Sâlih bin Ahmed, 155
Molla Osman oğlu, 634
Molla Yahya Oğulları, 529
Mons Hypium yamacı, 81
mors alfabetinin mucidi, 61
muaccelât nâzırı, 347
Muaccelât Nâzırı, 348, 351
muaf, 69
muafiyet süresi, 172
muafiyetlerin uygulanması, 70
Muallime, 339
muallimhâne, 337
muallimi evvel, 335

muallim-i evvel, 334
muallim-i evvel, 338
muallim-i sâni, 338
muattal, 633
mubayaa, 75, 79, 120, 489, 578
Mubayaa, 66
Mubayaa olunacak camus, 54
Mudanya, 85
mudarebe şirketi, 279
Mudullulu Türkmen oğlu Nalband Molla Muhammed, 402
Mudurnu, 85, 105, 269, 435, 449, 454, 570, 643, 647
Mudurnu 'İmaret mahallesinden Mülâzım Hacı İsmail
Efendi b. Muhyiddin, 441
Mudurnu kaymakamı, 99
Mudurnu kaymakamının azli, 105
Mudurnu kazası, 99, 105
Mudurnu menzilhanesi, 78
Mudurnu Nahiyesi' ne bağlı Tutraz Merkezi Muhtarı
Hacı Mehmed bin Mustafa, 438
Mudurnu suları, 643
muhâbere, 61, 199
Muhâbere memuru, 64
Muhâbere Memuru, 63
muhâcîr idaresi, 169
muhâcîr iskanı, 99, 558
Muhacir Taşköprü, 319
Muhâcîr Taşköprü köyünden Hasan oğlu ailesinden Sâlih
Ağa İbni Hasan Ağa, 293
Muhacir-i Çerakese, 309
muhâcîrin iskanları ve ta'yinâtı, 192
Muhâcîrin Komisyonu Riyâseti, 188, 194
Muhâcîrin-i Çerâkise ulemâsından olan Hasan Efendi,
320
Muhâcîrin-i Çerâkise ulemâsından Şeyh Hacı Hasan
Efendi (Hacı Şeyh Hasan Efendi), 305
Muhâcîrin-i İdare-i Umûmiyesi, 169
Muhâcîrin-i İslamiye Komisyonu Alisi Birinci Azalığı, 660
muhâcîrînin malik oldukları esrâ, 210
Muhâcîrler için hâne inşa edilecek yerler, 169
Muhâcîrlere darı ve mısır verilmesi, 188
muhâcîrlere tayin edilecek tercüman masrafı, 194
Muhâcîrlere vergi muafiyeti, 172
Muhâcîrlerin hânelerinin kurulması, 169

Muhâcîrlerin ihtiyaçlarının karşılanması, 170
 muhâcîrlerin isim ve eşkâlleri, 168
 Muhâcîrlerin yol masrafları, 200
 Muhâcîrûn Komisyonu, 166, 167
 Muhâfaza Memuru, 124
 Muhâfaza Müfettişi, 568
 muhalaa-i sahîha-i şer'iyeye, 434
 muhâlaa-i sahîha-i şeri'yye, 243
 Muhallefât Halifesi Efendi, 90
 Muhammed Nazım Efendi (Düzceli alim), 321
 muhammen tayini, 572
 muhammen ücreti, 571
 Muhap Dede köyü, 366
 muhasebe harcı, 347
 Muhasebe-i Nezâret nezdinde yapılacak sorgulama,
 102
 muhasebe-yi husûsiye dairesi, 682
 muhtar, 43, 45, 121, 140
 Muhtar, 438
 muhtar-ı evvel, 45, 128
 muhtar-ı sâni, 128
 muhtarlık teşkilatının kurulması, 121
 muhtekir, 72
 Muhzır Mehmed Ağa, 282, 292, 296, 298, 322, 343
 Muhzır Mehmet Ağa, 300
 Muhzır oğlu Kebir Feyzullah bin Hasan, 158
 Muk (Merak) oğlu, 126
 mukataa, 90
 mukataalı vakıf, 278
 mukataalı vakıf arsa, 62
 mukâtele, 577
 Mukavelât Muharriri, 431
 Mukayyid, 125
 mum, 279, 289, 292
 mumlarım mûtâda uygun olarak yakılması, 289
 Muncurlu köyü mezarlığı, 84
 Muncurlu köyünden İsmail b. Sâlih b. Abdullah, 249
 Muncurlu köyünden Numan bin İsmail ve Mehmed bin
 Süleyman, 295
 Muncurlu köyünden Sırcızâde Şakir Ağa bin İsmail bin
 Abdullah, 295
 Murad Bey, 123
 Muradiye köyünden Rumeli muhâcîri Emin b. Halil, 215
 Musa bin Harab, 302
 Musa Çadırcı, 121
 Musa oğlu, 600, 618, 622, 666
 Musababa köyünden Fatma binti İdris, 464
 Mûsiki muallimi, 327
 Muslu oğlu, 639
 Muslu oğlu ailesinden Hüseyin b. Mehmed, 316
 Mustafa Ağa köyünden Yusuf b. Şumâf, 494
 Mustafa b. Talustan, 203
 Mustafa bin İbrahim, 613, 617
 Mustafa bin Salmako, 302
 Mustafa Çavuşzâde Hacı Abdullah Efendi ibni Mustafa
 Çavuş, 286
 Mustafa Efendi bin Halil, 310
 Mustafa Efendi ibni Abdalbaki, 309
 Mustafa Efendi ibni Hüseyin, 310
 Mustafa Efendi ibni Mehmed, 318
 Mustafa Hayri Efendizade, 669
 Mustafa Öztürk, 449, 714
 Mustafa Paşa vakfı, 287
 Mustafa Reis Oğulları, 506
 Mustafa Safvet Efendi (reji dava vekili), 567
 Mustantık Kâtibi, 432
 Mustantık Mehmed Ziver Efendi, 439
 Mustantık Muavîni, 431
 Musul, 74
 Muş, 162
 mutasarrıf, 92
 Mutasarrıf, 198
 Mutasarrıf Ahmed Müfid, 491
 Mutemedân yevmiyeleri, 54
 Mutki kazası kaymakamı Mahmud Faik Efendi, 102
 Mutki kazası kaymakamlığı, 103
 Mutuoğlu Ahmed Efendi, 110
 muvâzene, 483
 mübarek geceler, 289
 mübaşir, 89, 430
 mücrim, 675
 Müdâfâ-i Hukuk Cemiyeti, 199
 müdde-i umûmi, 457, 461
 müdde-i umûmi (savcı) muavînlığı yapan zâbitân
 memuru Mehmed Naim Bey, 439
 müdde-i umûmi muavîni, 59

müdde-i umûmilik, 66
Müddei-i umumi, 432
müddet-i örfiyye, 264
müderriş, 281
Müderriş, 320
Müderriş Ahmed Efendi, 326
Müderriş Akif Efendi, 328
Müderriş Ali Rıza, 326
Müderriş Hacı Halil Efendi, 326
Müderriş Mehmed Sadık Efendi, 429
Müderriş Yakub Fevzi, 171, 330, 331
müdü, 92
müezzin, 278
Müezzin oğlu, 499, 606
Müezzin Said Efendi, 490
müezzinlik, 125
müfettiş, 275
Müfredat Kâtibi, 111
Müftizade, 669
Müftizâde Mehmed Rasih Efendi, 328
Müftizâde Mehmed Rasih Efendi b. Musa Efendi, 444
Müftizâde Mehmed Rasih Efendi ibni Musa Efendi, 284
müftü, 107
Müftü Ahmed Şevki Efendi, 110, 326
Müftüzâde Mehmed Rasih Efendi ibni Musa Efendi, 285
mühendis, 66, 114
Mühendis Ali Efendi (Düzce'ye gönderilen mühendis),
66
mühür, 45
Mülâzım oğlu Ahmed, 467
mülâzım-ı evvel, 485
Mülâzım-ı Evvel Cemal Efendi, 198
Mülâzım-ı Evvel Raşar Efendi, 198
mülâzım-ı sâni, 485
Mülâzım-ı Sâni 2501 Cemal Efendi, 198
mülâzımından Hüseyin Hüsnü Efendi, 106
mülk menzil, 117
mülkî rütbe, 94
Mülkiye Müfettişi Mehmed Emin, 120
mülkiye tevkifhânesi, 198
mültezim, 447, 657
Münciler, 276
Münciler köyünden Koca Ali oğlu, 352

Münciler köyünden Ömer oğlu, 352
mürur tezkiresi, 168
mürûriye, 679
müsâdeme, 454, 456
müskirât, 481
müskirât satıcısı, 666
Müslim dava vekilleri, 441
Müslüm oğlu, 650
Müslüman Orijinli Halkların Nüfusu, 152
Müslüman Türk nüfus, 161
Müslümanlara ait ibtidâi mektebler, 337
Müstakil Bolu Sancağı Sâlnâmesi, 46
müstakilen idare, 129, 131
müşâvere kararı, 304
müşavir statüsünde mühendis tayini, 114
müşavir üye, 115
Müşâvir-i Hass-ı Pâdişâhî, 276
müşir, 487
müşirlik rütbesi, 94
Müteveffâ Emine hanımdan kalan arazi, 331
Müteveffâ Hacı Ahmed Paşa, 277
mütevelli, 41
mütevelli kaymakamı, 277
mütevelli kaymakamı Seyyid Ali Nuri Efendi, 277
Müvezzi, 64
Müze-yi Hümâyûn, 80

N

nadas usulü tarım, 554
nafaka davası, 441
nafaka-i muayyene, 237
Nâfi Efendi, 93
Nâfia Hazînesi'ne irâd kaydedilecek vergi, 54
Nâfia Nezâreti, 643
Nâfia Nezâreti Celilesi, 267
Nağo binti Bayram, 237
nâib, 324, 488
Nâib Abdullah Fehmi Efendi, 325
Nâib Ahmed Azizi Efendi, 325
Naib Defteri, 75
Nâib Defteri (menzillerle ilgili), 74
Nâib kefâlet senedi, 430
Nâib Mehmed, 317

nâib teklifi, 77
nâibin maârif meclisi üyeliği, 324
Naki oğlu ailesinden Musa, 94
Nakibüleşrâf Efendi, 198
Nakşi şeyhlerinden Musa Esterhani Mekki Efendi'ye biat, 320
Nakşibendi Tarikatı Halidiye kolu, 323
Nakşibendi tarikatı Halidiye kolu halife ve müridleri, 322
Nakşibendi tarikatı halifelerinden olan Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi bin Ali, 321
Nakşibendi tarikatının Halidiye kolu, 320
nal ve kaftan bahâ, 69
Nalband Molla Muhammed, 402
Nalband oğlu Kebir Osman bin Mustafa, 158
Nalband oğlu köyü Muhtar Durmuş, 64
Nalbandzâde Ahmed Efendi, 328
nalbant, 640
Nalbant Cabbar Efendi, 359
Nalbant oğlu, 614
Nalbant Oğulları, 520
Nalbantzâde Ahmed Lütfi Efendi, 328
Nalbantzâde Ahmed Lütfi Efendi bin Mestan Ağa, 328
namazgah, 322
Nasırlı köyü, 129
Nâşlar köyünden Hatib oğlu Mustafa, 477
Natuhay, 174, 209
nâzır, 278
Nâzır oğlu, 678
Nâzır Uzun Ahmed Ağa, 319
nefis tütünü, 574
Nefs-i Ankara Hisar mahallesinden olan Katolik milletinden Bizmes Efendi veled İstefan veled Dönik, 441
Nefsi Bolu Akmesjid mahallesinden, 614
Nefs-i Efteni Bey dîvânı, 305
nefy, 73, 90
Neğüç, 181
nehir akışı, 48
Nejat Özsoy, 174
nemâ, 261
nemâzi(şahin türü), 70

neosalvarsanm (Frengi tedavisi için kullanılan ilaçlar), 269
Nesekış, 226
Neşe, 183
Nethuac/Nethuac, 173, 309
nev-icâd zemin kundakları, 72
Nev-icâd zemin kundakları, 72
Nevşehir, 201
nikah akitleri, 218
Nisanın 13. günü, 197
nişan meclisi, 94
nişan verme, 94
nizâmiye askerleri, 198
nizâmiye mahkemeleri, 427
nizamnâme, 336, 641
Nizamnâme, 92, 94
Novoroski, 162
Nuh'un gemisi, 47
Nuh'un Gemisi, 163
nuhas sahan, 91
Nuhviran Ciheti Fen Memuru, 124
Nuri Efendi, 93
Nusreddin köyü, 146
Nusreddin mahallesi, 318
Nüfus Kalemi, 141
nüfus memurluğu, 103
nüfus memuru, 166
nüfus memuru Mustafa Efendi, 142
nüfus sayım komisyonu, 143
nüfus sayımı, 142
Nüfusun Niteliği, 147
nükûd ve avâz vakıfları, 42
nüzü'l, 69
nüzü'l ve avâzihâne sayısı, 144
nüzü'l vergileri, 77

O

Ocaklı oğlu Ahmed, 469
Odabaşı oğlu ailesinden Mehmed Halil Efendi bin Hacı Mustafa Efendi b. Abdullah, 295
Odacı Mehmed Ağa, 343
odun, 53, 71, 73, 91, 656
odun (hatab) sektörü, 646

odun nakliyatı, 48, 52
odun ve kereste, 644
odun ve kereste ihtiyacını karşılayan önemli kentler, 649
odun ve kereste ihtiyacını karşılayan önemli şehirler, 644
odun ve kereste ticareti, 452
odun ve kereste üretimini sağlayan ağaç testereleri,
648
odunculuk, 538
Ofly Laz Mustafa Efendi, 474
oğul, 44
Onsekizoğlu kerimesi Hatice binti Ahmed, 244
Ordu, 164, 202
ordu imamlarına ait esaslar, 42
Ordu kazası, 128
Ordu kazası ahali, 131
Ordu kazası muhacirlerinden Mahmud ve Yusuf, 203
Ordu Kazası Perşembe Nahiyesi'ne tabi köyler, 204
Ordu kazasındaki Rum nüfus, 205
Ordu kazasından 100 hanelik Rum cemaati, 129
Ordu muhâcîrlerinden İmam oğlu Ahmed bin Mustafa
bin Abdullah, 292
ordu sâlnâmesi, 46
Ordu'ya bağlı Vona (Perşembe), 205
Ordulu, 206
Ordulu göçmen, 200
Ordulu lisanı, 165
Ordulu muhâcîr, 209
Ordulu muhacir grubun iadesi, 200
Ordulu muhâcîrlerde hâne sayısı, 208
Orhan Bey, 85
Orhan Dağı, 48
Orhan Gazi, 85
Orhantepe, 658
orman, 71
Orman Cibâyet Memuru, 124
Orman Cibâyet Muâmelât Memuru, 124
Orman İdaresi, 123
Orman İdaresi Muhâmisi, 124
Orman köyü, 313
Orman Muâmelât Memuru Emin Bey, 167
Orman sermüfettişliği, 203
orman vâridâtı, 200
Orman, Meâdîn ve Ziraat Nezâreti veznesi, 659
Orta Anadolu, 200
orta gelir, 153
orta halli, 557
orta kol, 74
Orta Köy (Gökçe), 185
Orta mekteb müdürü, 327
Orta Milan Şiran köyü, 503
Ortaniş Tepesi, 658
Oruç Oğulları, 512
Osman bin Hüseyin Ağa, 299
Osman Efendi bin Osman, 307
Osman Efendi oğlu, 126, 606, 669
Osman Kalfa oğlu, 617
Osman oğlu Ahmed, 220
Osman oğlu Ahmed Ağa, 300
Osman Oğulları, 506
Osman Sıdkı Efendi, 102
Osmancık kaymakamı Ali Kemal Efendi, 102, 107
Osmancıklı Hacı Mustafa Efendi, 669
Osmânî nişanı, 104
Osmâniye kazası kaymakamı Şaban Efendi, 107
Osmâniye mahallesi, 131
Osmanlı Anonim Şirketi Müteşebbisi, 663
Osmanlı başkentinin ihtiyaç duyduğu odun, 73
Osmanlı bilgini Kınalızâde Ali Efendi, 211
Osmanlı devletinin kereste ve odun ihtiyacının
karşılanması, 647
Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti (Kızılay) Sâlnâmesi, 46
Osmanlı kaza teşkilatı, 426
Osmanlı konsoloslukları, 168
Osmanlı – Rus savaşları, 269
Osmanlı sanayisi, 625
Osmanlı tarım istatistikleri, 550
Osmanlı tarihi idari teşkilatı, 46
Osmanlı tebasından olan Portakalyan Agob Efendi, 131
Osmanlı ülkesindeki ilk telli telgraf denemesi, 61
Osmanlı'da sosyal güvenlik, 675
otlak ve saman biçmek yükümlülüğü, 69
Otlı oğlu, 551, 606, 614
Otlı oğlu köyü, 350
Oturakçı, 653
Ova, 48
ova dağları, 47

ova kenarında bulunan köylerin ihtiyacı, 48
ovadaki köyler, 48

Ö

öğütmelik (tahnelik) mısır, 192
öküz, 45
öküz ve tohum ta'yinâtı, 188
öküz ve tohum tedârîği, 187
Ömer Efendi bin İbrahim, 308
Ömer Efendi köyünden Hacı Nuh b. Meretuk b. Abdullah,
252
Ömer Efendi köyünden Naki oğlu ailesinden Musa, 94
Ömer oğlu, 623, 633, 639, 650
örf hukuku, 251
öşrün on katı, 591
öşür bedelleri, 131
öşür hâsılâtları, 317
öşür vergisi, 170, 549
özel okul, 337

P

padişah ve sultan vakıflarının esasları, 42
pamuk, 535
Panta oğlu Hasan'ın tarlası, 278
Pantolon, 91
papaz, 247
para cezası, 475
paraların işletilmesi, 261
pâre borsütme(kereste türü), 71
pasaport, 169
Paşa Ormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti
Yusuf, 244
Paşa Ormanı'nda Nâş Hacı İsmail köyü, 357
Paşacıkzade, 667
Paşakonağı köyü, 357
Paşakonağı Mamure köyünden Fatma binti Hüseyin,
217
Paşalı, 518
Paşalı Oğulları, 504
Paşaormanı İbrahim Bey köyünden Küşefem binti
Yusuf, 215

Paşaormanı Sebuk oğlu köyünde sakin Kenğaş oğlu Hasan
Fehmi Efendi b. Musa Efendi, 663
Paşaormanı(Kestane Köy), 185
Paşaormanı'nda Suyukoğlu köyü sakinlerinden olan
Hacı Osman Efendi, 440
Patates, 665
patent nizamnâmesi, 659
patent resmi, 659
Patrikhâne, 447
Pavli, 647
Pazarköy, 141
Pehlivanlar sülalesi, 360
perakende köylerin diğer köylerle birleştirilmesi, 140
perşembe tatili, 93
peşkir ağası, 90
petrol, 664
Peygamber soyu, 145, 202
Pınarlar (Hampinaz), 185
Pilajzade, 668
Pirinç, 665
pirinç dingi, 43
Pirinç dingi, 637
pirinç hâsılâtı, 558
pirinç üretimi, 598
Pişmaf Efendi b. Kâğân, 304
Pişmaf Efendi ibni Kâğân, 308
Pişmafzade, 669
piyade kolcu, 566
Piyade mübaşiri, 432
piyade nîzâmiye askeri, 198
Piyade Tahsildarı, 112
Piyade zabtiye neferleri, 491
piyasanın canlanması, 250
Plazmodium cinsine ait tek hücreli asalaklar, 267
Polad oğlu ailesinden Aziz Çavuş, 493
polis (şehir), 81
Polis Dairesi, 492
Pomaklıdede, 123
Pontus kralı Mithridates, 80
Pontuslar, 80
Portakal oğlu Agob, 678
Portakalyan Agob Efendi, 131
Posta Memuru, 63

posta sürücülüğü, 655
posta tatarları, 74
Posta ve Telgraf Dairesi, 63
posta ve telgraf memuru Faik Efendi, 63
Poyraz oğlu Mehmed, 477
prens (knyaz) tabakası, 209
prens tabakası, 174
prensler, 189
prensler (pşi), 173
prizrin martini (harp) tüfeği, 478
proje, 66
Prusias, 80, 81
Prusias ad Hypium, 80
Prusias pros Hypios, 80
pul esmâni, 264
Purusyan Kasabası, 85

R

Ramazan oğlu ailesinden Hacı Davud Ağa ibni Ramazan,
285, 332
Reaya, 96
Recai Arslan, 174, 179
Receb b. Hüseyin, 221
Receb oğlu, 600, 648
Redif jandarma taburu kumandanı binbaşısı Hakkı bey,
380
redif mülâzımı, 487
Redif Mülâzımı Yakub Efendi, 487
reftiyye, 679
reji acenteliği, 576
reji anbarı, 575
reji anbarları, 574
reji dava vekili Adil Bey, 463, 567
Reji İdare-i Umûmiyesi, 572
reji idaresi, 65, 95
Reji İdaresi, 592
Reji idaresi fiyat takdiri, 573
reji idaresi ile ahali arasındaki fiyat anlaşmazlığı, 572
Reji idaresi kasası, 567
Reji idaresinden halka avans akçeleri verilmesi, 571
reji idaresinin kabul edemediği tütünlerin imha
edilmesi, 574
Reji idaresinin tütüne düşük fiyat takdir etmesi, 571

Reji ile ahali arasında sürtüşmeler, 573
reji imtiyazı, 564
Reji komiserliği, 575
reji memurluğu, 565
reji muhâfaza memurları, 576
reji muhâfaza memurlarıyla muhâcîrler arasındaki
olaylar, 577
Reji Muhâfaza Müfettişi, 109
reji muhâfaza müfettişi Elbos Bey, 566
reji muhâfaza müfettişliği, 565, 566
Reji Müdürü Ali Rıza Bey, 326
reji para sandığı, 578
reji tütün eksperı, 459
rejıye ait ambarlar, 578
rençberlik, 125
Resim muallim vekili, 327
resm, 265
Resm-i Âdi, 264
resm-i bennâk, 69
Resm-i Emin, 264
resmi haberleşme, 74
Resm-i kaydiye, 264
resmi tatil günleri, 93
ressam Jiles Laurens, 81
Resül oğlu, 638
Reşid bin Mustafa, 292
revgân-ı zeyt, 289
Rıza Efendi, 684
Rideban oğlu Hüseyin, 461
rikâb, 91
risale, 336
Rışvan-haremeyn, 201
Riyâziye muallimi, 327
Rizeli Hacı Bayram oğlu Laz Kara Mustafa Ağa b. Hacı
Bayram, 446
Rodos vilâyeti Nefs-i Sakız Adası Sancağı'na bağlı Eski
Câmi-i Şerif mahallesi, 448
Rodoscuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa, 434
Romalılar'ın askeri yolu, 80
Romanya, 162
Romanya arazisi, 535
romatizma, 266
Ruhan Oğulları, 519

Ruhani reisler, 447
Ruhsat ve mürûr tezkiresi, 661
ruhsatsız içki satmak, 481
Rum, 152
Rum cemaati, 205, 342
Rum çete üyesi, 456
Rum göçü, 205
Rum kökenli bazı aileler, 128
Rum milletinden Yano veled Nikola, 653
Rumca, 165
Rumeli, 487, 670
Rumeli Beylerbeyliği, 276
Rumeli muhâcîri, 206, 694
Rumeli Muhâcîri, 165
Rumeli Ordusu, 485, 497
Rumlar, 265, 447
Rumların Düzce'yi yurt edinmeleri, 128
Rumların göçü ile ilgili tespit edilen ilk belge, 129
Rus Çarlığı, 173
Ruslar, 320, 360
Rusya, 167, 237, 486
Rusya'da bulunan Hangiray adlı Çerkes beyinin yeğeni,
227
Rûşen oğlu, 670
rutubet (deniz), 67
rûz-ı Hızır, 674
rûz-ı Kasım, 674
rûesâ-yı hükümet, 198
rûsûm zammı, 61
Rûsûmât Başkâtibi Ziver Efendi'nin zevcesi Ayşe Hanım,
380
Rûsûmat Emanet-i Celilesi, 566
Rûsûmat Meclisi, 566
rüşdiye, 95, 323
rüşdiye mektebi, 95
rüşdiye mekteplerine devam edecek öğrenciler için yer
tahsîsi, 336
rüşdiye muallimi, 334
Rüşdiyenin öğrenci sayısı, 335
rütbe ve nişan nizamnamesi, 94
rütbe-i hâmise, 453
rütbe-i râbia, 104, 106
rütbe-i sâniye, 103

S

Sa'dsancı oğlu Avanis zimmi, 90
saban, 188
saban temini, 188
Sabun, 665
Sabuncubaşı Yusuf Asım Efendi, 657
Sâç oğlu, 669
Saçmalıpınar Câmisi, 305
sadioba, 234
Sa'diye köyünden Taymaç oğlu Ali, 478
sadrizam çukadarları, 74
sadrizam tatarı, 74
Sadrizamın peşkir ağası, 90
sadrızamlık, 94
Safer Bey b. Kâs, 218
Saffet Paşa, 337
Safizade, 669
Safranbolu, 273
Safu (Sofu) oğlu, 605
Safu (Sofu) oğlu, 551
sağ kol, 74
Sâğır oğlu Kebir Veli bin Ömer, 159
sağman karasığır, 44
sağman keçi, 44
sağman koyun, 44
Sağman manda ineği, 44
sahan, 91
sahîh-i neseb olanlar, 145, 202
Sahil gümrükleri, 680
Said Efendi b. Ahmed Efendi, 305
Said Efendi bin Ahmed, 305
Said Efendizâde Saadetli Mehmed Galib Efendi, 663
Said oğlu, 667
Sâil, 656
Sakarkiriş, 123
Sakarya nehri, 643
Salih efendizade, 666
Sâlih oğlu Ferhad Ağa ibni Sâlih, 293
Sâlih oğlu Memiş, 461
Sallar köyünden Beyteden (Biteden) kızı Fatma, 221
Salmako, 302
Sâlnâme, 46
salnâmenin kapağı, 46

saman, 75
Sami Bey, 110, 167, 267
Samsun, 162
Samuel Morse, 61
sancak, 92
sancak meclisleri, 426
sancı ve sızılara karşı şifalı su, 274
sandık emini, 116
Sandık Emini, 109, 111, 112
Sandık heyeti Reisi, 685
Sandıklı kaymakamı İbrahim Hakkı Efendi, 99, 105
Sandıklı kazası, 99, 105
sansar, 68
Sapanca, 74
Sapanca (Sabanca), 228
Sarac oğlu, 159
Saraciye, 629
saraç, 640
saraç dükkanı, 282
Saray-ı Hümâyûn sabuncubaşısı Yusuf Asım Efendi, 657
Sarayyeri, 164, 183
Sarayyeri köyünden Nesibe binti Seyyid Ali, 237
Sarayyeri köyünden Osman oğlu Ömer, 470
Sarayyeri köyünden Osman oğlu Yusuf, 570
sarı çam, 71
Sarı Halil oğlu, 156
Sarı Meşe Muhtarı Süleyman Ağa, 142
Sarı oğlu, 648
Sarı oğlu Mustafa Bey, 462
Sarı Ömer oğlu, 156
sarıçam, 68
Sarıçökek köyü, 358
Sarıçökek Köyü Türbesi, 365
Sarıçökek muallimi, 340
Saridere, 123, 164
Saridere köyü muhtarı Sutu Ağa b. Ahmed b. Abdullah,
122
Saridere köyünden Receb oğlu Osman, 463
Saridere'den Süleyman oğlu Deli Mehmed, 465
sarık tasvirli mezar kitabeleri, 373
Sarimeşe karyesinden Aza Ahmed Ağa, 436
Sarimeşe köyü, 143
sârî hastalık, 482
sarraf Sa'dsancı oğlu Avanis zimmi, 90
Savcının Düzce hapisanesi ile ilgili tanımı, 482
sâyâ-yı tıbbiye, 267
sayım, 45
Saz, 47, 123
Saz köyünden Mehmed oğlu Ali, 472
Sazak, 647
Sazköy, 164
sazlık, 48
seccade, 91
sed enkazı, 50
Seddülbahir Kalesi'ne sürgün, 72
Seddülbahir Muharebesi, 532, 534
sefalet, 204
Sefer Bey b. Ağocis b. Koca Bey, 252
sefine-i Nuh, 163
Sefine-i Nuh, 146
Sekerci, 605
Sekerci (Sekreci) oğlu, 638
Sekerci köyünden Muhacir binti Ali, 217
Sekizinci Daire Tahsildarı, 112
Selamlar, 134
Selanik, 114
Selanik vilâyeti, 100
Selanik vilâyetine bağlı Cuma-yı Bala, 386
Selim Ağazâde Nuri Efendi, 117
Selim bin Mustafa, 299
sened, 90
senedât-ı kaviyye, 266
sepet sandık, 91
Sepetçi, 652
Serarabacıyan Çoban oğlu İsmail, 71
seraskerlik, 94
Serinpınarı Karadere köyü, 292
serkütük(kereste türü), 71
sermaye, 564
sermâye, 248
Sermeddin, 312
servet birikimi, 536
servet dağılımı, 536
Seydişehir (Seydişehir) eski kaymakamı Yusuf Fehmi
Efendi, 105

Seydişehir (Seydişehir) eski kaymakamı Yusuf Fehmi Efendi, 99
seyis odacı, 77
seyyar topçu alayı, 497
seyyid, 202
Seyyid, 144, 201
seyyid (Ayan), 89
Seyyid Abdulhalil, 297
seyyidlerden sahîh-i neseb olanlar, 145
sıbyân, 323
sıbyân mektebi, 95, 116, 296, 337
sığır, 53
sığır cinsi (hayvânât-ı bakâriye, 610
Sığırlık, 47, 123
Sığırlık köyünde sakin İbil? oğlu Ali bin Abdullah, 290
Sihhiye memuru, 267
sihhiye memurları, 266
Sihhiye-i Umûmiye Riyâseti, 439
sınâî bitkiler, 597
sınâî ve ticarî işletmeler, 45
sınıf-ı mümtâze, 103
sır tutma, 93
Sircızâde Şakir Ağa bin İsmail bin Abdullah, 295
sırmalı çuka, 90
Sırtpınarı, 47
sıtma, 49, 162
sıtma (ısıtma), 266
sıtma (ıstma) mikrobü, 49
sıtma ile ilgili sorunlar, 267
sıtma mikrobü, 267
sıtma mikrobunun yayılmasını engellemek, 267
sıtmalı insanların tedavisi, 49, 267
sıtmaya karşı kullanılmaya başlanan kinin, 267
sıtmayı insandan insana aşılıyarak nakleden
sivrisinekler, 267
sicil, 41, 218
Sicil Şubesi, 272
Sicill-i Nüfus İdare-i Umûmiyesi, 100
sigara, 564
silah, 199, 234
Silah kaçakçılığı, 478
silahların yakalanması, 479
silahşör-ü hassa, 89
Silistre Valiliği, 168
sim karboni, 237
sincâbî kaplı cübbe, 91
sini, 91
Sinop, 162, 269
Sipahi, 438
Sitelik, 123
Sivas, 74, 162, 201
Sivas vilâyeti Bakırboğaz köyü, 216, 241
Sivas vilâyetine bağlı Vezirköprü kaymakamı Mehmed Vasfi Efendi, 99, 105
Sivaz Oğulları, 512
Sivil bürokrasinin önem kazanması, 93
Sivrioğlu muavîn, 340
sivrisinek, 49
sivrisinekler, 267
Siyam Oğlu, 596
Sofiş b. Pesmaç, 246
sofra, 91
Softah Oğulları, 526
Sofya, 162
Soğuk Oğulları, 522
Soğuk Savaş sonrası dönem, 173
Sohumkale, 162
Sokakçı oğlu, 618
sol kol, 74
Sorbuh Oğulları, 514
Sovyet Rusya', 173
soylular, 189
soylular (vork), 173
su birikintileri, 49, 267
su birikintilerinin de kurutulması, 267
su hızarı, 65, 95, 122
Su hızarı, 648
su hızarları, 48
su hızarlarının işletilmesi, 95
su sistemi, 81
su yolları, 660
suç, 104
Suç, 448
suikastçi, 116
sulfat, 268
sulfata, 268

sulh mahkemesi, 427
Sultan Abdülmecid, 61
Sultan I. Ahmed'in saltanatının son yıllarında başlayan yasak, 563
Sultan II. Abdülhamid, 480
Sultan II. Abdülhamid Han, 266
Sultan Orhan Gazi, 359
Sultan Orhan Zaviyesi, 346, 354
Sultanhanı, 201
Sultaönü Sancağı, 85
Suludere, 123
sur duvarları, 81
Suriye, 201
Suriye Ordusu, 485, 497
surların tablosu, 81
Surre-i Hümayûn, 102
Süleyman Bey köyünün kurucusu, 386
Süleyman Hıfzı Efendi (Düzce kaymakamı), 100, 106
Süleymaniye, 42
Süleymaniye Câmi-i Şerifi dersiâmlarından Mustafa Asım Efendi, 433
Süreyya Paşa, 658
sürgün, 69, 481
sürgün (arabacılara engel olanların sürgün edilmesi), 73
sürme çatal(kereste türü), 71
Sürmeci Oğulları, 518
sürücü, 77
Sürücü, 654
süt sığırcılığı, 619
Süvari Kolcusu, 568
Süvari mubaşiri, 432
süvari takım kumandanı Mülâzım-ı Ewel Rahşar Efendi, 198
süzek, 91

Ş

Şaban Fevzi Efendi (Düzceli alim), 321
Şaban Fevzi Efendi (müderris), 330
Şaban Oğulları, 531
Şaban-ı Veli, 369
Şabsığ, 694
Şabsığ İslâm bin Subeşe, 188
Şabsığ kabilesi, 188

Şabsığ Kabilesi'nin oluşum tarihi, 173
Şabsığ sözcüğü, 173, 309
Şaguc, 181
şahıs biyografileri, 46
şahin, 69
şahin kuşlarının yetiştirildiği yerler, 70
şahin türleri, 70
şahin yetiştiriciliği, 70
Şahin yetiştiriciliği yapan hâneler, 70
şahinci, 69
şahinci sayısı, 70
şahinciler ağası, 70
Şahinciler dîvânı, 154
Şahinciler köyü, 70, 77
Şahinciler köyünün avârız ve nüzûlhânesi, 70
Şahinkaya (şahin yetiştiricisi), 69
Şahinkayası, 55
şahit, 438
Şâhsuvâr (Şehsuvar) köyü, 318
şair, 44
şaki, 449
şâkirdân, 336
şakka, 69
Şakuç, 133
Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Hacı Ali Ağa bin Musa, 223
Şakuç Hacı İbrahim Efendi köyünden Kesâr Yusuf, 465
şal, 90
şâlfî, 90
şâlfî cübbe, 91
şalvar, 91
Şam, 42, 162
Şam Beylerbeyliği, 276
Şam kadısı, 211
şamdan, 91
Şamlı oğlu, 618
Şapsığ, 174, 209
şark seferi, 75
Şark seferinde görev yapan Ordu-yu Hümayûn, 75
şarkı, 226
şarkıcı başı, 234
Şatak kazası kaymakamı Haydar (Haydar Hilmi) Bey, 107

Şebât Bey köyünden Köse Reşid oğlu Mehmed, 460
Şebât Bey köyünden Nalband Habib Bey, 484
Şebjer'de (Şebj, Şebzer?), 320
Şebzi, 188
Şebzi kabilesi reisi Adil Giray bey, 188
şehâdetnâme, 334, 433
şehir içi ulaşım araçlarının denetimi, 119
Şehremaneti, 99, 104, 105, 166
Şehremanet-i Celilesi, 66
Şehzâde Murat, 85
Şeker, 665
Şeker (Şekerci) Ahmed Bey Câmî-i Şerifi, 277
Şeker oğlu İsmail Ağa ibni Şâkir bin Abdullah, 296
Şekerci Ahmed Bey, 278, 329
Şekerci Ahmed Bey Cami-i Şerifi, 115
Şekerci Ahmed Bey Câmî-i Şerifi, 329
Şekerpınarı köyü, 455
şem'a, 292
Şem'un Efendi, 316
Şemsi Ahmed Paşa, 276
Şemsi Ahmed Paşa Vakfı, 349
Şemsi Paşa, 276
Şemsi Paşa Hanı, 654
Şemsi Paşazâde Mustafa Bey (Şark Seferi için görevli mübaşir), 75
şer'î mahkeme, 59
Şer'î mahkeme Başkâtibi, 428
Şer'î mahkeme İkinci Kâtibi, 428
şer'î mahkeme kâtib-i evveli Emrullah Rüşdü Efendi, 344
Şer'î mahkeme Muhzırı, 428
şer'î mahkeme muhzırı Mehmed Ağa ibni İsmail, 296
şer'î mahkeme temsilcisi, 108
Şer'iyye Mahkemesi Birinci Kâtibi Emrullah, 434
Şerefiye mahallesi sakini Hanım binti Hacı Abdullah, 434
Şerefiye mahallesinden Hafız Mustafa Efendi b. Hacı Receb Efendi, 440
Şerefiye mahallesinden Mancarcızâde Mustafa Efendi, 434
Şerefiye mahallesinden Mehmed Ali b. Bayram, 263
Şerefiye mahallesinden Rodoscuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa, 444

Şerefiye mahallesinden Rodoscuklu Mehmed Efendi b. Mehmed Ağa'nın menzilhânesi, 434
Şerefiye mahallesinden Zâfere hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi, 245
Şerefiye mahallesinden Zâfere Hanım binti Bozbaş Mehmed Efendi, 214, 263
Şerefiye Sokağı, 276
Şerin Efendi b. Çâkû, 307
Şerûh oğlu Sarı Osman b. Şerûh, 218
Şevgen, 181
Şeyh, 128
Şeyh Ali bin Şeyh Hasan, 369
Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekûr, 369
Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Efendi, 369
Şeyh Ali Efendizâde Ali, 128
Şeyh Bezenli aşireti, 548, 671, 675, 678
Şeyh Bezenli Aşireti, 144, 201
Şeyh Bezenlü (Bezenli) aşireti, 201
Şeyh Devlet, 320
Şeyh Hacı Hasan Efendi (Hacı Şeyh Hasan Efendi), 321
Şeyh Hacı Hasan Efendi bin Ali, 281, 321
Şeyh Hacı Hasan Efendi'nin talebesi Yakub Ezheri, 321
Şeyh Hacı Hasan Hilmi Efendi tekkesi, 346
Şeyh Hacı Hasan'ın tasavvufla ilgisi, 320
Şeyh Hacı Mehmed Raif Efendi, 284
Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu Şeyh Sunullah Efendi'ye ait mezar, 369
Şeyh Mahmud Efendi b. Abdullah, 250
Şeyh Muslihiddin Efendi, 369
Şeyh Muslihiddin oğlu Şeyh Ali Efendi, 369
Şeyh Muslihiddin oğlu Şeyh Hasan Efendi, 369
Şeyh Sunullah bin Hasan, 369
Şeyhler, 128
Şeyhülislam Bahâi Efendi'nin fetvası, 564
şeyhülislamlık, 94
Şıralık (Kasapköy), 164
Şıralık köyünden Hacı Musa oğlu Hasan, 473
şiddet, 475
Şihorcuzade (Şeyhorcuzade), 669
Şile kaymakamı Ahmed Bey, 99, 105
Şile kazası, 99
şimendifer, 73
şimendifer hattı, 643

şimendüfer, 73
şinik, 44
Şipir, 200
Şiran kaymakamı Ahsen Efendi, 99, 105
Şiran kaymakamlığı, 99
şire resmi, 69
Şirin Oğulları, 524
şirket, 631
Şirvan, 320
şiş, 590
Şişman Oğulları, 524
şose yol, 642
Şubat Oğulları, 518
Şûrâ-yı Devlet, 104, 129, 131, 132, 190, 191, 194, 203, 428, 660, 662, 664
Şûrâ-yı Devlet dahiliye dairesi, 99, 130, 482
Şûrâ-yı Devlet kararı, 105, 127, 130
Şûrâ-yı Devlet mülkiye dairesi, 129, 130
Şûrâ-yı Devlet'in mâliye dairesi, 55
Şûrâ-yı Evkâf, 318
Şûrâ-yı Mecburî, 572
Şükrü Efendi bin Tefvik, 294
Şükrü oğlu Hüseyin bin Ali Ağa, 299

T

taamiye, 77
taamiye ücreti, 77
tabanca kurşunu, 456
Tabib kaymakamı Rifat Bey, 271
Tabiiye muallimi, 327
Tabur Kâtibi, 486
tadilat, 64
Tahamate, 225
tahıl arazisi, 555
tahıl tarımı, 550
tahıl ürünlerinin parası, 192
Tahir Ağa (Duraklar), 181
Tahir Efendi (Câmi-i Kebir mahallesi muhtarı), 122
Tahir Efendi b. Hacı Şerif Efendi arsası, 116
Tahir efendi mahdumu, 669
Tahirli, 71, 164
tahkîkât, 59, 105, 141, 143, 187, 203, 273, 463, 578
Tahkîk-i Memûrîn Komisyonu, 104

tahlîs, 94
Tahlîs Madalyası Nizamnâmesi, 94
Tahlîs Madalyası Nizamnâmesi'nin üçüncü ve beşinci maddeleri, 94
tahlîsiye madalyası, 94
tahmini gelir, 44
Tahmîs Mazbatası, 317
tahmîsât, 317
tahrîr, 85, 549
tahrîr memurları, 122
tahrîrât, 72, 103, 270
tahrîrât kâtibi, 107
Tahrîrât Kâtibi Cemal Efendi, 110
Tahrîrât Kâtibi İsmail Hakkı Efendi, 187
Tahrîrât Kâtibi Rifat Efendi, 348
Tahrîrât Kâtibi Sadeddin Efendi, 110
Tahrîr-i Emlak Nizamnâmesi, 64
tahrîr-i nüfus eski memuru Kamil Efendi, 142
tahrîr-i nüfus kâtibi Münir Efendi, 142
Tahrîr-i nüfus kâtibi Münir Efendi, 143
Tahrîr-i Nüfus-ı Umûmiye Komisyonu, 142
Tahsil Memuru, 112
Tahsildar, 685
tahsîsât, 483
Tahta Serdarı Mustafa, 453
tahvîl, 90
tahvîl-i memûrîn, 93
Talâk-ı selâse, 245
tâlimâtname, 168
taltîf, 94, 103, 106
Talus b. Melah b. Abdullah, 262
Talustan Bey, 189
Talustan oğlu Yakub, 203
tamada, 234
tamîm-i maârif, 165
Tanin gazetesi, 204
Tanzimat, 212, 475
tapu dairesi, 112
Tapu Dairesi, 113
tapu devri ve tescili, 112
Tapu Kâtibi, 109, 113
Tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi, 344
Tapu Kâtibi Hacı Mustafa Efendi, 305

Tapu kâtibi Hacı Mustafa Efendi bin Hasan, 348
Tapu Kâtibi Mustafa Efendi, 172
tapu kâtibleri, 64
tapu kâtibliği görevi, 112
tapu senedi, 190
tapu tahrîrleri, 43
tapusuz tarla, 65
tard u teb'îd, 481
tarımsal alanların metric boyutları, 550
tarımsal işletmeler kurması, 190
Tarih ve coğrafya muallimi, 327
tarîk-i âm, 116, 278
tarik-i has, 283
tarla sahiplerinin teminata rabt edilmesi, 574
tarlaların şekilleri, 550
tartıcı, 656
tas, 91
taş mektep, 337
taş ve kereste ihtiyacı, 300
Taşçı ustaları, 288
Taşköprü, 272
Taşköprü köyünden Kuyûzî oğlu İsmail Ağa, 250
Taşköprü köyünden Mısırbeş oğlu Yakub, 474
Taşköprü köyünden Tazğoş bin Sokunum, 446
taşra belediye teşkilatları, 113
taşra belediyeleri, 119
taşra maârîf meclisleri, 324
Tatar, 146, 163, 206, 694
Tatar göçmenleri, 165
Tatar oğlu, 638, 648
Tatar oğlu Madru' Ali, 154
tatlık, 222
Tavak, 164, 196
Tavak köyünden Hasan oğlu Ahmed, 468
Tavak Suyu, 52
Tavak'da bulunan Kadı Bey köyü câmisi, 302
Tavık köyünden Gülsüm binti Halid, 220
tavşan, 68
Tavuk köyünden Şaban bin Mustafa, 296
Tavukköyü Karyesi, 663
Taymaç oğlu Ali, 478
Tayyib Efendi, 218
tebdîl-i ab ve hava, 494

Teberdârân-ı Şehriyariden Osman Ağa, 312
tebliğ, 331
tecavüz, 476
techîz, 355
techîzât-ı askeriye akçesi, 659
Techîzât-ı Askeriye Akçesi, 659
Techîz-tekfin ücretleri, 356
tedavi usulleri, 267
teftiş, 275
tehlikeli hastalıkların ortaya çıkması, 273
tekâlif, 90
tekâlif-i örfiyye, 69, 673
tekâlifin kaldırılması talebi, 78
tekâüd sandığı, 103
tekbir ile hükümet dairesine girme, 199
tekke, 42, 95, 277, 346
tekke inşası, 321
tekme, 143
tekne ve kapuluk tahtası, 73
tekye, 95
tel parası, 61
telef-i nefis, 266
Telgraf çavuşu, 64
telgraf hattı, 61, 198
telgraf müdürü,, 199
telgraf ve posta memuru, 63
Telgraf ve Posta Memuru, 109
telgraphâne, 59, 95
telgraphâne arsası, 280
telgraphâne arsası inşası, 62
telgraphâne kurma girişimi, 61
telgraphânede çalışacak memur maaşları, 61
telgraphânelerin hâsılâtı, 61
telgrafın kurulması için gerekli para, 61
telgrafların inşa masrafı, 61
telgrafnâme, 95, 98, 108
Telkîh-i bakari, 269
Telkîh-i Cederî Nîzamnâmesi, 268
temettûât sayımları, 43
temyîz-i müdde-i umûmiliği, 105
Tenbel oğlu İbrahim, 351
Tepeköy, 164
Terbiye-i bedeniyye muallim vekili, 327

Tercüman Hüseyin Bey köyü, 632
Tercüman Hüseyin Bey köyünde ikâmet eden Çerkes
Osman Efendi b. Mehmed, 632
tercüman Mirza Bey, 187
tercüman tayini, 194
tercümanlara ödenek tahsîsi, 194
tercüme-i hal, 93, 98
tercüme-i hal varakası, 97
tersane, 65, 95
tersaneye yarar orman ürünü, 70
Tersâne-yi Âmire, 647
Tersâne-yi Âmire, 53, 71, 73
Tersâne-yi Âmire başmimarı İsmail Bey, 53
Tersâne-yi Âmire donanmalarının kereste sıkıntısı, 73
Tersâne-yi Âmire Emîni, 73
Tersâne-yi Âmire için kesilip gönderilen kereste sayısı,
53
Tersâne-yi Âmire idaresi, 70
Tersâne-yi Âmire tarafından memur tayin edilmesi, 53
Tersâne-yi Âmire’de inşa edilecek “nev-icâd zemin
kudakları, 72
Tersâne-yi Amire’de inşa edilen gemilerin yapımı, 647
Tersâne-yi Âmire’nin ihtiyacı olan karaağaç kerestesi, 72
Terzi Abdi oğlu Mehmed, 462
Terzialiler mahallesi, 319
teşrifât kuralları, 93
tevcîh, 276
tevcîhât usulü, 92
tezâkir-i Osmânîye, 130
tezkire-i Osmânî tahsîlâtı, 143
Tezkire-i Osmânîye, 433
tezkireli, 202
tezkiresiz, 202
tıbbi koruma, 267
Tıbbiye, 267
Tıbbiye Nezâreti, 272
Ticaret Bankası, 686
ticaret mahkemeleri, 427
ticaret merkezi (ticaretgah), 61
Ticaret Nezâreti, 166
ticaret ve ziraat odası, 686
ticari emtia, 70
ticari stoklar, 45
Tifo ve türleri, 267
tiftik, 535
tilki, 68
timarların iltizam bedeli, 90
Timur Kadı oğlu vakfı, 317
Timur Kadı oğlu Vakfı, 355
timurbaş defteri, 336
tiyatro, 81, 119
tiyatro binaları, 58
Toblu oğlu, 613
tohum, 188
Tohumluk, 190
Tok (Tuk) Dağı, 453
Tokat, 74, 162
top, 453
Topal Hasan oğlu, 614
Topalhasan Oğulları, 515
Topçu oğlu İbrahim, 680
Topçular mea Arabacı muavîn vekili, 340
Tophâne’de Etmekçi başı mahallesi sakinlerinden, 446
Tophâne-i Âmire, 453
Tophâne-i Âmire Meclis Kalemi’nde görevli Gazizâde
Yusuf Senâi Efendi bin bin Hacı Musa Bey, 343
toplum önderleri, 45
toplumun sosyo- kültürel yapısı, 275
toprak kadıları, 433
Toprak kadıları, 433
Toramanzade, 669
Tosya, 74
Tosya kaymakamı Seyyid Efendi, 98
tömbeki, 564
Töngelci (oğlu), 600
Töngelci (Oğlu), 596
Töntü oğlu Hacı Ahmed Ağa, 97
Töntizâde, 553, 614
Töntizâde Hacı Ahmed Ağa, 551, 599, 612
Töntük oğlu Hacı Ahmed Ağa tarlası, 351
Töntük oğlu kızı Rukiyye Hanım, 351
Trablusgarb, 42
Trabzon, 74, 162
Trabzon muhaciri, 164
Trabzon vilâyeti, 128
Trabzon Vilâyeti Alisi, 204

Trabzon Vilâyeti'ne bağlı Ordu Kazası, 202
Trabzonlu Oğulları, 524
Trabzon'un Görele muhâcîrlerinden Osman oğlu Ali,
458
Transit gümrüğü, 679
Traş Mehmed bin Mehmed, 158
Traş Mehmed'in oğlu, 155
tren garı, 58
tuç (tunç) top, 453
Tuhafiye, 665
tuhafiye tüccarı, 666
tulûm, 69
Tuna, 114
Tuna ağzları, 48
Tuna Ordusu, 485, 497
Tuna'dan Marmara'ya doğru akan tuzu azalmış su
akıntısı, 49
Tur oğlu, 678
Turkav, 185
Turkov, 182, 183
Tursan Yeri, 317
turşu, 234
Tutlu köyü, 658
tutuklular, 198
Tuz, 665
Tuzbucı oğlu, 623
tuzlu su akıntısı, 48
tuzu azalmış su akıntısı, 48
Tülek, 135
Tülek oğlu Yusuf, 97
Tünek Oğulları, 512
Tüntükzâde Hacı Ahmed Ağa, 678
Türaplar köyü, 372
Türbe Tepe, 364
türbe-i şerif, 277
Türk, 146, 192
Türk Musako, 182
Türk oğlu, 623
Türkanlu aşireti, 201
Türkçe bilmeyen kişiler için tercüman tayini, 194
Türkçe kitaplar, 165
Türkçe muallimi, 327
Türkçe Tahrîrât Kâtibi, 567

Türkiye'ye gelen Macarlar'ın iskanı, 166
tütün, 489
Tütün, 666
tütün anbarı, 65, 95, 565
tütün atelyesi, 564
tütün çiftçisi (zirâr'), 571
tütün ekme konusunda taahhütte bulunma, 572
tütün ekmeyen kişilerin bakaya hükmüne giren
borçları, 573
tütün kaçakçıları, 576
tütün kaçakçılığının sanat haline getirilmesi, 575
tütün paralarından muhammen ücreti kesilmesi, 573
tütün tahrîri, 569
tütün tâlimâtnameğine aykırılık, 571
tütün tâlimâtnameğinin 10. maddesi, 572
Tütün tarlası, 122
tütün tüccarı, 666
Tütün Tüccarı Kavalalı Mehmed Bey'in Validesi Zeliha
(Züleyha) Hanım, 377
tütün üreticileri, 333
tütün ziraatı, 592
tütüne belirlenen fiyat konusundaki anlaşmazlıklar, 571

U

uçgur, 90
ufak dereler, 48
Uğar köyü, 55
Uğru Boğazı', 54
Uğur Suyu, 49
Uğurlu (Meze), 164
ulak, 75
ulak menzilhâne sistemi, 74
ulak ve paşa zahiresini sağlama, 69
ulaklara verilen menzil bargirlerinin sayısı, 74
ulaşım, 53
ulemâdan Derviş Hafız Efendi, 320
Ulubey, 205
Ulûm-ı diniye muallimi, 327
Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celilesi,
272
umûr-ı mâliye, 93
un, 680
un fabrikası, 65, 95, 634

Ural-Altay lisanları, 165
ushet-i tevlîd, 273
usûl-ü kavânîn-i fenniye, 643
Uzun Hasan oğlu, 156
Uzun Mustafa, 180
Uzun Mustafa köyü, 171, 172
Uzun Mustafa köyünden Yusuf bin İslam, 290
Uzun Oğlu, 595
Uzun oğlu köyünde bulunan tarla, 276
Uzun Oğulları, 531
Uzun Sâlih oğlu Mahir Efendi, 470
Uzunmustafa, 164
Uzunzade Damadı, 667, 668

Ü

Üç anbarlı kalyon-ı hümâyûn gemisi, 71
Üçköprü (Darıyeri, Süleymanbey), 164
Üçüncü Daire Tahsildarı, 112
üçüncü Osmanî(madalya), 115
üçüncü sınıf kaymakamlıklar, 99
üretim, 538
Üsküba, 80
Üskübi(ü), 647
Üskübi, 194
Üskübü, 80, 85, 95, 170, 178, 187, 201, 452, 558, 591,
614, 629, 674
Üskübü (Eskübâ), 569
Üskübü ahalisi, 76
Üskübü ambar memuru, 569
Üskübü halkı, 78
Üskübü İnâs İbtidâîsi, 339
Üskübü kasabası, 145
Üskübü kazası, 551
Üskübü kazası hânekeş reayaları, 79
Üskübü kazasına tabi menzilkeşân köyler, 76
Üskübü kazasından Hacı Murad'ın oğlu, 632
Üskübü merkezi, 144
Üskübü nahiyesi, 85
Üskübü nahiyesine tabi Gideni dîvânı, 312
Üskübü Tahrîr Memuru, 568
Üskübü Zükûr İbtidâîsi, 339
Üskübü'de fakirlik olgusu, 536
Üsküdar, 277

üvey baba, 44
üzüm, 535

V

vahşi hayvan, 68
vak'a muallimi, 335
vak'a muallimliği, 334
vakfın mahiyeti, 42
vakfın tağyîri, 283
Vakfın tebdîl ve tağyîri, 287
Vakfın tebdîli, 283
vakfın tevfirî, 283
Vakfiye, 41
vakıf, 275
vakıf arsanın suistimali, 276
Vakıf malların uzun süreli kiraya verilmesi, 278
vakıf menzil, 89
vakıf müteveli vekili Hacı İshak Bey, 344
vâkıfın mirasçıları, 41
vakıfların kontrolündeki su tesisleri, 119
vakıfların teftişi, 275
vali, 92
Van, 74
Van Paşası çukadarı, 74
Van vilâyetinde yapılan tütün üretimi, 572
varaka-i rahûye, 436
Vâridât Kâtibi, 112
vâridât-ı husûsiye, 664
Vâridât-ı Müfredat Kâtibi, 112
vâridât-ı umûmiye, 664
Varna, 162
Varna Umum-ı Askeri Şâhâne Esvâb Eminliği, 141
vasî ta'yini, 249
Vasil, 463
Vasilerin görevlerine son verilmesi, 253
vatan-ı asliye, 203
vaz u nasihat yapan ulemâ, 292
vefat, 153
vefat etmiş olma, 44
Vekile, 339
vekîl-i şer'î, 440
Veli Hocasade, 666
Veli Mahmud oğlu, 633, 650

Veli oğlu, 606, 614, 634
Veli oğlu Alemdar Ali, 71
Velioğlu Değirmen köyünden Fatma binti Hasan, 243
Velizâde Hacı Mustafa Ağa, 280
Velizâde Hasan Ağa, 280
vergi dairesi, 65
vergi kaydı, 65
vergi kayıplarının önüne geçme, 610
vergi kitabeti, 430
vergi yükü, 78
vergide matrah, 673
vergiden muaf kişiler, 69
vergiden muafiyet, 69
vergiye tabi gayrimenkuller, 43
vergü-yi mahsûsa, 678
vergü-yi mahsûsa, 44
vergü-yi mahsûsa (kaza müdürünün ödediği vergi miktarı), 96
vergü-yi mahsûsa ortalaması, 675
vergü-yi mahsûsanın ödenmesi, 674
Verimlilik düzeyi, 608
Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu, 487
vesâyet, 249
Vezâret rütbesi, 94
Vezir Hacı Mustafa Paşa, 72
Vezir oğlu Ahmed, 478
Vezirköprü, 99
Vezirköprü kaymakamı Mehmed Vasfi Efendi, 105
Vilâyât-ı, 66
vilâyet (Kastamonu) emvâli, 192
Vilâyet belediye kânûnu, 115, 119
Vilâyet esasına göre tutulmuş defterler, 42
Vilâyet İdare Meclisi, 98, 102
vilâyet sâlnâmeleri, 46
vilâyetin "tamirat tertibi, 482
Vize, 100
Vize kaymakamlığı, 100, 106
Vize kazası kaymakamı Şevki Efendi, 100, 106
Vona (Perşembe), 205
vücûh-u memleket, 488

W

Wubıkh / Wıbıx, 173, 309

X

X. H. De Hell, 81

Y

Yabalı Dede Mehmed Efendi, 360
Yabanâbâd, 199
yabani domuz, 68
Yağun Pelid, 123, 128
Yahyalar köyünden Ahmed kerimesi Hatice, 464
Yahyalar köyünden Kuşçuzâde Hacı Ömer Ağa b. İsmail b. Abdullah, 252
Yahyalar köyünden Müteveffâ İbrahim zevcesi Hatice, 459
Yakabaşı (Yayakbaşı), 134
Yakabaşıbaktı, 134
Yakub Fevzi Efendi, 338
Yakub Fevzi(müderis), 330
yalan yere yemin etme, 481
Yaleyli oğlu, 158
Yaleyli oğlu Kebir Hasan, 160
yanan veya zarar gören eşyaların değeri, 66
yangın, 59, 203
Yangın, 59
Yangın hakkında açılan soruşturma, 59
Yangının başlama saati, 66
yaralı kaçakçılar, 577
yâve, 264
Yayakbaşı (Yeniköy), 164
yayla, 48
yazıcı maaşı, 347
Yazlık köyü sakini dava vekili Mehmed Rüşdü Efendi bin İbrahim, 440
Yazlık köyünden Kara Ali oğlu zevcesi, 464
Yedinci Daire Tahsildarı, 112
yege-i dümen(kereste türü), 71
yel suyu, 274
yelek, 91
yemeklik mısır, 192
Yemen Ordusu, 485
Yeni Câmi-i Şerfi, 282
Yeni idari birimlerin oluşturulması, 127
Yeni Şahsiyet Defterleri, 42

Yenice, 164, 564
Yenice Hemşin muavîn, 340
Yeniçeri Ağalarının mezarı, 373
Yeniçeri ocağı alemdarlarından Veli oğlu Alemdar Ali, 71
Yeniçeri Ocağı çavuşları, 74
Yenikaraköy (Çerkeskaraköy), 164
yenilik, 91
Yeşilköy, 164
Yeşilyayla (Hüçaçbey), 164
yetim mallarının işletilmesi ve denetimi, 249
yetimlik, 44
yevmiye, 187, 188
yevmiye (doktorlar için), 439
yevmiyelerin ödenmesi, 188
Yığılca, 47, 145
Yığılca dağları, 52
Yığılca ilçesi, 132
Yığılca köyü Köseler mahallesi, 310
Yığılca Merkez Çayırılı Zükûr İbtidâîsi, 340
Yığılca müdürü, 110
Yığılca nahiyesi, 128
Yığılca nahiyesi merkezi, 337
Yığılca nahiyesine bağlı Hacılar köyü, 307
Yığılca ormanları, 52
Yığılca'da Gündolaması, 341
Yığılca'da Keçiağlı, 341
Yığılca'da Kemer muavîn vekili, 341
Yığılca'da Köseler Mektebi, 341
Yığılca'da Meze muallimi, 341
Yığılca'da Yoğunpelit Mektebi, 341
Yılan çayı, 52
Yılanlıca, 169, 647
yıllık buğday ihtiyacı, 557
Yıllık tütün rekoltesi, 564
Yıllık yağın yağmur miktarı, 68
yol ameliyatı, 228, 642
Yongalık, 123, 164
Yonğalık, 47
yorgan, 91
Yozgat, 74, 201
Yörük oğlu, 677
Yugoslavya, 173
Yukarı Karaköy muallimi, 340

Yukarıkaraköy Karyesi, 128
Yumurta, 665, 666
yumûrta, 664
yumurta tüccarı, 666
Yunan çeteleri, 456
Yunan sınırına sevk, 493
Yunus Efendi ibni Abdullah Efendi, 301
Yusuf Ağa, 153
Yusuf Ağa İbni Mahmud bin Mehmed, 299
Yusuf Celaleddin Efendi, 684
Yusuf Efendi bin Ahmed, 312
Yusuf Kamil Efendi, 670
Yusuf Oğulları, 527
Yusuf Suad Efendi, 661
Yücel Özkaya, 449
yük taşıyan hayvanlar, 45
yüz yasadığı, 91
yüzbaşı, 486
Yüzbaşı Ali Osman Bey, 488
Yüzbaşı Tarlası, 658
Yüzbaşı Vasıf Bey, 486

Z

Zabıt kâtibi, 432
Zabıta Kâtibi İdris Efendi, 94
Zabıta Memuru, 109
Zağferanbolu, 454
Zağlı oğlu, 606
Zahid El- Kevseri, 321
zahire, 75
zahire (telef olmuş), 75
zahire anbarı, 65, 95
zahire tüccarı, 666
zâniye, 212
Zaptiye Nezâreti, 166
Zaver Bey oğlu ailesinden Mehmed Çavuş bin Zaver,
290
zâviye, 42
zâviyeler, 347
Zekeriya Efendi bin Çarşebi, 306
Zekeriya Efendi oğlu, 669
Zekeriya köyü, 164
zemin kundakları, 72

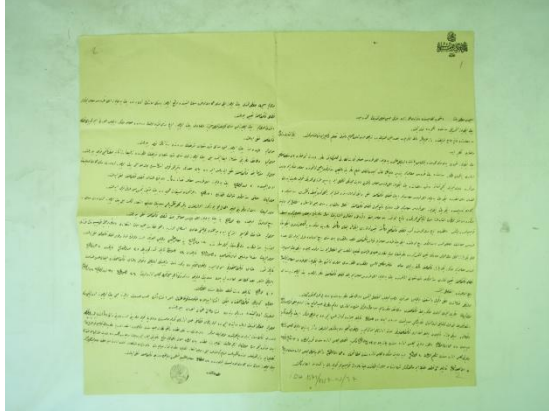
zevce-i gayr-i medhûl, 243
zevce-i medhûl, 211
zevce-i menkûha-i gayr-ı medhûl, 211
zevc-i gayr-ı medhûl, 243
Zevc-i medhûl, 211
zevc-i mutalaka, 242
Zevik oğlu Davud, 189
zevrak, 42
zevrak mektubu, 42
Zeynel Abidin, 89
zeytinyağı, 535
Zeytinyağı, 665
zimmetine para geçirme, 97
zina, 474
zincire vurmak, 71
Zir'a-ı mi'mari, 283
ziraat bankası, 577

Ziraat Bankası'nın verdiği borçlar, 191
Ziraat Bankasına Ayrılan İâne Hissesi, 682
ziraat bankasının ilk müdürü, 684
ziraat memurluğu, 567
ziraat mevsiminin geçmesi, 192
Ziraat muallimi Abdurrahman Şeref Bey, 687
ziraat müdürü, 43
Ziraatbank, 684
ziraatbank müdürlüğü, 117, 335
Ziraatbank Sandığı Sermayesi, 686
zirâî alanlarda verilen seminer, 687
Ziver Efendi, 487
Zonguldak, 577
Züccaciye, 665
züccaciyeci, 666
Zülkarneyn türbesi, 362
Zümrüd-i Ankâ Sâlnâmesi, 46

EKLER

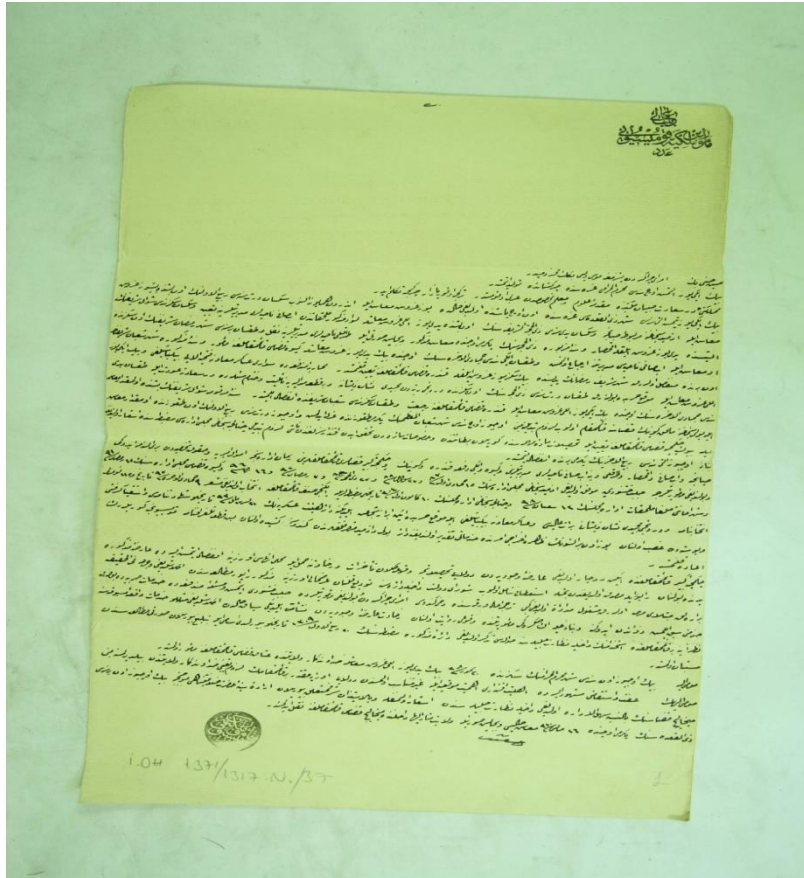
Düzce Kaymakamı Ali Rıza Bey'e Dolandırıcılık İsnadıyla Gönderilen Mahkeme Celbine Ait Vesika¹⁵⁶⁶

Düzce kaymakamı Süleyman Hıfzı Efendi'nin özgeçmişine Ait Vesika (9 N 1317).¹⁵⁶⁷

¹⁵⁶⁶ BOA, İ.ŞD., 107/6423, Vesika 2.

¹⁵⁶⁷ BOA, İ.DH., 13711317. N-37, Vesika 2.

Düzce kaymakamı Hüsnü Efendinin Özgeçmişini Gösterir Belge¹⁵⁶⁸

¹⁵⁶⁸ BOA, İ.DH., 137/1317. N-37, Vesika 1.

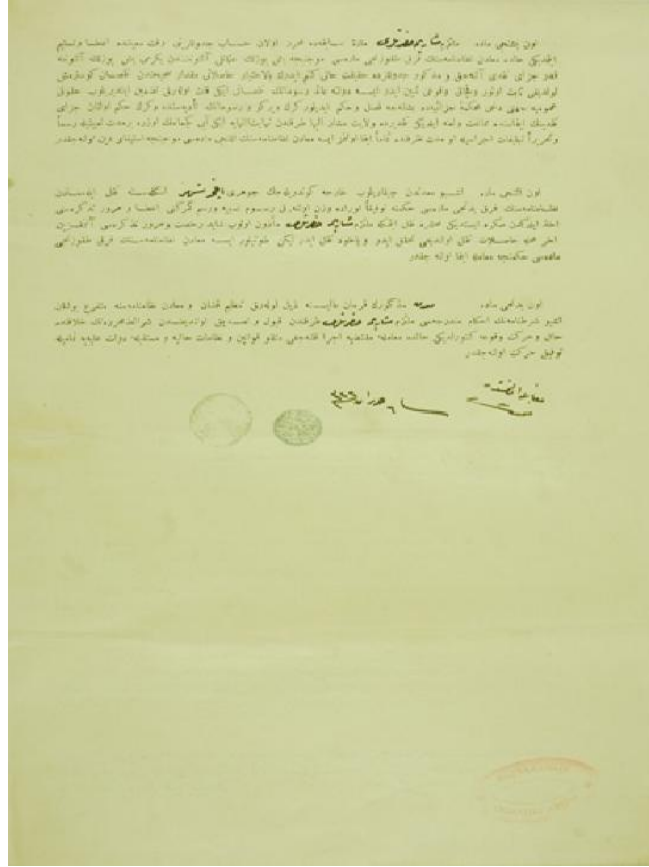

Manganez Madenine Ait Şartnâmeyi Gösterir Vesika 1

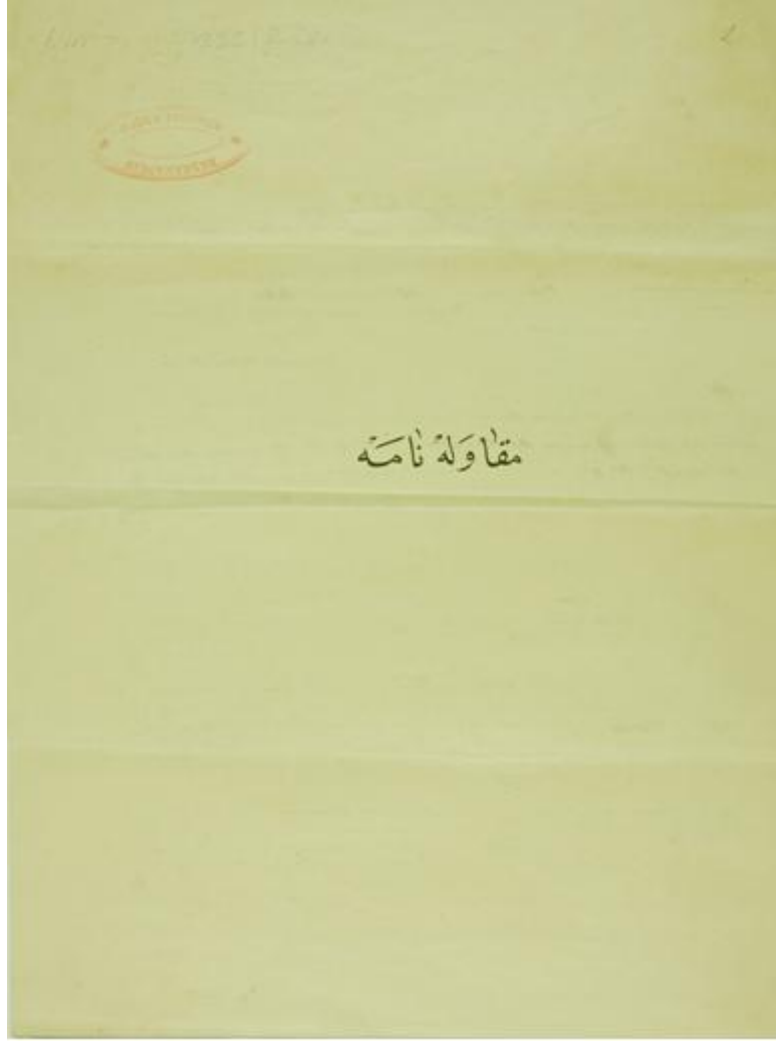

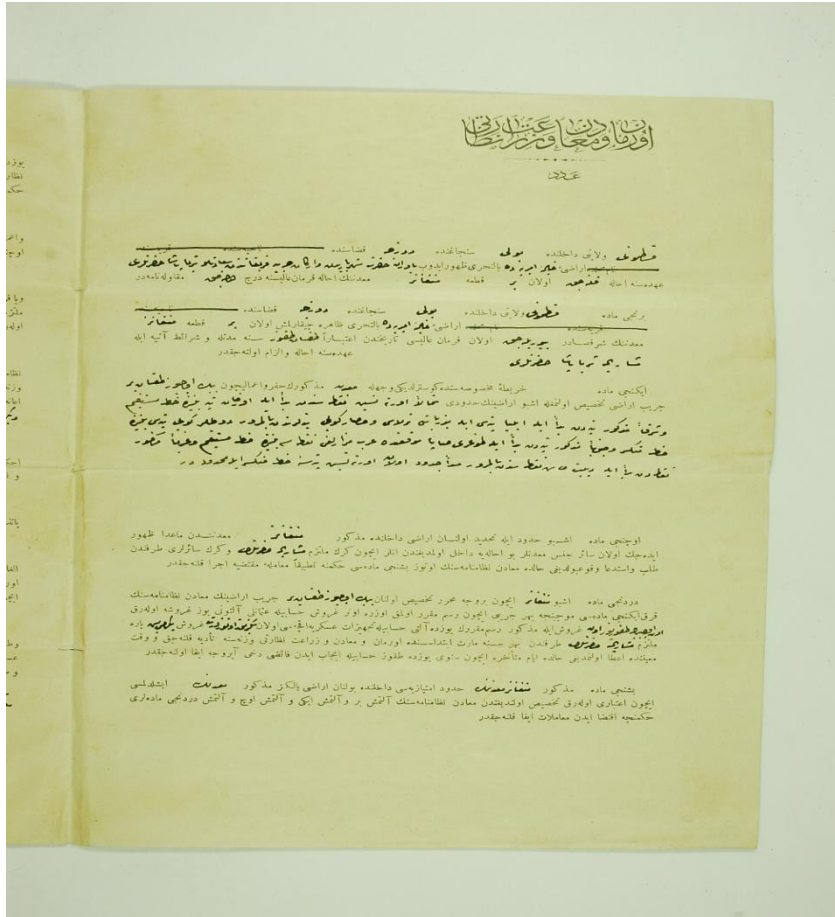
Manganez Madenine Ait Şartnâme-yi Gösterir Vesika 4

Manganez Madenine Ait Mukavelename-yi Gösterir Vesika 1

Manganez Madenine Ait Mukavelenameyi Gösterir Vesika 2

Manganese Madenine Ait Mukavelenameyi Gösterir Vesika 3

Manganez Madenine Ait Mukavelenameyi Gösterir Vesika 4